Ta lə Lubə Kunmindɨ kɨ́ Sigɨ

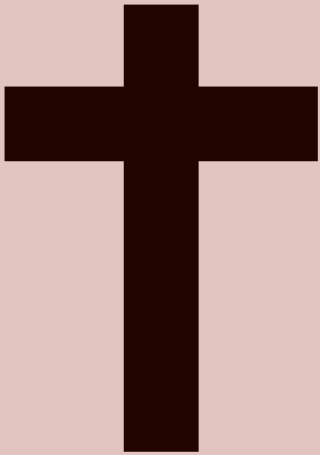

Mango: Ta lə Lubə Kunmindɨ kɨ́ Sigɨ (New Testament)

Ta lə Lubə Kunmindɨ kí Sigɨ

Mango: Ta lə Lubə Kunmindɨ kí Sigɨ (New Testament)

copyright © 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
a2451d3b-54b4-50ec-847f-e964bc48641a

Contents

Matiye 1
Markɨ 57
Lukɨ 90
Jạ̃ 146
Njékɔwkulə-je 183
Rɔm-je 237
1 Kɔrẹ̃ntɨ-je 259
2 Kɔrẹ̃ntɨ-je 280
Galatɨ-je 294
Epɛjɨ-je 302
Pilipɨ-je 310
Kolosɨ-je 316
1 Tesalonikɨ-je 322
2 Tesalonikɨ-je 327
1 Timote 330
2 Timote 338
Titɨ 344
Pilemɔ̃ 348
Əbrə-je 350
Jakɨ 366
1 Piyər 372
2 Piyər 379
1 Jạ̃ 384
2 Jạ̃ 391
3 Jạ̃ 393
Judɨ 395
Né-je kí 'tẹ̃ẹ̃ kɨ̀ dɔ-é 398

Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́
Matiye
ndàngɨ
Ta-je kɨ́ dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ kɨ́ Matiye ndàngɨ

Mbete kinlé dɔɔ kunmindɨ kɨ́ sigɨ kɨ̀ Kunmindɨ kɨ́ Low natɨ. Ḛ tɔjɨ Jeju Kristɨ kɨ dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é kɨ́ njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ kɨ́ mḛ̃ Kunmindɨ-tɨ kɨ́ Low d'un-né mindɨ-dé rəm, tɔjɨ-é kɨ ngar kɨ́ boy kɨ́ gin kojɨ-tɨ lə Dabidɨ. Matiye ndàngɨ mbete kinlé kdɔ ra-né kɨ̀ jipɨ-je ya kete, kdɔ kadɨ 'gə Poyta kɨ́ majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ Jeju kɨ́ ree kɨ njèkajɨ-dé rəm, ree kɨ ngar lə-dé rəm. Ngà Poyta kɨ́ majɨ kinlé tò kdɔ dow-je lay tɔ. Ta tɔl ta mbete-tɨ lé, Jeju idə njéndó-né-je liə kadɨ d'ɔw kɨ̀ lo-je lay kadɨ d'ingə njéndó né-je gin dow-je-tɨ lay kɨ́ dɔnangɨ-tɨ d'adɨ-n'ḛ̀ (28:19).

Matiye kɨ́ njèndàngɨ mbete kinlé, to njètaa lambo. Ri-é lə Lebi tɔ (Mar 2:14). Jeju ɓa-é adɨ-é to kɨ́ káre dan njéndó né-je-tɨ liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo (Mat 9:9), ɓá go-tɨ ḛ ulə-dé kɨ njékɔwkulə-je.

Matiye tum gin mbete liə kɨ̀ kɔr ginka Jeju, kdɔ tɔjɨ-né kɨ́ Jeju lé to kɨ́ dan jipɨ-je-tɨ. Ḛ̃ pa ta lə kojɨ Jeju rəm, né kɨ́ ḛ ndó dow-je rəm, né kɨ́ ḛ ndó njéndó-né-je liə rəm, nékɔjɨ-je liə rəm, ɓá koy-é dɔ kagdəsɨ-tɨ kɨ̀ tɔsɨ kɨ́ tɔsɨ ndəl tḛ̃ḛ̃ dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy rəm, ɓá pa ta lə né-je kɨ́ njéndó-né-je lə Jeju d'a ra mḛ̃ḛ̃ ndɔ-je-tɨ kɨ́ nɔ̃̀-dé-tɨ rəm.

Kɔr ginka Jeju
Luk 3:23-38

1 Kɔr ginka Jeju Kristɨ kɨ́ ngonka Dabidɨ, kɨ́ ngonka Abrakam ə́n:
2 Abrakam ojɨ Isakɨ;
Isakɨ ojɨ Jakobɨ;
Jakobɨ ojɨ Juda kɨ̀ ngankɔ̃-é-je;
3 Juda dḛ̃ kɨ̀ Tamar d'ojɨ Parɛsɨ, kɨ̀ Jera;
Parɛsɨ ojɨ Esrɔm;
Esrɔm ojɨ Aram;
4 Aram ojɨ Aminadabɨ;
Aminadabɨ ojɨ Nasɔ̃;
Nasɔ̃ ojɨ Salmɔ̃;
5 Salmɔ̃ dḛ̃ kɨ̀ Rakabɨ d'ojɨ Bowajɨ;
Bowajɨ dḛ̃ kɨ̀ Rutɨ d'ojɨ Obɛdɨ;
Obɛdɨ ojɨ Jese;
6 Jese ojɨ ngar Dabidɨ;
Dabidɨ taa ne Uri ojɨ-né Salomɔ̃;
7 Salomɔ̃ ojɨ Robowam;
Robowam ojɨ Abiya;
Abiya ojɨ Aja;
8 Aja ojɨ Jojapatɨ;
Jojapatɨ ojɨ Joram;
Joram ojɨ Ojiyasɨ;
9 Ojiyasɨ ojɨ Jowatam;

Jowatam ojɨ Akajɨ;
Akajɨ ojɨ Ejekiyasɨ;
10 Ejekiyasɨ ojɨ Manasɨ;
Manasɨ ojɨ Amɔ̰;
Amɔ̰ ojɨ Jojiyasɨ;
11 Jojiyasɨ ojɨ Jekoniyasɨ kɨ̀ ngankɔ̰-é-je.
Dɔgangɨ ɓal-é-je-tɨ kin ə́ d'uwə-né
dow-je ká Jorijalɛ̰m d'ɔw sə-dé ɓə Babilɔ̰n-tɨ.*
12 Lokɨ d'ɔw sə-dé Babilɔ̰n-tɨ lé,
Jekoniyasɨ ojɨ Salatiyɛl,
Salatiyɛl ojɨ Jorobabɛl,
13 Jorobabɛl ojɨ Abiyudɨ,
Abiyudɨ ojɨ Eliyakim,
Eliyakim ojɨ Ajɔr
14 Ajɔr ojɨ Sadokɨ,
Sadokɨ ojɨ Akim,
Akim ojɨ Eliyudɨ,
15 Eliyudɨ ojɨ Eleyajar,
Eleyajar ojɨ Matą,
Matą ojɨ Jakobɨ,
16 Jakobɨ ojɨ Jojepɨ ká ngɔw Mari.
Rəmə Mari ojɨ Jeju ká 'ɓa-é Kristɨ†.
17 Kɨ̰ dɔ Abrakam-tɨ sar ree tɛ̰ɛ̰-né dɔ Dabidɨ-tɨ lé, to ginka dɔgɨ gidɨ-é sɔ. Ə kɨ̰ dɔ Dabidɨ-tɨ sar ree tɛ̰ɛ̰-né ɓal-tɨ ká d'uwə-né ngan Israyel-je d'ɔw-né sə-dé ɓə Babilɔ̰n-tɨ lé, to ginka dɔgɨ gidɨ-é sɔ rəm, kɨ̰ dɔ ɓal-tɨ ká d'uwə-né ngan Israyel-je d'ɔw-né sə-dé ɓə Babilɔ̰n-tɨ sar ree tɛ̰ɛ̰-né dɔ kojɨ Kristɨ-tɨ, to ginka dɔgɨ gidɨ-é sɔ tɔ.

Kojɨ Jeju Kristɨ
Luk 2:1-21

18 †Kojɨ Jeju Kristɨ lé tò titɨ-nąɔ̰ bè: Kɔ̰-é Mari to ngonmandɨ ká Jojepɨ uwə dɔ-é. Lokɨ 'gə-nąɔ̰ dené kɨ̀ dingəm-tɨ al ɓəy ya rəmə, Mari ndan ngon kɨ̀ tɔ́gɨ lə Ndil ká aa njay. 19 Jojepɨ ká to njènungɨ-é lé, to dow ká njururu, adɨ ndigɨ kadɨ n'pa ta kin kɨ ndaa-tɨ n'ulə-né rɔsɔl dɔ-é-tɨ al. Beɓa ɛ̰ ɔjɨ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kdɔ mbatɨ-é kɨ̀ go ngąɔ̰. 20 Ngà lokɨ ɛ̰ isɨ gɨr ta-é kɨ gɨr ya ɓəy rəmə, malayka lə 'Ɓaɓe tɛ̰ɛ̰ kɔy mɛ̰ɛ̰ nɨ̰-tɨ idə-é panè: Jojepɨ, ngonka Dabidɨ, 'ɓəl al, 'taa Mari lé, kdɔtalə ngon ká mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kinlé to ngon ká ree kɨ̀ go rəbɨ lə Ndil ká aa njay. 21 †Ɛ̰ à kojɨ ngon ká dingəm ə 'a kində ri-é lə Jeju, kdɔ ɛ̰ ɓá à to dow ká à kajɨ dow-je liə mɛ̰ɛ̰ majal-je-tɨ lə-dé. 22 Né-je kin lay ra-né bè kdɔ kadɨ ta ká 'Ɓaɓe adɨ njèpata ká ta-é-tɨ pa kete lé né-é ra né. 23 'Ɓaɓe adɨ njèpata ká ta-é-tɨ panè:
Ngonmandɨ ká gə dingəm al ɓəy à ndan ngon!
À kojɨ ngon ká dingəm rəmə d'a kində ri-é lə «Emanuɛl», kɔr mɛ̰ɛ̰-é to «Lubə isɨ sə-ji.»‡
24 Lokɨ Jojepɨ ɨ̰ dɔ ɓi-tɨ lé, ra titɨ ká malayka lə 'Ɓaɓe idə-é-né lé, adɨ ɛ̰ taa Mari lé. 25 †Dɛ̰ 'gə-nąɔ̰ dené kɨ̀ dingəm al ya sar Mari ojɨ-né ngon ká dingəm, adɨ Jojepɨ ində ri-é lə Jeju.

---

* **1:11** 1:11 'Ndó 2Ng 24:12-16 † **1:16** 1:16 Kristɨ lé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to dow ká Lubə mbəti-é. † **1:18** 1:18 Luk 1:27 † **1:21** 1:21 Luk 1:31 ‡ **1:23** 1:23 Eja 7:14; 8:8,10 † **1:25** 1:25 Luk 2:21

2

Ta lə njénégə-je kí dɔ kərwəi̱-je-ti̱ kì koji̱ Jeju
Luk 2:8-20

1 D'oji̱ Jeju Bɛtlekɛm, dɔnangi̱ Jude-ti̱, ɓal-je-ti̱ kí Erodi̱ ɔ̰-né ɓe.
Go koji̱-é-ti̱ lé, njénégə-je kí dɔ kərwəi̱-je-ti̱ d'i̱ lo kubə kàdì-ti̱ 'ree
Jorijalɛ̰m ə 2 'dəji̱ 'panè: «Ngar lə jipi̱-je kí d'oji̱-é lé tò rá wa? J'oo
kərwəi̱ liə lo kubə kàdì-ti̱ ɓá j'ree kdɔ kɔsi̱ dɔ-ji nangi̱ nɔ̰-é-ti̱.» 3 Loki̱
ngar Erodi̱ oo ta kin bè lé, mɛ̰ɛ̰-é gangi̱ man rəm, ɓá dow-je kí Jorijalɛ̰m
lay ya mɛ̰ɛ̰-dé gangi̱ man siə rəm tɔ. 4 Beɓa ɛ̰ ɓa njékun dɔ njégugné-
je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je dəji̱-dé se lo kí rá ɓá d'a koji̱
Kristi̱* lé titi̱ wa? 5 Dɛ̰ d'idə-é 'panè: «D'a koji̱-é Bɛtlekɛm, dɔnangi̱
Jude-ti̱, kdɔ ta kí njèpata kí ta Lubə-ti̱ pa ə́n:
6 “Sə̰i dow-je kí Bɛtlekɛm kí dɔnangi̱ Jude-ti̱,
kadi̱ 'gəi maji̱ kí ɓe lə-si lé, to ngonɓe kí sɛ̰
bè ngay dan ɓebo-je-ti̱ kí dɔnangi̱ Jude-ti̱ al.
Kdɔ ngar kí njèkul dow-je lə-m,
kí 'to Israyel-je à tɛ̰ɛ̰ dan-si-ti̱.”†»

7 Beɓa Erodi̱ ɓa njénégə-je kí dɔ kərwəi̱-je-ti̱ gidi̱ ngə̰y, dəji̱-dé se
dɔkaglo kí rá-ti̱ ya bangi̱ ə́ kərwəi̱ lé tɛ̰ɛ̰-né wa? 8 Ɓa go-ti̱, ulə-dé
Bɛtlekɛm panè: «Ɔwi 'dəji ta kí tɔgrɔ-ti̱ dɔ ngon-ti̱ kinlé maji̱-maji̱ ooi.
Loki̱ ingəi-é rəmə, reei idəi-mi kdɔ kadi̱ mə̰ kàrè m'ɔw m'ɔsi̱ dɔ-m
nangi̱ nɔ̰-é-ti̱ tɔ.»

9 Go ta-ti̱ lə ngar lé, dɛ̰ d'ɔti̱ d'ɔw rəmə kərwəi̱ kí d'oo-é lo kubə
kàdì-ti̱ nu̱ lé, ɔr nɔ̰-dé sar ree tɛ̰ɛ̰ dɔ lo-ti̱ kí ngon kí bər tò-ti̱ lé rəmə
ə̰ nangi̱. 10 Loki̱ d'oo kərwəi̱ ə̰ nangi̱ lé, rɔ-dé nəl-dé nə̰ə̰. 11 Beɓa d'ɔw
mɛ̰ɛ̰ kəy-ti̱ ə d'oo ngon kí bər lé kì kɔ̰-é Mari, rəmə 'tɔsi̱ məkəji̱-dé
nangi̱ ə d'ɔsi̱ dɔ-dé nangi̱ nɔ̰ ngon kí bər-ti̱ lé. Go-ti̱, dɛ̰ 'tɛ̰ɛ̰ ta mbu
né-je lə-dé kí d'ində ngangəm ə d'adi̱-é kadkare-je: adi̱ to lɔr-je, kì
dukan-je, kì nɔ̰kagi̱-je kí əti̱ maji̱-maji̱. 12 Go-ti̱, Lubə idə-dé mɛ̰ɛ̰ ni̱-ti̱
kadi̱ 'təl kì rəbi̱ kí dɔ Erodi̱-ti̱ gogi̱ al ngá. Beɓa dɛ̰ 'təl d'ɔw ɓe lə-dé
kì rəbi̱ kí rangi̱.

D'ə̰y kì Jeju d'ɔw siə Ejipti̱

13 Loki̱ njénégə-je kí dɔ kərwəi̱-je-ti̱ d'ɔw ɓe lé, malayka lə 'Ɓaɓe
káre ree mɛ̰ɛ̰ ni̱-ti̱ idə Jojepi̱ panè: «'I̱ taá, 'un ngon kí bər kì kɔ̰-é, ə
'ə̰y ɔw sə-dé Ejipti̱. 'Isi̱ nu̱ sar kadi̱ mə̰ ya m'idə-i ɓá 'təl 'ree sə-dé gogi̱,
kdɔ Erodi̱ lé à sangi̱ kadi̱ n'tɔl ngon kin.» 14 Beɓa Jojepi̱ i̱ taá ndɔɔ nɔ̰ɔ̰
ya, un ngon kí bər kì kɔ̰-é ɔw sə-dé Ejipti̱. 15 E̱ isi̱ Ejipti̱ nɔ̰ɔ̰ sar koy
Erodi̱. Tò bè kdɔ kadi̱ ta kí 'Ɓaɓe adi̱ njèpata kí ta-é-ti̱ pa kete lé, né-é
ra né. 'Ɓaɓe panè:
«M'ɓa ngon-m kadi̱ tɛ̰ɛ̰ dɔnangi̱ Ejipti̱-ti̱ kɔgi̱.»‡

Koy lə ngan-je kí bər kí ɓe-ti̱ kí Bɛtlekɛm

16 Loki̱ Erodi̱ oo kí njénégə-je kí dɔ kərwəi̱-je-ti̱ kin d'ədi̱-é lé, wɔngi̱
ra-é nə̰ə̰ adi̱ un ndu kadi̱ 'tɔl ngan-je kí bər kí dingəm ɓe-ti̱ kí Bɛtlekɛm
kì lo-je kí gəə dɔ-é tin ya lay; un kuti̱-é dɔ ngan-je kí ɓal joo-ti̱ təl-né ki̱
nangi̱; ɔji̱-né dɔ gangi̱ ndɔ-je-ti̱ kí kərwəi̱ ndɔ̰y-né ɓá njénégə-je kí dɔ

---

* **2:4** 2:4 Kristi̱ lé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to dow kí Lubə mbəti̱-é. † **2:6** 2:6 Mis 5:1 ‡ **2:15** 2:15 Oje 11:1

kərwəi̱-je-ti d'idə-é-né lé. 17 Beɓa ta kí Jeremi kí njèpata kí ta Lubə-ti
pa lé né-é ra né. E̱ panè:
18 «Sukùkú, kì ndi nɔ̰-je,
kì ɓaata-je ɓa giti-giti mɛ̰ɛ̰ ɓe-ti kí Ramą̰,
Rasəl nɔ̰ kdɔtalə ngan-é, ɛ̰ ndigi kadi dow gɔr-é al,
Kdɔtalə d'oy lay.»§

Təl Jojepi ki Najarɛti gogi

19 Loki Erodi oy lé, malayka lə 'Ɓaɓe ree rɔ Jojepi-ti dɔnangi Ejipti-ti
idə-é mɛ̰ɛ̰ ni̱-ti panè: 20 «'I̱ taá, 'un ngon kí bər kì kɔ̰-é, ə 'təl 'ɔw sə-
dé dɔnangi Israyel-ti gogi, kdɔ dow-je kí 'sangi tɔl ngon kí bər lé d'oy
ngá.» 21 Beɓa Jojepi i̱ taá, un ngon kí bər kì kɔ̰-é, təl ɔw sə-dé dɔnangi
Israyel-ti gogi. 22 Loki Jojepi oo kadi Arkelawusi ɓá ɔ̰ ɓe dɔnangi Jude-
ti tó bɔbi-é Erodi-ti lé, ɓəl kisi dɔnangi Jude-ti. Beɓa Lubə idə-é mɛ̰ɛ̰
ni̱-ti kadi ijə rɔ-é ki rangi ɔw isi dɔnangi Galile-ti yó. 23 †E̱ ɔw isi mɛ̰ɛ̰
ɓebo-ti kí ɓa-é Najarɛti. Tò bè kdɔ kadi ta kí ndɔki njépata-je kí ta
Lubə-ti 'pa lé, né-é ra né. Ndɔki 'panè: D'a ɓa-é dow kí Najarɛti.

3

Ta ndó lə Ją̰ kí njèra dow-je batɛ̰m
Mar 1:2-8; Luk 3:1-20

1 Ɓal-je kí rangi go-ti, Ją̰ kí njèra dow-je batɛ̰m ində lo tɛ̰ɛ̰ ə ilə mbɛ̰
diləlo-ti kí dɔnangi Jude-ti panè:
2 †«Iṇəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kdɔ kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-ti* ree ngɔsi.»
3 Ją̰ lé ɓá to dow kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa ta liə kete panè:
«Ooi, ndi dow kí njèkilə mbɛ̰ diləlo-ti panè:
'Rai go rəbi lə 'Ɓaɓe!
'Rai go ngan rəbi-je liə adi ą̰ njururu-njururu!»†
4 Ją̰ ɔɔ kubi kí 'ra kì bəl jambal, dɔɔ ɓədi-é kì ndaá dɔɔ ɓədi ə nékuso-
é to 'bete-je, kì toji kí wale.‡ 5 Dow-je kí Jorijalɛ̰m, kì dow-je kí dɔnangi
Jude-ti lay, kì dow-je kí mɛ̰ɛ̰ ɓe-je-ti kí tò ngɔsi kàdì ba Jurdɛ̰-ti lay ya
d'ɔw rɔ-é-ti 6 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batɛ̰m kəm
man ba Jurdɛ̰-ti.
7 †Loki Ją̰ oo Parisi-je§, kì Sadusi-je* ṇą̰-ṇą̰ 'ree rɔ-é-ti kdɔ kadi ra-dé
batɛ̰m tɔ lé, ɛ̰ dəji-dé panè: «Sə̰i kí mɛ̰ɛ̰-si ndul titi-ną̰ kì mɛ̰ɛ̰ li pii-je bè
kan! Ną̰ ɓá idə-si kadi ą̰yi wɔngi kí à ree lé wa? 8 Adi kullə ra-si tuwə
kullə ra dow-je kí d'iṇə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi ɓane. 9 †Ooi nè a
'giri mɛ̰ɛ̰-si-ti painè 'toi nganka Abrakam. M'idə-si rəsi m'adi ooi, kdɔ
ər-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare.† 10 †D'ində
kungó pèrèrè kàdì kagi-je-ti káre-káre lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji

§ **2:18** 2:18 Jer 31:15. † **2:23** 2:23 Mar 1:24; Luk 2:39; Ją̰ 1:45 † **3:2** 3:2 Mat 4:17; Mar 1:15
* **3:2** 3:2 kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-ti: «Kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-ti» kì «kɔ̰ɓe lə Lubə» lé to né kí káre-rè. Ngà Matiye lé ndàngi mbete kin sɔbi dɔ-né jipi-je lé ɓá ɛ̰ ndàngi-né panè «kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-ti» kdɔ jipi-je lé 'ndigi ɓá ri Lubə ki nɔ̰ɔ̰ bè al. † **3:3** 3:3 Eja 40:3 ‡ **3:4** 3:4 2Ng 1:8 † **3:7** 3:7 Mat 12:34; 23:33 § **3:7** 3:7 Parisi-je: Parisi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngą̰ ṇą̰. * **3:7** 3:7 Sadusi-je: Sadusi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji tɔ. Dɛ̰ 'panè: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛ̰ɛ̰ al rəm, Malayka-je kàrè 'goto rəm tɔ. Ngà Parisi-je lé rəmə, 'panè: Dow à tɔsi ndəl kində lo tɛ̰ɛ̰ rəm, ɓá Malayka-je d'isi nɔ̰ɔ̰ rəm tɔ. † **3:9** 3:9 Ją̰ 8:33 † **3:9** 3:9 Ją̰ 8:33,37,39 † **3:10** 3:10 Mat 7:19

al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-tɨ kdɔ kilə-é dan pər-tɨ. 11 Mą̃, m'ra-si batɛ̃m
mani, sɔbɨ-né dɔ panjiyə-si-je kí majɨ al kí 'tusi iɲ̃əi kɔgɨ lé. Ngà ɛ̃ kí à
ree go-m-tɨ lé, tógɨ-é itə-m ɲą̃, adɨ saba kí nja-é-tɨ ya kàrè m'tuwə kadɨ
m'tɔr al. Ɛ̃ lé ɓá, à ra-si batɛ̃m lə Ndil kí aa njay rəm, batɛ̃m pər rəm.
12 Ə ɛ̃ ɔw kɨ̀ né tó-né liə ji-é-tɨ nɔ̃ɔ̃; à ra lo tó né liə ə à mbɔ̃ ko liə kungɨ
damą̃, ngà tisə-é ɓá à kungɨ dan pər-tɨ kí à koy al sartagangɨ.»

Ją̃ ra Jeju batɛ̃m
Mar 1:9-11; Luk 3:21-22; Ją̃ 1:32-34

13 Jeju ɨ̃ Galile ɔw rɔ Ją̃-tɨ ta ba Jurdɛ̃-tɨ kdɔ kadɨ ra-é batɛ̃m. 14 Ngà Ją̃
ndigɨ mbatɨ adɨ idə-é panè: «Mą̃ ɓá 'a ra-m batɛ̃m, rəmə i tá 'ree kadɨ
m'ra-i batɛ̃m tɔ ɓəy wa!» 15 Jeju təl idə-é panè: «Kí ngɔsnè-tɨ kinlé,
'ndigɨ sə-m dɔ-tɨ kadɨ j'ra bè, kadɨ né kí njururu kí Lubə ndigɨ lé né-é
ra-né né.» Beɓa Ją̃ ndigɨ siə dɔ-tɨ ə ra-é batɛ̃m. 16 Lokɨ Jeju ra batɛ̃m
ɓá tɛ̃ɛ̃ kəm man-tɨ bè ya rəmə ta dɔrą̃ tɛ̃ɛ̃, adɨ oo Ndil Lubə, titɨ-ną̃ kɨ̀
dəngɔdnda bè, ree isɨ dɔ-é-tɨ. 17 †Rəmə, ndi dow ɓa dɔrą̃-tɨ panè: «Ɛ̃
kan to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-tɨ, rɔ-m nəl-m dɔ-é-tɨ ɲą̃.»‡

4

Sú ną̃ Jeju
Mar 1:12-13; Luk 4:1-13

1 †Go-tɨ, Ndil Lubə ɔr Jeju ɔw siə dilə̃lo-tɨ kdɔ kadɨ Sú ną̃-é. 2 Jeju ra
ndɔ kɔrsɔ ya uso né al, adɨ ɓo ra-é. 3 Beɓa njèną̃ dow-je lé ree rɔ-é-tɨ
pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adɨ ər-je kin 'təl
mbà.» 4 Ngà Jeju idə-é panè: «'Ndàngɨ 'panè: “Dow à kisɨ kɨ̀ dɔ-é taá
kɨ̀ takul nékuso ya par al, ngà kɨ̀ takul ta-je lay kí tɛ̃ɛ̃ ta Lubə-tɨ*.”»

5 Go-tɨ, Sú ɔw kɨ̀ Jeju ɓebo-tɨ kí aa njay, kí to ɓebo lə Lubə, adɨ-é ą̃ taá
sam kəy-tɨ lə Lubə 6 ɓá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə,
'kilə 'usɨ nangɨ. Kdɔ 'ndàngɨ 'panè:
“Lubə à kun ndu kadɨ malayka-je liə kdɔ ta lə-i.
Ə dɛ̃ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kɨ̃ dar ər.”»†

7 Jeju təl idə-é panè: «'Ndàngɨ mɛ̃ɛ̃ mbete-tɨ lé tɔ 'panè: “'A ną̃ 'Ɓaɓe
Lubə lə-i al.”»‡

8 Sú təl ɔw siə dɔ mbal-tɨ kí ngal lɛ̃ng-lɛ̃ng, tɔjɨ-é kɔ̃ɓe-je kí dɔnangɨ-
tɨ nè kin lay, kɨ̀ riɓa-je kí dɔ-tɨ. 9 Ə idə-é panè: «Kinə 'tɔsɨ məkəjɨ-i
nangɨ ə 'ɔsɨ dɔ-i nangɨ nɔ̃-m-tɨ lé, m'a kadɨ-i né-je kin lay.» 10 Jeju təl
idə-é panè: «Satą̃, 'ɔtɨ rangɨ ta-m-tɨ! Kdɔ 'ndàngɨ mɛ̃ɛ̃ mbete-tɨ kí aa
njay 'panè: “'Ɓaɓe Lubə lə-i ɓá 'a kɔsɨ dɔ-i nangɨ nɔ̃-é-tɨ ə ɛ̃ ya kɨ̀ kár-é
'a pole-é§.”»

11 Beɓa Sú tusɨ Jeju iɲ̃ə-é. Malayka-je 'ree 'ra kɨ̀ Jeju.

Jeju ulə gin kulə liə dɔnangɨ Galile-tɨ
Mar 1:14-15; Luk 4:14-15

12 †D'ilə Ją̃* dangay-tɨ, beɓa lokɨ Jeju oo ta-é lé, ɛ̃ ɔtɨ ɔw dɔnangɨ
Galile-tɨ.

13 †Rəmə iɲ̃ə ɓe kí Najarɛtɨ, ɔw isɨ Kapɛrnayim ta babo-tɨ kí Galile,

---

† **3:17** 3:17 Mat 12:18; 17:5; Mar 1:11; Luk 9:35 ‡ **3:17** 3:17 Pa 2:7; Eja 42:1 † **4:1** 4:1 əbr 2:18; 4:15 * **4:4** 4:4 Det 8:3 † **4:6** 4:6 Pa 91:11-12 ‡ **4:7** 4:7 Det 6:16 § **4:10** 4:10 Det 6:13; Luk 4:8. † **4:12** 4:12 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 * **4:12** 4:12 Ją̃ kinlé to Ją̃ kí njèra dow-je batɛ̃m, ɓɨ to Ją̃ kí njèndó né lə Jeju kin al. † **4:13** 4:13 Ją̃ 2:12

kí to dɔnangɨ lə Jabulɔ̰-je kɨ̀ Néptali-je. 14 Tò bè kdɔ kadɨ ta kí Ejay
njèpata kí ta Lubə-tɨ pa kete lé né-é ra né. Ḛ panè:
15 «Dow-je kí dɔnangɨ-tɨ lə Jabulɔ̰-je
Kɨ̀ dɔnangɨ-tɨ lə Néptali-je,
Kɨ̀ dow-je kí njèkisɨ ngɔsi ta babo-tɨ,
Kɨ̀ gidɨ ba Jurdḛ-tɨ, dɔnangɨ Galile-tɨ kí 'to jipɨ-je al†;
16 Dow-je kí d'isɨ lo kí ndul-tɨ, d'oo londógɨ kí boy rəm!
Dḛ kí ndil koy səbɨ dɔ-dé-tɨ kàrè lo ndógɨ dɔ-dé-tɨ rəm tɔ‡!»
17 †Dɔkaglo-é-tɨ kin ɓá Jeju ulə gin kilə mbḛ ə idə dow-je panè: «Iɲəi
panjiyə-si-je kí majɨ al kɔgɨ, kdɔ kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-tɨ ree ngɔsi!»

Jeju kɨ̀ mbɔw-je sɔ
Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

18 Ndɔ káre bè, Jeju ɔw njiyə ta babo Galile-tɨ, rəmə oo ngankɔ̰-nąə̰-
je joo kí 'to mbɔw-je d'ą̰ d'ilə burə baa: To Simɔ̰ kí 'ɓa-é Piyər dḛ kɨ̀
ngonkɔ̰-é Andre. 19 Beɓa Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si
njésangɨ dow-je-tɨ.» 20 Rəmə tajinatɨ nè ya 'tusɨ burə-je lé d'iɲə ə d'un
go-é. 21 Lokɨ Jeju ɔtɨ ɔw kete əbɨ rəmə, oo ngankɔ̰-nąə̰-je kí rangɨ joo
ɓəy, adɨ to Jakɨ dḛ kɨ̀ Jąə̰ kí 'to ngan lə Jebede, d'isɨ mḛḛ tò-tɨ kɨ̀ bɔbɨ-dé,
d'isɨ 'rakɨ burə-je lə-dé. Jeju ɓa-dé rəmə 22 kalangɨ bè ya 'tusɨ bɔbɨ-dé
kɨ̀ tò d'iɲə-é ə d'un go-é.

Jeju ndó né rəm, adɨ lapiya njémɔ̰y-je rəm
Mar 1:39; Luk 4:44; 6:17-18

23 †Jeju ɔw kɨ̀ go lo-je lay kí dɔnangɨ Galile-tɨ, ndó né dow-je mḛḛ
kəykəwnąə̰-je-tɨ lə jipɨ-je, ilə mbḛ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ kɔ̰ɓe lə Lubə
rəm, ɓá adɨ mɔ̰y-je kɨ̀ mətɨ-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-tɨ rəm tɔ. 24 Ri
Jeju ɓa ɔr lo kí dɔnangɨ Siri-tɨ njutɨ-njutɨ, adɨ dow-je d'ɔw kɨ̀ njémɔ̰y-je
kí gay-gay, kí rɔ-dé to-dé kɨ lo-é lo-é, kɨ̀ dow-je kí ndil-je kí majɨ al 'ra-dé,
kɨ̀ dḛ kí kɔ̰nɔ̰ ɔsɨ-dé, kɨ̀ dḛ kí rɔ-dé oy mburukɨ-je kɨ rɔ-é-tɨ adɨ adɨ-dé
lapiya. 25 Kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adɨ to dow-je kí
d'ḭ dɔnangɨ Galile-tɨ-je, kɨ̀ go dɔnangɨ kí ɓebo-je kí dɔgɨ tò-tɨ, kɨ̀ dow-je
kí ɓebo Jorijalḛm-tɨ-je, kɨ̀ dḛ kí dɔnangɨ Jude-tɨ, kɨ̀ dḛ kí mḛḛ ɓe-je-tɨ kí
gidɨ ba Jurdḛ-tɨ.

Néndó kí Jeju ndó dow-je dɔ mbal-tɨ

5

Ta lə dow-je kí 'to njénékumą̰-je
Luk 6:20-26

1 Lokɨ Jeju oo kosɨ dow-je lé, ḛ al isɨ taá dɔ mbal-tɨ. Beɓa njéndó né-je
liə 'ree rɔ-é-tɨ. 2 Rəmə ulə gin ndó-dé né panè:
3 «Dow-je kí d'oo rɔ-dé kɨ né al takəm Lubə-tɨ ɓá 'to njénékumą̰-je!
Kdɔtalə kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-tɨ tò kdɔ-dé.
4 Dow-je kí njéndingə ndoo ɓá 'to njénékumą̰-je!
Kdɔtalə Lubə à sɔl mḛḛ-dé!
5 Dow-je kí njésɔl dɔ-dé ɓá 'to njénékumą̰-je!
Kdɔtalə Lubə à kadɨ dɔnangɨ təl né dɔji-dé*!

† **4:15** 4:15 Eja 8:23 ‡ **4:16** 4:16 Eja 9:1 † **4:17** 4:17 Mat 3:2 † **4:23** 4:23 Mat 9:35; Mar 1:39 * **5:5** 5:5 Pa-je 37:11

6 Dow-je kɨ́ ɓo ra né kɨ́ njururu ra-dé kin ɓá 'to njénékumə̰-je!
Kdɔtalə Lubə à kadɨ-dé tɔ́gɨ!
7 Dow-je kɨ́ njékoo kəmtondoo lə madɨ-dé-je ɓa 'to njénékumə̰-je!
Kdɔtalə Lubə à koo kəmtondoo lə-dé tɔ!
8 Dow-je kɨ́ mə̰ə̰-dé aa njay ɓá 'to njénékumə̰-je!
Kdɔtalə d'a koo Lubə kɨ̀ kəm-dé!
9 Njékulə dow-je nojɨ natɨ ɓá 'to njénékumə̰-je!
Kdɔtalə d'a ɓa-dé ngan lə Lubə!
10 †Dow-je kɨ́ d'isɨ d'ulə kəm-dé ndoo
kdɔ né ra-dé kɨ́ njururu ɓá 'to njénékumə̰-je!
Kdɔtalə kɔ̰ɓe kɨ́ dɔrə̰-tɨ tò kdɔ ta lə-dé!
11 †Sə̰i kɨ́ dow-je 'tajɨ-si, d'ulə kəm-si ndoo
'tə́tɨ ta-je kɨ́ majɨ al majɨ al ta-si-tɨ kdɔ ta lə-m ɓá 'toi njénékumə̰-je!
12 †'Rai rɔnəl ə 'tiləi kole!
Kdɔtalə nékugə dɔji kɨ́ boy n̰ə̰ ya tò ngəbɨ-si dɔrə̰-tɨ nɔ̰ɔ̰.
Njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ kete nɔ̰̀-si-tɨ kàrè
dow-je d'ulə kəm-dé ndoo bè ya tɔ!»

Njèkun go Kristɨ to katɨ kɨ̀ londógɨ lə dɔnangɨ
Mar 9:50; Luk 14:34-35

13 †«Sə̰i ɓá 'toi katɨ lə dɔnangɨ. Ngà kinə mbinə̰ katɨ ɔr kɔgɨ lé, dow à ra ban ɓá à təl dɔ̰ gogɨ ɓəy wa? Majɨ-é goto ngá. Təl né kɨ́ tuwə kungɨ kɔgɨ gidɨ lo-tɨ kadɨ dow-je 'njiyə dɔ-tɨ ya par ngá.
14 †«Sə̰i ɓá 'toi londógɨ lə dɔnangɨ. Beɓa ɓebo kɨ́ tò dɔ mbal-tɨ taá lé, à kasɨ ɓɔyɔ rɔ-é al. 15 †Dow à kində pər lampɨ-tɨ kdɔ jəbɨ ngó dɔ-tɨ al. Ngà à nə̰ə̰ kagnə̰ə̰ lampɨ-tɨ taá kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ mə̰ə̰ kəy-tɨ lay ya d'oo-né lo. 16 †Bè ya tɔ, adi dow-je lay ya d'oo londógɨ lə-si mə̰ə̰ né ra-tɨ kɨ́ majɨ. Lokɨ d'oo-né ra-si kɨ́ majɨ rəmə, d'a kɔsɨ gajɨ Bɔbɨ-si Lubə kɨ́ isɨ dɔrə̰-tɨ.»

Néndó lə Jeju sɔbɨ dɔ ndukun lə Moiyijɨ
Luk 16:17; 12:58,59; 16:18

17 Ooi nè a painè, m'ree kdɔ bujuru ndukun-je lə Moiyijɨ kɨ̀ néndó lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ. Mə̰ lé, m'ree kdɔ 'bujuru kɔgɨ al, ngà m'ree kdɔ kadɨ ta-je lə-dé lé né-é ra né ngá. 18 †Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kə̰ ya dɔrə̰ kɨ̀ dɔnangɨ d'ə̰ lo kə̰-dé-tɨ ɓəy kinlé, tó ndukun lə Lubə à tò lo tò-é-tɨ rəm, ndajɨ mbete kɨ́ káre-rè ya kàrè dow à bujuru mə̰ə̰ mbete ndukun-tɨ kɔgɨ al sar ya kadɨ né-je lay kinlé ra-né né. 19 Dow kɨ́ al dɔ ngon ndukun káre dan ndukun-je-tɨ lə Lubə rəm, ndó dow-je adɨ d'al dɔ-é siə tɔ lé, dowbé à to dow kɨ́ sə̰ bè kɔ̰ɓe-tɨ kɨ́ dɔrə̰-tɨ. Ngà dow kɨ́ təl rɔ-é go ndukun-je-tɨ rəm, ɓá ndó dow-je adɨ 'təl rɔ-dé go-tɨ siə tɔ lé, à to dow kɨ́ boy kɔ̰ɓe-tɨ kɨ́ dɔrə̰-tɨ. 20 Beɓa m'a kidə-si rəsɨ: «Kinə né ra kɨ́ njururu lə-si itə 'lə njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je al rəmə, a kandi kɔ̰ɓe-tɨ kɨ́ dɔrə̰-tɨ ndə̰ bè al.»

Néndó kɨ́ dɔ wɔngɨ-tɨ

21 Sə̰i 'gəi kɨ́ d'idə də̰ kɨ́ kete lé 'panè: «'A tɔl dow al; dow kɨ́ tɔl dow lé, d'a kɔw siə nɔ̰̀ njégangta-je-tɨ.» 22 Ngà mə̰ rəmə, m'idə-si m'panè:

---

† **5:10** 5:10 1Pi 3:14 † **5:11** 5:11 1Pi 4:14 † **5:12** 5:12 Knj 7:52 † **5:13** 5:13 Mar 9:50; Luk 14:34,35 † **5:14** 5:14 Jə̰ 8:12; 9:5 † **5:15** 5:15 Mar 4:21; Luk 8:16; 11:33 † **5:16** 5:16 1Pi 2:12 † **5:18** 5:18 Luk 16:17

Dow kɨ́ adɨ wɔngɨ ra-é dɔ ngonkɔ̰-é-tɨ lé, d'a kɔw siə lo gangta-tɨ. Ngà
dow kɨ́ tajɨ ngonkɔ̰-é panè n'to dow kɨ́ kɔgɨ kare lé, asɨ kadɨ d'ɔw kɨ̀
dowbé lo gangɨ ta-tɨ kɨ́ boy, ngà dow kɨ́ ɓa ngonkɔ̰-é mbə́ dow rəmə, à
tokɨ kilə dowbé dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ tɔ. 23 Lokɨ 'ɔw kdɔ kadɨ né
Lubə logugɨ né-tɨ, ɓá kinə mɛ̰ɛ̰-i ole dɔ ta-tɨ kɨ́ ngonkɔ̰-i ɔw-né sə-i lé,
24 'iɲə kadkare lə-i lé logugɨ né-tɨ nɔ̰ɔ̰ ya ə 'ɔw 'ulə nojɨ natɨ siə kete
ɓəy taá kadɨ 'təl 'ree 'adɨ kadkare lə-i Lubə.
25 Lokɨ 'isɨ 'ɔw lo gangta-tɨ kɨ̀ njèta lə-i lé, 'ulə nojɨ natɨ siə kalangɨ
dɔ rəbɨ-tɨ, nè kinə ɔw tɛ̰ɛ̰ sə-i nɔ̰̀ njègangta-tɨ lé, njègangta à kilə-i
ji asgar-tɨ kadɨ-é ilə-i dangay-tɨ. 26 'Oo majɨ, m'a kidə-i rəsɨ; 'a kugə
ngər-ngər, sisi ya kàrè à nɑ̰̀y al ɓá 'a tɛ̰ɛ̰ dangay-tɨ ɓəy.

Néndó kɨ́ dɔ sangɨ-nɑ̰ kɨ́ lo kaya-tɨ

27 Sə̰i 'gəi kɨ́ d'idə dɛ̰ kɨ́ kete lé 'panè: «'A ra kaya al.» 28 Ngà mɑ̰
rəmə, m'idə-si m'panè: «Dow kɨ́ oo dené sar adɨ ɓo-é ra-é mɛ̰ɛ̰-é-tɨ lé,
to kaya ya dowbé ra kɨ̀ dené-é ngá tin.» 29 †Kinə kəm-i kɨ́ kɔ̀l ɔw sə-i
adɨ 'ra majal lé, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgɨ ngərəngɨ nṵ bè, kdɔ ngon rɔ-i káre-rè ə́
tujɨ kdɔ kadɨ rɔ-i kɨ́ lay ɔw-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ kin al ə tò sotɨ.
30 †Ngà kinə jikɔl-i ɓá ra-i adɨ 'ra majal lé, 'gangɨ-é ilə-é kɔgɨ ngərəngɨ
nṵ bè, kdɔ ngon rɔ-i kɨ́ káre-rè ə́ tujɨ kdɔ kadɨ rɔ-i kɨ́ lay ɔw-né dan
pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ kin al ə tò sotɨ.

Ta kɨ́ dɔ gángɨ-nɑ̰-tɨ lə dené kɨ̀ dingəm
Mat 19:9; Mar 10:4-5,10-12

31 †Sə̰i 'gəi kɨ́ d'idə dɛ̰ kɨ́ kete lé ɓəy 'panè: «Dow kɨ́ tubə ne-é rəmə
kadɨ ra mbete tubə lé adɨ-é ɓane†.» 32 †Ngà mɑ̰ rəmə, m'a kidə-si rəsɨ;
kinə dow tubə ne-é kdɔ ta lə kaya kɨ́ dené ra ɓane, ɓɨ kinə tubə-é kdɔ
né kɨ́ rangɨ rəmə dowbé ya ilə ne-é kaya-tɨ. Ə dow kɨ́ njètaa dené kɨ́
ngɔbɨ-é tubə-é lé, ɛ̰ ra kaya tɔ.

Ta kɨ́ dɔ kubɨ rɔ-tɨ

33 Sə̰i 'gəi kɨ́ d'idə dɛ̰ kɨ́ kete lé 'panè: «'A kubɨ rɔ-i al. Né kɨ́ un
mindɨ-i dɔ-tɨ adɨ 'Ɓaɓe lé, 'a ra né-é ya ɓane‡.» 34 †Ngà mɑ̰ lé, m'ɔw
kɨ̀ kidə-si kadɨ ubi rɔ-si al kɨ́ kubɨ al ya bè. 'A kubɨ rɔ-i kɨ̀ dɔrɑ̰ al, kdɔ
dɔrɑ̰ to kalikɔ̰ɓe lə Lubə. 35 'A kubɨ rɔ-i kɨ̀ dɔnangɨ al, kdɔ dɔnangɨ
to lo kungɨ nja Lubə, 'a kubɨ rɔ-i kɨ̀ Jorijalɛ̰m al rəm, kdɔ Jorijalɛ̰m to
ɓebo lə ngar kɨ́ boy nɑ̰̀. 36 'A kubɨ rɔ-i kɨ̀ dɔ-i al, kdɔ bəl dɔ-i káre ya
kàrè 'a kasɨ 'təl-é kɨ́ ndaa-tɨ əse kɨ́ ndul-tɨ al. 37 Kinə ta lə-si to: «Oiyo»
rəmə ə̰i dɔ «oiyo-tɨ», ə kinə ta lə-si to: «Á̰-à̰» rəmə ə̰i dɔ «á̰-à̰-tɨ.» Ta kɨ́
rangɨ kɨ́ ree go-tɨ to ta lə Njèmɛ̰ɛ̰ndul ngá̰.

Ta kɨ́ dɔ dalba-tɨ
Luk 6:29-30

38 Sə̰i 'gəi kɨ́ d'idə dɛ̰ kɨ́ kete lé 'panè: «Kinə dow tɔɔ kəm madɨ-é
rəmə, d'a tɔɔ 'liə tɔ, kinə dow tətɨ ngangɨ madɨ-é rəmə d'a tətɨ 'liə
tɔ§.» 39 Ngà mɑ̰ rəmə, m'idə-si m'panè: Ijəi rɔ njèmɛ̰ɛ̰ndul al. Kinə
dow ində mbɔ́-i kɨ́ kɔ̀l rəmə, 'təl kɨ́ gəl adɨ-é ində ɓəy. 40 Kinə dow

† **5:29** 5:29 Mat 18:9; Mar 9:47 † **5:30** 5:30 Mat 18:8; Mar 9:43 † **5:31** 5:31 Mat 19:7; Mar 10:4 † **5:31** 5:31 Det 24:1 † **5:32** 5:32 Mat 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18; 1Kɔ 7:10,11 ‡ **5:33** 5:33 Mbl 19:12; Kni 30:2 † **5:34** 5:34 a Jak 5:12; b Mat 23:22 § **5:38** 5:38 Tɛt 21:24; Mbl 24:20; Det 19:21

ndigɨ kɔw sə-i lo gangta-tɨ kdɔ taa kubɨ kí kàdɨ̀-i-tɨ rəmə adɨ-é kubɨ kul
lə-i dɔ-tɨ. 41 Kinə dow uwə-i kí lə njètɔgɨ-tɨ kdɔ kadɨ 'njiyə kulə buy
dɔgɨ lé, ɔw siə kulə buy kɔrjoo. 42 Dow dəjɨ-i né ə adɨ rəm, ɓá dow
ndigɨ tunə̰-i né kàrè ɔgɨ-é al rəm tɔ.

Ta dɔ ndigɨ njéba-je-tɨ
Luk 6:27,32,35-36

43 Sə̰i 'gəi kí d'idə dę kí kete lé 'panè: «'A ndigɨ ngonkɔ̰-i, ngà njèba
lə-i ɓá 'a kɔsɨ-é kɨ̀ ta.»* 44 Ngà mą rəmə, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-
je lə-si, 'pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ dow-je kí njékulə kəm-si ndoo. 45 Beɓa sə̰i
a toi-né ngan lə Bɔbɨ-si kí taá dɔrą-tɨ. Kdɔ Bɔbɨ-si lé, adɨ kàdɨ̀ liə ubə
dɔ njémę̰ę̰ndul-je-tɨ rəm, dɔ njémę̰ę̰majɨ-je-tɨ rəm, ę̰ adɨ ndi ədɨ dɔ
njéra né-je-tɨ kí njururu rəm, dɔ njéra né-je-tɨ kí njururu al rəm tɔ.
46 Kdɔ kinə dow-je kí 'ndigɨ-si ɓá sə̰i 'ndigi-dé tɔ lé, nékugə dɔji ri ɓá a
kingəi-tɨ wa? Njétaalambo-je kàrè 'ra bè tɔ al wa? 47 Kinə ngankɔ̰-si-je
ya par ɓá sə̰i 'rai-dé lapiya lé, ri ɓá tò gay rɔ-si-tɨ kɨ̀ dow-je kí rangɨ
wa? Dow-je kí 'to jipɨ-je al kàrè 'ra bè tɔ al wa? 48 Ən ə́ adi kullə ra-si
majɨ ɔr njutɨ titɨ kí kullə ra Bɔbɨ-si kí dɔrą̰-tɨ majɨ ɔr-né njutɨ kin bè tɔ†.

6

Ta lə ra majɨ kɨ̀ njéndoo-je

1 †«Ooi bè, majɨ kí 'rai lé, 'rai kdɔ kadɨ dow-je d'oo-si-né al; bè al
rəmə a nali nédɔji-si rɔ Bɔbɨ-si-tɨ kí njèkisɨ dɔrą̰-tɨ. 2 Kinə 'adɨ né
njèndoo lé, 'ində gəngɨ dɔ-tɨ titɨ kɨ̀ njékədkəm dow-je d'isɨ 'ra-né mę̰ę̰
kəykəwną̰-tɨ lə jipɨ-je, kɨ̀ kagɨ rəbɨ-je kdɔ kadɨ dow-je 'pitɨ-dé-né kin al.
Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dowbé-je kinlé d'ingə né dɔji-dé ngá. 3 Ngà
i rəmə, lokɨ 'adɨ né njèndoo lé, kadɨ jigəl-i gə né kí jikɔl-i adɨ kinlé al.
4 Bè kdɔ kadɨ né kí 'adɨ kinlé tò kɨ̀ go ngə̰y, rəmə Bɔbɨ-i kí oo né-je kí
tò kɨ̀ go ngə̰y lé, à kugə dɔji-i.»

Néndó kí sɔbɨ dɔ pa ta kɨ̀ Lubə

5 †«Lokɨ isi 'pai ta kɨ̀ Lubə lé, 'rai taną kí njékədkəm dow-je d'isɨ 'ra
né kin bè al. Dę̰ 'ndigɨ ką taá ɓá pa ta kɨ̀ Lubə mę̰ę̰ kəykəwną̰-je-tɨ lə-ji
jə̰i jipɨ-je, kɨ̀ kàdɨ̀ rəbɨ-je rəm tɔ, kdɔ kadɨ dow-je d'oo-dé. Ooi majɨ,
m'a kidə-si rəsɨ; dę̰ d'ingə né dɔji-dé ngá. 6 Ngà i rəmə, lokɨ 'ndigɨ pa
ta kɨ̀ Lubə lé, 'andɨ kəy, 'utɨ takəy ta-i-tɨ ɓá 'pa ta kɨ̀ Bɔbɨ-i, rəmə Bɔbɨ-i
kí njèkoo né-je kí lo ɓɔyɔrɔ-tɨ, à kugə dɔji-i.
7 «Lokɨ isi 'pai ta kɨ̀ Lubə lé, 'pai ta-je n̰ą-n̰ą titɨ-n̰ą kí dow-je kí 'to
jipɨ-je al d'isɨ 'ra-né kin bè al. Dę̰ 'gɨr 'panè ta kí 'pa n̰ą̰-n̰ą̰ kin ɓá Lubə
à koo-né dɔ ndi-dé wa! 8 Ngà sə̰i rəmə 'ndaji kəm-dé al, kdɔ Lubə kí
Bɔbɨ-si gə né kí mę̰ę̰-si ndigɨ kete ɓəy ɓá kadɨ sə̰i 'dəji-é ɓəy. 9 Ooi,
kəm rəbɨ kí a pai-né ta kɨ̀ Lubə ə́n:
"Bɔbɨ-ji kí 'isɨ taá dɔrą̰-tɨ! Kadɨ dow-je 'gə kí 'aa njay;
10 Kadɨ kɔ̰ɓe lə-i ree;
Kadɨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè 'ra né kí mę̰ę̰-i ndigɨ
Titɨ kí dę̰ kí dɔrą̰-tɨ d'isɨ 'ra-né bè tɔ.
11 'Adɨ-ji nékuso kí asɨ ta-ji mę̰ę̰ ndɔ-tɨ kí ɓone.
12 'Iną̰ə go majal-je lə-ji kɔgɨ,

* **5:43** 5:43 Mbl 19:18 † **5:48** 5:48 Mbl 19:2; Det 18:13 † **6:1** 6:1 Mat 23:5 † **6:5** 6:5 Luk 18:10-14

Titɨ kɨ́ jɛ̨ kàrè j'iɲə-né go majal-je kɨ́ dow-je d'isɨ 'ra sə-ji kin bè tɔ.
13 'Iɲə-ji adɨ j'usɨ mɛ̨ɛ̨ néna̰-tɨ al;
Ngà 'ɔr ji kɔgɨ ji Njèmɛ̨ɛ̨ndul-tɨ.
Kdɔ kɔ̰ɓe, kɨ̀ tógɨ, kɨ̀ riɓa to kɨ́ lə-i ya sartagangɨ. Amɛ̨n!”
14 †«Kinə iɲəi go majal-je kɨ́ dow-je 'ra sə-si kɔgɨ lé, Bɔbɨ-si kɨ́ isɨ dɔra̰-tɨ à kiɲə go kɔgɨ kadɨ-si tɔ. 15 Ngà kinə iɲəi go kɔgɨ adi dow-je al lé, Bɔbɨ-si à kiɲə go majal-je lə-si kɔgɨ kadɨ-si al ya tɔ.»

Kɔgɨ rɔ nékuso kɨ̀ man ka̰y kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə
16 «Lokɨ ɔgi rɔ-si nékuso kɨ̀ man ka̰y kadɨ 'pai ta kɨ̀ Lubə lé, adi kəm-si ra ndoo titɨ-na̰ kɨ́ njékədkəm dow-je d'isɨ 'ra-né kin bè al. Dɛ̨ d'ulə kəm-dé natɨ wur-wur kadɨ dow-je d'oo kɨ́ n'ɔgi rɔ-dé nékuso kɨ̀ man ka̰y kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə. Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dɛ̨ d'ingə nékugə dɔji-dé ngá. 17 Ngà i rəmə lokɨ 'ndigɨ kɔgɨ rɔ-i nékuso kɨ̀ man ka̰y kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə lé, 'togɨ takəm-i sukɨ-sukɨ, ə 'ndəm ubɨ kɨ́ ətɨ majɨ dɔ-i-tɨ, 18 kdɔ kadɨ dow-je 'gə kɨ́ 'ɔgɨ rɔ-i nékuso kɨ̀ man ka̰y kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə al, ngà kadɨ Bɔbɨ-i kɨ́ isɨ lo ɓɔyɔrɔ-tɨ ya kɨ̀ kár-é oo, rəmə Bɔbɨ-i kɨ́ oo né kɨ́ lo ɓɔyɔrɔ-tɨ lé à kugə dɔji-i.

Nékingə kɨ́ dɔra̰-tɨ
Luk 12:33-34
19 †«'Mbɔ̰i né-je lə-si indəi ngangəm dɔnangɨ-tɨ nè al, kdɔ ɲɔ̰ à kɔ̰ rəm, à nɔ̰ rəm, ɓá njéɓogɨ-je kàrè d'a tətɨ takəy kdɔ kɔy rəm tɔ. 20 Ngà 'mbɔ̰i né-je lə-si indəi ngangəm dɔra̰-tɨ taá, kdɔ to lo kɨ́ né kɨ́ titɨ à nɔ̰ al rəm, ɲɔ̰ à kɔ̰ al rəm, ɓá njéɓogɨ-je d'a tətɨ takəy kdɔ kɔy al rəm tɔ. 21 Kdɔ lo kɨ́ né lə-i kɨ́ ində ngangəm tò-tɨ lé, lo-é ya mɛ̨ɛ̨-i à tò dɔ-tɨ gə́rə́rə́ tɔ.»

Londógɨ lə dajɨ rɔ dow
Luk 11:34-36
22 Kəm-i lé, to lampɨ lə rɔ-i. Kinə kəm-i tò majɨ lé, to ndəgɨ rɔ-i lay ɓá isɨ dan lo kɨ́ ndógɨ-tɨ. 23 Ngà kinə kəm-i tò majɨ al lé, ndəgɨ rɔ-i lay ya tò dan lo kɨ́ ndul-tɨ tɔ; kinə kəm-i kɨ́ to londógɨ lə rɔ-i təl to lo kɨ́ ndul lé, londul kinlé à təl to lo kɨ́ ndul ndɨ̰-ndɨ̰.

Lubə əse là
Luk 16:13
24 Dow kɨ́ à kasɨ ra ɓə lə ngar-je joo ya goto. Kdɔtalə à kɔsɨ ta ɛ̨ kɨ́ káre ə à ndigɨ ɛ̨ kɨ́ káre, al kàrè, à nam kɨ̀ ɛ̨ kɨ́ káre ə nədɨ ɛ̨ kɨ́ káre. Adɨ a kasi kori Lubə kɨ̀ là natɨ joo kdɔ ra kullə kadɨ-dé al.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kində mɛ̨ɛ̨ dɔ Lubə-tɨ
Luk 12:22-32
25 Beɓa m'a kidə-si rəsɨ panè: Adi mɛ̨ɛ̨-si a̰ kə́kə́kə́ adɨ 'painè: «Ri ɓá j'a kuso əse ri ɓá j'a ka̰y kdɔ kisɨ-né əse j'a kingə kubɨ rá ɓá j'a kɔɔ wa» al. Kdɔ kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə dow majɨ ɲa̰ itə nékuso rəm, ɓá dajɨ rɔ dow majɨ ɲa̰ itə kubɨ-je rəm tɔ ya al wa? 26 Ooi, yəl-je kɨ́ 'nar taá kin; dɛ̨ 'dubɨ ko al rəm, d'ijə ko d'ungɨ damɑ̰ al rəm, ya ngà Bɔbɨ-si kɨ́ dɔra̰-tɨ ya isɨ ul-dé! Ngà sə̰i lé, gatɨ-si itə gatɨ yəl-je kin sa̰y ya al wa? 27 Na̰ dan-si-tɨ ɓá à kasɨ kilə ndɔ-é dɔ madɨ-é-tɨ sɛ̨ kɨ̀ takul mɛ̨ɛ̨ ka̰ kə́kə́kə́ liə wa?

† **6:14** 6:14 Mar 11:25,26 † **6:19** 6:19 Jak 5:2,3

28 Ə kdɔ ri ɓá adi mɛ̨̃ɛ̨̃-si ą̃ kə́kə́kə́ kdɔ kubɨ-je wa? Uni kəm-si ooi-né
putɨ wale-je kí wale kin! Dɛ̨ 'ra kullə madɨ al rəm, d'ojɨ kubɨ al rəm,
29 ya ngà m'a kidə-si rəsɨ kí Salomɔ̃ kí to njènékingə kí ną̃ kin ya kàrè,
ɔɔ kubɨ-je kí ndóle asɨ kì putɨ wale-je kin nja káre al. 30 Sə̨i dow-je kí
kadmɛ̨̃ɛ̨̃ lə-si to kí ndɛ̨ bè kan! Wale-je kí d'ą̃ mɛ̨̃ɛ̨̃ ndɔr-je-tɨ ɓone ya ə
bore pər à kɔ̃-dé kin kàrè Lubə adɨ 'mɔ̃ne kì putɨ-dé mbṵṵ rəm, ngà
sə̨i kí ban ɓá ɛ̨ à kadɨ-si kubɨ al wa? 31 Adi mɛ̨̃ɛ̨̃-si ą̃ kə́kə́kə́ adɨ 'painè:
«Ri ɓá j'a kuso wa? Ri ɓá j'a kąy wa? J'a kingə kubɨ rá ɓá j'a kulə
wa?» al. 32 Kdɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí rangɨ kin ɓá d'adɨ
rɔ-dé kɔ̃ 'sangɨ par-par; ngà sə̨i rəmə, Bɔbɨ-si kí isɨ dɔrą̃-tɨ gə majɨ kí
né-je kinlé ɔwi ndoo-é. 33 'Sangi kɔ̃ɓe lə Lubə kì né ra kí njururu liə
ya kete, rəmə ndəgɨ né-je lay kinlé, Lubə à kadɨ-si dɔ-tɨ. 34 Adi mɛ̨̃ɛ̨̃-si
ą̃ kə́kə́kə́ dɔ ndɔ kí bore-tɨ al, kdɔ ndɔ kí bore ɔw kì mɛ̨̃ɛ̨̃ ką̃ kə́kə́kə́
liə tɔ. Ndɔ-je lay ya d'ɔw kì né to rɔ kí sɔbɨ dɔ-dé dɔ-dé.

7

Ta lə gangta dɔ-nąɨ̃-tɨ
Luk 6:37-42

1 'Gangi ta dɔ dow-tɨ al, nè d'a gangta dɔ-si-tɨ. 2 †Kdɔ kəm rəbɨ kí
sə̨i 'gangi-né ta dɔ dow-tɨ kinlé, ɛ̨ ya d'a gangɨ-né ta dɔ-si-tɨ tɔ; ə né kí
'mbɔji-né né adi dow kinlé, ɛ̨ ya d'a təl mbɔjɨ-né né kadɨ-si tɔ. 3 Ban ɓá
i oo wale kí tò kəm ngonkɔ̃-i-tɨ rəmə, kagɨ kí boy kí tò kəm-i-tɨ kin ɓá
i oo al wa? 4 Ban ɓá 'a kidə ngonkɔ̃-i panè: «Adɨ m'ɔr wale kí tò kəm-
i-tɨ» kin kɔgɨ ə i rəmə, 'oo kagɨ kí tò kəm-i-tɨ kin al wa? 5 I njèkədkəm
dow-je kan! 'Ɔr kagɨ kí boy kí tò kəm-i-tɨ ya pa ɓəy ɓá 'a koo wale kí
tò kəm ngonkɔ̃-i-tɨ kdɔ kɔr kadɨ-é.
6 Adi né kí aa njay bisɨ-je al, nè d'a təl kí dɔ-si-tɨ kdɔ tɔ̃-si. 'Tiləi
mədkɔsɨ kí gatɨ-é ną̃ ną̃ kɔ̃ kɔsɔngɨ-je-tɨ al, nè d'a mbəjrə nja-dé-tɨ nangɨ.

Ta kí dɔ dəjɨ né Lubə-tɨ
Luk 11:9-13

7 'Dəji ə d'a kadɨ-si, 'sangi ə a kingəi, indəi tarəbɨ ə d'a tɛ̨̃ɛ̨̃ kadɨ-
si. 8 Kdɔ dow kí dəjɨ ya ə d'adɨ-é, dow kí sangɨ ə ingə, dow kí ində
tarəbɨ ə 'tɛ̨̃ɛ̨̃ d'adɨ-é. 9 Ną́ dan-si-tɨ ɓá ngon-é dəjɨ-é mbə̀ rəmə à kadɨ-é
ər wa? 10 Əse lokɨ dəji-é kanjɨ rəmə à kadɨ-é li wa? 11 Ə sə̨i kí 'toi
njémɛ̨̃ɛ̨̃ndul-je kàrè, 'gəi kadɨ né-je kí majɨ-majɨ ngan-si-je rəm, ngà
Bɔbɨ-si kí dɔrą̃-tɨ kí ban ɓá à kadɨ né-je kí majɨ dow-je kí 'dəji-é lé al
wa?
12 †Né lay kí 'ndigi kadɨ dow-je 'ra d'adɨ-si lé, gą̃-é ya 'rai adi-dé tɔ. Ɛ̃
kin ɓá to né kí ndukun lə Moiyiji, kì mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-tɨ
'ndigɨ.

Ta lə tarəbɨ kí tò mbɔyɔyɔ bè
Luk 13:23-24

13 Andi kì tarəbɨ kí tò mbɔyɔyɔ bè. Ooi, tarəbɨ kí tatɨ pəl-pəl to rəbɨ
kí lo kun-é ɔ̃ al, ɛ̨ ɓá to rəbɨ kí ɔw kì dow-je lo tujɨ-tɨ, rəbɨ-é kinlé dow-je
ną̃ ya d'un. 14 Rəmə tarəbɨ kí tò mbɔyɔyɔ kí to rəbɨ kí lo kun-é ngą̃ lé,
to rəbɨ kí ɔw kɨ lo kiskəm-tɨ, rəbɨ-é kinlé dow-je ną̃ ya d'ingə al.

---

† **7:2** 7:2 Mar 4:24 † **7:12** 7:12 Luk 6:31

Njékədta-je kɨ́ njéɓa rɔ-dé njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ
Luk 6:43-44
15 «Ooi go rɔ-si majɨ rɔ njékədta-je-tɨ kɨ́ njéɓa rɔ-dé njépata-je kɨ́ ta
Lubə-tɨ, kdɔtalə d'un ndaá batɨ dɔn-né rɔ-dé ɓá 'ree-né rɔ-si-tɨ, ngà
mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ rəmə 'to jagɨm-je kɨ́ njétɔɔ ko dow-je. 16 Sə̨i a gəi-dé kɨ̀ takul
kullə ra-dé. Dow à tɔr kandɨ nduu dɔ kun pàràrà-tɨ al rəm, ɓá dow à
kijə kandɨ kote dɔ ngə̨-tɨ al rəm tɔ. 17 Kagɨ kɨ́ rá-rá ya kɨ́ majɨ lé, kandɨ-
é à majɨ, ə ɛ̨ kɨ́ majɨ al lé, kandɨ-é à majɨ al ya tɔ. 18 Ə kagɨ kɨ́ majɨ
lé kandɨ-é à majɨ al al, ɓá kagɨ kɨ́ majɨ al kàrè kandɨ-é à majɨ ndə̨ al
rəm tɔ. 19 †Kagɨ kɨ́ rá-rá kɨ́ kandɨ-é majɨ al lé, d'a gangɨ-é kilə-é pərəə.
20 †Adɨ njékədta-je kɨ́ njéɓa rɔ-dé njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lé a gəi-dé kɨ̀
takul kullə ra-dé.»

Njéndó né-je kɨ́ tɔgrɔ-tɨ
Luk 13:25-27
21 Dow-je kɨ́ 'ɓa-m: «'Baɓe, 'Baɓe» kin ɓá d'a kɔw lay kɔ̨ɓe-tɨ kɨ́ dɔrə̨-
tɨ al, ngà dow kɨ́ ra né kɨ́ mɛ̨ɛ̨ Bɔbɨ-m kɨ́ dɔrə̨-tɨ ndigɨ ya par ɓá à kɔw.
22 Ndɔ gangta-tɨ lé, dow-je n̨ə̨ ya d'a pa sə-m panè: «'Baɓe, 'Baɓe! Jɛ̨
kɨ́ ndɔkɨ j'ilə mbɛ̨ kɨ̀ ri-i, j'tubə ndil-je kɨ́ majɨ al kɨ̀ ri-i, j'ra nékɔjɨ-je
n̨ə̨-n̨ə̨ kɨ̀ ri-i lé ya wa?» 23 Beɓa m'a kidə-dé rəsɨ panè: «M'gə-si nja
káre al, ɔwi ngərəngɨ nu̱ bè, sə̨i njéra né-je kɨ́ majɨ al majɨ al.»*

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ təl rɔ go ta-tɨ
Luk 6:47-49
24 «Ooi, nə̨́-nə̨́ kɨ́ oo ta lə-m ə təl rɔ-é go-tɨ lé, à titɨ-nə̨ kɨ̀ njèkəmkaa
kɨ́ ində kəy liə jam dɔ́di-tɨ bè. 25 Beɓa lokɨ ndi ədɨ, man taa lo lay, yə́lbo
ulə dɔ kəy-tɨ lé ya kàrè, kəy-é tɔɔ al, kdɔtalə d'ində gin-é jam dɔ́di-tɨ.
26 Ngà nə̨́-nə̨́ kɨ́ oo ta lə-m ɓá təl rɔ-é go-tɨ al lé, à titɨ-nə̨ kɨ̀ mbə́ dow kɨ́
ində kəy liə dɔ nangra-tɨ bè. 27 Lokɨ ndi ədɨ, man taa lo lay, yə́l ulə dɔ
kəy-tɨ lé, kəy-é tə́tɨ nangɨ rúm-rúm.»

Tɔ́gɨ néndó lə Jeju
28 †Lokɨ Jeju tɔl ta ta-je liə lé, néndó liə ɔr ndil dow-je n̨ə̨. 29 Kdɔ ɛ̨
ndó né dow-je kəm dow kɨ́ ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ ɓɨ ndó né tana̱ kɨ̀ njéndó dow-je
ndukun-je al.

Nékɔjɨ-je kɨ́ gay-gay kɨ́ Jeju ra

8

Jeju adɨ lapiya njèbanjɨ
Mar 1:40-45; Luk 5:12-14
1 Lokɨ Jeju ɨ̨ kɨ dɔ mbal-tɨ isɨ risɨ nangɨ lé, kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-
nduy ya d'un go-é lo-é-tɨ nɔ̨ɔ̨. 2 Beɓa njèbanjɨ káre tɛ̨ɛ̨ ree rɔ Jeju-tɨ,
səbɨ takəm-é nangɨ nɔ̨̀-é-tɨ ɓá idə-é panè: «'Baɓe, kinə 'ndigɨ lé, 'a kadɨ
banjɨ lə-m kin ur kadɨ m'aa njay.» 3 Jeju ulə ji-é ɔdɨ-né rɔ-é ɓá panè:
«M'ndigɨ dɔ-tɨ sə-i. Kadɨ banjɨ lə-i ur!» Rəmə tajinatɨ nè ya banjɨ liə
ur adɨ-é aa njay tɔ. 4 Go-tɨ, Jeju idə-é panè: «'Idə ta-é dow kɨ́ rangɨ al,
'ɔw 'ɔjɨ rɔ-i njègugné lə Lubə, ə 'adɨ kadkare Lubə kɨ́ go ndukun-tɨ lə
Moiyijɨ. Bè kdɔ kadɨ dow-je lay 'gə kɨ́ banjɨ kɨ́ rɔ-i-tɨ lé ur ngá*.»

---

† **7:19** 7:19 Mat 3:10; Luk 3:9 † **7:20** 7:20 Mat 12:33 * **7:23** 7:23 Pa 6:9 † **7:28** 7:28 Mar 1:22; Luk 4:32 * **8:4** 8:4 Mbl 14:2-32

Jeju adɨ lapiya ngonnjèkullə lə njèkun dɔ kutɨ asgar-je kɨ́ ɓu
Luk 7:1-10; Jɑ̨ 4:46-54

5 Lokɨ Jeju isɨ andɨ kɨ́ mɛ̨ɛ̨ ɓe-tɨ kɨ́ Kapɛrnayim rəmə, dow káre bè kɨ́
to njèkun dɔ kutɨ asgar-je kɨ́ ɓu ree rɔ-é-tɨ, nɔ̨̃ kɨ dɔ-é-tɨ panè: 6 «'Ɓaɓe,
ngonnjèkullə lə-m káre tò mɔ̨̃y kəy nɔ̨̃ɔ̨̃, nja-é oy ta kutɨ-é-tɨ, adɨ ingə
kɔ̨̃ ɲɑ̨̃.» 7 Ɓa Jeju idə-é panè: «M'a kɔw ə m'a kadɨ-é lapiya.» 8 Ngà
njèkun dɔ asgar-je lé idə-é panè: «'Ɓaɓe, mɑ̨ lé m'tuwə kadɨ 'ree mɛ̨ɛ̨
kəy-tɨ lə-m al; ə́n ə́ 'pa ta káre ya par ə ngonnjèkullə lə-m à kingə
lapiya. 9 M'pa bè kdɔ, mɑ̨ kɨ̀ dɔ-m m'isɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə dow-je kɨ́ dɔ-m-tɨ
rəm, m'ɔw kɨ̀ asgar-je gin tɔ́gɨ-tɨ lə-m rəm. Adɨ kinə m'idə ɛ̨ kɨ́ káre
m'panè: "'Ɔw!" ə ɔtɨ ɔw! Ə kinə m'idə ɛ̨ kɨ́ rangɨ m'panè: "'Ree!" ə
ɔtɨ ree! Ə kinə m'idə ngonnjèkullə lə-m m'panè: "'Ra né kin!" ə ɔtɨ ra
né-é lé.» 10 Lokɨ Jeju oo ta-je kɨ́ tɛ̨ɛ̨ ta-é-tɨ kin bè rəmə pitɨ-é, ə idə dɛ̨
kɨ́ d'ɑ̨ siə panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dɔnangɨ Israyel-tɨ ya kàrè
m'ingə ko kadmɛ̨ɛ̨ kɨ́ tanɑ̨ bè kin nja káre al ɓəy. 11 †Ooi, m'a kidə-si
rəsɨ kɨ́ kosɨ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al d'a kɨ̨ kɨ lo kubə kàdɨ̀-tɨ, kɨ̀ lo kur
kàdɨ̀-tɨ kdɔ ree kisɨ ta nékuso-tɨ kɨ̀ Abrakam, kɨ̀ Isakɨ kɨ̀ Jakobɨ kɔ̨̃ɓe-tɨ
kɨ́ dɔrɑ̨-tɨ. 12 †Ngà ngan njéɓe-je kɨ́ 'to jipɨ-je lé d'a kungɨ-dé ndaa-tɨ lo-tɨ
kɨ́ ndul ndɨ̨-ndɨ̨ kɨ́ to lo kɨ́ dow-je d'a nɔ̨̃-tɨ rəm, d'a kuso ngangɨ-dé titɨ
məgəgə-məgəgə rəm tɔ.» 13 Beɓa Jeju təl idə njèkun dɔ kutɨ asgar-je
kɨ́ ɓu kinlé panè: «'Ɔw, ngonnjèkullə lə-i lé, à kingə lapiya titɨ kɨ́ tɛ̨ɛ̨-né
ta-i-tɨ kɨ́ go kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-i.» Tajinatɨ nè ya ngonnjèkullə lé ingə lapiya
tɔ.

Jeju adɨ lapiya njémɔ̨̃y-je ɲɑ̨̃
Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

14 Go-tɨ, Jeju ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Piyər rəmə, oo məm Piyər kɨ́ dené tò
angɨ, 'ningə́ ində-é adɨ rɔ-é tungə pil-pil. 15 Ɓa Jeju ɔdɨ rɔ ji-é rəmə,
'ningə́ lé iɲə-é. Go-tɨ, ɛ̨ ɨ̨ taá oo go-dé kɨ̀ nékuso.
16 Lokɨ kàdɨ̀ ur lé, 'ree kɨ̀ dow-je ɲɑ̨̃ kɨ́ ndil-je kɨ́ majɨ al 'ra-dé rɔ
Jeju-tɨ. Adɨ Jeju tubə ndil-je kɨ́ majɨ al dɔ-dé-tɨ kɔgɨ kɨ̀ ta kɨ́ ta-é-tɨ, ɓá
adɨ lapiya njémɔ̨̃y-je lay tɔ. 17 Tò bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ Ejay kɨ́ njèpata kɨ́ ta
Lubə-tɨ pa kete lé, né-é ra né. Ejay panè:
«Ɛ̨̃ ɔy mətɨ-je lə-ji kɨ̀ mɔ̨̃y-je lə-ji dɔ-é-tɨ†.»

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kun go Jeju
Luk 9:57-62

18 Ndɔ káre bè lokɨ Jeju oo kosɨ dow-je ɲɑ̨̃ 'gəə dɔ-é rəmə, ɛ̨ un ndu
adɨ njéndó né-je liə kadɨ 'gangɨ babo d'ɔw turə. 19 Ngá ɓá dow káre
bè kɨ́ njèndó dow-je ndukun lə Lubə ree rɔ Jeju-tɨ idə-é panè: «Njèndó
dow-je né, m'a kun go-i lo lay kɨ́ 'a kɔw-tɨ.» 20 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Tal-je
d'ɔw kɨ̀ ɓe tò-dé nɔ̨̃ɔ̨̃, ɓá yəl-je kɨ́ 'nar taá kin kàrè d'ɔw kɨ̀ kəy tò-dé
tɔ. Ngà Ngon lə dow‡ lé, lo kɨ́ kadɨ ulə dɔ-é-tɨ ya kàrè goto.» 21 Dow
káre dan njéndó né-je-tɨ liə idə-é panè: «'Ɓaɓe, 'adɨ-m tarəbɨ adɨ m'ɔw
m'dubɨ bɔbɨ-m mɔkɨ tá.» 22 Ngà Jeju təl idə-é panè: «'Iɲə dɛ̨ kɨ́ d'oy
'adɨ 'dubɨ dow-je lə-dé kɨ́ d'oy, ə 'ree un go-m.»

---

† **8:11** 8:11 Luk 13:29 † **8:12** 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 † **8:17** 8:17 Eja 53:4

‡ **8:20** 8:20 Ta kɨ́ Jeju panè «Ngon lə dow» kinlé ɛ̨ pa sɔbɨ-né dɔ-é ɛ̨ ya ɓɨ pa sɔbɨ-né dow kɨ́ rangɨ al.

Jeju ndángɨ yə́lbo
Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

23 Jeju al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ, ə njéndó né-je liə d'al go-é-tɨ. 24 Rəmə, tajinatɨ nè
ya yə́lbo tɛ̨ɛ̨ sə-dé busɨ, ulə mbɨ̰ɨ̰-mbɨ̰ɨ̰ dɔ babo-tɨ adɨ pungum man ɔw
kɨ̀ tò yó-je kɨ nè-je adɨ tò ɔw kɨ̀ nduy sə-dé. Ya rəmə Jeju tò tò ɓi. 25 Ngà
ɓá njéndó né-je liə 'ngəsɨ rɔ-é-tɨ, 'ndəl-é kɨ̀ nɔ̰ ta-dé 'panè: «'Ɓaɓe, 'ajɨ-
ji, nè ko-ji à tɔɔ!» 26 Jeju pa sə-dé panè: «Sə̰i dow-je kɨ́ kadmɛ̨ɛ̨ lə-si
to kɨ́ ndɛ̨ bè kan! 'Ɓəli ɲa̰ bè kdɔ ri wa!» Rəmə ɛ̨ ɨ̰ taá ndángɨ yə́l, kɨ̀
babo lé, adɨ lo təl tò ndingɨ. 27 Né kɨ́ ra-né kinlé, ɔr ndil-dé adɨ 'pa-na̰
ta dan-dé-tɨ 'panè: «Dow kanlé to dow kɨ́ ban ya ɓá yə́l-je kɨ̀ babo-je
kàrè 'təl rɔ-dé go ta-tɨ liə bè wa§?»

Jeju kɨ̀ dingəm-je joo kɨ́ ndil-je kɨ́ majɨ al 'ra-dé
Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

28 Lokɨ Jeju ree tɛ̨ɛ̨ gidɨ babo-tɨ, dɔnangɨ-tɨ lə dow-je kɨ́ Gadara lé,
dingəm-je joo kɨ́ ndil-je kɨ́ majɨ al 'ra-dé, 'tɛ̨ɛ̨ kɨ dɔ ɓadɨ-je-tɨ 'tilə kəm-
é. Dingəm-je kinlé 'ra né majɨ al ɲa̰, adɨ dow-je 'ɓəl lo kun rəbɨ kɨ́
rɔ-dé-tɨ. 29 Dɛ̨ 'tur kəə 'panè: «Ngon lə Lubə, 'ge ri rɔ-ji-tɨ wa? 'Ree
kdɔ kadɨ adɨ-ji kɔ̰̀ kete nɔ̰̀ kaglo kɔ̰̀-tɨ lé wa?» 30 Kosɨ kɔsɔngɨ-je ɲa̰ ya
d'a̰ d'uso né kàdì lo-tɨ kɨ́ tò ngərəngɨ sə-dé. 31 Beɓa ndil-je kɨ́ majɨ al lé,
'ra ndoo ta Jeju-tɨ 'panè: «Kinə 'tubə-ji rəmə, 'adɨ j'ɔw mɛ̨ɛ̨ kɔsɔngɨ-
je-tɨ kin.» 32 Jeju 'ndigɨ sə-dé adɨ panè: «Ɔwi.» Rəmə dɛ̨ 'tɛ̨ɛ̨ d'ɔw 'tur
mɛ̨ɛ̨ kɔsɔngɨ-je-tɨ lé, adɨ kosɨ kɔsɔngɨ-je lé 'təti-na̰ yipɨ kàdì mbal-tɨ taá,
'tusɨ baa d'oy lay. 33 Njéngəm kɔsɔngɨ-je lé, d'a̰y d'ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ, d'ɔr
poy né kɨ́ ra-né rəm, né kɨ́ tɛ̨ɛ̨ dɔ dingəm-je-tɨ kɨ́ joo kɨ́ ndil-je kɨ́ majɨ
al 'ra-dé kin lay d'adɨ dow-je d'oo. 34 Beɓa dow-je lay kɨ́ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ
'tɛ̨ɛ̨ 'tilə kəm Jeju. Lokɨ d'oo-é rəmə 'ra ndoo ta-é-tɨ kadɨ iɲə dɔnangɨ
lə-dé ə ɔw rangɨ.

9

Jeju adɨ lapiya njèrɔkoy mburukɨ
Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

1 Jeju al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ, ində babo gangɨ, ɔw ɓe kojɨ-é-tɨ. 2 Dow-je madɨ
d'un dow kɨ́ njèrɔkoy mburukɨ mɛ̨ɛ̨ tuwə-tɨ 'ree siə rɔ-é-tɨ. Lokɨ Jeju oo
kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé bè rəmə, idə njèrɔkoy mburukɨ lé panè: «Ngon-m, 'ore
mɛ̨ɛ̨-i, majal-je lə-i tokɨ kiɲə go-é kɔgɨ!» 3 Lokɨ njéndó dow-je ndukun-
je kɨ́ madɨ-je d'oo ta kin bɛ̀ rəmə, 'pa ta mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ 'panè: «Dow kanlé
pa ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ!» 4 Jeju gə ta kɨ́ mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ gɔw adɨ dəjɨ-dé panè:
«Kdɔ ri ɓá ɔwi kɨ̀ tagɨr-je kɨ́ majɨ al bè kin mɛ̨ɛ̨-si-tɨ wa?» 5 Dan ta-je-tɨ
kɨ́ joo kinlé, ɛ̨ kɨ́ rá ɓá tò ɓəl ɲa̰ wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i
tokɨ kiɲə go-é kɔgɨ» ɓá tò ɓəl ɲa̰ əse kidə-é panè: «'Ɨ̰ taá 'njiyə» ɓá tò
ɓəl ɲa̰ wa? 6 Majɨ! M'a kɔjɨ-si kadɨ 'gəi kɨ́ Ngon lə dow lé, ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ
dɔnangɨ-tɨ nè kdɔ kiɲə-né go majal-je lə dow-je kɔgɨ. Beɓa Jeju təl idə
njèrɔkoy mburukɨ lé panè: «'Ɨ̰ taá, 'un tuwə lə-i, ə 'ɔw ɓee lə-i!» 7 Beɓa
dingəm lé ɨ̰ taá, ɔw ɓee liə. 8 Né kinlé, kosɨ dow-je d'oo bè rəmə ɔr
ndil-dé ɲa̰, adɨ d'ɔsɨ gajɨ Lubə kɨ́ njèkadɨ dow-je tɔ́gɨ kɨ́ tana̰ bè kin.

Ɓa kɨ́ Jeju ɓa Matiye
Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

§ **8:27** 8:27 Pa 65:8; 89:10

9 Lokɨ Jeju ḭ̃ lo-é-tɨ kin ɔw kɨ kete lé, oo dingəm kí ri-é lə Matiye,
isɨ lo taa lambo-je-tɨ rəmə idə-é panè: «'Un go-m!» Ə Matiye ḭ̃ taá
un go-é. 10 †Go-tɨ, Jeju isɨ ta nékuso-tɨ mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Matiye. Rəmə
njétaalambo-je* ṇ̃ą̃ kɨ̀ njéramajal-je ṇ̃ą̃ 'ree d'isɨ ta nékuso-tɨ natɨ kɨ̀
Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə. 11 Lokɨ Parisi-je d'oo Jeju isɨ uso né natɨ kɨ̀
dow-je kinlé rəmə, 'dəjɨ njéndó né-je liə 'panè: «Kdɔ ri ɓá njèndó-si
né isɨ uso né kɨ̀ njétaalambo-je, kɨ̀ njéramajal-je kin wa?» 12 Jeju oo
ndi-dé, adɨ idə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɨ̀ lapiya kare lé d'ɔw ndoo
dɔktur al, ngà njémɔ̃y-je ɓá d'ɔw ndoo-é. 13 †Kdɔtalə njéramajal-je ɓá
m'ree kdɔ sangɨ nja-dé, ɓɨ m'ree kdɔ njéra né kí njururu-je kin al. Ɔwi
'sangi kadɨ 'gəi mẹ̃ẹ̃ ta kí Lubə pa panè: “Mą̃ Lubə lé, koo kəmtondoo
ɓá m'ndigɨ, ɓɨ məsɨ dą̃-je kí kadɨ-m kin al.”»†

Ta kí dɔ kɔgɨ rɔ nékuso kɨ̀ man kąy
Mar 2:18-22; Luk 5:33-39

14 Njéndó né-je lə Ją̃ kí njèra dow-je batẹ̃m 'ree d'ingə Jeju 'dəjɨ-é
'panè: «Kdɔ ri ɓá jẹ̃ kɨ̀ Parisi-je j'isɨ j'ɔgɨ rɔ-ji nékuso kɨ̀ man kąy kdɔ
pa ta kɨ̀ Lubə, ngà njéndó né-je lə-i 'ra al wa?» 15 Jeju ilə-dé-tɨ panè:
«Dow-je kí 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ kí lo taaną̃-tɨ lé, d'a ndingə ndoo kaglo-tɨ
kí njètaa dené sigɨ isɨ-né sə-dé natɨ wa? Ndɔ-je ɔw ree nɔ̃ɔ̃ lé, d'a kun
njètaa dené sigɨ lé ta-dé-tɨ kɔgɨ ngá ɓá d'a kɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man
kąy ɓəy.

16 «Dow à kun takubɨ kí sigɨ kdɔ kilə-né kəm ndisɨ kubɨ al, kdɔ takubɨ
kí sigɨ lé, à kuwə dɔgangɨ ndisɨ kubɨ lé wuktu kɔr, ə à ra kadɨ kəm kubɨ
kí mbutɨ lé tò wororo ta madɨ-é-tɨ ya ɓəy. 17 Bè ya tɔ, dow à tur yibɨ
nduu kí sigɨ mẹ̃ẹ̃ mbundaá-je-tɨ kí low al tɔ, kdɔ lokɨ yibɨ nduu à kḭ̃
lé, à kində mbundaá lé kadɨ riyə́; ə yibɨ nduu à kungɨ kɔgɨ rəm, ɓá
mbundaá lé kàrè à təl né kí tujɨ kɔgɨ rəm tɔ. Beɓa kinə yibɨ nduu to kí
sigɨ rəmə, kadɨ mbundaá kàrè to kí sigɨ ya tɔ ɓane. Bè rəmə, mbundaá
à riyə́ al rəm, yibɨ nduu kàrè à kungɨ kɔgɨ al rəm tɔ.»

Tɔsɨ ndəl lə ngon lə Jayrusɨ
kɨ̀ ta lə dené kí məsɨ ra-é ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo
Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Lokɨ Jeju isɨ pa sə-dé ta-je kin bè ya ɓəy rəmə, 'boy káre kí dɔ
kəykəwną̃-tɨ lə jipɨ-je, ree səbɨ takəm-é nangɨ nɔ̃̀-é-tɨ ɓá idə-é panè:
«Ngon-m kí dené oy tajinatɨ nè ɓəy nɔ̃ɔ̃, 'ree 'ində ji-i dɔ-é-tɨ ə à təl
kisɨ kɨ̀ dɔ-é taá kadɨ-m.» 19 Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə d'ḭ̃ d'ɔw siə natɨ.

20 Dené kí məsɨ ree rɔ-é-tɨ ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo tẹ̃ẹ̃ gidɨ Jeju-tɨ, ulə ji-é
ɔdɨ-né takubɨ liə. 21 Kdɔtalə gɨr mẹ̃ẹ̃-é-tɨ panè: «Kinə takubɨ liə ya ɓá
lé m'ɔdɨ rɔ kàrè rɔ-m à kingə lapiya.» 22 Jeju ilə rətɨ oo-é, ə idə-é panè:
«Ngon-m kí dené, 'ore mẹ̃ẹ̃-i, kadmẹ̃ẹ̃ lə-i adɨ-i lapiya.» Rəmə tajinatɨ
nè ya dené lé ingə lapiya.

23 Lokɨ Jeju ɔw tẹ̃ẹ̃ kəy lə 'boy kí dɔ kəykəwną̃-tɨ lə jipɨ-je kinlé rəmə,
oo njékąy nal-je, kɨ̀ kosɨ dow-je kí 'singə sokro dɔ-ną̃-tɨ, ɓá idə-dé panè:

---

† **9:10** 9:10 Luk 15:1,2 * **9:10** 9:10 Jipɨ-je 'ge ta lə njétaalambo-je al kdɔ dẹ kí ną̃-je 'taa lambo lé al dɔ ẹ kí ngar ində dɔ dow-je-tɨ kadɨ d'ugə (Luk 3:12,13; 19:8), rəm kdɔ dow-je kí d'ɔ̃ ɓe dɔ-dé-tɨ lé kàrè 'to mba-je. Lambo to né kí njékɔ̃ɓe-je 'taa kdɔ ra-né kullə dɔ ɓe-tɨ. Ngà ẹ kí njétaa-é-je 'taa dɔ madɨ-é-tɨ kɨ̀ ndangɨ kare ɓá to tó-é al. † **9:13** 9:13 Mat 12:7 † **9:13** 9:13 Oje 6:6

24 «Ɔri rɔ-si gogɨ, ngon kí dené lé oy al, ngà tò ɓi kɨ tò.» Rəmə dow-je
'sɔkɨ Jeju. 25 Lokɨ dow-je 'tɛ̨ɛ̨ ndaa-tɨ lé, Jeju andɨ kəy, uwə ji ngon kí
dené lé adɨ-é ị̃ taá. 26 Beɓa poy-é ɔr lo kí dɔnangɨ-tɨ kɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ lay.

Jeju kɨ̀ njékəmtɔ-je joo

27 Lokɨ Jeju ị̃ lo-é-tɨ kin isɨ ɔw kɨ kete rəmə, njékəmtɔ-je joo d'un go-é,
ə 'tur kəə boy-boy 'panè: «Ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-ji.»
28 Jeju ɔw tɛ̨ɛ̨ kəy rəmə, njékəmtɔ-je kí joo kinlé d'ɔw rɔ-é-tɨ ə ɛ̨
dəjɨ-dé panè: «Ooi kí m'asɨ ra né kí sə̃i 'dəji-mi lé wa?» Dɛ̨ d'ilə-é-tɨ
'panè: «Oiyo, 'Baɓe, j'oo kí i asɨ.» 29 Beɓa, Jeju ɔdɨ rɔ kəm-dé ɓá idə-dé
panè: «Kadɨ Lubə ra sə-si kɨ go kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-si!» 30 Rəmə tajinatɨ nè
ya kəm-dé oo lo. Ngà go-tɨ, Jeju ndəjɨ-dé panè: «Adi dow gə al.» 31 Ngà
lokɨ d'ɔtɨ d'ɔw lé, dɛ̨ 'pa ta lə Jeju adɨ sane kɨ̀ go dɔnangɨ kí nɔ̨̃ɔ̨̃ lay.

Ta lə Jeju kɨ̀ dingəm kí pa ta al

32 Lokɨ njékəmtɔ-je 'tɛ̨ɛ̨ d'ɔw lé, dow-je 'ree kɨ̀ dingəm káre kí ndil kí
majɨ al ra-é, adɨ pa ta al, rɔ Jeju-tɨ. 33 Jeju tubə ndil kí majɨ al lé ya rəmə,
dingəm lé pa ta. Né kinlé ɔr ndil kosɨ dow-je n̜ą̃, adɨ 'panè: «Kay! J'oo
né kí tanạ̃ bè kin dɔnangɨ Israyel-tɨ nja káre al ɓəy!» 34 †Ngà Parisi-je
rəmə 'panè: «To tɔ́gɨ lə 'boy lə ndil-je kí majɨ al ɓá ɛ̨ isɨ tubə-né ndil-je
kí majɨ al!»

Ta-je kí Jeju pa adɨ njékɔwkulə-je liə

Jeju oo kəmtondoo lə dow-je

35 †Jeju ɔw kɨ̀ nganɓe-je, kɨ̀ ɓebo-je, ndó né dow-je mɛ̨ɛ̨ kəykəwnạ̃-je-
tɨ lə jipɨ-je rəm, ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ kɔ̨̃ɓe lə Lubə rəm, ɓá
adɨ mɔ̨̃y-je kɨ̀ mətɨ-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-tɨ rəm tɔ. 36 †Lokɨ ɛ̨ oo
kosɨ dow-je lé bè rəmə, ta ɔ̨̃ mɛ̨ɛ̨-é kdɔ ta lə-dé, kdɔ kɔ ra-dé, tɔ́gɨ-dé
goto, adɨ tanạ̃ kɨ̀ batɨ-je kí njèkul-dé goto bè. 37 †Beɓa ɛ̨ idə njéndó
né-je liə panè: «Ko kí tò kijə n̜ą̃, ngà njékijə-é-je ɓá 'n̜ą̃ al. 38 Ə̃n ə́ 'pai
ta kɨ̀ 'ɓa njèko kí tò kijə lé, kadɨ ulə kɨ̀ njérakullə-je titɨ.»

10

Jeju ɓa njéndó né-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo
Mar 3:13-19; Luk 6:13-16

1 Jeju ɓa njéndó né-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo rɔ-é-tɨ ə adɨ-dé tɔ́gɨ kadɨ
'tubə-né ndil-je kí majɨ al rəm, ɓá kadɨ d'adɨ mɔ̨̃y-je kɨ̀ mətɨ-je kí gay-
gay lay ɔr-né dɔ dow-je-tɨ rəm tɔ. 2 Ri njékɔwkulə-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo
lé ə́n: Ɛ̨ kí dɔsạ̃y to Simɔ̨̃ kí 'ɓa-é Piyər dɛ̨ kɨ̀ ngonkɔ̨̃-é Andre, Jakɨ kɨ̀
ngonkɔ̨̃-é Jạ̃ kí 'to ngan lə Jebede. 3 Pilipɨ kɨ̀ Batlemi, Tomasɨ kɨ̀ Matiye
kí njètaalambo, kɨ̀ Tade, kɨ̀ Jakɨ kí ngon lə Alpe. 4 Simɔ̨̃ kí to dow kí ta
ɓe liə to-é, kɨ̀ Judasɨ Iskariyotɨ kí njèkun dɔ Jeju.

Njékɔwkulə-je lə Jeju kí dɔgɨ gidɨ-é joo
Mar 6:7-11; Luk 9:1-6

5 Jeju ulə njékɔwkulə-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo kɨ̀ ndu-je kin panè:
«Dow-je kí 'to jipɨ-je al lé, ɔwi rɔ-dé-tɨ al, ɓá ɔwi mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ kí
Samari al rəm. 6 Ɔwi rɔ gin kojɨ-tɨ lə Israyel kí d'ɔw tanạ̃ kɨ̀ batɨ-je kí

† **9:34** 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 † **9:35** 9:35 Mat 4:23; Mar 1:39; Luk 4:44
† **9:36** 9:36 Mar 6:34 † **9:37** 9:37 Luk 10:2

ndəm bè kin táà. 7 Lokɨ isi ɔwi rəmə, iləi mbɛ̨ taá-taá 'painè: “Kɔ̨ɓe
kɨ́ dɔrạ-tɨ tò ngɔsi!” 8 Ə adi lapiya njémɔ̨y-je, adi dow-je kɨ́ d'oy 'tɔsɨ
'ndəl rəm, adi njébanjɨ-je d'ingə lapiya rəm, ɓá 'tubəi ndil-je kɨ́ majɨ
al dɔ dow-je-tɨ rəm tɔ. To né kɨ́ ingəi kare, ə́n ə́ adi dow-je kare ya
tɔ. 9 Uni lɔr ji-si-tɨ al rəm, uni là ji-si-tɨ al rəm, uni sisi uləi posɨ-si-tɨ
al rəm, 10 †uni mbu kɔw mba al rəm, ɔyi kubɨ joo-joo al rəm, ɔyi saba
əse uni salangɨ al rəm tɔ. Kdɔ to tó-é kadɨ njèrakullə ingə nékuso mɛ̨ɛ̨
kullə-tɨ kɨ́ isɨ ra. 11 Mɛ̨ɛ̨ ɓebo əse ngonɓe kɨ́ rá-rá kɨ́ ɔwi-tɨ lé, 'dəji ta
ooi se dow madɨ kɨ́ à kuwə-si kɨ rɔ-é-tɨ isɨ nɔ̨ɔ̨ wa? Rəmə dowbé ya
isi rɔ-é-tɨ sar kadɨ i̧i-né. 12 Lokɨ andi mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ rəmə, 'rai dow-je kɨ́
mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lapiya. 13 Kinə d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ rəmə, kadɨ lapiya lə-si
ną̣y sə-dé. Ngà kinə d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ al tɔ rəmə, kadɨ lapiya lə-si
təl kɨ rɔ-si-tɨ gogɨ. 14 †Lokɨ d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ al əse d'oo ta-je lə-si al
rəmə, 'tɛ̨ɛ̨i mɛ̨ɛ̨ kəy-é-tɨ əse mɛ̨ɛ̨ ɓe-é-tɨ kinlé, ə 'gəki kodɨ kɨ́ nja-si-tɨ
kɔgɨ*. 15 ††Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; ndɔ gangta-tɨ lé, ta kɨ́ gangɨ kɨ́
dɔ ɓebo-é-tɨ kinlé à ngą̣ n̨ą̣ kitə ta kɨ́ gangɨ kɨ́ dɔ dɔnangɨ Sɔdɔm-tɨ kì
Gɔmɔr ɓəy†.»

Kɔ̨ kɨ́ à ree dɔ njéndó né-je-tɨ
Mar 13:9-13; Luk 21:12-19

16 †Yən, m'ulə-si titɨ-ną̣ kì batɨ-je bè dan jagɨm-je-tɨ; ə́n ə́ indəi
kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ titɨ li-je bè rəm, ɓá kadɨ 'sɔli lɔm-lɔm titɨ dəngɔdnda-
je bè rəm tɔ. 17 †Ooi go rɔ-si rɔ dow-je-tɨ, kdɔ d'a kilə-si ji njégangta-je-
tɨ rəm, d'a tində-si kì ndəy marɔw mɛ̨ɛ̨ kəykəwną̣-je-tɨ lə jipɨ-je rəm,
18 d'a kɔw sə-si nɔ̨ gubərnər-je-tɨ kì nɔ̨ ngar-je-tɨ kdɔ ta lə-m; beɓa dɛ̨
rəm, dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al rəm d'a kingə-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-m ta-si-tɨ.
19 Lokɨ d'a kuwə-si kdɔ kɔw sə-si lo gangta-tɨ lé, adi mɛ̨ɛ̨-si ą̣ kə́kə́kə́
adɨ 'painè: «Se ta ri ɓá j'a pa wa, əse j'a pa kì gosɨ kɨ́ ban wa» al? Ta
kɨ́ a pai lé à tokɨ kində ta-si-tɨ dɔkàdì-é-tɨ kin ya. 20 Kdɔ to są̣i ɓá a pai
ta lé al, ngà to Ndil Bɔbɨ-si ɓá à kində ta ta-si-tɨ kadɨ 'pai.

21 †Dow à kun dɔ ngonkɔ̨-é ya kadɨ 'tɔl-é, bɔbɨ ngon à kun dɔ ngon-é
kadɨ 'tɔl-é; ngan-je d'a kɔsɨ ta njékojɨ-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadɨ
'tɔl-dé rəm. 22 †Dow-je lay ya d'a kɔsɨ-si kì ta kdɔ ta lə-m; ngà dow kɨ́
uwə rɔ-é ngą̣ sar tɛ̨ɛ̨ sɔ̨y-é-tɨ ə à kajɨ. 23 Lokɨ d'a kulə kəm-si ndoo mɛ̨ɛ̨
ɓebo-tɨ kɨ́ káre rəmə ą̣yi-ną̣ ɔwi mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kɨ́ rangɨ. Ooi majɨ, m'a
kidə-si rəsɨ; a kuləi ta nja ɓebo-je kɨ́ Israyel-tɨ natɨ al ɓəy ya Ngon lə
dow à ree.

24 †«Njèndó né à kitə njèndó-é né al rəm, ɓá ngonnjèkullə à kitə
'ɓa-é al rəm tɔ. 25 †Njèndó né lé kinə titɨ-ną̣ kì njèndó-é né ya rəmə
asɨ; ɓá ngonnjèkullə kàrè kinə titɨ-ną̣ kì 'ɓa-é ya rəmə asɨ tɔ. Njèkəy
ɓəy ə́ 'ɓa-é Beljebul kin ngà, dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə əjè tò ban ngà ə́n
wa?

---

† **10:10** 10:10 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 † **10:14** 10:14 Knj 13:51 * **10:14** 10:14 Gəkɨ kodɨ nja-tɨ, tɔjɨ ta kɨ́ pa kadɨ dow ə́ kinə dowbé mbatɨ, adɨ tujɨ kɔgɨ rəmə ta məsɨ-é to dɔ-é ɛ̨-tɨ ya. † **10:15** 10:15 Mat 11:24 † **10:15** 10:15 Luk 10:4-12 † **10:15** 10:15 Kgn 18 † **10:16** 10:16 Luk 10:3 † **10:17** 10:17 Mar 13:9-11; Luk 12:11,12; 21:12-15 † **10:21** 10:21 Mar 13:12; Luk 21:16 † **10:22** 10:22 a Mat 24:9; Mar 13:13; Luk 21:17; b Mat 24:13; Mar 13:13 † **10:24** 10:24 a Luk 6:40; b Ją̣ 13:16; 15:20 † **10:25** 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15

Ta lə ɓəl dow al
Mar 8:38; Luk 9:26; 12:2-9

26 †«'Bəli dow al, kdɔ né kɨ́ dow ɓɔyɔ kɨ́ gin-é à tɛ̨ɛ̨ al ya goto rəm, ɓá
ta kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kɨ́ dow à gə al kàrè goto rəm. 27 Ta kɨ́ m'idə-si ndɔɔ
lé, 'pai kada rəsɨ. Ta kɨ́ dow-je 'pa mbi-si-tɨ ɲɔ̨m-ɲɔ̨m bè lé, iləi-né mbɛ̨
dɔ kəy-tɨ taá. 28 Dow-je kɨ́ d'a tɔl dajɨ rɔ-si, ngà d'a kasɨ tɔl ndil-si al
lé, 'ɓəli-dé al; ngà ɛ̨ kɨ́ asɨ tujɨ ndil-si kɨ̀ dajɨ rɔ-si natɨ dan pər-tɨ kɨ́ tò
sartagangɨ kin ɓá kadɨ 'ɓəli-é‡. 29 'Tɨ̨ɨ̨-je lé, 'ndogɨ-dé joo kɨ̀ silə káre
káre ya al wa? Lé bè ya kàrè, kinə Bɔbɨ-si Lubə ndigɨ al lé, ngon 'tɨ̨ɨ̨
káre ya kàrè à kusɨ nangɨ al. 30 Ə sə̨i lé, bəl dɔ-si kin ya kàrè tokɨ gə
kɔr-é lay, 31 én ə́ 'ɓəli al, kdɔ gatɨ-si itə gatɨ 'tɨ̨ɨ̨-je nja ɲa̰. 32 Beɓa dow
kɨ́ rá-rá kɨ́ pa ta rəsɨ takəm dow-je-tɨ panè n'to dow lə-m lé, ma̰ kàrè
m'a pa ta liə rəsɨ nɔ̰ Bɔbɨ-m-tɨ kɨ́ isɨ dɔra̰-tɨ panè to dow lə-m ya tɔ.
33 †Ngà dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ɔr ta kutɨ-m-tɨ takəm dow-je-tɨ panè n'gə-m al
lé, ma̰ kàrè m'a kɔr ta kutɨ-é-tɨ nɔ̰ Bɔbɨ-m-tɨ kɨ́ isɨ dɔra̰-tɨ panè m'gə-é
al ya tɔ.»

Jeju ree kɨ̀ lapiya al, ngà ree kɨ̀ rɔ dan dow-je-tɨ
Luk 12:51-53

34 «Ooi nè a gɨri kɨ́ to lapiya ɓá m'ree-né dɔnangɨ-tɨ; to lapiya ɓá
m'ree-né dɔnangɨ-tɨ al, ngà to rɔ ɓá m'ree-né dan dow-je-tɨ. 35 M'ree
kɨ̀ gángɨ-na̰ dan ngon kɨ́ dingəm-tɨ dɛ̨ kɨ̀ bɔbɨ-é, m'ree kɨ̀ gángɨ-na̰ dan
ngon kɨ́ dené-tɨ dɛ̨ kɨ̀ kɔ̰-é, m'ree kɨ̀ gángɨ-na̰ dan ngon kɨ́ dené-tɨ dɛ̨
kɨ̀ məm-é kɨ́ dené. 36 Ə njéba-je lə dow lé, d'a to dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ
liə ya§. 37 Dow kɨ́ ndigɨ kɔ̰-é əse bɔbɨ-é itə-m ma̰ lé, asɨ to dow lə-m al.
Rəm ɓá dow kɨ́ ndigɨ ngon-é kɨ́ dingəm əse kɨ́ dené itə-m ma̰ lé, asɨ to
dow lə-m al tɔ. 38 †Dow kɨ́ un go-m ɓá un kagdəsɨ liə al lé, asɨ to dow
lə-m al. 39 †Dow kɨ́ ngəm rɔ-é rəmə à tujɨ rɔ-é, ngà dow kɨ́ ilə rɔ-é kɔgɨ
kdɔ ta lə-m lé à kingə gogɨ.»

Ta lə nékugə dɔji
Mar 9:37,41; Luk 9:48; 10:16; Ja̰ 13:20

40 †«Dow kɨ́ uwə-si kɨ rɔ-é-tɨ lé, to ma̰ ya ɓá uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ tin, ə
dow kɨ́ uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ kin rəmə, to njèkulə-m ɓá ɛ̨ uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ
tɔ tin. 41 Dow kɨ́ uwə njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ kɨ rɔ-é-tɨ kdɔtalə to kɨ́ to
njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, à kingə né dɔji kɨ́ asɨ-na̰ kɨ̀ 'lə njèpata kɨ́ ta
Lubə-tɨ ya bè tɔ. Dow kɨ́ uwə dow kɨ́ njururu kɨ rɔ-é-tɨ, kdɔtalə to kɨ́
ɛ̨ to dow kɨ́ njururu lé, à kingə né kugə dɔji kɨ́ asɨ-na̰ kɨ̀ 'lə dow kɨ́
njururu ya bè tɔ. 42 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ɔdɨ man kɨ́ sɔl mɛ̨ɛ̨ kaman káre-rè
ya adɨ kɨ́ káre dan ngan dow-je-tɨ kɨ́ sɛ̨ kan kdɔ to kɨ́ to njèndó né lə-m
lé, ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dowbé kin à nal nékugə dɔji-é al.»

Né-je kɨ́ ilə kagɨ kullə lə jeju

11

Ja̰ kɨ́ njèra dow-je Batem dɛ̨ kɨ̀ Jeju
Luk 7:18-35

† **10:26** 10:26 Mar 4:22; Luk 8:17 ‡ **10:28** 10:28 Jak 4:12 † **10:33** 10:33 2Ti 2:12 § **10:36** 10:36 Mis 7:6 † **10:38** 10:38 Mat 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † **10:39** 10:39 Mat 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33; Ja̰ 12:25 † **10:40** 10:40 a Luk 10:16; Ja̰ 13:20; b Mar 9:37; Luk 9:48

1 Lokɨ Jeju un ndu-je adɨ njéndó né-je liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo adɨ gin-é
gangɨ lé, ɛ̨ ɔtɨ ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ kɨ́ nɔ̨̃ɔ̨̃ kdɔ ndó né dow-je
rəm, kdɔ kilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ rəm tɔ.
2 Lokɨ Ja̰ kɨ́ njèra dow-je batɛ̨m kɨ́ tò dangay-tɨ, oo poy né-je kɨ́ Kristɨ*
ra lé, ɛ̨ ulə njéndó né-je liə kadɨ 'dəjɨ-é ta 'panè: 3 «I ya ɓá 'to dow kɨ́
tò kadɨ à ree lé əse tò kadɨ j'ngəbɨ dow kɨ́ rangɨ ɓəy wa?» 4 Beɓa Jeju
ilə-dé-tɨ panè: «'Təli ɔwi idəi Ja̰ ta-je kɨ́ ooi kɨ̀ mbi-si, kɨ̀ né-je kɨ́ ooi
kɨ̀ kəm-si adɨ to 5 njékəmtɔ-je kɨ́ d'oo lo rəm, njéməti-je kɨ́ 'njiyə majɨ
rəm, njébanjɨ-je kɨ́ banjɨ lə-dé ur adɨ d'aa njay rəm, njémbitɔ-je kɨ́ d'oo
ta rəm, dow-je kɨ́ d'oy kɨ́ 'tɔsɨ 'ndəl d'ində lo 'tɛ̨ɛ̨ rəm, njéndoo-je kɨ́
mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ usɨ mbi-dé-tɨ rəm†. 6 Dow kɨ́ m'təl gin kusɨ liə al ɓá
to njènékumə̰!»
7 Lokɨ njéndó né-je lə Ja̰ d'ɔtɨ d'ɔw lé, Jeju pa ta kɨ́ dɔ Ja̰-tɨ adɨ kosɨ
dow-je panè: «To ri ɓá ɔwi ooi dilə̰lo-tɨ wa? To tuwətɔ́gɨ‡ kɨ́ yə́l isɨ ɔw
siə yó-je kɨ nè-je kin ɓá ɔwi ooi wa? 8 Kinə bè al, ngà to ri ya ɓá ɔwi
ooi wa? To dow kɨ́ tulə kubɨ-je kɨ́ kurə́-kurə́ rɔ-é-tɨ ɓá ɔwi ooi-é wa?
Ngà lé to ɛ̨ kàrè, dɛ̨ kɨ́ 'tulə kubɨ-je kɨ́ kurə́-kurə́ bè kinlé, d'isɨ mɛ̨ɛ̨
kəy-tɨ lə ngar-je yó rəm. 9 Ngà se to ri ya dana̰ ɓá ɔwi ooi wa? Se to
njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ ɓá ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-tɨ, m'a kidə-si, to dow kɨ́
itə njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ sa̰y ɓəy. 10 Kdɔ to Ja̰ kin ya ɓá ndɔkɨ 'ndàngɨ
ta kɨ́ dɔ-é-tɨ 'panè:
“Yən, ma̰ Lubə m'ulə njèkilə mbɛ̨ lə-m nɔ̰̃-i-tɨ kete,
kdɔ kadɨ ɔw ra rəbɨ lə-i adɨ-i§.”
11 «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dan dow-je-tɨ lay kɨ́ dené-je d'ojɨ-dé
lé, dow kɨ́ to kɨ́ 'boy itə Ja̰ kɨ́ njèra dow-je batɛ̨m ya goto. Bè ya kàrè
ngon dow kɨ́ ndɛ̨ bè mɛ̨ɛ̨ kɔ̰ɓe-tɨ kɨ́ dɔra̰-tɨ lé, boy itə-é. 12 †Ulə gin-é
dɔkaglo-tɨ kɨ́ Ja̰ kɨ́ njèra dow-je batɛ̨m ilə-né mbɛ̨ sar tɛ̨ɛ̨-né ɓone lé,
kɔ̰ɓe kɨ́ dɔra̰-tɨ təl né nagɨ-na̰ ngá, adɨ njétɔ́gɨ-je 'sangɨ kdɔ ka̰y rɔ dɔ-tɨ.
13 Mbete-je lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lay, kɨ̀ ndukun-je lə Moiyijɨ lé,
'pa ta kdɔ né-je-tɨ kɨ́ à ra né sar tɛ̨ɛ̨-né dɔ Ja̰ kɨ́ njèra dow-je Batɛ̨m-tɨ.
14 †Kinə adi mɛ̨ɛ̨-si ta-je kin rəmə, Ja̰ kin ɓá to Eli njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ
kɨ́ 'pa ta-é 'panè à ree lé. 15 Dow kɨ́ mbi-é tò kdɔ kadɨ oo-né ta rəmə,
kadɨ oo ta kinlé.
16 «Ná̰ ɓá m'a kun-é kɔjɨ-né dow-je kɨ́ ngɔsnè kan wa? Dow-je kɨ́
ngɔsnè kanlé, 'tana̰ kɨ̀ ngan-je kɨ́ d'isɨ pandangɨ lo-tɨ, ɓá 'ɓa madɨ-dé-je
'panè:
17 “J'kɔl nal kàrè 'ndami-né al rəm!
Ɓá j'usɨ pa nɔ̰ yo kàrè 'ndingəi-né ndoo al rəm!”»
18 Jeju təl ilə dɔ-tɨ panè: «M'pa bè kdɔ lokɨ Ja̰ ree ɓá ɛ̨ uso né al rəm,
a̰y man al rəm lé, dow-je 'panè: “To dow kɨ́ ndil kɨ́ majɨ al ra-é!” 19 Ngà
lokɨ Ngon lə dow ree, ɓá ɛ̨ uso né-je, a̰y man-je lé, dow-je 'panè: “Ɛ̰ kanlé
uso né bore ngay, to njèka̰y né rəm, ɓá to nam njétaalambo-je, kɨ̀ njéramajal-je rəm!” Bè ya kàrè, kullə ra-é-je tɔjɨ kɨ́ gosɨ lə Lubə to
gosɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya.»

---

* **11:2** 11:2 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é. † **11:5** 11:5 Eja 35:5-6; 61:1 ‡ **11:7** 11:7 Gakra: Mongɔ-je kɨ́ ná̰-je 'panè: M'ijə gakra kdɔ kojɨ tuwə. Ə dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je 'panè: M'ijə tuwətɔ́gɨ kdɔ kojɨ gakra. Ɛ̰ kɨ́ ta-é tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ nè kinlé to ɛ̨ kɨ́ dow ojɨ al ɓəy. § **11:10** 11:10 Mal 3:1 † **11:12** 11:12 Luk 16:16 † **11:14** 11:14 Mat 17:10-13; Mar 9:11-13

Tuji kí sɔbi dɔ ɓe-je kí 'mbati kadi mɛ̨̃-dé
Luk 10:13-15

20 Bebo-je kí 'ra nékɔji-je ṇ̃ą-ṇ̃ą dan-dé-ti ya kàrè, dɛ̨̃ d'iṇ̃ə panjiyə-
dé-je kí maji al kɔgi al lé, Jeju ndángi-dé panè: 21 «Tuji à kusi dɔ-si-ti,
sɛ̨̃i dow-je kí Korajẽ̦! Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɛ̨̃i dow-je kí Betsayda! Kdɔ
nékɔji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dɔnangi Tir-ti kì dɔnangi
Sidɔ̨̃-ti je bè, rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rɔ-dé-ti tò-né buu-
ti kdɔ kiṇ̃ə-né panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi low nũ̦ ngá*. 22 Beɓa m'a
kidə-si rəsi ya kí ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngą̃ ṇ̃ą̃ kitə ta
kí gangi kí dɔ dɔnangi Tir-ti, kì dɔnangi Sidɔ̨̃ ɓəy. 23 Ngà sɛ̨̃i dow-je kí
Kapɛrnayim, ooi 'painè se riɓa lə-si kin à kɔw sə-si sar dɔrą̃-ti wa? Bè
al, à toki təl sə-si ki nangi sar ki mɛ̨̃ɛ̨̃ lo kí koó-ti. Kdɔ nékɔji-je kí toki
ra mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓe-ti lə-si kinlé, lé toki ra Sɔdɔm-ti je bè lé, ɓone ɓone ya kàrè
Sɔdɔm à tò nè ɓəy.† 24 †Beɓa m'a kidə-si rəsi ya kí ndɔ gangta-ti lé,
ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngą̃ ṇ̃ą̃ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Sɔdɔm-ti
ɓəy.»

Ngon dɛ̨̃ kì Bɔbi-é
Luk 10:21-22

25 Dɔkaglo-é-ti kin ɓá, Jeju un ta panè: «Bɔbi-m kí 'to 'Ba dɔrą̃ kì
dɔnangi, m'tɔ́y-i, kdɔ 'ɓɔyɔ dɔ né-je kin kì njégosi-je kì njénégə-je
rəmə ngan dow-je kin ɓá 'tɛ̨̃ɛ̨̃ kì dɔ-é adi-dé. ‡ 26 Oiyo, Bɔbi-m, m'tɔ́y-i
kdɔ to ndigi lə-i kadi né kinlé tò bè.

27 †«Bɔbi-m təl kì né-je lay adi-m. Dow kí gə-m mą̃ Ngon lə Lubə lé
goto. Bɔbi-m ya par ə́ gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. Mą̃ ya par ə́
m'gə Bɔbi-m lé, ə dow kí mą̃ Ngon-é lé ya m'tɛ̨̃ɛ̨̃ kəm-é dɔ-é-ti tɔ ɓá à
gə-é.»

Jeju to njètaa né kí ɔy dɔ dow-je-ti

28 «'Reei rɔ-m-ti, sɛ̨̃i dow-je lay kí ɔɔi rɔgi-rɔgi gin nékuti-ti kí ɔy,
ə m'a kadi-si 'taai koo. 29 Uni jugi lə-m, ə taai néndó lə-m, kdɔ kadi
ndil-si ingə lo taakoo, kdɔ m'to njèsɔl dɔ-m rəm, m'sɔl lɔm-lɔm rəm§.
30 Kdɔ jugi lə-m lé ɔy al rəm, ɓá nékuti kí m'a kadi-si uti lé kàrè, ɔle
pele-pele rəm tɔ.»

12

Ta lə Jeju dɔ ndɔ taakoo-ti
Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Ndɔ káre bè, loki Jeju njiyə mɛ̨̃ɛ̨̃ ndɔr gemɛ̨̃-je-ti kdɔ kində gangi
ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, ɓo ra njéndó né-je liə, adi 'puy dɔ gemɛ̨̃ d'uso
taá-taá*. 2 Loki Parisi-je d'oo-dé lé, 'pa kì Jeju 'panè: «'Oo, njéndó né-je
lə-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndɔ taakoo-ti.†» 3 Ngà Jeju ilə-dé-ti
panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki ɓo ra-dé dɛ̨̃ kì dow-je liə
lé, se sɛ̨̃i 'ndói ta-é mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa? 4 Dabidi andi
mɛ̨̃ɛ̨̃ kəykubi-ti lə Lubə, dɛ̨̃ kì dow-je liə, d'uso mbə̀ kí dow-je d'adi
Lubə kadkare-ti. To mbə̀ kí sɔbi dɔ-é kadi uso al rəm, sɔbi dɔ dow-je

* **11:21** 11:21 Eja 23:1-18; Ejk 26; Juw 4:4-8; Amo 1:9-10 † **11:23** 11:23 Eja 14:13-15; Kgn 19:24-28 † **11:24** 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12 ‡ **11:25** 11:25 1Kɔ 1:17-29 † **11:27** 11:27 a Ją̃ 3:35; b Ją̃ 1:18; 10:15 § **11:29** 11:29 Jer 6:16 * **12:1** 12:1 Det 23:26 † **12:2** 12:2 Tɛ̨̃t 34:21

liə kadɨ d'uso al rəm, ngà njégugné-je lə Lubə ya par ɓá sɔbɨ dɔ-dé‡.
5 Ngà njégugné-je lə Lubə ya kí 'ra kullə mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy kubɨ-tɨ lə Lubə kɨ̀
ndɔ taakoo, adɨ 'təl ndɔ taakoo né kí kare-tɨ, ya dow gangta dɔ-dé-tɨ al
kinlé, sə̨i 'ndói ta-é mɛ̨̃ɛ̨̃ ndukun-tɨ ooi ya al wa§? 6 Beɓa adɨ m'idə-si,
né kí boy itə kəy lə Lubə ya tò nè ngá! 7 †'Ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kí aa
njay 'panè: “Mą̃ Lubə lé, koo kəmtondoo ɓá m'ndigɨ, ɓɨ məsɨ dą̃-je kí
kadɨ-m kin al.” Lé tokɨ 'gəi mɛ̨̃ɛ̨̃ ta kin majɨ lé, sə̨i a gangi ta dɔ dow-je-
tɨ kí ta goto dɔ-dé-tɨ kin bè al*. 8 Kdɔ Ngon lə dow ɓá to 'ɓa ndɔ taakoo
lé.»

Jeju kɨ̀ dingəm kí ji-é oy mburukɨ
Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Jeju ị̃ lo-é-tɨ kinlé ɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ kəykəwną̃-tɨ lə jipɨ-je. 10 Ə dingəm káre kí
ji-é oy mburukɨ isɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy-tɨ lé nɔ̃ɔ̃. Rəmə Parisi-je kí d'isɨ nɔ̃ɔ̃ 'sangɨ
rəbɨ kilə ta dɔ Jeju-tɨ adɨ 'dəjɨ-é 'panè: «Ndɔ taakoo-tɨ lé, to tó-é kadɨ
dow adɨ lapiya njèmɔ̃y əse to tó-é al wa?» 11 †Ngà Jeju ilə-dé-tɨ panè:
«Ną́ dan-si-tɨ ɓá ɔw kɨ̀ batɨ káre-rè, ɓá batɨ-é usɨ bole ndɔ taakoo-tɨ ya
à kɔr-é tɛ̨̃ɛ̨̃ siə ndaa-tɨ al wa? 12 Ngà dow lé, itə batɨ nja ną̃-ną̃! Adɨ to
tó-é kadɨ dow ra majɨ ndɔ taakoo-tɨ.» 13 Ngá ɓá Jeju təl idə dingəm kí
njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Lokɨ ɛ̨ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò
majɨ titɨ-ną̃ kɨ̀ ɛ̨ kí káre. 14 Parisi-je kí d'ą̃ lo-é-tɨ lé, 'tɛ̨̃ɛ̨̃ d'ɔw d'ɔjɨ-ną̃
ta dɔ kəm rəbɨ-tɨ kí kadɨ n'tɔli-né Jeju.

Jeju to ngonnjèkullə lə Lubə

15 Ngà lokɨ Jeju gə ta kɔjɨ lə Parisi-je lé, ɛ̨ tɛ̨̃ɛ̨̃ ɔw lo kí rangɨ-tɨ. Dow-je
kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adɨ ɛ̨ adɨ lapiya njémɔ̃y-je lay tɔ. 16 Ngà ɛ̨
ndəjɨ-dé kadɨ d'adɨ dow gə kí to n'ɛ̨̃ Jeju al. 17 Bè kdɔ kadɨ ta kí njèpata
kí ta Lubə-tɨ, Ejay pa kin, ra-né né. Lubə panè:
18 «Ooi, ngonnjèkullə lə-m kí m'mbətɨ-é,
M'ində-é dan kəm-m-tɨ, rɔ-m nəl-m dɔ-é-tɨ ną̃,
M'a kadɨ Ndil-m səbɨ dɔ-é-tɨ,
À kilə mbɛ̨̃ né ra kí njururu kadɨ gin dow-je kí gay-gay†.
19 D'a kɔl-ną̃ kɨ̀ dow al rəm, à kur kəə al rəm,
Dow à koo ndi-é pandangɨ lo-tɨ al rəm‡.
20 À tətɨ tuwətɔ́gɨ kí tò gudɨ nangɨ al rəm,
Lampɨ kí pər isɨ ɔ̃-tɨ ngɛl-ngɛl ɓəy kàrè
à kɔsɨ su̧ tɔl al rəm tɔ§.
À ra bè sar kadɨ né ra kí njururu ilə njirə.
21 Beɓa gin ɓe-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay ya
d'a kində mɛ̨̃ɛ̨̃-dé dɔ-é-tɨ*.»

Dow-je 'ɓa Jeju ngar lə ndil-je kí majɨ al
Mar 3:22-27; Luk 11:14-23

22 Dow-je 'ree kɨ̀ dingəm káre kí ndil kí majɨ al ra-é adɨ kəm-é tɔ rəm,
pa ta al rəm, adɨ Jeju adɨ-é pa ta rəm, oo lo rəm. 23 Né kinlé ɔr ndil
kosɨ dow-je ną̃, adɨ 'dəjɨ ta 'panè: «Kay! Dow kin to Ngonka Dabidɨ lé
ya al wa?» 24 †Ngà lokɨ Parisi-je d'oo ta kin rəmə, 'panè: «Ɛ̃ kinlé isɨ

‡ **12:4** 12:4 1Sa 21:2-7; Mbl 24:9 § **12:5** 12:5 Kni 28:9; Mbl 24:8-9 † **12:7** 12:7 Mat 9:13
* **12:7** 12:7 Oje 6:6 † **12:11** 12:11 Luk 14:5 † **12:18** 12:18 Eja 42:1 ‡ **12:19** 12:19 Eja
42:2 § **12:20** 12:20 Eja 42:3 * **12:21** 12:21 Eja 42:1-4 † **12:24** 12:24 Mat 9:34; 10:25

tubə ndil-je kɨ́ majɨ al kɨ̀ tɔ́gɨ lə Beljebul, kɨ́ to 'boy lə ndil-je kɨ́ majɨ al.»
25 Beɓa Jeju gə gɨr ta kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ gɔw adɨ idə-dé panè: «Kɔ̃ɓe kɨ́ rá-rá
ya ɓá dow-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ 'gangɨ-nã d'ɔsɨ-nã kɨ̀ ta lé, à təl ndubəɓe rəm,
ɓá ɓebo əse kəy kɨ́ rá-rá ya dow-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ 'gangɨ-nã d'ɔsɨ-nã kɨ̀ ta
kàrè, dowbé-je d'a kisɨ gərərə al rəm. 26 Bè ya tɔ, kinə Satã ya tubə
dow-je lə Satã rəmə, to ɛ̃ ya gángɨ rɔ-é danã. Bè kinlé, kɔ̃ɓe liə à kã lo
kã-é-tɨ gərərə ban wa? 27 Ə kinə to tɔ́gɨ lə Beljebul ɓá m'isɨ m'tubə-né
ndil-je kɨ́ majɨ al, ngà dow-je lə-si ə d'isɨ 'tubə-dé kɨ̀ tɔ́gɨ lə nã́ ngá wa?
Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta dɔ-si-tɨ! 28 Ngà kinə to tɔ́gɨ lə Ndil Lubə
tɔ ɓá m'isɨ m'tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al rəmə, to kɔ̃ɓe lə Lubə ya ngá ə́
ree tɛ̨̃ɛ̨ rɔ-si-tɨ tin.
29 «Kinə dow uwə njètɔ́gɨ tɔ́-é njim-njim al lé, dowbé à ra ban ɓá à
kur mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ lə njètɔ́gɨ kin, kdɔ kəə nékingə-é wa? À tɔ́-é njim-njim
ɓəy ɓá à kɔw mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ kdɔ kəə nékingə-é. 30 †Dow kɨ́ ore kàdɨ̀-m al
lé, to njèkɔsɨ-m kɨ̀ ta ə dow kɨ́ kəw sə-m né kɨ natɨ al kàrè, to njèsane
né kɔgɨ tɔ.»

Majal kɨ́ Lubə à kiã̃nə go-é kɔgɨ al
Mar 3:28-30; Luk 12:10; Əbr 6:4-8; 10:26-29

31 «Beɓa m'idə-si tokɨ, majal-je lay kɨ́ dow isɨ ra, əse takɔbɨ-je lay kɨ́
dow isɨ pa lé, à tokɨ kiã̃nə go-é kɔgɨ kadɨ-é, ngà ta kɔbɨ kɨ́ dow pa kɨ̀
Ndil Lubə lé, à tokɨ kiã̃nə go-é kɔgɨ kadɨ-é al ya sar. 32 †Dow kɨ́ rá-rá kɨ́
pa ta kɨ́ majɨ al dɔ Ngõn lə dow-tɨ lé, à tokɨ kiã̃nə go-é kɔgɨ kadɨ-é, ngà
dow ya kɨ́ pa ta kɔbɨ kɨ̀ Ndil kɨ́ aa njay lé, à tõkɨ kiã̃nə go-é kɔgɨ kadɨ-é
dɔkaglo-tɨ kɨ́ ɓone kin al rəm, bore al rəm, ya sartagangɨ.»

Ta kɨ́ tɛ̨̃ɛ̨ ta dow-tɨ lé ɨ̃ mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ
Luk 6:43-45

33 †«Kinə kagɨ majɨ lé, kandɨ-é à majɨ tɔ, ngà kinə kagɨ majɨ al lé,
kandɨ-é kàrè à majɨ al ya tɔ. Kdɔ kandɨ kagɨ ɓá dow à gə-né kagɨ.
34 †Sã̃ɨ kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨-si ndul titɨ-nã kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨ li pii-je bè kanlé! Sã̃ɨ a pai ta kɨ́
majɨ ndɔ káre tɔ ɓan wa? Kdɔ né-je kɨ́ mənã̃ə-nã mɛ̨̃ɛ̨ dow-tɨ ya ɓá tɛ̨̃ɛ̨
ta-é-tɨ adɨ-é pa. 35 Dow kɨ́ majɨ lé, né-je kɨ́ majɨ-majɨ kɨ́ uwə mɛ̨̃ɛ̨-é kinlé
ya ɓá à tɛ̨̃ɛ̨-né. Ə dow kɨ́ majɨ al kàrè né-je kɨ́ majɨ al majɨ al kɨ́ uwə
mɛ̨̃ɛ̨-é kinlé ya à tɛ̨̃ɛ̨-né tɔ. 36 M'a kidə-si, ngan ta-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨ wəy kare
lay kɨ́ isɨ tɛ̨̃ɛ̨ ta dow-je-tɨ kinlé, d'a kɔr go-é lay ndɔ gangta-tɨ. 37 Kdɔtalə
ta kɨ́ ta-i-tɨ ɓá 'a kɔr-né ta dɔ-i-tɨ rəm, ɓá ta kɨ́ ta-i-tɨ ya ta à kuwə-i-né
rəm tɔ.»

Parisi-je 'dəjɨ Jeju nékɔjɨ
Mar 8:11-12; Luk 11:29

38 †Dow-je kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'to njéndó dow-je ndukun, kɨ̀ Parisi-je kɨ́
nã́-je d'un ta d'idə Jeju 'panè: «Njèndó dow-je né, j'ndigɨ kadɨ 'ra
nékɔjɨ káre adɨ j'oo.» 39 †Ngà Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Dow-je kɨ́ ngɔsnè
kɨ́ 'to njémɛ̨̃ɛ̨ndul-je, kɨ̀ njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-tɨ al-je, 'dəjɨ kadɨ
d'oo nékɔjɨ! Ngà dow à ra nékɔjɨ kɨ́ rangɨ kadɨ-dé al ngá; ɛ̃ kɨ́ ndɔkɨ tɛ̨̃ɛ̨
dɔ Jonasɨ-tɨ kɨ́ to njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ kin ya asɨ. 40 Titɨ kɨ́ ndɔkɨ Jonasɨ

---

† **12:30** 12:30 Mar 9:40 † **12:32** 12:32 Luk 12:10 † **12:33** 12:33 Mat 7:20; Luk 6:44 † **12:34** 12:34 a Mat 3:7; 23:33; Luk 3:7; b Mat 15:18; Luk 6:45 † **12:38** 12:38 Mat 16:1; Mar 8:11; Luk 11:16 † **12:39** 12:39 Mat 16:4; Mar 8:12

ra-né ndɔ mutə mɛ̨̃ kanjɨ-tɨ kí boy kinlé†, Ngon lə dow kàrè à ra ndɔ
mutə gin nangɨ-tɨ tɔ. 41 Ndɔ gangta-tɨ lé, dow-je kí Ninibɨ d'a kã takəm
dow-je-tɨ kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-tɨ. Kdɔ dow-je kí Ninibɨ lé,
lokɨ d'oo mbɛ̨ kilə lə Jonasɨ rəmə, 'tusɨ panjiyə-dé-je kí majɨ al d'iñə
kɔgɨ‡. Ngá kí ngɔsnè-tɨ kinlé, dow kí itə Jonasɨ ñã ya ã nè! 42 Bè ya tɔ,
ndɔ gangta-tɨ lé, ngar kí dené kí go lo-tɨ kí bəə, à kã takəm dow-je-tɨ
kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-tɨ. Kdɔ ndɔkɨ ɛ̨ ị̃ sɔ̃y dɔnangɨ-tɨ nụ̃ ya
ree oo gosta-je lə Salomɔ̃§. Ngà kí ngɔsnè-tɨ kinlé, dow kí itə Salomɔ̃
ñã ya ã nè.»

Ta kí sɔbɨ dɔ ndil kí majɨ al kí təl ree mɛ̨̃ dow-tɨ gogɨ
Luk 11:24-26

43 «Lokɨ ndil kí majɨ al tɛ̨̃ mɛ̨̃ dow-tɨ, ɔw ilə kì dilə̃lo kí tutɨ sangɨ
lo kí kadɨ n'isɨ-tɨ n'taa koo ya ngà, ɛ̨ ingə al lé, 44 ɛ̨ panè: “Kəy lə-m
kí m'isɨ-tɨ ɓá m'tɛ̨̃ lé, m'a təl kɔw-tɨ gogɨ.” Lokɨ təl ɔw gogɨ rəmə, oo
kí mɛ̨̃ kəy lé tò kare ə tokɨ kɔy ndəti-ndəti rəm, ɓá né-je kí mɛ̨̃-é-tɨ
tokɨ kɔsɨ njɔl-njɔl rəm. 45 Beɓa ɛ̨ ɔsɨ təl ɔw sangɨ ndil-je kí rangɨ siri kí
mɛ̨̃-dé ndul itə-é ɓəy ɓá ree sə-dé adɨ d'andɨ mɛ̨̃ kəy-tɨ lé ə d'adɨ to
lokisɨ-dé. Gangɨ-é-tɨ kí gogɨ nè kinlé, kisɨ lə dowbé kin majɨ al ñã itə kí
kete lé ɓəy. Ə 'lə dow-je kí majɨ al kí ngɔsnè kanlé kàrè, à tò bè ya tɔ.»

Kɔ̃ Jeju kì ngankɔ̃-é-je kí tɔgrɔ-tɨ
Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

46 Lokɨ Jeju ã pa ta kì kosɨ dow-je ya ɓəy rəmə, kɔ̃-é, kì ngankɔ̃-é 'ree
d'ã ta-é-tɨ ə 'sangɨ kadɨ d'ingə-é 'pa siə ta. 47 Ngá ɓá dow madɨ idə-é
panè: «Yən, kɔ̃-i, kì ngankɔ̃-i-je d'ã ndaa-tɨ nɔ̃ɔ̃, ə́ 'sangɨ kadɨ 'pa sə-i
ta.» 48 Ngà Jeju təl ilə-é-tɨ panè: «Ñã́-je ɓá 'to kɔ̃-m-je kì ngankɔ̃-m-je
wa?» 49 Beɓa Jeju ulə ji-é dɔ njéndó né-je-tɨ liə ɓã́ panè: «Yən, kɔ̃-m-je
kì ngankɔ̃-m-je ɓá d'isɨ tin. 50 Kdɔ dow kí ra né kí mɛ̨̃ Bɔbɨ-m kí dɔrã̃-tɨ
ndigɨ kin ɓá to ngonkɔ̃-m, əse kɔ̃nan-m, əse to kɔ̃-m.»

Gosta-je kí dɔ kɔ̃ɓe-tɨ lə Lubə

13

Gosta kí sɔbɨ dɔ njèkilə ko
Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

1 Ndɔ-é-tɨ kinlé ya, Jeju tɛ̨̃ kəy, ɔw isɨ kàdì babo-tɨ. 2 †Kosɨ dow-je kí
'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nã 'gəə dɔ-é sipɨ, adɨ ɛ̨ al isɨ mɛ̨̃ tò-tɨ. Ngà
dɛ̨ ɓá d'ã ngangɨ ba-tɨ ɗìngɨ-ɗìngɨ. 3 Jeju pa sə-dé ta ñã kì gosta-je panè:
«Njèndɔr, ɔw kdɔ kilə ko. 4 Lokɨ ã ilə ko lé, kã̃ã̃ né kí dan-tɨ-je tusɨ dɔ
rəbɨ-tɨ adɨ yəl-je 'ree 'tú lã́-lã́. 5 Kã̃ã̃ né kí nã́-je tusɨ dɔ ər-je-tɨ, adɨ lo
kadɨ ingə nangɨ kí asɨ kadɨ ulə njirə-é-tɨ goto. Ngà rəmə kubə ɓá ubə
kalangɨ, kdɔ nangɨ ndəə dɔ-tɨ al. 6 Lokɨ kàdì ɔsɨ rəmə, ngan ko-je kinlé
ndole. Go-tɨ rəmə, tutɨ kurum, kdɔ njirə-é ɔw nangɨ ñã al. 7 Kã̃ã̃ né kí
dan-tɨ-je tusɨ dan kun-je-tɨ, adɨ kun tɔgɨ ə ɔ̃ rɔ dɔ-tɨ gã̃gã̃gã́. 8 Ngà kã̃ã̃
né kí nã́-je tusɨ nangɨ-tɨ kí majɨ, adɨ ɔr dɔ-é. Beɓa dɔ-é kí dan-tɨ-je kã̃ã̃-é
ra-tɨ ɓu-je, ɛ̨ kí kã̃ã̃-é ra-tɨ kɔrmɛkɛ̨-je, ɛ̨ kí ra-tɨ kɔrmutə-je.» 9 Jeju təl
ilə dɔ-tɨ ɓəy panè: «Dow kí mbi-é tò kdɔ kadɨ oo-né ta rəmə, kadɨ oo
ta kinlé!»

---

† **12:40** 12:40 Jon 2:1 ‡ **12:41** 12:41 Jon 3:4-9 § **12:42** 12:42 1Ng 10:1-10 † **13:2** 13:2 Luk 5:1-3

Kdɔ ri ɓá Jeju ndó-né né kɨ̀ gosta-je wa?
Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

10 Njéndó né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-tɨ 'dəji-é 'panè: «Kdɔ ri ɓá 'pa sə-dé
ta kɨ̀ gosta-je wa?» 11 Jeju təl ilə-dé-tɨ panè: «Kdɔtalə sə̨i lé, né-je kí tò
lo ɓɔyɔ-é-tɨ sɔbɨ dɔ kɔ̨ɓe kí dɔrə̨-tɨ lé tokɨ tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é kadɨ 'gəi, ngà dɛ̨
lé, tokɨ tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é kadɨ-dé al. 12 †Kdɔ dow kí né tò ji-é-tɨ ɓá d'a kadɨ-é
kí rangɨ dɔ-tɨ, kadɨ isɨ dan majɨ-tɨ mburukɨ-mburukɨ. Ngà dow kí né liə
goto lé, ɛ̨ kí ji-é-tɨ ya kàrè d'a taa. 13 Beɓa m'idə-dé-né ta kɨ̀ gosta, kdɔ
d'oo lo kɨ koo ndə̨ bè ya ɓɨ d'oo né al rəm, ɓá ta kàrè d'oo kɨ koo bè
ya ɓɨ 'gə mɛ̨ɛ̨-é al rəm tɔ. 14 Beɓa ta kí Ejay, njèpata kí ta Lubə-tɨ pa
lé, né-é ra né dɔ-dé-tɨ.
Lubə panè:
"D'a koo ta majɨ ya, ngà d'a 'gə mɛ̨ɛ̨-é al,
D'a koo lo majɨ ya, ngà d'a koo né al*.
15 Ooi gin dow-je kanlé 'to njémɛ̨ɛ̨ngə̨-je,
'Tɔsɨ mbi-dé ká-ká 'tó nè mbi-dé à kɨ̨ koo ta rəm, nè d'a kɨ̨ gə né;
'Nibɨ kəm-dé jibɨ-jibɨ, nè kəm-dé à kɨ̨ koo lo rəm,
Nè mbi-dé à kɨ̨ koo ta rəm, nè d'a kɨ̨ gə né,
Rəmə d'a kɨ̨ kiə̨ panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ kadɨ m'ɨ̨ m'ajɨ-dé†."
16 †«Ngà sə̨i lé, 'toi njénékumə̨-je, kdɔ kəm-si oo lo majɨ rəm, mbi-si
kàrè oo ta majɨ rəm tɔ! 17 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kí njépata-je kí ta
Lubə-tɨ ə̨ə̨, kɨ̀ njéra né-je kí njururu ə̨ə̨ ya, ɓo koo né-je kí sə̨i ooi kin
ra-dé ya, ngà d'oo al, ɓo koo ta-je kí sə̨i ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al‡.»

Jeju ɔr mɛ̨ɛ̨ gosta kí sɔbɨ dɔ njèkilə ko
Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

18 Sə̨i lé, 'yəli mbi-si ooi-né mɛ̨ɛ̨ gosta kí sɔbɨ dɔ njèkilə ko lé. 19 Dɔ
rəbɨ kí kə̨ə̨ né tusɨ-tɨ lé, to dow kí oo ta kí dɔ kɔ̨ɓe-tɨ lə Lubə ya, ngà gə
mɛ̨ɛ̨-é al, rəmə Njèmɛ̨ɛ̨ndul ree ɔr ta kí 'dubɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ lé kɔgɨ. 20 Nangɨ
ər kí kə̨ə̨ né tusɨ-tɨ lé, to dow kí oo ta lə Lubə rəmə taa kalangɨ kɨ̨
rɔnəl. 21 Ngà ta lé ɓá ulə njirə mɛ̨ɛ̨-é-tɨ al; adɨ ɛ̨ ə̨ dɔ-tɨ kaglo ə̨ə̨ al.
Beɓa lokɨ kɔ̨-je kí dum natɨ əse kulə kəm ndoo kdɔ ta lə Lubə tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-
tɨ rəmə, kalangɨ bè ya ɛ̨ tusɨ kadmɛ̨ɛ̨ liə iə̨ə̨ kɔgɨ. 22 Dan kun-je kí kə̨ə̨
né tusɨ-tɨ lé, to dow kí oo ta lə Lubə ya, ngà mɛ̨ɛ̨ kə̨ kə́kə́kə́ kdɔ né-je
kí dɔnangɨ-tɨ nè, kɨ̀ ɓo nékingə-je utɨ dɔ ta kí oo lé, adɨ kandɨ-é goto.
23 Rəmə, nangɨ kí majɨ kí kə̨ə̨ né tusɨ-tɨ lé, to dow kí oo ta lə Lubə ə gə
mɛ̨ɛ̨-é, adɨ kandɨ-é tò; ɛ̨ kí kə̨ə̨-é ra-tɨ ɓu-je, ɛ̨ kí kə̨ə̨-é ra-tɨ kɔrmɛkɛ̨-je,
ɛ̨ kí ra-tɨ kɔrmutə-je.

Gosta kí dɔ jə-tɨ

24 Jeju pa sə-dé gosta kí rangɨ ɓəy panè: Kɔ̨ɓe kí dɔrə̨-tɨ tò titɨ-nə̨ kɨ̨
ta lə dow kí dubɨ ko né kí majɨ mɛ̨ɛ̨ ndɔr-tɨ liə. 25 Rəmə ndɔɔ, lokɨ
dow-je 'to ɓi lay lé, njèba liə ree dubɨ jə dan ko né-tɨ kí majɨ kí ɛ̨ dubɨ
lé, ə ɔtɨ ɔw. 26 Lokɨ ko ubə tɔgɨ, adɨ ɔr dɔ-é lé, jə lé kàrè ɔr dɔ-é tɔ.
27 Beɓa njérakullə-je lə njèkəy lé 'ree d'idə-é 'panè: «'Ɓa-ji, to ko né
kí majɨ ɓá i dubɨ mɛ̨ɛ̨ ndɔr-tɨ lə-i ya al wa?» Ngà jə kin ɨ̨ rá tɔ ɓəy wa?
28 Beɓa ɛ̨ ilə-dé-tɨ panè: «To njèba ə́ ra-né tin.» Ngá ɓá njérakullə-je
'dəji-é 'panè: «'Ndigɨ kadɨ j'ɔw j'rə̨y jə lé kɔgɨ wa?» 29 Ngà ɛ̨ panè: «Bè

† **13:12** 13:12 Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:14** 13:14 Eja 6:9 † **13:15** 13:15 Eja 6:10 † **13:16** 13:16 Luk 10:23,24 ‡ **13:17** 13:17 1Pi 1:10

al, kdɔ kinə kadɨ 'rəyɨ̰ jə rəmə a kɨ̰ 'rəyɨ̰-dé kɨ̀ ko natɨ. 30 Ə̃ iə̰ɨ-dé adɨ
'tɔgɨ natɨ sar ndɔ kijə ko-tɨ. Ndɔ-é-tɨ kin ɓá m'a kidə njékijəko-je panè:
“'Tɔri jə-je ya kete, ə 'tɔ́i njɨr-njɨr kadɨ uləɨ pər, ngá tá je 'kəwi ko lə-m
damą̰.”»

Gosta kɨ́ dɔ kąą̰ kɔl-tɨ
Mar 4:30-32; Luk 13:18-19

31 Jeju tɛ̰ɛ̰ kɨ̀ gosta kɨ́ rangɨ ɓəy panè: Kɔ̰ɓe kɨ́ dɔrą̰-tɨ tò titɨ-ną̰ kɨ̀ ta
lə kąą̰ kɔl kɨ́ dow madɨ un dubɨ mɛ̰ɛ̰ ndɔr-tɨ liə kin bè. 32 Kąą̰ kɔl lé
ɓá, to kąą̰ kagɨ kɨ́ tò ngon-é itə kąą̰ kagɨ-je lay, ngà lo kɨ́ ubə tɔgɨ rəmə
to kagɨ kɨ́ boy itə kagɨ-je lay kɨ́ mɛ̰ɛ̰ ndɔr-tɨ, adɨ yəl-je kɨ́ 'nar taá 'ree
'ra kəy-dé balkəm-é-je-tɨ.

Gosta kɨ́ dɔ əm-tɨ
Luk 13:20-21

33 Jeju pa sə-dé gosta kɨ́ rangɨ ya ɓəy panè: «Kɔ̰ɓe kɨ́ dɔrą̰-tɨ lé titɨ-ną̰
kɨ̀ əm kɨ́ dené káre bè un lɔ̰y-né ndujɨ kɨ́ 'mbɔjɨ mɛ̰ɛ̰ kee mutə, adɨ
ndujɨ kɨ́ lɔ̰y lay ya ɨ̰ kin bè.»

Jeju pa ta-je lay kɨ̀ gosta
Mar 4:33-34

34 Ta-je kin lay ya Jeju idə kosɨ dow-je kɨ̀ gosta. Ta kɨ́ kadɨ ɛ̰ pa kɨ̀
gosta al ya goto. 35 To bè kadɨ ta-je kɨ́ njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ pa kin né-é
ra né. Njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ pa panè:
«M'a tɛ̰ɛ̰ ta-m kadɨ m'pa gosta-je,
M'a kilə mbɛ̰ né-je kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ
lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nṵ.§»

Kɔr mɛ̰ɛ̰ gosta kɨ́ dɔ jə-tɨ

36 Jeju iə̰ə kosɨ dow-je ə ree ɓee. Lokɨ ree ɓee lé, njéndó né-je liə 'ree
rɔ-é-tɨ, 'dəjɨ-é 'panè: «'Ɔr-ji mɛ̰ɛ̰ gosta kɨ́ dɔ jə-tɨ kɨ́ ą̰ mɛ̰ɛ̰ ndɔr-tɨ lé adɨ
j'oo.» 37 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Dow kɨ́ njèdubɨ ko né kɨ́ majɨ kinlé,
to Ngon lə dow; 38 ndɔr lé, to dɔnangɨ; ə ko né kɨ́ majɨ, to dow-je kɨ́
kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə; jə lé to dɛ̰ kɨ́ d'un go Njèmɛ̰ɛ̰ndul. 39 Njèba kɨ́ njèdubɨ
jə lé, to Sú; nə̰y kijə ko lé, to dɔbəy ndɔ; ə njékijəko-je, 'to malayka-je
tɔ. 40 Titɨ kɨ́ 'tɔr-né jə d'ungɨ pərəə lé, dɔbəy ndɔ-tɨ ya kàrè à to bè
tɔ: 41 Ngon lə dow, à kulə malayka-je liə kadɨ 'tubə dow-je lay kɨ́ njéra
madɨ-dé-je kadɨ d'usɨ mɛ̰ɛ̰ majal-tɨ, kɨ̀ dow-je kɨ́ njéramajal-je kɔ̰ɓe-tɨ
liə kɔgɨ. 42 Malayka-je d'a kungɨ-dé dan pər-tɨ kɨ́ dum pa ta-é, kɨ́ to lo nɔ̰
rəm, lo kɨ́ d'a kuso ngangɨ-dé titɨ məgəgə-məgəgə rəm tɔ. 43 Ngà njéra
né-je kɨ́ njururu rəmə, rɔ-dé à ndógɨ titɨ-ną̰ kɨ̀ kàdì bè mɛ̰ɛ̰ kɔ̰ɓe-tɨ lə
Bɔbɨ-dé.
«Dow kɨ́ mbi-é tò kdɔ kadɨ oo-né ta rəmə, kadɨ oo ta kinlé!»

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ nékingə kɨ̀ mədkɔsɨ kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ

44 «Kɔ̰ɓe kɨ́ dɔrą̰-tɨ tò titɨ-ną̰ kɨ̀ ta lə nékingə kɨ́ 'ɓɔyɔ mɛ̰ɛ̰ ndɔr-tɨ,
ɓá dow madɨ ɔw tɛ̰ɛ̰ dɔ-tɨ kin bè. Dowbé kinlé, un ɔw ɓɔyɔ rangɨ
ɓəy, rəmə rɔ-é nəl-é n̰ą̰, adɨ ɔw ndogɨ né kingə-é lay, ɓá iə̰ə la-é ree
ndogɨ-né ndɔr kinlé.
45 «Kɔ̰ɓe kɨ́ dɔrą̰-tɨ tò titɨ-ną̰ kɨ̀ ta lə njèra gatɨ kɨ́ isɨ sangɨ mədɨ kɔsɨ
kɨ́ ndole kin bè. 46 Lokɨ ingə ɛ̰ kɨ́ gatɨ-é n̰ą̰ lé, ɛ̰ təl ɔw ndogɨ nékingə-é
lay, ɓá iə̰ə la-é ree ndogɨ-né mədɨ kɔsɨ kɨ́ káre kinlé.»

§ **13:35** 13:35 Pa 78:2

Gosta kɨ́ dɔ burə-tɨ
47 Kɔ̰ɓe kɨ́ dɔrą̰-tɨ tò titɨ-ną̰ kɨ̀ ta lə burə kɨ́ dow ilə baa rəmə uwə-né
kanjɨ-je kɨ́ gay-gay kin bè. 48 Lokɨ burə kin rusɨ lé, mbɔw ndɔr ree-né
ngangɨ ba-tɨ, isɨ nangɨ, tɔr kanjɨ-je kɨ́ majɨ-majɨ ungɨ mɛ̰ɛ̰ 'sɛ̰ngɨ-tɨ, ɓá
ɨ̰nə dɛ̰ kɨ́ d'asɨ nąy̰ al ungɨ-dé kɔgɨ. 49 Dɔbəy ndɔ-tɨ lé, à to titɨ-ną̰ bè
ya tɔ: Malayka-je d'a ree kɔr kəm dow-je kɨ́ njéra né kɨ́ njururu al kɨ̀
njéra né kɨ́ njururu gay-gay. 50 D'a kungɨ dow-je kɨ́ njéra né kɨ́ njururu
al dan pər-tɨ, lo nɔ̰-tɨ, kɨ́ to lokɨ d'a kuso ngangɨ-dé titɨ məgəgə-məgəgə.
51 Beɓa Jeju dəjɨ njéndó né-je liə panè: «'Gəi mɛ̰ɛ̰ ta-je kin lay wa?»
Dɛ̰ d'ilə-é-tɨ 'panè: «Oiyo», j'gə. 52 Rəmə Jeju idə-dé panè: «To bè ya
tɔ, njèndó dow-je ndukun lə Lubə kɨ́ təl njètaa néndó kɨ́ dɔ kɔ̰ɓe-tɨ kɨ́
dɔrą̰-tɨ lé, titɨ-ną̰ kɨ̀ njèkəy kɨ́ ingə né-je kɨ́ sigɨ ɓá ore natɨ kɨ̀ né-je kɨ́
low kɨ́ lo ngəm né-tɨ liə ɓá ra-né kullə.»

Sɔ̰y kullə lə Jeju dɔnangɨ Galile-tɨ

Mɛ̰ɛ̰ngą̰ lə dow-je kɨ́ Najarɛtɨ
Mar 6:1-6; Luk 4:16-24
53 Lokɨ Jeju pa gosta-je kin adɨ gin-é gangɨ rəmə, ɛ̰ ɔtɨ rangɨ lo kɨ́ ą̰-tɨ
lé 54 ɔw ɓebo-tɨ kɨ́ ɛ̰ tɔgɨ-tɨ ə ndó né dow-je mɛ̰ɛ̰ kəykəwną̰-tɨ lə jipɨ-je.
Néndó liə ɔr ndil-dé adɨ 'panè: «Kay! Gosta-je, kɨ̀ nékɔjɨ-je kinlé ɨ̰-né
rá-rá ya wa? 55 To ngon lə kɔdɨ kijəkagɨ lé ya al wa? Kɔ̰-é ya ɓá to Mari
lé al wa? Ə Jakɨ-je, kɨ̀ Jojepɨ-je kɨ̀ Simɔ̰-je kɨ̀ Jude-je ya ɓá 'to ngankɔ̰-
é-je al wa? 56 Ə kɔ̰nan-é-je ya rəm ɓá d'isɨ sə-ji nè tɔ tin al wa? Ngà
né-je lay kinlé, ɛ̰ ɨ̰-né rá ya daną̰ wa?» 57 †Né-je kin ya ra adɨ Jeju təl
jigɨ nɔ̰̀-dé-tɨ ɔgɨ-dé kadɨ d'adɨ-é mɛ̰ɛ̰-dé. Beɓa ɛ̰ idə-dé panè: «Njèpata
kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, dow-je kɨ́ mɛ̰ɛ̰ ɓekojɨ-é-tɨ, kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə ya par d'a
nədɨ-é.*» 58 Beɓa Jeju ra nékɔjɨ-je tin n̰ą̰ al, kdɔtalə mɛ̰ɛ̰ngą̰ lə-dé.

14

Koy Ją̰ kɨ́ njèra dow-je batɛ̰m
Mar 6:14-29; Luk 9:7-9; 3:19-20
1 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé ngar Erodɨ kɨ́ to njèkɔ̰ɓe kɨ́ dɔnangɨ Galile-tɨ oo
poy riɓa lə Jeju. 2 Beɓa ɛ̰ idə njérakullə-je liə panè: «To Ją̰ kɨ́ njèra
dow-je batɛ̰m ɓá tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰ɛ̰! Gin-é kin ɓá ɛ̰ ɔw-né kɨ̀ tógɨ adɨ
ra-né nékɔjɨ-je kin.»
3 †Kdɔ ndɔkɨ Erodɨ adɨ d'uwə Ją̰ 'dɔɔ-é kɨ̀ kullə gindingɨ, d'ilə-é
dangay-tɨ, kdɔtalə Erodɨ dɛ̰ kɨ̀ Pilipɨ 'to ngankɔ̰-ną̰-je, ya rəmə Erodɨ
təl taa Erodiadɨ, kɨ́ ne Pilipɨ. 4 Ɓa Ją̰ idə-é panè: «Taa kɨ́ 'taa Erodiadɨ
kinlé to tó-é al*.» 5 Beɓa Erodɨ lé ndigɨ tɔl Ją̰, ngà ɛ̰ ɓəl kosɨ dow-je, kdɔ
dɛ̰ 'gə kɨ́ Ją̰ lé to njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ. 6 Beɓa ndɔ ra nąy koji Erodɨ-tɨ lé,
ngon lə Erodiadɨ kɨ́ dené, tɛ̰ɛ̰ ndam nɔ̰̀ dow-je-tɨ kɨ́ 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ,
adɨ nəl Erodɨ n̰ą̰. 7 Beɓa Erodɨ un mindɨ-é ə ubɨ rɔ-é dɔ-tɨ panè: Né lay
kɨ́ 'dəji-m ya ə m'a kadɨ-i. 8 Rəmə Erodiadɨ sulə ngon-é lé, adɨ-é panè:
«'Ilə dɔ Ją̰ kɨ́ njèra dow-je batɛ̰m lé, mɛ̰ɛ̰ supra-tɨ tajinatɨ nè ya adɨ-m!»
9 Rɔ ngar nəl-é al ya, ngà kdɔ kubɨ kɨ́ ɛ̰ ubɨ rɔ-é rəm, kdɔ takəm kosɨ
dow-je kɨ́ 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ rəm kinlé ya, ra adɨ ɛ̰ un-né ndu kadɨ
d'adɨ-é-né dɔ Ją̰ lé. 10 Beɓa ngar ulə dow kəy dangay-tɨ adɨ-é gangɨ dɔ

† **13:57** 13:57 Ją̰ 4:44 * **13:57** 13:57 Luk 4:24; Ją̰ 4:44 † **14:3** 14:3 Luk 3:19,20 * **14:4** 14:4 Mbl 20:21

Jạ̃ lé. 11 'Ree kɨ̀ dɔ Jạ̃ mẹ̃ẹ̃ supra-tɨ d'adɨ ngon kɨ́ dené kinlé, ə ẹ̃ ɔw-né adɨ kɔ̃-é. 12 Go-tɨ, njéndó né-je lə Jạ̃ 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubɨ, ngá ɓá d'ɔw d'ɔr poy-é d'adɨ Jeju oo.

Jeju adɨ nékuso dow-je ɓudɔgɨ lo mị̃ d'uso
Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Jạ̃ 6:1-15

13 Lokɨ Jeju oo ta kinlé, ẹ̃ al mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ ɔr rɔ-é ngərəngɨ kɨ̀ kár-é dilə̀lo-tɨ. Beɓa kosɨ dow-je d'oo ta-é rəmə, d'ị̃ kɨ̀ ɓebo-je kɨ́ gay-gay d'ɔw kɨ̀ nja-dé go-é-tɨ. 14 Ngà lokɨ Jeju ur nangɨ mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ ɓá oo kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy kinlé rəmə, ta ɔ̃ mẹ̃ẹ̃-é kdɔ ta lə-dé, ə adɨ lapiya njémɔ̃y-je lə-dé. 15 Lokɨ ndɔ isɨ il lé, njéndó né-je d'ɔw rɔ Jeju-tɨ d'idə-é 'panè: «Lokɨ j'ạ̃i-tɨ kinlé to dilə̀lo rəm, ɓá kàdì kàrè ɔw kɨ dɔ kur-tɨ rəm, ə́n ə́ 'ɔsɨ kosɨ dow-je kan adɨ d'ɔw nganɓe-je-tɨ 'ndogɨ né d'uso.» 16 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Kadɨ d'ɔw rangɨ lé, to tó-é al, ə́ sạ̃i ya adi-dé né d'uso!» 17 Ngà dẹ̃ d'idə Jeju 'panè: «J'ɔw kɨ̀ mbə̀ mị̃ kɨ̀ kanjɨ joo-rè ya par.» 18 Beɓa Jeju idə-dé panè: «'Reei-né adi mị̃.» 19 Ngá ɓá Jeju un ndu adɨ kosɨ dow-je lé d'isɨ nangɨ dɔ wale-je-tɨ. Jeju ɔy mbə̀ kɨ́ mị̃ kɨ̀ kanjɨ kɨ́ joo lé, ɓá un kəm-é kɨ taá dɔrạ̃-tɨ ra oiyo Lubə kete ɓá gángɨ mbə̀ lé adɨ njéndó né-je, ə njéndó né-je 'taa 'ləbɨ kosɨ dow-je tɔ. 20 Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndẹ̃-ndẹ̃, adɨ dɔdum-é-je kɨ́ nạ̃y ya d'ɔy rusɨ kàrè dɔgɨ gidɨ-é joo ɓəy†. 21 Dow-je kɨ́ d'uso né kinlé, dingəm-je d'a ra ɓudɔgɨ lo mị̃ je bè; dené-je kɨ̀ ngan-je rəmə tokɨ tidə-dé al.

Jeju njiyə dɔ babo-tɨ
Mar 6:45-52; Jạ̃ 6:16-21

22 Lo-é-tɨ lé ya, Jeju ɔsɨ njéndó né-je liə kadɨ d'al mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ, 'gangɨ babo d'ɔw turə kete nɔ̃-é-tɨ, ngà ẹ̃ ɓá ạ̃ ɔsɨ kosɨ dow-je kadɨ 'təl. 23 Lokɨ Jeju ɔsɨ-dé adɨ d'ɔw rəmə, ẹ̃ ɔtɨ ɔw al dɔ mbal-tɨ, ɔr rɔ-é kɨ̀ kár-é kdɔ pa ta kɨ̀ Bɔbɨ-é. Kàdì ur dɔ-é-tɨ lo-é-tɨ kin kɨ̀ kár-é.

24 Lokɨ tò ạ̃ dan ba-tɨ danạ̃ bapɨ ya ɓəy rəmə, yə́l tilə kəm tò, adɨ pungum man ɔsɨ tò kɨ gogɨ-gogɨ. 25 Taginlo-tɨ lé, Jeju njiyə dɔ man babo-tɨ, isɨ ɔw kɨ rɔ njéndó né-je-tɨ. 26 Ngà lokɨ njéndó né-je d'oo-é ɔw njiyə dɔ man babo-tɨ lé, 'ɓəl rəm, dɔ-dé majɨ al, adɨ 'panè: To «'mẹ̃ dow!» Adɨ 'ɓəl ə 'tur kɔɔl. 27 Ngà tajinatɨ nè bè ya, Jeju idə-dé panè: «Adi mẹ̃ẹ̃-si usɨ nangɨ, to mạ̃ ɓəy, ə́ 'ɓəli al!» 28 Bè ɓəy ɓá Piyər panè: «'Ɓaɓe, kinə to ị̃ ya rəmə, 'un ndu-i adɨ m'njiyə dɔ man-tɨ m'ɔw rɔ-i-tɨ.» 29 Ə Jeju təl ilə-é-tɨ panè: «'Ree!» Beɓa Piyər ị̃ mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ ur dɔ man-tɨ njiyə ɔw kɨ rɔ Jeju-tɨ. 30 Ngà lokɨ Piyər oo yə́l kɨ́ isɨ ulə dɔ man-tɨ mbị̃-mbị̃ lé, ɓəl ra-é adɨ isɨ nduy, adɨ nɔ̃ panè: «'Ɓaɓe, 'ajɨ-m ɓoo!» 31 Tajinatɨ nè bè ya, Jeju ulə ji-é uwə-é-né ə idə-é, panè: «'To dow kɨ́ kadmẹ̃ẹ̃ lə-i asɨ al. Kdɔ ri ɓá i 'tadɨ?» 32 Lokɨ dẹ̃ d'al mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ rəmə gin yə́l lé gangɨ ɗəsɨ. 33 Beɓa njéndó né-je kɨ́ d'isɨ mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ lé d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̃-é-tɨ ɓá 'panè: «I lé, 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-tɨ!»

Jeju adɨ lapiya njémɔ̃y-je dɔnangɨ Jenejarɛti-tɨ
Mar 6:53-56

34 Lokɨ Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə d'ində babo 'gangɨ, 'tẹ̃ẹ̃ dɔnangɨ Jenejarɛti-tɨ lé, 35 dow-je kɨ́ lo-é-tɨ 'gə Jeju, adɨ d'ulə kulə mẹ̃ẹ̃ ɓe-je-tɨ go lo-je-tɨ kɨ́ tin kin lay, adɨ dow-je 'ree kɨ̀ njémɔ̃y-je lay rɔ-é-tɨ. 36 Dẹ̃ 'ra ndoo ta-é-tɨ kadɨ iṇə-dé adɨ n'ɔdi rɔ takubɨ liə ya par rəmə, n'a

† **14:20** 14:20 2Ng 4:42-44.

kingəi lapiya. Beɓa dow-je lay kɨ́ d'ɔdɨ takubɨ liə lé, d'ingə lapiya ya tɔ.

15

Jeju kɨ̀ nékoɓe
Mar 7:1-23

1 Beɓa Parisi-je kɨ́ dan-tɨ-je, kɨ̀ dow-je kɨ́ nɑ̨́-je kɨ́ 'to njéndó dow-je
ndukun-je d'į̣ Jorijalę̣m, 'ree d'ingə Jeju 'dəjɨ-é 'panè: 2 «Ban ɓá njéndó
né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékoɓe-tɨ lə ka-ji-je al wa? 'Oo, dę̣ 'togɨ ji-dé al
ya d'uso-né né.» 3 Beɓa Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Ngà sə̨i, ban ɓá 'təli rɔ-si
go ndukun-tɨ lə Lubə al, kdɔtalə nékoɓe lə-si wa? 4 Sə̨i 'gəi kɨ́ Lubə
panè: "'Təti kagɨ bɔbɨ-i kɨ̀ kɔ̨-i." Ę̣ pa ɓəy panè: "Dow kɨ́ pa ta kɨ́ majɨ
al dɔ bɔbɨ-é-tɨ əse dɔ kɔ̨-é-tɨ lé kadɨ tokɨ tɔl dowbé kɔgɨ."»* 5 Ngà sə̨i
'painè: Kinə dow pa kɨ̀ bɔbɨ-é əse kɔ̨-é panè: «Né kɨ́ m'a ra-né sə-i lé,
mą̨ m'un m'adɨ Lubə kadkare-tɨ rəmə» 6 dowbé kinlé ɔw ndoo təti kagɨ
bɔbɨ-é əse kɔ̨-é al ngá. 'Rai bè kinlé, to ta lə Lubə ɓá sə̨i bujuri kɔgɨ
kdɔ nékoɓe lə-si! 7 Sə̨i lé, 'toi njékədkəm dow-je! Ta kɨ́ Ejay njèpata
kɨ́ ta Lubə-tɨ pa sɔbɨ-né dɔ-si lé to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya, ę̣ panè:
8 «Gin dow-je kinlé 'təti kagɨ-m ndaá ta-dé-tɨ nè,
ngà mẹę̣-dé tò gay sə-m.†
9 Pole kɨ́ dę̣ 'pol-m kàrè to pole kɨ́ mẹę̣ wəy kare,
kdɔ né-je kɨ́ d'isɨ 'ndó dow-je lé,
to ndukun-je lə dow-je.»

10 Jeju ɓa kosɨ dow-je kɨ rɔ-é-tɨ ə idə-dé panè: 11 «Ooi ta kin kdɔ kadɨ
'gəi mẹę̣-é majɨ. Né kɨ́ į̣ ndaa-tɨ ɔw ta dow-tɨ, ɓá à ra kadɨ dowbé təl
dow kɨ́ tò n̪ę̣ takəm Lubə-tɨ al. Ngà né kɨ́ tẹę̣ ta dow-tɨ kɨ ndaa-tɨ ɓá à
ra kadɨ dowbé təl dow kɨ́ tò n̪ę̣ takəm Lubə-tɨ.»

12 Beɓa njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «Se i gə kɨ́ ta kɨ́ i 'pa lé, tugə
Parisi-je jigɨ-tɨ ya wa?» 13 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Kagɨ-je lay ya kɨ́ to Bɔbɨ-
m kɨ́ dɔrą̨-tɨ ɓá mą̨-dé al lé, d'a kuwə-dé kɔr-dé kɔgɨ kɨ̀ njirə-dé burə.
14 †Iṇəi-dé, dę̣ 'to njékəmtɔ-je kɨ́ njéndɔr njékəmtɔ madɨ-dé-je. Kinə
njèkəmtɔ ndɔr njèkəmtɔ madɨ-é lé, dę̣ joo lay ya d'a kungɨ-ną̣ ɓe-tɨ
lɔ́tɨ.»

15 Piyər un ta idə-é panè: «'Ɔr mẹę̣ gosta kinlé adɨ j'oo.» 16 Jeju idə-dé
panè: «Sə̨i lé ya kàrè négə nal-si bè ɓəy tɔ wa? 17 Sə̨i 'gəi kɨ́ né ya kɨ́
į̣ ndaa-tɨ ɔw ta dow-tɨ lé, dəə ɔw mẹę̣-é-tɨ kadɨ à kɔw-né ta wale-tɨ ya
al wa? 18 †Ngà né kɨ́ tẹę̣ ta dow-tɨ lé, į̣ mẹę̣-é-tɨ kəy, ę̣ ɓá à ra kadɨ dow
təl-né né kɨ́ tò n̪ę̣ takəm Lubə-tɨ. 19 Kdɔ tagɨr-je kɨ́ majɨ al kɨ́ tokɨ tɔl
dow-je, kɨ̀ ra kaya-je, kɨ̀ kiṇə ne-i əse ngɔbɨ-i kɔw sangɨ dow kɨ́ rangɨ-je,
kɨ̀ ɓogɨ-je, kɨ̀ kulə ta ndil dow-tɨ-je, kɨ̀ təti ta kɨ́ ndángɨ-je kinlé, į̣ mẹę̣
dow-tɨ kəy. 20 Né-je kin ɓá à ra dow kadɨ təl-né né kɨ́ tò n̪ę̣ takəm
Lubə-tɨ, ɓɨ togɨ ji al ya kuso-né né kin ɓá à ra kadɨ dow təl dow kɨ́ tò
n̪ę̣ takəm Lubə-tɨ al.»

Kadmẹę̣ lə dené kɨ́ to jipɨ al
Mar 7:24-30

21 Lokɨ Jeju ɔr rɔ-é ɔw ngɔsi kɨ dɔnangɨ Tir-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ Sidɔ̨-tɨ,
22 rəmə dené kɨ́ Kaną̣-tɨ, į̣ titɨ nɔ̨ɔ̨, ree nɔ̨ ta Jeju-tɨ ɓərəngɨ-ɓərəngɨ

* **15:4** 15:4 Tẹt 20:12; 21:17; Det 5:16; Mbl 20:9 † **15:8** 15:8 Eja 29:13 † **15:14** 15:14 Luk 6:39 † **15:18** 15:18 Mat 12:34

panè: «'Baɓe, ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-m! Ndil-je kí majɨ al
'ra ngon-m kí dené ṇą̃!» 23 Ngà Jeju ilə-é-tɨ al. Rəmə njéndó né-je liə
d'idə-é 'panè: «'Tubə̃ dené kinlé kɔgɨ. Kdɔtalə ɔw tur kəə go-ji-tɨ taá-
taá.» 24 Jeju idə-é panè: «Mą lé d'ulə-m rɔ Israyel-je-tɨ kí 'titɨ-ną kì
batɨ-je kí 'ndəm bè kin ya par.» 25 Beɓa dené lé ree səbɨ takəm-é nangɨ
nɔ̨̃-é-tɨ ɓá panè: «'Baɓe, 'ra sə-m!» 26 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Kun nékuso
ta ngan-je-tɨ kilə kadɨ ngan bisɨ-je lé to né kí tuwə ra al.» 27 Beɓa dené
panè: «Tɔgrɔ-tɨ ya 'Baɓe, ngà ngan bisɨ-je lé, d'a kuso ṇɔ̨̃-ṇɔ̨̃ né kí tusɨ
gin tablə kuso né-tɨ lə ɓa-dé ya tɔ.» 28 Beɓa Jeju panè: «Bayawə́ə dené!
Kadmęę lə-i boy ṇą! Kadɨ Lubə ra sə-i titɨ kí i dəji-né!» Rəmə lo-é-tɨ
nɔ̨̃ɔ̨̃ ya ngon kí dené lé ingə lapiya.

Jeju adɨ lapiya njémɔ̃y-je kí gay-gay
Mar 7:31-37

29 Beɓa Jeju į̣ lo-é-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ɔw ta babo-tɨ kí Galile, al isɨ dɔ mbal-tɨ taá.
30 Rəmə kosɨ dow-je ṇą̃ 'ree kì njémətɨ-je kì njékəmtɔ-je, kì njémbitɔ-je,
kì dow-je kí rɔ-dé oy mburukɨ-mburukɨ, kì njémɔ̃y-je kí gay-gay d'ungɨ-
dé nja Jeju-tɨ d'adɨ adɨ-dé lapiya. 31 Lokɨ kosɨ dow-je d'oo kí njémbitɔ-je
kàrè 'pa ta rəm, njérɔkoy mburukɨ-mburukɨ-je kàrè d'ingə lapiya rəm
njémətɨ-je 'njiyə rəm, njékəmtɔ-je kàrè d'oo lo rəm lé, ndil-dé ɔr wutɨ
adɨ dę̃ d'ɔsɨ gajɨ Lubə lə Israyel-je.

Jeju adɨ nékuso dow-je ɓudɔgɨ lo sɔ
Mar 8:1-10; Mat 14:13-21

32 Beɓa Jeju ɓa njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ta ɔ̨̃ męę̃-m kdɔ kosɨ
dow-je kan! Kdɔ dę̃ 'ra ndɔ mutə sə-m ɓone ya, ngà né kí kadɨ d'uso
goto. Adɨ mą m'ndigɨ kiṇə-dé kadɨ d'ɔw kì męę̃-dé ɓo al, nè d'a kị̃ gudɨ
rəbəə.» 33 Ngá ɓá njéndó né-je 'panè: «J'a kị̃ kì mbə̀ rá diləlo-tɨ nè kdɔ
kadɨ j'adɨ kosɨ dow-je kí ṇą̃ kan d'uso 'ndan wa?» 34 Jeju dəji-dé panè:
«Mbə̀ ra kandangɨ ji-si-tɨ wa?» Njéndó né-je d'ilə-é-tɨ 'panè: «J'ɔw kì
mbə̀ siri, ə ngan kanjɨ sę̃ tɔ.» 35 Jeju un ndu adɨ dow-je d'isɨ nangɨ.
36 Go-tɨ, ɔy mbə̀ kí siri kì ngan kanjɨ kí sę̃ lé, ra oiyo Lubə, gángɨ daną
təl-né adɨ njéndó né-je liə 'ləbɨ kosɨ dow-je. 37 Dow-je lay ya d'uso né
'ndan ndą̃-ndą̃ ɓá dɔdum-é-je nàỵ adɨ d'ɔy rusɨ jangá siri. 38 Dow-je lay
kí d'uso né lé, dingəm-je dę̃ ɓudɔgɨ lo sɔ ə dow tidə dené-je kì ngan-je
al.
39 Go-tɨ, Jeju adɨ kosɨ dow-je d'ɔw, ɓá ę̃ al męę̃ tò-tɨ ɔw dɔnangɨ-tɨ lə
Magadan-je.

16

Parisi-je kì Sadusi-je 'dəjɨ nékɔjɨ
Mar 8:11-13; Luk 12:54-56

1 †Parisi-je kì Sadusi-je 'ree rɔ Jeju-tɨ kdɔ ną-é koo ta kí męę̃-é-tɨ adɨ
'dəji-é kadɨ ra nékɔjɨ kí į̣ dɔrą-tɨ kadɨ d'oo. 2 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Kàdì
ur ə 'painè: «Lo à majɨ, kdɔ dɔrą kər wəə.» 3 Ə ndɔge rəmə sə̨i 'painè:
«Bone ndi à kədɨ», kdɔ dɔrą kər wətɨ-wətɨ. Sə̨i 'gəi kɔr gangɨ lo kí
dɔrą-tɨ majɨ rəmə, asi kɔri gangɨ né-je kí tɔjɨ kaglo-je kí ɓone kin al
wa? 4 †Dow-je kí ngɔsnè kí 'to njémęę̃ndul-je, kì njétəl rɔ-dé go ndu

† **16:1** 16:1 Mat 12:38; Luk 11:16 † **16:4** 16:4 Mat 12:39; Luk 11:29

Lubə-tɨ al-je 'dəjɨ nékɔjɨ. Ngà dow à ra nékɔjɨ kɨ́ rangɨ kadɨ-dé al ngá; ɛ̨ kɨ́ ndɔkɨ tɛ̨ɛ̨ dɔ Jonasɨ-tɨ kin ya asɨ. Go-tɨ, Jeju iɲə-dé ɔtɨ ɔw lo liə.

Ta lə əm lə Parisi-je kɨ̀ Sadusi-je
Mar 8:14-21

5 Lokɨ njéndó né-je d'ɔw kɨ̀ kal ba kɔw turə rəmə, mɛ̨ɛ̨-dé oy dɔ mbə̀-tɨ gogɨ. 6 †Beɓa Jeju idə-dé panè: «Sə̨i kan! Ooi go rɔ-si majɨ kdɔ əm lə Parisi-je, kɨ̀ Sadusi-je.» 7 Njéndó né-je 'pa ta mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ 'panè: «Jeju pa ta kinlé bè kdɔ mbə̀ kɨ́ mɛ̨ɛ̨-ji oy dɔ-tɨ gogɨ lé.» 8 Jeju gə tagɨr lə-dé, beɓa idə-dé panè: Sə̨i dow-je kɨ́ kadmɛ̨ɛ̨ lə-si tokɨ ndɛ̨ bè kan! Kdɔ ri ə́ 'pai ta mɛ̨ɛ̨-si-tɨ 'painè to ta lə mbə̀ kɨ́ goto ji-si-tɨ kin wa? 9 †Sə̨i 'gəi al ya ɓəy wa? Se mɛ̨ɛ̨-si ole dɔ mbə̀-tɨ kɨ́ mɨ̨ kɨ́ ndɔkɨ dingəm-je ɓudɔgɨ lo mɨ̨ d'uso lé al wa? Se ndɔkɨ ɔyi ndəgɨ-é kàrè kandangɨ wa? 10 †Rəm mbə̀ kɨ́ siri kɨ́ ndɔkɨ dingəm-je ɓudɔgɨ lo sɔ d'uso lé kàrè, mɛ̨ɛ̨-si ole dɔ-tɨ al tɔ wa? Se ndɔkɨ ɔyi ndəgɨ-é jangá kandangɨ tɔ wa? 11 Ngà ra ban ɓá m'pa sə-si ta m'panè: Ooi go rɔ-si majɨ kdɔ əm lə Parisi-je, kɨ̀ Sadusi-je rəmə sə̨i adi to ta lə mbə̀ ɓá m'pa sə-si wa? 12 Bè ɓəy ɓá njéndó né-je 'gə kɨ́ to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ əm ra mbə̀ al. Ngà to ta lə néndó lə Parisi-je, kɨ̀ Sadusi-je.

Piyər pa rəsɨ kɨ́ Jeju to dow kɨ́ Lubə mbəti-é
Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

13 Go-tɨ, Jeju ɔw tɛ̨ɛ̨ dɔnangɨ Sejare-tɨ lə Pilipɨ rəmə dəjɨ njéndó né-je liə panè: «Ta ri ɓá dow-je 'pa dɔ Ngon lə dow-tɨ lé wa?» 14 †Beɓa dɛ̨ 'panè: «Dow-je kɨ́ nə̨́-je 'panè: “I 'to Jə̨ kɨ́ njèra dow-je batɛ̨m”, ə dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je 'panè: “I 'to Eli”, ə dɛ̨ kɨ́ madɨ-je 'panè: “I 'to Jeremi əse i 'to kɨ́ káre dan njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ.”» 15 Go-tɨ, Jeju təl dəjɨ-dé panè: «Ngà kɨ́ go gə-é-tɨ lə-si sə̨i ya bè lé, mə̨ m'to nə̨́ wa?» 16 †Simɔ̨ kɨ́ ɓa-é Piyər idə-é panè: «'To Kristɨ*, Ngon lə Lubə kɨ́ njèkisɨ kəm.» 17 Beɓa Jeju təl idə Piyər panè: «Simɔ̨ kɨ́ ngon lə Jonasɨ, 'to njènékumə̨, kdɔtalə to dow ɓá tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ ta kin adɨ-i al. To Bɔbɨ-m kɨ́ isɨ dɔrə̨-tɨ ɓá tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ ta kinlé adɨ-i tin. 18 Mə̨ m'idə-i m'panè: “'To Piyər (kɔr mɛ̨ɛ̨-é to ər) ə dɔ ər-tɨ kinlé ɓá m'a kində njékəwnə̨-je lə-m dɔ-tɨ. Lo kɨ́ koó ya kàrè à kasɨ ra sə-dé né káre al. 19 †M'a kadɨ-i lakere kɔ̨ɓe kɨ́ dɔrə̨-tɨ. Beɓa né kɨ́ i 'tɔ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé, à tokɨ tɔ́ dɔrə̨-tɨ ə né kɨ́ i 'tutɨ dɔnangɨ-tɨ nè à tokɨ tutɨ dɔrə̨-tɨ tɔ.”» 20 Go-tɨ, Jeju ndəjɨ njéndó né-je liə nə̨ə̨ kadɨ 'pa d'adɨ dow gə kɨ́ n'to Kristɨ al.

Jeju pa ta kɨ́ dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mar 8:31-38; Luk 9:22-27

21 Gangɨ ndɔ-é-tɨ kin ya Jeju un kutɨ kidə ta njéndó né-je liə rəsɨ-rəsɨ panè: Tò kadɨ m'ɔw Jorijalɛ̨m, m'ɔw m'ingə kɔ̨ nə̨ə̨ ji 'ngatógɨ-je-tɨ lə jipɨ-je rəm, ji njékun dɔ njégugné-je-tɨ lə Lubə rəm, ji njéndó dow-je ndukun-je-tɨ sar kadɨ 'tɔl-m, ngà ndɔ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə rəmə m'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨. 22 Rəmə Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kɔl siə panè: «I 'Ɓaɓe lé, Lubə à kɔsɨ né-é kin kɨ rangɨ dɔ-i-tɨ. Né-é kinlé à tɛ̨ɛ̨ dɔ-i-tɨ ndə̨ə̨ bè al.» 23 Ngà Jeju təl kəm-é ə idə Piyər lé panè: «'Ɔtɨ kɨ rangɨ

† **16:6** 16:6 Luk 12:1 † **16:9** 16:9 Mat 14:17-21 † **16:10** 16:10 Mat 15:34-38 † **16:14** 16:14 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **16:16** 16:16 Jə̨ 6:68,69 * **16:16** 16:16 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é. † **16:19** 16:19 Mat 18:18; Jə̨ 20:23

ta-m-tɨ, i Satą̃. 'To jigɨ nɔ̃-m-tɨ, kdɔ tagɨr-je lə-i to tagɨr-je lə dow-je, ɓɨ to tagɨr-je lə Lubə al.»

24 †Beɓa Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Kinə dow ndigɨ kun go-m rəmə, kadɨ ta rɔ-é ɔ̃-é al, kadɨ un kagdəsɨ liə utɨ ə un go-m. 25 †Kdɔ dow kí rá-rá ya kí ndigɨ kajɨ rɔ-é rəmə à tujɨ rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgɨ kdɔ ta lə-m ɓá à kajɨ rɔ-é tɔ. 26 Kadɨ dow ingə né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay ə ndil-é tujɨ lé, majɨ-é to ri wa? Əse ri ɓá dow à kadɨ kdɔ kɔr-né tó ndil-é wa? 27 †Kdɔ Ngon lə dow lé, à ree dan riɓa-tɨ lə Bɔbɨ-é Lubə natɨ kɨ̀ malayka-je liə, ngá ɓá à kugə dow kí rá-rá kɨ go kullə ra-é-je-tɨ. 28 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ: Dow-je madɨ dan dɛ̨-tɨ kí d'ą̃ nè kinlé, Ngon lə dow à ree kɨ̀ kɔ̃ɓe liə kadɨ d'oo-é kɨ̀ kəm-dé ndɛ̃-ndɛ̃ ɓəy ɓá d'a koy.»

17

Rɔ Jeju mbəl
Mar 9:2-10; Luk 9:28-36; 2Pi 1:16-18

1 Ndɔ mɛkɛ̨ go-tɨ, Jeju adɨ Piyər dɛ̨ kɨ̀ Jakɨ, ɓá Ją̃ kí to ngonkɔ̃ Jakɨ d'ɔw siə ə d'ɔw d'isɨ kɨ̀ kár-dé dɔ mbal-tɨ kí ngal. 2 Lo-é-tɨ nɔ̃ɔ̃ ya rɔ Jeju mbəl tò gay, adɨ takəm-é ɔ̃ njoy-njoy titɨ-ną̃ kɨ̀ kàdì bè. Kubɨ-je liə kàrè təl nda mbəy-mbəy titɨ-ną̃ kɨ̀ londógɨ bè rəm tɔ. 3 Rəmə Moiyijɨ dɛ̨ kɨ̀ Eli* 'tɛ̨ɛ̨ sə-dé kɔy, ə d'ɔjɨ ta kɨ̀ Jeju. 4 Beɓa Piyər un ta idə Jeju panè: 'Baɓe, majɨ ną̃ kadɨ j'isi lo kin-tɨ nè ya ngá. Kinə 'ndigɨ lé, m'a ra kəykubɨ mutə, kǎre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyijɨ ə káre à to 'lə Eli tɔ. 5 ††Lokɨ Piyər ą̃ pa ta lé kɨ pa ya ɓəy rəmə, kilndi kí ndɔ̃y ngilingɨ-ngilingɨ ree səbɨ dɔ-dé-tɨ rɨpɨ, ngá ɓá ndi dow ɓa dan kilndi-tɨ lé panè: Ɛ̨ kinlé to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-tɨ rəm, rɔ-m nəl-m dɔ-é-tɨ ną̃ rəm; ooi ta liə. 6 Lokɨ njéndó né-je lə Jeju d'oo ndi dow kinlé bè rəmə, 'ɓəl ną̃ adɨ 'tusɨ 'səbɨ takəm-dé nangɨ. 7 Ngá ɓá Jeju ɔtɨ ree rɔ-dé-tɨ, ɔdɨ rɔ-dé, ɓəy ɓá idə-dé panè: «Ị̃ taá! 'Bəli al!» 8 Beɓa lokɨ Piyər-je, kɨ̀ Ją̃-je, kɨ̀ Jakɨ-je lé d'un kəm-dé kɨ taá rəmə d'oo Jeju ya kɨ̀ kár-é.

9 Go-tɨ, lokɨ d'ị̃ dɔ mbal-tɨ d'isɨ risɨ nangɨ lé, Jeju un ndu adɨ-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow kí rangɨ oo al ya sar kadɨ Ngon lə dow tɔsɨ-né ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kí d'oy.»

10 Go ta-je-tɨ kin ɓá njéndó né-je 'dəjɨ-é 'panè: «Ngà kdɔ ri ɓá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: “Tò kadɨ Eli ree mɔkɨ tá” wa?» 11 Jeju təl idə-dé panè: «Tò kadɨ Eli à təl ree kdɔ kɔsɨ nja né-je natɨ kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é lay. 12 †Ngà m'a kidə-si rəsɨ kí Eli lé ree ngá. Rəmə dow-je 'təl 'gə-é al, adɨ 'ra siə né-je kí mɛ̨ɛ̨-dé ndigɨ. Gangɨ-é kin ya dowbé-je d'a kadɨ-né kɔ̃ Ngon lə dow tɔ.» 13 Beɓa njéndó né-je 'gə kí ta kí Jeju pa sə-dé lé, ɛ̨ pa sɔbɨ-né dɔ Ją̃ kí njèra dow-je batɛ̨m.

Jeju adɨ lapiya ngon kí kɔ̃nɔ̃ ɔsɨ-é
Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

14 Lokɨ Jeju dɛ̨ kɨ̀ njéndó né-je liə 'təl 'ree ngɔsi kɨ̀ kosɨ dow-je rəmə, dingəm káre ree tɔsɨ məkəjɨ-é nangɨ nɔ̃-é-tɨ 15 ɓá idə-é panè: 'Baɓe,

---

† **16:24** 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 † **16:25** 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Ją̃ 12:25 † **16:27** 16:27 a Mat 25:31; b Rɔm 2:6 * **17:3** 17:3 Moiyijɨ-je kɨ̀ Eli 'to njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí kete low nụ̃. † **17:5** 17:5 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † **17:5** 17:5 2Pi 1:17,18 † **17:12** 17:12 Mat 11:14

'oo kəmtondoo lə ngon-m kɨ́ dingəm kin. Kdɔ kɔ̰nɔ̰ ɔsɨ-é adɨ ingə kɔ̰ ṇa̰, tusɨ taá-taá. Lokɨ i̱ siə lé, kɨ́ madɨ-je ɔsɨ-é ilə-é dan pər-tɨ, ə kɨ́ ná̰-je ɔsɨ-é ilə-é dan man-tɨ-je. 16 Beɓa m'ree siə rɔ njéndó né-je-tɨ lə-i kadɨ d'adɨ-é lapiya rəmə d'asɨ al. 17 Jeju un ndi-é kɨ́ taá pa ta kɨ̀ njéndó né-je liə panè: Sə̰i ko dow-je kɨ́ njémę̰ę̰ngə̰-je kɨ̀ njémę̰ę̰ndul-je kan! M'a kisɨ sə-si natɨ asɨ kaglo ban ɓəy wa? M'a kisɨ dɔ-tɨ sə-si asɨ kaglo ban ɓəy wa? 'Reei kɨ̀ ngon lé rɔ-m-tɨ nè bè. 18 Beɓa Jeju ndángɨ ndil kɨ́ majɨ al kɨ́ isɨ mę̰ę̰ ngon-tɨ lé adɨ-é tę̰ę̰ kɔgɨ. Rəmə ngon lé, ingə lapiya tajinatɨ nè ya.

19 Go-tɨ, njéndó né-je d'ɔw d'ingə Jeju kɨ̀ kár-é 'dəjɨ-é 'panè: «Kdɔ ri ɓá ję̰ ya kɨ̀ dɔ-ji j'asɨ tubə ndil kɨ́ majɨ al kinlé kɔgɨ al wa?» 20 †Beɓa Jeju təl idə-dé panè: «Kadmę̰ę̰ lə-si ya ɓá asɨ al. Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kinə kadmę̰ę̰ lə-si asɨ kɨ̀ ka̰a̰ kɔl bè ya kàrè ɓá idəi mbal kin 'painè: "'Ɔtɨ kɨ rangɨ lo kin-tɨ ə 'ɔw 'a̰ lo kɨ́ yó-tɨ kin ya kàrè à kɔtɨ kɔw." Né ya kɨ́ à dum dɔ-si goto. 21 [Ngà ndil-je kɨ́ 'tana̰ bè kinlé, dow à tubə-dé kɨ̀ pa ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ go kɔgɨ rɔ nékuso ɗo.†]»

Nja joo kɨ́ Jeju pa ta kɨ́ dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ dɔ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

22 Ndɔ káre bè, lokɨ njéndó né-je d'isɨ takəm-na̰-tɨ lay dɔnangɨ Galile-tɨ lé, Jeju idə-dé panè: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-tɨ, 23 kdɔ kadɨ 'tɔl-é, rəmə ndɔ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə lé, à tɔsɨ ndəl kində lo tę̰ę̰.» Ta kinlé, ra adɨ rɔ njéndó né-je atɨ-dé kana̰na̰.

Jeju ugə lambo kəy lə Lubə

24 Lokɨ Jeju kɨ̀ njéndó né-je 'ree mę̰ę̰ ɓebo Kapɛrnayim-tɨ lé, njétaalambo kəy lə Lubə‡, 'ree rɔ Piyər-tɨ 'dəjɨ-é 'panè: Njèndó-si né lé, ę̰ ugə lambo kəy lə Lubə al wa?§ 25 Piyər təl idə-dé panè: Ę̰ ugə ugə ya. Ngà lokɨ Piyər lé isɨ andɨ mę̰ę̰ kəy-tɨ ya rəmə Jeju un ta kete dəjɨ-é panè: Simɔ̰, tagɨr lə-i to ban dɔ ta-tɨ kinlé wa? Ná̰ ɓá à kugə lambo-je, kɨ̀ né-je kɨ́ njékɔ̰ɓe-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè 'gangɨ dɔ dow-je-tɨ lé wa? À to ngan njéɓe-je əse à to mba-je wa? 26 Piyər təl ilə-é-tɨ panè: «To mba-je.» Beɓa Jeju təl idə Piyər panè: Kinə to mba-je ɓá d'a kugə lé, ngan njéɓe-je d'a kugə al. 27 Ngà kdɔ kadɨ j'təl jigɨ j'tugə dow-je kin al lé, ɔtɨ ɔw dan babo-tɨ ilə kuy. Kanjɨ kɨ́ 'a kuwə-é dɔsa̰y ya rəmə, 'tę̰ę̰ ta-é ə 'a kingə là kɨ́ à kasɨ kadɨ 'ree ugə-né lambo dɔ-jɨ-tɨ ję̰ sə-i joo rɔ njétaalambo-je-tɨ lé.

Ta-je kɨ́ dɔ sɔldɔ-tɨ kɨ̀ kiṇə go majal kɔgɨ

18

Dow kɨ́ boy kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə kɨ̀ né-je kɨ́ à tugə dow jigɨ-tɨ
Mar 9:33-50; Mat 5:29-30; Luk 9:46-48

1 †Dɔkàdì-é-tɨ kinlé, njéndó né-je lə Jeju d'ɔw rɔ-é-tɨ 'dəjɨ-é 'panè: Ná̰ ya ɓá to 'boy ṇa̰ kɔ̰ɓe-tɨ kɨ́ dɔra̰-tɨ wa? 2 Beɓa Jeju ɓa ngon kɨ́ sę̰ bè adɨ a̰ dan-dé-tɨ dana̰, 3 †ɓá idə-dé panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ;

† **17:20** 17:20 Mat 21:21; Mar 11:23; 1Kɔ 13:2 † **17:21** 17:21 Ta-je kɨ́ tò mbuna̰ né-tɨ kinlé [...] goto mę̰ę̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. ‡ **17:24** 17:24 Lamboo kɨ́ ta-é tò nè kinlé to dingəm-je kɨ́ ɓal-dé i̱ dɔ kɔrjoo-tɨ ɔw kɨ taá ɓá d'a kugə. § **17:24** 17:24 Tę̰t 30:11-16 † **18:1** 18:1 Luk 22:24 † **18:3** 18:3 Mar 10:15; Luk 18:17

kinə iɳəi panjiyə-si ə 'təli rɔ-si titɨ-nạ̃ kɨ̀ ngan-je kɨ́ sẹ̃ kin bè al lé, a kandi kɔ̃ɓe-tɨ kɨ́ dɔrạ̃-tɨ ndạ̃ bè al. 4 Adɨ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ sɔl dɔ-é, təl rɔ-é titɨ-nạ̃ kɨ̀ ngon kɨ́ sẹ̃ kin bè̃ lé, ẹ̃ ɓá to dow kɨ́ boy nạ̃ kɔ̃ɓe-tɨ kɨ́ dɔrạ̃-tɨ. 5 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ uwə ngon kɨ́ titɨ ẹ̃ kan bè kɨ rɔ-é-tɨ kdɔ ta lə-m lé, to mạ̃ ya dowbé uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ tɔ tin. 6 Ngà kinə dow madɨ ra dow káre dan ngan dow-je-tɨ kɨ́ d'adɨ-m mẹ̃ẹ̃-dé kin adɨ-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusɨ ko kɨ́ boy mindɨ-é-tɨ, ɓá d'ilə-é-né dan babo-tɨ d'adɨ-é nduy ya kàrè 'liə tò sotɨ ɓəy.»

7 Tujɨ à kusɨ dɔ dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ, kdɔtalə né-je kɨ́ d'isɨ 'ra d'adɨ to gin kusɨ mẹ̃ẹ̃ majal-tɨ lə dow-je. Tɔgrɔ-tɨ, né-je kɨ́ à to gin kusɨ mẹ̃ẹ̃ majal-tɨ lé à ree ya; ngà dow kɨ́ né-é-je kin ree kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ-é-tɨ lé tujɨ à kusɨ dɔ-é-tɨ. 8 †Beɓa kinə ji-i əse nja-i ra-i adɨ 'ra majal lé, 'gangɨ-é ilə-é kɔgɨ ngərəngɨ nụ̃ bè; kadɨ 'ɔw lo kiskəm-tɨ kɨ̀ ji-i əse kɨ̀ nja-i káre lé tò sotɨ itə ngəm ji-i joo kɨ̀ nja-i joo lay, ə d'ilə-i-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ. 9 †Əse kinə kəm-i ɓá ra-i adɨ 'ra majal lé, ɔr-é ilə-é kɔgɨ ngərəngɨ; kadɨ 'andɨ lo kiskəm-tɨ kɨ̀ kəm-i káre-rè lé tò sotɨ itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ.

10 †Ooi nè a nədi dow káre dan ngan dow-je-tɨ kin. M'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dẹ̃ lé, malayka-je lə-dé d'ạ̃ takəm Bɔbɨ-m-tɨ kɨ́ dɔrạ̃-tɨ kɨ̀ ndɔ-je lay kdɔ ta lə-dé. 11 [Kdɔtalə Ngon lə dow lé, ree kdɔ kajɨ dow-je kɨ́ 'ndəm.]*

Gosta lə batɨ kɨ́ ndəm
Luk 15:3-7

12 Sạ̃i ya bè lé, tagɨr lə-si tò ban dɔ poyta-tɨ kɨ́ m'a kɔr kin wa? Kinə dow ɔw kɨ̀ batɨ-je ɓu, ɓá ẹ̃ kɨ́ káre dan-dé-tɨ ndəm lé, ẹ̃ à kiɳə dẹ̃ kɨ́ kɔrjinạ̃y káre gidɨ-é jinạ̃y káre lo kuso né-tɨ kàdì mbal-tɨ kdɔ kɔw sangɨ ẹ̃ kɨ́ ndəm lé ya al wa? 13 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kinə ɔw ɓá ingə batɨ-é kinlé, rɔ-é à nəl-é dɔ-é-tɨ nạ̃ kitə batɨ-je kɨ́ kɔrjinạ̃y káre gidɨ-é jinạ̃y káre kɨ́ 'ndəm al. 14 Bè ya tɔ ə́, Bɔbɨ-si kɨ́ dɔrạ̃-tɨ lé, ndigɨ kadɨ dow káre ya kàrè tujɨ dan ngan dow-je-tɨ kin al.

Ta kɨ́ dɔ kiɳə go majal-tɨ lə-nạ̃ kɔgɨ

15 †Kinə ngonkɔ̃-i ra sə-i né kɨ́ majɨ al lé, 'ɔw ingə-é ẹ̃ ya kɨ̀ kár-é, 'tɔjɨ-é majal liə. Kinə oo ta lə-i rəmə, 'ingə ngonkɔ̃-i gogɨ. 16 Ngà kinə ẹ̃ mbatɨ koo ta lə-i lé rəmə, 'təl 'ree un dow káre əse joo sə-i kdɔ mbete kɨ́ aa njay panè: «Ta-je lay ya kadɨ tokɨ gɔl takəm dow-je-tɨ joo əse mutə tá†.» 17 Ngà kinə ẹ̃ mbatɨ koo ta lə-dé ɓəy rəmə, idə njékəwnạ̃-je. Kinə mbatɨ koo ta lə njékəwnạ̃-je ya tɔ ɓəy rəmə, kadɨ ooi-é kɨ njèkadmẹ̃ẹ̃ al əse ooi-é kɨ dow kɨ́ njètaalambo bè. 18 †Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ né-je lay kɨ́ 'tɔ́i dɔnangɨ-tɨ nè lé, à tokɨ tɔ́ dɔrạ̃-tɨ ə né-je lay kɨ́ 'tuti dɔnangɨ-tɨ nè lé, à tokɨ tutɨ dɔrạ̃-tɨ tɔ.

19 Bè ya tɔ, m'a kidə-si ɓəy. Kinə dow-je joo dan-si ndi-dé asɨ-nạ̃ dɔ né-tɨ kɨ́ rá-rá ya dɔnangɨ-tɨ nè, ɓá 'dəjɨ Bɔbɨ-m kɨ́ taá dɔrạ̃-tɨ lé, à kadɨ-dé. 20 Kdɔ lokɨ dow-je joo əse mutə 'kəw-nạ̃ kɨ̀ ri-m lé, mạ̃ m'isɨ dan-dé-tɨ nɔ̃ɔ̃.

---

† **18:8** 18:8 Mat 5:30 † **18:9** 18:9 Mat 5:29 † **18:10** 18:10 Luk 19:10 * **18:11** 18:11 Ta-je kɨ́ tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsạ̃y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **18:15** 18:15 Luk 17:3 † **18:16** 18:16 Det 19:15 † **18:18** 18:18 Mat 16:19; Jạ̃ 20:23

21 †Beɓa Piyər ɔtɨ kɨ rɔ Jeju-tɨ dəjɨ-é panè: «'Ɓaɓe, nja kandangɨ ɓá
ngonkɔ̰-m ra sə-m né kí majɨ al ə m'a kiɲə go-é kɔgɨ kadɨ-é wa? Sar
nja siri je bè wa?» 22 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Bè al. M'a kidə-i panè sar nja
siri par al, ngà kɔrsiri nja siri.»

Ta lə ngonnjèkullə kí njèkoo kəmtondoo al

23 Beɓa kɔ̰ɓe kí dɔrą̰-tɨ lé, titɨ-ną̰ kɨ̀ ta lə ngar kí ndigɨ kadɨ
ngannjékullə-je liə d'ɔr go né-je liə d̰'adɨ-é oo kin bè. 24 Lokɨ ę̰ ulə
gin-é lé, 'ree kɨ̀ ngonnjèkullə liə káre kí ɔw kɨ̀ là kí dum tidə kɔr-é dɔ-
é-tɨ. 25 Ngà dowbé kinlé, là kí kadɨ ugə-né kurə lé goto. Beɓa 'ɓa-é lé
un ndu kadɨ 'ndogɨ-é titɨ-ną̰ ɓə bè natɨ kɨ̀ ne-é, kɨ̀ ngan-é-je, kɨ̀ nékingə-
é-je lay kdɔ kadɨ d'ugə-né kurə kí dɔ-é-tɨ lé. 26 Beɓa ngonnjèkullə lé,
usɨ nangɨ nɔ̰̀ ngar-tɨ, nɔ̰̀ uwə nja-é panè: «'Ɓa-m, 'oo kəmtondoo lə-m
ə m'a kugə-i ngər-ngər ɓəy.» 27 'Ɓa-é lé, oo kəmtondoo liə, ɔr kurə lé
dɔ-é-tɨ kɔgɨ ə iɲə-é adɨ-é ɔw. 28 Ngà lokɨ ngonnjèkullə kinlé, tę̰ę̰ ndaa-tɨ
ya rəmə ingə madkullə liə kí kurə liə tò dɔ-é-tɨ ndę̰ bè. Ę̰ usɨ mindɨ-é-tɨ
uwə, adɨ koo ɔw kɨ̀ gangɨ-é ɓá idə-é panè: «'Ugə-m kurə lə-m.» 29 Beɓa
madɨ-é lé, usɨ nangɨ nɔ̰̀-é-tɨ nɔ̰̀ uwə-né nja-é panè: 'Oo kəmtondoo lə-m,
ə m'a kugə-i ɓəy. 30 Bè ya kàrè madɨ-é lé, mbatɨ sar ɔw ilə-é dangay-tɨ,
kdɔ kadɨ ugə kurə lé lay tá. 31 Lokɨ ndəgɨ ngannjékullə-je lə ngar lé,
d'oo né kin bè rəmə, wɔngɨ ra-dé n̰ą̰ adɨ d'ɔw d'ɔr poy-é d'adɨ 'ɓa-dé
oo. 32 Beɓa 'ɓa-é lé, adɨ 'ree siə rɔ-é-tɨ, ɓá idə-é panè: I ngonnjèkullə kí
njèmę̰ę̰ndul kan! Mą̰ m'ɔr kurə lə-m lay dɔ-i-tɨ, kdɔ ndoo kí i 'ra ta-m-
tɨ. 33 Lé 'a koo kəmtondoo lə madɨ-i titɨ-ną̰ kí mą̰ m'oo-né kəmtondoo
lə-i kin bè ya tɔ al wa? 34 Beɓa wɔngɨ ra 'ɓa-é lé n̰ą̰, adɨ uwə-é adɨ
ra kullə kí ngą̰-ngą̰ kadɨ ugə-né kurə kí dɔ-é-tɨ lé lay. 35 Jeju təl ilə
dɔ-tɨ panè: «Gangɨ-é kin ya Bɔbɨ-m kí dɔrą̰-tɨ à ra-né sə-si, kinə n̰ą̰́-n̰ą̰́
dan-si-tɨ iɲə go kɔgɨ kɨ̀ mę̰ę̰ndɑ ką̰y adɨ ngonkɔ̰-é al.»

Kɔw Jeju Jorijalę̰m

19

Ta kí dɔ gángɨ-ną̰-tɨ lə dené kɨ̀ dingəm
Mar 10:1-12; Det 24:1-4; Mat 5:31-32

1 Lokɨ Jeju ndó dow-je né adɨ gin-é gangɨ lé, ị̰ dɔnangɨ Galile-tɨ ɔw kəl
lo-tɨ kí dɔnangɨ Jude-tɨ gidɨ ba jurdę̰-tɨ. 2 Beɓa kosɨ dow-je n̰ą̰ ya d'ɔw
go-é-tɨ adɨ adɨ lapiya njémɔ̰y-je lə-dé.

3 Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-tɨ kdɔ ną̰-é koo ta kí mę̰ę̰-é-tɨ adɨ 'dəjɨ-é
'panè: «Se to tó-é kadɨ dow tubə ne-é kdɔ né kí rá-rá ya kí dené lé
ra wa?» 4 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Sə̰ɨ 'ndói mę̰ę̰ mbete-tɨ kí aa njay lé ooi
al ya sar wa? Lo kində gin-é-tɨ lé, Lubə ra dené kɨ̀ dingəm 5 ə panè:
«Gin-é kin ɓá dingəm à kiɲə-né kɔ̰-é kɨ̀ bɔbɨ-é kadɨ 'tiɲə natɨ kɨ̀ ne-é
kdɔ kadɨ dę̰ joo lay 'təl kubru rɔ kí káre-rè.* 6 Adɨ 'to dow-je joo al
ngá. Ngà 'təl kubru rɔ kí káre-rè. Gin-é kin ɓá né kí Lubə tó natɨ lé,
kadɨ dow tutɨ al.» 7 †Parisi-je 'təl 'dəjɨ Jeju 'panè: Ngà kdɔ ri ɓá Moiyijɨ
un ndu kadɨ kinə dow tubə ne-é rəmə 'adɨ-é mbete tubə ɓane wa?†
8 Beɓa Jeju ilə-dé-tɨ panè: «To ta lə mę̰ę̰ngą̰ lə-si ɓá Moiyijɨ adɨ-si-né
tarəbɨ kadɨ 'tubəi-né ne-si-je. Ngà lo kində gin-é-tɨ lé, tò bè al. 9 †Ooi

† **18:21** 18:21 Luk 17:3,4 * **19:5** 19:5 Kgn 2:24 † **19:7** 19:7 Mat 5:31 † **19:7** 19:7 Det 24:1; Mat 5:31 † **19:9** 19:9 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kdɔ kaya kí ra ɓane, ɓi kinə tubə-é kdɔ né kí rangi ɓá ɔw taa dené kí rangi rəmə, dowbé ra kaya.»
10 Beɓa njéndó né-je liə 'panè: Kinə to gangi-é kin ɓá tò kadi dingəm
ra kì dené rəmə, taa dené al tò soti. 11 Jeju təl idə-dé panè: Dow-je lay
ɓá d'a gə mɛ̨ɛ̨ ta kin al. Ngà dɛ̨ kí Lubə ya tɛ̨ɛ̨ kì dɔ-é adi-dé tá. 12 Dow-
je kí nɑ̨́-je 'taa dené al, kdɔtalə rɔ-dé oy mburuki lo koji-dé-ti nu̱. Dɛ̨
kí dan-ti-je 'taa dené al, kdɔtalə 'tɔɔ kɔɔ gəm-dé, ngà dɛ̨ kí madi-je
'taa dené al, kdɔ kullə kɔ̨ɓe kí dɔrɑ̨-ti. Dow kí asi gə mɛ̨ɛ̨ ta kin rəmə,
kadi-é gə.

Ta lə Jeju kì ngan-je
Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

13 Beɓa dow-je 'ree kì ngan-je rɔ Jeju-ti kdɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti
rəm, kadi pa ta kì Lubə kdɔ ta lə-dé rəm. Rəmə njéndó né-je 'kɔl sə-
dé. 14 Ngà Jeju idə-dé panè: «Iɲ̨ə̨i ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, ɓi ɔgi-dé al,
kdɔtalə kɔ̨ɓe kí dɔrɑ̨-ti lé, tò kdɔ dow-je kí 'tanɑ̨ sə-dé bè.» 15 Beɓa Jeju
ində ji-é dɔ̨-dé-ti ɓá iɲ̨ə-dé ɔw.

Ta lə njènékingə
Mar 10:17-31; Luk 18:18-30; 1Ti 6:9-10

16 Go-ti, Basa káre ree rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «Njèndó dow-je né, ri
kí maji ɓá m'a ra kdɔ kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» 17 Jeju idə-é
panè: «Kdɔ ri ə́ 'dəji-m ta dɔ né-ti kí maji wa? Njèramaji lé, ɛ̨ káre-rè.
Kinə 'ndigi kiskəm sartagangi rəmə 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti.» 18 Basa
lé, təl dəji Jeju panè: «Ndukun-je kí rá-rá wa?» Beɓa Jeju ilə-é-ti panè:
«'A tɔl dow al! 'A ra kaya al! 'A ɓogi al! 'A təti ta kí ndángi al! 19 'A
təti kagi bɔbi-i kì kɔ̨-i rəm, ɓá 'a ndigi dow madi-i tanɑ̨ kì rɔ-i bè tɔ.»‡
20 Basa lé idə Jeju panè: «Mɑ̨ m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay ngá. Ngà ri
ɓá nɑ̨̀y kadi m'ra ɓəy wa?» 21 Beɓa Jeju idə-é panè: «Kinə 'ndigi maji
kɔr njuti rəmə, 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi la-é njéndoo-je rəmə
ndɔ-é 'a kingə ɲ̨ɑ̨ dɔrɑ̨-ti ə 'ree un go-m.» 22 Loki basa lé, oo ta lə Jeju
kinlé rəmə, ɔti ɔw kì rɔkati kanɑ̨ɲ̨ɑ̨, kdɔ to dow kí nékingə-é ɲ̨ɑ̨.
23 Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kadi
njènékingə ɔw kɔ̨ɓe-ti kí dɔrɑ̨-ti lé, to né kí ngɑ̨ ɲ̨ɑ̨. 24 M'a kidə-si
ya ɓəy; kadi Jambal dəə ɓe libri-ti lé to né kí lo-é ngɑ̨ ɲ̨ɑ̨ ya, ngà kadi
njènékingə ɔw kɔ̨ɓe-ti lə Lubə lé to né kí ngɑ̨ itə-é ɓəy.» 25 Loki njéndó
né-je d'oo ta kinlé bè rəmə, 'ɓəl adi 'panè: «Tò bè ngà nɑ̨́ ɓá à kaji
wa!» 26 Jeju oo-dé gə́rə́rə́ rəmə, idə-dé panè: «Né kinlé dow-je ɓá dum
dɔ-dé, ngà Lubə lé né kí dum-é goto.»
27 Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Ə jɛ̨ kí j'tusi né-je lə-ji lay j'iɲ̨ə ɓá
j'un go-i kinlé, ta kí dɔ-ji-ti à tò ban wa?» 28 †Beɓa Jeju idə-dé panè:
«Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí sə̨i njékun go-m-je kinlé, ndɔ kí né-je lay
à təl kí sigi lé, Ngon lə dow à ree kisi dɔ kalikɔ̨ɓe-ti liə kí to kali riɓa
kinlé, sə̨i ya kàrè a kisi dɔ kalikɔ̨ɓe-je-ti kí dɔgi gidi-é joo, kdɔ gangta
dɔ gin Israyel-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé tɔ§. 29 Nɑ̨́-nɑ̨́ kí iɲ̨ə kəy-je liə əse
ngankɔ̨-é-je, əse kɔ̨nan-é-je, əse bɔbi-é, əse kɔ̨-é, əse ne-é, əse ngan-é-
je, əse ndɔr-je liə kdɔ ta lə-m lé, à kingə dɔ-ti nja ɓu rəm, ɓá à kingə
kiskəm kí tò sartagangi rəm tɔ. 30 †Ngà dow-je ɲ̨ɑ̨ dan dɛ̨ kí kete-ti d'a

‡ **19:19** 19:19 Tɛ̨t 20:12-16; Det 5:16-20; Mbl 19:18 † **19:28** 19:28 a Mat 25:31; b Luk 22:30
§ **19:28** 19:28 Dan 7:14. † **19:30** 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30

təl to dow-je kí gogɨ ə dow-je ṇą dan dę kí gogɨ-tɨ d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

20

Ta lə njérakullə męę ndɔr nduu-tɨ kɨ̀ kàdɨ̀ kí gay-gay

1 Kɔ̨ɓe kí dɔrą-tɨ lé tò titɨ-ną kɨ̀ ta lə njèndɔr káre kí tęę kɨ̀ ndɔge ratɨ, kdɔ kɔy dow-je kullə ndɔr nduu-tɨ* liə kin bè. 2 Lokɨ ingə-dé lé, ta-dé asɨ-ną kadɨ à kadɨ-dé là kí asɨ kəm kullə kí ndɔ káre, ɓá adɨ d'ɔw lo ndɔr nduu-tɨ liə lé. 3 Go-tɨ, njèndɔr lé tęę ndaa-tɨ kɨ̀ kàdɨ̀ kí jinąy̨ káre kí ndɔge rəmə, oo dow-je kí rangɨ kí d'ingə kullə al kí d'ą pandangɨ lo-tɨ. 4 Beɓa ę idə-dé panè: Sąi kàrè, ɔwi ndɔrɔ lə-m tɔ. Go kullə-tɨ kí a rai lé, m'a kugə-si majɨ ya. 5 Dę kàrè d'ɔtɨ d'ɔw tɔ. Ngà lokɨ kàdɨ̀ ą jam dɔ ɓe-tɨ, njèndɔr lé tęę ɓəy rəmə, ingə dow-je kí rangɨ ɓəy rəm, lokɨ kàdɨ̀ ą mbɔ́ ɓe-tɨ rəmə, ingə dow-je kí rangɨ pandangɨ lo-tɨ lé ya ɓəy. Dowbé-je kin kàrè idə-dé panè: Ɔwi ndɔrɔ lə-m go madɨ-si-je-tɨ tɔ. 6 Lokɨ kàdɨ̀ ra biṇə-je bole asɨ lé, njèndɔr lé təl tęę ndaa-tɨ ɓəy rəmə, ingə dow-je kí rangɨ ya ɓəy. Beɓa ę dəjɨ-dé panè: Kdɔ ri ɓá ąi lo-tɨ kin kɨ̀ ndɔge nṵ kare bè wa? 7 Dę d'ilə-é-tɨ 'panè: Dow un-ji kullə-tɨ al. Beɓa njèndɔr lé təl ilə-dé-tɨ panè: Kinə tò bè rəmə ɔti ɔwi 'rai kullə ndɔrɔ lə-m tɔ. 8 Lokɨ kàdɨ̀ ur rəmə, njèndɔr nduu lé idə njèkoo go né-je liə panè: 'Ba njéra kullə męę ndɔr nduu-tɨ lə-m lé, ə adɨ-dé nékugə dɔji-dé. 'Ulə gin-é dɔ dę kí d'ɔw gogɨ nè-tɨ ɓá 'tęę-né dɔ dę kí d'ɔw kɨ̀ ndɔge-tɨ. 9 Dę kí d'ɔw ndɔrɔ kɨ̀ kàdɨ̀ ra biṇə-je bole lé, 'ree rəmə d'ingə nékugə dɔji-dé asɨ kəm kullə kí dow ra ndɔ káre lé. 10 Ngà lokɨ dę kí d'ɔw ndɔrɔ kɨ̀ ndɔge ratɨ 'ree lé, 'gɨr 'panè dę rəmə, d'a kingə ṇą kitə dę kí d'ɔw kɨ̀ kàdɨ̀ ra biṇə-je bole lé ngá; ya rəmə njèkugə-dé lé, adɨ-dé là asɨ-ną kɨ̀ dę kí d'ɔw ndɔrɔ gogɨ nè lé bè tɔ. 11 Beɓa lokɨ dę 'taa là lé rəmə, 'pa ta kí majɨ al dɔ njèkun-dé kullə-tɨ lé, 12 'panè: Kdɔ ri ɓá dę kí 'ree gogɨ, 'ra kullə kàdɨ̀ káre ya par rəmə 'ugə-dé asɨ sə-ji ję kí j'ree kɨ̀ ndɔge nṵ, adɨ j'ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ rəm, kàdɨ̀ kàrè nətɨ-ji kərɨm-kərɨm kinlé wa? 13 Beɓa njèndɔr lé təl ilə dow kí káre dan-dé-tɨ panè: Nam-m, m'ra sə-i ndangɨ al. Lé j'adɨ ta-ji asɨ-ną kdɔ kadɨ lokɨ 'ra kullə, ndɔ káre lé, m'a kadɨ-i là kí asɨ kəm kullə kí ndɔ káre ya al wa? 14 Yən, 'taa nékugə dɔji-i ə 'ɔtɨ 'ɔw lo lə-i. Ə njèree kullə-tɨ gogɨ nè lé to mą ya m'ndigɨ kadɨ-é nékugə dɔji lé asɨ sə-i. 15 Nékingə-m lé, to tó-é kadɨ m'ra-né né kí męę-m ndigɨ al wa? To kí m'to dow kí majɨ kinlé nəl-i al wa? 16 †Jeju təl ilə dɔ gosta-tɨ kinlé panè: Bè ya tɔ, dę kí gogɨ d'a təl dę kí kete ə dę kí kete d'a təl dę kí gogɨ tɔ.

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ dɔ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mar 10:32-34; Luk 18:31-34

17 Lokɨ Jeju isɨ ɔw Jorijalęm lé, ę ɔr njéndó né-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo ngərəngɨ pa sə-dé ta taá-taá dɔ rəbɨ-tɨ panè: 18 «Yən, kɔw kí j'isi j'ɔwi Jorijalęm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ njégugné-je-tɨ lə Lubə, kɨ̀ ji njéndó dow-je ndukun-je-tɨ, kadɨ 'gangɨ ta koy dɔ-é-tɨ. 19 Dę d'a kilə-é ji dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al, kadɨ 'sɔkɨ-é rəm, kadɨ 'tində-é kɨ̀

* **20:1** 20:1 Dɔnangɨ Israyel-tɨ, kɨ̀ ɓe-je-tɨ kí ną́-je lé dow-je 'ndɔr nduu kí ndɔr, ɓɨ ubə wale kare taną kɨ̀ ɓe lə-ji nè kin al. † **20:16** 20:16 Mat 19:30; Mar 10:31; Luk 13:30

ndəy marɔw ɓá d'a ɓə-é kagdəsɨ-tɨ, rəmə à tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ kí njèkungɨ-tɨ mutə go-tɨ.»

Nédəjɨ lə ne Jebede
Mar 10:35-45; Luk 22:24-47

20 Kɔ̰ ngan lə Jebede ree kɨ̀ ngan-é-je rɔ Jeju-tɨ ə səbɨ takəm-é nangɨ
nɔ̰̀-é-tɨ kdɔ dəjɨ-é né. 21 Beɓa Jeju dəjɨ-é panè: I 'ge ri wa? Ɛ̰ panè:
Un ndu kdɔ kadɨ ngan-m-je kí joo kinlé, ɛ̰ kí káre isɨ dɔ jikɔl-ɨ-tɨ ə kí
káre isɨ dɔ jigəl-ɨ-tɨ kɔ̰ɓe-tɨ lə-i. 22 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Sə̰i lé, 'gəi né kí
'dəji lé al. A kasi kingəi kɔ̰̀ kí m'a kingə lé kàrè wa? Beɓa dɛ̰ d'ilə-é-tɨ
'panè: Oiyo, j'a kasɨ kare. 23 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Tɔgrɔ, kɔ̰̀ lə-m ə a
kingəi, ngà ta lə kisɨ dɔ jikɔl-m-tɨ kɨ̀ dɔ jigəl-m-tɨ lé, to mə̰ ɓá m'a kadɨ
al, ngà to Bɔbɨ-m ɓá à kadɨ dow-je kí ɛ̰ ra go-é kete kdɔ-dé. 24 Lokɨ
ndəgɨ njéndó né-je kí dɔgɨ d'oo ta kin bè lé, wɔngɨ ra-dé dɔ ngankɔ̰-
nə̰-je-tɨ kí joo kinlé. 25 †Beɓa Jeju ɓa-dé lay rɔ-é-tɨ idə-dé panè: Sə̰i 'gəi
kí njékɔ̰ɓe dɔ gin dow-je-tɨ kí gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ nè lé, d'ulə kəm
dow-je ndoo nə̰ rəm, ɓá dow-je kí boy-boy kàrè, d'ɔ̰̀ ɓe dɔ dow-je-tɨ lé
kí go lo njètɔgɨ-tɨ tɔ. 26 †Ngà sə̰i lé, kɔ̰̀-nə̰ kí bè kin à goto dan-si-tɨ. Adɨ
dow kí ndigɨ kadɨ n'to 'boy dan-si-tɨ lé, kadɨ təl rɔ-é ngonnjèkullə-tɨ
lə-si. 27 Rəm ɓá dow kí ndigɨ kadɨ n'to kí dɔsə̰y dan-si-tɨ lé, kadɨ təl
rɔ-é ɓə-tɨ lə-si tɔ. 28 Bè ya tɔ, Ngon lə dow lé, ree kadɨ dow-je 'ra kullə
d'adɨ-é al, ngà ɛ̰ ɓá ree kdɔ ra kullə kadɨ dow-je rəm, ɓá kdɔ kadɨ rɔ-é
gangɨ-né dɔ kosɨ dow-je rəm tɔ.

Jeju adɨ njékəmtɔ-je joo d'oo lo
Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

29 Lokɨ Jeju dɛ̰ kɨ̀ njéndó né-je 'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰ ɓe-tɨ kí Jeriko kɨ ndaa-tɨ lé,
kosɨ dow-je nə̰ ya d'un go Jeju. 30 Ə njékəmtɔ-je joo d'isɨ ngangɨ rəbɨ-tɨ
ɓá d'oo kí Jeju isɨ dəə lé, d'ilə bɔbɨ ndi-dé nangɨ 'nɔ̰ 'panè: «'Ɓaɓe,
ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-ji!» 31 Rəmə kosɨ dow-je 'ndángɨ-dé
kadɨ d'utɨ ta-dé, ngà dɛ̰ d'ilə bɔbɨ ndi-dé nangɨ 'nɔ̰ d'itə kí kete lé ɓəy
panè: «'Ɓaɓe, ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-ji ɓoo.» 32 Beɓa Jeju
təl ə̰ nangɨ ɓa-dé, ə dəjɨ-dé panè: «Ri ɓá 'ndigi kadɨ m'ra m'adɨ-si wa?»
33 Dɛ̰ d'ilə-é-tɨ 'panè: «'Ɓaɓe, j'ndigɨ kadɨ kəm-ji ya 'adɨ oo lo.» 34 Beɓa
ta ɔ̰̀ mɛ̰ɛ̰ Jeju nə̰ kdɔ ta lə-dé adɨ ɔdɨ rɔ kəm-dé lé rəmə, tajinatɨ nè ya
kəm-dé oo lo ə d'un go-é.

21

Kɔw Jeju mɛ̰ɛ̰ ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ
Mar 11:1-10; Luk 19:28-44; Jə̰ 12:12-19; Eja 12:6

1 Lokɨ d'isɨ d'ɔw kɨ ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ, ɓá 'ree 'tɛ̰ɛ̰ ngɔsi kɨ̀ ɓe kí Betpaje
kí tò kàdì mbal kə̰ kagɨ Olibiye-je-tɨ rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo
panè: 2 «Ɔwi mɛ̰ɛ̰ ngonɓe-tɨ kí tò nɔ̰̀-si-tɨ kin, rəmə tajinatɨ nè ya a
kingəi ngon koro kɨ̀ kɔ̰-é, kí 'tɔ́-é nangɨ. Lokɨ ingəi-dé lé, 'tuti-dé, ə 'reei
sə-dé adi-mi. 3 Ngà kinə dow dəjɨ-si ta dɔ-tɨ lé, idəi-é 'painè: "'Ɓaɓe
ɓá ge-dé." Rəmə lo-é-tɨ nè ya, à kinə-dé kadɨ 'reei sə-dé.» 4 Né-je kinlé
ra-né bè kdɔ kadɨ ta kí njèpata kí ta Lubə-tɨ pa lé, né-é ra-né né. Ɛ̰
panè:

† **20:25** 20:25 Luk 22:25,26 † **20:26** 20:26 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26

5 «Idəi ngonmandi* kí ɓebo Siyɔ̰-ti 'painè:
'Oo! Ngar lə-i isi ree rɔ-i-ti! To dow kí sɔl lɔm-lɔm!
ə isi dɔ kɔ̰ koro-ti! Isi dɔ ngon koro-ti kí to ngon nékal†!»
6 Njéndó né-je d'ɔw ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé lé, 7 adi 'ree kì kɔ̰
koro kì ngon-é lé, 'labi kubi-je lə-dé gidi-dé-ti, ɓá Jeju al isi dɔ-ti. 8 Kosi
dow-je nạ̰ ya 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti, dẹ̰ kí nạ́-je 'táti balkəm kagi-
je 'labi dɔ rəbi-ti tɔ. 9 Kosi dow-je kí 'njiyə nɔ̰̀-é-ti kì dẹ̰ kí 'njiyə go-é-ti
'tur kəə boy-boy 'panè:
«Kɔsgaji ki dɔ ngonka Dabidi-ti!
Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kì ri 'Baɓe!
Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti kí taá nụ̰!‡»
10 Loki Jeju ɔw tẹ̰ẹ̰ mẹ̰ẹ̰ ɓebo Jorijalẹ̰m-ti lé, dow mẹ̰ẹ̰ ɓe-je d'ạ̰y ngɔdi
dɔ-nạ̰-ti wur-wur, 'dəji-nạ̰ ta 'panè: «To nạ́ ɓá ɔw ree wa?» 11 Rəmə
kosi dow-je kí d'ɔw siə d'ilə-dé-ti 'panè: «To Jeju kí Najarɛti kí dɔnangi
Galile-ti, njèpata kí ta Lubə-ti.»

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə
Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Jạ̰ 2:13-17

12 Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə tubə njéragati-je kì njéndogi né-je lay.
Ẹ̰ titə tablə-je lə njémbəl-nạ̰ là-je kì kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə.
13 Beɓa Jeju idə-dé panè: «'Ndàngi 'panè:
"Kəy lə-m lé, d'a ɓa-é kəy pa ta kì Lubə!
Ngà sạ̰i adi təl to kəy kisi njéɓogi-je!"»§
14 Lo-é-ti kinlé, njékəmtɔ-je, kì njéməti-je 'ree rɔ Jeju-ti mẹ̰ẹ̰ kəy-ti
lə Lubə ə ẹ̰ adi njékəmtɔ-je dˈoo lo rəm, adi njéməti-je ˈnjiyə rəm.
15 Beɓa wɔngi ra njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kì njéndó dow-je
ndukun-je, kdɔtalə né-je kí maji-maji kí ɔr ndil dow-je kí Jeju ra rəm,
wɔngi ra-dé kdɔtalə ngan-je kí 'tur kəə dɔ-é-ti, takəy-ti lə Lubə 'panè:
«Kɔsgaji tò dɔ ngonka Dabidi-ti.» 16 Beɓa dẹ̰ 'pa kì Jeju panè: «Ta kí
ngan-je 'pa kinlé 'oo maji ya tá?» Jeju ilə-dé-ti panè: «Oiyo, m'oo maji
ya. Ngà ta kí mbete kí aa njay pa lé, sạ̰i 'ndói ooi nja káre al ya sar
wa?» 'Ndàngi-ti 'panè:
«Ngan-je kí tɔgi, kì dẹ̰ kí ta mba-ti kàrè, i 'ra mbing 'adi 'tɔ́y-i.*»
17 Go-ti, Jeju iṇ̰ə-dé tẹ̰ẹ̰ mẹ̰ẹ̰ ɓebo Jorijalẹ̰m-ti ɔw tò Betani.

Jeju man kagi kote
Mar 11:12-14,20-26; Luk 13:6-9

18 Lo aa go-ti kì ndɔge rati, loki Jeju təl isi ree ki Jorijalẹ̰m gogi ɓəy
lé, ɓo ra-é. 19 Beɓa ẹ̰ oo kote ngangi rəbi-ti ɓá tɔɔ ɔw gin-ti rəmə mbi-é
ya par ɓá tò. Jeju panè: «'A kandi gogi ndạ̰ al ya sar.» Rəmə tajinati nè
ya kote lé tuti kurum. 20 Loki njéndó né-je d'oo kí kote lé tuti kurum
rəmə ta igə-dé səl adi 'dəji Jeju 'panè: «Kay! Ban ə tajinati nè ya kote
lé tuti kurum wa?» 21 †Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi;
kinə ɔwi kì kadmẹ̰ẹ̰, ɓá kinə 'tadi al ya sar lé, né kí m'ra kì kote kin
par ɓá a kasi rai al. Lé mbal kin ya kàrè, kinə idəi-é 'painè: "'Ɔti ki
rangi lo kin-ti, ə 'ɔw 'usi dan babo-ti", kàrè né-é à ra né ya tɔ. 22 Né
lay kí a pai ta kì Lubə dəji-é-né kì kadmẹ̰ẹ̰ lé, a kingəi ya.»

---

* **21:5** 21:5 Ngonmandi kí ɓebo Siyɔ̰-ti lé tɔji dow-je kí ɓebo Jorijalẹ̰m-ti. Jkr 9:9 † **21:5** 21:5 Eja 62:11; Jkr 9:9 ‡ **21:9** 21:9 Pa 118:25-26 § **21:13** 21:13 Eja 56:7; Jer 7:11 * **21:16** 21:16 Pa 8:3 † **21:21** 21:21 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2

Ta dəjɨ kɨ́ dɔ tɔ́gɨ-tɨ kɨ́ Jeju ɔw-né
Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

23 Lokɨ Jeju ɔw takəy-tɨ lə Lubə isɨ ndó né dow-je rəmə, njékun dɔ
njégugné-je lə Lubə kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je 'ree rɔ-é-tɨ 'dəjɨ-é 'panè:
«Nɑ̃ ɓá adɨ-i tarəbɨ ɓá 'ra-né né-je kinlé wa? Nɑ̃ adɨ-i tɔ́gɨ ɓá 'ra-né
wa?» 24 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Mɑ̨ kàrè m'a dəjɨ-si ta tɔ. M'a dəjɨ-si ta
káre ya par, ə́ kinə iləi-mi-tɨ rəmə, m'a kidə-si dow kɨ́ adɨ-m tɔ́gɨ m'ra-
né né-je kinlé tɔ.» 25 «Nɑ̃ ɓá ulə Jɑ̨ adɨ ra dow-je batɛ̃m wa? To Lubə ɓá
ulə-é əse to dow-je wa?» Ngà dɛ̨ 'təl 'najɨ-nɑ̨ ta dan-dé-tɨ 'panè: «Kinə
j'painè: “To Lubə ɓá ulə-é” rəmə, ɛ̨ à təl dəjɨ-ji panè: “Ngà kdɔ ri ɓá
adi-é mɛ̨ɛ̨-si al wa?” 26 Ə kinə j'idəi-é j'painè: “To dow-je ɓá d'ulə-é”
kàrè, à kɨ̨ to ta dɔ-ji-tɨ, kdɔtalə kosɨ dow-je 'gə kɨ́ Jɑ̨ lé, to njèpata kɨ́
ta Lubə-tɨ.» 27 Beɓa 'ree d'idə Jeju 'panè: «Jɛ̨ j'gə al.» Jeju təl panè:
«Majɨ, mɑ̨ ya kàrè, ndɑ̨ bè ɓá m'a kidə-si dow kɨ́ adɨ-m tɔ́gɨ m'ra-né
né-je kinlé al tɔ.»

Gosta kɨ́ dɔ ngan-je-tɨ kɨ́ joo

28 Jeju təl idə-dé ɓəy panè: Ta ri ɓá sə̨i 'gɨri dɔ poy ta-tɨ kɨ́ m'a kɔr
kin wa? Dingəm káre bè ɔw kɨ̀ ngan-je kɨ́ dingəm joo. Ɛ̨̃ ɔw rɔ ɛ̨ kɨ́
dɔsə̨y-tɨ idə-é panè: «Ngon-m, ɓone ɔw 'ra kullə mɛ̨ɛ̨ ndɔr nduu-tɨ
lə-m adɨ-m.» 29 Ɛ̨̃ idə-é panè: «M'a kɔw al.» Ngà go-tɨ rəmə, tagɨr kɨ́
majɨ ree dɔ-é-tɨ, adɨ ɨ̨ ɔw mɛ̨ɛ̨ ndɔr nduu-tɨ lə bɔbɨ-é lé. 30 Bɔbɨ-é ɔw rɔ
ngon-é-tɨ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo idə-é ko ta kɨ́ káre kin ya tɔ. Ɛ̨̃ idə bɔbɨ-é
panè: «Oiyo, bɔbɨ-m, m'a kɔw ya.» Ngà ɛ̨ mbatɨ kɔw. 31 Dan ngan-je-tɨ
kɨ́ joo kinlé, ɛ̨ kɨ́ ra ɓá ra ndigɨ lə bɔbɨ-é lé wa? Dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè:
«Ɛ̨̃ kɨ́ dɔsə̨y.» Beɓa Jeju təl idə-dé panè: Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ
kɨ́ njétaalambo-je kɨ̀ kaya dené-je d'a tɛ̨ɛ̨ nɔ̨̃-si-tɨ kete mɛ̨ɛ̨ kɔ̨̃ɓe-tɨ lə
Lubə. 32 †Kdɔtalə Jɑ̨ kɨ́ njèra dow-je batɛ̃m ree rɔ-si-tɨ, ɔjɨ-si rəbɨ né ra
kɨ́ njururu kadɨ njiyəi-tɨ, rəmə sə̨i adi-é mɛ̨ɛ̨-si al. Ngà njétaalambo-je,
kɨ̀ kaya dené-je ɓá d'adɨ-é mɛ̨ɛ̨-dé. Ngà sə̨i lé, ooi né kin kɨ̀ kəm-si bè
ya kàrè, 'mbati kiɲəi panjiyə-si-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ kdɔ kadɨ-é mɛ̨ɛ̨-si.

Gosta kɨ́ dɔ njérakullə ndɔr nduu-je-tɨ
Mar 12:1-12; Luk 20:9-19; Eja 5:1-7

33 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Ooi gosta kɨ́ rangɨ ɓəy ə́n. Dow káre bè uwə
nduu, ɔr gali dɔ-tɨ, ra ɓe dɔ ər-tɨ kdɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur
pal ngəm lo titɨ, ɓəy ɓá adɨ njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadɨ 'ra
kullə dɔ-tɨ, ə ɔtɨ ɔw mba. 34 Lokɨ nɑ̨y kijə kandɨ nduu asɨ ngá lé, ɛ̨
ulə ngannjékullə-je liə rɔ njéndɔr nduu-je-tɨ lé, kadɨ 'taa kɨ́ 'liə 'ree-
né d'adɨ-é. 35 Ngà njérakullə ndɔr nduu-je d'uwə ngannjékullə-je lé,
ə 'tində káre mbukɨ-mbukɨ, 'tɔl ɛ̨ kɨ́ káre ə 'tilə ɛ̨ kɨ́ káre kɨ̀ ər 'tɔl-é.
36 Beɓa 'ɓa njèndɔr nduu lé, təl ulə dɛ̨ kɨ́ rangɨ kɨ́ kɔr-dé itə dɛ̨ kɨ́ kete
lé ɓəy. Rəmə ko né kɨ́ 'ra kɨ̀ dɛ̨ kɨ́ kete lé ya 'təl 'ra sə-dé tɔ. 37 Ta tɔl
ta-é-tɨ rəmə, ulə ngon-é ya rɔ-dé-tɨ, ə gɨr panè: «To ngon-m adɨ d'a ɓəl
gidɨ-é.» 38 Ngà lokɨ njérakullə ndɔr nduu-je d'oo ngon-é lé isɨ ree rəmə
d'idə-nɑ̨ ta dan-dé-tɨ 'panè: «Ooi ngon-é kɨ́ ndɔ-é à to njènéndubə lé ə́
ɔw ree ɔngɨ! 'Reei adɨ j'tɔli-é kadɨ néndubə liə təl to kɨ́ 'lə-ji.» 39 Beɓa
d'uwə-é tɛ̨ɛ̨ siə mɛ̨ɛ̨ ndɔr nduu-tɨ kɨ ndaa-tɨ ə 'tɔl-é. 40 Beɓa Jeju dəjɨ-
dé panè: Lokɨ 'ɓa njèndɔr nduu à ree lé, ri ɓá à ra kɨ̀ njérakullə ndɔr

† **21:32** 21:32 Luk 3:12; 7:29,30

nduu-je kinlé wa? 41 Dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè: À təl njémɛ̨ɛ̨ndul-je kanlé təl
kí tò kəmtondoo n̨a̰. Ngá ɓá à təl kɔy dɛ̨ kí rangɨ kí d'a kadɨ-é kandɨ
nduu lé, kì dɔ na̰y-é na̰y-é kdɔ kində-dé ta-tɨ. 42 Bəy ɓá Jeju ilə-dé-tɨ
panè: Sə̰i 'ndói ta kinlé mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay nja káre ooi al ya sar
wa? 'Ndàngɨ-tɨ 'panè:
«Ər kí njékində kəy-je d'ilə pɨrɨngɨ kɔgɨ lé, ɓá təl to ər kí majɨ kí sul
kəy-tɨ.»
Né kinlé to kullə ra 'Ɓaɓe. Ngà kɨ rɔ-ji-tɨ rəmə, to nékɔjɨ†.
43 Gin-é kin ɓá Jeju idə-dé-né panè: Lubə à taa kɔ̰ɓe liə ji-si-tɨ, kdɔ
təl-né kadɨ gin dow-je kí rangɨ, kí d'a ra kullə-é majɨ. 44 Dow kí rá-rá
kí tɛ̨ɛ̨ usɨ dɔ ər-é-tɨ kinlé, rɔ-é à tətɨ ɗɛkɨ-ɗɛkɨ rəm, ɓá dow kí ər kinlé
usɨ dɔ-é-tɨ kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ. 45 Lokɨ njékun dɔ njégugné-je
lə Lubə kì Parisi-je d'oo gosta kí Jeju pa kinlé bè rəmə, dɛ̨ 'gə kí ɛ̨ pa
ta kinlé sɔbɨ-né dɔ-dé. 46 Beɓa dɛ̨ 'sangɨ kəm rəbɨ-je kdɔ kuwə Jeju, ya
ngà dɛ̨ 'ɓəl kosɨ dow-je kí 'gə-é majɨ kí ɛ̨ to njèpata kí ta Lubə-tɨ.

22

Gosta kí sɔbɨ dɔ dow-je kí 'ɓa-dé lo nékuso taana̰-tɨ
Luk 14:16-24

1 Jeju un gosta kí rangɨ ya ɓəy pa-né ta kì dow-je panè: 2 Kɔ̰ɓe kí
dɔra̰-tɨ tò titɨ-na̰ kì ta lə ngar kí ra nékuso n̨a̰ kdɔ taana̰ lə ngon-é bè.
3 Ngar lé ulə ngannjékullə-je go dow-je-tɨ kí 'ɓa-dé kdɔ nékuso kí lo
taana̰-tɨ lé. Ngà dowbé-je lé 'mbatɨ ree. 4 Ɛ̰ təl ulə ngannjékullə-je kí
rangɨ ya ɓəy panè: Ɔwi idəi dow-je kí 'ɓa-dé lo nékuso kí lo taana̰-
tɨ lé 'painè: «M'ɔsɨ dɔ nja né-je natɨ lay ngá. M'tɔl mangɨ-je lə-m, kì
nékul-je lə-m kí rɔ-dé tò mbul-mbul, adɨ nékuso tò nangɨ lay ngá, ə́
'reei kdɔ nékuso kí lo taana̰-tɨ lé.» 5 Bè ya kàrè, usɨ-dé dɔ ɓa-tɨ kí 'ɓa-
dé lé al, adɨ ná̰-ná̰ ya ɔw lo liə kí mɛ̨ɛ̨ ndigɨ. Dɛ̨ kí ná̰-je d'ɔw ndɔrɔ
lə-dé ə dɛ̨ kí dan-tɨ-je d'ɔw lo ra gatɨ-je-tɨ. 6 Ə ndəgɨ-dé-je tɔ rəmə,
d'uwə ngannjékullə-je lé d'ulə kəm-dé ndoo ɓəy ɓá 'tɔl-dé dɔ-tɨ. 7 Né
kin ra adɨ wɔngɨ ra ngar lé n̨a̰. Beɓa ulə njérɔ-je liə, adɨ d'ɔw 'tɔl
dowbé-je kinlé rəm, ɓá 'ró ɓebo lə-dé rúkɨ-rúkɨ dɔ-tɨ rəm. 8 Go-tɨ, təl
idə ngannjékullə-je liə panè: Nékuso tò ngɔsi. Ngà dow-je kí 'ɓa-dé lo
taana̰-tɨ lé ɓá 'to dow-je kí 'tuwə ree al. 9 Ə̰ ɔti ɔwi tagajɨ rəbɨ-je-tɨ, 'ɓai
dow-je lay ya kí a kingəi-dé, kdɔ kadɨ 'ree lo nékuso-tɨ kí lo taana̰-tɨ lé.
10 Beɓa ngannjékullə-je lé d'ɔtɨ d'ɔw ta gajɨ rəbɨ-je-tɨ ə 'ɓa dow-je lay
ya kí d'ingə-dé, njémɛ̨ɛ̨ndul-je, kì njémɛ̨ɛ̨majɨ-je, 'ree sə-dé adɨ dow-je
'rusɨ mɛ̨ɛ̨ kəy nékuso kí lo taana̰-tɨ lé njḭ-njḭ. 11 Ngà lokɨ ngar ree andɨ
mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ kdɔ koo dow-je kí 'ree lo nékuso-tɨ kí lo taana̰-tɨ lé rəmə,
kəm-é usɨ dɔ dingəm-tɨ káre kí isɨ lo nékuso-tɨ kí lo taana̰-tɨ kì kubɨ-é
rɔ-é-tɨ al. 12 Beɓa ngar lé dəji-é panè: Nam-m, ban ɓá 'ree lo kin-tɨ nal
kulə kubɨ-é rɔ-i-tɨ wa? Ngà dingəm lé tɛ̨ɛ̨ ta-é ilə-é-tɨ al. 13 †Beɓa ngar
idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti uwəi dow kin 'tɔ́i ji-é-je kì nja-é-je
njim-njim ə iləi-é ndaga lo-tɨ kí ndul ndḭ-ndḭ. Ɛ̰ ɓá to lo kí à nɔ̰-tɨ rəm,
à kuso ngangɨ-é titɨ məgəgə-məgəgə rəm. 14 Bè ya tɔ, dɛ̨ kí Lubə 'ɓa-dé
lé, kɔr-dé n̨a̰. Ngà dɛ̨ kí ɛ̨ mbətɨ-dé ɓá 'to kí ndɛ̨ bè.

---

† **21:42** 21:42 Pa 118:22-23 † **22:13** 22:13 Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

Lambo lə Sejar
Mar 12:13-17; Luk 20:20-26

15 Parisi-je d'ɔw d'ɔjɨ-nạ̃ ta kdɔ sangɨ kəm rəbɨ kuwə Jeju kɨ̀ ta kɨ́
ta-é-tɨ. 16 Beɓa d'ulə njéndó né-je lə-dé rəm, ɓá kutɨ dow-je lə Erodɨ
rɔ Jeju-tɨ kadɨ 'dəjɨ-é 'panè: Njèndó dow-je né, j'gə kɨ́ i lé 'to njèpata
kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, i 'isɨ 'ɔjɨ dow-je rəbɨ lə Lubə kɔjɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá i
lé 'ɓəl kəm dow al rəm, kdɔ i 'oo majɨ lə dow kɨ́ taga nè kin al. 17 Ƣn ə́
idə-ji tagɨr lə-i kɨ́ sɔbɨ dɔ ta kin adɨ j'oo: «To tó-é kadɨ dow ugə lambo
lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?» 18 Ngà Jeju gə tagɨr kɨ́ majɨ al kɨ́ mẹ̃ẹ̃-
dé-tɨ adɨ idə-dé panè: «Sə̃i njékədkəm dow-je kanlé! Kdɔ ri ɓá 'sangi
kadɨ ooi ta kɨ́ mẹ̃ẹ̃-m-tɨ wa? 19 Ɔji-mi là kɨ́ dow-je d'isɨ d'ugə-né lambo
lé adi-mi m'oo.» Beɓa dẹ̃ d'un kạ̃ là d'ɔjɨ-é. Ngá ɓá ẹ̃ dəjɨ-dé panè:
20 «To dɔ nạ́ kɨ̀ ri nạ́ ɓá tò-tɨ wa?» 21 Rəmə dẹ̃ d'ilə-é-tɨ 'panè: «To dɔ
Sejar kɨ̀ ri-é.» Ngá ɓá ẹ̃ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà
né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» 22 Ta kɨ́ Jeju ilə-dé-tɨ lé ɔr ndil-dé adɨ
d'iṇə-é d'ɔw lo lə-dé.

Ta kɨ́ dɔ tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃-tɨ
Mar 12:18-27; Luk 20:27-38

23 †Rəmə mẹ̃ẹ̃ ndɔ-é-tɨ kin ya, Sadusi-je kɨ́ 'to njépanè tɔsɨ ndəl kində
lo tẹ̃ẹ̃ goto lé 'ree rɔ Jeju-tɨ ə 'dəjɨ-é ta 'panè: 24 Njèndó dow-je né, ta kɨ́
Moiyijɨ pa ə́n: Kinə dow taa dené ɓá ojɨ siə ngon al ɓəy ya ə oy rəmə,
kadɨ ngonkɔ̃-é taa dené ndubə lé, ində-né ko-é*. 25 Ngà kinə ngankɔ̃-
nạ̃-je siri dan-ji-tɨ nè je bè, ɓá ẹ̃ kɨ́ dɔsạ̃y taa dené ə́ ojɨ siə ngon al ɓəy
ya ə oy iṇə dené lé adɨ ngonkɔ̃-é. 26 Ẹ̃ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo lé kàrè bè ya
rəm, ɓá njèkungɨ-dé-tɨ mutə kàrè bè ya sar ngankɔ̃-nạ̃-je kɨ́ siri d'oy-
né lay, 27 ɓá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-tɨ tɔ. 28 Ndɔ kɨ́ dow-je d'a tɔsɨ
ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃ lé se, dené kinlé à to ne nạ́ dan-dé-tɨ kɨ́ siri kinlé wa?
Kdɔtalə dẹ̃ 'taa-é ya lay. 29 Beɓa Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Sə̃i uri wale, kdɔ
sə̃i 'gəi mẹ̃ẹ̃ ta kɨ́ mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay lé al rəm, ɓá 'gəi tɔ́gɨ Lubə
al rəm. 30 Kdɔtalə ndɔ kɨ́ dow-je d'a tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃ lé, taanạ̃ à
goto. Dow-je d'a kisɨ titɨ-nạ̃ kɨ́ malayka-je d'isɨ-né dɔrạ̃-tɨ kin bè. 31 Ta
kɨ́ Lubə pa sə-si mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ liə sɔbɨ-né dɔ tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃ lé,
sə̃i 'ndói nja káre ooi al wa? Lubə pa mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ liə panè: 32 “M'to
Lubə lə Abrakam, m'to Lubə lə Isakɨ kɨ̀ Lubə lə Jakobɨ. Adɨ Lubə lé, to
Lubə lə dow-je kɨ́ d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kɨ́ d'isɨ kəm†.”» 33 Kosɨ
dow-je kɨ́ d'oo néndó lə Jeju lé, néndó liə ɔr ndil-dé ṇạ̃.

Ta lə ndukun kɨ́ boy itə madɨ-é-je
Mar 12:28-34; Luk 10:25-37

34 Lokɨ Parisi-je d'oo kɨ́ Jeju uwə ta Sadusi-je lé, dẹ̃ 'kəw-nạ̃ 35 rəmə
dow káre dan-dé-tɨ kɨ́ to njèndó dow-je ndukun, ndigɨ koo ta kɨ́ mẹ̃ẹ̃
Jeju-tɨ adɨ dəjɨ-é panè: 36 Njèndó dow-je né: Dan ndukun-je-tɨ lé, ẹ̃ kɨ́
rá ɓá to kɨ́ boy itə madɨ-é-je wa? 37 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: 'A ndigɨ
'Ɓaɓe Lubə lə-i kɨ̀ mẹ̃ẹ̃-i kɨ́ káre-rè, kɨ̀ ndil-i lay, ɓá kɨ̀ tagɨr lə-i lay rəm
tɔ‡. 38 Ẹ̃ ɓá to ndukun kɨ́ dɔsạ̃y kɨ́ boy itə madɨ-é-je lay. 39 Ndukun kɨ́
njèkungɨ-tɨ joo kɨ́ tanạ̃ siə bè tɔ ə́n: 'A ndigɨ dow madɨ-i tanạ̃ kɨ̀ rɔ-i

† **22:23** 22:23 Knj 23:8 * **22:24** 22:24 Det 25:5 † **22:32** 22:32 Kaglo-tɨ kɨ́ Lubə pa-nè ta kɨ̀ Moiyijɨ ɓa-né ri Abrakam, kɨ̀ Isakɨ, kɨ̀ Jakobɨ kinlé dẹ̃ d'oy kete low ngá (Tẹt 3:6, 15). ‡ **22:37** 22:37 Det 6:5

bè§. 40 †Ndukun-je lə Moiyiji lay rəm, ɓá néndó-je lə njépata-je kí ta
Lubə-ti lay kin ya 'tò gin tɔ́gi-ti lə ndukun-je kí joo kinlé.

Ta lə Kristi kì Dabidi
Mar 12:35-37; Luk 20:41-44

41 Loki Parisi-je 'kəw-nạ̃ lé, Jeju dəji ta panè: 42 Ta ri ɓá 'giri dɔ
Kristi-ti lé wa? Kristi to ngonka nạ́ wa? Dẹ̃ d'ilə-é-ti 'panè: To ngonka
Dabidi. 43 Beɓa Jeju dəji-dé ɓəy panè: Ngà ra ban ɓəy ɓá Ndil Lubə ra
kullə mẹ̃ẹ̃ Dabidi-ti adi ẹ̃ kàrè ɓa-é 'Ɓaɓe ɓəy wa? Kdɔtalə Dabidi ya
panè:
44 'Ɓaɓe Lubə idə 'Ɓaɓe lə-m panè:
'Ree isi dɔ jikɔl-m-ti, sar kadi m'təl njéba-je lə-i gin tɔ́gi-i-ti.*
45 Ngà kí Dabidi ɓa Kristi 'Ɓaɓe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban ɓəy
wa? 46 Lo-é-ti kinlé, dow kí dan-dé-ti kí asi kilə ta Jeju-ti goto. Beɓa kị̃
dɔ gangi ndɔ-é-je-ti kinlé, dow kí ɓo əji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

23

Ta lə Jeju kì njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kì Parisi-je
Mar 12:38-39

1 Beɓa Jeju idə kosi dow-je, dẹ̃ kì njéndó né-je liə panè:
2 Ndukun-je kí Lubə adi Moiyiji ndàngi lé, njéndó dow-je ndukun-
je, kì Parisi-je ɓá 'to njékɔr mẹ̃ẹ̃-é kadi dow-je. 3 To tó-é kadi ooi ta
lə-dé, kadi 'rai tó mindi-dé-ti berere-berere. Ngà ndaji ɓá 'ndaji kullə
ra-dé al, kdɔtalə né kí d'isi 'ndó dow-je lé, dẹ̃ 'təl rɔ-dé go-ti al. 4 Dẹ̃
lé, né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngạ̃ ya 'tó 'tində dɔ dow-je-ti, ngà dẹ̃ rəmə
ngon ji-dé ya kàrè 'ndigi kulə gəti-né sə-dé al. 5 †Né lay kí dẹ̃ 'ra lé, 'ra
kdɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Beɓa dẹ̃ 'tó ndukun-je lə Lubə ngan ku
né-je-ti, ɓá 'tó ta bagi-dé-je-ti, kì nati nɔ̃̀-dé-je-ti, d'u kubi-je lə-dé d'adi
boy yul-yul, d'ɔsi kulə sul-é-je-ti d'adi ngal puu-puu.* 6 Dẹ̃ 'sangi lokisi
kí kete nɔ̃̀ dow-je-ti lo nékuso ra nạ̃y-je-ti rəm, 'ndigi lokisi kí kete mẹ̃ẹ̃
kəykəwnạ̃-je-ti rəm, 7 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nạ̃ lokosi-
je-ti rəm, ɓá 'ndigi kadi dow-je 'ɓa-dé njéndó dow-je né tɔ. 8 Ngà sạ̃i lé,
adi dow-je 'ɓa-si njéndó dow-je né al, kdɔtalə njèndó-si né, ẹ̃ káre-rè
bè, ngà sạ̃i lé, 'toi ngankɔ̃-nạ̃-je lay. 9 'Ɓai dow kí dɔnangi-ti nè bɔbi-si
al, kdɔtalə Bɔbi-si ra káre-rè, adi to njèkisi dɔrạ̃-ti. 10 Adi dow ɓa-si
njékun dɔ-je al, kdɔtalə Kristi† lé, ẹ̃ ya kì kár-é to njèkun dɔ-si. 11 †Dow
kí to 'boy dan-si-ti lé, à to ngonnjèkullə lə-si. 12 †Dow kí ɔji rɔ-é lé, d'a
kulə dɔ-é ki nangi, ngà dow kí sɔl dɔ-é ɓá d'a kitə dɔ-é ki taá tɔ.

Ta lə tuji kí à kusi dɔ Parisi-je-ti kì njéndó dow-je ndukun-je
Mar 12:40; Luk 11:39-52; 20:47

13 Tuji à kusi dɔ-si-ti, sạ̃i njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je kí 'toi
njékədkəm dow-je! Kdɔtalə sạ̃i uti tarəbi kandi kɔ̃ɓe-ti kí dɔrạ̃-ti dɔ
dow-je-ti. Sạ̃i ya kàrè ɔwi-ti al rəm, ɓá dow-je kí 'ndigi kɔw-ti kàrè, sạ̃i
ɔgi-dé rəm.

---

§ **22:39** 22:39 Mbl 19:18 † **22:40** 22:40 Luk 10:25-28 * **22:44** 22:44 Pa-je 110:1 † **23:5** 23:5 Mat 6:1 * **23:5** 23:5 Njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je lé, 'ra né-je kin bè kdɔ kadi dow-je d'oo titi-nạ̃ né kí dẹ̃ ɓá d'un rɔ-dé d'adi Lubə ngay d'itə ndəgi dow-je bè. † **23:10** 23:10 Kristi lé kɔr mẹ̃ẹ̃-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **23:11** 23:11 Mat 20:26,27; Mar 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 † **23:12** 23:12 Luk 14:11; 18:14

14 [Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sǫ̃i njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je
kɨ́ 'toi njékədkəm dow-je! Kdɔtalə sǫ̃i 'kəəi né-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ lə
njéngɔwkoy-je kər-kər ə 'pai ta kɨ̀ Lubə adi ngal ṇ̃ą-ṇ̃ą kdɔ kadɨ dow-je
d'oo-si-né. Beƀa ta kɨ́ gangɨ kɨ́ ngą̃ ṇ̃ą ya à ree dɔ-si-tɨ.]‡

15 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sǫ̃i njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je kɨ́ 'toi
njékədkəm dow-je. Kdɔtalə sǫ̃i asi lo-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè, kɨ̀ dan babo-
je nakɨ-nakɨ kdɔ kadɨ ingəi dow kɨ́ a təli-é jipɨ-tɨ. Ngà lokɨ ingəi-é adi
təl jipɨ ngá rəmə, adi dowƀé təl to dow kɨ́ tuwə kɔw dan pər-tɨ kɨ́ tò
sartagangɨ tɔ̀y-si nja joo ƀəy!

16 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sǫ̃i njékəmtɔ-je kɨ́ njékɔr nɔ̨̃ dow-je. Sǫ̃i lé
'painè: Kinə dow ubɨ rɔ-é kɨ̀ kəy lə Lubə, ƀá ra né-é al kàrè to kare.
Ngà kinə dow ubɨ rɔ-é kɨ̀ lɔr kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə rəmə, kadɨ dowƀé
ra né-é lé ya ƀane. 17 Sǫ̃i mƀə́ dow-je kɨ́ njékəmtɔ-je kan! Né kɨ́ ra ƀá
boy ṇ̃ą wa? Lɔr ƀá boy ṇ̃ą əse kəy lə Lubə kɨ́ njètəl lɔr né kɨ́ aa njay-tɨ
ƀá boy ṇ̃ą wa? 18 Sǫ̃i 'pai ƀəy 'painè: Kinə dow ubɨ rɔ-é kɨ̀ logugɨ né
lə Lubə, ƀá ra né-é al kàrè to kare. Ngà kinə dow ubɨ rɔ-é kɨ̀ kadkare
kɨ́ to logugɨ né-tɨ lə Lubə rəmə, kadɨ dowƀé ra né-é lé ya ƀane. 19 Sǫ̃i
njékəmtɔ-je kanlé! Né kɨ́ ra ƀá to né kɨ́ boy ṇ̃ą wa? Kadkare ƀá boy ṇ̃ą
əse logugɨ né lə Lubə kɨ́ ra kadkare adɨ təl né kɨ́ aa njay ƀá boy ṇ̃ą wa?
20 Yən, dow kɨ́ ubɨ rɔ-é kɨ̀ logugɨ né lə Lubə lé, ɛ̨ ubɨ rɔ-é kɨ̀ logugɨ né
lə Lubə ya rəm, ƀá ɛ̨ ubɨ rɔ-é kɨ̀ né-je lay kɨ́ tò logugɨ né-tɨ lə Lubə lé
rəm tɔ. 21 Dow kɨ́ ubɨ rɔ-é kɨ̀ kəy lə Lubə lé, ɛ̨ ubɨ rɔ-é kɨ̀ kəy lə Lubə
ya rəm, ƀá ɛ̨ ubɨ rɔ-é kɨ̀ Lubə kɨ́ njèkisɨ mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ lé rəm tɔ. 22 †Dow
kɨ́ ubɨ rɔ-é kɨ̀ dɔrą̃ lé, ɛ̨ ubɨ rɔ-é kɨ̀ kalikɔ̨̃ƀe lə Lubə rəm, ƀá ɛ̨ ubɨ rɔ-é
kɨ̀ Lubə kɨ́ njèkisɨ dɔ kalikɔ̨̃ƀe-tɨ lé rəm tɔ.

23 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sǫ̃i njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je kɨ́ 'toi
njékədkəm dow-je. Kdɔtalə sǫ̃i lé mbikam-je lə-si kɨ́ ətɨ majɨ-majɨ, kɨ̀
mbikamną́y-je, kɨ̀ né ndɨr ną́y-je kin kàrè, sǫ̃i ɔri káre dan kɨ́ dɔgɨ-tɨ
adi Lubə. Rəmə né ra kɨ́ njururu, kɨ̀ koo kəmtondoo, kɨ̀ kąd̃ɔndi-tɨ kɨ́
to né-je kɨ́ boy ṇ̃ą mɛ̨̃ɛ̨ ndukun-tɨ lé ƀá sǫ̃i ooi kɨ̀ né al. Né-je kin ƀá
lé à to kullə ra-si, ƀá ndəgɨ né-je kinlé kàrè, sǫ̃i a tusi kiṇ̃əi al rəm tɔ.
24 Sǫ̃i njékəmtɔ-je kɨ́ njékɔr nɔ̨̃ dow-je kan! Sǫ̃i lé tò titɨ-ną̃ né kɨ́ ngon
kuu kɨ́ sɛ̨̃ bè kin ƀá sǫ̃i ooi-é dan man kąy-si-tɨ adɨ uni-é kɔgɨ, ngà rəmə
Jambal kɨ́ boy kin ƀá sǫ̃i ooi-é al, adɨ uyi-é mɛ̨̃ɛ̨-si-tɨ mɨrɨkɨ.

25 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sǫ̃i njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je kɨ́ 'toi
njékədkəm dow-je! Sǫ̃i lé, gidɨ kobɨ-je kɨ̀ gidɨ tasa-je ƀá 'togi adɨ aa
majɨ rəmə, né-je kɨ́ rusɨ mɛ̨̃ɛ̨-é njɨ̃-njɨ̃ lé, to né ƀogɨ-je kɨ̀ né-je kɨ́ ingəi
kɨ́ go rəƀɨ ƀo né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ ra-si. 26 I Parisi kɨ́ njèkəmtɔ! 'Togɨ mɛ̨̃ɛ̨
kobɨ ya pá rəmə gidɨ-é kàrè à kaa majɨ tɔ.

27 †Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sǫ̃i njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je kɨ́ 'toi
njékədkəm dow-je! Sǫ̃i lé, 'titi-ną̃ kɨ̀ dɔƀadɨ-je kɨ́ dow-je 'ra gidɨ-é kɨ́
ndaa-tɨ né kɨ̀ pɔ̨̃ɔ̨̃, adɨ nda mbəy-mbəy majɨ, ngà mɛ̨̃ɛ̨-é rəmə singə
dow-je kɨ́ d'oy, kɨ̀ né-je kɨ́ ndum ƀá rusɨ bè kin. 28 Sǫ̃i lé kàrè, bè ya tɔ.
Ta kəm dow-je-tɨ lé, 'rai rɔ-si tanąʼ kɨ̀ dow-je kɨ́ njéra né njururu-je bè,
ya ngà kədkəm dow-je, kɨ̀ né ra kɨ́ majɨ al ya rusɨ mɛ̨̃ɛ̨-si njɨ̃-njɨ̃.

---

‡ **23:14** 23:14 Ta-je kɨ́ tò mbunə̃ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨̃ɛ̨ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsąy kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **23:22** 23:22 Mat 5:34 † **23:27** 23:27 Knj 23:3

29 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sə̨i njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je kɨ́ 'toi
njékədkəm dow-je! Kdɔtalə 'rai dɔɓadɨ njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ adi
majɨ rəm, ɓá 'tijəi ndajɨ né-je kɨ́ majɨ-majɨ dɔɓadɨ njéra né njururu-
je-tɨ 30 ə 'painè: Kinə jɛ̨ ɓá j'isɨ kaglo-tɨ lə ka-ji-je kɨ́ ndɔkɨ lé rəmə, j'a
kində rɔ-ji natɨ sə-dé kdɔ tɔl njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lé al. 31 Beɓa ta
pa-si kɨ̀ kullə ra-si-je ya 'tɔji-né kɨ́ 'toi nganka njétɔl njépata-je kɨ́ ta
Lubə-tɨ. 32 Bè rəmə, to tagajɨ kullə ra ka-si-je lé ya uni tin ə́ jè 'rai 'tɔli
ta-é!
33 †Sə̨i kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-si majɨ al titɨ-nə̨ kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨̃ pii-je bè kan! Sə̨i lé, ta kɨ́ gangɨ
kdɔ kadɨ dow-je d'ɔw-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ lé, a tɛ̨̃ɛ̨i kəm-tɨ rá
wa? 34 Gin-é kin ɓá Lubə panè: Yən, m'a kulə njépata-je kɨ́ ta-m-tɨ,
kɨ̀ njégosɨ-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je lə-m kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rɔ-si-tɨ. Sə̨i
a tɔli dɛ̨ kɨ́ nə̨́-je rəm, a ɓəi dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je kagdəsɨ-tɨ rəm, a tindəi dɛ̨
kɨ́ nə̨́-je kɨ̀ ndəy marɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ kəykəwnə̨-je-tɨ lə-si sə̨i jipɨ-je lé rəm, ɓá
a kuləi kəm dɛ̨ kɨ́ nə̨́-je ndoo kadɨ d'ə̨ay-nə̨ kɨ̀ lo-lo rəm tɔ. 35 Né-je
kinlé à tò bè kdɔ kadɨ ta məsɨ njéra né kɨ́ njururu kɨ́ ə̨y nangɨ puu-puu
kɔgɨ kinlé tò dɔ-si-tɨ. Un kutɨ-é dɔ məsɨ Abɛl-tɨ kɨ́ to dow kɨ́ njèra né
kɨ́ njururu sar tɛ̨̃ɛ̨-né dɔ məsɨ Jakari-tɨ kɨ́ to ngon lə Baraki. Jakari lé,
sə̨i 'tɔli-é mbunə̨ kəy-tɨ lə Lubə kɨ̀ logugɨ né kɨ́ to lo kilə kadkare kadɨ
Lubə. 36 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ ta kɨ́ gangɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ njétɔl dow-je
lé à kusɨ dɔ dow-je-tɨ kɨ́ ngɔsnè kin.

Jeju ndingə rɔ-é kdɔ dow-je kɨ́ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ
Luk 13:34-35

37 'Wa! Sə̨i dow-je kɨ́ Jorijalɛ̨m! 'Wa! Sə̨i dow-je kɨ́ Jorijalɛ̨m! Sə̨i 'toi
njétɔl njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ, njétilə dow-je kɨ́ Lubə ulə-dé rɔ-si-tɨ kɨ̀
ər tɔl-dé. Nja kandangɨ-kandangɨ ə́ m'ndigɨ kəw-si kɨ rɔ-m-tɨ tanə̨ kɨ́
kɔ̨ kunjə kəw-né ngan-é gin bagɨ-é-tɨ kin bè, ə́ 'mbati! 38 Ooi majɨ, kəy
lə-si à tokɨ tusɨ kiə̨̃nə kɨ dɔ-si-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃! 39 M'a kidə-si rəsɨ. Kɨ̃ nè kɔw kɨ
kete kinlé, a kooi-mi kɨ̀ kəm-si gogɨ ndə̨ al ya sar kaglo-tɨ kɨ́ a pai-né
painè:
Kadɨ Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-tɨ kɨ́ njèree kɨ̀ ri 'Baɓe!§

Ta-je kɨ́ dɔ ndɔ-je-tɨ kɨ́ dɔbəy-tɨ

24

Ta kɨ́ dɔ kəy-tɨ lə Lubə kɨ́ à tujɨ
Mar 13:1-23; Luk 21:5-24

1 Lokɨ Jeju ɔtɨ takəy-tɨ lə Lubə isɨ ɔw rəmə, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-
tɨ 'tɔjɨ-é 'panè: «'Oo kəy lə Lubə kɨ́ 'ra d'adɨ ndajɨ-é-je majɨ-majɨ kin.»
2 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Ooi né-je kin lay ya al wa? Ooi majɨ, m'a
kidə-si rəsɨ kɨ́ d'a titə tilə káre káre, ngon ər ya kàrè à tò dɔ madɨ-é-tɨ
lo kin-tɨ al.»
3 Beɓa lokɨ Jeju ɔw isɨ dɔ mbal kə̨ kagɨ Olibiye-je-tɨ rəmə, njéndó né-
je liə 'ree d'ingə-é kɨ̀ kár-é 'dəjɨ-é 'panè: «'Idə-ji, ndɔ kɨ́ rá ɓá né-é-je
kinlé à ra né wa? Əse ri ɓá à tɔjɨ ndɔ ree-i lé wa? Ə ri tɔ ɓá à tɔjɨ
dɔbəy ndɔ kɨ́ à ree lé wa?»
4 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ, adi dow ədɨ-si al.
5 Kdɔ dow-je nə̨̃nə̨ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-tɨ ə d'a panè: “Dɛ̨ ya 'to

† **23:33** 23:33 Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 § **23:39** 23:39 Pa 118:26

Kristɨ* lé.” Beƀa d'a kədɨ-né dow-je ṇa̰ kur-dé-né wale. 6 Sə̰i a kooi poy
rɔ-je kɨ̀ ká rɔ-je. Ooi go rɔ-si nè mẹ̰ẹ̰-si à kị̰ gangɨ man. Kdɔ, lé ban-ban
ya kàrè né-je kinlé à ra né ya; ngà kẹ̰ ƀá à to sɔ̰y né-je al ya ƀəy. 7 Gin
dow-je madɨ d'a kị̰ rɔ kɨ̀ gin dow-je kí madɨ, kɔ̰ƀe káre à kị̰ rɔ kɨ̀ kɔ̰ƀe
kí káre, ƀo à kɔ̰̀ rəm, dɔnangɨ à yəkɨ kɨ̀ lo-lo rəm†. 8 Né-je kinlé à tò
titɨ-na̰ kɨ̀ kulə gin ndo kí ra dené bè. 9 †Beƀa d'a kun dɔ-si kadɨ dow-je
d'adɨ-si kɔ̰̀ rəm, kadɨ 'tɔl-si rəm. Gin dow-je lay ya d'a kɔsɨ-si kɨ̀ ta kdɔ
ta lə-m. 10 Ndɔ-é-tɨ kinlé, dow-je ṇa̰ ya d'a kilə kadmẹ̰ẹ̰ lə-dé kɔgɨ, d'a
kun dɔ-na̰ rəm, ƀá d'a kɔsɨ-na̰ ta rəm tɔ. 11 Dow-je ṇa̰ d'a ree ƀa rɔ-dé
njépata-je kí ta Lubə-tɨ ə d'a kur dow-je ṇa̰ wale. 12 Né ra kí majɨ al à
kɔw kəm-é kete-kete, gin-é kin ƀá ndigna̰ lə dow-je ṇa̰ ya à təl sɔl-né.
13 †Ngà dow kí uwə rɔ-é ngạ̰ sar tẹ̰ẹ̰ sɔ̰y-é-tɨ ə à kajɨ. 14 Poyta kí Majɨ kí
sɔbɨ dɔ kɔ̰ƀe lə Lubə kinlé, d'a kilə mbẹ̰-é dɔnangɨ-tɨ nè lay kdɔ kadɨ
gin dow-je lay d'oo kɨ̀ mbɨ-dé, ƀəy ngá ƀá dɔbəy ndɔ lé à ree ƀəy.»
15 «Lokɨ a kooi nékɔbɨ, kɨ̀ né kí tò ṇẹ̰ lo-tɨ kí aa njay titɨ kí ndɔkɨ
Daniyel njèpata kí ta Lubə-tɨ pa-né lé rəmə, kadɨ dow kí isɨ ndó mbete
kinlé gə mẹ̰ẹ̰-é majɨ‡ rəm, 16 ƀá kadɨ dow-je kí d'isɨ dɔnangɨ Jude-tɨ
d'ạ̰y d'ɔw dan mbal-je-tɨ rəm tɔ. 17 †Dow kí isɨ dɔ kəy-tɨ§ kàrè kadɨ ur
nangɨ kdɔ kɔw kəy kun né madɨ al ngá, 18 rəm dow kí ạ̰ ndɔrɔ kàrè,
kadɨ ree ƀee un kubɨ kul liə al rəm tɔ. 19 Ə̰ mẹ̰ẹ̰ ndɔ-é-je-tɨ kin tujɨ kí
à kusɨ dɔ dené-je-tɨ kí njésəm kɨ̀ dẹ̰ kí d'isɨ d'adɨ mba ngan-je à tò ban
ə́n ə! 20 'Pai ta kɨ̀ Lubə ṇa̰ kdɔ kadɨ ndɔ kạ̰y lə-si tò nạ̰y kul-tɨ al rəm,
kadɨ tò ndɔ taakoo-tɨ lə-ji jə̰i jipɨ-je al rəm tɔ. 21 †Kdɔ ndɔ-je kinlé, à
to ndɔ kɔ̰̀ kí dum natɨ. Ə̰ to kɔ̰̀ kí lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nụ sar ƀone
kin ya kàrè, dow oo nja káre al ƀəy rəm, ƀá dow à koo gạ̰-é gogɨ al ya
sar rəm tɔ*. 22 Kinə 'Baƀe gangɨ ta ndɔ-je kinlé adɨ gɔjɨ al rəmə, dow
kí à kajɨ ya goto. Ngà ẹ̰ à kadɨ ndɔ kɔ̰̀-je kí dum natɨ kinlé gɔjɨ, kdɔ
dow-je kí ẹ̰ mbətɨ-dé adɨ 'to dow-je liə. 23 Kinə dow idə-si panè: “Kristɨ
ạ̰ nè” əse “ạ̰ yó” kàrè, 'taai ta liə al. 24 Kdɔtalə njéƀa rɔ-dé Kristɨ-je,
kɨ̀ njéƀa rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-tɨ d'a kị̰ kdɔ ra nékɔjɨ-je, kɨ̀ né
mbəli-je kdɔ kədɨ-né dow-je. D'a ra bè sangɨ-né koo se d'a kur dow-je
kí Lubə mbətɨ-dé lé wale kare wa. 25 Mạ̰ m'idə-si ngá ə́n! 26 †Kinə
d'idə-si 'panè: Ooi, Kristɨ, dow kí Lubə mbətɨ-é, ạ̰ diləlo-tɨ nɔ̰̀ rəmə
ɔwi lo-é-tɨ al əse lokɨ dow idə-si panè: Ooi, ẹ̰ ƀɔ̰yɔ rɔ-é nè tin, kàrè
'taai ta liə al rəm tɔ. 27 Kdɔ ree Ngon lə dow lé, à tana̰ kɨ̀ təlndi kí ị̰ lo
kubə kàdɨ-tɨ ɔw njal lo kur kàdɨ-tɨ kin bè. 28 †Lo kí nin tò-tɨ lé, lo-é ya
mal-je d'a kəw-na̰-tɨ†.»

Ta təl ree lə Ngon lə dow

29 †«Go ndɔ kɔ̰̀-je-tɨ kí dum natɨ kinlé ya rəmə,
Londul à kutɨ kəm kàdì! Nạ̰y à nda al!
Kərwə̰i-je kí dɔrạ̰-tɨ d'a tusɨ nangɨ!

---

* **24:5** 24:5 Kristɨ lé kɔr mẹ̰ẹ̰-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. † **24:7** 24:7 Eja 19:2 † **24:9** 24:9 Mat 10:22 † **24:13** 24:13 Mat 10:22 ‡ **24:15** 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 † **24:17** 24:17 Luk 17:31 § **24:17** 24:17 Dɔ kəy-tɨ: To gạ̰ kəy-je kí ƀe lə-ji nè kin al. To kəy dur-dur-je kí 'ra ndil dɔ-tɨ adɨ to lo taakoo, lo kí d'isɨ-tɨ d'adɨ yə́l dan-dé. † **24:21** 24:21 Ntd 7:14 * **24:21** 24:21 Dan 12:1 † **24:26** 24:26 Luk 17:23,24 † **24:28** 24:28 Luk 17:37 † **24:28** 24:28 Job 39:30 † **24:29** 24:29 a Ntd 6:12; b Ntd 6:13

Tɔ́gɨ-je kí dɔrą̃-tɨ à yəy yəkɨ-yəkɨ‡!»
30 †«Beɓa nékɔjɨ lə Ngon lə dow à tɛ̨ɛ̨ dɔrą̃-tɨ, rəmə gin kojɨ-je lay
kí dɔnangɨ-tɨ nè d'a ndingə rɔ-dé. Dɛ̨ d'a koo Ngon lə dow à kɨ̨ dɔrą̃-
tɨ kisɨ ree dan kilndi-tɨ, kì tɔ́gɨ kí ɲą̃ rəm, ɓá dan riɓa-tɨ kí ɲą̃ rəm
tɔ.§ 31 Lokɨ ndi təbɨ mbanga à ɓa dɔrą̃-tɨ pṵ̃-pṵ̃ rəmə, Ngon lə dow
à kulə malayka-je liə kadɨ 'kəw dow-je lay kí ɛ̨ mbəti-dé kɨ dɔ kum
dɔnangɨ kí sɔ kin lay kɨ natɨ. D'a kɨ̨ ngangɨ dɔnangɨ-tɨ kí káre kɔw njal
tɛ̨ɛ̨ ngangɨ-é-tɨ kí káre.»
32 Uni néndó mɛ̨ɛ̨ gosta-tɨ kí dɔ kote-tɨ kin ooi. Kote lé lokɨ balkəm-é-
je təl tò mbəl ɓá mbi-é tubə dɔ-tɨ lé, sə̨i 'gəi kí nąy ɓà nąy ngɔsi. 33 Bè
ya tɔ, lokɨ ooi kí né-je lay kinlé isɨ ra né rəmə, kadɨ 'gəi kí Ngon lə dow
ą̃ tarəbɨ-tɨ pèrèrè ngá. 34 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kí dow-je kí d'isɨ
kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. 35 Dɔrą̃-je kì dɔnangɨ
kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangɨ. 36 Ta lə ndɔ əse
kàdì ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dɔrą̃-tɨ kàrè
'gə al rəm, Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al rəm, ngà Bɔbɨ-é ya kì kár-é
ɓá gə. 37 Né kí ndɔkɨ ra né kaglo-tɨ lə Nuwe lé, gą̃-é ya à ra né ndɔ
ree-tɨ lə Ngon lə dow lé tɔ. 38 Ndɔkɨ kete kadɨ man bəlɨm ree taa lo lay
lé, dow-je d'uso né-je, d'ą̃y né-je, 'taa-ną̃-je, d'adɨ ngan-dé-je 'taa-ną̃-je,
sar ndɔ-tɨ kí Nuwe ɔw-né mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ lé. 39 Mɛ̨ɛ̨ dow-je oy səl dɔ rɔ-dé-
tɨ adɨ man bəlɨm ree tɔl-dé lay. Bè ya tɔ, ndɔ kí Ngon lə dow à ree lé,
lo à tujɨ puktu-puktu. 40 Beɓa dow-je joo d'ą̃ mɛ̨ɛ̨ ndɔr-tɨ kí káre kàrè,
Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre. 41 Dené-je joo d'ą̃ d'ur né mɛ̨ɛ̨
bɨr-tɨ kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre. 42 Ƣn ɔ́ isi kəm
dɔ rɔ-si-tɨ, kdɔ sə̨i 'gəi ndɔ ree 'Ɓaɓe lə-si al. 43 †Kadɨ 'gəi né kin majɨ:
Kinə 'ɓa njèkəy gə dɔkàdì kí ndɔɔ kí njèɓogɨ à ree-né lé, ɛ̨ à kisɨ kəm
ɓɨ à kiɲə-é kadɨ ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə al. 44 Gin-é kin ɓá sə̨i kàrè, isi dɔ
nja-si-tɨ, kdɔ Ngon lə dow lé à ree dɔkàdì-tɨ kí sə̨i 'gɨri dɔ-tɨ al. 45 Ną̃ ɓá
to ngonnjèkullə kí njèra né kí tɔgrɔ-tɨ kí to njèkəmtutɨ wa? To ɛ̨ kí 'ɓa-
é ində-é dɔ madkullə-je-tɨ liə kdɔ kadɨ oo go-dé kì nékuso kì dɔkàdì-é
dɔkàdì-é. 46 Ngonnjèkullə kí 'ɓa-é təl ree mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə ɓá ingə-é ta
kullə-tɨ titɨ-ną̃ bè lé, to njènékumą̃. 47 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kí 'ɓa-é
à kiɲə nékingə-é-je lay mɛ̨ɛ̨ ji-é-tɨ. 48 Ngà kinə to ngonnjèkullə kí majɨ
al lé, à pa mɛ̨ɛ̨-é-tɨ panè: «'Ɓa-m à təl ree kalangɨ al ɓəy» 49 ɓá ɛ̨ ą̃
ká tində madkullə-je-tɨ liə, kì ká kuso né-tɨ kì ká kąy né-tɨ kì gɔ̨yibɨ-je
rəmə, 50 'ɓa-é à təl ree kubə-é nangɨ busɨ ndɔ-tɨ kí ɛ̨ ində mɛ̨ɛ̨-é dɔ-tɨ
al rəm, dɔkàdì-tɨ kí ɛ̨ à gə al rəm tɔ. 51 Ɛ̨ à kində-é kində kɔjɨ kí ngą̃
ną̃ ə à kadɨ-é ingə kɔ̨ natɨ kì njékədkəm dow-je lo-tɨ kí d'a nɔ̨-tɨ rəm,
ɓą̃ d'a kuso ngangɨ-dé titɨ məgəgə-məgəgə rəm tɔ.

25

Gosta kí sɔbɨ dɔ nganmandɨ-je kí dɔgɨ

1 †Beɓa kɔ̨ɓe kí dɔrą̃-tɨ titɨ-ną̃ kì poyta lə nganmandɨ-je kí dɔgɨ kí 'tilə
kəm njèdené* kì lampɨ-je lə-dé ji-dé-tɨ. 2 Dɛ̨ kí mɨ̨ 'to njékəmtutɨ al-je ə
dɛ̨ kí mɨ̨ tɔ ɓá 'to njékəmtutɨ-je tɔ. 3 Njékəmtutɨ al-je lé d'ɔw kì lampɨ-je

‡ **24:29** 24:29 Eja 13:10; 34:4 † **24:30** 24:30 Ntd 1:7 § **24:30** 24:30 Dan 7:13 † **24:43** 24:43 Luk 12:39,40 † **25:1** 25:1 Luk 12:35 * **25:1** 25:1 Njèdené kinlé to ngɔw nganmandɨ-je kí dɔgɨ lé al. Dɛ̨ lé 'ɓa-dé lo taaną̃-tɨ lé kí ɓa ɓɨ dɛ̨ ɓá ree kdɔ taa dingəm lé al.

lə-dé nal kun ubɨ-é ji-dé-tɨ. 4 Ngà njékəmtutɨ-je kí mḭ tɔ rəmə, d'ɔw kɨ̀
lampɨ-je lə-dé kɨ̀ ku ubɨ-je lə-dé ji-dé-tɨ ji-dé-tɨ. 5 Ngà lokɨ njèdené ree
kalangɨ al ɓəy lé, nganmandɨ-je lé lay ya kɔ ra-dé adɨ 'to ɓi. 6 Beɓa dan
lo bapɨ rəmə, ndi dow ɓa boy panè: Ooi! Njèdené lé ree ngá, ə́ ḭi taá
'tiləi kəm-é. 7 Beɓa nganmandɨ-je lé lay ya d'ḭ dɔ ɓi-tɨ, d'oo go lampɨ-je
lə-dé. 8 Njékəmtutɨ al-je lé 'dəjɨ njékəmtutɨ-je 'panè: Adi-ji ubɨ lə-si lé
sẹ̃-sẹ̃ sə-si kdɔ lampɨ-je lə-ji lé d'isɨ d'oy. 9 Njékəmtutɨ-je lé 'panè: «Ǵ-ǵ̀,
ubɨ lə-ji lé, jẹ̃ ya kàrè à kasɨ-ji rá ɓá j'a kay kadɨ-si wa? Ɔwi 'ndogi 'lə-si
ə sotɨ.» 10 Nganmandɨ-je kí njékəmtutɨ al-je lé, d'ɔtɨ d'ɔw adɨ 'nǹy lo
ndogɨ ubɨ-tɨ lé ya ɓəy rəmə, njèdené lé ree, adɨ nganmandɨ-je kí mḭ
kí d'isɨ dɔ nja-dé-tɨ lé, d'ɔw siə kəy lo taanḇ-tɨ, adɨ d'utɨ takəy ta-dé-tɨ.
11 †Go-tɨ, nganmandɨ-je kí njékəmtutɨ al-je lé 'ree, 'nɔ̰ boy-boy 'panè:
«'Ɓaɓe, 'Ɓaɓe, 'tẹ̃ẹ̃ takəy adɨ-ji.» 12 Ngà njèdené lé panè: «Ooi majɨ,
m'a kidə-si rəsɨ; m'gə-si al.» 13 Beɓa Jeju ilə dɔ ta-tɨ kin panè: «Isi kəm
dɔ rɔ-si-tɨ, kdɔ sə̰i 'gəi ndɔ-é al rəm, 'gəi dɔkàdì-é al rəm tɔ.»

Gosta kí dɔ ngannjékullə-je-tɨ kí mutə
Luk 19:12-27

14 †Kɔ̰ɓe lə Lubə à tò titɨ-nḇ kɨ̀ ta lə dingəm káre kí isɨ ɔw mba ə ɓa
ngannjékullə-je liə, ə inə̰ nékingə-é ji-dé-tɨ ɓá ɔtɨ ɔw mba. 15 Ḛ̃ adɨ ẹ̃
kí káre lɔr mbu mḭ, adɨ ẹ̃ kí rangɨ lɔr mbu joo, ə adɨ njèkungɨ-tɨ mutə
lə-dé lɔr mbu káre. Ḛ̃ adɨ-dé kí go tɔ́gɨ-dé-tɨ, ngá ɓá ɔtɨ ɔw mba. 16 Dow
kí njètaa lɔr mbu mḭ lé, ɔtɨ tajinatɨ nè ya ɔw təl-né ji-é ə ingə kí rangɨ
dɔ-tɨ mbu mḭ ya tɔ. 17 Dow kí njètaa lɔr mbu joo lé kàrè, ɔw təl-né ji-é,
ə ingə kí rangɨ dɔ-tɨ mbu joo ya tɔ. 18 Ngà njètaa lɔr mbu káre lé, ẹ̃
ɔw ndər ɓe dubɨ-né lɔr lə 'ɓa-é lé. 19 Lokɨ dɔkaglo dəə dɔ-tɨ n̰ḇ ngá lé,
'ɓa-dé təl ree kadɨ d'ɔr go né-je liə d'adɨ-é. 20 Dow kí njètaa lɔr mbu mḭ
lé ree rɔ 'ɓa-é-tɨ, tidə lɔr mbu mḭ kɨ̀ man-é dɔ-tɨ mbu mḭ ya tɔ, ə panè:
«'Ɓa-m, i 'adɨ-m lɔr mbu mḭ, ə ẹ̃ kí rangɨ kí m'ingə dɔ-tɨ ə́ ra mbu mḭ tɔ
tin.» 21 'Ɓa-é idə-é panè: «Oiyo! 'To ngonnjèkullə kí majɨ, njèra né kí
tɔgrɔ-tɨ. M'a kində-i dɔ né-je-tɨ kí n̰ḇ, kdɔ 'to njèra né kí tɔgrɔ-tɨ mẹ̃ẹ̃
né-tɨ kí ndẹ̃ bè. 'Ree 'ra sə-m rɔnə̰l.» 22 Go-tɨ, ngonnjèkullə kí njètaa
lɔr mbu joo lé ree rɔ-é-tɨ panè: «'Ɓa-m, i adɨ-m lɔr mbu joo, ə ẹ̃ kí rangɨ
kí m'ingə dɔ-tɨ ə́ ra mbu joo tɔ tin.» 23 Beɓa 'ɓa-é idə-é panè: «Majɨ! I
'to ngonnjèkullə kí majɨ, njéra né kí tɔgrɔ-tɨ, i tɔsɨ kəm-i go né-tɨ kí ndẹ̃
bè, beɓa m'a kində-i dɔ né-je-tɨ kí n̰ḇ. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» 24 Ta tɔl
ta-é-tɨ, ngonnjèkullə kí njèkungɨ-dé-tɨ mutə kí taa lɔr mbu káre lé ree
panè: «'Ɓa-m, i lé m'gə kí 'to dow kí 'ngḇ n̰ḇ: Lo kí i 'dubɨ né-tɨ al kàrè,
i təti-tɨ rəm, ɓá lo kí i ilə ko-tɨ al kàrè, i ḭjə ko-tɨ rəm tɔ. 25 Mḇ m'ɓəl
adɨ m'ɔw m'dubɨ lɔr lə-i lé nangɨ. Yən! Né lə-i lé ə́n, ə́ 'taa.» 26 Ngà
'ɓa-é idə-é panè: «I lé 'to ngonnjèkullə kí majɨ al, njèdabɨ! I gə kí mḇ
lé, lo kí m'dubɨ né-tɨ al kàrè, m'təti-tɨ rəm, ɓá lo kí m'ilə ko-tɨ al kàrè
m'ijə-tɨ rəm kinlé, 27 lé 'a kɔw kilə lɔr lə-m lé lo ngəm né-tɨ kdɔ kadɨ
m'təl m'ree bè rəmə, lé m'a taa kɨ̀ man-é dɔ-tɨ.» 28 Beɓa 'ɓa-é panè:
«Ɔti 'taai lɔr kí ji-é-tɨ ə adi ẹ̃ kí ɔw kɨ̀ lɔr mbu dɔgɨ lé dɔ-tɨ. 29 †Kdɔ dow
kí né tò ji-é-tɨ ɓá d'a kadɨ-é kí rangɨ dɔ-tɨ kadɨ isɨ dan majɨ-tɨ mburukɨ-
mburukɨ, ngà dow kí né liə goto lé, kí ji-é-tɨ ya kàrè d'a taa. 30 †Beɓa

† **25:11** 25:11 Luk 13:25 † **25:14** 25:14 Luk 19:11-27 † **25:29** 25:29 Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18 † **25:30** 25:30 Mat 8:12; 22:13; Luk 13:28

ngonnjèkullə kɨ́ kare kɔgɨ bè kinlé, iləi-é ndaa-tɨ, lo-tɨ kɨ́ ndul ndɨ̨-ndɨ̨, lo kɨ́ ɛ̨ à nɔ̨-tɨ rəm, à kuso ngangɨ-é-tɨ məgəgə-məgəgə rəm tɔ.»

Ta kɨ́ gangɨ kɨ́ dɔbəy ndɔ-tɨ

31 †Lokɨ Ngon lə dow à ree kɨ̀ riɓa liə kɨ́ ɲa̰ natɨ kɨ̀ malayka-je lé, ɛ̨ à kisɨ dɔ kali riɓa-tɨ liə. 32 Gin dow-je lay kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè ya d'a kəw-na̰ nɔ̨̀-é-tɨ, ɓá ɛ̨ à kɔr kəm dow-je gay-gay titɨ-na̰ kɨ́ njèkul né ɔr-né kəm batɨ-je kɨ̀ biɲə-je gay-gay kin bè. 33 Ɛ̨ à kɔr batɨ-je kadɨ d'a̰ dɔ jikɔl-é-tɨ, ngà biɲə-je rəmə, ɛ̨ à kadɨ d'a̰ dɔ-ji gəl-é-tɨ tɔ. 34 Bè ngá ɓá Ngar à kidə dow-je kɨ́ dɔ jikɔl-é-tɨ lé panè: «'Reei, sə̰i kɨ́ Bɔbɨ-m tɔr ndi-é dɔ-si-tɨ, andi kɔ̰ɓe-tɨ liə kɨ́ ɛ̨ ya ra go-é lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nṵ kdɔ ta lə-si. 35 Kdɔtalə sə̰i ɓá ndɔkɨ ɓo ra-m ə́ adi-mi né m'uso, kundə ra-m ə́ adi-mi man m'a̰y, m'to mba ə́ uwəi-mi kɨ rɔ-si-tɨ. 36 Sə̰i ɓá ndɔkɨ kutɨ-m tò dum ə́ adi-mi kubɨ m'ulə rɔ-m-tɨ, rɔ-m to-m ə́ ɔwi dɔ-m-tɨ, m'to dangay-tɨ ə́ ɔwi go-m-tɨ ooi-mi.» 37 Rəmə dow-je kɨ́ njéra né kɨ́ njururu lé d'a panè: «'Wa! 'Ɓaɓe, ndɔ kɨ́ rá-tɨ ɓá ɓo ra-i ə́ j'adɨ-i né uso əse kundə ra-i ə́ j'adi man a̰y wa? 38 Ndɔ kɨ́ rá-tɨ ɓá 'to mba ə́ j'uwəi kɨ rɔ-ji-tɨ əse j'oo-i kɨ̀ kutɨ-i dum ə́ j'adɨ-i kubɨ ulə rɔ-i-tɨ wa? 39 Ndɔ kɨ́ rá-tɨ ɓá rɔ-i to-i əse 'to dangay-tɨ ə́ j'ɔw j'oo-i wa?» 40 Beɓa Ngar à panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dɔkaglo-je lay ya kɨ́ 'rai né-je kinlé kɨ̀ dow káre dan ngan dow-je-tɨ kɨ́ sɛ̨-sɛ̨ bè kɨ́ 'to ngankɔ̰-m-je kinlé, to ma̰ ya tɔ ə́ 'rai sə-m tin.» 41 Go-tɨ, ɛ̨ à təl kidə dɛ̨ kɨ́ dɔ-ji gəl-é-tɨ lé panè: «Ɔti rangɨ ta-m-tɨ, sə̰i dow-je kɨ́ Bɔbɨ-m ində ndɔl dɔ-si-tɨ. Ɔwi dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ kɨ́ tokɨ ra go-é kdɔ Sú dɛ̨ kɨ̀ malayka-je liə. 42 Kdɔtalə sə̰i lé, ɓo ra-m kàrè, adi-mi né m'uso al rəm; kundə ra-m kàrè, adi-mi man m'a̰y al rəm; 43 m'to mba kàrè, uwəi-mi kɨ rɔ-si-tɨ al rəm; kutɨ-m tò dum kàrè, adi-mi kubɨ m'ulə al rəm; rɔ-m to-m əse m'to dangay-tɨ kàrè ɔwi go-m-tɨ al rəm tɔ.» 44 Beɓa dɛ̨ d'a panè: «'Wa! 'Ɓaɓe, ɓo ra-i ndɔ kɨ́ rá-tɨ əse kundə ra-i ndɔ kɨ́ rá-tɨ, 'to mba ndɔ kɨ́ rá-tɨ əse a̰ kutɨ-i dum ndɔ kɨ́ rá-tɨ, rɔ-i to-i ndɔ kɨ́ rá-tɨ əse 'to dangay-tɨ ndɔ kɨ́ rá-tɨ ɓá j'ra sə-i al wa?» 45 Ngar à təl kilə-dé-tɨ panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dɔkaglo-je lay kɨ́ sə̰i 'rai kɨ̀ dow káre dan ngan dow-je kɨ́ sɛ̨-sɛ̨ kin al lé, to ma̰ ya tɔ ə́ 'rai sə-m al tin.» 46 Beɓa dɛ̨ kɨ́ dɔ-ji gəl-é-tɨ lé, d'a kɔw dan kɔ̰-tɨ kɨ́ sartagangɨ, ngà njéra né kɨ́ njururu-je lé, ɓá d'a kɔw lo kiskəm-tɨ kɨ́ sartagangɨ tɔ.

Koy Jeju kɨ̀ tɔsɨ ndəl liə

26

Ta kɨ́ dɔ kun dɔ Jeju-tɨ

Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Ja̰ 11:47-53

1 Lokɨ Jeju tɔl ta néndó-je kinlé, ɛ̨ idə njéndó né-je liə panè: 2 Sə̰i 'gəi kɨ́ nə̰y ndɔ joo kadɨ ndɔ ra na̰y Pakɨ asɨ*. Ə d'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-tɨ kadɨ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ.

3 Rəmə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je d'uwə dɔ-na̰ lo gangta-tɨ panata lə Kayipɨ kɨ́ to burə dɔ njégugné-je lə Lubə 4 ə d'un ndu-dé kadɨ 'ra gosɨ d'uwə-né Jeju kdɔ kadɨ 'tɔl-é. 5 Ya ngà dɛ̨ 'təl 'panè: Kɛ̨ ɓá j'a kuwəi-é ndɔ ra na̰y Pakɨ-tɨ lé al, nè kosɨ dow-je d'a kɨ̰ ɓukɨ-na̰ dɔ-ji-tɨ.

---

† **25:31** 25:31 a Mat 16:27; b Mat 19:28 * **26:2** 26:2 Tɛt 12:1-27

Ta kí sɔbɨ dɔ dené kí ur ubɨ kí əti majɨ dɔ Jeju-tɨ
Mar 14:3-9; Ja̰ 12:1-8; Luk 7:36-50

6 Jeju isɨ mẹ̰ẹ̰ ɓe-tɨ kí Betani, mẹ̰ẹ̰ kəy-tɨ lə Simɔ̰ kí ndɔkɨ to njèbanjɨ.
7 †Rəmə dené káre bè ree rɔ-é-tɨ kɨ̀ ubɨ kí əti majɨ rəm, là-é ṇa̰ rəm, rusɨ
ku kí 'ra kɨ̀ ər kí 'ɓa-é albatrə rəm ya ree mbəl dɔ Jeju-tɨ ta nékuso-tɨ.
8 Njéndó né-je d'oo né kin bè rəmə, nəl-dé al, adɨ 'panè: «Ɔ́ kin to né
tujɨ kí ban ɓá tana̰ bè?» 9 To ubɨ kí lé j'a taa-né là kí tò ɓay-ɓay ya kdɔ
ləbɨ njéndoo-je. 10 Jeju gə ta kí dẹ̰ 'pa lé, adɨ idə-dé panè: «Kdɔ ri ɔ́ sə̰i
adi-né kɔ̰̀ dené kinlé bè wa? Ẹ̰ ra né kí majɨ kdɔ ta lə-m. 11 Njéndoo-je
lé, d'a kisɨ sə-si nè kɨ̀ ndɔ-je lay, ngà ma̰ lé m'a kisɨ sə-si kɨ̀ ndɔ-je lay
al. 12 Ubɨ kí dené kin ungɨ kinlé, tokɨ né kí ẹ̰ ra rɔ-m-tɨ kdɔ dubɨ-m-né
bè. 13 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; lo lay kí dɔnangɨ-tɨ nè kí d'a kilə mbẹ̰
Poyta kí Majɨ kin titɨ lé, d'a kɔr poy né kí dené ra kinlé kadɨ mẹ̰ẹ̰ dow-je
ole-né dɔ-é-tɨ.»

Ta lə Judasɨ kí njèkun dɔ Jeju
Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

14 Beɓa Judasɨ kí 'ɓa-é Iskariyotɨ kí to kí káre dan njéndó né-je-tɨ kí
dɔgɨ gidɨ-é joo lé, ɔw ingə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə 15 ə idə-dé
panè: Ri ɓá sə̰i 'ndigi kadi-mi kadɨ m'ilə-né Jeju lé ji-si-tɨ wa? Beɓa dẹ̰
'tidə ka̰ là kɔrmutə d'adɨ-é. 16 Gangɨ ndɔ-é-tɨ kin ya, Judasɨ sangɨ kəm
rəbɨ kí tuwə kilə-né Jeju ji-dé-tɨ.

Jeju ində gin nékuso nam
Mar 14:12-31; Luk 22:7-34; Ja̰ 13:21-38; 1Kɔ 11:23-25

17 Ndɔ kí dɔsa̰y lə ndɔ ra na̰y kí 'ra kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ lé, njéndó
né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-tɨ 'dəjɨ-é 'panè: «Lo kí rá ɓá i 'ndigɨ kadɨ j'ra
nékuso Pakɨ-tɨ j'adɨ-i wa?» 18 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Ɔwi mẹ̰ẹ̰ ɓebo-tɨ
rɔ dow-tɨ kí bè kin ... ə idəi-é tokɨ njèndó dow-je né panè: Dɔkaglo lə-
m nə̰̀y sẹ̰ bè; ə m'a kɔw kəy lə-i kdɔ 'ra na̰y Pakɨ natɨ kɨ̀ njéndó né-je
lə-m.» 19 Beɓa njéndó né-je d'ɔw ə 'ra go ta-tɨ kí Jeju idə-dé, adɨ 'ra
nékuso Pakɨ lé.
20 Beɓa ta kàdɨ̀ kur-tɨ lé, Jeju isɨ ta nékuso-tɨ kɨ̀ njéndó né-je liə kí
dɔgɨ gidɨ-é joo. 21 Lokɨ d'isɨ d'uso né lé Jeju panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si
rəsɨ; dow káre dan-si-tɨ à kun dɔ-m.» 22 Beɓa mẹ̰ẹ̰kɔ̰̀ ra njéndó né-je adɨ
'dəjɨ-é káre-káre lay 'panè: «'Baɓe, to ma̰ wa?» 23 Jeju ilə-dé-tɨ panè:
«Ẹ̰ kí ulə ji-é sə-m natɨ mẹ̰ẹ̰ ba̰y-tɨ kin ya, ẹ̰ ya à kun dɔ-m. 24 Ngon lə
dow lé à koy titɨ kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sɔbɨ dɔ-é lé ya, ngà tujɨ
ɓá à kusɨ dɔ dow-tɨ kí njèkun dɔ-é. Tò sotɨ kadɨ d'ojɨ dowbé kinlé al!»
25 Rəmə Judasɨ kí à kun dɔ Jeju lé, un ta dəjɨ-é panè: «Njèndó dow-je
né, to ma̰ wa?» Jeju ilə-é-tɨ panè: «Ta ya tẹ̰ẹ̰ ta-i-tɨ tin.»
26 Lokɨ d'isɨ ta nékuso-tɨ lé Jeju un mbə̀, ra oiyo Lubə, uwə gangɨ
dana̰, adɨ njéndó né-je ə panè: «'Taai usoi, ẹ̰ kin to dajɨ rɔ-m.» 27 Go-tɨ,
un kobɨ kí man nduu tò-tɨ, ra oiyo Lubə, təl-né adɨ-dé ə panè: «Sə̰i lay
ya a̰yi. 28 Kdɔ ẹ̰ kin to məsɨ-m, məsɨ kulənojɨ natɨ kɨ̀ Lubə kí à kungɨ
nangɨ kdɔ kosɨ dow-je, kdɔ kadɨ Lubə iṇə-né go majal-je kɔgɨ. 29 M'a
kidə-si rəsɨ; kḭ nè kɔw kete kinlé, m'a ka̰y man nduu kin gogɨ al ya sar
ndɔ-tɨ kí m'a ka̰y ẹ̰ kí sigɨ sə-si kɔ̰ɓe-tɨ lə Bɔbɨ-m.»
30 Go-tɨ, d'usɨ pa-je†, ɓəy ɓá d'ḭ̰ d'ɔw dɔ mbal ka̰ kagɨ Olibiye-je-tɨ.

† **26:7** 26:7 Luk 7:37,38 † **26:30** 26:30 Pa 113–118

Jeju idə Piyər panè n'a najɨ kí n'gə-n'ę̃ al
Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Jạ̃ 13:37-38

31 Beɓa Jeju idə njéndó né-je panè: «Ndɔɔ nè ya sạ̃i a tusi-mi kiṇ̃əi-
mi kɔgɨ lay, kdɔ 'ndàngɨ mę̃ę̃ mbete-tɨ kí aa njay 'panè:
“M'a tɔl njèkul batɨ-je! Rəmə batɨ-je d'a sane-nạ̃‡.”»
32 †Ngà Jeju təl ilə dɔ-tɨ panè: «Kę̃ ɓá lokɨ m'a tɔsɨ ndəl kində lo tę̃ę̃
lé, m'a kɔw ngəbɨ-si Galile.» 33 Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay ya
'tusɨ-i d'iṇ̃ə-i kɔgɨ kàrè, mạ̃ bè lé m'a kiṇ̃ə-i kɔgɨ ndạ̃ al.» 34 Beɓa Jeju
ilə-é-tɨ panè: «'Oo majɨ, m'a kidə-i rəsɨ; kí ndɔɔ nè-tɨ kin ya 'a najɨ
panè 'gə-m al nja mutə ɓá kunjə à nɔ̃ ɓəy.» 35 Piyər idə-é panè: «Kadɨ
m'najɨ ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya kàrè à tę̃ę̃ ta-m-tɨ al. Lé
asɨ kəm koy ya kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgɨ njéndó né-je lay 'pa
bè ya tɔ.

Jeju ɔw lo ndɔr-tɨ kí ɓa-é Getsemane
Mar 14:32-42; Luk 22:39-46; Əbr 5:7

36 Beɓa d'ɔtɨ d'ɔw lo-tɨ kí 'ɓa-é Getsemane§, rəmə Jeju idə njéndó
né-je panè: «Isi nangɨ nè, adɨ m'ɔw ngərəngɨ nṵ̃ m'pa ta kɨ̀ Lubə.»
37 Jeju adɨ Piyər kɨ̀ ngan lə Jebede joo d'ɔw siə. Lo-tɨ kin ɓá mę̃ę̃kɔ̃ kɨ̀
mę̃ę̃ gangɨ man ulə gin ra Jeju. 38 Beɓa ę̃ idə-dé panè: «Mę̃ę̃kɔ̃ ra-m
asɨ koy; isi nangɨ nè ə ɔgi kəm-si ɓi sə-m.» 39 Ngà lokɨ ę̃ ɔtɨ kete sę̃
lé, usɨ nangɨ, səbɨ takəm-é nangɨ ə pa ta kɨ̀ Lubə panè: «Bɔbɨ-m, kinə
kəm rəbɨ tò nɔ̃ɔ̃ rəmə, 'itə kɔ̃ kí ṇ̃ạ̃ kin kɨ rangɨ dɔ-m-tɨ. Lé bè ya kàrè,
'ra kí go ndigɨ-tɨ lə-m mạ̃ al; ngà kadɨ 'ra kí go ndigɨ-tɨ lə-i i ya.» 40 Ę̃
təl ree rɔ njéndó né-je-tɨ kí mutə lé rəmə, ingə-dé dɔ ɓi-tɨ. Beɓa idə
Piyər panè: «Kadɨ ɔgi kəm-si ɓi sə-m kàdì káre bè ya kàrè asi al wa?
41 Ɔgi kəm-si ɓi ə 'pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ kadɨ nénạ̃ tę̃ę̃ dɔ-si-tɨ rəmə usi
al. Ndil ndigɨ, ngà dajɨ rɔ dow ɓá tɔ́gɨ-é asɨ al.» 42 Jeju təl iṇ̃ə-dé kí nja
joo ɔw gogɨ pa ta kɨ̀ Lubə panè: «Bɔbɨ-m, kɔ̃-je kí ṇ̃ạ̃ kinlé, kinə kəm
rəbɨ kí kadɨ 'itə-né kɨ rangɨ kadɨ tę̃ę̃ dɔ-m-tɨ al goto rəmə 'ɔjɨ ndigɨ lə-i.»
43 Ę̃ təl ree rɔ njéndó né-je-tɨ, rəmə ingə-dé dɔ ɓi-tɨ ya ɓəy; kəm-dé ɔy
diriri adɨ lo kadɨ 'tę̃ę̃ kəm-dé goto. 44 Jeju təl iṇ̃ə-dé ɔw pa ta kɨ̀ Lubə kí
nja mutə dɔ ta-je-tɨ kí káre lé ya ɓəy. 45 Go-tɨ, təl ree rɔ njéndó né-je-tɨ
idə-dé panè: «Uwəi rɔ-si ngá, 'toi ɓi. Kàdì asɨ; d'a kilə Ngon lə dow ji
njéramajal-je-tɨ ngá. 46 Ị̃i taá adɨ j'ɔwi! Ooi, dow kí njèkilə-m ji-dé-tɨ
lé isɨ ree ngá.»

Ta kí sɔbɨ dɔ kuwə Jeju
Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Jạ̃ 18:3-11

47 Lokɨ Jeju ạ̃ pa ta lé kɨ pa ya ɓəy rəmə, Judasɨ kí to kí káre dan
njéndó né-je-tɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé, ree kɨ̀ kosɨ dow-je kí d'utɨ kiyərɔ-
je, kɨ̀ kagɨ-je ji-dé-tɨ. Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə
jipɨ-je ɓá d'ulə dowbé-je kinlé. 48 Njèkun dɔ Jeju lé, tɔjɨ-dé né kí n'a
ra kadɨ 'gə-né Jeju lé panè: «Dow kí m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdì-m-tɨ
kin ya to ę̃, ə́n ə́ jè uwəi-é.» 49 Lokɨ Judasɨ ree ngɔsi rɔ Jeju-tɨ lé, ę̃
panè: «Lapiya, njéndó dow-je né!» Rəmə uwə Jeju kàdì-é-tɨ. 50 Beɓa
Jeju ilə-é-tɨ panè: «Nam-m, né kí 'ree kdɔ ra lé 'ra tá.» Beɓa dow-je
kí 'ree lé, d'ɔtɨ d'uwə Jeju. 51 Ngà dow káre dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju

‡ **26:31** 26:31 Jkr 13:7 † **26:32** 26:32 Mat 28:16 § **26:36** 26:36 Getsemane: Kɔr mę̃ę̃-é to lo mbore ubɨ.

ɔr kiyərɔ tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə
ndəti ya gangi. 52 Beɓa Jeju idə-é panè: «'Ulə kiyərɔ lə-i saba-é-ti gogi;
kdɔ dow-je kí 'tɔl madi-dé-je kì kiyərɔ lé, d'a koy yo kiyərɔ ya tɔ. 53 I
'gə kí kinə m'nɔ̰ ɓa Bɔbi-m lé, tajinati nè ya à kulə kì kosi njérɔ-je kí
'to malayka-je asi ɓudɔgi-dɔgi lo n̰ą̰ al wa? 54 Ngà toki tò titi-nɑ̰ bè lé,
ta kí Lubə pa mę̰ę̰ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra né ɓan wa?»
55 †Beɓa Jeju təl idə kosi dow-je panè: «Sə̰i ooi-mi ki bɔkaya dow
ɓá 'reei kì kiyərɔ-je, kì salangi-je kdɔ kuwəi-mi-né wa? Ndɔ-je lay ya
m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə́ sə̰i uwəi-mi al. 56 Ngà
né-je lay kinlé, tò bè kdɔ kadi ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndàngi
lé, né-é ra né.» Beɓa njéndó né-je lay ya d'in̰ə Jeju d'a̰y-nɑ̰.

D'ɔw kì Jeju nɔ̰̀ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je
Mar 14:53-65; Luk 22:54-55; Jɑ̰ 18:12,13,19-24

57 Dę̰ kí d'uwə Jeju lé, d'ɔw siə ɓe lə Kayipi kí to burə dɔ njégugné-je
lə Lubə. Njéndó dow-je ndukun-je, kì 'ngatógi-je lə jipi-je 'kəw-nɑ̰ nɔ̰̀ɔ̰.
58 Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà ɗəki siə, ɔw sar tę̰ę̰ panata
lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə kinlé. Ḛ andi mę̰ę̰ kəy-ti isi nati kì
ngannjékullə-je kadi n'oo se né-je kin à tɔl ta-é ban-ban wa?
59 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kì 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je
'sangi kadi dow-je 'tóti ta ta Jeju-ti kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti kdɔ kadi
n'gangi-né ta koy dɔ-é-ti. 60 Dow-je n̰ą̰ ya 'ree 'tóti ta ta-é-ti, ya ngà
d'ingə ta kí asi kadi 'tɔl-é-né al. Beɓa dɔbəy-é-ti, dow-je joo 'tę̰ę̰ ə
61 †'panè: «Dow kanlé ndɔki panè: “M'a tɔɔ kəy lə Lubə kin ə ndɔ
mutə ya m'a kində gogi lay.”» 62 Beɓa burə dɔ njégugné-je lə Lubə
ḭ taá pa ta kì Jeju panè: «Se i 'a kilə ta-je-ti kí dow-je kin 'tilə dɔ-i-ti
kinlé al wa?» 63 Ta-é kí ngarara ya kàrè ę̰ tę̰ę̰ ilə-é-né-ti al. Burə dɔ
njégugné-je təl idə Jeju ɓəy panè: «M'dəji-i kì ri Lubə kí njèkisi kəm,
kadi 'ubi rɔ-i ya ilə-ji-né ta-ti kin adi j'oo: “I lé, kí tɔgrɔ-ti bè lé 'to
Kristi*, Ngon lə Lubə lé wa?”» 64 Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tę̰ę̰ ta-i-ti
tin. Rəm ɓá, kí ngɔsnè-ti kin ya a kooi Ngon lə dow à kisi dɔ jikɔl
Lubə-ti kí njètógi rəm, ɓá a kooi-é kí à kḭ dɔrą̰-ti kisi ree dan kilndi-ti
rəm tɔ†.» 65 Beɓa burə dɔ njégugné-je lə Lubə tuwə kubi kí rɔ-é ę̰-ti
ya gangi bati-bati ə panè: «Ḛ pa ta kɔbi kì Lubə! J'ɔwi ndoo koo ta ta
dow kí rangi-ti ɓəy ɓan! Ta kɔbi kí ę̰ pa kì Lubə kinlé, sə̰i ooi kì mbi-si.
66 Ta ri ə́ 'giri dɔ-ti wa?» Beɓa dow-je d'ilə-é-ti 'panè: «Koy-é ya ɓá to
tó-é.» 67 Beɓa dę̰ 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'ɓir ji-dé 'tində-é-né rəm,
ɓá dę̰ kí nɑ̰́-je 'tində mbɔ́-é ə 'panè: 68 «I ə́ nè 'to Kristi lé, 'adi Lubə
idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɑ̰́ ɓá ində-i wa?»

Piyər naji panè n'gə Jeju al
Mar 14:66-72; Luk 22:55-62; Jɑ̰ 18:15-18,25-27

69 Piyər isi nangi mę̰ę̰ ndògi-ti ndaa-ti. Beɓa ngonnjèkullə kí dené
káre ree rɔ-é-ti pa siə panè: «I ya kàrè 'to njèkɔw kì Jeju kí to dow
kí Galile kinlé tɔ.» 70 Ngà Piyər naji nɔ̰̀ dow-je-ti lay panè: «I lé, ta
ri ɓá 'ndigi pa kàrè mą̰ m'gə al.» 71 Ngà loki ɔti isi ɔw ki tarəbi-ti ki
ndaa-ti bè rəmə, ngonnjèkullə kí dené kí rangi oo-é ə idə dow-je kí

† **26:55** 26:55 Luk 19:47; 21:37 † **26:61** 26:61 Jɑ̰ 2:19 * **26:63** 26:63 Kristi lé kɔr mę̰ę̰-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **26:64** 26:64 Pa 110:1; Dan 7:13

d'ą̰ lo-é-tɨ nɔ̰̰ panè: «Ę̰ kɔngɨ lé, to njèkɔw kɨ̀ Jeju kɨ́ Najarɛtɨ lé ya tɔ.» 72 Piyər təl najɨ rangɨ ya ɓəy panè: «M'ubɨ rɔ-m m'adɨ-si! Dingəm kanlé m'gə-é al!» 73 Sę̰ go-tɨ, dow-je kɨ́ d'ą̰ lo-é-tɨ lé d'ɔtɨ 'ree rɔ Piyər-tɨ d'idə-é 'panè: «Tɔgrɔ-tɨ ya, i lé, 'to kɨ́ dan-dé-tɨ ya! Ta pa-i ya kàrè tɔjɨ lo kɨ́ ị̰-tɨ rəm.» 74 Rəmə Piyər ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ najɨ ə ubɨ-né rɔ-é panè: «Kinə m'ədɨ-si rəmə, kadɨ Lubə ində-m ɔjɨ-m ya rótɨ! M'ubɨ rɔ-m m'adɨ-si, m'gə dingəm kanlé al ɓoo.» Beɓa lo-é-tɨ nɔ̰̰ ya kunjə nɔ̰ 75 ə mę̰ę̰ Piyər ole dɔ ta-tɨ kɨ́ Jeju idə-é panè: «Kunjə à nɔ̰ al ya ɓəy rəmə 'a najɨ panè: 'Gə-m al, 'gə-m al ya nja mutə.» Beɓa Piyər tę̰ę̰ ndaa-tɨ ə nɔ̰ kɨ̀ mę̰ę̰kɔ̰̀ ṇą̰.

27

Ta lə Jeju kɨ̀ Gubərnər Pilatɨ
Mar 15:1-2; Luk 23:1; Ją̰ 18:28

1 Kɨ̀ ndɔge ratɨ ya, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je d'ingə-ną̰ ə d'un ndu-dé kadɨ n'təli Jeju kɔgɨ. 2 Beɓa 'tɔ́-é njim-njim ngá ɓá d'ɔw siə d'ilə-é ji Gubərnər-tɨ kɨ́ ri-é lə Pilatɨ.

Koy lə Judasɨ
Knj 1:16-20

3 †Lokɨ Judasɨ kɨ́ un dɔ Jeju lé, oo kɨ́ 'gangɨ ta dɔ Jeju-tɨ kadɨ 'tɔl-é rəmə, mę̰ę̰ uwə-é kɨ̀ ta, adɨ təl kɨ̀ là ndogɨ Jeju kɨ́ kɔrmutə lé, ɔw-né adɨ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je lé gogɨ 4 ə panè: «M'ra majal, kdɔ m'ungɨ məsɨ dow kɨ́ ta goto dɔ-é-tɨ kɔgɨ kɨ̀ ndangɨ kare.» Ngà dę̰ 'təl d'ilə-é-tɨ 'panè: «Usɨ-ji né káre al, i ya to ta lə-i.» 5 Beɓa Judasɨ sane là lé kɔgɨ mę̰ę̰ kəy-tɨ lə Lubə, ngá ɓá ɔtɨ ɔw ilə kulə oy. 6 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə d'ɔy là lé, ə 'təl 'panè: «Là kɨ́ bè kin ɓá kadɨ j'ungi ku là-tɨ kɨ́ kəy lə Lubə lé to tó-é al, kdɔ to là məsɨ.» 7 Beɓa d'ɔjɨ-ną̰ ta dɔ là-tɨ lé, adɨ ndi-dé usɨ go-ną̰-tɨ ngá ɓá d'ɔw 'ndogɨ-né lo ndɔr lə kɔdɨ kubə jo, kdɔ kadɨ d'ilə dɔɓadɨ mba-je titɨ. 8 Gin-é kin ɓá sar ɓone ya kàrè 'ɓa-né lo ndɔr kinlé «lo ndɔr kɨ́ 'ndogɨ kɨ̀ là məsɨ.» 9 Tò bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ Jeremi pa lé, né-é ra-né né. Ę̰ panè: «Dę̰ 'taa là kɨ́ kɔrmutə lé, kdɔ ngan Israyel-je 'gɨr kɨ́ dow kɨ́ bè jè kin ngà là kin ya asɨ ndogɨ-é.* 10 D'ɔw 'ndogɨ-né lo ndɔr lə kɔdɨ kubə jo, titɨ kɨ́ 'Ɓaɓe un-né ndu-é adɨ-m lé bè tɔ†.»

Gubərnər Pilatɨ dəjɨ ta Jeju
Mar 15:2-5; Luk 23:2-5; Ją̰ 18:29-38

11 Lokɨ Jeju ą̰ lo gangta-tɨ nɔ̰̀ gubərnər Pilatɨ-tɨ lé, Pilatɨ dəjɨ-é panè: «Se i ya ɓá 'to ngar lə jipɨ-je lé wa?» Jeju ilə-é-tɨ panè: «Ta ya tę̰ę̰ ta-i-tɨ tin.» 12 Ngà go ta-tɨ kɨ́ ę̰ pa lé, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je, 'tilə ta dɔ-é-tɨ yó-je kɨ nè-je, ngá Jeju tę̰ę̰ ta-é ilə-tɨ al.
13 Beɓa Pilatɨ idə-é panè: «I 'oo ta-je lay kɨ́ 'tilə dɔ-i-tɨ kinlé al wa?» 14 Bè ya kàrè, Jeju ilə-tɨ al. Né kɨ́ Jeju ra kinlé ndɔjɨ Pilatɨ lé ṇą̰.

'Gangɨ ta koy dɔ Jeju-tɨ
Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Ją̰ 18:39-40

---

† **27:3** 27:3 Knj 1:18,19 * **27:9** 27:9 Jer 32:6-15; Jkr 11:12-13 † **27:10** 27:10 Jkr 11:12-13; Jer 18:2-3; 32:6-15

15 Kaglo ra nạy Pakɨ-je lay ya Gubərnər ilə dangay káre taá. À to
dangay kí kosɨ dow-je ya d'ɔsɨ kagɨ dɔ-é-tɨ ɓá à kilə-é taá. 16 Ngà
dɔkaglo-tɨ kinlé, dangay káre kí 'ɓa-é Barabasɨ à nɔ̰ə̰ ə to dangay kí
ri-é ɓá ṇạ. 17 Beɓa Pilatɨ dəjɨ kosɨ dow-je kí 'kəw-nạ lé panè: «Se nạ́
danạ ɓá 'ndigi kadɨ m'ilə-é taá madɨ-si wa? Barabasɨ əse Jeju kí 'ɓa-é
Kristɨ‡ lé wa?» 18 Pilatɨ gə kete majɨ kí d'ilə Jeju ji-n'ḕ-tɨ kdɔ kim kí
d'im-é. 19 Ngà lokɨ Pilatɨ isɨ logangta-tɨ lé ya ɓəy rəmə, ne-é ulə kullə
rɔ-é-tɨ panè: «'Tɔr ji-i ta-tɨ lə dow kin, kdɔ ẹ to njèra né kí njururu
rəm, ɓá ndɔɔ nè kàrè, m'ingə kɔ̰̀ ṇạ mẹẹ̰ nḭ-tɨ kdɔ ta liə tɔ.»
20 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je 'sulə kosɨ
dow-je kadɨ 'dəjɨ Pilatɨ kadɨ ilə Barabasɨ taá, ngà Jeju tá kadɨ 'tɔl-é
kɔgɨ. 21 Pilatɨ təl dəjɨ-dé ɓəy panè: «Se nạ́ dan dow-je-tɨ kí joo kin ə́
'ndigi kadɨ m'ilə-é taá wa?» Dẹ̰ lay ya d'ilə-é-tɨ 'panè: 'Ɪlə Barabasɨ taá.
22 Pilatɨ təl dəjɨ-dé ya ɓəy panè: «Ngà ri ɓá kadɨ-m m'ra kɨ̀ Jeju kí 'ɓa-é
Kristɨ lé wa?» Dẹ̰ lay ya d'ilə-é-tɨ 'panè: «'Ɓə-é kagdəsɨ-tɨ.» 23 Pilatɨ təl
dəjɨ-dé ya ɓəy panè: «Ə to majal ri ya ɓá Jeju lé ra wa?» Ngà dẹ̰ d'un
ndi-dé kɨ taá 'panè: «'Ɓə-é kagdəsɨ-tɨ.» 24 Ngà lokɨ Pilatɨ oo kí ta-je liə
ra kullə rɔ-dé-tɨ al rəm, ɓá oo kí kəm dow-je il kiriri, ɓá 'singə wuuu
adɨ d'ɔw dɔ-nạ-tɨ wúr-wùr lé, un man togɨ-né ji-é takəm kosɨ dow-je-tɨ
nɔ̰ə̰ ya, ngá ɓá idə-dé panè: «Ta məsɨ dow kí njèra né kí njururu kin à
goto dɔ-m-tɨ! Ta məsɨ-é à tò dɔ-si sạ̰i-tɨ ya.» 25 Beɓa lay lə dow-je kí d'ạ
logangta-tɨ kinlé 'panè: «Kadɨ ta məsɨ-é tò dɔ-ji-tɨ sar kɨ dɔ ngan-ji-je-tɨ
rəm tɔ.» 26 Beɓa Pilatɨ ilə Barabasɨ taá, ngà adɨ 'tində Jeju kɨ̀ ndəy
marɔw, ɓəy ɓá iṇə-é adɨ-dé kadɨ d'ɔw 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ.

Asgar-je 'tajɨ Jeju
Mar 15:16-20; Luk 23:11; Jạ 19:2-3

27 Asgar-je lə Gubərnər d'uwə Jeju d'ɔw siə panata liə, ngá ɓá lay
lə asgar-je ya d'ilə-nạ 'gəə dɔ-é sipɨ. 28 Ə 'tɔr kubɨ-je kí rɔ-é-tɨ, ɓəy ɓá
d'ulə kubɨ kí kər§ yəl-yəl rɔ-é-tɨ. 29 'Ra kun d'ojɨ jɔgɨ ngar-tɨ d'ulə dɔ-
é-tɨ rəm, d'ulə tuwətógɨ jikɔl-é-tɨ, ngá ɓá 'tɔsɨ məkəjɨ-dé nangɨ nɔ̰̀-é-tɨ
ə 'sɔkɨ-é 'panè: «Lapiya ɓoo ngar lə jipɨ-je!» 30 Ə 'tubə yoro kəm-é-tɨ
rəm, ɓá 'taa tuwətógɨ kí ji-é-tɨ lé 'tində-né dɔ-é rəm tɔ. 31 Lokɨ asgar-je
lé sɔkɨ-é asɨ-dé ngá rəmə, d'uwə kubɨ kí kər lé d'ɔr kàdɨ-é-tɨ, ə 'təl 'tulə
kubɨ-je liə rɔ-é-tɨ gogɨ, ngá ɓá d'ɔtɨ d'ɔw siə kdɔ ɓə-é kagdəsɨ-tɨ.

'Bə Jeju kagdəsɨ-tɨ
Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Jạ 19:17-27

32 Lokɨ d'ḭ Jorijalẹm d'isɨ d'ɔw kɨ lo-tɨ kí d'a ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ titɨ
lé, d'ingə dingəm káre kí 'ɓa-é Simɔ̰, rəmə asgar-je d'ində tɔ́gɨ dɔ-é-tɨ
d'adɨ-é utɨ kagdəsɨ lə Jeju. Ḕ to dow kí ɓebo Sirẹn-tɨ. 33 D'ɔw tẹẹ̰ lo-tɨ kí
ɓa-é Golgota, kí kɔr mẹẹ̰-é to «lo kí titɨ-nạ kɨ̀ ka dɔ dow.» 34 Lo-é-tɨ kin
ɓá dẹ̰ d'adɨ Jeju man nduu kí pote natɨ kɨ̀ né kí atɨ kadɨ-é ạy.* Ngà lokɨ
ɔdɨ ta-é rəmə, ẹ mbatɨ kạy†. 35 Asgar-je 'ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ ngá ɓá 'ləbɨ-
nạ kubɨ-je liə kɨ̀ kəm rəbɨ mbare kí kɔsɨ. [Bè kdɔ kadɨ ta kí njèpata kí

‡ **27:17** 27:17 Kristɨ lé kɔr mẹẹ̰-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **27:28** 27:28 Kubɨ kí kər yèl-yèl kí d'ulə rɔ Jeju-tɨ lé to kubɨ ngar. Adɨ d'ulə rɔ-é-tɨ 'sɔkɨ-é-né. * **27:34** 27:34 Pa 69:22 † **27:34** 27:34 Dow-je kí tò kadɨ d'a tɔl-dé kagdəsɨ-tɨ lé d'adɨ-dé né kí atɨ d'ạy kdɔ kadɨ ra-dé adɨ 'gə lo kɔ̰̀ kí d'a kingə lé al. Ngà Jeju mbatɨ kạy kdɔ ẹ ndigɨ gə lo kɔ̰̀-je liə kí à kingə kdɔ dow-je.

ta Lubə-tɨ pa lé, né-é ra né. Ɛ̨ panè: 'Ləbɨ-nạ̃ kubɨ-je lə-m kí gɔjɨ, kɨ̀ ɛ̨ kí ngal‡.]§ 36 Ə 'təl d'isɨ lo-é-tɨ nɔ̨̃ ya d'isɨ ngəm ta Jeju.
37 Lokɨ Jeju ạ̃ kagdəsɨ-tɨ lé, 'ndàngɨ ta mɛ̨ɛ̨ bəgrə-tɨ 'ɓə dɔ-é-tɨ taá kdɔ kadɨ 'tɔjɨ-né gin né kí 'tɔl-é-né. Ta kí 'ndàngɨ lé ə́n:
«Dow kin to Jeju kí ngar lə jipɨ-je!»
38 'Bə bɔkaya-je joo kagdəsɨ-je-tɨ lə-dé mbɔ́ Jeju-tɨ. Ɛ̨ kí káre dɔ jikɔl-é-tɨ ə ɛ̨ kí káre dɔ jigəl-é-tɨ tɔ*.
39 Ngà dow-je kí njédəə rəbəə-je, 'tugə dɔ-dé 'sɔkɨ-é-né† 40 †ə 'panè: «I kí 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogɨ lé i ya 'ajɨ rɔ-i ngá nạ̃! Kinə 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-tɨ rəmə, 'ị̃ dɔ kagdəsɨ-tɨ kin 'risɨ nangɨ adɨ j'oo‡!» 41 Beɓa njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je rəm, ɓá 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je 'pa ta 'kogɨ-né dɔ Jeju-tɨ 'panè: 42 «Dow-je kí rangɨ ɓá ɛ̨ ajɨ-dé, ngà ɛ̨ asɨ kajɨ rɔ-é al wa! Ngar lə Israyel-je lé ya ɓá ạ̃ an! Bè rəmə, kị̃ ya kadɨ-é ị̃ kagdəsɨ-tɨ kin risɨ nangɨ ə j'a kadɨ-é mɛ̨ɛ̨-ji lé ngá!» 43 «Ɛ̨ ində mɛ̨ɛ̨ dɔ Lubə-tɨ adɨ panè: “M'to Ngon lə Lubə§.” Ngà kinə Lubə ndigɨ-é ya tɔgrɔ-tɨ rəmə, ajɨ-é kí ngɔsnè-tɨ kin ya adɨ joo ngá nạ̃.» 44 Bɔkaya-je kí joo kí 'ɓə-dé kagdəsɨ-je-tɨ mbɔ́-é-tɨ lé kàrè 'tajɨ-é titɨ-nạ̃ bè ya tɔ.

Jeju oy kagdəsɨ-tɨ
Mar 15:33-39; Luk 23:44-49; Jạ̃ 19:28-30

45 Lokɨ kàdì ạ̃ jam dɔ ɓe-tɨ ya ɓəy rəmə, londul dɔnangɨ-tɨ nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losɔlɔ asɨ-né. 46 Lokɨ kàdì kí mutə kí losɔlɔ asɨ lé, Jeju ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ nɔ̨̃ panè:
«Eli, Eli Lama sabaktani»,
kɔr mɛ̨ɛ̨-é to: «Lubə lə-m, Lubə lə-m,
kdɔ ri ɓá 'iṇə-m kɔgɨ bè wa*?»
47 Dow-je kí nạ́-je dan dɛ̨-tɨ kí d'ạ̃ lo-é-tɨ lé, d'oo ndi-é ə 'panè: «Yən! Ɛ̨ ɓa Eli.» 48 Lo-é-tɨ nɔ̨̃ ya, dow káre dan-dé-tɨ ạ̃y ngɔdɨ ɔw un ndɔkrɔ, ulə dan man nduu-tɨ kí masɨ, ɔsɨ ta tuwətɔ́gɨ-tɨ ə ulə ta Jeju-tɨ kadɨ-é ạ̃y†. 49 Ngà madɨ-é-je d'idə-é 'panè: «'Ngəbɨ mɔkɨ, adɨ j'oo se Eli liə lé à ree kajɨ-é wa!» 50 Jeju təl ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ nɔ̨̃ rangɨ ya ɓəy, ə ɛ̨ ya iṇə ndil-é adɨ tɛ̨ɛ̨. 51 Lo-é-tɨ nɔ̨̃ ya, kubɨ gangɨ mɛ̨ɛ̨ kəy lə Lubə ị̃ taá ya til ree njal tɛ̨ɛ̨ nangɨ rəm, ɓá dɔnangɨ yəkɨ ɓukɨ-ɓukɨ adɨ mbal-je ribə ə́ktə́-ə́ktə́ rəm tɔ‡. 52 Rəm ɓá ta ɓadɨ-je tɛ̨ɛ̨ adɨ njékaa njay-je ṇạ̃ ya, 'tɔsɨ 'ndəl d'ində lo tɛ̨ɛ̨ rəm. 53 Rəmə go-tɨ kí Jeju tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ ɓəy ngá ɓá, dɛ̨ kí 'tɔsɨ ndəl lé d'ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ kí to ɓe kí aa njay ə dow-je ṇạ̃ ya d'oo-dé.
54 Lokɨ njèkun dɔ asgar-je ɓu, dɛ̨ kɨ̀ asgar-je kí d'ạ̃ 'ngəm ta Jeju, d'oo kí dɔnangɨ yəkɨ titɨ-nạ̃ bè rəm, d'oo né-je lay kí ra né titɨ-nạ̃ bè kin rəm lé, 'ɓəl ṇạ̃ adɨ 'panè: «Dow kinlé, to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-tɨ.» 55 †Dené-je ṇạ̃ ya d'ạ̃ lo-é-tɨ nɔ̨̃; d'ạ̃ ngərəngɨ d'ạ̃ d'oo né-je lé. Dené-je kinlé, d'un go-é Galile-tɨ nụ̃ kdɔ ra kullə kadɨ-é. 56 Mari kí Magdala, kɨ̀

‡ **27:35** 27:35 Pa 22:19 § **27:35** 27:35 Ta-je kí tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsạ̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. * **27:38** 27:38 Eja 53:12. † **27:39** 27:39 Pa-je 22:8 † **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jạ̃ 2:19 ‡ **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jạ̃ 2:19 § **27:43** 27:43 Pa-je 22:9 * **27:46** 27:46 Pa-je 22:2 † **27:48** 27:48 Pa-je 69:22 ‡ **27:51** 27:51 Tɛ̨t 26:31-33 † **27:55** 27:55 Luk 8:2,3

Mari kí kɔ̰ Jakɨ kí to kɔ̰ Jojepɨ tɔ, ɓá kɔ̰ ngan lə Jebede d'ą̰ dan dené-é-je-tɨ lé nɔ̰̃ tɔ.

'Dubɨ Jeju bole mbal-tɨ
Mar 15:42-47

57 Ta kàdì kur-tɨ rəmə, dingəm káre kí njènékingə kí Arimate, kí ri-é lə Jojepɨ ree. Ę̰ kàrè to kí káre dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju tɔ. 58 Beɓa ɔw ingə Pilatɨ dəji-é nin Jeju. Ə Pilatɨ un ndu kadɨ d'adɨ-é nin Jeju lé. 59 Jojepɨ un nin Jeju, ɓir kì takubɨ kí nda kí sigɨ. 60 Ngà ɓá ɔw ilə-é bole mbal-tɨ liə kí adɨ 'tɔl sigɨ, ɓəy ɓá nduburu ər kí boy ya utɨ-né ta-é ɓá ɔtɨ ɔw. 61 Mari kí magdala dę̰ kì Mari kí káre lé, d'isɨ nangɨ 'təl kəm-dé kɨ ta ɓadɨ-tɨ lé.

Ta kí sɔbɨ dɔ ngəm ta ɓadɨ Jeju

62 Lo aa go-tɨ kí à to ndɔ kí ore go ndɔ ra go né-je kdɔ ndɔ taakoo lə jipɨ-je lé, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kì Parisi-je 'ree natɨ d'ingə Pilatɨ 63 †d'idə-é panè: «'Ɓa-ji, mę̰ę̰-ji ole dɔ ta-tɨ kí njèkədɨ dow-je kinlé pa, lokɨ ę̰ isɨ-né kì dɔ-é taá ɓəy. Ndɔkɨ ę̰ panè: “Ndɔ mutə go ndɔ dubɨ-n'ę̰̀-tɨ lé, n'a tɔsɨ ndəl kində lo tę̰ę̰.” 64 Beɓa j'dəjɨ-i kadɨ adɨ asgar-je 'ngəm ta ɓadɨ lé, sar ndɔ kí njèkungɨ-tɨ mutə lé, al rəmə, njéndó né-je liə d'a kɨ̰ kɔw ɓogɨ nin-é ə d'a kidə dow-je panè: “Ę̰ tɔsɨ ndəl ində lo tę̰ę̰.” Rəmə takədɨ kí gogɨ nè kinlé à kitə ę̰ kí kete lé ya ɓəy.» 65 Pilatɨ idə-dé panè: «Njéngəm né-je lə-si ya d'ą̰ nɔ̰̃ ɔ́ ɔwi sə-dé adɨ 'ngəm ta ɓadɨ lé titɨ kí mę̰ę̰-si ndigɨ-né.» 66 Beɓa dę̰ d'ɔw sə-dé ə 'tiṇə ta ɓadɨ lé ɓəy ɓá d'ində-dé ta-tɨ kadɨ 'ngəm.

28

Tɔsɨ ndəl kində lo tę̰ę̰ lə Jeju
Mar 16:1-8; Luk 24:1-12; Ją̰ 20:1-18; 1Kɔ 15:4-7

1 Dimasɨ kì ndɔge ratɨ, go ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je lé, Mari kí Magdala dę̰ kì Mari kí káre 'ree dɔɓadɨ Jeju-tɨ*. 2 Rəmə titɨ kəm kí kində jipɨ bè ya dɔnangɨ yəkɨ, yəkɨ kí tò ɓəl ṇą̰, kdɔ malayka lə 'Ɓaɓe káre ị̰ dɔrą̰-tɨ ree nduburu ndəngrə ər kí d'utɨ-né ta ɓe nin lé kɨ rangɨ ə al isɨ dɔ-tɨ. 3 Malayka lé, rɔ-é tò titɨ-ną̰ kì təlndi bè rəm, ɓá kubɨ liə kàrè nda mbəy-mbəy titɨ-ną̰ kì kɔsɨ bè rəm tɔ. 4 Njéngəm ta ɓadɨ lé, 'ɓəl ṇą̰ adɨ 'dadɨ tikɨ-tikɨ, 'to titɨ-ną̰ kì dow-je kí d'oy bè. 5 Malayka lé, idə dené-je lé panè: «'Ɓəli al, kdɔ m'gə gɔw kí sə̰i isi 'sangi Jeju kí ndɔ-é-tɨ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ lé. 6 Ę̰ goto nè ngá; ę̰ tɔsɨ ndəl ində lo tę̰ę̰ titɨ kí ę̰ pa-né kete lokɨ isɨ-né sə-si ɓəy lé. 'Reei ooi lo kí ndɔ-é-tɨ d'ilə-é-tɨ lé 7 ə 'təli lɔw ɔwi idəi njéndó né-je liə 'painè, ę̰ tɔsɨ ndəl ində lo tę̰ę̰ adɨ à kɔw kí ngɔsnè-tɨ kin ya kdɔ ngəbɨ-si Galile. Ę̰ ɓá to lo kí a kooi-é titɨ. Ę̰ kin ɓá to ta kí kadɨ m'idə-si†.»

8 Beɓa dené-je lé, d'ɔtɨ kalangɨ dɔɓadɨ-tɨ kì ɓəl rəm, kì rɔnəl kí ṇą̰ rəm, d'ą̰y ngɔdɨ lɔw kadɨ d'ɔw d'ilə ta lé mbi njéndó né-je-tɨ lə Jeju.

9 Tajinatɨ nè ya, Jeju tilə kəm-dé ə idə-dé panè: «M'ra-si lapiya!» Ngà rəmə dené-je lé, d'ɔw rɔ-é-tɨ, d'uwə nja-é, d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰̀-é-tɨ. 10 Ngà Jeju idə-dé panè: «'Ɓəli al, ɔwi idəi ngankɔ̰-m-je adɨ d'ɔw Galile, ę̰ ɓá to lo kí d'a koo-m-tɨ.»

---

† **27:63** 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * **28:1** 28:1 'Ndó Mat 27:56 † **28:7** 28:7 'Ndó Mat 26:32

Ta lə asgar-je kɨ́ njéngəm ta ɓadɨ

11 Ngà lokɨ dené-je lé d'isɨ d'ɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ kɨ kɔw ya ɓəy rəmə,
njérɔ-je kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ njéngəm ta ɓadɨ, d'ɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ d'ɔr poy né-
je lay kɨ́ ra né kinlé d'adɨ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə. 12 Njékun dɔ
njégugné-je lə Lubə kinlé, d'uwə dɔ-nạ̃ kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je, d'ɔjɨ-nạ̃
ta. Beɓa go ta kɔjɨ-je-tɨ lə-dé lé, dɛ̨̃ d'un là kɨ́ ɓay-ɓay ya d'adɨ njéngəm
ta ɓadɨ-je lé. 13 Rəmə d'idə njérɔ-je lé 'panè: «Ɔwi idəi dow-je 'painè:
“Njéndó né-je liə, 'ree ndɔɔ kɨ́ jɛ̨̃ j'to ɓi ya ree d'un nin-é kɨ̀ ngə̨̃y‡.”»
14 Lokɨ 'pai bè ɓá lé Gubərnər oo ta-é kàrè, j'a taa dɔ-si kadɨ né à ra-si
al. 15 Njérɔ-je 'taa là lé, ngá ɓá d'ɔw d'idə dow-je titɨ kɨ́ d'idə-dé-né lé
bè ya tɔ. Né kin ɓá poyta kinlé taa-né lo dan jipɨ-je-tɨ sar ɓone.

Jeju tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ njéndó né-je-tɨ liə

16 †Njéndó né-je lə Jeju kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é káre d'ɔw dɔnangɨ Galile-tɨ dɔ
mbal-tɨ kɨ́ Jeju ɔjɨ-dé lé§. 17 Ngà lokɨ dɛ̨̃ d'oo-é rəmə, d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ
nɔ̨̃-é-tɨ. Bè ya kàrè, dɛ̨̃ kɨ́ nạ̃́-je kɨ́ dan-dé-tɨ 'gɨr tokɨ to Jeju al. 18 Beɓa
Jeju ɔtɨ ree rɔ-dé-tɨ ɓá idə-dé panè: «Tɔ́gɨ-je lay kɨ́ dɔrạ̃-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ-tɨ
nè lé, Lubə adɨ-m ji-m-tɨ. 19 †Ɔwi, 'təli gin dow-je lay njéndó né-je-tɨ
lə-m. 'Rai-dé batɛ̨̃m, kɨ̀ ri Bɔbɨ, kɨ̀ ri Ngon, kɨ̀ ri Ndil kɨ́ aa njay*. 20 Ə
'ndói-dé kadɨ 'təl rɔ-dé go ndukun-je-tɨ lə-m lay kɨ́ m'adɨ-si. Ooi majɨ,
m'a kisɨ sə-si natɨ kɨ̀ ndɔ-je lay sar ya kadɨ dɔbəy ndɔ asɨ-né.»

‡ **28:13** 28:13 'Ndó Mat 27:64 † **28:16** 28:16 Mat 26:32; Mar 14:28 § **28:16** 28:16 'Ndó Mat 26:32 † **28:19** 28:19 Knj 1:8 * **28:19** 28:19 Knj 1:8

Poyta kí Majɨ kí Markɨ ndàngɨ

Ta-je kí dɔ Poyta kí Majɨ-tɨ kí Markɨ ndàngɨ

Njèndàngɨ mbete kin kí 'gə-é kì ri-é kí Ja̰ Markɨ (Knj 12:12) lé, to kí dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju kí dɔgɨ gidɨ-é joo al, ngà to ɓá ḛ to madkullə† lə Piyər kí to kí káre dan dḛ kí dɔgɨ gidɨ-é joo-tɨ lé. Adɨ né-je na̰ kí Markɨ ndàngɨ mḛḛ mbete-tɨ kin sɔbɨ dɔ Jeju lé, dow-je na̰ 'gɨr kí dow kí njèkɔr-é poy-é à to Piyər ya rɔ́tɨ. Markɨ lé, kí na̰ rəmə, dow-je kí 'to jipɨ-je al ɓá ḛ ndàngɨ mbete kin kdɔ kilə-né mbḛ Poyta kí Majɨ kadɨ-dé. Beɓa ḛ un ta-je kí mḛḛ Kunmindɨ-tɨ kí Low taá-taá titɨ kí Matiye ra-né kin bè al.

Markɨ tɔjɨ Jeju kɨ Ngon lə Lubə rəm, ɓá kɨ Ngon lə dow rəm. Ḛ tɔjɨ kí Jeju ree kdɔ ra kullə kadɨ dow-je kí rangɨ rəm, kdɔ kadɨ rɔ-é kadkare-tɨ kdɔ kajɨ-dé-né rəm. Né kinlé, tò aa yə́rə́rə́ mḛḛ mbete-tɨ lə Markɨ 10:45 kí Jeju pa ta-tɨ panè: «Ngon lə dow ree kdɔ kadɨ dow-je 'ra kullə d'adɨ-é al, ngà ḛ ɓá ree kdɔ ra kullə kadɨ dow-je rəm, kdɔ kadɨ rɔ-é gangɨ-né dɔ dow-je na̰ rəm.»

Markɨ ɔr Poyta-je kí sɔbɨ dɔ kojɨ Jeju al, ngà ḛ un kutɨ-é dɔkaglo-tɨ kí Jeju to-né dow kí tɔ̀gɨ gángɨ, kaglo-é-tɨ kí Ja̰ kí njèra dow-je batḛm tɔjɨ-é-né dow-je, ɓá tɔl ta-é kì koy-é kagdəsɨ-tɨ, kì tɔsɨ kí ḛ tɔsɨ ndəl ində lo tḛḛ. Kḭ lo kɔr-é-tɨ kí 1-10 lé, Markɨ tɔjɨ né kí Jeju ra dɔnangɨ Galile-tɨ. Kḭ lo kɔr-é-tɨ kí 11-16 lé, Markɨ tɔjɨ né kí Jeju ra dɔnangɨ Jude-tɨ, kì ɓebo Jorijalḛm-tɨ. Ḛ to mbete kí gɔjɨ itə mbete Poyta-je kí sɔ kí dɔ Jeju-tɨ, ə né kí d'ɔsɨ kagɨ dɔ-tɨ lé, to né kí Jeju ra, ə kí na̰ lé, to nékɔjɨ-je.

Kullə lə jeju dɔnangɨ Galile-tɨ

Mbḛ kilə lə Ja̰ kí njèra dow-je batḛm
Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Ja̰ 1:19-28

1 Kəm rəbɨ kí Poyta kí Majɨ lə Jeju Kristɨ kí Ngon lə Lubə ulə-né gin-é ɓan: 2 Ndɔkɨ Ejay kí njèpata kí ta Lubə-tɨ ndàngɨ panè:
«Ma̰ Lubə, m'ulə njèkilə mbḛ lə-m kete nɔ̰̀-i-tɨ
kdɔ kadɨ-é ra rəbɨ adɨ-i.»
3 Ndi dow ɓa diləlo-tɨ panè:
«'Rai go rəbɨ lə 'Baɓe!
'Rai ngan rəbɨ-je liə adi a̰ njururu-njururu.»
4 Beɓa Ja̰ kí njèra dow-je batḛm tḛḛ ə ra dow-je batḛm diləlo-tɨ rəm, ilə mbḛ batḛm kí sɔbɨ dɔ kinḛə panjiyə kí majɨ al kɔgɨ, kdɔ kadɨ Lubə inḛə-né go majal-je lə dow-je kɔgɨ. 5 Rəmə dow-je kí dɔnangɨ Jude-tɨ, kì dow-je kí Jorijalḛm lay ya d'ɔw rɔ-é-tɨ ta ba Jurdḛ-tɨ 'pa ta rəsɨ dɔ majal-je-tɨ lə-dé d'adɨ-é ra-dé-né batḛm. 6 Ja̰ ɔɔ kubɨ kí 'ra kì bəl jambal, dɔɔ ɓədɨ-é kì ndaá dɔɔ ɓədɨ, ə nékuso-é to 'bete-je kì tojɨ kí wale. 7 Ḛ ilə mbḛ idə dow-je panè: «Dow kí ɔw ree go-m-tɨ lé, tɔ́gɨ-é itə-m na̰, adɨ

† : 1:0 1Pi 5:13

m'tuwə kadɨ m'ɗugɨ nangɨ m'tutɨ kulə saba liə al. 8 Mą̃ m'ra-si batɛ̃m
kí mani, ngà ɛ̃ lé, à ra-si batɛ̃m lə Ndil kí aa njay.»

Batɛ̃m lə Jeju kɨ̀ nąʼ kí Sú nąʼ-é
Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; 4:1-13

9 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, Jeju ɨ̃ mɛ̃ɛ̃ ɓe-tɨ kí Najarɛtɨ dɔnangɨ Galile-tɨ, ɔw
adɨ Ją̃ ra-é batɛ̃m ta ba Jurdɛ̃-tɨ. 10 Lokɨ Jeju tɛ̃ɛ̃ kəm man batɛ̃m-tɨ lé,
ɛ̃ oo kəm dɔrą̃ tɛ̃ɛ̃ rəm, oo Ndil kí aa njay taną̃ kɨ̀ dəngɔdnda bè ɨ̃ taá
ree isɨ dɔ-é-tɨ. 11 †ə ndi dow ɓá dɔrą̃-tɨ panè: «'To Ngon-m; m'ində-i
dan kəm-m-tɨ, rɔ-m nəl-m dɔ-i-tɨ ną̃.» 12 Rəmə tajinatɨ nè ya Ndil kí aa
njay ɔsɨ Jeju ɔw siə diləlo-tɨ. 13 Jeju isɨ diləlo-tɨ kinlé ndɔ kɔrsɔ. Lo-é-tɨ
kin ɓá Satą̃ nąʼ-é-tɨ. Jeju isɨ dan dą̃-je-tɨ kí wale, ə malayka-je 'ree 'ra
siə.

Jeju ɓa njéndó né-je sɔ
Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Ją̃ 1:35-43

14 Go-tɨ, lokɨ d'uwə Ją̃ kí njèra dow-je batɛ̃m lé, Jeju ɔw dɔnangɨ
Galile-tɨ, ɔw ilə mbɛ̃ Poyta kí Majɨ lə Lubə 15 †panè: «Dɔkaglo asɨ ngá,
ə kɔ̃ɓe lə Lubə ree ngɔsi. Iɲ̃əi panjiyə-si-je kí majɨ al kɔgɨ ə adi mɛ̃ɛ̃-si
Poyta kí Majɨ.» 16 Lokɨ Jeju ɔw njiyə kɨ̀ go babo Galile rəmə, oo Simɔ̃
dɛ̃ kɨ̀ ngonkɔ̃-é Andre d'ą̃ d'ilə burə dan babo-tɨ; kdɔ dɛ̃ 'to mbɔw-je.
17 Beɓa Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si njésangɨ dow-je-
tɨ.» 18 Rəmə tajinatɨ nè ya 'tusɨ burə-je lə-dé d'iɲ̃ə ə d'un go-é. 19 Lokɨ
Jeju ɔtɨ ɔw kete əbɨ sɛ̃ rəmə, oo Jakɨ dɛ̃ kɨ̀ ngonkɔ̃-é Ją̃ kí 'to ngan lə
Jebede, d'isɨ mɛ̃ɛ̃ tò-tɨ d'isɨ 'rakɨ burə-je lə-dé. 20 Tajinatɨ nè ya Jeju ɓa-
dé. Beɓa dɛ̃ 'tusɨ bɔbɨ-dé Jebede d'iɲ̃ə-é mɛ̃ɛ̃ tò-tɨ kɨ̀ ngannjékullə-je
lə-dé, ə d'un go Jeju.

Jeju kɨ̀ dow kí ndil kí majɨ al ra-é
Mat 8:14-17; Luk 4:31-37; Knj 10:38

21 Jeju dɛ̃ kɨ̀ njéndó né-je liə d'ɔw mɛ̃ɛ̃ ɓe-tɨ kí Kapɛrnayim. Beɓa ndɔ
taakoo-tɨ lə jipɨ-je lé, ɛ̃ ɔw kəykəwną̃-tɨ lə-dé ndó-dé né. 22 †Dow-je kí
d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé. Kdɔ ɛ̃ ndó né kəm dow kí ɔw kɨ̀
tógɨ ɓɨ ndó né titɨ njéndó dow-je ndukun-je al. 23 Mɛ̃ɛ̃ kəykəwną̃-tɨ lə
jipɨ-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí majɨ al ra-é isɨ-tɨ nɔ̃ɔ̃ ə ur kəə panè:
24 «I Jeju dow kí Najarɛtɨ lé, ri ɓá 'ndigɨ rɔ-ji-tɨ wa? 'Ree kdɔ tujɨ-ji wa?
Mą̃ m'gə-i majɨ: 'To Njèkaa njay lə Lubə.» 25 Jeju ndángɨ-é panè: «'Utɨ
ta-i ə 'tɛ̃ɛ̃ kɔgɨ mɛ̃ɛ̃ dingəm-tɨ kinlé.» 26 Ndil kí majɨ al lé, ndɔr dingəm
lé mɨr-mɨr, tur kəə boy-boy, ində-né lo tɛ̃ɛ̃ mɛ̃ɛ̃-é-tɨ kɔgɨ. 27 Né kinlé
ɔr ndil dow-je lay adɨ 'dəji-ną̃ ta 'panè: «Kay! Kin to ri ɓá taną̃ bè?
Néndó kí ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ taną̃ bè kinlé, to néndó kí sigɨ. Dow kinlé, ndil-je
kí majɨ al kàrè ɛ̃ ndángɨ-dé adɨ 'təl rɔ-dé go-é-tɨ rəm lé ya.» 28 Beɓa
tajinatɨ nè bè ya dow-je d'oo poy Jeju kɨ̀ go lo-je lay kí dɔnangɨ Galile-tɨ.

Ta lə Jeju kɨ̀ njémɔ̃y-je kí gay-gay
Mat 8:14-17; Luk 4:38-41

29 Lokɨ dɛ̃ d'ində lo 'tɛ̃ɛ̃ kəykəwną̃-tɨ lə jipɨ-je lé, Jeju dɛ̃ kɨ̀ Jakɨ kɨ̀ Ją̃
d'ɔw mɛ̃ɛ̃ kəy-tɨ lə Simɔ̃ dɛ̃ kɨ̀ Andre. 30 Rəmə məm Simɔ̃ kí dené tò
mɔ̃y nangɨ dɔ tɨrə-tɨ. Mɔ̃y 'ningə́ ɓá ilə-é nangɨ adɨ rɔ-é tungə pil-pil.
Beɓa tajinatɨ nè ya 'pa ta liə d'adɨ Jeju; 31 adɨ Jeju ɔtɨ ɔw rɔ-é-tɨ uwə ji-é

† **1:11** 1:11 Mat 3:17; 12:18; Mar 9:7; Luk 3:22 † **1:15** 1:15 Mat 3:2 † **1:22** 1:22 Mat 7:28,29

adɨ-é ḭ taá. Rəmə mɔ̰y 'ningə́ lé iṇə-é adɨ-é ḭ taá oo go-dé kɨ̀ nékuso.
32 Ta losɔlɔ biri, kí kàdì ur lé, dow-je d'utɨ njémɔ̰y-je lay, kɨ̀ dẹ̰ kí ndil-je
kí majɨ al 'ra-dé, 'ree sə-dé rɔ Jeju-tɨ. 33 Dow-je lay kí mẹẹ̰ ɓebo-tɨ ya
kəwnạ̰ takəy-tɨ kí Jeju isɨ-tɨ. 34 Jeju adɨ lapiya dow-je ṇạ̰ kí mɔ̰y-je kí
gay-gay ulə kəm-dé ndoo rəm, tubə ndil-je kí majɨ al ṇạ̰ dɔ dow-je-tɨ
tɔ. Ngà ẹ̰ adɨ ndil-je kí majɨ al lé 'pa ta al, kdɔ dẹ̰ 'gə-é lay.

Jeju ɔw go lo-je-tɨ kí dɔnangɨ Galile-tɨ
Luk 4:42-44

35 Taginlo-tɨ, lokɨ lo tijə lay al ɓəy ya, Jeju tẹẹ̰ kəy ɔw diləlo-tɨ, ɔw
pa ta kɨ̀ Lubə. 36 Simɔ̰ dẹ̰ kɨ̀ madɨ-é-je d'ɔw 'ndole-é. 37 Beɓa lokɨ dẹ̰
d'ingə-é lé, d'idə-é 'panè: «Dow-je lay ya d'ɔw 'sangɨ-i.» 38 Rəmə Jeju
təl idə-dé panè: «Adɨ j'ɔwi lo-je-tɨ kí rangɨ nganɓe-je-tɨ kí tò ngɔsi-ngɔsi,
kdɔ kadɨ m'ɔw m'ilə mbẹ̰ Poyta kí Majɨ-tɨ tɔ. Kdɔtalə ẹ̰ kin ɓá m'ree
kdɔ.» 39 †Beɓa Jeju ɔw kɨ̀ lo-je lay kí dɔnangɨ Galile-tɨ ilə mbẹ̰ Poyta
kí Majɨ mẹẹ̰ kəykəwnạ̰-je-tɨ lə jipɨ-je rəm, ɓá tubə ndil-je kí majɨ al dɔ
dow-je-tɨ rəm tɔ.

Jeju adɨ banjɨ ur rɔ dow-tɨ
Mat 8:1-4; Luk 5:12-16; 17:12-19

40 Njèbanjɨ káre bè ree rɔ Jeju-tɨ, tɔsɨ məkəjɨ-é nangɨ nɔ̰̀-é-tɨ, ra-é
kɔgri panè: «Kinə 'ndigɨ lé, 'a kadɨ banjɨ lə-m kin ur kadɨ m'aa njay
kare.» 41 Beɓa Jeju oo kəmtondoo liə, ulə ji-é ɔdɨ-né rɔ-é ɓá panè:
«M'ndigɨ dɔ-tɨ sə-i. Kadɨ banjɨ lə-i ur!» 42 Rəmə tajinatɨ nè ya banjɨ lé
ur adɨ rɔ-é təl aa njay. 43 Jeju ndángɨ-é ə tajinatɨ nè ya tubə-é go-é-tɨ
44 panè: «'Oo majɨ nè 'a kḭ kɔw pa ta-é kadɨ dow oo, ngà 'ɔw 'tɔjɨ rɔ-i
njègugné lə Lubə, ə 'adɨ né kdɔ məsɨ kilə kí sɔbɨ dɔ kaa rɔ lə-i titɨ kí
ndukun lə Moiyijɨ pa-né. Bè kdɔ kadɨ dow-je lay 'gə kí banjɨ kí rɔ-i-tɨ
lé ur ngá.» 45 Ngà lokɨ dowbé kinlé ɔtɨ ɔw rəmə, ẹ̰ ɔw pa ta lə né kí
Jeju ra siə ilə-né mbẹ̰ kɨ̀ lo lay sar adɨ Jeju asɨ kadɨ tɔjɨ rɔ-é mẹẹ̰ ɓebo-tɨ
al. Ḕ njiyə-né kɨ̀ nganglo-nganglo, isɨ ngərəngɨ-ngərəngɨ kɨ̀ dow-je. Bè
ya kàrè dow-je d'ḭ kɨ̀ lo-lo ya 'ree rɔ-é-tɨ.

2

Jeju kɨ̀ njènjakoy mburukɨ
Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

1 Mẹẹ̰ ndɔ-je-tɨ kí rangɨ go-tɨ lé, Jeju təl ree Kapɛrnayim-tɨ. Ə dow-je
d'oo kí Jeju isɨ kəy nè. 2 Beɓa kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nạ̰
dɔ-é-tɨ, d'un lo latɨ-latɨ adɨ lo kí takəy-tɨ kàrè nạ̰̀y al. Jeju idə-dé ta lə
Lubə. 3 Dow-je sɔ d'un dow kí rɔ-é oy mburukɨ 'ree siə rɔ-é-tɨ. 4 Ngà
kosɨ dow-je kí 'ṇạ̰ kinlé ra adɨ lo kɔw siə rɔ Jeju-tɨ goto. Beɓa dẹ̰ d'al
'ngiṇə jam kəy 'sɔbɨ-né dɔ lo kí Jeju isɨ-tɨ ə d'un njèrɔkoy mburukɨ lé kɨ̀
tuwə̰ tò-é, d'ulə-é kɨ̀ kəm bole jamkəy go Jeju-tɨ. 5 Lokɨ Jeju oo kadmẹẹ̰
lə-dé bè rəmə, idə njèrɔkoy mburukɨ lé panè: «Ngon-m! Majal-je lə-i
tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ.» 6 Lo-é-tɨ kinlé, dow-je kí dan-tɨ-je kí 'to njéndó
dow-je ndukun-je d'isɨ nɔ̰̀ɔ̰ tɔ; ə 'gɨr ta mẹẹ̰-dé-tɨ 'panè: 7 «Kdɔ ri ɓá
dow kanlé pa ta kí bè kin wa? To ta kɔbɨ ɓá ẹ̰ pa dɔ Lubə-tɨ tin. Nạ́ ɓá
asɨ kiṇə go majal-je lə dow-je kɔgɨ wa? Lubə ya kɨ̀ kár-é asɨ.» 8 Tajinatɨ
nè ya Jeju gə tagɨr-je kí mẹẹ̰-dé-tɨ adɨ idə-dé panè: «Kdɔ ri ɓá ɔwi kɨ̀

† **1:39** 1:39 Mat 4:23; 9:35

tagɨr-je kɨ́ bè kin mɛ̨ɛ̨-si-tɨ wa? 9 Kidə njèrɔkoy mburukɨ panè: “Majal-
je lə-i tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ” lé ɓá tò ɓəl ṇą̃ əse, kidə-é panè: “'Ị taá 'un
tuwə lə-i ə 'njiyə ɓá tò ɓəl ṇą̃ wa?”» 10 Majɨ! M'a kɔjɨ-si kadɨ 'gəi kɨ́
Ngon lə dow lé ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔnangɨ-tɨ nè, kdɔ kiṇə-né go majal-je lə
dow-je kɔgɨ. 11 Beɓa Jeju təl idə njèrɔkoy mburukɨ lé panè: M'un ndu
m'adɨ-i m'panè: «'Ị taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw ɓee lə-i.» 12 Rəmə tajinatɨ
nè ya njèrɔkoy mburukɨ lé ɔsɨ nangɨ ị̃ taá, un tuwə tò-é, ɔtɨ takəm
dow-je-tɨ lay adɨ ɔr ndil-dé adɨ d'ɔsɨ-né gajɨ Lubə 'panè: «J'oo né kɨ́
taną̃ bè kin nja káre al.»

Ɓa kɨ́ Jeju ɓa Lebi
Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

13 Jeju təl ɔw gogɨ ta babo-tɨ kɨ́ Galile. Kosɨ dow-je lay d'ɔw go-é-tɨ
adɨ ɛ̨ isɨ ndó-dé né. 14 Lokɨ isɨ dəə rəmə, ɛ̨ oo Lebi kɨ́ ngon lə Alpe isɨ
lo taa lambo-je-tɨ ə idə-é panè: «'Un go-m.» Beɓa Lebi ị̃ taá ə un go-é.
15 Go-tɨ, Jeju ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lebi, isɨ ta nékuso-tɨ natɨ kɨ̀ dow-je ṇą̃ kɨ́
'to njétaalambo-je, kɨ̀ njéramajal-je, kɨ̀ njéndó né-je liə; kdɔ dow-je ṇą̃
ya d'un go-é. 16 Lokɨ njéndó dow-je ndukun-je kɨ́ 'to kɨ́ dan Parisi-je-tɨ*
d'oo kɨ́ Jeju isɨ uso né natɨ kɨ̀ njétaalambo-je, kɨ̀ njéramajal-je lé, 'pa
kɨ̀ njéndó né-je liə 'panè: Kdɔ ri ɓá ɛ̨ uso né natɨ kɨ̀ njétaalambo-je kɨ̀
njéramajal-je kin wa? 17 Jeju oo ta lə-dé lé, adɨ pa sə-dé panè: «Dow-
je kɨ́ rɔ-dé tò kɨ̀ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔ̨y-je ɓá
d'ɔw ndoo-é. Mą̃ lé, njéra né-je kɨ́ njururu ɓá m'ree kdɔ ɓa-dé al, ngà
m'ree kdɔ njéramajal-je.»

Néndó lə Jeju kɨ̀ nékoɓe lə Parisi-je ɔw natɨ al
Mat 9:14-17; Luk 5:33-39

18 Njéndó né-je lə Ją̃ dɛ̨ kɨ̀ Parisi-je lé d'un dɔkaglo madɨ d'ɔgɨ-né rɔ-
dé nékuso kɨ̀ man kąy. Beɓa dow-je 'ree rɔ Jeju-tɨ 'dəji-é 'panè: «Kdɔ ri
ɓá njéndó né-je lə Ją̃ dɛ̨ kɨ̀ njéndó né-je lə Parisi-je d'ɔgɨ rɔ-dé nékuso
kɨ̀ man kąy, ngà i rəmə, njéndó né-je lə-i d'ɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man kąy
al wa?» 19 Ngá ɓá Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Dow-je kɨ́ 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ
kɨ́ lo taaną̃-tɨ lé, d'a kɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man kąy dɔkaglo-tɨ kɨ́ njètaa
dené sigɨ isɨ-né sə-dé natɨ nè wa? Dɔkaglo-tɨ kɨ́ njètaa dené sigɨ isɨ-né
sə-dé natɨ nè ɓəy kinlé, d'a kɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man kąy al ya sar.
20 Ngà ndɔ-je ɔw ree nɔ̨̃ɔ̨̃ lé, d'a kun njètaa dené sigɨ lé ta-dé-tɨ kɔgɨ;
rəmə mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-je-tɨ kinlé ɓá d'a kɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man kąy ɓəy.»
21 Dow à kun takubɨ kɨ́ sigɨ kdɔ kilə-né kəm ndisɨ kubɨ al; bin al rəmə
takubɨ kɨ́ sigɨ lé, à kuwə dɔgangɨ ndisɨ kubɨ lé wuktu kɔr ə à ra kadɨ
kəm kubɨ kɨ́ mbutɨ lé tò wororo ta madɨ-é-tɨ ya ɓəy. 22 Rəm ɓá dow
à tur yibɨ nduu kɨ́ sigɨ mɛ̨ɛ̨ mbundaá-je-tɨ kɨ́ low al. Bin al rəmə yibɨ
nduu kɨ́ sigɨ lé à ra kadɨ mbundaá-je kɨ́ low lé riyə əktə́-əktə́, rəmə
yibɨ nduu kɨ́ sigɨ lé à tujɨ rəm, ɓá mbundaá kɨ́ low lé kàrè à tujɨ rəm
tɔ; ngà tò kdɔ kadɨ dow tur yibɨ nduu kɨ́ sigɨ mɛ̨ɛ̨ mbundaá-tɨ kɨ́ sigɨ ya
tɔ ɓane.

Ta kɨ́ dɔ ndɔ taakoo-tɨ
Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

---

* **2:16** 2:16 Parisi-je, 'to kutɨ dow-je madɨ kɨ́ dan jipɨ-je-tɨ kɨ́ njékində kəm-dé go ndukun-tɨ lə Moiyijɨ kadɨ ngą̃ ṇą̃.

23 Ndɔ káre bè, Jeju njiyə mɛ̨̃ ndɔr gemɛ̨̃-je-tɨ kdɔ kində gangɨ ndɔ
taakoo-tɨ lə jipɨ-je rəmə, njéndó né-je liə 'puy dɔ gemɛ̨̃ d'uso taá-taá.
24 Beɓa Parisi-je 'ree 'pa kɨ̀ Jeju 'panè: «'Oo bè! Kdɔ ri ɓá njéndó né-je
lə-i 'ra né kɨ́ to tó-é al kadɨ dow ra ndɔ taakoo-tɨ wa?» 25 Jeju ilə-dé-tɨ
panè: «Né kɨ́ ndɔkɨ Dabidɨ ra kaglo-tɨ liə, lokɨ nékuso goto adɨ ɓo ra-dé
kɨ̀ dow-je liə lé sə̨̃i 'ndói ta-é mɛ̨̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay al ya sar wa? 26 Ɛ̨̃
ɔw mɛ̨̃ kəykubɨ-tɨ† lə Lubə, uso mbə̀ kɨ́ 'ree-né nɔ̃ Lubə-tɨ dɔkaglo-tɨ kɨ́
Abiyatar ɓá to-né burə dɔ njégugné-je lə Lubə; ə tò kadɨ njégugné-je
lə Lubə ya par ɓá d'a kuso mbə̀-é kinlé, ya ngà Dabidɨ ɔw mbing adɨ
dow-je liə d'uso tɔ.» 27 Jeju pa sə-dé ɓəy panè: «Ndɔ taakoo ɓá tò kdɔ
ta lə dow ɓɨ 'ra dow kdɔ ta lə ndɔ taakoo al. 28 Adɨ Ngon lə dow lé ya
to 'ɓa ndɔ taakoo.»

3

Ta lə dow kɨ́ ji-é oy
Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

1 Go-tɨ, Jeju təl ɔw mɛ̨̃ kəykəwnɑ̃-tɨ lə jipɨ-je lé, rəmə dingəm káre
bè kɨ́ ji-é oy mburukɨ isɨ mɛ̨̃ kəykəwnɑ̃-tɨ lé nɔ̃ɔ̃. 2 Beɓa dow-je kɨ́
d'isɨ mɛ̨̃ kəykəwnɑ̃-tɨ kinlé, d'adɨ kəm-dɛ́ tò dɔ Jeju-tɨ gə́rə́rə́ kdɔ kadɨ
d'oo, ə́ kinə adɨ lapiya njèmɔ̃y kin ndɔ taakoo-tɨ rəmə je to kəm rəbɨ
kɨ́ kadɨ n'iləi-né ta dɔ-é-tɨ. 3 Jeju idə dingəm kɨ́ njèjikoy lé panè: «Ị̃ taá
ə 'ree danɑ̃ nè.» 4 Go-tɨ, ɛ̨̃ dəjɨ-dé panè: «Né kɨ́ rá ɓá to tó-é kadɨ dow
ra ndɔ taakoo-tɨ wa? Ra majɨ kɨ̀ dow ɓá to tó-é əse ra siə majɨ al ɓá to
tó-é wa? Kajɨ dow ɓá to tó-é əse tɔl-é ɓá to tó-é wa?» Ngà dɛ̨̃ d'ilə-tɨ
al. 5 Beɓa wɔngɨ ra Jeju dɔ-dé-tɨ lay, adɨ oo-dé jər-jər rəm, rɔ-é atɨ-é
kanɑ̃nɑ̃ kdɔ ta lə mɛ̨̃ndə lə-dé rəm. Go-tɨ, ɛ̨̃ idə dingəm kɨ́ njèjikoy lé
panè: «'Surə ji-i.» Lokɨ ɛ̨̃ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò majɨ gogɨ.
6 Tajinatɨ nè ya Parisi-je lé, d'ində lo 'tɛ̨̃ɛ̨̃ kəykəwnɑ̃-tɨ, d'ɔw d'ingə-nɑ̃
kɨ̀ dow-je lə Erodɨ d'ɔjɨ-nɑ̃ ta dɔ kəm rəbɨ-tɨ kɨ́ kadɨ n'tɔli-né Jeju.

Ta lə Jeju kɨ̀ kosɨ dow-je

7 Jeju dɛ̨̃ kɨ̀ njéndó né-je liə d'ɔr rɔ-dé d'ɔw ta babo Galile-tɨ. Kosɨ
dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy ya d'ị̃ dɔnangɨ Galile-tɨ 'ree d'un go-é. 8 Dɛ̨̃
kɨ́ dan-tɨ-je d'ị̃ dɔnangɨ Jude-tɨ, kɨ̀ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Idume-
tɨ, kɨ̀ gidɨ ba Jurdɛ̨̃-tɨ, kɨ̀ go lo-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ Tir-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ Sidɔ̃-tɨ.
Kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy kɨ́ d'oo poy né-je kɨ́ Jeju ra ra kinlé 'ree
rɔ-é-tɨ. 9 †Beɓa Jeju idə njéndó né-je liə kadɨ 'sangɨ ngon tò d'adɨ-n'ɛ̨̃̀,
kdɔ kadɨ kosɨ dow-je 'mbore-n'ɛ̨̃̀ yó-je kɨ nè-je al. 10 Ə kadɨ kɨ́ Jeju adɨ
lapiya dow-je nɑ̃ɑ̃ kinlé ra adɨ dow-je lay ya kɨ́ mɔ̃y ra-dé, d'ɑ̃y-nɑ̃ miriri-
miriri kɨ rɔ-é-tɨ kadɨ d'ɔdɨ rɔ-é. 11 Ndil-je kɨ́ majɨ al kàrè lokɨ dɛ̨̃ d'oo
Jeju lé, 'səbɨ takəm-dé nangɨ nɔ̃-é-tɨ, 'tur kəə boy-boy 'panè: «'To Ngon
lə Lubə.» 12 Ngà Jeju ndángɨ-dé, kəngɨ-dé-né kəngɨ-kəngɨ kadɨ 'ndogɨ
dɔ-n'ɛ̨̃̀-tɨ al.

Njékɔwkulə-je lə Jeju kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo
Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Go-tɨ, Jeju al dɔ mbal-tɨ ə ɓa dow-je kɨ́ ɛ̨̃ ndigɨ ɓa-dé adɨ 'ree rɔ-é-tɨ.
14 Beɓa ɛ̨̃ mbətɨ-dé dɔgɨ gidɨ-é joo*, kdɔ kadɨ 'njiyə siə 15 ə ulə-dé adɨ

† **2:26** 2:26 1Sa 21:1-5; 2Sa 15:35; † **3:9** 3:9 Mar 4:1; Luk 5:1-3 * **3:14** 3:14 Mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-je-tɨ kɨ́ nɑ̃-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ lé à kingə-tɨ kɨ́ 'panè: *'Ɓa-dé njékɔwkulə-je.*

d'ilə mbɛ̰ Poyta kɨ́ Majɨ rəm, adɨ-dé tɔ́gɨ kadɨ 'tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ rəm tɔ. 16 Ɛ̰ mbətɨ-dé dɔgɨ gidɨ-é joo adɨ to: Simɔ̰ kɨ́ Jeju ɓa-é Piyər rəm, 17 Jakɨ kɨ́ ngon lə Jebede rəm, Jạ̰ kɨ́ ngonkɔ̰ Jakɨ kɨ́ Jeju ɓa-dé «Buwanɛrjɛsɨ» ə kɔr mɛ̰ɛ̰-é to «ngan lə ndàngɨ-ndi», 18 kɨ̀ Andre, kɨ̀ Pilipɨ, kɨ̀ Batlemi, kɨ̀ Matiye, kɨ̀ Tomasɨ, kɨ̀ Jakɨ kɨ́ to ngon lə Alpe, kɨ̀ Tade, kɨ̀ Simɔ̰ kɨ́ to dow kɨ́ ta ɓe liə to-é, 19 ɓá Judasɨ Iskariyotɨ kɨ́ ɛ̰ ɓá à to njèkun dɔ̰ Jeju lé tɔ.

Nojɨ Jeju-je 'ree kadɨ d'ɔr-é ta kosɨ dow-je-tɨ d'ɔw siə

20 Go-tɨ, Jeju kɨ̀ njéndó né-je 'təl 'ree takəy-tɨ gogɨ rəmə, kosɨ dow-je 'təl 'ree 'kəwnạ̰ dɔ-é-tɨ sar ya adɨ lo kadɨ d'ingə mbunạ̰ lo d'uso-né né kàrè goto. 21 Lokɨ poy-é ree usɨ mbi nojɨ-é-je-tɨ lé, dɛ̰ d'ɨ̰ d'usɨ dɔ rəbɨ-tɨ kadɨ 'ree d'ɔw siə rɔ-dé-tɨ; kdɔ dɛ̰ 'panè: «Dɔ-é majɨ al.»

Dow-je 'panè Jeju ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ lə Beljebul
Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

22 †Njéndó dow-je ndukun-je kɨ́ d'ɨ̰ Jorijalɛ̰m 'ree 'panè: «Jeju ɔw kɨ̀ Beljebul† mɛ̰ɛ̰-é-tɨ», adɨ «to 'boy lə ndil-je kɨ́ majɨ al ɓá adɨ-é tɔ́gɨ tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al.» 23 Beɓa Jeju ɓa-dé rɔ-é-tɨ ə un gosta pa-né sə-dé panè: «Satạ̰ à kasɨ tubə Satạ̰ ban ɓəy wa? 24 Kinə kɔ̰ɓe kɨ́ káre-rè ya dow-je kɨ́ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ 'gángɨ-nạ̰ d'ɔsɨ-nạ̰ kɨ̀ ta lé, kɔ̰ɓe-é à kạ̰ lo kạ̰-é-tɨ gərərə al. 25 Ə kinə kəy kɨ́ káre-rè ya dow-je kɨ́ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ 'gángɨ-nạ̰ d'ɔsɨ-nạ̰ kɨ̀ ta lé, dowbé-je d'a kisɨ gərərə al rəm. 26 Ə kinə Satạ̰ ya rɔ kɨ̀ rɔ-é rəmə, to ɛ̰ ya gángɨ rɔ-é adɨ ɛ̰ à kisɨ gərərə al. Bè kinlé, to kɔ̰ɓe liə ya ində ngangɨ-é ngá tin. 27 Kinə dow uwə njètɔ́gɨ tɔ́-é njim-njim al lé, dowbé à kasɨ kur mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə njètɔ́gɨ kin kdɔ kəə nékingə-é al. À tɔ́-é njim-njim ɓəy ɓá à kɔw mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ kdɔ kəə nékingə-é. 28 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ majal-je lay ya kɨ́ dow-je d'isɨ 'ra, kɨ̀ takɔbɨ-je lay kɨ́ d'isɨ 'pa lé, à tokɨ kiɲə̰ go-é kɔgɨ kadɨ-dé. 29 †Ngà dow kɨ́ rá-rá kɨ́ pa ta kɔbɨ kɨ̀ Ndil kɨ́ aa njay lé, à tokɨ kiɲə̰ go-é kɔgɨ kadɨ-é ndạ̰ al. Ta lə majal kɨ́ tò sartagangɨ uwə dɔ-é.» 30 Jeju pa sə-dé ta kinlé bè kdɔ dɛ̰ 'panè: «Ɛ̰ ɔw kɨ̀ ndil kɨ́ majɨ al mɛ̰ɛ̰-é-tɨ.»

Kɔ̰ Jeju dɛ̰ kɨ̀ ngankɔ̰ Jeju-je
Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

31 Kɔ̰ Jeju dɛ̰ kɨ̀ ngankɔ̰ Jeju-je 'ree d'ạ̰ takəy-tɨ, d'ulə kulə kadɨ 'ɓa-é d'adɨ-dé. 32 Kosɨ dow-je d'isɨ nangɨ rɨpɨ-rɨpɨ d'ilə-nạ̰ 'gəə dɔ Jeju sipɨ ɓá d'idə-é 'panè: «'Oo! Kɔ̰-i kɨ̀ ngankɔ̰-i-je [kɨ̀ kɔ̰nan-i-je]‡ d'ạ̰ ndaa-tɨ d'ạ̰ 'sangɨ-i.» 33 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Nạ̰́-je ɓá 'to kɔ̰-m-je kɨ̀ ngankɔ̰-m-je wa?» 34 Go-tɨ, ɛ̰ un kəm-é oo-né kosɨ dow-je kɨ́ d'isɨ nangɨ 'gəə dɔ-é lé ngá ɓá panè: «Yən! Kɔ̰-m-je kɨ̀ ngankɔ̰-m-je án. 35 Kdɔ dow kɨ́ ra né kɨ́ mɛ̰ɛ̰ Lubə ndigɨ kin ɓá to ngonkɔ̰-m, əse to kɔ̰nan-m, əse to kɔ̰-m.»

4

Gosta kɨ́ dɔ njèkilə ko-tɨ
Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

---

† **3:22** 3:22 Mat 9:34; 10:25 † **3:22** 3:22 Satạ̰ ɓá 'ɓa-é Beljebul. † **3:29** 3:29 Luk 12:10

‡ **3:32** 3:32 Ta-je kɨ́ tò mbunạ̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̰ɛ̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsạ̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

1 †Jeju isɨ ndó né dow-je ta babo-tɨ. Kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya
'ree d'ilə-nạ̃ 'gəə dɔ-é sipɨ adɨ ẹ̃ al isɨ mẹ̃ẹ̃ tò-tɨ dan babo-tɨ. Ngà kosɨ
dow-je lé ɓá d'ạ̃ ngangɨ ba-tɨ ɗingɨ-ɗingɨ. 2 Jeju un gosta-je ɓá ndó-dé-
né né-je ṇạ̃ ə pa sə-dé ta mẹ̃ẹ̃ néndó-tɨ liə lé panè: 3 «Ooi! Njèndɔr
ɔw kdɔ kilə ko. 4 Lokɨ ạ̃ ilə ko lé, kạ̃ạ̃ né kí dan-tɨ-je tusɨ dɔ rəbɨ-tɨ adɨ
yəl-je 'ree 'tú lə̃-lə̃. 5 Kạ̃ạ̃ né kí nạ́-je tusɨ dɔ ər-je-tɨ, lo-tɨ kí nangɨ ṇạ̃-tɨ
al; rəmə kubə ɓá ubə kalangɨ, kdɔ nangɨ ndəə dɔ-tɨ al. 6 Ngà lokɨ kàdì
ree ɔsɨ dɔ-tɨ lé, ndole ə tutɨ kurum, kdɔ njirə-é ɔw nangɨ ṇạ̃ al. 7 Kạ̃ạ̃
né kí dan-tɨ-je tusɨ dan kun-je-tɨ; lokɨ kun tɔgɨ lé, ɔ̀ rɔ dɔ-tɨ gə́gə́gə́ adɨ
ko-é ində al. 8 Kạ̃ạ̃ né kí nạ́-je tusɨ nangɨ-tɨ kí majɨ, adɨ tɔgɨ ɔr dɔ-é majɨ.
Beɓa dɔ-é kí dan-tɨ-je kạ̃ạ̃-é ra-tɨ kɔrmutə-je, ẹ̃ kí kạ̃ạ̃-é ra-tɨ kɔrmɛkẹ̃-
je, ẹ̃ kí ra-tɨ ɓu-je.» 9 Go-tɨ, Jeju panè: «Dow kí mbɨ-é tò nɔ̃ɔ̃ kdɔ kadɨ
oo-né ta rəmə, kadɨ oo ta kinlé.»

Kdɔ ri ɓá Jeju un gosta-je ɓá pa-né ta wa?
Mat 13:10-17; Luk 8:9-10

10 Lokɨ Jeju ɔr rɔ-é rɔ kosɨ dow-je-tɨ ạ̃ sạ̃y sə-dé rəmə, dow-je kí 'gəə
dɔ-é kɨ̀ dẹ̃ kí dɔgɨ gidɨ-é joo 'ree 'dəjɨ-é ta dɔ gosta-je-tɨ lé. 11 Beɓa ẹ̃
idə-dé panè: «Sə̃ɨ lé, né kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ sɔbɨ dɔ kɔ̃ɓe lə Lubə lé tokɨ
tẹ̃ẹ̃ kɨ̀ dɔ-é kadɨ-si; ngà dẹ̃ kí ndaa-tɨ lé, né-je lay ya tokɨ kidə-dé kɨ̀
gosta-gosta.»

12 «Kdɔ kadɨ lé d'oo lo majɨ ya kàrè, d'oo kɨ koo ya ndə̃ bè rəm,
Ɓá lé d'oo ta majɨ ya kàrè rəmə, 'gə mẹ̃ẹ̃-é al rəm,
Nè d'a kɨ̃ kiṇə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ
Kadɨ Lubə ɨ̃ iṇə-né go majal-je lə-dé kɔgɨ.*»

Kɔrmẹ̃ẹ̃ gosta kí dɔ njèkilə ko-tɨ
Mat 13:18-23; Luk 8:11-15

13 Jeju təl idə-dé ɓəy panè: «Gosta kin ya 'gəi mẹ̃ẹ̃-é al bè lé, ndəgɨ
gosta-je lay kinlé a rai ban ɓá a gəi mẹ̃ẹ̃-é wa? 14 Njèkilə ko lé, to
njèkilə mbẹ̃ ta lə Lubə. 15 Dɔ rəbɨ kí kạ̃ạ̃ né tusɨ-tɨ lé, to dẹ̃ kí d'oo ta
lə Lubə ya rəmə, tajinatɨ nè ya Satạ̃ ree ɔr ta lé mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ kɔgɨ. 16 Bè
ya tɔ, nangɨ ər kí kạ̃ạ̃ né tusɨ-tɨ lé, to dẹ̃ kí d'oo ta lə Lubə rəmə 'taa
kalangɨ kɨ̀ rɔnəl. 17 Ngà ta kinlé ulə njirə mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ al; adɨ d'ạ̃ dɔ-tɨ
kaglo ṇạ̃ al. Beɓa lokɨ kɔ̃-je kí dum natɨ əse kulə kəm ndoo kdɔ ta lə
Lubə tẹ̃ẹ̃ dɔ-dé-tɨ rəmə, kalangɨ bè ya dẹ̃ 'tusɨ kadmẹ̃ẹ̃ lə-dé d'iṇə̃ kɔgɨ.
18 Dan kun-je kí kạ̃ạ̃ né tusɨ-tɨ lé, to dẹ̃ kí d'oo ta lə Lubə ya, 19 ngà go-tɨ
rəmə, mẹ̃ẹ̃ kạ̃ kə́kə́kə́ kdɔ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè, kɨ̀ ɓo nékingə-je, kɨ̀
ɓo né-je kí gay-gay utɨ dɔ ta lé adɨ kandɨ-é goto. 20 Nangɨ kí majɨ kí kạ̃ạ̃
né tusɨ-tɨ lé, to dẹ̃ kí d'oo ta lə Lubə ə 'ndigɨ dɔ-tɨ adɨ kandɨ-é tò; beɓa
dɔ-é kí dan-tɨ-je kandɨ-é ra-tɨ kɔrmutə-je, ẹ̃ kí kandɨ-é ra-tɨ kɔrmɛkẹ̃-je,
ẹ̃ kí kandɨ-é ra-tɨ ɓu-je.»

Gosta kí dɔ lampɨ-tɨ
Luk 8:16-18

21 †Jeju təl idə-dé ɓəy panè: «Se lampɨ lé, dow à jəbɨ ngó dɔ-tɨ wa?
Əse à kində gin tɨrə-tɨ wa? À nạ̃ạ̃ kagnạ̃ạ̃ lampɨ-tɨ taá ya al wa? 22 †Kdɔ
né kí dow ɓɔyɔ kí à ree tò ndaa-tɨ rəsɨ al ya goto rəm, ɓá né kí ra kɨ̀
gidɨ ngə̃y kí à tokɨ tẹ̃ẹ̃-né ndaa-tɨ rəsɨ al kàrè goto rəm tɔ. 23 Kinə dow

† **4:1** 4:1 Luk 5:1-3 * **4:12** 4:12 Eja 6:9; Jạ̃ 12:39-41; Knj 28:26-28; Rɔm 11:8 † **4:21** 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33 † **4:22** 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2

kí mbi-é tò kadɨ oo-né ta rəmə, kadɨ oo.» 24 †Jeju təl idə-dé ɓəy panè:
«Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ sɔbɨ dɔ ta-je kí ooi. Né kí 'mbɔji-né né adi
dow kinlé, ɛ̨ ya d'a təl mbɔjɨ-né né kadɨ-si rəm, ɓá d'a təl kungɨ kí
rangɨ dɔ-tɨ kadɨ-si ya ɓəy rəm. 25 †Kdɔ dow kí né tò ji-é-tɨ ɓá d'a kadɨ-é
kí rangɨ dɔ-tɨ; ngà dow kí né goto ji-é-tɨ lé, kí ji-é-tɨ ya kàrè d'a taa.»

Ta kí sɔbɨ dɔ ko né

26 Jeju təl idə-dé ɓəy panè: «Kɔ̨ɓe lə Lubə lé tò titɨ-ną̣ kì ta lə dow kí
tɛ̨ɛ̨ ɔw ilə ko mɛ̨ɛ̨ ndɔr-tɨ liə bè; 27 lé dowbé tò ɓi əse isɨ kəm ndɔɔ-je
kada-je kàrè ko né lé, ubə rəm, tɔgɨ rəm, ɓɨ ɛ̨ gə lo-é al ngá. 28 Nangɨ
ya adɨ ko né-é ubə; dɔsą̣y to mbi ko, go-tɨ ɔr dɔ-é ə kandɨ gemɛ̨ kí majɨ
ində dɔ-tɨ; 29 Ə lokɨ ką̣ą̣-é ɔr majɨ rəmə, kalangɨ bè ya d'un ngɔrɔngɨ
d'ijə-né. Kdɔtalə ną̣y kijə ko asɨ ngá.»

Gosta kí sɔbɨ dɔ ką̣ą̣ kɔl
Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

30 Jeju pa ɓəy panè: «Ri ɓá j'a kɔji-né kɔ̨ɓe lə Lubə wa? Gosta kí
ban ɓá j'a kuni tɔji-né kɔ̨ɓe lə Lubə wa? 31 Kɔ̨ɓe lə Lubə lé, titɨ-ną̣ kì
ką̣ą̣ kɔl kí to ką̣ą̣ né kí tò ngon-é ndɛ̨ bè itə ką̣ą̣ né-je lay kí dɔnangɨ-tɨ
nè kí dow-je 'dubɨ. 32 Ngà lokɨ dow dubɨ lé, ɛ̨ tɔgɨ itə kagɨ-je lay kí
mɛ̨ɛ̨ ndɔr-tɨ, adɨ balkəm-é-je boy sar tugə ndil, adɨ yəl-je kí 'nar taá 'ra
kəy-dé-tɨ.» 33 Jeju ndó dow-je ta lə Lubə kì gosta-je kí bè kin ną̣-ną̣ kì
gangɨ-é kí d'asɨ kadɨ 'gə-né mɛ̨ɛ̨ ta liə. 34 Néndó liə kí nal gosta goto;
ngà lokɨ ɛ̨ ɔr rɔ-é isɨ kì kár-é kì njéndó né-je liə lé, ɛ̨ ɔr mɛ̨ɛ̨ gosta-je lé
lay adɨ-dé.

Jeju ndángɨ yə́lbo
Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

35 Mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-tɨ kinlé ya, losɔlɔ biriri rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə
panè: «Adɨ j'gangi babo j'ɔwi turə.» 36 Beɓa njéndó né-je 'tusɨ kosɨ
dow-je d'iṇə-dé ə tò kí Jeju isɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ lé ya dɛ̨ d'ɔtɨ d'ɔw-né siə. Tò-je
kí rangɨ tò ngɔsi kàdì tò-tɨ kí Jeju isɨ-tɨ lé tɔ. 37 Ya rəmə, yə́lbo ulə mbị-
mbị, ə pungum man ɔsɨ tò yó-je kɨ né-je adɨ man ɔw mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ mbing
ną̣y ną̣ al kadɨ man rusɨ mɛ̨ɛ̨ tò. 38 Ə Jeju gətɨ dɔ-é kì négətɨ dɔ mɔngɨ
tò-tɨ ə tò tò ɓi. Beɓa njéndó né-je liə 'ndəl-é d'idə-é 'panè: «Njèndó
dow-je né! Ko-ji kí isɨ tɔɔ kinlé 'usɨ-i-tɨ al wa?» 39 Lokɨ Jeju tɛ̨ɛ̨ kəm-é
rəmə, ɛ̨ ndángɨ yə́lbo lé, ə təl pa kì babo panè: «'Adi lo tò ndingɨ! Asɨ
bè!» Rəmə gin yə́lbo lé gangɨ adɨ lo təl tò ndingɨ. 40 Go-tɨ, ɛ̨ pa sə-dé
panè: «'Bəli ną̣ bè kdɔ ri wa? 'Adi mɛ̨ɛ̨-si al ɓəy wa?» 41 Bəl ində
bandɨ-dé gangɨ adɨ 'pa-ną̣ ta dan-dé-tɨ 'panè: «Kay! Dow kanlé to dow
kí ban ya ɓá yə́l-je kì babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-tɨ liə bè wa?»

5

Jeju tubə ndil-je kí majɨ al dɔ dow-tɨ
Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

1 Jeju dɛ̨ kì njéndó né-je liə 'gangɨ babo d'ɔw kəl-é kí nų̣-tɨ dɔnangɨ
Gerasa-tɨ. 2 Lokɨ Jeju į̣ mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ ur nangɨ bè ya rəmə, dingəm káre
kí ndil-je kí majɨ al 'ra-é tɛ̨ɛ̨ dan ɓadɨ-je-tɨ ree rɔ-é-tɨ. 3 Dingəm-é lé,
dɔɓadɨ-je ɓá to lo kisɨ-é ə dow kí asɨ kilə-é sil ya goto. 4 Taá-taá ya d'ulə

† **4:24** 4:24 Mat 7:2; Luk 6:38 † **4:25** 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

ngɔwla nja-é-tɨ ɓá d'ilə-é-né sil, ngà taá-taá ya ɛ̨ gángɨ ngɔwla kí nja-é-tɨ kì sil-je lé, adɨ dow kí tɔ́gɨ-é asɨ kadɨ taa tɔ́gɨ-é ya goto. 5 Ndɔɔ-je, kì kada-je lay ya lo taakoo liə goto, adɨ ɛ̨ ɔw ilə kì dɔ ɓadɨ-je kì dɔ ngan mbal-je, tur kəə taá-taá ə rə́tɨ rɔ-é kì ər. 6 Lokɨ un kəm-é oo Jeju sa̰y lé, ɛ̨ a̰y ngɔdɨ ɔw ɔsɨ dɔ-é nangɨ nɔ̰̃-é-tɨ 7 ə ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè: «I Jeju, Ngon lə Lubə kí Njèkisɨ taá dɔra̰-tɨ nṵ lé, 'ge ri rɔ-m-tɨ wa? Kɔgri ya, kì ri Lubə, 'ulə kəm-m ndoo al!» 8 Ɛ̨ pa bè kdɔ Jeju panè: «I Ndil kí majɨ al, 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ dow-tɨ kin kɔgɨ.» 9 Jeju təl dəji-é panè: «Ri-i lə ná̰ wa?» Ɛ̨ təl ilə-é-tɨ panè: «Ri-m lə kosɨ-je. Kdɔtalə jɛ̨ lé j'n̰a̰.» 10 Ngá ɓá dɛ̨ 'təl 'dəji Jeju kì nɔ̰ kəm-dé-tɨ kadɨ tubə-dé kɔgɨ dɔnangɨ-tɨ kin al. 11 Lo-é-tɨ kinlé kosɨ kɔsɔngɨ-je d'a̰ kàdì mbal-tɨ ngɔsɨ d'a̰ d'uso né. 12 Ə ndil-je kí majɨ al lé 'ra ndoo ta Jeju-tɨ 'panè: «'Adɨ j'ɔw j'andɨ mɛ̨ɛ̨ kɔsɔngɨ-je-tɨ kan.» 13 Jeju ndigɨ sə-dé ya tɔ. Beɓa ndil-je kí majɨ al lé 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ dingəm-tɨ d'ɔw 'tur mɛ̨ɛ̨ kɔsɔngɨ-je-tɨ lé adɨ kɔsɔngɨ-je lé 'tətɨ-na̰ yipɨ kàdì mbal-tɨ taá, 'tusɨ babo-tɨ 'nduy man. Kɔsɔngɨ-je lé kɔr-dé à kasɨ ɓudɔgɨ lo joo je bè. 14 Go-tɨ, njéngəm kɔsɔngɨ-je lé d'a̰y d'ɔw d'ɔr poy-é mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ, mɛ̨ɛ̨ nganɓe-je-tɨ rəm. Beɓa dow-je d'ɔtɨ 'ree d'oo né kí ra né lé. 15 Lokɨ dɛ̨ 'ree rɔ Jeju-tɨ lé, d'oo dingəm kí ɔw kì ndil-je kí majɨ al n̰a̰ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ lé, isɨ nangɨ, ulə kubɨ rɔ-é-tɨ, təl isɨ majɨ kare gogɨ; ɓəl ində̰ bandɨ-dé gangɨ. 16 Dow-je kí d'oo né-je kí ra-né kin kì kəm-dé lé d'ɔr-dé poy dingəm kí ndil-je kí majɨ al 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ lé rəm, ɓá d'ɔr-dé poy né kí tɛ̨ɛ̨ dɔ kɔsɔngɨ-je-tɨ lé rəm tɔ. 17 Beɓa dow-je 'ra ndoo ta Jeju-tɨ kadɨ iə̰nə dɔnangɨ lə-dé ə ɔw rangɨ. 18 Lokɨ Jeju təl al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ gogɨ rəmə, dingəm kí ɛ̨ tubə ndil-je kí majɨ al dɔ-é-tɨ lé dəji-é kadɨ n'ɔw siə. 19 Jeju ndigɨ siə al, ngà idə-é panè: «'Təl 'ɔw ɓee lə-i, rɔ nojɨ-i-je-tɨ, ə koo kí 'Baɓe oo kəmtondoo lə-i, kì né-je lay kí ɛ̨ ra sə-i kinlé, ɔr poy-é adɨ d'oo.» 20 Beɓa dingəm lé, ɔw ɔr poy né-je lay ya kí Jeju ra siə lé mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ kí dɔgɨ adɨ dow-je lay kí d'oo lé, ta igɨ-dé sə́l.

Tɔsɨ ndəl lə ngon lə Jayrusɨ kì gin məsɨ kí gangɨ rɔ dené-tɨ
Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

21 Jeju al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ gangɨ babo ɔw gogɨ. Lokɨ ɛ̨ nà̰y ta babo-tɨ ya ɓəy rəmə, kosɨ dow-je 'təl 'ree 'gəə dɔ-é sipɨ gogɨ. 22 Beɓa dingəm káre kí to kí dan dɛ̨-tɨ kí 'to njékun dɔ kəykəwna̰ lə jipɨ-je kí ri-é lə Jayrusɨ ree, ɓá oo Jeju rəmə usɨ nangɨ nja-é-tɨ 23 dəji-é kì nɔ̰ kəm-é-tɨ panè: «Ngon-m kí dené tò oy nangɨ nɔ̰̃ɔ̰̃, ə kɔgri ya, 'ree 'ɔw 'ində ji-i dɔ-é-tɨ adɨ-é ingə lapiya ə isɨ kì dɔ-é taá adɨ-m!» 24 Beɓa Jeju ɔtɨ ɔw siə. Ə kosɨ dow-je d'un go-é, 'mbore-é yó-je kɨ nè-je. 25 Ə dené kí məsɨ ree rɔ-é-tɨ ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo a̰ dan-dé-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃ tɔ. 26 Dené-é lé ingə kɔ̰̃ nã̰, ilə go dɔktur-je-tɨ kɨ kete-kete; ɛ̨ tujɨ nékingə-é kɔgɨ lay ya kàrè né kí tò-é sotɨ goto; ngà mɔ̰y lé ɔw kɨ kete ya par-par. 27 Beɓa lokɨ ɛ̨ oo poy Jeju rəmə, ree ur dan kosɨ dow-je-tɨ, a̰ gidɨ-é-tɨ, ə ulə ji-é ɔdɨ-né takubɨ liə. 28 Kdɔtalə ɛ̨ pa mɛ̨ɛ̨-é-tɨ panè: «Kinə kubɨ liə ya m'ulə ji-m m'ɔdɨ ə m'a kingə lapiya.» 29 Rəmə tajinatɨ nè ya gin məsɨ lé gangɨ, adɨ ɛ̨ gə kí n'ingə lapiya. 30 Ə tajinatɨ nè ya Jeju gə kí tɔ́gɨ kí rɔ-n'ɛ̰̀-tɨ tɛ̨ɛ̨. Beɓa ɛ̨ təl ilə rə́tɨ dan kosɨ dow-je-tɨ dəji panè: «Ná̰ ɓá ɔdɨ kubɨ lə-m wa?» 31 Njéndó né-je liə d'ilə-é-tɨ 'panè: «Kosɨ dow-je kí d'a̰ 'mbor-i yó-je kɨ nè-je kin ya 'təl dəji dow kí ɔdɨ rɔ-i ɓəy wa?» 32 Ngà ɓá Jeju təl gɔ̰ lo gəə gidɨ-é kadɨ n'oo dow kí njèra né kinlé. 33 Rəmə dené lé ɓəl

rəm, dadɨ rəm, kdɔtalə ɛ̨ gə né kí tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ lé. Beɓa ɛ̨ ree usɨ nangɨ nja Jeju-tɨ ə idə-é ta kí tɔgrɔ-tɨ ya. 34 Jeju təl idə-é panè: «Ngon-m! Kadmɛ̨ɛ̨ lə-i ajɨ-i. 'Ɔw kɩ̀ lapiya, kadɨ mɔ̨y lə-i lé inə̨-i.»
35 Lokɨ Jeju ą̨ pa ta bè ɓəy ya rəmə, ngannjékullə-je d'į̣ ɓe lə njékun dɔ kəykəwną̨ lə jipɨ-je 'ree go-é-tɨ d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé oy ngá. Ngà i 'ndɔjɨ njèndó dow-je né kdɔ ri ɓəy wa?» 36 Ngà Jeju ilə ká ta-je-tɨ lə-dé lé al, adɨ idə njékun dɔ kəykəwną̨ lé 'panè: «'Bəl al, mɛ̨ɛ̨-i ya 'adɨ-m par.» 37 Jeju adɨ dow kí rangɨ dan-é al; ngà Piyər, kɩ̀ Jakɨ, kɩ̀ Ją̨ kí ngonkɔ̨ Jakɨ ya par 'dan-é. 38 Lokɨ d'ɔw 'tɛ̨ɛ̨ ɓee lə njékun dɔ kəykəwną̨ lə jipɨ-je lé rəmə, Jeju oo kí dow-je d'ɔw dɔ-ną̨-tɨ wúr-wùr, 'nɔ̨, d'ində sul-dé boy-boy. 39 Beɓa Jeju andɨ kəy go-dé-tɨ pa sə-dé panè: «Kdɔ ri ɓá sə̨i ɔwi-né dɔ-ną̨-tɨ wúr-wùr bè wa? Kdɔ ri ɓá sə̨i 'nɔ̨i-né bè wa? Ngon kí dené kinlé oy al, ɛ̨ tò ɓi kɨ tò.» 40 Rəmə dow-je 'sɔkɨ Jeju. Beɓa ɛ̨ tubə-dé adɨ 'tɛ̨ɛ̨ ndaa-tɨ ə adɨ bɔbɨ ngon kɩ̀ kɔ̨ ngon kɩ̀ dɛ̨ kí 'dan-é lé d'ɔw siə lo-tɨ kí ngon lé tò-tɨ. 41 Jeju uwə ji ngon lé ə idə-é panè: «Talita kumi!» Kɔr mɛ̨ɛ̨-é to: «Ngonmandɨ! M'idə-i m'panè: 'Į̣ taá.» 42 Rəmə tajinatɨ nè ya ngonmandɨ lé į̣ taá njiyə. Kdɔtalə to ngonmandɨ kí ra ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo. Dɛ̨ kí d'ą̨ lo-é-tɨ lé ndil-dé tɛ̨ɛ̨ sąy, ta igɨ-dé sól. 43 Jeju ndəjɨ-dé n̜ą̨ kadɨ 'pa d'adɨ dow oo al ə idə-dé 'panè: «'Adi-é né uso.»

6

Mɛ̨ɛ̨ndə lə dow-je kí Najarɛtɨ
Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

1 Jeju į̣ lo-é-tɨ kinlé ɔw ɓekojɨ-é-tɨ gogɨ. Njéndó né-je liə d'ɔw siə natɨ. 2 Lokɨ ndɔ taakoo lə jipɨ-je asɨ lé, Jeju ndó dow-je né mɛ̨ɛ̨ kəykəwną̨-tɨ lə jipɨ-je. Dow-je n̜ą̨ ya kí d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé adɨ 'panè: Kay! Dow kinlé į̣ kɩ̀ né-je kinlé rá wa? Gosɨ kinlé ingə rá wa? Ə ɛ̨ ra ban ɓá ra-né nékɔjɨ-je kí bè kinlé wa? 3 Ɛ̨ ya ɓá to kɔdɨ kijə kagɨ kí ngon lə Mari lé al wa? Ngankɔ̨-é-je ya 'to Jakɨ, kɩ̀ Jojɛsɨ, kɩ̀ Jude, kɩ̀ Simɔ̨-je, ə kɔ̨nan-é-je ya d'isɨ dan-ji-tɨ nè tin al wa? Né-je kin ya ra adɨ Jeju təl jigɨ nɔ̨-dé-tɨ ɔgɨ-dé kadɨ d'adɨ-é mɛ̨ɛ̨-dé. 4 †Beɓa Jeju pa sə-dé panè: «Njèpata kí ta Lubə-tɨ lé, dow-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓekojɨ-é-tɨ, kɩ̀ dan nojɨ-é-je-tɨ, kɩ̀ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə ya par d'a nədɨ-é.» 5 Gin-é kin ɓá nékɔjɨ káre ya kàrè Jeju asɨ ra-né ɓekojɨ-é-tɨ al. Njémɔ̨y-je kí dan-tɨ-je ya par ɓá ɛ̨ ində ji-é dɔ-dé-tɨ adɨ d'ingə lapiya. 6 Mɛ̨ɛ̨ngą̨ lə-dé ra adɨ ta igɨ Jeju səl. Beɓa Jeju ɔw nganɓe-je-tɨ kí dɔ lo-tɨ nɔ̨ɔ̨ ndó dow-je né.

Jeju ulə njékɔwkulə-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo
Mat 10:5-14; Luk 9:1-6; 10:1-20

7 Jeju ɓa njékɔwkulə-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo ə ulə-dé joo-joo ə adɨ-dé tɔ́gɨ dɔ ndil-je-tɨ kí majɨ al. 8 Ɛ̨ ndəjɨ-dé panè: Lokɨ isi ɔwi lé, uni né kɔw mba ji-si-tɨ al, salangɨ ya par ə́ uni. Uni mbə̀ al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, ɓá iləi là posɨ-si-tɨ al rəm tɔ. 9 Ngà idə-dé panè: «Uləi saba nja-si-tɨ, ə uləi kubɨ dɔ-ną̨-tɨ joo al.» 10 Jeju idə-dé ɓəy panè: Mɛ̨ɛ̨ kəy kí ɔwi-tɨ lé, mɛ̨ɛ̨ kəy-é kin ya isi-tɨ sar kadɨ į̣i-né. 11 ††Ə kinə d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ al rəm, d'oo ta lə-si al rəm, ɓá isi 'tɛ̨ɛ̨i mɛ̨ɛ̨ ɓe-é-tɨ kinlé rəmə, 'gəki kodɨ kí nja-si-tɨ kɔgɨ kadɨ tɔjɨ kí ta tò dɔ-dé-tɨ. 12 Beɓa dɛ̨ d'ɔw

† **6:4** 6:4 Ją̨ 4:44 † **6:11** 6:11 Knj 13:51 † **6:11** 6:11 Luk 10:4-11

d'ilə mbɛ̨ kdɔ kadɨ dow-je d'iṇə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ. 13 †Dɛ̨
'tubə ndil-je kí majɨ al ṇą ya dɔ dow-je-tɨ kɔgɨ rəm, ɓá njémɔ̨y-je ṇą ya
d'ur ubɨ dɔ-dé-tɨ adɨ d'ingə lapiya rəm tɔ.

Koy lə Ją kí njèra dow-je Batɛ̨m
Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9

14 †Ngar Erodɨ oo poy Jeju; kdɔtalə ri-é ɓa mbing adɨ dow-je 'panè:
«To Ją kí njèra dow-je batɛ̨m kí ndɔkɨ oy lé ɓá tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨, ɓá
ɔw-né kɨ̀ tógɨ ra-né nékɔjɨ-je kinlé.» 15 Dɛ̨ kí dan-tɨ-je 'panè: «To Eli*»,
dɛ̨ kí ną́-je 'panè: «To kí káre dan njépata-je-tɨ kí ta Lubə-tɨ kí kete.»
16 Ngà lokɨ Erodɨ oo ta kinlé, ɛ̨ panè: «To Ją kí njéra dow-je batɛ̨m kí
ndɔkɨ m'adɨ 'gangɨ dɔ-é lé ɓá təl tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨.» 17 †Kdɔ ndɔkɨ
Erodɨ ya adɨ d'uwə Ją 'dɔɔ-é kɨ̀ kullə gindingɨ, d'ilə-é dangay-tɨ, kdɔtalə
Erodɨ dɛ̨ kɨ̀ Pilipɨ 'to ngankɔ̨-ną-je, ya rəmə Erodɨ təl taa Erodiadɨ, kí
ne Pilipɨ, 18 ɓá Ją idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadɨ kí ne ngonkɔ̨-i kinlé
to tó-é al.» 19 Wɔngɨ ra Erodiadɨ ṇą adɨ sangɨ rəbɨ tɔl-é, ngà ingə rəbɨ-é
al, 20 kdɔ Erodɨ ɓəl Ją, kdɔtalə ɛ̨ gə kí Ją lé to dow kí njururu rəm, aa
njay rəm adɨ ɛ̨ ngəm-é. Lokɨ ɛ̨ oo ta-je kí Ją pa pa lé mɛ̨ɛ̨-é uwə-é kɨ̀
ta ṇą; bè ya kàrè ta-je liə nəl-é koo. 21 Ngà ndɔ madɨ, Erodiadɨ ingə
kəm lo kí majɨ ndɔ ra nąy kojɨ Erodɨ-tɨ. Ndɔ-é-tɨ kinlé Erodɨ ra nékuso
ɓa-né dow-je kí boy-boy kí njékisɨ dɔ ɓe-tɨ, kɨ̀ 'boy lə Asgar-je rəm, kɨ̀
dow-je kí ri-dé ɓa dɔnangɨ Galile-tɨ rəm. 22 Ngon lə Erodiadɨ kí dené
andɨ kəy go-dé-tɨ ə ndam adɨ nəl Erodɨ ṇą rəm, nəl dow-je kí 'ɓa-dé
lo nékuso-tɨ lé ṇą rəm tɔ. Beɓa ngar idə ngon kí dené lé panè: Né kí
mɛ̨ɛ̨-i ndigɨ ya 'dəjɨ-m, ə m'a kadɨ-i. 23 Ngar un mindɨ-é panè: «M'ubɨ
rɔ-m madɨ-i kadɨ ri-ri ya kí i dəjɨ-m lé, m'a kadɨ-i. Lé to dəbɨ kɔ̨ɓe lə-m
ya kàrè m'a kadɨ-i.» 24 Beɓa ngon kí dené lé tɛ̨ɛ̨ ɔw dəjɨ kɔ̨-é panè: «Ri
ɓá kadɨ m'dəjɨ ngar lé wa?» Kɔ̨-é idə-é panè: «'Dəjɨ dɔ Ją kí njèra dow-
je batɛ̨m.» 25 Tajinatɨ nè ya ngon kí dené lé, təl ɔw rɔ Ngar-tɨ panè:
«M'ndigɨ kadɨ lo kí nè-tɨ kin ya 'ilə dɔ Ją kí njèra dow-je batɛ̨m mɛ̨ɛ̨
supra-tɨ adɨ-m.» 26 Rɔ ngar nəl-é al, ya ngà ɛ̨ asɨ kɔgɨ-é al, kdɔ kubɨ kí
ɛ̨ ubɨ rɔ-é rəm, kdɔ takəm kosɨ dow-je kí 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ lé rəm
tɔ. 27 Tajinatɨ nè ya ngar un ndu adɨ asgar káre kadɨ ɔw ree kɨ̀ dɔ Ją
kí njèra dow-je batɛ̨m lé. 28 Beɓa asgar lé ɔw kəy dangay-tɨ, ɔw gangɨ
dɔ Ją ilə mɛ̨ɛ̨ supra-tɨ ree-né adɨ ngon kí dené lé ə ɛ̨ ɔw-né adɨ kɔ̨-é tɔ.
29 Lokɨ njéndó né-je lə Ją d'oo poy-é lé, dɛ̨ 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubɨ.

Ta lə mbə̀ kí mị kɨ̀ kanjɨ kí joo
Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Ją 6:1-14

30 Njékɔwkulə-je lə Jeju 'təl ree rɔ-é-tɨ d'ɔr-é poy né-je lay kí dɛ̨ 'ra
rəm, né-je lay kí dɛ̨ 'ndó dow-je lé rəm tɔ. 31 Lo-é-tɨ kinlé kosɨ dow-je
kí d'ɔw rəm, 'təl rəm lé d'ɔgɨ Jeju kɨ̀ njékɔwkulə-je liə lo kuso né. Beɓa
Jeju idə njékɔwkulə-je panè: «Adɨ j'ɔri rɔ-ji ngərəngɨ kdɔ kadɨ sə̨i kàrè
'taai koo sɛ̨ tɔ.» 32 Beɓa dɛ̨ d'al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ kdɔ kadɨ d'ɔw d'isɨ dilə̀lo-tɨ
ngərəngɨ. 33 Bè ya kàrè, kosɨ dow-je kí d'oo-dé lo kɔw-tɨ ə 'gə-dé lé,
d'į̣ kɨ̀ ɓebo-je kí gay-gay d'ą̨y kɨ̀ nja-dé d'ɔw kete nɔ̨-dé-tɨ lo-tɨ kí d'isɨ
d'ɔw-tɨ lé. 34 †Lokɨ Jeju ur nangɨ mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ rəmə, oo kosɨ dow-je kí 'tò

† **6:13** 6:13 Jak 5:14 † **6:14** 6:14 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 * **6:15** 6:15 Eli kinlé to káre dan njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí low. † **6:17** 6:17 Luk 3:19,20 † **6:34** 6:34 Mat 9:36

nduy-nduy ə ta ɔ̰ mɛ̰ɛ̰-é kdɔ ta lə-dé, kdɔ 'to kɨ́ batɨ-je kɨ́ njèkul-dé goto bè. Ɛ̰ ndó-dé né-je ṇa̰ lo-é-tɨ kinlé. 35 Lokɨ kàdɨ̀ ɔw kɨ dɔ kur-tɨ lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-tɨ d'idə-é 'panè: «Kàdɨ̀ ɔw kɨ dɔ kur-tɨ ngá rəm, ɓá lo kin kàrè to diləlo rəm; 36 ə́n ə́ 'ɔsɨ-dé adɨ d'ɔw kɨ kəylo-je-tɨ, kɨ̀ nganɓe-je kɨ́ dɔ lo-tɨ nè kdɔ kadɨ 'ndogɨ né d'uso.» 37 Jeju təl idə-dé panè: «Sə̰i ya adɨ-dé né d'uso.» Ngà njékɔwkulə-je 'təl dəjɨ-é 'panè: «Kadɨ j'ɔw j'ndogɨ mbə̀ kəm là kullə kɨ́ ndɔ ɓujoo j'ree-né j'adɨ d'uso wa?» 38 Beɓa ɛ̰ təl dəjɨ-dé panè: «Mbə̀ kandangɨ ɓá tò ji-si-tɨ wa? Ɔwi 'gɔ̰i ooi.» Lokɨ d'ɔw d'oo lé, 'ree d'idə-é 'panè: «J'ɔw kɨ̀ mbə̀ mɨ̰ kɨ̀ kanjɨ joo.» 39 Ngá ɓá ɛ̰ un ndu adɨ-dé panè: «Uwəi dow-je kɨ̀ kutɨ-é kutɨ-é adɨ-dé d'isɨ dɔ wale-tɨ kɨ́ mbəl.» 40 Dow-je d'isɨ kɨ̀ bar-é bar-é, d'uwə-ṇa̰ ɓu-je kɨ̀ kɔrmɨ̰-je. 41 Jeju ɔy mbə̀ kɨ́ mɨ̰ kɨ̀ kanjɨ kɨ́ joo lé, un kəm-é kɨ taá dɔra̰-tɨ, ra oiyo Lubə. Go-tɨ, ɛ̰ gangɨ mbə̀ lé dana̰, təl-né adɨ njéndó né-je kdɔ kadɨ 'ləbɨ dow-je. Ɛ̰ təl gángɨ kanjɨ kɨ́ joo lé kdɔ dow-je lay tɔ. 42 Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɛ̰́-ndɛ̰́. 43 Dɔdum mbə̀ kɨ̀ dɔdum kanjɨ lé nə̀y adɨ njéndó né-je d'ɔy rusɨ kàrè dɔgɨ gidɨ-é joo. 44 Dow-je kɨ́ d'uso mbə̀ kinlé, dingəm-je 'ra ɓudɔgɨ lo mɨ̰.

Njiyə lə Jeju dɔ man babo-tɨ
Mat 14:22-36; Ja̰ 6:15-22

45 Go-tɨ rəmə, tajinatɨ nè ya Jeju ɔsɨ njéndó né-je liə adɨ d'al mɛ̰ɛ̰ tò-tɨ kdɔ kadɨ d'ɔw kete nɔ̰́-é-tɨ gidɨ babo-tɨ kəl ɓebo-tɨ kɨ́ Betsayda ə ɛ̰ a̰ nangɨ a̰ ɔsɨ kosɨ dow-je kadɨ 'təl. 46 Lokɨ ɛ̰ iṇə kosɨ dow-je lé rəmə, ɛ̰ ɔw al dɔ mbal-tɨ, kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə. 47 Lokɨ ndɔ ree il rəmə, tò a̰ dan babo-tɨ dana̰; ngà Jeju a̰ kɨ̀ kár-é nangɨ. 48 Rəmə un kəm-é oo-né njéndó né-je liə kɨ́ d'ingə kɔ̰ ṇa̰ lo nəl tò-tɨ, kdɔtalə yə́l tilə kəm-dé. Taginlo-tɨ ngá ɓá Jeju njiyə dɔ man babo-tɨ ɔw kɨ rɔ-dé-tɨ ə ɛ̰ ndigɨ kində ta-dé gangɨ. 49 Lokɨ d'oo-é ɔw njiyə dɔ man-tɨ rəmə, dɛ̰ 'gɨr 'panè to «'mɛ̰́ dow!» Adɨ 'nɔ̰ mbitɨ-mbitɨ. 50 Kdɔtalə dɛ̰ lay ya d'oo-é adɨ ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ, rəmə tajinatɨ nè ya Jeju pa sə-dé panè: «Adi mɛ̰ɛ̰-si usɨ nangɨ, to ma̰ ɓəy ə́ 'ɓəli al.» 51 Go-tɨ, ɛ̰ al isɨ sə-dé mɛ̰ɛ̰ tò-tɨ rəmə gin yə́l lé gangɨ ɗəsɨ, adɨ ɔr ndil-dé ṇa̰. 52 Kdɔtalə nékɔjɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ mbə̀ kɨ́ Jeju ra lé kəm-dé tɛ̰ɛ̰ dɔ-tɨ al, kdɔ mɛ̰ɛ̰ngɛ̰ lə-dé.

Ta lə njémɔ̰y-je kɨ́ dɔnangɨ Jenejarɛtɨ-tɨ

53 Lokɨ d'ində babo 'gangɨ 'tɛ̰ɛ̰ dɔnangɨ Jenejarɛtɨ-tɨ rəmə, d'ur nangɨ 'tɔ́ tò lə-dé ngangɨ ba-tɨ. 54 Lokɨ d'ɨ̰ mɛ̰ɛ̰ tò-tɨ 'rusɨ nangɨ rəmə, kalangɨ bè ya dow-je d'oo Jeju 'gə-é, 55 adɨ d'a̰y d'ɔw mɛ̰ɛ̰ ɓe-je-tɨ kɨ́ go lo-je-tɨ kɨ́ tin kin lay ya d'otɨ njémɔ̰y-je mɛ̰ɛ̰ tuwə-je-tɨ lə-dé 'ree sə-dé lo-tɨ kɨ́ d'oo kɨ́ Jeju isɨ-tɨ. 56 Lo-je lay kɨ́ Jeju ɔw-tɨ, nganɓe-je, kɨ̀ ɓebo-je, kɨ̀ ta ndɔr-je-tɨ lé, 'ree kɨ̀ njémɔ̰y-je pandanglo-je-tɨ, ə 'ra ndoo ta-é-tɨ kdɔ kadɨ adɨ njémɔ̰y-je lé d'ɔdɨ takubɨ liə ya par. Rəmə dɛ̰ lay kɨ́ d'ɔdɨ takubɨ liə lé d'ingə lapiya ya tɔ.

7

Parisɨ-je kɨ̀ nékoɓe lə-dé
Mat 15:1-9; Luk 11:37-41

1 Parisɨ-je, kɨ̀ dow-je kɨ́ ná̰-je kɨ́ 'to njéndó dow-je ndukun-je d'ɨ̰ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ 'ree 'kəw-na̰ rɔ Jeju-tɨ. 2 Rəmə dɛ̰ d'oo kɨ́ njéndó né-je liə kɨ́ dan-tɨ-je 'togɨ ji-dé al ya d'uso-né né, adɨ kɨ́ go né kɨ́ koɓe-tɨ lə-dé

rəmə dɛ̰ d'oo d'adɨ to né kɨ́ tò yoro. 3 Parisi-je lé, dɛ̰ kɨ̀ ndəgɨ jipɨ-je
lay ya 'to njétəl rɔ-dé go nékoɓe-tɨ lə ka-dé-je, adɨ dɛ̰ 'togɨ ji-dé d'adɨ
aa njay-njay ɓá d'uso-né né. 4 Lokɨ d'ɨ̰ lokosɨ-tɨ rəmə, d'a togɨ rɔ-dé lay
ɓəy ɓá d'a kuso né. Nékoɓe-je kɨ́ rangɨ ɲą̰ ya kɨ́ dɛ̰ 'təl rɔ-dé go-tɨ adɨ to
togɨ kobɨ-je, kɨ̀ gùm-je, kɨ̀ jo simą-je. 5 Beɓa Parisi-je kɨ̀ njéndó dow-je
ndukun-je lé, 'dəjɨ Jeju 'panè: Kdɔ ri ɓá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go
nékoɓe-tɨ lə ka-ji-je al, adɨ d'uso né kɨ̀ ji-dé kɨ́ yoro wa? 6 Jeju ilə-dé-tɨ
panè: Sə̰i lé, 'toi njékədkəm dow-je. Ta kɨ́ Ejay njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ
pa sɔbɨ-né dɔ-si lé to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya. Lubə adɨ Ejay ndàngɨ panè:
«Gin dow-je kinlé 'təti kagɨ-m ndaá ta-dé-tɨ nè,
Ngà mɛ̰ɛ̰-dé tò gay sə-m.»
7 Pole kɨ́ dɛ̰ 'pol-m kàrè to pole kɨ́ mɛ̰ɛ̰ wəy kare;
Kdɔ né-je kɨ́ d'isɨ 'ndó dow-je lé, to ndukun-je kɨ́ dow-je d'un kɨ̀ dɔ-dé.
8 Jeju təl pa sə-dé panè: Sə̰i iɲəi ndukun-je lə Lubə kɔgɨ ə isi 'təli
rɔ-si go nékoɓe-tɨ lə dow-je. 9 Təl pa ɓəy panè: Sə̰i uwəi rɔ-si ngą̰
ya 'mbati ndukun-je lə Lubə rə́, kdɔ ngəm-né nékoɓe-je lə-si. 10 Kdɔ
Moiyijɨ panè: 'Tətɨ kagɨ bɔbɨ-i kɨ̀ kɔ̰-i. Ɛ̰ pa ɓəy panè: Dow kɨ́ pa ta
kɨ́ majɨ al dɔ bɔbɨ-é-tɨ əse dɔ kɔ̰-é-tɨ rəmə, kadɨ tokɨ tɔl dowbé kɔgɨ.
11 Ngà sə̰i rəmə 'painè: Kinə dow pa kɨ̀ bɔbɨ-é əse kɔ̰-é panè: Né kɨ́ lé
m'a ra-né sə-i lé, to «kɔrbą̰», adɨ kɔr mɛ̰ɛ̰-é to kadkare kɨ́ kadɨ Lubə.
12 Rəmə sə̰i ɔgi dowbé kdɔ̰ kadɨ ra né madɨ kdɔ bɔbɨ-é əse kɔ̰-é ngá.
13 'Rai bè kin rəmə, to kun ɓá sə̰i uni nékoɓe kɨ́ isi 'ndói-ną̰ lé 'bujuri-
né ta lə Lubə kɔgɨ; ɓá sə̰i 'rai ko né-je kɨ́ rangɨ kɨ́ bè kin ɲą̰ ya ɓəy
tɔ.
14 Jeju təl ɓa kosɨ dow-je kɨ rɔ-é-tɨ ə panè: Sə̰i lay ya 'yəli mbi-si
ooi-né ta lə-m, ə kadɨ 'gəi mɛ̰ɛ̰-é majɨ tɔ. 15 Né kɨ́ à kɨ̰ ndaa-tɨ kɔw mɛ̰ɛ̰
dow-tɨ kdɔ təl-é dow-tɨ kɨ́ tò ɲɛ̰ takəm Lubə-tɨ goto. Ngà né kɨ́ ɨ̰ mɛ̰ɛ̰
dow-tɨ tɛ̰ɛ̰ ndaa-tɨ ɓá à ra kadɨ dowbé təl to dow kɨ́ tò ɲɛ̰ takəm Lubə-tɨ.
16 [Dow kɨ́ mbi-é tò kdɔ kadɨ oo-né ta rəmə, kadɨ oo ta kin.]* 17 Lokɨ Jeju
iɲə kosɨ dow-je ɔw mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lé, njéndó né-je liə 'dəjɨ-é kadɨ ɔr mɛ̰ɛ̰
gosta kinlé adɨ-dé. 18 Jeju idə-dé panè: Sə̰i lé ya kàrè négə nal-si bè tɔ
wa? Ta lə né kɨ́ à kɨ̰ ndaa-tɨ kɔw mɛ̰ɛ̰ dow-tɨ kdɔ təl-é dow-tɨ kɨ́ tò ɲɛ̰
takəm Lubə-tɨ al kinlé, sə̰i kàrè 'gəi al tɔ wa? 19 Kdɔtalə né kɨ́ ɨ̰ ndaa-tɨ
lé, ɔw tagɨr-tɨ lə dow al, ngà ɔw mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kdɔ tɛ̰ɛ̰ kɔgɨ. Jeju pa bè kdɔ
nékuso-je lay ya aa njay. 20 Jeju təl pa ɓəy panè: Né kɨ́ ɨ̰ tagɨr-tɨ lə dow
tɛ̰ɛ̰ ndaa-tɨ ɓá à təl-é dow-tɨ kɨ́ tò ɲɛ̰ takəm Lubə-tɨ. 21-22 Kdɔ tagɨr-je kɨ́
majɨ al, kɨ̀ ra kaya-je, kɨ̀ ɓogɨ-je, kɨ̀ tɔl dow-je, kɨ̀ kiɲə ne-i əse ngɔbɨ-i
kɔw sangɨ dow kɨ́ rangɨ-je, kɨ̀ kəmkə̰i-je, kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ndul-je, kɨ̀ kədɨ-ną̰-je,
kɨ̀ néra kɨ go rəbɨ-é-tɨ al-je, kɨ̀ kim-ną̰-je, kɨ̀ kulə ta ndil dow-tɨ-je, kɨ̀
kɔjrɔ-je, kɨ̀ néra kɨ́ dɔ mbə́-tɨ-je kinlé ɨ̰ mɛ̰ɛ̰ dow-tɨ kəy, lo tagɨr-je-tɨ liə.
23 Né-je kɨ́ majɨ al lay kinlé tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰ dow-tɨ, ə ra adɨ dowbé təl né kɨ́ tò
ɲɛ̰ takəm Lubə-tɨ.

Kadmɛ̰ɛ̰ lə dené kɨ́ to jipɨ al
Mat 15:21-28

24 Jeju ɨ̰ lo-é-tɨ kinlé ɔw dɔnangɨ Tir-tɨ, ə ɔw mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ káre bè. Ɛ̰
ndigɨ kadɨ dow gə lo kɨ́ n'isɨ-tɨ al, ngà lo kadɨ ɓɔyɔ rɔ-é goto. 25 Kdɔ
dené káre bè, kɨ́ ndil kɨ́ majɨ al ra ngon-é kɨ́ dené, oo poy Jeju rəmə, ree

* **7:16** 7:16 Ta-je kɨ́ tò mbunə̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̰ɛ̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsə̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

usɨ nja-é-tɨ. 26 Dené kinlé, to dené grɛkɨ kí d'ojɨ-é Siri, dɔnangɨ Penisi-tɨ.
Ɛ̃ nɔ̃ ta Jeju-tɨ kdɔ kadɨ tubə ndil kí majɨ al dɔ ngon-n'ɛ̀-tɨ kɔgɨ. 27 Ngá
ɓá Jeju idə-é panè: 'Adɨ ngan-je d'uso né 'ndan mɔkɨ, kdɔ kun nékuso
ta ngan-je-tɨ kilə kadɨ ngan bisɨ-je lé to né kí tuwə ra al.† 28 Dené lé
təl panè: Tɔgrɔ-tɨ ya 'Ɓaɓe, ngà ngan bisɨ-je kí d'ą̃ gin tablə kuso né-tɨ
lé, nɔ̃-nɔ̃ ta ngan-je kí tusɨ nangɨ lé d'a kuso kare. 29 Ngá ɓá Jeju idə-é
'panè: Kdɔ ta kí ta-i-tɨ kin ya, ɔw, ndil kí majɨ al lé tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ngon-i-tɨ kí
dené lé kɔgɨ ngá. 30 Lokɨ dené təl ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə lé, ingə ngon-é lé
dɔ tɨrə-tɨ. Ndil kí majɨ al lé tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ ngá.

Jeju kɨ̀ njèmbitɔ
Mat 15:29-31

31 Jeju ɨ̨ dɔnangɨ Tir-tɨ təl al dɔnangɨ Sidɔ̃-tɨ ə ində dan ɓebo-je kí dɔgɨ
gangɨ ɓá ɔw tɛ̨ɛ̨ ta babo-tɨ kí Galile. 32 Rəmə dow-je 'ree kɨ̀ dingəm káre
kí to njèmbitɔ, adɨ pa ta mukɨ-mukɨ rɔ Jeju-tɨ ə 'ra ndoo ta-é-tɨ kdɔ kadɨ
ində ji-é dɔ-é-tɨ. 33 Jeju ɔr-é dan kosɨ dow-je-tɨ ɔw siə kɨ̀ kár-é mbəngɨ, ɛ̨
tulə ngan ji-é-je mbi njèmbitɔ-tɨ lé ə ra man ta-é ji-é-tɨ ɔdɨ-né ndɔ̃-é tɔ.
34 Go-tɨ, un kəm-é kɨ dɔrą̃-tɨ, ilə koo pų̣ų̣ ə panè: «Epata», kɔr mɛ̨ɛ̨-é
to «'tɛ̨ɛ̨.» 35 Rəmə tajinatɨ nè ya mbi-é tɛ̨ɛ̨, ndɔ̃-é ɗirə̀ bə̀rə̀rə̀, adɨ pa ta
majɨ. 36 Jeju ndəjɨ-dé kadɨ 'pa ta-é d'adɨ dow oo al. Ngà ɛ̨ ndəjɨ-dé ną̃
rəmə, dɛ̨ d'ilə mbɛ̨-é kɨ kete-kete tɔ. 37 Né kinlé ɔr ndil-dé ną̃ adɨ 'panè:
Kay! Né ra-é-je majɨ dɔrɔ, njémbitɔ-je kàrè ɛ̨ adɨ-dé d'oo ta rəm, ɓá dɛ̨
kí ndɔ̃-dé dɔɔ kàrè adɨ-dé 'pa ta rəm tɔ.

8

Ta kí sɔbɨ dɔ mbə̀ kí siri kɨ̀ ngan kanjɨ
Mat 15:32-39; Mar 6:35-44

1 Ndɔ-é-tɨ kinlé, kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'təl kəw-ną̃ rɔ Jeju-tɨ
rəmə, né kí kadɨ d'uso goto; beɓa Jeju ɓá njéndó né-je liə idə-dé panè:
2 Ta ɔ̨̃ mɛ̨ɛ̨-m kdɔ kosɨ dow-je kan! Kdɔ dɛ̨ 'ra ndɔ mutə sə-m ɓone ya,
ngà né kí kadɨ d'uso goto. 3 Ə kinə m'iną̃ə-dé m'adɨ d'ɔw ɓee mɛ̨ɛ̨-dé
ɓo bè lé, d'a gudɨ rəbəə kdɔ dɛ̨ kí ną̃-je d'ɨ̨ əbɨ. 4 Beɓa njéndó né-je
liə d'ilə-é-tɨ 'panè: Ngà dow à kingə mbə̀ rá diləlo-tɨ nè kdɔ kadɨ d'uso
'ndan wa? 5 Jeju dəjɨ-dé panè: Mbə̀ ra kandangɨ ji-si-tɨ wa? Dɛ̨ 'panè:
J'ɔw kɨ̀ mbə̀ siri. 6 Beɓa Jeju adɨ dow-je d'isɨ nangɨ rəmə ɔy mbə̀ kí siri
lé, ra oiyo Lubə ə gángɨ daną̃, təl-né adɨ njéndó né-je liə kdɔ kadɨ 'ləbɨ
kosɨ dow-je ə dɛ̨ 'ləbɨ-dé ya tɔ. 7 Njéndó né-je lé d'ɔw kɨ̀ ngan kanjɨ sɛ̨
tɔ. Jeju ra oiyo Lubə dɔ ngan kanjɨ-tɨ lé ə 'təl-né adɨ njéndó né-je 'ləbɨ
dow-je dɔ-tɨ. 8 Dow-je d'uso né 'ndan ndɛ̨̃-ndɛ̨̃ ɓá dɔdum-é-je nąy̨ adɨ
d'ɔy jangá siri. 9 Dɛ̨ kí d'uso né lé d'a ra ɓudɔgɨ lo sɔ je bè. Go-tɨ, Jeju
iną̃ə-dé adɨ d'ɔw. 10 Ə tajinatɨ nè ya ɛ̨ al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ, natɨ kɨ̀ njéndó né-je
liə ə d'ɔw dɔnangɨ Dalmanuta-tɨ.

Parisi-je 'dəji nékɔjɨ
Mat 16:1-4

11 †Parisi-je 'ree rɔ Jeju-tɨ 'najɨ siə ta. Dɛ̨ 'ndigɨ ną̃-é kdɔ koo ta kí
mɛ̨ɛ̨-é-tɨ adɨ 'dəjɨ-é kadɨ ra nékɔjɨ kí ɨ̨ dɔrą̃-tɨ kadɨ d'oo. 12 †Jeju ilə
mɛ̨ɛ̨-é pų̣ų̣ ə panè: Kdɔ ri ɓá dow-je kí ngɔsnè kin dəjɨ-né nékɔjɨ wa?

† **7:27** 7:27 Ngan-je lé to jipɨ-je ə ngan bisɨ to dow-je kí 'to jipɨ-je al tɔ. † **8:11** 8:11 Mat 12:38; Luk 11:16 † **8:12** 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29

Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dow à ra nékɔjɨ kadɨ dow-je kɨ́ ngɔsnè kin al. 13 Go-tɨ, Jeju iṇə-dé, al mę̣ę̣ tò-tɨ gangɨ ba ɔw turə.

Ta lə əm lə Parisi-je kɨ̀ əm lə Erodɨ
Mat 16:5-12

14 Mę̣ę̣ njéndó né-je oy dɔ mbə̀-tɨ adɨ d'un al; dę̣ d'ɔw kɨ̀ mbə̀ káre ya par mę̣ę̣ tò-tɨ. 15 †Jeju ndəjɨ-dé panè: «Są̣i kan! Ooi go rɔ-si majɨ kdɔ əm lə Parisi-je kɨ̀ əm lə Erodɨ.» 16 Njéndó né-je 'pa-ną̣ ta dan-dé-tɨ 'panè: Ta lə mbə̀ kɨ́ goto ji-ji-tɨ lé ɓá ę̣ pa-né ta kin bè kdɔ. 17 Jeju gə ta kɨ́ mę̣ę̣-dé-tɨ gɔw adɨ dəjɨ-dé panè: Kdɔ ri ə́ 'pai-ną̣ ta dan-si-tɨ kdɔ mbə̀ kɨ́ goto ji-si-tɨ lé wa? Są̣i 'gəi al ya ɓəy wa? Kəm-si ijə dɔ-tɨ al wa? 18 †Se to mę̣ę̣ngą̣ wa? Kəm-si tò ya, rəmə ooi-né lo al wa? Mbi-si tò ya, rəmə ooi-né ta al wa? Mę̣ę̣-si ole dɔ-tɨ al wa? 19 Lokɨ ndɔkɨ m'ləbɨ mbə̀ mį̣ dow-je ɓudɔgɨ lo mį̣ lé se ɔyi dɔdum-é kɨ́ nạ̀y kàrè kandangɨ wa? Dę̣ 'panè: Dɔgɨ gidɨ-é joo. 20 Ə lokɨ ndɔkɨ m'ləbɨ mbə̀ kɨ́ siri dow-je ɓudɔgɨ lo sɔ lé, ɔyi dɔdum-é kɨ́ nạ̀y jangá kandangɨ wa? Dę̣ 'panè: «J'ɔy jangá Siri.» 21 Beɓa Jeju təl idə-dé 'panè: «Kin ya kàrè 'gəi gin-é al ya ɓəy wa?»

Jeju dę̣ kɨ̀ njèkəmtɔ kɨ́ Betsayda
Mar 10:46-52; Ją̣ 9:1-11

22 Lokɨ 'ree 'tę̣ę̣ mę̣ę̣ ɓe-tɨ kɨ́ Betsayda lé, dow-je 'ree kɨ̀ njèkəmtɔ rɔ Jeju-tɨ, 'nǫ̣ ta-é-tɨ kdɔ kadɨ ɔdɨ rɔ-é. 23 Beɓa Jeju uwə ji njèkəmtɔ lé, ɔr-é ɔw siə gidɨ ɓe-tɨ, ra man ta-é kəm-é-tɨ ə ində ji-é dɔ-é-tɨ ɓəy ɓá dəjɨ-é panè: Se oo né madɨ wa? 24 Njèkəmtɔ lé tę̣ę̣ kəm-é ə panè: M'oo dow-je, ngà m'oo-dé 'titɨ-ną̣ kɨ̀ kagɨ-je bè ə d'ɔw njiyə. 25 Jeju təl ində ji-é kəm-é-tɨ gogɨ; lokɨ njèkəmtɔ lé tę̣ę̣ kəm-é rəmə, ę̣ ingə lapiya ə oo né kɨ́ rá-rá ya kàrè gə. 26 Beɓa Jeju iṇə-é kadɨ ɔw ɓee rəmə, idə-é panè: «'Ɔw mę̣ę̣ ɓe-tɨ al ngá.»

Piyər pa rəsɨ kɨ́ Jeju to dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é
Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

27 Jeju ɔw natɨ kɨ̀ njéndó né-je liə mę̣ę̣ nganɓe-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ Sejare-tɨ lə Pilipɨ. Lokɨ d'isɨ d'ɔw lé ę̣ dəjɨ-dé panè: «Dow-je 'panè m'to ną̣́ wa?» 28 †Beɓa dę̣ d'idə-é 'panè: «Dow-je kɨ́ dan-tɨ-je 'panè: “I 'to Ją̣ kɨ́ njèra dow-je batę̣m”, ə dę̣ kɨ́ ną̣́-je 'panè: “I 'to Eli”, ə dę̣ kɨ́ rangɨ 'panè: “I 'to kɨ́ káre dan njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ.”» 29 †Ngà Jeju təl dəjɨ-dé panè: «Ə kɨ́ go gə-é-tɨ lə-si są̣i ya bè lé, mą̣ m'to ną̣́ wa?» Piyər idə-é panè: «I 'to Kristɨ*.» 30 Beɓa Jeju ndəjɨ-dé ṇą̣ kadɨ 'pa d'adɨ dow oo al.

Jeju pa ta kɨ́ dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

31 Jeju ndó né njéndó né-je liə panè: «Tò kadɨ Ngon lə dow à kingə kǫ̣ ṇą̣, 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je kɨ̀ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, d'a mbatɨ-é, d'a tɔl-é, ngà ndɔ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə rəmə à tɔsɨ ndəl kində lo tę̣ę̣.» 32 Ę̣ idə-dé ta kin rəsɨ, beɓa Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kɔl siə. 33 Ngà Jeju təl kəm-é oo njéndó né-je liə ə ndángɨ Piyər panè: «Satą̣, 'ɔtɨ kɨ rangɨ ta-m-tɨ, kdɔ tagɨr-je lə-i

---

† **8:15** 8:15 Luk 12:1 † **8:18** 8:18 Mar 4:12 † **8:28** 8:28 Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **8:29** 8:29 Ją̣ 6:68,69 * **8:29** 8:29 Kristɨ lé kɔr mę̣ę̣-é to dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é.

to tagɨr-je lə dow-je, ɓɨ to tagɨr-je lə Lubə al.» 34 †Go-tɨ, Jeju ɓa kosɨ
dow-je natɨ kɩ̀ njéndó né-je liə idə-dé panè: «Kinə dow ndigɨ kun go-m
rəmə, kadɨ ta rɔ-é ɔ̰-é al, kadɨ un kagdəsɨ liə utɨ ə un go-m. 35 †Kdɔ
dow kɩ́ rá-rá kɩ́ ndigɨ kajɨ rɔ-é rəmə à tujɨ rɔ-é, ngà dow kɩ́ ilə rɔ-é kɔgɨ
kdɔ ta lə-m əse kdɔ ta lə Poyta kɩ́ Majɨ lé à kajɨ rɔ-é. 36 Kadɨ dow ingə
né-je kɩ́ dɔnangɨ-tɨ nè lay ə ndil-é tujɨ lé, majɨ-é to ri wa? 37 Ri ɓá dow
à kadɨ kdɔ kɔr-né tó ndil-é wa? 38 Kdɔtalə dow kɩ́ ra rɔsɔl dɔ-m-tɨ, kɩ̀
dɔ ta-je-tɨ lə-m nɔ̰ dow-je-tɨ kɩ́ kaglo-tɨ kɩ́ ngɔsnè kɩ́ 'to njérakaya-je, kɩ̀
njéramajal-je kinlé, Ngon lə dow kàrè à ra rɔsɔl dɔ dowbé-tɨ lokɨ ɛ̰ à
ree dan riɓa-tɨ lə Bɔbɨ-é natɨ kɩ̀ malayka-je kɩ́ d'aa njay lé tɔ.»

9

1 Jeju təl idə-dé ɓəy panè: Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɩ́ dow-je madɨ
dan dɛ̰-tɨ kɩ́ d'ą̰ nè kinlé, d'a koo kɔ̰ɓe lə Lubə kɩ́ à ree kɩ̀ tógɨ kinlé kɩ̀
kəm-dé ɓə̰y ɓá d'a koy.

Ta kəm Jeju mbəl adɨ tò gay
Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

2 †Ndɔ mɛkɛ̰ go-tɨ, Jeju adɨ Piyər, kɩ̀ Jakɨ, kɩ̀ Ją̰ d'ɔw siə d'ɔw d'isɨ kɩ̀
kár-dé dɔ mbal-tɨ kɩ́ ngal rəmə rɔ-é mbəl tò gay takəm-dé-tɨ. 3 Kubɨ-je
liə ndɔ̰y ngilingɨ-ngilingɨ, nda mbəy-mbəy ə to nda kɩ́ dow kɩ́ dɔnangɨ-tɨ
nè kɩ́ à kasɨ ra né kadɨ nda bin ya goto. 4 Rəmə Eli dɛ̰ kɩ̀ Moiyijɨ 'tɛ̰ɛ̰ sə-
dé kɔy ə d'ą̰ d'ɔjɨ ta kɩ̀ Jeju. 5 Beɓa Piyər idə Jeju panè: Njèndó dow-je
né, majɨ ną̰ kadɨ j'isi nè ya ngá. Adɨ j'rai kəykubɨ mutə; káre à to 'lə-i,
káre to 'lə̰ Moiyijɨ ə káre to 'lə Eli tɔ. 6 Piyər gə ta kɩ́ à pa al, kdɔtalə
ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ. 7 †Kilndi ree səbɨ dɔ-dé-tɨ rɨpɨ rəmə ndi dow
ɓa dan kilndi-tɨ lé panè: Ɛ̰ kinlé, to ngon-m; m'ində-é dan kəm-m-tɨ;
ooi ta liə. 8 Tajinatɨ nè ya njéndó né-je 'gɔ̰ lo 'gəə dɔ-dé rəmə d'oo dow
kɩ́ rangɨ al, ngà Jeju ya kɩ̀ kár-é ɓá ą̰ sə-dé. 9 Lokɨ d'ɨ̰ dɔ mbal-tɨ d'isɨ
risɨ nangɨ lé, Jeju ndəjɨ-dé panè: «Né kɩ́ ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow
oo al ya sar kadɨ Ngon lə dow tɔsɨ-né ndəl ində lo tɛ̰ɛ̰ dan dow-je-tɨ kɩ́
d'oy.» 10 Dɛ̰ təl rɔ-dé go ta-tɨ kinlé ya, ngà dɛ̰ 'dəjɨ-ną̰ ta 'panè se tɔsɨ
ndəl kində lo tɛ̰ɛ̰ dan dow-je-tɨ kɩ́ d'oy kinlé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to ri ə́n wa?
11 †Beɓa dɛ̰ dəjɨ Jeju 'panè: «Kdɔ ri ɓá njéndó dow-je ndukun-je 'panè:
“Tò kadɨ Eli ree mɔkɨ tá” wa?» 12 Ɛ̰ idə-dé panè: «Eli lé, à təl ree kete
ə à kɔsɨ nja né-je natɨ kɩ̀ gangɨ-é gangɨ-é lay. Ngà kdɔ ri ɓá 'ndàngɨ
'panè: “Ngon lə dow à kingə kɔ̰ ną̰ rəm, dow-je d'a nədɨ-é rəm lé wa”?
13 Ngà m'a kidə-si rəsɨ kɩ́ Eli lé ree ngá ə dow-je 'ra siə né-je kɩ́ mɛ̰ɛ̰-dé
ndigɨ titɨ kɩ́ 'ndàngɨ-né ta kɩ́ sɔbɨ dɔ-é lé ya.»

Jeju tubə ndil-je kɩ́ majɨ al dɔ ngon-tɨ
Mat 17:14-21; Luk 9:37-43

14 Lokɨ 'təl 'ree ngɔsi kɩ̀ ndəgɨ njéndó né-je lé, d'oo kɩ́ kosɨ dow-je kɩ́
'tò nduy-nduy ya d'ilə-ną̰ 'gəə dɔ-dé ɓá njéndó dow-je ndukun-je d'isɨ
'najɨ sə-dé ta. 15 Beɓa lokɨ dow-je d'un kəm-dé d'oo Jeju rəmə, kàdɨ-dé
uwə-dé pą̰y ə d'ą̰y ngɔdɨ kɨ rɔ-é-tɨ kdɔ ra-é lapiya. 16 Jeju dəjɨ njéndó
né-je liə panè: Isi naji sə-dé ta dɔ ri-tɨ wa? 17 Dow káre dan kosɨ dow-
je-tɨ idə-é panè: Njèndó dow-je né, m'ree kɩ̀ ngon-m rɔ-i-tɨ, kdɔtalə ndil

† **8:34** 8:34 Mat 10:38; Luk 14:27 † **8:35** 8:35 Mat 10:39; Luk 17:33; Ją 12:25 † **9:2** 9:2 2Pi 1:17,18 † **9:7** 9:7 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22 † **9:11** 9:11 Mat 11:14

kí majɨ al ra-é adɨ pa ta al. 18 Lo lay ya kí ndil kí majɨ al kin uwə-é-tɨ lé,
itə-é ilə-é nangɨ rəm, əm ta-é į̣ pukɨ-pukɨ rəm, uso ngangɨ-é məgəgə-
məgəgə rəm, ɓá ndajɨ-é ndǫ̨y-ndǫ̨y rəm tɔ. M'dəjɨ njéndó né-je lə-i
kadɨ 'tubə ndil kí majɨ al kinlé dɔ-é-tɨ kɔgɨ ya, ngà dę̣ d'asɨ al. 19 Beɓa
Jeju idə-dé panè: Są̣i ko dow-je kí njémę̣ę̣ngą̣-je kan! M'a kisɨ sə-si
natɨ asɨ kaglo ban ɓəy wa? M'a kisɨ dɔ-tɨ sə-si asɨ kaglo ban ɓəy wa?
'Reei kɨ̀ ngon lé rɔ-m-tɨ nè bè. Ə d'un ngon lé 'ree siə rɔ-é-tɨ. 20 Lokɨ
ngon lé oo Jeju taá ya rəmə, ndil kí majɨ al lé ɔsɨ-é kɨ̀ tógɨ-é adɨ-é usɨ
nangɨ ə ndur kutɨ-kutɨ adɨ əm ta-é į̣ pukɨ-pukɨ. 21 Jeju dəjɨ bɔbɨ ngon
lé panè, né kinlé ra-é bè asɨ dɔkaglo ban ngá wa? Ę̣ ilə-é-tɨ panè: Ra-é
ngon-é-tɨ nų̣ ya ə 22 taá-taá ya ndil lé ɔsɨ-é ilə-é pərəə-je, ilə-é mani-je
kdɔ kadɨ-é oy. Ngà kinə 'a kasɨ ra né madɨ rəmə, 'oo kəmtondoo lə-ji
ə 'ra sə-ji. 23 Jeju ilə-é-tɨ panè: I 'dəjɨ-m 'panè se m'a kasɨ wa? Dow
kí adɨ mę̣ę̣-é lé, né kí à dum-é ya goto. 24 Lo-é-tɨ kin ya bɔbɨ ngon lé
ilə bɔbɨ ndɨ-é nangɨ panè: M'adɨ mę̣ę̣-m, 'ra sə-m kdɔ kadmę̣ę̣ lə-m asɨ
al. 25 Lokɨ Jeju oo kí kosɨ dow-je d'ą̣y miriri-miriri kɨ rɔ-dé-tɨ rəmə,
ndángɨ ndil kí majɨ al lé panè: «I ndil kí njèkɔgɨ dow koo ta, njèkɔgɨ
dow pa ta kinlé, m'un ndu madɨ-i kadɨ 'tę̣ę̣ mę̣ę̣ ngon-tɨ kin kɔgɨ ə 'təl
'ree mę̣ę̣-é-tɨ gogɨ al ya riw ngá.» 26 Ə ndil kí majɨ al ur kəə ə ɔsɨ ngon
lé kɨ̀ tógɨ-é ṇą̣ ɓá tę̣ę̣-né kɔgɨ mę̣ę̣-é-tɨ. Ngon lé tò titɨ dow kí oy bè, adɨ
dow-je kí d'ą̣ lo-é-tɨ lé 'panè ę̣ oy. 27 Ngà Jeju uwə ji-é, un-é-né kɨ taá ə
ę̣ į̣ ą̣ taá.

28 Lokɨ Jeju ɔw kəy rəmə, njéndó né-je liə d'isɨ siə kɨ̀ kár-dé ngá ɓá
'dəjɨ-é 'panè: Kdɔ ri ɓá ję̣ ya kɨ̀ dɔ-ji j'asɨ tubə ndil kí majɨ al kinlé kɔgɨ
al wa? 29 Beɓa ę̣ idə-dé panè: Ko ndil-je kɨ̀ bè kinlé, ta kɨ̀ pa kɨ̀ Lubə
ya par ɓá dow à tubə-dé-né.

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ dɔ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

30 D'į̣ lo-é-tɨ kinlé d'ɔw ə d'ində dɔnangɨ Galile 'gangɨ rəmə, Jeju ndigɨ
kadɨ dow gə al. 31 Kdɔ ę̣ ndó né njéndó né-je liə taá-taá ə idə-dé panè:
«D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-tɨ kdɔ kadɨ 'tɔl-é, ngà ndɔ mutə go ndɔ
koy-é-tɨ lé, ę̣ à tɔsɨ ndəl kində lo tę̣ę̣.» 32 Ngà njéndó né-je 'gə mę̣ę̣ ta
kinlé al rəm, ɓá dę̣ 'ɓəl lo dəjɨ-é ta dɔ-tɨ rəm tɔ.

Ną̣ to kí boy dɔ madɨ-é-je-tɨ wa?
Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

33 Dę̣ 'ree 'tę̣ę̣ Kapɛrnayim. Ə lokɨ d'isɨ kəy ngá ɓá Jeju dəjɨ njéndó
né-je liə panè: Ri ɓá 'naji-ną̣ ta dɔ-tɨ rəbəə lé wa? 34 †Ngà dę̣ d'ilə-é-tɨ
al, kdɔtalə dɔ rəbɨ-tɨ lé, d'ɔw 'najɨ-ną̣ ta 'panè se ną̣ ɓá to kí boy ṇą̣
dan-dé-tɨ wa? 35 †Beɓa Jeju uwə lo isɨ-tɨ nangɨ ə ɓa njéndó né-je kí
dɔgɨ gidɨ-é joo lé kɨ rɔ-é-tɨ ɓá idə-dé panè: Dow kí ndigɨ to kí dɔsą̣y lé,
kadɨ təl rɔ-é kɨ sǫ̣y dow-je lay rəm, ɓá kadɨ-é təl rɔ-é ngonnjèkullə-tɨ
lə dow-je lay rəm tɔ. 36 Go-tɨ, Jeju un ngon kí ndę̣ bè adɨ-é ą̣ dan-dé-tɨ
daną̣ ə go-tɨ təl uwə-é kàdì-é-tɨ ɓá idə-dé-né ta panè: 37 †Dow kí rá-rá
kí uwə ngon kí titɨ ę̣ kin bè kɨ rɔ-é-tɨ kdɔ ta lə-m kin rəmə, to mą̣ ya
dowbé uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ tɔ tin. Ə dow kí uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ lé, to mą̣ bè

† **9:34** 9:34 Luk 22:24 † **9:35** 9:35 Mat 20:26,27; 23:11; Mar 10:43,44; Luk 22:26 † **9:37** 9:37 Mat 10:40; Luk 10:16; Ją̣ 13:20

ɓá dowbé uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ al, ngà to njèkulə-m ɓá dowbé uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ tin.

Dow kɨ́ ɔsɨ ta Jeju al lé to dow liə
Luk 9:49-50

38 Ja̰ idə Jeju panè: «Njèndó dow-je né, jḛ j'oo dow káre un ri-i ɓá isɨ tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al dɔ dow-je-tɨ ə́ j'sangɨ kadɨ j'ɔgɨ-é dɔ-tɨ kdɔ ḛ un go-ji al.» 39 Jeju panè: «Ɔgi-é dɔ-tɨ al, kdɔ dow kɨ́ ra nékɔjɨ kɨ̀ ri-m lé, à təl tajinatɨ nè pa ta kɨ̀ majɨ al dɔ-m-tɨ go-tɨ al.» 40 †Kdɔ dow kɨ́ ɔsɨ-ji kɨ̀ ta al lé, to dow lə-ji. 41 †Dow kɨ́ adɨ-si man ka̰y mḛḛ kaman káre kdɔ to kɨ́ sə̰i 'toi dow-je lə-m ma̰ Kristɨ* lé, ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dowbé kin à nal nékugə dɔji-é al.

Ta lə dow kɨ́ ra madɨ-é adɨ ra majal
Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

42 Ngà kinə dow ra dow káre dan ngan dow-je-tɨ kɨ́ d'adɨ-m mḛḛ-dé kin adɨ-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusɨ ko kɨ́ boy mindɨ-é-tɨ ɓá d'ilə-ḛ́-né dan babo-tɨ ya kàrè 'liə tò sotɨ ɓəy. 43 †Kinə ji-i ra-i adɨ 'ra majal rəmə, 'gangɨ-é ilə-é kɔgɨ; kadɨ 'ɔw lo kiskəm-tɨ kɨ̀ ji-i káre lé tò sotɨ itə kadɨ 'ngəm ji-i joo lay ə 'ɔw-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ. 44 [Lo-é-tɨ kinlé kode-je kɨ́ rɔ dow-tɨ d'a koy al rəm, ɓá pər kɨ́ titɨ kàrè à koy al rəm tɔ.]† 45 Kinə nja-i ra-i adɨ 'ra majal rəmə, 'gangɨ-é ilə-é kɔgɨ; kadɨ 'ɔw lo kiskəm-tɨ kɨ̀ nja-i káre lé, tò sotɨ itə kadɨ 'ngəm nja-i joo lay ə 'ɔw-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ. 46 [Lo-tɨ kɨ́ kode-je kɨ́ rɔ dow-je-tɨ d'a koy al rəm, ɓá pər kɨ́ titɨ kàrè à koy al rəm tɔ.]‡ 47 †Kinə kəm-i ɔw sə-i adɨ 'ra majal rəmə, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgɨ. Kadɨ 'ɔw kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə kɨ̀ kəm-i káre-rè lé tò sotɨ itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-tɨ kɨ́ tò sartagangɨ. 48 Lo-tɨ kɨ́ kode-je kɨ́ rɔ dow-je-tɨ d'a koy al rəm, ɓá pər kàrè à koy-tɨ al rəm tɔ. 49 Kdɔ dow kɨ́ ində dan pər gangɨ lé aa njay-njay ə titɨ-na̰ kɨ̀ katɨ bè. 50 †Katɨ to né kɨ́ majɨ ya, ngà kinə mbina̰-é ɔr kɔgɨ lé dow à ra-né ban ɓá à təl dɔ̰ gogɨ ɓəy wa? Adi rɔ-si taa katɨ ə isi-na̰ kɨ̀ lapiya.

10

Ta kɨ́ dɔ gángɨ-na̰-tɨ lə dené kɨ̀ dingəm
Mat 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18; Det 24:1-4

1 Jeju ḭ lo-é-tɨ kin ɔw dɔnangɨ Jude-tɨ gidɨ ba jurdḛ-tɨ. Kosɨ dow-je 'təl 'kəwna̰ rɔ-é-tɨ, ə titɨ kɨ́ ḛ ra-né low-low lé, ḛ ndó-dé né ya ɓəy. 2 Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-tɨ kdɔ na̰-é koo ta kɨ́ mḛḛ-é-tɨ adɨ 'dəjɨ-é 'panè se to tó-é kadɨ dow tubə ne-é wa? 3 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Moiyijɨ un ndu dɔ-tɨ adɨ-si panè ri wa? 4 †Dḛ təl d'idə-é 'panè: Moiyijɨ lé un ndu panè: Kinə dow tubə ne-é rəmə kadɨ 'adɨ-é mbete tubə ɓane. 5 Beɓa Jeju təl panè: To ta lə mḛḛnga̰ lə-si ɓá Moiyijɨ ndàngɨ-né ndukun kinlé adɨ-si. 6 Ngà lo kulə gin dɔnangɨ-tɨ lé, Lubə ra dené kɨ̀ dingəm. 7 Gin-é kin ɓá dingəm à kin̰ə-né kɔ̰-é kɨ̀ bɔbɨ-é kdɔ tin̰ə natɨ kɨ̀ ne-é. 8 Ə dḛ joo lay ya

† **9:40** 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 † **9:41** 9:41 Mat 10:42 * **9:41** 9:41 Kristɨ lé kɔr mḛḛ-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é. † **9:43** 9:43 Mat 5:30 † **9:44** 9:44 Ta-je kɨ́ tò mbuna̰ né-tɨ kinlé [...] goto mḛḛ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. ‡ **9:46** 9:46 Ta-je kɨ́ tò mbuna̰ né-tɨ kinlé [...] goto mḛḛ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **9:47** 9:47 Mat 5:29 † **9:50** 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34,35 † **10:4** 10:4 Mat 5:31

'təl kubru rɔ kɨ́ káre-rè. Adɨ dę̣ 'to dow-je joo al ngá; ngà 'to kubru rɔ
kɨ́ káre-rè. 9 Né kɨ́ Lubə tɔ́ natɨ lé, kadɨ dow tutɨ al. 10 Lokɨ d'isɨ mę̣ę̣
kəy-tɨ lé, njéndó né-je 'təl 'dəjɨ-é ta dɔ-tɨ ya ɓəy. 11 †Beɓa idə-dé panè:
Dow kɨ́ tubə ne-é ɓá taa dené kɨ́ rangɨ lé, ę̣ ra kaya nɔ̰̃ ne-é-tɨ kɨ́ kete.
12 Rəm ɓá dené kɨ́ iṇ̃ə ngɔbɨ-é ə taa dingəm kɨ́ rangɨ kàrè ra kaya ya
tɔ.

Ta lə Jeju kɨ̀ ngan-je kɨ́ dɔ-dé nɑ̀y
Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Dow-je 'ree kɨ̀ ngan-je rɔ Jeju-tɨ kdɔ kadɨ ində ji-é dɔ-dé-tɨ. Ngà
njéndó né-je 'kɔl sə-dé. 14 Lokɨ Jeju oo né kɨ́ 'ra kinlé rəmə, mę̣ę̣-é
ɔ̰̃-é adɨ idə-dé panè: «Iṇ̃əi ngan-je adɨ 'ree rɔ-m-tɨ, ɓɨ ɔgi-dé al, kdɔtalə
kɔ̰̃ɓe lə Lubə tò kdɔ dow-je kɨ́ 'titɨ-nạ̃ sə-dé bè. 15 †Ooi majɨ, m'a kidə-si
rəsɨ. Dow kɨ́ ndigɨ kɔ̰̃ɓe lə Lubə titɨ-nạ̃ kɨ̀ ngon kɨ́ sę̣ ndigɨ-né kin al lé
à kɔw-tɨ ndạ̃ bè al.» 16 Go-tɨ, Jeju uwə ngan-je lé kɨ rɔ-é-tɨ, ə ində ji-é
dɔ-dé-tɨ ɓá tɔr-né ndi-é dɔ-dé-tɨ.

Ta lə dingəm kɨ́ njènékingə
Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

17 Lokɨ Jeju un rəbɨ isɨ ɔw rəmə, dingəm káre ą̣y ngɔdɨ go-é-tɨ, tɔsɨ
məkəjɨ-é nangɨ nɔ̰̃-é-tɨ ə dəjɨ-é panè: «Dow kɨ́ majɨ kɨ́ njèndó dow-je
né, ri ɓá m'a ra ɓá m'a kisɨ-né kəm sartagangɨ wa?» 18 Jeju idə-é 'panè:
«Kdɔ ri ɓá i 'ɓa-m dow kɨ́ majɨ wa? Dow kɨ́ majɨ goto, Lubə ya kɨ̀ kár-é
ə́ majɨ. 19 'Gə ndukun-je lə Lubə gɔw: "'A tɔl dow al, 'a ra kaya al, 'a
ɓogɨ al, 'a tətɨ ta kɨ́ ndángɨ al, 'a ra né kɨ́ majɨ al kɨ̀ dow al, 'a tətɨ kagɨ
bɔbɨ-i kɨ̀ kɔ̰̃-i."» 20 Dingəm lé ilə-é-tɨ panè: «Njéndó dow-je né, basa-
m-tɨ nṵ ya m'təl rɔ-m go né-je-tɨ kin lay.» 21 Jeju oo-é gə́rə́rə́, ndigɨ-é
ə idə-é panè: «Né káre nal-i ɓəy. 'Ɔw 'ndogɨ nékingə-i lay ə 'ləbɨ là-
é njéndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə ṇ̃ạ̃ dɔrạ̃-tɨ ə 'ree un go-m.» 22 Ngà
rəmə dingəm lé rɔ-é nəl-é dɔ ta-tɨ kinlé al, adɨ ɔtɨ ɔw kɨ̀ rɔkatɨ kanạ̃nạ̃,
kdɔ to dow kɨ́ nékingə-é ṇ̃ạ̃.

23 Beɓa Jeju oo lo gəə dɔ-é, ɓá idə njéndó né-je liə panè: «Kadɨ
njénékingə-je d'ɔw kɔ̰̃ɓe-tɨ lə Lubə lé, to né kɨ́ ngạ̃ ṇ̃ạ̃.» 24 Ta kɨ́ Jeju pa
lé ɔr ndil njéndó né-je. Beɓa Jeju təl idə-dé panè: «Ngan-m-je, kɔw
kɔ̰̃ɓe-tɨ lə Lubə lé ngạ̃ ṇ̃ạ̃. 25 Kadɨ jambal dəə ɓe libri-tɨ lé to né kɨ́ ngạ̃
ṇ̃ạ̃ ya, ngà kadɨ njènékingə ɔw kɔ̰̃ɓe-tɨ lə Lubə lé to né kɨ́ ngạ̃ itə-é
ɓəy.» 26 Ta kinlé ɔr ndil njéndó né-je ta madɨ-é-tɨ ya ɓəy, adɨ 'pa-nạ̃ ta
dan-dé-tɨ 'panè: «Tò bè ngà nạ̃́ ɓá à kajɨ wa?» 27 Jeju oo-dé gə́rə́rə́ ə
'panè: «Né kinlé dow-je ɓá dum-dé ɓɨ dum Lubə al, kdɔ Lubə lé né kɨ́
dum-é goto.»

28 Rəmə Piyər idə-é panè: «Yən, ję̣ kinlé, j'tusɨ né-je lə-ji j'iṇ̃ə ɓá j'un
go-i tin.» 29 Beɓa Jeju ilə-tɨ panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ. Dow kɨ́
iṇ̃ə kəy liə, kɨ̀ ngankɔ̰̃-é-je, kɨ̀ kɔ̰̃nan-é-je, kɨ̀ kɔ̰̃-é, kɨ̀ bɔbɨ-é, kɨ̀ ngan-é-
je əse ndɔr-je liə kdɔ ta lə-m rəm, kdɔ Poyta kɨ́ Majɨ rəm lé, 30 kisɨ-é kɨ̀
dɔ-é taá nè kin ya à kingə kɨ́ rangɨ dɔ-tɨ nja ɓu, adɨ to kingə kəy-je, kɨ̀
ngankɔ̰̃-é-je, kɨ̀ kɔ̰̃nan-é-je, kɨ̀ kɔ̰̃-é-je, kɨ̀ ngan-é-je, kɨ̀ ndɔr-je rəm, ɓá
d'a kulə kəm-é ndoo-je rəm, ɓá à kingə kiskəm kɨ́ sartagangɨ kaglo-tɨ
kɨ́ à ree ɓəy rəm tɔ. 31 †Dow-je ṇ̃ạ̃ dan dę̣ kɨ́ kete-tɨ d'a təl to dow-je kɨ́
gogɨ ə dow-je ṇ̃ạ̃ dan dę̣ kɨ́ gogɨ-tɨ d'a təl to dow-je kɨ́ kete tɔ.»

---

† **10:11** 10:11 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11 † **10:15** 10:15 Mat 18:3 † **10:31** 10:31 Mat 20:16; Luk 13:30

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ dɔ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

32 Lokɨ Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə d'un rəbɨ d'isɨ d'ɔw kɨ Jorijalɛ̨m lé,
Jeju usɨ nɔ̨̀-dé-tɨ. Mɛ̨ɛ̨ njéndó né-je gangɨ man rəm, dow-je kí d'un go-
dé kàrè 'ɓəl rəm tɔ. Beɓa Jeju ɓa njéndó né-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo kɨ
rɔ-é-tɨ, pa sə-dé ta kí dɔ né-tɨ kí à tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ panè: 33 Yən, kɔw kí j'isi
j'ɔwi kɨ Jorijalɛ̨m kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ njégugné-
je-tɨ lə Lubə, kɨ̀ ji njéndó dow-je ndukun-je-tɨ. D'a gangta koy dɔ-é-tɨ
rəm, d'a kilə-é ji gin dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al. 34 D'a sɔkɨ-é rəm, d'a tubə
yoro kəm-é-tɨ rəm, d'a tində-é kɨ̀ ndəy marɔw ə d'a tɔl-é, ngà ndɔ kí
njèkungɨ-tɨ mutə rəmə, à tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨.

Nédəjɨ lə ngan lə Jebede
Mat 20:20-28; Luk 22:24-27; Jɑ̨ 13:1-17

35 Jakɨ kɨ̀ Jɑ̨ kí 'to ngan lə Jebede lé, 'ree rɔ Jeju-tɨ 'panè: Njèndó
dow-je né, j'ndigɨ kadɨ 'ra né kí j'ɔw kɨ̀ dəjɨ-i kin adɨ-ji. 36 Ə Jeju dəjɨ-dé
panè: Ri ɓá sə̨i ndigi kadɨ m'ra m'adɨ-si wa? 37 Beɓa dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè:
Jɛ̨ lé j'ge kadɨ ndɔ kí 'a kisɨ dan riɓa-tɨ lə-i rəmə, 'adɨ dow káre isɨ dɔ
jikɔl-i-tɨ ə kí káre isɨ dɔ jigəl-i-tɨ tɔ. 38 †Ɛ̨ ilə-dé-tɨ panè: Sə̨i lé, 'gəi né kí
'dəji lé al. A kasi kingəi kɔ̨̀ kí m'a kingə lé kare wa? Əse asi kadɨ 'ra-si
«batɛ̨m» kɔ̨̀ kí m'a ra lé kare wa? Beɓa d'ilə-é-tɨ 'panè: Oiyo, j'a kasɨ
kare. 39 Ə Jeju təl ilə-dé-tɨ panè: Tɔgrɔ-tɨ, kɔ̨̀ kí m'a kingə lé a kingəi
rəm, batɛ̨m kɔ̨̀ kí d'a ra-m lé kàrè d'a ra-si tɔ.
40 Ngà ta lə kisɨ dɔ jikɔl-m-tɨ əse dɔ jigəl-m-tɨ lé, to mɑ̨ ɓá m'a kadɨ al.
Ngà tò kdɔtalə dow-je kí Lubə ya ra go-é kete kdɔ-dé. 41 Lokɨ ndəgɨ-é-je
kí dɔgɨ d'oo ta kin bè lé, wɔngɨ ra-dé ɲɑ̨ dɔ Jakɨ-je-tɨ kɨ̀ Jɑ̨ lé. 42 †Beɓa
Jeju ɓa-dé ə idə-dé panè: «Sə̨i 'gəi kí dɛ̨ kí dow-je d'oo-dé kɨ njèkɔ̨ɓe dɔ
gin dow-je-tɨ kí gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo ɲɑ̨
rəm, ɓá dow-je kí boy-boy kàrè d'ɔ̨̀ ɓe dɔ dow-je-tɨ lé kí go lo njètɔgɨ-tɨ
rəm tɔ. 43 †Ngà sə̨i lé, kɔ̨̀-nɑ̨ kí bè kin à goto dan-si-tɨ. Ngà dow kí ndigɨ
kadɨ n'to kí boy dan-si-tɨ lé, kadɨ təl rɔ-é ngonnjèkullə-tɨ lə-si ɓane; 44 ə
dow kí ndigɨ kadɨ n'to kí dɔsɑ̨y dan-si-tɨ lé, kadɨ təl rɔ-é ɓə-tɨ lə-si lay
tɔ. 45 Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kdɔ kadɨ dow-je 'ra kullə d'adɨ-é al,
ngà ɛ̨ ɓá ree kdɔ ra kullə kadɨ dow-je rəm, ɓá kdɔ kadɨ rɔ-é gangɨ-né
dɔ kosɨ dow-je rəm tɔ.»

Jeju adɨ Bartime kí njèkəmtɔ oo lo
Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

46 Jeju kɨ̀ njéndó né-je ree 'tɛ̨ɛ̨ ɓebo Jeriko-tɨ. Lokɨ d'isɨ 'tɛ̨ɛ̨ kɨ gidɨ
ɓe-tɨ natɨ kɨ̀ njéndó né-je liə, kɨ̀ kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy rəmə,
njèkəmtɔ kí 'ɓa-é Bartime kí to ngon lə Time, isɨ ngangɨ rəbɨ-tɨ isɨ kɔy
né. 47 Lokɨ ɛ̨ oo kí to Jeju kí Najarɛtɨ lé, ɛ̨ ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ nɔ̨
panè: «Jeju, ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-m.» 48 Rəmə dow-je ɲɑ̨
'ndángɨ-é kadɨ utɨ ta-é. Ngà ɛ̨ ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ nɔ̨ itə kí kete lé ɓəy
panè: «Ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-m ɓoo.» 49 Beɓa Jeju təl ɑ̨
nangɨ ə panè: 'Ɓai-é kɨ nè. Ə dɛ̨ 'ɓa njèkəmtɔ lé d'idə-é 'panè: «'Uwə
rɔ-i ngɑ̨, ɨ̨ taá, ɛ̨ ɓa-i.» 50 Rəmə njèkəmtɔ lé ilə kubɨ kul liə kɔgɨ, ubə
nangɨ ratɨ, ɨ̨ bal ɔw rɔ Jeju-tɨ. 51 Ə ɛ̨ dəjɨ-é panè: Ri ɓá i 'ndigɨ kadɨ m'ra

† **10:38** 10:38 Luk 12:50 † **10:42** 10:42 Luk 22:25,26 † **10:43** 10:43 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26

m'adɨ-i wa? Njèkəmtɔ lé ilə-é-tɨ panè: «Njèndó dow-je né, kəm-m ya
'adɨ təl oo lo.» 52 Beɓa Jeju idə-é panè: «'Ɔtɨ 'ɔw, kadɨ mɛ̨̃ lə-i adɨ-i
lapiya.» Rəmə tajinatɨ nè ya kəm-é oo lo ə un rəbɨ go Jeju-tɨ.

Jeju mɛ̨̃ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ

11

Ree Jeju Jorijalɛ̨̃m
Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jã 12:12-19

1 Lokɨ d'isɨ d'ɔw kɨ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ ɓá 'ree 'tɛ̨̃ ngɔsi kì ɓe kí Betpaje,
kì Betani kàdì mbal kã kagɨ Olibiye-je-tɨ rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə
joo panè: 2 «Ɔwi mɛ̨̃ ngonɓe-tɨ kí tò nɔ̃-si-tɨ kin, rəmə tajinatɨ nè ya
a kingəi ngon koro kí dow al-é al ɓəy kí 'tɔ́-é nangɨ ə 'tuti-é, 'reei siə.
3 Kinə dow dəjɨ-si panè: "'Tuti-é kdɔ ri wa" rəmə idəi-é 'painè 'Ɓaɓe
ɓá ge-é ə tajinatɨ nè ya à kiɲə-é kadɨ-é ree gogɨ*.»
4 Beɓa njéndó né-je lé d'ɔw rəmə d'ingə ngon koro kí 'tɔ́-é ndaa-tɨ,
takəy-tɨ, mbɔ́ rəbɨ-tɨ ə 'tutɨ-é tɔ. 5 Dow-je kí nã́-je kí dan dɛ̨ kí d'ã́ lo-
é-tɨ lé 'dəjɨ-dé 'panè: «To ri ɓá 'rai bè wa? 'Tuti ngon koro kinlé kdɔ
ri wa?» 6 Ə dɛ̨ d'ilə-dé-tɨ titɨ kí Jeju idə-dé-né lé, rəmə d'iɲə-dé d'adɨ
d'ɔw siə.
7 Beɓa 'ree kì ngon koro lé d'adɨ Jeju ə 'labɨ kubɨ-je lə-dé gidɨ-é-tɨ adɨ
Jeju isɨ dɔ-tɨ. 8 Dow-je ɲã 'labɨ kubɨ-je lə-dé dɔ rəbɨ-tɨ ə dɛ̨ kí nã́-je 'tə́tɨ
balkəm kagɨ-je kí mɛ̨̃ ndɔr-je-tɨ ɓá 'labɨ dɔ rəbɨ-tɨ.
9 Dow-je kí d'ɔw kete nɔ̃-é-tɨ kì dɛ̨ kí d'ɔw go-é-tɨ, 'tur kəə boy-boy
'panè:
«Kɔsgajɨ tò dɔ Lubə-tɨ! Kadɨ Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-tɨ kí njèree kì ri
'Ɓaɓe.
10 Kadɨ Lubə tɔr ndi-é dɔ kɔ̃ɓe-tɨ kí isɨ ree,
kadɨ-é tɔr ndi-é dɔ kɔ̃ɓe-tɨ lə ka-ji Dabidɨ!
Kɔsgajɨ tò dɔ Lubə-tɨ kí taá nu̱.»
11 Jeju ɔw ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ takəy-tɨ lə Lubə. Lokɨ oo né-je lay kí titɨ
rəmə, ɛ̨ tɛ̨̃ɛ̨ ɔw Betani kì njéndó né-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo kdɔ ndɔ isɨ
il ngá.

Ta lə kote kí Jeju man-é
Mat 21:18-19

12 Lo aa go-tɨ, lokɨ d'ində lo 'tɛ̨̃ mɛ̨̃ ɓe-tɨ kí Betani lé ɓo ra Jeju.
13 Beɓa ɛ̨ un kəm-é oo lo kete nɔ̃-é-tɨ rəmə, oo kote kí mbi-é itɨ majɨ ə
ɔw gin-tɨ kdɔ koo se n'a kingə kandɨ-é wa. Ngà lokɨ tɛ̨̃ɛ̨ gin-é-tɨ rəmə,
kandɨ-é goto kdɔtalə to nã̱y kandɨ liə al ɓəy. 14 Beɓa Jeju idə kote lé
panè: «Ndã̱ ɓá dow à kijə kandɨ-i kuso gogɨ al ngá. Njéndó né-je d'oo
ta liə kí pa lé.»

Jeju tubə njéragatɨ takəy-tɨ lə Lubə
Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jã 2:13-22

15 Lokɨ Jeju kì njéndó né-je liə 'ree 'tɛ̨̃ɛ̨ Jorijalɛ̨̃m lé, ɛ̨ ɔw takəy-tɨ
lə Lubə rəmə, tubə njéragatɨ-je kì njéndogɨ né-je kɔgɨ, titə tablə-je lə
njémbəl-nã̱ là-je kì kagɨ kisɨ-je lə njéragatɨ də-je tilə. 16 Dow káre ya
kàrè iɲə-é adɨ un né dəə-né takəy-tɨ lə Lubə al.

---

* **11:3** 11:3 Ta lə kiɲə koro kinlé mɛ̨̃ mbete-je-tɨ kí ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛ̃kɨ lé, 'nã́-je 'ndàngɨ-tɨ 'panè to 'ɓa njèkoro lé ɓá à kiɲə-é kadɨ d'ɔw siə d'adɨ Jeju ə kí madɨ rəmə 'panè to Jeju ɓá à kiɲə koro lé kadɨ təl ree rɔ 'ɓa-é-tɨ gogɨ.

17 Ə ɛ̰ ndó-dé né ə 'panè: 'Ndàngɨ 'panè:
«Kəy lə-m lé d'a ɓa-é kəy pa ta kɨ̀ Lubə kɨ́ tò kdɔ gin dow-je lay;
ngà sə̰i adi təl to kəy kisɨ njéɓogɨ-je.»
18 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je d'oo
ta liə rəmə 'sangɨ kəm rəbɨ tɔl-é, ngà dɛ̰ 'ɓəl-é kdɔ kosɨ dow-je lay ya
néndó liə uwə-dé kɨ̀ ta. 19 Lokɨ kàdɨ̀ ur lé, Jeju ində lo tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰ ɓebo-tɨ
kɨ̀ njéndó né-je liə.

Kagɨ kote kɨ́ Jeju man-é lé tutɨ kurum
Mat 21:20-22

20 Kɨ̀ ndɔge ta təl-dé-tɨ rəmə, njéndó né-je d'oo kɨ́ kote lé ɨ̰ taá ya tutɨ
sar tɛ̰ɛ̰ njirə-é-tɨ nangɨ. 21 Beɓa mɛ̰ɛ̰ Piyər ole dɔ né-tɨ kɨ́ ra-né lé adɨ,
idə Jeju panè: Njèndó dow-je né 'oo, kote kɨ́ 'man-é lé tutɨ kurum tin.
22 Jeju idə-dé panè: «Adi mɛ̰ɛ̰-si Lubə. 23 †Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ
kɨ́ kinə dow madɨ idə mbal kin panè: "'Ɔtɨ kɨ rangɨ lo kin-tɨ ə 'ɔw 'usɨ
dan babo-tɨ", ɓá kinə dowbé lé tadɨ ta dɔ-tɨ al ə adɨ mɛ̰ɛ̰ kɨ́ né-é à ra
né lé, né-é à ra né ya tɔ.» 24 Gin-é kin ɓá adɨ m'idə-si: Né lay kɨ́ sə̰i
'dəji mɛ̰ɛ̰ ta-tɨ kɨ́ pa kɨ̀ Lubə lé, kadɨ 'ndai mɛ̰ɛ̰-si kə̰y kɨ́ ingəi né-é ngá,
rəmə a kingəi né-é ya tɔ.
25 †Ə lokɨ sə̰i ə̰i taá kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə ɓá ooi tokɨ ɔwi kɨ̀ ta mɛ̰ɛ̰-si-tɨ kɨ̀
dow rəmə, iə̰i go kɔgɨ adi-é kdɔ kadɨ Bɔbɨ-si Lubə kɨ́ isɨ dɔrə̰-tɨ iə̰-né
go majal-je lə-si kɔgɨ adɨ-si tɔ.
26 [Ngà kinə iə̰i go majal-je lə madɨ-si-je kɔgɨ al lé, Bɔbɨ-si kɨ́ isɨ
dɔrə̰-tɨ à kiə̰ə go majal-je lə-si kɔgɨ al ya tɔ.]†

Ta kɨ́ dɔ tɔ́gɨ-tɨ lə Jeju
Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

27 Lokɨ 'təl ree Jorijalɛ̰m gogɨ lé, Jeju ɔw njiyə takəy-tɨ lə Lubə
rəmə, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀
'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je d'ɔw rɔ-é-tɨ 28 ə 'dəji-é 'panè: «Nə̰́ ɓá adɨ-i tarəbɨ ɓá
'ra-né né-je kinlé wa? Nə̰́ adɨ-i tɔ́gɨ ɓá 'ra-né wa?» 29 Jeju ilə-dé-tɨ panè:
«M'a dəji-si ta káre bè ya par; iləi-mi-tɨ ə m'a kidə-si dow kɨ́ adɨ-m tɔ́gɨ
m'ra-né né-je kinlé tɔ. 30 Jə̰ lé to Lubə ɓá ulə-é adɨ ra dow-je batɛ̰m əse
to dow-je wa? Iləi-mi-tɨ.» 31 Beɓa dɛ̰ 'pa-nə̰ ta dan-dé-tɨ 'panè: «Kinə
j'painè to Lubə ɓá ulə-é lé ɛ̰ à təl panè kdɔ ri ɓá adi-é mɛ̰ɛ̰-si al wa?
32 Ə kinə j'painè to dow-je ɓá̰ d'ulə-é ya bè lé, bayawəə ... Dɛ̰ 'pa bè kdɔ
dɛ̰ 'ɓəl kosɨ dow-je, kdɔ dow-je lay 'gə kɨ́ Jə̰ lé to njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ
kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.» 33 Beɓa dɛ̰ d'idə Jeju 'panè: «J'gə al.» Rəmə Jeju idə-dé
panè: «Mə̰ kàrè m'a kidə-si dow kɨ́ adɨ-m tɔ́gɨ ɓá m'ra-né né-je kinlé
al ya tɔ.»

12

Gosta kɨ́ dɔ njérakullə mɛ̰ɛ̰ ndɔr nduu-tɨ
Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

1 Jeju pa ta kɨ̀ gosta panè: Dow káre uwə nduu, ɔr gali dɔ-tɨ, ra ɓe
dɔ ər-tɨ kdɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titɨ, ɓəy ɓá
adɨ njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadɨ 'ra kullə dɔ-tɨ ə ɔtɨ ɔw mba.
2 Lokɨ nə̰y kijə kandɨ nduu asɨ lé, 'ɓa njèndɔr lé ulə ngonnjèkullə káre

† **11:23** 11:23 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2 † **11:25** 11:25 Mat 6:14,15 † **11:26** 11:26 Ta-je kɨ́ tò mbunə̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̰ɛ̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsə̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

rɔ njérakullə-je-tɨ lé, kdɔ kadɨ d'adɨ-n'ɛ̨̃ kandɨ nduu lə-n'ɛ̨̃ kí sɔbɨ dɔ-n'ɛ̨̃. 3 Rəmə dɛ̨ d'uwə-é, 'tində-é mbukɨ-mbukɨ ə d'iɲ̃ə-é d'adɨ təl kɨ̀ ji-é kare. 4 Ɛ̨ təl adɨ ngonnjèkullə kí rangɨ ɔw ɓəy; dɛ̨ d'uwə-é, 'tində dɔ-é mbukɨ-mbukɨ ɓá 'tajɨ-é dɔ-tɨ. 5 'Ba njéndɔr lé təl ulə ngonnjèkullə kí rangɨ ya ɓəy; ɛ̨ kàrè 'tɔl-é rəm, ɓá dɛ̨ kí rangɨ ɲ̃ą kí 'ɓa-dé ulə-dé go-tɨ kàrè 'tɔl dɛ̨ kí ną̃-je ɓá 'tində dɛ̨ kí dan-tɨ-je rəm tɔ. 6 Ngon kal liə kí ində-é dan kəm-é-tɨ ya par ngá ə́ ną̀y; adɨ ɛ̨ to sɔ̨̃y dow kí ulə-é kɨ rɔ-dé-tɨ ə panè: «To ngon-m adɨ d'a ɓəl gidɨ-é.» 7 Ngà lokɨ njérakullə mɛ̨̃ɛ̨ ndɔr nduu-tɨ kinlé d'oo-é rəmə, d'idə-ną ta 'panè: «Ooi, ngon-é kí ndɔ-é à to njènéndubə lé ə́ ɔw ree ɔngɨ. 'Reei adɨ j'tɔli-é kadɨ néndubə təl to kí lə-ji.» 8 Beɓa d'uwə-é, 'tɔl-é, 'ndɔr nin-é d'ilə wale. 9 Ngá ɓá Jeju təl panè: Bè kinlé, ri ɓá 'ɓa njèndɔr nduu lé à ra wa? À ree kdɔ tɔl njérakullə mɛ̨̃ɛ̨ ndɔr nduu-tɨ kin kɔgɨ ə à kɔy dɛ̨ kí rangɨ kində-dé tó-dé-tɨ.

10 «Ər kí njékində kəy-je d'ilə pɨrɨngɨ kɔgɨ lé ɓá təl to ər kí majɨ kí sul kəy-tɨ.»

Ta kinlé, sə̨i 'ndói mɛ̨̃ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay ooi ya al wa?

11 Né kinlé to kullə ra 'Ɓaɓe. Ngà kɨ rɔ-ji-tɨ rəmə, to nékɔjɨ.

12 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je 'sangɨ rəbɨ kdɔ kuwə Jeju, kdɔ 'gə kí ɛ̨ pa gosta kinlé sɔbɨ-né dɔ-dé, ngà dɛ̨ 'ɓəl kosɨ dow-je. Beɓa d'iɲ̃ə-é ə d'ɔtɨ d'ɔw.

Ta kí dɔ lambo-tɨ lə Sejar
Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

13 Go-tɨ, 'təl d'ulə Parisi-je kí dan-tɨ-je, kɨ̀ dow-je lə Erodɨ kí ną́-je rɔ Jeju-tɨ, kdɔ kadɨ d'ingə ta madɨ ta-é-tɨ ə d'ilə-né ta dɔ-é-tɨ. 14 Lokɨ 'ree rɔ-é-tɨ lé 'dəji-é 'panè: Njèndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-tɨ rəm, i 'ɓəl kəm dow al rəm; kdɔ i 'oo majɨ lə dow kí taga nè kin al; ngà i 'isɨ 'ndó dow-je rəbɨ lə Lubə kí ɔw natɨ kɨ̀ ta tɔgrɔ-tɨ. Beɓa j'dəji-i kadɨ 'idə-ji se to tó-é kadɨ dow ugə lambo lə ngar Sejar wa? Tò kadɨ j'ugə əse tò kadɨ j'ugə al wa?

15 Ngà Jeju gə ta kədkəm dow-je kí mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ lé adɨ idə-dé panè: «Kdɔ ri ɓá 'sangi kadɨ ooi ta kí mɛ̨̃ɛ̨-m-tɨ wa?» 'Reei kɨ̀ ką̃ là káre adi-mi m'oo. 16 Beɓa 'ree kɨ̀ ką̃ là káre d'adɨ-é, ngá ɓá ɛ̨ təl dəji-dé panè: «To dɔ ną́ kɨ̀ ri ną́ ɓá tò-tɨ wa?» Rəmə dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè: «To dɔ Sejar kɨ̀ ri-é.» 17 Ngá ɓá̃ ɛ̨ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə, adi Lubə tɔ.» Ta kí Jeju ilə-dé-tɨ kinlé, ɔr ndil-dé ɲ̃ą.

Ta kí dɔ tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨-tɨ
Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

18 †Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨ goto lé, 'ree rɔ Jeju-tɨ 'dəji-é ta 'panè: 19 Njéndó dow-je né, Moiyijɨ un ndu adɨ-ji panè: «Kinə dow taa dené ɓá ojɨ siə ngon al ɓəy ya oy rəmə, ngonkɔ̨̃ njègoto-je à taa dené ndubə lé kojɨ-né ngan-je kdɔ kində-né ko-é.» 20 Ngankɔ̨̃-ną̃-je d'asɨ siri bè; ɛ̨ kí dɔsą̃y taa dené ə́ ojɨ siə ngon al ɓəy ya ə oy. 21 Beɓa ɛ̨ kí njèkungɨ-tɨ joo ree taa dené ndubə lé, rəmə ojɨ siə ngon al ya ə oy ɓəy; njèkungɨ-tɨ mutə kàrè bè ya rəm. 22 Bè-bè ya ngankɔ̨̃-ną̃-je kí siri kin d'ojɨ siə ngon al ya d'oy-né lay rəm, ɓá dené-é lé kàrè oy-né

† **12:18** 12:18 Knj 23:8

go-dé-tɨ rəm tɔ. 23 Ndɔ kí dow-je d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lé, se dené
kinlé à to ne nɑ̨́ dan-dé-tɨ wa? Kdɔtalə dɛ̨ 'taa-é ya siri lay.
24 Jeju təl idə-dé panè: «Sə̨i uri wale, kdɔ sə̨i 'gəi mɛ̨ɛ̨ ta kí mɛ̨ɛ̨
mbete-tɨ kí aa njay lé al rəm, ɓá 'gəi tɔ́gɨ lə Lubə al rəm tɔ.» 25 Kdɔ
lokɨ dow-je d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lé, taanɑ̨ à goto; dow-je d'a kisɨ
titɨ-nɑ̨ kí malayka-je d'isɨ-né dɔrɑ̨-tɨ kin bè. 26 Ta lə tɔsɨ kí dow-je d'a
tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lé, sə̨i 'ndói mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ lə Moiyijɨ lo-é-tɨ kí
Lubə pa-né siə ta dan kam-tɨ lé ya al wa? Ɛ̨ pa siə panè: «M'to Lubə
lə Abrakam, Lubə lə Isakɨ kɨ̀ Lubə lə Jakobɨ.» 27 Lubə lé to Lubə lə
dow-je kí d'oy al. Ngà to Lubə lə dow-je kí d'isɨ kəm. Adɨ sə̨i uri wale
kur kí ngɑ̨ ɲɑ̨.

Ta kí dɔ ndukun-tɨ kí boy itə madɨ-é-je
Mat 22:34-40; Luk 10:25-37; Rɔm 13:8-10

28 Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-tɨ oo ndi-dé lo najɨ-nɑ̨ ta-
tɨ ə gə kí Jeju ilə-dé ta-tɨ kin majɨ ɲɑ̨ lé, ɛ̨ ɔtɨ ree rɔ-é-tɨ dəjɨ-é panè:
«Dan ndukun-je-tɨ lay lé, ɛ̨ kí rá ɓá to kí boy itə madɨ-é-je wa?» 29 Jeju
təl ilə-é-tɨ panè: «Ndukun kí boy itə madɨ-é-je lay ə́n: "'Oo, Israyel!
'Ɓaɓe Lubə lə-ji ya to 'Ɓaɓe kɨ̀ kár-é bè. 30 'A ndigɨ 'Ɓaɓe Lubə lə-i
kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-i kí káre-rè, kɨ̀ ndil-i lay, kɨ̀ tagɨr lə-i lay, ɓá kɨ̀ tɔ́gɨ-i lay rəm
tɔ." 31 Ndukun kí ɔsɨ go-é ə́n: "'A ndigɨ dow madɨ-i tokɨ kɨ̀ rɔ-i bè tɔ."
Ndukun-je kí joo kinlé, ɛ̨ kí rangɨ kí boy itə-dé goto.» 32 Njèndó dow-je
ndukun lé təl idə-é panè: «Oiyo, njèndó dow-je né, ta lə-i to tó-é. Lubə
lé ra káre-rè ə ɛ̨ kí rangɨ kí ɔsɨ kəl-é goto rəm, 33 kadɨ dow ndigɨ-é kɨ̀
mɛ̨ɛ̨-é kí káre-rè rəm, kɨ̀ tagɨr liə lay rəm, kɨ̀ tɔ́gɨ-é lay rəm, ɓá kadɨ
dow ndigɨ madɨ-é tokɨ rɔ-é bè rəm kinlé, to né-je kí majɨ itə dɑ̨-je lay
kí ró, kɨ̀ ɛ̨ kí kilə məsɨ-dé nangɨ kadɨ Lubə.» 34 †Lokɨ Jeju oo kí ɛ̨ təl
ilə-é-tɨ kɨ̀ gosɨ lé, ɛ̨ idə-é panè: «I 'ɑ̨ sə̨y kɨ̀ kɔ̨ɓe kí dɔrɑ̨-tɨ al.» Beɓa
go-tɨ lé, dow kí ɓo dəjɨ ta Jeju ra-é ya goto ngá.

Kristɨ to ngon lə nɑ̨́ wa?
Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

35 Lokɨ Jeju un ta ə ɑ̨ ndó né dow-je takəy-tɨ lə Lubə rəmə, ɛ̨ dəjɨ
ta panè: «Kdɔ ri ɓá njéndó dow-je ndukun-je 'panè Kristɨ* to ngonka
Dabidɨ wa?» 36 Dabidɨ ya kàrè, lokɨ Ndil kí aa njay tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ ta adɨ-é lé
ɛ̨ panè:
«'Ɓaɓe idə 'Ɓaɓe lə-m panè:
'Ree 'isɨ dɔ jikɔl-m-tɨ sar kadɨ m'təl njéba-je lə-i gin tɔ́gɨ-i-tɨ.»
37 Dabidɨ ya kɨ̀ dɔ-é ɓa Kristɨ 'Ɓaɓe, ngà ra ban ɓá Kristɨ à to ngonka-é
ɓəy wa? Lo-é-tɨ kinlé kosɨ dow-je d'oo ta liə kɨ̀ rɔnəl.

Ndəjɨ kí sɔbɨ dɔ njéndó dow-je ndukun-je
Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

38 Mɛ̨ɛ̨ néndó-tɨ lé, Jeju panè: «Ooi go rɔ-si majɨ kɨ rɔ njéndó dow-
je ndukun-je-tɨ. Kdɔ dɛ̨ lé nəl-dé kɔr gamɑ̨ kɨ̀ kubɨ-je kí ngal puu-puu
rəm, 'ndigɨ kadɨ dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nɑ̨ lokosɨ-je-tɨ rəm, 39 'ndigɨ
lokisɨ-je kí kete nɔ̨̀ dow-je-tɨ mɛ̨ɛ̨ kəykəwnɑ̨-je-tɨ lə jipɨ-je rəm, ɓá 'sangɨ
lokisɨ-je kí nɔ̨̀ dow-je-tɨ lo nékuso ra nɑ̨y-je-tɨ rəm tɔ. 40 Dɛ̨ 'kəə né-je

† **12:34** 12:34 Luk 10:25-28 * **12:35** 12:35 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

kí mɛ̰ɛ̰ kəy-je-tɨ lə njéngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɩ̀ Lubə d'adɨ ngal ṇ̃ą-ṇ̃ą kadɨ dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangɨ kí ngą ṇ̃ą ya à ree dɔ-dé-tɨ.»

Kadkare lə njèngɔwkoy kí njèndoo
Luk 21:1-4

41 Go-tɨ, Jeju isɨ nangɨ sɔbɨ dɔ ku kilə kadkare kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə Lubə isɨ oo se ban ɓá dow-je d'isɨ d'adɨ-né né Lubə lə-dé wa? Njénékingə-je 'ree d'adɨ là kí ṇ̃ą-ṇ̃ą. 42 Ngà njèngɔwkoy káre kí to njèndoo ree ungɨ silə joo kí to né al. 43 Beɓa Jeju ɓa njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; njèngɔwkoy kí njèndoo kanlé, adɨ né itə ndəgɨ dow-je lay kí d'adɨ né kinlé. 44 Kdɔ dɛ̰ kí lay kinlé, to man dɔ là-je lə-dé kí tò mburukɨ-mburukɨ ɓá d'adɨ tin. Ngà dené kanlé, né liə goto, adɨ ɛ̰ un sɔ̰y nékingə-é ya adɨ ə to sɔ̰y né kí à kuso kdɔ kisɨ-né ya ɓá un latɨ adɨ tin.»

13

Ta lə kəy lə Lubə kí Jorijalɛ̰m kí à tujɨ

1 Lokɨ Jeju tɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə Lubə kɨ ndaa-tɨ lé, dow káre dan njéndó né-je-tɨ liə panè: «Njèndó dow-je né, 'oo kəy kí boy kí d'ində kɩ̀ ər-je kí kurə́-kurə́ kin.» 2 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè «'Oo, kəy-je kí boy-boy kinlé, d'a tɔsɨ tilə káre-káre kadɨ ər káre ya kàrè à tò dɔ madɨ-é-tɨ al.»

Né-je kí à ra né kete nɔ̰ təl Jeju-tɨ
Mat 24:3-14; Luk 21:7-19

3 Go-tɨ, Jeju isɨ dɔ mbal ką kagɨ Olibiye-je-tɨ sɔbɨ dɔ kəy lə Lubə rəmə, Piyər, kɩ̀ Jakɨ, kɩ̀ Ją, kɩ̀ Andre 'ɓa-é ngərəngɨ 'dəjɨ-é ta 'panè: 4 «'Idə-ji, ndɔ kí rá ɓá né-je kinlé à ra né wa? ə ri ɓá à tɔjɨ kadɨ j'gə-né dɔkaglo-je kí né-je kinlé à ra né wa?» 5 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ, adi dow ədɨ-si al. 6 Kdɔ dow-je ṇ̃ą d'a kun ri-m kində dɔ-dé-tɨ ə d'a panè: “Dɛ̰ ya 'to Kristɨ.” Beɓa d'a kədɨ-né dow-je ṇ̃ą kur-dé-né wale. 7 Lokɨ a kooi poy rɔ-je, kɩ̀ ká rɔ-je lé, adi mɛ̰ɛ̰-si gangɨ man al. Lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya, ngà kɛ̰ ɓá à to sɔ̰y né-je al ɓəy. 8 Gin dow-je madɨ d'a kɨ̰ rɔ kɩ̀ gin dow-je madɨ, kɔ̰ɓe káre à kɨ̰ rɔ kɩ̀ kí káre, dɔnangɨ à yəkɨ kɩ̀ lo-lo, ɓobo à kusɨ. Bè ya kàrè, à tò titɨ kulə gin ndo lə dené bè ɓəy.»

9 †«Ooi go rɔ-si majɨ, kdɔ d'a kɔw sə-si nɔ̰ njégangta-je-tɨ rəm, d'a tində-si mbukɨ-mbukɨ kəykəwnąˌ-tɨ lə jipɨ-je rəm, d'a kɔw sə-si nɔ̰ gubərnər-je-tɨ kɩ̀ nɔ̰ ngar-je-tɨ kadɨ 'gangɨ ta dɔ-si-tɨ kdɔ ta lə-m; beɓa d'a kingə-né ta kí sɔbɨ dɔ-m ta-si-tɨ. 10 Ngà tò kadɨ mbɛ̰ Poyta kí Majɨ lə-m lé, à kusɨ mbi gin dow-je-tɨ lay kete ɓəy ɓá né-je kin à ra né. 11 Lokɨ d'ɔw sə-si nɔ̰ njégangta-je-tɨ lé, adi mɛ̰ɛ̰-si ą̰ kə́kə́kə́ kete kdɔ ta-je kí à pai al; ngà ta kí à tokɨ kində ta-si-tɨ dɔkàdɩ̀-é-tɨ kin ya ɓá 'pai; kdɔ to są̰i ɓá a pai ta lé al, ngà to Ndil kí aa njay ɓá à kində ta ta-si-tɨ kadɨ 'pai.»

12 «Dow à kun dɔ ngonkɔ̰-é ya kadɨ 'tɔl-é; bɔbɨ ngon à kun dɔ ngon-é kadɨ 'tɔl-é; ngan-je d'a kɔsɨ ta njékojɨ-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadɨ 'tɔl-dé rəm. 13 †Dow-je lay ya d'a kɔsɨ-si kɩ̀ ta kdɔ ta lə-m. Ngà dow kí uwə rɔ-é ngą sar tɛ̰ɛ̰ sɔ̰y-é-tɨ ə à kajɨ.»

---

† **13:9** 13:9 Mat 10:17-20; Luk 12:11,12 † **13:13** 13:13 Mat 10:22

Ta lə kində kəmkaa dɔ rɔ-tɨ
Mat 24:15-28; Luk 21:20-24

14 «Dow kí isɨ ndó mbete* rəmə kadɨ gə mɛ̨ɛ̨ ta kin majɨ. Lokɨ a kooi
nékɔbɨ, kɨ̀ né kí tò n̨ɛ̨ lo-tɨ kí tuwə kadɨ tò-tɨ al rəmə, kadɨ dow-je kí
d'isɨ dɔnangɨ Jude-tɨ, d'a̰y d'ɔw dan mbal-je-tɨ. 15 †Dow kí isɨ dɔ kəy-tɨ
kàrè, kadɨ ur nangɨ kdɔ kɔw kəy kun né madɨ al ngá, 16 rəm ɓá dow kí
a̰ ndɔrɔ kàrè, kadɨ təl ree ɓee un kubɨ kul liə al tɔ. 17 Ə̰ mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-je-tɨ
kin tujɨ kí à kusɨ dɔ dené-jɛ-tɨ kí njésəm kɨ̀ dɛ̨ kí d'isɨ d'adɨ mba ngan-je
à tò ban ə́n ə!»

18 «Beɓa 'pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ kadɨ né kin ra né na̰y kul-tɨ al. 19 †Kdɔ
ndɔ-je kinlé, à to ndɔ kɔ̰̀ kí dum natɨ kí lokɨ Lubə ində-né dɔnangɨ kin
ya dow oo nja káre al ɓə̰y rəm, ɓá dow à koo ga̰-é gogɨ al ya sar rəm
tɔ. 20 Kinə 'Ɓaɓe gangɨ ta ndɔ-je kinlé adɨ gɔjɨ al rəmə, dow kí à kajɨ
ya goto. Ngà kɛ̨ ɓá ɛ̨ adɨ ndɔ-je kinlé gɔjɨ, kdɔ dow-je kí ɛ̨ mbətɨ-dé adɨ
'to dow-je liə.»

21 «Kinə dow idə-si panè: “Kristɨ† a̰ nè” əse “a̰ yó”, kàrè 'taai ta liə al.
22 Kdɔtalə, njéɓa rɔ-dé Kristɨ-je, kɨ̀ njéɓa rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-
tɨ d'a kɨ̰ kdɔ ra nékɔjɨ-je, kɨ̀ né mbəli-je kdɔ kədɨ-né dow-je. D'a ra bè
sangɨ-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbətɨ-dé lé wale kare wa. 23 Ooi
go rɔ-si majɨ. Ma̰ m'idə-si rəsɨ ngá ə́n!»

Təl ree lə Ngon lə dow
Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

24 †Go ndɔ kɔ̰̀-je-tɨ kí dum natɨ kinlé,
londul à kutɨ kəm kàdɨ̀,
na̰y à nda al,
25 †kərwəɨ̰-je kí dɔra̰-tɨ d'a tusɨ nangɨ,
ɓá tógɨ-je kí dɔra̰-tɨ à yəy yəkɨ-yəkɨ.

26 †Rəmə dow-je d'a koo Ngon lə dow à kɨ̰ dɔra̰-tɨ kisɨ ree dan kilndi-
tɨ kɨ̀ tógɨ kí n̨a̰ rəm, ɓá kɨ̀ riɓa rəm tɔ. 27 Ɛ̰ à kulə malayka-je kadɨ 'kəw
dow-je kí ɛ̨ mbətɨ-dé kɨ dɔ kum dɔnangɨ kí sɔ kin lay kɨ natɨ. D'a kɨ̰
ngangɨ dɔnangɨ-tɨ kɔw njal ngangɨ dɔra̰-tɨ.

Néndó kí rɔ kote-tɨ
Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

28 Uni néndó mɛ̨ɛ̨ gosta-tɨ kí dɔ kote-tɨ kin ooi. Kote lé, lokɨ balkəm-
é-je təl tò mbəl ɓá mbɨ-é tubə dɔ-tɨ lé, sə̰i 'gəi kí na̰y ɓà nà̰y ngɔsɨ.
29 Bè ya tɔ, lokɨ ooi kí né-je kinlé isɨ ra né rəmə, kadɨ 'gəi kí Ngon lə
dow a̰ tarəbɨ-tɨ pèrèrè ngá.

30 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kí dow-je kí d'isɨ kəm nè kin, d'a koy lay
al ya né-je kinlé à ra né. 31 Dɔra̰-je kɨ̀ dɔnangɨ kin d'a goto, ngà ta-je
lə-m lé à goto al ya sartagangɨ.

Dow gə ndɔ ree lə Jeju Kristɨ al
Mat 24:36-44

32 †Ta lə ndɔ əse kàdɨ̀ ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-
je kí dɔra̰-tɨ ya kàrè 'gə al rəm, ɓá Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al, ngà
Bɔbɨ-é ya kɨ̀ kár-é ɓá gə. 33 Beɓa ooi go rɔ-si majɨ, isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ,

* **13:14** 13:14 Dan 9:27 † **13:15** 13:15 Luk 17:31 † **13:19** 13:19 Ntd 7:14 † **13:21** 13:21 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. † **13:24** 13:24 Ntd 6:12 † **13:25** 13:25 Ntd 6:13 † **13:26** 13:26 Ntd 1:7 † **13:32** 13:32 Mat 24:36

kdɔ sə̨i 'gəi ndɔ kí né-é à ra-né né al. 34 †À tò titɨ-nə̨ kɨ̀ njèkəy kí isɨ ɔw
mba rəmə iə̨̃nə kəy liə, ində ngannjékullə-je liə dɔ-tɨ, gángɨ kullə dɔ-
dé-tɨ kɨ̀ go-é go-é kadɨ 'ra, ɓá ndəjɨ njèngəm takəy kadɨ isɨ kəm. 35 Ə̃n
ə́ isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ tɔ, kdɔ sə̨i 'gəi ndɔ kí njèkəy à təl-né al. À təl ta
losɔlɔ pee əse danlo-tɨ, əse kɨ̀ ndi nə̨̃ kunjə əse kɨ̀ ndɔge. 36 Beɓa isi
kəm dɔ rɔ-si-tɨ nè à kɨ̨ ree kubə-si nangɨ busɨ dɔ ɓi-tɨ. 37 Ta kí m'idə-si
kinlé, m'idə dow-je lay tɔ, kadɨ isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ.

14

'Boy-je lə jipɨ-je d'im Jeju
Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jə̨ 11:45-53

1 Ndɔ ra nə̨y Pakɨ*, kɨ̀ ndɔ ra nə̨y kí 'ra kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ nə̨̀y ndɔ
joo. Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je 'sangɨ
kəm rəbɨ kdɔ kədɨ Jeju kuwə-é tɔl-é. 2 Kdɔtalə dę̨ 'panè: «J'a rai ndɔ
ra nə̨y-tɨ al, kdɔ j'a kungi dow-je dɔ-ji-tɨ.»

Ta lə dené kí ur ubɨ dɔ Jeju-tɨ
Mat 26:6-13; Jə̨ 12:1-8; Luk 7:36-50

3 †Jeju isɨ mę̨ę̨ ɓe-tɨ kí Betani, mę̨ę̨ kəy-tɨ lə Simə̨̃ kí ndɔkɨ to njèbanjɨ.
Lokɨ d'isɨ ta nékuso-tɨ rəmə, dené káre bè andɨ go-dé-tɨ kɨ̀ ku kí 'ra kɨ̀
ər kí 'ɓa-é «albatrə» ji-é-tɨ. Ku lé, ubɨ kí ətɨ majɨ rusɨ mę̨ę̨-é ə to ubɨ
wale kí 'ɓa-é «nár» kí yə́rə́rə́ adɨ là-é nə̨̃ə̨. Dené lé ində ta ku lé tətɨ, ə
ungɨ ubɨ lé dɔ Jeju-tɨ. 4 Rəmə nəl dow-je kí nə̨́-je al, adɨ 'pa ta dan-dé-tɨ
'panè: «Ę̃ tujɨ ubɨ kin kɔgɨ bè kdɔ ri wa?» 5 To ubɨ kí lé j'a taa-né là
kí à dəə là kullə kí ndɔ ɓumutə kdɔ ləbɨ njéndoo-je al ɓan wa? Rəmə
wɔngɨ ra-dé dɔ dené-tɨ lé. 6 Ngà Jeju panè: Iə̨̃nəi dené kin jeke. Adi-é
kɔ̨̃ bè kdɔ ri wa? Ę̃ ra né kí majɨ kdɔ ta lə-m. 7 Kdɔ njéndoo-je d'a kisɨ
sə-si nè kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é, adɨ ndɔ kí 'ndigi lé, a rai sə-dé majɨ ɓəy, ngà
mə̨ lé m'a kisɨ sə-si kɨ̀ ndɔ-je lay al. 8 Dené kinlé ra né kí tɔ́gɨ-é asɨ ra;
ę̨ ndəm-m ubɨ kete kdɔ dubɨ-m-né. 9 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; lo lay
kí dɔnangɨ-tɨ nè kí d'a kilə mbę̨ Poyta kí Majɨ titɨ lé, d'a kɔr poy né kí
dené ra kinlé kadɨ mę̨ę̨ dow-je ole-né dɔ-é-tɨ.

Judasɨ sangɨ kəm rəbɨ kun dɔ Jeju
Mat 26:14-16; Luk 22:3-6

10 Judasɨ Iskariyotɨ kí to kí káre dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju kí dɔgɨ
gidɨ-é joo ɔw ɔjɨ ta kɨ̀ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə kadɨ n'ilə Jeju
ji-dé-tɨ. 11 Lokɨ d'oo ta liə bè lé, rɔ-dé nəl-dé nə̨̃ə̨ adɨ d'un mindɨ-dé
kadɨ d'adɨ-é là. Dɔgangɨ-é-tɨ kinlé, Judasɨ sangɨ kəm rəbɨ kí majɨ kadɨ
n'ilə-é-né ji-dé-tɨ.

Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə 'ra go nə̨y Pakɨ
Mat 26:17-19; Luk 22:7-20; Jə̨ 13:21-30

12 Ndɔ kí dɔsə̨y lə ndɔ ra nə̨y kí 'ra kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ, ndɔ kí d'ilə-
né məsɨ batɨ-je nangɨ kdɔ nékuso kí lo Pakɨ-tɨ lé, njéndó né-je lə Jeju
'dəjɨ-é 'panè: «Lo kí rá ɓá i 'ndigɨ kadɨ j'ra nékuso Pakɨ-tɨ j'adɨ-i wa?»
13 Beɓa Jeju ulə njéndó né-je joo kete panè: «Ɔwi mę̨ę̨ ɓebo-tɨ, a kingəi
dingəm kí utɨ gùm man rəmə 'ndoli go-é. 14 Mę̨ę̨ kəy kí ę̨ ɔw-tɨ lé, idəi

† **13:34** 13:34 Luk 12:36-38 * **14:1** 14:1 Nə̨y Pakɨ lé, to nə̨y kí 'ra kadɨ mę̨ę̨-dé ole-né dɔ tę̨ę̨ ɓe ɓə-tɨ lə ngan Israyel-je. † **14:3** 14:3 Luk 7:37,38

njèkəy 'painè: Njèndó dow-je né panè, mɛ̨̃ɛ̨ kəy kɨ́ rá ɓá n'a kuso né
Pakɨ-tɨ kɨ̀ njéndó né-je lə-n'ɛ̀̃ wa? 15 Ə ɛ̨ à kɔjɨ-si kəy káre kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨-é tatɨ
pəl-pəl kɨ́ tò dɔ madɨ-é-tɨ taá; né-je lay tò-tɨ rəm, tokɨ ra go-é lay rəm;
lo kin ɓá a rai nékuso-tɨ kdɔ-ji.» 16 Ngà lokɨ njéndó né-je d'ɔtɨ d'ɔw
mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo-tɨ lé, d'ingə né-je lay titɨ kɨ́ Jeju idə-dé-né ə 'ra nékuso Pakɨ.

Jeju pa ta lə Judasɨ kɨ́ à kun dɔ-é
Mat 26:20-25; Luk 22:21-23

17 Ta kàdì kur-tɨ, Jeju ree kɨ̀ njéndó né-je liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo. 18 Lokɨ
d'isɨ ta nékuso-tɨ lé, Jeju panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dow káre
dan-si-tɨ kɨ́ isɨ uso sə-m né à kun dɔ-m.» 19 Go ta-tɨ kinlé, mɛ̨̃ɛ̨kɔ̨̃ ra
njéndó né-je adɨ 'dəjɨ-é ta ɔsɨ go-nɑ̨ go-nɑ̨ 'panè «To mɑ̨ wa?» 20 Jeju
təl ilə-dé-tɨ panè: «To dow káre dan-si-tɨ sɑ̨̃i kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo kin, kɨ́
ulə ji-é sə-m natɨ mɛ̨̃ɛ̨ bɑ̨̃y-tɨ kin ya. 21 Tɔgrɔ, Ngon lə dow à koy titɨ kɨ́
mbete kɨ́ aa njay pa-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-é lé ya, ngà tujɨ ɓá à kusɨ dɔ dow-tɨ
kɨ́ njèkun dɔ-é. Dowbé kinlé d'ojɨ-é al kàrè tò sotɨ.»

Kində gin nékuso nam lə Jeju
Mat 26:26-30; 1Kɔ 11:23-29

22 Lokɨ d'isɨ d'uso né lé, Jeju un mbà rəmə ra oiyo Lubə ɓá uwə gangɨ
adɨ njéndó né-je liə ə panè: «'Taai, né kin to dajɨ rɔ-m.» 23 Go-tɨ, un
kobɨ kɨ́ man nduu tò-tɨ, ra oiyo Lubə, adɨ-dé ə dɛ̨ lay ya d'ɑ̨̃y. 24 Jeju
idə-dé panè: «Kin to məsɨ-m, məsɨ kulənojɨ natɨ kɨ̀ Lubə kɨ́ ungɨ nangɨ
kdɔ kosɨ dow-je. 25 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; m'a kɑ̨̃y man nduu gogɨ
al sar ndɔ kɨ́ m'a kɑ̨̃y kɨ̀ sigɨ kɔ̨̃ɓe-tɨ lə Lubə.» 26 Go-tɨ, d'usɨ pa-je† ɓəy
ɓá d'ɨ̨̃ d'ɔw dɔ mbal kɑ̨ kagɨ Olibiye-je-tɨ.

Jeju idə Piyər panè n'a najɨ kɨ́ n'gə-n'ɛ̀̃ al
Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jɑ̨ 13:36-38

27 Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Sɑ̨̃i lay ya a tusi-mi kiɲ̃əi-mi, kdɔ
'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè:
“M'a təl njèkul batɨ-je, rəmə batɨ-je d'a sane-nɑ̨.”»

28 †Ngà Jeju təl ilə dɔ-tɨ panè: «Kɛ̨ ɓá lokɨ m'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨
lé, m'a kɔw ngəbɨ-si Galile.» 29 Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay 'tusi
d'iɲ̃ə-i kɔgɨ kàrè mɑ̨ bè lé m'a kiɲ̃ə-i kɔgɨ ndɑ̨ al.» 30 Jeju ilə-é-tɨ panè:
«'Oo majɨ, m'a kidə-i rəsɨ; ɓone ə kɨ́ ndɔɔ nè-tɨ kin ya, kunjə à nɔ̨̃ nja
joo al ɓəy ya 'a najɨ panè 'gə-m al ya nja mutə.» 31 Piyər təl ilə-é-tɨ kɨ̀
tɔ́gɨ-é ya ɓəy panè: «Kadɨ m'najɨ ta m'panè m'gə-i al lé, kɨ́ nja káre ya
kàrè à tɛ̨̃ɛ̨ ta-m-tɨ al. Lé asɨ kəm koy kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgɨ
njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju pa ta kɨ̀ Lubə lo ndɔr-tɨ kɨ́ 'ɓa-é Getsemane
Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

32 Lokɨ d'ɔw 'tɛ̨̃ɛ̨ lo-tɨ kɨ́ 'ɓa-é Getsemane rəmə, Jeju idə njéndó né-je
liə panè: «Isi nangɨ nè adɨ m'ɔw m'pa ta kɨ̀ Lubə.» 33 Ə ɛ̨ adɨ Piyər, kɨ̀
Jakɨ, kɨ̀ Jɑ̨ d'ɔw siə rəmə, dɔ gangɨ-é-tɨ kinlé ɓá ɓəl kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨ gangɨ man
ulə gin ra Jeju. 34 Beɓa idə-dé panè: «Mɛ̨̃ɛ̨kɔ̨̃ ra-m asɨ koy; isi nangɨ
nè ə ɔgi kəm-si ɓi.» 35 Ngà rəmə lokɨ ɔtɨ kete sɛ̨ lé, usɨ nangɨ pa ta kɨ̀
Lubə panè kinə kəm rəbɨ kɨ́ rangɨ tò nɔ̨̃ɔ̨̃ rəmə, kadɨ n'ra n'adɨ kàdì kɨ́
né kin ɔw kɨ̀ ra-né né kinlé tɛ̨̃ɛ̨ dɔ-n'ɛ̀̃-tɨ al. 36 Ɛ̨̃ panè: «Aba! Bɔbɨ-m, i

† **14:26** 14:26 Pa-je kɨ́ d'usɨ lé à to Pa 113–118 kin. † **14:28** 14:28 Mat 28:16

lé 'ɔw kɨ́ tɔ́gɨ dɔ né-je-tɨ lay, 'itə kɔ̰ kí ṇa̰ kin kɨ rangɨ dɔ-m-tɨ. Lé bè ya kàrè, 'ra kí go ndigɨ-tɨ lə-m ma̰ al; ngà kadɨ 'ra kí go ndigɨ-tɨ lə-i i ya.»
37 Jeju təl ree rɔ njéndó né-je-tɨ kí mutə lé rəmə ingə-dé dɔ ɓi-tɨ. Beɓa ẹ̰ pa kɨ̀ Piyər panè: «Simɔ̰, 'to ɓi wa? Kadɨ 'ɔgɨ kəm-i ɓi kàdì káre bè ya kàrè 'asɨ al wa?»
38 «Ɔgi kəm-si ɓi ə 'pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ kadɨ néna̰ tẹ̰ẹ̰ dɔ-si-tɨ rəmə usi al. Ndil ndigɨ, ngà dajɨ rɔ dow ɓá tɔ́gɨ-é asɨ al.» 39 Jeju təl iṇə-dé ɓəy ə ɔw pa ko ta-je kí káre kin ya kɨ̀ Lubə ɓəy. 40 Go-tɨ, təl ree, rəmə ingə-dé dɔ ɓi-tɨ, kəm-dé ɔy diriri. Dẹ̰ 'gə ta kí d'a kidə-é al. 41 Təl ree kí nja mutə idə-dé panè: «'Toi ɓi lə-si ngá, uwəi rɔ-si. Gin né-je gangɨ ngá! Kàdì asɨ; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-tɨ. 42 Ḭi taá adɨ j'ɔwi! Ooi, dow kí njèkilə-m ji-dé-tɨ lé isɨ ree ngá!»

Ta lə kuwə Jeju
Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ja̰ 18:3-12

43 Jeju pa ta lé ilə nangɨ al ya ɓəy rəmə Judasɨ kí to kí káre dan njéndó né-je-tɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé, ree kɨ̀ kosɨ dow-je kí d'utɨ kiyərɔ-je kɨ̀ kagɨ-je ji-dé-tɨ. Dow-je kinlé, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je ɓá d'ulə-dé. 44 Njèkun dɔ Jeju lé, tɔjɨ-dé né kí n'a ra kadɨ 'gə-né Jeju. Ḛ panè: «Dow kí m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdì-m-tɨ kin ya to ẹ̰, ə́n ə́ uwəi-é əjè 'ngəmi-é majɨ ə ɔwi siə.» 45 Lokɨ Judasɨ ree tẹ̰ẹ̰ rɔ Jeju-tɨ rəmə ɓa-é panè: «Njèndó dow-je né», rəmə uwə-é kàdì-é-tɨ. 46 Beɓa dow-je kí 'ree siə lé d'uwə Jeju. 47 Kí káre dan dẹ̰-tɨ kí d'a̰ siə, ɔr kiyərɔ tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə ndətɨ ya gangɨ.
48 Jeju idə-dé panè: «Sə̰i ooi-mi kɨ bɔkaya dow ɓá 'reei kɨ̀ kiyərɔ-je kɨ̀ salangɨ-je kdɔ kuwəi-mi-né wa? 49 †Ma̰ kí ndɔ-je lay m'isɨ natɨ sə-si takəy-tɨ lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə́ uwəi-mi al, ngà né kinlé tò bè kdɔ kadɨ ta-je kí mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ kí aa njay kinlé né-é ra né.»
50 Beɓa njéndó né-je lay ya 'tusɨ-é d'iṇə-é d'a̰y-na̰. 51 Basa káre bè ɓɨr rɔ-é kɨ̀ kubɨ, ndole go Jeju, beɓa 'sangɨ kadɨ d'uwə-é. 52 Lokɨ 'sangɨ kadɨ d'uwə-é lé, ẹ̰ iṇə kubɨ liə ji-dé-tɨ, a̰y kɨ̀ rɔ-é kare.

Ka̰ Jeju nɔ̰ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je
Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Ja̰ 18:13-14,19-24

53 D'ɔw kɨ̀ Jeju ɓe lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə. Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je lay ya 'kəw-na̰ nɔ̰̰. 54 Piyər njiyə go-é-tɨ jan-jan adɨ rəbɨ-é rà ɗəkɨ siə, ɔw sar tẹ̰ẹ̰ mẹ̰ẹ̰ ndògɨ-tɨ panata lə burə dɔ njégugné-je lé ə isɨ natɨ kɨ̀ ngannjékullə-je isɨ ndibɨ pər.
55 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je d'ingə-na̰, 'sangɨ kəm rəbɨ kadɨ d'ingə ta madɨ kí sɔbɨ dɔ Jeju kdɔ kadɨ 'gangɨ-né ta koy dɔ-é-tɨ, ya ngà d'ingə al. 56 Dow-je na̰ ya 'tətɨ ta kí ndángɨ dɔ-é-tɨ, ngà ta-je lə-dé ɔw go-na̰-tɨ al. 57 Dẹ̰ kí ná̰-je d'ubə nangɨ d'ḭ taá 'tətɨ ta ta-é-tɨ 'panè: 58 †J'oo ta-é-tɨ panè: «M'a tɔɔ kəy lə Lubə kí dow-je d'ində kɨ̀ ji-dé kin, ə ndɔ mutə ya m'a kində kí rangɨ kí ji dow ɓá à ra al.» 59 Dɔ ta-tɨ kin ya kàrè ndi-dé ɔw go-na̰-tɨ al ya ɓəy. 60 Burə dɔ njégugné-je lé ḭ taá dan kosɨ dow-je-tɨ dəjɨ Jeju panè: «I 'a kilə ta-je-tɨ kí dow-je kin 'tilə dɔ-i-tɨ kinlé al wa?» 61 Ta-é kí ngarara ya kàrè ẹ̰ tẹ̰ẹ̰

† **14:49** 14:49 Luk 19:47; 21:37 † **14:58** 14:58 Ja̰ 2:19

ilə-é-né-tɨ al. Burə dɔ njégugné-je təl dəjɨ-é ya ɓəy panè: «I 'to Kristɨ‡ kí Ngon lə Lubə kí j'ɔsɨ gajɨ-é lé wa?» 62 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Oiyo, to mą ya. Ə a kooi Ngon lə dow à kisɨ dɔ jikɔl Lubə-tɨ kí njètɔ́gɨ rəm, ɓá a kooi-é kí à kḭ dɔrą-tɨ kisɨ ree dan kilndi-tɨ rəm tɔ.» 63 Beɓa burə dɔ njégugné-je lé tuwə kubɨ kí rɔ-é ę-tɨ ya gángɨ batɨ-batɨ ə panè: «J'ɔwi ndoo koo ta ta dow kí rangɨ-tɨ ɓəy ɓan wa? 64 Ta kɔbɨ kí ę pa kɨ̀ Lubə lé, sə̨i ooi kɨ̀ mbi-si; ta ri ə́ 'gɨri dɔ-tɨ wa?» Dow-je lay ya 'gangɨ ta dɔ-é-tɨ 'panè: «Koy-é ya ɓá to tó-é.» 65 Beɓa dę kí ną́-je dan-dé-tɨ 'tubə yoro dɔ-é-tɨ, 'dɔɔ kəm-é kɨ̀ takubɨ, 'ɓɨr ji-dé 'tində-é-né ə 'pa siə 'panè: «'Adɨ Lubə idə-i ə 'pa adɨ j'oo sé to ną́ ɓá ində-i wa?» Ɓá ngannjékullə-je 'tində mbɔ́-é tɔ.

Piyər najɨ panè n'gə Jeju al
Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Ją 18:15-18,25-27

66 Dɔgangɨ-é-tɨ kí Piyər nąy-né męę ndògɨ-tɨ nangɨ ɓəy lé, dené káre dan ngannjékullə-je-tɨ lə burə dɔ njégugné-je lé ree, 67 ɓá ę oo Piyər isɨ ndibɨ pər rəmə oo-é gə́rə́rə́ ə idə-é panè: «I ya kàrè 'to njènjiyə kɨ̀ Jeju, dow kí Najarɛtɨ kinlé tɔ.» 68 Ngà Piyər təl najɨ panè: «Kuy! M'gə al, i lé ta ri ɓá 'ndigɨ pa kàrè m'gə al.» Go-tɨ rəmə, Piyər tęę ɔw ndaa-tɨ. 69 Ngà dené lé oo Piyər lé ɓəy rəmə, təl idə dow-je panè: «Dow kanlé to kí dan-dé-tɨ ya.» 70 Rəmə Piyər najɨ ya ɓəy. Sę go-tɨ ya rəmə, dę kí d'ą lo-é-tɨ 'pa kɨ̀ Piyər 'panè: «Tɔgrɔ-tɨ, i lé 'to kí dan-dé-tɨ ya, kdɔ i 'to dow kí dɔnangɨ Galile-tɨ; ['pa ta taną sə-dé rəm.»]§ 71 Beɓa Piyər ubɨ rɔ-é panè kadɨ Lubə ində-m ɔji-m: «M'gə dow kí 'pai ta liə kinlé al.» 72 Tajinatɨ nè ya kunjə nɔ̨ nɔ̨ kí nja joo, rəmə męę Piyər ole dɔ ta-tɨ kí kete Jeju pa siə panè: «Kunjə à nɔ̨ nja joo al ɓəy ya 'a najɨ ta panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə.» Beɓa ę gɨr tęę dɔ ta-tɨ kin rəmə nɔ̨ ɓuktu-ɓuktu.

15

Jeju ą nɔ̀ Gubərnər Pilatɨ-tɨ
Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Ją 18:28-38

1 Kɨ̀ ndɔge ratɨ ya, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə 'kəw-ną, d'ɔji-ną ta kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, adɨ to kuwədɔ-ną lə 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je lay. Beɓa dę d'un ndu-dé d'adɨ 'tɔ́ Jeju njim-njim d'ɔw siə d'ilə-é ji Pilatɨ-tɨ.

2 Beɓa Pilatɨ dəjɨ-é panè: «Se i ya ɓá 'to ngar lə jipɨ-je lé wa?» Jeju ilə-é-tɨ panè: «Ta ya tęę ta-i-tɨ tin.» 3 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə 'tilə ta-je n̨ą dɔ Jeju-tɨ. 4 Pilatɨ təl dəjɨ-é panè: «'A kilə-dé ta-tɨ kinlé al wa? 'Oo kɔr ta-je kí 'tilə dɔ-i-tɨ kinlé ya al wa?» 5 Ngà Jeju tęę ta-é kí ngarara ya kàrè ilə-tɨ al sar adɨ ɔr ndil Pilatɨ.

'Gangɨ ta koy dɔ Jeju-tɨ
Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Ją 18:39–19:16

6 Kaglo ra nąy Pakɨ-je lay ya, Pilatɨ à kilə dangay káre taá ə à to ę kí kosɨ dow-je ya d'ɔsɨ kagɨ dɔ-é-tɨ ɓá à kilə-é taá. 7 Ə dingəm káre kí ri-é lə Barabasɨ kí to kí káre dan bɔkaya-je-tɨ kí ndɔkɨ 'tɔl dow ndɔ ra wɔngɨ-tɨ ą dangay-tɨ nɔ̨ɔ̨. 8 Kosɨ dow-je d'ɔw panata lə Pilatɨ 'dəjɨ-é kadɨ

‡ **14:61** 14:61 Kristɨ lé kɔr męę-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. § **14:70** 14:70 Ta-je kí tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto męę mbete-je-tɨ kí dɔsą̨y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

ra né kí ɛ̨ ra adɨ-dé kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal kinlé. 9 Pilatɨ ilə-dé-tɨ panè: «'Ndigi
kadɨ m'ilə ngar lə jipɨ-je taá m'adɨ-si wa?» 10 Kdɔ ɛ̨ gə kí njékun dɔ
njégugné-je lə Lubə d'ilə Jeju ji-n'ɛ̀-tɨ kdɔ kim kí d'im-é. 11 Njékun dɔ
njégugné-je lé, 'sulə kosɨ dow-je kadɨ 'dəjɨ Pilatɨ kadɨ Barabasɨ ɓá ilə-é
taá. 12 Pilatɨ təl dəjɨ-dé ɓəy panè: «Ngà 'ndigi kadɨ m'ra ri kɨ̀ ɛ̨ kí sə̨i
'ɓai-é ngar lə jipɨ-je lé wa?» 13 Dɛ̨ 'pa ta kɨ̀ ndi-dé kí boy-boy 'panè:
«'Bə-é kagdəsɨ-tɨ.» 14 Pilatɨ idə-dé panè: «Ə to majal ri ya ɓá Jeju lé
ra wa?» Rəmə 'təl 'pa ta kɨ̀ ndi-dé kí boy itə kí kete lé ya ɓəy 'panè:
«'Bə-é kagdəsɨ-tɨ.»
15 Pilatɨ ndigɨ kadɨ rɔ kosɨ dow-je nəl-dé, beɓa ilə Barabasɨ taá, rəmə
adɨ 'tində Jeju kɨ̀ ndəy marɔw ɓá iə̨̃-é ji-dé-tɨ kadɨ d'ɔw 'ɓə-é kagdəsɨ-
tɨ.

Asgar-je 'sɔkɨ Jeju
Mat 27:27-31; Jɑ̨ 19:2-3

16 Asgar-je d'ɔw kɨ̀ Jeju panata lə Gubərnər, rəmə 'ɓa kosɨ asgar-je
lay. 17 D'ulə kubɨ kí kər yəl-yəl kí là-é ə̨ɑ̨ rɔ-é-tɨ, 'ra kun d'ojɨ jɔgɨ
ngar-tɨ d'ulə dɔ-é-tɨ. 18 Rəmə 'təl 'ra-é lapiya 'panè: «Lapiya ɓoo ngar
lə jipɨ-je.» 19 'Tində dɔ-é kɨ̀ tuwətɔ́gɨ, 'tubə yoro kəm-é-tɨ rəm, 'tɔsɨ
məkəji-dé nangɨ ɓá 'səbɨ takəm-dé nangɨ nɔ̃-é-tɨ. 20 Lokɨ 'sɔkɨ-é asɨ-dé
rəmə, d'ɔr kubɨ kí kər lé rɔ-é-tɨ ə d'ulə kubɨ-je liə rɔ-é-tɨ gogɨ, ɓəy ɓá
'tɛ̨ɛ̨ siə ndaa-tɨ gidɨ ɓe-tɨ kdɔ ɓə-é kagdəsɨ-tɨ.

'Bə Jeju kagdəsɨ-tɨ
Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jɑ̨ 19:17-27

21 †Asgar-je d'ində tɔ́gɨ dɔ dingəm-tɨ káre kí ri-é lə Simɔ̃ d'adɨ-é utɨ
kagdəsɨ lə Jeju. Dingəm kinlé, ɨ̨ ndɔrɔ ə to dow kí ɓebo Sirɛ̨n-tɨ. Ɛ̨ to
bɔbɨ Alegjandrə kɨ̀ Rupusɨ.
22 D'ɔw kɨ̀ Jeju lo-tɨ kí 'ɓa-é Golgota, kí kɔr mɛ̨ɛ̨-é to «lo kí titɨ-nɑ̨ kɨ̀
ka dɔ dow.» 23 D'adɨ-é man nduu kí 'pote natɨ kɨ̀ né kí 'ɓa-é mir kadɨ-é
ə̨y ɓá ɛ̨ mbatɨ. 24 Go-tɨ, 'ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ ə d'ɔsɨ mbare dɔ kubɨ-je-tɨ
liə kdɔ koo se nɑ̨́ ɓá à kingə wa? 25 'Bə Jeju kagdəsɨ-tɨ kɨ̀ kàdì kí jinə̨̀y
káre kí ndɔge. 26 'Ndàngɨ gin né kí 'gangɨ-né ta dɔ Jeju-tɨ taá 'panè:
«Ngar lə Jipɨ-je.»
27 'Bə bɔkaya-je joo natɨ kɨ̀ siə dɔ kagdəsɨ-je-tɨ lə-dé; ɛ̨ kí káre dɔ
jikɔl-é-tɨ, kí káre dɔ jigəl-é-tɨ tɔ. 28 [Bè adɨ ta kí mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay
lé né-é ra né. 'Ndàngɨ 'panè: «'Tidə-é natɨ kɨ̀ njéra majal-je.»]*
29 †Dow-je kí njédəə rəbəə-je 'tugə dɔ-dé 'sɔkɨ-é-né 'panè: «Ə̨ɑ̨! I kí
'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogɨ lé, 30 i ya 'ajɨ
rɔ-i ə 'ɨ̨ dɔ kagdəsɨ-tɨ 'risɨ nangɨ adɨ j'oo nə̨̀.» 31 Njékun dɔ njégugné-je
lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je kàrè 'pa ta dan-dé-tɨ 'sɔkɨ-é-né
'panè: «Dow-je kí rangɨ ɓá ɛ̨ ajɨ-dé, ngà ɛ̨ asɨ kajɨ rɔ-é al wa! 32 Ɛ̨ ə́ nè
n'to Kristɨ†, ngar lə Israyel-je lé, kɨ̨ ya kadɨ-é ɨ̨ kagdəsɨ-tɨ kin risɨ nangɨ
adɨ j'oo ya rəmə j'a kadɨ-é mɛ̨ɛ̨-ji ngá!» Dɛ̨ kí 'ɓə-dé siə natɨ kagdəsɨ-tɨ
lé 'tajɨ-é tɔ.

Koy lə Jeju
Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jɑ̨ 19:38-42

---

† **15:21** 15:21 Rɔm 16:13 * **15:28** 15:28 Ta-je kí tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsə̨y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **15:29** 15:29 Mar 14:58; Jɑ̨ 2:19 † **15:32** 15:32 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

33 Lokɨ kàdì ą̃ jam dɔ ɓe-tɨ ya ɓəy rəmə, lo ndul dɔnangɨ-tɨ nè lay sar
ya kàdì kí mutə kí losɔlɔ asɨ-né. 34 Dɔkàdɨ-é-tɨ kinlé, Jeju nɔ̃ kì ndi-é kí
boy panè: «Eloy, Eloy, lamasabatani?» Kɔr mɛ̨̃ɛ̨-é to «Lubə lə-m, Lubə
lə-m, kdɔ ri ɓá iɲə-m kɔgɨ bè wa?» 35 Dow-je kí ną́-je dan dɛ̨-tɨ kí d'ą̃
lo-é-tɨ lé d'oo ndi-é ə 'panè: «Ooi! Ɛ̨̃ ɓa Eli!» 36 Beɓa dow káre dan-dé-
tɨ ą̃y ngɔdɨ ulə ndɔkrɔ dan man nduu-tɨ kí masɨ, ulə ta tuwətɔ́gɨ-tɨ adɨ
Jeju kadɨ njibɨ ə panè: «'Ngəbi mɔkɨ! Adɨ j'ooi se Eli liə lé à ree kɔr-é
kur-é nangɨ wa?» 37 Jeju nɔ̃ kì ndi-é kí boy rəmə uwə ta-é natɨ. 38 Kubɨ
gangɨ mɛ̨̃ɛ̨ kəy lə Lubə, ɨ̨ taá ya til ree njal nangɨ. 39 Njèkun dɔ asgar-je
kí ɓu kí ą̃ lo-é-tɨ ɓá oo koy kí Jeju oy lé bè rəmə panè: «Dingəm kinlé
to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-tɨ.»

40 †Dené-je madɨ d'ą̃ ngərəngɨ d'ą̃ d'oo né-je lé tɔ. Mari kí Magdala,
kì Mari kí kɔ̃ Jojɛsɨ-je kì Jakɨ kí to ngon kí basa rəm, ɓá Salome d'ą̃ dan
dené-é-je-tɨ lé tɔ. 41 Dené-je kinlé d'un go-é 'ra kullə d'adɨ-é lokɨ isɨ-né
Galile-tɨ. Dené-je kí rangɨ ɲą̃ ya kí 'ree siə natɨ Jorijalɛ̨̃m d'ą̃ dan-dé-tɨ
nɔ̃ɔ̨̃ tɔ.

D'ilə nin Jeju bole mbal-tɨ
Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Ją 19:38-42

42 Ta kàdì kur-tɨ kete nɔ̀ ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je kí to ndɔ ra go né-je
kdɔ ndɔ taakoo lé, 43 Jojepɨ kí to dow kí mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo-tɨ kí Arimate ree;
ɛ̨ to kí káre dan kí boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je kí ri-é ɓa ɲą̃. Ɛ̨̃
kàrè to dow kí isɨ ngəbɨ kɔ̃ɓe lə Lubə tɔ. Beɓa ɛ̨ uwə mɛ̨̃ɛ̨-é ngą̃ ya ɔw
rɔ Gubərnər Pilatɨ-tɨ dəjɨ-é nin Jeju. 44 Ta igɨ Pilatɨ səl kdɔ koy kí Jeju
oy ngá. Beɓa ɛ̨ ɓa njèkun dɔ asgar-je dəjɨ-é panè se Jeju lé oy mbɔr
nu̱ wa? 45 Lokɨ oo ta lə njèkun dɔ asgar-je lé, ɛ̨ adɨ tarəbɨ Jojepɨ kadɨ
ɔw un nin Jeju lé. 46 Beɓa Jojepɨ ndogɨ takubɨ, ɔr nin Jeju kagdəsɨ-tɨ,
ɓɨr-é-né ə ilə-é ɓe nin-tɨ, bole mbal-tɨ kí 'tɔl sigɨ. Ə nduburu ər kí boy
ya utɨ-né ta-é. 47 Mari kí Magdala kì Mari kí kɔ̃ Jojɛsɨ d'oo lo kí d'ilə
nin Jeju-tɨ.

16

Tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨ lə Jeju
Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Ją 20:1-10

1 Lokɨ ndɔ taakoo lə jipɨ-je dəə lé, Mari kí Magdala, kì Salome rəm,
ɓá Mari kí kɔ̃ Jakɨ 'ndogɨ ubɨ-je kí ətɨ majɨ-majɨ kadɨ d'ɔw 'ndəm nin
Jeju. 2 Beɓa ndɔ Dimasɨ kí ndɔge ratɨ, kí kàdì ubə al ɓəy ya dɛ̨ d'ɔw
dɔɓadɨ-tɨ. 3 'Dəjɨ-ną̃ 'panè: «Ną́ ɓá à nduburu ndəngrə ər kin kɨ rangɨ
ta ɓadɨ-tɨ kadɨ-ji ə́n wa?» 4 Ngà lokɨ d'un kəm-dé taá rəmə d'oo kí
ndəngrə ər lé tokɨ nduburu kilə rangɨ ngá.

5 Lokɨ d'andɨ ɓe nin-tɨ lé rəmə, d'oo basa káre kí ulə kubɨ kí ngal kí
nda isɨ kɨ dɔ jikɔl. Lokɨ d'oo-é lé, 'ɓəl ną̃. 6 Beɓa basa lé idə-dé panè:
«'Bəli al, sə̨i lé, Jeju kí Najarɛtɨ-tɨ kí 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ lé ɓá sə̨i 'sangi-é;
ɛ̨ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ɛ̨, adɨ goto nè; ooi, lo kí d'ilə-é-tɨ ə́n. 7 †Ɔwi idəi
njéndó né-je liə, ə idəi Piyər tɔ kí ɛ̨ à ngəbɨ-si Galile-tɨ. Lo kin ɓá a
kooi-é-tɨ, titɨ kí ɛ̨ idə-si-né kete lé.»

8 Beɓa dɛ̨ 'ɓəl rəm, 'dadɨ rəm adɨ 'tɛ̨̃ɛ̨ ɓe nin-tɨ lé kí ngɔdɨ d'ą̃y-ną̃.
Lo kadɨ 'pa ta-é d'adɨ dow goto kdɔtalə ɓəl ində mɛ̨̃ɛ̨-dé gangɨ.

---

† **15:40** 15:40 Luk 8:2,3 † **16:7** 16:7 Mat 26:32; Mar 14:28

Jeju ɔjɨ rɔ-é Mari kɨ́ Magdala
Mat 28:9-10; Jã 20:11-18

9 [Jeju tɔsɨ ndəl̃ ində lo tẹ̃ẹ̃ kɨ̀ ndɔ Dimasɨ kɨ̀ ndɔge ratɨ. Ẹ̃ tɔjɨ rɔ-é
Mari kɨ́ Magdala kɨ́ ndɔkɨ ẹ̃ tubə ndil-je kɨ́ majɨ al siri dɔ-é-tɨ lé ya kete.
10 Mari ɔw ɔr poy-é adɨ njéndó né-je kɨ́ d'isɨ dan mẹ̃ẹ̃kɔ̃-tɨ d'isɨ 'nɔ̃.
11 Ngà lokɨ idə-dé panè Jeju isɨ kəm, adɨ n'oo-é kɨ̀ kəm-n'ẹ̃ ya kàrè, dẹ̃
d'oo ta liə kɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ al.

Jeju tɔjɨ rɔ-é njéndó né-je liə joo
Luk 24:13-35

12 Go-tɨ, Jeju tɔjɨ rɔ-é kɨ̀ rɔ kɨ́ mbəl rɔ njéndó né-je-tɨ liə kɨ́ joo kɨ́ d'isɨ
d'ɔw kɨ ngonɓe-tɨ kɨ́ wale. 13 Dẹ̃ 'təl 'ree d'ɔr poy-é d'adɨ ndəgɨ-é-je, bè
ya kàrè d'adɨ-dé mẹ̃ẹ̃-dé al.

Jeju tɔjɨ rɔ-é njéndó né-je liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é káre
Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jã 20:19-23; Knj 1:6-8

14 Go-tɨ, Jeju tɔjɨ rɔ-é njéndó né-je liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é káre kɨ́ d'isɨ ta
nékuso-tɨ; ẹ̃ kɔl sə-dé kdɔ mẹ̃ẹ̃ngã̃ kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ndə lə-dé kɨ́ ɔgɨ-dé kadɨ d'adɨ
mẹ̃ẹ̃-dé dẹ̃ kɨ́ d'oo-é kɨ́ tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃. 15 †Ẹ̃ idə-dé panè: «Ɔwi kɨ̀
lo lay dɔnangɨ-tɨ nè, iləi mbẹ̃ Poyta kɨ́ Majɨ lə-m adi dow-je lay. 16 Dow
kɨ́ adɨ-m mẹ̃ẹ̃-é ə́ 'rai-é batẹ̃m lé à kajɨ; ngà dow kɨ́ adɨ mẹ̃ẹ̃-é al lé, ta
kɨ́ gangɨ à kusɨ dɔ-é-tɨ. 17 Nékɔjɨ-je kɨ́ à tɔjɨ kadɨ 'gə-né dẹ̃ kɨ́ d'adɨ-m
mẹ̃ẹ̃-dé ɓan: D'a tubə ndil-je kɨ́ majɨ al kɨ̀ ri-m, d'a pa ta kɨ̀ ndɔ̃ ta-je kɨ́
sigɨ, 18 d'a kuwə li-je kɨ̀ ji-dé rəm, lé d'ã̃y man kɨ́ né kɨ́ à tɔl dow tò-tɨ
ya kàrè à ra sə-dé né al; d'a kində ji-dé dɔ njémɔ̃y-je-tɨ ə njémɔ̃y-je d'a
kingə lapiya.»

Jeju təl ɔw dɔrã̃-tɨ
Luk 24:50-53; Knj 1:9-11

19 †Go ta-je-tɨ kɨ́ 'Baɓe Jeju pa sə-dé lé, Lubə un-é ɔw siə dɔrã̃-tɨ adɨ
isɨ dɔ jikɔl-é-tɨ. 20 Njéndó né-je d'ɔw d'ilə mbẹ̃ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ̀ lo-je
lay. 'Baɓe ra sə-dé kullə rəm, ɓá ra nékɔjɨ-je ñã̃ ya dan-né go Poyta kɨ́
Majɨ kɨ́ dẹ̃ 'pa lé tɔjɨ-né kadɨ to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.]*

---

† **16:15** 16:15 Knj 1:8 † **16:19** 16:19 Knj 1:9-11 * **16:20** 16:20 Ta-je kɨ́ tò mbunã̃ né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsã̃y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ Lukɨ ndàngɨ

Ta-je kɨ́ dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ kɨ́ Lukɨ ndàngɨ

Lukɨ tɔjɨ Jeju Kristɨ kɨ to Ngon lə dow kɨ́ ree kdɔ sangɨ nja dow-je kɨ́ 'nàỵ ə kdɔ kajɨ-dé ('Ndó 19:10). Ḛ tɔjɨ ta kɨ́ ɔ̰ mɛ̰ɛ̰ Jeju kdɔ njéndoo-je, kɨ̀ dené-je, kɨ̀ ngan-je kɨ́ dow-je d'oo-dé kɨ́ né al. Ḛ tɔjɨ kullə kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay ra mɛ̰ɛ̰ né-je-tɨ kɨ́ Jeju ra.

Njèndàngɨ mbete kinlé to Dɔktur kɨ́ to jipɨ al, ə kɨ́ boy ṇą̃ lé, ɛ̰ ndàngɨ mbete kin kdɔ kilə-né mbɛ̰ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kajɨ kɨ́ tò kɨ̀ takul Jeju Kristɨ kadɨ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al. Lukɨ ndàngɨ mbete kullə lə njékɔwkulə-je tɔ; ə ɛ̰ ndàngɨ mbete-je kɨ́ joo kinlé adɨ Teopil kɨ́ to dow kɨ́ ri-é ɓa ṇą̃ kɨ́ to jipɨ al. Lukɨ lé, ɛ̰ ya kɨ̀ dɔ-é gə Jeju al, ngà né-je kɨ́ sɔbɨ dɔ kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə Jeju ɓá ɛ̰ ndər gin-é ṇą̃ rɔ dow-je-tɨ kɨ́ 'gə Jeju majɨ.

Mbete kinlé, ngal itə mbete-je kɨ́ mɛ̰ɛ̰ kunmindɨ-tɨ kɨ́ sigɨ lay. Lukɨ ulə gin-é dɔ né-je kɨ́ bɛtɨ-bɛtɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kojɨ Jeju ya pa ta dɔ-tɨ ṇą̃ kɨ̀ gangɨ-é berere-berere (Luk 1–2) rəm, pa ta dɔ gin kojɨ-tɨ liə kɨ́ ɛ̰ to-né dow rəm (Luk 3:23-38). Ḛ ɔr poy batɛ̰m kɨ́ 'ra-é rəm (Luk 3:21), nạ kɨ́ Sú nạ-é rəm (Luk 4:1-13), pa ta kɨ́ dɔ kullə-tɨ liə rəm (Luk 4–21), ɓə kɨ́ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ (Luk 22–23), kɨ̀ tɔsɨ kɨ́ ɛ̰ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰ɛ̰ rəm (Luk 24). Lo tɔl ta mbete-tɨ lé, Lukɨ pa ta kɨ́ dɔ kəm rəbɨ-tɨ kɨ́ Jeju ingə-né njéndó né-je liə nja ṇą̃-ṇą̃ go tɔsɨ-tɨ kɨ́ ɛ̰ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰ɛ̰ rəm, ɓá pa ta kɨ́ dɔ né-je-tɨ kɨ́ ɛ̰ ndó-dé kete kadɨ d'ilə mbɛ̰ Poyta kɨ́ Majɨ mbi dow-je-tɨ kɨ́ rangɨ. Go-tɨ, ɛ̰ pa ta kɨ́ dɔ kəm rəbɨ-tɨ kɨ́ Lubə un-né Jeju ɔw-né siə dɔrą̃-tɨ.

Kulə gin ta
Mar 1:1; Knj 1:1-3

1 Dow-je ṇą̃ ya d'adɨ rɔ-dé 'ndàngɨ né-je kɨ́ ra né dan-ji-tɨ nè lé, 2 ə
'ndàngɨ kɨ̀ gangɨ-é kɨ́ j'oo-né ta njéką̃ lo-é-tɨ lo kulə gin-é-tɨ nụ ɓá 'təl
ngannjékullə-je kɨ́ njékilə mbɛ̰ ta lə Lubə. 3 Beɓa lokɨ m'dəjɨ ta dɔ né-
je-tɨ kin lay kɨ̀ gangɨ-é berere-berere lo kulə gin-é-tɨ nụ ya lé, mą̃ kàrè
nəl-m kadɨ m'ndàngɨ kɨ̀ go-é go-é ya m'adɨ-i i Teopil kɨ́ 'to dow kɨ́ boy
ṇą̃. 4 M'ndàngɨ m'adɨ-i bè, kdɔ kadɨ 'gə majɨ kɨ́ néndó-je kɨ́ 'ingə kinlé,
to néndó-je kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya.

Ta kɨ́ dɔ kojɨ Jeju-tɨ kɨ̀ kḭ-é basa

Ta kɨ́ dɔ kojɨ Ją̃-tɨ kɨ́ njèra dow-je batɛ̰m

5 Ɓal-je-tɨ kɨ́ Erodɨ to-né ngar dɔnangɨ Jude-tɨ lé, njègugné lə Lubə
káre isɨ nɔ̰̃, ri-é lə Jakari. Ḛ to dow kɨ́ dan kutɨ dow-je-tɨ lə Abiya kɨ́
ndɔkɨ to njègugɨ né* ə ne-é to kɨ́ gin ka-tɨ lə Arɔ̰ tɔ. Ne-é lé ri-é lə
Elijabɛtɨ. 6 Dɛ̰ joo lay ya 'to dow-je kɨ́ njéra né kɨ́ njururu nɔ̰̃ Lubə-tɨ,
'təl rɔ-dé go ndukun-je-tɨ lə Lubə lay, ɓá 'təl rɔ-dé go tó mindɨ 'Ɓaɓe-tɨ

* **1:5** 1:5 Mɛ̰ɛ̰ Kunmindɨ-tɨ kɨ́ Low lé, d'uwə njégugné-je lé kɨ̀ kutɨ-é kutɨ-é lo kɔrjoo gidɨ-é sɔ. Adɨ dɛ̰ kɨ́ gin káre 'ra kullə logugɨ né-tɨ Dimasɨ káre-káre.

lay rəm, adɨ ta goto dɔ-dé-tɨ. 7 Ngà dɛ̨ d'ojɨ ngon al, kdɔtalə Elijabɛtɨ lé
to kujɨ rəm, ɓá dɛ̨ joo lay ya 'ɓugə ṇa̰ ngá rəm tɔ.
8 Ndɔ káre bè, Jakari a̰ ra kullə liə kí tò kadɨ-é ra nɔ̰ Lubə-tɨ, kdɔtalə
dɛ̨ kɨ̀ kutɨ dow-je liə ɓá to ta ra kullə lə-dé, 9 beɓa kagɨ usɨ dɔ Jakari-tɨ
titɨ kí njégugné-je 'ra-né low-low, kadɨ ɛ̨ ɓá ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə 'Ɓaɓe,
kdɔ kadɨ ɔw ró pər nɔ̰kagɨ kí ətɨ majɨ logugɨ né-tɨ adɨ Lubə. 10 Dɔ kàdɨ
ró nɔ̰kagɨ-je-tɨ kí ətɨ majɨ logugɨ né-tɨ lé, kosɨ dow-je lay d'a̰ 'pa ta kɨ̀
Lubə takəy-tɨ lə Lubə. 11 Rəmə tajinatɨ nè ya malayka lə 'Ɓaɓe tɛ̨ɛ̨
kɨ̀ Jakari kɔy, a̰ taá dɔ kɔ̀l, kəl logugɨ né-tɨ kí to lo ró nɔ̰kagɨ-je kí ətɨ
majɨ-majɨ lé. 12 Lokɨ Jakari un kəm-é oo-é lé, dɔ-é təl, ɓəl ində bandɨ-é
batɨ gangɨ. 13 Ngà malayka lé idə-é panè:
«Jakari, 'ɓəl al.
Kdɔ ta kí 'pa kɨ̀ Lubə lé, Lubə oo,
adɨ ne-i Elijabɛtɨ à kojɨ ngon kí dingəm kadɨ-i
ə 'a kində ri-é lə Ja̰.
14 Ngon lé, à to né rɔnəl ṇa̰ kadɨ-i rəm,
ɓá dow-je ṇa̰ ya d'a ra rɔnəl dɔ kojɨ-é-tɨ tɔ.
15 Ɛ̰ à to dow kí boy ṇa̰ takəm 'Ɓaɓe-tɨ.
Yibɨ nduu əse né ka̰y kí əm tò-tɨ ya ɛ̨ à ka̰y al.
Mɛ̨ɛ̨ kɔ̰-é-tɨ nṵ ya Ndil kí aa njay à rusɨ mɛ̨ɛ̨-é.
16 Ɛ̰ à kadɨ Israyel-je ṇa̰ 'təl kɨ rɔ 'Ɓaɓe Lubə-tɨ lə-dé.
17 Ɛ̰ à njiyə nɔ̰ 'Ɓaɓe-tɨ kɨ̀ tagɨr-je kɨ̀ tɔ́gɨ kí ndɔkɨ Eli ɔw-né,
kdɔ kadɨ adɨ bɔbɨ ngan-je d'ulə nojɨ natɨ kɨ̀ ngan-dé-je rəm,
njémbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ d'ɔw kɨ̀ tagɨr
kí titɨ-na̰ kɨ̀ tagɨr lə njéra né kí njururu-je rəm tɔ.
Bè kdɔ kadɨ dow-je 'ra rɔ-dé
ə d'isɨ dɔ nja-dé-tɨ kdɔ ra kullə lə 'Ɓaɓe.»
18 Jakari dəjɨ malayka lé panè: «Ri ɓá à tɔjɨ-m kadɨ m'gə kí né kinlé
à ra né wa? Kdɔtalə ma̰ m'ɓugə rəm, ɓá ne-m kàrè ɓal-é ṇa̰ ngá rəm
tɔ.» 19 Malayka lé ilə-é-tɨ panè: «Ma̰ lé, ri-m lə Gabriyel, njèka̰ takəm
Lubə-tɨ. Lubə ulə-m kadɨ m'ree m'pa sə-i ta rəm, kadɨ m'ilə Poyta kí
Majɨ kin mbi-i-tɨ rəm tɔ. 20 Yən, 'a kisɨ bè ya, 'a kasɨ pa ta al ya sar
kadɨ né kí m'pa ta-é kinlé, né-é ra-né né. Kdɔtalə ta-je lə-m kí m'pa kí
to ta-je kí ndɔ-é asɨ ə né-é à ra né lé, i 'oo kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ al.»
21 Gangɨ lo-é-tɨ kinlé, dow-je d'a̰ 'ngəbɨ Jakari ə lo ta igɨ-dé sə́l, kdɔtalə
ka̰ kí ɛ̨ a̰ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə ɓəy ə ɓəy-ɓəy kinlé. 22 Lokɨ Jakari tɛ̨ɛ̨
ndaa-tɨ ngá lé, ɛ̨ asɨ pa sə-dé ta al, ya rəmə dɛ̨ 'gə kí né ra-é tokɨ nɨ̰ bè
mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə. Ɛ̰ ɔy ji-é ra ta-dé-tɨ pa-né sə-dé ta ə pa ta al bin ya
ngá. 23 Beɓa lokɨ ndɔ kullə liə tingə ngá lé, Jakari təl ɔw ɓe liə gogɨ.
24 Go-tɨ, ne-é Elijabɛtɨ ndan ngon ə ɓɔyɔ rɔ-é kəy ya na̰y mɨ̰ ə ɛ̨ panè:
25 «Yən, ɛ̨ kin ɓá to né kí majɨ kí 'Ɓaɓe ra adɨ-m dɔkaglo-tɨ kí nè kin,
kdɔ kɔr-né rɔsɔl dɔ-m-tɨ takəm dow-je-tɨ!»

Ta kí dɔ kojɨ Jeju-tɨ
Mat 1:18-25

26 Na̰y mɛkɛ̨ go-tɨ lé, Lubə ulə malayka kí ri-é lə Gabriyel dɔnangɨ
Galile-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ káre kí 'ɓa-é Najarɛtɨ, 27 †kadɨ ɔw rɔ ngon mandɨ-
tɨ kí gə dingəm al ɓəy kí dingəm kí ri-é lə Jojepɨ kí to ngon kà Dabidɨ
uwə dɔ-é. Ngon mandɨ lé ri-é lə Mari. 28 Malayka lé ree ɔw kəy go-é-tɨ

† **1:27** 1:27 Mat 1:18

ə pa siə ta panè: M'ra-i lapiya, i kɨ́ Lubə ra sə-i majɨ! 'Ɓaɓe nə̨̀y sə-i!
29 Ta kinlé təl dɔ Mari adɨ ɛ̨ dəjɨ rɔ-é ta panè sé kin to lapiya kɨ́ ban ɓá
taną̀ bè wa? 30 Malayka lé idə-é panè: Mari, 'ɓəl al! Kdɔtalə Lubə ra
sə-i majɨ! 31 †'Oo bè, 'a ndan ngon, 'a kojɨ ngon kɨ́ dingəm, ə 'a kində
ri-é lə Jeju. 32 Ɛ̨̃ à to dow kɨ́ boy ə d'a ɓa-é Ngon lə Lubə kɨ́ njèkisɨ taá
dɔrą̃-tɨ nũ̧ ə 'Ɓaɓe Lubə à kadɨ-é isɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ lə ka-é Dabidɨ. 33 Ɛ̨̃
à kɔ̨̃ɓe dɔ gin kojɨ-tɨ lə Jakobɨ ya sartagangɨ; tɔgrɔ-tɨ, kɔ̨̃ɓe liə lé sɔ̨̃y-é
à goto. 34 Beɓa Mari idə malayka lé panè: Mą̃ m'gə dingəm al ɓəy,
ngà né kin à ra né ban ɓan wa? 35 Malayka lé təl ilə-é-tɨ panè: Ndil kɨ́
aa njay à ree dɔ-i-tɨ rəm, tɔ́gɨ Lubə kɨ́ njèkisɨ taá dɔrą̃-tɨ nũ̧ à gəə dɔ-i
sipɨ rəm tɔ. Gin-é kin ɓá ngon kɨ́ 'a kojɨ-é lé à to dow kɨ́ aa njay ə d'a
ɓa-é Ngon lə Lubə. 36 Yən, nojɨ-i Elijabɛtɨ kàrè ndan ngon tɔ. Ɛ̨̃ ndan
ngon dɔ ɓugə-é-tɨ ə à kojɨ ngon kɨ́ dingəm. Ɛ̨̃ kɨ́ ndɔkɨ 'ɓa-é kujɨ dené
lé, ndan ngon ra nə̨y mɛkɛ̨ ngá. 37 Kdɔtalə né kɨ́ dum Lubə ya goto.
38 Beɓa Mari panè: Mą̃ m'to ngonnjèkullə lə 'Ɓaɓe! Kadɨ-é ra sə-m kɨ́
go ta-tɨ kɨ́ i 'pa lé ya. Rəmə malayka lé iṇə Mari ə ɔw.

Kɔw Mari rɔ Elijabɛtɨ-tɨ
1Sa 2:1-10; Pa 113

39 Mɛ̨̃ɛ̨̃ ndɔ-é-je-tɨ kinlé ya Mari ị̃ usɨ rəbəə ɔw lɔw ɓebo-tɨ káre kɨ́
dan mbal-je-tɨ dɔnangɨ Jude-tɨ. 40 Lokɨ ɔw tɛ̨̃ɛ̨̃ lé, ɛ̨̃ ɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy-tɨ lə
Jakari ə ra lapiya Elijabɛtɨ. 41 Beɓa lokɨ Elijabɛtɨ oo lapiya kɨ́ Mari ra-é
lé taá ya, ngon kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-é-tɨ lé rɔ-é nəl-é adɨ tɔsɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-é gul-gul ə Ndil
kɨ́ aa njay rusɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ Elijabɛtɨ. 42 Elijabɛtɨ pa ta kɨ̀ ndi-é kɨ́ boy panè:
Lubə tɔr ndi-é dɔ-i-tɨ dan dené-je-tɨ lay, ngon kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-i-tɨ kàrè Lubə tɔr
ndi-é dɔ-é-tɨ tɔ. 43 Ə̃ mą̃ kin ya m'asɨ kadɨ kɔ̨̃ 'Ɓaɓe lə-m ree ɓe lə-m
wa! 44 M'pa bè kdɔtalə̃ lokɨ lapiya kɨ́ i 'ra-m lé gangɨ mbi-m-tɨ taá ya
rəmə, rɔ ngon kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-m-tɨ nəl-é adɨ tɔsɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-m gul-gul. 45 I 'to dené
kɨ́ njènékumə̨, kdɔtalə i adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-i tokɨ né-jɛ lay kɨ́ 'Ɓaɓe idə-i ta-é lé,
à ra né ya.
46 Mari panè:
Ndil-m ɔsɨ gajɨ 'Ɓaɓe rəm,
47 ra rɔnəl dɔ Lubə-tɨ kɨ́ to Njèkajɨ-m,
48 kdɔtalə ɛ̨ ilə rətɨ oo-m mą̃ ngonnjèkullə liə
kɨ́ dené kɨ́ m'asɨ né al,
adɨ kị̃ nè kɔw kɨ kete kinlé,
dow-je lay ya d'a ɓa-m njènékumə̨.
49 Kdɔtalə njètɔ́gɨ-je lay
ra né-je kɨ́ boy-boy ya adɨ-m.
Ɛ̨̃ to dow kɨ́ aa njay
50 rəm, koo kəmtondoo liə nə̨̀y kɨ̀
njéɓəl ndil-é kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal ya.
51 Ɛ̨̃ ɔjɨ tɔ́gɨ-é;
Dow-je kɨ́ d'ɔw kɨ̀ tagɨr kində kàdɨ-dé lé,
ɛ̨ sane-dé katɨ-katɨ,
52 'boy-je lé, ɛ̨ ɔr-dé kɔgɨ dɔ kalikɔ̨̃ɓe-je-tɨ lə-dé,
dow-je kɨ́ njésɔl dɔ-dé lé, ɛ̨ un-dé kɨ taá,
53 dow-je kɨ́ ɓo ra-dé lé, ɛ̨ adɨ-dé nékingə-je mburukɨ-mburukɨ,
ngà njénékingə-je rəmə, ɛ̨ tubə-dé adɨ d'ɔw kɨ̀ ji-dé kɨ́ dɔgɨ.

† **1:31** 1:31 Mat 1:21

54-55 Mɛ̨ɛ̨-é ole dɔ ta-tɨ kí ndɔkɨ ɛ̨ pa adɨ ka-ji-je
panè, n'a koo kəmtondoo lə
Abrakam kɨ̀ nganka-é-je ya sartagangɨ lé,
beɓa ɛ̨ ra kɨ̀ gin dow-je kí 'to Israyel-je kí 'to ngannjékullə-je liə.
56 Mari isɨ rɔ Elijabɛtɨ-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ya à kasɨ nɑ̨̃y mutə je bè ɓá təl ɔw ɓe
liə gogɨ.

Kojɨ Jɑ̨̃ kí njèra dow-je batɛ̨m

57 Lokɨ ndɔ kojɨ ngon lə Elijabɛtɨ asɨ lé, ɛ̨ ojɨ ngon kí dingəm.
58 Njétakəy-je lə Elijabɛtɨ kɨ̀ nojɨ-é-je d'oo poy koo kí 'Ɓaɓe oo
kəmtondoo liə lé, dɛ̨ 'ra rɔnəl siə. 59 Ndɔ jinɑ̨̀y joo go-tɨ lé, dɛ̨ 'ree
kadɨ d'ijə ngon lé ganjangɨ ə ndigɨ 'ɓa-é Jakari kí to ri bɔbɨ-é. 60 Ngà
kɔ̨̃-é un ta panè: Á̰-à̰! D'a ɓa-é Jɑ̨̃. 61 Rəmə dɛ̨ 'təl 'pa siə 'panè: Dow kí
dan nojɨ-i-je-tɨ kí ri-é tanɑ̨ bè ya goto. 62 Go-tɨ, 'ra ji-dé 'dəjɨ-né Jakari sé
ɛ̨ ndigɨ kadɨ 'ɓa ngon lé nɑ̰́ wa? 63 Beɓa Jakari dəjɨ-dé bəgrə ə ndàngɨ
né-tɨ panè: Ri-é lə Jɑ̨̃. Rəmə dɛ̨ lay ya ndil-dé tɛ̨ɛ̨ sɑ̨y. 64 Tajinatɨ nè ya
ta Jakari tɛ̨ɛ̨ ə ndɔ̨̃-é ɗɨrə̰ bə̀rə̀rə̀, adɨ pa ta ɔsɨ-né gajɨ Lubə. 65 Dow-je
lay kí go lo-tɨ kí tin kinlé, ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ rəm, ɓá dɛ̨ kí d'isɨ
dan mbal-je-tɨ lay kí dɔnangɨ Jude-tɨ kàrè, d'ɔr-nɑ̨̃ poy né-je lay kí ra
né kinlé rəm tɔ. 66 Dɛ̨ lay kí ta-je kin usɨ mbi-dé-tɨ lé, 'gɨr dɔ-tɨ ə 'panè:
Ngon kinlé à to dow kí ban-ban ə́n ə! Kdɔtalə tɔ́gɨ 'Ɓaɓe nɑ̨̀y siə.
67 Ndil kí aa njay rusɨ mɛ̨ɛ̨ bɔbɨ-é Jakari, adɨ pa ta kí ta Lubə-tɨ panè:
68 Kɔsgajɨ kí dɔ 'Ɓaɓe Lubə-tɨ lə Israyel-je,
kdɔtalə kilə kí ilə kəm-é gɔ̨̃ dow-je liə rəm,
taa kí ɛ̨ taa-dé ilə-dé taá rəm tɔ.
69 Dan nganka Dabidɨ-tɨ kí to ngonnjèkullə liə lé,
'Ɓaɓe adɨ njètɔ́gɨ kí njètaa-ji kilə-ji taá tɛ̨ɛ̨ kdɔ ta lə-ji.
70 Ɛ̨̃ adɨ njètaa-ji kilə-ji taá tɛ̨ɛ̨ titɨ
kí ɛ̨ adɨ njépata-je kí ta-é-tɨ kí 'to dow-je kí
d'aa njay 'pa-né kete low nu̱
71 'panè: N'a taa-ji kilə-ji taá ji njéba-je-tɨ lə-ji,
ɓá n'a kɔr-ji kɔgɨ gin tɔ́gɨ-tɨ
lə dow-je kí njékɔsɨ-ji kɨ̀ ta rəm tɔ.
72 Beɓa ɛ̨ oo kəmtondoo lə ka-ji-je
ə mɛ̨ɛ̨-é ole dɔ nojɨ-tɨ kí aa njay kí ɛ̨ ulə natɨ sə-dé,
73 titɨ kí ndɔkɨ ubɨ-né rɔ-é adɨ ka-ji Abrakam panè:
74-75 M'a taa-si ji njéba-je-tɨ lə-si kilə-si taá,
m'a kadɨ ɑ̨̃i takəm-m-tɨ 'poli-mi kɨ̀ rɔ-si kí aa njay,
a rai né kí njururu kɨ̀ ndɔ-je lay
kí a kisi-né kɨ̀ dɔ-si taá nal ɓəl né madɨ.
76 Ə i ngon kí bər kinlé, d'a ɓa-i njèpata kí
ta Lubə-tɨ kí njèkisɨ taá dɔrɑ̨̃-tɨ nu̱.
Kdɔtalə i a njiyə kete nɔ̨̃ 'Ɓaɓe-tɨ
kdɔ ra rəbɨ-je liə rəm,
77 kdɔ kadɨ adɨ kəm dow-je liə
ijə dɔ kajɨ-tɨ kí Lubə à kajɨ-dé,
kɨ̀ takul kiɲə kí à kiɲə go majal-je lə-dé kɔgɨ.
78 Kdɔtalə Lubə lə-ji lé to njèkoo kəmtondoo kí ɲɑ̨̃.
Koo kəmtondoo liə lé, ɓá adɨ kàdì ubə-né taá kdɔ ta lə-ji,
79 kdɔ kadɨ ndógɨ dɔ dow-je-tɨ

kí d'isɨ lo kí ndul-tɨ kí d'isɨ 'ɓəl koy rəm,
ɓá kdɔ kadɨ ɔr nɔ̰-ji adɨ j'isi kɨ̀ lapiya rəm tɔ.
80 Ngà ngon lé, tɔgɨ, ɓá Ndil kí aa njay adɨ gosɨ liə usɨ dɔ madɨ-é-tɨ
rəm tɔ. Ɛ̰ isɨ dilə̰lo-tɨ ya sar ndɔ-tɨ kí ɛ̰ tɛ̰ɛ̰ tɔjɨ-né rɔ-é adɨ Israyel-je
'gə-é-né.

2

Kojɨ Jeju
Mat 1:18-25

1 Dɔgangɨ ɓal-tɨ kí d'ojɨ-né Jạ̰ lé, Sejar Ogustɨ kí to ngar kí boy un
ndu kadɨ dow-je lay kí mɛ̰ɛ̰ ɓekɔ̰-je-tɨ liə d'ində ri-dé mɛ̰ɛ̰ mbete tidə
kɔr dow-je-tɨ. 2 Kində ri mɛ̰ɛ̰ mbete tidə kɔr dow-je-tɨ kinlé, ɛ̰ ya to kí
dɔsạ̰y sakɨ-sakɨ lokɨ Kiriniyusɨ to-né Gubərnər kí dɔnangɨ Siri-tɨ. 3 Beɓa
ná̰-ná̰ ya kàrè ɔw ɓebo-tɨ liə kdɔ kadɨ d'ində ri-é.
4 Gangɨ-é-tɨ kin ɓá Jojepɨ kàrè ị̰ ɓebo Najarɛtɨ dɔnangɨ Galile-tɨ, ɔw
dɔnangɨ Jude-tɨ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Bɛtlekɛm-tɨ, kí to ɓekojɨ Dabidɨ, kdɔtalə ɛ̰ to
dow kí gin kojɨ-tɨ lə Dabidɨ.* 5 Jojepɨ kɨ̀ Mari kí ɛ̰ uwə dɔ-é ya ə́ ndan
ngon lé, d'ɔw kdɔ kadɨ d'ində ri-dé mɛ̰ɛ̰ mbete tidə kɔr dow-je-tɨ tɔ.
6 Lokɨ 'nạ̰y mɛ̰ɛ̰ ɓebo Bɛtlekɛm-tɨ lé ya ɓəy rəmə, ndɔ kojɨ ngon lə
Mari asɨ. 7 Mari ojɨ ngon kí dingəm kí to ngon dɔdər-é ə ɓɨr-é kɨ̀ kubɨ,
ilə-é mɛ̰ɛ̰ bəgrə kuso né-tɨ lə dạ̰-je, kdɔtalə lo tò goto kəymba-je-tɨ.
8 Njénékul-je kàrè d'isɨ dɔgore lo-tɨ kí káre kinlé nɔ̰ɔ̰, 'to ɓi ndɔɔ al,
d'isɨ 'ngəm nékul-je lə-dé. 9 Rəmə, malayka lə 'Ɓaɓe tɛ̰ɛ̰ dɔ-dé-tɨ busɨ
ə 'Ɓaɓe ra adɨ lo ndógɨ dɔ-dé-tɨ doo adɨ ɓəl ində bandɨ-dé batɨ gangɨ.
10 Ngà malayka lé idə-dé panè: 'Bəli al, kdɔtalə m'ree kɨ̀ Poyta kí Majɨ
kdɔ kilə mbi-si-tɨ. To Poyta kí à kadɨ dow-je lay rɔnəl n̰ạ̰. Poyta lé
ɓan: 11 Ɓone, mɛ̰ɛ̰ ɓebo-tɨ lə Dabidɨ, d'ojɨ Njèkajɨ dow-je d'adɨ-si, adɨ
to Kristɨ†, kí to 'Ɓaɓe.‡ 12 Ooi bè, né kí à tɔjɨ kadɨ 'gəɨ-né ə́n: A kooi
ngon kí bər, kí 'ɓɨr-é kɨ̀ kubɨ, d'ilə-é mɛ̰ɛ̰ bəgrə kuso né-tɨ lə dạ̰-je.
13 Lokɨ idə-dé ta kinlé bè ya rəmə, tajinatɨ nè ya kosɨ malayka-je kí
'to njérɔ-je kí dɔrạ̰-tɨ kí 'tò nduy-nduy d'ində ndi-dé natɨ kí malayka lé,
'tɔ́y Lubə 'panè:
14 Kɔsgajɨ kí dɔ Lubə-tɨ mɛ̰ɛ̰ lo-je-tɨ kí taá nụ̰
ə lapiya tò dɔnangɨ-tɨ dɔ dow-je-tɨ kí Lubə ndigɨ-dé.
15 Lokɨ malayka-je d'iṇə njénékul-je, 'təl d'ɔw dɔrạ̰-tɨ gogɨ lé,
njénékul-je d'ɔjɨ-nạ̰ ta 'panè: Adɨ j'ɔwi njal Bɛtlekɛm, j'ooi né kí ra
né ɓá 'Ɓaɓe tɛ̰ɛ̰ kɨ̀ dɔ-é adɨ j'gəɨ kin. 16 Dɛ̰ d'ɔtɨ kɨ̀ nja ngɔdɨ-é ya d'ɔw
ə d'ingə Jojepɨ-je kɨ̀ Mari, kɨ̀ ngon kí bər kí d'ilə-é mɛ̰ɛ̰ nékuso né-tɨ lə
dạ̰-je lé tɔ. 17 Lokɨ njénékul-je d'oo ngon kí bər lé rəmə, dɛ̰ d'ɔr poyta
kí malayka lə 'Ɓaɓe idə-dé sɔbɨ dɔ ngon kinlé. 18 Poy ta kí njénékul-
je d'ɔr lé, ɔr ndil dow-je lay kí d'oo. 19 Ngà Mari rəmə, ɛ̰ ngəm ta-je
kin lay mɛ̰ɛ̰-é-tɨ ə lajɨ dɔ-tɨ taá-taá. 20 Lokɨ njénékul-je d'isɨ 'təl kɨ gogɨ
lé, dɛ̰ 'tɔ́y Lubə rəm, ɓá d'ɔsɨ gajɨ-é taá-taá, kdɔtalə né-je lay kí d'oo
ta-é kɨ̀ mbi-dé rəm, d'oo kɨ̀ kəm-dé lé, ɔw natɨ berere-berere kɨ̀ ta kí
malayka idə-dé lé ya.

D'ɔw kɨ̀ Jeju mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə Lubə

21 †Lokɨ ngon ra ndɔ jinạ̰y joo lé, d'ijə-é ganjangɨ ə d'ində ri-é lə

* **2:4** 2:4 Mis 5:1-2 † **2:11** 2:11 Kristɨ lé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. ‡ **2:11** 2:11 Eja 9:5 † **2:21** 2:21 Luk 1:31

Jeju kí to ri kí malayka idə-dé kete lokɨ 'ndan-é-né al ya ɓəy. 22 Lokɨ
ndɔ kí kadɨ d'aa rɔ-dé njay kí go ndukun-tɨ lə Moiyijɨ asɨ lé, Jojepɨ-je
kɨ̀ Mari d'un ngon lé 'ree siə mɛ̨ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ kdɔ tɔjɨ-é 'Ɓaɓe.
23 Kdɔtalə 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete ndukun-tɨ lə 'Ɓaɓe 'panè: Ngon dɔdər
dą̃ kí to bɔbɨ əse ngon kí dingəm kí to dər lé, d'a kɔr-é kində-é tagay
kadɨ 'Ɓaɓe. 24 Rəm ree-dé ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ lé, 'ree kdɔ kadɨ kadkare
kí kadɨ tokɨ kilə məsɨ-é nangɨ titɨ kí ndukun lə 'Ɓaɓe pa-né panè: I a
kadɨ dədum-je joo əse ngan dəngɔdnda-je joo.§
25 Dingəm káre bè isɨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ri-é lə Simiyɔ̨̃, to dow kí
njèra né kí njururu rəm, ɓá to njèkilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ rəm tɔ. Ɛ̨̃ isɨ
ngəbɨ njèkajɨ Israyel-je; Ndil kí aa njay isɨ mɛ̨ɛ̨-é rəm tɔ. 26 Ndil kí aa
njay adɨ-é gə kete panè: 'A koy al ya sar kadɨ 'a koo dow kí 'Ɓaɓe à
kulə siə kí to Kristɨ lé mɔkɨ tá. 27 Ndil kí aa njay ɔsɨ Simiyɔ̨̃ lé adɨ-é ɔw
takəy-tɨ lə Lubə, rəmə Jeju kàrè njékojɨ-é-je d'un-é d'ɔw siə takəy-tɨ lə
Lubə tɔ; kdɔ kadɨ 'ra né-je dɔ-é-tɨ kí go ndukun-tɨ lə Lubə. 28 Simiyɔ̨̃
taa Jeju uwə-é kàdì-é-tɨ ə ɔsɨ gajɨ Lubə panè:
29 Kí nè kinlé, 'Ɓaɓe, 'iɲ̃ə-m mą̃ ngonnjèkullə lə-i
adɨ m'ɔw kɨ̀ lapiya, kdɔ kun mindɨ lə-i lé, né-é ra né ngá.
30 Kdɔtalə kəm-m oo njèkajɨ dow-je kí ulə siə lé.
31 Njèkajɨ dow-je kí 'uwə dɔ-é kete kdɔ gin dow-je lay.
32 Ɛ̨̃ to lo kí à ndógɨ dɔ gin dow-je-tɨ kí rangɨ rəm,
ɓá ɛ̨ to riɓa lə gin dow-je lə-i kí 'to israyel-je rəm tɔ.
33 Ta-je kí Simiyɔ̨̃ pa dɔ Jeju-tɨ lé, ɔr ndil njékojɨ-é-je. 34 Simiyɔ̨̃ tər
ndi-é dɔ-dé-tɨ ə idə Mari kí kɔ̨̃ Jeju panè: 'Oo majɨ, ngon kinlé, Lubə
mbətɨ-é kadɨ to gin kusɨ lə Israyel-je ɲą̃ rəm, gin kɨ̨ taá lə Israyel-je ɲą̃
rəm, ɛ̨ à to nékɔjɨ lə Lubə kí ta dow-je à kasɨ-ną̃ dɔ-tɨ al. 35 Bè kdɔ kadɨ
kujə tagɨr kí ɓɔyɔ rɔ-é mɛ̨ɛ̨ dow-je-tɨ ɲą̃. Ngà i rəmə, né kí to à tą̃ą̃
ɓəngrə-i, titɨ kí kiyərɔ mbutɨ-né ɓəngrə dow kin bè.
36 Dené káre kí to njèpata kí ta Lubə-tɨ isɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ tɔ; ri-é lə An. Ɛ̨̃ to
ngon lə Panuwɛl, gin kojɨ-tɨ lə Ajɛr. To dené kí ɓugə gurə́-gurə́ ŋgá.
Taa ngɔw mandɨ-é-tɨ ra ɓal siri-rè ɓəy ya ngɔbɨ-é oy, 37 adɨ ɛ̨ təl dené
kí njèngɔwkoy; ɓal-é ra kɔrjinąy joo gidɨ-é sɔ. An lé, iɲ̃ə takəy lə Lubə
al; ɛ̨ pole Lubə ndɔɔ rəm, kada rəm; ɛ̨ ɔgɨ rɔ-é nékuso kɨ̀ man kąy taá-
taá, pa ta kɨ̀ Lubə tɔ. 38 Dɔkàdì-é-tɨ kí d'ɔw-né kɨ̀ Jeju takəy-tɨ lə Lubə
lé, An kàrè ree tɛ̨ɛ̨ nɔ̨̃ɔ̨̃ tɔ. Ɛ̨̃ tóy Lubə rəm, pa ta lə Jeju adɨ dow-je lay
kí d'isɨ 'ngəbɨ taa kí Lubə à taa ɓebo Jorijalɛ̨m kilə-é taá.
39 †Lokɨ Jojepɨ-je kɨ̀ Mari 'ra né-je lay kí ndukun lə 'Ɓaɓe ɔjɨ kadɨ 'ra
lé, dɛ̨ 'təl d'ɔw lo kisɨ-dé-tɨ ɓebo Najarɛtɨ, dɔnangɨ Galile-tɨ gogɨ.
40 Ngon lé, tɔgɨ rəm, rɔ-é ngą̃ rəm, ɔw kɨ̀ gosɨ ɲą̃ rəm, ɓá ramajɨ lə
Lubə nąy siə rəm tɔ.

Jeju ra ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo ə najɨ ta kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je

41 Jeju lé, ɓal-je lay ya njékojɨ-é-je d'ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ lo ra nąy
Pakɨ-tɨ.
42 Beɓa lokɨ ɛ̨ ra ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo lé, d'ɔw siə kəm-dé-tɨ ɓebo
Jorijalɛ̨m-tɨ lo ra nąy Pakɨ-tɨ, titɨ kí 'ra-né kɨ̀ ɓal-é ɓal-é. 43 Ngà lokɨ
ndɔ ra nąy Pakɨ tingə lé, njékojɨ-é-je 'təl d'isɨ d'ɔw kí ɓee gogɨ, ngà
ngon-dé Jeju lé, təl nąy ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ adɨ dɛ̨ 'gə go-é al. 44 Dɛ̨ 'gɨr

§ **2:24** 2:24 Mbl 12:6,8 † **2:39** 2:39 Mat 2:23

kí à kɔw dan madɨ kɔw mba-je-tɨ lə-dé nɔ̰̰, adɨ 'njiyə ndɔ káre ɓikti ɓəy ɓá 'tum gin ndole-é dan nojɨ-dé-je-tɨ, kɨ̀ dan dow-je-tɨ kí 'gə-dé.
45 Ngà lokɨ d'ingə-é al lé, dɛ̰ d'ɔsɨ 'təl d'ɔw ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ gogɨ kdɔ
ndole-é. 46 Ndɔ kí njèkungɨ-tɨ mutə ɓá d'ingə-é takəy-tɨ lə Lubə; ɛ̰ isɨ
dan njéndó dow-je ndukun-je-tɨ, isɨ oo ta lə-dé rəm, ɓá isɨ dəjɨ-dé ta
rəm tɔ. 47 Dow-je lay kí d'isɨ d'oo ta liə lé, négə liə kɨ̀ ta kí isɨ ilə-dé-tɨ
lé, ɔr ndil-dé. 48 Lokɨ njékojɨ-é-je d'oo-é takəy-tɨ lə Lubə lé, ndil-dé tɛ̰ɛ̰
sa̰y adɨ kɔ̰-é pa siə panè: Ngon-m! Kin to ri ə́ 'ra sə-ji bè? 'Oo, jɛ̰ kɨ̀
bɔbɨ-i j'ndol-i kɨ̀ mɛ̰ɛ̰-ji kí a̰ kə́kə́kə́. 49 Jeju təl ilə-dé-tɨ panè: Sa̰i ndoli-
mi kdɔ ri wa? 'Gəi kí tò kadɨ m'ində kəm-m go kullə-je-tɨ lə Bɔbɨ-m al
wa? 50 Ngà ta kí Jeju pa sə-dé lé, dɛ̰ 'gə mɛ̰ɛ̰-é al. 51 Jeju ɔtɨ ɔw sə-dé
ɓebo Najarɛtɨ-tɨ; ɛ̰ sɔl dɔ-é nɔ̰ njékojɨ-é-je-tɨ. Kɔ̰-é ngəm né-je kin lay
mɛ̰ɛ̰-é-tɨ.
52 Jeju tɔgɨ ə gosɨ liə usɨ dɔ madɨ-é-tɨ rəm, ramajɨ lə Lubə nà̰y siə
rəm, ɓá dow-je 'ndigɨ-é rəm tɔ.

3

Ja̰ kí njèra dow-je batɛ̰m ilə mbɛ̰ Poyta kí Majɨ
Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ja̰ 1:6-8,19-28

1 Ɓal kí njèkungɨ-tɨ dɔgɨ gidɨ-é mɨ̰ kí Tibɛr Sejar ngar kí boy ɔ̰-né
ɓe lé, Pɔ̰sɨ Pilatɨ to gubərnər kí dɔnangɨ Jude-tɨ, Erodɨ ɔ̰ ɓe dɔnangɨ
Galile-tɨ, ə ngonkɔ̰-é Pilipɨ ɔ̰ ɓe dɔnangɨ Itire-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ Trakonitɨ,
Lisaniyasɨ ɔ̰ ɓe dɔnangɨ Abilɛ̰n-tɨ, 2 ɓal-je-tɨ kí An kɨ̀ Kayipɨ 'to-né burə
dɔ njégugné-je; ɓal-é-je-tɨ kinlé ɓá Lubə pa-né ta kɨ̀ Ja̰ kí ngon lə Jakari
dilə̰lo-tɨ.
3 Ja̰ ɔw kɨ go dɔnangɨ lay kí kàdɨ̀ ba Jurdɛ̰-tɨ, ilə mbɛ̰ kadɨ dow-je
'ra batɛ̰m d'ina̰-né panjiyə-dé kí majɨ al kɔgɨ, kdɔ kadɨ Lubə ina̰-né go
majal-je lə-dé kɔgɨ, 4 titɨ kí Ejay njèpata kí ta Lubə-tɨ ndàngɨ-né mɛ̰ɛ̰
mbete-tɨ panè:
Ndi dow ɓa dilə̰lo-tɨ panè:
'Rai rəbɨ lə 'Ɓaɓe!
'Rai ngan rəbɨ-je liə adi a̰ njururu-njururu!
5 'Tuləi wol lo-je lay adi asɨ-na̰ pee-pee!
Mbal-je kí ngal kɨ̀ kí gɔjɨ lay ya, 'tugəi-dé kɨ nangɨ!
Rəbɨ-je kí ndu gundi-gundi lé, 'ndaji adɨ a̰ njururu-njururu!
Rəbɨ-je kí tɔr wutɨ-wutɨ lé, 'tuləi adɨ asɨ-na̰ pee-pee.
6 Ə ná̰-ná̰ ya à koo kajɨ kí Lubə à kajɨ dow-je lé.
7 †Beɓa Ja̰ idə kosɨ dow-je kí 'ree rɔ-é-tɨ kdɔ kadɨ ra-dé batɛ̰m lé panè:
Sa̰i kí mɛ̰ɛ̰-si ndul titɨ-na̰ kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ li pii-je bè kan! Ná̰ ɓá idə-si kadɨ a̰yi
wɔngɨ kí à ree lé wa? 8 †Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'ina̰
panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ ɓane; ɓɨ 'giri mɛ̰ɛ̰-si painè 'toi nganka
Abrakam ya bè par al. Ə̰ m'idə-si rəsɨ m'adɨ ooi kí ər-je kin ya kàrè
Lubə asɨ təl-dé nganka Abrakam-tɨ kare. 9 †Ə kungə́ ya kàrè d'ində
pèrèrè kàdɨ̀ kagɨ-je-tɨ káre-káre lay ngá, adɨ kagɨ kí kandɨ-é majɨ al lé,
d'a tugə-é dɔ njirə-é-tɨ kdɔ kilə-é dan pər-tɨ.
10 Beɓa kosɨ dow-je 'dəjɨ-é 'panè: Bè ngà, j'a ra ban ngá wa? 11 Ɛ̰
ilə-dé-tɨ panè: Dow kí ɔw kɨ̀ kubɨ joo rəmə, adɨ káre dow kí 'liə goto,
ə dow kí ɔw kɨ̀ nékuso kàrè kadɨ ra bè ya tɔ.

---

† **3:7** 3:7 Mat 12:34; 23:33 † **3:8** 3:8 Ja̰ 8:33 † **3:9** 3:9 Mat 7:19

12 †Njétaalambo-je kàrè 'ree kadɨ Jąʼ ra-dé batɛ̨m tɔ. Beɓa 'dəjɨ-é
'panè: Njèndó dow-je né, jɛ̨ j'a ra ban wa? 13 Ɛ̨ idə-dé panè: Né kí
d'un ndu dɔ-tɨ kadɨ dow-je d'adɨ lé, iləi kí rangɨ dɔ-tɨ al.
14 Asgar-je 'ree 'dəjɨ-é tɔ 'panè: Ə jɛ̨, j'a ra ban wa? Ɛ̨ idə-dé panè:
'Taai né lə dow kí lə njètɔ́gɨ-tɨ al, ɓá iləi ta dɔ dow-tɨ kɨ̀ ndángɨ kare
'taai-né né liə al rəm tɔ. Ngà ori kəm-si dɔ là kun-si-tɨ ya.
15 Titɨ kí kosɨ dow-je lay d'isɨ 'ngəbɨ-né pèrèrè lé, 'gɨr mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ sé Jąʼ
ɓá to Kristɨ* lé wa? 16 Ngá ɓá Jąʼ idə-dé lay panè: Mąʼ m'ra-si batɛ̨m
kí mani, ngà ɛ̨ kí tɔ́gɨ-é itə-m ṇąʼ ya ɔw ree go-m-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃, ə kulə saba
liə ya kàrè m'tuwə kadɨ m'tutɨ al. Ɛ̨ à ra-si batɛ̨m kɨ̀ Ndil kí aa njay
rəm, kɨ̀ pər rəm tɔ. 17 Ɛ̨ ɔw kɨ̀ né tó-né liə ji-é-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃; à ra lo tó né liə,
ə à mbɔ̨̃ ko mɛ̨ɛ̨ damąʼ liə, ngà tisə-é ɓá à kungɨ dan pər-tɨ kí à koy al
sartagangɨ.
18 Beɓa Jąʼ ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ adɨ dow-je, ə mbusɨ nja-dé kɨ̀ ta-je
kí rangɨ ṇąʼ ya ɓəy. 19 †Ngà Erodɨ kí to njèkɔ̨̃be dɔnangɨ Galilé-tɨ lé taa
Erodiadɨ ne ngonkɔ̨̃-é rəm, ɓá ra né-je kí majɨ al majɨ al adɨ Jąʼ kɔl siə.
20 Rəmə təl ąʼ dɔ-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ilə Jąʼ dangay-tɨ ɓəy.

Jeju ra batɛ̨m
Mat 3:13-17; Mar 1:9-11; Jąʼ 1:32-34

21 Lokɨ dow-je lay 'ra batɛ̨m lé, Jeju kàrè 'ra-é batɛ̨m tɔ. Beɓa lokɨ
ɛ̨ ąʼ pa ta kɨ̀ Lubə lé, ta dɔrąʼ tɛ̨ɛ̨; 22 †ə Ndil kí aa njay təl titɨ-nąʼ kɨ̀
dəngɔdnda bè ree isɨ dɔ-é-tɨ. Rəmə ndi dow ɓá dɔrąʼ-tɨ panè: «'To
Ngon-m, m'ində-i dan kəm-m-tɨ, rɔ-m nəl-m dɔ-i-tɨ ṇąʼ.»

Kɔr gin ka Jeju
Mat 1:1-17

23 Jeju ra ɓal kɔrmutə-je bè ɓəy ɓá ulə gin kullə liə. Titɨ kí dow-je 'gɨr-
né lé, ɛ̨ to ngon lə Jojepɨ, Jojepɨ to ngon lə Eli, 24 Eli to ngon lə Matatɨ;
Matatɨ to ngon lə Lebi; Lebi to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Yanąʼy;
Yanąʼy to ngon lə Jojepɨ; 25 Jojepɨ to ngon lə Matatiyasɨ; Matatiyasɨ to
ngon lə Amosɨ; Amosɨ to ngon lə Naum; Naum to ngon lə Esli; Esli to
ngon lə Nagay; 26 Nagay to ngon lə Maatɨ; Maatɨ to ngon lə Matatiyasɨ;
Matatiyasɨ to ngon lə Seməy; Seməy to ngon lə Yose; Yose to ngon lə
Yoda; 27 Yoda to ngon lə Yonan; Yonan to ngon lə Resa; Resa to ngon
lə Jorobabɛl; Jorobabɛl to ngon lə Salatiyɛl; Salatiyɛl to ngon lə Neri;
28 Neri to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Adi; Adi to ngon lə Kosam;
Kosam to ngon lə Elmadam; Elmadam to ngon lə Ɛr; 29 Ɛr to ngon lə
Jeju; Jeju to ngon lə Eliyejɛr; Eliyejɛr to ngon lə Yorim; Yorim to ngon
lə Matatɨ; Matatɨ to ngon lə Lebi; 30 Lebi to ngon lə Simiyɔ̨̃; Simiyɔ̨̃ to
ngon lə Juda; Juda to ngon lə Jojepɨ; Jojepɨ to ngon lə Yonam; Yonam
to ngon lə Eliyakim; 31 Eliyakim to ngon lə Meleya; Meleya to ngon lə
Menna; Menna to ngon lə Matata; Matata to ngon lə Natąʼ; 32 Natąʼ to
ngon lə Dabidɨ; Dabidɨ to ngon lə Jese; Jese to ngon lə Obɛdɨ; Obɛdɨ
to ngon lə Bowajɨ; Bowajɨ to ngon lə Salmɔ̨̃; Salmɔ̨̃ to ngon lə Nasɔ̨̃;
33 Nasɔ̨̃ to ngon lə Aminadabɨ; Aminadabɨ to ngon lə Admi; Admi to
ngon lə Arni; Arni to ngon lə Esrɔm; Esrɔm to ngon lə Parɛsɨ; Parɛsɨ
to ngon lə Juda; 34 Juda to ngon lə Jakobɨ; Jakobɨ to ngon lə Isakɨ; Isakɨ

† **3:12** 3:12 Luk 7:29 * **3:15** 3:15 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. † **3:19** 3:19 Mat 14:3,4; Mar 6:17,18 † **3:22** 3:22 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 9:35

to ngon lə Abrakam; Abrakam to ngon lə Tera; Tera to ngon lə Naɔr;
35 Naɔr to ngon lə Serugɨ; Serugɨ to ngon lə Reu; Reu to ngon lə Pelɛgɨ;
Pelɛgɨ to ngon lə Ebɛr; Ebɛr to ngon lə Sila; 36 Sila to ngon lə Kaynam;
Kaynam to ngon lə Arpajadɨ; Arpajadɨ to ngon lə Sɛm; Sɛm to ngon
lə Nuwe; Nuwe to ngon lə Lemɛkɨ; 37 Lemɛkɨ to ngon lə Matusalɛ̃m;
Matusalɛ̃m to ngon lə Enɔkɨ; Enɔkɨ to ngon lə Yerɛdɨ; Yerɛdɨ to ngon
lə Maleleyɛl; Maleleyɛl to ngon lə Kenam; 38 Kenam to ngon lə Enosɨ;
Enosɨ to ngon lə Sɛtɨ; Sɛtɨ to ngon lə Adam; Adam to Ngon lə Lubə.

4

Ta lə nạ̃ kí Sú nạ̃ Jeju
Mat 4:1-11; Mar 1:12-13

1 Ndil kí aa njay rusɨ Jeju, beɓa lokɨ ɛ̃ təl ta ba Jurdɛ̃-tɨ ree rəmə Ndil
kí aa njay lé ɔr nɔ̃-é ɔw siə diləlo-tɨ. 2 Lo-é-tɨ kin ɓá Sú nạ̃-é-tɨ ndɔ
kɔrsɔ. Ndɔ kí kɔrsɔ kinlé, né ya kàrè Jeju uso al adɨ go ndɔ-je-tɨ kinlé,
ɓo ra-é. 3 Beɓa Sú ree rɔ-é-tɨ pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya
rəmə, 'un ndu adɨ ər kin təl mbə̀.» 4 Ə Jeju ilə-é-tɨ panè: «'Ndàngɨ
'panè: “Dow à kisɨ kɨ̀ dɔ-é taá kɨ̀ takul nékuso ya par al.”»
5 Sú ɔr Jeju ɔw siə lo-tɨ kí ị̃ taá nạ̃ rəmə, kəm kí kində jipɨ bè ya
tɔjɨ-é kɔ̃ɓe-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kin lay 6 ə idə-é panè: «M'a kadɨ-i ɔ̃ ɓe
dɔ-tɨ lay rəm, m'a kadɨ-i riɓa kí dɔ kɔ̃ɓe-je-tɨ kinlé rəm tɔ. Kdɔtalə to
né kí d'adɨ tò mɛ̃ɛ̃ ji-m-tɨ, adɨ dow kí mɛ̃ɛ̃-m ndigɨ kadɨ m'adɨ-é ya m'a
kadɨ-é. 7 Adɨ kinə dɔ-i ya 'ɔsɨ nangɨ nɔ̃-m-tɨ lé, m'a kadɨ to kí lə-i ya
lay.» 8 Jeju təl ilə-é-tɨ panè: «'Ndàngɨ 'panè: “'Ɓaɓe Lubə lə-i ɓá 'a
kɔsɨ dɔ-i nangɨ nɔ̃-é-tɨ ə ɛ̃ ya kɨ̀ kár-é ɓá 'a pole-é*.”»
9 Go-tɨ, Sú ɔr-é ɔw siə mɛ̃ɛ̃ ɓebo Jorijalɛ̃m-tɨ, adɨ-é ạ̃ taá sam kəy-tɨ
lə Lubə ɓá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'ạ̃ nè ya 'kilə
'usɨ nangɨ.
Kdɔ 'ndàngɨ 'panè:
10 “Lubə à kun ndu kadɨ malayka-je liə kdɔ ta lə-i,
kdɔ kadɨ d'ində kəm-dé go-i-tɨ.”
11 Ə 'ndàngɨ ɓəy 'panè:
“Dɛ̃ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kị̃ dar ər.”»
12 Jeju təl ilə-é-tɨ panè: «'Ndàngɨ 'panè: “'A nạ̃ 'Ɓaɓe Lubə lə-i al.”»
13 Lokɨ Sú nạ̃ Jeju mɛ̃ɛ̃ né-je-tɨ lay adɨ gin-é gangɨ lé, ɛ̃ ɔr rɔ-é ngərəngɨ
iɲə-é sar ya kdɔ ngəbɨ-né kəm lo kí rangɨ.

Kullə lə jeju dɔnangɨ Galile-tɨ

Jeju ndó ta lə Lubə mɛ̃ɛ̃ ɓebo Najarɛtɨ-tɨ

14 Jeju təl ɔw dɔnangɨ Galile-tɨ gogɨ kɨ̀ tɔ́gɨ kí Ndil kí aa njay adɨ-é,
ə ri-é ɓa ɔr lo dɔnangɨ-tɨ kí tin kin lay. 15 Ɛ̃ ɔw ndó né dow-je mɛ̃ɛ̃
kəykəwnạ̃-je-tɨ lə jipɨ-je ə dow-je lay ya 'pitɨ-é.
16 Beɓa Jeju ɔw tɛ̃ɛ̃ ɓebo Najarɛtɨ kí to lo kí d'otɨ-é-tɨ, ə ɔw mɛ̃ɛ̃
kəykəwnạ̃-tɨ lə jipɨ-je ndɔ taakoo-tɨ lə-dé titɨ kí isɨ ra-né kete-kete. Ɛ̃ ị̃
taá kdɔ ndó mbete kí aa njay kadɨ dow-je. 17 Beɓa d'un mbete kí Ejay
kí to njèpata kí ta Lubə-tɨ ndàngɨ d'adɨ-é. Lokɨ ɛ̃ taa lé, tɛ̃ɛ̃ mɛ̃ɛ̃-é ə
ingə lo kí ndàngɨ ta-tɨ 'panè:
18 Ndil kí aa njay lə 'Ɓaɓe ree nạ̃ỳ sə-m

* **4:8** 4:8 Det 6:13; Mat 4:10.

kdɔtalə 'Baɓe mbətɨ-m
[kdɔ kadɨ m'sɔl mɛ̨ɛ̨ dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨-dé gangɨ man]† rəm,
ɓá kdɔ kadɨ m'ilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ m'adɨ njéndoo-je rəm tɔ.
Ɛ̨ ulə-m kadɨ m'pa ta rəsɨ m'adɨ ɓə-je
tokɨ Lubə à taa-dé kilə-dé taá rəm,
kadɨ m'pa ta rəsɨ m'adɨ njékəmtɔ-je
tokɨ kəm-dé à koo lo rəm,
dow-je kɨ́ dow-je d'adɨ-dé kɔ̨̃ lé,
ɛ̨ ulə-m kadɨ m'taa-dé m'ilə-dé taá rəm,
19 ɓá ɓal ramajɨ lə 'Baɓe lé,
kadɨ m'pa ta-é rəsɨ ya m'adɨ dow-je rəm tɔ†.

20 Go-tɨ, Jeju ndəm mbete lé natɨ ə təl-né adɨ ngonnjèkullə káre, ngá ɓá təl isɨ nangɨ ɓəy‡. Rəmə dow-je lay kɨ́ d'isɨ mɛ̨ɛ̨ kəykəwnɑ̨-tɨ lə jipɨ-je lé, kəm-dé tò dɔ-é-tɨ sikɨm.

21 Beɓa ɛ̨ un ta idə-dé panè: Ta kɨ́ mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay kɨ́ ooi kinlé, né-é ra né ɓone ngá. 22 Dow-je lay ya 'pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ majɨ ɳɑ̨̃ rəm, ta-je kɨ́ sɔbɨ dɔ ramajɨ lə Lubə kɨ́ tɛ̨ɛ̨ ta-é-tɨ lé, ɔr ndil-dé adɨ 'panè: Ɛ̨ kan to ngon lə Jojepɨ lé ya al wa! 23 Beɓa Jeju pa sə-dé panè: Gosta kɨ́ panè: «Dɔktur, i ya 'ajɨ rɔ-i» kinlé a pai sə-m ya rɔ́tɨ. Ə a pai sə-m painè: Né-je lay kɨ́ i 'ra ɓebo Kapɛrnayim-tɨ ə́ j'oo ta-é kinlé, 'ra ɓe kɨ́ i tɔgɨ-tɨ nè kin ya adɨ j'oo tɔ. 24 †Beɓa Jeju idə-dé panè: Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ kɨ́ dow-je kɨ́ ɓekojɨ-é-tɨ d'a kuwə-é kɨ rɔ-dé-tɨ majɨ ya goto. 25 Yən, m'a kidə-si ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ: Dɔgangɨ ɓal-je-tɨ lə Eli lé, njéngɔwkoy-je 'ɳɑ̨ dɔnangɨ Israyel-tɨ. Beɓa lokɨ ndi ədɨ al asɨ ɓal mutə kɨ̀ nɑ̨y mɛkɛ̨ lé, go dɔnangɨ-tɨ kɨ́ nè kin lay ya ɓo ra dow-je titɨ ɳɑ̨̃ ya, 26 ngà dan njéngɔwkoy-je-tɨ kinlé, dow káre ya kàrè Lubə ulə Eli rɔ-é-tɨ al. Ngà ɛ̨ ulə-é rɔ njèngɔwkoy-tɨ káre kɨ́ dɔnangɨ Sidɔ̨̃-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Sarepta-tɨ yó. 27 Rəm ɓá kaglo-tɨ lə Elije kɨ́ to njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ lé kàrè njébanjɨ-je 'ɳɑ̨ dɔnangɨ Israyel-tɨ tɔ. Ngà ɛ̨ káre dan-dé-tɨ kɨ́ Lubə adɨ banjɨ liə ur ya goto. Ngà Namɑ̨ kɨ́ to dow kɨ́ dɔnangɨ Siritɨ yó kin ɓá ɛ̨ adɨ banjɨ liə ur adɨ aa njay. 28 Lokɨ dow-je lay kɨ́ d'isɨ mɛ̨ɛ̨ kəykəwnɑ̨-tɨ lə jipɨ-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngɨ ra-dé dɔ Jeju-tɨ ɳɑ̨̃. 29 Beɓa d'ɨ̨ d'uwə-é, 'ndɔr-é d'ɔw siə gidɨ ɓebo-tɨ, ə d'ɔw siə njal dɔ mbal-tɨ kɨ́ ɓebo lə-dé tò-tɨ kdɔ kadɨ 'surə-é d'ilə-é nangɨ. 30 Ya rəmə, Jeju tɛ̨ɛ̨ mbunə̨-dé-tɨ ə ɔtɨ ta-dé-tɨ yɔrɔrɔ ɔw.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́ d'ingə lapiya
Mar 1:21-28

31 Jeju ɔw tɛ̨ɛ̨ ɓebo Kapɛrnayim-tɨ kɨ́ to ɓebo káre kɨ́ dɔnangɨ Galile-tɨ ə ndó né dow-je ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je. 32 †Néndó liə lé ɔdɨ rɔ dow-je, kdɔtalə ɛ̨ ndó kɨ̀ tɔ́gɨ.§ 33 Mɛ̨ɛ̨ kəykəwnɑ̨-tɨ lə jipɨ-je lé, dingəm káre bè kɨ́ ndil kɨ́ majɨ al ra-é isɨ-tɨ nɔ̨̃ə̨ ə ur kəə panè: 34 Bɔbɨ-m-je 'wə́! I Jeju, dow kɨ́ Najarɛtɨ lé, ri ɓá 'ge rɔ-ji-tɨ wa? 'Ree kdɔ tujɨ-ji wa? Mɑ̨ m'gə-i majɨ: «'To njèkaa njay lə Lubə.» 35 Jeju ndángɨ-é panè: «'Utɨ ta-i ə 'tɛ̨ɛ̨ kɔgɨ mɛ̨ɛ̨ dingəm-tɨ kinlé!» Rəmə ndil kɨ́ majɨ al un dingəm

† **4:18** 4:18 Ta-je kɨ́ tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsɑ̨y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **4:19** 4:19 Mbl 25:8-10 ‡ **4:20** 4:20 Jeju isɨ nangɨ kdɔ ndó né dow-je, kdɔ dɛ̨ njéndó dow-je né kɨ́ ɓe lə jipɨ-je lé d'isɨ nangɨ ɓá 'ndó né dow-je. † **4:24** 4:24 Jɑ̨ 4:44 † **4:32** 4:32 Mat 7:28,29 § **4:32** 4:32 Mat 7:28-29

lé ilə-é birikɨ dan dow-je-tɨ ə ində lo tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ, ɓá né kí majɨ al
káre ya kàrè ndil kí majɨ al kin ra kì dingəm lé al.
36 Beɓa dow-je lay ya, ndil-dé tɛ̨ɛ̨ sa̧y ə 'pa-na̧ ta dan-dé-tɨ 'panè: To
ta kí ban ɓá tana̧ bè wa? Ɛ̨ un ndu adɨ ndil-je kí majɨ al kì tógɨ kí n̨a̧ kí
ɛ̨ ɔw-né lé rəmə, dɛ̨ 'tɛ̨ɛ̨ tɛ̨ɛ̨ tɔ lé ya! 37 Né kin ra adɨ poy Jeju taa lo kí
dɔnangɨ-tɨ kí tin pəl-pəl.
38 Lokɨ tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ kəykəwna̧-tɨ lé, ɛ̨ ɔw ɓee lə Simɔ̨. 'Ningə́ ində məm
Simɔ̨ kí dené n̨a̧, adɨ rɔ-é tungə pil-pil ə dɛ̨ 'nɔ̨ ta Jeju-tɨ kdɔ ta liə.
39 Beɓa Jeju ɗugɨ nangɨ kɨ rɔ-é-tɨ ə ndángɨ 'ningə́ lé rəmə, 'ningə́ lé
in̨ə-é, adɨ tajinatɨ nè ya məm Simɔ̨ lé, ubə nangɨ į̣ taá oo go-dé kì
nékuso.
40 Lokɨ kàdì ur rəmə, dow-je lay kí d'ɔw kì dow-je kí mɔ̨y-je kí gay-
gay ra-dé lé, d'ɔy-dé d'ɔw sə-dé rɔ Jeju-tɨ. Beɓa ɛ̨ ində ji-é dɔ-dé-tɨ
káre-káre lay adɨ d'ingə lapiya.
41 Ndil-je kí majɨ al kàrè 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ dow-je-tɨ n̨a̧ kì nɔ̨ ta-dé-tɨ 'panè:
«'To Ngon lə Lubə.» Ngà ɛ̨ ndángɨ-dé ə ɔgɨ-dé pa ta, kdɔtalə dɛ̨ 'gə majɨ
kí ɛ̨ to Kristɨ*.
42 Lokɨ lo aa lé, Jeju tɛ̨ɛ̨ ɔw dilə̨lo-tɨ. Beɓa kosɨ dow-je ya d'ungɨ-na̧
sangɨ-é-tɨ ə d'ɔw njal go-é-tɨ rəmə, 'ndigɨ kuwə-é nangɨ, kdɔ kadɨ in̨ə-
dé ɔw al. 43 Ngà ɛ̨ idə-dé panè: Tò kadɨ m'ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ
dɔ kɔ̨ɓe lə Lubə lé, m'adɨ dow-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ kí rangɨ tɔ ɓane.
Kdɔtalə to ɛ̨ kin ɓá Lubə ulə-m-né lé. 44 Beɓa ɛ̨ ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ
dɔnangɨ Jude-tɨ mɛ̨ɛ̨ kəykəwna̧-je-tɨ lə jipɨ-je.

5

Ta kí sɔbɨ dɔ njéndó né-je kí Jeju ɓa-dé dɔsa̧y
Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

1 †Ndɔ káre bè, lokɨ Jeju a̧ ta babo-tɨ kí Jenejarɛtɨ lé, kosɨ dow-je d'ɔw
dɔ-na̧-tɨ wúr-wùr kdɔ koo ta lə Lubə ta-é-tɨ. 2 Lokɨ un kəm-é oo tò-je
joo ngangɨ baa-tɨ ə to tò-je kí mbɔw-je kí mɛ̨ɛ̨-é-tɨ d'ur nangɨ d'a̧ 'togɨ
burə-je lə-dé; 3 ɛ̨ al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ kí káre kí to tò lə Simɔ̨ ə dəjɨ Simɔ̨ adɨ
in̨ə ngangɨ ba ə ɔsɨ tò sɛ̨ kí dan ba-tɨ, ngá ɓá ɛ̨ isɨ mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ lé, isɨ ndó
né kosɨ dow-je.
4 Lokɨ Jeju pa ta lay rəmə, idə Simɔ̨ panè: 'Ɔsɨ tò kí dan ɓul baa-tɨ
ə ungi burə-je lə-si mani kadɨ 'rai ndɔ̨. 5 †Simɔ̨ ilə-é-tɨ panè: Njèndó
dow-je né, jɛ̨ j'ra kullə ndɔɔ sar lo aa-ji taá ya, ngà né káre ya kàrè
j'uwə al; ngà titɨ kí i 'pa-né lé, m'a kungɨ burə mani ya. 6 †Lokɨ d'ungɨ
burə-je mani lé, kanjɨ rusɨ burə-je lə-dé sar adɨ ɔw kì gangɨ. 7 Beɓa
'kəbɨ madkullə-je lə-dé kí mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ kí káre lé kadɨ 'ree d'ore kàdì-dé.
Lokɨ madɨ-dé-je 'ree rəmə, d'ɔy kanjɨ-je rusɨ tò-je kí joo lé betete, adɨ
tò-je ɔw kì nduy sə-dé tɔ ɓəy. 8 Lokɨ Simɔ̨ Piyər oo né kin bè lé, usɨ
nangɨ nja Jeju-tɨ panè: 'Ɓaɓe, 'ɔtɨ kɨ rangɨ rɔ-m-tɨ, kdɔtalə ma̧ lé m'to
dow kí njèramajal. 9 Kanjɨ kí d'uwə al dɔ majɨ kinlé, ra adɨ ɓəl ində
bandɨ Simɔ̨ gangɨ, ɓá dow-je lay kí d'a̧ siə natɨ kàrè ɓəl ində bandɨ-dé
gangɨ rəm tɔ. 10 Bè ya tɔ, madkullə-je lə Simɔ̨, adɨ to Jakɨ-je kì Ja̧ kí 'to
ngan lə Jebede lé kàrè, ɓəl ində bandɨ-dé batɨ gangɨ tɔ. Beɓa Jeju idə
Simɔ̨ panè: 'Ɓəl al, kete lé 'to njèndɔ̨ kanjɨ-je, ngà kɨ̨ nè kɔw kɨ kete

* **4:41** 4:41 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. † **5:1** 5:1 Mat 13:1,2; Mar 3:9,10; 4:1 † **5:5** 5:5 Ja̧ 21:3 † **5:6** 5:6 Ja̧ 21:6

kinlé, dow-je ngá ɓá 'a təl njèsangɨ-dé kadɨ-m. 11 Beɓa lokɨ dɛ̨ 'ree kɨ̀
tò-je lə-dé ngangɨ ba-tɨ gogɨ rəmə, d'iɲə né-je lay ya ə d'un go Jeju.

Jeju adɨ lapiya njèbanjɨ
Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

12 Ndɔ káre bè, lokɨ Jeju isɨ ɓebo-tɨ madɨ lé, dingəm kí banjɨ taa rɔ-
é pəl-pəl da dɔ-é-tɨ. Lokɨ oo Jeju rəmə, ɔsɨ məkəjɨ-é nangɨ ə ɔsɨ dɔ-é
nangɨ nɔ̰-é-tɨ ɓá dəjɨ-é panè: 'Ɓaɓe, kinə 'ndigɨ lé, 'a kadɨ banjɨ lə-m kin
ur kadɨ m'aa njay kare! 13 Jeju ulə ji-é ɔdɨ-né rɔ-é ɓá panè: «M'ndigɨ
dɔ-tɨ sə-i. Kadɨ banjɨ lə-i ur!» Rəmə tajinatɨ nè ya banjɨ kí rɔ-é-tɨ ur
wukɨ adɨ aa njay. 14 Go-tɨ, Jeju ndəjɨ-é kadɨ pa ta-é adɨ dow oo al. Ngà
idə-é panè: 'Ɔw 'ɔjɨ rɔ-i njègugné ə 'adɨ né kdɔ məsɨ kí kilə kí sɔbɨ dɔ
kaa rɔ lə-i titɨ kí ndukun lə Moiyijɨ pa-né. Bè kdɔ kadɨ dow-je lay 'gə
kí banjɨ kí rɔ-i-tɨ lé ur ngá.

15 Beɓa ri Jeju ɓa kɨ kete-kete adɨ kosɨ dow-je ɲą̃ ya 'ɓungə-ną̃ 'ree
par-par 'kəw-ną̃ dɔ-é-tɨ kdɔ koo ta liə, ɓá dɛ̨ kí 'to njémɔ̰y-je kàrè 'ree
kdɔ kadɨ adɨ-dé lapiya rəm tɔ. 16 Ngà Jeju ɔr rɔ-é ɔw diləlo-tɨ, ɔw pa ta
kɨ̀ Lubə titɨ kí isɨ ra-né taá-taá.

Jeju adɨ lapiya njèrɔkoy mburukɨ
Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

17 Ndɔ káre bè, Jeju isɨ ndó né dow-je ə Parisi-je*, kɨ̀ njéndó dow-je
ndukun-je kí d'ɨ̰ nganɓe-je-tɨ lay kí dɔnangɨ Galile-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Jude-tɨ,
kɨ̀ dɛ̨ kí d'ɨ̰ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ d'isɨ dan-dé-tɨ. Tógɨ lə 'Ɓaɓe ną̀y kɨ̀ Jeju
adɨ Jeju adɨ lapiya njémɔ̰y-je ną̃. 18 Beɓa dow-je d'un dingəm kí rɔ-é oy
mburukɨ mɛ̨ɛ̨ tuwə-tɨ 'ree siə, 'sangɨ rəbɨ kadɨ d'ɔw siə kəy nɔ̰ Jeju-tɨ.
19 Ngà kosɨ dow-je kí 'ną̃ kinlé ra adɨ lo kadɨ d'ingə tarəbɨ d'ɔw-né siə
go-é-tɨ goto. Beɓa d'al siə dɔ kəy-tɨ, 'wąną̃ lo d'ulə-é-né kɨ̀ tuwə burá
nɔ̰ Jeju-tɨ kəy, dan kosɨ dow-je-tɨ. 20 Lokɨ Jeju oo kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé bè rəmə,
idə dingəm lé panè: «Majal-je lə-i tokɨ kiɲə go-é kɔgɨ kadɨ-i.» 21 Njéndó
dow-je ndukun-je, kɨ̀ Parisi-je kí d'isɨ lo-é-tɨ lé, 'gɨr ta mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ 'panè:
Dow kanlé oo rɔ-é kɨ nąɩ̃ ya ɓá pa ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ bè wa? Nąɩ̃ ɓá asɨ
kiɲə go majal-je lə dow kɔgɨ wa? Lubə ya kɨ̀ kár-é asɨ. 22 Jeju gə ta
kí mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ ɓətɨ adɨ pa sə-dé panè: Kdɔ ri ɓá ɔwi kɨ̀ tagɨr-je kí bè kin
mɛ̨ɛ̨-si-tɨ wa? 23 Dan ta-je-tɨ kí joo kinlé, ɛ̨ kí rá ɓá tò ɓəl ną̃ wa? Kidə
dow panè: «Majal-je lə-i tokɨ kiɲə go-é kɔgɨ kadɨ-i» ɓá tò ɓəl ną̃ əse
kidə-é panè: «'Ɨ̰ taá 'njiyə» ɓá tò ɓəl ną̃ wa? 24 Majɨ! M'a kɔjɨ-si kadɨ
'gəi kí Ngon lə dow lé, ɔw kɨ̀ tógɨ dɔnangɨ-tɨ nè kdɔ kiɲə-né go majal-je
lə dow-je kɔgɨ. Beɓa Jeju təl idə njèrɔkoy mburukɨ lé panè: M'un ndu
m'adɨ-i m'panè: 'Ɨ̰ taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw ɓee lə-i. 25 Rəmə tajinatɨ
nè ya dingəm lé, ɨ̰ taá takəm dow-je-tɨ, un tuwə tò-é ə ɔsɨ gajɨ Lubə
taá-taá ɔw ɓee. 26 Né kinlé, ɔr ndil dow-je lay kí d'ą̰ lo-é-tɨ, adɨ d'ɔsɨ-né
gajɨ Lubə rəm, ɓá ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ, adɨ 'panè: Né-je kí dow oo
nja káre al ya ɓone j'ooi.

Ɓa kí Jeju ɓa Lebi
Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

27 Go-tɨ, Jeju tɛ̨ɛ̨ rəmə, oo njètaalambo káre kí ri-é lə Lebi isɨ lo taa
lambo-je-tɨ. Jeju idə-é panè: «'Un go-m.» 28 Rəmə ɛ̨ tusɨ né-je lay iɲə ə

* **5:17** 5:17 Parisi-je, 'to kutɨ dow-je madɨ kí dan jipɨ-je-tɨ kí njékində kəm-dé go ndukun-tɨ lə Moiyijɨ kadɨ ngą̃ ną̃.

į̣ taá un go Jeju. 29 Lebi ɔw ra nékuso ṇą mę̣ę̣ kəy-tɨ liə un-né ta Jeju.
Njétaalambo-je, kɨ̀ dow-je kɨ́ rangɨ ṇą ya d'isɨ sə-dé natɨ ta nékuso-tɨ
lé. 30 †Parisi-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je lə-dé 'pa-ną ta dan-dé-tɨ
ṇɔ̨̃m-ṇɔ̨̃m ɓá 'pa kɨ̀ njéndó né-je lə Jeju 'panè: Kdɔ ri ɓá njétaalambo-
je, kɨ̀ njéramajal-je kin ya sə̨i usoi rəm, ą̃yi sə-dé rəm wa? 31 Beɓa Jeju
pa sə-dé panè: «Dow-je kɨ́ rɔ-dé tò kɨ̀ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur
al, ngà njémɔ̨̃y-je ɓá d'ɔw ndoo-é. 32 Bè ya tɔ, mą lé, dow-je kɨ́ njéra
né kɨ́ njururu ɓá m'ree kdɔ ɓa-dé al, ngà m'ree kdɔ ɓa njéramajal-je
kadɨ d'iṇə panjiyə-dé-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ.»

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔgɨ rɔ nékuso kɨ̀ man ką̃y
Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

33 Dow-je d'idə Jeju 'panè: Njéndó né-je lə Ją̃, kɨ̀ njéndó né-je lə
Parisi-je lé, taá-taá ya d'ɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man ką̃y ə 'pa ta kɨ̀ Lubə.
Ngà i lé, njéndó né-je lə-i d'uso né rəm, d'ą̃y man rəm. 34 Jeju ilə-dé-tɨ
panè: Lokɨ njètaa dené sigɨ isɨ natɨ kɨ̀ dow-je kɨ́ ę̣ 'ɓa-dé lo nékuso
taaną-tɨ nè ɓəy ya sə̨i 'ndigi kadɨ d'ɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man ką̃y wa?
35 Ndɔ-je ɔw ree nɔ̨̃ɔ̨̃ lé, d'a kun-é ta-dé-tɨ kɔgɨ, rəmə mę̣ę̣ ndɔ-é-je-tɨ
kinlé ɓá d'a kɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man ką̃y ɓəy. 36 Jeju idə-dé gosta
káre ɓəy panè: Kubɨ kɨ́ sigɨ lé, dow à kijə ta-é kdɔ kilə-né kəm ndisɨ
kubɨ al. Kinə dowbé ijə rəmə, ijə kɨ̀ ndángɨ kare; ɓá takubɨ kɨ́ sigɨ kɨ́
dowbé ijə lé kàrè à kun-ną kɨ̀ ndisɨ kubɨ lé al rəm. 37 Rəm ɓá dow à
tur yibɨ nduu kɨ́ sigɨ mę̣ę̣ mbundaá-je-tɨ kɨ́ low al rəm. Kinə dow tur-tɨ
rəmə, yibɨ nduu kɨ́ sigɨ à kį̣ kində mbundaá-je kɨ́ low lé bəndəngɨ gangɨ
kadɨ yibɨ nduu à tɔɔ kɔgɨ rəm, ɓá mbundaá-je lé kàrè à tujɨ kɔgɨ rəm
tɔ. 38 Ngà yibɨ nduu kɨ́ sigɨ lé, tò kadɨ 'tur mę̣ę̣ mbundaá-je-tɨ kɨ́ sigɨ ya
tɔ. 39 Ə dow kɨ́ ą̃y yibɨ nduu kɨ́ low lé, ę̣ ndigɨ yibɨ nduu kɨ́ sigɨ al ngá.
Kdɔtalə ę̣ à panè: Yibɨ nduu kɨ́ low ya ɓá majɨ.

6

Jeju kɨ̀ ndɔ taakoo lə jipɨ-je
Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

1 Ndɔ káre bè, kɨ́ to ndɔ taakoo lə jipɨ-je lé, Jeju njiyə mę̣ę̣ ndɔr-je-
tɨ kdɔ kində gangɨ ə njéndó né-je liə 'puy dɔ gemę̣, 'rii ką̃ą̃-é ji-dé-tɨ
d'uso taá-taá. 2 Rəmə Parisi-je kɨ́ dan-tɨ-je 'pa sə-dé 'panè: «Kdɔ ri ɓá
'rai né kɨ́ to tó-é al kadɨ dow ra ndɔ taakoo-tɨ wa?» 3 Jeju təl ilə-dé-tɨ
panè: «Né kɨ́ ndɔkɨ Dabidɨ ra kaglo-tɨ liə, lokɨ ɓo ra-dé dę̣ kɨ̀ dow-je liə
lé, se sə̨i 'ndói ta-é mę̣ę̣ mbete-tɨ kɨ́ aa njay ooi al ya sar wa? 4 Ę̣̃ ɔw
mę̣ę̣ kəykubɨ-tɨ lə Lubə, ɔy mbə̀ kɨ́ d'adɨ Lubə kadkare-tɨ lé uso rəm,
adɨ dow-je liə d'uso rəm. Ngà kɨ́ go rəbɨ-é-tɨ lé, tò kadɨ njégugné-je ya
par ə́ d'a kuso ya al wa?» 5 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Ngon lə dow lé
ɓá to 'ɓa ndɔ taakoo.»

Dingəm kɨ́ ji-é oy mburukɨ
Mat 12:9-14; Mar 3:1-6

6 Ndɔ kɨ́ rangɨ kɨ́ to ndɔ taakoo lə jipɨ-je ya ɓəy lé, Jeju isɨ ndó né
dow-je mę̣ę̣ kəykəwną-tɨ lə jipɨ-je ə dingəm káre kɨ́ jikɔl-é oy mburukɨ
isɨ dan-dé-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ tɔ. 7 Njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ Parisi-je lé, d'adɨ
kəm-dé tò dɔ Jeju-tɨ gə́rə́rə́ kdɔ kadɨ d'oo ə́ kinə ę̣ adɨ lapiya dow ndɔ

† **5:30** 5:30 Luk 15:1,2

taakoo-tɨ rəmə je to kəm rəbɨ kɨ́ kadɨ n'iləi-né ta dɔ-é-tɨ. 8 Ngà Jeju gə
tagɨr kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé-tɨ. Beɓa ɛ̨̃ idə dingəm kɨ́ njèjikoy lé panè: 'Ɩ̃ 'ą̃ taá dan
dow-je-tɨ daną̃ nè; dingəm lé ubə nangɨ ɩ̃ ą̃ taá. 9 Beɓa Jeju idə-dé panè:
M'a dəjɨ-si ta kin koo. Né kɨ́ rá ɓá to tó-é kadɨ dow ra ndɔ taakoo-tɨ
wa? Ra majɨ kɨ̀ dow ɓá to tó-é əse ra siə majɨ al ɓá to tó-é wa? Kajɨ
dow ɓá to tó-é əse tɔl-é ɓá to tó-é wa? 10 Ɛ̃ oo-dé kɨ̀ ta bar-é bar-é lay
ngá ɓá təl idə dingəm lé panè: 'Surə ji-i! Lokɨ ɛ̨̃ surə ji-é lé ya rəmə,
ji-é lé təl tò majɨ gogɨ. 11 Ngà njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ Parisi-je lé,
wɔngɨ ra-dé ɲą̃ adɨ 'najɨ-ną̃ ta dɔ né-tɨ kɨ́ kadɨ n'rai kɨ̀ Jeju.

Jeju mbətɨ njéndó né-je dɔgɨ gidɨ-é joo
Mat 10:1-4; Mar 3:13-19

12 Gangɨ ndɔ-é-je-tɨ kinlé, Jeju ɔw dɔ mbal-tɨ kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə ə un
lo kɨ́ ndɔɔ kin lay ya pa-né ta kɨ̀ Lubə. 13 Ngà lokɨ lo aa lé, ɛ̨̃ ɓa njéndó
né-je liə ə mbətɨ-dé dɔgɨ gidɨ-é joo, ində ri-dé lə njékɔwkulə-je; adɨ
to 14 Simɔ̃ kɨ́ ɛ̨̃ ɓa-é Piyər kɨ̀ ngonkɔ̃-é Andre, Jakɨ, Ją̃, Pilipɨ, Batlemi,
15 Matiye, Tomasɨ, Jakɨ kɨ́ ngon lə Alpe, Simɔ̃ kɨ́ ɓa-é dow kɨ́ ta ɓe liə
to-é, 16 Jude kɨ́ to ngon lə Jakɨ, ɓá Judasɨ Iskariyotɨ kɨ́ à təl njèkun dɔ
Jeju.
17 Jeju ɩ̃ sə-dé dɔ mbal-tɨ isɨ risɨ sə-dé nangɨ rəmə, ree ą̃ lo-tɨ kɨ́ tatɨ
rəsɨ kɨ́ kosɨ njéndó né-je liə ɲą̃ d'ą̃-tɨ; lo-é-tɨ kinlé tɔ ɓá kosɨ dow-je kɨ́
'tò nduy-nduy kɨ́ dɔnangɨ Jude-tɨ lay, kɨ̀ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ, kɨ̀ ɓebo-je kɨ́
kàdɨ̀ ba-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Tir-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Sidɔ̃-tɨ d'ą̃-tɨ tɔ. Dɛ̨̃ 'ree kdɔ koo
ta liə rəm, ɓá kdɔ kadɨ adɨ njémɔ̃y-je d'ingə lapiya rəm tɔ. 18 Dɛ̨̃ kɨ́
ndil-je kɨ́ majɨ al 'ra-dé lé, d'ingə lapiya.* 19 Kosɨ dow-je lay ya 'sangɨ
kadɨ d'ɔdɨ rɔ-é, kdɔtalə tɔ́gɨ tɛ̨̃ɛ̨̃ rɔ-é-tɨ rəmə, adɨ-dé lapiya-lapiya ya
lay.

Néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ njénékumą̃-je kɨ̀ dow-je kɨ́ tujɨ à kusɨ dɔ-dé-tɨ
Mat 5:1-12

20 Jeju un kəm-é kɨ taá oo njéndó né-je liə ə panè:
Są̃i njéndoo-je ɓá 'toi njénékumą̃-je,
kdɔtalə kɔ̃ɓe lə Lubə tò kdɔ-si!
21 Są̃i kɨ́ ɓo isɨ ra-si ngɔsnè kin ɓá 'toi njénékumą̃-je,
kdɔtalə bore a kusoi né ndani ndą̃-ndą̃!
Są̃i kɨ́ isi 'nɔ̃i ngɔsnè kin ɓá 'toi njénékumą̃-je,
kdɔtalə bore a kogi.
22 †Są̃i kɨ́ dow-je d'ɔsɨ-si kɨ̀ ta əse 'tubə-si,
'tajɨ-si əse 'mbatɨ-si titɨ dow-je kɨ́ majɨ al bè
kdɔ ta lə Ngon lə dow lé ɓá 'toi njénékumą̃-je.
23 †Kɩ̃ gangɨ ndɔ-é-tɨ kinlé 'rai rɔnəl ə 'tiləi kole,
kdɔtalə nékugə dɔji kɨ́ boy ɲą̃ ya tò ngəbɨ-si dɔrą̃-tɨ nɔ̃ɔ̃.
Tɔgrɔ-tɨ ya, ka-dé-je kàrè,
ndɔkɨ 'ra né-é kinlé kɨ̀ njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ bè ya tɔ.
24 Ngà tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, są̃i njénékingə-je,
kdɔtalə są̃i ingəi né kɨ́ sɔl mɛ̨̃ɛ̨̃-si ngà!
25 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, są̃i kɨ́ 'ndani ngɔsnè,
kdɔ bore rəmə ɓo à ra-si.
Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, są̃i kɨ́ isi 'kogi ngɔsnè,

---

* **6:18** 6:18 Mar 3:7-11; Mat 4:24-25 † **6:22** 6:22 1Pi 4:14 † **6:23** 6:23 Knj 7:52

kdɔtalə a kisi dan nékəmtondoo-tɨ, kɨ̀ ta nɔ̰-tɨ.
26 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, lokɨ dow-je 'pa ta lə-si majɨ ṇą̰,
kdɔtalə ka-dé-je ya kàrè,
ndɔkɨ 'pa ta kɨ́ majɨ dɔ dow-je-tɨ kɨ́ d'ədɨ ta
'panè 'to njépata kɨ́ ta Lubə-tɨ tɔ!

Jeju pa ta kɨ́ dɔ ndigɨ njéba-je-tɨ
Mat 5:39-47; Rɔm 12:17-21

27 Ngà sə̰i kɨ́ ooi ta lə-m lé, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je lə-si, 'rai
majɨ kɨ̀ njékɔsɨ-si ta-je, 28 'tɔri ndi-si dɔ dow-je kɨ́ njékində ndɔl dɔ-si-tɨ,
'pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ njékulə kəm-si ndoo-je.
29 Kinə dow ində mbɔ́-i kɨ́ káre rəmə, 'təl kɨ́ káre adɨ-é ɓəy. Ə kinə
dow uwə-i taa kubɨ kul lə-i rəmə, 'ɔgɨ-é taa kubɨ kɨ́ kàdì-i-tɨ al ngá.
30 Dow kɨ́ rá-rá ya dəji-i né ə 'adɨ-é, ngà lokɨ dow uwə-i taa nékingə-i
rəmə, 'dəji go-é al ngá. 31 †Né kɨ́ 'ndigi kadɨ dow-je 'ra d'adɨ-si lé, gą̰-é
ya 'rai adi-dé tɔ. 32 Kinə dow-je kɨ́ 'ndigɨ-si ya ɓá sə̰i 'ndigi-dé tɔ lé, ri
ɓá à tokɨ pitɨ-si kdɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ndigɨ njéndigɨ-dé-je tɔ.
33 Kinə dow-je kɨ́ 'ra sə-si majɨ ya ɓá sə̰i 'rai sə-dé majɨ tɔ lé, ri ɓá à tokɨ
pitɨ-si kdɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ra bè ya tɔ. 34 Ə kinə dow-je kɨ́
sə̰i indəi mę̰ę̰-si dɔ-tɨ kɨ́ 'tunə̰-si né ə d'a kugə-si ɓá sə̰i adi-dé lé, ri ɓá
Lubə à pitɨ-si-né wa? Njéramajal-je ya kàrè, 'tunə̰-ną̰ né kadɨ d'ugə-ną̰
né-é gogɨ tɔ. 35 Ngà sə̰i lé, 'ndigi njéba-je lə-si, 'rai majɨ ə adi dow-je
'tunə̰-si né ə 'gɨri kadɨ à kingəi gogɨ al. Beɓa nékugə dɔji-si à ṇą̰ rəm,
a toi ngan lə Lubə kɨ́ njèkisɨ taá dɔrą̰-tɨ nṵ, kdɔ ę̰ ra majɨ kɨ́ njéra oiyo
al-je rəm, kɨ̀ njémę̰ę̰ndul-je rəm tɔ. 36 Ooi kəmtondoo lə dow-je titɨ kɨ́
Bɔbɨ-si isɨ oo-né kəmtondoo lə dow-je kin bè tɔ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ gangta dɔ dow-tɨ
Mat 7:1-5,15-22

37 'Gangi ta dɔ dow-tɨ al ə d'a gangta dɔ-si-tɨ al tɔ. Ɔri ta dɔ dow-tɨ ə
d'a kɔr ta dɔ-si-tɨ tɔ; iṇəi go kɔgɨ adi dow-je ə d'a kiṇə go kɔgɨ kadɨ-si
tɔ. 38 Adi né ə d'a kadɨ-si tɔ. D'a kungɨ né takubɨ-tɨ lə-si kadɨ rusɨ ə d'a
mbusɨ go-é majɨ, d'a yəkɨ kadɨ gą̰y nangɨ wur-wur, kdɔ né kɨ́ 'mbɔji-né
né adi dow kinlé, ę̰ ya d'a təl mbɔji-né né kadɨ-si tɔ.
39 †Jeju pa sə-dé ta kɨ̀ gosta káre ɓəy panè: Njèkəmtɔ à ndɔr
njèkəmtɔ madɨ-é tɔ wa? Sé d'a kungɨ-ną̰ ɓe-tɨ joo lay ya al wa?
40 †Njèndó né à kitə njèndó-é né al. Ngà njèndó né kɨ́ rá-rá ya kɨ́ néndó
asɨ-é majɨ lé, à titɨ-ną̰ kɨ̀ njèndó-é né lé ya tɔ.
41 Ban ɓá i oo wale kɨ́ tò kəm ngonkɔ̰-i-tɨ rəmə, kagɨ kɨ́ boy kɨ́ tò
kəm-i-tɨ kin ɓá i oo al wa? 42 Ban ɓá 'a kidə ngonkɔ̰-i panè: «Adɨ m'ɔr
wale kɨ́ tò kəm-i-tɨ kin kɔgɨ» ə i rəmə, 'oo kagɨ kɨ́ boy kɨ́ tò kəm-i-tɨ kin
al wa? I njèkədkəm dow-je kan! 'Ɔr kagɨ kɨ́ boy kɨ́ tò kəm-i-tɨ ya pa
ɓəy ɓá 'a koo wale kɨ́ tò kəm ngonkɔ̰-i-tɨ kdɔ kɔr kadɨ-é.

Kullə ra dow ɓá d'a gə-é-né
Mat 12:33-37; 7:15-21

43 Kagɨ kɨ́ majɨ lé, kandɨ-é à majɨ al al ə kagɨ kɨ́ majɨ al kàrè kandɨ-é
à majɨ ndą̰ al tɔ. 44 †Kdɔ kagɨ kɨ́ rá-rá ya d'a gə-é kɨ̀ takul kandɨ-é. Dow
à kijə kandɨ kote dɔ kagɨ kun-tɨ al; bè ya tɔ, dow à tɔr kandɨ nduu dɔ

---

† **6:31** 6:31 Mat 7:12 † **6:39** 6:39 Mat 15:14 † **6:40** 6:40 Mat 10:24,25; Ją̰ 13:16; 15:20
† **6:44** 6:44 Mat 12:33

gərgəndi-tɨ al tɔ. 45 †Bè ya tɔ, dow kɨ́ majɨ lé, né-je kɨ́ majɨ-majɨ kɨ́ uwə
mɛ̨̃ɛ̨̃-é kinlé ya à tɛ̨̃ɛ̨̃-né. Ə dow kɨ́ majɨ al kàrè, né-je kɨ́ majɨ al majɨ al
kɨ́ uwə mɛ̨̃ɛ̨̃-é kinlé ya ɛ̨̃ à tɛ̨̃ɛ̨̃-né tɔ. Kdɔ né-je kɨ́ mənə̃-nə̃ mɛ̨̃ɛ̨̃ dow-tɨ
ya ɓá tɛ̨̃ɛ̨̃ ta-é-tɨ adɨ-é pa.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ təl rɔ go ta-tɨ
Mat 7:21-29

46 Kdɔ ri ɓá 'ɓai-mi «'Ɓaɓe, 'Ɓaɓe» ya rəmə 'təli rɔ-si go ta-tɨ kɨ́ m'pa
al wa? 47 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ree rɔ-m-tɨ, oo ta-je lə-m ə təl rɔ-é go-tɨ lé,
m'a tɔjɨ-si kadɨ ooi sé titɨ-nə̃ kɨ̀ dow kɨ́ ban wa: 48 Ɛ̃ titɨ-nə̃ kɨ̀ dow kɨ́ ɔw
kɨ̀ kində kəy rəmə, ijə ɓe adɨ uu nə̃ə̃, tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ ər-tɨ ɓá ində gin kəy titɨ;
beɓa lokɨ man ulə, adɨ pungum man ində kəy lé pungum-pungum ya,
ngà kəy lé yəkɨ al, kdɔ dow lé ində kəy lé majɨ. 49 Ngà dow kɨ́ oo ta
lə-m ɓá təl rɔ-é go-tɨ al lé, titɨ-nə̃ kɨ̀ dow kɨ́ ində kəy nangray-tɨ ə ində
gin-é majɨ al rəm tɔ. Beɓa lokɨ pungum man ində kəy lé rəmə, tajinatɨ
nè ya tɔɔ nangɨ rum-rum adɨ kəy-é tujɨ tujɨ kɨ́ dum natɨ.

7

Kadmɛ̨̃ɛ̨̃ lə njèkun dɔ kutɨ asgar-je kɨ́ ɓu
Mat 8:5-13; Jə̃ 4:46-54

1 Lokɨ Jeju pa ta-je kin lay adɨ dow-je ngá lé, ɛ̨̃ təl ɔw ɓebo
Kapɛrnayim-tɨ.
2 Ɓe-é-tɨ kinlé njèkun dɔ kutɨ asgar-je kɨ́ ɓu ɔw kɨ̀ ngonnjèkullə liə
káre kɨ́ rɔ-é to-é adɨ tò ta koy-tɨ, ə to ngonnjèkullə liə kɨ́ ɛ̨̃ ndigɨ-é nə̃ə̃.
3 Beɓa lokɨ njèkun dɔ kutɨ asgar-je oo poy Jeju lé, ɛ̨̃ ulə 'ngatɔ́gɨ-je lə
jipɨ-je kadɨ d'ɔw 'ra ndoo ta-é-tɨ kadɨ-é ree ajɨ ngonnjèkullə lə n'ɛ̨̃̀ lé.
4 'Ngatɔ́gɨ-je lé, d'ɔtɨ d'ɔw rɔ Jeju-tɨ ə 'nɔ̃ ta-é-tɨ nə̃ə̃ 'panè: Ɛ̃ lé, tuwə
kadɨ 'ra né kɨ́ dəji-i kinlé adɨ-é ya! 5 Kdɔtalə ɛ̨̃ ndigɨ gin dow-je lə-ji
rəm, ɓá ɛ̨̃ ya ində kəykəwnə̃ə̃ lə-ji adɨ-ji rəm tin. 6 Beɓa Jeju ɔtɨ ɔw sə-
dé, ə lokɨ 'tɛ̨̃ɛ̨̃ ngɔsi kɨ̀ kəy liə ya rəmə, njèkun dɔ asgar-je kɨ́ ɓu lé ulə
nam-é-je adɨ d'idə Jeju 'panè: «'Ɓaɓe, 'adɨ rɔ-i kɔ̃̀ nə̃ə̃ bè al, kdɔ mə̃ə̃ lé
m'tuwə kadɨ 'ree mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy-tɨ lə-m al.» 7 Gin-é kin ya ɓá m'a ya m'oo kɨ́
m'tuwə kɔw-né rɔ-i-tɨ al tɔ. Ngà i 'pa ta káre-rè ya par ə ngonnjèkullə
lə-m lé à kingə lapiya. 8 Kdɔtalə mə̃ə̃ kɨ̀ dɔ-m m'isɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə dow-je
kɨ́ dɔ-m-tɨ rəm, m'ɔw kɨ̀ asgar-je gin tɔ́gɨ-tɨ lə-m rəm. Adɨ kinə m'idə
ɛ̨̃ kɨ́ káre m'panè: «'Ɔw!» ə ɔtɨ ɔw. Ə kinə m'idə ɛ̨̃ kɨ́ rangɨ m'panè:
«'Ree!» ə ɔtɨ ree. Ə kinə m'idə ngonnjèkullə lə-m m'panè: «'Ra né
kin» ə ɔtɨ ra né-é. 9 Lokɨ Jeju oo ta-je kɨ́ ɛ̨̃ pa kin bè lé, pitɨ-é ə təl kəm-
é kɨ rɔ kosɨ dow-je-tɨ kɨ́ d'un go-é ɓá idə-dé panè: M'idə-si m'adɨ ooi;
dɔnangɨ israyel-tɨ ya kàrè m'ingə ko kadmɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ́ tanə̃ə̃ bè kin nja káre al
ɓəy! 10 Lokɨ dɛ̨̃ kɨ́ njèkun dɔ asgar-je ulə-dé lé, 'təl 'ree kəy gogɨ rəmə,
ngonnjèkullə kɨ́ rɔ-é to-é lé, dɛ̨̃ d'ingə-é isɨ kɨ̀ lapiya kare ngá.

Jeju adɨ basa kɨ́ ɓebo Nayin-tɨ tɔsɨ ndəl

11 Go-tɨ, Jeju ɔtɨ ɔw kɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ káre kɨ́ 'ɓa-é Nayin. Njéndó né-je
liə rəm, kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy ya d'uwə siə rəbɨ. 12 Lokɨ Jeju
ree tɛ̨̃ɛ̨̃ ngɔsi kɨ̀ tarəbɨ kɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ ya rəmə, dow-je d'un nin d'isɨ
d'ɔw-né kɨ ɓada. To nin ngon kàl lə dené kɨ́ njèngɔwkoy káre bè. Kosɨ
dow-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ kɨ́ 'tò nduy-nduy ya 'dan dené lé bul-bul. 13 Beɓa

† **6:45** 6:45 Mat 12:34

lokɨ 'Baɓe Jeju oo dené lé rəmə, ta ɔ̰ mɛ̰ɛ̰-é kdɔ ta liə adɨ idə-é panè:
'Nɔ̰ al ngá! 14 Go-tɨ, Jeju ɔtɨ kɨ kete ɔdɨ rɔ kɛsɨ yo lé, ə dɛ̰ kí d'un kɛsɨ
lé 'təl d'ą̰ nangɨ ə Jeju panè: Basa, m'un ndu m'adɨ-i, 'ị̰ taá. 15 Lokɨ ɛ̰
pa bè rəmə, dow kí oy lé, ị̰ isɨ taá ə pa ta. Go-tɨ, Jeju ulə-é ji kɔ̰-é-tɨ.
16 Dow-je lay ya ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ adɨ d'ɔsɨ gajɨ Lubə 'panè: Dow
kí boy kí to njèpata kí ta Lubə-tɨ ya tɛ̰ɛ̰ kɔy dan-ji-tɨ nè rəm, Lubə ree
ilə kəm-é dɔ dow-je-tɨ liə rəm tɔ. 17 Ta kí dow-je 'pa dɔ Jeju-tɨ kinlé taa
lo kí dɔnangɨ Jude-tɨ lay rəm, ɓá taa lo-je lay kí gəə dɔ dɔnangɨ Jude
rəm tɔ.

Ją̰ kí njèra dow-je batɛ̰m ulə kullə dəjɨ ta Jeju
Mat 11:2-19

18 Njéndó né-je lə Ją̰ kí njèra dow-je batɛ̰m d'ɔr poy né-je kinlé, d'adɨ
Ją̰ oo. 19 Beɓa ɛ̰ ɓa dow-je joo dan njéndó né-je-tɨ liə ulə-dé rɔ 'Baɓe-tɨ
kadɨ 'dəjɨ-é 'panè: I ya ɓá 'to dow kí tò kadɨ à ree lé əse tò kadɨ j'ngəbɨ
dow kí rangɨ ɓəy wa?
20 Dingəm-je kinlé 'ree 'tɛ̰ɛ̰ rɔ Jeju-tɨ ə d'idə-é 'panè: Ją̰ kí njèra dow-
je batɛ̰m ɓá ulə-ji rɔ-i-tɨ kadɨ j'dəjɨ-i j'oo sé i ya ɓá 'to dow kí tò kadɨ
à ree lé əse tò kadɨ j'ngəbɨ dow kí rangɨ ɓəy wa? 21 Lokɨ d'ą̰ rɔ Jeju-tɨ
lé, njémɔ̰y-je, kɨ̀ njéməti-je ną̰ ya Jeju adɨ-dé lapiya rəm, tubə ndil-je kí
majɨ al dɔ dow-je-tɨ rəm, ɓá njékəmtɔ-je kàrè adɨ kəm-dé oo lo rəm tɔ
22 Beɓa dow-je kí Ją̰ ulə-dé lé, Jeju ilə-dé-tɨ panè: Né-je kí ooi kɨ̀ kəm-
si, kɨ̀ ta-je kí ooi kɨ̀ mbi-si lé, ɔwi ɔri poy-é adi Ją̰ lé tokɨ njékəmtɔ-je
d'oo lo rəm, njéməti-je 'njiyə majɨ rəm, njébanjɨ-je kàrè banjɨ lə-dé ur
adɨ d'aa njay rəm, njémbitɔ-je d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kàrè 'tɔsɨ
'ndəl rəm, ɓá njéndoo-je kàrè mbɛ̰ Poyta kí Majɨ usɨ mbi-dé-tɨ rəm tɔ.
23 Dow kí m'təl gin kusɨ liə al ɓá to njènékumą̰!
24 Lokɨ dow-je kí Ją̰ ulə-dé 'təl d'ɔw rəmə, Jeju pa ta kí dɔ Ją̰-tɨ adɨ
kosɨ dow-je panè: To ri ɓá ɔwi diləlo-tɨ ooi wa? To tuwətógɨ kí yól isɨ
ɔw siə yó-je kɨ nè-je kin ɓá ɔwi ooi wa? 25 Kinə bè al, ngà to ri ya ɓá
ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubɨ-je kí kurá-kurá rɔ-é-tɨ ɓá ɔwi ooi-é
wa? Ngà, lé to ɛ̰ kàrè, dɛ̰ kí 'tulə kubɨ-je kí là-é ną̰-ną̰ kɨ̀ dɛ̰ kí d'isɨ dan
nékingə-je-tɨ mburukɨ-mburukɨ bè kinlé, d'isɨ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə ngar-je yó
rəm. 26 Ngà se to ri ya daną̰ ɓá ɔwi ooi wa? To njèpata kí ta Lubə-tɨ ɓá
ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-tɨ, m'a kidə-si, to dow kí itə njèpata kí ta Lubə-tɨ
sąy ɓəy. 27 Kdɔ to Ją̰ kin ɓá ndɔkɨ 'ndàngɨ ta kí dɔ-é-tɨ 'panè:
Yən, mą̰ Lubə m'ulə njèkilə mbɛ̰ lə-m nɔ̰̀-i-tɨ kete,
kdɔ kadɨ ɔw ra rəbɨ lə-i adɨ-i.
28 Jeju ilə dɔ-tɨ panè: M'a kidə-si; dan dow-je-tɨ lay kí dené-je d'ojɨ-dé
lé, ɛ̰ kí to dow kí boy itə Ją̰ ya goto. Bè ya kàrè, dow kí ndɛ̰ bè mɛ̰ɛ̰
kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə lé, boy itə-é. 29 †Njétaalambo-je, kɨ̀ dow-je lay kí d'oo
ta ndó lə Ją̰, ɓá 'ree d'adɨ ra-dé batɛ̰m lé, 'gə kí Lubə to njèra né kí
njururu.
30 Ngà Parisi-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je 'mbatɨ kɔjɨ ra-je lə Lubə
kí tò kdɔ ta lə-dé, adɨ d'adɨ Ją̰ ra-dé batɛ̰m al.
31 Ną̰́ ɓá m'a kun-é kɔjɨ-né dow-je kí ngɔsnè kan wa? Dɛ̰ titɨ-ną̰ kɨ̀
ną̰́-je ə̰́n wa? 32 Dɛ̰ 'titɨ-ną̰ kɨ̀ ngan-je kí d'isɨ pandangɨ lo-tɨ ɓá 'ɓa-ną̰ ə
'pa-ną̰ ta 'panè:
«J'kɔl nal kàrè 'ndami-né al rəm, ɓá j'usɨ pa nɔ̰ yo kàrè 'nɔ̰i-né al rəm.»

† **7:29** 7:29 Mat 21:32; Luk 3:12

33 Jeju təl ilə dɔ-tɨ panè: M'pa bè kdɔ lokɨ Ją̣ kí njèra dow-je batẹm
ree, ɓá uso né al rəm, ą̣y yibɨ al rəm lé, są̣i 'pai-nè: «To dow kí ndil
kí majɨ al ra-é.» 34 Ngà Ngon lə dow ree ɓá uso-je, ą̣y-je rəmə, są̣i
'pai-nè: Ę̣ kanlé uso né bore ngay rəm, to njèką̣y né rəm, ɓá to nam
njétaalambo-je, kɨ njéramajal-je rəm. 35 Ngà dow-je lay kí njétəl rɔ-dé
go ta-tɨ lə Lubə lé, 'gə kí gosɨ lə Lubə to gosɨ kí tɔgrɔ-tɨ ya.

Ta kí sɔbɨ dɔ Jeju kɨ̀ dené kí njèramajal
Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Ją̣ 12:1-8

36 Parisi káre bè kí ri-é lə Simɔ̨̃, ɓa Jeju kadɨ ɔw uso né. Beɓa ę̣ ɔtɨ ɔw
ɓe lə Parisi lé ə isɨ ta nékuso-tɨ. 37 †Rəmə dené káre kí to njèramajal
isɨ mę̣ę̣ ɓebo-tɨ kin nɔ̨̃ɔ̨̃. Lokɨ dené lé, oo kí Jeju isɨ uso né ɓe lə Parisi
kinlé nɔ̨̃ɔ̨̃ rəmə, ę̣ un ku kí ubɨ kí ətɨ majɨ rusɨ mę̣ę̣-é, kí to ku kí 'ra kí
ər kí 'ɓa-é «albatrə», 38 ree isɨ-né nangɨ nja Jeju-tɨ go-é-tɨ gogɨ. Ę̣ nɔ̨̃ adɨ
man kəm-é ndogɨ nja Jeju sukɨ-sukɨ ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né ə tɔ̨̃n nja-é
lé rəm, ɓá ur ubɨ kí ətɨ majɨ lé titɨ rəm tɔ. 39 Lokɨ Parisi kí njèɓa Jeju
lé, oo né kin bè rəmə pa mę̣ę̣-é-tɨ panè: Kinə dingəm kin to njèpata
kí ta Lubə-tɨ ya lé, ę̣ à gə dené kí isɨ ɔdɨ rɔ-é kinlé rəm, ɓá à gə kí dené
kinlé to njèramajal rəm tɔ. 40 Beɓa Jeju un ta panè: Simɔ̨̃, m'ɔw kɨ̀
ta nè kadɨ m'idə-i. Simɔ̨̃ ilə-é-tɨ panè: Njèndó dow-je né, 'pa. 41 Beɓa
Jeju panè: Dingəm káre bè kí to njèkində là tuną̣̃-tɨ, ɔw kɨ̀ kurə liə dɔ
dow-je-tɨ joo. Ę̣ kí káre, kurə tò dɔ-é-tɨ asɨ kəm là kullə kí dow ra ndɔ
ɓumị̃ ə ę̣ kí káre, kurə tò dɔ-é-tɨ asɨ kəm là kullə kí dow ra ndɔ kɔrmị̃
tɔ. 42 Lokɨ dę̣ d'ɔw kɨ̀ né kí kadɨ d'ugə-né al lé, ę̣ ra sə-dé majɨ adɨ ɔr
kurə lé kɔgɨ dɔ-dé-tɨ joo lay. Ną̣́ dan-dé-tɨ ɓá à ndigɨ njèkində là tuną̣̃-tɨ
lé tɔy madɨ-é wa? 43 Simɔ̨̃ ilə-é-tɨ panè: Ę̣ kí njèkində là tuną̣̃-tɨ ɔr kurə
kí ṇą̣ dɔ-é-tɨ kɔgɨ kinlé, m'gɨr kí à to ę̣ ɓá à ndigɨ njèkində là tuną̣̃-tɨ
lé ṇą̣. Beɓa Jeju panè: Ę̣ ya ə́ 'pa majɨ tin! 44 Go-tɨ, Jeju təl kəm-é kɨ
rɔ dené-tɨ lé ngá ɓá idə Simɔ̨̃ lé panè: 'Oo dené kinlé majɨ! M'ree kəy
lə-i ya ə́ adɨ-m man m'togɨ-né nja-m al. Ngà dené kinlé, man kəm-é
ndogɨ nja-m sukɨ-sukɨ ɓá təl bɔr kɨ̀ bəl dɔ-é. 45 I uwə-m kɨ kàdì-i-tɨ al,
ngà dené kinlé, kí low nụ̃ kí m'ree kəy kin ya, ę̣ isɨ ká tɔ̨̃n nja-m-tɨ ya
par-par ə́n. 46 I ur ubɨ dɔ-m-tɨ 'un-né ta-m al, ngà dené kinlé, ę̣ ur ubɨ
kí ətɨ majɨ ya nja-m-tɨ un-né ta-m. 47 Gin-é kin ɓá m'idə-i, majal-je liə
kí ṇą̣ kí tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ kadɨ-é kin ɓá, ę̣ ndigɨ-m-né ṇą̣ tin. Ngà
dow kí majal-je liə tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ ṇą̣ al lé, ę̣ ndigɨ-m ṇą̣ al ya tɔ.
48 Go-tɨ, Jeju idə dené lé panè: Majal-je lə-i tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ! 49 Rəmə
dę̣ kí d'isɨ ta nékuso-tɨ natɨ kɨ̀ Jeju lé 'pa ta mę̣ę̣-dé-tɨ 'panè: Ę̣ kanlé to
dow kí ban ya ɓá ɔw mbing ya oo rɔ-é kɨ njèkiṇə go majal-je lə dow-je
kɔgɨ ɓəy tin wa? 50 Ngà Jeju idə dené lé panè: Kadmę̣ę̣ lə-i ajɨ-i, 'ɔw kɨ̀
lapiya!

8

Dow-je kí njédan Jeju lo kilə mbę̣ Poyta kí Majɨ-tɨ

1 Go ndɔ-je-tɨ kinlé, Jeju ɔw kɨ̀ nganɓe-je kɨ̀ ɓebo-je ɔw ndó dow-je
ta lə Lubə, ɓá ilə mbę̣ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ kɔ̨̃ɓe lə Lubə rəm tɔ.
2 †Njéndó né-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo d'ɔw siə natɨ rəm, dené-je kí dan-
tɨ-je kí ndɔkɨ ę̣ tubə ndil-je kí majɨ al dɔ-dé-tɨ kɨ̀ dę̣ kí mɔ̨̃y-je kí gay-gay

† **7:37** 7:37 Mat 26:7; Mar 14:3; Ją̣ 12:3 † **8:2** 8:2 Mat 27:55,56; Mar 15:40,41; Luk 23:49

ra-dé ɓá ɛ̨ adɨ-dé lapiya lé kàrè, d'ɔw siə natɨ tɔ. Dɛ̨ ɓá 'to: Mari kɨ́ ɓa-é Mari kɨ́ Magdala kɨ́ ndɔkɨ Jeju tubə ndil-je kɨ́ majɨ al siri dɔ-é-tɨ kɔgɨ lé rəm, 3 Jan kɨ́ to ne Suja kɨ́ to njèkoo go né-je lə Ngar Erodɨ rəm, Sujan rəm, ɓá dené-je kɨ́ rangɨ ṇą kɨ́ 'to njéra sə-dé kɨ̀ nékingə-dé-je rəm tɔ.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ njèkilə ko
Mat 13:1-23; Mar 4:1-9

4 Lokɨ kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy d'į̣ kɨ̀ ɓebo-je kɨ́ gay-gay 'ree 'kəw-nąą rɔ Jeju-tɨ lé, ɛ̨ idə-dé gosta kin panè:
5 Njèndɔr ɔw kdɔ kilə ko liə. Lokɨ ą̨ ilə rəmə, kąą̨ né kɨ́ dan-tɨ-je tusɨ dɔ rəbɨ-tɨ adɨ dow-je mbəjrə nja-dé-tɨ ə yəl-je kɨ́ 'nar taá 'ree 'tú lą̨́-lą̨́. 6 Kąą̨ né kɨ́ nąą̨́-je tusɨ dɔ ər-tɨ; lokɨ ubə rəmə, tutɨ kurum kdɔtalə ingə lo kɨ́ sɔl al. 7 Kąą̨ né kɨ́ madɨ-je tusɨ dan kun-je-tɨ; lokɨ ubə rəmə kun tɔgɨ siə natɨ adɨ ɔ̨̀ rɔ dɔ-tɨ gə́gə́gə́. 8 Ngà kąą̨ né kɨ́ nąą̨́-je tusɨ nangɨ-tɨ kɨ́ majɨ; lokɨ ubə rəmə, ɔr dɔ-é; dɔ-é káre ya kąą̨-é ra-tɨ ɓu-ɓu. Lokɨ Jeju pa ta kin bè rəmə, ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè: Dow kɨ́ mbi-é tò nɔ̨̀ɔ̨̀ kdɔ kadɨ oo-né ta rəmə, kadɨ oo ta kinlé! 9 Beɓa njéndó né-je liə 'dəjɨ-é 'panè: Se gosta kinlé, kɔr mɛ̨ɛ̨-é to ri wa? 10 Jeju idə-dé panè: Sə̨i lé, né-je kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ sɔbɨ dɔ kɔ̨̀ɓe lə Lubə lé tokɨ tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é kadɨ-si. Ngà dow-je kɨ́ rangɨ lé, tokɨ kidə-dé kɨ̀ gosta kdɔ kadɨ lé d'oo lo kàrè d'oo kɨ koo ya ndə̨ bè rəm, ɓá lé d'oo ta kàrè kadɨ 'gə mɛ̨ɛ̨-é al rəm tɔ.

Kɔrmɛ̨ɛ̨ gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ njèkilə ko

11 Ooi bè, kɔrmɛ̨ɛ̨ gosta lé ə́n: Ko né lé, to ta lə Lubə. 12 Dɔ rəbɨ kɨ́ kąą̨ né tusɨ-tɨ lé, to dow-je kɨ́ d'oo ta lə Lubə ya rəmə, Sú ree ɔr mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ kɔgɨ, nè d'a kį̣ kadɨ mɛ̨ɛ̨-dé kdɔ kajɨ-né. 13 Kąą̨ né kɨ́ tusɨ dɔ ər-tɨ lé, to dɛ̨ kɨ́ lokɨ d'oo ta lə Lubə ə 'taa kɨ̀ rɔnəl ya, ngà kulə ɓá ulə njirə mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ al; adɨ d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé kɨ mbɔr al; ə lokɨ kɔ̨̀-je ree tɛ̨ɛ̨ dɔ-dé-tɨ rəmə, dɛ̨ 'tusɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé d'iṇə kɔgɨ. 14 Dan kun-je kɨ́ kąą̨ né tusɨ-tɨ lé, to dɛ̨ kɨ́ d'oo ta lə Lubə ya, ngà lokɨ d'ɔtɨ d'ɔw rəmə, mɛ̨ɛ̨ ką̨ kə́kə́kə́-je, kɨ̀ ɓo nékingə-je, kɨ̀ ɓo né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè ɔ̨̀ ɓe dɔ-dé-tɨ adɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé lé kandɨ-é goto. 15 Ngà nangɨ kɨ́ majɨ kɨ́ kąą̨ né tusɨ-tɨ lé, to dɛ̨ kɨ́ d'oo ta lə Lubə ə ndigɨ dɔ-tɨ ndigɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, d'uwə rɔ-dé ngą̨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ adɨ kandɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé tò.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ lampɨ
Mar 4:21-25

16 †Dow ində pər lampɨ-tɨ ə à səbɨ ngó dɔ-tɨ al ngá; ɓá à kində gin tɨrə-tɨ al rəm; ngà à nąą̨ kagnąą̨ lampɨ-tɨ taá, kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ d'ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ d'oo ndógɨ-é. 17 †Kdɔ né kɨ́ dow ɓɔyɔ kɨ́ à ree tò ndaa-tɨ rəsɨ al ya goto rəm, né kɨ́ dow ra kɨ̀ gidɨ ngə̨y kɨ́ à tokɨ gə al ya goto rəm, ɓá kɨ́ à tokɨ tɛ̨ɛ̨-né ndaa-tɨ rəsɨ al ya goto rəm tɔ. 18 †Ooi majɨ, lokɨ isɨ ooi ta lé, indəi mbi-si majɨ ya ooi-né, kdɔ dow kɨ́ né tò ji-é-tɨ ɓá d'a kadɨ-é kɨ́ rangɨ dɔ-tɨ, ngà dow kɨ́ né liə goto lé, né kɨ́ ɛ̨ gɨr panè to 'lə-n'ɛ̨̀ kin ya kàrè d'a taa ji-é-tɨ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔ̨̀ Jeju kɨ̀ nganką̀ Jeju-je
Mat 12:46-50; Mar 3:31-35

---

† **8:16** 8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 † **8:17** 8:17 Mat 10:26; Luk 12:2 † **8:18** 8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

19 Kɔ̰ Jeju kɨ̀ ngankɔ̰-é-je 'ree rɔ-é-tɨ; ngà lo kadɨ d'ingə-é goto, kdɔ
kosɨ dow-je d'utɨ lo ká̰ká̰. 20 Beɓa d'idə-é 'panè: Kɔ̰-i kɨ̀ ngankɔ̰-i-je d'ą̰
ta-i-tɨ ndaa-tɨ nɔ̰ɔ̰, 'ndigɨ koo-i. 21 Ngà Jeju ilə-dé-tɨ panè: Dow-je kɨ́
d'oo ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-tɨ kin ɓá 'to kɔ̰-m-je kɨ̀ ngankɔ̰-m-je.

Jeju ndángɨ yə́lbo adɨ lo tò ndingɨ
Mat 8:23-27; Mar 4:35-41

22 Ndɔ káre bè, Jeju al mɛ̰ɛ̰ tò-tɨ kɨ̀ njéndó né-je liə ɓá idə-dé panè:
«Adɨ j'gangi babo j'ɔwi turə.» Beɓa dɛ̰ d'ɔtɨ d'ɔw. 23 Lokɨ 'nəl tò d'isɨ
d'ɔw rəmə, Jeju tò ɓi ə yə́lbo ubə-dé nangɨ busɨ, ulə mbɨ̰-mbɨ̰ dɔ ba-tɨ,
man ɔw kɨ̀ rusɨ tò, adɨ dɛ̰ d'isɨ ta tujɨ-tɨ. 24 Beɓa 'ngəsɨ kɨ rɔ Jeju-tɨ
'ndəl-é panè: «Njèndó dow-je né, njèndó dow-je né, ko-ji à tɔɔ ɓoo!»
Lokɨ Jeju tɛ̰ɛ̰ kəm-é lé, ɛ̰ ndángɨ yə́l-je kɨ̀ pungum man-je adɨ 'taa koo
adɨ lo təl tò ndingɨ. 25 Go-tɨ, Jeju dəjɨ-dé panè: Kadmɛ̰ɛ̰ lə-si tò rá wa?
Ngà njéndó né-je rəmə, né kɨ́ ra né lé, ra-dé ɓəl ṇą̰ rəm, ɔr ndil-dé
rəm, adɨ 'pa-nɑ̰ ta dan-dé-tɨ 'panè: Kay! Dow kanlé, to dow kɨ́ ban wa?
Ooi, yə́l-je kɨ̀ man-je kàrè, ɛ̰ ndángɨ-dé rəmə dɛ̰ 'təl rɔ-dé go ta-tɨ liə!

Jeju tubə ndil-je kɨ́ majɨ al dɔ dow-tɨ
Mat 8:28-34; Mar 5:1-20

26 Dɛ̰ 'gangɨ babo d'ɔw dɔnangɨ Gerasa-tɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ-nɑ̰ kɨ́ dɔnangɨ
Galile. 27 Lokɨ Jeju ɨ̰ mɛ̰ɛ̰ tò-tɨ ur nangɨ ya rəmə, dingəm káre kɨ́ mɛ̰ɛ̰
ɓebo-tɨ nɔ̰ɔ̰, kɨ́ to dingəm kɨ́ ndil-je kɨ́ majɨ al 'ra-é, ɨ̰ ree rɔ-é-tɨ. Dingəm
kinlé, ulə kubɨ rɔ-é-tɨ al ya low nṵ, ɓá tò kəy al rəm; ngà lo tò-é tò
dɔɓadɨ-je-tɨ.

28 Lokɨ oo Jeju rəmə, ur kɔɔl, usɨ nja-é-tɨ ɓá ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè:
Jeju, Ngon lə Lubə kɨ́ njèkisɨ taá dɔrą̰-tɨ nṵ, 'ge ri rɔ-m-tɨ wa, m'nɔ̰ ta-i-
tɨ, 'ra-m majɨ al al. 29 Dingəm lé pa bè, kdɔtalə Jeju ndángɨ ndil kɨ́ majɨ
al lé kadɨ-é tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kɔgɨ. Ndil kɨ́ majɨ al kinlé isɨ mɛ̰ɛ̰ dingəm-tɨ kin
low nṵ, adɨ d'ilə sil ji-é-tɨ-je kɨ̀ nja-é-tɨ-je ya, ngà ɛ̰ tuwə gangɨ kɔgɨ kɔgɨ.
Ndil kɨ́ majɨ al lé, ɔsɨ-é ɔw siə diləlo-je-tɨ. 30 Jeju dəjɨ-é panè: Ri-i lə nɑ̰́
wa? Ɛ̰ panè: Ri-m lə «kosɨ-je.» Ɛ̰ pa bè, kdɔtalə ndil-je kɨ́ majɨ al 'ṇą̰
mɛ̰ɛ̰-é-tɨ. 31 Ndil-je kɨ́ majɨ al kinlé, 'nɔ̰ ta Jeju-tɨ kdɔ kadɨ un ndu adɨ
n'ɔwi boleɓe-tɨ kɨ́ sɔ̰y-é goto kin al. 32 Lokɨ d'ą̰-tɨ kinlé, kosɨ kɔsɔngɨ-je
d'ą̰ d'uso né dɔ mbal-tɨ ngɔsi nɔ̰ɔ̰. Beɓa ndil-je kɨ́ majɨ al lé 'ra ndoo
ta Jeju-tɨ kadɨ iṇə-dé adɨ n'ɔwi mɛ̰ɛ̰ kɔsɔngɨ-je-tɨ, ə Jeju ndigɨ sə-dé tɔ.
33 Ndil-je kɨ́ majɨ al lé, 'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰ dingəm-tɨ lé, 'tur mɛ̰ɛ̰ kɔsɔngɨ-je-tɨ,
adɨ kɔsɔngɨ-je lé 'təti-nɑ̰ yipɨ kàdì mbal-tɨ taá 'tusɨ babo-tɨ 'nduy man.
34 Lokɨ njéngəm kɔsɔngɨ-je d'oo né kɨ́ ra né kin bè lé, d'ą̰y d'ɔw d'ɔr
poy-é mɛ̰ɛ̰ ɓebo-tɨ rəm, mɛ̰ɛ̰ nganɓe-je-tɨ rəm. 35 Beɓa dow-je d'ɔw kdɔ
koo né kɨ́ ra né lé; lokɨ d'ɔw 'tɛ̰ɛ̰ rɔ Jeju-tɨ rəmə d'ingə dingəm kɨ́ ndil-je
kɨ́ majɨ al 'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kɔgɨ lé, isɨ nja Jeju-tɨ; ulə kubɨ rɔ-é-tɨ rəm, təl isɨ
majɨ kare rəm, adɨ ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ. 36 Dow-je kɨ́ d'oo né-je kɨ́
ra né kin kɨ̀ kəm-dé lé, d'idə-dé kəm rəbɨ kɨ́ dingəm kɨ́ ndil-je kɨ́ majɨ
al d'isɨ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ ingə-né lapiya lé. 37 Go-tɨ, dow-je kɨ́ dɔnangɨ Gerasa-tɨ
lay ya ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ, adɨ 'dəjɨ Jeju kadɨ iṇə-dé ə ɔw rangɨ.

Beɓa Jeju al mɛ̰ɛ̰ tò-tɨ kdɔ kɔsɨ təl gogɨ. 38 Rəmə, dingəm kɨ́ ndil-je kɨ́
majɨ al 'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kɔgɨ lé, nɔ̰ ta Jeju-tɨ kadɨ n'ɔw siə. Ngà Jeju tubə-é
panè: 39 'Təl 'ɔw ɓee lə-i gogɨ, 'ɔw 'ɔr poy né-je lay kɨ́ Lubə ra sə-i kin.

Beɓa dingəm lé ɔw ɔr poy né-je kí Jeju ra siə kin lay adɨ ta-é sane kɩ̀ mɛ̨ɛ̨ ɓebo lay.

Ta lə ngon lə Jayrusɨ kí dené kí tɔsɨ ndəl
kɩ̀ ta lə dené kí məsɨ ree rɔ-é-tɨ
Mat 9:1,18-26; Mar 5:21-43

40 Lokɨ Jeju təl ree ngangɨ ba-tɨ kí Galile gogɨ lé, kosɨ dow-je d'uwə-é kɨ rɔ-dé-tɨ, kdɔtalə dɛ̨ lay ya d'ą̨ dĩngɨ-dĩngɨ d'ą̨ 'ngəbɨ-é. 41 Lo-é-tɨ kinlé, dingəm káre ri-é lə Jayrusɨ ree rɔ Jeju-tɨ. Jayrusɨ lé to 'boy kí dɔ kəykəwną̨-tɨ lə jipɨ-je. Ɛ̨ ree usɨ nja Jeju-tɨ nɔ̨ ta-é-tɨ kadɨ ɔw siə mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə. 42 Kdɔtalə ngon-é kí dené kí káre-rè kí à ra ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo je bè tò oy kəy nɔ̨ɔ̨. Lokɨ Jeju isɨ ɔw siə kɨ ɓee lé, kosɨ dow-je d'ul-ną̨ go-é-tɨ mbuu, adɨ mbore-é yó-je kɨ nè-je.

43 Rəmə dené káre kí məsɨ ree rɔ-é-tɨ ɓal dɔgɨ gidɨ-é joo ą̨ dan-dé-tɨ nɔ̨ɔ̨. Ɛ̨ tujɨ nékingə-é lay kɔgɨ ɓe lə dɔktur-je kàrè, dow kí asɨ kadɨ-é lapiya goto. 44 Dené lé tɛ̨ɛ̨ gidɨ Jeju-tɨ ree ɔdɨ rɔ takubɨ liə, rəmə tajinatɨ nè ya gin məsɨ liə gangɨ ɗəsɨ. 45 Jeju dəjɨ panè: Ną̨ ɔdɨ rɔ-m wa? Rəmə dow-je lay ya 'najɨ, ɓá Piyər idə-é panè: Njèndó dow-je né, kosɨ dow-je kí d'ilə-ną̨ 'gəə dɔ-i ə́ d'ul-ną̨ dɔ-i-tɨ mbuu, 'mbor-i yó-je kɨ nè-je kin ya i 'dəjɨ dow kí ɔdɨ rɔ-i ɓəy wa? 46 Ngà Jeju ilə-é-tɨ panè: Dow ɔdɨ rɔ-m nɔ̨ɔ̨. Kdɔtalə m'gə kí tɔ́gɨ kí rɔ-m-tɨ tɛ̨ɛ̨. 47 Lokɨ dené oo kí gin-n'ɛ̀ tɛ̨ɛ̨ lé, ɛ̨ dadɨ par-par usɨ nja Jeju-tɨ pa ta rəsɨ takəm dow-je-tɨ ɔr-né gin né kí ɔdɨ-né rɔ Jeju lé rəm, idə-dé-né kəm rəbɨ kí ingə-né lapiya tajinatɨ nè lé rəm tɔ. 48 Beɓa Jeju idə-é panè: Ngon-m kí dené, kadmɛ̨ɛ̨ lə-i ajɨ-i; 'ɔw kɩ̀ lapiya.

49 Lokɨ Jeju ą̨ pa ta bè ya ɓəy rəmə, dow ɨ̨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Jayrusɨ kí to njèkun dɔ kəykəwną̨ lə jipɨ-je lé, ree idə-é panè: Ngon-i kí dené lé uwə ta-é natɨ, ə́n ə́ 'ndɔjɨ njèndó né dow-je lé al ngá! 50 Ngà lokɨ Jeju oo ta kinlé, ɛ̨ idə Jayrusɨ lé panè: «'Bəl al, mɛ̨ɛ̨-i ya 'adɨ-m par ə ngon-i kí dené lé, à kingə lapiya.» 51 Lokɨ Jeju ɔw tɛ̨ɛ̨ ɓe lə Jayrusɨ lé, ɛ̨ adɨ dow kí rangɨ ɔw siə kəy al, ngà Piyər tɔ, Ją̨ tɔ, Jakɨ tɔ, bɔbɨ ngon-je kɩ̀ kɔ̨ ngon lé tɔ ɓá d'ɔw siə kəy. 52 Dow-je lay kí d'isɨ dɔ ngon-tɨ lé, d'isɨ ta nɔ̨-tɨ, kɩ̀ ta ndingə rɔ-tɨ. Beɓa Jeju idə-dé panè: 'Nɔ̨i al! Ngon kí dené lé oy al, ngà tò ɓi kɨ tò. 53 Rəmə dɛ̨ 'sɔkɨ Jeju, kdɔtalə 'gə kí ngon kí dené lé oy. 54 Ngà Jeju uwə ji ngon lé ɓá pa ta kɩ̀ ndi-é kɩ̀ boy panè: Ngon, ɨ̨ taá! 55 Beɓa ngon kí dené lé tɔsɨ ndəl ə ɨ̨ taá tajinatɨ nè ya! Ə Jeju un ndu kadɨ d'adɨ-é né uso! 56 Né kí ra né kinlé, ɔr ndil njékojɨ ngon kí dené kinlé. Ngà Jeju ndəjɨ-dé kdɔ kadɨ 'pa d'adɨ dow oo al.

9

Jeju ulə njékɔwkulə-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo
Mat 10:1-9,11-14; Mar 6:7-13

1 Jeju ɓa njékɔwkulə-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo ə adɨ-dé tɔ́gɨ rəm, adɨ-dé tarəbɨ kadɨ 'tubə ndil-je kí majɨ al lay dɔ dow-je-tɨ rəm, ɓá kadɨ d'adɨ lapiya njémɔ̨y-je rəm tɔ. 2 Ngà ɓá ulə-dé kadɨ d'ilə mbɛ̨ kɔ̨ɓe lə Lubə rəm, ɓá kadɨ d'adɨ lapiya njémɔ̨y-je rəm tɔ. 3 Ɛ̨ idə-dé panè: Kɔw-si mba kinlé, uni né madɨ ji-si-tɨ al, uni salangɨ al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, uni mbè al rəm, uni là al rəm, ɓá ɔyi kubɨ kí rɔ-si-tɨ joo-joo al rəm. 4 Mɛ̨ɛ̨ kəy kí rá-rá kí ɔwi-tɨ lé, ɛ̨ ya isi-tɨ sar kadɨ ɨ̨i-né. 5 ††Ngà lo

† **9:5** 9:5 Knj 13:51 † **9:5** 9:5 Luk 10:4-11

lay kɨ́ dow-je 'mbatɨ kuwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ rəmə, 'tɛ̨ɛ̨i mɛ̨ɛ̨ ɓebo-é-tɨ kinlé, ə 'gəki kodɨ kɨ́ nja-si-tɨ kɔgɨ kadɨ tɔjɨ kɨ́ ta tò dɔ-dé-tɨ. 6 Njékɔwkulə-je d'ɔw kɨ́ dɔ ɓe-ɓe d'ilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ rəm, d'adɨ lapiya njémɔ̨y-je kɨ̀ lo-lo rəm tɔ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ né kɨ́ ndɔjɨ Erodɨ ɲa̰
Mat 14:1-2; Mar 6:14-16

7 †Né-je kɨ́ ra né lé, lokɨ njèkɔ̨ɓe Erodɨ oo ta-é rəmə, ndɔjɨ-é ɲa̰. Kdɔtalə dow-je madɨ 'panè: «To Ja̰ ɓá tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨.» 8 Dɛ̨ kɨ́ ná̰-je 'panè: «To Eli ɓá ree» ə dɛ̨ kɨ́ rangɨ 'panè: «To dow káre dan dow-je-tɨ kɨ́ low kɨ́ 'to njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ ɓá tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨.» 9 Ngà Erodɨ rəmə panè: «Ja̰ lé, ndɔkɨ m'adɨ 'gangɨ dɔ-é, ngà to ná̰ ɓəy ɓá dow-je d'isɨ 'pa ta-je kɨ́ bè kin dɔ-é-tɨ ɓá m'oo m'oo ɓəy tin wa?» Ə ɛ̨ sangɨ kadɨ n'oo dowbé lé.

Jeju adɨ nékuso dow-je ɓudɔgɨ lo mɨ̰
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ja̰ 6:1-14

10 Lokɨ njékɔwkulə-je 'təl 'ree rəmə, d'ɔr poy né-je lay kɨ́ 'ra lé d'adɨ Jeju. Ɛ̨ ɔr-dé go-é-tɨ ɔr-né rɔ-é kɨ̀ kár-é kəl ɓebo Betsayda-tɨ bè. 11 Ngà kosɨ dow-je 'gə, adɨ d'ɔw go-é-tɨ. Jeju uwə-dé kɨ rɔ-é-tɨ ə pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔ̨ɓe lə Lubə adɨ-dé rəm, dɛ̨ kɨ́ d'ɔw ndoo kingə lapiya rəmə, ɛ̨ adɨ-dé lapiya tɔ.

12 Ngà lokɨ kàdì isɨ ur lé, njéndó né-je kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo 'ree rɔ Jeju-tɨ d'idə-é 'panè: 'Ɔsɨ kosɨ dow-je kanlé adɨ d'ɔw nganɓe-je-tɨ, kɨ̀ kəylo-je-tɨ kɨ́ tò ngɔsi-ngɔsi kadɨ d'ingə nékuso-je, kɨ̀ lo tò-je, kdɔ lo kɨ́ j'a̰i-tɨ nè kinlé to dilə̰lo. 13 Ngà Jeju idə-dé panè: «Sə̰i ya adi-dé né d'uso.» Dɛ̨ 'təl d'ilə-é-tɨ 'panè: «Jɛ̨ j'ɔw kɨ̀ mbə̀ mɨ̰ kɨ̀ kanjɨ joo-rè ya par. Dɔmajɨ, kadɨ jɛ̨ ya j'ɔw j'ndogɨ nékuso j'adɨ dow-je kin lay je bè tá.» 14 Dɛ̨ 'pa bè kdɔtalə dingəm-je ya kɔr-dé à ra ɓudɔgɨ lo mɨ̰ je bè. Jeju idə njéndó né-je lé panè: «Uwəi dow-je adɨ d'isɨ nangɨ kɔrmɨ̰ kɔrmɨ̰ je bè.» 15 Dɛ̨ 'ra bè ya tɔ, adɨ d'adɨ dow-je d'isɨ nangɨ lay.

16 Jeju taa mbə̀ kɨ́ mɨ̰ kɨ̀ kanjɨ kɨ́ joo lé, itə kəm-é kɨ dɔra̰-tɨ ra oiyo Lubə dɔ-tɨ, ɓá gángɨ dana̰ adɨ njéndó né-je kadɨ 'ləbɨ kosɨ dow-je. 17 Dɛ̨ lay ya d'uso né 'ndan ndɛ̨́-ndɛ̨́; adɨ d'ɔy dɔdum-é-je kɨ́ na̰y rusɨ kàrè dɔgɨ gidɨ-é joo.

Piyər pa rəsɨ kɨ́ Jeju to dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é
Mat 16:13-28; Mar 8:27-31

18 Ndɔ káre bè, Jeju ɔr rɔ-é kɨ̀ kár-é pa ta kɨ̀ Lubə ə njéndó né-je liə d'ɔw siə natɨ ngá ɓá ɛ̨ dəjɨ-dé ta panè: «Kosɨ dow-je lé 'panè m'to ná̰ wa?» 19 †Dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè: «Dow-je kɨ́ dan-tɨ-je 'panè: “I 'to Ja̰ kɨ́ njèra dow-je batɛ̨m”, ə dɛ̨ kɨ́ ná̰-je 'panè: “I 'to Eli”, ə dɛ̨ kɨ́ rangɨ ɓəy 'panè: “I 'to dow káre dan dow-je-tɨ kɨ́ low kɨ́ 'to njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ ɓá tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨.”» 20 †Ngá Jeju təl dəjɨ-dé panè: «Ə kɨ́ go gə-é-tɨ lə-si sə̰i ya bè lé, ma̰ m'to ná̰ wa?» Piyər ilə-é-tɨ panè: «I 'to Kristɨ*.» 21 Jeju ndəjɨ-dé ɲa̰ kadɨ 'pa ta-é d'adɨ dow al.

Jeju pa ta kɨ́ dɔ koy-é-tɨ kɨ̀ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mat 16:21-28; Mar 8:31-33

---

† **9:7** 9:7 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 † **9:19** 9:19 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8
† **9:20** 9:20 Ja̰ 6:68,69 * **9:20** 9:20 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é.

22 Jeju təl ilə dɔ-tɨ panè: «Tò kadɨ Ngon lə dow à kingə kɔ̰ ṇą̰;
'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je, kɨ̀ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-
je ndukun-je d'a mbatɨ-é, d'a tɔl-é, ngà ndɔ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə rəmə à
tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̰ẹ̰.» 23 †Bəy ɓá ẹ̰ idə-dé lay panè: «Kinə dow ndigɨ
kun go-m rəmə, kadɨ ta rɔ-é ɔ̰-é al, kadɨ un kagdəsɨ liə utɨ kɨ̀ ndɔ-é
ndɔ-é ə un go-m. 24 †Kdɔ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ndigɨ kajɨ rɔ-é lé à tujɨ rɔ-é,
ngà dow kɨ́ ilə rɔ-é kɔgɨ kdɔ ta lə-m ɓá à kajɨ rɔ-é. 25 Kadɨ dow ingə
né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lay ə dajɨ rɔ-é tujɨ əse ẹ̰ ya tujɨ rɔ-é lé, majɨ-é to ri
wa? 26 Kdɔtalə dow kɨ́ ra rɔsɔl dɔ-m-tɨ, kɨ̀ dɔ ta-je-tɨ lə-m lé, lokɨ Ngon
lə dow à ree dan riɓa-tɨ liə, kɨ̀ dan riɓa-tɨ lə Bɔbɨ-é, kɨ̀ 'lə malayka-je
kɨ́ d'aa njay lé, ẹ̰ à ra rɔsɔl dɔ-é-tɨ ya tɔ. 27 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ;
dow-je madɨ dan dẹ̰-tɨ kɨ́ d'ą̰ nè kinlé, d'a koo kɔ̰ɓe lə Lubə lé, ɓəy ɓá
d'a koy.»

Rɔ Jeju mbəl
Mat 17:1-9; Mar 9:2-10; 2Pi 1:16-18

28 Asɨ ndɔ jiną̀y joo je bè go ta-je-tɨ kɨ́ Jeju pa kinlé, ẹ̰ ɓa Piyər, kɨ̀ Ją̰,
kɨ̀ Jakɨ adɨ d'ɔw siə ə al dɔ mbal-tɨ kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə. 29 Lokɨ ẹ̰ isɨ pa
ta kɨ̀ Lubə lé, takəm-é mbəl tò gay ə kubɨ-je liə təl nda mbəy-mbəy ə
ndɔ̰y ngilingɨ-ngilingɨ. 30 Rəmə tajinatɨ nè ya dingəm-je joo d'ą̰ d'ɔjɨ ta
kɨ̀ Jeju. To Moiyijɨ kɨ̀ Eli kɨ́ 'tẹ̰ẹ̰ kɔy, 31 rɔ-dé ɔ̰ njoy-njoy adɨ lo ndógɨ
doo ə d'ą̰ d'ɔjɨ ta kɨ̀ Jeju dɔ koy-tɨ kɨ́ ẹ̰ à kɔw koy ɓebo Jorijalẹ̰m-tɨ kdɔ
tɔl-né ta kullə liə. 32 Piyər kɨ̀ madɨ-é-je lé, 'tò ɓi d'adɨ dan-dé oy rəgɨ-
rəgɨ; ngà lokɨ 'tẹ̰ẹ̰ kəm-dé rəmə d'oo ndógɨ lə Jeju rəm, d'oo dingəm-je
joo kɨ́ d'ą̰ rɔ-é-tɨ lé rəm tɔ. 33 Lokɨ dingəm-je kɨ́ joo kinlé d'isɨ d'iṇə Jeju
kdɔ kɔw rəmə, Piyər idə-é panè: Njèndó dow-je né, majɨ ṇą̰ kadɨ j'isi
nè ya ngá. Adɨ j'rai kəykubɨ mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyijɨ
ə káre à to 'lə Eli tɔ. Piyər gə mẹ̰ẹ̰ ta kɨ́ ẹ̰ ą̰ pa lé al. 34 Lokɨ ą̰ pa ta lé
bè ya rəmə, kilndi ree səbɨ dɔ-dé-tɨ rɨpɨ. Lokɨ kilndi səbɨ dɔ-tɨ lé, ɓəl
ində bandɨ njéndó né-je gangɨ. 35 ††Rəmə dan kilndi-tɨ lé, ndi dow ɓa
panè: Ẹ̰ kinlé, to ngon-m, m'mbətɨ-é; ooi ta liə. 36 Ngà go ndi dow-tɨ
kɨ́ ɓa lé rəmə, d'oo Jeju ya ą̰ kɨ̀ kár-é. Njéndó né-je d'adɨ ta-dé tò kɨ̀
mundɨ-é ə mẹ̰ẹ̰ ndɔ-é-je-tɨ kinlé, dẹ̰ d'ɔr poy né kɨ́ d'oo kin d'adɨ dow
al.

Jeju adɨ lapiya ngon kɨ́ ndil kɨ́ majɨ al isɨ mẹ̰ẹ̰-é-tɨ
Mat 17:14-21; Mar 9:14-29

37 Lo aa go-tɨ, lokɨ d'ḭ dɔ mbal-tɨ d'isɨ risɨ nangɨ lé, kosɨ dow-je kɨ́ 'tò
nduy-nduy ya 'tilə kəm Jeju; 38 rəmə dan kosɨ dow-je-tɨ lé, dow káre pa
ta boy-boy panè: Njèndó dow-je né, m'ra-i kɔgri ya, ilə kəm-i dɔ ngon-
m-tɨ adɨ-m, kdɔtalə ẹ̰ to ngon-m kɨ́ káre-rè. 39 Taá-taá ya ndil kɨ́ majɨ
al uwə-é rəmə, tajinatɨ nè ya ra-é adɨ nɔ̰ boy-boy, sikɨ-é kɨ̀ tógɨ-é tógɨ-é
adɨ əm ta-é ḭ pukɨ-pukɨ, adɨ-é kɔ̰ ṇą̰ ə iṇə-é kalangɨ al, adɨ tokɨ dow kɨ́
oy bè 40 M'ra ndoo ta njéndó né-je-tɨ lə-i kadɨ 'tubə ndil lé dɔ-é-tɨ kɔgɨ
ya, ngà dẹ̰ d'asɨ al. 41 Beɓa Jeju panè: Sə̰i ko dow-je kɨ́ njémẹ̰ẹ̰ngą̰-je kɨ̀
njémẹ̰ẹ̰ndul-je kan! M'a kisɨ sə-si natɨ asɨ kaglo ban ɓəy wa? M'a kisɨ
dɔ-tɨ sə-si asɨ kaglo ban ɓəy wa? Go-tɨ, təl idə bɔbɨ ngon lé panè: 'Ree
kɨ̀ ngon-i lé nè bè. 42 Lokɨ ngon lé isɨ ree rəmə, ndil kɨ́ majɨ al lé, ɔsɨ-é

† **9:23** 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 † **9:24** 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Ją̰ 12:25 † **9:35** 9:35 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † **9:35** 9:35 2Pi 1:17,18

ilə-é nangɨ ə sikɨ-é ṇą̃, ngà Jeju ndángɨ ndil kí majɨ al lé, ə adɨ ngon lé
lapiya, ɓá təl ulə-é ji bɔbɨ-é-tɨ. 43 Dow-je lay ya tɔ́gɨ lə Lubə kí tò ɓəl
kinlé ɔr ndil-dé.

Nja joo kí Jeju pa ta dɔ koy-é-tɨ
Mat 17:22-23; Mar 9:30-32

Lokɨ né-je lay kí Jeju ra lé, ɔr ndil dow-je lay adɨ tagɨr lə-dé tò kí dɔ-tɨ
ya ɓəy lé, ę̃ idə njéndó né-je liə panè: 44 Ta kí m'ɔw kidə-si kinlé, uwəi
dɔ-si-tɨ majɨ: «Ngon lə dow lé, d'a kilə-é ji dow-je-tɨ.» 45 Ngà njéndó
né-je 'gə mę̃ę̃ ta kinlé al. Ta lé tokɨ ɓɔyɔ sə-dé dɔ-é kdɔ kadɨ 'gə mę̃ę̃-é
al; ə dę̃ 'ɓəl lo dəjɨ-é ta dɔ-tɨ rəm tɔ.

Sé ną́ ɓá to dow kɨ́ boy ṇą̃ wa?
Mat 18:1-7; Mar 9:33-37

46 †Njéndó né-je lə Jeju d'isɨ 'najɨ-ną̃ ta kadɨ d'oo sé ną́ ɓá to kí boy
ṇą̃ dan-dé-tɨ wa? 47 Jeju gə tagɨr kí mę̃ę̃-dé-tɨ adɨ un ngon kí ndę̃ bè
adɨ-é ą̃ mbɔ́-é-tɨ; 48 †ngá ɓá idə-dé panè: Dow kí rá-rá kí uwə ngon kin
kɨ rɔ-é-tɨ kdɔ ta lə-m lé, to mą̃ ya tɔ ɓá dowbé uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ tin; ə
dow kí uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ kin rəmə, to njèkulə-m ya tɔ ɓá dowbé uwə-é
kɨ rɔ-é-tɨ tin. Kdɔ dow kí oo rɔ-é kɨ ngon dow dan-si-tɨ lay kinlé, ę̃ ɓá
to dow kí boy ṇą̃.

Dow kɨ́ ɔsɨ-si ta al lé to dow lə-si
Mar 9:38-41

49 Ją̃ un ta panè: «Njèndó dow-je né, ję̃ j'oo dow káre un ri-i ɓá isɨ
tubə-né ndil-je kí majɨ al dɔ dow-je-tɨ ə́ j'sangɨ kadɨ j'ɔgɨ-é dɔ-tɨ, kdɔ
ę̃ un go-i sə-ji al.» 50 Ngà Jeju ilə-é-tɨ panè: Ɔgɨ-é dɔ-tɨ al, kdɔ dow kí
ɔsɨ-si kì ta al lé, to dow lə-si.

Jeju iṇə dɔnangɨ Galile kdɔ kɔw Jorijalę̃m

Be káre bè dɔnangɨ Samari-tɨ mbatɨ Jeju

51 Lokɨ ndɔ-je lə Jeju nąy ngɔsi kadɨ Lubə à kun-é kɨ dɔrą̃-tɨ lé, ę̃ un
ndi-é ə ą̃ dɔ-tɨ njangɨ kadɨ n'ɔw ɓebo Jorijalę̃m-tɨ. 52 Ę̃ ulə dow-je kete
nɔ̃-é-tɨ. Lokɨ dę̃ d'ungɨ-ną̃ rebəə d'ɔw rəmə, 'tę̃ę̃ mę̃ę̃ ngonɓe-tɨ káre
kí dɔnangɨ Samari-tɨ, kdɔ ra né-je kete ngəbɨ-é-né. 53 Ngà dow-je kí
ngonɓe-é-tɨ 'ndigɨ kuwə-é kɨ rɔ-dé-tɨ al, kdɔ ę̃ un rəbɨ kí ɔw kɨ ɓebo
Jorijalę̃m-tɨ. 54 Lokɨ Jakɨ-je kì Ją̃ kí 'to njéndó né-je lə Jeju d'oo né kin
bè lé, d'idə-é 'panè: 'Ɓaɓe, i 'ndigɨ kadɨ j'dəjɨ pər kadɨ ị̃ dɔrą̃-tɨ ree
ró-dé wa? 55 Jeju təl kəm-é kɨ rɔ-dé-tɨ ɓá kɔl sə-dé panè: [To tagɨr ri
ɓá tò mę̃ę̃-si-tɨ bè wa! 56 Ngon lə dow lé, ree kdɔ tɔl dow-je al, ngà ę̃
ree kdɔ kajɨ-dé.]† Beɓa dę̃ d'ɔtɨ d'ɔw ngonɓe-tɨ kí rangɨ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kun go Jeju
Mat 8:18-22

57 Lokɨ dę̃ d'ɔw dɔ rəbɨ-tɨ lé, dow káre idə Jeju panè: «M'a kun go-i
lo lay kí 'a kɔw-tɨ.» 58 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Tal-je d'ɔw kì ɓe tò-dé nɔ̃ɔ̃,
ɓá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ɔw kì kəy tò-dé tɔ. Ngà Ngon lə dow
lé, lo kí kadɨ ulə dɔ-é-tɨ ya kàrè goto.» 59 Jeju idə dow kí rangɨ panè:
'Un go-m. Ngà ę̃ ilə-é-tɨ panè: «'Ɓaɓe, 'adɨ-m tarəbɨ adɨ m'ɔw m'dubɨ
bɔbɨ-m mɔkɨ tá.» 60 Ngà Jeju idə-é panè: «'Iṇə dę̃ kí d'oy adɨ 'dubɨ

† **9:46** 9:46 Luk 22:24 † **9:48** 9:48 Mat 10:40; Luk 10:16; Ją̃ 13:20 † **9:56** 9:56 Ta-je kí tò mbunə̃ né-tɨ kinlé [...] goto mę̃ę̃ mbete-je-tɨ kí dɔsą̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ.

dow-je lə-dé kí d'oy, ə i rəmə, 'ɔw ilə mbɛ̨ kɔ̨ɓe lə Lubə.» 61 Dow káre
pa ɓəy panè: 'Baɓe, m'ndigɨ kun go-i, ngà kadɨ ɓá 'adɨ-m tarəbɨ kadɨ
m'ɔw m'ra lapiya dow-je kí mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə-m mɔkɨ tá. 62 Ngá ɓá Jeju
idə-é panè: Dow kí uwə kɔsɨ mangɨ-je ɔw ndɔr-né ɓá gɔ̨ɔ̨ lo go-é-tɨ
gogɨ lé, kullə kɔ̨ɓe lə Lubə tuwə-é al.

10

Ta kí sɔbɨ dɔ njéndó né-je kí kɔrsiri gidɨ-é joo kí Jeju ulə-dé
Mat 9:37-38; 10:7-16; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

1 Go-tɨ, 'Baɓe Jeju mbətɨ njéndó né-je kí rangɨ kɔrsiri gidɨ-é joo ə
ulə-dé kadɨ d'ɔw joo-joo kete nɔ̨-é-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ lay, kɨ̀ lo-je-tɨ lay kí
tò kadɨ ɛ̨ ya kàrè à kɔw-tɨ tɔ. 2 †Ɛ̨ idə-dé panè: Ko kí tò kijə nɑ̨, ngà
njékijə-é-je ɓá 'nɑ̨ al. Ə̃n ə́ 'pai ta kɨ̀ 'ɓa njèko kí tò kijə lé, kadɨ ulə
kɨ̀ njérakullə-je titɨ. 3 †Ɔwi! Yən, m'ulə-si titɨ-nɑ̨ kɨ̀ ngan batɨ-je bè dan
jagɨm-je-tɨ. 4 Uni mbu là al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, ɔyi saba al
rəm, ɓá ɑ̨i nangɨ kɨ̀ rəbɨ-rəbɨ 'rai lapiya dow-je al rəm tɔ. 5 Mɛ̨ɛ̨ kəy kí
rá-rá kí ɔwi-tɨ lé, ta kí a pai kete mɔkɨ ə́n: «Kadɨ lapiya nɑ̨̀y mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ
kin!» 6 Kinə dow nojɨ isɨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lé nɔ̨ɔ̨ rəmə, lapiya lə-si à nɑ̨̀y siə.
Ngà kinə dow nojɨ goto tɔ rəmə, lapiya lə-si à təl ree rɔ-si gogɨ tɔ. 7 †Isi
mɛ̨ɛ̨ kəy-é-tɨ kinlé, ə né kí d'adɨ-si ya usoi rəm, ɑ̨yi rəm. Kdɔtalə to
tó-é kadɨ njérakullə ingə nékugə dɔji-é. Iləi kɨ̀ takəy-takəy al.* 8 Mɛ̨ɛ̨
ɓebo kí rá-rá kí ɔwi-tɨ, ɓá d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ, ə d'adɨ-si nékuso rəmə
usoi 9 rəm, adi lapiya njémɔ̨y-je kí d'isɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-é-tɨ lé, ə idəi dow-je
kí titɨ 'painè: Kɔ̨ɓe lə Lubə ree ngɔsi rɔ-si-tɨ. 10 †Ngà mɛ̨ɛ̨ ɓebo kí rá-
rá kí ɔwi-tɨ, ɓá d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ al lé, ɔwi pandangɨ lo-je-tɨ kí mɛ̨ɛ̨
ɓe-é-tɨ lé, ə 'painè: 11 †«Kodɨ kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lə-si kí ɨ̨ nja-ji-tɨ ya kàrè
j'ɔw mbing j'gəkɨ dɔ-si-tɨ gogɨ. Bè ya kàrè, kadɨ 'gəi kí kɔ̨ɓe lə Lubə
lé, ree ngɔsi.» 12 †M'a kidə-si rəsi; mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-tɨ kinlé ta kí gangɨ kí dɔ
ɓebo-é-tɨ kinlé, à ngɑ̨ nɑ̨ kitə ta kí gangɨ kí dɔ Sɔdɔm-tɨ ɓəy.

Tujɨ kí sɔbɨ dɔ ɓe-je kí 'mbatɨ kadɨ mɛ̨ɛ̨-dé
Mat 11:21-24

13 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sɑ̨i dow-je kí Korajɛ̨! Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sɑ̨i
dow-je kí Betsayda! Kdɔ nékɔjɨ-je kí tokɨ ra dan-si-tɨ nè kinlé, lé tokɨ
ra dɔnangɨ Tir-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ Sidɔ̨-tɨ je bè rəmə lé dow-je kí titɨ d'a kulə
kubɨ sakɨ rɔ-dé-tɨ tò-né buu-tɨ, kdɔ kiɲə-né panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ
low nu̱ ngá! 14 Gin-é kin ɓá, ndɔ gangta-tɨ lé, ta kí gangɨ kí dɔ-si-tɨ à
ngɑ̨ nɑ̨ kitə ta kí gangɨ kí dɔ dɔnangɨ Tir-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Sidɔ̨ ɓəy. 15 Ngà
sɑ̨i dow-je kí Kapɛrnayim, ooi 'painè se riɓa lə-si kin à kɔw sə-si sar
dɔrɑ̨-tɨ wa? Bè al, à tokɨ təl sə-si kɨ nangɨ sar kɨ mɛ̨ɛ̨ lo kí koó-tɨ.

16 †Dow kí taa ta lə-si lé, taa ta lə-m tɔ. Ngà dow kí ɔsɨ-si ngərəngɨ
rəmə, to mɑ̨ ya tɔ ə́ ɔsɨ-m ngərəngɨ tin. Ə dow kí ɔsɨ-m ngərəngɨ lé, to
njèkulə-m tɔ ɓá dowbé ɔsɨ-é ngərəngɨ tin.

---

† **10:2** 10:2 Mat 9:37,38 † **10:3** 10:3 Mat 10:16 † **10:7** 10:7 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 * **10:7** 10:7 Jeju ɔgɨ-dé kɔw kəy lə dow-je al. Ngà ɛ̨ ndigɨ kadɨ 'tò kəy lə dow káre ə lo aa d'ɨ̨ kete-kete al. Kdɔ mba tò ɓe joo ə ində nane. † **10:10** 10:10 Knj 13:51 † **10:11** 10:11 Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5 † **10:12** 10:12 a Mat 11:24; b Mat 10:15 † **10:16** 10:16 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; Jɑ̨ 13:20

17 Dɛ̨ kí kɔrsiri kí Jeju ulə-dé lé, 'təl 'ree kí rɔnəl ə 'panè: 'Ɓaɓe, kɨ̀
ri-i lé, ndil-je kí majɨ al ya kàrè d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ lə-ji. 18 Beɓa Jeju
idə-dé panè: M'oo Satą̨ i̧ dɔrą̨-tɨ titɨ-nąʼ kɨ̀ təl ndi bè usɨ nangɨ nè. 19 Ooi
bè, m'adɨ-si tɔ́gɨ kadɨ 'njiyəi-né dɔ li-je-tɨ, kɨ̀ dɔ jinə̨-je-tɨ, kɨ̀ dɔ tɔ́gɨ-je-tɨ
lay kí njèba ɔw-né, ə né káre ya kàrè à ra-si al. 20 Bè ya kàrè, 'rai rɔnəl
kdɔtalə ndil-je kí majɨ al kí d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ lə-si kin al. Ngà 'rai
rɔnəl kdɔtalə ri-si kí tokɨ ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ dɔrą̨-tɨ kin tá.

Lubə tɛ̨ɛ̨ dɔ Poyta kí Majɨ adɨ ngan dow-je
Mat 11:25-27; 13:16-17

21 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé ya Ndil kí aa njay ra Jeju adɨ rɔ-é nəl-é nąʼ adɨ
panè: Bɔbɨ-m kí 'to 'Ba dɔrą̨ kɨ̀ dɔnangɨ, m'tɔ́y-i, kdɔ 'ɓɔyɔ dɔ né-je kin
kɨ̀ njégosɨ-je kɨ̀ njénégə-je rəmə ngan dow-je kin ɓá 'tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é adɨ-dé.
Oiyo, Bɔbɨ-m, m'tɔ́y-i kdɔ to ndigɨ lə-i kadɨ né kinlé tò bè†. 22 †Bɔbɨ-m
təl kɨ̀ né-je lay adɨ-m. Dow kí gə-m mą̨ Ngon lə Lubə lé goto. Bɔbɨ-m
ya par ə́ gə-m. Ə dow kí gə Bɔbɨ-m ya goto. Mą̨ ya par ə́ m'gə Bɔbɨ-m
lé, ə dow kí mą̨ ngon-é lé ya m'tɛ̨ɛ̨ kəm-é dɔ-é-tɨ ɓá à gə-é tɔ.
23 Go-tɨ, Jeju təl kəm-é kɨ rɔ njéndó né-je-tɨ liə ə idə-dé dɛ̨ ya kɨ̀ kár-dé
gay panè: Dow-je kí kəm-dé oo né-je kí sə̨i ooi kinlé 'to njénékumə̨-je!
24 Beɓa m'a kidə-si rəsɨ kí njépata-je kí ta Lubə-tɨ nąʼ, kɨ̀ ngar-je nąʼ ya
'ndigɨ koo né-je kí sə̨i ooi kin ya, ngà d'oo al; 'ndigɨ koo ta-je kí sə̨i ooi
kin ya, ngà d'oo al.

Gosta kí sɔbɨ dɔ dow kí Samari kí to dow kí majɨ
Mat 22:34-40; Mar 12:28-34

25 †Dow káre kí njèndó dow-je ndukun sangɨ kdɔ koo ta kí mɛ̨ɛ̨ Jeju-tɨ
adɨ i̧ taá dəjɨ-é panè: «Njèndó dow-je né, ri ɓá m'a ra kdɔ kadɨ m'isɨ-né
kəm sartagangɨ wa?» 26 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: «'Ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete
ndukun-je-tɨ 'panè ri wa? I 'ndó lé, 'ndàngɨ 'panè ri wa?»
27 Ɛ̨ ilə Jeju-tɨ panè: «'A ndigɨ 'Ɓaɓe Lubə lə-i kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-i káre-rè, kɨ̀
ndil-i lay, kɨ̀ tɔ́gɨ-i lay rəm, kɨ̀ tagɨr lə-i lay rəm, ɓá 'a ndigɨ dow madɨ-i
tò kɨ rɔ-i bè rəm tɔ.»‡ 28 Beɓa Jeju idə-é panè: «Ta lé, i ilə-tɨ majɨ nąʼ!
'Ra né kinlé ya rəmə 'a kisɨ kəm.»
29 Ngà ɛ̨ ndigɨ ra kadɨ 'lə-n'ɛ̀ to najɨ adɨ dəjɨ Jeju panè: «Ną́ ɓá to
dow madɨ-m wa?» 30 Jeju təl un ta panè: «Dingəm káre bè i̧ ɓebo
Jorijalɛ̨m-tɨ isɨ ɔw ɓebo Jeriko-tɨ, rəmə bɔkaya-je 'gangɨ-é 'taa né-je liə
lay, 'tində-é mbukɨ-mbukɨ d'adɨ tò kəm yo ə 'tusɨ-é d'inə̨-é d'ɔw lo lə-
dé. 31 Ə dow káre kí to njègugné lə Lubə i̧ Jorijalɛ̨m isɨ ree kɨ̀ rəbɨ kí
káre kinlé tɔ. Lokɨ ree da dɔ dingəm-tɨ lé rəmə, ɛ̨ ijə rɔ-é kɨ̀ nganglo-
nganglo dəə ɔw. 32 Go-tɨ, dow káre kí gin kojɨ-tɨ lə Lebi ree tɛ̨ɛ̨ lo-tɨ
kinlé tɔ, ɓá oo dingəm lé rəmə, ijə rɔ-é kɨ̀ nganglo-nganglo dəə ɔw
ya ɓəy. 33 Ngà dow káre kí dɔnangɨ Samari-tɨ kí isɨ ɔw mba ə́ ree tɛ̨ɛ̨
lo-tɨ kinlé ɓá oo dingəm lé rəmə ta ɔ̨ mɛ̨ɛ̨-é nąʼ kdɔ ta liə. 34 Beɓa ɔtɨ
ree rɔ-é-tɨ ə ungɨ ubɨ, kɨ̀ man nduu ta dò-je-tɨ lé ndəm-né ɓəy ɓá un-é
səbɨ-é dɔ koro-tɨ liə ɔw siə kəy mba-je-tɨ ə tɔsɨ kəm-é go-é-tɨ. 35 Lokɨ
lo aa lé, ɛ̨ ɔr là kí dow à ra kullə ndɔ joo ɓá à kingə, adɨ njèkoo go
kəy mba-je lé, ə idə-é panè: "'Tɔsɨ kəm-i go-é-tɨ adɨ-m rəm, ɓá né-je
lay kí 'a tujɨ dɔ-é-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ kinlé, ndɔ kí m'təl rəmə jè idə-m ə

† **10:21** 10:21 1Kɔ 1:17-29 † **10:22** 10:22 a Ją̨ 3:35; b Ją̨ 10:15 † **10:25** 10:25 Mat 22:35-40; Mar 12:28-34 ‡ **10:27** 10:27 Mbl 19:18; Det 6:5

mą̃ ya m'a kugə-i.”» 36 Jeju təl dəjɨ njèndó dow-je ndukun lé panè:
«Kɨ́ go koo-é-tɨ lə-i lé, dan dow-je-tɨ kɨ́ mutə kinlé, ę̃ kɨ́ rá ɓá to dow
madɨ dingəm kinlé wa?» 37 Beɓa ę̃ ilə Jeju-tɨ panè: «To ę̃ kɨ́ njèkoo
kəmtondoo liə kin.» Bè ngá ɓá Jeju idə-é panè: «'Ɔw, ə i kàrè 'ra bè ya
tɔ.»

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔw Jeju ɓe lə Martɨ-je kɨ̀ Mari

38 †Lokɨ Jeju usɨ rebəə kɨ̀ njéndó né-je liə, ɓá ɔw mę̃ę̃ ngonɓe-tɨ káre
bè lé, dené káre kɨ́ ri-é lə Martɨ uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ mę̃ę̃ kəy-tɨ liə. 39 Ə Mari
kɨ́ to ngonkɔ̃ Martɨ lé, isɨ nangɨ nja 'Ɓaɓe-tɨ isɨ oo ta-je liə. 40 Kullə-je kɨ́
gay-gay kɨ́ mę̃ę̃ kəy-tɨ un Martɨ ną̃ą̃ adɨ ę̃ ɔtɨ ratɨ ree panè: 'Ɓaɓe, kiną̃ə
kɨ́ ngonkɔ̃-m iną̃ə-m kɨ̀ kar-m ya ta kullə-tɨ kinlé, 'usɨ-i-tɨ al ɓan al wa?
'Idə-é adɨ ree ra sə-m kullə. 41 'Ɓaɓe ilə-é-tɨ panè: Martɨ, Martɨ, mę̃ę̃-i
ą̃ kə́kə́kə́ rəm, rɔ-i ɓa ɗakɨ-ɗakɨ kdɔ né-je ną̃ą̃ ya, 42 ngà né káre ya par
ə to né kɨ́ majɨ ną̃ą̃. Mari ɓá mbətɨ ę̃ kɨ́ majɨ ną̃ą̃ kɨ́ dow à taa ji-é-tɨ ndą̃
al.

11

Néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ pa ta kɨ̀ Lubə
Mat 6:9-13; 7:7-11

1 Ndɔ káre bè, Jeju isɨ lo-tɨ madɨ isɨ pa ta kɨ̀ Lubə. Lokɨ pa ta kɨ̀ Lubə
gin-é gangɨ lé, dow káre dan njéndó né-je-tɨ liə dəjɨ-é panè: 'Ɓaɓe,
'ndó-ji lo pa ta kɨ̀ Lubə titɨ kɨ́ Ją̃ ndó-né njéndó né-je liə bè tɔ. 2 Jeju
ilə-dé-tɨ panè: Lokɨ isi 'pai ta kɨ̀ Lubə rəmə, 'painè:
Bɔbɨ-ji, kadɨ dow-je 'gə kɨ́ 'aa njay; kadɨ kɔ̃ɓe lə-i ree.
3 'Adɨ-ji nékuso kɨ́ asɨ ta-ji kɨ̀ ndɔ-je lay.
4 'Iną̃ə go majal-je lə-ji kɔgɨ,
kdɔ ję̃ kàrè j'isɨ j'iną̃ə go majal-je kɨ́ dow-je d'isɨ 'ra sə-ji lé kɔgɨ tɔ.
Ə 'iną̃ə-ji adɨ j'usɨ mę̃ę̃ nénąą̃-tɨ al.
5 Ɡo-tɨ, Jeju ilə dɔ-tɨ panè: Dow káre dan-si-tɨ je bè, ɓá nam-é isɨ nɔ̃ɔ̃,
ɓá ę̃ ɔw ndəl-é ndɔɔ dan lo-tɨ panè: Nam-m, adɨ-m m'tunąą̃-i mbə̀ mutə.
6 Kdɔtalə nam-m káre ị̃ mba-tɨ ree rɔ-m-tɨ ə́ m'oo né kɨ́ m'a kadɨ-é al.
7 Ɓá kinə nam-é lé, to kəy je bè ya ilə-é-tɨ panè: I 'ndɔjɨ-m al. Tarəbɨ
tokɨ kutɨ ngá, ɓá ję̃ kɨ̀ ngan-m j'to nangɨ rəm ngá, adɨ m'a kị̃ taá kadɨ-i
mbə̀ lé al. 8 M'idə-si m'adɨ ooi, kinə lé, ị̃ taá adɨ-é mbə̀ lé, kdɔtalə to
kɨ́ ę̃ to nam-é kin al kàrè, à kị̃ taá kdɔtalə ndɔjɨ kɨ́ ndɔjɨ-é ɓəy-ɓəy kin
ya, kdɔ kadɨ-é né-je lay kɨ́ ę̃ ɔw ndoo-é lé.
9 Ə m'idə-si m'panè: 'Dəji ə d'a kadɨ-si; 'sangi ə a kingəi; indəi tarəbɨ
ə d'a tę̃ę̃ kadɨ-si. 10 Kdɔ dow kɨ́ dəjɨ ya ə d'adɨ-é; dow kɨ́ sangɨ ə ingə;
dow kɨ́ ində tarəbɨ ə 'tę̃ę̃ d'adɨ-é. 11 Ną̃ą̃ dan-si-tɨ ɓá ngon-é dəjɨ-é mbə̀
rəmə à kadɨ-é ər wa? Əse dəjɨ-é kanjɨ rəmə à kadɨ-é li wa? 12 Əse
ngon-é dəjɨ-é kɔw rəmə à kadɨ-é jiną̃ wa? 13 Ə są̃i kɨ́ 'toi njémę̃ę̃ndul-je
kàrè, 'gəi kadɨ né-je kɨ́ majɨ-majɨ ngan-si-je rəm, ngà Bɔbɨ-si kɨ́ dɔrą̃-tɨ
kɨ́ ban ɓá à kadɨ Ndil kɨ́ aa njay dow-je kɨ́ 'dəjɨ-é lé al wa?

Dow-je 'ɓa Jeju 'boy lə ndil-je kɨ́ majɨ al
Mat 12:22-32; Mar 3:22-30

14 Ndɔ káre bè, Jeju tubə ndil kɨ́ majɨ al kɨ́ isɨ mę̃ę̃ dingəm-tɨ ra-é adɨ
pa ta al. Lokɨ ndil kɨ́ majɨ al lé tę̃ę̃ kɔgɨ ya rəmə, dingəm lé pa ta adɨ

† **10:38** 10:38 Ją̃ 11:1

né-é ɔr ndil kosɨ dow-je. 15 †Ngà dow-je kɨ́ dan-tɨ-je 'panè: To tɔ́gɨ lə
Beljebul, kɨ́ to 'boy lə ndil-je kɨ́ majɨ al ɓá Jeju isɨ tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ
al. 16 †Ə dẹ kɨ́ nɑ̨́-je 'ndigɨ nɑ̨-é kdɔ koo ta kɨ́ mę̣ę̣-é-tɨ adɨ 'dəjɨ-é kadɨ ra
nékɔjɨ kɨ́ į̣ dɔrɑ̨-tɨ kadɨ d'oo. 17 Ngà Jeju gə tagɨr-je lə-dé ɓətɨ adɨ idə-dé
panè: Kɔ̨ɓe kɨ́ rá-rá ya ɓá dow-je kɨ́ mę̣ę̣-é-tɨ 'gángɨ-nɑ̨ d'ɔsɨ-nɑ̨ kɨ̀ ta
lé, à təl ndubəɓe; kəy-je kɨ́ mę̣ę̣ ɓe-é-tɨ kinlé kàrè, à tɔ nangɨ dɔ-nɑ̨-tɨ
rum-rum rəm. 18 Kinə Satɑ̨ ya gangɨ rɔ-é danɑ̨ ɔsɨ rɔ-é kɨ̀ ta lé, kɔ̨ɓe liə
à kɑ̨ lo kɑ̨-é-tɨ gərərə ban wa? M'pa bè kdɔ sə̨ɨ 'painè to tɔ́gɨ lə Beljebul
ɓá m'isɨ m'tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al. 19 Ə kinə to tɔ́gɨ lə Beljebul ɓá
m'isɨ m'tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al, ngà dow-je lə-si ə d'isɨ 'tubə-dé kɨ̀
tɔ́gɨ lə nɑ̨́ ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta dɔ-si-tɨ! 20 Ngà kinə
to tɔ́gɨ Lubə tɔ ɓá m'isɨ m'tubə-né ndil-je kɨ́ majɨ al rəmə, to kɔ̨ɓe lə
Lubə ya ngá ə́ ree tę̣ę̣ rɔ-si-tɨ tin. 21 Lokɨ dow kɨ́ njètɔ́gɨ kɨ́ nékatɨ asɨ
ji-é majɨ, ngəm takəy liə lé, nékingə-é tò gərərə. 22 Ngà kinə dow kɨ́
rangɨ kɨ́ tɔ́gɨ-é itə-é ree rɔ-é tətɨ-é rɔ lé, à taa nékatɨ-je kɨ́ ę̣ ubə kul-é
kinlé ji-é-tɨ ɓəy ɓá à taa nékingə-é kdɔ ləbɨ dow-je.
23 †Dow kɨ́ ore kàdì-m al lé, to njèkɔsɨ-m kɨ̀ ta ə dow kɨ́ kəw sə-m né
kɨ natɨ al kàrè, to njèsane né kɔgɨ tɔ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɨ́ ndil kɨ́ majɨ al kɨ́ təl ree mę̣ę̣ dow-tɨ gogɨ
Mat 12:43-45

24 Lokɨ ndil kɨ́ majɨ al tę̣ę̣ mę̣ę̣ dow-tɨ, ɔw ilə kɨ̀ diləlo kɨ́ tutɨ sangɨ lo
kɨ́ kadɨ n'isɨ-tɨ n'taa koo ya ngà ę̣ ingə al rəmə, ę̣ təl panè: «Kəy lə-m
kɨ́ m'isɨ-tɨ ɓá m'tę̣ę̣ lé, m'a təl kɔw-tɨ gogɨ.» 25 Lokɨ təl ɔw gogɨ rəmə, oo
kɨ́ mę̣ę̣ kəy lé tokɨ kɔy ndətɨ-ndətɨ rəm, ɓá né-je kɨ́ mę̣ę̣-é-tɨ tokɨ kɔsɨ
njɔl-njɔl rəm. 26 Beɓa ę̣ ɔsɨ təl ɔw sangɨ ndil-je kɨ́ rangɨ siri kɨ́ mę̣ę̣-dé
ndul itə-é ɓəy ɓá ree sə-dé, adɨ d'andɨ mę̣ę̣ kəy-tɨ lé ə d'adɨ to lokisɨ-dé.
Gangɨ-é-tɨ kɨ́ gogɨ nè kinlé, kisɨ lə dowbé kin majɨ al n̨ɑ̨ itə kɨ́ kete lé
ɓəy.
27 Lokɨ Jeju ɑ̨ pa ta lé bè ya rəmə, dené káre tę̣ę̣ dan kosɨ dow-je-
tɨ pa ta kɨ̀ ndi-é kɨ́ boy panè: Dené kɨ́ ojɨ-i ə ulə mba ta-i-tɨ kinlé, to
njènékumɑ̨ kɨ́ ban ə́n ə! 28 Ngà Jeju ilə-é-tɨ panè: Bè al, dow-je kɨ́ d'oo
ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-tɨ ɓá 'to njénékumɑ̨-je!

Dow-je 'dəjɨ nékɔjɨ
Mat 12:38-42

29 †Lokɨ kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy 'gəə dɔ Jeju sipɨ lé, ę̣ idə-dé
panè: Dow-je kɨ́ ngɔsnè kinlé, 'to njémę̣ę̣ndul-je; dę̣ 'dəjɨ kadɨ d'oo
nékɔjɨ, ngà dow à ra nékɔjɨ kɨ́ rangɨ kadɨ-dé al ngá; ę̣ kɨ́ ndɔkɨ tę̣ę̣ dɔ
Jonasɨ-tɨ kin ya asɨ. 30 Kdɔ titɨ kɨ́ ndɔkɨ Jonasɨ to-né nékɔjɨ rɔ dow-je-tɨ
kɨ́ Ninibɨ kinlé, bè ya tɔ ə́ Ngon lə dow à to-né nékɔjɨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́
ngɔsnè kin tɔ. 31 Ndɔ gangta-tɨ lé, ngar kɨ́ dené kɨ́ go lo-tɨ kɨ́ bəə à kɑ̨
takəm dow-je-tɨ kɨ́ ngɔsnè kin, kdɔ kilə ta dɔ-dé-tɨ. Kdɔ ndɔkɨ ę̣ į̣ sɔ̨y
dɔnangɨ-tɨ nu̱ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ̨. Ngà kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, dow
kɨ́ itə Salomɔ̨ n̨ɑ̨ ya ɑ̨ nè! 32 Ndɔ gangta-tɨ lé, dow-je kɨ́ Ninibɨ d'a kɑ̨
takəm dow-je-tɨ kɨ́ ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-tɨ. Kdɔ dow-je kɨ́ Ninibɨ
lé, lokɨ d'oo mbę̣ kilə lə Jonasɨ rəmə, 'tusɨ panjiyə-dé-je kɨ́ majɨ al d'iṇə
kɔgɨ. Ngá kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, dow kɨ́ itə Jonasɨ n̨ɑ̨ ya ɑ̨ nè!

---

† **11:15** 11:15 Mat 9:34; 10:25 † **11:16** 11:16 Mat 12:38; 16:1; Mar 8:11 † **11:23** 11:23 Mar 9:40 † **11:29** 11:29 Mat 16:4; Mar 8:12

Gosta kí sɔbɨ dɔ lampɨ
Mat 5:15; 6:22-23; Mar 4:21

33 †Dow à kində pər lampɨ-tɨ kdɔ ɓɔyɔ al rəm, ɓá à jəbɨ ngó dɔ-tɨ al
rəm tɔ. Ngà à nãã kagnãã lampɨ-tɨ taá kdɔ kadɨ dow-je kí d'ɔw mɛ̃ɛ̃
kəy-tɨ d'oo-né lo. 34 Kəm-ɨ lé, to lampɨ lə rɔ-i. Lokɨ kəm-i tò majɨ rəmə,
rɔ-i lay ya tò lo kí ndógɨ-tɨ; ngà kinə kəm-i majɨ al lé, rɔ-i tò lo kí ndul-tɨ
tɔ. 35 'Oo majɨ, kadɨ londógɨ kí tò rɔ-i-tɨ təl londul al. 36 Kinə rɔ-i burə
lay tò lo kí ndógɨ-tɨ adɨ kəl rɔ-i káre ya kàrè nãy londul-tɨ al lé, rɔ-i
ɓikti ya lo à ndógɨ dɔ-tɨ titɨ kí lampɨ ndógɨ-né dɔ-i-tɨ kin bè tɔ.

Jeju ndángɨ njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je
Mat 23:1-36; Mar 12:38-40

37 Lokɨ Jeju pa ta lay rəmə, Parisi káre ɓa-é ɓe liə kdɔ kadɨ ɔw uso
siə né. Beɓa Jeju ɔw kəy isɨ ta nékuso-tɨ. 38 Lokɨ Parisi lé, oo kí Jeju
togɨ ji-é al ya uso-né né lé, lo ta igɨ-é səl. 39 Beɓa 'Ɓaɓe idə-é panè:
Sə̃i Parisi-je lé, gidɨ kobɨ-je kɨ̀ gidɨ tasa-je ɓá sə̃i 'togi sukɨ-sukɨ, ngà
mɛ̃ɛ̃-si ɓá ɓogɨ-je kɨ̀ mɛ̃ɛ̃ndul-je rusɨ njɨ̃-njɨ̃. 40 Sə̃i mbə́ dow-je kan!
Lubə kí njèra gidɨ né kí ndaa-tɨ nè kinlé, ɛ̃ ya ra mɛ̃ɛ̃-é kí kəy tɔ al wa?
41 Mɛ̃ɛ̃-si kí kəy ɓá adi Lubə kadkare-tɨ ə né-je lay à kaa njay rɔ-si-tɨ
tɔ. 42 Ngà tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sə̃i Parisi-je! Kdɔ sə̃i lé, mbikam-je lə-si
kí ətɨ majɨ-majɨ, kɨ̀ né ndɨr nə̃́y-je, kɨ̀ ndəgɨ mbikamnə̃́y-je lay kin ya
sə̃i ɔri káre dan kí dɔgɨ-tɨ adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kɨ̀ ndigɨ
Lubə kin ɓá sə̃i ooi kí né al. Né-je kin ɓá lé, à to kullə ra-si, ɓá ndəgɨ
né-je kinlé kàrè sə̃i a tusi kiñəi al rəm tɔ. 43 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ sə̃i
Parisi-je; kdɔtalə sə̃i lé, lokisɨ kí kete nɔ̃ dow-je-tɨ mɛ̃ɛ̃ kəykəwnə̃-je-tɨ
lə jipɨ-je ɓá sə̃i 'ndigi rəm, ɓá 'ndigi kadɨ dow-je 'ra-si lapiya kunta-
nə̃ lokosɨ-je-tɨ rəm tɔ. 44 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, kdɔtalə sə̃i lé, 'titi-nə̃ kɨ̀
dɔɓadɨ-je kí né kí tɔjɨ kadɨ dow gə-né ya goto kin bè, adɨ dow-je 'njiyə
dɔ-tɨ kàrè 'gə al*. 45 Dow káre dan njèndó dow-je ndukun-je-tɨ, pa kɨ̀
Jeju panè: Njèndó dow-je né, i 'pa bè kinlé, to jɛ̃ɛ̃ tɔ ɓá 'tajɨ-ji tin al wa.
46 Jeju ilə-é-tɨ panè: Sə̃i njéndó dow-je ndukun-je lé, tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ
tɔ; kdɔtalə né-je kí ɔy kí lo kutɨ-é ngə̃ ya sə̃i indəi dɔ dow-je-tɨ, ngà sə̃i
rəmə, ngon ji-si ya kàrè, 'gəti-né sə-dé al. 47 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, kdɔtalə
sə̃i 'rai dɔɓadɨ njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí ndɔkɨ ka-si-je 'tɔl-dé. 48 Lokɨ
sə̃i 'rai bè lé, 'tɔji to kí 'ndigi kɨ̀ ka-si-je, kdɔtalə ka-si-je 'tɔl njépata-je
kí ta Lubə-tɨ ə sə̃i 'rai dɔɓadɨ-dé tɔ. 49 Gin-é kin ɓá Lubə kí njègosɨ pa-
né panè: M'a kulə njépata-je kí ta-m-tɨ, kɨ̀ njékɔwkulə-je lə-m rɔ-dé-tɨ
rəmə, d'a tɔl dɛ̃ kí dan-tɨ-je ə d'a kulə kəm dɛ̃ kí nə̃́-je ndoo tɔ. 50 Kdɔ
kadɨ məsɨ njépata-je kí ta-m-tɨ kí un kutɨ-é lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nũ
ya ã̰y kɔgɨ puu-puu kinlé, ta-é tò dɔ dow-je-tɨ kí ngɔsnè kin. 51 Un kutɨ-é
dɔ məsɨ Abɛl-tɨ sar tɛ̃ɛ̃-né dɔ məsɨ Jakari-tɨ kí 'tɔl-é mbunə̃ logugɨ né-tɨ
kɨ̀ kəy lə Lubə. Ooi majɨ, ta məsɨ-dé à kusɨ dɔ dow-je-tɨ kí ngɔsnè kin
ya ndətɨ. 52 Tujɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ, sə̃i njéndó dow-je ndukun-je! Kdɔtalə
sə̃i ɔri lakere kɔr tarəbɨ négə ji-si-tɨ ə sə̃i ɔwi kəy al rəm, ɓá dow-je kí

† **11:33** 11:33 Mat 5:15; Mar 4:21; Luk 8:16 * **11:44** 11:44 Kí go nékoɓe-tɨ lə jipɨ-je lé, kinə dow njiyə dɔɓadɨ-tɨ rəmə, d'oo-é kɨ dow kí tò nɛ̃ɛ̃ takəm Lubə-tɨ. Kdɔ né-je kí mɛ̃ɛ̃ ɓadɨ-tɨ lé to né-je kí tò nɛ̃ɛ̃. Beɓa Jeju panè Parisi-je lé, mɛ̃ɛ̃-dé majɨ al tokɨ dɔɓadɨ kí jipɨ-je 'ndigɨ kadɨ dow njiyə dɔ-tɨ al kinlé bè. Ngà ɓɔyɔ ɓá dɛ̃ 'ɓɔyɔ d'adɨ dow-je 'gə al.

'ndigɨ kɔw kàrè, sə̨i ɔgɨ-dé lo kɔw rəm tɔ†. 53 Lokɨ Jeju tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ
lé, njéndó dow-je ndukun-je kɨ̀ Parisi-je d'ḭ siə kɨ̀ wɔngɨ ṇą̃ adɨ 'dəjɨ-é
ta gitɨ-gitɨ dɔ né-je-tɨ kɨ́ gay-gay. 54 Dɛ̨ 'dəjɨ-é ta-je kin bè d'iyə-né gum
kdɔ kadɨ kinə d'ingə ta madɨ ta-é-tɨ ə je d'ilə-né ta dɔ-é-tɨ.

12

Jeju ndəjɨ njéndó né-je dɔ kədkəm-tɨ

1 †Dɔgangɨ-é-tɨ kinlé, kosɨ dow-je kɨ́ ɓudɔgɨ dɔgɨ lo ṇą̃ ya 'kəw-ną̃ adɨ
d'ubə-ną̃ lo-tɨ bangɨ-bangɨ ɓá Jeju pa ta adɨ njéndó né-je liə ya kete
panè: Sə̨i kan! Ooi go rɔ-si majɨ kdɔ əm lə Parisi-je kɨ́ to kədkəm dow-
je kin. 2 †Né kɨ́ dow ɓɔyɔ kɨ́ gin-é à tɛ̨ɛ̨ al ya goto rəm, ɓá ta kɨ́ tò lo
ɓɔyɔ-é-tɨ kɨ́ dow à gə al kàrè goto rəm. 3 Gin-é kin ɓá, né-je lay kɨ́ 'pai
ta-é ndɔɔ lé, d'a koo ta-é dan kada; ə ta kɨ́ sə̨i 'pai mbi dow-tɨ ṇɔ̃m-ṇɔ̃m
bè mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ duni nṵ ya kàrè, d'a kilə-né mbɛ̨ dɔ kəy-tɨ taá.

Ta lə ɓəl kəm dow al
Mat 10:26-33

4 Sə̨i nam-m-je, m'a kidə-si rəsɨ. Dɛ̨ kɨ́ d'a tɔl dajɨ rɔ-si ə d'a kasɨ ra
sə-si né kɨ́ rangɨ go-tɨ al ngá kinlé, 'ɓəli-dé al. 5 M'a tɔjɨ-si ɛ̨ kɨ́ sə̨i a
ɓəli-é. Ɛ̨ kɨ́ à tɔl dajɨ rɔ-si rəm, go-tɨ ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ ilə-é dan pər-tɨ
kɨ́ tò sartagangɨ ɓəy kinlé ɛ̨ ɓá 'ɓəli-é; m'idə-si ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, ɛ̨ ɓá tò
kadɨ 'ɓəli-é. 6 'Tḭḭ-je lé, 'ndogɨ-dé mḭ kɨ̀ silə joo-joo ya al wa? Lé bè
ya kàrè, ɛ̨ kɨ́ káre dan-dé-tɨ kɨ́ mɛ̨ɛ̨ Lubə oy dɔ-é-tɨ ya goto. 7 Bəl dɔ-si
kin ya kàrè tokɨ gə kɔr-é lay. Ən ə́ 'ɓəli al, kdɔ gatɨ-si itə gatɨ 'tḭḭ-je
nja ṇą̃. 8 M'a kidə-si kɨ́ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ pa ta rəsɨ takəm dow-je-tɨ panè
n'to dow lə-m lé, mą̃ Ngon lə dow m'a pa ta liə rəsɨ nɔ̨̃ malayka-je-tɨ lə
Lubə panè, to dow lə-m ya tɔ. 9 Ngà dow kɨ́ ɔr ta kutɨ-m-tɨ takəm dow-
je-tɨ panè, n'gə-m al lé, mą̃ kàrè m'a kɔr ta kutɨ-é-tɨ nɔ̨̃ malayka-je-tɨ lə
Lubə panè, m'gə-é al ya tɔ.

10 †Ə dow kɨ́ rá-rá kɨ́ pa ta kɨ́ majɨ al dɔ Ngon lə dow-tɨ lé, à tokɨ kiṇə
go-é kɔgɨ kadɨ-é, ngà dow kɨ́ pa ta kɔbɨ kɨ̀ Ndil kɨ́ aa njay lé, à tokɨ kiṇə
go-é kɔgɨ kadɨ-é al ya sartagangɨ.

11 †Ngà lokɨ d'a kɔw sə-si kdɔ gangta dɔ-si-tɨ mɛ̨ɛ̨ kəykəwną̃-je-tɨ lə
jipɨ-je, kɨ̀ nɔ̨̃ njégangta-je-tɨ, kɨ̀ nɔ̨̃ njékɔ̨̃ɓe-je-tɨ lé, adi mɛ̨ɛ̨-si ą̃ kə́kə́kə́
adɨ 'painè: Se ta ri ɓá j'a pa wa əse j'a pa kɨ̀ gosɨ kɨ́ ban ɓá kdɔ pa-né
ta dɔ rɔ-ji-tɨ wa al. 12 Kdɔ dɔkàdɨ-é-tɨ kin ya Ndil kɨ́ aa njay à ndó-si ta
kɨ́ tò kadɨ 'pai.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ njènékingə kɨ́ to mbə́ dow
1Ti 6:17-19

13 Dow madɨ dan kosɨ dow-je-tɨ idə Jeju panè: Njèndó dow-je né,
idə ngonkɔ̨̃-m adɨ néndubə kɨ́ bɔbɨ-ji iṇə adɨ-ji lé ɛ̨ kay kɨ́ 'lə-m adɨ-
m. 14 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: Sé ną̃ ɓá ində-m njègangta lə-si əse
njèkay-si néndubə wa? 15 Go-tɨ, ɛ̨ idə dow-je lay panè: Ooi go rɔ-si
majɨ dɔ né-tɨ lay kɨ́ to kəmkəḭ; kdɔtalə, lé dow isɨ dan nékingə-tɨ kɨ́
tò mburukɨ-mburukɨ ya kàrè, kisɨ-é kɨ̀ dɔ-é taá, to ta lə nékingə-é al.

---

† **11:52** 11:52 Njéndó dow-je ndukun-je lé, ndukun lə Lubə kɨ̀ ta-je lə njépata-je kɨ́ ta-é-tɨ tò ji-dé-tɨ kdɔ kadɨ 'gə-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kajɨ, ya ngà dɛ̨ 'gə al rəm, ɓá d'ɔgɨ dow-je lo gə-é rəm tɔ.

† **12:1** 12:1 Mat 16:6; Mar 8:15 † **12:2** 12:2 Mar 4:22; Luk 8:17 † **12:10** 12:10 Mat 12:32; Mar 3:29 † **12:11** 12:11 Mat 10:19,20; Mar 13:11; Luk 21:14,15

16 Beɓa Jeju idə-dé gosta káre panè: Dingəm káre bè kɨ́ to njènékingə,
ɔw kɨ̀ dɔnangɨ kɨ́ ɛ̨ ingə né titɨ ṇą̃. 17 Rəmə ɛ̨ gɨr mɛ̨ɛ̨-é-tɨ panè: Lokɨ
m'a kungɨ ko lə-m titɨ ya goto. Kin əjè m'ra ban ə́n wa? 18 Beɓa ɛ̨ panè:
Yən, né kɨ́ m'a ra ə́n: M'a sane dam-je lə-m ə m'a kojɨ dam-je kɨ́ rangɨ
kɨ́ boy-boy ɓá m'a kəw ko lə-m kɨ̀ ndəgɨ nékingə-m lay titɨ. 19 Ɓa m'a
kidə rɔ-m ta panè: Rɔ-m, nékingə-i tò mburukɨ-mburukɨ kdɔ ɓal-je ṇą̃
ə́n ə́ 'uwə rɔ-i nangɨ 'taakoo, 'uso, 'ą̃y ə 'ra rɔnəl. 20 Ngà Lubə idə-é
panè: Mbə́ dow! Ndɔɔ nè kin ya 'a koy. Ə nə́ ngá ɓá né-je kɨ́ i isɨ
'ɔsɨ dɔ-é natɨ kdɔ rɔ-i kinlé, à to kɨ́ liə wa? 21 Beɓa Jeju ilə dɔ-tɨ panè:
Dow kɨ́ njèkəw né kində ngangəm kdɔ rɔ-é yó ɓɨ to njènékingə takəm
Lubə-tɨ al lé, tò titɨ-ną̃ bè ya tɔ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kində mɛ̨ɛ̨ dɔ Lubə-tɨ
Mat 6:25-34

22 Go-tɨ, Jeju idə njéndó né-je liə panè: Gin-é kin ɓá m'idə-si panè:
Adi mɛ̨ɛ̨-si ą̃ kə́kə́kə́ adɨ 'painè: Ri ɓá j'a kuso kdɔ kisɨ-né əse j'a kingə
kubɨ rá ɓá j'a kɔɔ wa al. 23 Kdɔ kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə dow majɨ ṇą̃ itə nékuso
ə dajɨ rɔ dow majɨ ṇą̃ itə kubɨ tɔ. 24 Ooi 'gagą̃-je: Dɛ̨ 'dubɨ ko al rəm,
d'ijə ko al rəm, d'ɔw kɨ̀ kəy ngəm né al rəm, ɓá d'ɔw kɨ̀ dam al rəm,
ya ngà Lubə isɨ ul-dé! Ə sə̨i lé, gatɨ-si itə gatɨ yəl-je kin są̃y! 25 Nə́
dan-si-tɨ ɓá à kasɨ kilə ndɔ-é dɔ madɨ-é-tɨ sɛ̨ kɨ̀ takul mɛ̨ɛ̨ ką̃ kə́kə́kə́
liə wa? 26 Kinə né kɨ́ sɛ̨ bè kàrè, sə̨i a kasi rai al lé, kdɔ ri ɓá sə̨i adi
mɛ̨ɛ̨-si ą̃ kə́kə́kə́ kdɔ né-je kɨ́ rangɨ wa? 27 Uni kəm-si ooi-né wale-je kɨ́
mɛ̨ɛ̨ ndɔr-tɨ ə ooi putɨ-dé: Dɛ̨ 'ra kullə madɨ al rəm, d'ojɨ kubɨ al rəm,
ya ngà adɨ m'idə-si rəsɨ kɨ́ Salomɔ̨̃ kɨ́ to njènékingə kɨ́ ṇą̃ kin ya kàrè,
ɔɔ kubɨ-je kɨ́ ndóle asɨ kɨ̀ putɨ wale-je kin nja káre al. 28 Sə̨i dow-je kɨ́
kadmɛ̨ɛ̨ lə-si to kɨ́ ndɛ̨ bè kan! Wale-je kɨ́ d'ą̃ mɛ̨ɛ̨ ndɔr-je-tɨ ɓone ya ə
bore pər à kɔ̨̃-dé kin kàrè, Lubə adɨ 'mɔ̨̃ne kɨ̀ putɨ-dé mbʉʉ̨̃ rəm ngà,
sə̨i kɨ́ ban ɓá ɛ̨ à kadɨ-si kubɨ al wa? 29 Sə̨i lé, adi rɔ-si kɔ̨̃ 'sangi-né
nékuso kɨ̀ man ką̃y ya par-par al. 30 Kdɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay
kɨ́ dɔnangɨ-tɨ ɓá d'adɨ rɔ-dé kɔ̨̃ 'sangɨ par-par; ngà sə̨i rəmə, Bɔbɨ-si gə
majɨ kɨ́ né-je kinlé ɔwi ndoo-é. 31 Kɔ̨̃ɓe liə ɓá 'sangi ə né-je kinlé, ɛ̨ à
kadɨ-si dɔ-tɨ.
32 'Bəli al, sə̨i kutɨ dow-je lə-m kɨ́ ndɛ̨ bè kin! Kdɔ nəl Bɔbɨ-si kadɨ
adɨ-si kɔ̨̃ɓe liə.
33 'Ndógi nékingə-si ə 'ləbi là-é njéndoo-je kadkare-tɨ. 'Rai mbu là-
je kɨ́ à tujɨ al ə né-je lə-si kɨ́ majɨ kɨ́ à tò sartagangɨ lé, 'kəwi indəi
ngangəm mɛ̨ɛ̨ dɔrą̃-tɨ, kɨ́ to lo kɨ́ njéɓogɨ-je d'a ɓogɨ-tɨ al rəm, ɓá ṇɔ̨̃
à kɔ̨̃-tɨ al rəm. 34 Kdɔ lo kɨ́ né lə-si kɨ́ indəi ngangəm tò-tɨ lé, lo-é ya
mɛ̨ɛ̨-si à tò dɔ-tɨ gə́rə́rə́ tɔ.

Kiskəm dɔ rɔ-tɨ
Mar 13:33-37; Mat 24:42-51

35 †'Dɔɔi ɓədɨ-si kɨ̀ ndaá dɔɔ ɓədɨ ə adi pər tò lampɨ-je-tɨ lə-si.* 36 †Ə
sə̨i lé, kadɨ 'titi-ną̃ kɨ̀ dow-je kɨ́ d'isɨ ngəbɨ 'ɓa-dé kɨ́ à kɨ̨ lo nékuso-tɨ
kɨ́ lo taaną̃-tɨ kisɨ təl, kadɨ lokɨ ree ində takəy rəmə, tajinatɨ nè ya 'tɛ̨ɛ̨
d'adɨ-é kin bè. 37 Ngannjékullə-je kɨ́ d'isɨ kəm ya 'ɓa-dé ree ingə-dé-né
lé, ɓá to njénékumą̃-je. Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ ɛ̨ à dɔɔ ɓədɨ-é kɨ̀
ndaá dɔɔ ɓədɨ ə à kadɨ-dé d'isɨ nangɨ ɓá à ree kadɨ-dé nékuso. 38 Lé ɛ̨

† **12:35** 12:35 Mat 25:1-13 * **12:35** 12:35 Dɔɔ ɓədɨ kɨ̀ ndaá dɔɔ ɓədɨ lé, təjɨ kisɨ dɔ nja-tɨ pèrèrè kdɔ kɨ̨ ra né madɨ əse kɨ̨ kɔw ta rɔ-tɨ. † **12:36** 12:36 Mar 13:34-36

ree dan lo-tɨ bapɨ əse taginlo-tɨ ya ɓá ingə-dé kí d'isɨ kəm rəmə, dẹ̃ 'to
njénékumə̃-je! 39 †Kadɨ 'gəi né kin majɨ tɔ: Kinə 'ɓa njèkəy gə dɔkàdì
kí njèɓogɨ à ree-né lé, ẹ̃ à kiṇə-é kadɨ ɔw mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ liə al. 40 Sə̃i ya
kàrè, isi dɔ nja-si-tɨ, kdɔ Ngon lə dow lé à ree dɔkàdì-tɨ kí sə̃i 'gɨri dɔ-tɨ
al.
41 Beɓa Piyər dəjɨ-é panè: 'Baɓe, gosta kinlé 'pa adɨ-ji jẹ̃ ya par əse
'pa adɨ dow-je lay wa? 42 'Baɓe ilə-é-tɨ panè: Ná ɓá to njèkoo go né-je
kí to njèra né kí tɔgrɔ-tɨ kí to njèkəmtutɨ wa? To ẹ̃ kí 'ɓa-é ində-é dɔ
madkullə-je-tɨ liə, kdɔ kadɨ oo go-dé kì nékuso kì dɔkàdì-é dɔkàdì-é.
43 Ngonnjèkullə kí 'ɓa-é təl ree mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ liə ɓá ingə-é ta kullə-tɨ titɨ-nə̃
bè lé, to njènékumə̃. 44 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; 'ɓa-é à kiṇə nékingə-
é-je lay mẹ̃ẹ̃ ji-é-tɨ. 45 Ngà kinə ngonnjèkullə kinlé, pa mẹ̃ẹ̃-é-tɨ panè:
«'Ba-m à təl ree kalangɨ al ɓəy», adɨ isɨ ta tində madkullə-je-tɨ liə kí
dingəm kì dẹ̃ kí dené rəm, ẹ̃ uso né ə ə̃y yibɨ adɨ ra-é lé, 46 'ɓa-é à təl
ree kubə-é nangɨ busɨ ndɔ-tɨ kí ẹ̃ ində mẹ̃ẹ̃-é dɔ-tɨ al rəm, ɓá dɔkàdì-tɨ
kí ẹ̃ gə al rəm tɔ. Ẹ̃ à kində-é kində kɔjɨ kí ngə̃ ṇə̃ ə à kadɨ-é ingə kɔ̃ lə
njéra né kí tɔgrɔ-tɨ al-je. 47 Ngonnjèkullə kí gə né kí mẹ̃ẹ̃-é 'ɓa-é ndigɨ
ya ngà, ẹ̃ ɔsɨ dɔ né-je natɨ al rəm, ra kí go mẹ̃ẹ̃ ndigɨ-tɨ lə 'ɓa-é al rəm
lé, d'a kində-é ta ndəy ṇə̃. 48 Ngà ngonnjèkullə kí gə né kí mẹ̃ẹ̃-é 'ɓa-é
ndigɨ al, ɓá ra né kí asɨ kində rəmə, d'a kində-é ta ndəy sẹ̃ bè. Dow
kí d'adɨ-é né ṇə̃ lé, d'a dəjɨ né ji-é-tɨ ṇə̃ ya tɔ, ə dow kí d'iṇə né mẹ̃ẹ̃
ji-é-tɨ ṇə̃ lé, d'a dəjɨ né mẹ̃ẹ̃ ji-é-tɨ ṇə̃ dɔ madɨ-é-tɨ ya tɔ.

Jeju to gin gángɨ-nə̃ lə dow-je
Mat 10:34-39

49 M'ree m'ulə pər dɔnangɨ-tɨ nè ə m'ndigɨ kadɨ pər lé, ɔ̃ ya rəm
ngá. 50 †Batẹ̃m káre tò nɔ̃ɔ̃ kadɨ d'a ra-m ə mẹ̃ẹ̃-m ɓa ɓɔ́kɨ-ɓɔ́kɨ sar
kadɨ 'ra-m ɓane.† 51 Sə̃i 'gɨri kí to lapiya ɓá m'ree-né dɔnangɨ-tɨ wa?
Bè al! Adɨ m'idə-si, mə̃ lé m'ree kì gángɨ-nə̃. 52 Kɨ̃ nè kɔw kɨ kete kinlé,
dow-je 'ra mɨ̃ mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ je bè rəmə d'a gángɨ-nə̃. Dẹ̃ kí mutə d'a kɔsɨ
ta dẹ̃ kí joo ə dẹ̃ kí joo d'a kɔsɨ ta dẹ̃ kí mutə tɔ. 53 Bɔbɨ ngon à kɔsɨ ta
ngon-é kí dingəm, ə ngon kí dingəm à kɔsɨ ta bɔbɨ-é tɔ. Kɔ̃ ngon à kɔsɨ
ta ngon-é kí dené ə ngon kí dené à kɔsɨ ta kɔ̃-é tɔ. Kɔ̃ ngon kí dingəm
à kɔsɨ məm-é kì ta ə məm-é lé à kɔsɨ-é kì ta tɔ.

Ta kí dɔ kaglo-je-tɨ
Mat 16:2-3

54 Jeju idə kosɨ dow-je ɓəy panè: Lokɨ sə̃i ooi kilndi lo kur kàdì-tɨ lé,
sə̃i 'pai tajinatɨ nè ya 'painè ndi à kədɨ ə ndi ədɨ ya tɔ. 55 Ə lokɨ sə̃i ooi
yəl ɨ̃ kɨ go lo-tɨ kí bəə isɨ ulə rəmə, sə̃i 'painè: Lo à tungə ə lo tungə
ya tɔ. 56 Sə̃i njékədkəm dow-je kan! Asi kɔri mbunə̃ né-je kí ra né
dɔnangɨ-tɨ nè, kì ẹ̃ kí dɔrə̃-tɨ, ngà ban ɓá sə̃i 'gəi kɔri mbunə̃ né-je kí
dɔkaglo-tɨ kí ngɔsnè kin al wa?
57 Ngà kdɔ ri ɓá sə̃i ya kí dɔ rɔ-si asi kɔri mbunə̃ né kí njururu tɔ
al wa? 58 Lokɨ 'isɨ 'ɔw lo gangta-tɨ kì njèta lə-i lé, 'ulə nojɨ natɨ siə dɔ
rəbɨ-tɨ ya, nè kinə ɔw tẹ̃ẹ̃ sə-i nɔ̃ njègangta-tɨ lé, njègangta à kilə-i ji
asgar-tɨ kadɨ-é ilə-i dangay-tɨ. 59 M'a kidə-i rəsɨ; 'a kugə ngər-ngər, sisi
ya kàrè à nə̃y al ɓá 'a tẹ̃ẹ̃ dangay-tɨ ɓəy.†

---

† **12:39** 12:39 Mat 24:43,44 † **12:50** 12:50 Mar 10:38 † **12:50** 12:50 Batẹ̃m kí Jeju pa ta-é nè kinlé, to ta lə kɔ̃ kí à kingə ɓɨ to ta lə batẹ̃m kí mani al. † **12:59** 12:59 Mat 5:25-26

13

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kiṇə panjiyə kɨ́ majɨ al kɔgɨ

1 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, dow-je madɨ 'ree d'ɔr poyta d'adɨ Jeju. To ta lə
dow-je kɨ́ dɔnangɨ Galile-tɨ kɨ́ ndɔkɨ d'ạ̃ 'gugɨ né ɓá gubərnər Pilatɨ adɨ
'tɔl-dé, adɨ məsɨ-dé pote natɨ kɨ̀ məsɨ dạ̃-je kɨ́ d'ilə d'adɨ Lubə. 2 Jeju
ilə-dé-tɨ panè: Dow-je kɨ́ Galile kɨ́ 'tɔl-dé kinlé, sə̃i 'gɨri tokɨ dẹ̃ ɓá 'to
njéramajal tɔy ndəgɨ dow-je kɨ́ Galile lay ɓá kɔ̀̃ kɨ́ tanạ̃ bè kin tẹẹ̃-né
dɔ-dé-tɨ tin wa? 3 Bè al! Adɨ m'idə-si, kinə sə̃i iṇ̃əi panjiyə-si-je kɨ́ majɨ
al kɔgɨ al lé, sə̃i lay ya a koyi tɔ. 4 Əse dow-je kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é jinạ̀y joo
kɨ́ ndɔkɨ ndogɨ bɔr kɨ́ Silowe kɨ́ ɓebo Jorijalẹm-tɨ usɨ dɔ-dé-tɨ adɨ d'oy
kinlé, sə̃i 'gɨri to kɨ́ dẹ̃ ɓá kullə ra-dé majɨ al tɔy ndəgɨ dow-je lay kɨ́
ɓebo Jorijalẹm-tɨ wa? 5 Bè al! Adɨ m'idə-si, kinə sə̃i iṇ̃əi panjiyə-si-je
kɨ́ majɨ al kɔgɨ al lé, sə̃i lay ya a koyi tɔ.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ kote kɨ́ andɨ al

6 Jeju pa gosta kin dɔ-tɨ ɓəy panè: Dow káre bè ɔw kɨ̀ kote mẹẹ̃
ndɔr nduu-tɨ liə. Ẹ̃ ree sangɨ kandɨ-é dɔ-tɨ rəmə ingə al. 7 Beɓa ẹ̃ idə
njèrakullə mẹẹ̃ ndɔr nduu-tɨ lé panè: 'Oo bè, kote kinlé m'ree m'sangɨ
kandɨ-é dɔ-tɨ bè-bè ya ɓal mutə kol nè, ngà m'ingə al. Ə̃n ə́ 'tugə-é
'gangɨ-é kɔgɨ! Ri ɓá ạ̃ utɨ lo kare bè kdɔ wa? 8 Njèrakullə mẹẹ̃ ndɔr
nduu-tɨ lé ilə-é-tɨ panè: 'Ba-m, kol nè kinlé, iṇ̃ə-é adɨ j'oo ɓəy. M'a
ndər gin-é gəə sipɨ ə m'a kungɨ sɨ̃ né titɨ. 9 Dɔmajɨ ə gogɨ rangɨ à kandɨ
ngá. Ngà kinə andɨ al ɓəy rəmə je 'tugɨ-é gangɨ-é kɔgɨ tɔ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ lapiya kɨ́ Jeju adɨ njèmɔ̃y ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je

10 Ndɔ káre bè, Jeju isɨ ndó né dow-je mẹẹ̃ kəykəwnạ̃-tɨ lə jipɨ-je ndɔ
taakoo-tɨ lə-dé, 11 ə dené káre kɨ́ ndil kɨ́ majɨ al ra-é adɨ-é to mətɨ ɓal
dɔgɨ gidɨ-é jinạ̀y joo isɨ nɔ̃ɔ̃. Dené lé, mạ̃ạ̃ kɔngɨ-kɔngɨ adɨ asɨ ndajɨ rɔ-é
taá al kɨ́ pɛtɨ-pɛtɨ-je-tɨ ya. 12 Lokɨ Jeju un kəm-é oo-é lé, ẹ̃ idə-é panè:
Dené, mətɨ lə-i tokɨ kɔr dɔ-i-tɨ kɔgɨ ngá! 13 Go-tɨ, Jeju ində ji-é dɔ-é-tɨ,
rəmə tajinatɨ nè ya dené ndajɨ rɔ-é taá ə ɔsɨ gajɨ Lubə. 14 Ngà njèkun
dɔ kəykəwnạ̃ lə jipɨ-je ɓá wɔngɨ ra-é, kdɔ lapiya kɨ́ Jeju adɨ dené ndɔ
taakoo-tɨ lə jipɨ-je lé, adɨ idə kosɨ dow-je panè: Ndɔ ra kullə ra mɛkẹ̃ ə́
mẹẹ̃ ndɔ-é-je-tɨ kin ɓá 'reei adɨ d'adɨ-si lapiya, ɓɨ 'reei ndɔ taakoo-tɨ al.
15 'Baɓe ilə-é-tɨ panè: Sə̃i njékədkəm dow-je kan! Nạ̃́ ya dan-si-tɨ ɓá
ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je lé, tutɨ mangɨ liə əse koro liə lo kuso né-tɨ ɔw
siə adɨ-é ạ̃y man al wa? 16 Ngà dené kan kɨ́ to ngonka Abrakam ɓá Satạ̃
uwə-é gin tɔ́gɨ-é-tɨ ɓal dɔgɨ gidɨ-é jinạ̀y joo lé ɓá kadɨ tokɨ taa-é kilə-é
taá kɨ̀ ndɔ taakoo lə jipɨ-je al wa? 17 Lokɨ Jeju pa ta kin bè lé, njékilə
ta dɔ-é-tɨ-je lay ya d'oo ta kɨ́ d'a pa al. Ngà kosɨ dow-je rəmə, 'ra rɔnəl
dɔ né-je-tɨ lay kɨ́ tò ɓəl-ɓəl kɨ́ ẹ̃ rá-rá lé tɔ.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ kạ̃ạ̃ kɔl
Mat 13:31-32; Mar 4:30-32

18 Jeju pa ɓəy panè: Kɔ̃ɓe lə Lubə lé titɨ-nạ̃ kɨ̀ ri wa? Ə ri ɓá m'a
kun kɔjɨ-né kɔ̃ɓe lə Lubə lé wa? 19 Kɔ̃ɓe lə Lubə lé, titɨ-nạ̃ kɨ̀ kạ̃ạ̃ kɔl
kɨ́ dow un ilə mẹẹ̃ ndɔr-tɨ liə adɨ ubə ə tɔgɨ, rəmə yəl-je kɨ́ njénar taá
'ree d'uwə lo kisɨ balkəm-é-je-tɨ kin bè.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ əm
Mat 13:33

20 Jeju pa ya ɓəy panè: Ri ɓá m'a kun kɔjɨ-né kɔ̰ɓe lə Lubə lé wa?
21 Kɔ̰ɓe lə Lubə lé titɨ-nạ̰ kì əm kɨ́ dené káre bè un lɔ̰y-né ndujɨ kɨ́
'mbɔjɨ mẹ̰ẹ̰ kee mutə adɨ ndujɨ kɨ́ lɔ̰y lay ya ị̰ kin bè.

Ta lə tarəbɨ kɨ́ to mbɔyɔyɔ bè
Mat 7:13-14

22 Lokɨ Jeju isɨ ɔw dɔ-é kɨ ɓebo Jorijalẹ̰m-tɨ lé, ẹ̰ ndó né dow-je taá-taá
ində-né dan ɓebo-je kì nganɓe-je gangɨ. 23 Beɓa dow madɨ dəjɨ-é panè:
Dow-je kɨ́ d'a kingə kajɨ lé kɔr-dé ṇạ̰ al wa? 24 Jeju ilə-é-tɨ panè: 'Nduri
dɔ rɔ-si-tɨ kadɨ ɔwi kì tarəbɨ kɨ́ tò mbɔyɔyɔ bè. M'idə-si, dow-je ṇạ̰ ya
d'a sangɨ kadɨ d'ɔw kɔ̰ɓe-tɨ lé ya ngà d'a kasɨ al. 25 Lokɨ njèkəy à kị̰ taá
ə à kutɨ tarəbɨ ɓá sə̰i a kạ̰i ndaa-tɨ kindəi tarəbɨ painè: «'Baɓe, 'Baɓe
'tẹ̰ẹ̰ tarəbɨ adɨ-ji» lé, ẹ̰ à kilə-si-tɨ panè: «Sə̰i lé, 'toi dow-je kɨ́ rá kàrè
mạ̰ m'gə al.» 26 Rəmə, sə̰i a pai siə painè: «Jẹ̰ ɓá j'isɨ takəm-i-tɨ ya j'uso
né rəm, j'ạ̰y man rəm lé al wa? Jẹ̰ ɓá i 'ndó né dow-je ka rəbɨ-je-tɨ lə-ji
lé al wa?» 27 Ə ẹ̰ à kilə-dé-tɨ panè: «Sə̰i lé, 'toi dow-je kɨ́ rá kàrè mạ̰
m'gə al! Ɔti kɨ rangɨ ta-m-tɨ, sə̰i lay kɨ́ 'toi njéra né-je kɨ́ njururu al.»
28 ††Lokɨ a kooi njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lay, kì Abrakam-je, kì Isakɨ-je,
kì Jakobɨ-je kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə, ngà sə̰i ɓá d'a kungɨ-si ndaa-tɨ lé, a nɔ̰i
rəm, a tɔ̰i ngangɨ-si məgəgə-məgəgə lo-é-tɨ kin. 29 Rəmə dow-je d'a kị̰
kɨ lo kubə kàdì-tɨ, kì lo kur kàdì-tɨ rəm, d'a kị̰ kɨ go lo-tɨ kɨ́ bəə kì dẹ̰ kɨ́
d'a kị̰ kɨ go lo-tɨ kɨ́ taá, d'a ree kisɨ ta nékuso-tɨ kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə. 30 †Ooi
bè, dow-je kɨ́ ná̰-je dan dẹ̰ kɨ́ gogɨ-tɨ d'a təl to dow-je kɨ́ kete ə dow-je
kɨ́ dan-tɨ-je dan dẹ̰ kɨ́ kete-tɨ d'a təl to dow-je kɨ́ gogɨ tɔ.
31 Dɔkàdì-é-tɨ kinlé ya Parisi-je kɨ́ dan-tɨ-je 'ree d'idə Jeju 'panè: 'Ɔw!
Ɔtɨ rangɨ lo kin-tɨ, kdɔ ngar Erodɨ ndigɨ tɔl-i. 32 Ẹ̰ ilə-dé-tɨ panè: «Ɔwi
idəi tal dow kɨ́ njèkədɨ dow-je kinlé 'pai-nè: “Bone kì bore kinlé, m'a
tubə ndil-je kɨ́ majɨ al dɔ dow-je-tɨ rəm, ɓá m'a kadɨ lapiya njémɔ̰y-je ə
ndɔ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə ɓá m'a tɔl ta-é. 33 Ngà ɓone, kì bore kì lo kaa
kinlé, tò kadɨ m'un tarəbɨ lə-m kɨ Jorijalẹ̰m, kdɔ njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ
lé, oy ɓebo Jorijalẹ̰m-tɨ ɓane ɓɨ oy rangɨ lé, to né kɨ́ tuwə al.”»

Jeju ndingə rɔ-é kdɔ dow-je kɨ́ ɓebo Jorijalẹ̰m-tɨ
Mat 23:37-39

34 Jeju pa ɓəy panè: 'Wa! Sə̰i dow-je kɨ́ Jorijalẹ̰m! 'Wa! Sə̰i dow-je kɨ́
Jorijalẹ̰m! Sə̰i 'toi njétɔl njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ, njétilə dow-je kɨ́ Lubə
ulə-dé rɔ-si-tɨ kì ər tɔl-dé. Nja kandangɨ-kandangɨ ə́ m'ndigɨ kəw-si kɨ
rɔ-m-tɨ tanạ̰ kɨ́ kɔ̰ kunjə kəw-né ngan-é gin bagɨ-é-tɨ kin bè ə́ 'mbati!
35 Ooi majɨ, kəy lə-si à tokɨ tusɨ kiṇə kɨ dɔ-si-tɨ nɔ̰ɔ̰! Ngà m'a kidə-si
rəsɨ; a kooi-mi gogɨ al ya sar kaglo-tɨ kɨ́ a pai-né painè:
Kadɨ Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-tɨ kɨ́ njèree kì ri 'Baɓe!

14

Jeju adɨ lapiya njèmɔ̰y ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je
Luk 6:6-11; 13:10-17

1 Ndɔ káre bè kɨ́ to ndɔ taakoo lə jipɨ-je lé, Jeju ɔw mẹ̰ẹ̰ kəy-tɨ lə 'boy
lə Parisi-je káre kdɔ kuso né rəmə, Parisi-je d'ində kəm-dé d'oo-é soo.
2 Dingəm káre kɨ́ mɔ̰y ra-é adɨ tii kori-kori ạ̰ nɔ̰̀-é-tɨ nɔ̰ɔ̰ tɔ. 3 Jeju un ta

† **13:28** 13:28 Mat 22:13; 25:30 † **13:28** 13:28 Mat 8:11,12 † **13:30** 13:30 Mat 19:30; 20:16; Mar 10:31

dəjɨ njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ Parisi-je lé panè: To tó-é kadɨ dow adɨ
lapiya njèmɔ̨̃y ndɔ taakoo-tɨ əse to tó-é al wa? 4 Dɛ̨̃ d'ilə-é-tɨ al. Beɓa
Jeju ulə ji-é uwə-né njèmɔ̨̃y lé, ə adɨ-é lapiya ɓá adɨ-é ɔw ɓəy. 5 †Go-tɨ,
Jeju idə-dé panè: Ná̰ dan-si-tɨ nè ɓá ngon-é əse mangɨ liə usɨ bole ndɔ
taakoo-tɨ ɓá tajinatɨ nè ya à kɔr-é tɛ̨̃ɛ̨̃ siə ndaa-tɨ al wa? 6 Kin kàrè dɛ̨̃
'gə ta kɨ́ d'a kilə-tɨ al ya ɓəy.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ mbətɨ lokisɨ kɨ́ kete nɔ̨̃ dow-je-tɨ

7 Lokɨ Jeju oo kɨ́ dow-je kɨ́ 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ lé, ná̰-ná̰ ya kàrè sangɨ
lokisɨ kɨ́ kete-kete rəmə, un gosta kin idə-dé-né ta panè: 8 Kinə dow
ɓa-i lo nékuso taana̰-tɨ rəmə, 'ɔw 'isɨ lokisɨ-tɨ kɨ́ kete al. Dɔmajɨ ə dan
dow-je-tɨ kɨ́ 'ɓa-dé kinlé, dow kɨ́ boy n̰a̰ tɔy-i à ka̰ nɔ̨̃ɔ̨̃, 9 rəmə dow kɨ́
njèɓa-si joo lay lé à kɨ̰ panè: «'Iɲə lo adɨ dow kan.» Beɓa lokɨ i 'təl
kdɔ kɔw kisɨ lo-tɨ kɨ́ gogɨ lé, rɔ-i à sɔl-i. 10 Ngà lokɨ dow ɓa-i lé, 'ɔw 'isɨ
lo-tɨ kɨ́ gogɨ, kdɔ kadɨ lokɨ njèɓa-si lé ree rəmə, idə-i panè: «Nam-m,
al kɨ́ kete nè.» Beɓa 'a kingə riɓa takəm dow-je-tɨ lay kɨ́ d'a kisɨ sə-i ta
nékuso-tɨ. 11 †Kdɔtalə dow kɨ́ ɔjɨ rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangɨ, ngà dow
kɨ́ sɔl dɔ-é ɓá d'a kitə dɔ-é kɨ́ taá tɔ.
12 Jeju idə dow kɨ́ njèɓa-é lé tɔ panè: Lokɨ 'ra nékuso kɨ́ kada əse
nékuso kɨ́ ndɔɔ kàrè 'ɓa nam-i-je al rəm, ngankɔ̨̃-i-je al rəm, nojɨ-i-je
əse njétakəy-je lə-i kɨ́ 'to njénékingə-je al rəm tɔ; nè dɛ̨̃ kàrè d'a kɨ̰
ɓa-i kdɔ kadɨ-i tó-tɨ tɔ. 13 Ngà lokɨ 'ra nékuso lo ra na̰y-tɨ rəmə, 'ɓa
njéndoo-je, kɨ̀ njérɔkoy-je, kɨ̀ njéməti-je, kɨ̀ njékəmtɔ-je. 14 Rəmə i 'a
to njènékumə̰, kdɔ dɛ̨̃ d'a kasɨ kadɨ-i tó-tɨ al. Ndɔ kɨ́ dow-je kɨ́ njéra né
kɨ́ njururu d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨̃ lé, Lubə à kadɨ-i tó-tɨ.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́ 'ɓa-dé lo nékuso-tɨ
Mat 22:2-14

15 Lokɨ dow káre dan dow-je-tɨ kɨ́ d'isɨ ta nékuso-tɨ oo ta-je kin bè
lé, idə Jeju panè: Dow kɨ́ à kisɨ ta nékuso-tɨ kɔ̨̃ɓe-tɨ lə Lubə ɓá to
njènékumə̰. 16 Jeju ilə-é-tɨ panè: Ndɔ káre bè, dow káre ra nékuso n̰a̰
ya ɓa-né kosɨ dow-je. 17 Lokɨ dɔkàdɨ kuso né asɨ lé, ɛ̰ ulə ngonnjèkullə
liə rɔ dow-je-tɨ kɨ́ 'ɓa-dé lé panè: 'Reei! Né-je tò nangɨ lay ngá. 18 Ngà
rəmə dɛ̨̃ lay ya, ná̰-ná̰ dəjɨ-é kadɨ adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-é sɔl. Ɛ̰ kɨ́ dɔsa̰y idə-é
panè: M'ndogɨ londɔr nɔ̨̃ɔ̨̃, adɨ m'a kɔw koo ya ɓane ə́ m'dəjɨ-i kadɨ
'adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-i sɔl dɔ-m-tɨ. 19 Ɛ̰ kɨ́ rangɨ panè: M'ndogɨ mangndɔr-je dɔgɨ
nɔ̨̃ɔ̨̃, adɨ m'a na̰-dé koo ə́ m'dəjɨ-i kadɨ 'adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-i sɔl dɔ-m-tɨ. 20 Ɛ̰ kɨ́
rangɨ pa ɓəy panè: M'taa dené ngɔsnè ɓəy, adɨ m'a kingə rəbɨ kɔw
al. 21 Lokɨ ngonnjèkullə lé, təl ree rɔ 'ɓa-é-tɨ rəmə, ɔr-é poy né-je
kin lay. Beɓa wɔngɨ ra 'ɓa njèkəy lé n̰a̰ adɨ idə ngonnjèkullə liə lé
panè: Ɨ̰ kalangɨ ɔw pandangɨ lo-je-tɨ, kɨ̀ rəbɨ-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ ə 'ree
kɨ̀ njéndoo-je, kɨ̀ njèrɔkoy-je, kɨ̀ njékəmtɔ-je, kɨ̀ njéməti-je. 22 Sɛ̨̃ go-
tɨ rəmə, ngonnjèkullə lé ree panè: 'Ɓa-m, ndu-i kɨ́ 'un 'adɨ-m lé, m'ra
kullə-é lay ya ngà lo nə̰y ya ɓəy. 23 Beɓa 'ɓa njèkəy təl idə ngonnjèkullə
lé panè: 'Ɔw ngan rəbɨ-je-tɨ kɨ́ wale, kɨ̀ go ngal bangá-je-tɨ ə́ dow-je kɨ́
ingə-dé ya rəmə, 'uwə-dé gəsəsə̀ ya adɨ 'ree, kdɔ kadɨ 'rusɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy lə-
m. 24 Ə m'a kidə-si rəsɨ; dow-je kɨ́ m'ɓa-dé kete kinlé, dow kɨ́ dan-dé-tɨ
káre ya kàrè à kɔdɨ rɔ nékuso lə-m ta-é-tɨ al.

---

† **14:5** 14:5 Mat 12:11 † **14:11** 14:11 Mat 23:12; Luk 18:14

Kəm rəbɨ kun go Jeju
Mat 10:37-39

25 Kosɨ dow-je ṇa̰ 'njiyə go Jeju-tɨ ɓá ẹ̰ təl kəm-é idə-dé panè: 26 †Kinə
dow ree rɔ-m-tɨ ɓá̰ mbatɨ bɔbɨ-é kɨ̀ kɔ̰-é, kɨ̀ ne-é kɨ̀ ngan-é-je, kɨ̀ ngankɔ̰-
é-je, kɨ̀ kɔ̰nan-é-je ɓá mbatɨ dajɨ rɔ-é dɔ-tɨ kdɔ ta lə-m al lé, dowbé à
kasɨ kadɨ to njèndó né lə-m al tɔ. 27 †Rəm, dow kɨ́ rá-rá ya un go-m
ɓá un kagdəsɨ liə al lé, dowbé à kasɨ to njèndó né lə-m al. 28 Kdɔtalə
dan-si-tɨ nè lé, kinə dow ndigɨ ra kəy kɨ́ boy rəmə, à kisɨ nangɨ kɔ́sɨ kdɔ
kɔjɨ gangɨ là kɨ́ à ra-né kullə-é koo mɔkɨ, se là lé à kasɨ kadɨ n'ra-né n'tɔl
ta-é wa? 29 Kdɔtalə kinə dowbé ị̰ par ya ində gin kəy nangɨ ɓá asɨ ra tɔl
ta-é al lé, dow-je kɨ́ d'oo-é lo kində gin-é-tɨ lé, d'a kogɨ dɔ-é-tɨ, 30 panè:
Dow kin ində gin kəy ə asɨ tɔl ta-é al. 31 Əse ngar kɨ́ ban ɓá kinə isɨ
ɔw rɔ dɔ madɨ-é-tɨ ɓá à kisɨ nangɨ kdɔ mbɔjɨ koo mɔkɨ, se asgar-je kɨ́
ɓudɔgɨ lo dɔgɨ kinlé, à kasɨ kadɨ n'rɔ-né kɨ̀ madɨ-n'ḕ kɨ́ isɨ ree kdɔ kilə
rɔ dɔ-n'ḕ-tɨ, kɨ̀ asgar-je ɓudɔgɨ lo kɔrjoo kin wa? 32 Kinə oo kɨ́ à kasɨ al
rəmə, lokɨ ngar madɨ-é lé, nà̰y əbɨ ɓəy ya ẹ̰ à kidə dow kɨ́ to takəm-é,
kdɔ kadɨ ɔw dəjɨ-é kadɨ n'uləi nojɨ natɨ. 33 Bè ya tɔ, ná̰-ná̰ dan-si-tɨ ya
kinə mbatɨ nékingə-é lay al lé, à kasɨ kadɨ to njèndó né lə-m al.

Mat 5:13; Mar 9:50

34 Katɨ lé, to né kɨ́ majɨ ya, ngà kinə mbinə̰-é ɔr kɔgɨ lé, dow à ra-né
ban ɓá à təl dɔ̰ gogɨ ɓəy wa? 35 À majɨ kdɔ nangɨ al rəm, à majɨ kdɔ
kungɨ gin né-je-tɨ al rəm ngá. D'a kungɨ kɔgɨ gidɨ lo-tɨ. Dow kɨ́ mbi-é
tò nɔ̰ɔ̰ kdɔ kadɨ oo-né ta rəmə, kadɨ oo ta kinlé!

15

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ batɨ kɨ́ nà̰y ɓá d'ingə-é
Mat 18:12-14

1 †Njétaalambo-je, kɨ̀ njéramajal-je 'ree rɔ Jeju-tɨ kdɔ koo ta liə.
2 Rəmə Parisi-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je 'pa ta kɨ́ majɨ al dɔ-é-
tɨ 'panè: «Dingəm kanlé, uwə njéramajal-je kɨ rɔ-é-tɨ, ɓá uso sə-dé né
rəm lé yaa!» 3 Beɓa Jeju pa sə-dé ta kɨ̀ gosta panè: 4 Dow kɨ́ rá ya dan-
si-tɨ ɓá ɔw kɨ̀ batɨ-je ɓu ɓá ẹ̰ kɨ́ káre nà̰y ə́ à kiṇə dẹ̰ kɨ́ kɔrjinà̰y káre
gidɨ-é jinà̰y káre lo kuso né-tɨ dilə̰lo-tɨ kdɔ kɔw sangɨ ẹ̰ kɨ́ nà̰y lé sar
kadɨ ingə-é al wa? 5 Ə lokɨ ingə-é lé, rɔ-é nəl-é ṇa̰ adɨ un-é səbɨ-é dam-
é-tɨ kdɔ ree siə ɓee. 6 Lokɨ ree tẹ̰ẹ̰ ɓee lé, ẹ̰ ɓa nam-é-je kɨ̀ njétakəy-je
liə kɨ rɔ-é-tɨ ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl, kdɔtalə batɨ lə-m kɨ́ nà̰y
lé, m'ingə-é. 7 Jeju ilə dɔ-tɨ panè: Bè ya tɔ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dow kɨ́
káre-rè kɨ́ to njèramajal ɓá iṇə panjiyə-é kɨ́ majɨ al kɔgɨ lé, rɔnəl-é à
tò ṇa̰ mẹ̰ẹ̰ dɔra̰-tɨ, tɔy 'lə njéra né kɨ́ njururu kɨ́ kɔrjinà̰y káre gidɨ-é
jinà̰y káre kɨ́ d'ɔw ndoo kiṇə panjiyə-dé-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ al kin.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ sisi kɨ́ usɨ kɔgɨ

8 Jeju pa gosta kɨ́ rangɨ ɓəy panè: Dené kɨ́ rá ɓá ɔw kɨ̀ sisi dɔgɨ ɓá
káre usɨ kɔgɨ ə́ à kində pər lampɨ-tɨ, à kɔy mẹ̰ẹ̰ kəy ə sangɨ lo majɨ-
majɨ sar kadɨ ingə-né sisi lé al wa? 9 Beɓa lokɨ ingə lé, ẹ̰ ɓa nam-é-je
kɨ̀ njétakəy-je liə kɨ rɔ-é-tɨ ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl kdɔ sisi lə-m
kɨ́ usɨ kɔgɨ lé, m'ingə. 10 Jeju ilə dɔ gosta-tɨ kin panè: Bè ya tɔ ə́ m'a

---

† **14:26** 14:26 Mat 10:37 † **14:27** 14:27 Mat 10:38; 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † **15:1** 15:1 Luk 5:29,30

kidə-si rəsɨ; malayka-je lə Lubə 'ra rɔnəl ṇą, kdɔtalə dow káre-rè kí to njèramajal ƀá iṇə panjiyə-é-je kí majɨ al kɔgɨ.

Gosta kí sɔbɨ dɔ ngon kí ilə rɔ-é kɔgɨ ƀá təl ree

11 Beƀa Jeju təl pa ƀəy panè: Dingəm káre bè ɔw kɨ̀ ngan-je kí dingəm joo. 12 Ḛ kí ndẹ idə bɔbɨ-é panè: Bɔbɨ-m, néndubə kí ndɔ-é ə à to 'lə-m lé, adɨ-m. Beƀa bɔbɨ-dé kay-dé nékingə-é. 13 Ndɔ ṇą al go-tɨ ya, ẹ kí ndẹ lé, ndogɨ né-je liə ngər-ngər ə ɔy là-é ɔw mba dɔnangɨ-tɨ kí sąy. Lo kin-tɨ ƀá ẹ tində né-je liə sane lay lo bɔkaya-tɨ. 14 Lokɨ ẹ tində sane lay rəmə, ƀobo usɨ dɔnangɨ-é-tɨ kinlé, ə né isɨ goto ji-é-tɨ ngá. 15 Adɨ ẹ ɔw adɨ dingəm káre bè dɔnangɨ-é-tɨ kinlé un-é kullə-tɨ, adɨ-é isɨ ɔw ul kɔsɔngɨ-je liə. 16 Ḛ ndigɨ kuso gəbrə kí kɔsɔngɨ-je d'ą d'uso lé ya, ngà dow adɨ-é al. 17 Beƀa ẹ gɨr ta dɔ rɔ-é-tɨ ə panè: Njérakullə-je lə bɔbɨ-m lay ya nékuso-dé tò mburukɨ-mburukɨ, rəmə mą ƀá m'a kisɨ koy yo ƀo nè bè wa! 18 M'a kḭ taá təl kɔw rɔ bɔbɨ-m-tɨ gogɨ ə m'a kidə-é panè: Bɔbɨ-m, m'ra majal nɔ̰̃ Lubə-tɨ rəm, nɔ̰̃-i-tɨ rəm. 19 Mą m'tuwə kadɨ i 'ƀa-m ngon-i al, ngà kadɨ 'ra-m taną kí i 'ra-né kɨ̀ njérakullə-je lə-i ya bè. 20 Beƀa ẹ ubə nangɨ ḭ taá ə təl ɔw kɨ rɔ bɔbɨ-é-tɨ gogɨ. Lokɨ nąy sąy kɨ̀ kəy ƀəy ya bɔbɨ-é oo-é, ə ta ɔ̰̃ mẹẹ̃-é kdɔ ta liə adɨ ą̰y ngɔdɨ tilə kəm-é, ungɨ ji-é mindɨ-é-tɨ uwə-né kɨ kàdɩ̀-é-tɨ. 21 Rəmə ngon lé panè: Bɔbɨ-m, m'ra majal nɔ̰̃ Lubə-tɨ rəm, nɔ̰̃-i-tɨ rəm, adɨ m'tuwə kadɨ i 'ƀa-m ngon-i al. 22 Ngà bɔbɨ-é idə ngannjḗkullə-je liə panè: Ɔti kalangɨ 'reei kɨ̀ kubɨ kí kurǵ itə madɨ-é-je ya, uləi rɔ-é-tɨ ə uləi ngamą ji-é-tɨ, ƀá 'tuləi saba nja-é-tɨ tɔ. 23 Ɔwi 'reei kɨ ngon bɔbɨ mangɨ kí rɔ-é to mbul-mbul kin ya 'təli adɨ j'usoi j'rai-né rɔnəl. 24 Kdɔtalə ngon-m kí ą kanlé, to dow kí oy ƀá təl isɨ kəm tin; ẹ ilə rɔ-é kɔgɨ ƀá təl ree tin. Beƀa 'tum gin ra rɔnəl. 25 Dɔkàdɩ̀-é-tɨ kinlé, ngon dər dingəm lé nąy ndɔrɔ. Lokɨ isɨ təl ƀá tẹẹ̃ ngɔsi kɨ̀ kəy rəmə, ẹ oo ká nékində-je kɨ̀ ká ndam-je. 26 Beƀa ẹ ƀa ngonnjèkullə káre dəjɨ-é panè sé to ri ƀá ra né wa? 27 Ngonnjèkullə lé ilə-é-tɨ panè: Ngonkɔ̰̃-i lé təl ree ƀá bɔbɨ-i tɔl ngon bɔbɨ mangɨ kí rɔ-é tò mbul-mbul kinlé kdɔ ta liə, kdɔ ẹ ingə-é gogɨ kɨ̀ lapiya. 28 Beƀa wɔngɨ ra ngon dər lé, adɨ ẹ ndigɨ kɔw kəy al, adɨ bɔbɨ-é tẹẹ̃ ndaa-tɨ ree ra ndoo ta-é-tɨ kadɨ-é ɔw kəy. 29 Ḛ ilə bɔbɨ-é-tɨ panè: 'Oo bè, mą kí m'ra kullə m'adɨ-i ƀal ṇą rəm, m'al dɔ ndu-i nja káre al rəm kin ya kàrè 'tɔl ngon biṇə nja kárẹ adɨ-m m'ra-né rɔnəl kɨ̀ nam-je al. 30 Rəmə, lokɨ ngon-i lə-i kan, kí tində nékingə-i sane dɔ kaya dené-je-tɨ lé təl ree, ə ẹ ƀá 'tɔl ngon bɔbɨ mangɨ lə-ji kí rɔ-é tò mbul-mbul lé adɨ-é! 31 Bɔbɨ-é idə-é panè: Ngon-m, i 'isɨ sə-m kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é, adɨ né-je lə-m lay to kí 'lə-i ya; 32 ngà tò kadɨ j'ra nékuso j'ra-né rɔnəl, kdɔ ngonkɔ̰̃-i kí 'oo-é kanlé, to dow kí oy ƀá təl isɨ kəm tin; ẹ ilə rɔ-é kɔgɨ ƀá təl ree tin.

16

Gosta kí sɔbɨ dɔ njèkoo go né-je kí njèkəmtutɨ

1 Jeju idə njéndó né-je liə ƀəy panè: Dingəm kí njènékingə káre bè, ɔw kɨ̀ njèkoo go né-je liə nɔ̰̃ɔ̰̃. Dow-je d'idə-é 'panè: «Njèkoo go né-je lə-i lé, isɨ tində né-je lə-i sane.» 2 Beƀa ẹ ƀa-é pa siə panè: «Ta ri ƀá dow-je 'pa dɔ-i-tɨ ƀá m'oo m'oo tin wa? I lé, 'a to njèkoo go né-je lə-m al ngá, ə́ né-je kí m'iṇə ji-i-tɨ kadɨ oo go-é lé 'ɔr go-é adɨ m'oo.» 3 Njèkoo

go né-je lé, pa mɛ̨̃ɛ̨̃-é-tɨ panè: «'Ba-m ɔr kullə koo go né-je liə ji-m-tɨ
kinlé, ri ɓá m'a ra wa? Kadɨ m'ra kullə ndɔr wa? Tɔ́gɨ-m à kasɨ al.
Kadɨ m'kɔy né wa? Rɔ-m sɔl-m.» 4 Ɛ̨̃ panè: «M'gə́ né kɨ́ m'a ra kadɨ
lokɨ 'ɓa-m ɔr-m kullə koo go né-je-tɨ liə rəmə, dow-je d'uwə-m-né kɨ
rɔ-dé-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy-je-tɨ lə-dé.» 5 Beɓa dow-je kɨ́ kurə lə 'ɓa-é tò dɔ-dé-tɨ
lé, ɛ̨̃ ɓa-dé adɨ ree rɔ-é-tɨ káre-káre. Ə dəjɨ ɛ̨̃ kɨ́ dɔsã̰y panè: «Kurə lə
'ɓa-m tò dɔ-i-tɨ asɨ kandangɨ wa?» 6 Ə ɛ̨̃ ilə-é-tɨ panè: «Kurə ubɨ liə tò
dɔ-m-tɨ gùm ɓu.» Rəmə njèkoo go né-je lé, idə-é panè: «'Taa mbete
kurə lə-i, 'isɨ nangɨ kalangɨ ə 'ndàngɨ ubɨ gùm kɔrmɨ̰.» 7 Go-tɨ, ɛ̨̃ dəjɨ
ɛ̨̃ kɨ́ rangɨ panè: «Kurə lə 'ɓa-m to dɔ-i-tɨ asɨ kandangɨ wa?» Ɛ̨̃ ilə-é-
tɨ panè: «Kurə ko liə tò dɔ-m-tɨ suwal ɓu.» Rəmə njèkoo go né-je lé
panè: «'Taa mbete kurə lə-i ə ndàngɨ ko suwal kɔrjinã̰y joo.» 8 Beɓa
Jeju panè: «Njèkoo go né-je kɨ́ njèra né kɨ́ njururu al kinlé, 'ɓa-é pitɨ-é
kdɔ to kɨ́ ɛ̨̃ to njèkəmtutɨ.» Jeju ilə dɔ-tɨ panè: «Dow-je kɨ́ njéra né kdɔ
kaglo kɨ́ ngɔsnè kinlé, d'ində kəmtutɨ nã̰ kɨ́ rɔ madɨ-dé-je-tɨ tòy dow-je
kɨ́ d'isɨ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ lə Lubə.» 9 Yən, adɨ m'idə-si rəsɨ: «Né-je kɨ́ ingəi
kɨ̀ kəm rəbɨ-je kɨ́ njururu al kinlé, uwəi-né nam kdɔ kadɨ lokɨ né ree
goto ji-si-tɨ kàrè rəmə, nam-si-je kinlé d'uwə-si kɨ rɔ-dé-tɨ lo kisɨ-je-tɨ
kɨ́ tò sartagangɨ. 10 Dow kɨ́ ra né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ né-je-tɨ kɨ́ ndɛ̨̃ bè lé,
ɛ̨̃ ra né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ né-tɨ kɨ́ boy tɔ. Dow kɨ́ ra né kɨ́ njururu al mɛ̨̃ɛ̨̃
né-je-tɨ kɨ́ ndɛ̨̃ bè lé, ɛ̨̃ ra né kɨ́ njururu al mɛ̨̃ɛ̨̃ né-tɨ kɨ́ boy tɔ.» 11 Beɓa
mɛ̨̃ɛ̨̃ nékingə-je-tɨ kɨ́ ingəi kɨ̀ kəm rəbɨ-je kɨ́ njururu al kin ya kinə 'rai-
né né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ al lé, nã̰ ɓá à kinã̰ nékingə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ ji-si-tɨ wa?
12 Ə kinə dow kɨ́ rangɨ inã̰ né liə ji-si-tɨ ɓá 'rai-né né kɨ̀ gangɨ-é al lé,
né kɨ́ tokɨ 'lə-si ya kàrè nã̰ ɓá à kinã̰ mɛ̨̃ɛ̨̃ ji-si-tɨ wa? 13 †Ngonnjèkullə
kɨ́ à kasɨ ra kullə kadɨ dow-je joo ya goto. Kdɔtalə à kɔsɨ ta ɛ̨̃ kɨ́ káre ə
à ndigɨ ɛ̨̃ kɨ́ káre; al kàrè, à nam kɨ̀ ɛ̨̃ kɨ́ káre ə à nədɨ ɛ̨̃ kɨ́ káre. Adɨ a
kasi kori Lubə kɨ̀ là natɨ joo kdɔ ra kullə kadɨ-dé al.
14 Lokɨ Parisi-je kɨ́ 'to m'oy yo là-je, d'oo ta-je kin lay bè rəmə, 'sɔkɨ
Jeju. 15 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Sə̰̃i lé, takəm dow-je-tɨ rəmə, 'rai rɔ-si
tokɨ dow-je kɨ́ njéra né kɨ́ njururu bè, ngà Lubə gə mɛ̨̃ɛ̨̃-si gɔw. Kdɔtalə
né kɨ́ dow-je ɓá d'oo kɨ né kɨ́ asɨ gakɨ lé, takəm Lubə-tɨ rəmə, to nékɔbɨ.»

Ta kɨ́ dɔ ndukun-tɨ kɨ̀ kɔ̰̃ɓe lə Lubə

16 †Ndukun-je lə Moiyijɨ, kɨ̀ mbete-je lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ ya ra
kullə sar ree tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ Jã̰-tɨ kɨ́ njèra dow-je batɛ̨̃m. Ə kɨ̰ dɔ Jã̰-tɨ sar tɛ̨̃ɛ̨̃
ɓone kin ya tokɨ kilə mbɛ̨ kɔ̰̃ɓe lə Lubə ə nã̰-nã̰ ya ndur dɔ rɔ-é-tɨ kdɔ
kadɨ n'ɔw-tɨ. 17 †Ngà kadɨ dɔrã̰, kɨ̀ dɔnangɨ goto lé, to né kɨ́ lo-é ɔ̰̃ al itə
ndajɨ mbete kɨ́ káre bè kɨ́ kadɨ bujuru mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete ndukun-tɨ lə Lubə.
18 †Nã̰-nã̰ kɨ́ tubə ne-é ə taa dené kɨ́ rangɨ lé, ra kaya, ɓá dow kɨ́ taa
dené kɨ́ ngɔbɨ-é tubə-é kàrè ra kaya ya tɔ.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ njènékingə dɛ̨ kɨ̀ Lajar
Luk 12:15-21; 6:20-21,24-25

19 Ndɔ káre bè, Jeju pa ta kɨ̀ gosta panè: Dingəm káre bè, isɨ nɔ̰̃ɔ̰̃ to
njènékingə, ɔɔ kubɨ-je kɨ́ kər yəl-yəl kɨ́ là-é nã̰-nã̰ rəm, ndɔ̰̃y ngilingɨ-
ngilingɨ ə ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ̨̃ uso né-je kɨ́ majɨ-majɨ ra-né rɔnəl. 20 Beɓa

† **16:13** 16:13 Mat 6:24 † **16:16** 16:16 Mat 11:12,13 † **16:17** 16:17 Mat 5:18 † **16:18** 16:18 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

njèndoo kɨ́ ri-é lə Lajar kɨ́ to dow kɨ́ rɔ-é lay ya to dò basrangɨ kɨ́ tò yəkɨ-yəkɨ, tò nangɨ takəy-tɨ lə njènékingə lé. 21 Ə ɛ̨ ndigɨ kadɨ n'uso ɲɔ̨-ɲɔ̨ né-je kɨ́ tusɨ nangɨ gin tablə-tɨ lə njènékingə kinlé ya, rəmə bisɨ-je yó ɓá 'ree tɔ̨n ta dò-je liə-liə.

22 Ndɔ káre bè, njèndoo kinlé oy ə malayka-je d'un-é d'ɔw siə wur-wur mbɔ́ Abrakam-tɨ. Njènékingə lé ree oy tɔ, adɨ dow-je 'dubɨ-é. 23 Lokɨ ɛ̨ ą̨ lo kɨ́ koó-tɨ dan kɔ̨̌-tɨ ngá ɓá un kəm-é oo lo əbɨ nu̱ rəmə, oo kɨ́ Lajar isɨ wur-wur mbɔ́ Abrakam-tɨ lé, 24 ɛ̨ ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè: «Bɔbɨ-m Abrakam, 'oo kəmtondoo lə-m, ə 'ulə Lajar adɨ ɔw ulə ta ngon ji-é kəm man-tɨ ə ree ilə ta-m-tɨ ɲɔ̨m-né mindɨ-m, nè m'ą̨ m'ingə kɔ̨̌ dan pər-tɨ kɨ́ ɔ̨̌ bilɨm-bilɨm.» 25 Abrakam ilə-é-tɨ panè: «Ngon-m, 'adɨ mɛ̨ɛ̨-i ole dɔ-tɨ, kɨ́ ndɔkɨ i oy-né al ɓəy lé, i isɨ dan majɨ-tɨ, ngà Lajar ɓá dangɨ-tɨ ra-é. Ə kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, ɛ̨ ingə mɛ̨ɛ̨ sɔl, ngà i ɓá 'ą̨ dan kɔ̨̌-tɨ tɔ. 26 Rəm ɓá, mbunə̨-ji jɛ̨ sə-si-je lé, boleɓe kɨ́ sɔ̨y-é goto ya tò-tɨ, kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ lé, d'a ndigɨ kɨ̨ rɔ-ji-tɨ nè kɔw rɔ-si-tɨ kàrè, jè lo-é dum-dé rəm, ɓá kadɨ dow ɨ̨ rɔ-si-tɨ nu̱ ree rɔ-ji-tɨ nè al rəm tɔ.» 27 Njènékingə lé panè: «Bɔbɨ-m Abrakam, lé tò bè kàrè, m'dəjɨ-i kadɨ 'ulə Lajar adɨ-é ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə bɔbɨ-m. 28 Kdɔtalə ngankɔ̨-m-je mɨ̨ d'isɨ nɔ̨ɔ̨ ə́ 'adɨ-é ɔw ndəjɨ-dé, kadɨ dɛ̨ rəmə, 'ree lo kɔ̨̌-tɨ kin al ngá.» 29 Abrakam ilə-é-tɨ panè: «Ndukun-je lə Moiyijɨ, kɨ̀ ta-je lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ tò nɔ̨ɔ̨, ə́ kadɨ d'ində mbi-dé d'oo-né.» 30 Ɛ̨ ilə-é-tɨ panè: «Bè al, Bɔbɨ-m Abrakam, kinə dow ɨ̨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́ d'oy ɓá ɔw idə-dé ta lé, d'a kiɲə panjiyə-dé-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ.» 31 Ngà Abrakam idə-é panè: «Kinə d'ində mbi-dé d'oo-né ndukun-je lə Moiyijɨ-je, kɨ̀ ta-je lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ al lé, ta kɨ́ dow kɨ́ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ ya idə-dé kàrè à kuwə-dé kɨ̀ ta al ya tɔ.»

17

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ né-je kɨ́ à ra dow kadɨ-é ra majal
Mat 18:6-9; Mar 9:42

1 Jeju idə njéndó né-je liə panè: Né-je kɨ́ à to gin kusɨ mɛ̨ɛ̨ majal-tɨ lé, lé ri-ri kàrè à ree ya; ngà dow kɨ́ né-é-je kin ree kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ-é-tɨ lé tujɨ à kusɨ dɔ-é-tɨ. 2 Dowbé kinlé, lé 'dɔɔ mbal kusɨ ko mindɨ-é-tɨ ɓá d'ɔw d'ilə-é-né dan babo-tɨ ya kàrè liə tò sotɨ, tɔy kadɨ-é ra ngon dow káre dan madɨ-é-je-tɨ kin adɨ-é ra majal. 3 †Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ! Kinə ngonkɔ̨-i ra majal lé, 'ndángɨ-é dɔ-tɨ ə́ kinə iɲə panjiyə-é kɨ́ majɨ al lé kɔgɨ rəmə, 'iɲə go-é kɔgɨ 'adɨ-é. 4 Kinə mɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ kɨ́ káre ya ɛ̨ ra sə-i né kɨ́ majɨ al nja siri, ɓá nja siri lay ya təl ree rɔ-i-tɨ panè: M'iɲə panjiyə-m kɨ́ majɨ al lé kɔgɨ rəmə, 'a kiɲə go-é kɔgɨ kadɨ-é.†

Ta kɨ́ dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ
Mat 17:20

5 Njékɔwkulə-je d'idə 'Ɓaɓe 'panè: 'Ilə kadmɛ̨ɛ̨ dɔ madɨ-é-tɨ 'adɨ-ji. 6 Beɓa 'Ɓaɓe Jeju lé idə-dé panè: «Kinə kadmɛ̨ɛ̨ lə-si asɨ-nə̨ kɨ̀ kə̨ą̨ kɔl bè ya kàrè ɓá idəi kote kin 'painè: “'Ɔr kɨ̀ njirə-i burə ə 'ɔw ą̨ dan babo-tɨ ya kàrè, ɛ̨ à təl rɔ-é go ta-tɨ lə-si.”»

Kadmɛ̨ɛ̨ lə ngonnjèkullə

---

† **17:3** 17:3 Mat 18:15 † **17:4** 17:4 Mat 18:15,21-22

7 «Nąʼ dan-si-tɨ ɓá tokɨ ɔw kɩ̀ ngonnjèkullə káre nɔ̨̃ je bè, ə́ ɩ̨̃ ndɔrɔ
əse ɩ̨̃ go nékul-je-tɨ isɨ ree ya ə́ à kidə-é panè 'njiyə lɔw 'ree uso né»
wa? 8 Bè al! Ɛ̨̃ à kidə-é panè: 'Ra nékuso lə-m, 'ulə kubɨ kullə lə-i rɔ-i-tɨ
ə 'oo go-m sar kadɨ m'uso rəm, m'ąʼy rəm, ngá ɓá i a təl kuso rəm, kąʼy
rəm tɔ. 9 Ngonnjèkullə kinlé, lokɨ ɛ̨̃ ra né kí 'ɓa-é un ndu adɨ-é kadɨ ra
lé, sé 'ɓa-é à təl ra-é oiyo kdɔ kullə kí ɛ̨̃ ra kinlé wa? 10 Bè al. Sə̨̃i kàrè
bè ya tɔ. Lokɨ 'rai né-jɛ lay kí d'un ndu dɔ-tɨ kadɨ 'rai lé, kadɨ 'pai-nè:
Jɛ̨̃ j'to ngannjékullə-je kí kare kɔgɨ, né kí tò kadɨ j'ra lé ya ɓá jɛ̨̃ j'ra.

Ta kí sɔbɨ dɔ njébanjɨ-je kí dɔgɨ

11 Lokɨ Jeju isɨ ɔw kí ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ lé, dəə rəbɨ nim dɔnangɨ
Samari-tɨ kɩ̀ dɔnangɨ Galile. 12 Beɓa lokɨ isɨ ɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ ngonɓe-tɨ káre
bè lé, 13 njébanjɨ-je dɔgɨ 'tɛ̨̃ɛ̨̃ 'tilə kəm-é ə d'ą̃ ngərəngɨ ɓá d'ilə bɔbɨ
ndi-dé nangɨ 'panè: Jeju, njèndó dow-je né, 'oo kəmtondoo lə-ji! 14 Jeju
oo-dé bè rəmə, idə-dé panè: Ɔwi ɔji rɔ-si njégugné-je lə Lubə. Lokɨ
d'isɨ d'ɔw kɨ kɔw ya ɓəy rəmə, banjɨ kí rɔ-dé-tɨ ur wukɨ adɨ d'aa njay.
15 Lokɨ ɛ̨̃ kí káre dan-dé-tɨ oo kadɨ n'ingə lapiya bè lé, ɔsɨ waka təl ə
ɔsɨ gajɨ Lubə kɩ̀ ndi-é kí boy-boy 16 ree usɨ kɩ̀ takəm-é nangɨ nja Jeju-tɨ
ɓá ra-é oiyo. Ɛ̨̃ to dow kí dɔnangɨ Samari-tɨ. 17 Jeju un ta panè: Dow-je
dɔgɨ ɓá banjɨ ur rɔ-dé-tɨ adɨ d'aa njay ya al wa? Ngà dɛ̨̃ kí jinąʼy káre lé,
'nąʼy rá 18 ɓá dow kí dan-dé-tɨ káre ya kàrè təl ree ulə riɓa dɔ Lubə-tɨ
al, ɓá mba kin ya par wa? 19 Go-tɨ, Jeju idə-é panè: Ɩ̨̃ taá ə ɔw, kadmɛ̨̃ɛ̨̃
lə-i ajɨ-i!

Ta kí sɔbɨ dɔ kɔ̨̃ɓe lə Lubə kí à ree
Mat 24:3-42

20 Ndɔ káre bè Parisi-je 'dəjɨ Jeju 'panè: Kɔ̨̃ɓe lə Lubə à ree ndɔ kí
rá-tɨ wa? Jeju ilə-dé-tɨ panè: Kɔ̨̃ɓe lə Lubə lé, à ree kadɨ dow-je d'oo
kɩ̀ kəm-dé ndə̨̃-ndə̨̃ bè al. 21 Dow à panè: Kɔ̨̃ɓe lə Lubə ə́ tò nè tin əse
ɛ̨̃ ə́ tò yó tin al. Kdɔtalə, kɔ̨̃ɓe lə Lubə tò dan-si-tɨ nè ngá.

22 Go-tɨ, Jeju idə njéndó né-jɛ panè: Ndɔ-je ɔw ree nɔ̨̃ kí à ndingəi
kadɨ ooi Ngon lə dow ndɔ káre-rè bè ya, ngà a kooi-é al. Dow-je d'a
kidə-si panè: 23 Ɛ̨̃ ə́ ą̃ nè tin, ɛ̨̃ ə́ ą̃ yó tin, kàrè ɔwi lo-é-tɨ al rəm, ɓá
ąʼyi ngɔdɨ kɨ lo-é-tɨ al rəm tɔ. 24 Kdɔtalə lokɨ ndɔ ree lə Ngon lə dow
asɨ lé, à ree tanąʼ kɩ̀ təlndi kí ɩ̨̃ ngangɨ dɔrą̃-tɨ kí káre ya ndógɨ ɔw njal
ngangɨ-é-tɨ kí káre kin ya bè. 25 Ngà kete nɔ̨̃-tɨ lé, tò kadɨ-é ingə kɔ̨̃ ną̃
rəm, ɓá tò kadɨ dow-je kí ngɔsnè kin 'mbatɨ-é rəm tɔ. 26 Né kí ndɔkɨ
ra né kaglo-tɨ lə Nuwe lé, gą̃-é ya à ra-né ndɔ ree-tɨ lə Ngon lə dow lé
tɔ. 27 Ndɔkɨ dow-je d'uso né-je, d'ąʼy né-je, 'taa-nąʼ-je, d'adɨ ngan-dé-je
'taa-nąʼ-je sar ya ndɔ-tɨ kí Nuwe ɔw-né mɛ̨̃ɛ̨̃ bato-tɨ. Rəmə man bəlɨm
ree tɔl-né ndəgɨ dow-je lay. 28 Né kí ndɔkɨ ra né kaglo-tɨ lə Lotɨ lé, gą̃-é
ya à ra né ndɔ ree-tɨ lə Ngon lə dow lé tɔ. Ndɔkɨ dow-je d'uso né-je,
d'ąʼy né-je, 'ndogɨ né-je, 'rabɨ né-je, 'mą̃ kagɨ-je, 'ra kəy-je*. 29 Ngà lokɨ
Lotɨ ində lo tɛ̨̃ɛ̨̃ mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo Sɔdɔm-tɨ kɔgɨ lé, pər-je kɩ̀ ər kí tokɨ yalpər
bè ya ɩ̨̃ dɔrą̃-tɨ ədɨ tokɨ ndi bè dɔ dow-je-tɨ tɔl-dé lay. 30 Bè ya tɔ, ndɔ
kí Ngon lə dow à tɛ̨̃ɛ̨̃ kɔy lé, lo à tujɨ puktu-puktu tɔ. 31 †Mɛ̨̃ɛ̨̃ ndɔ-é-tɨ

* **17:28** 17:28 Kgn 6–7 † **17:31** 17:31 Mat 24:17,18; Mar 13:15,16

kinlé, dow kɨ́ isɨ dɔ kəy-tɨ † kàrè, kadɨ risɨ nangɨ ɔw mɛ̨̃ kəy-tɨ ɔy né-je liə al ngá, ɓá dow kɨ́ ą̃ ndɔrɔ kàrè, kadɨ təl ree ɓee al ngá rəm tɔ. 32 Adi mɛ̨̃-si ole dɔ né-tɨ kɨ́ ndɔkɨ tɛ̨̃ dɔ ne Lotɨ-tɨ†. 33 †Dow kɨ́ sangɨ kdɔ kajɨ rɔ-é rəmə à tujɨ rɔ-é, ə dow kɨ́ ɛ̨ ya ilə rɔ-é kɔgɨ ɓá à kingə gogɨ tɔ. 34 Ooi bè, ndɔ-é-tɨ kinlé, dow-je joo 'tò ɓi ndɔɔ mɛ̨̃ tuwə-tɨ kɨ́ káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kɨ́ káre ə à kiṇə kɨ́ káre. 35 Dené-je joo d'ą̃ d'ur né mɛ̨̃ bɨr-tɨ kɨ́ káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kɨ́ káre ə à kiṇə kɨ́ káre. 36 [Dingəm-je joo d'ą̃ mɛ̨̃ ndɔr-tɨ kɨ́ káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kɨ́ káre ə à kiṇə kɨ́ káre.]‡ 37 Beɓa njéndó né-je 'dəjɨ Jeju 'panè: 'Ɓaɓe, né kinlé à ra né lo kɨ́ rá-tɨ wa? Jeju idə-dé panè: Lo kɨ́ nin tò-tɨ lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nąʼ-tɨ.

18

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ njèngɔwkoy dɛ̨̃ kɨ̀ njègangta kɨ́ njururu al

1 Jeju pa sə-dé ta kɨ̀ gosta tɔjɨ-dé-né kadɨ 'pa ta kɨ̀ Lubə taá-taá ɓɨ d'adɨ kɔ ra-dé go-tɨ al ya sar†. 2 Ɛ̨̃ panè: Njègangta káre bè isɨ mɛ̨̃ ɓebo-tɨ madɨ nɔ̃ɔ̃, to dow kɨ́ ɓəl Lubə al rəm, ɓá ilə kujɨ dɔ dow-tɨ al rəm tɔ. 3 Mɛ̨̃ ɓebo-é-tɨ kinlé, dené kɨ́ njèngɔwkoy káre isɨ-tɨ nɔ̃ɔ̃ tɔ; ə ɛ̨ ree rɔ-é-tɨ nja natɨ-natɨ kadɨ gangta liə adɨ-é adɨ idə-é panè: I 'gangɨ ta kɨ́ tò dan-jɨ-tɨ kɨ̀ njèta lə-m kin 'adɨ-m. 4 Njègangta lé ndigɨ al bè-bè asɨ dɔkaglo ṇą̃. Ngà go-tɨ, ɛ̨ təl pa mɛ̨̃-é-tɨ panè: Mą̃ lé, m'ɓəl Lubə al rəm, ɓá m'ilə kujɨ dɔ dow-tɨ al rəm ya 5 ngà njèngɔwkoy kin ndɔjɨ-m ṇą̃ adɨ m'a gangta liə kadɨ-é, kdɔ kadɨ ree ndɔjɨ-m kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é al. 6 'Ɓaɓe ilə dɔ-tɨ panè: Ta kɨ́ njègangta kɨ́ njururu al pa kinlé, ooi majɨ. 7 Ə Lubə rəmə dow-je kɨ́ ɛ̨ mbətɨ-dé kɨ́ d'isɨ 'nɔ̃ ta-é-tɨ ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je kinlé, ɛ̨ à gangta lə-dé lɔw kadɨ-dé al wa? 8 Adɨ m'idə-si, à gangta kalangɨ ya kadɨ-dé. Ngà lokɨ Ngon lə dow à ree lé, sé à kingə kadmɛ̨̃ dɔnangɨ-tɨ nè ɓan wa?

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ Parisi dɛ̨̃ kɨ̀ njètaalambo

9 Jeju pa ta kɨ̀ gosta idə-né ta dow-je kɨ́ nąʼ-je kɨ́ dɛ̨̃ ya d'oo rɔ-dé kɨ̀ njéra né njururu nɔ̃ Lubə-tɨ, adɨ 'nədɨ ndəgɨ dow-je. 10 Ɛ̨̃ panè: Dingəm-je joo d'ɔw mɛ̨̃ kəy-tɨ lə Lubə kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə: Kɨ̀ káre to Parisi ə ɛ̨ kɨ́ káre to njètaalambo tɔ. 11 Parisi lé, ą̃ taá ɓá pa ta kɨ̀ Lubə mɛ̨̃-é-tɨ panè: I Lubə, m'ra-i oiyo kdɔ mą̃ lé, m'titɨ-nąʼ kɨ̀ ndəgɨ dow-je kɨ́ to njéɓogɨ-je, njéra né kɨ́ njururu al-je, kɨ̀ njérakaya-je kin al, əse m'titɨ-nąʼ kɨ̀ njètaalambo kɨ́ ą̃ kan al rəm. 12 Mɛ̨̃ Dimasɨ káre lé, m'ɔgɨ rɔ-m nékuso kɨ̀ man kąʼy nja joo-joo, ɓá mɛ̨̃ nékingə-m-je-tɨ lay ya m'adɨ-i káre dan dɔgɨ-tɨ dɔgɨ-tɨ rəm tɔ. 13 Ngà njètaalambo lé, ɛ̨ ɔr rɔ-é ą̃ ngərəngɨ, ə ndigɨ kitə kəm-é kɨ taá koo lo kɨ dɔrą̃-tɨ al; ngá ɛ̨ tində kàdì-é ə panè: Əy! Lubə lə-m, 'oo kəmtondoo lə-m, mą̃ lé m'to njèramajal. 14 †Jeju təl panè: ooi majɨ; dingəm kinlé Lubə ɔr ta dɔ-é-tɨ ɓá ɛ̨ təl kɨ mɛ̨̃ kəy-tɨ liə, ngà Parisi lé ɓá ta nąʼy dɔ-é-tɨ. Kdɔ dow kɨ́ ɔjɨ rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangɨ ə ɛ̨ kɨ́ sɔl dɔ-é ɓá d'a kitə dɔ-é taá tɔ.

---

† **17:31** 17:31 Jipɨ-je lé, 'ra kəy d'adɨ tokɨ kɨ́ kəy dur-dur bè adɨ dɔ-é kɨ́ taá to lo kɨ́ d'isɨ-tɨ d'adɨ yə́l dan-dé. Ta kinlé sɔbɨ dɔ njèkisɨ taakoo dɔ kəy-tɨ. † **17:32** 17:32 Kgn 19:26 † **17:33** 17:33 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; Ją 12:25 ‡ **17:36** 17:36 Ta-je kɨ́ tò mbunə̃ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨̃ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsą̃y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **18:1** 18:1 1Te 5:17 † **18:14** 18:14 Mat 23:12; Luk 14:11

Jeju tɔr ndi-é dɔ ngan-je-tɨ kí sɛ̨-sɛ̨
Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

15 Ngan-je kí bər ya kàrè dow-je 'ree sə-dé rɔ Jeju-tɨ kadɨ ində ji-é dɔ-
dé-tɨ. Ngà lokɨ njéndó né-je liə d'oo né kin bè lé, 'kɔl sə-dé. 16 Rəmə
Jeju adɨ 'ree kɨ̀ ngan-je lé rɔ-é-tɨ ə panè: «Iɲəi ngan-je adɨ 'ree rɔ-m-tɨ,
ɓɨ ɔgi-dé al, kdɔtalə kɔ̰ɓe lə Lubə tò kdɔ dow-je kí 'tanɑ̰ sə-dé bè. 17 Ooi
majɨ, m'a kidə-si rəsɨ. Dow kí ndigɨ kɔ̰ɓe lə Lubə titɨ-nɑ̰ kí ngon kí sɛ̨
ndigɨ-né kin al lé à kɔw-tɨ ndɑ̰ bè al.»

Dingəm kɨ́ njènékingə
Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

18 'Boy lə jipɨ-je káre dəjɨ Jeju panè: «Dow kí majɨ kí njèndó dow-
je né, ri ɓá m'a ra ɓá m'a kisɨ-né kəm sartagangɨ wa?» 19 Beɓa Jeju
ilə-é-tɨ panè: «Kdɔ ri ɓá i ɓa-m dow kí majɨ wa? Dow kí majɨ goto,
Lubə ya kɨ̀ kár-é ə́ majɨ. 20 'Gə ndukun-je lə Lubə gɔw: "'A ra kaya
al, 'a tɔl dow al, 'a ɓogɨ al, 'a təti ta kí ndángɨ al, 'a təti kagɨ bɔbɨ-i
kɨ̀ kɔ̰-i."» 21 Dingəm lé ilə-é-tɨ panè: «Basa-m-tɨ nu̱ ya m'təl rɔ-m go
né-je-tɨ kinlé lay.» 22 Lokɨ Jeju oo ta-je liə bè lé, idə-é panè: «Né káre
nal-i ɓəy: "'Ndogɨ nékingə-i lay ə 'ləbɨ là-é njéndoo-je, rəmə ndɔ-é 'a
kingə ɲɑ̰ dɔrɑ̰-tɨ; ə 'ree un go-m."» 23 Ngà lokɨ ɛ̨ oo ta-je kin bè lé rɔ-é
atɨ-é kanɑ̰nɑ̰, kdɔ ɛ̨ to njènékingə kí ɲɑ̰. 24 Lokɨ Jeju oo kí rɔ-é atɨ-é lé,
ɛ̨ idə dow-je panè: «Kadɨ njénékingə-je d'ɔw kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə lé, to né
kí ngɑ̰ ɲɑ̰. 25 Kadɨ jambal dəə ɓe libri-tɨ lé to né kí ngɑ̰ ɲɑ̰ ya, ngà kadɨ
njènékingə ɔw kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə lé to né kí ngɑ̰ itə-é ɓəy.» 26 Ngà lokɨ
dow-je d'oo ta kí ɛ̨ pa kinlé bè rəmə 'panè: «Tò bè ngà nɑ́ ɓá à kajɨ
wa?» 27 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Né kí dum dɔ dow-je kinlé, à dum Lubə
al.» 28 Rəmə Piyər un ta dəjɨ-é panè: «Yən, jɛ̨ kinlé, j'tusɨ né-je lə-ji
j'iɲə ɓá j'un go-i tin.» 29 Beɓa Jeju idə-é panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si
rəsɨ. Nɑ́-nɑ́ kí iɲə kəy liə, əse ne-é əse ngankɔ̰-é-je, əse njékojɨ-é-je əse
ngan-é-je kdɔtalə kɔ̰ɓe lə Lubə lé, 30 à kingə né-é dɔ-tɨ ɲɑ̰ dɔkaglo-tɨ kí
ngɔsnè kin rəm, ɓá à kiskəm sartagangɨ dɔkaglo-tɨ kí à ree lé rəm tɔ.»

Nja mutə kɨ́ Jeju pa ta kí dɔ koy-é-tɨ
kɨ̀ dɔ tɔsɨ ndəl-tɨ liə
Mat 20:17-19; Mar 10:32-34; Luk 9:22,44-45

31 Jeju ɓa njéndó né-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo rɔ-é-tɨ ɓá idə-dé panè:
«Yən, j'isɨ j'ɔwi kɨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ ə ta-je lay kí njépata-je kí ta Lubə-
tɨ 'ndàngɨ sɔbɨ dɔ Ngon lə dow lé, né-é à ra né. 32 Kdɔtalə d'a kilə-é ji
dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al, kadɨ d'a sɔkɨ-é, d'a tajɨ-é, d'a tubə yoro kəm-é-
tɨ, 33 d'a tində-é kɨ̀ ndəy marɔw ɓəy ɓá d'a tɔl-é. Ə ndɔ kí njèkungɨ-tɨ
mutə rəmə, à tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨.» 34 Ngà né káre ya kàrè njéndó
né-je 'gə mɛ̨ɛ̨ ta-tɨ kinlé al; mɛ̨ɛ̨ ta-je kinlé tokɨ ɓɔyɔ sə-dé dɔ-é bè ya,
adɨ 'gə né kí Jeju pa ta dɔ-tɨ lé al.

Jeju adɨ njèkəmtɔ oo lo
Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

35 Lokɨ Jeju ində dɔ ɓebo Jeriko ngɔsi lé, njèkəmtɔ káre isɨ ngangɨ
rəbɨ-tɨ nɔ̰ɔ̰, isɨ kɔy-né. 36 Rəmə lokɨ ɛ̨ oo ndi kosɨ dow-je kí d'isɨ dəə taá
lé, ɛ̨ dəjɨ-dé né kí ra né. 37 Ngà ɓá dɛ̨ d'idə-é 'panè to Jeju kí Najarɛtɨ-tɨ
ɓá dəə. 38 Beɓa ɛ̨ ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ nɔ̰ panè: «Jeju kí ngonka Dabidɨ,
'oo kəmtondoo lə-m.» 39 Dɛ̨ kí d'ɔw 'njiyə nɔ̰ Jeju-tɨ kete lé, 'ndángɨ-é

ə d'idə-é kadɨ utɨ ta-é, ngà ɛ̨ ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ nɔ̨ kɨ̀ tɔ́gɨ-é itə kɨ́ kete
lé ya ɓəy panè: «Ngonka Dabidɨ, 'oo kəmtondoo lə-m ɓoo.» 40 Rəmə
Jeju təl ą̨ nangɨ ə un ndu kadɨ 'ree siə rɔ-n'ɛ̀-tɨ, ə lokɨ njèkəmtɔ ree
rəmə, Jeju dəjɨ-é panè: 41 Ri ɓá i 'ndigɨ kadɨ m'ra m'adɨ-i wa? Ɛ̨ ilə-é-tɨ
panè: «'Ɓaɓe, kəm ya 'adɨ təl oo lo.» 42 Beɓa Jeju idə-é panè: «'Oo lo,
kadmɛ̨ɛ̨ lə-i ajɨ-i.» 43 Tajinatɨ nè ya ɛ̨ oo lo adɨ ɛ̨ un go Jeju ə ɔsɨ gajɨ
Lubə taá-taá. Kosɨ dow-je lay kɨ́ d'oo né kinlé, 'tɔ́y Lubə tɔ.

19

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Jeju dɛ̨ kɨ̀ Jase

1 Lokɨ Jeju ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo Jeriko-tɨ ə isɨ ində dan ɓe gangɨ, 2 rəmə, oo
dingəm kɨ́ njènékingə kɨ́ ri-é lə Jase, to njèkun dɔ njétaalambo-je. 3 Ɛ̨
sangɨ kadɨ n'oo se nɑ̨́ ɓá to Jeju lé wa? Ngà kosɨ dow-je ra adɨ ɛ̨ asɨ kadɨ
oo-é al, kdɔtalə ɛ̨ to dow kɨ́ gɔjɨ. 4 Beɓa ɛ̨ ą̨y ngɔdɨ kete ɔw al dɔ kote-tɨ
kdɔ kadɨ n'oo Jeju, kdɔtalə ɛ̨ à dəə lo-é-tɨ nɔ̨ɔ̨. 5 Lokɨ Jeju ɔw tɛ̨ɛ̨ lo-é-tɨ
kinlé, un kəm-é kɨ taá idə-é panè: Jase, 'risɨ nangɨ kalangɨ, kdɔtalə tò
kadɨ m'to ɓe lə-i ɓone. 6 Beɓa Jase ur nangɨ lɔw-lɔw ree uwə-é kɨ rɔ-é-
tɨ kɨ̀ rɔnəl. 7 Lokɨ dow-je d'oo né kin bè lé, dɛ̨ lay ya 'tún ta 'panè: Ooi,
Jeju lé, ɔw tò ɓe lə dow kɨ́ njèramajal. 8 Ngà Jase ɨ̨ ą̨ taá nɔ̨̀ 'Ɓaɓe-tɨ
idə-é panè: 'Ɓaɓe, 'oo bè, nékingə-m lé, m'a kay danɑ̨ lo joo ə m'a
kadɨ kɨ́ gin káre njéndoo-je, ə kinə m'taa né ji dow-tɨ kɨ̀ ndángɨ kare
rəmə, m'a təl kadɨ-é né-é kinlé sɔ ngá. 9 Beɓa Jeju idə-é panè: Kajɨ
ree mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ kin ɓone, kdɔtalə dow kinlé, to ngon kà Abrakam tɔ.
10 †Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kadɨ n'sangɨ nja dow-je kɨ́ 'nɑ̨y kdɔ kadɨ
n'ajɨ-dé.

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ mbal là kɨ́ dɔgɨ
Mat 25:14-30

11 Lokɨ dow-je d'ą̨ d'oo ta-je kin bè lé, Jeju ilə gosta káre dɔ-tɨ. Kdɔtalə
ɛ̨ ą̨ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Jorijalɛ̨m, adɨ dow-je 'gɨr 'panè kɔ̨ɓe lə Lubə lé, à ree
tajinatɨ nè ya ngá. 12 Adɨ Jeju panè: Dow káre bè, to dow kɨ́ gin ngar-
tɨ, isɨ ɔw kɨ́ mba-tɨ dɔnangɨ-tɨ kɨ́ sąy nu̱, kdɔ kadɨ d'ɔw d'ulə jɔgɨ ngar
dɔ-é-tɨ, ɓá à təl ɓəy. 13 Ɛ̨ ɓa ngannjékullə-je liə dɔgɨ dan madɨ-dé-je-tɨ
ə adɨ nɑ̨́-nɑ̨́ dan-dé-tɨ mbal là káre-káre ɓá idə-dé panè: Ɔwi, 'təli-né
ji-si sar kadɨ m'təl m'ree-né. 14 Ngà dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ ɓe-tɨ liə d'ɔsɨ-é kɨ̀
ta adɨ d'ulə dow-je kɨ́ 'to takəm-dé kadɨ d'ɔw d'idə-dé 'panè: Jɛ̨ j'ndigɨ
kadɨ dow kin ɔ̨̀-ji al. 15 Bè ya kàrè d'ulə jɔgɨ ngar dɔ-é-tɨ. Lokɨ ɛ̨ təl ree
lé, ɛ̨ adɨ 'ɓa ngannjékullə-je kɨ́ adɨ-dé là lé kadɨ 'ree rɔ-é-tɨ, kdɔ kadɨ
n'oo se dow káre ingə man-é dɔ-tɨ kandangɨ-kandangɨ wa? 16 Beɓa
ngonnjèkullə kɨ́ dɔsą̨y ree panè: 'Ɓa-m, mbal là lə-i kɨ́ adɨ-m lé, m'təl-
né ji-m adɨ m'ingə mbal là dɔgɨ. 17 'Ɓa-é panè: Oiyo! 'To ngonnjèkullə
kɨ́ majɨ! M'adɨ-i ɓebo-je dɔgɨ kadɨ ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-tɨ, kdɔ 'to njèra né
kɨ́ tɔgrɔ-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-tɨ kɨ́ ndɛ̨ bè. 18 Ngonnjèkullə kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo ree
panè: «'Ɓa-m, mbal là lə-i kɨ́ 'adɨ-m lé, m'təl-né ji-m adɨ m'ingə mbal
là mɨ̨.» 19 Beɓa 'ɓa-é idə-é panè: «I kàrè, m'adɨ-i ɓebo-je mɨ̨ kadɨ ɔw
kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-tɨ tɔ.» 20 Ngonnjèkullə kɨ́ rangɨ ree panè: «'Ɓa-m, mbal là
lə-i lé ya ə́ m'dɔɔ takubɨ-tɨ tin.» 21 Mą̨ m'ɓəl-i, kdɔ i lé 'to dow kɨ́ 'ngą̨
ną̨; adɨ né kɨ́ to i ɓá ungɨ al kàrè, i ɔy rəm, ko kɨ́ to i ɓá 'dubɨ al kàrè
i ijə rəm. 22 Beɓa 'ɓa-é idə-é panè: «I ngonnjèkullə kɨ́ majɨ al kan! Ta

† **19:10** 19:10 Mat 18:11

kí ta-i-tɨ ya m'ngangɨ-né ta dɔ-i-tɨ. I 'gə kí m'to dow kí m'ngą̃ ną̃, adɨ né kí to mą̃ ɓá m'ungɨ al kàrè, m'ɔy rəm, ko kí to mą̃ ɓá m'dubɨ al kàrè, m'ijə rəm, 23 ngà kdɔ ri ɓá 'ɔw 'ilə mbal là lə-m kəy ngəm là-tɨ kdɔ kadɨ m'təl m'ree ə m'ɔr kɨ̀ man-é dɔ-tɨ al wa?» 24 Go-tɨ, idə dow-je kí d'ą̃ lo-é-tɨ nɔ̃ɔ̃ panè: «Ɔti 'taai mbal là kí ji-é-tɨ kin adi ę̃ kí ɔw kɨ̀ mbal là dɔgɨ kinlé dɔ-tɨ.» 25 Dę̃ d'ilə-é-tɨ 'panè: «'Ɓaɓe, ę̃ ɔw kɨ̀ mbal là dɔgɨ ngá.» 26 †Rəmə ę̃ təl panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dow kí né tò ji-é-tɨ ɓá d'a kadɨ-é kí rangɨ dɔ-tɨ, ngà dow kí né goto ji-é-tɨ lé, ę̃ kí ji-é-tɨ lé ya kàrè d'a taa.»

27 †Go-tɨ, ę̃ panè: «Njéba-je lə-m kí 'ndigɨ kadɨ m'ɔ̃-dé al lé 'reei sə-dé ə 'tijəi mindɨ-dé takəm-m-tɨ nè ya.» 28 Lokɨ Jeju pa ta-je kin bè lé, ɔtɨ usɨ kete nɔ̃ njéndó né-je-tɨ liə ə d'ɔw kɨ ɓebo Jorijalę̃m-tɨ.

Kɔw Jeju ɓebo Jorijalę̃m-tɨ
Mat 21:1-9; Mar 11:1-10; Ją̃ 12:12-19

29 Lokɨ d'ɔw 'tę̃ę̃ ngɔsi kɨ̀ ɓe kí Betpaje, kɨ̀ ɓe kí Betani kí tò kàdɨ̀ mbal-tɨ kí 'ɓa-é mbal ką̃ kagɨ olibiye-je lé, Jeju ulə njéndó né-je liə joo 30 panè: «Ɔwi mę̃ę̃ ngonɓe-tɨ kí nɔ̃-si-tɨ kin. Lokɨ ɔwi 'tę̃ę̃i-tɨ lé, a kingəi ngon koro kí dow al-é al ɓəy kí 'tɔ́-é nangɨ, ə 'tuti-é 'reei siə adi-mi.» 31 Kinə dow dəjɨ-si panè se 'tuti-é kdɔ ri wa rəmə, idəi-é 'pai-nè: «'Ɓaɓe ɓá ge ngon koro lé.» 32 Dę̃ kí Jeju ulə-dé lé, d'ɔtɨ d'ɔw rəmə, d'oo né-je titɨ kí Jeju idə-dé-né lé ya tɔ. 33 Lokɨ 'tutɨ ngon koro lé rəmə, 'ɓa-é-je 'dəjɨ-dé 'panè: «'Tuti ngon koro lé kdɔ ri wa?» 34 Dę̃ d'ilə-dé-tɨ 'panè: «'Ɓaɓe ɓá ɔw ndoo ngon koro lé.» 35 Beɓa dę̃ 'ree siə d'adɨ Jeju, ə 'labɨ kubɨ-je lə-dé gidɨ-é-tɨ ɓá d'adɨ Jeju al isɨ dɔ-tɨ. 36 Lokɨ Jeju ɔtɨ isɨ ɔw lé, dow-je 'labɨ kubɨ-je lə-dé dɔ rəbɨ-tɨ nɔ̃-é-tɨ taá-taá. 37 Lokɨ ę̃ ree tę̃ę̃ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Jorijalę̃m, rəbɨ-tɨ kí ị̃ dɔ mbal ką̃ kagɨ Olibiye-je-tɨ ɔw kɨ mę̃ę̃ ɓebo-tɨ kinlé, kosɨ njéndó né-je lay ya rɔ-dé nəl-dé adɨ d'ɔsɨ gajɨ Lubə kɨ̀ ndi-dé kí boy-boy kdɔtalə nékɔjɨ-je lay kí d'oo lé. 38 Dę̃ 'panè: «Kadɨ Lubə tɔr ndi-é dɔ ngar-tɨ kí njèree kɨ̀ ri 'Ɓaɓe,
lapiya tò mę̃ę̃ dɔrą̃-tɨ, riɓa tò mę̃ę̃ lo-je-tɨ kí taá nụ̃.»

39 Rəmə, Parisi-je kí dan-tɨ-je kí d'ą̃ dan kosɨ dow-je-tɨ nɔ̃ɔ̃ lé d'idə Jeju 'panè: Njèndó dow-je né, i 'ndángɨ njéndó né-je lə-i lé ɓane. 40 Ngà Jeju ilə-dé-tɨ panè: Adɨ m'idə-si rəsɨ. Lé dę̃ d'utɨ ta-dé kàrè, ər-je ya d'a tur kəə! 41 Lokɨ Jeju ɔw tę̃ę̃ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Jorijalę̃m lé, un kəm-é oo-né ɓebo lé rəmə, nɔ̃ kdɔ ta liə panè: 42 Əy! Ɓebo Jorijalę̃m, tokɨ lé dow-je lə-i 'gə né kí d'ą̃ ra kadɨ lapiya tò rəmə lé! Ngà kí ngɔsnè-tɨ kinlé, to kí ɓɔyɔ sə-dé dɔ-é. 43 Ndɔ-je madɨ ɔw ree nɔ̃ɔ̃ lé, njéba-je lə-si d'a kɔr gali dɔ-si-tɨ, d'a kilə-ną̃ gəə dɔ-si sipɨ kdɔ kutɨ-si lo-tɨ ndukɨ-ndukɨ, 44 d'a tujɨ-si puktu-puktu, kɨ̀ ɓebo lə-si burə, ər káre ya kàrè d'a kiną̃ə kadɨ tò dɔ madɨ-é-tɨ mę̃ę̃ ɓebo-tɨ lə-si al, kdɔtalə dɔkaglo kí Lubə ree-né rɔ-si-tɨ kdɔ ra-né sə-si lé, są̃i 'gəi al.

Ta kí sɔbɨ dɔ njéra gatɨ takəy-tɨ lə Lubə
Mat 21:10-16; Mar 11:15-18; Ją̃ 2:13-17

45 Go-tɨ, Jeju ɔw takəy-tɨ lə Lubə ə tubə njéragatɨ-je. 46 Ę̃ idə-dé panè: 'Ndàngɨ 'panè: «Kəy lə-m lé, à to kəy pa ta kɨ̀ Lubə. Ngà są̃i adi təl to kəy kisɨ njéɓogɨ-je.» 47 †Ndɔ-je lay ya Jeju ndó né dow-je takəy-tɨ lə

† **19:26** 19:26 Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18 † **19:27** 19:27 Mat 25:14-30 † **19:47** 19:47 Luk 21:37

Lubə. Rəmə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ 'boy-je lə jipɨ-je 'sangɨ kəm rəbɨ kadɨ 'tɔl-é. 48 Ngà dę̨ 'gə kəm rəbɨ kɨ́ d'a tɔl-é-né lé al, kdɔtalə dow-je lay ya d'oo ta-je liə kɨ̀ rɔnəl ṇ̃ą̃.

20

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ tógɨ lə Jeju
Mat 21:23-27; Mar 11:27-33

1 Ndɔ káre bè, lokɨ Jeju isɨ ndó né dow-je takəy-tɨ lə Lubə rəm, ilə mbę̨ Poyta kɨ́ Majɨ adɨ-dé rəm lé, njékun dɔ njégugné-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ 'ngatógɨ-je lə jipɨ-je 'ree 'tę̨ę̨ kɔy rɔ-é-tɨ, 2 ə 'dəjɨ-é 'panè: «I ya 'idə-ji adɨ j'oo. To ną́ ɓá adɨ-i tarəbɨ ɓá 'ra-né né-je kinlé wa? Ną́ ɓá adɨ-i tógɨ ɓá 'ra-né wa?» 3 Beɓa Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Mą̃ kàrè m'a dəji-si ta káre tɔ? 4 Idəi-mi, to ną́ ɓá ulə Ją̃ adɨ ra dow-je batę̨m wa? To Lubə ɓá ulə-é əse to dow-je wa?» 5 Ngà dę̨ 'təl 'pa-ną̃ ta dan-dé-tɨ ṇ̃ɔ̃m-ṇ̃ɔ̃m 'panè: Kinə j'painè to Lubə ɓá ulə-é lé, ę̨ à təl dəji-ji panè: «Ngà kdɔ ri ɓá adi-é mę̨ę̨-si al wa? 6 Ə kinə, j'idəi-é j'painè to dow-je ɓá d'ulə-é kàrè, kosɨ dow-je lay ya d'a tilə-ji kɨ̀ ər tɔl-ji, kdɔ dę̨ d'oo Ją̃ kɨ njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ.» 7 Beɓa dę̨ 'təl d'ilə-é-tɨ 'panè: «Ję̨ j'gə njèkulə Ją̃ kadɨ ra dow-je batę̨m lé al.» 8 Jeju təl idə-dé panè: «Majɨ, mą̃ ya kàrè ndą̃ bè ɓá m'a kidə-si dow kɨ́ adɨ-m tógɨ m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

Gosta kɨ́ sɔbɨ dɔ njérakullə mę̨ę̨ ndɔr nduu-tɨ kɨ́ 'to njémę̨ę̨ndul-je
Mat 21:33-46; Mar 12:1-12

9 Go-tɨ, Jeju idə ta kosɨ dow-je kɨ̀ gosta panè: «Dow káre bè uwə nduu, ə adɨ njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é, ɓá ɔtɨ ɔw mba kɨ́ tó-é uu. 10 Lokɨ nąy kijə kandɨ nduu asɨ rəmə, ę̨ ulə ngonnjèkullə liə káre rɔ njérakullə ndɔr nduu-je-tɨ lé kadɨ d'adɨ-é kɨ́ liə ree-né adɨ-é. Ngà dę̨ 'tində ngonnjèkullə lé mbukɨ-mbukɨ ə 'tubə-é d'adɨ təl kɨ̀ ji-é kare. 11 Njèndɔr nduu lé ulə ngonnjèkullə kɨ́ rangɨ ɓəy rəmə, njérakullə ndɔr nduu-je lé, 'tində-é mbukɨ-mbukɨ, ɓá 'tajɨ-é ə 'tubə-é d'adɨ təl kɨ̀ ji-é kare ya ɓəy. 12 Ę̨ ulə ngonnjèkullə kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə ɓəy; ę̨ rəmə d'adɨ-é dò, ɓá 'tubə-é dɔ-tɨ. 13 Beɓa 'ɓa njèndɔr nduu lé panè: “Ri ɓá m'a ra wa? M'a kulə ngon-m kɨ́ m'ində-é dan kəm-m-tɨ kin ya, dɔmajɨ ə d'a ɓəl-é ngá.” 14 Ngà lokɨ njérakullə ndɔr nduu-je d'oo ngon-é lé isɨ ree rəmə, d'idə-ną̃ ta dan-dé-tɨ 'panè: “Ooi, ngon-é kɨ́ ndɔ-é à to njènéndubə lé ya ə́ ɔw ree ɔngɨ; adɨ j'tɔli-é kadɨ néndubə liə təl to kɨ́ lə-ji.” 15 Beɓa dę̨ d'uwə-é 'tę̨ę̨ siə rangɨ mę̨ę̨ ndɔr-tɨ lé, ə tɔl-é. Beɓa Jeju panè: Ri ɓá 'ɓa njèndɔr nduu-lé à ra sə-dé wa? 16 Ę̨ à ree ə à kadɨ 'tɔl njérakullə ndɔr nduu-je kinlé ə à təl kɨ̀ ndɔr nduu lé kadɨ dow-je kɨ́ rangɨ.»

Lokɨ kosɨ dow-je d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «To né kɨ́ à ra né bè ndą̃ al.» 17 Ngà Jeju oo-dé gə́rə́rə́ ɓá panè: Ta kɨ́ 'ndàngɨ 'panè: Ər kɨ́ njékində kəy-je d'ilə pɨrɨngɨ kɔgɨ, ɓá təl to ər kɨ́ majɨ kɨ́ sul kəy-tɨ kinlé kɔr mę̨ę̨-é to ri wa? 18 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ tę̨ę̨ usɨ dɔ ər-é-tɨ kinlé, rɔ-é à tə́tɨ ɗɛ̃kɨ-ɗɛ̃kɨ rəm, ɓá dow kɨ́ ər kinlé usɨ dɔ-é-tɨ kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ.

19 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je 'sangɨ kadɨ d'uwə Jeju dɔkàdɨ-é-tɨ kinlé ya, kdɔ dę̨ 'gə kɨ́ ę̨ pa gosta kinlé sɔbɨ-né dɔ-dé. Ngà dę̨ 'ɓəl kosɨ dow-je.

Lambo lə Sejar
Mat 22:15-22; Mar 12:13-17

20 Beɓa dɛ̨ d'ində kəm-dé go Jeju-tɨ ə d'ulə njétən lo-je kɨ́ 'ra rɔ-dé kɨ
dow-je kɨ́ ta lə-dé goto bè, kadɨ d'ingə ta madɨ ta Jeju-tɨ kadɨ d'ɔw-né siə
nɔ̨̃ njègangta-tɨ, njèkɔw kɨ̀ tógɨ dɔ ɓe-tɨ, adɨ to gubərnər. 21 Dɛ̨ 'dəjɨ-é
ta kin 'panè: «Njèndó dow-je né, j'gə kɨ́ i lé 'to njèpata kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm,
'isɨ 'ndó dow-je né kɨ́ njururu rəm, ɓá i 'ɔr kəm dow al rəm; ngà i 'isɨ
'ɔjɨ dow-je rəbɨ lə Lubə kɔjɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 22 Ə̃n ə́ idə-ji ta kin adɨ j'oo:
“Koo-é-tɨ lə-i i ya bè lé, to tó-é kadɨ j'ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é
al wa?”» 23 Ngà Jeju gə tagɨr kɨ́ majɨ al kɨ́ mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ adɨ idə-dé panè:
24 «Ɔji-mi kąą̃ là káre adi-mi m'oo: “To dɔ nąɑ̃́ kɨ̀ ri nąɑ̃́ ɓá tò-tɨ wa?”»
Rəmə dɛ̨ d'ilə̃-é-tɨ 'panè: «To dɔ Sejar kɨ̀ ri-é.» 25 Ngá ɓá ɛ̨ təl idə-dé
panè: «Ñé lə Sejar rəmə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.»
26 Ta-je kɨ́ ɛ̨ pa adɨ dow-je lé, dɛ̨ d'asɨ kingə ta madɨ dan-tɨ kdɔ kilə-né
ta dɔ-é-tɨ al. Ta kɨ́ Jeju ilə-dé-tɨ lé, ɔr ndil-dé adɨ d'oo ta kɨ́ d'a pa al.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨
Mat 22:23-33; Mar 12:18-27; 1Kɔ 15

27 †Sadusi-je kɨ́ 'to dow-je kɨ́ 'najɨ panè dow-je kɨ́ d'oy d'a tɔsɨ ndəl
kində lo tɛ̨ɛ̨ al lé, dɛ̨ kɨ́ madɨ 'ree rɔ Jeju-tɨ 'dəjɨ-é ta 'panè: 28 Njéndó
dow-je né, ta kɨ́ Moiyijɨ idə-ji ə́n: Kinə dow ta dené ɓá ojɨ siə ngon al
ɓəy ya ə oy rəmə, kadɨ ngonkɔ̨̃-é ta dené ndubə lé, ində-né ko njègoto-
je lé. 29 Ngà kinə ngankɔ̨̃-nąɑ̃-je siri je bè, ɓá ɛ̨ kɨ́ dɔsąɑ̃y taa dené ə́ ojɨ
siə ngon al ɓəy ya ə oy. 30 Ɛ̨̃ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo kɨ́ taa dené ndubə lé
kàrè bè ya rəm, ɓá njèkungɨ-tɨ mutə kàrè bè ya rəm, 31 ə to bè-bè sar
ngankɔ̨̃-nąɑ̃-je kɨ́ siri lé d'oy-né nal kojɨ ngon kɨ́ dené ndubə lé. 32 Bè
ya dené-é kàrè oy-né go-dé-tɨ tɔ. 33 Ndɔ kɨ́ dow-je d'a tɔsɨ ndəl kində
lo tɛ̨ɛ̨ lé, dené kinlé, à to ne nąɑ̃́ dan-dé-tɨ kɨ́ siri kinlé wa? Kdɔtalə dɛ̨
'taa-é ya siri lay. 34 Beɓa Jeju ilə-dé-tɨ panè: Dɔkaglo-tɨ kɨ́ ɓone kin ɓá
dingəm-je kɨ̀ dené lé 'taa-nąɑ̃. 35 Ngà dɛ̨ kɨ́ Lubə oo-dé adɨ d'asɨ tɔsɨ ndəl
kində lo tɛ̨ɛ̨, kdɔ kisɨ dɔkaglo-tɨ kɨ́ à ree kinlé, d'a taa-nąɑ̃ al. 36 Dɛ̨ d'a
koy al ya sartagangɨ, kdɔtalə d'a tanąɑ̃ kɨ̀ malayka-je bè, dɛ̨ d'a to ngan
lə Lubə, kdɔ tɔsɨ kɨ́ d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨. 37 Kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́
d'oy kɨ́ d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lé, lokɨ Lubə pa ta kɨ̀ Moiyijɨ dan pər-tɨ
kɨ́ ɔ̨̃ dan kam-tɨ lé Moiyijɨ ɓa 'Ɓaɓe, Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isakɨ
kɨ̀ Lubə lə Jakobɨ. 38 Adɨ Lubə lé, to Lubə lə dow-je kɨ́ d'oy al, ngà to
Lubə lə dow-je kɨ́ d'isɨ kəm. Kdɔtalə Moiyijɨ lé, gə kɨ́ dɛ̨ lay ya d'isɨ
kəm. 39 Beɓa dow-je kɨ́ nąɑ̃́-je dan njéndó dow-je ndukun-je-tɨ d'un ta
'panè: «Njèndó dow-je né, i 'pa ta majɨ nąɑ̃.» 40 Rəmə gangɨ-é-tɨ kinlé
ɓo kadɨ 'dəjɨ-é ta-je kɨ́ rangɨ ya kàrè ra-dé al ngà.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Kristɨ dɛ̨ kɨ̀ Dabidɨ
Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

41 Beɓa Jeju idə-dé panè: Kdɔ ri ɓá 'panè Kristɨ* to ngonka Dabidɨ
wa? 42 Kdɔ Dabidɨ ya kɨ̀ dɔ-é pa mɛ̨ɛ̨ Pa-je-tɨ panè:
'Ɓaɓe idə 'Ɓaɓe lə-m panè: 'Isɨ dɔ jikɔl-m-tɨ nè ya,
43 Sar kadɨ m'adɨ njéba-je 'təl-né lo kungɨ nja-i.

---

† **20:27** 20:27 Knj 23:8 * **20:41** 20:41 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é.

44 Kinə Dabidɨ ɓa Kristɨ 'Baɓe lé, Kristɨ à to ngonka Dabidɨ ban ɓəy wa?

Mat 23:1-33; Mar 12:38-40

45 Lokɨ dow-je yəl mbi-dé d'ą̃ d'oo-né ta-je liə lé, ę̃ idə njéndó né-je liə panè: 46 Ooi go rɔ-si majɨ kɨ rɔ njéndó dow-je ndukun-je-tɨ. Kdɔ dę̃ lé nəl-dé kɔr gamą̃ kɨ̀ kubɨ-je kɨ́ ngal puu-puu rəm, 'ndigɨ kadɨ dow-je 'ra-dé lapiya kunta-ną̃ lokosɨ-je-tɨ rəm, 'ndigɨ lokisɨ-je kɨ́ kete mę̃ę̃ kəykəwną̃-je-tɨ lə jipɨ-je rəm, ɓá 'sangɨ lokisɨ-je kɨ́ nɔ̃ dow-je-tɨ lo nékuso ra nąy-je-tɨ rəm tɔ. 47 Dę̃ 'kəə né-je kɨ́ mę̃ę̃ kəy-je-tɨ lə njéngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɨ̀ Lubə d'adɨ ngal n̄ą̃-n̄ą̃ kadɨ dow-je d'oo-dé-né. Ta kɨ́ gangɨ kɨ́ ngą̃ n̄ą̃ ya à ree dɔ-dé-tɨ.

21

Kadkare lə njèngɔwkoy
Mar 12:41-44

1 Lokɨ Jeju un kəm-é oo lo rəmə, oo njénékingə-je kɨ́ d'ɔw d'ilə kadkare-je lə-dé mę̃ę̃ ku kilə kadkare-tɨ, 2 ə oo njèngɔwkoy káre kɨ́ to dangɨ-tɨ ɔw ungɨ silə joo mę̃ę̃ ku-tɨ lé tɔ. 3 Beɓa Jeju panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ njèngɔwkoy kɨ́ to njèndoo kanlé, adɨ né itə ndəgɨ dow-je lay kinlé. 4 Kdɔ dę̃ kɨ́ lay kinlé, to man dɔ né-je lə-dé kɨ́ tò mburukɨ-mburukɨ ɓá 'ree-né d'ungɨ mę̃ę̃ ku kilə kadkare-tɨ. Ngà dené kanlé, né liə goto, adɨ to sɔ̃y né kɨ́ à kuso kdɔ kisɨ-né ya ę̃ un latɨ adɨ tin.»

Ta kɨ́ dɔ kəy-tɨ lə Lubə kɨ́ à tujɨ, kɨ̀ ndɔ-je kɨ́ dɔbəy-tɨ
Mat 24:1-5; Mar 13:1-37

5 Dow-je kɨ́ dan-tɨ-je 'pa ta lə kəy lə Lubə kɨ́ 'ra kɨ̀ ər-je kɨ́ majɨ-majɨ adɨ ndole, kɨ̀ né-je kɨ́ dow-je d'adɨ kadkare-tɨ kin, ɓá Jeju panè: 6 Ndɔ-je madɨ ɔw ree nɔ̃ɔ̃, ə ndɔ-é-je-tɨ kinlé, né-je kɨ́ ooi kɨ̀ kəm-si kinlé, d'a tɔsɨ tilə lay; ər káre ya kàrè d'a kin̄ə dɔ madɨ-é-tɨ al.

7 Beɓa dę̃ 'dəjɨ-é 'panè: Njèndó dow-je né, né kinlé à ra né ndɔ kɨ́ rá-tɨ ya wa? Ə ri ɓá à tɔjɨ kadɨ j'gə kɨ́ né-je kinlé à ra né wa?

8 Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ, adi dow-je d'ədɨ-si al. Kdɔ dow-je n̄ą̃ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-tɨ kdɔ pa panè: “Dę̃ ya 'to Kristɨ”, rəmə dɔkaglo nąy ngɔsi ngá ə́n. Uni go-dé al. 9 Lokɨ a kooi poy rɔ-je, kɨ̀ kɔsɨ-ną̃ ta-je rəmə, adi mę̃ę̃-si gangɨ man al, kdɔtalə né-je kin ya à ra né kete mɔkɨ. Ngà lokɨ né-je kin ra né ya kàrè, tajinatɨ nè bè ya à to dɔbəy ndɔ lé al ya ɓəy.» 10 Jeju təl pa go-tɨ panè: «Gin dow-je madɨ d'a kɨ̃ rɔ kɨ̀ gin dow-je madɨ, kɔ̃ɓe káre à kɨ̃ rɔ kɨ̀ kɔ̃ɓe kɨ́ káre. 11 Dɔnangɨ à yəkɨ yəkɨ kɨ́ tò ɓəl n̄ą̃ rəm, ɓobo-je, kɨ̀ mɔ̃ykosɨ-je à kusɨ kɨ̀ lo-lo, ɓá né-je kɨ́ tò ɓəl-ɓəl ya à ra né rəm, ɓá nékɔjɨ-je kɨ́ tò ɓəl n̄ą̃-n̄ą̃ à tę̃ę̃ dɔrą̃-tɨ rəm tɔ. 12 Ngà kete ɓəy ɓá kadɨ né-je kin ra né lé, d'a kuwə-si, d'a kulə kəm-si ndoo, d'a kɔw sə-si kəykəwną̃-je-tɨ lə jipɨ-je, d'a kungɨ-si dangay-tɨ, d'a kɔw sə-si nɔ̃ ngar-je-tɨ, kɨ̀ nɔ̃ gubərnər-je-tɨ kdɔ ta lə-m. 13 Né kinlé à ra kadɨ ingəi kəm lo 'pai-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-m adi dow-je. 14 †Ooi majɨ, ta kɨ́ à pai kdɔ kɔri-né ta dɔ-si-tɨ lé, 'laji dɔ-tɨ kete al. 15 Kdɔtalə mą̃ ya m'a kadɨ-si gosɨ, kɨ́ à dum dɔ njéba-je lə-si lay rəm, ɓá m'a kadɨ-si ta kɨ́ a pai ə d'a kasɨ najɨ al rəm tɔ. 16 Njékojɨ-si-je, kɨ̀ ngankɔ̃-si-je, kɨ̀ nojɨ-si-je, kɨ̀ nam-si-je ya d'a kun dɔ-si, ə d'a kadɨ

† **21:14** 21:14 Luk 12:11,12

'tɔl dow-je ṇą̃ dan-si-tɨ. 17 Dow-je lay ya d'a kɔsɨ-si kɨ̀ ta kdɔ ta lə-m
ya, 18 ngà bəl dɔ-si káre ya kàrè à kɔr kusɨ kɔgɨ al. 19 Kuwə rɔ ngą̃ ɓá
ndil-si à kajɨ-né. 20 Lokɨ ooi kí asgar-je 'gəə dɔ ɓebo Jorijalẹ̃m rəmə,
kadɨ 'gəi majɨ; tujɨ liə nąỳ ngɔsi. 21 Beɓa kadɨ dow-je kí d'isɨ dɔnangɨ
Jude-tɨ, d'ą̃y d'ɔw dan mbal-je-tɨ; ə dẹ̃ kí d'isɨ mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ
rəmə, kadɨ 'tẹ̃ẹ̃ kɔgɨ, ɓá dow-je kí d'ą̃ ndɔrɔ-je kàrè, kadɨ 'təl 'ree mẹ̃ẹ̃
ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ gogɨ al ngá rəm tɔ. 22 Kdɔtalə ndɔ-je kinlé à to ndɔ
dalba, bè kdɔ kadɨ ta-je lay kí 'ndàngɨ mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ lə Lubə lé, né-é
ra né. 23 Ə̃ mẹ̃ẹ̃ ndɔ-é-je-tɨ kin, tujɨ kí à kusɨ dɔ dené-je-tɨ kí njésəm
kɨ̀ dẹ̃ kí d'isɨ d'adɨ mba ngan-je à tò ban ə́n ə! Kdɔtalə kɔ̧̃ kí ṇą̃ ya
à kusɨ dɔnangɨ-tɨ kin rəm, ɓá wɔngɨ à ra Lubə dɔ dow-je-tɨ kin rəm
tɔ. 24 Dow-je kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ kinlé d'a koy yo kiyərɔ rəm, d'a kuwə dẹ̃
kí ną́-je kdɔ kɔw ra-dé ɓə-tɨ dan gin dow-je-tɨ lay. Ə ɓebo Jorijalẹ̃m
rəmə, gin dow-je kí 'to jipɨ-je al d'a mbəjrə nja-dé-tɨ sar kadɨ dɔkaglo
lə dow-je kí 'to jipɨ-je al kin asɨ-né.»

25 †«Né-je kí tò ɓəl-ɓəl ya à ra né kəm kàdɨ̀-tɨ, kɨ̀ kəm nąỳ-tɨ, kɨ̀ kəm
kərwəĩ̧-je-tɨ; ká babo kí à ɓa wuu-wuu kɨ̀ man-é kí à tal bum-bum ya
à ra kadɨ gin dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay ya, ɓəl à kində bandɨ-dé batɨ
gangɨ. 26 Tɔ́gɨ-je kí dɔrą̃-tɨ à yəkɨ, adɨ dow-je kí d'a kisɨ gɨr dɔ né-tɨ kí à
ree dɔ dɔnangɨ-tɨ kinlé, ɓəl ya à tɔl-dé. 27 †Bəy ɓá d'a koo Ngon lə dow
à kisɨ ree dan kilndi-tɨ kɨ̀ tɔ́gɨ, kɨ̀ riɓa kí ṇą̃. 28 Lokɨ ooi né-je kin ulə gin
kadɨ ra né rəmə, adi mẹ̃ẹ̃-si nda kąỳ, ə adi dɔ-si tò kɨ taá, kdɔtalə nąỳ
ngɔsi kadɨ Lubə taa-si ilə-si taá.» 29 Go-tɨ, Jeju pa sə-dé ta kɨ̀ gosta panè:
«Ooi kagɨ kote ə ooi ndəgɨ kagɨ-je kí lay tɔ. 30 Lokɨ ooi mbi kagɨ-je isɨ
itɨ rəmə, są̃ə 'gəi kí nąy ɓà nąỳ ngɔsi. 31 Bè ya tɔ, lokɨ ooi kí né-je kinlé
isɨ ra né rəmə, kadɨ 'gəi kí kɔ̧̃ɓe lə Lubə nąỳ ngɔsi tɔ. 32 Ooi majɨ, m'a
kidə-si rəsɨ kí dow-je kí d'isɨ kəm nè kin d'a koy lay al ya né-je kinlé à
ra né. 33 Dɔrą̃-je kɨ̀ dɔnangɨ kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya
sartagangɨ.»

34 «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ, nè nékuso kí mbə́-tɨ-je, kɨ̀ ra gɔ̧̃yibɨ, kɨ̀
mẹ̃ẹ̃ ką̃ kə́kə́kə́ kdɔ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè à kɨ̧̃ ra-si kadɨ mẹ̃ẹ̃-si ɨ̧̃ oy
səl dɔ rɔ-si-tɨ, kadɨ ndɔ kin ɨ̧̃ ubə-si nangɨ busɨ. 35 Ndɔ kinlé, dow-je kí
dɔnangɨ-tɨ nè lay ya à kubə-dé nangɨ busɨ tokɨ gum kí kilə kin bè. 36 Ə̃n
ə́ isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ ə 'pai ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ ndɔ-je lay kdɔ kadɨ ingəi tɔ́gɨ
'tẹ̃ẹ̃i-né kɔgɨ ta né-je-tɨ lay kí ɔw kɨ̀ ra né kinlé rəm, kadɨ ą̃i-né takəm
Ngon lə dow-tɨ rəm tɔ.»

37 †Kada lé, Jeju ndó dow-je né takəy-tɨ lə Lubə ə ndɔɔ rəmə, lo tò-é
tò dɔ mbal-tɨ kí 'ɓa-é mbal ką̃ kagɨ Olibiye-je-tɨ tɔ. 38 Dow-je lay ya 'tẹ̃ẹ̃
kɨ̀ ndɔge ra-tɨ d'ɔw rɔ-é-tɨ takəy-tɨ lə Lubə kdɔ koo ta liə.

22

Ta kí dɔ kun dɔ Jeju-tɨ
Mat 26:1-16; Mar 14:1-16

1 Lokɨ ndɔ ra nąy kí 'ra kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ kí 'ɓa-é Pakɨ nąỳ ngɔsi
lé, 2 njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je 'sangɨ
kəm rəbɨ tɔl Jeju. Ngà dẹ̃ 'ɓəl kosɨ dow-je.

---

† **21:25** 21:25 Ntd 6:12,13 † **21:27** 21:27 Ntd 1:7 † **21:37** 21:37 Luk 19:47

3 Beƀa Satạ̃ ur mẹ̃ẹ̃ Judasɨ-tɨ kí 'ƀa-é Iskariyotɨ kí to kí káre dan
njéndó né-je-tɨ lə Jeju kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé, 4 adɨ ɔw ingə njékun dɔ
njégugné-je, kɨ̀ njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, adɨ d'ɔjɨ-nạ̃ ta dɔ
kəm rəbɨ-tɨ kí kadɨ n'ilə-né Jeju ji-dé-tɨ. 5 Beƀa rɔ-dé nəl-dé nạ̃ adɨ d'un
mindɨ-dé kadɨ d'adɨ-é là. 6 Judasɨ lé ndigɨ ə ulə gin sangɨ kəm rəbɨ kí
kadɨ n'ilə-é-né ji-dé-tɨ kadɨ kosɨ dow-je 'gə lo-é al.

Jeju ində gin nékuso nam
Mat 26:17-30; Mar 14:12-25; 1Kɔ 11:23-29

7 Ndɔ ra nạ̃y kí 'ra kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ kí to ndɔ kí tò kadɨ d'ilə-né
məsɨ ngonbatɨ ra nạ̃y Pakɨ nangɨ asɨ. 8 Ə Jeju ulə Piyər-je kɨ̀ Jạ̃ panè:
«Ɔwi, 'rai nékuso Pakɨ kete kdɔ kadɨ j'ɔwi j'usoi.» 9 Dẹ̃ 'dəjɨ-é 'panè:
Lo kí rá ƀá i 'ndigɨ kadɨ j'ra nékuso Pakɨ lé titɨ j'adɨ-i wa? 10 Jeju ilə-dé-
tɨ panè: «Ooi bè, lokɨ ɔwi mẹ̃ẹ̃ ƀebo-tɨ lé, a kingəi dingəm kí utɨ gùm
man, rəmə 'ndoli go-é ɔwi mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ kí ẹ̃ à kɔw-tɨ, 11 ə idəi njèkəy lé
'painè: “Njèndó dow-je né panè j'dəjɨ-i sé mẹ̃ẹ̃ kəy kí rá ƀá n'a kuso né
Pakɨ-tɨ kɨ̀ njéndó né-je lə-n'ẹ̃̀ wa?” 12 Ə ẹ̃ à kɔjɨ-si kəy káre kí mẹ̃ẹ̃-é tatɨ
pəl-pəl kí tò dɔ madɨ-é-tɨ taá, kí né-je lay tò-tɨ; lo kin ƀá a rai nékuso
titɨ.» 13 Beƀa dẹ̃ d'ɔtɨ d'ɔw rəmə, d'ingə né-je lay titɨ kí Jeju idə-dé-né
lé ə dẹ̃ 'ra nékuso Pakɨ lé.
14 Lokɨ dɔkàdì kuso né Pakɨ asɨ lé, Jeju isɨ ta nékuso-tɨ kɨ̀ njékɔwkulə-
je liə. 15 Rəmə ẹ̃ idə-dé panè: M'ndigɨ nạ̃ kadɨ m'uso sə-si né Pakɨ kete
tá-je m'ingə kɔ̃̀! 16 Beƀa m'a kidə-si rəsɨ kí m'a kuso sə-si gogɨ al ya sar
kadɨ kɔr mẹ̃ẹ̃-é kí aa njay tò-né kɔ̃ƀe-tɨ lə Lubə. 17 Beƀa ẹ̃ un kobɨ kí
man nduu tò-tɨ, ra oiyo Lubə ə panè: 'Taai, ə umi surum-surum. 18 Ə
m'a kidə-si rəsɨ. Kị̃ nè kɔw kɨ kete kinlé, m'a kạ̃y man nduu kin gogɨ
al ya sar kadɨ kɔ̃ƀe lə Lubə ree-né.
19 Go-tɨ, ẹ̃ un mbə̀, ə ra oiyo Lubə ƀá uwə gangɨ danạ̃ adɨ-dé ə panè:
Ẹ̃ kinlé to dajɨ rɔ-m kí to kí kadɨ kdɔ ta lə-si, 'rai bè-bè kadɨ mẹ̃ẹ̃-si
ole-né dɔ-m-tɨ. 20 Bè ya tɔ, go né kuso-tɨ lé ẹ̃ un kobɨ kí man nduu tò-tɨ
ə panè: Ẹ̃ kinlé to məsɨ-m, məsɨ kulənojɨ kí sigɨ kí Lubə adɨ ungɨ kɔgɨ
kdɔ ta lə-si.
21 Ngà ooi, njèkun dɔ-m lé isɨ sə-m ta nékuso-tɨ nè. 22 Beƀa Ngon lə
dow à koy titɨ kí Lubə ɔjɨ-né, ngà tujɨ ƀá à kusɨ dɔ dow-tɨ kí njèkun dɔ-é
lé. 23 Beƀa dẹ̃ 'dəjɨ-nạ̃ ta dan-dé-tɨ yó kɨ nè 'panè sé nạ́ ya dan-dé-tɨ ə
à ra né kin wa?

Se nạ́ to kí boy nạ̃ wa?
Jạ̃ 13:2-17; Mat 18:1-4; Mar 10:35-45

24 †Go-tɨ, njéndó né-je lə Jeju 'gakɨ-nạ̃ dɔ ta-tɨ kí sɔbɨ dɔ dow kí à to
kí boy nạ̃ dan-dé-tɨ. 25 Adɨ Jeju idə-dé panè: Ngar-je kí njékɔ̃̀ gin dow-
je kí gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nạ̃ ə 'boy-je
kí njékɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ dow-je-tɨ lé, d'adɨ dow-je 'ƀa-dé «Njéramajɨ-je.»
26 ††Sạ̃i rəmə à tò bè dan-si-tɨ al. Ngà kadɨ dow kí to 'boy nạ̃ dan-si-tɨ
lé, təl rɔ-é titɨ ngon kí ndẹ̃ bè ə kadɨ njèkɔ̃ƀe dɔ madɨ-é-je-tɨ lé, təl
njérakullə kadɨ-dé. 27 †Njèkisɨ ta nékuso-tɨ ƀá to kí 'boy əse njèkadɨ
nékuso ƀá to kí 'boy wa? To njèkisɨ ta nékuso-tɨ ya al wa? Ngà mạ̃ ƀá
m'isɨ dan-si-tɨ titɨ njérakullə kadɨ-si bè.

---

† **22:24** 22:24 Mat 18:1; Mar 9:34; Luk 9:46 † **22:26** 22:26 Mat 23:11; Mar 9:35 † **22:26** 22:26 Mat 20:25-27; Mar 10:42-44 † **22:27** 22:27 Jạ̃ 13:12-15

28 Sə̨i rəmə, sə̨i 'toi njékuwə rɔ-si ngə̨ kində rɔ-si kɔ-tɨ natɨ sə-m.
29 Gin-é kin ɓá titɨ kɨ́ Bɔbɨ-m uwə-né dɔ kɔ̨ɓe adɨ-m lé, mə̨ m'uwə dɔ
kɔ̨ɓe m'adɨ-si tɔ. 30 †Kdɔ kadɨ mɛ̨ɛ̨ kɔ̨ɓe-tɨ lə-m lé, usoi sə-m rəm, ə̨yi
sə-m rəm, ɓá a kisi dɔ kalikɔ̨ɓe-je-tɨ kdɔ gangta dɔ gin Israyel-je-tɨ kɨ́
dɔgɨ gidɨ-é joo lé rəm tɔ.

Jeju idə Piyər panè n'a najɨ kɨ́ n'gə-n'ɛ̨̀ al
Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Jə̨ 13:37-38

31 'Baɓe panè: Simɔ̨, Simɔ̨! 'Oo, Satə̨ dəjɨ nə̨ kadɨ n'siyə-si titɨ kɨ́
dow siyə-né ko kin bè. 32 Ngà mə̨ m'pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-i, kdɔ kadɨ
kadmɛ̨ɛ̨ lə-i təl yay al. Ə i rəmə, lokɨ 'a təl ree rɔ-m-tɨ gogɨ lé, 'mbusɨ
nja ngankɔ̨-i. 33 Piyər lé idə-é panè: 'Baɓe, m'isɨ dɔ nja-m-tɨ kadɨ lé, to
dangay kàrè m'ɔw-tɨ sə-i rəm, to koy kàrè m'oy sə-i natɨ rəm. 34 Beɓa
Jeju ilə-é-tɨ panè: Piyər, 'oo majɨ, ɓone kin ya 'a najɨ panè 'gə-m al
'gə-m al ya nja mutə ɓá kunjə à nɔ̨ ɓəy.

Ta kɨ́ dɔ là-tɨ kɨ̀ dɔ mbu-tɨ, kɨ̀ dɔ kiyərɔ-tɨ

35 †Beɓa Jeju idə-dé ɓəy panè: Ndɔkɨ m'ulə-si ə́ ɔwi kɨ̀ mbu là al
rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, ɓá ɔwi kɨ̀ saba al rəm lé se né madɨ
nal-si wa? Dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè: Né ya kàrè nal-ji al. 36 Ɛ̨ təl idə-dé panè:
Ngà kɨ́ nè kinlé, dow kɨ́ ɔw kɨ̀ mbu là rəmə, kadɨ un, ɓá dow kɨ́ ɔw kɨ̀
mbu kɔw mba kàrè kadɨ un tɔ; ngà dow kɨ́ kiyərɔ liə goto rəmə, kadɨ
un kubɨ kul liə ndogɨ ə ndogɨ-né kiyərɔ káre. 37 M'idə-si rəsɨ, ta-je kɨ́
'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay lé, tò kadɨ né-é tɛ̨ɛ̨ dɔ-m-tɨ ya. 'Ndàngɨ
'panè:
«'Tidə-é dan bɔkaya-je-tɨ.»
Adɨ ta-je kɨ́ 'ndàngɨ sɔbɨ dɔ-m lé, né-é à ra né ya. 38 Rəmə njéndó
né-je 'panè: 'Baɓe, 'oo kiyərɔ ə ra joo tin. Ə ɛ̨ ilə-dé-tɨ panè: J'adi ta
kin asɨ bè.

Jeju ɔw dɔ mbal kə̨ kagɨ Olibiye-je-tɨ
Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Jə̨ 18:1-2

39 Beɓa Jeju tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ isɨ ɔw dɔ mbal kə̨ kagɨ Olibiye-je-tɨ titɨ
kɨ́ ɛ̨ ɔw-né kete-kete ə njéndó né-je liə d'un go-é.
40 Lokɨ 'ɔw tɛ̨ɛ̨ lo-é-tɨ lé, ɛ̨ idə-dé panè: «'Pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ kadɨ
néna̰ tɛ̨ɛ̨ dɔ-si-tɨ rəmə usi al.» 41 Rəmə ɛ̨ ɔr rɔ-é ngərəngɨ asɨ kilə ər ji
káre, ɓá ɔsɨ məkəjɨ-é nangɨ pa ta kɨ̀ Lubə, 42 panè: Bɔbɨ-m, kinə 'ndigɨ
rəmə 'itə kɔ̨ kɨ́ nə̨ kin kɨ rangɨ dɔ-m-tɨ. Lé bè ya kàrè, kadɨ né kɨ́ mɛ̨ɛ̨-m
mə̨ ndigɨ ɓá 'ra al, ngà kadɨ 'ra né kɨ́ mɛ̨ɛ̨-i i ɓá ndigɨ. 43 Beɓa malayka
káre i̱ dɔrə̨-tɨ tɛ̨ɛ̨ siə busɨ kdɔ kadɨ-é tɔ́gɨ. 44 Mɛ̨ɛ̨ Jeju gangɨ man adɨ pa
ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ tɔ́gɨ-é lay, adɨ təti-é tusɨ nangɨ titɨ-nə̨ kɨ̀ kɔɔ məsɨ kɨ́ tusɨ
nangɨ kin ya bè. 45 Go ta-tɨ kɨ́ Jeju pa kɨ̀ Lubə lé, ɛ̨ i̱ taá təl ree ingə
njéndó né-je rəmə, mɛ̨ɛ̨kɔ̨ təl-dé kɨ̀ ɓi, 46 adɨ Jeju pa sə-dé panè: Kin
to ri! 'Toi ɓii! I̱i taá, 'pai ta kɨ̀ Lubə, kdɔ kadɨ néna̰ tɛ̨ɛ̨ dɔ-si-tɨ rəmə
usi al.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kuwə Jeju
Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Jə̨ 18:3-12

47 Ngà lokɨ Jeju ə̨ pa ta ɓəy ya rəmə, kosɨ dow-je 'tɛ̨ɛ̨ busɨ, ə dow
káre dan njéndó né-je-tɨ kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo kɨ́ 'ɓa-é Judasɨ ɓá ɔr nɔ̨-dé; ɛ̨

† **22:30** 22:30 Mat 19:28 † **22:35** 22:35 Mat 10:9,10; Mar 6:8,9; Luk 9:3; 10:4

ɔw rɔ Jeju-tɨ kadɨ n'uwə-é kɨ kàdì-n'ɛ̀-tɨ. 48 Ngà Jeju idə-é panè: Judasɨ,
ra lapiya dow kuwə-é-né kɨ kàdì-i-tɨ ɓá to né kilə Ngon lə dow ji dow-
je-tɨ al ɓan wa! 49 Ngà lokɨ dɛ̨ kí d'ą̀ kì Jeju d'oo né kí ɔw ra né lé
bè rəmə 'dəji-é 'panè: 'Ɓaɓe, j'jəngɨ-dé kì kiyərɔ-je lə-ji kin wa? 50 Ə
ngonnjèkullə lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə lé, dow káre dan njéndó
né-je-tɨ, tugə mbi-é kí dɔ jikɔl ndoy ɔr. 51 Ngà ɓá Jeju panè: Iɲə̨i-dé
adɨ 'ra. Ə ɛ̨ ɔdɨ rɔ mbi dingəm lé rəmə, ra adɨ mbi-é təl tò majɨ̀ gogɨ.
52 Go-tɨ, Jeju idə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kì njékun dɔ njéngəm
takəy lə Lubə, kì 'ngatógɨ-je lə jipɨ-je kí 'ree kdɔ kuwə-é lé panè: Sə̨i
ooi-mi kɨ bɔkaya dow ɓá 'reei kì kiyərɔ-je kì salangɨ-je wa? 53 †Ndɔ-je
lay ya m'isɨ sə-si takəy-tɨ lə Lubə ya ə uwəi-mi al, ngà dɔkàdì kí nè
kinlé, to dɔkàdì lə-si, to dɔkàdì lə tógɨ kí lo ndul-tɨ.

Ta kí sɔbɨ dɔ najɨ kí Piyər najɨ panè n'gə Jeju al
Mat 26:57-75; Mar 14:53-72; Ją̀ 18:12-27

54 Lokɨ d'uwə Jeju rəmə, dɛ̨ d'ɔr-é d'ɔw siə ɓe lə burə dɔ njégugné-je
lə Lubə ə Piyər njiyə go-dé-tɨ adɨ rəbɨ-é rà ɗəkɨ sə-dé. 55 Dow-je 'ra pər
panata d'isɨ ta-tɨ ə Piyər ɔw isɨ sə-dé ta-tɨ tɔ. 56 Ngonnjèkullə kí dené
káre oo Piyər isɨ ta pər-tɨ rəmə, oo-é gə́rə́rə́ ə panè: Dingəm kinlé to
njènjiyə kì Jeju tɔ. 57 Ngà Piyər najɨ panè: «Dené! M'gə-é al.» 58 Sɛ̨
go-tɨ ya rəmə dow kí rangɨ oo-é ə panè: «I kàrè 'to kí dan-dé-tɨ tɔ.»
Ngà dingəm lé Piyər ilə-é-tɨ panè: «Kuy! M'to kí dan-dé-tɨ al.» 59 Asɨ
kàdì káre je bè go-tɨ lé, dow kí rangɨ ree pa ta ą̀ dɔ-tɨ njángɨ panè:
«Tɔgrɔ-tɨ ya, dingəm kinlé to njènjiyə siə tɔ; kdɔ ɛ̨ to dow kí dɔnangɨ
Galile-tɨ tɔ.» 60 Ngà Piyər ilə-é-tɨ panè: «I lé, ta ri ɓá 'ndigɨ pa kàrè mą̀
m'gə al.» Lokɨ ɛ̨ ą̀ pa ta kɨ pa ya ɓəy rəmə kunjə nɔ̨̀. 61 Beɓa 'Ɓaɓe təl
kəm-é oo Piyər gə́rə́rə́ rəmə mɛ̨ɛ̨ Piyər ole dɔ ta-tɨ kí kete 'Ɓaɓe pa siə
panè: «Ɓone kin ya 'a najɨ panè 'gə-m al 'gə-m al nja mutə ɓá kunjə à
nɔ̨̀ ɓəy.» 62 Beɓa Piyər tɛ̨ɛ̨ ndaa-tɨ ə nɔ̨̀ kì mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ ɲą̀.

63 Dingəm-je kí d'ą̀ 'ngəm ta Jeju lé, sɔkɨ-é, ɓá 'tində-é rəm tɔ. 64 Dɛ̨
'dɔɔ kəm-é kì takubɨ ɓá dəji-é 'panè: «'Adɨ Lubə idə-i ə 'pa adɨ j'oo sé
to ną̀ ɓá ində-i wa?» 65 Ɓəy ɓá 'pa siə takɔbɨ-je kí rangɨ ɲą̀ dɔ-tɨ.

Ką̀ Jeju nɔ̨̀ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je
Mat 26:59,63-65; Mar 14:55,61-64

66 Lokɨ lo aa rəmə, 'ngatógɨ-je lə jipɨ-je, kì njékun dɔ njégugné-je lə
Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'kəw-ną̀ lay ɓá 'ree kì Jeju nɔ̨̀ 'boy-
je-tɨ kí 'to njégangta-je lə-dé. 67 Beɓa 'dəji-é 'panè: «Kinə 'to Kristɨ*
lé rəmə, 'idə-ji.» Ɛ̨ ilə-dé-tɨ panè: «Lé m'idə-si ya kàrè a taai ta lə-m
al rəm, 68 ɓá kinə m'dəji-si ta kàrè, a kiləi-mi-tɨ al rəm tɔ. 69 Ngà kɨ̨
nè kɔw kɨ kete kinlé, Ngon lə dow à kisɨ dɔ jikɔl Lubə-tɨ kí njètógɨ.»
70 Beɓa dɛ̨ lay ya 'panè: «Adɨ 'to Ngon lə Lubə ə́n ną̀?» Ɛ̨ təl ilə-dé-tɨ
panè: «Titɨ kí sə̨i 'pai-né lé, m'to Ngon lə Lubə ya!» 71 Beɓa dɛ̨ 'panè:
«J'ɔwi ndoo koo ta ta dow kí rangɨ-tɨ ɓəy ɓan wa! Kdɔ jə̨i ya j'ooi ta lé
ta-é-tɨ kì mbi-ji.»

† **22:53** 22:53 Luk 19:47; 21:37 * **22:67** 22:67 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

23

D'ɔw kɨ̀ Jeju nɔ̰̀ Pilatɨ-tɨ
Mat 27:2,11-14; Mar 15:1-5
Jạ̰ 18:28,33-38

1 Beɓa d'ị̰ kɨ̀ kosɨ-dé lay ya d'ɔw kɨ̀ Jeju nɔ̰̀ Gubərnər Pilatɨ-tɨ. 2 Lo-é-tɨ
nɔ̰̰̀ ɓá dẹ̰ 'tilə ta-je dɔ-é-tɨ 'panè: Dingəm kanlé, né kɨ́ ạ̰ ra ɓá j'uwə-é
dɔ-tɨ ə́n: Ẹ̰ ạ̰ sulə gin dow-je lə-ji kadɨ 'ra dɔngạ̰, kadɨ d'adɨ lambo Sejar
ngar kɨ́ boy lé al rəm, ɓá ạ̰ dɔ-tɨ panè: N'ẹ̰̀ ya n'to Kristɨ*, adɨ n'to ngar.
3 Pilatɨ dəji-é ta panè: «'To ngar lə jipɨ-je wa?» Jeju ilə-é-tɨ panè: «Ta
ya tẹ̰ẹ̰ ta-i-tɨ tin.»
4 Beɓa Pilatɨ idə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ kosɨ dow-je lé
panè: Né kɨ́ majɨ al káre kɨ́ dingəm kanlé ra kɨ́ kadɨ m'gangɨ-né ta
dɔ-é-tɨ ya m'oo al. 5 Ngà dẹ̰ 'pa par-par 'panè: Ẹ̰ ulə gin-é dɔnangɨ
Galile-tɨ nụ ya sulə dow-je mẹ̰ẹ̰ néndó-je-tɨ liə, ree un-né dɔnangɨ Jude
latɨ-latɨ, ɓá ree-né njal rɔ-ji-tɨ nè tin. 6 Lokɨ 'ɓa ri dɔnangɨ Galile rəmə,
Pilatɨ dəji-dé panè: Sé dingəm kanlé, to dow kɨ́ dɔnangɨ Galile-tɨ wa?
7 Lokɨ Pilatɨ oo kɨ́ Jeju to dow kɨ́ mẹ̰ẹ̰ ɓekɔ̰-tɨ lə Erodɨ lé, ẹ̰ ulə siə rɔ-é-tɨ,
kdɔtalə mẹ̰ẹ̰ ndɔ-é-je-tɨ kinlé Erodɨ kàrè, isɨ ɓebo Jorijalẹ̰m-tɨ nɔ̰̰̀ tɔ.

D'ɔw kɨ̀ Jeju nɔ̰̀ Erodɨ-tɨ

8 Lokɨ Erodɨ oo Jeju lé, rɔ-é nəl-é nạ̰ kdɔtalə low nụ ya ẹ̰ ndingə kadɨ
n'oo-é, kdɔ dow-je 'pa ta liə d'adɨ-é oo, adɨ ẹ̰ ində mẹ̰ẹ̰ dɔ-tɨ kadɨ n'oo
Jeju lo ra nékɔjɨ-je-tɨ. 9 Erodɨ dəji Jeju ta-je nạ̰ ya, ngà Jeju ilə-é-tɨ al.
10 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je d'ạ̰ lo-é-
tɨ nɔ̰̰̀ ə 'tilə ta dɔ Jeju-tɨ kɨ̀ rɔtungə-dé nạ̰. 11 Erodɨ kɨ̀ asgar-je liə d'ənji
Jeju dẹ̰ẹ̰. Dẹ̰ 'sɔkɨ-é, d'ulə kubɨ kɨ̀ majɨ nạ̰ rɔ-é-tɨ ə 'sɔkɨ-é rəm, ngá
ɓá d'ulə siə rɔ Pilatɨ-tɨ gogɨ. 12 Ndɔ-é-tɨ kin ya Pilatɨ-je kɨ̀ Erodɨ kɨ́ 'to
njéba-je lə-nạ̰ lé, 'təl-né nam-nạ̰-je. 13 Pilatɨ kəw njékun dɔ njégugné-
je lə Lubə, kɨ̀ 'boy-je lə jipɨ-je, kɨ̀ kosɨ dow-je ə idə-dé panè: 14 Dingəm
kanlé, sạ̰i 'painè to njèsulə dow-je kadɨ 'ra dɔngạ̰ ɓá sạ̰i 'reei-né siə rɔ-
m-tɨ. Ngà, ooi bè, m'dəji-é ta-je takəm-si-tɨ nè ə né-je kɨ́ sạ̰i 'tiləi ta-é
dɔ-é-tɨ lé, né kɨ́ majɨ al káre ya kɨ́ ẹ̰ ra kàrè m'oo al. 15 Erodɨ kàrè oo
né kɨ́ majɨ al kɨ́ dingəm kanlé ra al tɔ. Kdɔtalə ẹ̰ ə́ təl ulə siə rɔ-ji-tɨ nè
gogɨ tin. Yən, dingəm kanlé, né kɨ́ ẹ̰ ra kɨ́ asɨ koy-é ya goto. 16 Beɓa m'a
kadɨ 'tində-é kɨ̀ ndəy marɔw ya ə m'a kilə-é taá. 17 [Ndɔ ra nạ̰y Pakɨ-je
lay ya, lé ri-ri kàrè Pilatɨ à kilə dangay káre taá kadɨ-dé.]† 18 Ngà dow-
je lay ya d'ur kɔɔl natɨ boy 'panè: «'Təl dow kan ə ilə Barabasɨ taá
adɨ-ji.» 19 Barabasɨ lé, d'uwə-é kdɔtalə ndɔkɨ sulə dow-je adɨ 'ra wɔngɨ
mẹ̰ẹ̰ ɓebo-tɨ rəm, ɓá d'uwə-é kuwə tɔl dow rəm tɔ. 20 Pilatɨ ndigɨ kilə
Jeju taá, adɨ ẹ̰ təl pa sə-dé ta dɔ-tɨ ya ɓəy.
21 Ngà dẹ̰ 'tur kɔɔl mbitɨ-mbitɨ 'panè: «'Ɓə-é kagdəsɨ-tɨ! 'Ɓə-é
kagdəsɨ-tɨ!» 22 Pilatɨ lé, təl dəji-dé kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə panè: «Ə to
majal ri ya ɓá Jeju lé ra wa?» Né kɨ́ ẹ̰ ra kɨ́ asɨ kadɨ dow tɔl-é-né ya
mạ̰ m'oo al. Adɨ m'a kadɨ 'tində-é kɨ̀ ndəy marɔw ya ə m'a kilə-é taá.
23 Ngà dẹ̰ 'tur kɔɔl boy-boy, 'dəji-é-né par-par kadɨ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ kɨ
ɓə ya, adɨ ndi-dé ɓa nduy-é pitɨm. 24 Rəmə, Pilatɨ un ndu kadɨ tokɨ
'ra né kɨ́ dẹ̰ 'dəji lé d'adɨ-dé. 25 Beɓa dow kɨ́ d'uwə-é kdɔtalə wɔngɨ kɨ́

---

* **23:2** 23:2 Kristɨ lé kɔr mẹ̰ẹ̰-é to dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é. † **23:17** 23:17 Ta-je kɨ́ tò mbunạ̰
né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̰ẹ̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsạ̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

ndɔkɨ ɛ̨ sulə dow-je adɨ 'ra mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ rəm, kdɔtalə to kɨ́ ɛ̨ to njètɔl dow rəm lé ɓá Pilatɨ ilə-é taá, kdɔ ɛ̨ ɓá dɛ̨ 'dəjɨ kadɨ ilə-é taá. Rəmə Jeju ɓá ɛ̨ ilə-é ji-dé-tɨ kadɨ 'ra siə né kɨ́ mɛ̨ɛ̨-dé ndigɨ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ
Mat 27:31-56; Mar 15:20-41; Jɑ̨ 19:16-37

26 Lokɨ d'isɨ d'ɔw kɨ̀ Jeju lé, dingəm káre bè kɨ́ ɓebo Sirɛ̨n-tɨ, ri-é lə Simɔ̨ ɨ̨ ndɔrɔ, ya rəmə d'uwə-é gəsəsə ya d'ində kagdəsɨ dɔ-é-tɨ d'adɨ-é utɨ go Jeju-tɨ. 27 Kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy ya d'un go Jeju; ə dené-je kɨ́ dan-dé-tɨ 'tində kàdɨ̀-dé, 'ndingə rɔ-dé kdɔ ta liə. 28 Beɓa Jeju təl kəm-é kɨ rɔ dené-je-tɨ lé idə-dé panè: Mandɨ-je kɨ́ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ, 'nɔ̨i-mi al; sə̨i ya 'nɔ̨i rɔ-si ə 'nɔ̨i ngan-si-je tɔ. 29 Kdɔtalə ndɔ-je ɔw ree nɔ̨ɔ̨ kɨ́ dow-je d'a panè: Kujdené-je ɓá 'to njénékumə̨-je! Dené-je kɨ́ d'ojɨ ngan-je al, kɨ̀ dɛ̨ kɨ́ ngon il mbà-dé al ɓá 'to njénékumə̨-je! 30 †Ndɔ-é-tɨ kinlé, dow-je d'a kidə mbal-je panè: 'Tusi dɔ-ji-tɨ! Ə d'a kidə mbal-je kɨ́ gɔjɨ panè: Uti dɔ-ji! 31 Kdɔtalə, kinə dow-je 'ra né-je kɨ́ bè kin kɨ̀ kagɨ-je kɨ́ mbəl lé, kagɨ-je kɨ́ tutɨ ə jè à tana̰ ban ngá ə́n wa?

32 'Ree kɨ̀ bɔkaya-je joo kɨ́ d'a təl-dé natɨ kɨ̀ Jeju tɔ.

33 Lokɨ d'ɔw 'tɛ̨ɛ̨ lo-tɨ kɨ́ 'ɓa-é «lo ka dɔ dow» lé, 'ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ lo-é-tɨ nɔ̨ɔ̨ rəm, ɓá bɔkaya-je kɨ́ joo lé kàrè, 'ɓə-dé kagdəsɨ-je-tɨ tɔ. "Bə ɛ̨ kɨ́ káre dɔ jikɔl-é-tɨ ə ɛ̨ kɨ́ káre ɓá 'ɓə-é dɔ jigəl-é-tɨ tɔ. 34 Jeju panè: Bɔbɨ-m, 'inə̨ go kɔgɨ adɨ-dé, kdɔtalə né-je kɨ́ d'ɑ̨ 'ra kinlé, gə ya ɓá 'gə al. Dɛ̨ 'ləbɨ-nɑ̨ kubɨ-je liə kɨ̀ kəm rəbɨ mbare kɨ́ kɔsɨ. 35 Dow-je d'ɑ̨ ɗingɨ-ɗingɨ lo-é-tɨ kinlé, d'ɑ̨ d'oo né-je kɨ́ isɨ ra né lé. Ngà 'boy-je lə jipɨ-je 'sɔkɨ Jeju 'panè: Dow-je kɨ́ rangɨ ɓá ɛ̨ ajɨ-dé; kinə ɛ̨ to Kristɨ, dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é lé ngà ajɨ rɔ-é tɔ ngá nɑ̨̀. 36 Asgar-je kàrè 'sɔkɨ Jeju tɔ. Dɛ̨ 'ree kɨ̀ man nduu kɨ́ masɨ d'adɨ-é, 37 ə 'panè: «Kinə 'to ngar lə jipɨ-je rəmə, i ya 'ajɨ rɔ-i adɨ j'oo nɑ̨̀!» 38 'Ndàngɨ ta bəgrə-tɨ 'ɓə dɔ-é-tɨ taá 'panè: Ɛ̨ kanlé, to ngar lə jipɨ-je.

39 Bɔkaya-je kɨ́ 'ɓə-dé kagdəsɨ-je-tɨ lé, ɛ̨ kɨ́ káre pa ta sɔkɨ-né Jeju panè: I ya ɓá 'to Kristɨ lé al wa? I ya 'ajɨ rɔ-i ə jè 'ajɨ-ji tɔ ngá nɑ̨̀! 40 Ngà ɛ̨ kɨ́ káre lé ɓá ndángɨ-é panè: I lé, 'ɓəl Lubə al wa? Ta kɨ́ 'gangɨ dɔ-i-tɨ kinlé, ɛ̨ ya 'gangɨ dɔ-é-tɨ tɔ al wa? 41 Jɛ̨ lé, ta kɨ́ 'gangɨ dɔ-ji-tɨ kinlé to tó-é ya, kdɔtalə to kullə ra-ji-je ya ɓá j'ɑ̨ j'ugə kurə-é tin. Ngà ɛ̨ kanlé, né kɨ́ majɨ al káre ya kàrè ɛ̨ ra al. 42 Go-tɨ, ɛ̨ təl idə Jeju panè: Ndɔ kɨ́ à ree kɨ̀ kɔ̨ɓe lə-i rəmə, 'adɨ mɛ̨ɛ̨-i ole dɔ-m-tɨ. 43 Jeju ilə-é-tɨ panè: 'Oo majɨ, m'a kidə-i rəsɨ; ɓone kin ya 'a kisɨ sə-m natɨ ɓe kisɨ majɨ-tɨ lə Lubə.

Koy Jeju
Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jɑ̨ 19:28-30

44 Lokɨ kàdɨ̀ à kɑ̨ jam dɔ ɓe-tɨ je bè ya rəmə, lo ndul ndɨ̰-ndɨ̰ dɔ dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lay sar ya kàdɨ̀ kɨ́ mutə kɨ́ losɔlɔ asɨ-né. 45 Né utɨ kəm kàdɨ̀ adɨ lo ndul ndɨ̰-ndɨ̰ ə kubɨ gangɨ mɛ̨ɛ̨ kəy lə Lubə til dana̰ lo joo. 46 Jeju ilə bɔbɨ ndɨ-é nangɨ panè: «Bɔbɨ-m, m'ulə ndil-m mɛ̨ɛ̨ ji-i-tɨ.» Lokɨ Jeju pa ta kin bè ya rəmə, uwə ta-é natɨ. 47 Lokɨ njèkun dɔ kutɨ asgar-je kɨ́ ɓu oo né kɨ́ ra né kin bè lé, ɔsɨ gajɨ Lubə panè: «Tɔgrɔ-tɨ ya, dingəm kinlé, to dow kɨ́ njururu.»

---

† **23:30** 23:30 Ntd 6:16

48 Lokɨ kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy kɨ́ 'ree d'ą̰ lo né-jɛ-tɨ kinlé, d'oo
né-je kɨ́ ra né lé bè rəmə, 'tində kàdɨ̀-dé taá-taá 'təl-né kɨ ɓee. 49 †Dow-
je lay kɨ́ 'gə Jeju rəm, dené-je kɨ́ d'ị̰ siə dɔnangɨ Galile-tɨ nṵ ya 'dan-é
'ree siə lé, d'ą̰ ngərəngɨ ɓá d'ą̰ d'oo né-je kɨ́ isɨ ra né lé.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dubɨ Jeju
Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Jạ̰ 19:38-42

50 Dingəm madɨ isɨ nɔ̰̰ to kɨ́ káre dan 'boy-je-tɨ kɨ́ njégangta-je lə jipɨ-
je, ri-é lə Jojepɨ, to dow kɨ́ majɨ, ɓá to dow kɨ́ njururu rəm tɔ. 51 Jojepɨ
lé, ta-é asɨ-ną̰ sə-dé dɔ ndu-tɨ kɨ́ d'un kinlé al rəm, ɓá ində rɔ-é natɨ
sə-dé dɔ kullə ra-dé-je-tɨ kin al rəm tɔ. Ḛ to dow kɨ́ Arimate, ɓebo-tɨ lə
jipɨ-je; ḛ isɨ ngəbɨ kɔ̰̰ɓe lə Lubə kɨ́ à ree. 52 Jojepɨ ɔw rɔ Pilatɨ-tɨ dəjɨ-é
nin Jeju lé. 53 Beɓa ḛ ɔr-é kagdəsɨ-tɨ, ɓɨr-é kɨ̀ takubɨ ngá ɓá ɔw ilə-é
ɓe nin-tɨ kɨ́ to mbal ɓá 'sɔkɨ. To lo kɨ́ d'ilə nin-tɨ al ya ɓəy. 54 Ndɔ-é-tɨ
kinlé, to ndɔ koo go né-je kdɔ ndɔ taakoo, adɨ lo aa ya rəmə à to ndɔ
taakoo.
55 Dené-je kɨ́ d'ị̰ kɨ̀ Jeju dɔnangɨ Galile-tɨ nṵ 'ree siə lé, 'dan Jojepɨ,
ə d'ą̰ d'oo ɓadɨ lé rəm, 'tən d'oo se nin Jeju lé tokɨ kilə ɓe-tɨ ban wa?
56 Dḛ̰ 'təl d'ɔw ɓee lə-dé kdɔ koo go nɔ̰̰kagɨ-je, kɨ̀ ubɨ-je kɨ́ ətɨ majɨ-majɨ
kdɔ ree kungɨ dɔ nin-tɨ lé. Ndɔ taakoo-tɨ lé, dḛ̰ 'taakoo titɨ kɨ́ ndukun
lə Lubə ɔjɨ-né lé ya tɔ.

24

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ tɔsɨ kɨ́ Jeju tɔsɨ ndəl ində lo tḛ̰ḛ̰
Mat 28:1-10; Mar 16:1-11; Jạ̰ 20:1-10

1 Ndɔ Dimasɨ kɨ̀ ndɔge ratɨ ya dené-je 'tḛ̰ḛ̰ kɨ̀ ubɨ-je kɨ́ ətɨ majɨ-majɨ
kɨ́ 'ra kete lé, ji-dé-tɨ d'ɔw-né dɔɓadɨ-tɨ, 2 rəmə d'oo kɨ́ ər kɨ́ d'utɨ-né ta
ɓadɨ lé tokɨ 'nduburu kilə rangɨ. 3 Beɓa lokɨ d'andɨ ɓe nin-tɨ rəmə, d'oo
nin 'Ɓaɓe Jeju lé al. 4 Lokɨ d'ą̰ kɨ́ lo ta igɨ-dé sə́l ɓəy ya rəmə, dingəm-
je joo kɨ́ d'ulə kubɨ-je kɨ́ ndɔ̰̰y ngilingɨ-ngilingɨ rɔ-dé-tɨ 'tḛ̰ḛ̰ sə-dé busɨ,
5 adɨ ɓəl ində bandɨ-dé batɨ gangɨ ə d'ulə dɔ-dé nangɨ; ngà dingəm-je lé
d'idə-dé 'panè: Dow kɨ́ isɨ kəm lé, kdɔ ri ɓá 'sangɨ-é dan nin-je-tɨ wa?
6 †[Ḛ tɔsɨ ndəl ində lo tḛ̰ḛ̰, adɨ ḛ goto nè ngá.]* Adi mḛ̰ḛ̰-si ole dɔ ta-tɨ
kɨ́ ndɔkɨ idə-si lokɨ ḛ isɨ-né dɔnangɨ Galile-tɨ ɓəy lé. 7 Ndɔkɨ ḛ panè: Tò
kadɨ d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-tɨ, kadɨ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ, ə
ndɔ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə lé, à tɔsɨ ndəl kində lo tḛ̰ḛ̰. 8 Beɓa mḛ̰ḛ̰ dené-je
lé ole dɔ ta-je-tɨ lə Jeju.
9 Dḛ̰ d'ɔsɨ təl dɔɓadɨ-tɨ, d'ɔw d'ɔr poy né-je kinlé lay d'adɨ njéndó
né-je liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é káre lé rəm, ɓá d'adɨ ndəgɨ dow-je kɨ́ rangɨ rəm
tɔ. 10 Dené-é-je lé, to Mari kɨ́ Magdala, kɨ̀ Jan, kɨ̀ Mari kɨ́ kɔ̰̰ Jakɨ ɓá
dené-je madɨ kɨ́ d'ą̰ sə-dé natɨ lé, d'ɔr poy-é d'adɨ njékɔwkulə-je lé tɔ.
11 Ngà ta-je kɨ́ dené-je 'pa lé, njékɔwkulə-je d'oo kɨ̀ ta mbə́ bè, adɨ 'taa
ta lə-dé al. 12 Ngà Piyər ubə nangɨ ị̰ taá ą̰y ngɔdɨ ɔw dɔɓadɨ-tɨ, ə lokɨ
ɗugɨ nangɨ gɔ̰̰ lo ɓe nin-tɨ rəmə, takubɨ-je ya par ɓá ḛ oo. Né kɨ́ ra né
kinlé, ra adɨ lo ta igɨ-é sə́l adɨ ḛ ɔsɨ yɔrɔrɔ ya təl ɔw ɓee.

---

† **23:49** 23:49 Luk 8:2,3 † **24:6** 24:6 Mat 16:21; 17:22,23; 20:18,19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * **24:6** 24:6 Ta-je kɨ́ tò mbunə̰ né-tɨ kinlé [...] goto mḛ̰ḛ̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsą̰y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

Ta kí sɔbɨ dɔ njéndó né-je kí joo d'isɨ d'ɔw kɨ Emayusɨ
Mar 16:12-13

13 Mɛ̨̃ ndɔ-é-tɨ kí káre kinlé ya, dow-je joo dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju
d'isɨ d'ɔw kɨ mɛ̨̃ ɓe-tɨ kí 'ɓa-é Emayusɨ kí to ɓe kí kɨ̨ ɓebo Jorijalɛ̃m
kɔw-tɨ lé, à kasɨ kulə mɛtər dɔgɨ gidɨ-é joo je bè. 14 Njéndó né-je kí joo
kinlé, 'pa-nạ̃ ta dɔ né-je-tɨ lay kí ra né lé taá-taá dɔ rəbɨ-tɨ. 15 Ə lokɨ
d'ɔw 'pa-nạ̃ ta-je lé taá-taá 'najɨ-né-nạ̃ ta-tɨ bè-bè rəmə, Jeju ya ingə-dé
ə uwə sə-dé rəbɨ natɨ. 16 Ngà kəm-dé ijə dɔ-é-tɨ al. 17 Jeju dəjɨ-dé panè:
To ta ri ɓá ɔwi 'naji-nạ̃-tɨ taá-taá bè wa? Ə dɛ̨ 'təl d'ạ̃ nangɨ kɨ̀ rɔkatɨ
kanạ̃nạ̃. 18 Ngà ɓá ɛ̨ kí káre kí 'ɓa-é Kléopasɨ pa siə panè: 'Dé! I ya
kɨ̀ kár-i-rè 'to dow kí 'isɨ ɓebo Jorijalɛ̃m-tɨ nè ya ɔ́ i 'panè 'gə né kí ra
né mɛ̨̃ ndɔ-je-tɨ kí nè kinlé al! 19 Ɛ̨ dəjɨ-dé panè: To ri ɓá ra né wa?
Dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè: To ta lə né kí tɛ̨̃ dɔ Jeju-tɨ kí to dow kí Najarɛtɨ-tɨ
kí to njèpata kí ta Lubə-tɨ, kí ɛ̨ ɔjɨ tɔ́gɨ-é mɛ̨̃ kullə ra-é-je-tɨ, kɨ̀ mɛ̨̃
ta pa-é-je-tɨ takəm Lubə-tɨ rəm, takəm dow-je-tɨ lay rəm. 20 Ya rəmə
dow-je lə-ji kí 'to njèkun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'boy-je lə-ji d'ilə-é
ji Pilatɨ-tɨ adɨ gangta koy dɔ-é-tɨ adɨ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ lé! 21 Jɛ̨ j'ində mɛ̨̃-
ji dɔ-é-tɨ kí ɛ̨ ɓá à taa Israyel-je kilə-dé taá; lay bin ya rəmə né-je kin ra
né ɓone to ndɔ kí njèkungɨ-tɨ mutə ngá tin! 22 Bè ya kàrè, dené-je madɨ
kí dan-ji-tɨ, 'ree 'pa ta kí ɔr ndil-ji ɓəy tɔ. Dené-je lé, 'tɛ̨̃ kɨ̀ ndɔge ratɨ
ya d'ɔw dɔɓadɨ-tɨ; 23 ngà d'ingə nin-é al. Rəmə 'təl 'ree d'idə-ji 'panè
malayka-je 'tɛ̨̃ sə-dé busɨ ə d'idə-dé 'panè Jeju lé, isɨ kəm.

24 Lokɨ 'pa bè lé, dow-je kí nạ́-je dan-ji-tɨ d'į̣ d'ɔw dɔɓadɨ-tɨ ə d'oo
né-je titɨ kí dené-je 'pa-né lé ya. Ngà ɛ̨ rəmə, dɛ̨ d'oo-é al. 25 Beɓa Jeju
idə-dé panè: Əiyəə, są̣i dow-je kí négə lə-si goto kan! Są̣i kí 'tadi ti-ti
dɔ ta-je-tɨ lay kí njépata-je kí ta Lubə-tɨ 'pa kan! 26 Tò kadɨ Kristɨ† lé,
à kingə kɔ̨̃-je kin ɓá à kingə-né riɓa ya al wa?

27 Go-tɨ, Jeju į̣ dɔ ndukun-je-tɨ lə Moiyijɨ sar tɛ̨̃-né dɔ mbete-je-tɨ lə
njépata-je kí ta Lubə-tɨ ya ɔr-dé mɛ̨̃ ta-je lay kí mbete kí aa njay pa
sɔbɨ-né dɔ-é.

28 Ngà lokɨ 'ree 'tɛ̨̃ ngɔsi kɨ̀ ngonɓe kí njéndó né-je kí joo d'isɨ d'ɔw-
tɨ lé, Jeju ra né tokɨ dow kí ɔw kɨ̀ dəə taá bè. 29 Ngà dɛ̨ d'ɔgɨ-é nangɨ
'panè: «'Isɨ sə-ji nè, kdɔtalə, kàdì ɔw dɔ kur-tɨ, adɨ ndɔ kàrè ɔw kil
rəm ngá. Beɓa ɛ̨ ɔw kəy isɨ sə-dé.»

30 Lokɨ isɨ sə-dé ta nékuso-tɨ rəmə, un mbà ra oiyo Lubə ɓá uwə
gangɨ danạ̃ ə adɨ-dé. 31 Beɓa kəm-dé ijə yərərə adɨ 'gə-é ya rəmə, ɛ̨
goto jeke dan-dé-tɨ. 32 Ə dɛ̨ 'dəjɨ-nạ̃ ta 'panè: «Kete kí ɔw pa ta adɨ-
ji dɔrəbɨ-tɨ ɔr-ji-né mɛ̨̃ ta-je kí mɛ̨̃ mbete-tɨ kí aa njay lé, mɛ̨̃-ji ole
wutɨ-wutɨ titɨ-nạ̃ né kí to pər ɓá ɔ̨̃-tɨ bè ya al wa?»

33 Beɓa d'į̣ tajinatɨ nè ya d'ɔsɨ təl d'ɔw ɓebo Jorijalɛ̃m-tɨ gogɨ ə d'ingə
njéndó né-je kí dɔgɨ gidɨ-é káre natɨ kɨ̀ madɨ-dé-je kí 'kəw-nạ̃. 34 Dɛ̨
d'idə dɛ̨ kí joo lé 'panè: «Tɔgrɔ-tɨ ya, 'Baɓe tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ ə tɔjɨ
rɔ-é adɨ Simɔ̨̃ oo-é!»

35 Beɓa njéndó né-je kí joo lé d'ɔr poy né kí tɛ̨̃ dɔ-dé-tɨ rebəə rəm,
gə kí 'gə Jeju lokɨ ɛ̨ gangɨ-né mbà adɨ-dé lé rəm tɔ.

Jeju tɛ̨̃ busɨ dɔ njéndó né-je-tɨ liə
Mar 16:14-18; Jạ̃ 20:19-29

---

† **24:26** 24:26 Kristɨ lé kɔr mɛ̨̃-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

36 Lokɨ njéndó né-je kí joo lé, d'isɨ pa ta-je kin bè-bè ya rəmə dajɨ
rɔ Jeju ya tɛ̨ɛ̨ busɨ dan-dé-tɨ ə pa sə-dé panè: «Kadɨ lapiya nɑ̀y sə-si.»
37 Rəmə ɓəl ində bandɨ-dé batɨ gangɨ, kdɔ dɛ̨ 'gɨr kí to 'mɛ̨̃ dow ɓá
d'oo-é. 38 Ngà Jeju pa sə-dé panè: Kdɔ ri ɓá dɔ-si təl-né bè wa? Kdɔ ri
ɓá mɛ̨ɛ̨-si ra joo bè wa? 39 Ooi ji-m-je kɨ̀ nja-m-je lé ə́n, to mɑ̨ ya; ɔdi
rɔ-m ə ooi. 'Mɛ̨̃ dow lé, tal rɔ-é kɨ̀ singə rɔ-é goto. Ngà mɑ̨ lé, sɑ̨i ooi
majɨ kí tal rɔ-m kɨ̀ singə rɔ-m tò nè. 40 Ɛ̨ pa ta kin bè tɔjɨ-dé-né ji-é-je
kɨ̀ nja-é-je. 41 Rəmə rɔ-dé nəl-dé mbing adɨ d'oo kí né kí tɔgrɔ-tɨ al ɓəy,
ɓá ndil-dé tɛ̨ɛ̨ sɑ̨y adɨ Jeju dəji-dé panè: Ɔwi kɨ̀ nékuso nè nɔ̨̃ɔ̨̃ wa?
42 Beɓa d'un dəbɨ kanjɨ kí nungə d'adɨ-é. 43 Ɛ̨ taa ə uso takəm-dé-tɨ nè
ya.
44 Go-tɨ, idə-dé panè: Kí ndɔkɨ m'isɨ-né sə-si ɓəy lé, m'idə-si m'panè:
«Ta-je lay kí 'ndàngɨ sɔbɨ dɔ-m mɛ̨ɛ̨ mbete ndukun-je-tɨ lə Moiyijɨ, kɨ̀
mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ lə njépata-je kí ta Lubə-tɨ, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ mbete pa-je-tɨ lé, tò
kadɨ né-é à ra né ya.» 45 Beɓa ɛ̨ tɛ̨ɛ̨ kəm-dé adɨ 'gə-né mɛ̨ɛ̨ ta-je kí mɛ̨ɛ̨
mbete-tɨ kí aa njay; 46 ə idə-dé panè: Ooi, ta kí 'ndàngɨ ə́n: Kristɨ à
kingə kɔ̨̀, à tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ ndɔ kí njèkungɨ-tɨ mutə; 47 ə ta kí
sɔbɨ dɔ kiɲə panjiyə-je kí majɨ al kadɨ Lubə iɲə-né go majal-je lə dow-
je kɔgɨ lé, d'a kulə gin-é dɔ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ ya d'a kilə mbɛ̨-é kɨ̀ ri
Jeju kadɨ gin dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè. 48 Sɑ̨i ya 'toi njékoo né-é-je kɨ̀
kəm-si kdɔ kadɨ 'pai ta-é. 49 †Ə kí sɔbɨ dɔ-m mɑ̨ lé, kadkare kí Bɔbɨ-m
un mindɨ-é kadɨ n'adɨ-si lé, m'a kulə siə kadɨ-si. Ngà sɑ̨i rəmə, isi ɓebo
Jorijalɛ̨m-tɨ nè ya sar kadɨ ingəi tɔ́gɨ kí à kɨ̨ dɔrɑ̨-tɨ ree dɔ-si-tɨ kin ɓəy
ɓane.

Kɔw Jeju dɔrɑ̨-tɨ
Mar 16:19-20; Knj 1:4-12

50 †Beɓa Jeju ɔr-dé ɔw sə-dé gidɨ ɓebo-tɨ ngɔsi kɨ̀ ɓe kí Betani, ɓá ɔy
ji-é kɨ taá ə tɔr ndi-é dɔ-dé-tɨ. 51 Lokɨ ɛ̨ ɑ̨ tɔrndi-é dɔ-dé-tɨ bè ya ɓəy
rəmə, ɛ̨ iɲə-dé ə Lubə un-é ɔw siə dɔrɑ̨-tɨ. 52 Ngà dɛ̨ rəmə lokɨ d'ɔsɨ
dɔ-dé nangɨ nɔ̨̀-é-tɨ lé, 'təl d'ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ gogɨ kɨ̀ rɔnəl kí ɲɑ̨,
53 ə dɛ̨ d'isɨ takəy-tɨ lə Lubə kɨ̀ dɔkaglo-je lay ya 'tɔ́y Lubə.

---

† **24:49** 24:49 Knj 1:4 † **24:50** 24:50 Knj 1:9-11

Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ Jạ̃ ndàngɨ

Ta-je kɨ́ dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ kɨ́ Jạ̃ ndàngɨ

Jạ̃ ndàngɨ mbete kin kdɔ kadɨ dow ndó ə adɨ-né mẹ̃ẹ̃-é kɨ́ Jeju to Kristɨ dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é, to Ngon lə Lubə, adɨ dow adɨ-é mẹ̃ẹ̃-é rəmə, isɨ kəm kɨ̀ rɨ-é ('Ndó 20:31). Ẹ̃ ɔsɨ kagɨ dɔ to-tɨ kɨ́ Jeju to Lubə, ngà ẹ̃ tɔjɨ-é kɨ́ to dow kɨ́ oy dɔ kagdəsɨ-tɨ kdɔ kadɨ njéra majal-je d'isɨ-né kəm kisɨ kɨ́ sartagangɨ rəm tɔ.

Jạ̃ to kɨ́ káre dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo, adɨ né-je kɨ́ ra né kɨ́ ta-é tò mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kinlé, ẹ̃ ạ̃ lo-é-tɨ. Né-je kinlé, ẹ̃ ɔsɨ go-nạ̃-tɨ kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é adɨ tò gay kɨ̀ mbete-je kɨ́ mutə kɨ́ d'ɔr poy kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə Jeju. Jạ̃ ɔr poy nékɔjɨ-je siri kɨ̀ ta-je kɨ́ Jeju pa nja siri kɨ́ tɔjɨ-né kɨ́ n'to Lubə: Jeju panè: «Mạ̃ ya m'to nékuso kɨ́ njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm» (6:35,48), «m'to londógɨ lə dɔnangɨ» (8:12; 9:5), «m'to tarəbɨ» (10:7,9), «m'to njèkul batɨ-je kɨ́ majɨ» (10:11,14), «m'to njèkadɨ dow-je 'tɔsɨ ndəl rəm, m'to njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm rəm» (11:25), «m'to rəbɨ, m'to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, m'to kiskəm rəm» (14:6), «m'to kagɨ nduu kɨ́ tɔgrɔ-tɨ (15:1,5).»

Lo tum gin mbete-tɨ kinlé Jạ̃ panè «Ta isɨ nɔ̃ɔ̃» ə «Ta» lé to Jeju kɨ́ isɨ natɨ kɨ̀ Lubə lo tum gin né-je-tɨ, adɨ kɨ̀ takul-é ɓá Lubə ra-né né-je lay. «Ta» kinlé, təl dow. Kadɨ Jạ̃ tɔl-né ta mbete liə kinlé, ẹ̃ ɔr poy né-je kɨ́ bɛtɨ-bɛtɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ koy Jeju kɨ̀ tɔsɨ kɨ́ tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃, kɨ̀ tɔjɨ kɨ́ tɔjɨ rɔ-é njéndó né-je liə go tɔsɨ-tɨ kɨ́ ẹ̃ tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃ dan dẹ̃-tɨ kɨ́ d'oy.

Kulə gin ta

1 Lo kulə gin né-je-tɨ ya, Ta isɨ nɔ̃ɔ̃ ngá. Ta isɨ natɨ kɨ̀ Lubə ə Ta lé to Lubə. 2 Ta isɨ natɨ kɨ̀ Lubə lo kulə gin né-je-tɨ nụ̃. 3 Lubə ra né-je lay kɨ̀ takul Ta ə né kɨ́ ẹ̃ ra kɨ̀ takul Ta al ya goto. 4 Ə mẹ̃ẹ̃ Ta-tɨ kinlé ɓá kiskəm tò-tɨ ə kiskəm to londógɨ lə dow-je. 5 Lo kɨ́ ndógɨ ndógɨ londul-tɨ, ngà londul ɓá uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ al.

6 †Lubə ulə dow káre kɨ́ rɨ-é lə Jạ̃. 7 Jạ̃ lé to njékoo né ə kidə dow-je ta kɨ́ dɔ-tɨ; adɨ ẹ̃ ree kadɨ n'pa ta kɨ́ dɔ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ, kdɔ kadɨ dow-je lay ya d'adɨ mẹ̃ẹ̃-dé kɨ̀ takul n'ẹ̀. 8 Ẹ̃ ɓá to lo kɨ́ ndógɨ lé al, ngà ẹ̃ ree kdɔ pa ta kɨ́ dɔ-tɨ kadɨ dow-je. 9 Londógɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lé ree dɔnangɨ-tɨ ə ndógɨ adɨ dow-je lay d'oo-né lo. 10 Lubə ra dɔnangɨ kɨ̀ takul Ta ə Ta lé ree dɔnangɨ-tɨ nè; rəmə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ 'gə-é al. 11 Ẹ̃ ree rɔ dow-je-tɨ liə ya rəmə, 'mbatɨ kuwə-é kɨ rɔ-dé-tɨ; 12 ngà dẹ̃ lay kɨ́ d'uwə-é kɨ rɔ-dé-tɨ ə d'adɨ-é mẹ̃ẹ̃-dé lé, ẹ̃ adɨ-dé tarəbɨ kadɨ 'təl ngan lə Lubə. 13 Dẹ̃ lé 'to ngan lə Lubə kɨ́ Lubə ya ojɨ-dé, ɓɨ kojɨ kinlé to kojɨ kɨ́ dow ɓá ojɨ-dé al, ɓá to ndigɨ lə dow al rəm tɔ. 14 Ta lé, təl rɔ-é dow-tɨ ə ra ɓe dan-jɨ-tɨ rəm, to njèra majɨ ṇạ̃ rəm, to njèta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm tɔ. J'oo né riɓa liə, kɨ́ to riɓa kɨ́ ẹ̃ ingə kdɔ̃ to kɨ́ to Ngon kàl kɨ́ ị̃ rɔ Bɔbɨ-é-tɨ ya. 15 Jạ̃ pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ adɨ dow-je ə pa kɨ̀ ndi-é kɨ́ boy panè: «To ẹ̃ kinlé ɓá

† **1:6** 1:6 Mat 3:1; Mar 1:4; Luk 3:1,2

m'pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ m'panè: Ḛ̃ kɨ́ njèree go-m-tɨ lé to dow kɨ́ 'boy itə-m, kdɔ ḛ̃ to dow kɨ́ kete nɔ̰̃-m-tɨ.» 16 Ə jə̰̃i lay ya ramajɨ liə kɨ́ al dɔ lo kinlé nduy dɔ-ji pitɨm, ɓá j'ubəi majɨ-é kɨ kete-kete rəm tɔ. 17 Kdɔtalə Lubə adɨ ndukun kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ Moiyijɨ-tɨ ə ramajɨ, kɨ̀ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ɓá ree kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ Jeju Kristɨ-tɨ tɔ. 18 Lubə lé, dow oo-é nja káre al; ngà Ngon kàl kɨ́ to Lubə, njèkisɨ mbɔ́ Bɔbɨ-é-tɨ lé ya ɓá adɨ kəm dow-je ijə dɔ Bɔbɨ-é-tɨ.

Kullə-je kɨ́ Jeju ra takəm dow-je-tɨ rəsɨ

Ta kɨ́ Jã̰ pa dɔ Jeju-tɨ
Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:15-18; Jã̰ 5:33-36

19 Ndɔ káre bè, jipɨ-je d'ulə njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ dow-je kɨ́ gin kojɨ-tɨ lə Lebi kɨ́ 'to njéra sə-dé dɔ kullə-tɨ, adɨ d'ḭ̃ ɓebo Jorijalḛ̃m-tɨ 'ree 'dəjɨ ta Jã̰ 'panè: I lé, 'to ná̰ wa? Beɓa Jã̰ pa ta kɨ́ dɔ né-tɨ kɨ́ ḛ̃ oo. 20 Lokɨ 'dəjɨ-é ta kin bè lé, ḛ̃ najɨ al ya idə-dé rəsɨ panè: Mã̰ m'to Kristɨ*† al. 21 Dḛ̃ 'təl 'dəjɨ-é 'panè: Ngà i 'to ná̰ wa? Sé i 'to Eli wa? Ḛ̃ ilə-dé-tɨ panè: M'to Eli al. Dow kɨ́ j'isɨ j'ngəbɨ-é kɨ́ to njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, sé to i wa? Ḛ̃ ilə-dé-tɨ panè: Mã̰ m'to dowbé kinlé al. 22 Rəmə 'təl 'dəjɨ-é ya ɓəy 'panè: Ngà i lé 'to ná̰ ya wa? I ya 'idə-ji ta kɨ́ dɔ-i-tɨ kadɨ j'ɔw j'idə njékulə-ji-je lé ɓane. 23 Ḛ̃ panè:
Titɨ kɨ́ Ejay njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ pa-né lé,
mã̰ m'to dow kɨ́ ndi-é ɓa diləlo-tɨ panè:
'Rai rəbɨ lə 'Baɓe adi ã̰ njururu-njururu.

24 Dow-je kɨ́ d'ulə-dé rɔ Jã̰-tɨ lé 'to Parisi-je†. 25 Jã̰ ã̰ ra dow-je batḛ̃m ɓá dḛ̃ 'dəjɨ-é 'panè: Kinə i 'to Kristɨ lé al rəm, 'to Eli al rəm, ɓá 'to njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ lé al rəm, ngà kdɔ ri ɓá 'ra dow-je batḛ̃m wa? 26 Jã̰ ilə-dé-tɨ panè: Mã̰ m'ra dow-je batḛ̃m mani; ngà dow káre isɨ dan-si-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃ ya ə́ sə̰̃i 'gəi-é al. 27 Dowbé lé à ree go-m-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃. Ə mã̰ kinlé kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadɨ m'tutɨ al.

28 Ta-je kinlé dḛ̃ 'pa kɨ̀ nã̰ mḛ̃ḛ̃ ɓe-tɨ kɨ́ Betani, ta ba Jurdḛ̃-tɨ kəl-é-tɨ kɨ́ lokubə kàdɨ-tɨ kɨ́ Jã̰ ra dow-je batḛ̃m-tɨ lé.

29 Lo aa go-tɨ, Jã̰ oo Jeju ɔw ree rɔ-é-tɨ ə panè: Ooi, Ngonbatɨ lə Lubə kɨ́ njèkɔr majal dɔ dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ lé ə́ ɔw ree ɔngɨ. 30 To ḛ̃ kɨ́ ɔw ree kɔngɨ lé ɓá m'pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ m'panè: Ḛ̃ kɨ́ njèree go-m-tɨ lé to dow kɨ́ 'boy itə-m, kdɔ ḛ̃ to dow kɨ́ kete nɔ̰̃-m-tɨ. 31 Ə mã̰ kàrè kete m'gə-é al, ngà m'ree m'ra dow-je batḛ̃m mani bè kdɔ kadɨ Israyel-je 'gə-é-né tɔ. 32 Jã̰ oo né ə pa ta dɔ-tɨ rəsɨ panè: M'oo Ndil kɨ́ aa njay ḭ̃ dɔrã̰-tɨ ree titɨ-nã̰ kɨ̀ dəngɔdnda bè ree isɨ dɔ Jeju-tɨ; 33 ə mã̰ m'gə-é al, ngà njèkulə-m kadɨ m'ra dow-je batḛ̃m mani lé ɓá idə-m panè: Ḛ̃ kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay à kḭ̃ dɔrã̰-tɨ ree kisɨ dɔ-é-tɨ kadɨ 'oo-é kinlé, ḛ̃ ɓá à ra dow-je batḛ̃m kɨ̀ Ndil kɨ́ aa njay. 34 Mã̰ m'oo né-é kɨ̀ kəm-m, ɓá m'panè: Ḛ̃ kɨ́ ɔw kɔngɨ lé ɓá to Ngon lə Lubə.

Njéndó né-je kɨ́ dɔsã̰y
Mat 4:18-22; Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

---

* **1:20** 1:20 Kristɨ lé kɔr mḛ̃ḛ̃-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é. † **1:20** 1:20 Jã̰ 1:41 † **1:24** 1:24 Parisi-je, 'to kutɨ dow-je madɨ kɨ́ dan jipɨ-je-tɨ kɨ́ njékində kəm-dé go ndukun-tɨ lə Moiyijɨ kadɨ ngə̰ ṇə̰.

35 Lo aa go-tɨ kàrè, Ją̣ kɨ̀ dow-je joo dan njéndó né-je-tɨ liə d'isɨ lo-é-tɨ
kinlé ya ɓəy. 36 Beɓa lokɨ oo Jeju ɔw dəə lé ę̣ panè: Ooi, Ngonbatɨ lə
Lubə lé ə́ ɔw ɔngɨ. 37 Lokɨ njéndó né-je kɨ́ joo kin d'oo ta-je kinlé bè
rəmə, dę̣ d'į̣ d'un go Jeju. 38 Jeju təl kəm-é ə oo-dé go-é-tɨ rəmə dəjɨ-dé
panè: Ri ɓá 'sangi wa? Dę̣ 'ɓa-é: *Rabi* adɨ kɔr mę̣ę̣-é to njèndó dow-je
né ə 'dəjɨ-é 'panè: I 'isɨ rá wa? 39 Jeju ilə-dé-tɨ panè: 'Reei ə a kooi. À
to kàdì kɨ́ sɔ kɨ́ losɔlɔ je bè. Beɓa dę̣ d'ɔw d'oo lo kisɨ-é ə d'isɨ rɔ-é-tɨ
ndɔ-é-tɨ kinlé.
40 Dingəm-je kɨ́ joo kɨ́ d'oo ta-je lə Ją̣ ə d'un go Jeju lé, ę̣ káre to
Andre kɨ́ ngonkɔ̨ Simɔ̨ Piyər. 41 Ę̣ ɔw ingə ngonkɔ̨-é Simɔ̨ lé ya kete
idə-é panè: J'ingə «Mesi» – kɔr mę̣ę̣-é to Kristɨ (dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é).
42 Go-tɨ, ɔw kɨ̀ Simɔ̨ lé rɔ Jeju-tɨ. Beɓa Jeju oo-é ya rəmə panè: I 'to
Simɔ̨ kɨ́ ngon lə Jonasɨ. D'a ɓa-i Sepasɨ (kɔr mę̣ę̣-é to ər).
43 Lo aa go-tɨ, lokɨ Jeju ɔjɨ kadɨ n'ɔw dɔnangɨ Galile-tɨ lé ę̣ ingə dow
káre kɨ́ ri-é lə Pilipɨ ə idə-é panè: 'Un go-m. 44 Pilipɨ dę̣ kɨ̀ Andre, kɨ̀
Piyər lé 'to dow-je kɨ́ ɓebo Betsayda-tɨ.
45 Go-tɨ, Pilipɨ ingə dow káre kɨ́ ri-é lə Nataniyel ə idə-é panè: Dow
kɨ́ ndukun lə Moiyijɨ, kɨ̀ mbete-je lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ 'pa ta liə lé
j'ingə-é; to Jeju kɨ́ Najarɛtɨ-tɨ, ngon lə Jojepɨ. 46 Nataniyel idə Pilipɨ lé
panè: Né kɨ́ majɨ à kį̣ mę̣ę̣ ɓe-tɨ kɨ́ Najarɛtɨ tɔ ɓan wa? 47 Rəmə Pilipɨ
təl idə-é panè: 'Ree 'oo. Lokɨ Jeju oo kɨ́ Nataniyel isɨ ree rɔ-é-tɨ lé, ę̣
pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ panè: Ooi, Israyel kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ kədkəm dow-je goto
rɔ-é-tɨ ə́ ɔw ree ɔngɨ. 48 Ə Nataniyel dəjɨ-é panè: I 'gə-m rá wa? Jeju
ilə-é-tɨ panè: Lokɨ 'ą̣-né gin kote-tɨ kin ya m'oo-i pá ɓá Pilipɨ ɓa-i ɓəy.
49 Nataniyel təl ilə-é-tɨ panè: Njèndó dow-je né, i lé 'to Ngon lə Lubə
rəm, ɓá 'to ngar lə Israyel-je rəm tɔ. 50 Beɓa Jeju idə-é panè: Kidə kɨ́
m'idə-i m'panè m'oo-i gin kote-tɨ kin ɓá i adɨ-m-né mę̣ę̣-i tin! Né-je kɨ́
tò ɓəl itə né-je kin ya 'a koo ɓəy. 51 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; a kooi
ta dɔrą̣ kɨ́ tę̣ę̣ ə a kooi malayka-je lə Lubə kɨ́ d'a kį̣ dɔ Ngon lə dow-tɨ
kdɔ kɔw dɔrą̣-tɨ rəm, ɓá d'a kį̣ dɔrą̣-tɨ təl ree dɔ-é-tɨ rəm tɔ.

2

Jeju ra man adɨ təl yibɨ nduu

1 Ndɔ joo go-tɨ, taaną̣ tò mę̣ę̣ ɓe-tɨ kɨ́ Kaną̣ dɔnangɨ Galile-tɨ. Kɔ̨ Jeju ą̣
lo-é-tɨ nɔ̨ɔ̨ rəm, 2 ɓá Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə kàrè 'ɓa-dé lo-é-tɨ tɔ. 3 Yibɨ
nduu tingə, rəmə kɔ̨ Jeju idə-é panè: «Yibɨ nduu goto ngá.» 4 Jeju ilə-
é-tɨ panè: «Dené*, ta ri lə-ji ję̣ są̣i wa?» Dɔkàdì lə-m asɨ al ɓəy. 5 Kɔ̨-é
idə njérakullə-je panè: «Né lay kɨ́ à kidə-si ya 'rai.» 6 Lo-é-tɨ nɔ̨ɔ̨ lé, jo
ər kɨ́ boy-boy mɛkę̣ tò-tɨ ə jo káre ya à kun man litɨr ɓu-je bè ə to jo-je
kɨ́ man tò-tɨ kdɔ kadɨ jipɨ-je 'togɨ-né rɔ-dé kadɨ d'aa njay takəm Lubə-
tɨ. 7 Jeju idə-dé panè: «Ungi man rusɨ jo-je kinlé. Rəmə d'ungɨ man-tɨ
adɨ rusɨ tę̣nę̣nę̣-tę̣nę̣nę̣.» 8 Təl idə-dé panè: «Ɔdi ɔwi-né adi njèkoo go
nékuso» ə dę̣ d'ɔdɨ d'ɔw-né d'adɨ-é ya tɔ. 9 Lokɨ njèkoo go nékuso ną̣
man kɨ́ 'təl-é yibɨ nduu-tɨ lé rəmə, ę̣ gə lo kɨ́ į̣-tɨ al, ngà njérakullə-je
kɨ́ d'ɔdɨ man lé ɓá 'gə majɨ. 10 Njèkoo go nékuso ɓa njètaa dené lé ə
panè: Dow-je lay lé, yibɨ nduu kɨ́ majɨ ɓá 'ləbɨ kete-kete ə ę̣ kɨ́ majɨ ṇą̣
al ɓá d'iṇə gogɨ adɨ yibɨ ra dow-je ɓá 'ləbɨ ɓəy. Ngà i rəmə, yibɨ nduu

* **2:4** 2:4 Ɓa kɨ́ Jeju ɓa kɔ̨-é «dené» lé to nədɨ ɓá nədɨ-é al. Kdɔ Jeju to njèkilə kujɨ ɓɨ à nədɨ kɔ̨-é al.

kí maji ɓá i iṇə̃ gogi sar ngɔsnè ɓəy wa? 11 Nékɔji-je kí Jeju ra lé, ẹ̃
kin ɓá to kí dɔsą̣y. Ẹ̃ ra mẹ̃ẹ̃ ɓe-ti Kaṇą̣, dɔnangi Galile-ti tɔji-né tɔ́gi-é
ndaa-ti rəsi ə njéndó né-je liə d'adi-é mẹ̃ẹ̃-dé. 12 †Go né-je-ti kinlé, Jeju
ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓe-ti kí Kapɛrnayim nati kì kọ̃-é-je kì ngankọ̃-é-je, kì njéndó
né-je liə, ngà kisi ɓá d'isi-ti ndɔ ṇą̣ al.

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə
Mar 11:15-18; Mat 12:38-40; Luk 19:45,46

13 Loki ndɔ ra ną̣y Paki lə jipi-je nạ̀y ngɔsi lé, Jeju ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓebo
Jorijalẹm-ti. 14 Ə ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, ingə njéra gati bati-je, kì
mangi-je, kì də-je kì njémbəl-ną̣ là-je†. 15 Beɓa Jeju pəti kulə ndəy-ti
tubə-né dow-je kin lay takəy-ti lə Lubə ə tubə-né bati-je, kì mangi-je,
ɓá sane ką̣ là lə njémbəl-ną̣ là-je ə titə tablə-je lə-dé tilə. 16 Ə idə njéra
gati də-je panè: «'Saai né-je kin rangi lo kin-ti. Kəy lə Bɔbi-m lé, 'rai-é
ki kəy ra gati al!» 17 Mẹ̃ẹ̃ njéndó né-je ole dɔ ta-ti kí mbete kí aa njay
pa panè: «Kəy lə-i lé ta-é ọ̃ mẹ̃ẹ̃-m toki pər bè.» 18 Beɓa jipi-je 'pa siə
'panè: «Nékɔji ri ɓá 'a ra kadi j'oo ɓá j'a gə-né kí to tó-é kadi i 'ra-né né
kinlé bè wa?» 19 †Jeju təl ilə-dé-ti panè: «'Tɔɔi kəy lə Lubə kin ə ndɔ
mutə ya mą̣ kində gogi lay.» 20 Jipi-je lé d'idə-é 'panè: «Kəy lə Lubə
kin kí j'ində ɓal kɔrsɔ gidi-é mɛkę̣ lé ya i kan ɓá 'panè ndɔ mutə-rè ya
'a kində gogi lay!» 21 Ngà ẹ̃ lé, ẹ̃ pa ta lə kəy lə Lubə kí to daji rɔ-é ẹ̃
ya. 22 Ndɔ kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃ ngá ɓá mẹ̃ẹ̃ njéndó né-je liə ole
dɔ ta-ti kinlé ə dẹ̃ d'adi mẹ̃ẹ̃-dé mbete kí aa njay rəm, d'adi mẹ̃ẹ̃-dé ta
kí Jeju pa lé rəm tɔ.

Jeju gə ta kí mẹ̃ẹ̃ dow-je-ti

23 Mẹ̃ẹ̃ ndɔ-je-ti kí Jeju ą̣-né lo ra ną̣y Paki-ti mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹm-ti
kinlé, dow-je ṇą̣ ya d'adi-é mẹ̃ẹ̃-dé kdɔ koo kí d'oo nékɔji-je kí ẹ̃ ra
ra. 24 Ngà Jeju nda mẹ̃ẹ̃-é rɔ-dé-ti al, kdɔ ẹ̃ gə mẹ̃ẹ̃ dow-je lay. 25 Ẹ̃ ɔw
ndoo kadi dow madi pa ta kí dɔ dow-ti adi-é al ngá, kdɔ ẹ̃ gə ta kí mẹ̃ẹ̃
dow-je-ti lay.

3

Jeju kì Nikodẹm
Mat 18:3; Ją̣ 1:12-13; 1Pi 1:3,23

1 Ngà dow káre dan Parisi-je-ti* kí to káre dan 'boy-je-ti lə jipi-je kí
ri-é lə Nikodẹm 2 ree rɔ Jeju-ti ndɔɔ idə-é panè: Njèndó dow-je né, jẹ̃
j'gə kí i lé, 'to njèndó dow-je né kí Lubə ya ulə-i; kdɔtalə dow kí Lubə
nạ̀y siə al lé, à kasi ra nékɔji-je kí i 'ra 'ra kin al. 3 Jeju ilə-é-ti panè:
«'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; dow kí d'oji-é sigi al lé, à kasi koo kọ̃ɓe lə
Lubə al.» 4 Rəmə Nikodẹm dəji-é panè: Dow ɓugə ngá lé, d'a təl koji-é
sigi ban ɓəy wa? Se à təl kur mẹ̃ẹ̃ kọ̃-é-ti gogi kadi d'oji-é nja joo ɓəy
wa? 5 Jeju təl idə-é panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kinə d'oji dow
kì kəm rəbi lə man al rəm, kì kəm rəbi lə Ndil kí aa njay rəm al lé,
dowbé à kɔw kọ̃ɓe-ti lə Lubə al. 6 Dow kí dow ɓá oji-é lé, rɔ-é to dow

† **2:12** 2:12 Mat 4:13 † **2:14** 2:14 Jipi-je kí d'ị̃ dɔ ɓe-je-ti kí rangi ɓá 'ree Jorijalẹm lé 'ree kì là kí dɔ ɓe mba-ti adi d'a mbəl la-je lə-dé lé ɓá d'a ndogi-né nékul-je kdɔ pole-né Lubə rəm, kdɔ kugə-né lambo-je kí sɔbi dɔ kəy lə Lubə rəm. † **2:19** 2:19 Mat 26:61; 27:40; Mar 14:58; 15:29 * **3:1** 3:1 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngą̣ ṇą̣.

ya tɔ; ngà dow kí Ndil ɓá oji-é lé to ndil ya tɔ. 7 Ta kí m'idə-i m'panè:
“D'a təl koji-si sigi gogi ɓane kinlé, adi ɔr ndil-i al.” 8 Yə́l lé, lo kí ndigi
kulə-ti ya ę̣ ulə-ti ə i 'oo ká-é, ngà i 'gə lo kí i̧-ti al rəm, ɓá 'gə lo kí isi
ɔw-ti al rəm tɔ. Dow kí Ndil oji-é lé, to bè ya tɔ.» 9 Rəmə Nikodę̣m təl
dəji-é ya ɓəy panè: «Né-é kinlé, à ra né ban-ban wa?» 10 Beɓa Jeju təl
ilə-é-ti panè: «I kí 'to njèndó dow-je né dɔnangi Israyel-ti lé ya 'gə né
kin al ɓəy wa! 11 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; né kí j'gə ɓá j'pa ta dɔ-ti, ə
né kí j'oo kì kəm-ji ɓá j'pa ta dɔ-ti, ngà sə̧i ooi ta lə-ji adi to ta kí tɔgrɔ-ti
al. 12 Né-je kí dɔnangi-ti nè ya m'pa-né sə-si ta ə sə̧i adi mę̣ę̣-si al bè
lé, loki m'a pa sə-si ta dɔ né-jɛ-ti kí dɔrą̃-ti lé, a kadi mę̣ę̣-si ban wa?
13 Dow kí ɔw dɔrą̃-ti goto, ngà Ngon lə dow [kí i̧ dɔrą̃-ti]† ree dɔnangi-ti
kin ya káre. 14 Titi kí ndɔki Moiyiji lę̣-né 'ningə́kasi adi to li ə un taá
diləlo-ti lé, Ngon lə dow kàrè d'a kun-é taá bè ya tɔ ɓane, 15 kdɔ kadi
dow kí rá-rá kí adi-é mę̣ę̣-é rəmə, isi kəm ya sartagangi. 16 Kdɔ Lubə
ndigi dow-je kí dɔnangi-ti nè n̨ą̃, ɓá adi-dé-né ngon kàl liə, kdɔ kadi
dow kí rá-rá kí adi-é mę̣ę̣-é rəmə oy al, ngà kadi isi kəm ya sartagangi.
17 Kdɔ Lubə ulə Ngon-é dɔnangi-ti kdɔ kadi-é gangta dɔ dow-je-ti kí
dɔnangi-ti al, ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'aji kì takul-é. 18 Dow
kí adi-é mę̣ę̣-é lé, ta kí gangi ɔr dɔ-é-ti; ngà dow kí adi-é mę̣ę̣-é al rəmə,
'gangi ta dɔ-é-ti ngá; kdɔtalə ę̣ adi mę̣ę̣-é Ngon kàl lə Lubə al. 19 Gin
ta kí gangi lé ə́n: Lo kí ndógi ree dɔnangi-ti rəmə, londul ɓá dow-je
'ndigi ɓi 'ndigi lo kí ndógi lé al; kdɔtalə kullə ra-dé-je maji al. 20 Kdɔ
dow kí to njèra majal lé, à kɔsi ta lo kí ndógi rəm, à kɔw lo kí ndógi-ti
al rəm; ę̣ à ɓəl panè, lo à ndógi dɔ kullə ra-n'ẹ̀-je-ti kí maji al kin kadi
dow-je d'oo. 21 Ngà dow kí njèra né kí tɔgrɔ-ti lé, ę̣ à ką̃ lo kí ndógi-ti,
kdɔ kadi lo ndógi dɔ kullə ra-é-je-ti kí maji lé kadi dow-je d'oo, kdɔ to
kullə-je kí nəl Lubə.»

22 Go-ti, Jeju dę̣ kì njéndó né-je liə d'ɔw nati dɔnangi Jude-ti; ę̣ isi
sə-dé nɔ̨̃ɔ̨̃ rəm, ɓá ra dow-je batę̣m rəm tɔ. 23 Ją̣ kàrè ra dow-je batę̣m
Enɔ̨̃ kí tò ngɔsi kì lo kí Salim-ti tɔ; kdɔtalə to lo kí man n̨ą̃-ti; dow-je n̨ą̃
d'ɔw rɔ-é-ti adi ra-dé batę̣m. 24 †Kdɔ kaglo-é-ti kinlé, d'ilə Ją̣ dangay-ti
al ɓəy.

25 Ngà njéndó né-je lə Ją̣, dę̣ kì jipi káre 'naji-ną̃ ta kí sɔbi dɔ kəm
rəbi togi rɔ kdɔ kaa rɔ dɔ majal-ti. 26 Go-ti, njéndó né-je lə Ją̣ d'ɔw rɔ
Ją̣-ti d'idə-é 'panè: Njèndó dow-je né, 'oo, dow kí ndɔki ą̃ rɔ-i-ti gidi ba
jurdę̣-ti kí i 'pa ta kí dɔ-é-ti adi-ji lé, ę̣ kàrè ą̃ ra dow-je batę̣m tɔ; adi
dow-je lay ya d'ɔw rɔ-é-ti. 27 Beɓa Ją̣ idə-dé panè: Kinə Lubə adi né
dow al lé, né kí dow à kingə kì dɔ rɔ-é ya goto. 28 †«Mą̃ ɓá m'to Kristi‡
lé al, ngà Lubə ulə-m kete nɔ̨̃ dowbé-ti.» Ta kinlé, m'pa m'adi sə̧i ya
ooi kì mbi-si. 29 Njètaa dené lé, ę̣ ya to ngɔw dené; ngà nam ngɔw
dené lé, ę̣ ą̃ mbɔ́-é-ti nè, ą̃ oo ndi-é; loki oo ndi nam-é lé, rɔ-é nəl-é n̨ą̃;
mą̃ kàrè rɔ-m nəl-m bè ya tɔ ə to rɔnəl kí n̨ą̃. 30 Jeju lé ɓá tò kadi ɔw
ki kete-kete ə mą̃ tá jè m'təl ki gogi. 31 Njèki̧ dɔrą̃-ti lé, ę̣ ya ɔ̧̃ ɓe dɔ
né-je-ti lay. Dow kí dɔnangi-ti nè lé, ę̣ to 'lə dɔnangi adi ę̣ pa ta titi kí
ę̣ to-né dow kí dɔnangi-ti nè tɔ. Njèki̧ dɔrą̃-ti lé, ę̣ ya ɔ̧̃ ɓe dɔ né-je-ti

† **3:13** 3:13 Ta-je kí tò mbunə̧ né-ti kinlé [...] goto mę̣ę̣ mbete-je-ti kí dɔsə̧y kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛki. † **3:24** 3:24 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 † **3:28** 3:28 Ją̣ 1:20 ‡ **3:28** 3:28 Kristi lé kɔr mę̣ę̣-é to dow kí Lubə mbəti-é.

lay, 32 ẹ pa ta dɔ né-je-tɨ kɨ́ oo kɨ̀ kəm-é rəm, ta-je-tɨ kɨ́ oo kɨ̀ mbi-é rəm,
ngà dow kɨ́ oo ta liə adɨ to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya goto. 33 Beɓa dow kɨ́ oo
ta liə kɨ́ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəmə, dowbé gə kɨ́ Lubə to njèpata kɨ́ tɔgrɔ-tɨ;
34 kdɔtalə dow kɨ́ Lubə ulə-é lé, ẹ pa ta-je kɨ́ ta Lubə-tɨ, kdɔ Lubə adɨ
Ndil-é rusɨ mẹ̃ẹ̃-é. 35 †Lubə kɨ́ Bɔbɨ ndigɨ Ngon-é adɨ iṇə̃ né-je lay mẹ̃ẹ̃
ji-é-tɨ. 36 Dow kɨ́ adɨ mẹ̃ẹ̃-é Ngon lə Lubə lé, isɨ kəm ya sartagangɨ. Dow
kɨ́ təl rɔ-é go ta-tɨ lə Ngon al lé, à kisɨ kəm ndạ̃ al, ngà wɔngɨ à ra Lubə
dɔ-é-tɨ bè-bè ya.

4

Jeju kɨ̀ dené kɨ́ Samari

1 Jeju gə kɨ́ dow-je d'idə Parisi-je 'panè n'ɔw kɨ̀ njéndó né-je ṇạ̃ n'itə
Jạ rəm, ɓá n'ra-dé batẹ̃m ṇạ̃ n'itə-é rəm tɔ. 2 Kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lé, Jeju ya kɨ̀
dɔ-é ra dow-je batẹ̃m al; ngà to njéndó né-je liə ɓá 'ra dow-je batẹ̃m.
3 Lokɨ Jeju oo ta kin bè lé, ẹ̃ iṇə̃ dɔnangɨ Jude təl isɨ ɔw dɔnangɨ Galile-tɨ
gogɨ. 4 Ə tò kadɨ à kində dɔ̃nangɨ Samari gangɨ ɓá à kɔw. 5 Beɓa ẹ̃ ree
tẹ̃ẹ̃ mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ káre kɨ́ 'ɓa-é Sikar, dɔnangɨ Samari-tɨ; Sikar lé tò ngɔsi
kɨ̀ londɔr kɨ́ ndɔkɨ Jakobɨ adɨ ngon-é Jojepɨ. 6 Lo-é kin ɓá bole man lə
Jakobɨ tò-tɨ. Kɔ rəbɨ ra Jeju adɨ isɨ nangɨ ta bole man-tɨ lé ə à to ta kɨ́
kàdì à kạ̃ jam dɔ ɓe-tɨ-je bè.

7 Dené káre kɨ́ dɔnangɨ Samari-tɨ ree kdɔ kɔdɨ man ə Jeju dəji-é panè:
«'Adɨ-m man m'ạ̃y sə-i.» 8 Ə njéndó né-je liə rəmə d'ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ
kdɔ sangɨ nékuso. 9 Dené kɨ́ Samari lé idə Jeju panè: «Ban ɓá i kɨ́ 'to
jipɨ ya 'dəji-m man kạ̃y mạ̃ kɨ́ m'to dené kɨ́ Samari bè wa?» Ẹ̃ pa bè
kdɔ jipɨ-je lé 'ndigɨ kadɨ dẹ̃ kɨ̀ dow-je kɨ̀ Samari d'uwə-ṇạ̃ nojɨ al.

10 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Kinə 'gə kadkare lə Lubə rəm, 'gə dow kɨ́ ạ̃ pa
sə-i ta panè: 'Adɨ-m man m'ạ̃y kinlé rəm, rəmə lé i ɓá 'a dəji-é man
kạ̃y ə ẹ̃ à kadɨ-i man kiskəm.» 11 Beɓa dené lé idə-é panè: «'Ɓaɓe, bole
lé uu ṇạ̃ rəm, ɓá i 'ɔw kɨ̀ kuləman al rəm, ngà 'a kị̃ kɨ̀ man kiskəm
lé rá wa? 12 Se i 'oo rɔ-i kɨ dow kɨ́ boy itə ka-ji Jakobɨ wa? Ẹ̃ ɓá adɨ-ji
bole man kin ə ẹ̃ ya kɨ̀ dɔ-é ạ̃y man-é rəm, ɓá ngan-é-je kɨ̀ nékul-je liə
kàrè d'ạ̃y rəm tɔ.» 13 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ạ̃y man kinlé
kundə à ra-é gogɨ ɓəy; 14 ngà dow kɨ́ ạ̃y man kɨ́ m'a kadɨ-é lé, kundə
à ra-é gogɨ ndạ̃ al ə man kɨ́ m'a kadɨ-é lé à təl man kẹ̃nẹ̃nẹ̃ kɨ́ à kạ̃y
mẹ̃ẹ̃-é-tɨ bul-bul kdɔ kiskəm kɨ́ sartagangɨ.» 15 Beɓa dené lé idə-é panè:
«'Ɓaɓe, 'adɨ-m man-é kinlé, kdɔ kadɨ kundə ra-m gogɨ al ya sar rəm,
ɓá kadɨ m'təl m'ree lo kin-tɨ m'ɔdɨ man gogɨ al ya sar rəm tɔ.» 16 Jeju
idə-é panè: «'Ɔw 'ɓa ngɔbɨ-i ə 'təl 'ree.» 17 Dené lé ilə-é-tɨ panè: M'to
njèngɔw al. Jeju idə-é panè: To tó-é kadɨ 'panè: «M'to njèngɔw al.»
18 Kdɔ 'taa ngɔw gin mị̃ ə ẹ̃ kɨ́ isɨ siə ɓone bè kinlé to ngɔbɨ-i al. Adɨ ta
kɨ́ 'pa lé to tó-é ya. 19 Dené lé idə-é panè: «'Ɓaɓe, mạ̃ m'gə kɨ́ i lé 'to
njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ. 20 Ka-ji-je d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̃̀ Lubə-tɨ dɔ mbal-tɨ
kin, rəmə sạ̃i 'painè dow-je d'a kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̃̀ Lubə-tɨ mẹ̃ẹ̃ ɓebo
Jorijalẹ̃m-tɨ.» 21 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Dené, ta kɨ́ m'ɔw kɨ̀ kidə-i kinlé,
'oo kɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. Ndɔ madɨ à ree nɔ̃̀ɔ̃̀ lé, à to dɔ mbal-tɨ kin ɓá a kɔsi
dɔ-si nangɨ nɔ̃̀ Bɔbɨ-ji Lubə-tɨ al rəm, ɓá à to mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ al
rəm tɔ. 22 Sạ̃i ɔsi dɔ-si nangɨ nɔ̃̀ né-tɨ kɨ́ sạ̃i 'gəi al, ngà jẹ̃ lé, jẹ̃ j'ɔsɨ
dɔ-ji nangɨ nɔ̃̀ né-tɨ kɨ́ j'gə, kdɔ kajɨ ị̃ rɔ jipɨ-je-tɨ. 23 Ngà dɔkaglo-é à ree

† **3:35** 3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

– ə ree rəm ngá – adɨ njékɔsɨ dɔ-dé nangɨ-je kí tɔgrɔ-tɨ d'a kɔsɨ dɔ-dé
nangɨ nɔ̰ Bɔbɨ-ji-tɨ mę̣ę̣ ndil-tɨ,* kɨ̀ mę̣ę̣ ta kí tɔgrɔ-tɨ, kdɔ njékɔsɨ dɔ-dé
nangɨ-je kí bè kin ɓá Bɔbɨ-m ge-dé. 24 Lubə to ndil, adɨ njékɔsɨ dɔ-dé
nangɨ nɔ̰-é-tɨ-je d'a kɔsɨ dɔ-dé nangɨ mę̣ę̣ ndil-tɨ, kɨ̀ mę̣ę̣ ta kí tɔgrɔ-tɨ
ɓane.» 25 Beɓa dené lé idə Jeju panè: «M'gə kí tò kadɨ Mesi à ree ə ę̣
ɓá 'ɓa-é Kristɨ† lé. Lokɨ à ree lé, à kɔr-ji mę̣ę̣ né-je lay.» 26 Jeju ilə-é-tɨ
panè: «Mesi lé to mą̣ kí mą̣ m'pa sə-i ta kin ya.» 27 Dɔkaglo-é-tɨ kin
ya njéndó né-je liə lé 'təl 'ree rəmə ndil-dé tę̣ę̣ są̣y kdɔ Jeju ą̣ pa ta kɨ̀
dené. Bè ya kàrè, dow káre ya kàrè dəjɨ-é panè: «To ri ɓá i ą̣ 'dəjɨ-é
əse ta ri ɓá i ą̣ 'pa siə wa al rəm.» 28 Beɓa dené lé iṇə gùm liə lo-é-tɨ ya
ə ɔsɨ təl ɔw mę̣ę̣ ɓebo-tɨ idə dow-je panè: 29 «'Reei ooi dingəm kí idə-m
né-je lay kí m'ra kin; dɔmajɨ à to Kristɨ lé je bè al wa?» 30 Beɓa dow-je
d'ị̰ mę̣ę̣ ɓebo-tɨ d'ɔw kɨ rɔ Jeju-tɨ. 31 Dɔgangɨ-é-tɨ kinlé, njéndó né-je liə
'ra ndoo ta-é-tɨ panè: «Njèndó dow-je né, uso né ɓane.» 32 Ngà ę̣ idə-
dé panè: «Nékuso kí są̣i 'gəi al ya tò nè kadɨ m'uso.» 33 Beɓa njéndó
né-je 'pa ta dan-dé-tɨ 'panè: «Dow madɨ à kadɨ-é né uso je bè.» 34 Jeju
idə-dé panè: «Ra ndigɨ lə njèkulə-m rəm, təl ta kullə liə rəm kin ya
ɓá to nékuso-m.» 35 Są̣i kɨ̀ dɔ-si 'painè: «Ną̣y sɔ ɓəy ɓá ko à to kijə.»
Ngà mą̣ m'idə-si m'panè: «Uni kəm-si kɨ taá ə ooi ko-je kí mę̣ę̣ ndɔr-tɨ
kí ɔr adɨ tò kijə kin. 36 Njèkijə ko ingə nékugə dɔji-é rəm, ɓá ę̣ mbɔ̰
kandɨ né kdɔ kiskəm kí sartagangɨ rəm tɔ. Bè kdɔ kadɨ njèdubɨ ko dę̣
kɨ̀ njèkijə ko 'ra rɔnəl natɨ. 37 Gin-é kin ɓá gosta kí panè: "Njèdubɨ ko
dubɨ ə dow kí rangɨ ɓá ijə lé to ta kí tɔgrɔ-tɨ." 38 Lo kí są̣i 'rai kullə-tɨ
al ya, mą̣ m'ulə-si m'adɨ ijəi ko-tɨ. Dow-je kí rangɨ 'ra kullə rəmə, są̣i
ɓá ubəi majɨ-é.»
39 Mę̣ę̣ ɓebo-é-tɨ kinlé, dow-je kí dɔnangɨ Samari-tɨ ṇą̣ ya d'adɨ mę̣ę̣-
dé Jeju, kdɔ ta kí dené pa rəsɨ panè: «Ẹ̰ idə-m né-je lay kí m'ra.» 40 Lokɨ
dow-je kí Samari lé 'ree rɔ Jeju-tɨ rəmə, 'ra ndoo ta-é-tɨ kadɨ isɨ sə-dé,
adɨ ę̣ isɨ nɔ̰̰ ndɔ joo. 41 Ə dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adɨ-é mę̣ę̣-dé
kdɔ ta-je liə, 42 rəmə d'idə dené lé 'panè: «Ję̣ j'adɨ mę̣ę̣-ji kdɔ ta-je lə-i
al ngá; kdɔtalə ję̣ ya j'oo ta-je liə kɨ̀ mbi-ji ə j'gə kí tɔgrɔ-tɨ ę̣ to njèkajɨ
dow-je kí dɔnangɨ-tɨ ya.»

Jeju adɨ lapiya ngon lə dow kí boy
Mat 8:5-13; Luk 7:1-10

43 Go ndɔ-tɨ kí joo lé Jeju iṇə lo kí tin kin ə ɔw dɔnangɨ Galile-tɨ lé.
44 †Kdɔ ę̣ ya pa rəsɨ panè: «Njèpata kí ta Lubə-tɨ lé, dow-je kí mę̣ę̣
ɓekojɨ-é-tɨ d'a kun ta-é al.»‡ 45 †Lokɨ Jeju ree tę̣ę̣ dɔnangɨ Galile-tɨ lé,
dow-je kí dɔnangɨ Galile-tɨ d'uwə-é kɨ rɔ-dé-tɨ, kdɔtalə né-je lay kí ę̣
ra ɓebo Jorijalẹm-tɨ dɔkaglo ra ną̣y-tɨ lé dę̣ d'oo kɨ̀ kəm-dé. Kdɔ dę̣
kàrè d'ą̣ lo ra ną̣y-tɨ lé nɔ̰̰ tɔ. 46 †Beɓa ę̣ təl ɔw mę̣ę̣ ɓe-tɨ kí Kaną̣,
dɔnangɨ Galile-tɨ kí ndɔkɨ ę̣ ra man adɨ təl yibɨ nduu titɨ lé. Dow kí
boy káre kí njèrakullə kɨ̀ ngar isɨ mę̣ę̣ ɓebo Kapɛrnayim-tɨ ə́ rɔ ngon-é
kí dingəm to-é. 47 Lokɨ dingəm kinlé oo kí Jeju ị̰ dɔnangɨ Jude-tɨ ree
dɔnangɨ Galile-tɨ nɔ̰̰ rəmə, ę̣ ɔw ingə-é ə ra ndoo ta-é-tɨ kadɨ-é ree adɨ
lapiya ngon-é kí tò ta koy-tɨ. 48 Jeju idə-é panè: «Kinə lé ooi nékɔjɨ-je,

* **4:23** 4:23 Kɔsɨ dɔ nangɨ mę̣ę̣ ndil-tɨ lé, kɔr mę̣ę̣-é to kɔsɨ dɔnangɨ nɔ̰ Lubə-tɨ mę̣ę̣-ji-tɨ kəy.
† **4:25** 4:25 Kristɨ lé kɔr mę̣ę̣-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **4:44** 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 ‡ **4:44** 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 † **4:45** 4:45 Ją̣ 2:23 † **4:46** 4:46 Ją̣ 2:1-11

kɨ né-je kí tò ɓəl-ɓəl kin al lé a kadi mɛ̨ɛ̨-si ndą̣ al.» 49 Rəmə dow kí
boy kí njèrakullə̀ kɨ ngar lé idə-é panè: «'Baɓe, 'ree kalangɨ nè ngon-
m lé à koy.» 50 Beɓa Jeju idə-é panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá ə́ 'təl
'ɔw ɓee gogɨ.» Ə dingəm lé ndigɨ dɔ ta-tɨ kí Jeju idə-é lé, adɨ ɔsɨ təl ɔw
kɨ ɓee gogɨ ya tɔ. 51 Lokɨ ɛ̨ nà̰y rebəə ɓəy ya rəmə, ngannjékullə-je
liə 'tilə kəm-é d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» 52 Rəmə ɛ̨
dəji-dé sé rɔ ngon lé tò sotɨ kɨ kàdì kí ban wa? Beɓa dɛ̨ d'ilə-é-tɨ 'panè:
«'Ningə́ ɨ̰nə ngon lé tagnè kɨ kàdì kí káre kí kada.» 53 Ə bɔbɨ ngon lé
gə kí to dɔkàdì-é-tɨ kinlé ya tɔ ɓá Jeju pa-né sə-n'ɛ̀ ta panè: «Ngon-i
lé ingə lapiya ngá.» Beɓa dingəm-é kinlé adɨ mɛ̨ɛ̨-é rəm, ɓá dow-je kí
mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə kàrè d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé rəm tɔ. 54 Jeju ị̰ dɔnangɨ Jude-tɨ təl
ree dɔnangɨ Galile-tɨ gogɨ ɓəy ɓá ra nékɔjɨ kí njèkungɨ-tɨ joo kinlé.

5

Njèrɔkoy kí Betesda ingə lapiya
Ją̣ 7:19-24; 9:1-17

1 Ɡo né-je-tɨ kinlé, ndɔ ra nạ̰y madɨ lə jipɨ-je asɨ, adɨ Jeju ɔw ɓebo
Jorijalɛ̨m-tɨ.
2 Ə mɛ̨ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ, ngɔsi kɨ tarəbɨ kí batɨ-je d'andɨ-né mɛ̨ɛ̨
ɓebo-tɨ lé, dangɨ madɨ tò-tɨ nɔ̰ɔ̰, 'ɓa-é kɨ ta əbrə 'panè Betesda. Lo-é
kinlé pal ra-tɨ mị̰. 3 Gin pal-je-tɨ kinlé njémɔ̰y-je 'tò-tɨ nduy-nduy, adɨ
to njékəmtɔ-je, njéməti-je, njérɔkoy-je [njérɔkoy mburukɨ-je 'tò 'ngəbɨ
kadɨ man lé ləngɨ. 4 Kdɔ taá-taá ya malayka káre ree usɨ kəm man-tɨ
lé ə ra adɨ ləngɨ-ləngɨ. Ə dow kí man ləngɨ ɓá ị̰ usɨ kəm-tɨ kete lé, lé
mɔ̰y liə to mɔ̰y kí ban-ban ya kàrè dowbé ingə lapiya.]*
5 Dingəm káre kí mɔ̰y ra-é ɓal kɔrmutə gidɨ-é jinà̰y joo tò ta man-tɨ
lé nɔ̰ɔ̰ tɔ. 6 Jeju oo-é kí tò nangɨ ə gə kí ɛ̨ tò lo kin-tɨ low nụ̰. Beɓa dəji-é
panè: 'Ndigɨ kingə lapiya wa? 7 Rəmə njèmɔ̰y lé ilə-é-tɨ panè: 'Baɓe,
lokɨ man ləngɨ lé, dow kí à kun-m kilə-m kəm-tɨ ya goto ə lokɨ mạ̰ ya
m'isɨ m'ndɔr jan-jan kadɨ m'ɔw m'usɨ-tɨ kàrè, dow kí rangɨ ị̰ usɨ-tɨ kete
nɔ̰-m-tɨ rəm. 8 Beɓa Jeju idə-é panè: 'Ị̰ taá, 'un né tò-i ə 'njiyə. 9 Ə
tajinatɨ nè ya dingəm lé ingə lapiya adɨ un né tò-é ə njiyə.
Ndɔ-é-tɨ kinlé to ndɔ taakoo lə jipɨ-je, 10 adɨ 'boy-je lə jipɨ-je 'pa kɨ
njèkingə lapiya lé 'panè: To ndɔ taakoo adɨ kutɨ kí utɨ né tò-i kinlé to
tó-é al! 11 Ɛ̰ ilə-dé-tɨ panè: Njèkadɨ-m lapiya lé ya ɓá idə-m panè: 'Un
né to-i ə njiyə. 12 Dɛ̨ 'təl dəji-é 'panè: Ná̰ ɓá idə-i kadɨ 'un né tò-i ə
'njiyə wa? 13 Ngà njèkingə lapiya lé, gə dowbé al. Kdɔtalə Jeju lé, ur
dan kosɨ dow-je-tɨ kí d'ạ̰ lo-é-tɨ kinlé.

Jipɨ-je 'tilə ta dɔ Jeju-tɨ ə Jeju ilə-dé-tɨ

14 Go-tɨ, Jeju ingə dingəm lé takəy-tɨ lə Lubə ə idə-é panè: Yən, i
lé 'ingə lapiya ngá ə́ 'ra majal al nè né kí ngạ̰ itə ɛ̨ kin ạ̰ kị̰ tɛ̨ɛ̨ dɔ-i-
tɨ. 15 Dingəm lé ɔsɨ təl ɔw idə 'boy-je lə jipɨ-je lé panè: Dow kí adɨ-m
lapiya lé to Jeju. 16 Gin-é kin ɓá jipɨ-je d'ilə-né ta dɔ Jeju-tɨ, kdɔtalə ɛ̨
adɨ lapiya dingəm lé ndɔ taakoo-tɨ.
17 Ngà Jeju ilə-dé-tɨ panè: Bɔbɨ-m ra kullə sar ɓone. Mạ̰ kàrè m'isɨ
m'ra kullə tɔ. 18 Lokɨ ɛ̨ pa ta kin bè ɓəy lé, jipɨ-je 'sangɨ kəm lo tɔl-é kɨ
rɔ tungə-dé itə kí kete-je ya ɓəy; kdɔtalə ndɔ taakoo kí ɛ̨ ilə kujɨ dɔ-tɨ

* **5:4** 5:4 Ta-je kí tò mbunạ̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsạ̰y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ jɨ-dé kɨ ta grɛkɨ.

al kin par al, ngà kdɔ pa kɨ ẹ̃ panè Lubə ɓá to Bɔbɨ-n'ẹ̀ kɨ́ ojɨ-n'ẹ̀, adɨ ẹ̃ ya kì dɔ-é oo rɔ-é kɨ́ njèkasɨ kì Lubə tɔ.

Tógɨ lə Jeju

19 Beɓa Jeju təl un ta idə-dé panè: Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; Ngon lé né kɨ́ à kasɨ ra kì dɔ rɔ-é ya goto. Ngà né kɨ́ Bɔbɨ-é ra adɨ-é oo ɓá ẹ̃ ra. Ə né lay kɨ́ Bɔbɨ Ngon ra lé, Ngon kàrè à ra ya tɔ. 20 Kdɔtalə Bɔbɨ Ngon lé ndigɨ ngon-é adɨ né-je lay kɨ́ ẹ̃ isɨ ra ya ɔjɨ-é. Né-je kɨ́ tò ɓəl-ɓəl itə né-je kin kàrè Bɔbɨ Ngon à kɔjɨ-é, kdɔ kadɨ ɔr ndil-si. 21 M'pa bè kdɔ, titɨ kɨ́ Bɔbɨ Ngon isɨ adɨ dow-je 'tɔsɨ-né 'ndəl d'ində lo 'tẹ̃ẹ̃ d'isɨ kəm kinlé, gangɨ-é kin ya dow kɨ́ Ngon ndigɨ kadɨ-é isɨ kəm lé à kadɨ-é isɨ kəm ya tɔ. 22 Rəm ɓá Bɔbɨ Ngon gangta dɔ dow-tɨ al. Ngà ẹ̃ təl kì ta kɨ́ gangɨ lay ya adɨ Ngon-é, 23 kdɔ kadɨ dow-je lay d'un ta Ngon-é titɨ kɨ́ d'un-né ta Bɔbɨ ngon kin bè tɔ. Adɨ dow kɨ́ un ta Ngon al rəmə to Bɔbɨ-é kɨ́ njèkulə-é kin ya dowbé un ta-é al tɔ. 24 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dow kɨ́ taa ta lə-m ə adɨ mẹ̃ẹ̃-é njèkulə-m lé isɨ kəm ya sartagangɨ, adɨ ta kɨ́ gangɨ goto dɔ-é-tɨ; dowbé lé, isɨ kəm ɓɨ oy al ngá. 25 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kaglo madɨ à ree nɔ̃ɔ̃ – ə ree ngá rəm – adɨ to kaglo kɨ́ dẹ̃ kɨ́ d'oy d'a koo ndi Ngon lə Lubə ə lokɨ d'oo ndi-é rəmə d'a kisɨ kəm. 26 Kdɔtalə titɨ kɨ́ Bɔbɨ Ngon to-né njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm lé, gangɨ-é kin ya ẹ̃ adɨ-né tógɨ Ngon-é kadɨ-é to njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm rəm, 27 ẹ̃ adɨ-é tɔ́gɨ kadɨ-é gangta dɔ dow-je-tɨ, kdɔ ẹ̃ to Ngon lə dow. 28 Adi ta-je kin ɔr ndil-si al, kdɔ dɔkàdì kɨ́ kadɨ dẹ̃ kɨ́ 'to ɓe nin-tɨ d'a koo-né ndi-é asɨ ngá. 29 Beɓa dẹ̃ kɨ́ 'ra né kɨ́ majɨ lé, d'a tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃ kdɔ kisɨ kəm ə dẹ̃ kɨ́ 'ra né kɨ́ majɨ al lé, d'a tẹ̃ẹ̃ kdɔ ta kɨ́ gangɨ tɔ. 30 Mạ̃ lé, né kɨ́ m'a ra kì dɔ rɔ-m ya goto. Adɨ m'gangɨ ta kì gangɨ-é kɨ́ Bɔbɨ-m idə-m-né ya. Ə ta kɨ́ gangɨ lə-m tò njururu, kdɔ né kɨ́ mẹ̃ẹ̃ njèkulə-m ndigɨ ɓá m'sangɨ ɓɨ m'sangɨ né kɨ́ mẹ̃ẹ̃-m mạ̃ ɓá ndigɨ al.

31 Kinə to mạ̃ ɓá m'idə dow-je ta kɨ́ dɔ-m-tɨ rəmə, à to ta kɨ́ d'a ndigɨ al kare. 32 Ngà to dow kɨ́ rangɨ ɓá idə dow-je ta kɨ́ dɔ-m-tɨ ə m'gə kɨ́ ta kɨ́ dɔ-m-tɨ kɨ́ ẹ̃ idə-dé lé, to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya. 33 †Sạ̃i ya uləi dow-je rɔ Jạ̃-tɨ ə ẹ̃ idə-si ta sɔbɨ dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 34 Kɨ́ sɔbɨ dɔ-m mạ̃ lé, dow ɓá à kidə dow-je ta kɨ́ dɔ-m-tɨ al. Ngà ta kinlé, m'pa bè kdɔ kadɨ aji-né. 35 Jạ̃ lé tokɨ lampɨ kɨ́ d'ində pər-tɨ adɨ ndógɨ ə sạ̃i 'ndigi ra-i rɔnəl-é asɨ dɔkaglo madɨ. 36 Mạ̃ lé, ta kɨ́ tokɨ pa dɔ-m-tɨ adɨ uwə dingəm n̜ạ̃ itə 'lə Jạ̃ kin ya tò nè. Kdɔtalə kullə-je kɨ́ Bɔbɨ-m adɨ-m kadɨ m'ra kinlé, kullə-é-je kin ya tɔjɨ ndaa-tɨ rəsɨ-rəsɨ adɨ dow-je 'gə kɨ́ Bɔbɨ-m ya ulə-m. 37 †Ə Bɔbɨ-m kɨ́ ulə-m lé, ẹ̃ ya idə dow-je ta kɨ́ dɔ-m-tɨ. Sạ̃i ooi ndi-é nja káre al rəm, ɓá ooi-é nja káre al rəm tɔ. 38 Ta liə kɨ́ ra ɓe mẹ̃ẹ̃-si-tɨ al kinlé ɓá sạ̃i adi-mi-né mẹ̃ẹ̃-si mạ̃ kɨ́ ẹ̃ ulə-m lé al tin. 39 Sạ̃i isi 'ndəri gin ta-je kɨ́ mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kɨ́ aa njay, kdɔ sạ̃i 'gɨri kɨ́ a kingəi ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kiskəm kɨ́ sartagangɨ mẹ̃ẹ̃ mbete-é-je-tɨ. Mbete-é-je kinlé ɓá isɨ pa ta kɨ́ dɔ-m-tɨ adɨ dow-je. 40 Rəmə kadɨ 'reei rɔ-m-tɨ kdɔ kadɨ isi kəm lé, sạ̃i 'ndigi al!

41 Mạ̃ lé m'sangɨ kadɨ dow-je ɓá 'pitɨ-m al. 42 Ngà m'gə-si kɨ́ sạ̃i lé 'ndigi Lubə al. 43 Mạ̃ m'ree kì ri Bɔbɨ-m ə́ sạ̃i uwəi-mi kɨ rɔ-si-tɨ al; kin ya dow kɨ́ rangɨ ree kì ri-é ẹ̃ ya rəmə, ẹ̃ ɓá a kuwəi-é kɨ rɔ-si-tɨ. 44 Sạ̃i kɨ́ sạ̃i ya 'piti-nạ̃ ɓɨ 'sangi kadɨ Lubə ya káre-rè ɓá pitɨ-si al kinlé, a

† **5:33** 5:33 Jạ 1:19-27; 3:27-30 † **5:37** 5:37 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22

rai ban ɓá a kadi mɛ̨ɛ̨-si wa? 45 Ooi nè a gɨri kí m'a kilə ta dɔ-si-tɨ nɔ̨̃
Bɔbɨ-m-tɨ. Dow kí à kilə ta dɔ-si-tɨ to Moiyijɨ kí sə̨i indəi mɛ̨ɛ̨-si dɔ-é-tɨ
kin. 46 Kdɔtalə kinə ooi ta lə Moiyijɨ kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ lé, mą̣ kàrè a kooi
ta lə-m kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ ya tɔ; kdɔ to ta-je kí sɔbɨ dɔ-m ɓá ndɔkɨ Moiyijɨ
ndàngɨ. 47 Ngà kinə ta-je kí Moiyijɨ ndàngɨ kin ya ooi kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ
al lé, a rai ban ngá ɓá a kooi ta-je lə-m kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ wa?

6

Jeju adɨ nékuso dow-je ɓudɔgɨ lo mɨ̨
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

1 Go-tɨ, Jeju ɔw gidɨ babo Galile-tɨ kí 'ɓa-é babo Tiberiadɨ tɔ. 2 Rəmə
kosɨ dow-je n̨ą̣ ya d'un go-é, kdɔ kɔw koo né-je kí tò ɓəl-ɓəl kí ɛ̨ ra
adɨ-né lapiya njémɔ̨̃y-je. 3 Jeju ɔw isɨ dɔ mbal-tɨ natɨ kɨ̀ njéndó né-je
liə.
4 Gangɨ-é-tɨ kinlé, ndɔ Pakɨ kí to ndɔ ra ną̣y lə jipɨ-je ną̣̀y ngɔsi.
5 Lokɨ Jeju un kəm-é oo kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'ɔw 'ree
kɨ rɔ-é-tɨ kin bè rəmə, dəjɨ Pilipɨ panè: «J'a ndogi mbə̀ rá ɓá j'a kadi
dow-je kan d'uso wa?» 6 Jeju dəjɨ-é bè kdɔ ną̣-né mɛ̨ɛ̨-é koo, kdɔtalə
ɛ̨ gə né kí n'a ra ɓətɨ. 7 Pilipɨ idə-é panè: «Lé dow un là kullə kí ndɔ
ɓujoo ya ndogɨ-né mbə̀ kàrè, à kasɨ kadɨ ɔdɨ rɔ ta dow-je kin sɛ̨-sɛ̨ lay
al.» 8 Beɓa káre dan njéndó né-je-tɨ liə kí ri-é lə Andre, kí to ngonkɔ̨̃
Simɔ̨̃ Piyər idə Jeju panè: 9 «Ngon kí dingəm káre ą̣ kɨ̀ mbə̀ “ɔrjɨ” mɨ̨,
kɨ̀ kanjɨ joo nè; ngà ɓay ra-é kinlé à kasɨ dow-je kí n̨ą̣ kin rá wa?» 10 Jeju
idə njéndó né-je liə panè: «Adi dow-je lé d'isɨ nangɨ.» Lo-é kinlé, to lo
kí wale kí mbəl n̨ą̣-tɨ. Beɓa dow-je d'isɨ nangɨ. Ə dan dow-je-tɨ kí d'isɨ
nangɨ lé, dingəm-je d'a ra ɓudɔgɨ lo mɨ̨ je bè. 11 Go-tɨ, Jeju ɔy mbə̀ lé,
ra oiyo Lubə ə ləbɨ dow-je kí d'isɨ nangɨ lé; ɛ̨ ra oiyo Lubə bè ya tɔ
ɓá ləbɨ-dé kanjɨ lé adɨ d'uso kí mɛ̨ɛ̨-dé ndigɨ. 12 Lokɨ dow-je lay d'uso
né 'ndan lé, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ɔyi dɔdum-é-je kí ną̣̀y,
kdɔ kadɨ né káre ya kàrè ną̣̀y kɔgɨ al.» 13 Beɓa mbə̀ kí mɨ̨ lé, dow-je
d'uso asɨ-dé adɨ njéndó né-je d'ɔy dɔdum-é-je kí ną̣̀y kàrè dɔgɨ gidɨ-é
joo. 14 Lokɨ dow-je d'oo nékɔjɨ kí Jeju ra lé, 'panè: «Tɔ̀grɔ-tɨ ya, ɛ̨ kanlé,
to njèpata kí ta Lubə-tɨ kí tò kadɨ à ree dɔnangɨ-tɨ nè lé ya.» 15 Jeju gə
kí d'a ree kuwə-é kɔw siə kdɔ kində-é ngar; beɓa ɛ̨ təl ɔr rɔ-é kɨ̀ kár-é
ɔw dɔ mbal-tɨ gogɨ ɓəy.

Jeju njiyə dɔ man babo-tɨ
Mat 14:22-34; Mar 6:45-52

16 Ta ji losɔl-tɨ lé, njéndó né-je liə d'ɔw njal ta babo-tɨ, 17 ə d'ɔw d'al
mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ kdɔ kɔw ɓebo Kapɛrnayim-tɨ gidɨ babo-tɨ. Ndɔ il ya ngá kàrè
Jeju ingə-dé al ya ɓəy. 18 Rəmə, yə́lbo ulə dɔ babo-tɨ adɨ man tal bum-
bum. 19 Lokɨ njéndó né-je 'nəl tò d'ɔw à kasɨ kilomɛtrə mɨ̨ əse mɛkɛ̨-je
bè rəmə, d'un kəm-dé d'oo Jeju kí ɔw njiyə dɔ man babo-tɨ isɨ ree kɨ
ta tò-tɨ adɨ ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ. 20 Ngà Jeju idə-dé panè: «To mą̣
ɓəy ə́ 'ɓəli al!» 21 Dɛ̨ 'ndigɨ kadɨ Jeju al mɛ̨ɛ̨ tò-tɨ, rəmə tajinatɨ nè ya,
tò ɔsɨ nangɨ lo kí d'isɨ d'ɔw-tɨ lé.

Jeju to nékuso kiskəm
Ją̣ 3:14-16; 1Ją̣ 5:10-13; 1Kɔ 11:23-26

22 Lo aa go-tɨ rəmə, kosɨ dow-je kɨ́ 'nà̰y gogɨ gidɨ babo-tɨ d'oo kɨ́ lo-é-tɨ
kinlé tò ra káre-rè rəm, ɓá d'oo kɨ́ Jeju al mẹ̰ẹ̰ tò-tɨ natɨ kɨ̀ njéndó né-je
liə al rəm, adɨ njéndó né-je ya ɓá d'ɔw kɨ̀ kar-dé. 23 Ngà dow-je 'ree kɨ̀
tò-je kɨ́ rangɨ kɨ́ d'ɨ̰-né babo Tiberiadɨ-tɨ kɨ́ tò ngɔsi kɨ̀ lo kɨ́ ndɔkɨ 'Ɓaɓe
ra oiyo dɔ mbə̀-tɨ ɓá adɨ dow-je d'uso lé. 24 Lokɨ kosɨ dow-je 'gə kɨ́ Jeju
goto rəm, ɓá njéndó né-je liə kàrè 'goto rəm lé, dẹ̰ ya d'al mẹ̰ẹ̰ tò-je-tɨ
kinlé d'ɔw ɓebo Kapɛrnayim-tɨ kdɔ ndole Jeju. 25 Lokɨ d'ingə Jeju gidɨ
babo-tɨ lé, 'dəjɨ-é 'panè: Njèndó dow-je né, 'ree 'tẹ̰ẹ̰ nè kàdì ban wa?
26 Jeju idə-dé panè: Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; sə̰i lé, 'sangi-mi kdɔtalə
né kɨ́ usoi 'ndani ɓɨ 'sangi-mi kdɔtalə nékɔjɨ-je kɨ́ m'ra m'adɨ ooi kin al.
27 'Rai kullə kdɔtalə nékuso kɨ́ à ndum kin al, ngà 'rai kullə kdɔ nékuso
kɨ́ tò kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal kdɔ kiskəm kɨ́ sartagangɨ kɨ́ to nékuso kɨ́ Ngon lə
dow à kadɨ-si. Kdɔtalə Ngon lə dow lé, ẹ̰ ɓá Bɔbɨ-é Lubə ɔsɨ-é kɨ̀ pɔ̰.
28 Kosɨ dow-je lé, 'dəjɨ Jeju 'panè: J'a ra ri ɓá j'a ra kullə-je kɨ́ mẹ̰ẹ̰ Lubə
ndigɨ wa? 29 Beɓa Jeju idə-dé panè: Né kɨ́ Lubə sangɨ rɔ-si-tɨ lé, ẹ̰ ndigɨ
kadɨ adi-mi mẹ̰ẹ̰-si mə̰ Ngon-é kɨ́ ẹ̰ ulə-m lé. 30 Dẹ̰ 'təl 'dəjɨ-é 'panè:
«Ngà i lé, ri ɓá to nékɔjɨ kɨ́ 'a ra kdɔ kadɨ j'oo ə j'adɨ-i-né mẹ̰ẹ̰-ji wa?
Kullə lə-i to ri wa? 31 Ndɔkɨ kaji-je d'uso né kɨ́ 'ɓa-é maan dilə̰lo-tɨ titɨ
kɨ́ 'ndàngɨ-né mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: Adɨ-dé nékuso kɨ́ ɨ̰ dɔrə̰-tɨ
d'uso.» 32 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; nékuso kɨ́ ɨ̰
dɔrə̰-tɨ lé, ndɔkɨ to Moiyijɨ ɓá adɨ-si al, ngà Bɔbɨ-m ɓá adɨ-si nékuso kɨ́
tɔgrɔ-tɨ kɨ́ ɨ̰ dɔrə̰-tɨ. 33 Kdɔtalə nékuso lə Lubə lé, to njèkɨ̰ dɔrə̰-tɨ ree
kɨ́ adɨ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè d'isɨ kəm.»

34 Beɓa dẹ̰ d'idə Jeju 'panè: «'Ɓaɓe, 'adɨ-ji nékuso kinlé kɨ̀ ndɔ-é
ndɔ-é ya.»

35 Jeju idə-dé panè: «Mə̰ ya m'to nékuso kɨ́ njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm.
Dow kɨ́ ree rɔ-m-tɨ lé ɓo à ra-é al ya sar rəm, ɓá dow kɨ́ adɨ-m mẹ̰ẹ̰-é
kàrè kundə à ra-é al ya sar rəm tɔ. 36 Ngà lé m'idə-si m'panè: "Sə̰i
ooi-mi ya, ngà sə̰i adi-mi mẹ̰ẹ̰-si al." 37 Dow-je lay kɨ́ Bɔbɨ-m adɨ-m-dé
lé, d'a ree rɔ-m-tɨ ə dow kɨ́ ree rɔ-m-tɨ lé, m'a tubə-é al; 38 Kdɔtalə mə̰
lé m'ɨ̰ dɔrə̰-tɨ m'ree kdɔ ra né kɨ́ mẹ̰ẹ̰-m mə̰ ɓá ndigɨ al, ngà Lubə kɨ́
ulə-m lé ɓá m'ree kdɔ ra né kɨ́ mẹ̰ẹ̰-é ndigɨ. 39 Ə Lubə kɨ́ ulə-m lé, ndigɨ
kadɨ dow-je lay kɨ́ n'adɨ-m-dé kinlé, m'adɨ dow káre dan-dé-tɨ nà̰y kɔgɨ
al, ngà kadɨ m'adɨ-dé 'tɔsɨ 'ndəl d'ində lo 'tẹ̰ẹ̰ dɔbəy ndɔ-tɨ.»

40 «Né kɨ́ Bɔbɨ-m ndigɨ ə́n: Kadɨ dow kɨ́ oo Ngon ə adɨ-é mẹ̰ẹ̰-é rəmə,
isɨ kəm sartagangɨ ə m'a kadɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̰ẹ̰ dɔbəy ndɔ-tɨ.»
41 Jipɨ-je 'yun ta dɔ-é-tɨ, kdɔ pa kɨ́ ẹ̰ panè: «Mə̰ ya m'to nékuso kɨ́ ɨ̰
dɔrə̰-tɨ lé, 42 adɨ dẹ̰ 'panè: "Ẹ̰ kanlé, ẹ̰ ya to Jeju kɨ́ ngon lə Jojepɨ, kɨ́
j'gəi kɔ̰-é-je kɨ̀ bɔbɨ-é-je majɨ lé ya al wa? Ngà ra ban ɓá ẹ̰ panè n'ɨ̰
dɔrə̰-tɨ wa?"»

43 Jeju idə-dé panè: 'Yuni ta dan-si-tɨ al. 44 Dow kɨ́ Bɔbɨ-m kɨ́ njèkulə-
m ndɔr-é ree siə rɔ-m-tɨ al lé, dowbé à kasɨ ree rɔ-m-tɨ kɨ̀ dɔ rɔ-é al;
ə dow kɨ́ ree rɔ-m-tɨ lé, m'a kadɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̰ẹ̰ dɔbəy ndɔ-tɨ.
45 Mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, 'ndàngɨ 'panè: «Dow-je
lay ya Lubə à ndó-dé né.» Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ oo ta kɨ́ ta Bɔbɨ-m Lubə-tɨ
ə təl rɔ-é go-tɨ lé, à ree rɔ-m-tɨ. 46 Dow kɨ́ oo Bɔbɨ-m ya goto; njèkɨ̰ rɔ
Lubə-tɨ ya káre-rè ə oo Bɔbɨ-m. 47 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dow kɨ́
adɨ-m mẹ̰ẹ̰-é lé, isɨ kəm ya sartagangɨ. 48 Mə̰ lé, m'to nékuso kɨ́ njèkadɨ
dow-je d'isɨ kəm. 49 Né kɨ́ 'ɓa-é maan lé, ka-si-je d'uso dilə̰lo-tɨ ya, ngà

d'oy. 50 Nékuso kí ị̃ dɔrạ̃-tɨ kadɨ dow uso ə à koy al lé ə́n: 51 Mạ̃ ɓá m'to
nékuso kiskəm kí ị̃ dɔrạ̃-tɨ ree. Dow kí uso né-é kinlé rəmə, à kisɨ kəm
ya sartagangɨ. Ə nékuso kí m'a kadɨ lé, to dạ̃-m ya ɓá m'a kadɨ, kdɔ
kadɨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè d'isɨ-né kəm.

52 Ta kinlé ra adɨ jipɨ-je 'najɨ-nạ̃ ta dan-dé-tɨ 'panè: Dow kanlé à ra
ban ɓá à kadɨ-ji dạ̃-é j'uso wa? 53 Beɓa Jeju idə-dé panè: Ooi majɨ, m'a
kidə-si rəsɨ; kinə usoi dạ̃ Ngon lə dow al rəm, ɓá kinə ạ̃yi məsɨ-é al rəm
lé, à kisɨ kəm ndạ̃ al. 54 Dow kí uso dạ̃-m rəm ɓá ạ̃y məsɨ-m rəm lé,
isɨ kəm sartagangɨ ə m'a kadɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃ dɔbəy ndɔ-tɨ rəm
tɔ. 55 Kdɔtalə dạ̃-m to nékuso kí tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá məsɨ-m to nékạ̃y kí
tɔgrɔ-tɨ rəm tɔ. 56 Dow kí uso dạ̃-m rəm, ɓá ạ̃y məsɨ-m rəm lé, dowbé
isɨ mẹ̃ẹ̃-m-tɨ rəm, ɓá mạ̃ kàrè m'isɨ mẹ̃ẹ̃-é-tɨ rəm tɔ. 57 «Bɔbɨ-m kí ulə-
m lé to njèkisɨ kəm, adɨ mạ̃ m'isɨ kəm kɨ̀ takul-é; bè ya tɔ, dow kí uso
dạ̃-m lé, à kisɨ kəm kɨ̀ takul-m tɔ.» 58 Ẹ̃ ɓá to nékuso kí ị̃ dɔrạ̃-tɨ lé. To
gạ̃ nékuso kí ndɔkɨ ka-si-je d'uso ya, ngà d'oy kin al. Nékuso-é kinlé,
dow kí uso rəmə, à kisɨ kəm ya sartagangɨ.

59 Ẹ̃ ɓá to ta-je kí Jeju pa ndó-né dow-je né mẹ̃ẹ̃ kəykəwnạ̃-tɨ lə jipɨ-je
ɓebo Kapɛrnayim-tɨ.

60 Njéndó né-je liə ṇạ̃ ya, lokɨ d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «Ta kinlé
ngạ̃ ṇạ̃! Nạ̃ ɓá à ndigɨ dɔ-tɨ siə wa?» 61 Jeju gə mẹ̃ẹ̃-é-tɨ kí njéndó né-je
'yun ta dɔ ta-tɨ liə lé, adɨ dəjɨ-dé panè: «Ta kí m'pa lé tugə-si jigɨ-tɨ wa?
62 Ə kinə lé ooi Ngon lə dow kí ị̃ isɨ ɔw kɨ lo-tɨ kí ndɔkɨ isɨ-tɨ kete lé ə a
painè ri ngá wa?» 63 Ndil kí aa njay ɓá to njèkadɨ dow isɨ kəm. To né
kí dow à kasɨ ra ndạ̃ al. Ta-je kí m'idə-si kinlé ɓá à kadɨ dow Ndil kí
aa njay rəm, à kadɨ dow isɨ kəm rəm. 64 Ngà dow-je madɨ d'ạ̃ dan-si-tɨ
nè ya d'adɨ mẹ̃ẹ̃-dé al. Jeju pa bè kdɔtalə dow-je kí dan-tɨ-je kí d'adɨ
mẹ̃ẹ̃-dé al lé, ẹ̃ gə-dé lo kulə gin-é-tɨ ya rəm, ɓá dow kí à kun dɔ-é kàrè,
ẹ̃ gə-é lo kulə gin-é-tɨ ya rəm tɔ. 65 Jeju ilə dɔ-tɨ panè: «Gin-é kin ɓá
m'idə-si-né m'panè: Dow kí Bɔbɨ-m iṇə tarəbɨ adɨ-é kadɨ ree rɔ-m-tɨ al
lé, dowbé à kasɨ ree rɔ-m-tɨ kɨ̀ dɔ rɔ-é al.»

66 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, njéndó né-je liə ṇạ̃ d'ɔr rɔ-dé kɔgɨ rɔ-é-tɨ 'mbatɨ
kun go-é. 67 Beɓa Jeju dəjɨ njéndó né-je liə kí dɔgɨ gidɨ-é joo panè: «Ə
sạ̃i ə 'ndigɨ kɔwi sə-dé al wa?» 68 †Simọ̃ Piyər ilə-é-tɨ panè: «'Baɓe, jẹ̃
j'a kɔw go nạ́-tɨ ɓəy wa? I ya ɓá ta-je kí dow à kisɨ-né kəm sartagangɨ
lé tò rɔ-i-tɨ. 69 Beɓa jẹ̃ j'adɨ mẹ̃ẹ̃-ji rəm, jẹ̃ j'gə kí i ɓá 'to njèkaa njay
kí Lubə mbətɨ-i rəm.» 70 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Sạ̃i kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé,
to mạ̃ ya m'mbətɨ-si lay ya al wa? Ngà dow káre dan-si-tɨ ɓá to dow
lə Sú!» 71 Jeju pa ta kinlé sɔbɨ-né dɔ Judasɨ ngon lə Simọ̃ Iskariyotɨ.
Kdɔtalə Judasɨ kí to kí dan njéndó né-je-tɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo kinlé ya ɓá
à kun dɔ Jeju.

7

Mẹ̃ẹ̃ngạ̃ lə ngankọ̃ Jeju
Jạ̃ 5:44; 15:18-19; Mat 10:16

1 Go-tɨ, Jeju njiyə gəkɨ lo kí dɔnangɨ Galile-tɨ gəkɨ-gəkɨ. Ẹ̃ ndigɨ kɔw
dɔnangɨ Jude-tɨ al, kdɔtalə 'boy-je lə jipɨ-je 'sangɨ tɔl-é.

---

† **6:68** 6:68 Mat 16:16; Mar 8:29; Luk 9:20

2 Ndɔ kí kadɨ jipɨ-je 'ra-né nąy kəykam-je† lə-dé nąy ngɔsi. 3 Beƀa
ngankǫ Jeju d'idə-é 'panè: 'Iṇə lo kí nè kin ə 'ɔw dɔnangɨ Jude-tɨ kdɔ
kadɨ njéndó né-je lə-i d'oo ne̦-je kí isɨ 'ra ra lé tɔ ƀane. 4 Dow kí ndigɨ
tɔjɨ rɔ-é kadɨ dow-je 'gə-é lé, ƀɔyɔ rɔ-é ra né al. Titɨ kí 'isɨ 'ra-né né-je
kinlé, 'tɔjɨ rɔ-i adɨ dow-je lay 'gə-i. 5 Ngankǫ-é-je lé 'pa bè kdɔtalə dę ya
kàrè d'adɨ-é mę̦ę̦-dé al rəm tɔ. 6 Ę̦ idə-dé panè: Mą lé dɔkaglo-é lə-m
nąy ƀəy; ngà sąi rəmə, dɔkaglo lə-si to kì ndɔ-je lay. 7 Sąi lé, dow-je kí
dɔnangɨ-tɨ nè d'a kɔsɨ-si kì ta al; ngà mą rəmə d'a kɔsɨ-m kì ta. Kdɔtalə
kullə ra-dé-je kí majɨ al majɨ al lé m'pa ta dɔ-tɨ m'adɨ dow-je d'oo. 8 Sąi
ə ɔwi lo ra nąy-tɨ lé. Ngà mą ƀá m'a kɔw al, kdɔtalə kaglo kɔw-é lə-m
asɨ al ƀəy. 9 Lokɨ idə-dé ta-je kin bè lé, ę̦ təl isɨ-né dɔnangɨ Galile-tɨ nǫ̦ǫ̦
ya.

Ką Jeju ƀebo Jorijalę̦m lo ra nąy kəykam-je-tɨ

10 Lokɨ ngankǫ Jeju-je d'ɔtɨ d'ɔw lo ra nąy-tɨ lé rəmə, ę̦ kàrè ɔtɨ njǫ̦y
ya ɔw-tɨ tɔ.
11 Ndɔ-je-tɨ kí d'isɨ 'ra-né nąy kinlé, jipɨ-je 'sangɨ-é ə 'dəjɨ 'panè: Ę̦ lé
ą rá wa? 12 Kosɨ dow-je 'yun ta dan-dé-tɨ ṇą 'sɔbɨ-né dɔ-é. Dę kí ną̦-je
'panè: Ę̦ to dow kí majɨ ə dę kí dan-tɨ-je 'panè: Kay! Ę̦ to njèkur kosɨ
dow-je wale. 13 Bè ya kàrè, ta kí sɔbɨ dɔ-é lé, dow kí pa rəsɨ ya goto,
kdɔ 'ƀəl 'boy-je lə jipɨ-je.
14 'Ra nąy lé d'ą daną ngá ƀá Jeju ɔtɨ ɔw takəy-tɨ lə Lubə ə ndó dow-
je né. 15 Néndó liə ɔr ndil jipɨ-je adɨ 'panè: Dow kanlé, ingə néndó al
rəm, ngà ra ban ƀá ę̦ gə mbete lə Lubə bè wa? 16 Jeju ilə-dé-tɨ panè:
Né kí m'ndó dow-je lé, to né kí mą ƀá m'un kì dɔ-m al. Ngà to Lubə
kí njèkulə-m ƀá adɨ m'ndó-dé. 17 Dow kí ge ra né kí mę̦ę̦ Lubə ndigɨ
lé, kinə to Lubə ƀá adɨ-m m'ndó né kinlé dow-je kàrè dowbé à gə rəm
əse to né kí mą ya m'un kì dɔ-m ƀá m'ndó-dé kàrè dowbé à gə rəm tɔ.
18 Dow kí un ta kì dɔ-é ya pa pa lé, to dow kí isɨ sangɨ riƀa kí sɔbɨ dɔ-é ę̦
ya. Ngà dow kí isɨ sangɨ riƀa lə njèkulə-é lé, ę̦ ƀá to njèra né kí tɔgrɔ-tɨ
ə né ra kí njururu al goto rɔ-é-tɨ. 19 Moiyijɨ adɨ-si ndukun ya al wa?
Ngà dow káre-rè kí kadɨ təl rɔ-é go-tɨ ya goto. Rəmə kdɔ ri ƀá 'sangi
kadɨ 'tɔli-mi wa? 20 Beƀa kosɨ dow-je d'ilə-é-tɨ 'panè: I lé 'ɔw kì ndil kí
majɨ al mę̦ę̦-i-tɨ nǫ̦ǫ̦. Ną̦ ƀá sangɨ kdɔ tɔl-i wa? 21 Jeju təl ilə-dé-tɨ panè:
M'ra né káre-rè ƀəy ya ə́ sąi lay ya ndil-si tę̦ę̦ sąy. 22 Moiyijɨ un ndu
adɨ-si kadɨ ijəi ngan-si-je ganjangɨ ə to né kí d'ulə gin-é dɔ Moiyijɨ-tɨ nè
al, ngà to ka-ji-je kí low ƀá d'ulə gin-é. Ə ndɔ taakoo ya sąi ijəi dow
ganjangɨ. 23 †Sąi ijəi dow ganjangɨ ndɔ taakoo-tɨ bè, kdɔ kadɨ ali-né dɔ
ndukun lə Moiyijɨ al. Ngà kdɔ ri ƀəy ƀá dajɨ rɔ dow ƀikti ya m'adɨ-é
lapiya ndɔ taakoo-tɨ rəmə, sąi adi wɔngɨ ra-si dɔ-m-tɨ ƀəy wa? 24 Ooi
rɔ dow kí ndaa-tɨ nè ƀá 'gangi-né ta al; ngà 'gangi ta gangɨ kí njururu
ƀane.
25 Dow-je kí dan-tɨ-je kí ƀebo Jorijalę̦m-tɨ 'panè: Dow kí 'boy-je lə
jipɨ-je d'isɨ 'sangɨ-é kdɔ tɔl-é lé ya ƀan al wa? 26 Ooi, ę̦ ą pa ta ndaa-tɨ
rəsɨ takəm dow-je-tɨ ə ta káre ya kàrè dow pa siə dɔ-tɨ al rəm. Adɨ
'boy-je lə-ji 'ndigɨ dɔ-tɨ kí ę̦ kan ƀá to Kristɨ* lé ya tɔgrɔ-tɨ wa? 27 Lokɨ
Kristɨ à ree lé, dow kí à gə lo kí i̦-tɨ ya goto. Ngà dow kanlé, jąi j'gəi lo
kí i̦-tɨ. 28 Jeju ą ndó dow-je né takəy-tɨ lə Lubə ya rəmə ę̦ pa ta kì ndi-é

† **7:2** 7:2 Mbl 23:34-44; Kni 29:12-39; Det 16:13-16; Jkr 14:16-19 † **7:23** 7:23 Ją 5:9 * **7:26** 7:26 Kristɨ lé kɔr mę̦ę̦-é to dow kí Lubə mbəti-é.

kí boy panè: Adɨ 'painè 'gəi-mi rəm, 'gəi lo kí m'ḭ-tɨ rəm al ɓan! Ma̰ lé, m'ree kɨ̀ dɔ rɔ-m al. Njèkulə-m lé to njèra né kí tɔgrɔ-tɨ, ngà gə ɓá sə̰i 'gəi-é al. 29 Ma̰ m'gə-é kdɔ m'ḭ rɔ-é-tɨ ɓá m'ree ma̰ tin rəm, ɓá to ḛ ɓá ulə-m rəm tɔ. 30 Beɓa dḛ 'sangɨ kadɨ d'uwə-é, ngà dow kí asɨ kadɨ uwə-é goto, kdɔtalə dɔ gangɨ lo kuwə-é nə̰y ɓəy.

31 Dow-je n̰a̰ dan kosɨ dow-je-tɨ d'adɨ mḛ̰-dé Jeju lé ə 'panè: Lokɨ Kristɨ lé, à ree rəmə, ḛ à ra nékɔjɨ-je n̰a̰ kitə dow kanlé ɓəy ɓan wa? 32 Ta-je kí dow-je 'pa n̰ɔ̰m-nɔ̰m 'sɔbɨ-né dɔ Jeju lé, usɨ mbi Parisi-je-tɨ. Beɓa njékun dɔ njégugné-je, kɨ̀ Parisi-je d'ulə njéngəm takəy lə Lubə kadɨ d'ɔw d'uwə-é.

33 Beɓa Jeju panè: «M'a kisɨ sə-si ndḛ ɓəy ɓá m'a təl kɔw rɔ njèkulə-m-tɨ. 34 Lokɨ m'a kɔw lé, a sangi-mi ngà a kingəi-mi al rəm, ɓá lo kí m'a kɔw-tɨ lé kàrè a kasi kɔwi-tɨ al rəm tɔ.» 35 Rəmə jipɨ-je 'pa-na̰ ta dan-dé-tɨ 'panè: «Kɔw ə ḛ à kɔw rá ya ɓá j'a kingəi-é-né al lé wa? Ḛ à kɔw rɔ nganko̰-ji-je-tɨ kí 'sane-na̰ d'isɨ ɓe lə grɛkɨ-je, kdɔ kadɨ n'ndó né grɛkɨ-je wa? 36 Ḛ panè: “A sangi-mi, ngà a kingəi-mi al. Lo kí m'a kɔw-tɨ lé kàrè a kasi kɔwi-tɨ al. Ta kinlé kɔr mḛ̰-é tò ban wa?”»

37 Sɔ̰y ndɔ ra na̰y kəykam-je, adɨ to ndɔ kí boy n̰a̰ kin ɓá Jeju ḭ a̰ taá, pa ta kɨ̀ ndi-é kí boy panè: Dow kí kundə man ra-é rəmə, kadɨ-é ree rɔ-m-tɨ a̰y man. 38 Dow kí adɨ-m mḛ̰-é lé, man ba-je kí à kadɨ dow-je kiskəm ya à kḭ mḛ̰-é-tɨ lo bul-bul titɨ kí mbete kí aa njay pa-né bè. 39 Ta kinlé, Jeju pa sɔbɨ-né dɔ Ndil kí aa njay kí dḛ kí d'adɨ-n'ḛ̀ mḛ̰-dé d'a kingə. Dɔkaglo-é-tɨ kinlé Lubə adɨ Ndil kí aa njay al ɓəy, kdɔ Lubə tɔjɨ riɓa lə Jeju ndaa-tɨ rəsɨ al ɓəy.

40 Lokɨ dow-je kí dan-tɨ-je dan kosɨ dow-je-tɨ d'oo ta-je kinlé rəmə 'panè: Dow kanlé to njèpata kí ta Lubə-tɨ ya tɔgrɔ-tɨ. 41 Dḛ kí ná̰-je 'panè: Dow kanlé to Kristɨ. Rəmə dḛ kí rangɨ 'panè: Kristɨ lé à kḭ dɔnangɨ Galile-tɨ ɓan wa? 42 Mbete kí aa njay panè: Kristɨ lé, à tḛ̰ gin kojɨ-tɨ lə Dabidɨ mḛ̰ ɓe-tɨ kí Bɛtlekɛm kí to ɓe lə Dabidɨ. 43 Beɓa ta kí sɔbɨ dɔ Jeju lé, ta dow-je asɨ-na̰ dɔ-tɨ al adɨ 'gángɨ-né-na̰. 44 Dow-je kí dan-tɨ-je dan-dé-tɨ 'ndigɨ kuwə Jeju ya, ngà dow kí asɨ kadɨ uwə-é goto. 45 Njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl d'ɔw rɔ njékun dɔ njégugné-je-tɨ, kɨ̀ Parisi-je lé rəmə, 'dəji-dé 'panè: Kdɔ ri ɓá uwəi-é 'reei siə al wa? 46 Njéngəm takəy lə Lubə lé, d'ilə-dé-tɨ 'panè: Ta-je kí dingəm kin pa lé to ta kí dow pa nja káre al ya ɓəy! 47 Rəmə Parisi-je lé d'ḭ sə-dé dɔ-tɨ 'panè: Sə̰i lé ya kàrè adi-é ur-si wale ɓəy tɔ al ɓan! 48 Dow káre-rè kí dan 'boy-je-tɨ əse dan Parisi-je-tɨ adɨ-é mḛ̰-é adɨ ooi nɔ̰ɔ̰ ɓan wa? 49 Ngà kosɨ dow-je kanlé, to gə ɓá 'gə ndukun lə Lubə al. Dḛ 'to dow-je kí ndɔl uwə dɔ-dé. 50 †Nikodḛm kí to káre dan 'boy-je-tɨ kí ndɔkɨ ree ingə Jeju lé idə-dé panè: 51 Kí go ndukun-tɨ lə-ji ya lé, 'a koo ta ta dow-tɨ al rəm, 'a gə né kí dowbé lé ra al rəm ya 'a gangta dɔ-é-tɨ wa? 52 Dḛ d'ilə-é-tɨ 'panè: I 'ɔw kɨ̀ to dow kí dɔnangɨ Galile-tɨ tɔ ngá wa? 'Ndó ndukun majɨ 'oo ə 'a gə kí njèpata kí ta Lubə-tɨ à kḭ dɔnangɨ Galile-tɨ al. 53 [Go-tɨ, ná̰-ná̰ ya ɔtɨ ɔw ɓe liə-liə.

8

Ta kí sɔbɨ dɔ dené kí d'uwə-é dɔ kaya-tɨ

† **7:50** 7:50 Ja̰ 3:1,2

1 Jeju ɔw dɔ mbal kạ̃ kagɨ Olibiye-je-tɨ. 2 Ngà kɨ̀ ndɔge ratɨ ya ẹ̃ təl
ree takəy-tɨ lə Lubə gogɨ ə dow-je lay 'ree rɔ-é-tɨ. Beɓa ẹ̃ isɨ nangɨ isɨ
ndó-dé né. 3 Rəmə njéndó dow-je ndukun-je, kɨ̀ Parisi-je d'uwə dené
káre dɔ kaya-tɨ 'ree siə rɔ Jeju-tɨ d'adɨ-é ạ̃ dan dow-je-tɨ danạ̃. 4 Ngá ɓá
d'idə Jeju 'panè: «Njèndó dow-je né, dené kanlé j'uwə-é dɔ kaya-tɨ. 5 Ə
mẹ̃ẹ̃ ndukun-tɨ lé, Moiyijɨ un ndu adɨ-ji, kdɔ kadɨ ko dené-je kí bè kinlé
j'tilə-dé kɨ̀ ər j'tɔl-dé kɔgɨ. Ngà i ə 'a pa ta dɔ-tɨ panè ri wa?» 6 Dẹ̃ 'dəjɨ-
é ta kinlé bè kdɔ kingə-né ta madɨ ta-é-tɨ, kdɔ kadɨ d'ilə-né ta dɔ-é-tɨ.
Ngà Jeju ulə dɔ-é nangɨ ə isɨ tijə né nangɨ kɨ̀ ngon ji-é. 7 Lokɨ 'dəjɨ-é
ta kəm-dé kete-kete lé, ẹ̃ ɔr dɔ-é taá idə-dé panè: «Dow kí dan-si-tɨ kí
ra majal nja káre al ɓəy ya ə un ər ilə-né dené lé dɔsạ̃y.» 8 Ə Jeju təl
ulə dɔ-é nangɨ gogɨ ə isɨ tijə né nangɨ ya ɓəy. 9 Lokɨ d'oo ta-je kin bè lé
[mẹ̃ẹ̃-dé uwə-dé kɨ̀ ta]* adɨ d'ị̃ káre-káre, ị̃ dɔ dẹ̃-tɨ kí 'tɔgɨ ṇạ̃-tɨ ya [sar
dɔ sɔ̃y-dé-je-tɨ.] Beɓa Jeju kɨ̀ dené lé ya par 'nạ̀y danạ̃ dan kosɨ-je-tɨ.
10 Rəmə Jeju ɔr dɔ-é taá ə dəjɨ dené lé panè: Dené, njékilə ta dɔ-i-tɨ-je
lé d'ɔw rá wa? Dow káre ya kàrè gangta dɔ-i-tɨ al wa? 11 Ə dené lé
ilə-é-tɨ panè: 'Ɓaɓe, dow gangta dɔ-m-tɨ al. Beɓa Jeju idə-é panè: «Mạ̃
kàrè m'gangɨ ta dɔ-i-tɨ al ya tɔ ə́ ɔw, ngà majal ɓá gogɨ rangɨ 'ra al
ngá.»]†

Jeju pa ta rəsɨ dɔ kullə-tɨ liə adɨ dow-je

12 †Jeju pa ta kí rangɨ ya ɓəy adɨ dow-je panè: Mạ̃ lé, m'to londógɨ
lə dɔnangɨ. Dow kí un go-m lé à njiyə lo kí ndul-tɨ al, ngà à kingə lo
kí ndógɨ kí to kiskəm. 13 †Rəmə Parisi-je pa siə 'panè: Ta kí sɔbɨ dɔ-i
ɓá i ya 'ạ̃ 'pa adɨ dow-je kin ya rəmə tɔjɨ kí to ta kí tɔgrɔ-tɨ al. 14 Beɓa
Jeju ilə-dé-tɨ panè: Lé mạ̃ ya m'pa ta kí sɔbɨ dɔ-m m'adɨ dow-je kàrè,
ta kí m'pa lé to ta kí tɔgrɔ-tɨ ya. Kdɔ mạ̃ m'gə lo kí m'ị̃-tɨ rəm, m'gə
lo kí m'isɨ m'ɔw-tɨ rəm tɔ. Ngà sạ̃i rəmə, 'gəi lo kí m'ị̃-tɨ al rəm, ɓá
'gəi lo kí m'a kɔw-tɨ al rəm tɔ. 15 Sạ̃i 'gangi ta kí go lo koo-tɨ lə dow.
Ngà mạ̃, m'gangɨ ta dɔ dow-tɨ al. 16 Ə kinə mạ̃ m'gangɨ ta kàrè, ta kí
gangɨ lə-m ɔw natɨ kɨ̀ ta kí tɔgrɔ-tɨ. Kdɔ mạ̃ m'ạ̃ kɨ̀ kár-m al. Bɔbɨ-m kí
njèkulə-m lé ạ̃ sə-m natɨ. 17 Mẹ̃ẹ̃ ndukun-tɨ lə-si lé, 'ndàngɨ 'panè né
kí dow-je joo 'pa ta dɔ-tɨ kinlé, né-é to tó-é. 18 Mạ̃ m'pa ta kí sɔbɨ dɔ-m
mạ̃ ya m'adɨ dow-je rəm, ɓá Bɔbɨ-m kí ulə-m lé kàrè pa ta kí sɔbɨ dɔ-m
adɨ dow-je rəm tɔ. 19 Rəmə 'dəjɨ-é 'panè: Bɔbɨ-i lé ạ̃ rá wa? Ə Jeju
ilə-dé-tɨ panè: Sạ̃i 'gəi-mi al rəm, ɓá 'gəi Bɔbɨ-m al rəm. Kinə 'gəi-mi
rəmə a gəi Bɔbɨ-m tɔ. 20 Jeju ạ̃ takəy-tɨ lə Lubə ngɔsi kɨ̀ lo kilə kadkare
kadɨ Lubə ạ̃ ndó né dow-je ɓá pa-né ta-je kinlé. Dow ya kàrè uwə-é
al, kdɔtalə dɔkàdì liə asɨ al ɓəy. 21 Jeju təl idə-dé ɓəy panè: M'a kɔw,
sạ̃i a sangi-mi ə sạ̃i a koyi dan majal-je-tɨ lə-si. Lo kí m'a kɔw-tɨ lé, sạ̃i
a kasi kɔwi-tɨ al. 22 Jipɨ-je 'panè ẹ̃ ɔw kɨ̀ tɔl rɔ-é ɔbɨ. Kdɔ ẹ̃ panè: Lo
kí m'a kɔw-tɨ lé sạ̃i a kasɨ kɔwi-tɨ al. 23 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Sạ̃i 'toi kí
dɔnangɨ-tɨ nè, ngà mạ̃ m'to kí taá dɔrạ̃-tɨ. Sạ̃i 'toi kí 'lə dɔnangɨ, ngà mạ̃
m'to kí 'lə dɔnangɨ al. 24 Gin-é kin ɓá m'idə-si-né m'panè a koyi dan
majal-je-tɨ lə-si. Kdɔ kinə adi mẹ̃ẹ̃-si kí mạ̃ m'to njèkisɨ‡ lé al rəmə,

* **8:9** 8:9 Ta-je kí tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kí dɔsạ̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **8:11** 8:11 Ta-je kí tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kí dɔsạ̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **8:12** 8:12 Mat 5:14; Jạ̃ 9:5 † **8:13** 8:13 Jạ̃ 5:31 ‡ **8:24** 8:24 Jipɨ-je 'gir kí Lubə ya kár-é à panè: Mạ̃ m'to njèkisɨ (Tẹ̃t 3:14).

a koyi dan majal-je-tɨ lə-si ya. 25 Ə dẹ̃ 'dəjɨ-é 'panè: I 'to ná̰? Rəmə
Jeju ilə-dé-tɨ panè: Ta kinlé lo kulə gin-é-tɨ nu̱ ya m'idə-si! 26 M'ɔw
kɨ̀ ta-je ṇa̱ kɨ́ sɔbɨ dɔ-si kadɨ m'pa rəm, kadɨ m'gangta dɔ-tɨ rəm. Ngà
njèkulə-m lé to njèpata kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ə ta kɨ́ m'oo ta-é-tɨ ɓá m'pa m'adɨ
dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè. 27 Ta kɨ́ Jeju idə-dé lé dẹ̃ 'gə kɨ́ to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ
Bɔbɨ-é Lubə al. 28 Beɓa Jeju idə-dé panè: «Lokɨ a kuni Ngon lə dow kɨ́
taá ɓá a gəi kɨ́ ma̱ lé m'to njèkisɨ rəm, m'ra né kɨ̀ dɔ rɔ-m al rəm. Ngà
né kɨ́ Bɔbɨ-m ndó-m ɓá m'idə dow-je. 29 Njèkulə-m lé a̱ sə-m natɨ. Ḛ̃
iṇə-m kɨ̀ kár-m al. Kdɔtalə ma̱ m'ra né-je kɨ́ nəl-é kɨ̀ ndɔ-je lay.»
30 Lokɨ Jeju pa ta-je kin bè lé, dow-je ṇa̱ d'adɨ-é mẹ̃ẹ̃-dé. 31 Beɓa ẹ̃ idə
jipɨ-je kɨ́ d'adɨ-é mẹ̃ẹ̃-dé lé panè: «Kinə a̱i dɔ ta-tɨ lə-m njángɨ rəmə, sa̱i
'toi njéndó né-je lə-m kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 32 Sa̱i a gəi ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ
à taa-si kilə-si taá.» 33 †Dẹ̃ d'ilə-é-tɨ panè: «Jẹ̃ j'to nganka Abrakam ə
jẹ̃ j'to ɓə-je lə dow nja káre al, ngà ban ɓá i 'panè ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ à taa-ji
kilə-ji taá ɓəy wa?» 34 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ;
dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ra majal lé to ɓə lə majal. 35 Ə ɓə lé ẹ̃ à kisɨ mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ
lə 'ɓa-é sar al, ngà ngon lə njékəy ɓá à kisɨ-tɨ sartagangɨ. 36 Beɓa kinə
ma̱ Ngon lə Lubə ya m'taa-si m'ilə-si taá rəmə, a toi ɓə-je al ya tɔgrɔ-tɨ.
37 M'gə kɨ́ sa̱i 'toi nganka Abrakam ya ngà sa̱i 'sangi kdɔ tɔli-mi, kdɔtalə
'mbati ta lə-m. 38 Ma̱ m'pa ta dɔ né-tɨ kɨ́ m'oo rɔ Bɔbɨ-m-tɨ ə sa̱i kàrè
ta kɨ́ ooi ta bɔbɨ-si-tɨ ɓá 'rai-né né tɔ.» 39 Dẹ̃ d'ilə-é-tɨ 'panè: «Jẹ̃ j'to
kɨ́ gin ka-tɨ lə Abrakam.» Ə Jeju idə-dé panè: Kinə 'toi kɨ́ gin ka-tɨ lə
Abrakam rəmə, 'rai kullə ra Abrakam tɔ ɓane§. 40 Ngà kɨ́ ngɔsnè kinlé
sa̱i 'ndigi 'tɔli-mi, ma̱ kɨ́ m'idə-si ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ m'oo ta Lubə-tɨ. Né-é
kin to né kɨ́ Abrakam ra al. 41 Ngà sa̱i lé 'rai kullə ra bɔbɨ-si. Dẹ̃ d'idə-é
panè: «Jẹ̃ 'to ngan-je kɨ́ bɔbɨ-ji goto al. Bɔbɨ-ji ra káre-rè ə to Lubə.»
42 Jeju idə-dé panè: «Kinə Lubə ya to Bɔbɨ-si rəmə lé a ndigi-mi, kdɔ
m'ḭ̃ rɔ Lubə-tɨ ɓá m'ree; m'ree kɨ̀ dɔ rɔ-m al, ngà to ẹ̃ ɓá ulə-m. 43 Kdɔ
ri ɓá sa̱i 'gəi mẹ̃ẹ̃ ta lə-m al wa? Kdɔ sa̱i asi ndigi dɔ ta-tɨ lə-m al. 44 Sa̱i
lé, bɔbɨ-si to Sú, adɨ sa̱i 'ndigi rai né-je kɨ́ mẹ̃ẹ̃ bɔbɨ-si ndigɨ. Ḛ̃ to njétɔl
dow-je lo kulə gin-é-tɨ nu̱ ə ẹ̃ a̱ dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ al, kdɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ
goto ta-é-tɨ. Lokɨ ẹ̃ ədɨ ta lé, to ta-je liə kɨ́ mẹ̃ẹ̃-é-tɨ ya ɓá ẹ̃ tẹ̃ẹ̃-né tin;
kdɔ ẹ̃ to njèkədta rəm, ɓá to bɔbɨ njékədta-je rəm tɔ. 45 Ngà ma̱ lé, sa̱i
adi-mi mẹ̃ẹ̃-si al kdɔ m'pa ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 46 Ná̰ dan-si-tɨ asɨ tɔjɨ kɨ́ m'ra
majal wa? Kinə m'pa ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lé, kdɔ ri ɓá sa̱i adi-mi mẹ̃ẹ̃-si al
wa? 47 Dow kɨ́ to kɨ́ lə Lubə lé oo ta lə Lubə. Sa̱i ooi ta lə Lubə al, kdɔ
sa̱i 'toi kɨ́ liə al.»
48 Jipɨ-je d'ilə Jeju-tɨ 'panè: «Pa kɨ́ j'panè i 'to dow kɨ́ dɔnangɨ Samari-
tɨ rəm, 'ɔw kɨ̀ ndil kɨ́ majɨ al mẹ̃ẹ̃-i-tɨ rəm kinlé to tó-é ya al wa?» 49 Beɓa
Jeju ilə-dé-tɨ panè: «M'ɔw kɨ̀ ndil kɨ́ majɨ al mẹ̃ẹ̃-m-tɨ al. Ngà ma̱ m'to
dow kɨ́ m'un ta Bɔbɨ-m, ngà sa̱i ɓá uni ta-m al. 50 Ma̱ m'sangɨ riɓa lə-m
al; dow káre kɨ́ njèsangɨ riɓa lə-m kɨ̀ njèkadɨ najɨ ya isɨ nɔ̰̃ɔ̰̃. 51 Ooi
majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kinə dow təl rɔ-é go ta-tɨ lə-m lé, à koy nda̱ al.»
52 Beɓa jipɨ-je d'idə-é 'panè: «Kɨ́ nè kinlé, j'gə kɨ́ ɔw kɨ̀ ndil kɨ́ majɨ
al mẹ̃ẹ̃-i-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃. Abrakam oy, njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ kàrè d'oy tɔ ə i
panè: “Kinə dow təl rɔ-é go ta-tɨ lə-m lé, à koy nda̱ al.” 53 Sé i 'boy itə

† **8:33** 8:33 Mat 3:9; Luk 3:8 § **8:39** 8:39 Ta kinlé, mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsa̱y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ lé 'panè: Kinə 'toi kɨ́ gin ka-tɨ lə Abrakam rəmə lé, a rai kullə ra Abrakam tɔ ɓane.

ka-ji Abrakam kí oy lé wa? Njépata-je kí ta Lubə-tɨ kàrè d'oy rəm, ngà
i oo rɔ-i kɨ ną̃ ya wa?» 54 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Kinə mą̣ ya m'ɔsɨ gajɨ
rɔ-m rəmə, kɔsɨ gajɨ rɔ lə-m to né kí kɔgɨ kare. To Bɔbɨ-m ɓá ɔsɨ gajɨ-m
ə ę̣ ɓá są̣i 'painè to Lubə lə-si! 55 Ə są̣i 'gəi-é al; ngà mą̣ m'gə-é. Kinə
m'panè m'gə-é al rəmə, m'a to njèkədta madɨ-si tɔ. Ngà m'gə-é rəm,
ɓá m'təl rɔ-m go ta-tɨ liə rəm. 56 Ka-si Abrakam ra rɔnəl ną̣, lokɨ ę̣ gɨr
kí n'a koo ndɔ ree lə-m. Ẹ̃ oo ndɔ ree lə-m ə ra-né rɔnəl.» 57 Rəmə jipɨ-
je 'pa siə 'panè: «I kan, 'ra ɓal kɔrmị̃ al ɓəy ya rəmə i 'ɓa rɔ-i njèkoo
Abrakam al ɓan wa!» 58 Jeju idə-dé panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ;
kete ɓá kadɨ Abrakam isɨ lé, mą̣ m'isɨ nɔ̃ɔ̃ ngá.» 59 Rəmə dę̣ 'kote ər-je
kdɔ tilə-é-né, ngà Jeju ɔtɨ ɓɔyɔ rɔ-é ə ɔtɨ rangɨ takəy-tɨ lə Lubə.

9

Jeju adɨ dingəm kí kəm-é tɔɔ lo kojɨ-é-tɨ oo lo
Mar 8:22-25; 10:46-52

1 Jeju isɨ dəə rəmə, oo dingəm kí kəm-é tɔɔ lo kojɨ-é-tɨ. 2 Beɓa njéndó
né-je liə 'dəjɨ-é 'panè: Njèndó dow-je né, dingəm kanlé, njékojɨ-é-je ɓá
'ra majal əse to dajɨ rɔ-é ya ɓá ra majal ɓá kəm-é tɔɔ-né lo kojɨ-é-tɨ bè
wa? 3 Jeju idə-dé panè: To ta lə majal liə əse majal lə njékojɨ-é-je
ɓá kəm-é tɔɔ-né tin al; ngà tò bè kdɔ kadɨ Lubə ɔjɨ-né tɔ́gɨ-é ndaa-tɨ
rəsɨ takəm dow-je-tɨ kɨ̀ takul-é. 4 Kada nè kin ya adi j'rai kullə-je lə
njèkulə-m; kdɔ kinə ndɔ il rəmə, dow à kasɨ ra kullə al ngá. 5 †Lokɨ
m'isɨ dɔnangɨ-tɨ nè ɓəy lé, m'to londógɨ lə dɔnangɨ.
6 Jeju pa ta kin bè ngá ɓá tubə man ta-é nangɨ lǫ̃y-né nangɨ, ɔr kəm
njèkəmtɔ-tɨ lé 7 ə idə-é panè: 'Ɔw 'togɨ kəm-i man dangɨ-tɨ kí 'ɓa-é
Silowe kí kɔr mẹ̃ẹ̃-é to: Ngonnjèkullə. Beɓa njèkəmtɔ lé ɔw dangɨ
Silowe-tɨ lé ɔw togɨ kəm-é; ə lokɨ isɨ təl rəmə, oo lo. 8 Beɓa njétakəy-je
liə kɨ̀ dow-je kí kete d'oo-é kí to njèkisɨ kɔy né lé 'panè: Ẹ̃ kan ya ɓá
to njèkisɨ kɔy né lé al wa? 9 Dę̣ kí nã́-je 'panè: To ę̣ ya. Dę̣ kí dan-tɨ-je
'panè: To dow kí taną̣ siə ɓɨ to ę̣ al. Ə ę̣ ya panè: To mą̣ ya. 10 Beɓa
dę̣ 'dəjɨ-é 'panè: Ra ban ɓá kəm-i lé oo lo wa? 11 Njèkəmtɔ lé ilə-dé-tɨ
panè: Dingəm kí 'ɓa-é Jeju ɓá lǫ̃y nangɨ ɔr kəm-m-tɨ ə idə-m panè: 'Ɔw
'togɨ kəm-i man dangɨ-tɨ kí 'ɓa-é Silowe. Beɓa m'ɔw m'togɨ kəm-m ya
rəmə kəm-m oo lo. 12 Dę̣ 'dəjɨ-é 'panè: Dingəm lé ą̣ rá wa? Ẹ̃ kí kete
to njèkəmtɔ lé panè: M'oo lo kí ɔw-tɨ al. 13 Rəmə dę̣ d'ɔr ę̣ kí kete to
njèkəmtɔ lé d'ɔw siə rɔ Parisi-je-tɨ. 14 Ə to ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je ɓá
Jeju lǫ̃y-né nangɨ ɔr kəm-é-tɨ adɨ-é oo-né lo tin. 15 Beɓa Parisi-je lé kàrè
'dəjɨ ę̣ kí kete to njèkəmtɔ lé se ra ban ɓá kəm-é lé oo lo wa? Ẹ̃ idə-dé
panè: Ẹ̃ lǫ̃y nangɨ ɔr kəm-m-tɨ ə m'ɔw m'togɨ rəmə m'oo lo. 16 Lokɨ ę̣
pa ta kin bè rəmə, Parisi-je kí nã́-je 'panè: To dow kí ị̃ rɔ Lubə-tɨ al,
kdɔtalə ilə kujɨ dɔ ndɔ taakoo-tɨ al. Ngà dę̣ kí dan-tɨ-je 'panè: Dow kí to
njèramajal lé, à ra ban ɓá à ra nékɔjɨ-je kí titɨ-ną̣ bè kin wa? 17 Ra adɨ
gángɨ-ną̣ tò dan-dé-tɨ. Beɓa dę̣ 'təl 'dəjɨ-é ɓəy 'panè: I ya bè lé, ta ri ɓá
i pa dɔ dow-tɨ kí adɨ kəm-i oo lo lé wa? Njèkəmtɔ lé ilə-dé-tɨ panè: Ẹ̃ to
njèpata kí ta Lubə-tɨ. 18 'Boy-je lə jipɨ-je lé 'mbatɨ ndigɨ dɔ-tɨ kí dingəm
kinlé kete to njèkəmtɔ ɓá ngɔsnè təl oo lo, adɨ dẹ̃ 'ɓa njékojɨ-é-je d'adɨ
'ree. 19 Beɓa 'dəjɨ-dé 'panè: Ẹ̃ kanlé to ngon-si kí są̣i 'painè kəm-é tɔɔ lo
kojɨ-é-tɨ lé ya ɓan wa? Ngà ra ban ɓá kí nè kin oo lo wa? 20 Njékojɨ-é-je

† **9:5** 9:5 Mat 5:14; Ją̣ 8:12

lé 'panè: Jẹ j'gə kí to ngon-ji ə kəm-é tɔɔ lo kojɨ-é-tɨ nṵ ya. 21 Ngà kəm
rəbɨ kí ẹ̃ oo-né lo ngá kin kàrè j'gə al rəm, ɓá dow kí adɨ kəm-é oo lo
kin kàrè, j'gə-é al rəm tɔ. Sə̨i ya 'dəji-é ooi. Tɔgɨ gangɨ asɨ pa ta dɔ rɔ-
é-tɨ. 22 Njékojɨ-é-je lé 'pa bè kdɔ dẹ̃ 'ɓəl 'boy-je lə jipɨ-je. Kdɔtalə ta-dé
asɨ-nạ̃ kadɨ kinə dow kí rá-rá ya panè Jeju to Kristɨ* rəmə, kadɨ 'tubə-é
kɔgɨ kəykəwnạ̃-tɨ lə-dé. 23 Gin-é kin ɓá njékojɨ-é-je 'pa-né 'panè: To
dow kí tɔgɨ gangɨ ə́n ə́ 'dəji-é ooi. 24 Beɓa dingəm kí kete to njèkəmtɔ
lé, Parisi-je 'təl 'ɓa-é ɓa kí nja joo ə d'idə-é 'panè: 'Pa ta kí tɔgrɔ-tɨ 'ɔsɨ-
né gajɨ Lubə. Jẹ j'gə kí dingəm kinlé to njèramajal. 25 Ẹ̃ ilə-dé-tɨ panè:
Lé ẹ to njèramajal ya kàrè, mạ m'gə al. Ngà né káre kí m'gə ə́n: Kete
m'to njèkəmtɔ ə ngɔsnè m'oo lo. 26 Dẹ̃ 'dəji-é 'panè: Ri ɓá ẹ ra sə-i wa?
Ẹ̃ ra ban ɓá adɨ kəm-i lé oo lo wa? 27 Ẹ̃ idə-dé panè: Ta kinlé m'pa kete
ya sə̨i ooi al; ngà kdɔ ri ɓá sə̨i 'ndigi kadɨ m'təl m'idə-si ya ɓəy wa?
Sə̨i kàrè 'ndigi təli njéndó né-je liə tɔ wa? 28 Dẹ̃ 'tajɨ-é ə 'panè: I ɓá
'to njèndó né liə; jẹ j'to njéndó né-je lə Moiyijɨ. 29 Moiyijɨ lé, jẹ j'gə kí
Lubə pa siə ta; ngà dow kanlé, jẹ j'gə lo kí tẹẹ̃-tɨ al. 30 Ẹ̃ ilə-dé-tɨ panè:
Ooi, né kí tò ɓəl ə́n: Jeju lé, sə̨i 'gəi lo kí ị̃-tɨ al ə ẹ ɓá adɨ kəm-m oo lo
tin. 31 Jə̨i j'gəi kí Lubə oo ta lə njéramajal-je al. Ngà dow kí rá-rá kí
ilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ ə ra né kí mẹẹ̃ Lubə ndigɨ lé, dowbé kin ɓá Lubə oo
ta liə. 32 Dow kí kəm-é tɔɔ lo kojɨ-é-tɨ ya dow adɨ kəm-é oo lo adɨ j'oo
ta-é nja káre al ya ɓəy. 33 Dingəm kí adɨ kəm-m oo lo kinlé, kinə ị̃ rɔ
Lubə-tɨ al lé, né káre ya kàrè à kasɨ ra al. 34 'Boy-je lə jipɨ-je d'ilə-é-tɨ
'panè: I kí 'to njèramajal kí kojɨ kəy kin ya ɓá 'ɓa rɔ-i njèndó-ji né al
ɓan! Beɓa 'tubə-é lo kəwnạ̃-tɨ lə-dé kɔgɨ. 35 Jeju oo ta tubə kí 'tubə-é
lé ə lokɨ ingə-é rəmə dəji-é panè: 'Adɨ mẹẹ̃-i Ngon lə dow wa? 36 Ẹ̃
dəji Jeju panè: 'Ɓaɓe, Ngon lə dow ə to nạ̃ ɓá kadɨ m'adɨ-é mẹẹ̃-m wa?
37 Jeju idə-é panè: Ngon lə dow lé, i oo-é ngá, to mạ kí mạ m'pa sə-i
ta nè kin ya. 38 Beɓa ẹ panè: M'adɨ-i mẹẹ̃-m, 'Ɓaɓe, ə ɔsɨ dɔ-é nangɨ
nɔ̃-é-tɨ. 39 Go-tɨ, Jeju panè: M'ree dɔnangɨ-tɨ nè kdɔ gangta. Kdɔ kadɨ
njékəmtɔ-je d'oo lo ə njékoo lo-je 'təl njékəmtɔ-je tɔ. 40 Lokɨ Parisi-je
kí dan-tɨ-je kí d'ạ̃ siə natɨ d'oo ta-je kin bè lé, 'pa siə 'panè: Jẹ kàrè j'to
njékəmtɔ-je tɔ wa? 41 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Kinə 'toi njékəmtɔ-je rəmə,
lé majal lə-si à goto. Ngà kí ngɔsnè-tɨ kin sə̨i 'painè: Jẹ j'to njékoo lo-je.
Beɓa majal lə-si tò lo tò-é-tɨ tɔ.

10

Njèkul batɨ-je kí majɨ

1 «Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kinə dow andɨ go batɨ-je-tɨ kɨ̀ tarəbɨ gali
al, ngà al kɨ̀ dɔ gali kəl-é-tɨ kí rangɨ lé dowbé to njèɓogɨ, to bɔkaya.
2 Ngà dow kí andɨ kɨ̀ tarəbɨ gali lé to njèkul batɨ-je. 3 Njèngəm takəy
tẹẹ̃ tarəbɨ adɨ-é ə batɨ-je d'oo ndi-é. Rəmə batɨ-je kí 'to 'liə lé, ẹ ɓa-dé
kɨ̀ ri-dé ri-dé, ə ɔr nɔ̃-dé tẹẹ̃ sə-dé ndaa-tɨ. 4 Lokɨ ẹ adɨ batɨ-je liə 'tẹẹ̃
ndaa-tɨ lay rəmə, ẹ njiyə nɔ̃-dé-tɨ, ə batɨ-je lé 'ndole go-é kdɔ dẹ̃ 'gə
ndi-é. 5 Dow kí to mba lé, batɨ-je d'a kạ̃y-é kạ̃ ngərəngɨ ɓɨ d'a ndole
go-é al; kdɔ dẹ̃ 'gə ndi mba-je al.» 6 Dow-je 'gə mẹẹ̃ gosta kí Jeju pa
sə-dé kinlé al. 7 Beɓa Jeju təl pa ɓəy panè: «Ooi majɨ, m'a kidə-si
rəsɨ; mạ̃ m'to tarəbɨ kəy lə batɨ-je. 8 Dẹ̃ lay kí 'ree nɔ̃-m-tɨ kete lé, 'to

* **9:22** 9:22 Kristɨ lé kɔr mẹẹ̃-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

njéɓogɨ-je kɨ̀ bɔkaya-je, adɨ batɨ-je d'oo ta lə-dé al. 9 Mạ̃ m'to tarəbɨ, adɨ kinə dow andɨ kɨ̀ tarəbɨ kí rɔ-m-tɨ rəmə, à kajɨ; ẹ̃ à kandɨ rəm, à tẹ̃ẹ̃ rəm, ɓá à kingə nékuso rəm tɔ. 10 Ngà njèɓogɨ lé, ẹ̃ ree kdɔ ɓogɨ né rəm, tɔl né rəm, ɓá tujɨ né rəm. Ngà mạ̃ m'ree kdɔ kadɨ dow-je d'isɨ kəm ə kadɨ kiskəm lə-dé kinlé majɨ-é al dɔ lo rəm tɔ. 11 Mạ̃ m'to njèkul batɨ-je kí majɨ. Njèkul batɨ-je kí majɨ lé, ilə rɔ-é kɔgɨ kdɔ batɨ-je liə. 12 Ngà njèrakullə là kí to njèkul batɨ-je kí tɔgrɔ-tɨ al, adɨ 'to batɨ-je liə al rəm lé, lokɨ ẹ̃ oo jagɨm isɨ ree rəmə, tusɨ batɨ-je inə̃-dé ạ̃y adɨ jagɨm ree tuwə-dé ə sane ndəgɨ-é-je katɨ-katɨ. 13 Dow kinlé ra bè kdɔ ẹ̃ to njèrakullə là adɨ usɨ-é dɔ batɨ-je-tɨ al. Mạ̃ m'to njèkul batɨ-je kí majɨ. 14 †M'gə batɨ-je lə-m rəm, batɨ-je lə-m kàrè 'gə-m rəm tɔ. 15 Titɨ kí Bɔbɨ-m gə-m-né lé, mạ̃ kàrè m'gə Bɔbɨ-m tɔ ə m'ilə rɔ-m kɔgɨ kdɔ batɨ-je lə-m. 16 M'ɔw kɨ̀ batɨ-je kí rangɨ nɔ̃ɔ̃, ngà goto ɓá 'goto mẹ̃ẹ̃ galɨ-tɨ nè ɓəy. Dẹ̃ kinlé tò kadɨ m'ree sə-dé; dẹ̃ d'a koo ndɨ-m ə d'a to nékul-je kí káre-rè rəm, njèkul-dé à 'ra káre-rè rəm tɔ. 17 Bɔbɨ-m ndigɨ-m kdɔ kilə kí m'ilə rɔ-m kɔgɨ kdɔ kadɨ m'təl m'isɨ kəm gogɨ. 18 Mạ̃ ya m'ilə rɔ-m kɔgɨ kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ ndigɨ lə-m ɓɨ dow à tɔl-m kɨ̀ dɔ rɔ-é al. M'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ m'ilə rɔ-m kɔgɨ rəm, ɓá m'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ m'təl m'isɨ kəm gogɨ rəm; ẹ̃ ɓá to ndu kí m'ingə rɔ Bɔbɨ-m-tɨ.»

19 Ta-je kinlé ra adɨ gángɨ-nạ̃ tò dan jipɨ-je-tɨ rangɨ ya ɓəy. 20 Dow-je nạ̃ dan-dé-tɨ ya 'panè: «Ẹ̃ ɔw kɨ̀ ndil kí majɨ al mẹ̃ẹ̃-é-tɨ rəm, to mbə́ rəm. Ngà kdɔ ri ɓá ooi ta liə wa?» 21 Dẹ̃ kí madɨ-je 'panè: «Ta-je liə to ta lə dow kí ɔw kɨ̀ ndil kí majɨ al mẹ̃ẹ̃-é-tɨ al. Sé dow kí ɔw kɨ̀ ndil kí majɨ al mẹ̃ẹ̃-é-tɨ lé à kasɨ kadɨ njèkəmtɔ oo lo tɔ wa?»

Jipɨ-je 'mbatɨ ta lə Jeju

22 Ndɔ káre bè 'ra nạ̃y kəy lə Lubə mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ nạ̃y kul-tɨ. 23 Jeju njiyə ndó rɔ-é takəy-tɨ lə Lubə gin pal-tɨ lə Salomɔ̃. 24 Rəmə 'boy-je lə jipɨ-je d'ilə-nạ̃ 'gəə dɔ-é ə dəjɨ-é 'panè: «Kàdì ban ɓá i a kadɨ mẹ̃ẹ̃-ji usɨ nangɨ wa? Kinə i ya 'to Kristɨ* lé rəmə 'idə-ji rəsɨ.» 25 Jeju ilə-dé-tɨ 'panè: «Mạ̃ m'idə-si ya ngà sạ̃i ooi kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ al. Kullə-je kí m'ra kɨ̀ ri Bɔbɨ-m kin ya asɨ kadɨ 'gəi-mi-né. 26 Ngà sạ̃i adi mẹ̃ẹ̃-si al kdɔ sạ̃i 'toi kí dan batɨ-je-tɨ lə-m al. 27 Batɨ-je lə-m d'oo ndɨ-m 'gə; mạ̃ m'gə-dé ə dẹ̃ 'ndole go-m. 28 Mạ̃ m'adɨ-dé kiskəm kí sartagangɨ; dẹ̃ d'a koy ndạ̃ al rəm, ɓá dow à kasɨ taa-dé ji-m-tɨ al rəm tɔ. 29 Bɔbɨ-m kí adɨ-m-dé lé, tɔ́gɨ-é itə tɔ́gɨ-je lay ə dow kí asɨ taa-dé ji Bɔbɨ-m-tɨ ya goto. 30 Mạ̃ lé, jẹ̃ kɨ̀ Bɔbɨ-m j'to dow-je kí káre-rè.»

31 Nja káre ya ɓəy, jipɨ-je d'ɔy ər-je kdɔ tilə-é-né tɔl-é. 32 Beɓa ẹ̃ idə-dé panè: «M'ra kullə-je kí majɨ-majɨ nạ̃ kí ị̃ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ m'adɨ ooi. Dan kullə-je-tɨ kí m'ra kinlé ẹ̃ kí rá ɓá 'ndigɨ 'tiləɨ-mi kɨ̀ ər kdɔ wa?» 33 Ə 'boy-je lə jipɨ-je lé d'ilə-é-tɨ 'panè: «Jẹ̃ j'ndigɨ tɔl-i kdɔ kullə-je kí majɨ-majɨ kin al; ngà kdɔ i kí 'to dow ya rəmə 'ɓa rɔ-i Lubə, adɨ ta kin to takɔbɨ!» 34 Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Mẹ̃ẹ̃ ndukun-je-tɨ lə-si lé 'ndàngɨ panè: “Mạ̃ Lubə m'panè sạ̃i 'toi lubə-je.” 35 Dow-je kí Lubə pa sə-dé ta ya ɓá ndukun ɓa-dé lubə-je lé al wa! Ə ta kí mbete kí aa njay pa lé dow à kɔr kɔgɨ al rəm tɔ! 36 Mạ̃ lé, Bɔbɨ-m ɔr-m ində-m tagay ə ulə-m dɔnangɨ-tɨ nè, rəmə sạ̃i 'painè: “M'pa ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ.” Kdɔ pa kí m'panè: “M'to Ngon lə Lubə.” 37 Kinə m'ra kullə-je lə Bɔbɨ-m al rəmə,

† **10:14** 10:14 Mat 11:27; Luk 10:22 * **10:24** 10:24 Kristɨ lé kɔr mẹ̃ẹ̃-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

adi-mi mɛ̱ɛ̱-si al! 38 Ngà kinə kullə-je ki̱ m'ra lé to kullə-je lə Bɔbɨ-m
ya, ə́ kinə ma̱ ɓá lé adi-mi mɛ̱ɛ̱-si al kàrè rəmə, adi mɛ̱ɛ̱-si kullə ra-
m-je kinlé ɓəl ɓane. Beɓa a gəi maji yə́rə́rə́ ki̱ Bɔbɨ-m to ki̱ lə-m ə ma̱
m'to ki̱ lə Bɔbɨ-m tɔ.» 39 Dɛ̱ 'təl 'sangɨ kadɨ d'uwə-é, ngà ɛ̱ tɛ̱ɛ̱ ji-dé-tɨ.
40 †Beɓa Jeju təl ɔw gidɨ ba Jurdɛ̱-tɨ gogɨ, lo-tɨ ki̱ Ja̱ ulə gin ra dow-je
batɛ̱m-tɨ ə ɛ̱ isɨ-tɨ. 41 Dow-je ṇa̱ ya 'ree rɔ-é-tɨ ə 'panè: «Nékɔjɨ káre
ya kàrè Ja̱ ra al, ngà ta-je lay ki̱ Ja̱ pa dɔ dow-tɨ kinlé to ta ki̱ tɔgrɔ-tɨ.
42 Lo-é-tɨ kinlé dow-je ṇa̱ ya d'adɨ mɛ̱ɛ̱-dé Jeju.»

11

Koy lə Lajar

1 †Dingəm káre bè ki̱ ri-é lə Lajar ɓá rɔ-é to-é. Ɛ̱ to dow ki̱ mɛ̱ɛ̱ ɓe-
tɨ ki̱ Betani ki̱ to ɓekojɨ Mari dɛ̱ kɨ̀ ngonkɔ̰-é Martɨ. 2 †Mari kinlé ɓá
ndɔkɨ ur ubɨ dɔ 'Ɓaɓe-tɨ ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né nja-é lé. Ɛ̱ to kɔ̰nan
Lajar ki̱ rɔ-é to-é lé. 3 Ngankɔ̰-na̱-je ki̱ dené ki̱ joo kinlé d'ulə kullə
d'idə Jeju 'panè: «'Ɓaɓe, ɛ̱ ki̱ i 'ndigɨ-é lé, rɔ-é to-é.» 4 Lokɨ Jeju oo ta
kinlé rəmə panè: Mɔ̰y kinlé à tɛ̱ɛ̱ koy al. To mɔ̰y ki̱ à ra kadɨ ri Lubə
ɓa-né rəm, ɓá kɨ̀ takul mɔ̰y kinlé ya dow-je d'a kɔsɨ-né gajɨ Ngon lə
Lubə rəm tɔ. 5 Martɨ kɨ̀ ngonkɔ̰-é Mari, kɨ̀ kɔ̰nan-dé Lajar lé 'to dow-je
ki̱ Jeju ndigɨ-dé. 6 Lokɨ Jeju oo ta rɔto lə Lajar lé, ɛ̱ isɨ lo ki̱ isɨ-tɨ lé ya
ra ndɔ joo go-tɨ ɓəy; 7 ngà ɓá idə njéndó né-je liə panè: «J'təli j'ɔwi
dɔnangɨ Jude-tɨ gogɨ.» 8 Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: Njèndó
dow-je né, i ki̱ ngɔsnè ɓəy ə́ jipɨ-je 'sangɨ kdɔ tilə-i kɨ̀ ər tɔl-i lé ya
'ge təl kɔw dɔnangɨ Jude-tɨ gogɨ ɓəy wa! 9 Jeju ilə-dé-tɨ panè: Lo ki̱
kada lé, kàdɨ̀ ra-tɨ dɔgɨ gidɨ-é joo ya al wa? Kinə dow ɔw njiyə kada
lé, à dar né al, kdɔ lo ndógɨ dɔnangɨ-tɨ adɨ dowbé oo lo. 10 Ngà kinə
dow njiyə ndɔɔ rəmə, à dar né, kdɔ lo ndógɨ nɔ̰-é-tɨ al. 11 Jeju pa ta-je
kinlé bè ngà ɓá idə njéndó né-je liə panè: Nam-ji Lajar lé tò ɓi ə́ m'a
kɔw ndəl-é ɓane. 12 Ə njéndó né-je 'panè: 'Ɓaɓe, kinə tò ɓi lé à kingə
lapiya. 13 Jeju lé pa ta koy lə Lajar, ngà njéndó né-je 'gɨr ki̱ ɛ̱ pa ta lə
ɓi ki̱ tò kare. 14 Beɓa Jeju idə-dé rəsɨ panè: Lajar lé oy. 15 Ə ki̱ sɔbɨ
dɔ-si sə̰i rəmə rɔ-m nəl-m kdɔ goto ki̱ m'goto siə nu̱. Né kin à ra kadɨ
adi-mi-né mɛ̱ɛ̱-si. Ngà adɨ j'ɔwi kɨ rɔ-é-tɨ nɔ̰ɔ̰. 16 Rəmə Tomasɨ ki̱ 'ɓa-é
Ndungə lé, idə ndəgɨ njéndó né-je panè: Jə̰i kàrè j'ɔwi, kdɔ kadɨ j'oyi
kɨ̀ Jeju lé tɔ. 17 Lokɨ Jeju ɔw tɛ̱ɛ̱ rəmə, ɛ̱ oo ki̱ 'dubɨ Lajar ra ndɔ sɔ ngá.
18 Ə kɨ̰ Betani kɔw Jorijalɛ̱m lé, à kasɨ kulə mɛtər mutə je bè. 19 Jipɨ-je
ṇa̱ ya 'ree rɔ Martɨ-tɨ kɨ̀ Mari 'ree 'sɔl mɛ̱ɛ̱-dé kdɔ koy lə kɔ̰nan-dé lé.
20 Lokɨ Martɨ oo ki̱ Jeju ɔw ree nɔ̰ɔ̰ rəmə, ɛ̱ ɨ̰ ɔw tilə kəm-é, ngà Mari
ɓá isɨ nangɨ mɛ̱ɛ̱ kəy-tɨ. 21 Martɨ idə Jeju panè: 'Ɓaɓe, kinə ndɔ-é-tɨ
isɨ nè lé, kɔ̰nan-m à koy al. 22 Ngà ki̱ ngɔsnè-tɨ kin ya kàrè m'gə ki̱ né
lay ki̱ i 'dəjɨ Lubə lé, Lubə à ra kadɨ-i. 23 Jeju idə-é panè: Kɔ̰nan-i lé,
à tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̱ɛ̱. 24 Ə Martɨ ilə-é-tɨ panè: M'gə ki̱ dɔbəy ndɔ-tɨ
ki̱ dow-je ki̱ d'oy d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̱ɛ̱ lé, ɛ̱ à tɔsɨ ndəl kində lo
tɛ̱ɛ̱ tɔ. 25 Jeju ilə-é-tɨ panè: Ma̱ lé m'to njèkadɨ dow-je 'tɔsɨ ndəl d'ində
lo 'tɛ̱ɛ̱ rəm, ɓá m'to njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm rəm tɔ. Dow ki̱ adɨ-m
mɛ̱ɛ̱-é lé, lé oy ya kàrè dowbé à kisɨ kəm rəm, 26 ná̱-ná̱ ki̱ isɨ kɨ̀ dɔ-é
taá ə adɨ-m mɛ̱ɛ̱-é lé, à koy nda̱ al. Ta kinlé 'oo ki̱ ta ki̱ tɔgrɔ-tɨ wa?

---

† **10:40** 10:40 Ja̱ 1:28 † **11:1** 11:1 Luk 10:38,39 † **11:2** 11:2 Ja̱ 12:3

Martɨ ilə-é-tɨ panè: 27 Oiyo, 'Ɓaɓe, m'adɨ mɛ̱ɛ̱-m kí i 'to Ngon lə Lubə,
'to Kristɨ kí tò kadɨ à ree dɔnangɨ-tɨ. 28 Lokɨ ɛ̱ pa ta kinlé rəmə, ɛ̱ ɔsɨ
təl ɔw ɓa ngonkɔ̱-é Mari kɨ̀ kár-é ɓá idə-é ta ɲɔ̱m-ɲɔ̱m panè: Njèndó
dow-je né ree a̱ nɔ̱ɔ̱ ə́ ɓa-i. 29 Lokɨ Mari oo ta kinlé taá ya rəmə, ɛ̱ ɔsɨ
nangɨ ratɨ ɨ̱ taá ɔw kɨ rɔ Jeju-tɨ. 30 Ə Jeju lé ya kàrè ree tɛ̱ɛ̱ mɛ̱ɛ̱ ɓe-tɨ al
ɓəy. Ngà ɛ̱ a̱ lo-tɨ kí kete Martɨ tilə kəm-é ingə-é-tɨ lé. 31 Lokɨ jipɨ-je kí
d'isɨ kɨ̀ Mari mɛ̱ɛ̱ kəy-tɨ d'isɨ 'sɔl mɛ̱ɛ̱-é lé d'oo kí ɛ̱ ubɨ nangɨ ratɨ ɨ̱ taá
tɛ̱ɛ̱ ndaa-tɨ rəmə, 'gɨr kí isɨ ɔw dɔɓadɨ-tɨ kdɔ kɔw nɔ̱, adɨ d'ɨ̱ d'un go-é.
32 Lokɨ Mari ree tɛ̱ɛ̱ lo-tɨ kí Jeju a̱-tɨ ɓá oo-é rəmə usɨ nangɨ nja-é-tɨ ə
panè: 'Ɓaɓe, kinə ndɔ-é-tɨ isɨ nè lé, kɔ̱nan-m à koy al. 33 Lokɨ Jeju oo
kí Mari a̱ nɔ̱ rəm, ɓá jipɨ-je kí 'ree siə kàrè d'a̱ 'nɔ̱ rəm lé mɛ̱ɛ̱-é ɨ̱ puu
adɨ dɔ-é təl wəksə. 34 Beɓa ɛ̱ dəji-dé panè: Iləi-é lo kí rá-tɨ wa? Ə dɛ̱
d'ilə-é-tɨ 'panè: 'Ɓaɓe, 'ree ə 'a koo. 35 Jeju nɔ̱. 36 Rəmə jipɨ-je lé 'panè:
Ooi ndigɨ kí ɛ̱ ndigɨ Lajar tana̱ kin! 37 Ngà dɛ̱ kí ná̱-je dan-dé-tɨ 'panè:
«Ɛ̱ kí ndɔkɨ adɨ njèkəmtɔ oo lo lé, ra ban ɓá adɨ dingəm kin isɨ kəm tɔ
al wa?» 38 Mɛ̱ɛ̱ Jeju təl ɨ̱ puu rangɨ ya ɓəy ə ɛ̱ ɔtɨ ɔw dɔɓadɨ-tɨ. Ɓadɨ
lé to bole mbal ɓá d'utɨ ta-é kɨ ər. 39 Jeju panè: 'Ndubri ər lé kí rangɨ.
Rəmə Martɨ kí kɔ̱nan njègoto lé idə-é panè: 'Ɓaɓe, nin lé ra ndɔ sɔ adɨ
ətɨ ngá. 40 Ə Jeju idə-é panè: Kete m'idə-i m'panè kinə 'adɨ-m mɛ̱ɛ̱-i lé
'a koo tógɨ lə Lubə ya al wa? 41 Beɓa dow-je 'ndubru ər lé kɨ rangɨ ə
Jeju itə kəm-é kɨ taá ɓá panè: Bɔbɨ-m, m'ra-i oiyo, kdɔ ta kí m'pa sə-i
lé oo ndi-m. 42 Ma̱ rəmə, m'gə kí ndɔ-je lay ya i oo ta kí m'pa sə-i ya,
ngà to ta lə kosɨ dow-je kí 'gəə dɔ-m kin ɓá m'pa ta kin bè, kdɔ kadɨ
'gə kí tɔgrɔ-tɨ, ma̱ lé, to i ya ɓá ulə-m. 43 Lokɨ Jeju pa ta-je kin bè lé, ɛ̱
ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè: Lajar, 'tɛ̱ɛ̱ ndaa-tɨ. 44 Beɓa njègoto lé ində
lo tɛ̱ɛ̱ ə nja-é-je kɨ̀ ji-é-je tò kɨ̀ gangɨ-é kí 'ɓindɨ-né rəm, ɓá ta kəm-é to
kɨ̀ kubɨ kí 'ndəm-né lé rəm tɔ. Jeju idə-dé panè: 'Tuti né-je kí rɔ-é-tɨ ə
iɲəi-é adi-é ɔw.

'Boy-je lə jipɨ-je 'sangɨ tɔl Jeju
Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2

45 Jipɨ-je ɲa̱ kí ree rɔ Mari-tɨ ɓá d'oo né kí Jeju ra lé bè rəmə, d'adɨ-é
mɛ̱ɛ̱-dé. 46 Ngà dɛ̱ kí ná̱-je kí dan-dé-tɨ 'təl d'ɔw d'ingə Parisi-je ə 'pa ta
lə né kí Jeju ra lé d'adɨ-dé. 47 Beɓa njékun dɔ njégugné-je, kɨ̀ Parisi-je
kí 'to 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je lé d'ingə-na̱ ə 'panè: Ri ɓá j'a
rai wa? Dingəm kinlé ra nékɔjɨ-je ɲa̱. 48 Kinə j'iɲəi-é j'adi-é ra par-par
rəmə, dow-je lay ya d'a kadɨ-é mɛ̱ɛ̱-dé ə dow-je kí Rɔm d'a ree tujɨ
lo lə-ji kí aa njay kin rəm, ɓá d'a tujɨ gin dow-je lə-ji rəm tɔ. 49 Dow
káre dan 'boy-je-tɨ kí ri-é lə Kayipɨ kí to burə dɔ njégugné-je ɓal-é-tɨ
kinlé, idə-dé panè: Sə̱i lé, né káre ya kàrè 'gəi-tɨ al! 50 Dow káre-rè
kí kadɨ oy ə jipɨ-je lay d'oy-né al rəm, ɓá ɓe lə-si kɨ̀ ta tatɨ-é lay tujɨ-né
al rəm kinlé to né kí majɨ ɲa̱ kdɔ-si. Sə̱i 'gəi kí bè kin al wa? 51 Ta
kinlé, to Kayipɨ ya kɨ̀ dɔ-é ɓá́ ɔjɨ mɛ̱ɛ̱-é-tɨ pa al. Ngà to kí ɛ̱ to burə
dɔ njégugné-je ɓal-é-tɨ kinlé ɓá Lubə ində-né ta kí sɔbɨ dɔ Jeju ta-é-tɨ
adɨ-é pa-né ta lə koy kí Jeju à koy gangɨ-né dɔ jipɨ-je tin. 52 Ə ɛ̱ à koy
kdɔ jipɨ-je par al, ngà à koy kdɔ kəw-né ngan lə Lubə kí 'sane-na̱ kin kɨ
natɨ, təl-dé-né dajɨ rɔ kí káre-rè. 53 Ndɔ-é-tɨ kí d'ingə-né-na̱ kinlé, d'un
ndu-dé kadɨ 'tɔl Jeju. 54 Ə gangɨ-é-tɨ kin ya Jeju njiyə-né ndaa-tɨ dan
jipɨ-je-tɨ al, adɨ ɛ̱ ɔw kɨ̀ njéndó né-je liə adɨ d'isɨ mɛ̱ɛ̱ ɓebo-tɨ kí 'ɓa-é
Eprayim, dɔnangɨ-tɨ kí tò ngɔsi kɨ̀ dilə̱lo. 55 Ndɔ ra na̱y Pakɨ lə jipɨ-je

nà̰y ngɔsi, adɨ dow-je nà̰ d'ɨ̰ mɛ̰̀ ɓe-je-tɨ lə-dé tin 'ree ɓebo Jorijalɛ̰̀m-tɨ
kete nɔ̰̀ ndɔ Pakɨ-tɨ, kdɔ kaa rɔ-dé dɔ majal-je-tɨ. 56 Dɛ̰̀ 'sangɨ Jeju, adɨ
'dəjɨ-na̰ ta takəy-tɨ lə Lubə 'panè: Ɛ̰̀ lé, sə̰i 'gɨri ká à ree lo ra na̰y-tɨ lé
əse à ree al wa? 57 ə njékun dɔ njégugné-je, kì Parisi-je d'un ndu kadɨ
kinə dow madɨ gə lo ká Jeju lé isɨ-tɨ rəmə, nane dɔ-é kadɨ d'uwə-é.

12

Kɔw Jeju mɛ̰̀ ɓe-tɨ ká Betani
Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Luk 7:36-38

1 Lokɨ nà̰y ndɔ mɛkɛ̰̀ ɓəy ɓá ndɔ ra na̰y Pakɨ à kasɨ lé, Jeju ɔw mɛ̰̀
ɓe-tɨ ká Betani ká to ɓe lə Lajar ká ndɔkɨ oy adɨ 'dubɨ-é ɓá Jeju adɨ-é tɔsɨ
ndəl ində lo tɛ̰̀ lé. 2 Lo-é-tɨ nɔ̰̀ɔ̰̀ lé, 'ra nékuso d'adɨ-é 'ra-é-né mba.
Martɨ ɓá to njèkoo go-dé ə Lajar isɨ kì mba-je natɨ ta nékuso-tɨ. 3 †Beɓa
Mari un ubɨ wale ká 'ɓa-é nár ká yərərə adɨ ətɨ majɨ rəm, là-é nà̰ rəm
ya ree ur nja Jeju-tɨ ɓá bɔr kì bəl dɔ-é; ə ba̰y ubɨ lé taa mɛ̰̀ kəy pəl-pəl.
4 Ngà Judasɨ Iskariyotɨ ká to ká káre dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju ká ɛ̰ ɓá
à to njèkun dɔ-é lé panè: 5 Ubɨ kinlé kdɔ ri ɓá tokɨ taa-né là ká à kasɨ
kəm kullə ká ndɔ ɓumutə ə ree ləbɨ njéndoo-je al wa? 6 Ɛ̰̀ pa bè lé, to
ta ɓá ɔ̰̀ mɛ̰̀-é kdɔ njéndoo-je al, ngà kdɔtalə ɛ̰ lé to njèɓogɨ; adɨ mbu
là ká tò ji-é-tɨ lé, taá-taá isɨ ɓogɨ là mɛ̰̀-é-tɨ uso. 7 Beɓa Jeju panè: 'Inà̰
dené lé jeke; ɛ̰ ra né kin bè ngəbɨ-né ndɔ dubɨ-m. 8 Njéndoo-je lé d'a
kisɨ sə-si kì ndɔ-je lay, ngà ma̰ lé, m'a kisɨ sə-si kì ndɔ-je lay al. 9 Lokɨ
kosɨ jipɨ-je ká 'tò nduy-nduy d'oo poy Jeju ká isɨ mɛ̰̀ ɓe-tɨ ká Betani nɔ̰̀ɔ̰̀
lé, dɛ̰ 'ree kdɔ kadɨ d'oo Jeju rəm, kdɔ kadɨ d'oo-né Lajar ká ndɔkɨ oy ɓá
ɛ̰ adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰̀ lé rəm tɔ. 10 Beɓa njékun dɔ njégugné-je
d'un ndu-dé kadɨ 'tɔl Lajar tɔ. 11 Kdɔ ta liə ɓá jipɨ-je nà̰ ya d'inà̰ə-dé-né
ə d'adɨ-né mɛ̰̀-dé Jeju.

Kɔw Jeju ɓebo Jorijalɛ̰̀m-tɨ
Mat 21:1-11; Mar 11:1-10; Luk 19:29-44

12 Lo aa go-tɨ lé, kosɨ dow-je ká 'tò nduy-nduy ká 'ree lo ra na̰y Pakɨ-tɨ,
d'oo poy Jeju ká isɨ ɔw kɨ mɛ̰̀ ɓebo Jorijalɛ̰̀m-tɨ. 13 Beɓa 'tə́tɨ balkəm
tan-je ji-dé-tɨ 'tilə-né kəm-é ə 'pa ta kì ndi-dé ká boy-boy 'panè:
«Kɔsgajɨ kɨ dɔ-i-tɨ!
Kadɨ Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-tɨ
ká njèree kì ri 'Baɓe ká to ngar lə Israyel-je.»

14 Jeju ingə ngon koro, ə al isɨ dɔ-é-tɨ titɨ ká 'ndàngɨ-né mɛ̰̀ mbete-tɨ
ká aa njay 'panè:

15 Ngonmandɨ ká ɓebo Siyɔ̰̀-tɨ,* 'ɓəl al.
'Oo, ngar lə-i isɨ dɔ ngon koro-tɨ isɨ ree.

16 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, njéndó né-je liə 'gə mɛ̰̀ né-je ká ra né kinlé al
ɓəy; ngà lokɨ Lubə ulə riɓa dɔ-é-tɨ ɓəy ɓá mɛ̰̀-dé ole dɔ-tɨ titɨ ká né-je
kinlé, 'ndàngɨ ta-é mɛ̰̀ mbete-tɨ 'sɔbɨ-né dɔ-é adɨ né-je kinlé, 'ra kdɔ
ta liə.

17 Kosɨ dow-je ká ndɔkɨ d'a̰ kì Jeju natɨ ɓá ɓa-né Lajar ɓe nin-tɨ adɨ-é
tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰̀ lé, d'ɔr poy-é d'adɨ dow-je. 18 Gin-é kin ɓá kosɨ
dow-je 'tilə-né kəm Jeju; kdɔtalə koo ká d'oo poy nékɔjɨ ká ndɔkɨ ɛ̰ ra

† **12:3** 12:3 Luk 7:37,38 * **12:15** 12:15 Ngonmandɨ ká ɓebo Siyɔ̰̀-tɨ lé tɔjɨ dow-je ká ɓebo Jorijalɛ̰̀m-tɨ (Jkr 9:9).

lé. 19 Beɓa Parisi-je d'idə-na̱ 'panè: Ooi, sə̱i a̱i kare ngá ɓan al! Dow-je
lay ya d'un go-é.

Jeju pa ta kí sɔbɨ dɔ koy-é

20 Grɛkɨ-je madɨ d'ɔw dan dow-je-tɨ kí d'ɔw Jorijale̱m ndɔ ra na̱y Pakɨ-
tɨ kdɔ kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰ Lubə-tɨ. 21 Beɓa d'ɔw rɔ Pilipɨ-tɨ kí to dow
kí Betsayda, dɔnangɨ Galile-tɨ 'dəjɨ-é 'panè: «'Ba-ji, j'ndigɨ koo Jeju.»
22 Beɓa Pilipɨ ɔw idə Andre, adɨ de̱ joo lay d'ɔw d'idə Jeju.

23 Jeju idə-dé panè: Dɔkaglo asɨ kadɨ Lubə ulə riɓa dɔ Ngon lə dow-tɨ
ngá. 24 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; kinə dow un ka̱a̱ ko dubɨ nangɨ adɨ
oy al lé, à ra kárɛ-rè; ngà kinə 'dubɨ nangɨ d'adɨ oy rəmə, à kubə kdɔ
kandɨ na̱a̱. 25 †Dow kí ta rɔ-é to-é na̱a̱ rəmə à tujɨ rɔ-é, ngà dow kí ta rɔ-é
to-é al dɔnangɨ-tɨ nè lé, à kajɨ rɔ-é kajɨ kí sartagangɨ tɔ. 26 Kinə dow
ndigɨ ra kullə kadɨ-m rəmə, kadɨ dowbé un go-m ə lokɨ ma̱ m'isɨ-tɨ lé,
lo-é ya ngonnjèkullə lə-m à kisɨ-tɨ tɔ. Kinə dow ra kullə adɨ-m lé, Bɔbɨ-
m à kulə riɓa dɔ-é-tɨ tɔ. 27 Kí nè kinlé, dɔ-m təl wəksə. Əjè m'panè ri
ngá wa? Kadɨ m'panè Bɔbɨ-m, 'ajɨ-m dɔkaglo-tɨ kin wa? Ngà kɔ̰ kin ya
ɓá ma̱ m'ree kdɔ ɓá m'te̱e̱-né sar dɔkaglo-tɨ kin tin. 28 Bɔbɨ-m, 'adɨ ri-i
ɓa!

Rəmə ndi dow ɓa me̱e̱ dɔra̱-tɨ panè: M'adɨ ri-m ɓa ə m'a təl kadɨ
ri-m ɓa ya ɓəy.

29 Kosɨ dow-je kí d'a̱ lo-é-tɨ kí d'oo ndi dow lé, 'panè to ndi ɓá ndàngɨ.
De̱ kí dan-tɨ-je 'panè: To malayka ɓá pa siə ta. 30 Beɓa Jeju təl un ta
panè: Ndi dow kinlé ɓa kdɔ ta lə-m al ngà ɓa kdɔ ta lə-si. 31 Kí ngɔsnè-
tɨ kinlé, to dɔkaglo gangta dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè ngá; kí nè kinlé
to dɔkaglo tubə njèkɔ̰ɓe† kí dɔnangɨ-tɨ nè kɔgɨ ngá. 32 Ngà ma̱ rəmə,
lokɨ d'a kun-m dɔnangɨ-tɨ nè kɨ taá lé, m'a kɔr dow-je lay go-m-tɨ. 33 Jeju
pa bè kdɔ tɔjɨ-né kəm rəbɨ koy kí e̱ à koy. 34 Beɓa kosɨ dow-je 'panè:
Ndukun lə-ji ndó-ji kí Kristɨ‡ lé à kisɨ kəm sartagangɨ; ngà ban ɓá i
'panè: Tò kadɨ d'a kun Ngon lə dow kɨ taá ɓəy wa? Na̱á ɓá to Ngon lə
dow lé wa? 35 Jeju idə-dé panè: Lo kí ndógɨ tò dan-si-tɨ nè kɨ mbɔr se̱
ɓəy. Lo kí ndógɨ kí ingəi kinlé, 'njiyəi-tɨ kdɔ kadɨ londul ubə-si nangɨ
busɨ al. Kdɔtalə dow kí njiyə londul-tɨ lé, e̱ gə lo kí isɨ ɔw-tɨ al. 36 Lokɨ
lo kí ndógɨ tò dan-si-tɨ nè ɓəy lé, adi-é me̱e̱-si kdɔ kadɨ 'təli-né ngan-je
lə lo kí ndógɨ.

Jeju pa ta kin bè rəmə ɔtɨ ɔw ɓɔyɔ rɔ-é ngərəngɨ sə-dé.

Ta kí sɔbɨ dɔ me̱e̱ngɔa̱ lə kosɨ dow-je

37 Jeju ra nékɔjɨ-je na̱a̱ takəm-dé-tɨ ya ngà, de̱ d'adɨ-é me̱e̱-dé al, 38 bè
kdɔ kadɨ ta kí Ejay kí njèpata kí ta Lubə-tɨ pa lé, né-é ra né; ndɔkɨ Ejay
panè: 'Baɓe, ta-je kí j'idə-dé kinlé, na̱á ɓá oo adɨ to ta kí tɔgrɔ-tɨ wa? Ə
na̱á ɓá 'Baɓe tɔjɨ-é tógɨ liə adɨ-é oo wa? 39 Lo kadɨ d'adɨ me̱e̱-dé goto,
titɨ kí ndɔkɨ Ejay pa-né ɓəy panè: 40 Lubə utɨ kəm-dé kdɔ kadɨ d'oo lo
al rəm, ɓá Lubə adɨ me̱e̱-dé nga̱ kdɔ kadɨ lé d'oo ta kàrè 'gə me̱e̱-é al
rəm; nè d'a kɨ̰ kɨ̰nə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ kdɔ kadɨ n'ɨ̰ n'ajɨ-dé.
41 Ejay lé oo né riɓa lə Jeju kete ɓá e̱ pa ta kin bè sɔbɨ-né dɔ-é. 42 Bè ya
kàrè, dan 'boy-je-tɨ lə jipɨ-je lé, dow-je na̱a̱ ya d'adɨ me̱e̱-dé Jeju tɔ; ngà

† **12:25** 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33 † **12:31** 12:31 Njèkɔ̰ɓe kí dɔnangɨ-tɨ nè kinlé to Sú. ‡ **12:34** 12:34 Kristɨ lé kɔr me̱e̱-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

ɓəl ɓá 'ɓəl kidə dow-je, kdɔtalə Parisi-je kɨ́ d'a tubə-dé kɔgɨ kəykəwna̱-tɨ lə-dé. 43 Kdɔtalə Parisi-je lé, nəl-dé n̨a̱ kadɨ dow-je 'pitɨ-dé tɔy kadɨ Lubə ɓá pitɨ-dé. 44 Jeju ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè: Dow kɨ́ adɨ-m mɛ̨ɛ̨-é lé, to ma̱ ɓá dowbé adɨ-m mɛ̨ɛ̨-é al, ngà to njèkulə-m ɓá ɛ̨ adɨ-é mɛ̨ɛ̨-é tin. 45 Ə dow kɨ́ oo-m rəmə, oo njèkulə-m tɔ. 46 Ma̱ lé, m'to lo kɨ́ ndógɨ kɨ́ m'ree dɔnangɨ-tɨ nè, kdɔ kadɨ dow kɨ́ adɨ-m mɛ̨ɛ̨-é ə isɨ londul-tɨ al ngá. 47 Kinə dow kɨ́ oo ta lə-m ɓá təl rɔ-é go-tɨ al lé, ma̱ ɓá m'a gangta dɔ-é-tɨ al; kdɔtalə ma̱ m'ree kdɔ gangta dɔ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ al, ngà m'ree kdɔ kajɨ-dé. 48 Dow kɨ́ mbatɨ-m rəm, təl rɔ-é go ta-tɨ lə-m al rəm lé, njègangta dɔ-é-tɨ ya isɨ nɔ̨ɔ̨. Ta-je kɨ́ m'pa kin ya à gangta dɔ-é-tɨ dɔbəy ndɔ-tɨ. 49 Kdɔtalə ta-je kɨ́ m'pa lé, m'un kɨ̀ dɔ-m ɓá m'pa al, ngà to ta-je kɨ́ Bɔbɨ-m kɨ́ njèkulə-m ɓá un ndu adɨ-m m'idə dow-je rəm, m'pa rəm. 50 Ma̱ m'gə kɨ́ ndukun lə Bɔbɨ-m lé, adɨ dow-je kiskəm kɨ́ sartagangɨ. Beɓa ta kɨ́ ma̱ m'pa lé, m'pa titɨ kɨ́ Bɔbɨ-m idə-m-né ya.

Sɔ̨y ta-je kɨ́ Jeju ɔjɨ kɨ̀ njéndó né-je liə

13

Jeju togɨ nja njéndó né-je liə
Mat 26:19-20; Mar 10:35-45; Luk 22:14-18,24-27

1 Ndɔ ra na̱y Pakɨ na̱y ngɔsi ə Jeju gə kɨ́ dɔkàdì asɨ kadɨ n'a kin̨ə dɔnangɨ kdɔ təl kɔw rɔ Bɔbɨ-nè-tɨ gogɨ. Jeju kɨ́ to njèndigɨ dow-je liə kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé, ndigɨ-dé ndigɨ kɨ́ ɔr njutɨ. 2 Kete ɓá kadɨ d'isɨ ta nékuso-tɨ ya rəmə Sú ulə ta mɛ̨ɛ̨ Judasɨ-tɨ kɨ́ to ngon lə Sima̱ Iskariyotɨ kadɨ un dɔ Jeju. 3 Jeju gə kɨ́ Bɔbɨ-n'ɛ̀ in̨ə né-je lay ji-n'ɛ̀-tɨ ə n'ɛ̀ n'i̱ rɔ Bɔbɨ-n'ɛ̀ Lubə-tɨ adɨ n'a təl kɔw rɔ-é-tɨ gogɨ. 4 Jeju i̱ ta nékuso-tɨ, tɔr kubɨ-je kɨ́ rɔ-é-tɨ ə un takubɨ dɔ-né ɓədɨ-é. 5 Go-tɨ, ungɨ man mɛ̨ɛ̨ ba̱y-tɨ ə togɨ-né nja njéndó né-je liə, rəmə bɔr kɨ̀ takubɨ kɨ́ dɔ-né ɓədɨ-é lé. 6 Lokɨ ree tɛ̨ɛ̨ dɔ Sima̱ Piyər-tɨ rəmə Sima̱ idə-é panè: «Dé! 'Ɓaɓe, kadɨ i ɓá 'togɨ nja-m?» 7 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Né kɨ́ m'isɨ m'ra kinlé, i a gə gin-é kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin al, ngà 'a ree gə ɓəy.» 8 Piyər ilə-é-tɨ panè: «Bè al, 'a togɨ nja-m nda̱ al.» Jeju ilə-é-tɨ panè: «Kinə m'togɨ nja-i al lé, i a to 'lə-m al.» 9 Sima̱ Piyər idə-é panè: «'Ɓaɓe, kinə tò bè rəmə, 'togɨ nja-m par al, ngà 'togɨ ji-m rəm, ɓá dɔ-m rəm tɔ!» 10 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Dow kɨ́ ndogɨ man lé, rɔ-é lay ya aa njay ngá, adɨ [ɔw ndoo kadɨ togɨ nja-é ya par.] Sə̨i kàrè rɔ-si aa njay tɔ; ngà to sə̨i lay al.» 11 Kdɔtalə Jeju gə dow kɨ́ à kun dɔ-é ɓətɨ. Gin-é kin ɓá ɛ̨ pa-né panè: «To sə̨i lay ɓá aai njay al.» 12 †Ngà lokɨ Jeju togɨ nja njéndó né-je liə lay ə təl tulə kubɨ-je liə rɔ-é-tɨ gogɨ lé, ɛ̨ təl isɨ ta tablə-tɨ ə idə-dé panè: «Né kɨ́ m'ra sə-si kinlé 'gəi mɛ̨ɛ̨-é ɓan wa? 13 Ba kɨ́ sə̨i 'ɓai-mi "Njèndó dow-je né" rəm, "'Ɓaɓe" rəm lé, to tó-é ya kdɔ m'to njèndó dow-je né rəm, ɓá m'to 'Ɓaɓe rəm. 14 Beɓa kinə ma̱ kɨ́ m'to 'Ɓaɓe rəm, m'to Njèndó dow-je né rəm ya m'togɨ nja-si lé, sə̨i ya kàrè tò kadɨ a togi nja-na̱ tɔ. 15 Kdɔtalə m'ra néndajɨ kin bè kdɔ kadɨ sə̨i kàrè 'rai titɨ kɨ́ m'ra-né sə-i kin bè tɔ. 16 †Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; ngonnjèkullə à to 'boy kitə 'ɓa-é al rəm, ɓá njèkɔwkulə à kitə njèkulə-é al rəm tɔ. 17 Kinə 'gəi mɛ̨ɛ̨ né kin ə 'təli rɔ-si go-tɨ rəmə, 'toi njénékuma̱-je. 18 M'pa ta kin kdɔ ta lə-si lay al; dɛ̨ kɨ́ m'mbətɨ-dé lé, m'gə-dé. Ngà ta kɨ́ 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay

† **13:12** 13:12 Luk 22:27 † **13:16** 13:16 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja̱ 15:20

lé, tò kadɨ né-é à ra né ya. Mbete kɨ́ aa njay panè: “Njèkuso sə-m né
ya à təl gidɨ-é kadɨ-m.” 19 Ngà kɨ́ nè-tɨ kin ya m'idə-si kete ɓá kadɨ né-é
ra né ɓəy. Beɓa lokɨ né-é à ra né rəmə, sə̨i a kadi-mi mę̣ę̣-si kɨ́ M'to
njèkisɨ ya. 20 †Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dow kɨ́ uwə dow kɨ́ m'ulə-é kɨ
rɔ-é-tɨ lé, ę̣ uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ tɔ ə dow kɨ́ uwə-m kɨ rɔ-é-tɨ kin rəmə, to
njèkulə-m ɓá dowbé uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ tɔ.»

Ta lə kun kɨ́ Judasɨ à kun dɔ Jeju
Mat 26:21-25; Mar 14:18-21; Luk 22:21-23

21 Go ta-je-tɨ kɨ́ Jeju pa kinlé, mę̣ę̣-é į̣ puu adɨ panè: «Ooi majɨ, m'a
kidə-si rəsɨ; dow káre dan-si-tɨ à kun dɔ-m.» 22 Rəmə njéndó né-je
'gɔ̨-ną̣ ə 'dəjɨ-ną̣ ta, se to nạ́ ɓá Jeju pa ta kin sɔbɨ-né dɔ-é wa? 23 Káre
dan njéndó né-je-tɨ kɨ́ Jeju ndigɨ-é, isɨ mbɔ́ Jeju-tɨ ngɔsi ta nékuso-tɨ.
24 Simɔ̨ Piyər pa siə kɨ̀ dɔ kəm-é panè: «'Dəjɨ Jeju adɨ j'oo sé ę̣ pa ta
kinlé sɔbɨ-né dɔ nạ́ wa?» 25 Beɓa njèndó né kinlé tò kàdì Jeju-tɨ ə dəjɨ-
é panè: «'Ɓaɓe, dowbé lé to nạ́ wa?» 26 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Dow kɨ́
m'a gangɨ mbə̀ daną̣ kulə dan nạ́y-tɨ kadɨ-é kin ɓá à to njèkun dɔ-m.»
Rəmə Jeju ulə mbə̀ kɨ́ gangɨ daną̣ lé dan nạ́y-tɨ ə adɨ Judasɨ kɨ́ to ngon
lə Simɔ̨ Iskariyotɨ. 27 Lokɨ Judasɨ taa mbə̀ lé rəmə, tajinatɨ nè ya Satą̣
ur mę̣ę̣-é-tɨ. Ngá ɓá Jeju idə Judasɨ lé panè: «Né kɨ́ ɔw kɨ̀ ra lé 'ra
kalangɨ.» 28 Ngà njéndó né-je kɨ́ d'isɨ ta nékuso-tɨ kɨ̀ Jeju lé 'gə né kɨ́
Jeju pa ta-é lé al. 29 Ə Judasɨ lé ɓá to njèngəm là, adɨ dę̣ kɨ́ madɨ-je
dan-dé-tɨ 'gɨr kɨ́ Jeju à kidə-é panè: «'Ɔw 'ndogɨ né kɨ́ j'a rai-né ną̣y»,
al rəmə à kidə-é panè: «'Ɔw adɨ né njéndoo-je.» 30 Judasɨ taa mbə̀ kɨ́
gangɨ daną̣ lé rəmə, tajinatɨ nè ya ę̣ tę̣ę̣ ndaa-tɨ. Ə to ta kɨ́ ndɔɔ ngá.

Ndukun kɨ́ sigɨ

31 Lokɨ Judasɨ tę̣ę̣ ndaa-tɨ rəmə Jeju panè: «Kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin ya Ngon
lə dow ingə riɓa ə Lubə tɔjɨ riɓa liə kɨ̀ takul Ngon lə dow tɔ. 32 Kinə
ri Lubə ɓa kɨ̀ takul Ngon lə dow rəmə, Lubə à kadɨ ri Ngon lə dow ɓa
kɨ̀ takul-é tɔ ə à kadɨ ɓa kɨ́ tajinatɨ nè ya. 33 †Ngan-m-je, m'a kisɨ sə-si
dɔkaglo sę̣ bè par ə go-tɨ rəmə a sangi-mi. Ngà titɨ kɨ́ ndɔkɨ m'idə-né
jipɨ-je m'panè: Lo kɨ́ m'isɨ m'ɔw-tɨ lé dę̣ d'a kasɨ kɔw-tɨ al kinlé, sə̨i
kàrè, m'idə-si bè ya tɔ. 34 †M'adɨ-si ndukun kɨ́ sigɨ: 'Ndigi-ną̣. Titɨ kɨ́
mą̣ m'ndigɨ-si-né lé, 'ndigi-ną̣ bè tɔ. 35 Kinə 'ndigi-ną̣ rəmə, dow-je lay
ya d'a gə kɨ́ sə̨i 'toi njéndó né-je lə-m ya.»

Jeju idə Piyər panè n'a najɨ kɨ́ n'gə-n'ę̣ al
Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34

36 Simɔ̨ Piyər dəjɨ Jeju panè: «'Ɓaɓe, i a kɔw rá wa?» Jeju ilə-é-tɨ
panè: «Lokɨ m'a kɔw-tɨ lé, i a kasɨ kun go-m kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin al, ngà
ndɔ madɨ ɓá 'a kun go-m ɓəy.» 37 Rəmə Piyər idə-é panè: «'Ɓaɓe, m'a
kun go-i kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin al kdɔ ri wa? M'a kilə rɔ-m kɔgɨ kdɔ ta lə-i!»
38 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: «Adɨ 'a kilə rɔ-i kɔgɨ kdɔ ta lə-m wa! 'Oo
majɨ, m'a kidə-i rəsɨ; 'a najɨ panè 'gə-m al, 'gə-m al nja mutə ɓá kunjə
à nɔ̨ ɓəy.»

---

† **13:20** 13:20 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; 10:16 † **13:33** 13:33 Ją̣ 7:34 † **13:34** 13:34 Ją̣ 15:12,17; 1Ją̣ 3:23; 2Ją̣ 1:5

14

1 Adi mẹ̃ẹ̃-si gangɨ man al. Adi mẹ̃ẹ̃-si Lubə ə adi-mi mẹ̃ẹ̃-si tɔ.
2 Lokisɨ tò n̰ạ̃ mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Bɔbɨ-m. Kinə lé goto rəmə m'a kidə-si.
M'a kɔw ra lo kete kdɔ ta lə-si. 3 Beɓa lokɨ m'ɔw m'ra lo lé, m'a təl
ree kɔy-si kɔw sə-si, kdɔ kadɨ lo kí m'isɨ-tɨ ya sạ̃i a kisi-tɨ tɔ. 4 Ə lo kí
m'isɨ m'ɔw-tɨ lé sạ̃i 'gəi rəbɨ kí ɔw-tɨ gɔw. 5 Rəmə Tomasɨ idə-é panè:
'Baɓe, lo kí isɨ ɔw-tɨ lé kàrè j'gə al rəm, ngà j'a ra ban ɓá j'a gə rəbɨ-é
wa? 6 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: Mạ̃ ya m'to rəbɨ, m'to ta kí tɔgrɔ-tɨ, m'to
kiskəm. Rəbɨ kí rɔ-m-tɨ ya par ɓɨ rəbɨ kí rangɨ kí dow à kun kɔw-né
rɔ Bɔbɨ-m-tɨ goto. 7 Kinə 'gəi-mi rəmə, a gəi Bɔbɨ-m tɔ. Ə kí ngɔsnè-tɨ
kin ya 'gəi-é rəm, ooi-é rəm. 8 Rəmə Pilipɨ idə-é panè: 'Baɓe, Bɔbɨ-i
lé ya ɔjɨ-ji ə ẹ̃ kin ya asɨ-ji. 9 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: Pilipɨ, adɨ kisɨ kí
m'isɨ sə-si low nụ̃ kin ya, 'gə-m al ɓəy! Dow kí oo-m rəmə, oo Bɔbɨ-m
tɔ ə́n. Ngà ra ban ɓəy ɓá i 'panè m'ɔjɨ-si Bɔbɨ-m wa? 10 Adɨ kisɨ-m
mẹ̃ẹ̃ Bɔbɨ-m-tɨ ə kisɨ Bɔbɨ-m mẹ̃ẹ̃-m-tɨ kinlé i 'oo kí ta kí kare wa? Ta-je
kí m'idə-si m'idə-si kinlé, to ta-je kí m'un kì dɔ rɔ-m bè ɓá m'idə-si
al. Ngà to Bɔbɨ-m kí njèkisɨ mẹ̃ẹ̃-m-tɨ lé ya ɓá isɨ ra kullə-je liə tin.
11 Adi-mi mẹ̃ẹ̃-si kí mạ̃ lé m'isɨ mẹ̃ẹ̃ Bɔbɨ-m-tɨ ə Bɔbɨ-m isɨ mẹ̃ẹ̃-m-tɨ tɔ.
Lé gangɨ-é-tɨ kin al kàrè, né-je kí m'ra ra kin ya adi-mi-né mẹ̃ẹ̃-si ɓəl
ɓane. 12 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; dow kí adɨ-m mẹ̃ẹ̃-é lé, ẹ̃ kàrè à ra
né-je kí m'ra ra kinlé rəm, ɓá à ra ẹ̃ kí tò ɓəl itə kin ɓəy, kdɔ m'isɨ
m'ɔw kɨ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ. 13 Ə né lay kí 'dəji kì ri-m lé, m'a ra, kdɔ kadɨ
ri Bɔbɨ-m ɓa-né kì takul-m mạ̃ Ngon-é. 14 Kinə 'dəji-mi* né kì ri-m lé,
m'a ra né-é.

Kunmindɨ kí sɔbɨ dɔ Ndil kí aa njay
1Jạ̃ 5:3; 2:3-5; Jạ̃ 16:5-15,33

15 Kinə 'ndigi-mi lé, a təli rɔ-si go ndukun-je-tɨ lə-m. 16 Ə m'a pa ta kɨ
Bɔbɨ-m rəmə, à kadɨ-si njèsɔlmẹ̃ẹ̃ kí rangɨ kí à kisɨ sə-si ya sartagangɨ.
17 Adɨ to Ndil kí aa njay kí to njèkadɨ dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-tɨ†. Dow-je
kí dɔnangɨ-tɨ nè d'a kasɨ ndigɨ kadɨ-é isɨ mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ al, kdɔ dẹ̃ d'oo-é al
rəm, ɓá 'gə-é al rəm; ngà sạ̃i lé, 'gəi-é kdɔ isɨ sə-si ngɔsi rəm, à kisɨ
mẹ̃ẹ̃-si-tɨ rəm. 18 M'a kin̰ə-si titɨ ngan al-je bè al; m'a təl ree rɔ-si-tɨ gogɨ.
19 Dɔkaglo sẹ̃ ɓəy ə dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè d'a koo-m al ya sar ngá;
ngà sạ̃i ɓá a kooi-mi kdɔ mạ̃ m'isɨ kəm ə sạ̃i kàrè a kisi kəm tɔ. 20 Mẹ̃ẹ̃
ndɔ-é-tɨ kinlé ɓá a gəi kí mạ̃ m'isɨ mẹ̃ẹ̃ Bɔbɨ-m-tɨ rəm, sạ̃i 'nami kàdì-
m-tɨ rəm, ɓá mạ̃ kàrè m'isɨ mẹ̃ẹ̃-si-tɨ rəm tɔ. 21 Dow kí ɔw kì ndukun-je
lə-m ə təl rɔ-é go-tɨ lé, ẹ̃ ɓá to dow kí ndigɨ-m. Ə dow kí ndigɨ-m lé,
Bɔbɨ-m à ndigɨ-é rəm, mạ̃ ya kàrè m'a ndigɨ-é rəm, ɓá m'a kadɨ-é gə-m
majɨ rəm tɔ. 22 Rəmə Judɨ (ɓɨ Judasɨ Iskariyotɨ al) dəji-é panè: «'Baɓe,
kdɔ ri ɓá 'a kadɨ ndəgɨ dow-je 'gə-i al, rəmə jẹ̃ ɓá 'a kadɨ j'gə-i wa?»
23 Ə Jeju ilə-é-tɨ panè: Kinə dow ndigɨ-m lé, à təl rɔ-é go ta-tɨ lə-m ə
Bɔbɨ-m à ndigɨ-é. Jẹ̃ j'a kɔw rɔ dowbé-tɨ rəm, j'a ra ɓe mẹ̃ẹ̃-é-tɨ rəm
tɔ. 24 Ngà dow kí ndigɨ-m al lé, à təl rɔ-é go ta-je-tɨ lə-m al. Ta kí sạ̃i
ooi ta-m-tɨ kinlé to ta lə-m al, ngà to ta kí i̧ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ kí njèkulə-m
lé ya. 25 Kí m'isɨ-né sə-si nè ɓəy kin ya m'idə-si ta-je kinlé bè. 26 Ngà
njèsɔlmẹ̃ẹ̃, kí to Ndil kí aa njay kí Bɔbɨ-m à kullə-é kì ri-m lé, ẹ̃ ɓá à

---

* **14:14** 14:14 Mẹ̃ẹ̃ mbete-je kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé dɔsạ̃y kì ta grɛkɨ lé kí madɨ-je 'panè: Kinə 'dəji né kì ri-m lé, m'a ra né-é.

† **14:17** 14:17 To ta kí tɔgrɔ-tɨ kí sɔbɨ dɔ ta lə Lubə.

ree ndó-si né-je lay rəm, ɓá à kole mɛ̨ɛ̨-si dɔ né-je-tɨ lay kɨ́ m'idə-si ta dɔ-tɨ lé rəm tɔ. 27 M'iɲə̃ lapiya m'adɨ-si rəm, m'adɨ-si lapiya lə-m rəm. Mạ̃ m'adɨ-si lapiya titɨ kɨ́ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ d'adɨ-né kin bè al. Adi mɛ̨ɛ̨-si gangɨ man al rəm, 'ɓəli al rəm. 28 Kdɔ lé m'idə-si m'panè: M'a kɔw ə m'a təl ree rɔ-si-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃. Kinə 'ndigi-mi rəmə, kɔw-m kɨ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ kinlé à nəl-si. Kdɔ Bɔ̃bɨ-m lé, to dow kɨ́ boy itə-m. 29 'Ngɔsnè-tɨ kin ya m'idə-si ta dɔ né-je-tɨ kinlé kete bè, kdɔ kadɨ lokɨ né-é-je ra né rəmə adi-né mɛ̨ɛ̨-si. 30 M'a pa sə-si ta al ya sar ngá, kdɔ njèkɔ̨̃ɓe‡ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ ɔw ree nɔ̨̃ɔ̨̃. Tɔ́gɨ kɨ́ ndɛ̨ bè ya kàrè ɔw-né dɔ-m-tɨ al. 31 Ngà kadɨ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè 'gə kɨ́ mạ̃ m'ndigɨ Bɔbɨ-m, adɨ né kɨ́ ɛ̨ un ndu kadɨ m'ra lé, m'a ra. Ị̃i taá adi j'ɔ̀ti kɨ rangɨ lo kin-tɨ.

15

Kagɨ nduu-je kɨ̀ balkəm-é-je

1 Mạ̃ m'to kagɨ nduu kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ə Bɔbɨ-m ɓá to 'ɓa njènduu tɔ. 2 Balkəm nduu kɨ́ rá-rá kɨ́ ubə dɔ-m-tɨ ə andɨ al lé, Bɔbɨ-m à tugə-é kilə-é kɔgɨ ə balkəm-é kɨ́ andɨ ɓá ɛ̨ à tɔr ngan balkəm-é-je kɔgɨ kdɔ kadɨ andɨ ɲạ̃ ɓəy. 3 Ta-je kɨ́ m'ilə mbi-si-tɨ kin ya ra adɨ ngan balkəm-si-je tokɨ tɔr ngá. 4 'Tiɲə̃i kàdì-m-tɨ titɨ kɨ́ m'tiɲə̃-né kàdì-si-tɨ tɔ. Balkəm nduu lé, à kandɨ kɨ̀ dɔ rɔ-é al. À kạ̃ dɔ kagɨ-é-tɨ ɓá à kandɨ. Bè ya tɔ, sə̨i kàrè kinə 'tiɲə̃i kàdì-m-tɨ al lé, a kandi al tɔ. 5 Mạ̃ m'to kagɨ nduu ə sə̨i 'toi balkəm-é-je. Dow kɨ́ tiɲə̃ kàdì-m-tɨ ə m'tiɲə̃ kàdì-é-tɨ tɔ lé, à kandɨ ɲạ̃. Kdɔ kɨ̀ takul-m al lé, a kasi rai né madɨ al. 6 Kinə dow tiɲə̃ kàdì-m-tɨ al lé, d'a kilə-é kɔgɨ titɨ balkəm nduu bè ə à tutɨ. Balkəm nduu-je kɨ́ tutɨ lé, d'a saa kungɨ pərəə kadɨ pər ɔ̨̃. 7 Ngà kinə 'tiɲə̃i kàdì-m-tɨ ə ta lə-m tò mɛ̨ɛ̨-si-tɨ rəmə, 'dəji né lay kɨ́ mɛ̨ɛ̨-si ndigɨ ya ə a kingəi. 8 Né kɨ́ ri Bɔbɨ-m à ɓa-né ə́n: Kadɨ andi ɲạ̃, beɓa a 'tɔji kɨ́ 'toi njéndó né-je lə-m. 9 Titɨ kɨ́ Bɔbɨ-m ndigɨ-m-né lé, mạ̃ ya kàrè m'ndigɨ-si tɔ. Ạ̃i mɛ̨ɛ̨ ndigɨ-tɨ kɨ́ m'ndigɨ-si kin ya. 10 Kinə 'təli rɔ-si go ndukun-je-tɨ lə-m rəmə, a kạ̃i mɛ̨ɛ̨ ndigɨ-tɨ kɨ́ m'ndigɨ-si, titɨ kɨ́ m'təl-né rɔ-m go ndukun-je-tɨ lə Bɔbɨ-m ə́ m'ạ̃-né mɛ̨ɛ̨ ndigɨ-tɨ kɨ́ ɛ̨ ndigɨ-m kin tɔ. 11 M'pa ta-je kin bè kdɔ kadɨ gạ̃ rɔnəl lə-m kin ya tò mɛ̨ɛ̨-si-tɨ ə kadɨ rɔnəl lə-si ɔr njutɨ. 12 †Ndukun lə-m ə́n: 'Ndigi-nạ̃ titɨ kɨ́ mạ̃ m'ndigɨ-si-né kin bè tɔ. 13 Dow ilə rɔ-é kɔgɨ kdɔ nam-é-je lé, ndignạ̃ kɨ́ rangɨ kɨ́ à kitə-é ya goto ngá. 14 Kinə 'rai né-je kɨ́ m'un ndu kadɨ 'rai kinlé rəmə, sə̨i 'toi nam-m-je. 15 M'ɓa-si ngannjékullə-je al, kdɔ ngonnjèkullə lé 'gə né kɨ́ 'ɓa-é isɨ ra al. M'ɓa-si nam-m-je, kdɔ né-je kɨ́ m'ndó rɔ Bɔbɨ-m-tɨ ya m'adɨ-si 'gəi. 16 Sə̨i ɓá 'mbəti-mi al, ngà to mạ̃ ɓá m'mbəti-si ə m'ində-si kdɔ kadɨ ɔwi ə kadɨ andi, rəmə kadɨ kandɨ-si tò sartagangɨ, kdɔ kadɨ né-je lay kɨ́ a dəji Bɔbɨ-m kɨ̀ ri-m ə adɨ-si. 17 Né kɨ́ m'ndəji-si dɔ-tɨ ə́n: 'Ndigi-nạ̃.

Dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ d'ɔsɨ ta Jeju kɨ̀ njéndó né-je liə

18 Kinə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ d'ɔsɨ-si kɨ̀ ta rəmə, kadɨ 'gəi majɨ kɨ́ mạ̃ ya d'ɔsɨ-m kɨ̀ ta kete nɔ̨̃-si-tɨ. 19 Kinə 'toi kɨ́ lə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè rəmə, lé d'a ndigɨ-si kdɔ dɛ̨ lé dow-je lə-dé ɓá ndigɨ-dé. Ngà mạ̃ m'mbəti-si dan dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè adɨ sə̨i 'toi kɨ́ lə-dé al, gin-é kin ɓá d'ɔsɨ-si-né kɨ̀ ta tin. 20 †Adi mɛ̨ɛ̨-si ole dɔ ta-tɨ kɨ́ ndɔkɨ m'idə-si

‡ **14:30** 14:30 Njèkɔ̨̃ɓe kinlé to Sú. † **15:12** 15:12 Jạ̃ 13:34; 15:17; 1Jạ̃ 3:23; 2Jạ̃ 1:5 † **15:20** 15:20 Mat 10:24; Luk 6:40; Jạ̃ 13:16

'panè: «Ngonnjèkullə à to kɨ́ 'boy kitə 'ɓa-é al.» Mạ̃ ya d'ulə kəm-m ndoo kinlé, d'a kulə kəm-si ndoo ya tɔ. Mạ̃ ya 'təl rɔ-dé go ta-tɨ lə-m rəmə, d'a təl rɔ-dé go ta-tɨ lə-si ya tɔ. 21 Ngà d'a ra sə-si né-je kin lay bè kdɔ ta lə-m, kdɔ dẹ̃ 'gə dow kɨ́ njèkulə-m al. 22 Kinə lé m'ree al əse m'pa ta m'adɨ-dé al rəmə lé d'a to njéramajal-je al. Ngà kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, ta lə majal ɔr dɔ-dé-tɨ al. 23 Dow kɨ́ ɔsɨ-m kɨ̀ ta lé, ɔsɨ Bɔbɨ-m kɨ̀ ta ya tɔ. 24 Né-je kɨ́ dow kɨ́ rangɨ ra al ya m'ra dan-dé-tɨ kinlé, lé m'ra al rəmə majal lə-dé à goto. Ngà kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, dẹ̃ d'oo né-é-je lé ya, ngà d'ɔsɨ-m kɨ̀ ta rəm, d'ɔsɨ Bɔbɨ-m kɨ̀ ta rəm tɔ. 25 Ngà tò bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ 'ndàngɨ mẹ̃ẹ̃ mbete ndukun-je-tɨ lə-dé lé né-é ra né. Kdɔ 'ndàngɨ 'panè: «Dẹ̃ d'ɔsɨ-m ta kɨ̀ ndángɨ kare.» 26 «Lokɨ m'a kullə Njèsɔlmẹ̃ẹ̃, Ndil kɨ́ njèkadɨ dow-je 'gə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ à kị̃ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ ree lé, ẹ̃ ɓá à pa ta kɨ́ dɔ-m-tɨ kadɨ dow-je. 27 Ə sạ̃i kàrè a pai ta kɨ́ dɔ-m-tɨ kadɨ dow-je tɔ. Kdɔ sạ̃i ạ̃i sə-m natɨ lo kulə gin-é-tɨ nụ̃.»

16

1 M'idə-si ta-je kin bè kdɔ kadɨ né madɨ tugə-si jigɨ-tɨ al. 2 D'a tubə-si kɔgɨ mẹ̃ẹ̃ kəykəwnạ̃-je-tɨ lə jipɨ-je; ə ndɔ-je ɔw ree nɔ̃ɔ̃ kɨ́ dow-je d'a tɔl-si rəmə, d'a gɨr kɨ́ to pole ɓá d'isɨ 'pole Lubə tin. 3 D'a ra né-je kinlé bè, kdɔtalə dẹ̃ 'gə Bɔbɨ-m al rəm, ɓá 'gə-m al rəm tɔ. 4 Ngà m'idə-si ta-je kin bè kdɔ kadɨ, lokɨ ndɔ-é ree rəmə jè mẹ̃ẹ̃-si ole-né dɔ-tɨ kɨ́ ndɔkɨ m'idə-si kete ngá. Ta kinlé, m'idə-si lo kulə gin-é-tɨ al, kdɔtalə m'isɨ sə-si natɨ nè ɓəy.

Kullə ra Ndil kɨ́ aa njay

5 Kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, m'isɨ m'ɔw kɨ rɔ Njèkulə-m-tɨ ə dow káre dan-si-tɨ kɨ́ kadɨ dəjɨ-m panè: 'Isɨ 'ɔw kɨ rá wa ya kàrè goto. 6 Ngà sạ̃i adi rɔ-si atɨ-si kanạ̃nạ̃ kdɔtalə ta-je kɨ́ m'idə-si kinlé. 7 Bè ya kàrè, to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ə́ m'ɔw kɨ̀ kidə-si tin: M'ɔw ɓá à majɨ sə-si, kdɔtalə kinə m'ɔw al lé, Njèsɔlmẹ̃ẹ̃ à ree kdɔ ta lə-si al; ngà kinə m'ɔw rəmə m'a kulə siə kadɨ-si. 8 Ə lokɨ ẹ̃ à ree lé, à kuwə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè kɨ̀ ta sɔbɨ dɔ majal rəm, sɔbɨ dɔ né ra kɨ́ njururu rəm, à tɔjɨ-dé kadɨ 'gə ta kɨ́ gangɨ lə Lubə rəm tɔ. 9 À kuwə-dé kɨ̀ ta sɔbɨ dɔ majal, kdɔtalə dẹ̃ d'adɨ-m mẹ̃ẹ̃-dé al rəm; 10 sɔbɨ dɔ né ra kɨ́ njururu, kdɔtalə m'a kɔw rɔ Bɔbɨ-m-tɨ adɨ sạ̃i a kooi-mi gogɨ al rəm; 11 sɔbɨ dɔ ta kɨ́ gangɨ, kdɔtalə njèkɔ̃ɓe* kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé, 'gangɨ ta dɔ-é-tɨ ngá. 12 M'ɔw kɨ̀ ta-je nạ̃ kadɨ m'idə-si ya ngà, to ta-je kɨ́ asɨ dɔ tɔ́gɨ-si-tɨ kɨ́ nè-tɨ kin al ɓəy. 13 Lokɨ Ndil kɨ́ njèkadɨ dow-je 'gə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ à ree lé, à kɔr nɔ̃-si kadɨ 'gəi ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lay; kdɔtalə ẹ̃ à kun ta madɨ kɨ̀ dɔ-é kdɔ pa al, ngà ta-je kɨ́ ẹ̃ à koo ya ɓá à pa ə né-je kɨ́ à ra né lé, ẹ̃ à kidə-si kete tɔ. 14 Ẹ̃ à tɔjɨ riɓa lə-m, kdɔtalə ta kɨ́ ẹ̃ oo ta-m-tɨ ɓá à kidə-si. 15 Né-je lə Bɔbɨ-m lay to kɨ́ lə-m tɔ. Gin-é kinlé ɓá m'pa-né m'panè: Ta kɨ́ ẹ̃ oo ta-m-tɨ ɓá à kidə-si.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kiṇə-nạ̃ ə təl kingə-nạ̃ gogɨ

16 Jeju panè: «Dɔ̃kaglo sẹ̃ ɓəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kɨ́ rangɨ sẹ̃ ɓəy ə a təli kooi-mi gogɨ.» [Kdɔtalə m'isɨ m'ɔw rɔ Bɔbɨ-m-tɨ.]† 17 Beɓa njéndó né-je liə kɨ́ dan-tɨ-je 'dəjɨ-nạ̃ ta 'panè: Ta ri ɓá ẹ̃ ndigɨ kidə-ji

* **16:11** 16:11 Njèkɔ̃ɓe kinlé to Sú. † **16:16** 16:16 Ta-je kɨ́ tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsạ̃y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

wa? Ẹ̃ panè: «Dɔkaglo sẹ̃ ɓəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangɨ sẹ̃ ɓəy ə a təli kooi-mi gogɨ.» Rəm panè: M'isɨ m'ɔw rɔ Bɔbɨ-m-tɨ. 18 Dẹ̃ 'panè: Ta kí Jeju panè: «Dɔkaglo sẹ̃ ɓəy» kinlé, kɔr mẹ̃ẹ̃-é to ri wa? Ta kí ẹ̃ pa lé, j'gəi mẹ̃ẹ̃-é al.

19 Lokɨ Jeju gə kí njéndó né-je 'ndigɨ dəjɨ-é ta lé, idə-dé panè: Ta kí m'panè: «Dɔkaglo sẹ̃ ɓəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangɨ sẹ̃ ɓəy ə a təli kooi-mi gogɨ» lé ɓá isi 'dəji-nạ̃ kɔr mẹ̃ẹ̃-é wa? 20 Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; a nɔ̃i rəm, a ndingəi rɔ-si rəm, ngà dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè d'a ra rɔnəl; a kisi kɨ̀ rɔkatɨ kanạ̃nạ̃ ya, ngà rɔkatɨ lə-si ɓá à təl rɔnəl. 21 Lokɨ dené ɔw kɨ̀ kojɨ ngon lé, rɔ-é atɨ-é kanạ̃nạ̃, kdɔ to kaglo rɔkatɨ liə ya ɓá ree; ngà lokɨ ojɨ ngon rəmə, mẹ̃ẹ̃-é oy dɔ̃ rɔkatɨ-tɨ; rɔ-é nəl-é nạ̃, kdɔtalə ngon kí ojɨ-é dɔnangɨ-tɨ. 22 Sạ̃i kàrè, kí ngɔsnè-tɨ kinlé, rɔ-si atɨ-si kanạ̃nạ̃; ngà lokɨ m'a təl ree koo-si gogɨ lé, rɔ-si à nəl-si ə dow kí à kɔgɨ rɔnəl-é kin à goto. 23 Ə mẹ̃ẹ̃ ndɔ-é-tɨ kinlé, né kí a dəji-mi ta dɔ-tɨ à goto ngá. Ooi majɨ, m'a kidə-si rəsɨ; né kí 'dəji Bɔbɨ-m kɨ̀ ri-m lé, à ra kadɨ-si. 24 Sar ɓone kàrè, sạ̃i 'dəji né kɨ̀ ri-m al ya ɓəy. 'Dəji ə a kingəi kdɔ kadɨ rɔnəl lə-si ɔr-né njutɨ.

25 Beɓa mạ̃ m'un gosta ɓá m'idə-si-né ta ta. Ndɔ-je ɔw ree nɔ̃ɔ̃ kí m'a pa sə-si ta kɨ̀ gosta al, ngà né kí sɔbɨ dɔ Bɔbɨ-m lé, m'a kidə-si rəsɨ-rəsɨ ya. 26 Mẹ̃ẹ̃ ndɔ-é-tɨ kinlé, sạ̃i a dəji né kɨ̀ ri-m ə m'a kidə-si panè mạ̃ ɓá m'a pa ta kɨ̀ Bɔbɨ-m kdɔ ta lə-si al. 27 Kdɔ Bɔbɨ-m ya kɨ̀ dɔ-é ndigɨ-si, kdɔ sạ̃i 'ndigi-mi rəm, ɓá sạ̃i adi mẹ̃ẹ̃-si kí mạ̃ m'ị̃ rɔ Lubə-tɨ rəm tɔ. 28 Mạ̃ lé, m'ị̃ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ ɓá m'ree dɔnangɨ-tɨ nè; ngà kí ngɔsnè-tɨ kinlé, m'a kiṇə lo kí dɔnangɨ-tɨ ə m'a kɔw rɔ Bɔbɨ-m-tɨ gogɨ.

29 Beɓa njéndó né-je lə Jeju lé 'panè: 'Oo, kí nè kinlé i idə-ji ta rəsɨ-rəsɨ ɓɨ i 'pa ta kɨ̀ gosta al ngá. 30 Kí ngɔsnè-tɨ kinlé, jẹ̃ j'gə kí i 'gə né-je lay, adɨ i 'ɔw ndoo kadɨ dow ɓá dəjɨ-i ta al. Gin-é kin ɓá jẹ̃ j'adɨ-né mẹ̃ẹ̃-ji kí i lé ị̃ rɔ Lubə-tɨ ya. 31 Beɓa Jeju dəjɨ-dé panè: Adɨ sạ̃i adi mẹ̃ẹ̃-si ngá ɓan...? 32 Ooi, ndɔ ɔw ree nɔ̃ɔ̃ ə ndɔ-é lé ree rəm ngá; ndɔ-é-tɨ kinlé, a kạ̃yi-nạ̃ lay dɔ-m-tɨ, nạ̃́-nạ̃́ ya à kɔw lo liə ə a kiṇəi-mi kɨ̀ kár-m; ngà m'a kạ̃ kɨ̀ kár-m al, kdɔtalə Bɔbɨ-m ạ̃ sə-m natɨ. 33 M'idə-si ta-je kin bè, kdɔ kadɨ isi-né kɨ̀ lapiya kɨ̀ takul-m. A kingəi kɔ̃ dɔnangɨ-tɨ nè, ngà uwəi mẹ̃ẹ̃-si ngạ̃; mạ̃ lé, m'tətɨ rɔ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè.

17

Ta kí Jeju pa kɨ̀ Lubə
əbr 7:24-28; 4:14-16

1 Lokɨ Jeju pa bè lé, un kəm-é kɨ taá dɔrạ̃-tɨ ə panè: Bɔbɨ-m, dɔkàdɨ lé ree ngá. 'Adɨ ri Ngon-i ɓa kdɔ kadɨ Ngon-i kàrè adɨ ri-i ɓa tɔ. 2 I 'adɨ-é tɔ́gɨ dɔ dow-je-tɨ lay, kdɔ kadɨ dẹ̃ lay kí i adɨ-é lé, ẹ̃ adɨ-dé d'isɨ kəm sartagangɨ. 3 Ə kiskəm kí sartagangɨ lé, to ta kadɨ 'gə-i kí i ya kɨ̀ kár-i 'to Lubə kí tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá kadɨ 'gə Jeju Kristɨ kí i ulə-é rəm tɔ. 4 M'adɨ ri-i ɓa dɔnangɨ-tɨ nè; kullə kí 'adɨ-m kadɨ m'ra lé, m'ra m'tɔl ta-é. 5 Bɔbɨ-m, kí ngɔsnè-tɨ kin ya 'adɨ ri-m ɓa rɔ-i-tɨ, gangɨ-é-tɨ kí ndɔkɨ ɓa-né rɔ-i-tɨ kete nɔ̃ kində gin dɔnangɨ-tɨ kin ya. 6 Dow-je kí 'adɨ-m-dé dan dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè lé, m'adɨ 'gə-i. Dẹ̃ 'to dow-je lə-i ɓá 'adɨ-m-dé ə dẹ̃ 'təl rɔ-dé go ta-tɨ lə-i. 7 Bone bè kinlé, dẹ̃ 'gə kí né-je lay kí 'adɨ-m kinlé to né kí ị̃ rɔ-i-tɨ ya. 8 Kdɔ ta-je kí i 'idə-m lé ya ɓá m'idə-dé ə dẹ̃ 'ndigɨ dɔ-tɨ ə 'gə majɨ kí m'ị̃ rɔ-i-tɨ rəm, ɓá d'adɨ-m mẹ̃ẹ̃-dé kí to i ya ɓá ulə-m rəm

tɔ. 9 Dɛ̨ ɓá m'pa sə-i ta kdɔ-dé. M'pa sə-i ta kdɔ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ
nè al, ngà m'pa sə-i ta kdɔ dɛ̨ kɨ́ 'adɨ-m-dé, kdɔtalə 'to dow-je lə-i 10 –
ə né lə-m lay to né lə-i; ɓá né lə-i kàrè to né lə-m tɔ – dɛ̨ lé, 'to dow-je
kɨ́ d'adɨ ri-m ɓa. 11 Ma̱ m'to kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè al ngá; kdɔ m'isɨ m'ɔw kɨ
rɔ-i-tɨ nɔ̰̰; ngà dɛ̨ ɓá d'isɨ dɔnangɨ-tɨ nè ɓəy. Bɔbɨ-m kɨ́ njèkaa njay, ri-i
kɨ́ 'adɨ-m kin ya 'ngəm-dé-né, kdɔ kadɨ 'to dow-je kɨ́ káre-rè tokɨ jɛ̨ sə-i
bè. 12 †Lokɨ m'isɨ-né sə-dé ɓəy lé, ri-i kɨ́ 'adɨ-m kin ya ɓá m'ngəm-dé-
né; ə m'a̱y ngangɨ-dé kər-kər, adɨ dow káre ya kàrè tujɨ dan-dé-tɨ al.
Ngà ɛ̨ kɨ́ tò kadɨ tujɨ lé ya par ə tujɨ; bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ mbete kɨ́ aa njay
pa lé, né-é ra né. 13 Bone bè kinlé, m'isɨ m'ɔw kɨ rɔ-i-tɨ ə ta-je kinlé
m'pa dɔnangɨ-tɨ nè bè, kdɔ kadɨ rɔnəl lə-m kɨ́ to rɔnəl kɨ́ ɔr njutɨ kin
tò-né mɛ̨̰̰-dé-tɨ. 14 M'adɨ-dé ta lə-i ə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ d'ɔsɨ-dé kɨ̀ ta,
kdɔtalə dɛ̨ 'to 'lə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ al titɨ kɨ́ ma̱ m'to-né 'lə dow-je
kɨ́ dɔnangɨ-tɨ al kin bè tɔ. 15 M'dəjɨ-i kadɨ 'ɔy-dé kɨ rangɨ dɔnangɨ-tɨ al,
ngà ngəm ɓá kadɨ 'ngəm-dé kadɨ Njèmɛ̨̰̰ndul tujɨ-dé al. 16 Dɛ̨ 'to kɨ́
dɔnangɨ-tɨ nè al, titɨ kɨ́ ma̱ kàrè m'to-né kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè al kin bè tɔ.
17 I ya kadɨ 'ində-dé tagay kɨ̀ takul ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. Ə Ta lə-i to ta kɨ́ tɔgrɔ-
tɨ. 18 Ma̱ kàrè m'ulə-dé dɔnangɨ-tɨ titɨ kɨ́ i 'ulə-m-né dɔnangɨ-tɨ kin bè
tɔ. 19 Ma̱ ya m'ɔr rɔ-m m'ində tagay kdɔ ta lə-dé, kdɔ kadɨ dɛ̨ kàrè tò
tagay kɨ̀ takul ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ tɔ. 20 M'pa sə-i ta kdɔ ta lə-dé dɛ̨ kan ya par
al, ngà kdɔtalə dɛ̨ kɨ́ d'a koo ta-je lə-dé ə d'a kadɨ-m-né mɛ̨̰̰-dé rəm tɔ.
21 M'dəjɨ-i bè kdɔ kadɨ dɛ̨ lay ya 'to dow-je kɨ́ káre-rè. Bɔbɨ-m, titɨ kɨ́ i
'isɨ-né mɛ̨̰̰-m-tɨ rəm, ma̱ m'isɨ-né mɛ̨̰̰-i-tɨ rəm kinlé, kadɨ dɛ̨ kàrè ['to
dow-je kɨ́ káre-rè]* ə d'isɨ mɛ̨̰̰-ji-tɨ tɔ; kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè
'gə-né kɨ́ to i ɓá 'ulə-m. 22 Ə riɓa kɨ́ 'adɨ-m kin ya, ma̱ m'adɨ-dé tɔ; kdɔ
kadɨ 'to-né dow-je kɨ́ káre tokɨ jɛ̨ sə-i bè. 23 – Ma̱ m'isɨ mɛ̨̰̰-dé-tɨ ə i 'isɨ
mɛ̨̰̰-m-tɨ tɔ – kdɔ kadɨ 'to dow-je kɨ́ mɛ̨̰̰ kasɨ-na̱ lə-dé ɔr njutɨ, bè kdɔ
kadɨ dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ 'gə-né kɨ́ to i ɓá 'ulə-m rəm, ɓá kadɨ 'gə-né kɨ́
i 'ndigɨ-dé titɨ kɨ́ i 'ndigɨ-m-né kin bè rəm tɔ. 24 Bɔbɨ-m, dɛ̨ kɨ́ 'adɨ-m-dé
lé, lo kɨ́ m'a kisɨ-tɨ ya m'ndigɨ kadɨ d'isɨ-tɨ sə-m tɔ; kdɔ kadɨ d'oo riɓa
kɨ́ i 'ulə dɔ-m-tɨ kinlé kɨ̀ kəm-dé. Kdɔ kete nɔ̰̰ kində gin dɔnangɨ-tɨ nu̱
ya i 'ndigɨ-m. 25 Bɔbɨ-m kɨ́ njèra né kɨ́ njururu, dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè
'gə-i al; ngà ma̱ m'gə-i rəm, ɓá dɛ̨ kan kàrè 'gə kɨ́ to i ɓá 'ulə-m rəm
tɔ. 26 Ma̱ m'adɨ 'gə ri-i rəm, m'a kadɨ 'gə ya ɓəy, kdɔ kadɨ ga̱ ndigɨ kɨ́ i
'ndigɨ-m kinlé tò mɛ̨̰̰-dé-tɨ rəm, ɓá kadɨ m'isɨ mɛ̨̰̰-dé-tɨ rəm tɔ.

Koy kɨ̀ tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̰̰ lə Jeju

18

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kuwə Jeju
Mat 26:36-54; Mar 14:32-50; Luk 22:39-51

1 Lokɨ Jeju pa ta-je kin bè ngá ɓá, dɛ̨ kɨ̀ njéndó né-je liə 'tɛ̨̰̰ d'ɔw
d'ində wol man kɨ́ 'ɓa-é Sedrɔ̰ 'gangɨ d'ɔw kəl-é kɨ́ nu̱-tɨ. Lo-é kinlé, lo
ndɔr tò-tɨ nɔ̰̰ ɓá dɛ̨ kɨ̀ njéndó né-je liə d'ɔw-tɨ. 2 Ə Judasɨ kɨ́ to njèkun
dɔ Jeju lé, gə lo ndɔr kinlé tɔ. Kdɔtalə to lo kɨ́ Jeju dɛ̨ kɨ̀ njéndó né-je
liə d'ɔw-tɨ low-low. 3 Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ Parisi-je d'ɔr
kosɨ asgar-je, kɨ̀ njéngəm takəy lə Lubə d'adɨ Judasɨ. Beɓa ɛ̨ ɔr nɔ̰̰-dé

† **17:12** 17:12 Ja̱ 13:18 * **17:21** 17:21 Ta-je kɨ́ tò mbunə̱ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨̰̰ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsa̱y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

ɔw sə-dé lo ndɔr-tɨ lé. Dẹ̃ d'ɔw kɨ̀ lampɨ-je, kɨ̀ pər ngəl-je, kɨ̀ nérɔ-je ji-dé-tɨ.

4 Jeju gə né-je lay kɨ́ à tẹ̃ẹ̃ dɔ-é-tɨ; beɓa ẹ̃ ree rɔ-dé-tɨ dəjɨ-dé panè: 'Sangi nạ́ wa? 5 Ə dẹ̃ d'ilə-é-tɨ 'panè: J'sangɨ Jeju kɨ́ Najarɛtɨ-tɨ. Jeju idə-dé panè: Mạ ya m'ạ̃ nè tin. Rəmə Judasɨ kɨ́ njèkun dɔ-é lé ạ̃ sə-dé natɨ. 6 Lokɨ Jeju idə-dé panè: Mạ ya mạ̃ nè tin rəmə, asgar-je, kɨ̀ njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl 'gɨr kɨ̀ go-dé ə 'tusɨ nangɨ. 7 Beɓa Jeju təl dəjɨ-dé ya ɓəy panè: Nạ́ ɓá 'sangi-é wa? Dẹ̃ 'panè: J'sangɨ Jeju kɨ́ Najarɛtɨ-tɨ. 8 Jeju idə-dé panè: M'idə-si m'panè: Mạ ya m'ạ̃ nè tin. Kinə to mạ ɓá 'sangi-mi rəmə, iṇ̃əi njéndó né-je lə-m kin adi d'ɔw. 9 Jeju pa ta kin bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ ndɔkɨ ẹ̃ pa lé, né-é ra-né né; ndɔkɨ ẹ̃ panè: «Bɔbɨ-m, dow-je kɨ́ 'adɨ-m-dé kinlé, kɨ́ káre ya kàrè m'iṇ̃ə-é m'adɨ tujɨ kɔgɨ al.»

10 Simọ̃ Piyər ulə kiyərɔ rɔ-é-tɨ nọ̃ọ̃ ə ɔr tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə. Rəmə tugə mbi-é kɨ́ dɔ jikɔl ndətɨ ya gangɨ. Ngonnjèkullə kinlé ri-é lə Malkusɨ. 11 †Rəmə Jeju idə Piyər lé panè: 'Ulə kiyərɔ lə-i saba-é-tɨ gogɨ. Kọ̃ kɨ́ Bɔbɨ-m ində dɔ-m-tɨ kadɨ m'ingə lé, m'a kingə ya al wa?

Jeju ạ̃ nọ̃ An-je-tɨ kɨ̀ Kayipɨ, Piyər najɨ panè n'gə Jeju al
Mat 26:57-75; Luk 22:54-65

12 Beɓa njèkun dɔ asgar-je, kɨ̀ kosɨ asgar-je, kɨ̀ njégəm né-je lə jipɨ-je d'uwə Jeju 'tɔ́-é. 13 Rəmə dẹ̃ d'ɔw siə ɓe lə An ya kete. An lé to məm Kayipɨ*. Mẹ̃ẹ̃ ɓal-é-tɨ kinlé, Kayipɨ ɓá to burə dɔ njégugné-je lə Lubə. 14 †Ə Kayipɨ kinlé ɓá ndɔkɨ ɔjɨ ta jipɨ-je panè: «Dow káre-rè kɨ́ kadɨ oy ə jipɨ-je lay d'oy-né al lé to né kɨ́ majɨ ṇạ.»

15 Ngà Simọ̃ Piyər dẹ̃ kɨ̀ njèndó né lə Jeju káre d'un go Jeju. Njèndó né lə Jeju kinlé, burə dɔ njégugné-je lə Lubə gə-é kete ə ẹ̃ ɓá ɔw kɨ̀ Jeju natɨ mẹ̃ẹ̃ ndògɨ-tɨ lə burə dɔ njégugné-je lé. 16 Ngà Piyər ɓá ạ̃ ndaa-tɨ tarəbɨ-tɨ ngɔsɨ. Rəmə njèndó né lə Jeju kɨ́ burə dɔ njégugné-je lə Lubə gə-é lé, tẹ̃ẹ̃ pa ta kɨ̀ dené kɨ́ njèkạ̃ takəy-tɨ ə adɨ Piyər ree kəy. 17 Rəmə ngonnjèkullə kɨ́ dené kɨ́ njèkạ̃ takəy-tɨ lé, pa kɨ̀ Piyər panè: I ya kàrè 'to kɨ́ dan njéndó né-je-tɨ lə dingəm kanlé tɔ al wa? Ə Piyər panè: Kuy! Mạ m'to kɨ́ dan-dé-tɨ al. 18 Ngannjékullə-je lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə dẹ̃ kɨ̀ njéngəm takəy lə Lubə 'ra pər d'ạ̃ ta-tɨ d'ạ̃ 'ndibɨ kdɔtalə kul ọ̃; Piyər kàrè ạ̃ sə-dé ta pər-tɨ lé ạ̃ ndibɨ tɔ.

19 Burə† dɔ njégugné-je lə Lubə dəjɨ Jeju ta kɨ́ dɔ njéndó né-je-tɨ liə rəm, ɓá dəjɨ-é ta kɨ́ dɔ néndó-tɨ liə rəm tɔ. 20 Beɓa Jeju ilə-é-tɨ panè: Mạ m'pa ta rəsɨ-rəsɨ m'idə dow-je. M'ndó né dow-je mẹ̃ẹ̃ kəykəwnạ̃-je-tɨ lə jipɨ-je, kɨ̀ takəy-tɨ lə Lubə kɨ́ to lo-je kɨ́ jipɨ-je 'kəw-nạ̃-tɨ; ə ta kɨ́ m'pa kɨ̀ gidɨ ngọ̃y ya goto. 21 Mạ ə i 'dəjɨ-m ta kdɔ ri wa? 'Dəjɨ dẹ̃ kɨ́ m'ndó-dé né lé ya 'oo se ri ɓá m'ndó-dé wa? Né-je kɨ́ m'ndó-dé lé, dẹ̃ 'gə majɨ. 22 Lokɨ Jeju pa ta kinlé bè rəmə, kɨ́ káre dan njéngəm takəy lə Lubə ində mbɔ́-é ə panè: Burə dɔ njégugné-je lə Lubə lé ya ɓá i 'pa siə ta bè wa? 23 Jeju ilə-é-tɨ panè: Kinə ta kɨ́ m'pa lé majɨ al ə 'idə-m adɨ m'oo; ə kinə ta kɨ́ m'pa lé majɨ ə 'ində-m kdɔ ri wa?

---

† **18:11** 18:11 Mat 26:39; Mar 14:36; Luk 22:42 * **18:13** 18:13 Kayipɨ lé ɓá taa ngon lə An kɨ́ dené. † **18:14** 18:14 Jạ 11:49,50 † **18:19** 18:19 Njèdəjɨ Jeju ta nè kinlé to An kɨ́ ndɔkɨ to burə dɔ njégugné-je kete.

24 Beɓa An ulə kɨ̀ Jeju kɨ̀ ji-é kɨ́ dɔɔ lé bè ya rɔ Kayipɨ-tɨ‡ kɨ́ to burə dɔ
njégugné-je lə Lubə. 25 Ə Simɔ̰ Piyər lé rəmə a̰ ta pər-tɨ nɔ̰ɔ̰ a̰ ndibɨ.
Beɓa 'pa siə 'panè: I ya kàrè 'to kɨ́ dan njéndó né-je-tɨ liə tɔ al wa?
Piyər najɨ panè: Kuy! Ma̰ m'to kɨ́ dan-dé-tɨ al. 26 Rəmə dow káre dan
ngannjékullə-je-tɨ lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə kɨ́ to nojɨ dingəm kɨ́
Piyər tugə mbi-é gangɨ lé panè: «I kan, m'oo-i siə mɛ̰ɛ̰ ndɔr-tɨ tɔ al
wa?» 27 Piyər təl najɨ ya ɓəy rəmə, tajinatɨ nè ya kunjə nɔ̰.

Ka̰ Jeju nɔ̰ Pilatɨ-tɨ, Piyər təl najɨ kɨ́ n'gə Jeju al
Mat 27:1-2,11-30; Mar 15:1-9; Luk 23:1-25

28 Go-tɨ, 'boy-je lə jipɨ-je d'ɨ̰ kɨ̀ Jeju ɓee lə Kayipɨ kɨ̀ ndɔge ratɨ d'ɔw
siə mɛ̰ɛ̰ ndògɨ-tɨ lə Gubərnər. Ngà dɛ̰ ɓá d'andɨ mɛ̰ɛ̰ ndògɨ-tɨ al, kdɔ
kadɨ 'ngəm rɔ-dé kadɨ d'aa njay kdɔ kɔw-né lo nékuso Pakɨ-tɨ.§ 29 Beɓa
Pilatɨ ɔw ingə-dé ndaa-tɨ dəji-dé panè: Ta ri ɓá sə̰i iləi dɔ dingəm-tɨ kan
wa? 30 Dɛ̰ d'ilə-é-tɨ 'panè: Kinə ɛ̰ ra né kɨ́ majɨ al al lé, j'a ree siə rɔ-i-tɨ
nè al. 31 Beɓa Pilatɨ idə-dé panè: Sə̰i ya 'taai-é ɔwi 'gangi ta dɔ-é-tɨ
kɨ̀ ndukun lə-si. Dɛ̰ jipɨ-je lé, d'idə-é 'panè: Jɛ̰ lé, j'ɔw kɨ̀ tógɨ kɨ́ kadɨ
j'təl-né dow al. 32 †Bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ Jeju pa sɔbɨ dɔ kəm rəbɨ koy-é lé,
né-é ra-né né.
33 Pilatɨ təl ɔw mɛ̰ɛ̰ ndògɨ-tɨ gogɨ ə ɓa Jeju dəji-é panè: «Se i ya ɓá 'to
ngar lə jipɨ-je lé wa?» 34 Jeju ilə-é-tɨ panè: «Ta kinlé, i ya ɔjɨ mɛ̰ɛ̰-i-tɨ ɓá
'pa, əse to dow-je kɨ́ rangɨ ɓá d'idə-i ta kɨ́ dɔ-m-tɨ wa?» 35 Pilatɨ ilə-é-tɨ
panè: «Ma̰ m'to jipɨ tɔ wa? Dow-je lə-i ya dɛ̰ kɨ̀ njékun dɔ njégugné-je
lə Lubə ɓá 'ree sə-i rɔ-m-tɨ nè; ə to ri ɓá i 'ra wa?» 36 Jeju ilə-é-tɨ panè:
«Kɔ̰ɓe lə-m to kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè al. Kinə kɔ̰ɓe lə-m to kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè
rəmə, lé ngannjékullə-je lə-m d'a rɔ kdɔ ta lə-m, kdɔ kadɨ dow ilə-m ji
jipɨ-je-tɨ al; ngà kɨ́ nè kinlé kɔ̰ɓe lə-m goto dɔnangɨ-tɨ nè.» 37 Beɓa Pilatɨ
pa kɨ̀ Jeju panè: «'Adɨ i 'to ngar ə́n na̰?» Jeju ilə-é-tɨ panè: «Ta ya 'pa
ta-i-tɨ tin, m'to ngar ya. Gin kojɨ kɨ́ d'ojɨ-m, kɨ̀ ree kɨ́ m'ree dɔnangɨ-tɨ
nè lé, to ta lə kadɨ m'pa ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ m'adɨ dow-je. Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ to
dow lə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəmə à koo ta lə-m.» 38 Pilatɨ dəji-é panè: «Ri ɓá to
ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ wa?» Go ta-tɨ kinlé, Pilatɨ təl ɔw rɔ jipɨ-je-tɨ ndaa-tɨ idə-dé
panè: «Né kɨ́ m'a gangɨ-né ta dɔ-é-tɨ ya m'oo al.» 39 Ngà to nékoɓe
lə-si kadɨ ɓal-é ɓal-é ya kaglo ra na̰y Pakɨ rəmə, m'ilə dangay káre taá
m'adɨ-si lé, se 'ndigi kadɨ m'ilə ngar lə jipɨ-je taá m'adɨ-si wa? 40 Beɓa
dɛ̰ 'təl d'ur kɔɔl boy-boy 'panè: «Barabasɨ ɓá ilə-é taá, ɓɨ dow kan al!»
Ə Barabasɨ lé, to bɔkaya dow.

19

1 Beɓa Pilatɨ adɨ d'uwə Jeju d'ində-é kɨ̀ ndəy marɔw.
2 Asgar-je d'ojɨ kɔn d'adɨ to jɔgɨ ngar d'ulə dɔ-é-tɨ, ɓá d'ulə kubɨ kɨ́
kər yəl-yəl kɨ́ là-é n̰a̰ rɔ-é-tɨ; 3 ə d'ɔtɨ kɨ rɔ-é-tɨ 'panè: Lapiya ɓoo, ngar
lə jipɨ-je! Lapiya ɓoo, ngar lə jipɨ-je! Ə 'tində mbɔ́-é tɔ.
4 Go-tɨ, Pilatɨ təl tɛ̰ɛ̰ ndaa-tɨ idə jipɨ-je panè: Ooi, m'a təl ree siə ndaa-
tɨ gogɨ kadɨ-si, kdɔ kadɨ 'gəi kɨ́ né kɨ́ m'a gangɨ-né ta dɔ-é-tɨ ya m'oo al.

‡ **18:24** 18:24 An ulə kɨ̀ Jeju rɔ Kayipɨ-tɨ kdɔ ɓal-é-tɨ kinlé, Kayipɨ ɓá to burə dɔ njégugné-je.
§ **18:28** 18:28 Jipɨ-je 'mbatɨ kɔw mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə gubərnər kdɔ ɛ̰ to jipɨ al. Jipɨ kɨ́ ɔw mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə dow kɨ́ to jipɨ al lé, à kuso né lo ra na̰y Pakɨ-tɨ al. † **18:32** 18:32 Ja̱ 3:14; 12:32

5 Beɓa Jeju tɛ̨ɛ̨ ndaa-tɨ kɨ̀ jɔgɨ kun lé dɔ-é-tɨ rəm, ɓá kɨ̀ kubɨ kí kər yəl-
yəl kí là-é n̨ą̣ lé rɔ-é-tɨ rəm tɔ. Ə Pilatɨ idə-dé panè: Ooi dingəm lé ə́ ą̣
tin!
6 Lokɨ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ njéngəm takəy lə Lubə d'oo
Jeju rəmə, 'tur kɔɔl boy-boy 'panè: 'Ɓə-é kagdəsɨ-tɨ! 'Ɓə-é kagdəsɨ-tɨ!
Beɓa Pilatɨ idə-dé panè: Sə̨i ya 'taai-é 'ɓəi-é kagdəsɨ-tɨ; kdɔtalə né kí
m'a gangɨ-né ta dɔ-é-tɨ ya m'oo al. 7 Rəmə jipɨ-je d'ilə-é-tɨ 'panè: Jɛ̨
j'ɔw kɨ̀ ndukun lə-ji káre nɔ̨ɔ̨ ə kí go ndukun-tɨ lə-ji kinlé, tò kadɨ Jeju
oy, kdɔtalə ɛ̨ ɓa rɔ-é Ngon lə Lubə.
8 Lokɨ Pilatɨ oo ta kin bè lé, ɓəl n̨ą̣ ya ɓəy. 9 Beɓa ɛ̨ təl ɔw mɛ̨ɛ̨ ndògɨ-
tɨ gogɨ ə dəjɨ Jeju panè: I lé 'to dow kí rá wa? Ngà Jeju ilə-é-tɨ al. Beɓa
Pilatɨ idə-é panè: 10 Mą̣ ɓá ilə-m ta-tɨ al wa? I 'gə kí m'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ
m'ilə-i taá rəm, m'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ m'ɓə-i kagdəsɨ-tɨ rəm al wa? 11 Jeju
ilə-é-tɨ panè: Kinə Lubə adɨ-i tɔ́gɨ al rəmə, tɔ́gɨ káre ya kàrè 'a kɔw-né
dɔ-m-tɨ al. Gin-é kin ɓá, dow kí njèkilə-m ji-i-tɨ kinlé, ra majal kí al dɔ
lo.
12 Gangɨ-é-tɨ kinlé, Pilatɨ sangɨ rəbɨ kadɨ n'ilə Jeju taá. Ngà jipɨ-je 'tur
kɔɔl boy-boy 'panè: Kinə 'ilə-é taá rəmə, i 'to nam Sejar al. Kdɔtalə
dow kí rá-rá kí ɓa rɔ-é ngar lé, to njèta lə Sejar. 13 Lokɨ Pilatɨ oo ta-je
kin bè lé, adɨ d'ɔw kɨ̀ Jeju ndaa-tɨ ə isɨ dɔ kali gangta-tɨ, lo-tɨ kí 'ɓa-é
gajɨ ər-je kí d'ɔsɨ nangɨ kí ɓa-é kɨ̀ ta əbrə Gabata. 14 Ə to ndɔ ra go
né-je kdɔ ra ną̣y Pakɨ. To ta kí kàdì à ką̣ jam dɔ ɓe-tɨ je bè ngá. Pilatɨ
idə jipɨ-je panè: Ooi ngar lə-si! 15 Ngà dɛ̨ 'tur kɔɔl boy-boy 'panè: 'Tɔl-
é! 'Tɔl-é! 'Ɓə-é kagdəsɨ-tɨ! Pilatɨ idə-dé panè: Kadɨ m'ɓə ngar lə-si
kagdəsɨ-tɨ wa? Rəmə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə d'ilə-é-tɨ 'panè:
«Jɛ̨ lé, Sejar ya kár-é to ngar lə-ji.» 16 Beɓa Pilatɨ in̨ə-é ji-dé-tɨ, kdɔ kadɨ
'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ. Beɓa d'uwə Jeju [d'ɔw siə.]*

'Ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ
Mat 27:32-52; Mar 15:21-37; Luk 23:26-46

17 Jeju utɨ kagdəsɨ liə tɛ̨ɛ̨-né gidɨ ɓe-tɨ ɔw-né lo-tɨ kí 'ɓa-é: Ka dɔ dow
ə 'ɓa-é Golgota kɨ̀ ta əbrə. 18 Ə 'ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ lo-é-tɨ kinlé; ə 'ɓə
dow-je joo kagdəsɨ-tɨ natɨ siə tɔ; dow káre kagdəsɨ-tɨ kí dɔ jikɔl-é-tɨ ə
dow káre dɔ jigəl-é-tɨ, adɨ Jeju ą̣ dan-dé-tɨ dana̧.
19 Pilatɨ adɨ 'ndàngɨ ta bəgrə-tɨ 'ɓə dɔ kagdəsɨ-tɨ lé 'panè: Jeju kí
Najarɛtɨ-tɨ, ngar lə jipɨ-je. 20 Jipɨ-je n̨ą̣ ya 'ndó ta kí 'ndàngɨ bəgrə-tɨ lé,
kdɔ lo kí 'ɓə Jeju titɨ lé, tò ngɔsɨ kɨ̀ ɓebo ə ta kí 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ bəgrə-tɨ
lé, tò kɨ̀ ta əbrə rəm, kɨ̀ ta latɛ̨ rəm, ɓá kɨ̀ ta grɛkɨ rəm tɔ. 21 Beɓa
njékun dɔ njégugné-je lə Lubə 'pa kɨ̀ Pilatɨ 'panè: I 'Ndàngɨ Ngar lə
jipɨ-je al; ngà kadɨ 'ndàngɨ 'panè: Ɛ̨ panè n'to ngar lə jipɨ-je. 22 Ngà
Pilatɨ ilə-dé-tɨ panè: Né kí m'ndàngɨ ə m'ndàngɨ ya ngá.
23 Lokɨ asgar-je 'ɓə Jeju kagdəsɨ-tɨ lé, dɛ̨ 'kay kubɨ-je liə lo sɔ ə 'ləbɨ-
na̧ káre-káre; ɓá d'un kubɨ kul liə kí to takubɨ kí káre-rè ya d'ojɨ d'adɨ
į̣ taá ree njal nangɨ kin tɔ; ɓá d'idə-na̧ 'panè: 24 Kubɨ kul kinlé, adi
j'uwəi j'gangi al, ngà adi j'ɔsi-na̧ mbare dɔ-tɨ j'ooi se ná̧ ɓá à to kí liə
wa? Né kinlé tò bè kdɔ kadɨ ta kí tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay lé, né-é ra-
né né. 'Ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay 'panè: «'Ləbɨ-na̧ kubɨ-je lə-m
ə d'ɔsɨ-na̧ mbare dɔ kubɨ kul-tɨ lə-m.» Né-é ɓá asgar-je 'ra tin.

---

* **19:16** 19:16 Ta-je kí tò mbuna̧ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsą̣y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

25 Kɔ̰ Jeju dẹ̰ kɨ̀ ngonkɔ̰ kɔ̰-é rəm, Mari kɨ́ ne Klopasɨ rəm, ɓá Mari
kɨ́ Magdala rəm, d'a̱ taá ngɔsi kɨ̀ kagdəsɨ lé. 26 Lokɨ Jeju oo kɔ̰-é a̱ mbɔ́
njèndó né-tɨ kɨ́ ẹ̰ ndigɨ-é n̰a̱ lé rəmə, idə kɔ̰-é panè: «Dené, 'oo ngon-i
ə a̱ tin.» 27 Go-tɨ, idə njèndó né lé panè: «'Oo, kɔ̰-i ə a̱ tin.» Rəmə
dɔkàdɨ-é-tɨ kin ya njèndó né lé ɔw kɨ̀ Mari ɓee rɔ-é-tɨ.

Koy Jeju
Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ja̱ 19:28-30

28 Go né-je-tɨ kinlé, Jeju gə kɨ́ né-je lay asɨ ngá adɨ panè: «Kundə
ra-m», bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ 'ndàngɨ mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ kɨ́ aa njay lé, né-é ra-né
né. 29 Lo-é-tɨ kinlé man nduu kɨ́ masɨ tò mẹ̰ẹ̰ ba̱y-tɨ rusɨ nɔ̰ɔ̰. Beɓa
asgar-je d'un kagɨ kɨ́ 'ɓa-é ijopɨ ə 'dɔɔ ndɔkrɔ ta-tɨ ɓá d'ulə kəm man
nduu-tɨ kɨ́ masɨ lé d'ulə ta Jeju-tɨ. 30 Lokɨ Jeju njibɨ man nduu kɨ́ masɨ
lé rəmə panè: «Né-je lay asɨ ngá.» Go-tɨ, Jeju ulə dɔ-é nangɨ rəmə i̱nə
ndil-é adɨ tẹ̰ẹ̰. 31 Ndɔ-é-tɨ kinlé, to ndɔ ra go né-je kdɔ ndɔ taakoo lə
jipɨ-je. Adɨ jipɨ-je 'ɓəl kadɨ nin dow-je tò kagdəsɨ-tɨ ndɔ taakoo-tɨ lə-dé,
kdɔtalə to ndɔ kɨ́ boy n̰a̱; gin-é kin ɓá dẹ̰ 'dəjɨ Pilatɨ kadɨ adɨ 'tətɨ nja-dé
ə d'ɔr-dé nangɨ.† 32 Beɓa dow-je kɨ́ 'ɓə-dé kagdəsɨ-tɨ kɨ̀ Jeju lé, asgar-je
'tə́tɨ nja ẹ̰ kɨ́ dɔsa̱y rəm, 'tə́tɨ nja ẹ̰ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo rəm tɔ. 33 Lokɨ
'ree 'tẹ̰ẹ̰ dɔ Jeju-tɨ rəmə, d'oo kɨ́ Jeju oy ngá, adɨ 'tə́tɨ nja-é al; 34 ngà
dow káre dan asgar-je-tɨ ɓá ɔsɨ kàdɨ-é kɨ̀ ningə mbutɨ adɨ tajinatɨ nè
ya məsɨ-je kɨ̀ man a̱y-tɨ. 35 Né-je kinlé, dow kɨ́ oo kɨ̀ kəm-é ɓá pa ta kɨ́
dɔ-tɨ tin; ə ta liə to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ; ẹ̰ gə kɨ́ n'pa ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kdɔ kadɨ sa̱i
kàrè adi-né mẹ̰ẹ̰-si tɔ. 36 Né kinlé ra né bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ 'ndàngɨ mẹ̰ẹ̰
mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: «Singə-é káre ya kàrè dow à tətɨ al‡» kinlé
né-é ra né. 37 †Mbete kɨ́ aa njay pa lo kɨ́ rangɨ-tɨ ɓəy panè: D'a koo ẹ̰
kɨ́ d'ɔsɨ kàdɨ-é kɨ̀ ningə 'mbutɨ lé kɨ̀ kəm-dé§.

'Dubɨ Jeju
Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

38 Go né-jɔ-tɨ kinlé, Jojepɨ kɨ́ ɓe liə to Arimate, kɨ́ to njèndó né lə Jeju
ya, ngà tɔjɨ ɓá tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ al kdɔ ɓəl kɨ́ ẹ̰ ɓəl 'boy-je lə jipɨ-je lé,
ɔw dəjɨ Pilatɨ kadɨ n'ɔr nin Jeju lé. Beɓa Pilatɨ i̱nə tarəbɨ adɨ-é, ngá ɓá
ẹ̰ ɔr nin Jeju lé ɔw-né. 39 †Nikodẹ̰m* kɨ́ ndɔkɨ ɔw rɔ Jeju-tɨ ndɔɔ lé, ree
kɨ̀ ubɨ kɨ́ 'ɓa-é mir kɨ́ 'pote natɨ kɨ̀ ubɨ kɨ́ 'ɓa-é aloé kɨ́ à kasɨ litɨr ɓu je
bè. 40 Ə dẹ̰ joo lay d'un nin Jeju lé, 'ndəm-é ubɨ kɨ́ 'ra kɨ̀ putɨ kagɨ kɨ́ ətɨ
majɨ ɓá 'ɓɨr-é kɨ̀ kubɨ, titɨ kɨ́ jipɨ-je 'ra-né low-low. 41 Rəmə, lokɨ 'ɓə Jeju
kagdəsɨ-tɨ titɨ lé, lo ndɔr tò-tɨ nɔ̰ɔ̰; ə ɓe nin kɨ́ 'ra sigɨ, kɨ́ 'dubɨ dow-tɨ
al ɓəy ya tò lo ndɔr-tɨ lé nɔ̰ɔ̰ tɔ. 42 Be-é kinlé ɓá tò ngɔsi adɨ d'ilə nin
Jeju-tɨ, kdɔtalə to ndɔ kɨ́ jipɨ-je d'isɨ 'ra-né go né-je kdɔ ndɔ taakoo.

20

Tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̰ẹ̰ lə Jeju Kristɨ
Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

1 Ndɔ Dimasɨ kɨ̀ ndɔge ratɨ kɨ́ lo aa lay al ya ɓəy, Mari kɨ́ Magdala
ɔw dɔɓadɨ-tɨ. Ẹ̰ oo kɨ́ ər kɨ́ boy kɨ́ d'utɨ-né ta ɓe nin lé tokɨ nduburu
kilə rangɨ. 2 Beɓa ẹ̰ a̱y ngɔdɨ ɔw ingə Simɔ̰ Piyər-je kɨ̀ njèndó né káre

† **19:31** 19:31 Dow-je kɨ́ 'ɓə-dé kagdəsɨ-tɨ lé, 'tə́tɨ nja-dé kdɔ kadɨ d'oy kalangɨ. ‡ **19:36** 19:36 Tẹt 12:46; Kni 9:12; Pa 34:21 † **19:37** 19:37 Ntd 1:7 § **19:37** 19:37 Jkr 12:10 † **19:39** 19:39 Ja̱ 3:1,2 * **19:39** 19:39 Ja̱ 3:1-2

kí Jeju ndigɨ-é ṇą̃, ə idə-dé panè: «D'ɔr 'Ɓaɓe ɓe nin-tɨ adɨ j'gə lo kí d'ilə-é-tɨ al.» 3 Piyər-je kì njèndó né kí káre lé, 'tę̃ę̃ d'ɔw kɨ dɔɓadɨ-tɨ. 4 Dę joo lay ya d'ą̃y ngɔdɨ; ngà njèndó né kí káre lé ą̃y itə Piyər, adɨ ę tę̃ę̃ ta ɓe nin-tɨ lé kete. 5 Ę̃ ɗugɨ nangɨ rəmə, takubɨ-je kí tò nangɨ ɓá ę oo; ngà kandɨ ɓá ę̃ andɨ ɓe nin-tɨ al. 6 Rəmə Simɔ̃ Piyər kí ore go-é lé ɓá ree andɨ ɓe nin-tɨ ə oo takubɨ-je kí tò nangɨ lé. 7 Takubɨ kí 'ɓɨr-né dɔ Jeju lé tò natɨ kì takubɨ-je kí 'ɓɨr-é-né lé al, ngà tokɨ ɓɨr kilə gay. 8 Go-tɨ, njèndó né* kí káre kí tę̃ę̃ ta ɓe nin-tɨ kete lé, andɨ ɓe nin-tɨ lé tɔ. Ę̃ oo né-je kinlé ə adɨ mę̃ę̃-é. 9 Kdɔ ta kí mbete kí aa njay pa panè Jeju à tɔsɨ ndəl kində lo tę̃ę̃ dan dow-je-tɨ kí d'oy lé, njéndó né-je 'gə mę̃ę̃-é al ɓəy. 10 Go-tɨ, njéndó né-je 'təl d'ɔw ɓee lə-dé.

Jeju tę̃ę̃ kɔy kì Mari kí Magdala
Mar 16:9-11

11 Dɔgangɨ-é-tɨ kinlé, Mari ą̃ ta ɓe nin-tɨ ndaa-tɨ ą̃ nɔ̃ ə ɗugɨ nangɨ kdɔ kadɨ n'oo ɓe nin rəmə, 12 oo malayka-je joo d'ulə kubɨ kí nda rɔ-dé-tɨ d'isɨ-né lo-tɨ kí d'ilə nin Jeju-tɨ lé. Malayka kí káre isɨ lo-tɨ kí dɔ-é-tɨ, ə ę kí káre isɨ lo-tɨ kí nja-é-tɨ tɔ. 13 Dę 'dəjɨ Mari lé 'panè: «Dené, i 'nɔ̃ kdɔ ri wa?» Ę̃ ilə-dé-tɨ panè: «D'ɔr 'Ɓaɓe lə-m adɨ m'oo lo kí d'ilə-é-tɨ al.» 14 Lokɨ ę ą̃ pa ta kin bè ya rəmə təl kəm-é ə oo Jeju ą̃ taá nè. Ngà gə ɓá ę gə kí to Jeju al. 15 Jeju lé dəjɨ-é panè: «Dené, i 'nɔ̃ kdɔ ri wa? Ną̃ ɓá i 'sangɨ-é wa?» Ę̃ gɨr kí to njèndɔr lé, adɨ ę idə-é panè: «'Ɓa-m, kinə to i ɓá ɔr-é rəmə, 'idə-m lo kí ilə-é-tɨ ə m'a kɔw kun-é.» 16 Jeju panè: «Mari!» Beɓa Mari təl kəm-é rəmə, pa siə ta kì ta əbrə panè: «*Rabuni*», adɨ kɔr mę̃ę̃-é to Njèndó dow-je né! 17 Jeju idə-é panè: «'Ɔdɨ rɔ-m al, kdɔ m'ɔw rɔ Bɔbɨ-m-tɨ al ɓəy. Ngà kɔw ɓá 'ɔw rɔ ngankɔ̃-m-je-tɨ, ə 'idə-dé kí m'isɨ m'ɔw kɨ rɔ Bɔbɨ-m-tɨ kí to Bɔbɨ-si tɔ, m'isɨ m'ɔw kɨ rɔ Lubə-tɨ lə-m kí to Lubə lə-si tɔ.» 18 Mari kí Magdala lé ɔw idə njéndó né-je kí n'oo 'Ɓaɓe ə idə-dé ta-je kí ę pa adɨ-é.

Jeju tę̃ę̃ busɨ rɔ njéndó né-je-tɨ liə
Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

19 Ndɔ Dimasɨ-é-tɨ kin ya, lokɨ ndɔ isɨ il rəmə, njéndó né-je kí 'kəw-ną̃ mę̃ę̃ kəy-tɨ lé, d'utɨ takəy-je ta-dé-tɨ, kdɔ dę 'ɓəl 'boy-je lə jipɨ-je. Ə Jeju ree ą̃ taá dan-dé-tɨ ɓá idə-dé panè: «Kadɨ lapiya nąy̌ sə-si!» 20 Go ta-tɨ kí ę pa kinlé, ę tɔjɨ-dé ji-é-je kì kàdì-é-je. Lokɨ njéndó né-je d'oo 'Ɓaɓe rəmə, rɔ-dé nəl-dé ną̃. 21 Jeju təl pa sə-dé ta nja káre ya ɓəy panè: «Kadɨ lapiya nąy̌ sə-si. Titɨ kí Bɔbɨ-m ulə-m-né lé, mą̃ kàrè m'ulə-si tɔ.» 22 Go ta-je-tɨ kinlé, ę tó koo puu kɨ dɔ-dé-tɨ ə idə-dé panè: «'Taai Ndil kí aa njay. 23 †Dow-je kí a kiṇəi go majal-je lə-dé kɔgɨ lé, majal-je lə-dé à tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ tɔ. Ə dow-je kí a kiṇəi go majal-je lə-dé kɔgɨ al lé, majal-je lə-dé à tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ al ya tɔ.»

Jeju tɔjɨ rɔ-é Tomasɨ

24 Lokɨ Jeju tę̃ę̃ dɔ njéndó né-je-tɨ liə lé, Tomasɨ kí 'ɓa-é Ndungə kí ę to kí káre dan njéndó né-je-tɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé goto. 25 Beɓa ndəgɨ njéndó né-je d'idə-é 'panè: «J'oo 'Ɓaɓe!» Ngà Tomasɨ idə-dé panè: «Kinə m'oo tó dò pɔ̃i̧tɨ-je kí ji-é-tɨ al rəm, m'ulə ngon ji-m tó dò pɔ̃i̧tɨ-tɨ al rəm, ɓá kinə m'ulə ji-m kàdì-é-tɨ al rəm lé, m'a kadɨ mę̃ę̃-m ną̃

* **20:8** 20:8 Lokɨ njèndó né kinlé oo kí Jeju goto ɓe nin rəmə, ę adɨ-é mę̃ę̃-é ə gə kí tɔgrɔ-tɨ Jeju lé tɔsɨ ndəl ində lo tę̃ę̃ ya † **20:23** 20:23 Mat 16:19; 18:18

bè al.» 26 Ndɔ jinà̰y joo go-tɨ lé, njéndó né-je lə Jeju 'təl 'kəw-na̰ mẹ̰ẹ̰
kəy-tɨ, ə Tomasɨ isɨ sə-dé natɨ. Dẹ̰ d'utɨ takəy-je ya rəmə, Jeju tẹ̰ẹ̰ a̰ taá
dan-dé-tɨ ə idə-dé panè: «Kadɨ lapiya nà̰y sə-si!» 27 Go-tɨ, ẹ̰ idə Tomasɨ
lé panè: «'Ulə ngon ji-i nè, ə 'oo ji-m. 'Ulə ji-i kɨ kete, ə 'ulə kàdì-m-tɨ lé.
'Iṇə mẹ̰ẹ̰ngà̰ lə-i, ə 'adɨ mẹ̰ẹ̰-i!» 28 Beɓa Tomasɨ ilə-é-tɨ panè: «'Ɓaɓe
lə-m, Lubə lə-m!» 29 Ə Jeju idə-é panè: «Kdɔ koo kí i 'oo-m ɓá i adɨ-né
mẹ̰ẹ̰-i. Dow-je kí d'oo-m al ya d'adɨ mẹ̰ẹ̰-dé kin ɓá 'to njénékumə̰-je.»
30 Jeju ra nékɔjɨ-je kí rangɨ ṇa̰ ya ɓəy takəm njéndó né-je-tɨ liə, ngà
ta-é ɓá to kí ndàngɨ mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ kinlé al. 31 Ngà nékɔjɨ-je kí 'ndàngɨ
ta-é mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ kinlé, tò bè kdɔ kadɨ adi-né mẹ̰ẹ̰-si kí Jeju to Kristɨ†,
to Ngon lə Lubə, adɨ kinə adi-é mẹ̰ẹ̰-si rəmə, a kisi kəm kì ri-é.

21

Jeju tɔjɨ rɔ-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadɨ-tɨ
Mat 28:16; Luk 5:1-11

1 Ndɔ-je kí rangɨ go-tɨ, Jeju təl tɔjɨ rɔ-é njéndó né-je liə ta babo
Tiberiadɨ-tɨ. Ooi, kəm rəbɨ kí tɔjɨ-né rɔ-é ə́n: 2 Simɔ̰ Piyər-je kì Tomasɨ
kí 'ɓa-é ndungə rəm, Nataniyel kí to dow kí Kana̰ kí dɔnangɨ Galile-tɨ
rəm, ngan lə Jebede rəm, ɓá njéndó né-je lə Jeju kí rangɨ joo ɓəy rəm,
d'a̰ kəm-na̰-tɨ lay. 3 †Simɔ̰ Piyər idə-dé panè: M'a kɔw mbɔw-tɨ. Rəmə
dẹ̰ 'panè: Jẹ̰ kàrè j'a kɔw sə-i tɔ. Ə dẹ̰ 'tẹ̰ẹ̰ d'ɔw d'al mẹ̰ẹ̰ tò-tɨ, ngà ndɔɔ
nɔ̰ɔ̰ lé d'uwə kanjɨ al. 4 Lokɨ lo aa yərərə rəmə, Jeju ree a̰ ngangɨ ba-tɨ;
ngà njéndó né-je 'gə kí to Jeju al. 5 Beɓa ẹ̰ dəjɨ-dé panè: Ngan-je, uwəi
kanjɨ nɔ̰ɔ̰ wa? Dẹ̰ d'ilə-é-tɨ 'panè: Kanjɨ káre ya kàrè j'uwə al. 6 †Rəmə
idə-dé 'panè: Iləi burə kì dɔ jikɔl tò-tɨ bè ə a kuwəi kanjɨ. Lokɨ d'ilə
burə lé rəmə, burə saa kanjɨ mbing ya adɨ d'asɨ kɔr tẹ̰ẹ̰-né ndaa-tɨ al.
7 Beɓa njèndó né lə Jeju kí Jeju ndigɨ-é idə Piyər panè: Dow lé to 'Ɓaɓe!
Lokɨ Piyər oo kí to 'Ɓaɓe rəmə, ẹ̰ un kubɨ liə ulə; kdɔ kete a̰ kì rɔ-é
kare ə ur mani. 8 Ngà ndəgɨ njéndó né-je 'ndɔr burə kí kanjɨ rusɨ lé,
'nəl-né tò kdɔ ree-né ngangɨ ba-tɨ; kdɔ lo kí ngangɨ ba-tɨ tò ngɔsi sə-dé,
à kasɨ mɛtər ɓu je bè.

9 Lokɨ d'ur nangɨ ngangɨ ba-tɨ rəmə, d'oo yalpər kí kanjɨ tò dɔ-tɨ ɓá
d'oo mbà tɔ. 10 Beɓa Jeju idə-dé panè: Kanjɨ kí uwəi lé, ɔyi kí dan-tɨ-je
'reei-né. 11 Beɓa Simɔ̰ Piyər təl al mẹ̰ẹ̰ tò-tɨ ɔr burə lé nangɨ ə kanjɨ-je
kí boy-boy ya 'rusɨ burə lé ə dẹ̰ ɓu kì kɔrmḭ gidɨ-é mutə; bè ya kàrè
burə gangɨ al. 12 Jeju idə-dé panè: 'Reei usoi né; ya rəmə dow káre
dan njéndó né-je-tɨ kí kadɨ dəjɨ-é panè i 'to na̰ wa ya goto, kdɔtalə dẹ̰
'gə kí to 'Ɓaɓe. 13 Beɓa Jeju ree rɔ-dé-tɨ, un mbè lé adɨ-dé ɓá adɨ-dé
kanjɨ lé dɔ-tɨ tɔ.

14 To nja mutə ngá kí Jeju tɔjɨ-né rɔ-é njéndó né-je liə lokɨ tɔsɨ-né
ndəl ində lo tẹ̰ẹ̰ dan dow-je-tɨ kí d'oy.

Jeju adɨ kullə Simɔ̰ Piyər

15 Go né kuso-tɨ, Jeju dəjɨ Simɔ̰ Piyər panè: Simɔ̰, ngon lə Jonasɨ
'ndigɨ-m itə ndəgɨ-é-je kin wa? Simɔ̰ panè: Oiyo, 'Ɓaɓe 'gə kí m'ndigɨ-
i. Jeju panè: 'Ul ngan batɨ-je lə-m! 16 Jeju təl dəjɨ-é dəjɨ kí nja joo panè:
Simɔ̰, ngon lə Jonasɨ 'ndigɨ-m wa? Piyər idə-é panè: Oiyo 'Ɓaɓe, 'gə

† **20:31** 20:31 Kristɨ lé kɔr mẹ̰ẹ̰-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. † **21:3** 21:3 Luk 5:5 † **21:6** 21:6 Luk 5:6

kí m'ndigɨ-i. Jeju idə-é panè: 'Ul batɨ-je lə-m. 17 Jeju təl dəjɨ-é dəjɨ kí
nja mutə panè: Simõ, ngon lə Jonasɨ, 'ndigɨ-m wa? Rəmə rɔ Piyər atɨ-é
kanã̱na̧ kdɔ dəjɨ kí Jeju dəjɨ-é nja mutə panè: 'Ndigɨ-m wa? Ɓá ilə-é-tɨ
panè: 'Ɓaɓe i 'gə né-je lay, 'gə kí m'ndigɨ-i ya. Jeju idə-é panè: 'Ul
batɨ-je lə-m. 18 'Oo majɨ, m'a kidə-i rəsɨ; lokɨ i 'to basa ɓəy lé, i ya 'dɔɔ
ndaá dɔɔ ɓədɨ lə-i, ə lo kí mẽẽ̱-i ndigɨ ya ə i 'ɔw-tɨ, ngà lokɨ i 'a ɓugə
lé, i 'a kɔy ji-i kɨ taá kadɨ dow kí rangɨ ɓá à dɔɔ ndaá dɔɔ ɓədɨ lə-i, ə lo
kí mẽẽ̱-i ndigɨ al ya ẽ̱ à kɔw sə-i-tɨ. 19 Jeju pa ta kin bè kdɔ tɔjɨ-né kəm
rəbɨ koy kí Piyər à koy kdɔ kɔsɨ-né gajɨ Lubə; go ta-tɨ kinlé, Jeju idə-é
panè: 'Un go-m.

Jeju dẽ̱ kɨ njèndó né kí ẽ̱ ndigɨ-é

20 †Lokɨ Piyər təl kəm-é kɨ gogɨ rəmə, oo njèndó né kí Jeju ndigɨ-é
ɔw ree go-dé-tɨ; njèndó né kinlé ɓá ndɔkɨ tò kàdì Jeju-tɨ ta nékuso-tɨ
ɓá dəjɨ-é panè: «'Ɓaɓe, ná̱ ɓá à kun dɔ-i wa?» lé. 21 Lokɨ Piyər oo-é
lé, dəjɨ Jeju panè: «'Ɓaɓe, ngà ẽ̱ kan ri ɓá à tẽẽ̱ dɔ-é-tɨ wa?» 22 Jeju
idə-é panè: «Kinə m'ndigɨ kadɨ-é isɨ bè-bè ya sar kadɨ m'təl m'ree-né
lé, 'usɨ-i ri-tɨ wa? I, 'un go-m.» 23 Beɓa njékadmẽẽ̱-je 'tilə ta kinlé mbi-
na̧-tɨ kɨ kete-kete 'panè: «Njèndó né kinlé à koy al.» Ngà kí tɔgrɔ-tɨ bè
lé, Jeju idə-é panè: «À koy al al» ngà ẽ̱ panè: «Kinə m'ndigɨ kadɨ-é isɨ
bè-bè ya sar kadɨ m'təl m'ree-né lé, 'usɨ-i ri-tɨ wa?»

24 Njèndó né kinlé ya ɓá pa ta kí dɔ né-je-tɨ kin adɨ dow-je rəm, ẽ̱ ya
ndàngɨ ta-je kin rəm. Ə j'gə kí ta liə to ta kí tɔgrɔ-tɨ.

25 Jeju ra né-je kí rangɨ ñã̱ ya ɓəy; ngà kinə kadɨ 'ndàngɨ bɛtɨ-bɛtɨ
lay lé, m'oo kí tatɨ dɔnangɨ kin lay ya kàrè, mbete-je kí d'a ndàngɨ lé
à kubə.

† **21:20** 21:20 Ja̧ 13:25

Kullə-je lə Njékɔwkulə-je Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-tɨ lə njékɔwkulə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbɨ dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnạ-je. Njékəwnạ-je lé, 'to dow-je lay kí d'isɨ kɩ̀ lo-lo adɨ 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristɨ kí ajɨ-dé. Lubə ndó né njékəwnạ-je ə adɨ-dé 'tɔgɨ kɩ̀ takul kullə-je lə njékɔwkulə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adɨ 'to njépata-je liə kadɨ dow-je.

Mbete kinlé to tagajɨ mbete kí Lukɨ ndàngɨ mẹ̃ẹ̃ mbete Poyta kí Majɨ-tɨ lé. Ẹ̃ ulə gin-é dɔ lo tɔl ta mbete-tɨ liə kí dɔsạ̃y, adɨ to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃-tɨ liə. Ndɔkɨ Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-tɨ ngɔsnè ə à kadɨ-dé tɔ́gɨ kadɨ 'to-né njépa ta-je lə-n'ẹ̀ kadɨ dow-je (1:8).

Lukɨ ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-tɨ kí Jeju idə-dé, adɨ lokɨ Ndil kí aa njay ree lé, dẹ̃ d'ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ rəm ('Ndó 2–7), dɔnangɨ Jude-tɨ kɩ̀ Samari-tɨ rəm ('Ndó 8–12), sar tasỵ̃y dɔnangɨ-tɨ ('Ndó 13–28).

Lo tum gin-é-tɨ lé, dẹ̃ d'ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ dan jipɨ-je-tɨ ya par. Ngà lo kɔr-é-tɨ kí 10 ɓá 'ndàngɨ kí Lubə tɔjɨ Piyər kí kajɨ lé tò kdɔ dow-je lay. Gangɨ ndɔ-é-tɨ kinlé, jipɨ-je kɩ̀ jipɨ-je al 'kəwnạ̃ natɨ mẹ̃ẹ̃ nojɨ-tɨ lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsɨ ta njékɔwkulə-je dɔ kullə-tɨ lə-dé, ngà ẹ̃ kí to njèba lə Jeju Kristɨ lé, Lubə təl-é adɨ to njèndó né lə Jeju Kristɨ! Lubə ində ri-é kí sigɨ lə Pol ə ulə-é adɨ-é ɔw ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ ə kí boy nạ̃ lé, dow-je kí 'to jipɨ-je al ɓá adɨ-é ilə mbẹ̃ dan-dé-tɨ. Lukɨ təl to madkullə lə Pol mẹ̃ẹ̃ kullə kilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ-tɨ. Lo-je madɨ kí Lukɨ ndàngɨ panè «jẹ̃» kinlé, tɔjɨ kí Lukɨ ạ̃ natɨ kɩ̀ Pol.

Njékəwnạ̃-je kí ɓebo Jorijalẹ̃m

Kunmindɨ kulə kɩ̀ Ndil kí aa njay

1 †I nam-m Teopil, mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kí dɔsạ̃y kí m'ndàngɨ lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, kɩ̀ né-je kí ẹ̃ ndó dow-je lo kulə gin-é-tɨ nụ̃ ya sar tẹ̃ẹ̃-né 2 ndɔ-tɨ kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrạ̃-tɨ. Kete ɓá kadɨ Lubə un-é ɔw siə dɔrạ̃-tɨ lé, ẹ̃ mbətɨ njékɔwkulə-je liə ə un ndu adɨ-dé kɩ̀ tɔ́gɨ lə Ndil kí aa njay.

3 Beɓa go koy-é-tɨ, dẹ̃ ya tɔ ɓá ẹ̃ tẹ̃ẹ̃ sə-dé kɔy ə adɨ-dé 'gə né-je kí gay-gay kí tɔjɨ kí to n'ẹ̃ lé ya ɓá n'təl n'isɨ kəm. Jeju tẹ̃ẹ̃ sə-dé kɔy bè-bè ya asɨ ndɔ kɔrsɔ, ə pa sə-dé ta kí dɔ kọ̃ɓe-tɨ lə Lubə.

4 †Beɓa ndɔ káre bè, ẹ̃ isɨ uso sə-dé né, ɓá idə-dé panè: «'Tẹ̃ẹ̃i ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ ɔwi rangɨ al. Ngà 'ngəbi né kí Bɔbɨ-m un mindɨ-é kadɨ n'adɨ-si, ɓá ndɔkɨ m'pa ta-é m'adɨ-si lé. 5 †Jạ̃ lé, ra dow-je batẹ̃m mani. Ngà sạ̃i rəmə, nạ̃y ndɔ nạ̃ al ya kadɨ 'rai batẹ̃m lə Ndil kí aa njay.*»

---

† **1:1** 1:1 Luk 1:1-4 † **1:4** 1:4 Luk 24:49 † **1:5** 1:5 Mat 3:11; Mar 1:8; Luk 3:16; Jạ̃ 1:33
* **1:5** 1:5 Mat 3:11

Ta kɔw dɔrą̃-tɨ lə Jeju

6 Njékɔwkulə-je kí 'kəw-nąʼ lé, 'dəjɨ Jeju 'panè: «'Baɓe, dɔkaglo-é-tɨ
kin ɓá i 'a təl-né kì kɔ̃ɓe lə Israyel-je kadɨ-dé gogɨ lé wa†?»
7 Beɓa Jeju ilə-dé-tɨ panè: «Dɔkàdì-je əse ndɔ-je kí Bɔbɨ-m ya kì kár-
é ɔjɨ kí go tógɨ-tɨ liə kí sɔbɨ dɔ-é lé, to ta lə-si kadɨ 'gəi al. 8 †Ngà sə̃i
lé, a kingəi tógɨ, lokɨ Ndil kí aa njay à ree dɔ-si-tɨ. Beɓa sə̃i a toi-né
njékɔr poy né ra-m-je kí ooi kì kəm-si, kì ta pa-m-je kí ooi kì mbi-si
kadɨ dow-je kí ɓebo Jorijalẽm-tɨ rəm, dɔnangɨ Jude-tɨ rəm, ɓá dɔnangɨ
Samari-tɨ lay sar ya ta sɔ̃y dɔnangɨ-tɨ.»
9 †Beɓa go ta-je-tɨ kinlé, kəm-dé tò kɨ dɔ Jeju-tɨ adɨ d'ą̃ d'oo-é ya rəmə,
Lubə un-é isɨ ɔw siə dɔrą̃-tɨ, ə kilndi ree utɨ go-é adɨ d'oo-é al. 10 Lokɨ
d'ą̃ d'oo go Jeju lo kɔw-é dɔrą̃-tɨ ya ɓəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə
kubɨ kí nda rɔ-dé-tɨ 'tẽẽ‡ 11 d'idə-dé 'panè: «Ooi bè, sə̃i dingəm-je kí
dɔnangɨ Galile-tɨ! Kdɔ ri ɓá ą̃i ká koo lo-tɨ kɨ dɔrą̃-tɨ bè wa? Jeju kin,
kí Lubə un-é dan-si-tɨ ɔw siə dɔrą̃-tɨ kinlé, à təl ree gą̃-é kí ooi-é-né lo
kɔw-é dɔrą̃-tɨ kin ya bè tɔ.»

Njékɔwkulə-je 'təl d'ɔw Jorijalẽm gogɨ

12 Beɓa njékɔwkulə-je d'ĩ dɔ mbal-tɨ kí 'ɓa-é mbal ką̃ kagɨ Olibiye-je
'təl d'ɔw ɓebo Jorijalẽm-tɨ gogɨ. Mbal kinlé, tò mbɔ́ ɓebo Jorijalẽm-tɨ,
adɨ dow à njiyə asɨ ngan kàdì kɔrmutə-je bè ɓá à tẽẽ-tɨ.
13 †Lokɨ 'ree 'tẽẽ ɓebo Jorijalẽm-tɨ lé, dẽ d'ɔw mẽẽ kəy-tɨ kí dɔ madɨ-
é-tɨ taá kí d'isɨ-tɨ kete-kete. Dẽ kí d'isɨ nɔ̃ɔ̃ lé to: Piyər-je, kì Ją̃-je, kì
Jakɨ-je, kì Andre-je, kì Pilipɨ-je, kì Tomasɨ-je, kì Batlemi-je, kì Matiye-je,
kì Jakɨ kí ngon lə Alpe-je, kì Judɨ kí ngon lə Jakɨ, kì Simɔ̃ kí to dow kí
ta ɓe liə to-é. 14 Dẽ lay ya ta-dé asɨ-ną̃ adɨ 'kəw-ną̃ taá-taá kdɔ pa ta kì
Lubə, natɨ kì dené-je kí dan-tɨ-je, kì Mari kí kɔ̃ Jeju, ɓá ngankɔ̃ Jeju-je
tɔ.

Njèkɔr tó Judasɨ

15 Ndɔ káre, mẽẽ ndɔ-é-je-tɨ kinlé, njékadmẽẽ-je 'kəw-ną̃ adɨ kɔr-dé
à kasɨ ɓu kí kɔrjoo-je bè, rəmə Piyər ĩ taá dan-dé-tɨ panè: 16 «Ngankɔ̃-
m-je, Ndil kí aa njay adɨ Dabidɨ pa ta kete mẽẽ mbete-tɨ kí aa njay
sɔbɨ-né dɔ Judasɨ kí to njèkɔr nɔ̃ njékuwə Jeju. Ta kinlé, kadɨ né-é ra
né ɓane. 17 Judasɨ lé, to kí káre dan-ji-tɨ, ɓá ɔw kì kullə liə dan-ji-tɨ
rəm tɔ. 18 †Dingəm kinlé, ɔw ndogɨ lo ndɔr kì là kí 'ndogɨ-né siə dow
'tɔl-é lé. Ẽ usɨ ur dɔ-é nangɨ lo-é-tɨ lé. Beɓa mẽẽ-é ribə adɨ ngan tĩ-é
kujə lay. 19 Dow-je kí ɓebo Jorijalẽm-tɨ lay ya d'oo ta-é adɨ dẽ 'ɓa lo
ndɔr kinlé kì ta ɓe lə-dé 'panè: “Akeldama”, kɔr mẽẽ-é to “lo ndɔr kí
'ndogɨ kì là məsɨ.”§ 20 Kdɔ 'ndàngɨ mẽẽ Pa-je-tɨ 'panè:
“Kadɨ kəy liə tò kare pɛtɨ-pɛtɨ,
ə kadɨ dow isɨ-tɨ al.”»
«Ba 'təl 'pa mẽẽ mbete-tɨ ɓəy 'panè:
“Kadɨ dow kí rangɨ un ta kullə liə.*”»
21-22 †«Beɓa kadɨ dingəm káre ree ore kadɨ-ji, kdɔ kadɨ pa ta kí dɔ tɔsɨ-
tɨ kí Jeju tɔsɨ ndəl ində lo tẽẽ, kí ẽ oo kì kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à

† **1:6** 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11 † **1:8** 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48 † **1:9** 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51 ‡ **1:10** 1:10 Luk 24:4 † **1:13** 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16 † **1:18** 1:18 Mat 27:3-8 § **1:19** 1:19 Mat 27:3 * **1:20** 1:20 Pa 69:26 † **1:21-22** 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9; Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51

to dow káre dan dow-je-tɨ kɨ́ njédan-ji kɨ̀ kaglo-je lay kɨ́ j'njiyəi-né kɨ̀ Jeju kɨ̀ lo-lo, adɨ à to kɨ̰ dɔ ndɔ-tɨ kɨ́ Jạ̰ ra-é-né batɛ̰m sar tɛ̰ɛ̰-né ndɔ-tɨ kɨ́ Lubə un-é ɔw-né siə dɔrạ̰-tɨ†.»

23 Beɓa dɛ̰ d'ɔr dow-je joo adɨ to: Matiyasɨ dɛ̰ kɨ̀ Jojepɨ kɨ́ 'ɓa-é Barsabasɨ ə ri gajɨ-é to Justusɨ. 24 Go-tɨ, 'pa ta kɨ̀ Lubə 'panè: «'Ɓaɓe i kɨ́ 'gə mɛ̰ɛ̰ dow-je lay, 'tɔjɨ-ji dow káre kɨ́ i mbətɨ-é dan dɛ̰-tɨ kɨ́ joo kin, 25 kdɔ kadɨ to njèkɔwkulə lə Jeju, tó lo-tɨ kɨ́ Judasɨ iṇə kɔgɨ ɔw lo-tɨ kɨ́ tuwə kullə ra-é kin.» 26 Dɛ̰ 'ɓa ri-dé d'ɔsɨ-né kagɨ dɔ-dé-tɨ, rəmə kagɨ usɨ dɔ Matiyasɨ-tɨ, adɨ ɛ̰ ore kàdì njékɔwkulə-je kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é káre lé.

2

Ree lə Ndil kɨ́ aa njay

1 Lokɨ ndɔ ra nạ̰y lə jipɨ-je kɨ́ 'ɓa-é Pantekotɨ asɨ lé, njékadmɛ̰ɛ̰-je 'kəw-nạ̰ lay lo káre-rè*. 2 Titɨ kəm kɨ́ kində jipɨ bè ya rəmə, ká né ɓa dɔrạ̰-tɨ titɨ-nạ̰ kɨ̀ ká yə́lbo bè. Ká né lé taa mɛ̰ɛ̰ kəy kɨ́ d'isɨ-tɨ lé pəl-pəl. 3 Rəmə d'oo ndɔ̰ né titɨ-nạ̰ kɨ̀ ndɔ̰ pər bè, sane, risɨ dɔ-dé-tɨ káre-káre lay. 4 Dɛ̰ lay ya Ndil kɨ́ aa njay taa mɛ̰ɛ̰-dé pəl-pəl adɨ nạ̰́-nạ̰́ ya kàrè ulə gin pa ndɔ̰ ta lə dow-je kɨ́ rangɨ, kɨ̀ go gangɨ-é kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay adɨ-é kadɨ pa-né.

5 Ndɔ-é-tɨ kinlé, jipɨ-je kɨ́ njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ kɨ́ d'ị̰ kɨ̀ ɓe-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lay ya 'ree mba, adɨ d'isɨ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ nɔ̰̰ tɔ. 6 Lokɨ ká né ɓa ṇạ̰ bè lé, kosɨ dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy ya təti-nạ̰ yipɨ d'ạ̰y kɨ lo-é-tɨ. Rəmə ndil-dé tɛ̰ɛ̰ sạ̰y, kdɔtalə nạ̰́-nạ̰́ ya kàrè, oo ta kɨ́ ta njékadmɛ̰ɛ̰-je-tɨ kɨ̀ ta kojɨ-é kojɨ-é. 7 Ɔr ndil-dé, lo ta igɨ-dé sə́l, rəmə 'panè: «Kay! Dow-je kɨ́ d'ạ̰ 'pa ta kinlé, se 'to dow-je kɨ́ Galile ya lay al wa? 8 Ngà ra ban ɓá nạ̰́-nạ̰́ dan-ji-tɨ nè ya oo ndi-dé kɨ̀ ta kojɨ-é kojɨ-é bè wa?» 9 Dow-je kɨ́ d'ị̰ kɨ dɔnangɨ Partɛsɨ-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Meditɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Elam-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Mejopotami-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Jude-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Kapadosɨ-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Pɔ̰-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Aji-tɨ, 10 kɨ̀ dɔnangɨ Priji-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Pampili-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Ejiptɨ, kɨ̀ dɔnangɨ kɨ́ tò mbɔ́ ɓebo Sirɛ̰n kɨ́ Libi-tɨ, kɨ̀ dow-je kɨ́ d'ị̰ ɓebo Rɔm-tɨ, 11 kɨ̀ jipɨ-je, kɨ̀ jipɨ təl-je, kɨ̀ dow-je kɨ́ Krɛtɨ, kɨ̀ Arapɨ-je lay kin ya, njékadmɛ̰ɛ̰-je d'ɔr gin né-je kɨ́ ɔr ndil dow-je kɨ́ Lubə ra, adɨ nạ̰́-nạ̰́ dan-ji-tɨ ya oo ndi-dé kɨ̀ ta kojɨ-é kojɨ-é. 12 Beɓa dow-je lay ya, ndil-dé tɛ̰ɛ̰ sạ̰y, lo ta igɨ-dé sə́l adɨ 'dəjɨ-nạ̰ ta dan-dé-tɨ 'panè: «Né kinlé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to ri wa?» 13 Rəmə dɛ̰ kɨ́ nạ̰́-je 'sɔkɨ njékadmɛ̰ɛ̰-je 'panè: «To yibɨ ya njay ə ra-dé ə́n ngà!»

Piyər ɔr gin ta adɨ dow-je

14 Njékɔwkulə-je kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é káre lé, d'ị̰ d'ạ̰ taá natɨ kɨ̀ Piyər, ngá ɓá Piyər un ta dan-dé-tɨ pa adɨ kosɨ dow-je kɨ̀ ndi-é kɨ́ boy panè: «Sạ̰i jipɨ-je, kɨ̀ sạ̰i dow-je lay kɨ́ isi mɛ̰ɛ̰ ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ nè lé, 'yəli mbi-si majɨ ooi-né ta-je lə-m kdɔ kadɨ 'gəi gin né kɨ́ ra né kin majɨ. 15 Dow-je kɨ́ ooi-dé kinlé, to yibɨ ɓá ra-dé titɨ kɨ́ sạ̰i 'pai-né kinlé al, kdɔtalə to kàdì jinạ̰̀y káre kɨ́ ndɔge ɓəy ə́n. 16 Ngà to ta kɨ́ ndɔkɨ Juwel njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ pa lé ɓá ɓone né-é ra né ngá tin. Ndɔkɨ Juwel panè:

17 “Lubə panè:
Ta sạ̰y ndɔ-je-tɨ lé,
m'a kungɨ Ndil-m dɔ dow-je-tɨ lay,

† **1:21-22** 1:21-22 Mat 3:16; Mar 1:9 * **2:1** 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

ngan-si-je kɨ́ dingəm, kɨ̀ dɛ̨ kɨ́ dené
d'a pa ta-je kɨ́ ta-m mą̨
Lubə-tɨ kadɨ dow-je,
Né à ra basa-je lə-si tokɨ nɩ̨ bè,
ə ɓugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
mɛ̨̃ɛ̨ nɩ̨-tɨ rəm tɔ.
18 Tɔgrɔ-tɨ ya, mɛ̨̃ɛ̨ ndɔ-é-je-tɨ
kinlé, m'a kungɨ ndil-m dɔ
ngannjékullə-je-tɨ lə-m kɨ́ dingəm,
kɨ̀ dɛ̨ kɨ́ dené, rəmə d'a pa ta-je kɨ́
ta-m mą̨ Lubə-tɨ kadɨ dow-je.
19 M'a ra né-je kɨ́ tò ɓəl-ɓəl
mɛ̨̃ɛ̨ dɔrą̨-tɨ taá rəm,
m'a ra nɛ́kɔjɨ-je dɔnangɨ-tɨ nè
kadɨ à tɔjɨ tɔ́gɨ-m.
Dow-je d'a koo sapər à suu lukɨ-lukɨ,
d'a koo məsɨ kɨ̀ pər.
20 Kàdì à təl ndul ndɩ̨-ndɩ̨,
ɓá nąy à təl kər titɨ məsɨ bè rəm.
Ngá ɓá ndɔ lə 'Baɓe à ree ɓəy.
Ndɔ-é kinlé, à to ndɔ kɨ́ boy;
à to ndɔ riɓa.
21 Beɓa dow kɨ́ rá-rá ya nɔ̨̃ ɓa
'Baɓe lé, à kajɨ.”»
22 «Sə̨i Israyel-je! Ooi ta-je kin majɨ: Nékɔjɨ-je, kɨ̀ né-je kɨ́ to ɓəl-ɓəl kɨ́
Lubə ra takəm-si-tɨ kɨ̀ rəbɨ kɨ́ rɔ Jeju-tɨ kɨ́ to dingəm kɨ́ Najarɛtɨ, adɨ sə̨i
ya 'gəi majɨ kinlé, tɔjɨ kɨ́ Lubə umə̨-é ya. 23 †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-tɨ
kdɔ ta lə to né-je kɨ́ Lubə ɔjɨ kete adɨ uwə dɔ gangɨ-é lay. Beɓa sə̨i 'ɓəi-é
kagdəsɨ-tɨ, ə adi dow-je kɨ́ njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al 'tɔl-é kɔgɨ. 24 †Ngà
Lubə ɔr-é kɔgɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə koy, adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ɛ̨; kdɔtalə koy
asɨ kɔ̨̃ɓe dɔ-é-tɨ al†. 25 Kdɔ Dabidɨ pa ta liə panè:
“M'oo 'Baɓe Lubə takəm-m-tɨ kɨ̀ ndɔ-é-ndɔ-é.
Kdɔtalə ɛ̨ ą̨ kàdì-m-tɨ nè,
kdɔ kadɨ né káre kàrè yəkɨ-m al.
26 Gin-é kin ɓá rɔnəl rusɨ-né mɛ̨̃ɛ̨-m rəm,
m'usɨ pa m'tilə-né kole rəm tin;
rəm ɓá dajɨ rɔ-m kàrè à kuwə rɔ-é lo taakoo-tɨ,
kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨ kɨ́ tò səl dɔ nékində mɛ̨̃ɛ̨ dɔ-tɨ-tɨ rəm tɔ.
27 Kdɔ i 'Baɓe Lubə 'a kiɲə-m kadɨ m'nąy kɔgɨ lo kɨ́ koó-tɨ al,
ɓá i 'a kiɲə-m mą̨ dow lə-i kɨ́ m'aa njay kadɨ m'ndum al rəm tɔ.
28 I 'adɨ-m m'gə rəbɨ kɨ́ 'a tɛ̨̃ɛ̨ sə-m lo kiskəm-tɨ,
I 'a kadɨ rɔnəl rusɨ mɛ̨̃ɛ̨-m lokɨ 'ą̨ sə-m.”»‡
29 Piyər pa sə-dé ɓəy panè: «Ngankɔ̨̃-m-je, adɨ m'idə-si ta kɨ́ ta kɔ̨̃-m-tɨ
ya dɔ ka-ji Dabidɨ-tɨ m'adɨ ooi: Dabidɨ lé ndɔkɨ oy adɨ dubɨ-é; dɔ ɓadɨ-é
kàrè tò dan-ji-tɨ nè sar ɓone ɓəy.§ 30 Titɨ kɨ́ Dabidɨ to-né njèpata kɨ́
ta Lubə-tɨ lé, ɛ̨ gə kɨ́ Lubə un mindɨ-é ubɨ rɔ-é dɔ-tɨ kadɨ n'a kində

† **2:23** 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; Ją 19:18 † **2:24** 2:24 Mat 28:5,6; Mar 16:6; Luk 24:5 † **2:24** 2:24 Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ **2:28** 2:28 Pa-je 16:8-11 § **2:29** 2:29 1Ng 2:10

ngonka-é káre ngar-tɨ.* 31 To ta lə Kristɨ† kí à tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lé
ɓá Dabidɨ gə kete adɨ panè:
“Lubə à kiɲə-n'ɛ̀ kɔgɨ lo kí koó-tɨ al,
ɓá nin-n'ɛ̀ kàrè à ndum al rəm tɔ.”»
32 «Jeju kinlé, Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ adɨ jɛ̨ lay ya j'oo-é kɨ̀
kəm-ji. 33 Lubə un-é ində-é taá dɔ jikɔl-é-tɨ, Bɔbɨ-é adɨ-é Ndil kí aa njay
kí ɛ̨ un mindɨ-é kdɔ kadɨ-é lé; Ndil kí aa njay lé ɓá Lubə ree sane dɔ-ji-tɨ
adɨ ooi kɨ̀ kəm-si, ɓá ooi ká-é kɨ̀ mbi-si rəm tin. 34 Kdɔ ta lə Dabidɨ lé,
ɛ̨ ɔw dɔrą̃-tɨ al ya, ngà ɛ̨ ya panè:
“'Ɓaɓe Lubə idə 'Ɓaɓe lə-m panè:
'Isɨ dɔ jikɔl-m-tɨ nè,
35 ya sar kadɨ m'adɨ njéba-je lə-i 'təl-né lo kungɨ nja-i.”»
36 «Bɛɓa kadɨ sə̨i Israyel-je lay ya 'gəi majɨ kí Jeju kin, kí sə̨i 'ɓəi-é
kagdəsɨ-tɨ lé, ɛ̨ ɓá Lubə adɨ-é to 'Ɓaɓe rəm, adɨ-é to Kristɨ rəm.»
37 Lokɨ dow-je d'oo ta-je kin bè lé, ta lé usɨ rɔ-dé-tɨ ndəkɨ-ndəkɨ adɨ
'dəjɨ Piyər-je kɨ̀ ndəgɨ njékɔwkulə-je 'panè: «Ngankɔ̨̃-ji-je, jɛ̨ lé j'a ra
ban ngá wa?»
38 Ə Piyər idə-dé panè: «Iɲəi panjiyə-si-je kí majɨ al kɔgɨ ə kadɨ ną̃́-ną̃́
dan-si-tɨ ya ra batɛ̨m kɨ̀ ri Jeju Kristɨ, kdɔ kadɨ Lubə iɲə-né go majal liə
kɔgɨ. Beɓa a kingəi kadkare kí to Ndil kí aa njay. 39 Kdɔtalə kun mindɨ
lə Lubə lé, to kdɔ ta lə-si sə̨i rəm, kdɔ ta lə ngan-si-je rəm, ɓá kdɔ ta
lə dow-je lay kí njékisɨ sə̨y, kí 'to kosɨ dow-je kí kɔr-dé to nduy-nduy,
kí Lubə lə-ji à ɓa-dé kɨ rɔ-é-tɨ kin rəm tɔ.»
40 Piyər pa sə-dé ta-je kí rangɨ ną̃-ną̃ uwə-dé-né kɨ̀ ta rəm, ulə-né
dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ panè: «Ɔri rɔ-si kɔgɨ dan dow-je-tɨ kí njétujɨ kɔgɨ
kin, kdɔ kadɨ Lubə ajɨ-si.» 41 Beɓa dow-je kí 'ndigɨ dɔ ta-tɨ lə Piyər
lé, 'ra-dé batɛ̨m. Ndɔ-é-tɨ kinlé, kɔr njékadmɛ̨ɛ̨-je usɨ dɔ madɨ-é-tɨ asɨ
ɓudɔgɨ lo mutə je bè.

Panjiyə njékadmɛ̨ɛ̨-je

42 Dɛ̨ d'adɨ rɔ-dé lo néndó-tɨ lə njékɔwkulə-je rəm, d'uwə-ną̃ lubɨ-
lubɨ titɨ ngankɔ̨̃-ną̃-je rəm, d'uso mbə̀ natɨ-natɨ rəm, ɓá d'adɨ rɔ-dé
mɛ̨ɛ̨ pa ta-tɨ kɨ̀ Lubə rəm tɔ. 43 Lubə ra né-je kí tò ɓəl-ɓəl, kɨ̀ nékɔjɨ-
je kɨ̀ takul njékɔwkulə-je adɨ dow-je lay ya ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ.
44 †Njékadmɛ̨ɛ̨-je lay ya d'ində rɔ-dé natɨ majɨ rəm, né-je lə-dé lay ya
d'ore-ną̃ dɔ-tɨ rəm tɔ. 45 D'ɔy lo-je lə-dé, kɨ̀ nékingə-dé-je 'ndogɨ, ə
'ləbɨ-ną̃ là-é là-é, adɨ ną̃́-ną̃́ ingə kí asɨ ra ndigɨ-je liə. 46 Njékadmɛ̨ɛ̨-je
lé, ta-dé asɨ-ną̃ adɨ ndɔ-je lay ya d'isɨ natɨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə, 'gángɨ-ną̃
mbə̀ nam lə 'Ɓaɓe mɛ̨ɛ̨ kəy-je-tɨ lə-dé rəm, d'uso né natɨ-natɨ kɨ̀ rɔnəl,
ɓá kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ kí usɨ nangɨ pɔ̨́-pɔ̨́ rəm tɔ. 47 'Pitɨ Lubə taá-taá rəm, ɓá dow-
je lay ya 'ndigɨ ta lə-dé rəm tɔ. Ndɔ-é ndɔ-é ya 'Ɓaɓe adɨ kɔr dɛ̨ kí ɛ̨
ajɨ-dé usɨ dɔ madɨ-é-tɨ.

3

Dingəm kí nja-é oy mburukɨ

1 Ndɔ káre bè, ta ji losɔl-tɨ, Piyər kɨ̀ Ją̃ d'isɨ d'ɔw mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə
kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə. 2 Lokɨ 'tɛ̨ɛ̨ ngɔsi kɨ̀ ta rəbɨ kəy lə Lubə, kí 'ɓa-é: «Ta
rəbɨ kí kurá ną̃ lé», dow-je d'un dingəm káre kí nja-é oy mburukɨ lo

* **2:30** 2:30 Pa-je 132:11 † **2:31** 2:31 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **2:44** 2:44 Knj 4:32-35

kojɨ-é-tɨ nu̱ d'isɨ d'ɔw siə titɨ. Ndɔ-je lay ya d'ində-é mẹ̱ẹ̱ kəy-tɨ lə Lubə kadɨ kɔy né dow-je kí d'isɨ d'ɔw takəy-tɨ lə Lubə. 3 Beɓa lokɨ dingəm lé, oo Piyər-je kɨ̀ Ja̱ kí d'isɨ d'ɔw mẹ̱ẹ̱ kəy-tɨ lə Lubə rəmə, ẹ̱ kɔy-dé né. 4 Rəmə Piyər dẹ̱ kɨ̀ Ja̱ d'oo-é gə́rə́rə́, ə Piyər idə-é panè: «'Oo-ji nè bè!» 5 Rəmə dingəm lé kàrè, oo-dé gə́rə́rə́ ya tɔ, kdɔtalə ẹ̱ gɨr mẹ̱ẹ̱-é-tɨ kí n'a kingə né madɨ ji-dé-tɨ. 6 Beɓa Piyər idə-é panè: «Là əse lɔr goto ji-m-tɨ. Ngà né kí tò kadɨ madɨ-i ɓá tò tin: Kɨ̀ ri Jeju Kristɨ kí Najarɛtɨ-tɨ, i̱ taá 'njiyə!» 7 Ngá ɓá Piyər lé, uwə jikɔl-é ra siə kadɨ-é i̱-né taá, ya rəmə tajinatɨ nè ya nja-é-je kɨ̀ gul nja-é-je ndajɨ rəngɨ-rəngɨ gogɨ. 8 Adɨ ẹ̱ ubə nangɨ ratɨ a̱ dɔ nja-é-tɨ, ə ɔtɨ njiyə. Ẹ̱ njiyə rəm, tal jakra-jakra rəm, ɓá tɔ́y Lubə andɨ-né mẹ̱ẹ̱ kəy-tɨ lə Lubə natɨ kɨ̀ njékɔwkulə-je lé. 9 Dow-je lay ya d'oo-é ɔw njiyə rəm, ɔw tɔ́y Lubə rəm. 10 Lokɨ dow-je 'gə-é kí to dingəm kí njékisɨ ta rəbɨ kəy-tɨ lə Lubə kí 'ɓa-é «ta rəbɨ kí kurə́ n̨a̱» kdɔ kɔy né lé, dẹ̱ lay ya ndil-dé tẹ̱ẹ̱ sa̱y, ɓá lo ta igɨ-dé sə́l rəm, kdɔtalə né kí tẹ̱ẹ̱ dɔ dingəm-tɨ kinlé. 11 Dingəm lé in̨ə go Piyər-je kɨ̀ Ja̱ al. Beɓa dow-je lay ya d'a̱y-na̱ kɨ rɔ-dé-tɨ «gin pal-tɨ lə Salomɔ̱» kí tò takəy-tɨ lə Lubə, kdɔ ndil-dé tẹ̱ẹ̱ sa̱y.

Piyər ɔr gin ta takəy-tɨ lə Lubə

12 Lokɨ Piyər oo né kin bè rəmə, ẹ̱ idə kosɨ dow-je lé panè: «Sə̱i dow-je kí dɔnangɨ Israyel-tɨ! Kdɔ ri ɓá lapiya kí dingəm kin ingə lé, ɔr ndil-si bè wa? Kdɔ ri ə́ sə̱i ooi-ji titɨ-na̱ né kí to tɔ́gɨ-ji əse to takul kujɨ kí j'ilə dɔ Lubə-tɨ ɓá j'ra-né dingəm kinlé j'adɨ-é njiyə bè wa? 13 To Lubə lə Abrakam, kɨ̀ Lubə lə Isakɨ, kɨ̀ Lubə lə Jakobɨ, kí to Lubə lə ka-ji-je ɓá ulə riɓa dɔ ngonnjèkullə-tɨ liə Jeju. Sə̱i ya ilə̱i-é ji 'boy-je-tɨ lə jipɨ-je rəm, ɓá sə̱i mbati-é nɔ̱ Pilatɨ-tɨ, lokɨ ẹ̱ ɔjɨ kilə-é taá. 14 †Sə̱i lé, 'mbati dow kí aa njay, njèra né kí njururu, rəmə njètɔl dow-je ɓá 'dəji kadɨ kɔgri ya d'ilə-é taá d'adɨ-si*. 15 Sə̱i adi 'tɔl njèkadɨ kiskəm dow-je. Ngà Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̱ẹ̱ adɨ j'oo-é kɨ̀ kəm-ji. 16 Dingəm kan, kí sə̱i ooi-é rəm, 'gəi-é majɨ rəm kinlé, to takul mẹ̱ẹ̱-ji kí j'adɨ Jeju, ɓá Jeju ya adɨ rɔ-é təl nga̱-né gəw-gəw tin. Kadmẹ̱ẹ̱ Jeju ɓá dingəm kanlé ingə-né lapiya kí ɔr njutɨ adɨ sə̱i lay ya ooi-é tin.»

17 «Beɓa ɓone bè kinlé, ngankɔ̱-m-je, m'gə kí né kí ndɔkɨ sə̱i kɨ̀ 'boy-je lə-si 'rai kɨ̀ Jeju lé, 'rai dɔ mbə́-tɨ. 18 Ngà Lubə adɨ né kinlé ra né bè, kdɔ kadɨ ta kí njépata-je kí ta-é-tɨ lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristɨ† à kingə kɔ̱̀‡. 19 Beɓa in̨ə̱i panjiyə-si-je kí majɨ al, ə 'təli kɨ rɔ Lubə-tɨ kadɨ-é bɔr majal-je lə-si kɔgɨ. 20 Beɓa 'Ɓaɓe à kadɨ-si dɔkaglo mẹ̱ẹ̱ kusɨ nangɨ rəm, ɓá à kulə Jeju, kí to Kristɨ, dow kí ẹ̱ mbətɨ-é kete kdɔ ta lə-si lé kadɨ-si. Kristɨ, dow kí Lubə mbətɨ-é lé to Jeju. 21 Ngà kí ngɔsnè-tɨ kinlé, tò kadɨ Jeju Kristɨ lé à kisɨ dɔra̱-tɨ sar dɔkaglo-tɨ kí Lubə à kadɨ né-je lay təl kí sigɨ, titɨ kí Lubə pa-né kete low nu̱ adɨ njépata-je kí ta-é-tɨ, kí 'to dow-je kí d'aa njay. 22 Beɓa ndɔkɨ Moiyijɨ panè: "'Ɓaɓe Lubə lə-si à kadɨ-si njèpata kí ta-é-tɨ kí titɨ-na̱ sə-m ma̱ Moiyijɨ bè, ẹ̱ à to ngonkɔ̱-si kí dan-si-tɨ ya; sə̱i a təli rɔ-si go ta-tɨ liə mẹ̱ẹ̱ né-je-tɨ lay. 23 Dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go ta-tɨ lə njèpata kí ta Lubə-tɨ kin al lé, d'a tubə-é kɔgɨ dan dow-je-tɨ lə Lubə rəm, d'a tɔl-é kɔgɨ rəm tɔ." 24 Njépata-je kí ta Lubə-tɨ lay kí un kutɨ-é dɔ Samiyel-tɨ

† **3:14** 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Ja̱ 19:12-15 * **3:14** 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † **3:18** 3:18 Kristɨ lé kɔr mẹ̱ẹ̱-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. ‡ **3:18** 3:18 Luk 24:26

nu̱ sar dɔ dẹ̱ kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete dɔ ndɔ-je-tɨ kí ji-si-tɨ kinlé tɔ.
25 Są̣i lé, kunmindɨ lə Lubə kí njépata-je kí ta-é-tɨ 'pa ta-é lé, tò kdɔ
ta lə-si rəm, ɓá nojɨ kí Lubə ulə natɨ kì ka-ji-je lé kàrè, są̣i ubəi majɨ-é
rəm tɔ. Lubə ulə nojɨ natɨ kì ka-ji-je lokɨ ẹ̱ idə-né Abrakam panè: “Gin
dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay ya d'a kingə tɔrndi kì takul nganka-i.§”
26 Beɓa, Lubə adɨ ngonnjèkullə liə tẹ̱ẹ̱ kdɔ ta lə-si są̣i ya dɔsą̣y. Ẹ̱ ulə-é
kdɔ kadɨ ree tɔrndi-é dɔ-si-tɨ kì go rəbɨ ra kí à ra kadɨ nạ́-nạ́ dan-si-tɨ
təl gidɨ-é adɨ majal-je liə.»

4

Piyər-je kɨ̀ Ją̣ d'ą̣ nɔ̨̀ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je

1 Lokɨ Piyər-je kɨ̀ Ją̣ d'ą̣ 'pa ta-je kin d'adɨ dow-je ya rəmə njégugné-
je lə Lubə, kì njèkun dɔ njéngəm kəy lə Lubə, kì Sadusi-je 'ree rɔ-dé-tɨ.
2 Dẹ̱ 'ree kì rɔ katɨ kaną̣ną̣, kdɔ dẹ̱ kí joo kinlé d'ą̣ 'ndó né dow-je rəm,
d'ą̣ d'ilə mbẹ̱ 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̱ẹ̱, kdɔtalə
Jeju lé tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̱ẹ̱ tɔ. 3 Rəmə d'uwə-dé d'ɔw d'ungɨ-dé dangay-
tɨ sar lo aa dɔ-dé-tɨ, kdɔ to ta kí kàdì ɔw dɔ kur-tɨ rəm ngá. 4 Bè ya
kàrè, dẹ̱ kí d'oo ta lə njékɔwkulə-je kinlé, dow-je ną̣ dan-dé-tɨ d'adɨ
mẹ̱ẹ̱-dé Jeju. Adɨ dow-je kí 'to njékadmẹ̱ẹ̱-je d'a kasɨ ɓudɔgɨ lo mɨ je
bè.
5 Lokɨ lo aa ngá rəmə, 'boy-je lə jipɨ-je, kì 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je, kì
njéndó dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-ną̣ ɓebo Jorijalẹ̱m-tɨ. 6 An kí to
burə dɔ njégugné-je lə Lubə, ɓá Kayipɨ rəm, Ją̣ rəm, Alegjandrə rəm,
ɓá dow-je lay kí gin kojɨ-tɨ lə njékun dɔ njégugné-je d'ą̣ dan dow-je-tɨ
kí d'uwə dɔ-ną̣ lé nɔ̨̀ɔ̨̀ tɔ. 7 Beɓa dẹ̱ d'adɨ 'ree kì Piyər-je kì Ją̣ lé nɔ̨̀-dé-
tɨ, ngá ɓá 'dəjɨ-dé ta 'panè: «Nạ́ ɓá adɨ-si tɔ́gɨ əse kì ri nạ́ ɓá są̣i adi-né
lapiya dingəm kí njènjakoy mburukɨ kinlé wa?»
8 Beɓa Ndil kí aa njay rusɨ mẹ̱ẹ̱ Piyər adɨ idə-dé panè: 9 «Są̣i 'boy-je
lə jipɨ-je, kì 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je: Jẹ̱ j'ra majɨ kì dingəm kí njènjakoy
mburukɨ kin rəmə, ɓone są̣i 'təli 'dəji kadɨ j'idə-si se kəm rəbɨ kí ban
ɓá ẹ̱ ingə-né lapiya tɔ ɓəy wa? 10 Beɓa kadɨ są̣i lay ya 'gəi majɨ rəm,
ɓá dow-je lay kí 'to Israyel-je kàrè kadɨ 'gə majɨ tɔ: Kì ri Jeju Kristɨ kí
to dow kí Najarɛtɨ, ẹ̱ kí ndɔkɨ 'ɓəi-é kagdəsɨ-tɨ, ɓá Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl
ində lo tẹ̱ẹ̱ lé, to takul-é ɓá dingəm kan ą̣-né taá nɔ̨̀-si-tɨ kì rɔ kí ngą̣
gəw-gəw tin. 11 Jeju lé:
“To ər kí są̣i njékində kəy-je ilə-é pɨrɨngɨ kɔgɨ lé,
rəmə ẹ̱ ɓá təl to ər kí majɨ kí sul kəy-tɨ.”»*
12 «Kajɨ tò rɔ dow-tɨ kí rangɨ al; kdɔtalə dan dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè
lay kin ya, dow kí rangɨ kí Lubə adɨ-é to dow kí j'a kingəi kajɨ kì takul
ri-é ya goto.»
13 Lokɨ 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je d'oo kí Piyər-je kì Ją̣ 'pa ta
kì mẹ̱ẹ̱-dé kí nda ką̣y bè lé rəmə, ndil-dé tẹ̱ẹ̱ są̣y, kdɔ 'gə kí Piyər-je kì
Ją̣ lé 'to dow-je kí kare, ɓɨ to dow-je kí d'ingə néndó al. Dẹ̱ 'gə-dé kí
ndɔkɨ 'njiyə kí Jeju tɔ. 14 Ngà lokɨ dẹ̱ d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ą̣ taá
mbɔ́-dé-tɨ nè tɔ rəmə, dẹ̱ d'oo ta kí d'a kilə Piyər-tɨ kì Ją̣ lé al. 15 Beɓa
dẹ̱ d'un ndu-dé kadɨ Piyər-je lé 'tẹ̱ẹ̱ mẹ̱ẹ̱ kəy gangta-tɨ lé d'ɔw ndaa-tɨ.
Go-tɨ, 'boy-je lé d'ɔjɨ-ną̣ ta 'panè: «Ri ɓá j'a rai kì dingəm-je kinlé wa?

§ **3:25** 3:25 Kgn 12:1-3; 22:18 * **4:11** 4:11 Pa 118:22

16 Kdɔ dow-je kí Jorijalɛ̨m lay ya 'gə majɨ kí dingəm-je kinlé, 'ra nékɔjɨ
kí tò ndaa-tɨ rəsɨ rəm, ɓá jə̨i ya kàrè to né kí dum kadɨ j'naji rəm tɔ.
17 Lé bè ya kàrè, kdɔ kadɨ poy né kí ra né kin ɔw kɨ kete-kete dan kosɨ
dow-je-tɨ al lé, adɨ j'ɔgi-dé kɔgɨ kí ngą̃ ną̃, kadɨ 'pa ta kɨ̀ ri dingəm kinlé
d'adɨ dow kí rangɨ al ya sar ngá.»
18 Go-tɨ, 'ɓa Piyər dɛ̨ kɨ̀ Ją̃ d'adɨ 'təl 'ree gogɨ, ngá ɓá 'ndɔr mbi-dé
kete kɨ gogɨ kadɨ 'pa ta kɨ̀ ri dingəm kinlé al rəm, ɓá kadɨ 'ndó dow-je
né kɨ̀ ri-é al rəm tɔ. 19 Piyər-je kɨ̀ Ją̃ d'ilə-dé-tɨ 'panè: «Sə̨i ya 'pai adɨ
j'oo: Kadɨ to né kɨ njururu nɔ̨̀ Lubə-tɨ ya lé, dow à təl rɔ-é go ta-tɨ lə-si
əse à təl rɔ-é go ta-tɨ lə Lubə wa? 20 Jɛ̨ lé, né kí jɛ̨ ya j'oo ta-é kɨ̀ mbi-
ji, ɓá j'oo kɨ̀ kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-tɨ ban wa.» 21 'Boy-je kí
njégangta-je lə jipɨ-je lé, 'təl d'ɔgɨ-dé kɔgɨ kí ngą̃ ną̃ lé ya ɓəy, ɓá d'iɲə̃-
dé d'adɨ d'ɔw. Dɛ̨ d'ingə kəm rəbɨ madɨ kí kadɨ 'gangɨ-né ta dɔ-dé-tɨ al,
kdɔtalə kosɨ dow-je. Kdɔ né kí ra né kinlé, dow-je lay ya d'ɔsɨ-né gajɨ
Lubə. 22 Dingəm kí ingə lapiya kɨ̀ kəm rəbɨ nékɔjɨ kinlé, ɓal-é dəə ɓal
kɔrsɔ.

Njékadmɛ̨ɛ̨-je 'pa ta kɨ̀ Lubə

23 Lokɨ d'iɲə̃ Piyər-je kɨ̀ Ją̃ taá lé, dɛ̨ d'ɔw rɔ dow-je-tɨ lə-dé, ə d'ɔr
poy ta-je lay kí njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je,
'pa sə-dé lé d'adɨ d'oo. 24 Go ta-je-tɨ kí d'oo kinlé, d'adɨ ta-dé asɨ-ną̃ adɨ
d'un ndi-dé kí taá 'pa ta kɨ̀ Lubə 'panè: «'Ɓaɓe, i ya 'ra dɔrą̃ kɨ̀ dɔnangɨ,
i ya 'ra babo kɨ̀ né-je lay kí tò-tɨ.† 25 I ya 'pa ta kɨ̀ takul Ndil kí aa njay,
kɨ̀ rəbɨ kí rɔ ka-ji Dabidɨ-tɨ kí to ngonnjèkullə lə-i 'panè:
“Kdɔ ri ɓá gin dow-je kí gay-gay d'ɔw-né dɔ-ną̃-tɨ wúr-wùr bè wa?
Kdɔ ri ɓá dow-je d'ɔw kɨ̀ kɔjra-je kí kɔgɨ kare bè kin mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ wa?
26 Ngar-je kí dɔnangɨ-tɨ 'ra go rɔ-dé kdɔ rɔ rəm,
'boy-je d'ində rɔ-dé natɨ kdɔ kilə rɔ 'Ɓaɓe Lubə rəm,
kdɔ kilə rɔ Kristɨ‡, dow liə kí ɛ̨ mbətɨ-é rəm tɔ.”»§
27 †«Təgrɔ-tɨ, Erodɨ-je, kɨ̀ Pɔ̨̃sɨ Pilatɨ-je, kɨ̀ gin dow-je kí 'to jipɨ-je
al, kɨ̀ dow-je kí 'to Israyel-je, 'mbɔ̨̃-ną̃ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kin ya d'ɔsɨ ta
ngonnjèkullə lə-i Jeju kí to dow kí aa njay, kí i ɓá 'mbətɨ-é. 28 Né-
je kinlé, 'ra bè d'adɨ né-je lay kí i ɔjɨ kete low nu̱ kí go tɔ́gɨ-i-tɨ rəm, kɨ̀
go mɛ̨ɛ̨ ndigɨ-tɨ lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. 29 Beɓa 'Ɓaɓe, kí ngɔsnè-
tɨ kinlé, oo kɔgɨ kí d'ɔgɨ-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kɨ̀ ngannjékullə-je lə-i kadɨ
d'ilə mbɛ̨ ta lə-i kɨ̀ mɛ̨ɛ̨nda kąy-kąy. 30 Ɔjɨ tɔ́gɨ-i adɨ njémɔ̨̃y-je d'ingə
lapiya rəm, adɨ nékɔjɨ-je, kɨ̀ né-je kí tò ɓəl-ɓəl ra né, kɨ̀ ri ngonnjèkullə
lə-i Jeju, kí to dow kí aa njay.»
31 Lokɨ dɛ̨ tɔl ta pa ta kɨ̀ Lubə rəmə, lo kí 'kəw-ną̃-tɨ lé yəy yəkɨ-
yəkɨ rəm, dɛ̨ lay ya Ndil kí aa njay rusɨ mɛ̨ɛ̨-dé rəmə 'pa ta lə Lubə kɨ̀
mɛ̨ɛ̨nda kąy.

Kində rɔ natɨ lə njékadmɛ̨ɛ̨-je

32 †Njékadmɛ̨ɛ̨-je lay ya d'ində rɔ-dé natɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-dé kí káre-rè rəm,
kɨ̀ tagɨr kí káre-rè rəm. Dow káre kí dan-dé-tɨ kí panè, né lə-n'ɛ̨̀ kin
sɔbɨ dɔ-n'ɛ̨̀ n'ɛ̨̀ ya kɨ̀ kár-n'ɛ̨̀ ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-ną̃
dɔ-tɨ. 33 Njékɔwkulə-je 'pa ta kɨ̀ tɔ́gɨ kí ną̃ dɔ tɔsɨ-tɨ kí 'Ɓaɓe Jeju tɔsɨ

† **4:24** 4:24 Tɛt 20:11; Eja 37:16-20 ‡ **4:26** 4:26 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.
§ **4:26** 4:26 Pa 2:1-2 † **4:27** 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; Ją̃ 18:28,29
† **4:32** 4:32 Knj 2:44,45

ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨. Beɓa dɛ̨ lay ya ramajɨ lə Lubə nɑ̀y sə-dé. 34 Dow
káre dan-dé-tɨ kí né nal-é ya goto, kdɔ dɛ̨ lay kí d'ɔw kɨ̀ lo ndɔr-je əse
kəy-je lé, d'ɔy 'ndogɨ d'adɨ là-é 35 njékɔwkulə-je, ngá ɓá 'təl 'ləbɨ kí go
ndigɨ-je-tɨ lə nɑ́-nɑ́ dan-dé-tɨ.
36 Jojepɨ kí njékɔwkulə-je lə Jeju d'ində ri gajɨ-é lə Barnabasɨ, adɨ kɔr
mɛ̨ɛ̨-é to: «Ngon kí njèkulə dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ» lé, to dow kí gin kojɨ-tɨ
lə Lebi, dɔnangɨ Siprə-tɨ kí tò dan ba-tɨ, ɔw kɨ̀ lo ndɔr liə nɔ̨ɔ̨. 37 Ɛ̨ un
lo liə lé ndogɨ rəmə ree kɨ̀ là-é adɨ njékɔwkulə-je.

5

Poy ta lə Ananiasɨ-je kɨ̀ Sapira

1 Ngà dingəm káre kí ri-é lə Ananiasɨ ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndɔr
lə-dé ndogɨ tɔ. 2 Ta Ananiasɨ-je kɨ̀ ne-é asɨ-nɑ̨ adɨ Ananiasɨ ɔr kəl là lo
ndɔr lə-dé lé, ngá ɓá ɔw kɨ̀ ndəgɨ-é adɨ njékɔwkulə-je ə panè lay lə là
ndɔr lé ya ə́n. 3 Rəmə Piyər idə-é panè: «Ananiasɨ, ra ban ɓá 'ɔr kəl
là lo ndɔr lə-i lé adɨ to kí lə-i rəmə 'panè lay lə là lé ya ə́ tò tin wa? I
adɨ Satɑ̨ taa mɛ̨ɛ̨-i pəl-pəl adɨ 'ɔw mbing ya 'ədɨ Ndil kí aa njay wa? *
4 Lo ndɔr lə-i lé, lé i 'ndogɨ al kàrè to 'lə-i ya rəm al wa? Rəm ɓá kí
i un 'ndogɨ ngá kin kàrè, là-é to 'lə-i ya tɔ al wa? Ngà ra ban ɓá i ɔjɨ
mɛ̨ɛ̨-i-tɨ adɨ 'ra-né né kí tanɑ̨ bè kin wa? To dow-je ɓá i ədɨ-dé al, ngà
to Lubə ɓá i ədɨ-é.» 5 Lokɨ Ananiasɨ oo ta-je kinlé, ɛ̨ usɨ nangɨ rəmə oy.
Adɨ dow-je lay kí ta-é usɨ mbi-dé-tɨ lé, ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ. 6 Lokɨ
ɛ̨ oy lé, basa-je 'ree ɓɨr-é kɨ̀ kubɨ d'ɔw 'dubɨ-é.†
7 Lokɨ à kasɨ kàdɨ̀ mutə-je bè go-tɨ rəmə, ne-é Sapira lé ɔw kəy go-dé-
tɨ. Ə né kí tɛ̨ɛ̨ dɔ ngɔbɨ-é-tɨ lé, ɛ̨ gə al. 8 Beɓa Piyər dəjɨ-é panè: «'Idə-m
adɨ m'oo. Lo ndɔr lə-si kí 'ndogi lé, lay lə là-é ya ɓá tò tin wa?» Rəmə
Sapira panè: «Oiyo, là-é lé ya ə́ tò tin.» 9 Ə Piyər idə-é panè: «Kdɔ
ri ɓá sə̨i kɨ̀ ngɔbɨ-i adi ta-si asɨ-nɑ̨ adɨ 'nɑ̨i Ndil 'Ɓaɓe wa? Yən, dɛ̨ kí
d'un ngɔbɨ-i d'ɔw 'dubɨ-é lé ɓá ká nja-dé ɓa takəy-tɨ ngá tin. D'a kun-i
kɔw sə-i tɔ.» 10 Rəmə tajinatɨ nè ya, ɛ̨ usɨ nangɨ nja Piyər-tɨ oy tɔ. Lokɨ
basa-je lé d'ɔw kəy rəmə, d'oo-é kí ɛ̨ oy. Beɓa dɛ̨ d'un-é d'ɔw 'dubɨ-é
mbɔ́ ngɔbɨ-é-tɨ. 11 'Ɓəl ində bandɨ njékəwnɑ̨-je gangɨ rəm, ɓá dow-je
lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kàrè, ɓəl ində bandɨ-dé gangɨ rəm tɔ.

Njékɔwkulə-je 'ra nékɔjɨ-je nɑ̨

12 Njékɔwkulə-je 'ra né-je kí tò ɓəl-ɓəl, kɨ̀ né-je kí tɔjɨ tɔ́gɨ Lubə nɑ̨-
nɑ̨ takəm dow-je-tɨ. Njékadmɛ̨ɛ̨-je lay ya 'kəwnɑ̨ gin pal-tɨ lə Salomɔ̨‡.
13 Dow kí rangɨ kí ɓo ree dan-dé-tɨ ra-é goto. Bè ya kàrè, dow-je 'pitɨ-
dé nɑ̨. 14 Beɓa dingəm-je kɨ̀ dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé
'Ɓaɓe, adɨ kɔr-dé usɨ dɔ madɨ-é-tɨ par-par. 15 Rəmə dow-je d'ɔy njémɔ̨y-
je dɔ tirə-tɨ-je, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ tuwə-tɨ-je 'ree d'ungɨ-dé kɨ̀ ngangɨ rəbɨ-rəbɨ, kdɔ
kadɨ kinə Piyər dəə rəmə, ndil-é je kin ya kàrè ungɨ dɔ njèmɔ̨y-tɨ
káre je bè ɓəl dan-dé-tɨ. 16 Dow-je nɑ̨ ya kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ kí tò mbɔ́
Jorijalɛ̨m-tɨ d'ɔy njémɔ̨y-je, kɨ̀ dow-je kí ndil-je kí majɨ al 'ra-dé, d'ɑ̨y
sə-dé kɨ rɔ-dé-tɨ, adɨ dɛ̨ lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékɔwkulə-je dangay-tɨ ya ɓəy

---

* **5:3** 5:3 Jɑ̨ 13:2 † **5:6** 5:6 'Be lə jipɨ-je lé dow-je 'dubɨ-nɑ̨ bole mbal-je-tɨ. ‡ **5:12** 5:12 Knj 3:11.

17 Ngá ɓá burə dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ dow-je lay kí d'isɨ siə natɨ,
adɨ to kutɨ dow-je kí 'ɓa-dé Sadusi-je lé jangɨ ra-dé ṇ̃ą dɔ njékɔwkulə-
je-tɨ adɨ d'ị̃ gim 18 d'ɔw d'uwə-dé 'ree d'ungɨ-dé dangay-tɨ kí to dangay
lə dow-je lay. 19 Ngà ndɔɔ rəmə, malayka lə 'Ɓaɓe ree tẹ̃ẹ̃ ta rəbɨ-je kí
kəy dangay-tɨ, adɨ njékɔwkulə-je 'tẹ̃ẹ̃ ndaa-tɨ, ɓá idə-dé panè: 20 «Ɔwi,
ą̃i mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Lubə, ə ta-je lay kí sɔbɨ dɔ ta kajɨ kinlé, iləi-né mbẹ̃
adi dow-je.» 21 Lokɨ d'oo ta kin bè lé, d'ɔw takəy-tɨ lə Lubə kí ndɔge
ratɨ ya d'ɔw 'ndó dow-je né.

Beɓa burə dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ dow-je kí d'isɨ siə natɨ ya lay
d'ulə kulə 'ɓa 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je rəm, ɓá 'ɓa 'ngatógɨ-je lə
Israyel-je lay rəm. Ngá ɓá d'ulə kulə dangay-tɨ kadɨ 'ree kɨ njékɔwkulə-
je lé tɔ. 22 Ngà lokɨ ngannjékullə-je lé d'ɔw rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-
tɨ al. Beɓa 'təl d'ɔw gogɨ 'panè: 23 «Lokɨ j'ɔw lé, tarəbɨ tò kɨ kutɨ-é majɨ
rəm, ɓá njéngəm tarəbɨ-je kí kəy dangay-tɨ kàrè d'ą̃ lo ką̃-dé-tɨ nɔ̃ɔ̃
rəm; ya rəmə lokɨ j'tẹ̃ẹ̃ tarəbɨ lé, dow ya kàrè j'ingə-é mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ al.»
24 Lokɨ njèkun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kɨ njékun dɔ njégugné-je
lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lo ta igɨ-dé sól kdɔ ta lə njékɔwkulə-je lé,
adɨ 'dəjɨ-ną̃ ta 'panè: To ri daną̃ ɓá ra né bè wa? 25 Ngà dow káre ree
idə-dé panè: «Yən! Dow-je kí ungi-dé dangay-tɨ lé, d'ą̃ 'ndó né dow-je
takəy-tɨ lə Lubə nɔ̃ɔ̃.»

26 Ngà ɓá njèkun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, dẹ̃ kɨ dow-je liə d'ɔw
'ree kɨ njékɔwkulə-je lə Jeju lé. Ngà ree ɓá 'ree sə-dé kí go lə njètɔ́gɨ-tɨ
al, kdɔtalə dẹ̃ 'ɓəl kí kosɨ dow-je d'a tilə-dé kɨ ər.

27 Lokɨ 'ree sə-dé lé, d'adɨ d'ą̃ nɔ̃̀ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je,
ngá ɓá, burə dɔ njégugné-je lə Lubə dəjɨ-dé ta panè: 28 †«Jẹ̃ j'ɔgɨ-si kí
ta kɔ̃̀-jɨ-tɨ kadɨ 'ndói né dow-je kɨ ri dingəm kinlé ya al wa? Ngà ooi
bè, néndó lə-si ya taa mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m pəl-pəl rəm, ɓá 'ndigi rai bè
kadɨ ta məsɨ dingəm kinlé usɨ dɔ-jɨ jẹ̃-tɨ ɓəy al ɓan§.»

29 Ngá ɓá Piyər-je, kɨ ndəgɨ njékɔwkulə-je d'ilə-dé-tɨ 'panè: «Dow à
təl rɔ-é go ta-tɨ lə Lubə, ɓɨ à təl rɔ-é go ta-tɨ lə dow-je al. 30 Jeju kí są̃i
'ɓəi-é kagdəsɨ-tɨ 'tɔli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃. 31 Ẹ̃
ɓá Lubə un-é ində-é dɔ jikɔl-é-tɨ taá, adɨ-é to ngar rəm, adɨ-é to njèkajɨ
dow-je rəm. Kdɔ kadɨ ngan Israyel-je d'iṇə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ
kɨ takul-é rəm, kadɨ Lubə iṇə-né go majal-je lə-dé kɔgɨ rəm. 32 Né-je kí
ra né kinlé, jẹ̃ j'oo kɨ kəm-jɨ rəm, j'oo ta-é kɨ mbɨ-jɨ rəm, ɓá Ndil kí aa
njay kí Lubə adɨ isɨ mẹ̃ẹ̃ dow-je-tɨ kí njétəl rɔ-dé go ta-tɨ liə lé kàrè oo
né-je kinlé rəm tɔ.»

33 Lokɨ dẹ̃ d'oo ta-je lə njékɔwkulə-je lé bè rəmə, wɔngɨ ra-dé ną̃ adɨ
d'ɔjɨ kadɨ d'adɨ 'tɔl-dé kɔgɨ. 34 Ngà Parisi káre kí ri-é lə Gamaliyɛl kí
to njèndó dow-je ndukun-je lə Lubə kí dow-je lay ya d'un ta-é, ị̃ taá
dan 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je lé kdɔ kidə-dé tagɨr liə. Ẹ̃ un
ndu kadɨ d'adɨ njékɔwkulə-je lé 'tẹ̃ẹ̃ ndaa-tɨ mɔkɨ. 35 Ngá ɓá idə 'boy-je
kí njégangta-je lé panè: «Są̃i Israyel-je lé! Né kí są̃i ɔji kadɨ 'rai kɨ
dow-je kanlé ooi majɨ ɓane! 36 Kdɔtalə ngɔsnè ya ɓəy Tedasɨ, oo rɔ-é
kɨ dow kí ngay; beɓa dingəm-je d'a kasɨ ɓusɔ je bè d'un go-é. Ngà 'tɔl-
é rəm, dow-je lay kí go-é-tɨ lé kàrè, 'sane-dé káre-káre, adɨ kində rɔ
natɨ lə-dé lé goto. 37 Go-é-tɨ, Judasɨ kí to dow kí Galile, ɔr kosɨ dow-je
go-é-tɨ, dɔkaglo kində ri dow-je mẹ̃ẹ̃ mbete tidə kɔr dow-je-tɨ. Ẹ̃ kàrè

† **5:28** 5:28 Mat 27:25 § **5:28** 5:28 Mat 27:25

'tɔl-é rəm, ɓá dow-je kí go-é-tɨ kàrè 'sane-dé káre-káre rəm tɔ. 38 Beɓa
kí ngɔsnè-tɨ kinlé, m'idə-si kadɨ indəi kəm-si go dingəm-je-tɨ kinlé al.
Iɳəi-dé adɨ d'ɔw. Kdɔtalə kinə, kɔjra lə-dé əse kullə lə-dé kin to né kí
ị̃ rɔ dow-je-tɨ lé, né-é à kində nangɨ kɨ́ kár-é bè ya. 39 Ngà kinə to kɔjra
lə Lubə əse to kullə liə ya tɔgrɔ-tɨ tɔ rəmə, tɔ́gɨ-si à kasɨ ra kadɨ ində
nangɨ al. Ooi majɨ, nè a kị̃ rɔ-i kɨ̀ Lubə!» Beɓa 'boy-je kí njégangta-je lə
jipɨ-je lé, 'ndigɨ kɨ̀ Gamaliyɛl dɔ ta-tɨ liə lé. 40 Go-tɨ, 'təl 'ɓa njékɔwkulə-
je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adɨ d'ində-dé rəm, ɓá d'ɔgɨ-dé 'panè: «A pai ta
kɨ̀ ri Jeju gogɨ rangɨ al ngá.» Bè ngá ɓá d'iɳə-dé d'adɨ d'ɔw.
41 Njékɔwkulə-je d'iɳə 'boy-je kí njégangta-je lé 'tẹ̃ẹ̃ ndaa-tɨ kɨ̀ rɔnəl,
kdɔtalə koo kí Lubə oo-dé adɨ n'toi dow-je kí n'asi kadɨ rɔsɔl tẹ̃ẹ̃ dɔ-dé-
tɨ kdɔ ta lə ri Jeju. 42 Kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é ya njékɔwkulə-je d'ilə mbẹ̃ Poyta
kí Majɨ lə Jeju kí to Kristɨ* rəm, 'ndó né dow-je mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Lubə rəm,
ɓá mẹ̃ẹ̃ kəy-je-tɨ lə-dé ə d'iɳə ta-é al.

6

Mbətɨ njékore kàdì njékɔwkulə-je

1 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, kɔr njéndó né-je usɨ dɔ madɨ-é-tɨ kɨ kete-kete
rəmə, jipɨ-je kí njépata grɛkɨ 'yun ta dɔ jipɨ-je-tɨ kí 'pa ta əbrə, kdɔtalə,
ndɔ-é ndɔ-é ya kí d'isɨ 'ləbɨ né lé, dow ilə ká njéngɔwkoy-je-tɨ kí
njépata grɛkɨ lé al. 2 Beɓa njékɔwkulə-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé, 'ɓa
njéndó né-je lay ya rɔ-dé-tɨ ə d'idə-dé 'panè: «Kadɨ jẹ̃ ɓá j'iɳə ta pa ta
lə Lubə, kdɔ təl kạ̃ ká ləbɨ nékuso-tɨ ɓəy lé, to né kí tuwə ra al. 3 Beɓa
ngankɔ̃-ji-je, kadɨ 'mbəti dingəm-je siri dan-si-tɨ, kdɔ kadɨ j'ulə kullə
kin mẹ̃ẹ̃ ji-dé-tɨ kadɨ 'ra. Ə à to dingəm-je kí dow-je 'pa ta lə-dé majɨ
rəm, Ndil kí aa njay rusɨ mẹ̃ẹ̃-dé rəm, ɓá à to dingəm-je kí d'ɔw kɨ̀ gosɨ
rəm ɓane tɔ. 4 Ngà jẹ̃ rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngạ̃ mẹ̃ẹ̃ pa ta-tɨ kɨ̀ Lubə, ɓá
mẹ̃ẹ̃ ndó dow-je ta-tɨ liə rəm tɔ.» 5 Ta kinlé, njékəwnạ̃-je lay ya 'ndigɨ
dɔ-tɨ. Beɓa 'mbətɨ-né Etiyẹ̃n, kí to dow kí kadmẹ̃ẹ̃ liə asɨ gakɨ, ɓá Ndil
kí aa njay rusɨ mẹ̃ẹ̃-é rəm tɔ, ɓá 'mbətɨ Pilipɨ, kɨ̀ Prokore, kɨ̀ Nikanɔr,
kɨ̀ Timɔ̃, kɨ̀ Parmenasɨ, kɨ̀ Nikola kí to dow kí ɓebo Antiosɨ-tɨ kí to jipɨ
təl. 6 Ə 'ree sə-dé rɔ njékɔwkulə-je-tɨ. Dẹ̃ 'pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-dé,
ɓá d'ində ji-dé dɔ-dé-tɨ.
7 Ta lə Lubə sane kɨ̀ lo-lo, ɓá kɔr njéndó né-je kí Jorijalẹ̃m ɔw kɨ kete
ya par-par rəm, ɓá njégugné-je lə Lubə ṇạ̃ ya d'adɨ mẹ̃ẹ̃-dé Jeju rəm
tɔ.

Ta kí dɔ kuwə Etiyẹ̃n-tɨ

8 Lubə ra majɨ kɨ̀ Etiyẹ̃n ṇạ̃ rəm, adɨ-é tɔ́gɨ adɨ ra-né nékɔjɨ-je, kɨ̀ né-je
kí tò ɓəl-ɓəl dan dow-je-tɨ. 9 Beɓa ndɔ káre bè jipɨ-je kí nạ́-je kí d'ị̃ ɓebo
Sirẹ̃n-tɨ, kɨ̀ ɓebo Alegjandri-tɨ rəm, ɓá dẹ̃ kí madɨ-je 'to jipɨ-je kí ɓebo
Silisi-tɨ, kɨ̀ dẹ̃ kí mẹ̃ẹ̃ ɓe-je-tɨ kí dɔnangɨ Aji-tɨ 'ree 'najɨ ta kɨ̀ Etiyẹ̃n. Dẹ̃
kinlé, kəykəwnạ̃ lə jipɨ-je kí d'isɨ d'uwə dɔ-nạ̃-tɨ lé, 'ɓa-é «kəykəwnạ̃
lə ɓə-je kí d'iɳə-dé taá ngá.» 10 Ngà dẹ̃ d'asɨ kuwə-é kɨ̀ ta al, kdɔtalə
to Ndil kí aa njay ɓá adɨ-é gosɨ pa-né ta. 11 Beɓa dẹ̃ d'adɨ là dingəm-je
madɨ, adɨ ree 'tə́tɨ-né ta ta-é-tɨ 'panè: «Etiyẹ̃n lé, pa takɔbɨ dɔ Moiyijɨ-tɨ
rəm, ɓá dɔ Lubə-tɨ adɨ jẹ̃ ya j'oo kɨ̀ mbi-ji.» 12 Dẹ̃ 'sulə kosɨ dow-je, kɨ̀
'ngatɔ́gɨ-je, kɨ̀ njéndó dow-je ndukun-je, adɨ tẹ̃ẹ̃ kɨ̀ Etiyẹ̃n busɨ d'uwə-é

* **5:42** 5:42 Kristɨ lé kɔr mẹ̃ẹ̃-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

d'ɔw siə nɔ̰ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je. 13 Ɓəy ɓá d'ɔw ree kɨ̀
dow-je kí njétəti ta-je adɨ 'panè: «Dingəm kinlé, ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ̰ pa
ta kí majɨ al dɔ kəy-tɨ lə Lubə kí to lo kí aa njay kin rəm, ɓá ndɔ-é
ndɔ-é ya ɛ̰ pa ta kí majɨ al dɔ ndukun-tɨ lə Moiyijɨ rəm tɔ. 14 J'pa bè
kdɔ j'oo ta-é-tɨ panè: Jeju kí Najarɛtɨ kinlé, à tɔɔ kəy lə Lubə kin kɔgɨ,
ɓá à mbəl nékoɓe-je kí Moiyijɨ adɨ-ji kin rəm tɔ.» 15 Dow-je lay kí d'isɨ
lo gangta-tɨ kinlé, d'oo Etiyɛ̰n gə́rə́rə́, rəmə d'oo kí takəm-é titɨ-na̰ kɨ̀
takəm malayka bè.

7

Ta kɔr lə Etiyɛ̰n

1 Burə dɔ njégugné-je lə Lubə dəjɨ Etiyɛ̰n panè: «Se to bè ya tɔgrɔ-tɨ
wa?» 2 Etiyɛ̰n ilə-tɨ panè: «Ngankɔ̰-m-je kɨ̀ bɔbɨ-m-je, 'yəli mbi-si ooi
ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, ndɔkɨ isɨ dɔnangɨ Mejopotami-tɨ. Lokɨ ɛ̰ ɔw
isɨ dɔnangɨ Kara̰-tɨ al ya ɓəy ɓá Lubə kí njèriɓa tɛ̰ɛ̰ siə kɔy, 3 idə-é
panè: "'Iɲə dɔnangɨ kojɨ-i, kɨ̀ nojɨ-i-je burə lay kdɔ kadɨ ɔw dɔnangɨ-tɨ
kí m'a kɔjɨ̰-i kin." 4 Beɓa Abrakam iɲə-né dɔnangɨ lə Kalde-je ɔw isɨ-né
dɔnangɨ Kara̰-tɨ. Go koy bɔbɨ-é-tɨ, ngá ɓá Lubə adɨ-é ɔw isɨ dɔnangɨ-tɨ
kí ɓone isɨ-tɨ kin. 5 Né káre ya kàrè Lubə adɨ-é dɔnangɨ-tɨ kinlé al. Lo
kí tatɨ-é asɨ kɨ̀ da nja dow bè ya kàrè Lubə adɨ-é titɨ al. Dɔkaglo-é-tɨ
kinlé Abrakam ojɨ ngon al ɓəy ya rəmə, Lubə un mindɨ-é panè n'a
kadɨ-é dɔnangɨ kinlé rəm, ɓá dɔnangɨ-é lé à təl to néndubə lə nganka-
é-je go-é-tɨ gogɨ rəm tɔ. 6 Ta kí Lubə pa adɨ Abrakam ə́n: "Nganka-i-je
d'a kɔw dɔ ɓe mba-tɨ dɔnangɨ-tɨ kí rangɨ, d'a ra-dé ɓə-tɨ rəm, d'a kulə
kəm-dé ndoo ɓal ɓusɔ*. 7 Ngá ɓá ma̰ Lubə ya m'a gangta dɔ gin dow-
je-tɨ kí njéra-dé ɓə-tɨ lé. Go-tɨ, d'a tɛ̰ɛ̰ kdɔ kadɨ d'ɔw 'pol-m dɔnangɨ
Kara̰-tɨ kinlé†." 8 Beɓa Lubə adɨ Abrakam ganjangɨ kí kijə adɨ to né kí
tɔjɨ kulənojɨ kí tò dan-dé-tɨ dɛ̰ siə. Gin-é kin ɓá lokɨ Abrakam ojɨ Isakɨ
adɨ ra ndɔ jinà̰y joo rəmə, ɛ̰ ijə-é ganjangɨ; bè ya tɔ, Isakɨ ijə-né Jakobɨ
ganjangɨ, ɓá Jakobɨ kàrè ijə-né ngan-é-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo kí 'to ka-ji-je
kí njékində gin Israyel-je lé ganjangɨ tɔ.‡»

9 «Ndəgɨ ka-ji-je lé, jangɨ ra-dé dɔ Jojepɨ-tɨ adɨ 'ndogɨ-é kɔgɨ, ə
njéndogɨ-é-je d'ɔw siə dɔnangɨ Ejipti-tɨ. Ngà Lubə isɨ siə natɨ. 10 Jojepɨ
lé, Lubə ɔr-é kɔgɨ dan kɔ̰-je-tɨ lay kí tɛ̰ɛ̰ dɔ-é-tɨ, ɓá adɨ-é gosɨ rəm, adɨ-é
majɨ takəm Paraɔ̰-tɨ kí to ngar kí dɔnangɨ Ejipti-tɨ rəm. Beɓa Paraɔ̰
adɨ-é to gubərnər dɔnangɨ Ejipti-tɨ rəm, adɨ-é ɔ̰ ɓe mɛ̰ɛ̰ ndògɨ ngar-tɨ
liə rəm tɔ. 11 Ɓo ree usɨ dɔnangɨ Ejipti-tɨ ya lay rəm, ɓá usɨ dɔnangɨ
Kana̰-tɨ lay rəm tɔ. Adɨ dow-je d'ingə kɔ̰ na̰ rəm, ɓá ka-ji-je kàrè d'ingə
nékuso al rəm tɔ. 12 Lokɨ Jakobɨ oo kí gemɛ̰ tò dɔnangɨ Ejipti-tɨ lé, ɛ̰
ulə ka-ji-je Ejipti-tɨ, kulə kí dɔsa̰y. 13 Kulə kí njèkungɨ-tɨ joo ngá ɓá
Jojepɨ tɔjɨ rɔ-é adɨ ngankɔ̰-é-je 'gə-é rəm, go-tɨ, Jojepɨ ɔw tɔjɨ ngankɔ̰-
é-je Paraɔ̰ adɨ Paraɔ̰ kàrè gə-né kí dɛ̰ 'to ngankɔ̰ Jojepɨ-je ɓəy tɔ. 14 Bè
ngá ɓá Jojepɨ ulə kulə ɓa bɔbɨ-é Jakobɨ, kɨ̀ ndəgɨ nojɨ-é-je lay adɨ 'ree
rɔ-é-tɨ. Dɛ̰ lay 'to dow-je kɔrsiri gidɨ-é mɨ̰. 15 Beɓa Jakobɨ ɔw isɨ dɔnangɨ
Ejipti-tɨ sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né dɔnangɨ Ejipti-tɨ nɔ̰ɔ̰ ya lay tɔ.
16 Ngá ɓá d'ɔy nin-dé d'ɔw 'dubɨ mɛ̰ɛ̰ ɓe-tɨ kí Sisɛm, lo dɔɓadɨ-tɨ kí
ndɔkɨ Abrakam ndogɨ kɨ̀ là ji ngan lə Amɔr-tɨ kí to bɔbɨ Sisɛm§.»

---

* **7:6** 7:6 Kgn 15:13-14 † **7:7** 7:7 Tɛ̰t 3:12 ‡ **7:8** 7:8 Kgn 17:10,14. § **7:16** 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57

17 «Kunmindɨ lə Lubə kí ndɔkɨ un adɨ Abrakam lé, lokɨ nɑ̀y ngɔsi
kadɨ né-é ra-né rəmə, gin dow-je lə-ji d'ojɨ-nɑ̨ nɑ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓe-tɨ kí Ejiptɨ-tɨ,
adɨ kɔr-dé usɨ dɔ madɨ-é-tɨ par-par. 18 Rəmə ngar kí rangɨ kí gə Jojepɨ
al ree ɔ̨̀ ɓe dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ. 19 Ə ngar-é kinlé ədɨ dow-je lə-ji, ra kəm
ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njètɔ́gɨ-tɨ adɨ d'iɲə ngan-dé-je kí bər kadɨ d'oy
kɔgɨ*. 20 Dɔkaglo-é-tɨ kin ɓá d'ojɨ-né Moiyijɨ kí to ngon kí kurə́ takəm
Lubə-tɨ. 'Bɔyɔ Moiyijɨ nɑ̨y mutə mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə bɔbɨ-é. 21 Lokɨ d'iɲə-
é kɔgɨ ngá ɓá ngon lə Paraɔ̨ kí dené un-é utɨ-é titɨ ngon mɛ̨ɛ̨-é bè†.
22 Beɓa Moiyijɨ ndó-né né-je lay, kɨ̀ négə-je kí dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ adɨ təl
to dow kí ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ mɛ̨ɛ̨ ta pa-é-tɨ rəm, mɛ̨ɛ̨ kullə ra-é-tɨ rəm.»

23 «Ngà lokɨ Moiyijɨ ra ɓal kɔrsɔ lé, tagɨr kɔw koo ngankɔ̨-é israyel-
je ree dɔ-é-tɨ. 24 Beɓa ɛ̨ ɔw rəmə, da dɔ dow-tɨ kí Ejiptɨ-tɨ kí ɑ̨ mbɔ̨y
ngon Israyel káre ə Moiyijɨ tɔl dow kí Ejiptɨ-tɨ lé dal-né ba dingəm kí
madɨ-é ra-é majɨ al lé. 25 Moiyijɨ gɨr kí ngankɔ̨-é Israyel-je d'a gə kí
Lubə à taa-dé kilə-dé taá kɨ̀ takul n'ɛ̀, ya ngà dɛ̨ 'gə kí bè kin al. 26 Lo
aa go-tɨ lé, Moiyijɨ oo ngan Israyel-je joo d'ɑ̨ 'rɔ-nɑ̨, beɓa ɛ̨ sangɨ kadɨ
n'gɔr-dé kadɨ lapiya tò dan-dé-tɨ adɨ ɛ̨ panè: "Nam-je kí majɨ, sɑ̨i 'toi
ngankɔ̨-nɑ̨-je, ngà 'rai-nɑ̨ majɨ al bè kdɔ ri?" 27 Ngà ɛ̨ kí njèra madɨ-é
majɨ al lé surə Moiyijɨ kɨ gogɨ ə panè: "Nɑ́ ɓá ində-i 'boy lə-ji rəm,
njègangta lə-ji rəm wa? 28 I 'ndigɨ tɔl-m titɨ kí tagnè 'tɔl-né dow kí
Ejiptɨ-tɨ lé bè tɔ wa?" 29 Lokɨ Moiyijɨ oo ta-je kin bè lé, ɛ̨ ɑ̨y ɔw isɨ dɔ
ɓe mba-tɨ dɔnangɨ-tɨ lə Madiɑ̨-je‡. Ɛ̨ ojɨ ngan-je kí dingəm joo lo-é-tɨ
nɔ̨ɔ̨§. 30 'Bal kɔrsɔ go-tɨ ngá ɓá malayka káre tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ Moiyijɨ dilə̀lo-tɨ kɔy,
dan ndɔ̨ pər-tɨ kí ɔ̨̀ dan kam-tɨ bilɨm-bilɨm kàdì mbal Sinɑ̨y-tɨ*. 31 Lokɨ
Moiyijɨ oo né kin bè lé, ndil-é tɛ̨ɛ̨ sɑ̨y. Beɓa lokɨ ɔtɨ kɨ kete kdɔ koo né
lé majɨ ɓəy rəmə, ɛ̨ oo ndi 'Baɓe idə-é panè: 32 "To mɑ̨ Lubə lə ka-i-je,
Lubə lə Abrakam, kɨ̀ Isakɨ, kɨ̀ Jakobɨ." Rəmə Moiyijɨ ɓəl dadɨ par-par,
adɨ ɛ̨ ndigɨ koo né-é al ngá. 33 Ngá ɓá 'Baɓe təl idə-é panè: "'Tɔr saba
nja-i-tɨ, kdɔtalə lo kí i 'ɑ̨-tɨ kinlé to dɔnangɨ kí aa njay. 34 M'oo kɔ̨̀ kí
dow-je lə-m d'isɨ d'ingə dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ rəm, m'oo ká tumɑ̨-je lə-dé,
ɓá m'ree kdɔ taa-dé kilə-dé taá. Kí ngɔsnè-tɨ kin ya, m'ulə-i ə́ 'ɔtɨ 'ɔw
dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ.†"»

35 «Moiyijɨ kí ndɔkɨ ngan Israyel-je mbatɨ-é 'panè: "Nɑ́ ɓá ində-i 'boy
lə-ji kɨ̀ njègangta lə-ji" rəm wa lé, ɛ̨ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-tɨ kdɔ kadɨ to
'boy lə-dé rəm, njètaa-dé kilə-dé taá kɨ̀ tɔ́gɨ lə malayka, kí ndɔkɨ tɛ̨ɛ̨
siə kɔy dan kam-tɨ lé. 36 To Moiyijɨ kinlé ɓá ɔr ngan Israyel-je dɔnangɨ
Ejiptɨ-tɨ tɛ̨ɛ̨ sə-dé. Ɛ̨ ra né-je kí tò ɓəl-ɓəl kɨ̀ né-je kí tɔjɨ tɔ́gɨ Lubə
dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ rəm, dan babo kasɨ-tɨ rəm, dilə̀lo-tɨ rəm, bè-bè ya ɓal
kɔrsɔ‡. 37 To Moiyijɨ kinlé ɓá idə ngan Israyel-je panè: "Lubə à kadɨ-
si njèpata kí ta-é-tɨ kí titɨ-nɑ̨ sə-m mɑ̨ Moiyijɨ bè, ɛ̨ à to ngonkɔ̨-si kí
dan-si-tɨ ya.§" 38 Moiyijɨ kinlé ɓá ndɔkɨ ɑ̨ kɨ̀ ngan Israyel-je natɨ lokɨ
'kəw-né-nɑ̨ dilə̀lo-tɨ. Ɛ̨ isɨ natɨ kɨ̀ ka-ji-je rəm, ɛ̨ ɑ̨ kɨ̀ malayka natɨ lokɨ
malayka 'pa-né siə ta dɔ mbal Sinɑ̨y-tɨ ə ɛ̨ taa ta kí j'a kisɨ-né kɨ̀ dɔ-ji
taá ji Lubə-tɨ adɨ-ji*. 39 Ngà ka-ji-je 'ndigɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ liə al, adɨ

* **7:19** 7:19 Tɛ̨t 1:8-22 † **7:21** 7:21 Tɛ̨t 2:1-10. ‡ **7:29** 7:29 Dɔnangɨ Madiɑ̨ lé tò dɔnangɨ Arabi-tɨ. § **7:29** 7:29 Tɛ̨t 2:11-22 * **7:30** 7:30 Mbal Sinɑ̨y lé, 'ɓa-é mbal Orɛbɨ tɔ. † **7:34** 7:34 Tɛ̨t 3:1-10 ‡ **7:36** 7:36 Tɛ̨t 2:14; 7:3; 14:21. § **7:37** 7:37 Det 18:15. * **7:38** 7:38 Tɛ̨t 19:1–20:17; Det 5:1-33

dɛ̨ mbatɨ-é rəm, ɓá mɛ̨ɛ̨-dé to gə́rə́rə́ dɔ təl kɔw dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ gogɨ
rəm. 40 Beɓa dɛ̨ d'idə Arɔ̨ 'panè: “'Ra magɨ-je adɨ 'njiyə nɔ̨̀-ji-tɨ, kdɔtalə
Moiyijɨ kí njètɛ̨ɛ̨ sə-ji kɔgɨ Ejiptɨ kinlé, j'gə né kí tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ al.” 41 Ngá
ɓá mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kinlé, dɛ̨ 'ra ngon mangɨ, d'ilə məsɨ nangɨ d'adɨ-é, ɓá
'ra rɔnəl dɔ kullə ra ji-dé-tɨ kinlé†. 42 Ngà Lubə təl gidɨ-é adɨ-dé, inə̨-dé
adɨ 'pole kàdɨ̀-je, kɨ̀ nə̨y-je, kɨ̀ kərwəɨ̨-je, titɨ kí 'ndàngɨ-né mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ
lə njépata-je kí ta Lubə-tɨ 'panè:
“Sə̨i Israyel-je, ɓal kɔrsɔ kí sə̨i 'rai diləlo-tɨ lé,
Sə̨i iləi məsɨ də̨-je nangɨ adi-mi wa?
Sə̨i 'reei kɨ̀ né-je adi-mi wa?
43 Kəykubɨ lə magɨ kí 'ɓa-é Molokɨ rəm,
né kí sə̨i adi to takəm magɨ kərwəɨ̨ lə-si kí ri-é lə Repə̨ ɓá sə̨i uti dɔ-si-tɨ.
Magɨ-je kinlé ɓá sə̨i 'rai-dé kdɔ kɔsɨ dɔ-si nangɨ nɔ̨̀-dé-tɨ.
Beɓa m'a kɔw sə-si kadɨ 'rai ɓə gidɨ Babilɔ̨n-tɨ nu̱.‡”
44 «Diləlo-tɨ ndɔkɨ lé, ka-ji-je d'ɔw kɨ̀ kəy kí 'ra kɨ̀ kubɨ kí to lo kingə-
nə̨ kɨ̀ Lubə. Lubə pa ta kɨ̀ Moiyijɨ ə un ndu adɨ-é kadɨ ra kəykubɨ lé adɨ
titɨ-nə̨ kí gə̨-é kí oo lé ya bè tɔ. 45 Ka-ji-je d'inə̨ kəy kubɨ kinlé d'adɨ ka-
ji-je kí njéree go-dé-tɨ tɔ. Dɛ̨ kàrè lokɨ Jojuwe ɔr nɔ̨̀-dé adɨ 'taa dɔnangɨ
lə gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ̨̀-dé-tɨ lé, dɛ̨ d'ɔw kɨ̀ kəykubɨ lé kəm-
dé-tɨ. Beɓa kəykubɨ lé tò dan-dé-tɨ sar kaglo-tɨ lə Dabidɨ.§ 46 Dabidɨ
to dow kí Lubə ra siə majɨ, ɛ̨ dəjɨ kadɨ n'ra kəy kisɨ Lubə lə Jakobɨ.*
47 Ngà to Salomɔ̨ ɓá ra kəy-é lé adɨ Lubə†. 48 Ngà Lubə kí njèkisɨ taá
dɔrə̨-tɨ nu̱ lé, ɛ̨ isɨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí njèpata kí
ta Lubə-tɨ pa ə́n:
49 “'Baɓe Lubə ya panè dɔrə̨ to kalikɔ̨ɓe lə-m,
ə dɔnangɨ to lo kungɨ nja-m,
Ngà se kəy kí titɨ-nə̨ ban ɓá sə̨i a rai kadi-mi wa?
Əse lo kí rá ɓá to lo taakoo lə-m wa?
50 Né-je kin ya lay lé, mə̨ ya m'to njèra-dé kɨ̀ ji-m ya al wa‡?”
51 «Sə̨i dow-je kí 'toi njédɔngə̨-je, kɨ̀ njémɛ̨ɛ̨ndə-je, kɨ̀ njémbibəy-je
kan! Sə̨i kí njékɔsɨ ta Ndil kí aa njay sar ɓone! Sə̨i 'titi-nə̨ kɨ̀ ka-si-je lé
bè tɔ! 52 Nə̨́ dan njépata-je kí ta Lubə-tɨ ɓá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al
wa? Ta ree lə dow kí njururu lé, dɛ̨ kí 'to njépa ta-é kadɨ dow-je d'oo
kete-kete lé, ka-si-je 'tɔl-dé. Ngà ɓone bè kinlé, dow kí njururu lé, ɛ̨ ya
ɓá sə̨i uni dɔ-é rəm, 'tɔli-é rəm tin§. 53 Sə̨i lé, ndukun kí Lubə adɨ-si
kɨ̀ kəm rəbɨ kí rɔ malayka-je-tɨ lé, sə̨i 'təli rɔ-si go-tɨ al rəm.*»

Ta koy lə Etiyɛ̨n

54 Lokɨ 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngɨ
ra-dé nə̨ adɨ 'tɔ̨ gangɨ-dé məgəgə-məgəgə dɔ Etiyɛ̨n-tɨ. 55 Ngà Etiyɛ̨n
lé Ndil kí aa njay rusɨ mɛ̨ɛ̨-é, adɨ un kəm-é kɨ dɔrə̨-tɨ taá oo lo gə́rə́rə́
rəmə, oo né riɓa lə Lubə rəm, oo Jeju ə̨ taá dɔ jikɔl Lubə-tɨ rəm tɔ.
56 Ngá ɓá ɛ̨ panè: «Yən, m'oo dɔrə̨ tò tagra rəm, m'oo Ngon lə dow ə̨
taá dɔ jikɔl Lubə-tɨ rəm tɔ.» 57 Ngà lokɨ ɛ̨ pa ta kin bè lé, kosɨ dow-je
'tur kɔɔl boy-boy rəm, d'utɨ mbi-dé jigɨ-jigɨ ə 'ndàngɨ-nə̨ giw kàdɨ̀ káre
kɨ dɔ-é-tɨ, 58 'ndɔr-é d'ɔw siə gidɨ ɓebo-tɨ ə 'tilə-é kɨ̀ ər 'tɔl-é. Dow-je

† **7:41** 7:41 Tɛt 32:1 ‡ **7:43** 7:43 Amo 5:25 § **7:45** 7:45 Tɛt 25:9; 40 * **7:46** 7:46 2Sa 7:1
† **7:47** 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1 ‡ **7:50** 7:50 Eja 66:1 § **7:52** 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31
* **7:53** 7:53 Gal 3:19; əbr 2:2

kí d'ą̃ lo-é-tɨ lé, 'tɔr kubɨ-je lə-dé d'ungɨ nangɨ nja basa-tɨ kí ri-é lə Sol, d'adɨ-é ngəm. 59 Lokɨ d'ą̃ 'tilə Etiyẹ̃n kí ər lé, ẹ̃ pa ta kɨ̀ Lubə panè: «'Baɓe Jeju, 'taa ndil-m kɨ rɔ-i-tɨ!» 60 Go-tɨ ngá ɓá Etiyẹ̃n tɔsɨ məkəjɨ-é nangɨ nɔ̃ boy panè: «'Baɓe, 'tidə majal kin dɔ-dé-tɨ al.†» Lokɨ ẹ̃ pa ta-je kin bè rəmə, ẹ̃ uwə ta-é.

8

Sol ulə kəm njékəwną̃-je ndoo

1 Sol ndigɨ kɨ̀ dow-je dɔ tɔl-tɨ kí 'tɔl Etiyẹ̃n.*

Dɔ ndɔ-é-tɨ kinlé, dow-je d'un kutɨ kulə kəm njékəwną̃-je ndoo ną̃ mẹ̃ẹ̃ ɓe-tɨ kí Jorijalẹ̃m, adɨ njékəwną̃-je lay ya 'sane-ną̃ kɨ dɔnangɨ Judetɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Samari-tɨ. Ngà njékɔwkulə-je ya par ɓá 'nąy̌ Jorijalẹ̃m. 2 Lokɨ Etiyẹ̃n oy lé, dow-je kí njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ, 'nɔ̃-é ną̃ ɓá d'un-é d'ɔw 'dubɨ-é.

3 †Sol uwə rɔ-é ngą̃ kadɨ n'tɔɔ ko njékəwną̃-je, ẹ̃ ɔw kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ kəy mẹ̃ẹ̃ kəy ya tuwə dingəm-je kɨ̀ dené-je ungɨ-dé dangay-tɨ†. 4 Ə dẹ̃ kí 'sane-ną̃ lé, d'ɔw d'ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ kɨ̀ lo-lo.

Mbẹ̃ kilə lə Pilipɨ dɔnangɨ Samari-tɨ

5 Pilipɨ ɔw dɔnangɨ Samari-tɨ, mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ káre bè, ilə mbẹ̃ ta lə Kristɨ‡ adɨ dow-je. 6 Nékɔjɨ-je kí Pilipɨ ra ra lé, kosɨ dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, ɓá d'oo kɨ̀ kəm-dé rəm. Beɓa ta-dé asɨ-ną̃ adɨ 'yəl mbi-dé majɨ d'oo-né ta-je lə Pilipɨ. 7 Kdɔ dow-je ną̃ ya ndil-je kí majɨ al 'tẹ̃ẹ̃ mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ kɔgɨ kɨ̀ nɔ̃ ta-dé-tɨ boy-boy, ɓá njérɔkoy mburukɨ-je, kɨ̀ njémətɨ-je ną̃ ya d'ingə lapiya rəm tɔ. 8 Beɓa rɔ dow-je nəl-dé ną̃ mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ kinlé.

9 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, dingəm káre bè kí 'ɓa-é Simɔ̃ isɨ mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ lé nɔ̃ɔ̃, isɨ ra mbəli adɨ ində dow-je kí Samari ɓəl-tɨ. Ẹ̃ oo rɔ-é kɨ dow kí ngay. 10 Adɨ ngan-je kí sẹ̃ rəm, dow-je kí tɔgɨ lay ya tagɨr lə-dé tò kɨ dɔ-é-tɨ ya sẹ̃ẹ̃. Ə 'panè: Dingəm kinlé ɔw kɨ̀ tógɨ lə Lubə kí 'ɓa-é tógɨ kí al dɔ lo. 11 Ẹ̃ ya ɓá tagɨr lə-dé tò kɨ dɔ-é-tɨ ya sẹ̃ẹ̃, kdɔtalə ị̃ low nụ̃ ya isɨ ra né mbəli-je liə kɨ̀ né-je kí ində-né dow-je ɓəl-tɨ. 12 Ngà lokɨ Pilipɨ ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ kɔ̃ɓe lə Lubə rəm, kí sɔbɨ dɔ ri Jeju Kristɨ rəm lé, dẹ̃ 'ndigɨ dɔ ta-tɨ liə. Dingəm-je kɨ̀ dené-je kí 'ndigɨ dɔ ta-tɨ liə lé 'ra-dé batẹ̃m. 13 Simɔ̃ lé ya kɨ̀ dɔ-é kàrè adɨ mẹ̃ẹ̃-é ta lə Pilipɨ adɨ 'ra-é batẹ̃m tɔ. Ẹ̃ inə go Pilipɨ al. Lokɨ ẹ̃ oo né-je kí tɔjɨ tógɨ Lubə kɨ̀ nékɔjɨ-je kí ra né lé, lo ta igɨ-é səl.

14 Beɓa lokɨ njékɔwkulə-je lə Jeju kí d'isɨ Jorijalẹ̃m d'oo poy dow-je kí dɔnangɨ Samari-tɨ kí d'adɨ mẹ̃ẹ̃-dé ta lə Lubə lé, dẹ̃ d'ulə Ją̃ kɨ̀ Piyər rɔ-dé-tɨ. 15 Lokɨ Piyər-je kɨ̀ Ją̃ d'ɔw 'tẹ̃ẹ̃ Samari-tɨ rəmə, dẹ̃ 'pa ta kɨ̀ Lubə kdɔtalə njékadmẹ̃ẹ̃-je kdɔ kadɨ d'ingə Ndil kí aa njay. 16 Kdɔ dan-dé-tɨ lé dow káre ya kàrè, Ndil kí aa njay ree dɔ-é-tɨ al ɓəy, ngà batẹ̃m ya par ɓá 'ra-dé kɨ̀ ri 'Baɓe Jeju. 17 Beɓa Piyər kɨ̀ Ją̃ d'ində ji-dé dɔ-dé-tɨ rəmə, d'ingə Ndil kí aa njay.

18 Lokɨ Simɔ̃ oo kí njékɔwkulə-je lə Jeju d'ində ji-dé dɔ njékadmẹ̃ẹ̃-je-tɨ adɨ d'ingə Ndil kí aa njay lé, ẹ̃ adɨ-dé là, 19 dəjɨ-dé-né panè: «Adi-mi tógɨ kin tɔ, kdɔ kadɨ kinə m'ində ji-m dɔ dow-je-tɨ rəmə, d'ingə Ndil

† **7:60** 7:60 Luk 23:34 * **8:1** 8:1 Knj 22:20 † **8:3** 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † **8:3** 8:3 Knj 22:4; 26:9 ‡ **8:5** 8:5 Kristɨ lé kɔr mẹ̃ẹ̃-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

kí aa njay tɔ.» 20 Ngà Piyər ilə-é-tɨ panè: «Kadɨ là lə-i tujɨ sə-i natɨ.
Kdɔtalə i gɨr kí kadkare lə Lubə lé, 'a ndogɨ kɨ̀ là! 21 I lé, né lə-i káre
ya kàrè goto mɛ̨ɛ̨ né-tɨ kinlé rəm, ɓá né kí usɨ-i-tɨ nè ya kàrè goto rəm
tɔ, kdɔ mɛ̨ɛ̨-i majɨ takəm Lubə-tɨ al. 22 'Iɲə tagɨr lə-i kí majɨ al kin
kɔgɨ, ə 'pa ta kɨ̀ 'Ɓaɓe ə́ kinə lo-é tò rəmə-je iɲə go kɔjra lə-i kɔgɨ adɨ-i.
23 Kdɔtalə m'oo kí mɛ̨ɛ̨ katɨ bangɨ rusɨ mɛ̨ɛ̨-i rəm, ɓá né ra kí njururu
al ɓindɨ-i ɓindɨ-ɓindɨ rəm tɔ.» 24 Beɓa Simɔ̨ lé idə Piyər-je kɨ̀ Ją̣ panè:
«Sə̨i ya 'pai ta kɨ̀ 'Ɓaɓe kdɔ ta lə-m, kdɔ kadɨ né kí 'pai ta-é kinlé tɛ̨ɛ̨ dɔ-
m-tɨ al.» 25 Lokɨ Piyər-je kɨ̀ Ją̣ 'pa ta kí dɔ 'Ɓaɓe-tɨ rəm, d'ilə mbɛ̨ ta liə
rəm lé, 'təl d'ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ gogɨ. Ta kɔw-dé kɨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ
lé, dɛ̨ d'ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ lə Jeju taá-taá mɛ̨ɛ̨ ɓe-je-tɨ ṇą̣ kí dɔnangɨ
Samari-tɨ.

Pilipɨ kɨ̀ njèrakullə lə ngar kí Etiyopi

26 Malayka lə 'Ɓaɓe idə Pilipɨ panè: «Į̣ taá 'ɔw kəl lo-tɨ kí bəə bè; dɔ
rəbɨ-tɨ kí į̣ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ ɔw kɨ Gaja kí to rəbɨ kí dilə̀lo-tɨ.» 27 Pilipɨ
į̣ tajinatɨ nè ya ɔw tɔ. Dɔ rəbɨ-tɨ lé, ɛ̨ ingə dingəm káre kí to dow kí
Etiyopi. To dingəm kí 'tɔɔ gəm-é, to dow kí boy ṇą̣, njèrakullə kí boy lo
ngəm né-tɨ lə ngar kí dené kí Etiyopi kí ri-é lə Kandasɨ, ɛ̨ ɔw Jorijalɛ̨m
ɔw ɔsɨ dɔ-é nangɨ nɔ̨̀ Lubə-tɨ. 28 Lokɨ isɨ mɛ̨ɛ̨ pusɨ-tɨ isɨ təl kɨ ɓee liə lé,
ɛ̨ isɨ ndó mbete lə Ejay kí njèpata kí ta Lubə-tɨ taá-taá. 29 Ndil Lubə
idə Pilipɨ panè: «Ɔw mbɔ́ pusɨ-tɨ kin.» 30 Ə Pilipɨ ą̣y ngɔdɨ ɔw rəmə,
oo dɔ ta kí dingəm kí Etiyopi kin isɨ ndó mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ lə Ejay njèpata
kí ta Lubə-tɨ lé. Ə dəjɨ-é panè: «Se i gə mɛ̨ɛ̨ ta kí isɨ ndó kinlé majɨ
wa?» 31 Beɓa dingəm lé ilə-é-tɨ panè: «Dow ɔr-m mɛ̨ɛ̨-é al ngà, m'a ra
ban ɓá m'a gə mɛ̨ɛ̨-é wa?» Ɛ̨ dəjɨ Pilipɨ adɨ-é al isɨ mɛ̨ɛ̨ pusɨ-tɨ mbɔ́-é-tɨ.
32 Ta kí mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay kí ɛ̨ ndó lé ə́n:

«D'ɔw siə titɨ-ną̣ kɨ̀ batɨ kí d'isɨ d'ɔw siə lo tɔl dą̣-je-tɨ bè rəm,
ɛ̨ pa ta al titɨ-ną̣ kɨ̀ ngonbatɨ kí ą̣ ta-é
mbə́ mbɔ́ dow-tɨ kí ą̣ tijə bəl-é bè.
33 D'ulə rɔsɔl dɔ-é-tɨ kàrè dow ilə ká nàjɨ-tɨ liə al
Dow à pa ta kí sɔbɨ dɔ nganka-é al,
kdɔtalə d'ində ngangɨ ndɔ liə dɔnangɨ-tɨ nè§.»
34 Njèrakullə kí boy kinlé, dəjɨ Pilipɨ panè: «M'ra-i kɔgri ya, kadɨ 'idə-
m se to ną̣ ɓá njèpata kí ta Lubə-tɨ kinlé pa ta liə bè wa? Ɛ̨ pa ta kí
dɔ-é ɛ̨-tɨ ya əse pa ta kí dɔ dow kí rangɨ-tɨ wa?» 35 Beɓa Pilipɨ un ta
ə ulə gin-é dɔ ta-tɨ kí mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí ɛ̨ isɨ ndó lé ɓá idə-é-né Poyta
kí Majɨ lə Jeju. 36 Dɛ̨ d'un rəbɨ sar 'tɛ̨ɛ̨ lo-tɨ madɨ kí man tò-tɨ. Beɓa
njèrakullə kí boy lé panè: «'Oo bè, man ə́ tò tin, ngà se ri ɓá ɔgɨ kadɨ
m'ra batɛ̨m wa?» 37 [Pilipɨ idə-é panè: «Kinə i adɨ mɛ̨ɛ̨-i lay Jeju lé, 'a
ra batɛ̨m ya.» Beɓa dingəm lé təl panè: «M'adɨ mɛ̨ɛ̨-m kí Jeju Kristɨ to
Ngon lə Lubə.»] 38 Beɓa ɛ̨ un ndu adɨ pusɨ ą̣ nangɨ. Rəmə Pilipɨ ɔw siə
dan man-tɨ ɔw ra-é batɛ̨m. 39 Ngà lokɨ dɛ̨ 'tɛ̨ɛ̨ kəm man-tɨ rəmə, Ndil
'Ɓaɓe un Pilipɨ ɔw siə adɨ njèrakullə kí boy lé oo-é al, ngà ɛ̨ un ta rəbɨ
liə ɔw kɨ̀ rɔnəl. 40 Pilipɨ ubə rəmə ubə ɓebo Ajotɨ-tɨ nų̣, ngá ɓá ilə mbɛ̨
Poyta kí Majɨ taá-taá mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ lay ɔw njal tɛ̨ɛ̨-né ɓebo Sejare-tɨ.

§ **8:33** 8:33 Eja 53:7-8

9

Sol adɨ mɛ̨̃ɛ̨-é Jeju Kristɨ
Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16

1 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, mɛ̨̃ɛ̨ Sol tò səl dɔ kɔ̃-tɨ kí kadɨ n'adɨ njéndó né-je
lə 'Ɓaɓe rəm, dɔ təl-tɨ kí kadɨ n'təl-dé rəm, adɨ ɔw rɔ burə dɔ njégugné-
je-tɨ lə Lubə 2 dəjɨ-é mbete kdɔ kɔw-né mɛ̨̃ɛ̨ kəykəwnã-je-tɨ lə jipɨ-je
kí mɛ̨̃ɛ̨ ɓe-tɨ kí Damasɨ kadɨ kinə n'ingə dingəm-je əse dené-je kí d'un
rəbɨ néndó kí sigɨ kin rəmə n'uwə-dé, n'tɔ́-dé njim-njim, n'ree sə-dé
ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ.* 3 Lokɨ ɛ̨̃ un rəbɨ ɔw tɛ̨̃ɛ̨ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Damasɨ rəmə,
tajinatɨ nè ya, lo ɨ̃ dɔrã-tɨ ndógɨ ree gəə dɔ-é sipɨ. 4 Ɛ̨̃ tɛ̨̃ɛ̨ usɨ nangɨ ə
oo ndi dow pa siə ta panè: «Sol, Sol, kdɔ ri ɓá 'ulə kəm-m ndoo bè
wa?» 5 Ɛ̨̃ ilə-é-tɨ panè: «I to nã́ wa, 'Ɓaɓe?» Ngá ɓá 'Ɓaɓe panè: «To
mã Jeju kí 'isɨ 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékatɨ kí 'tɔsɨ-né kutɨ-i lé, to kí
'njirə kutɨ-i kɨ gogɨ-gogɨ ə à kusɨ rɔ-i-tɨ palangɨ ya tɔ. Sol dadɨ par-par
ə lo ta igɨ-é səl adɨ panè: 'Ɓaɓe, ri ɓá i 'ndigɨ kadɨ m'ra m'adɨ-i wa?
Beɓa 'Ɓaɓe idə-é panè]†: 6 Kí nè-tɨ kin ya, ɨ̃ taá 'ɔw mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo-tɨ kin
rəmə, d'a kidə-i né kí tò kadɨ 'a ra.» 7 Dow-je kí 'dan Sol lɛ̃́, lo ta igɨ-dé
sól adɨ 'təl d'ã dɔ-nã-tɨ ndingɨ; dɛ̨̃ d'oo ndi dow, ngà dajɨ rɔ-é ɓá d'oo
al. 8 Sol ubə nangɨ ɨ̃ taá lé, kəm-é tɛ̨̃ɛ̨ majɨ ya, ngà koo ɓá oo-né lo al.
Beɓa d'uwə ji-é 'ndɔr-é d'ɔw siə mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo Damasɨ-tɨ. 9 Ɛ̨̃ oo lo al rəm,
uso né al rəm, ɓá ã̃y man al rəm ndɔ mutə.

Lubə ulə Ananiasɨ rɔ Sol-tɨ

10 Njèndó né káre bè ri-é lə Ananiasɨ, isɨ mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo Damasɨ-tɨ nɔ̃ɔ̃.
Né ra-é tokɨ nɨ̃ bè ɓá 'Ɓaɓe ɓa-é panè: «Ananiasɨ!» Ə ɛ̨̃ ilə-é-tɨ panè:
«'Ɓaɓe, m'ã nè.» 11 Beɓa 'Ɓaɓe idə-é panè: «Yən, 'ɨ̃ taá kalangɨ 'ɔw dɔ
rəbɨ-tɨ kí 'ɓa-é rəbɨ kí ã̃ njururu kin, rəmə 'ɔw mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ lə Judasɨ ə
'dəjɨ-é dow kí Tarsɨ‡ kí 'ɓa-é Sol; kdɔ Sol lé lokɨ isɨ pa ta kɨ̀ Lubə 12 ə né
ra-é to kí nɨ̃ bè rəmə oo dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasɨ tɛ̨̃ɛ̨ kəm-
é-tɨ adɨ oo-é. Ɛ̨̃ oo kí Ananiasɨ lé ɔw kəy ə ində ji-é dɔ-é-tɨ, kdɔ kadɨ
kəm-é təl oo lo gogɨ.» 13 Ngà Ananiasɨ idə 'Ɓaɓe panè: «'Ɓaɓe, dow-je
nã̃ ya d'ɔr poy né-je kí majɨ al lay kí dingəm kin ra kɨ̀ njékaa njay lə-i
kí̃ d'isɨ mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ d'adɨ m'oo. 14 Ə dingəm kinlé, njékun
dɔ njégugné-je ya d'adɨ-é tɔ́gɨ kadɨ ree nè uwə dow-je lay kí 'to njéɓa
ri-i-je.» 15 Ngà 'Ɓaɓe idə-é panè: «'Ɔtɨ 'ɔw. Kdɔ dingəm kinlé to dow kí
m'mbətɨ-é kdɔ kadɨ ɔw pa ta lə-m adɨ gin dow-je kí 'to jipɨ-je al rəm,
adɨ ngar-je rəm, ɓá adɨ Israyel-je rəm tɔ. 16 Mã ya m'a tɔjɨ-é kɔ̃-je lay
kí à kingə kdɔ ta lə-m.» 17 Bè ngá ɓá Ananiasɨ ɔtɨ ɔw. Ə lokɨ ɔw mɛ̨̃ɛ̨
kəy-tɨ rəmə, ində ji-é dɔ Sol-tɨ ɓá panè: «Ngonkɔ̃-m Sol, 'Ɓaɓe Jeju kí
tɛ̨̃ɛ̨ sə-i busɨ dɔ rəbɨ-tɨ lokɨ isɨ ree lé, ɓá ulə-m, kdɔ kadɨ kəm-i oo lo
rəm, ɓá kdɔ kadɨ Ndil kí aa njay rusɨ mɛ̨̃ɛ̨-i rəm tɔ.» 18 Rəmə tajinatɨ
nè ya né kí titɨ-nã kɨ̀ ngɔy kanjɨ bè tɛ̨̃ɛ̨ kəm Sol-tɨ tusɨ nangɨ, adɨ kəm-é
oo lo majɨ gogɨ. Beɓa ɛ̨̃ ɨ̃ taá ə 'ra-é batɛ̨̃m 19 ɓá go-tɨ uso né ə tɔ́gɨ-é təl
ree rɔ-é-tɨ gogɨ.

Sol ndó ta lə Lubə mɛ̨̃ɛ̨ ɓe-tɨ kí Damasɨ

---

* **9:2** 9:2 Eja 30:21; Pa 27:11 † **9:5** 9:5 Ta-je kí tò mbunã né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨̃ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsã́y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛ́kɨ. ‡ **9:11** 9:11 Tarsɨ to ɓebo lə dɔnangɨ Silisi kí dɔnangɨ Aji-tɨ, kí ɓone to Turki kin.

Sol ra ndɔ sẹ̃ natɨ kɨ̀ njéndó né-je kí mẹ̃ẹ̃ ɓe-tɨ kí Damasɨ, 20 ya rəmə,
ẹ̃ un kutɨ pa ta lə Lubə mẹ̃ẹ̃ kəykəwnã-je-tɨ lə jipɨ-je panè: «Jeju lé,
to Ngon lə Lubə.» 21 Dow-je lay kí d'oo ta-je liə lé, lo ta igɨ-dé sól adɨ
'panè: «Dingəm kan ya ɓá to njèkulə kəm dow-je kí 'ɓa ri Jeju ndoo
ñã mẹ̃ẹ̃ ɓe-tɨ kí Jorijalẹ̃m lé al wa? Ẹ̃ ra gosɨ ree nè kdɔ kuwə-dé tɔ́-dé
ñjim-njim kɔw sə-dé kadɨ njékun dɔ njégugné-je lə Lubə lé, al ya wa?»
22 Ngà Sol uwə rɔ-é ngã mẹ̃ẹ̃ kadmẹ̃ẹ̃-tɨ kɨ kete-kete, adɨ lo-é ndɔjɨ jipɨ-je
kí njékisɨ Damasɨ, adɨ dẹ̃ d'oo ta kí d'a pa siə al, kdɔtalə ẹ̃ tɔjɨ-dé adɨ
'gə kí Jeju lé ya to Kristɨ§ lé.
23 †Asɨ ndɔ ñã go-tɨ lé, jipɨ-je d'ɔjɨ-nã ta kdɔ kadɨ 'tɔl Sol, 24 ngà ta-é
usɨ mbi-é-tɨ. Dẹ̃ d'ɔw mbing ya 'ngəm-é ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je tarəbɨ-je-tɨ
kí ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ kdɔ kadɨ n'tɔli-é. 25 Ya ngà ndɔɔ ya njéndó né-je
d'adɨ-é isɨ mẹ̃ẹ̃ jangá-tɨ ɓá d'ulə-é kɨ̀ dɔ bɔr d'adɨ-é ur nangɨ gidɨ ɓe-tɨ
ndaa-tɨ.*

Sol ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ

26 Lokɨ Sol ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ lé, ẹ̃ sangɨ kdɔ kində rɔ-é natɨ
kɨ̀ njéndó né-je lə Jeju, ngà dẹ̃ lay ya 'ɓəl-é, kdɔtalə dẹ̃ 'gɨr 'panè ẹ̃ to
njèndó né lə Jeju kí tɔgrɔ-tɨ al. 27 Ngà Barnabasɨ ɔw siə rɔ njékɔwkulə-
je-tɨ lə Jeju, ə ɔr-dé poy koo kí Sol oo 'Ɓaɓe dɔ rəbɨ-tɨ, kɨ̀ poy ta-je kí
'Ɓaɓe idə-é, ɓá ɔr-dé poy mbẹ̃ kí Sol ilə kɨ̀ ri Jeju kɨ̀ mẹ̃ẹ̃-é kí nda kã̀y
mẹ̃ẹ̃ ɓebo Damasɨ-tɨ rəm tɔ. 28 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, Sol ində rɔ-é natɨ
sə-dé ə lo lay kí d'ɔw-tɨ mẹ̃ẹ̃ ɓebo Jorijalẹ̃m-tɨ lé, Pol ɔw sə-dé rəm, təl
sə-dé rəm, ɓá ẹ̃ pa ta kɨ̀ ri 'Ɓaɓe kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ kí nda kã̀y-kã̀y rəm tɔ. 29 Ẹ̃
pa ta kɨ̀ jipɨ-je kí njépata grɛkɨ rəm, ẹ̃ najɨ-dé ta-tɨ rəm, rəmə dẹ̃ 'sangɨ
kadɨ 'tɔl-é kɔgɨ. 30 Lokɨ njékadmẹ̃ẹ̃-je d'oo poy-é lé, d'ɔr Sol d'ɔw siə
mẹ̃ẹ̃ ɓebo Sejare-tɨ, ngá ɓá d'adɨ-é ɔw mẹ̃ẹ̃ ɓebo Tarsɨ-tɨ.
31 Njékəwnã-je lay kí dɔnangɨ Jude-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Galile-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ
Samari-tɨ, d'isɨ kɨ̀ lapiya rəm, ɓá 'ngã mẹ̃ẹ̃ kadmẹ̃ẹ̃-tɨ lə-dé; dẹ̃ d'ɔw
kɨ kete-kete mẹ̃ẹ̃ ɓəl 'Ɓaɓe-tɨ rəm, ɓá Ndil kí aa njay ra sə-dé adɨ kɔr
njékəwnã-je ị̃ dɔ madɨ-é-tɨ kɨ kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

32 Piyər ɔw kɨ̀ dɔɓe-dɔɓe, beɓa ndɔ káre bè ɔw rɔ dow-je-tɨ kí 'to
njékaa njay-je kí d'isɨ mẹ̃ẹ̃ ɓebo Lida-tɨ. 33 Lo-é-tɨ kinlé, d'ingə dingəm
káre kí ri-é lə Ene, to njèrɔkoy mburukɨ adɨ tò nangɨ ɓal jinã̀y joo.
34 Piyər idə-é panè: «Ene, Jeju Kristɨ adɨ-i lapiya! 'Ị̃ taá ə 'un né tò-i.»
Rəmə tajinatɨ nè ya Ene ubə nangɨ ị̃ taá. 35 Dow-je lay kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo
Lida-tɨ, kɨ̀ diləmbo-tɨ kí Sarõ kí d'oo Ene lé, d'adɨ mẹ̃ẹ̃-dé 'Ɓaɓe.

Dɔrkasɨ tɔsɨ ndəl

36 Njèndó né kí dené káre bè isɨ ɓebo Jope-tɨ nõõ; ri-é lə Tabita (kɨ̀
ta grɛkɨ lé 'panè Dɔrkasɨ) ə kɔr mẹ̃ẹ̃-é to «kal.» Ẹ̃ to dené kí njèra
majɨ ñã rəm, to njèra kɨ̀ njéndoo-je rəm tɔ. 37 Mẹ̃ẹ̃ ndɔ-je-tɨ kinlé, mõy
ra-é adɨ-é oy. Lokɨ 'ndogɨ-é man rəmə, d'un-né d'ɔw d'ilə-é mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ
kí taá dɔ madɨ-é-tɨ†. 38 Ɓe kí Lida lé tò ngɔsi kɨ ɓe kí Jope, beɓa lokɨ
njéndó né-je d'oo poy Piyər kí isɨ Lida rəmə, d'ulə dow-je joo rɔ-é-tɨ
'panè: «Kɔgri ya, 'ree kalangɨ 'ingə-ji.» 39 Beɓa Piyər ị̃ taá kalangɨ ya

§ **9:22** 9:22 Kristɨ lé kɔr mẹ̃ẹ̃-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **9:23** 9:23 2Kɔ 11:32,33 * **9:25** 9:25 2Kɔ 11:32 † **9:37** 9:37 Knj 1:13

ɔw sə-dé. Lokɨ ɛ̰ ree tɛ̰ɛ̰ lé, d'ɔr nɔ̰̃-é d'ɔw siə mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ kɨ́ tò dɔ madɨ-é-tɨ taá lé rəmə, njéngɔwkoy-je lay ya 'ree rɔ-é-tɨ kɨ̀ nɔ̰̃ ta-dé-tɨ, ə 'tɔjɨ-é kubɨ kul-je kɨ̀ kubɨ-je kɨ́ rangɨ kɨ́ Dɔrkasɨ ojɨ adɨ-dé taá-taá, lokɨ ɛ̰ isɨ-né kɨ̀ dɔ-é taá ɓəy. 40 Piyər adɨ dow-je lay 'tɛ̰ɛ̰ ndaa-tɨ ɓá ɛ̰ ɔsɨ məkəjɨ-é nangɨ pa ta kɨ̀ Lubə, ɓəy ngá ɓá ɛ̰ təl kəm-é kɨ rɔ nin-tɨ lé ə panè: «Tabita, ɨ̰̃ taá!» Rəmə Tabita tɛ̰ɛ̰ kəm-é yərərə, ə lokɨ oo Piyər lé, ɛ̰ ɨ̰̃ isɨ taá. 41 Beɓa Piyər uwə ji-é adɨ-é ɨ̰̃ ã̰ taá. Ngá ɓá ɛ̰ ɓa njékaa njay-je kɨ̀ njéngɔwkoy-je ə tɔjɨ-dé Tabita lé kəm. 42 Dow-je lay kɨ́ ɓebo Jope-tɨ ya ta-é usɨ mbi-dé-tɨ, adɨ dow-je ã̰ã̰ d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé 'Ɓaɓe. 43 Piyər ra ndɔ ã̰ã̰ Jope, mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə Simɔ̰̃ kɨ́ to njèkɔl ndaá.

10

Ta lə Piyər-je kɨ̀ Kɔrnəy
Knj 11:5-17

1 Dingəm káre bè isɨ ɓebo Sejare-tɨ, ri-é lə Kɔrnəy, ɛ̰ to njèkun dɔ kutɨ asgar-je ɓu kɨ́ 'ɓa-dé «asgar-je kɨ́ Itali.» 2 Kɔrnəy lé, to dow kɨ́ njèkilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ rəm, to njèɓəl Lubə rəm, ɓá dow-je lay kɨ́ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə kàrè bè ya tɔ. Njéndoo-je kɨ́ dan jipɨ-je-tɨ lé, taá-taá ya ɛ̰ ra sə-dé majɨ ã̰ã̰ rəm, to njèpata kɨ̀ Lubə taá-taá rəm tɔ. 3 Lokɨ kàdì təl rɔ-é adɨ à to kàdì mutə je bè lé, né ra-é tokɨ nɨ̰̃ bè, adɨ ɛ̰ oo malayka lə Lubə yórórə́ kəm-é-tɨ, ree rɔ-é-tɨ ə ɓa-é panè: «Kɔrnəy!» 4 Kɔrnəy oo malayka lé górórə́ rəmə, ɛ̰ ɓəl ã̰ã̰ adɨ dəjɨ-é panè: «Ri ra né wa, 'Ɓaɓe?» Malayka lé, idə-é panè: «Ta-je kɨ́ 'isɨ 'pa kɨ̀ Lubə rəm, majɨ-je kɨ́ 'isɨ 'ra kɨ̀ njéndoo-je lé, ɔw tɛ̰ɛ̰ rɔ Lubə-tɨ ə mɛ̰ɛ̰-é ole dɔ-i-tɨ. 5 Beɓa kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin ya, 'ulə dingəm-je mɛ̰ɛ̰ ɓe-tɨ kɨ́ Jope, kdɔ kadɨ d'ɔw 'ɓa Simɔ̰̃ kɨ́ ri gajɨ-é lə Piyər d'adɨ-é ree. 6 Piyər lé, tò ɓe lə Simɔ̰̃ kɨ́ to njèkɔl ndaá, kɨ́ kəy liə tò kàdì babo-tɨ ngɔsi kin.» 7 Lokɨ malayka kɨ́ pa siə ta lé, ɔtɨ ɔw bè ya rəmə, Kɔrnəy ɓa ngannjékullə-je liə joo rəm, ɓa asgar káre kɨ́ to njèkilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ ã̰ã̰ dan dɛ̰-tɨ kɨ́ d'isɨ gin tɔ́gɨ-tɨ liə, 8 adɨ 'ree ə ɔr-dé poy né-je kɨ́ ra né lé lay, ngá ɓá ulə-dé ɓebo Jope-tɨ.

9 Lo aa go-tɨ, lokɨ ngannjékullə-je, d'usɨ rəbəə d'ɔw sar 'tɛ̰ɛ̰ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Jope rəmə, Piyər al taá dɔ kəy dur dur-tɨ kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ kàdì kɨ́ ã̰ jam dɔ ɓe-tɨ. 10 Ɓo ra-é adɨ ndigɨ kuso né. Ngà lokɨ d'isɨ 'ra nékuso kdɔ kadɨ-é ya ɓəy rəmə, né ra-é tokɨ nɨ̰̃ bè. 11 Ɛ̰ oo lo kɨ́ dɔrã̰-tɨ tò tagra, rəmə né kɨ́ titɨ-nã̰ kɨ̀ takubɨ kɨ́ tatɨ pəl-pəl, ə 'tɔ́ kulə sul-é-jə-tɨ sɔ lay, ɨ̰̃ taá isɨ risɨ kɨ dɔnangɨ-tɨ. 12 Dã̰-je lay kɨ́ nja-dé ra sɔ-sɔ, dɛ̰ kɨ́ d'agɨ nangɨ, kɨ̀ yəl-je kɨ́ 'nar taá 'tò mɛ̰ɛ̰ takubɨ-tɨ lé, kɨ̀ kutɨ-dé kutɨ-dé. 13 Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, 'ɨ̰̃ taá 'tɔl-dé 'uso!» 14 Ngà Piyər panè: «Kuy! 'Ɓaɓe, né kɨ́ majɨ al əse né kɨ́ tò ã̰ã̰ bè kinlé mã̰ m'uso nja káre al*.» 15 Piyər oo ndi dow lé təl pa siə ɓəy panè: «Né kɨ́ Lubə təl-é adɨ aa njay ngá lé, i 'a koo kɨ né kɨ́ tò ã̰ã̰ al ngá.†» 16 Né-é kinlé ree bè-bè nja mutə rəmə, lo-é-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃ ya təl ɔw dɔrã̰-tɨ gogɨ, 17 adɨ Piyər dəjɨ rɔ-é ta panè: «Né kɨ́ ra-m tokɨ nɨ̰̃ bè kinlé, kɔr mɛ̰ɛ̰-é to ri wa?» Ngà lokɨ ɛ̰ isɨ gɨr ta-é kɨ gɨr ya ɓəy rəmə, dingəm-je kɨ́ Kɔrnəy ulə-dé lé, d'ã̰ 'dəjɨ 'panè se kəy lə Simɔ̰̃ tò rá wa, ə 'ree d'ã̰ takəy-tɨ ngɔsi ngá. 18 Dɛ̰ 'ɓa ɓa kɨ̀ ndi-dé kɨ́ boy 'dəjɨ 'panè: «Lo kin ya ɓá Simɔ̰̃ kɨ́ ri gajɨ-é lə Piyər tò-tɨ lé al wa?» 19 Lokɨ Piyər isɨ gɨr ta kɨ́ dɔ kɔr mɛ̰ɛ̰

* **10:14** 10:14 Mbl 11:1-47 † **10:15** 10:15 Mar 7:15

né-tɨ kí ra-é tokɨ nɩ̨ bè kinlé ya ɓəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo bè, dingəm-je mutə d'ą̃ 'dəjɨ-i. 20 'Ɩ̨ taá, 'risɨ nangɨ ə 'ɔw sə-dé, ɓɨ 'tadɨ ti-ti al, kdɔ to mą ya ɓá m'ulə-dé.» 21 Ngá ɓá Piyər risɨ nangɨ ɔw rɔ-dé-tɨ idə-dé panè: «Yən, mą kí 'sangi-mi lé, ya ə́ m'ą̃ tin. Ngà se sə̨i 'reei ban wa?» 22 Dę d'ilə-é-tɨ 'panè: «To Kɔrnəy njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu ɓá ulə-ji. Ę to dow kí njururu, to njèɓəl Lubə, jipɨ-je lay ya 'pa ta kì dɔ-é-tɨ majɨ. Lubə adɨ malayka kí aa njay ree tęę kì dɔ ta adɨ-é kadɨ ulə kulə ɓa-i kdɔ kadɨ ɔw idə-é ta.» 23 Beɓa Piyər adɨ-dé 'tò kəy rɔ-é-tɨ nɔ̨̃ ya.

Lo aa kì ndɔge ngá ɓá Piyər usɨ rəbəə ɔw sə-dé. Njékadmęę-je kí ną́-je męę ɓebo Jope-tɨ 'dan-é.

24 Lo aa go-tɨ, 'tęę męę ɓebo Sejare-tɨ. Lokɨ Kɔrnəy isɨ ngəbɨ-dé lé, ę ulə kulə ɓa nojɨ-é-je, kì nam-é-je kí ę ndigɨ-dé ną̃. 25 Lokɨ Piyər ɔw kdɔ kandɨ kəy go-dé-tɨ rəmə, Kɔrnəy tilə kəm-é, usɨ nangɨ nja-é-tɨ, ɔsɨ dɔ-é nangɨ nɔ̨̃-é-tɨ. 26 Ngà Piyər uwə-é kɨ taá ə panè: «'Ɩ̨ taá! Mą kàrè m'to dow madɨ-i tɔ.» 27 Piyər pa siə ta taá-taá andɨ-né męę kəy-tɨ rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-ną ną. 28 Ə ę pa sə-dé panè: «Sə̨i 'gəi majɨ, ndukun lə-ji lé, ɔgɨ dow kí to jipɨ kadɨ ində rɔ-é natɨ kì dow kí to jipɨ al əse kadɨ ɔw męę kəy-tɨ liə. Ngà mą lé, Lubə idə-m panè: “M'a koo dow kadɨ to dow kí majɨ al əse to dow kí tò ne̜ takəm-n'ę̀-tɨ al.” 29 Gin-é kin ɓá lokɨ sə̨i 'ɓai-mi lé, m'tadɨ ti-ti al ya m̃'ɔtɨ par m'ree-né tin. M'dəjɨ-si se ri ɓá uləi-né kulə go-m-tɨ wa?»

30 Ngá ɓá Kɔrnəy idə-é panè: «'Oo bè, ɓone, asɨ ndɔ sɔ ngá, m'isɨ m'pa ta kì Lubə męę kəy-tɨ lə-m kì kàdì kí mutə kí losɔlɔ, rəmə tajinatɨ nè ya dingəm káre kí ulə kubɨ kí ndóle kə́y-kə̀y ą nɔ̨̃-m-tɨ, 31 idə-m panè: “Kɔrnəy, Lubə oo ndi-i, ɓá męę-é ole dɔ majɨ-je-tɨ kí isɨ ra kì njéndoo-je kin rəm tɔ. 32 'Ulə dow-je ɓe-tɨ kí Jope, kdɔ kadɨ d'ɔw 'ɓa Simɔ̨ kí ri gajɨ-é lə Piyər d'adɨ-é ree. Ę tò męę kəy-tɨ lə Simɔ̨ kí to njèkɔl ndaá kí isɨ kàdì babo-tɨ ngɔsi kin.” 33 Beɓa kalangɨ bè ya m'ulə-né dow-je go-i-tɨ tin. Adɨ ree lə-i kinlé, majɨ ną̃. Kí ngɔsnè-tɨ kinlé, ję lay ya j'isɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ nè, kdɔ koo ta-je lay kí 'Baɓe un ndu kadɨ 'pa adɨ-ji.»

Piyər ɔr ta męę kəy-tɨ lə Kɔrnəy

34 Piyər un ta panè: «Ooi majɨ, m'gə kí Lubə ɔr kəm dow al. 35 Gin dow-je kí rá-rá ya lé, dow kí ɓəl Lubə rəm, ra né kí njururu lé, à nəl Lubə ya. 36 Sə̨i 'gəi majɨ, Lubə adɨ ta liə kí to Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ lapiya ɔw rɔ Israyel-je-tɨ kì takul Jeju Kristɨ. Ę ya to 'Ba dow-je lay‡. 37 Né kí un kutɨ ra né dɔnangɨ Galile-tɨ, sar tęę-né dɔnangɨ Jude-tɨ go mbę-tɨ kí Ją ilə sɔbɨ dɔ batęm lé, sə̨i 'gəi majɨ. 38 Kəm rəbɨ kí Lubə adɨ-né Ndil kí aa njay rəm, adɨ-né tɔ́gɨ Jeju kí Najarɛtɨ-tɨ lé, kàrè sə̨i 'gəi majɨ tɔ. Jeju kí ɔw kì ɓe-ɓe ra majɨ kì dow-je, ajɨ dę kí d'isɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə Sú lé, kàrè sə̨i 'gəi majɨ rəm tɔ, kdɔtalə Lubə nə̀y siə. 39 Né-je lay kí Jeju ra męę ɓe-je-tɨ lə jipɨ-je, kì né-je kí ę ra męę ɓebo Jorijalęm-tɨ lé, ję joo kì kəm-ji, ɓá j'oo ta-é kì mbi-ji rəm tɔ. Ngà dę 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ 'tɔl-é. 40 Rəmə Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tęę męę ndɔ kí njèkungɨ-tɨ mutə ə Lubə adɨ-é tɔjɨ rɔ-é. 41 Rɔ dow-je-tɨ lay al, ngà rɔ-ji ję-tɨ kí Lubə mbətɨ-ji kete kdɔ kadɨ j'to njékɔr poy ta-je liə lé ɓá ę tɔjɨ rɔ-é rɔ-ji-tɨ. Lokɨ ę tɔsɨ ndəl ində lo tęę kàrè, ję j'uso siə né natɨ rəm, ɓá j'ą̃y siə natɨ rəm tɔ. 42 Beɓa ę un ndu adɨ-ji, kdɔ kadɨ j'ilə mbę j'adɨ dow-je 'gə

‡ **10:36** 10:36 Eja 52:7

kí Lubə ində-n'ḛ̃ kí njègangta dɔ dow-je-tɨ kí d'isɨ kəm rəm, dɔ dḛ̃-tɨ kí d'oy rəm. 43 Njépata-je kí ta Lubə-tɨ lay ya 'pa ta kí dɔ-é-tɨ 'panè: “Dow kí rá-rá kí adɨ-é mḛ̃ḛ̃-é lé, Lubə à kiṇə go majal-je liə kɔgɨ kadɨ-é kì takul ri-é.”»

Dow-je kí 'to jipɨ-je al kàrè d'ingə Ndil aa njay

44 Lokɨ Piyər isɨ pa ta bè-bè ya ɓəy rəmə, Ndil kí aa njay risɨ ree dɔ dow-je-tɨ lay kí d'isɨ d'oo ta liə lé. 45 Beɓa njékadmḛ̃ḛ̃-je kí 'to jipɨ-je kí 'dan Piyər ree siə natɨ lé, ndil-dé tḛ̃ḛ̃ sa̰y, kdɔtalə Lubə adɨ Ndil kí aa njay kadkare-tɨ, dow-je kí 'to jipɨ-je al tɔ. 46 Kdɔ dḛ̃ d'oo ndi-dé kí d'isɨ 'pa ta kì ndɔ̰ ta ɓe lə dow-je kí rangɨ, ɓá 'tóy Lubə rəm, ngá ɓá Piyər panè: 47 «Dow-je kí d'ingə Ndil kí aa njay titɨ-na̰ sə-ji bè tɔ lé se dow à kɔgɨ-dé ra batḛ̃m kəm man-tɨ wa?» 48 Ə Piyər lé, un ndu kadɨ 'ra-dé batḛ̃m kì ri Jeju Kristɨ. Go-tɨ, dḛ̃ dəjɨ-é kadɨ isɨ sə-dé kɨ mbɔr mɔkɨ tá.

11

Piyər ɔr gin panjiyə-é adɨ njékəwna̰-je kí ɓebo Jorijalḛ̃m-tɨ
Knj 10:1-33

1 Njékɔwkulə-je, kì njékadmḛ̃ḛ̃ kí d'isɨ dɔnangɨ Jude-tɨ, d'oo poy-é kí dḛ̃ kí 'to jipɨ-je al ya kàrè 'taa ta lə Lubə tɔ. 2 Ngà lokɨ Piyər təl ree ɓebo Jorijalḛ̃m-tɨ lé, njékadmḛ̃ḛ̃-je kí 'to jipɨ-je 'kɔl siə 'panè: 3 «I 'ɔw mḛ̃ḛ̃ kəy-tɨ lə dow-je kí d'ijə-dé ganjangɨ al ə 'uso sə-dé né!» 4 Beɓa Piyər ɔr-dé go né-je kí ra né lé berere-berere panè: 5 «Ma̰ m'isɨ mḛ̃ḛ̃ ɓebo Jope-tɨ, ə lokɨ m'isɨ m'pa ta kì Lubə rəmə, m'tḛ̃ḛ̃ m'usɨ ə né ra-m tokɨ nḭ̃ bè, adɨ m'oo né kí titɨ-na̰ kì takubɨ kí tatɨ pəl-pəl kí 'tó kulə sul-é-je-tɨ sɔ lay, ḭ̃ dɔra̰-tɨ risɨ ree njal rɔ-m-tɨ. 6 M'oo takubɨ lé gə́rə́rə́ rəmə, m'oo da̰-je kí nja-dé ra sɔ-sɔ, da̰-je kí wale rəm, dḛ̃ kí d'agɨ nangɨ rəm, ɓá yəl-je kí 'nar taá rəm tɔ. 7 Beɓa m'oo ndi dow idə-m panè: “Piyər 'ḭ̃ taá 'tɔl-dé 'uso!” 8 Ngá ɓá ma̰ m'ilə-tɨ m'panè: “Kuy! 'Ɓaɓe, né kí majɨ al əse né kí tò ṇḛ̃ bè kin ɔdɨ ta-m nja káre al.” 9 M'oo ndi dow ɓa dɔra̰-tɨ ya ɓəy panè: “Né kí Lubə təl-é adɨ aa njay ngá lé, i 'a koo kɨ né kí tò ṇḛ̃ al ngá.” 10 Né kinlé tḛ̃ḛ̃ bè-bè nja mutə, ɓá təl lay ɔw dɔra̰-tɨ gogɨ. 11 Rəmə lo-é-tɨ nè ya, dingəm-je kí mutə kí d'ulə-dé ɓebo Sejare-tɨ kadɨ 'ree rɔ-m-tɨ lé, 'ree d'a̰ takəy-tɨ kí m'isɨ-tɨ. 12 Ə Ndil kí aa njay idə-m kadɨ m'ɔw sə-dé, ɓɨ kadɨ m'tadɨ ti-ti al. Beɓa ngankɔ̰-m-je kí mɛkḛ̃ kan, 'dan-m d'adɨ j'ɔw mḛ̃ḛ̃ kəy-tɨ lə Kɔrnəy.» 13 Beɓa njèkəy lé ɔr-ji poy né kí ra né lé panè: «M'oo malayka ree mḛ̃ḛ̃ kəy-tɨ lə-m, idə-m panè: “'Ulə kulə mḛ̃ḛ̃ ɓe-tɨ kí Jope kadɨ d'idə Simɔ̰ kí ri gajɨ-é lə Piyər kadɨ ree. 14 Ḛ̃ ɓá à kidə-i ta kí à kajɨ-né kì dḛ̃ kí mḛ̃ḛ̃ kəy-tɨ lə-i lay.” 15 Lokɨ m'un gin pa ta lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-tɨ titɨ-na̰ kí ndɔkɨ ree-né dɔ-ji jə̰i-tɨ lo kulə gin-é-tɨ nṵ kinlé bè tɔ.* 16 †Beɓa mḛ̃ḛ̃-m ole-né dɔ ta-tɨ kí 'Ɓaɓe pa panè: “Ja̰ ra dow-je batḛ̃m mani, ngà sə̰i lé batḛ̃m lə Ndil kí aa njay ɓá a rai.†” 17 Kinə Lubə adɨ-dé Ndil kí aa njay kadkare-tɨ titɨ kí ḛ̃ adɨ-ji-né jə̰i kí j'adi mḛ̃ḛ̃-ji 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ bè tɔ lé, ma̰ m'to na̰ ɓá kadɨ m'mbatɨ go Lubə-tɨ wa?» 18 Lokɨ d'oo ta-je kin bè lé, dḛ̃ lay ya d'ilə mḛ̃ḛ̃-dé nangɨ pɔ̰ɔ̰, adɨ d'ɔsɨ gajɨ Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-tɨ ya, dow-je kí 'to jipɨ-je al ya kàrè, Lubə adɨ-dé tarəbɨ adɨ d'iṇə panjiyə-dé kí majɨ al kɔgɨ d'isɨ-né kəm sartagangɨ.»

---

* **11:15** 11:15 Knj 2:1-4. † **11:16** 11:16 Knj 1:5 † **11:16** 11:16 Knj 1:5

Njékəwnq̃-je kí ƀebo Antiosɨ

19 †Kulə kəm-nq̃ ndoo kí ulə gin-é dɔ koy Etiyẹ̃n-tɨ lé, ra adɨ
njékadmẹ̃ẹ̃-je 'sane-nq̃. Dẹ̃ kí madɨ-je d'ɔw njal 'tẹ̃ẹ̃ ƀebo Penisi-tɨ, kɨ̀
dɔnangɨ Siprə kí tò dan ba-tɨ rəm, ƀá ƀebo Antiosɨ-tɨ tɔ; ə 'pa ta lə Lubə
d'adɨ jipɨ-je ya par.‡ 20 Rəmə njékadmẹ̃ẹ̃-je kí 'nq̃́-je kí dan dẹ̃-tɨ kí 'to
dow-je kí dɔnangɨ Siprə, kɨ̀ ƀebo Sirẹ̃n-tɨ d'ɔw ƀebo Antiosɨ-tɨ d'ilə mbẹ̃
Poyta kí Majɨ lə 'Ɓaƀe Jeju d'adɨ dow-je kí 'to grɛkɨ-je tɔ. 21 Beƀa tɔ́gɨ
'Ɓaƀe nq̃y sə-dé adɨ dow-je nq̃ ya d'inq̃ə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ ə
d'adɨ mẹ̃ẹ̃-dé 'Ɓaƀe. 22 Ə ta-é usɨ mbi njékəwnq̃-je-tɨ kí ƀebo Jorijalẹ̃m-
tɨ, adɨ d'ulə Barnabasɨ d'adɨ-é ɔw njal ƀebo Antiosɨ-tɨ rɔ-dé-tɨ. 23 Lokɨ
Barnabasɨ ɔw tẹ̃ẹ̃, ƀá oo ramajɨ lə Lubə bè lé, rɔ-é nəl-é nq̃ adɨ ulə
dingəm mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ lay kadɨ 'nam kàdì 'Ɓaƀe-tɨ kɨ̀ mẹ̃ẹ̃-dé kí̃ káre-rè.
24 Barnabasɨ lé to dow kí majɨ rəm, Ndil kí aa njay rusɨ mẹ̃ẹ̃-é rəm, ƀá
to njèkadmẹ̃ẹ̃ kí nq̃ rəm tɔ. Beƀa kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree
rɔ 'Ɓaƀe-tɨ.
25 Go-tɨ lé Barnabasɨ ị̃ ɔw ƀebo Tarsɨ-tɨ kdɔ sangɨ Sol. 26 Ngà lokɨ
ingə-é lé, adɨ-é ree siə ƀebo Antiosɨ-tɨ. Ə dẹ̃ joo lay ya 'ra ƀal káre natɨ
kɨ̀ njékəwnq̃-je lo kingə-nq̃-je-tɨ lə-dé ə kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy
ya dẹ̃ 'ndó-dé né. Mẹ̃ẹ̃ ƀebo Antiosɨ-tɨ lé ƀá to lokɨ dɔsq̃y sakɨ-sakɨ
kí 'ƀa njéndó né-je lə Jeju «njékun go Kristɨ.» 27 Dɔgangɨ ndɔ-é-je-tɨ
kinlé, njépata-je kí ta Lubə-tɨ d'ị̃ ƀebo Jorijalẹ̃m-tɨ d'ɔw ƀebo Antiosɨ-
tɨ. 28 †Ndil kí aa njay tẹ̃ẹ̃ kɨ̀ dɔ ta adɨ dow káre dan-dé-tɨ kí ri-é lə
Agabusɨ adɨ panè: 'Ɓobo à kusɨ dɔnangɨ-tɨ nè lay. Rəmə, ƀo lé usɨ ƀal
kɔ̃ƀe-tɨ lə ngar Klodɨ ya tɔ§. 29 Beƀa njéndó né-je d'un ndu-dé kadɨ nq̃́-
nq̃́ ya adɨ né kí go nékingə-é-tɨ kadɨ d'ulə-né kɨ kadkare-tɨ kadɨ ra kɨ̀
njékadmẹ̃ẹ̃-je kí d'isɨ dɔnangɨ Jude-tɨ. 30 Dẹ̃ 'mbɔ̃ kadkare-je lé, d'ulə-
né Barnabasɨ-je kɨ̀ Sol rɔ 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ kí dɔnangɨ Jude-tɨ.

12

Koy Jakɨ, kɨ̀ kuwə Piyər dangay-tɨ

1 Dɔkaglo-é-tɨ kinlé, ngar Erodɨ un kutɨ kulə kəm dow-je madɨ dan
njékəwnq̃-je-tɨ ndoo. 2 Beƀa ẹ̃ adɨ 'tɔl Jakɨ* kí ngonkɔ̃ Jq̃ kɨ̀ kiyərɔ. 3 Lokɨ
oo kadɨ né kí n'ra kin nəl jipɨ-je nq̃ lé, ẹ̃ adɨ d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-
tɨ tɔ. Ndɔ-é-tɨ kinlé, to ndɔ ra nq̃y kí 'ra kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ†. 4 Lokɨ
Erodɨ adɨ d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-tɨ lé, ẹ̃ ɔy asgar-je sɔ-sɔ kutɨ sɔ
adɨ 'ngəm ta-é, kdɔtalə ẹ̃ gɨr kadɨ n'gangɨ ta dɔ-é-tɨ ndaa-tɨ takəm kosɨ
dow-je-tɨ go ra nq̃y Pakɨ-tɨ. 5 Lokɨ Piyər q̃ kəy dangay-tɨ lé, njékəwnq̃-je
'pa ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ rɔ tungə-dé ya par-par kdɔ ta liə.

Tẹ̃ẹ̃ dangay-tɨ lə Piyər

6 Ndɔɔ bè, kadɨ lo aa ə Erodɨ à tẹ̃ẹ̃ siə dan dow-je-tɨ kdɔ gangta dɔ-é-tɨ
lé, Piyər tò ƀi mbunq̃ asgar-je-tɨ joo. D'ilə Piyər sil rəm, ƀá njéngəm
takəy dangay-je 'ngəm rəm tɔ. 7 Rəmə kəm kí kində jipɨ bè ya malayka
lə 'Ɓaƀe tẹ̃ẹ̃ kɔy ə lokɨ Piyər tò-tɨ lé ndógɨ doo, ngá ƀá Malayka lé ində
kàdì Piyər ɗə-ɗə ndəl-é-né panè: «Ị̃ taá kalangɨ!» Rəmə sil kí ji-é-tɨ lé
gq̃y wɔgrɔ-wɔgrɔ. 8 Ngá ƀá malayka lé idə-é panè: «'Un ndaá dɔɔ ƀədɨ
lə-i 'dɔ-né ƀədɨ-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-tɨ.» Piyər ra titɨ kí ẹ̃ idə-é-né, ngá

† **11:19** 11:19 Knj 8:1-4 ‡ **11:19** 11:19 Knj 8:1 † **11:28** 11:28 Knj 21:10 § **11:28** 11:28 Knj 21:10 * **12:2** 12:2 Ẹ̃ kinlé, to Jakɨ kí ngon lə Jebede. † **12:3** 12:3 Tẹt 12:1

ɓá malayka lé təl idə-é panè: «'Ulə kubɨ kul lə-i ə 'un go-m.» 9 Piyər tɛ̨̃ɛ̨ kəy dangay-tɨ njiyə go malayka-tɨ. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí tɔgrɔ-tɨ al. Ɛ̨̃ gɨr panè to nɩ̃. 10 Lokɨ d'ində ta njéngəm takəy dangay-je kí dɔsa̰y 'gangɨ, 'ree d'ində kí njèkungɨ-tɨ joo 'gangɨ, 'ree 'tɛ̨̃ɛ̨ tarəbɨ-tɨ kí 'ra kɩ̀ ngɔw là kí to tarəbɨ kí ɔw kɨ mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo-tɨ rəmə, tarəbɨ-é lé tɛ̨̃ɛ̨ nɔ̰̃-dé-tɨ kɩ̀ dɔ rɔ-é ya, adɨ 'tɛ̨̃ɛ̨ ndaa-tɨ d'un rəbɨ káre bè d'isɨ d'ɔw rəmə, malayka lé, igɨ yɔm go Piyər-tɨ.

11 Ngá ɓá kəm Piyər ijə yərərə adɨ panè: «Kí nè kin ɓəy ɓá m'gə majɨ kí to 'Baɓe ya ulə malayka liə adɨ ree ɔr-m ji ngar Erodɨ-tɨ rəm, ɔr-m mɛ̨̃ɛ̨ né-je-tɨ kí majɨ al lay kí jipɨ-je 'ndigɨ ra sə-m rəm tɔ.»

12 Lokɨ kəm Piyər ijə dɔ rɔ-é-tɨ majɨ lé, ɛ̨̃ ɔw ɓe lə Mari kí kɔ̰̃ Jã̰. Jã̰ lé, ri gajɨ-é lə Markɨ. Kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nã̰ ɓe lə Mari lé, d'isɨ 'pa ta kɩ̀ Lubə. 13 Lokɨ Piyər ree tɛ̨̃ɛ̨ takəy-tɨ ã̰ ində takəy rəmə, ngonnjèkullə kí dené kí 'ɓa-é Rodɨ ree kdɔ koo. 14 Ngà lokɨ ɛ̨̃ ree ɓá oo ndi Piyər gə rəmə, rɔ-é nəl-é nã̰ adɨ ɔr takəy al, ngà təl kɩ̀ ngɔdɨ ɔw idə-dé panè Piyər ã̰ ndaa-tɨ takəy-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃. 15 Rəmə d'ilə-é-tɨ 'panè: «Dɔ-i ində-i wa!» Ngà ɛ̨̃ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá ɓá dɛ̨̃ 'panè: «À to malayka liə je bè.» 16 Ngà Piyər ində takəy par-par. Beɓa lokɨ 'ree 'tɛ̨̃ɛ̨ takəy ɓá d'oo-é rəmə, lo ta igɨ-dé sól. 17 Piyər ra ji-é kəngɨ-dé-né kadɨ 'pa ta al, ngá ɓá ɛ̨̃ ɔr-dé poy né kí 'Baɓe ra ɓá ɔr-é-né kəy dangay-tɨ tɛ̨̃ɛ̨-né siə ndaa-tɨ lé. Ɛ̨̃ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jakɨ-je‡ kɩ̀ ndəgɨ njékadmɛ̨̃ɛ̨-je.» Ngá ɓá ɛ̨̃ tɛ̨̃ɛ̨ ɔw lo kí rangɨ-tɨ ɓəy. 18 Lokɨ lo aa lé, asgar-je d'ɔw dɔ-nã̰-tɨ wúr-wùr adɨ 'dəjɨ-nã̰ 'panè se ri ɓá tɛ̨̃ɛ̨ dɔ Piyər-tɨ lé wa? 19 Beɓa Erodɨ adɨ d'ɔw 'ndole-é, ngà d'ingə-é al. Ɛ̨̃ ɓa asgar-je kí njéngəm takəy-je lé dəjɨ-dé ta ə un ndu kadɨ 'tɔl-dé. Go-tɨ, Erodɨ ɩ̰̃ dɔnangɨ Jude-tɨ ɔw isɨ ɓebo Sejare-tɨ asɨ dɔkaglo sɛ̨̃ ɓəy.

Koy lə ngar Erodɨ

20 Ta tò dan Erodɨ-tɨ dɛ̨̃ kɩ̀ dow-je kí dɔnangɨ Tir-tɨ, kɩ̀ dow-je kí dɔnangɨ Sidɔ̰̃-tɨ. Beɓa dɛ̨̃ d'adɨ ta-dé asɨ-nã̰ kadɨ 'ree d'ingə Erodɨ. Lokɨ dɛ̨̃ 'ndogɨ mɛ̨̃ɛ̨ Blastusɨ kí to gɔ̰̃rɔ kí njèkində kəm-é go né-je-tɨ lə ngar Erodɨ lé, dɛ̨̃ d'ɔw 'dəjɨ ngar kadɨ d'ulə siə nojɨ natɨ, kdɔtalə ɓekɔ̰̃ liə ɓá to lo kingə nékuso lə-dé. 21 Erodɨ ɔr ndɔ ulə-né kubɨ ngar liə rɔ-é-tɨ, ə isɨ dɔ kalikɔ̰̃ɓe-tɨ liə, ɓá pa ta-je kí ngɑ̰̃-ngɑ̰̃ kɩ̀ kosɨ dow-je. 22 Rəmə dow-je 'tɔ́y-é mbitɨ-mbitɨ 'panè: «Kay! Kin to ndi magɨ ə́n ɓɨ, to ndi dow al!§» 23 Ngá ɓá lo-é-tɨ nɔ̰̃ɔ̰̃ ya malayka lə 'Baɓe ində Erodɨ ɔjɨ-é, kdɔtalə Erodɨ nàjɨ riɓa kɩ̀ Lubə, beɓa tajinatɨ nè ya kode-je d'ində-é d'adɨ-é oy.*

24 Ngà ta lə Lubə sane ɔw kɨ kete-kete. 25 Lokɨ Barnabasɨ-je kɩ̀ Sol 'tɔl ta kullə lə-dé kí mɛ̨̃ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ lé, dɛ̨̃ d'adɨ Jã̰ kí ri gajɨ-é lə Markɨ lé, təl sə-dé natɨ.†

Mba kí dɔsã̰y kí Pol ɔw kdɔ mbɛ̨̃ Poyta kí Majɨ

13

Njékəwnã̰-je d'ində Barnabasɨ kɩ̀ Sol tagay kdɔ kullə lə Lubə

1 Dan njékəwnã̰-je-tɨ kí ɓebo Antiosɨ-tɨ lé, njépata-je kí ta Lubə-tɨ, kɩ̀ njéndó dow-je ndukun-je kí d'isɨ mbunã̰-dé-tɨ ə́n: Barnabasɨ

‡ **12:17** 12:17 Jakɨ kinlé, to ngonkɔ̰̃ Jeju. Gal 1:19 § **12:22** 12:22 Ejk 28:2 * **12:23** 12:23 Dan 5:20 † **12:25** 12:25 Knj 11:30

rəm, Simiyɔ̰ kí 'ɓa-é dow kí ndul rəm, Lusiyusɨ kí ɓebo Sirɛ̰n-tɨ rəm, Manayɛ̰n kí d'utɨ-é natɨ kɨ̀ Erodɨ kí njèkɔ̰ɓe rəm, ɓá Sol rəm tɔ*. 2 Beɓa ndɔ káre bè kí d'isɨ 'pole 'Ɓaɓe ɓá d'ɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man kə̰y d'isɨ 'pa ta kɨ̀ Lubə lé, Ndil kí aa njay idə-dé panè: «Ɔri Barnabasɨ-je kɨ̀ Sol indəi-dé tagay adi-mi, kdɔ kullə kí m'ɓa-dé kdɔ lé.» 3 Lokɨ d'ɔgɨ rɔ-dé nékuso kɨ̀ man kə̰y 'pa ta kɨ̀ Lubə lé, dɛ̰ d'ində ji-dé dɔ-dé-tɨ ɓá d'iɲə-dé kadɨ d'ɔw.

Barnabasɨ-je kɨ̀ Sol dɔnangɨ Siprə-tɨ

4 Ndil kí aa njay ulə Barnabasɨ-je kɨ̀ Sol adɨ d'ɔw Selesi-tɨ ngá ɓá d'al bato d'ɔw dɔnangɨ Siprə-tɨ. 5 Ngà lokɨ 'tɛ̰ɛ̰ ɓebo Salamin-tɨ lé, dɛ̰ 'pa ta lə Lubə mɛ̰ɛ̰ kəykəwnə̰-je-tɨ lə jipɨ-je. Ngonnjèkullə lə-dé Jə̰ Markɨ ɔw sə-dé natɨ. 6 Lokɨ d'ində dɔnangɨ Siprə kí tò dan ba-tɨ 'gangɨ lé, d'ɔw njal ɓebo Paposɨ-tɨ. Lo kin-tɨ lé, d'ingə mbəli káre kí 'ɓa-é Bar Jeju. Ɛ̰ to jipɨ ə oo rɔ-é kɨ njèpata kí ta Lubə-tɨ rəm, 7 ɓá to njèkisɨ dɔ ji Gubərnər-tɨ kí ri-é lə Sɛrjiyusɨ Polusɨ kí to dingəm kí njènégə rəm. Gubərnər lé, adɨ 'ɓa Barnabasɨ-je kɨ̀ Sol kdɔ ɛ̰ ndigɨ koo ta lə Lubə. 8 Ngà dow káre bè kɨ̀ to mbəli, ri-é lə Elimasɨ kɨ̀ ta grɛkɨ, ɓá ndigɨ al, adɨ ɛ̰ sangɨ kadɨ n'təl dɔ gubərnər dɔ kadmɛ̰ɛ̰-tɨ liə. 9 Beɓa Sol kí 'ɓa-é Pol kí Ndil kí aa njay rusɨ mɛ̰ɛ̰-é lé oo-é ngətɨ-ngətɨ†, 10 ɓá idə-é panè: «I dingəm kí kədɨ ta kɨ̀ né ra kí go rəbɨ-é-tɨ al ya rusɨ mɛ̰ɛ̰-i, i ngon lə Sú, njèkɔsɨ ta né-je lay kí to né kí njururu. I lé, ndɔ kí rá-tɨ ɓá 'a taakoo ta tujɨ kɔjra-je-tɨ lə 'Ɓaɓe kí to kɔjra-je kí njururu kinlé wa? 11 Yən, kí ngɔsnè-tɨ kin ya, 'Ɓaɓe à kində-i kɔjɨ-i ə kəm-i à tɔɔ, adɨ 'a koo ndógɨ kàdɨ̀ al ya dɔkaglo asɨ tatɨ.» Beɓa tajinatɨ nè ya lo ndul kəm Elimasɨ-tɨ ndɨ̰-ndɨ̰, adɨ mam lo ba-ba sangɨ-né dow kadɨ ndɔr-é. 12 Lokɨ Gubərnər oo né kí ra-né kinlé rəmə, adɨ mɛ̰ɛ̰-é, kdɔtalə néndó kí sɔbɨ dɔ 'Ɓaɓe lé, ɔr ndil-é.

Pol ndó ta lə Lubə ɓebo Antiosɨ kí tò dɔnangɨ Pisidi-tɨ

13 Pol kɨ̀ madkullə-je liə d'al mɛ̰ɛ̰ bato-tɨ kí ɓebo Paposɨ-tɨ, d'ɔw ɓebo Pɛrje-tɨ kí tò dɔnangɨ-tɨ kí Pampili. Jə̰ tusɨ-dé iɲə-dé lo-é-tɨ kin, ə təl ɔw ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ gogɨ‡. 14 Dɛ̰ d'ɨ̰ ɓebo Pɛrje-tɨ, d'ɔw ɓebo Antiosɨ-tɨ kí tò dɔnangɨ Pisidi-tɨ. Rəmə d'ɔw kəykəwnə̰-tɨ lə jipɨ-je ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je ə d'isɨ lo-é-tɨ nɔ̰ɔ̰. 15 Lokɨ 'ndó mbete ndukun lə Moiyijɨ rəm, ɓá 'ndó mbete lə njépata kí ta Lubə-tɨ rəm lé, njékun dɔ kəykəwnə̰ lə jipɨ-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ̰-ji-je, kinə ɔwi kɨ̀ ta madɨ kdɔ kadɨ uləi-né dingəm mɛ̰ɛ̰ njékəwnə̰-je-tɨ rəmə, tarəbɨ tò tagɨ kadɨ 'pai.» 16 Beɓa Pol ɨ̰ taá yəkɨ ji-é adɨ d'isɨ selele ɓá panè: «Sə̰i Israyel-je rəm, sə̰i kí 'ɓəli Lubə rəm, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! 17 Lubə lə gin dow-je lə-ji kí 'to Israyel-je mbətɨ ka-ji-je. Ɛ̰ adɨ kɔr-dé usɨ dɔ madɨ-é-tɨ, lokɨ d'isɨ-né ɓe mba-tɨ dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ, ɓá adɨ-dé 'tɛ̰ɛ̰ kɔgɨ dɔnangɨ-tɨ kinlé kɨ̀ takul tɔ́gɨ-é kí nə̰. 18 Ɛ̰ ul-dé asɨ ɓal kɔrsɔ dilə̰lo-tɨ§. 19 Bəy ɓá ɛ̰ tɔɔ ko gin dow-je siri dɔnangɨ Kanə̰-tɨ ə təl kɨ̀ dɔnangɨ lə-dé adɨ dow-je liə néndubə-tɨ*. 20 Né-je kin lay lé, ra né asɨ ɓal ɓusɔ kɨ̀ kɔrmɨ̰ je bè.»

«Go-tɨ gogɨ ɓá, ɛ̰ ində njégangta-je adɨ ka-ji-je sar tɛ̰ɛ̰-né kaglo-tɨ lə Samiyel kí to njèpata kí ta-é-tɨ.† 21 Ngá ɓá dɛ̰ 'dəjɨ ngar, ɓá Lubə adɨ-dé

---

* **13:1** 13:1 Luk 3:1 † **13:9** 13:9 Knj 22:27 ‡ **13:13** 13:13 Knj 12:12 § **13:18** 13:18 Tɛ̰t 1:7; 12:51; Det 1:31. * **13:19** 13:19 Det 7:1; Joj 14:1 † **13:20** 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20

Saul kí ngon lə Kisɨ kí to kí gin kojɨ-tɨ lə Benjamẹ̃ adɨ ɔ̃ ɓe dɔ-dé-tɨ ɓal kɔrsɔ. 22 Ngà go-tɨ gogɨ, lokɨ Lubə mbatɨ Saul lé, ẹ̃ adɨ Dabidɨ to ngar
lə-dé. Ta kí Lubə pa dɔ Dabidɨ-tɨ ə́n: “Mą̃ m'ingə̀ Dabidɨ, ngon lə Jese,
kɨ dow kí mẹẹ̃-m ndigɨ, ẹ̃ à ra né-je lay kí mẹẹ̃-m ndigɨ.‡” 23 Gin ka-tɨ lə
Dabidɨ lé, ɓá Lubə adɨ d'ojɨ Jeju kí to njèkajɨ Israyel-je, titɨ kí ẹ̃ un-né
mindɨ-é kete lé. 24 †Kete nɔ̃ ree Jeju-tɨ lé, Ją̃ ilə mbẹ̃ adɨ gin Israyel-je
lay kadɨ 'ra batẹ̃m kdɔ kadɨ tɔjɨ kiṇə kí d'iṇə panjiyə-dé-je kí majɨ al
kɔgɨ. 25 †Ngà dɔkaglo-tɨ kí Ją̃ tɔl ta kullə liə lé, ẹ̃ panè: “M'to dow kí
sə̃i 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bè, ẹ̃ kí à ree go-m-tɨ lé, kulə saba kí nja-é-tɨ
ya kàrè m'tuwə kadɨ m'tutɨ al.§”»
26 «Ngankɔ̃-m-je, sə̃i kí 'toi nganka Abrakam rəm, dẹ̃ kí dan-si-tɨ nè
kí 'ɓəl Lubə rəm lé, jə̃i ya ɓá ta kajɨ kinlé sɔbɨ dɔ-ji. 27 Kdɔ dow-je kí
ɓebo Jorijalẹm-tɨ kì 'boy-je lə-dé lé, 'gə Jeju al rəm, ɓá ta-je lə njépata-
je kí ta Lubə-tɨ kí dow-je 'ndó kì ndɔ taakoo-je lə jipɨ-je lay-lay kinlé
kàrè 'gə mẹẹ̃-é al rəm tɔ. Ta kí dẹ̃ 'gangɨ dɔ Jeju-tɨ kin, dẹ̃ 'ra d'adɨ
ta-je lay kinlé né-é ra-né né tɔ. 28 †Dẹ̃ d'ingə ta kí asɨ koy-é al, ya 'dəjɨ
Pilatɨ kadɨ adɨ 'tɔl-é. 29 †Ngà lokɨ dẹ̃ 'ra siə né-je lay kí 'ndàngɨ mẹẹ̃
mbete-tɨ kí aa njay sɔbɨ-né dɔ-é lé, dẹ̃ d'ɔr-é kagdəsɨ-tɨ d'ɔw 'dubɨ-é.*
30 Ngà Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹẹ̃. 31 †Dẹ̃ kí d'ị̃ siə dɔnangɨ Galile-tɨ
'dan-é d'ɔw siə ɓebo Jorijalẹm-tɨ lé, ẹ̃ tẹẹ̃ sə-dé busɨ-busɨ ya asɨ ndɔ ṇą̃.
Dẹ̃ lé ɓá ɓone bè 'təl 'to njépata-je liə kadɨ dow-je kí to Israyel-je.»
32 «Jẹ̃ kàrè, j'ree j'ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ kinlé j'adɨ-si j'panè:
Kunmindɨ kí Lubə un adɨ ka-ji-je lé, 33 ẹ̃ adɨ né-é ra né dɔ-ji-tɨ, jə̃i
nganka-dé-je, kì takul tɔsɨ kí ẹ̃ adɨ Jeju tɔsɨ ndəl ində lo tẹẹ̃, titɨ kí
'ndàngɨ-né ta-é mẹẹ̃ mbete Pa-je-tɨ lo kɔr-é-tɨ kí joo 'panè:
“I 'to Ngon-m, ɓone Mą̃ ya m'to Bɔbɨ-i.”»
34 «Tɔsɨ kí Lubə adɨ Jeju tɔsɨ ndəl ində lo tẹẹ̃ lé, ẹ̃ adɨ-é tẹẹ̃ kdɔ kadɨ
ndum gogɨ al ngá lé ɓá pa-né panè:
“M'a kadɨ-si né-je kí aa njay
kí m'un mindɨ-m dɔ-tɨ, m'adɨ Dabidɨ.
To kun mindɨ kí m'ą̃ dɔ-tɨ njángɨ.”»
35 «Gin-é kin ɓá Lubə pa-né mẹẹ̃ mbete-tɨ kí rangɨ ɓəy panè:
“I 'a kiṇə-m mą̃ dow lə-i kí m'aa njay kadɨ m'ndum al†.”
36 «Dabidɨ lé, lokɨ ẹ̃ ra kullə kaglo-tɨ liə tɔl-né ta kɔjra-je lə Lubə lé,
oy adɨ 'dubɨ-é mbɔ́ ka-é-je-tɨ ə ẹ̃ ndum‡. 37 Ngà ẹ̃ kí Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl
ində lo tẹẹ̃ lé, ndum al. 38 Beɓa ngankɔ̃-m-je, kadɨ 'gəi majɨ, to takul
Jeju lé ɓá j'ilə-né mbẹ̃ kiṇə go majal-je lə-si kɔgɨ 39 rəm, ɓá né-je lay kí
ndukun lə Moiyijɨ asɨ kɔr ta-é dɔ-si-tɨ al lé, ną̃́-ną̃́ kí adɨ mẹẹ̃-é Jeju lé,
ta-é ɔr dɔ-é-tɨ kɔgɨ lay rəm tɔ. 40 Beɓa ooi go rɔ-si majɨ, kadɨ né-je kí
njépata-je kí ta Lubə-tɨ 'pa d'adɨ-si kinlé tẹẹ̃ dɔ-si-tɨ al. Dẹ̃ 'panè:
41 “Ooi majɨ, sə̃i njénədɨ dow-je, adi ndil-si tẹẹ̃ są̃y ə igi yɔm.
Kdɔtalə m'a ra né káre dɔkaglo-tɨ lə-si nè ya.

---

‡ **13:22** 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 10:21; 13:14; Pa 89:21. † **13:24** 13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † **13:25** 13:25 a Ją̃ 1:20; b Mat 3:11; Mar 1:7; Luk 3:16; Ją̃ 1:27 § **13:25** 13:25 Ją̃ 1:20,27; Mat 3:11; Luk 3:16 † **13:28** 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; Ją̃ 19:15 † **13:29** 13:29 Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Ją̃ 19:38-42 * **13:29** 13:29 Mat 27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50; Ją̃ 19:15. † **13:31** 13:31 Knj 1:3 † **13:35** 13:35 Pa 16:10; Eja 55:3 ‡ **13:36** 13:36 1Ng 2:10

Né kí m'a ra lé, lé dow ɔr-si poy-é ya kàrè
a kooi ki ta kí tɔgrɔ-ti al§!”»
42 Ngà loki Pol-je kì Barnabasi 'tẹ̃ẹ̃ kəykəwnạ̃-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé
kadi 'təl 'ree kì ndɔ taakoo kí gogi rangi kadi 'pa gạ̃ ta kinlé, d'adi-
dé ɓəy. 43 Ngà go kəw-nạ̃-ti lé, jipi-je kì jipi təl-je kí 'to njékilə kuji
dɔ Lubə-ti ṇạ̃ ya d'un go Pol-je kì Barnabasi. Pol-je lé, d'ɔji sə-dé ta
rəm, ɓá d'ulə dingəm mẹ̃ẹ̃-dé-ti, kdɔ kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti
rigi-rigi ya.
44 Ndɔ taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo-ti 'kəw-nạ̃ ṇạ̃ ya
kdɔ koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je nạ̃y ṇạ̃ al. 45 Ngà loki jipi-je d'oo
kosi dow-je kin bè lé, jangi ra-dé ṇạ̃ adi 'pa takɔbi kì Pol 'mbati-né ta
liə. 46 Beɓa Pol-je kì Barnabasi d'idə̃-dé ta kì mẹ̃ẹ̃nda kạ̃y 'panè: «Ooi
bè, sə̃i ɓá lé, tò kdɔ kadi toki pa ta lə Lubə kadi-si kete mɔki. Ngà kɔsi
kí sə̃i ɔsi ta lé ngərəngi ə sə̃i ya ooi rɔ-si ki dow-je kí 'tuwə kiskəm kí
sartagangi kin al ngá lé, ɓá jẹ̃ j'təl-né kəm-ji rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al
tin. 47 Beɓa né kí 'Ɓaɓe un ndu dɔ-ti kadi j'ra ə́n:
“Mạ̃ m'ində-i kadi 'to londógi lə gin dow-je kí 'to jipi-je al.
Kdɔ kadi ɔw kì ta kaji njal 'tẹ̃ẹ̃-né ngangi dɔnangi-ti*.”»
48 Ngà loki dẹ̃ kí 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, rɔ-dé nəl-dé adi 'piti
ta lə 'Ɓaɓe Lubə. Dẹ̃ kí kiskəm kí sartagangi tò kdɔ ta lə-dé lé, 'təl
njékadmẹ̃ẹ̃-je. 49 Beɓa ta lə 'Ɓaɓe sane kì go dɔnangi lə-dé kin lay.
50 Ngà jipi-je 'sulə dené-je kí 'to jipi təl-je kí 'to dow-je kí boy-boy
rəm, 'sulə dow-je kí boy-boy kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je kì
Barnabasi ndoo, ɓá 'tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti lə-dé rəm tɔ. 51 †Beɓa Pol-
je kì Barnabasi 'tində kodi kí nja-dé-ti ki dɔ-dé-ti ə d'ɔti d'ɔw ɓebo
Ikoniyɔm-ti. 52 Ngà njéndó né-je kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo Antiosi-ti lé, rɔ-dé nəl-dé
ṇạ̃ rəm, ɓá Ndil kí aa njay rusi mẹ̃ẹ̃-dé rəm tɔ.

14

Pol kì Barnabasi d'ɔw ɓebo Ikoniyɔ̃m-ti

1 Pol-je kì Barnabasi d'ɔw kəykəwnạ̃-ti lə jipi-je kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo
Ikoniyɔm-ti tɔ. Dẹ̃ 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je kì grɛki-je kí 'tò
nduy-nduy ya d'adi mẹ̃ẹ̃-dé Jeju. 2 Ngà dow-je kí ná-je dan jipi-je-ti kí
'to njémẹ̃ẹ̃ndə-je lé, 'sulə dow-je kí 'to jipi-je al kadi 'ra njékadmẹ̃ẹ̃-je
maji al. 3 Pol-je kì Barnabasi d'isi mẹ̃ẹ̃ ɓebo Ikoniyɔ̃m-ti ndɔ asi ta-ti
ɓəy. Dẹ̃ d'ində mẹ̃ẹ̃-dé dɔ 'Ɓaɓe-ti adi 'pa ta kì mẹ̃ẹ̃nda kạ̃y. Beɓa
'Ɓaɓe adi-dé tɔ́gi adi 'ra-né né-je kí tò ɓəl-ɓəl, kì né-je kí tɔji adi dow-
je 'gə kí ramaji lə Lubə kí Pol-je kì Barnabasi d'ilə mbẹ̃-é lé, to ta kí
tɔgrɔ-ti ya. 4 Beɓa kosi dow-je kí mẹ̃ẹ̃ ɓebo-ti 'gángi-nạ̃ lo joo: Dẹ̃ kí ná-
je d'ạ̃ go jipi-je-ti, ngà dẹ̃ kí dan-ti-je d'ạ̃ go njékɔwkulə-je-ti tɔ. 5 Jipi-je
kì dow-je kí 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati kì 'boy-je lə-dé, kdɔ kadi
d'adi kɔ̃ Pol-je kì Barnabasi rəm, kdɔ kadi 'tilə-dé kì ər 'tɔl-dé rəm tɔ.
6 Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ạ̃y d'ɔw 'ɓɔyɔ rɔ-dé ɓebo Listrə-ti,
kì ɓebo Dɛrbi-ti kí to ɓebo-je kí dɔnangi Likaoni-ti, kì nganɓe-je kí gəə
dɔ-dé. 7 D'ilə mbẹ̃ Poyta kí Maji lo-je-ti kinlé tɔ.

Pol-je kì Barnabasi d'ɔw ɓebo Listrə-ti

§ **13:41** 13:41 Aba 1:5 * **13:47** 13:47 Eja 49:6 † **13:51** 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

8 Dingəm káre kí njènjakoy isɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Listrə-tɨ nɔ̨ɔ̨. Ə to dingəm
kí nja-é oy lo kojɨ-é-tɨ nu̱ adɨ njiyə nja káre al. 9 Ɛ̨ isɨ oo ta kí Pol isɨ pa.
Lokɨ Pol oo-é gə́rə́rə́ lé, oo kí kadmɛ̨ɛ̨ liə lé, asɨ kadɨ adɨ-é lapiya. 10 Ngá
ɓá pa siə ta kɨ̀ ndi-é kí boy panè: «'Ị taá, 'ạ dɔ nja-i-tɨ njururu!» Rəmə
dingəm lé ubə nangɨ ratɨ ya ị̃ taá njiyə. 11 Lokɨ kosɨ dow-je d'oo né kí
Pol ra kinlé rəmə, 'pa ta kɨ̀ ndi-dé kí boy kɨ̀ ta Likaoni 'panè: «Magɨ-je
'təl rɔ-dé dow-je-tɨ, d'ur nangɨ dan-ji-tɨ!*» 12 Dɛ̨ 'ɓa Barnabasɨ «Jəsɨ» ə
'ɓa Pol «Ɛrmɛsɨ» kdɔ Pol ɓá to njèpata. 13 Njègugné lə magɨ «Jəsɨ» kí
to magɨ kí kəy liə tò tarəbɨ kɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lé, ree kɨ̀ bɔbɨ mangɨ-je,
kɨ̀ putɨ kagɨ-je takəy pole magɨ-tɨ lé. Beɓa dɛ̨ kɨ̀ kosɨ dow-je 'ndigɨ kilə
məsɨ nangɨ kun-né ta Pol-je kɨ̀ Barnabasɨ lé. 14 Ngà lokɨ njékɔwkulə-je
kí joo kin d'oo ta-é lé, 'gángɨ kubɨ-je kí rɔ-dé-tɨ ə d'ạ̃y d'ur dan kosɨ
dow-je-tɨ kɨ̀ kəə ta-dé-tɨ 'panè: 15 «Kamạ̃-je! 'Rai né kin bè kdɔ ri? Jɛ̨
lé, j'to dow madɨ-si-je ya tɔ! Poyta kí Majɨ kí j'ilə mbɛ̨-é j'adɨ-si lé, to ta
lə kadɨ iɲ̃əi magɨ-je kí kare bè kin kɔgɨ, ə 'reei kɨ rɔ Lubə-tɨ kí Njèkisɨ
kəm, Njèra dɔrạ̃ kɨ̀ dɔnangɨ, kɨ̀ babo kɨ̀ né-je lay kí tò-tɨ†. 16 Dɔgangɨ
ɓal-je-tɨ kí dəə kete lé, ɛ̨ iɲ̃ə gin dow-je lay adɨ nạ́-nạ́ ya un rəbɨ liə-liə.
17 Bè ya kàrè, Lubə lé, iɲ̃ə ta tɔjɨ-si rɔ-é mɛ̨ɛ̨ ramajɨ-je-tɨ liə al: Ɛ̨ adɨ
ndi ị̃ dɔrạ̃-tɨ ədɨ dɔnangɨ-tɨ nè, ə adɨ kandɨ né-je tɛ̨ɛ̨ kí nạ̃y-é nạ̃y-é, ɛ̨
adɨ-si nékuso rəm, ɓá adɨ rɔnəl rusɨ mɛ̨ɛ̨-si rəm tɔ.‡» 18 Lé njékɔwkulə-
je 'pa-né ta-je kin bè ya kàrè, lo kadɨ d'ɔgɨ dow-je lo kilə məsɨ nangɨ
kun-né ta-dé lé, ngạ̃ ṇạ̃.

19 Go-tɨ gogɨ rəmə, jipɨ-je kí d'ị̃ ɓebo Ikoniyɔm-tɨ rəm, ɓá ɓebo
Antiosɨ-tɨ kí dɔnangɨ Pisidi-tɨ 'ree 'sulə dow-je, adɨ 'tilə Pol kɨ̀ ər, ə 'ndɔr-
é d'ɔw d'ilə-é gidɨ ɓebo-tɨ, adɨ dɛ̨ 'gir tokɨ ɛ̨ oy ngá. 20 Ngà lokɨ njéndó
né-je 'kəw-nạ̃ kí dɔ-é-tɨ lé, ɛ̨ ubə nangɨ ị̃ taá təl ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ gogɨ.
Lo aa go-tɨ lé, dɛ̨ kɨ̀ Barnabasɨ d'ɔw ɓebo Dɛrbɨ-tɨ.

Pol kɨ̀ Barnabasɨ 'təl d'ɔw ɓebo Antiosɨ-tɨ kí dɔnangɨ Siri-tɨ gogɨ

21 Pol-je kɨ̀ Barnabasɨ d'ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Dɛrbɨ-tɨ,
adɨ dow-je ṇạ̃ ya 'təl njéndó né-je. Beɓa dɛ̨ 'təl 'ree ɓebo Antiosɨ kí
dɔnangɨ Pisidi-tɨ, kɨ̀ ɓebo Listrə-tɨ, kɨ̀ ɓebo Ikoniyɔm-tɨ gogɨ. 22 Dɛ̨ d'ulə
dingəm mɛ̨ɛ̨ njéndó né-je-tɨ kadɨ d'uwə rɔ-dé ngạ̃ ə d'ạ̃ dɔ nja-dé-tɨ mɛ̨ɛ̨
kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan kɔ̨̃ kí ṇạ̃ gangi ɓəy ɓá, j'a
tɛ̨ɛ̨i kɔ̨̃ɓe-tɨ lə Lubə.» 23 Dan njékəwnạ̃-je-tɨ kí rá-rá kí d'ɔw-tɨ lé, dɛ̨
mbətɨ 'ngatɔ́gɨ-je d'adɨ-dé ə 'pa ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ kɔgɨ rɔ nékuso kɨ̀ man
kạ̃y d'ulə-dé-né mɛ̨ɛ̨ ji 'Ɓaɓe-tɨ kí d'adɨ-é mɛ̨ɛ̨-dé lé.

24 Beɓa dɛ̨ d'ində dɔnangɨ Pisidi 'gangɨ 'ree dɔnangɨ Pampili-tɨ.§ 25 Dɛ̨
d'ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ lə Lubə mɛ̨ɛ̨ ɓebo Pɛrje-tɨ, ngá ɓá d'ɔw mɛ̨ɛ̨
ɓe-tɨ kí Atali. 26 Lo-é-tɨ kinlé, dɛ̨ d'al mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ 'təl d'ɔw ɓebo Antiosɨ-
tɨ gogɨ, lo-tɨ kí ndɔkɨ d'ulə-dé mɛ̨ɛ̨ ji Lubə-tɨ adɨ ramajɨ liə ra sə-dé adɨ
'tɔl-né ta kullə lə-dé lé. 27 Lokɨ 'ree 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Antiosɨ-tɨ lé, dɛ̨ mbɔ̨̃
njékəwnạ̃-je ə d'ɔr-dé poy né-je lay kí Lubə ra kɨ̀ takul-dé rəm, ɓá d'ɔr-
dé poy tarəbɨ kí Lubə tɛ̨ɛ̨ adɨ dow-je kí 'to jipɨ-je al kàrè d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé
lé tɔ. 28 Pol kɨ̀ Barnabasɨ d'isɨ nu̱ dɔkaglo asɨ tatɨ kɨ̀ njéndó né-je.

---

* **14:11** 14:11 Knj 28:6 † **14:15** 14:15 Pa 146:6 ‡ **14:17** 14:17 Pa 147:8 § **14:24** 14:24 Knj 13:14

15

Kingə-nạ kí boy kí mę̣ę̣ ɓebo Jorijalę̣m-tɨ
Gal 2:1-9

1 Dingəm-je kí dan-tɨ-je d'į̣ dɔnangɨ Jude-tɨ 'ree mę̣ę̣ ɓebo Antiosɨ-tɨ,
'ndó né njékadmę̣ę̣-je 'panè: «Kinə d'ijə-si ganjangɨ kí go nékoɓe-tɨ lə
Moiyijɨ al lé, a kaji ndą̣ al.» 2 Ngà Pol-je kì Barnabasɨ ndigɨ sə-dé al,
adɨ najɨ-ną̣ ta dɔ-tɨ n̨ą̣ bè. Beɓa d'adɨ Pol-je kì Barnabasɨ rəm, dow-
je kí ną̣-je kí dan-dé-tɨ kí mę̣ę̣ ɓe-tɨ kí Antiosɨ d'ɔw ɓebo Jorijalę̣m-tɨ
kdɔ kində ta-é nɔ̨̀ njékɔwkulə-je-tɨ, kì nɔ̨̀ 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ. 3 Njékəwną̣-je
kí ɓebo Antiosɨ-tɨ d'ɔsɨ kutɨ-dé lo kɔw mba-tɨ lə-dé kinlé. Ta lə dow-je
kí 'to jipɨ-je al, kí d'adɨ mę̣ę̣-dé lé, dę̣ d'ɔr poy-é taá-taá d'ində-né dan
ɓe-je kí dɔnangɨ Penisi-tɨ kì dɔnangɨ Samari-tɨ 'gangɨ adɨ njékadmę̣ę̣-je
lay kí d'oo ta-é lé, rɔ-dé nəl-dé n̨ą̣. 4 Lokɨ 'ree tę̣ę̣ ɓebo Jorijalę̣m-tɨ lé,
njékəwną̣-je, kì njékɔwkulə-je, kì 'ngatɔ́gɨ-je d'uwə-dé kɨ rɔ-dé-tɨ adɨ
d'ɔr-dé poy né-je lay kí Lubə ra sə-dé lé. 5 Ngà rəmə dow-je kí dan-
tɨ-je kí 'to njékun go né ndó lə Parisi-je kí d'adɨ mę̣ę̣-dé Jeju lé 'panè:
«Dow-je kí 'to jipɨ-je al, kí d'adɨ mę̣ę̣-dé lé, d'a kijə-dé ganjangɨ rəm,
d'a kində dɔ-dé-tɨ kadɨ 'təl rɔ-dé go ndukun-je-tɨ lə Moiyijɨ rəm ɓane.»
6 Beɓa njékɔwkulə-je, kì 'ngatɔ́gɨ-je d'uwə dɔ-ną̣ kdɔ koo ta-é.

7 †Lokɨ dow-je 'najɨ-ną̣ ta dɔ-tɨ n̨ą̣ lé, Piyər į̣ taá panè: «Ngankɔ̨-m-je,
sə̨i 'gəi majɨ kí mą̣ lé Lubə mbətɨ-m dan-si-tɨ kete low kdɔ kadɨ m'ilə
mbę̣ rɔ dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al, kdɔ kadɨ d'oo Poyta kí Majɨ ta-m-tɨ ə
d'adɨ-né mę̣ę̣-dé Jeju tɔ. 8 †Beɓa Lubə kí to njègə mę̣ę̣ dow-je lé, ndigɨ
sə-dé dɔ-tɨ adɨ ę̣ adɨ-dé Ndil kí aa njay titɨ-ną̣ kí ę̣ adɨ-ji-né lé bè tɔ.*
9 Jə̨i sə-dé-je lé, Lubə ɔr kəm dow al; beɓa lokɨ dę̣ d'adɨ mę̣ę̣-dé lé, ę̣
togɨ mę̣ę̣-dé adɨ aa njay. 10 Kdɔ ri ə́ sə̨i 'ną̣i Lubə wa? Nékutɨ kí ɔy kí
ka-ji-je kàrè d'asɨ kutɨ al rəm, jə̨i kàrè j'asi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi
dɔ njéndó né-je-tɨ kdɔ ri wa? 11 Jə̨i lé, j'gəi majɨ kí tɔgrɔ-tɨ ya j'ajɨ kì
takul ramajɨ lə 'Ɓaɓe Jeju. Dę̣ kàrè, bè ya tɔ ə́ d'ajɨ-né tɔ.»

12 Lokɨ ę̣ pa bè rəmə, dow-je lay ya d'isɨ dɔ-ną̣-tɨ ndingɨ. 'Yəl mbi-dé
d'oo-né ta-je kí Pol-je kì Barnabasɨ d'isɨ d'idə-dé sɔbɨ dɔ né-je kí tɔjɨ
tɔ́gɨ Lubə, kì né-je kí tò ɓəl-ɓəl kí Lubə ra kì takul-dé dan dow-je-tɨ kí
'to jipɨ-je al lé. 13 Lokɨ Pol-je kì Barnabasɨ 'pa ta lay rəmə, Jakɨ un ta ə
panè: 14 «Ngankɔ̨-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm rəbɨ kí Lubə
ra-né né lo kulə gin-é-tɨ rɔ dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al, ɓá ę̣ mbətɨ-né dow-
je dan-dé-tɨ kdɔ kadɨ 'to dow-je liə lé, Simɔ̨ un kutɨ-é ɔr berere-berere
lay†. 15 Ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-tɨ ɔw natɨ kì ta kinlé, kdɔ 'ndàngɨ
mę̣ę̣ mbete-tɨ kí aa njay 'panè:
16 “Go né-je-tɨ kinlé, mą̣ Lubə ya
m'a təl ree ra kəykubɨ lə Dabidɨ kí jɔré nangɨ kin gogɨ,
Lo-é-je kí tujɨ lé m'a təl ra gogɨ,
Rəm m'a təl tɔsɨ taá gogɨ.
17 Kdɔ kadɨ ndəgɨ dow-je 'sangɨ nja 'Ɓaɓe rəm,
ɓá gin dow-je lay kí 'to jipɨ-je al
kí m'ɓa-dé kadɨ 'to dow-je lə-m lé, d'a sangɨ nja-m tɔ.
18 'Ɓaɓe Lubə kí njègə né-je liə

---

† **15:7** 15:7 Knj 10:1-43 † **15:8** 15:8 Knj 10:44; 2:4 * **15:8** 15:8 Knj 10:44; 11:15 † **15:14** 15:14 Mat 4:18

low lə low-je nu̱ ya sartagangɨ lé, ɓá pa bè.‡”»
19 «Gin-é kin ɓá, dow-je kɨ́ dan dow-je-tɨ kɨ́ to jipɨ-je al, kɨ́ d'iɲə panjiyə-
dé-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ ə 'ree rɔ Lubə-tɨ lé, mą m'ndigɨ kadɨ dow ində né
kɨ́ ɔy kɨ́ rangɨ dɔ-dé-tɨ al ngá. 20 Ngà kadɨ tokɨ ndàngɨ mbete kidə-dé-né
kadɨ d'uso dą-je kɨ́ dow-je 'tɔl 'pole-né magɨ-je al rəm, dą-je kɨ́ d'oy yo
kuburu kàrè kadɨ d'uso al rəm, kadɨ d'uso məsɨ dą al rəm, ɓá kadɨ d'ɔr
rɔ-dé kɔgɨ mę̱ę̱ kaya-tɨ rəm tɔ§. 21 Kdɔ Ndukun lə Moiyijɨ kinlé, low nu̱
ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isɨ mę̱ę̱ ɓebo-tɨ kɨ́ rá-rá, adɨ 'ndó dow-je
kɨ̀ ndɔ taakoo-je lə jipɨ-je lay, mę̱ę̱ kəykəwną-je-tɨ lə-dé.»

Mbete kɨ́ d'ulə-né d'adɨ njékadmę̱ę̱-je kɨ́ 'to jipɨ-je al

22 Njékɔwkulə-je, kɨ̀ 'ngatógɨ-je, kɨ̀ njékəwną-je lay ya d'un ndu-
dé kdɔ kadɨ 'mbətɨ dow-je dan-dé-tɨ kadɨ d'ulə-dé natɨ kɨ̀ Pol-je kɨ̀
Barnabasɨ mę̱ę̱ ɓebo Antiosɨ-tɨ. Beɓa 'mbətɨ Judɨ kɨ́ 'ɓa-é Barsabasɨ,
kɨ̀ Silasɨ kɨ́ 'to dow-je kɨ́ njékadmę̱ę̱-je d'un ta-dé ya joo lay. 23 Ta kɨ́
'ndàngɨ mę̱ę̱ mbete-tɨ d'adɨ-dé ji-dé-tɨ lé ə́n:
«Ję̱ njékɔwkulə-je, kɨ̀ 'ngatógɨ-je, kɨ̀ njékadmę̱ę̱-je lay ya j'ndàngɨ
mbete kin j'adɨ-si sə̱ɨ kɨ́ 'toi jipɨ-je al kɨ́ 'təli njékadmę̱ę̱-je kɨ́ isi mę̱ę̱
ɓebo Antiosɨ-tɨ, kɨ́ dɔnangɨ Siri-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Silisi-tɨ, j'ra-si-né lapiya.
24 Ję̱ j'oo poy dow-je kɨ́ d'i̱ dan-ji-tɨ nè d'ɔw 'pa ta 'təl-né dɔ-si, ɓá d'ulə-
né ɓəl mę̱ę̱-si-tɨ rəm tɔ. Dowbé-je kinlé, to ję̱ ɓá j'un ndu j'ulə-dé-né
al ya sar. 25 Beɓa ję̱ j'ində ndi-ji natɨ lay, j'mbətɨ dingəm-je j'ulə-dé-né
rɔ-si-tɨ natɨ kɨ̀ Pol-je kɨ̀ Barnabasɨ kɨ́ 'to dow-je kɨ́ j'ində-dé dan kəm-ji-
tɨ. 26 Dę̱ lé 'to dow-je kɨ́ d'ilə rɔ-dé kɔgɨ kdɔ ri 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ.
27 J'adɨ Judɨ-je kɨ̀ Silasɨ d'ɔw sə-dé natɨ, kdɔ kadɨ dę̱ ya d'idə-si ta-je kɨ́
j'ndàngɨ mę̱ę̱ mbete-tɨ kinlé kɨ̀ ta-dé tɔ. 28 Kdɔtalə Ndil kɨ́ aa njay rəm,
ję̱ ya rəm lé, j'ndigɨ kində né kɨ́ ɔy kɨ́ rangɨ dɔ-si-tɨ kore-né dɔ né-je kɨ́
tò kadɨ 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kɨ́ tò kadɨ 'rai ya tá lé ə́n: 29 Sə̱ɨ a
kusoi dą-je kɨ́ 'pole-né magɨ-je al rəm, a kusoi məsɨ dą al rəm, dą kɨ́ oy
yo kubru kàrè a kusoi al rəm, ɓá sə̱ɨ a rai kaya al rəm tɔ. Né-je kin
ɓá, sə̱ɨ a kɔri rɔ-si mę̱ę̱-é-tɨ kɔgɨ. Lapiya lə-si ə ndɔ kɨ́ rangɨ-tɨ.»
30 Dow-je kɨ́ 'mbətɨ-dé d'ulə-dé lé, d'ɔtɨ d'ɔw. Lokɨ d'ɔw 'tę̱ę̱ mę̱ę̱ ɓebo
Antiosɨ-tɨ lé, 'ɓa kosɨ njékadmę̱ę̱-je d'adɨ-dé mbete lé. 31 Lokɨ 'ndó
mbete-é d'adɨ kosɨ njékəwną-je lé, rɔ-dé nəl-dé ną̱ kdɔ ta dingəm kɨ́
d'ulə mę̱ę̱-dé-tɨ mę̱ę̱ mbete-tɨ kinlé. 32 Judɨ-je kɨ̀ Silasɨ kɨ́ 'to njépata-je
kɨ́ ta Lubə-tɨ tɔ lé, 'pa ta-je ną̱-ną̱ d'ulə-né dingəm mę̱ę̱ njékadmę̱ę̱-je-tɨ
rəm, ɓá 'mbusɨ-né nja-dé rəm tɔ. 33 Dę̱ 'ra ndɔ asɨ tatɨ lo-é-tɨ nɔ̰̰, ngá
ɓá njékadmę̱ę̱-je d'iɲə-dé kadɨ 'təl kɨ̀ lapiya d'ɔw rɔ njékulə-dé-je-tɨ lé
gogɨ 34 [Bè ya kàrè, Silasɨ panè n'a kisɨ, adɨ təl isɨ nu̱.]* 35 Ngà Pol-je
kɨ̀ Barnabasɨ d'isɨ mę̱ę̱ ɓebo Antiosɨ-tɨ. D'ində rɔ-dé natɨ kɨ̀ dow-je kɨ́
rangɨ ną̱, 'ndó dow-je ta lə 'Ɓaɓe rəm, ɓá d'ilə mbę̱ Poyta kɨ́ Majɨ liə
rəm tɔ.

Mba kɨ́ njèkungɨ joo kɨ́ Pol ɔw kdɔ mbę̱ Poyta kɨ́ Majɨ

Ta lə gángɨ-ną̱ lə Pol-je kɨ̀ Barnabasɨ
Gal 4:13-15

‡ **15:18** 15:18 Amo 9:11 § **15:20** 15:20 Tęt 34:15; Mbl 17:10; 18:6 * **15:34** 15:34 Ta-je kɨ́ tò mbunə̱ né-tɨ kinlé [...] goto mę̱ę̱ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsə̱y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

36 Ndɔ-je kí rangɨ go-tɨ ngá ɓá Pol idə Barnabasɨ panè: «Adɨ j'təl j'ɔw
gogɨ j'gɔ̨ njékadmɛ̨ɛ̨-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ lay kí ndɔkɨ j'ilə mbɛ̨ ta lə
'Ɓaɓe-tɨ lé j'oo se d'isɨ ban ngá wa.» 37 Barnabasɨ ndigɨ kadɨ Ja̰ kí ri
gajɨ-é lə Markɨ ɔw sə-dé natɨ, 38 †ngà Pol ndigɨ kadɨ ɔw sə-dé al, kdɔ
ndɔkɨ kete ɔsɨ təl go-dé-tɨ dɔnangɨ Pampili-tɨ, adɨ dan-dé lo kullə-tɨ lə-dé
al†. 39 Beɓa ndi-dé al-na̰ na̰, adɨ 'gángɨ-na̰ lo joo. Barnabasɨ un Markɨ
kəm-é-tɨ ə d'al mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ d'ɔw kɨ dɔnangɨ Siprə-tɨ kí tò dan ba-tɨ.
40 Rəmə Pol mbətɨ Silasɨ ə njékadmɛ̨ɛ̨-je 'dəjɨ kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe nà̰y
sə-dé, ngá ɓá d'un rəbɨ d'ɔw tɔ. 41 Dɛ̨ d'ɔw dɔnangɨ Siri-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ
Silisi-tɨ 'mbusɨ nja njékəwna̰-je dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-dé.

16

Timote dan Pol-je kɨ̀ Silasɨ

1 Pol ɔw tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Dɛrbɨ-tɨ kɨ̀ ɓebo Listrə-tɨ. Mɛ̨ɛ̨ ɓebo Listrə-tɨ
lé, njèndó né káre kí ri-é lə Timote isɨ titɨ nɔ̰ɔ̰. Ḛ to ngon lə jipɨ madɨ kí
dené kí təl njèkadmɛ̨ɛ̨, ngà bɔbɨ-é ɓá to grɛkɨ†. 2 Njékadmɛ̨ɛ̨-je kí d'isɨ
ɓebo Listrə-tɨ kɨ̀ ɓebo Ikoniyɔm-tɨ 'pa ta liə majɨ na̰. 3 Pol ndigɨ kadɨ
Timote ɔw siə natɨ. Beɓa ɛ̨ ijə-é ganjangɨ, kdɔtalə jipɨ-je d'isɨ dɔnangɨ-é-
je-tɨ kinlé nɔ̰ɔ̰. Dɛ̨ lay ya 'gə kí bɔbɨ Timote lé, to grɛkɨ*. 4 Mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je
kí Pol-je kɨ̀ Silasɨ d'ɔw-tɨ lé, dɛ̨ 'pa tó ndu njékɔwkulə-je kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-
je kí ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ lé, d'adɨ dow-je d'oo, kdɔ kadɨ 'təl rɔ-dé go-tɨ.†
5 Njékəwna̰-je d'uwə rɔ-dé ngɔ̨ mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-dé rəm, ɓá kɔr-dé usɨ
dɔ madɨ-é-tɨ kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é rəm tɔ.

Kɔw Pol dɔnangɨ Maseduwan-tɨ

6 Lokɨ Ndil kí aa njay ɔgɨ-dé kadɨ 'pa ta lə Lubə dɔnangɨ Aji-tɨ lé,
dɛ̨ d'ində dɔnangɨ Priji kɨ̀ dɔnangɨ Galati 'gangɨ. 7 Ngà lokɨ 'ree 'tɛ̨ɛ̨
ngɔsi kɨ̀ dɔnangɨ Misi lé, dɛ̨ 'na̰ kadɨ d'ɔw dɔnangɨ Bitini-tɨ, ngà Ndil
Jeju adɨ-dé tarəbɨ al. 8 Beɓa dɛ̨ d'ində dɔnangɨ Misi 'gangɨ d'ɔw ɓebo
Troasɨ-tɨ. 9 Lo-é-tɨ kin ɓá, ndɔɔ rəmə, né ra Pol tokɨ nɨ̰ bè, adɨ oo dow
káre kí to dow kí dɔnangɨ Maseduwan-tɨ a̰ kɨ̀ nja-é taá ə nɔ̰ ta-é-tɨ panè:
«'Ree dɔnangɨ Maseduwan-tɨ, 'ree ra sə-jɨ!» 10 Go né-tɨ kí ra Pol tokɨ
nɨ̰ bè lé, tajinatɨ nè ya, jɛ̨ j'sangɨ kdɔ kɔw dɔnangɨ Maseduwan-tɨ, kdɔ
j'gə majɨ kí Lubə ɓa-ji, kadɨ j'ɔw j'ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ j'adɨ dow-je kí
dɔnangɨ-é-tɨ kinlé.

Dené káre kí ri-é lə Lidi adɨ mɛ̨ɛ̨-é Jeju
Plp 1:1-11,27-30

11 Jɛ̨ j'al mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Troasɨ-tɨ, j'un njururu dɔ-ji kɨ
Samotrasɨ kí to dɔnangɨ kí tò dan babo-tɨ, ə lo aa go-tɨ lé, j'ɔw j'tɛ̨ɛ̨
ɓebo Neapolisɨ-tɨ. 12 J'ɨ̰ tin, j'ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo Pilipɨ-tɨ kí to ɓebo kí dɔsa̰y
kí dɔnangɨ Maseduwan-tɨ kí to ɓekɔ̰ lə dow-je kí Rɔm. Jɛ̨ j'ra ndɔ-je
mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kinlé.

13 Beɓa ndɔ taakoo-tɨ lə jipɨ-je lé, j'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ j'ɔw ta ba-tɨ, kdɔ
j'gɨr j'panè lo-é-tɨ kinlé, j'a kingə lo kí jipɨ-je d'isɨ 'pa ta kɨ̀ Lubə titɨ-titɨ.

---

† **15:38** 15:38 Knj 13:13 † **15:38** 15:38 Knj 13:13 † **16:1** 16:1 Knj 14:8-21 * **16:3** 16:3 Timote lé, kɔ̰-é to jipɨ adɨ jipɨ-je d'oo-é kɨ jipɨ tɔ. Gin-é kin ɓá Pol ijə-é-né ganjangɨ, nè jipɨ-je d'a kɨ̰ mbati ta liə. Ngà dow-je kí 'to jipɨ-je al kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju lé, Pol ndigɨ kadɨ d'ijə-dé ganjangɨ al. † **16:4** 16:4 Ta kí sɔbɨ dɔ ndu kí njékɔwkulə-je kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je kí ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ, d'un lé 'oo Knj 15:20-29.

Lokɨ j'ɔw j'tɛ̰ɛ̰ lé, jɛ̰ j'isɨ nangɨ ə j'pa ta kɨ̀ dené-je kí 'kəw-na̰ lo-é-tɨ lé.
14 Kí káre dan dené-je-tɨ lé ri-é lə Lidi. Ə ɛ̰ to njèɓəl Lubə. Ɛ̰ to dené kí
mɛ̰ɛ̰ ɓebo Tiyatir-tɨ rəm, ɓá to njèra gatɨ kubɨ-je kí kər yəl-yəl kí là-é
ɲa̰ rəm. Dené kinlé, isɨ oo ta kí Pol isɨ pa, ə 'Ɓaɓe adɨ kəm-é ijə dɔ-tɨ,
adɨ ɛ̰ yəl mbi-é majɨ oo-né ta kí Pol isɨ pa lé. 15 Beɓa 'ra-é batɛ̰m kɨ̀ dɛ̰
kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə‡. Ngá ɓá ɛ̰ ɓa-ji panè: «Kí ngɔsnè sa̰i 'gəi kí ma̰ m'adɨ
mɛ̰ɛ̰-m 'Ɓaɓe ngá kinlé, 'reei isi mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə-m.» Ɛ̰ ra sar adɨ j'ɔw siə.

D'uwə Pol-je kɨ̀ Silasɨ dangay-tɨ ɓebo Pilipi-tɨ

16 Ndɔ káre bè, lokɨ j'isɨ j'ɔw lo pa ta-tɨ kɨ̀ Lubə rəmə, ngonnjèkullə
kí dené káre bè tilə kəm-ji. Ɛ̰ lé ndil kí majɨ al isɨ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ; ndil kí majɨ
al lé, adɨ-é ndɔ̰ né, adɨ néndɔ̰ liə kinlé, ingə-né né ɲa̰ adɨ 'ɓa-é-je. 17 Ɛ̰
ndole go-ji, jɛ̰ kɨ̀ Pol-je, ə tur kə go-ji-tɨ taá-taá panè: «Dingəm-je kinlé,
'to ngannjékullə-je lə Lubə kí njèkisɨ taá dɔra̰-tɨ nṵ! Dɛ̰ d'ilə mbɛ̰ ta kí
sɔbɨ dɔ rəbɨ kajɨ d'adɨ-si!» 18 Ngonnjèkullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bè
ya ndɔ ɲa̰. Beɓa ta tɔl ta-é-tɨ rəmə, wɔngɨ ra Pol adɨ təl ndángɨ ndil
kí majɨ al lé panè: «Kɨ̀ ri Jeju Kristɨ, m'idə-i kadɨ 'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kɔgɨ!»
Rəmə tajinatɨ nè ya, ndil kí majɨ al lé tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kɔgɨ ya tɔ. 19 Ngà
lokɨ dow-je kí 'to 'ɓa ngonnjèkullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né lə-
dé goto ngá lé, dɛ̰ d'uwə Pol-je kɨ̀ Silasɨ 'ndɔr-dé d'ɔw sə-dé pandangɨ
lo-tɨ, nɔ̰ njékɔ̰ɓe-je-tɨ. 20 Dɛ̰ d'ɔw sə-dé nɔ̰ njégangta-je-tɨ ə d'idə-dé
'panè: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mɛ̰ɛ̰ ɓebo lə-ji ɲa̰. 21 Dɛ̰ 'to jipɨ-je
rəmə, 'ndó-ji jɛ̰ dow-je kí Rɔm, nékoɓe-je, kí tò kadɨ jɛ̰ j'a ndigɨ dɔ-tɨ
al, ɓá j'a təl rɔ-ji go-tɨ al rəm tɔ.»

22 Beɓa kosɨ dow-je 'ɓukɨ-na̰ dɔ-dé-tɨ d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adɨ
dow-je 'tɔr kubɨ kí rɔ Pol-je-tɨ kɨ̀ Silasɨ ngá ɓá, d'un ndu adɨ 'tində-dé.
23 Lokɨ 'tində-dé mbukɨ-mbukɨ lé, d'ungɨ-dé dangay-tɨ ə d'idə njèngəm
dangay-je kadɨ ngəm-dé majɨ. 24 Beɓa lokɨ njèngəm dangay-je ingə ndu
kin bè lé, ɛ̰ ungɨ-dé mɛ̰ɛ̰ kəy dangay-tɨ kí duni nṵ ə ilə-dé kagɨ.

25 Beɓa dan lo bapɨ rəmə Pol-je kɨ̀ Silasɨ 'pa ta kɨ̀ Lubə rəm, d'usɨ pa
'tɔ́y-é-né adɨ dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé. 26 Tajinatɨ nè ya, dɔnangɨ
yəy sar adɨ gin kəy dangay yəy ɓukɨ-ɓukɨ. Rəmə lo-é-tɨ nè ya takəy
dangay-je tɛ̰ɛ̰ lay, ɓá dangay-je lay ya sil-je kí 'tilə-dé lé, ga̰y wɔgrɔ-
wɔgrɔ rəm tɔ. 27 Lokɨ njèngəm ta dangay-je ḭ taá dɔ ɓi-tɨ rəmə, ɛ̰ oo
takəy-je tò tagra lé, ɔr kiyərɔ mɛ̰ɛ̰ saba-é-tɨ kdɔ tɔl rɔ-é, kdɔ ɛ̰ gɨr kí
dangay-je d'a̰y-na̰. 28 Ngà Pol ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ panè: «'Tujɨ rɔ-i al!
Jɛ̰ lay ya j'isɨ nè!» 29 Beɓa njèngəm dangay-je lé, dəjɨ pər, a̰y ngɔdɨ
ur kəy dangay-tɨ ə usɨ nangɨ nja Pol-je-tɨ kɨ̀ Silasɨ kɨ̀ rɔ dadɨ. 30 Go-tɨ,
adɨ-dé 'tɛ̰ɛ̰ ndaa-tɨ ə dəji-dé panè: «'Ba-m-je, ri ɓá m'a ra kdɔ kingə-né
kajɨ wa?» 31 Dɛ̰ d'ilə-é-tɨ 'panè: «'Adɨ mɛ̰ɛ̰-i 'Ɓaɓe Jeju ə a kajɨ, i kɨ̀ dɛ̰
kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə-i.» 32 Beɓa dɛ̰ 'pa ta lə 'Ɓaɓe d'adɨ-é rəm, d'adɨ dow-je
kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə lay tɔ. 33 Dɔkàdɨ-é-tɨ, ndɔɔ dan lo-tɨ nɔ̰ɔ̰ ya, njèngəm
dangay-je lé, ɔr-dé ɔw togɨ ta dò-je lə-dé, ə tajinatɨ nè ya 'ra-é batɛ̰m
natɨ kɨ̀ dow-je lay kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə.§ 34 Go-tɨ, ɛ̰ ɔw kɨ̀ Pol-je kɨ̀ Silasɨ mɛ̰ɛ̰
kəy-tɨ liə, ə adɨ-dé nékuso. Dingəm kinlé, dɛ̰ kɨ̀ njénojɨ-je liə lay ya 'ra
rɔnəl ɲa̰, kdɔtalə kadɨ kí d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé Lubə.

35 Ngà lokɨ lo aa rəmə, njégangta-je lé, d'ulə ngannjékullə-je lə-dé
rɔ njèngəm dangay-je-tɨ 'panè: «'Iɲə dingəm-je kinlé taá.» 36 Njèngəm

‡ **16:15** 16:15 Knj 16:33; 18:8 § **16:33** 16:33 Knj 16:15

dangay-je lé, idə Pol panè: «Njégangta-je lé, d'idə-m kadɨ m'iɲə-si taá
ə́n ə́ 'tɛ̨ɛ̨i, ə ɔwi kɨ̀ lapiya.» 37 Ngà Pol idə ngannjékullə-je lé panè: «Dɛ̨
d'adɨ 'tində-ji mbukɨ-mbukɨ takəm kosɨ dow-je-tɨ rəm, 'gangɨ ta al ya
d'ungɨ-ji dangay-tɨ, jɛ̨ kí j'to ngan njéɓe-je kí Rɔm, rəmə kí nè kin 'ndigɨ
kiɲə-ji taá kɨ̀ go ngə̨y wa? A tò bè ndą al. Ɔwi idəi-dé, adɨ dɛ̨ ya 'ree
d'iɲə-ji taá.*» 38 Beɓa ngannjékullə-je lə njégangta-je lé, 'təl d'ɔw gogɨ
d'idə-dé ta-je kinlé. Ngà lokɨ dɛ̨ 'gə kí Pol-je kɨ̀ Silasɨ 'to ngan njéɓe-je
kí Rɔm lé, ɓəl tɔl-dé. 39 Beɓa dɛ̨ 'təl 'ree nɔ̨̃-dé-tɨ, 'ree 'dəji-dé mɛ̨ɛ̨
sɔl, ngá ɓá d'adɨ-dé 'tɛ̨ɛ̨ dangay-tɨ, ə 'dəji-dé kadɨ 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lé
kɔgɨ. 40 Ngà lokɨ 'tɛ̨ɛ̨ dangay-tɨ lé, d'ɔw kəy lə Lidi, d'oo njékadmɛ̨ɛ̨-je,
ə d'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ ngá ɓá d'į̣ d'ɔw lo lə-dé ɓəy.

17

Pol kɨ̀ Silasɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Tesalonikɨ-tɨ
1Te 1; 2:1-16

1 Pol-je kɨ̀ Silasɨ d'ində dɔnangɨ Ampipolisɨ kɨ̀ dɔnangɨ Apoloni 'gangɨ
ə 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Tesalonikɨ-tɨ. Jipɨ-je d'ɔw kɨ̀ kəykəwną lə-dé lo-é-tɨ
kinlé nɔ̨̃ɔ̨̃. 2 Pol ɔw mɛ̨ɛ̨ kəykəwną-tɨ lə jipɨ-je lé, titɨ kí ɛ̨ ɔw-né kete-
kete. Ndɔ taakoo-je kí ɔsɨ go-ną go-ną mutə lé, ɛ̨ ɔw najɨ sə-dé ta dɔ
ta-je-tɨ kí mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay. 3 Ɛ̨ ɔr-dé mɛ̨ɛ̨ ta kí tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí
aa njay tɔjɨ-dé-né kí Kristɨ lé, à kingə kɔ̨̃ sar koy-né, ə à tɔsɨ ndəl kində
lo tɛ̨ɛ̨. Ɛ̨ idə-dé panè: «Jɛ̨ju kí m'pa ta liə m'adɨ-si lé, ɛ̨ ya to Kristɨ*
lé.» 4 Jipɨ-je kí dan-tɨ-je kí mbunə̨-dé-tɨ 'ree 'gə kí to ta kí tɔgrɔ-tɨ, adɨ
d'ində rɔ-dé natɨ kɨ̀ Pol-je kɨ̀ Silasɨ rəm, ɓá kosɨ grɛkɨ-je ną̃ kí 'to njèɓəl
Lubə, ɓá dené-je kí 'to dow-je kí boy-boy kàrè d'ində rɔ̃-dé natɨ sə-dé
rəm tɔ. 5 Rəmə jangɨ ra jipɨ-je ną̃. Beɓa dɛ̨ 'kəw dow-je kí dan-tɨ-je kí
njékilə kɨ̀ kagɨ rəbɨ 'sulə-dé 'junglu-né tagɨr lə dow mɛ̨ɛ̨ ɓe-je. Dɛ̨ d'ɔw
mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Jasɔ̨̃, 'sangɨ kadɨ d'uwə Pol-je kɨ̀ Silasɨ d'ɔw sə-dé ndaa-tɨ
nɔ̨̃ dow-je-tɨ. 6 Ngà lokɨ dɛ̨ d'ingə-dé al lé, 'ndɔr Jasɔ̨̃ kɨ̀ njékadmɛ̨ɛ̨-je
kí dan-tɨ-je d'ɔw sə-dé nɔ̨̃ njégangta-je-tɨ kɨ̀ kəə ta-dé-tɨ taá-taá 'panè:
«Dingəm-je kin kí 'to njéjunglu kisɨ majɨ lə dow-je lo lay kí dɔnangɨ-tɨ
nè lé, dɛ̨ 'ree tɛ̨ɛ̨ nè ngá tin! 7 Rəmə Jasɔ̨̃, uwə-dé kɨ rɔ-é-tɨ lé ya! Dow-
je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-tɨ lə ngar Sejar al, kdɔtalə dɛ̨ 'panè
ngar kí rangɨ isɨ nɔ̨̃ɔ̨̃, ri-é lə Jeju.» 8 Lokɨ kosɨ dow-je, kɨ̀ njégangta-je
d'oo ta-je kin bè lé, wɔngɨ ra-dé ną̃. 9 Beɓa d'adɨ Jasɔ̨̃ kɨ̀ njékadmɛ̨ɛ̨-je
lé, d'ugə, ngá ɓá d'iɲə-dé d'adɨ d'ɔw.

Pol kɨ̀ Silasɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Bere-tɨ

10 Lokɨ kàdì ur jipɨ ya rəmə, njékadmɛ̨ɛ̨-je d'adɨ Pol-je kɨ̀ Silasɨ
d'ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo Bere-tɨ. Lokɨ 'ree 'tɛ̨ɛ̨ ɓebo Bere-tɨ lé, dɛ̨ d'ɔw mɛ̨ɛ̨
kəykəwną-tɨ lə jipɨ-je. 11 Beɓa d'ingə dow-je kí tagɨr lə-dé majɨ, tɔy
tagɨr lə jipɨ-je kí ɓebo Tesalonikɨ-tɨ. Dɛ̨ 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə
kɨ̀ rɔnəl ną̃ rəm, ndɔ-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je kí mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa
njay, kdɔ koo se ta-je kí d'idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-tɨ ya wa? 12 Jipɨ-je
ną̃ dan-dé-tɨ d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju; ɓá dené grɛkɨ-je kí 'to dow-je kí boy-
boy, ɓá dingəm-je ną̃ ya d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé rəm tɔ. 13 Ngà lokɨ jipɨ-je kí
ɓebo Tesalonikɨ-tɨ, d'oo ta-é kí Pol isɨ ilə mbɛ̨ ta lə Lubə mɛ̨ɛ̨ ɓebo
Bere-tɨ tɔ lé, dɛ̨ d'ɔw 'sulə kosɨ dow-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ 'ɓukɨ-dé dɔ-é-tɨ.

---

* **16:37** 16:37 Knj 22:25-29; 23:27 * **17:3** 17:3 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbəti-é.

14 Ngà njékadmɛ̨̃ɛ̨̃-je d'adɨ Pol ɨ̃ kalangɨ ɔw kɨ ta babo-tɨ. Ngà Silasɨ-je
kɨ̀ Timote ɓá 'təl d'isɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo Bere-tɨ. 15 Dow-je kí d'adɨ-dé 'dan Pol
lé, d'ɔw siə njal 'tɛ̨̃ɛ̨̃ siə mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo Atɛ̨̃n-tɨ. Lokɨ d'ɔw kɨ̀ təl kɨ gogɨ lé,
Pol un ndu kadɨ d'adɨ Silasɨ-je-tɨ kɨ̀ Timote, 'ree kalangɨ d'ingə-n'ɛ̨̃.

Pol mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo Atɛ̨̃n-tɨ

16 Lokɨ Pol isɨ ngəbɨ Silasɨ-je kɨ̀ Timote mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo Atɛ̨̃n-tɨ ɓəy lé, mɛ̨̃ɛ̨̃-
é ɨ̃ puu kdɔtalə koo kí ɛ̨̃ oo magɨ-je pələ́-pələ́ mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-tɨ kinlé. 17 Ɛ̨̃ ɔw
mɛ̨̃ɛ̨̃ kəykəwnạ-tɨ lə jipɨ-je ɔjɨ ta kɨ̀ jipɨ-je rəm, kɨ̀ dow-je kí njéɓəl Lubə
rəm, ɓá ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ̨̃ ɔw pandangɨ lo-tɨ ɔjɨ ta kɨ̀ dow-je lay kí d'isɨ
d'ingə-nạ̃ titɨ rəm tɔ. 18 Njénégə-je kí dan-tɨ-je kí 'to njékun go néndó
lə Epikur†, kɨ̀ njénégə-je kí 'ɓa-dé Istoisi-je‡ kàrè najɨ siə ta tɔ. Dɛ̨̃ kí
dan-tɨ-je 'panè: «Njètidə ta kanlé, ạ̃ panè ri ɓan wa?» Dɛ̨̃ kí madɨ-je
'panè: «Ɛ̨̃ ra rɔ-é kɨ njèkilə mbɛ̨̃ kí sɔbɨ dɔ magɨ-je kí 'mba bè ɓan! Dɛ̨̃
'pa ta-je kin bè, kdɔ Pol ạ̃ ilə mbɛ̨̃ Poyta kí Majɨ lə Jeju, ɓá ạ̃ ilə mbɛ̨̃
tɔsɨ kí dow-je d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨̃ rəm tɔ.» 19 Beɓa d'ɔr Pol d'ɔw
siə lo-tɨ kí ɓa-é Areopajɨ kí to lo gangta kí boy rəmə 'panè: «Néndó kí
sigɨ kí 'ạ̃ 'ndó dow-je kinlé, j'ndigɨ gə se to ta kí dɔ ri-tɨ wa? 20 Kdɔtalə
ta-je lə-i kí ạ̃ 'pa lé ɓa mbi-ji-tɨ gay. Beɓa jɛ̨̃ j'ndigɨ kadɨ ɔr-ji mɛ̨̃ɛ̨̃-é adɨ
j'oo.» 21 Dow-je kí ɓebo Atɛ̨̃n-tɨ lay, kɨ̀ mba-je kí d'isɨ dan-dé-tɨ lé, dow
ra né kí rangɨ al. Dɛ̨̃ d'isɨ ká pa ta-tɨ, kɨ̀ ká koo ta-je-tɨ kí mba kí gogɨ nè
kin ya ngá. 22 Pol ɨ̃ ạ̃ taá dan dow-je-tɨ lo-tɨ kí 'ɓa-é Areopajɨ lé ə panè:
«Sə̨̃i dow-je kí ɓebo Atɛ̨̃n-tɨ, m'oo kí sə̨̃i lé, mɛ̨̃ɛ̨̃ né-je-tɨ lay ya, pole
magɨ-je uwə mɛ̨̃ɛ̨̃-si nạ̃. 23 M'pa bè kdɔ lokɨ m'njiyə mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓe-tɨ lə-si lé,
m'oo né-je lay kí sə̨̃i 'poli-dé rəm, ɓá m'ɔw sar m'oo logugɨ né káre kí
'ndàngɨ ta-tɨ 'panè: “To 'lə magɨ kí dow gə-é al.” Magɨ kí sə̨̃i 'gəi-é al ya
'poli-é kinlé, ɛ̨̃ ɓá m'ạ̃ m'pa ta liə m'adɨ-si tin. 24 †Lubə kí njèra dɔnangɨ
kɨ̀ né-je lay kí tò-tɨ, ɛ̨̃ kí to 'Ɓa dɔrạ̃ kɨ̀ dɔnangɨ lé, isɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy-tɨ kí dow
ra kɨ̀ ji-é al. 25 Lubə lé, ɔw ndoo kadɨ dow ra kullə adɨ-é al, kdɔtalə né
kí nal-é goto. Ɛ̨̃ ɓá to njèkadɨ kiskəm né-je lay rəm, to njèkadɨ-dé koo
rəm, ɓá to njèkadɨ né-je lay rəm tɔ§. 26 Ɛ̨̃ adɨ gin dow-je lay kí d'isɨ
dɔnangɨ-tɨ nè lay kinlé njirə-dé ɨ̃ rɔ dow-tɨ kí káre-rè. Ɛ̨̃ ɔjɨ dɔkaglo-je
lə-dé, kɨ̀ rəbɨ nin lo kisɨ-je lə-dé kete low nụ.* 27 Lubə ra né-je kinlé
bè, kdɔ kadɨ dow-je 'sangɨ-né nja-é, ə kadɨ dɔmajɨ ə d'ingə-é lo mam-tɨ
kí d'isɨ 'mam-é. Kdɔ nạ́-nạ́ dan-ji-tɨ ya Lubə isɨ ngɔsi siə. 28 Kdɔ takul-é
ɓá jɛ̨̃ j'isɨ-né kɨ̀ dɔ-ji taá rəm, j'ɔdɨ-né rɔ-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»
«Ta kinlé njénɔ̨̃ pa-je kí nạ́-je kí dan-si-tɨ kàrè 'pa tɔ 'panè:
“Jɛ̨̃ kàrè j'to ngan-é tɔ.”»
29 «Kdɔtalə to kí jə̨̃i j'toi ngan lə Lubə lé, jɛ̨̃ j'a gɨr kí Lubə lə-ji à titɨ-nạ
kɨ̀ magɨ lɔr əse magɨ là, əse magɨ ər kí kɔdɨ tɔ́l né-je 'ra kɨ̀ tagɨr lə-dé
əse kɨ̀ gosɨ ra né lə-dé kin al. 30 Ngà Lubə kí ndɔkɨ dow-je 'gə né al
ə́ un kəm-é sạ̃y kɔgɨ dɔ kullə ra-dé-je-tɨ kí majɨ al lé, ɓone ɛ̨̃ isɨ ɓa
dow-je lay, kɨ̀ lo-je lay kadɨ d'inə̨̃ə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ. 31 Kdɔ
ɛ̨̃ ɔr ndɔ káre kí à gangɨ-né ta kí njururu dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè

† **17:18** 17:18 Njènégə kí ri-é lə Epikur lé panè: Dow ya à sangɨ kisɨ majɨ liə, ɓɨ to Lubə ɓá à sangɨ kadɨ-é al. ‡ **17:18** 17:18 Dow-je kí 'ɓa-dé Stoisi-je'to njénégə-je kí 'panè i dow lé kadɨ 'adɨ né tɔ̀y dɔ-i al, kadɨ ore mɛ̨̃ɛ̨̃-i mɛ̨̃ɛ̨̃ né-je-tɨ lay. † **17:24** 17:24 Knj 7:48 § **17:25** 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27 * **17:26** 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8.

kɨ̀ takul dingəm kɨ́ ɛ̰ mbəti-é. Tɔsɨ kɨ́ adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰ɛ̰ lé, tɔjɨ adɨ dow-je lay 'gə majɨ kɨ́ Lubə à gangta kɨ̀ takul-é.»
32 Lokɨ dɛ̰ d'oo ta lə tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̰ɛ̰ lə dow-je kɨ́ Pol pa lé, dɛ̰ kɨ́ dan-tɨ-je 'sɔkɨ-é, ə dɛ̰ kɨ́ nɑ̰́-je 'panè: «Jɛ̰ j'a koo ta kinlé, ta-i-tɨ ndɔ kɨ́ rangɨ-tɨ ɓəy.» 33 Beɓa Pol iɲə-dé ɔw. 34 Bè ya kàrè, dɛ̰ kɨ́ nɑ̰́-je d'ində rɔ-dé natɨ kɨ̀ Pol, ə dɛ̰ d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé Jeju rəm tɔ. Dan dɛ̰-tɨ kɨ́ d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé lé, kɨ́ káre to Denisɨ kɨ́ to dow káre dan njégangta-je-tɨ kɨ́ lo-tɨ kɨ́ 'ɓa-é Areopajɨ lé rəm, ɓá dené káre kɨ́ ri-é lə Damarisɨ rəm, ɓá ndəgɨ dow-je kɨ́ rangɨ rəm tɔ.

18

Pol ɔw mɛ̰ɛ̰ ɓebo Kɔrɛ̰ntɨ-tɨ
1Kɔ 1:1-9; 2:1-5; 2Kɔ 11:5-12; 12:12-13

1 Go-tɨ, Pol ɨ̰ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Atɛ̰n-tɨ ɔw mɛ̰ɛ̰ ɓebo Kɔrɛ̰ntɨ-tɨ. 2 Lo-é-tɨ kinlé, ɛ̰ ingə dingəm káre kɨ́ to jipɨ kɨ́ 'ɓa-é Akilasɨ. Ə to dow kɨ́ dɔnangɨ Pɔ̰-tɨ. Dɛ̰ kɨ́ ne-é Prisil d'ɨ̰ dɔnangɨ Itali-tɨ 'ree Kɔrɛ̰ntɨ ngɔsnè ya ɓəy, kdɔtalə dɔkaglo-é-tɨ kinlé ngar Klodɨ un ndu adɨ 'tubə jipɨ-je kɨ́ d'isɨ ɓebo Rɔm-tɨ kɔgɨ. Beɓa Pol ɔw ingə-dé ində rɔ-é natɨ sə-dé.* 3 Dɛ̰ 'to kɔdɨ-je kɨ́ njéra kəykubɨ-je titɨ-nɑ̰ kɨ̀ Pol bè tɔ. Beɓa Pol ɔw isɨ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ rɔ-dé-tɨ adɨ 'ra kullə natɨ. 4 Ndɔ taakoo-je-tɨ lə jipɨ-je lay ya Pol ɔjɨ sə-dé ta mɛ̰ɛ̰ kəykəwnɑ̰-tɨ lə-dé. Ɛ̰ sangɨ kadɨ n'uwə jipɨ-je, kɨ̀ grɛkɨ-je kɨ̀ ta.
5 Lokɨ Silasɨ-je kɨ̀ Timote d'ɨ̰ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ 'ree lé, Pol un rɔ-é ɓikti ində ta kullə ndó dow-je ta-tɨ lə Lubə, tɔjɨ-né jipɨ-je kadɨ 'gə kɨ́ Jeju lé, to Kristɨ† lé ya.‡ 6 Ngà lokɨ jipɨ-je 'pa siə takɔbɨ-je d'ɔsɨ-é-né ngərəngɨ-ngərəngɨ lé, ɛ̰ gəkɨ kodɨ kɨ́ kubɨ-je-tɨ kɨ́ rɔ-é-tɨ ə idə-dé panè: «Kinə 'tuji, rəmə ta məsɨ-si tò dɔ-si sə̰ɨ-tɨ ya! Mɑ̰ m'ɔr ta dɔ-m-tɨ ngá. Kɨ̰ nè kɔw kɨ kete kinlé, m'a təl kəm-m kɨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́ 'to jipɨ-je al yó ngá.§» 7 Go-tɨ, Pol ɨ̰ lo-é-tɨ tin, ɔw isɨ ɓe lə dingəm káre kɨ́ ri-é lə Titiyusɨ Justusɨ. Ɛ̰ to dow kɨ́ njèɓəl Lubə ə kəy liə tò mbɔ́ kəykəwnɑ̰-tɨ lə jipɨ-je. 8 Ə Krispusɨ kɨ́ to njèkun dɔ kəykəwnɑ̰ lə jipɨ-je kɨ̀ dow-je kɨ́ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə lay, d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé 'Ɓaɓe. Dow-je kɨ́ ɓebo Kɔrɛ̰ntɨ-tɨ ɲɑ̰ kɨ́ d'oo ta lə Pol lé, d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé 'Ɓaɓe tɔ, adɨ 'ra-dé batɛ̰m*.
9 Ndɔ káre bè, ndɔɔ ɓá né ra Pol tokɨ nɨ̰ bè rəmə, 'Ɓaɓe pa siə ta panè: «'Bəl al, 'pa ta par-par, ɓɨ 'oo rɔ-i al. 10 Kdɔtalə mɑ̰ 'Ɓaɓe ya m'ɑ̰ sə-i natɨ. Dow kɨ́ à kasɨ kuwə-i kdɔ ra-i majɨ al ya goto. Kdɔ m'ɔw kɨ̀ dow-je ɲɑ̰ mɛ̰ɛ̰ ɓebo-tɨ kin.» 11 Pol isɨ mɛ̰ɛ̰ ɓe-tɨ kɨ́ Kɔrɛ̰ntɨ, ndó dow-je ta lə Lubə ɓal káre kɨ̀ nɑ̰y mɛkɛ̰.

D'ɔw kɨ̀ Pol logangta-tɨ

12 Dɔkaglo-tɨ kɨ́ Galiɔ̰ to-né gubərnər dɔnangɨ Akay-tɨ lé, ta jipɨ-je asɨ-nɑ̰ adɨ d'uwə Pol d'ɔw siə logangta-tɨ 13 ɓá 'panè: «Dingəm kanlé sangɨ kadɨ dow-je 'təl d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰̀ Lubə-tɨ kɨ̀ go rəbɨ kɨ́ rangɨ kɨ́ ɔw go-nɑ̰-tɨ kɨ̀ ndukun al.» 14 Ngà lokɨ Pol ɔw kdɔ kun ta pa lé, Galiɔ̰ idə jipɨ-je panè: «Kinə to ta tɔl dow əse ta lə né ra kɨ́ njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kdɔ koo-né ta lə-si sə̰ɨ jipɨ-je lé berere-berere, titɨ kɨ́ tò kadɨ m'ra-né ya. 15 Ngà kinə to tanajɨ kɨ́ dɔ ta-je-tɨ madɨ, kɨ̀ dɔ ri-je-tɨ, kɨ̀ dɔ ndukun-je-tɨ lə-si kɨ́ sɔbɨ dɔ-si rəmə, to ta lə-si sə̰ɨ ya. Mɑ̰ m'ndigɨ

* **18:2** 18:2 Knj 11:28 † **18:5** 18:5 Kristɨ lé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é. ‡ **18:5** 18:5 Knj 17:15 § **18:6** 18:6 Mar 6:11 * **18:8** 18:8 Knj 16:15

gangta dɔ-tɨ al.» 16 Beɓa ɛ̨ tubə-dé logangta-tɨ lé. 17 Rəmə dɛ̨ lay 'ɓukɨ-
ną̨ dɔ Sostɛ̨n-tɨ kí njèkun dɔ kəykəwną̨ lə jipɨ-je lé, d'uwə-é 'tində-é
logangta-tɨ lé ya, ngà Galiɔ̨ lé adɨ usɨ-é-tɨ al.

Pol təl ɔw ɓebo Antiosɨ-tɨ gogɨ

18 Go né-jɛ-tɨ kinlé, Pol isɨ ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ ndɔ-je asɨ tatɨ ya ɓəy, ɓá
ɛ̨ iɲə njékadmɛ̨ɛ̨-je ə adɨ Prisil-je kɨ̀ Akilasɨ d'al siə mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ kdɔ
kadɨ d'ɔw dɔnangɨ Siri-tɨ. Lokɨ 'tɛ̨ɛ̨ Sankré-tɨ rəmə, Pol ndisə dɔ-é,
kdɔtalə ɛ̨ un mindɨ-é adɨ Lubə dɔ né-tɨ madɨ. 19 Lokɨ d'ɔw 'tɛ̨ɛ̨ ɓebo
Epɛjɨ-tɨ lé, Pol iɲə madkullə-je liə, ɔw kəykəwną̨-tɨ lə jipɨ-je ɔjɨ sə-dé
ta. 20 Dɛ̨ dəjɨ-é kadɨ isɨ sə-dé ndɔ ną̨ ɓəy. Ngà ɛ̨ ndigɨ al. 21 Lokɨ ɔw
kɨ̀ kiɲə-dé lé, idə-dé panè: «[Ra ną̨y kí gogɨ rangɨ-tɨ lé, lé ri-ri kàrè
m'a ra ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ.]† Kinə Lubə ndigɨ rəmə, m'a təl ree rɔ-si-tɨ.»
22 Beɓa ɛ̨ ɨ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ ɔw Sejare kɨ̀ bato. Lokɨ Pol ur nangɨ mɛ̨ɛ̨
ɓebo Sejare-tɨ lé, ɛ̨ ɔw ra lapiya njékəwną̨-je, ngá ɓá ɔtɨ ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo
Antiosɨ-tɨ.

Mba kí njèkungɨ mutə kí Pol ɔw kdɔ mbɛ̨ Poyta kí Majɨ

23 Pol ra ndɔ asɨ tatɨ nu̱ ɓəy ɓá ɛ̨ təl ɔw gogɨ. Ɛ̨ ɔw dɔnangɨ Galati-tɨ,
kɨ̀ dɔnangɨ Priji-tɨ mbusɨ nja njéndó né-je lay.

Ta lə Apolosɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ

24 Jipɨ káre bè ri-é lə Apolosɨ ə to dow kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo Alegjandri-tɨ ɓá
ree mɛ̨ɛ̨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ. Ɛ̨ to dow kí ɔw kɨ̀ gosɨ pa ta rəm, gə mbete kí
aa njay majɨ ną̨ rəm tɔ. 25 Ə to dow kí 'ndó-é rəbɨ lə 'Ɓaɓe majɨ, ɛ̨ ilə
mbɛ̨ Poyta kí Majɨ rəm, ɛ̨ ndó dow-je ta lə Jeju kɨ̀ gangɨ-é berere-berere
kɨ̀ rɔ tungə-é pilingɨ rəm, ya ngà batɛ̨m lə Ją̨ ya par ɓá ɛ̨ gə.‡ 26 Ɛ̨ ulə
gin pa ta lə Lubə kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ kí ndakąy mɛ̨ɛ̨ kəykəwną̨-tɨ lə jipɨ-je. Lokɨ
Prisil-je kɨ̀ Akilasɨ d'oo ta liə kɨ̀ mbi-dé lé, dɛ̨ 'ɓa-é kɨ rɔ-dé-tɨ d'ɔr-é
gin ta lə Lubə majɨ berere-berere. 27 Lokɨ ɛ̨ ndigɨ kɔw dɔnangɨ Akay-tɨ
lé, njékadmɛ̨ɛ̨-je d'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kadɨ-é ɔw, ɓá 'ndàngɨ mbete
d'ulə-né d'adɨ njéndó né-je kí dɔnangɨ Akay-tɨ lé, kdɔ kadɨ d'uwə-é kɨ
rɔ-dé-tɨ majɨ. Lokɨ ɛ̨ ree tɛ̨ɛ̨ lé, ɛ̨ təl njéra kullə kí majɨ rɔ njékadmɛ̨ɛ̨-
je-tɨ, kɨ̀ takul ramajɨ lə Lubə. 28 Beɓa ɛ̨ pa ta kɨ̀ jipɨ-je ndaa-tɨ rəsɨ kɨ̀
ta-je kí dum majɨ. Ɛ̨ tɔjɨ-dé mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí aa njay adɨ 'gə kí Jeju lé, to
Kristɨ.

19

Pol ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ

1 Lokɨ Apolosɨ nąy̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ lé, Pol ində dan ɓe-je kí dɔ
mbal-tɨ kí dɔnangɨ Aji-tɨ* gangɨ ree mɛ̨ɛ̨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ. Ɛ̨ ree ɓá ingə
njéndó né-je kí dan-tɨ-je nɔ̨ɔ̨ 2 rəmə, dəjɨ-dé panè: «Lokɨ sąi adi mɛ̨ɛ̨-si
Jeju lé, se sąi ingəi Ndil kí aa njay ya wa?» Dɛ̨ d'idə-é panè: «Ta lə
Ndil kí aa njay ya kàrè dow pa adɨ j'oo nja káre al.» 3 Ngá ɓá Pol təl
dəjɨ-dé panè: «Ngà se batɛ̨m kí ban ɓá sąi 'rai wa?» Dɛ̨ 'panè: «Batɛ̨m
lə Ją̨ ɓá jɛ̨ j'ra.» 4 †Beɓa Pol idə-dé panè: «Batɛ̨m kí Ją̨ ra dow-je lé, to

† **18:21** 18:21 Ta-je kí tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsąy kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. ‡ **18:25** 18:25 Knj 19:3 * **19:1** 19:1 Dɔnangɨ Aji kí ta-é tò nè kinlé, to ɓe kí ɓone bè 'ɓa-é Turki kin. † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Ją̨ 1:26,27

batɛ̃m kí tɔji kiṇə panjiyə-je kí maji al kɔgi. Jạ̃ idə dow-je kadi d'adi
mɛ̃ɛ̃-dé dow kí à ree go-n'ɛ̃̀-ti, adi to Jeju†.» 5 Loki d'oo ta-je kí Pol pa
kin bè rəmə, d'adi 'ra-dé batɛ̃m kì ri 'Ɓaɓe Jeju. 6 Ngá ɓá Pol lé ində
ji-é dɔ-dé-ti ə Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti adi 'pa ta kì ndɔ̃ ta lə dow-je
kí rangi rəm, 'pa ta-je kí ta Lubə-ti rəm tɔ. 7 Dɛ̃ lay d'a kasi dingəm-je
dɔgi gidi-é joo je bè.
8 Go-ti, Pol ɔw mɛ̃ɛ̃ kəykəwnạ̃-ti lə jipi-je lé, ɛ̃ pa ta kì mɛ̃ɛ̃nda kạ̃y.
Pol ɔji sə-dé ta nạ̃y mutə, dɔ kɔ̃ɓe-ti lə Lubə. Ɛ̃ sangi kì rɔ tungə-é
kdɔ kadi dow-je 'taa ta liə. 9 Ngà dɛ̃ kí dan-ti-je kí 'to njémɛ̃ɛ̃ngạ̃-je, kì
njémɛ̃ɛ̃ndə-je lé, 'pa ta kí maji al dɔ ta-ti «lə 'Ɓaɓe» dan kosi dow-je-ti.
Beɓa Pol iṇə-dé, ə ɔr njéndó né-je ɔw sə-dé ngərəngi, ɔw ndó-dé né kì
ndɔ-é ndɔ-é mɛ̃ɛ̃ kəy ndó né-ti lə Tiranusi. 10 Pol ra ɓal joo lo-é-ti nɔ̃ɔ̃.
Ɛ̃ ndó dow-je né mbing, adi dow-je kí d'isi dɔnangi Aji-ti, kí 'to jipi-je
kì grɛki-je lay ya d'oo ta lə 'Ɓaɓe.

Ta lə ngan lə Seba

11 Lubə un Pol ra-né nékɔji-je kí tò ɓəl-ɓəl, 12 ya adi takubi-je əse
mindil-je kí ɔdi rɔ-é kàrè, dow-je d'ɔw 'labi dɔ njémɔ̃y-je-ti, rəmə
njémɔ̃y-je d'ingə lapiya rəm, ɓá ndil-je kí maji al 'tɛ̃ɛ̃ mɛ̃ɛ̃-dé-ti kɔgi
rəm. 13 Jipi-je madi d'ɔw kì ɓe-ɓe kdɔ tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-
je-ti. Dɛ̃ 'nạ̃ kadi 'tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti kì ri 'Ɓaɓe Jeju
tɔ. Dɛ̃ 'panè: «Kì ri Jeju kí Pol ilə mbɛ̃ ta liə kinlé, m'panè 'tɛ̃ɛ̃i kɔgi!»
14 Dingəm-je kí njéra né kinlé dɛ̃ siri ə 'to ngan lə Seba kí to jipi rəm,
to kí káre dan njékun dɔ njégugné-je-ti lə Lubə rəm. 15 Ndɔ káre bè,
ndil kí maji al idə-dé panè: «Mạ̃ m'gə Jeju rəm, ɓá né kí Pol 'to kàrè
m'gə rəm; ngà sạ̃i, 'toi nạ̃-je wa?» 16 Ngá ɓá dingəm kí ndil kí maji
al isi mɛ̃ɛ̃-é-ti lé, al ur dɔ-dé-ti taa tɔ́gi-dé lay ə ra-dé maji al mbing
adi 'tɛ̃ɛ̃ mɛ̃ɛ̃ kəy-ti kì dò-je rɔ-dé-ti pələ́-pələ́, d'ạ̃y-nạ̃ kì kuti-dé dum.
17 Né kí ra né kinlé, dow-je kí mɛ̃ɛ̃ ɓebo Epɛji-ti, jipi-je kì grɛki-je lay
ya d'oo ta-é. Dɛ̃ lay ya ɓəl ində bandi-dé gangi rəm, dow-je d'ɔsi gaji
'Ɓaɓe Jeju rəm tɔ. 18 Dow-je nạ̃ kí dan-dé-ti kí d'adi mɛ̃ɛ̃-dé lé, 'ree 'pa
ta rəsi-rəsi d'ɔr-né man dɔ kullə ra-dé-je-ti. 19 Beɓa mbəli-je nạ̃ 'ree
kì mbete ra mbəli-je lə-dé d'ulə dɔ-nạ̃-ti ə 'ró pər kɔgi takəm dow-je-ti
lay. Dow-je 'tidə kɔr là mbete-je lé, ə à kasi là kullə kí dow ra ɓal nạ̃.
20 Beɓa tɔ́gi lə 'Ɓaɓe ra adi ta liə ngạ̃ njim ɔw-né ki kete-kete.
21 Go né-je-ti kí ra né kinlé, Pol ɔji kadi n'ində dɔnangi Maseduwan
kì dɔnangi Akay n'gangi n'ɔw mɛ̃ɛ̃ ɓebo Jorijalɛ̃m-ti. Ɛ̃ panè: «Loki
m'ɔw m'tɛ̃ɛ̃ mɛ̃ɛ̃ ɓebo Jorijalɛ̃m-ti lé, m'a kɔw koo mɛ̃ɛ̃ ɓebo Rəm tɔ
ɓane.» 22 Ɛ̃ ulə njéra siə kullə-je joo adi to Timote-je kì Erasti, adi d'ɔw
dɔnangi Maseduwan-ti, ngà ɛ̃ ɓá təl isi dɔnangi Aji-ti mbɔr ɓəy.

Ta usi mɛ̃ɛ̃ ɓebo Epɛji-ti

23 Dɔkaglo-é-ti kinlé, ta kí boy nạ̃ ya usi mɛ̃ɛ̃ ɓebo Epɛji-ti sɔbi dɔ
ta lə 'Ɓaɓe. 24 Kdɔ dingəm káre isi nɔ̃ɔ̃ ri-é lə Demetriyusi. Ɛ̃ to njèlɛ̃
'ningó-je kì ngamạ̃-je. Ɛ̃ lɛ̃ ngan kəy-je adi titi-nạ̃ kì kəy pole magi
kí dené kí ri-é lə Artemisi‡, adi kɔdi-je liə d'ingə-né né nạ̃. 25 Beɓa
Demetriyusi ɓa kɔdi-je liə rəm, ɓa kɔdi-je kí rangi kí njéra gạ̃ kullə liə
lé idə-dé panè: «Sạ̃i lé, lay lə-si ya 'gəi maji kí jạ̃i lé, kullə lə-ji kin

† **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7 ‡ **19:24** 19:24 Magi Artemisi lé, 'ɓa-é Dian tɔ. Ɛ̃ ɓá 'pol-é kdɔ kadi ɛ̃ adi néndɔr-je lə-dé maji rəm, adi dạ̃-je kì dow-je d'oji-nạ̃ rəm.

ya ɓá j'isi j'ingəi-né né ya al wa? 26 Ə né-je kí isɨ ra né lé, ooi ta-é kɨ̀
mbi-si rəm, ooi kɨ̀ kəm-si rəm. Pol kí dowbé kinlé, panè: Magɨ-je kí
dow-je 'ra kɨ̀ ji-dé lé, to magɨ-je kí tɔgrɔ-tɨ al. Ḛ pa ta təl-né dɔ dow-je,
adɨ kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé ẹ ra mẹ̃ẹ̃ ɓebo
Epɛjɨ-tɨ nè par al, ngà nə̀y ndẹ̃ bè kadɨ un dɔnangɨ Aji ya lay. 27 To né
kí à tujɨ kullə lə-ji jə̃i ya par al, ngà à ra kadɨ kəy magɨ Artemisɨ kí to
magɨ kí dené kí boy kinlé à təl né kí kɔgɨ kare rəm, ɓá à tujɨ riɓa liə ẹ̃
kí to magɨ kí dow-je lay kí dɔnangɨ Aji-tɨ, kɨ̀ dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè
d'isɨ pole-é lé!» 28 Lokɨ dow-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngɨ ra-dé n̪ą̃ adɨ
'tur kəə mbitɨ-mbitɨ 'panè: «Artemisɨ, magɨ lə dow-je kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ
ya to magɨ kí boy!» 29 Mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ lay ya dow-je d'ɔw dɔ-ną̃-tɨ wúr-
wùr ə d'ungɨ-ną̃ dɔ Gayusɨ-je-tɨ kɨ̀ Aristarkɨ kí 'to dow-je kí dɔnangɨ
Maseduwan-tɨ, 'ndɔr-dé d'ɔw sə-dé kɨ mẹ̃ẹ̃ kəy ra ndam-je-tɨ. Gayusɨ-je
kɨ̀ Aristarkɨ lé 'to madkullə-je lə Pol. 30 Pol lé, ndigɨ kadɨ n'ɔw dan kosɨ
dow-je-tɨ ya tá, ngà njéndó né-je ɓá d'ɔgɨ-é. 31 Nam Pol-je madɨ kí 'to
dow-je kí boy-boy kàrè d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é kɔgri kadɨ ɔw kəy ra
ndam-tɨ lé al. 32 Kosɨ dow-je lay ya d'ilə dɔ-ną̃-tɨ rututu. Dow-je kí dan-
tɨ-je 'tur kɔɔl kdɔ né kí bè kin, ngà dẹ̃ kí nąʼ́-je rəmə 'tur kɔɔl kdɔ né kí
bè kin tɔ. Ə dow-je n̪ą̃ dan-dé-tɨ tɔ rəmə, né kí 'kəw-né-ną̃ lé ya kàrè
dẹ̃ 'gə al rəm. 33 Dow-je madɨ kí dan kosɨ dow-je-tɨ d'ɔr gin ta lé d'adɨ
Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipɨ-je d'ɔsɨ-é kɨ kete nɔ̃ dow-je-tɨ. Ḛ yəkɨ
ji-é ta-dé-tɨ ə ndigɨ kadɨ n'pa ta n'ɔr-né ta dɔ-n'ẹ̃-tɨ nɔ̃ kosɨ dow-je-tɨ.
34 Ngà lokɨ dow-je 'gə kí Alegjandrə to jipɨ lé, dẹ̃ lay ya 'tur kɔɔl boy-
boy kɨ̀ ndi-dé kí káre ya à kasɨ né kí kàdì joo je bè 'panè: «Artemisɨ,
magɨ lə dow-je kí Epɛjɨ ya to magɨ kí boy!»

35 Ngà njèndàngɨ mbete lə dow mẹ̃ẹ̃ ɓe-je gɔr dow-je, adɨ lo tò ndingɨ
ngá ɓá ẹ panè: «Sə̃i dow-je kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ, dow-je lay ya 'gə kí ɓebo
Epɛjɨ ɓá to lo ngəm kəy pole magɨ kí dené kí boy kí 'ɓa-é Artemisɨ
rəm, ẹ ya to lo ngəm né kí to takəm-é kí i̪ dɔrą̃-tɨ ree nangɨ nè rəm tɔ.
36 Dow kí à najɨ ya bè goto. Beɓa kadɨ ori mẹ̃ẹ̃-si, ɓɨ 'rai né kɨ nɔ̃ɔ̃ bè
al. 37 Dingəm-je kí sə̃i uwəi-dé 'reei sə-dé nè kinlé, né káre ya kàrè dẹ̃
'tujɨ mẹ̃ẹ̃ kəy pole magɨ-tɨ al rəm, ɓá 'pa ta kɔbɨ dɔ magɨ-tɨ lə-ji kí dené
lé al rəm. 38 Kinə Demetriyusɨ kɨ̀ kɔdɨ-je kí d'ore kàdì-é lé, 'ndigɨ ra ta
kɨ̀ dow madɨ rəmə, ndɔ gangta to nɔ̃ɔ̃ rəm, ɓá njégangta-je kàrè d'isɨ
nɔ̃ɔ̃ rəm; kadɨ 'ra mbete səkɨ d'ɔw 'səkɨ-né dowbé! 39 Ngà kinə ta lə-si
kí rangɨ ya tò nɔ̃ɔ̃ rəmə, d'a ra ta-é ndɔ gangɨ ta-tɨ nɔ̃ kosɨ dow-je-tɨ.
40 Bè al rəmə, né kí ra né ɓone kinlé, dow-je kí Rəm d'a kɨ̀ kilə-né ta
dɔ-ji-tɨ kdɔ ɓa-ji njédɔngą̃-je, rəmə ta kí j'a pai dɔ kəwną̃-tɨ lə-ji kin,
kdɔ kɔri-né ta dɔ-ji-tɨ ya goto.» Go ta-je-tɨ kinlé, ẹ tubə kosɨ dow-je adɨ
d'ɔw.

20

Pol ɔw dɔnangɨ Maseduwan-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ Grɛkɨ-tɨ
1Kɔ 16:1-7; Rəm 15:25-27

1 Lokɨ gin kɔw dɔ-ną̃-tɨ wúr-wùr kin gangɨ lé, Pol kəw njéndó né-je
ulə dingəm mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ, ɓá ra-dé lapiya ə ɔtɨ ɔw dɔnangɨ Maseduwan-tɨ.
2 Ḛ ɔw kɨ̀ lo-lo dɔnangɨ Maseduwan-tɨ pa ta-je n̪ą̃-n̪ą̃ adɨ njékadmẹ̃ẹ̃-
je ulə-né dingəm mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ, ɓəy ɓá ẹ ɔw dɔnangɨ Grɛkɨ-tɨ 3 isɨ-tɨ nąy
mutə. Lokɨ isɨ ɔw kdɔ kal mẹ̃ẹ̃ bato-tɨ kɔw dɔnangɨ Siri-tɨ rəmə, oo

ta lə jipɨ-je kɨ́ d'ɔjɨ-ną̣ ta kɨ́ majɨ al dɔ-é-tɨ. Beɓa ę̣ panè: N'a təl kɔw
dɔnangɨ Maseduwan-tɨ gogɨ. 4 Dę̣ kɨ́ 'dan-é ə́n: Sopatɛr kɨ́ ngon lə Pirusɨ
kɨ́ to dow kɨ́ ɓebo Bere-tɨ, Aristarkɨ kɨ̀ Sekundusɨ kɨ́ 'to dow-je kɨ́ ɓebo
Tesaloniki-tɨ, Gayusɨ kɨ́ to dow kɨ́ ɓebo Dɛrbɨ-tɨ, ɓá Timote-je, kɨ̀ Tisikɨ-
je, kɨ̀ Tropim-je kɨ́ 'to dow-je kɨ́ dɔnangɨ Aji-tɨ tɔ. 5 Dę̣ kinlé, d'ɔw kete
nɔ̨̀-ji-tɨ ə 'ngəbɨ-ji mę̣ę̣ ɓebo Troasɨ-tɨ. 6 Ngà ję̣ rəmə, go ra ną̣y-tɨ kɨ́ 'ra
kɨ̀ mbə̀ kɨ́ əm goto-tɨ lé, ję̣ j'al mę̣ę̣ bato-tɨ káre kɨ́ ɓebo Pilipɨ-tɨ, ə j'ra
ndɔ mį̣ go-tɨ ɓəy ɓá j'ingə-dé ɓebo Troasɨ-tɨ ə j'isɨ lo-é-tɨ ndɔ siri.

Kisɨ Pol ɓebo Troasɨ-tɨ kɨ̀ tɔsɨ ndəl lə Etikusɨ

7 Ndɔ Dimasɨ lé, ję̣ j'kəw-ną̣ kdɔ kuso mbə̀ nam-ną̣. Beɓa tò kadɨ
bore ə Pol à kɔw ngá rəmə, ę̣ ɔjɨ ta kɨ̀ dow-je kɨ́ 'kəw-ną̣ lé, ə pa ta
sar ya dan lo bapɨ. 8 Mę̣ę̣ kəy kɨ́ dɔ madɨ-é-tɨ taá kɨ́ j'kəw-ną̣-tɨ lé, pər
lampɨ ṇą̣-tɨ. 9 Basa káre bè kɨ́ ri-é lə Etikusɨ isɨ taá, kəm bole kəy-tɨ lé.
Lokɨ Pol ą̣ pa ta adɨ dow-je ya ɓəy rəmə, ę̣ tò ɓi adɨ dan-é oy. Beɓa
ɓi ləngɨ-é adɨ į̣ kəy-tɨ kɨ́ taá kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə lé ya usɨ nangɨ barakɨ.
Ngà lokɨ d'un-é rəmə, ę̣ oy. 10 Beɓa Pol risɨ nangɨ ree ɗugɨ nangɨ dɔ-
é-tɨ un-é kàdì-é-tɨ ɓá panè: «Adi mę̣ę̣-si usɨ nangɨ, kdɔ ndil-é tę̣ę̣ al!»
11 Beɓa lokɨ Pol təl ɔw mę̣ę̣ kəy-tɨ taá gogɨ lé, ę̣ gangɨ mbə̀ nam-ną̣ uso
rəm, ɓá uso né kɨ́ kare rəm tɔ. Go-tɨ gogɨ lé, ę̣ təl pa ta adɨ tó-é uu ṇą̣
sar ya adɨ kàdì ubə, ɓá ę̣ ɔtɨ ɔw ɓəy. 12 Rəmə ngon basa lé isɨ kəm ɓá
'təl d'ɔw siə ɓe gogɨ, adɨ mę̣ę̣ dow-je təl usɨ nangɨ pɔ̨-pɔ̨ gogɨ.

Pol į̣ ɓebo Troasɨ-tɨ ɔw ɓebo Mile-tɨ

13 Ję̣ j'ɔw kete, ə j'al mę̣ę̣ bato-tɨ ə j'mbutɨ ɓebo Asosɨ-tɨ, lo kɨ́ tò kadɨ
j'un Pol titɨ. To né kɨ́ ę̣ ya ndigɨ bè, kdɔ tò kadɨ ę̣ à kun rəbɨ kɔw kɨ̀
nja-é. 14 Lokɨ ę̣ ingə-ji Asosɨ lé, ję̣ j'un-é mę̣ę̣ bato-tɨ, j'ɔw ɓebo Mitilę̣n-
tɨ. 15 J'į̣ Mitilę̣n-tɨ tin, j'ɔw kəm-ji kɨ kete. Ə lo aa go-tɨ ɓá j'tę̣ę̣ ta lo-tɨ
kɨ́ Sio kɨ́ to dɔnangɨ kɨ́ tò dan ba-tɨ. Ndɔ kɨ́ gogɨ go-tɨ ɓá j'tę̣ę̣ Samosɨ-tɨ,
ngà lo kaa rəmə, j'tę̣ę̣ ɓebo Mile-tɨ. 16 Beɓa Pol ɔjɨ kadɨ n'dəə kàdì
ɓebo Epɛjɨ-tɨ taá, kdɔ kadɨ j'isɨ dɔnangɨ Ajitɨ ṇą̣ al. Ę̣ nagɨ lɔw-lɔw kdɔ
kadɨ, lé né rəmə, n'tę̣ę̣ ɓebo Jorijalę̣m-tɨ ndɔ ra ną̣y-tɨ lə jipɨ-je kɨ́ 'ɓa-é
Pantekotɨ.

Kingə-ną̣ lə Pol kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je kɨ́ ɓebo Epɛjɨ-tɨ

17 Pol isɨ mę̣ę̣ ɓebo Mile-tɨ, ə ulə kulə ɓa 'ngatógɨ-je lə njékəwną̣-je
kɨ́ ɓebo Epɛjɨ-tɨ. 18 Lokɨ dę̣ 'ree tę̣ę̣ rɔ-é-tɨ lé, ę̣ idə-dé panè: «Panjiyə-m
kɨ́ rɔ-si-tɨ dɔkaglo-je lay, un kutɨ-é ndɔ-tɨ kɨ́ dɔsą̣y lokɨ m'ilə-né nja-m
dɔnangɨ Aji-tɨ lé, są̣i 'gəi majɨ. 19 M'ra kullə m'adɨ 'Ɓaɓe kɨ̀ dɔ kɨ́ sɔl
lɔm-lɔm, kɨ̀ man nɔ̨ kəm-m-tɨ, kɨ̀ kɔ̨̀-je kɨ́ m'ingə kɨ̀ go rəbɨ ta-je kɨ́ majɨ
al majɨ al kɨ́ jipɨ-je d'ɔjɨ-ną̣ dɔ-m-tɨ rəm tɔ. 20 Né kɨ́ à majɨ sə-si lé, né
káre ya kàrè m'ɓɔyɔ dɔ-é sə-si al. M'ilə mbę̣ m'adɨ-si rəm, m'ndó-si né
pandangɨ lo-je-tɨ rəm, ɓá mę̣ę̣ kəy-je-tɨ lə-si rəm tɔ. 21 Taá-taá ya m'ɓa
jipɨ-je kɨ̀ dow-je kɨ́ 'to grɛkɨ-je kadɨ d'iṇə panjiyə-dé-je kɨ́ majɨ al d'ɔsɨ
batɨm 'təl kɨ rɔ Lubə-tɨ ə d'adɨ mę̣ę̣-dé 'Ɓaɓe lə-ji Jeju. 22 Ngà, ooi bè,
kɨ́ ngɔsnè kinlé, kɔw-m kɨ ɓebo Jorijalę̣m-tɨ ə́ m'ɔw mɔngɨ. Ndil ɔsɨ-m
kadɨ m'ɔw, ngà né kɨ́ à tę̣ę̣ dɔ-m-tɨ ɓebo Jorijalę̣m-tɨ lé, mą̣ m'asɨ gə al.
23 Né kɨ́ m'gə lé, mę̣ę̣ ɓebo-je lay kɨ́ m'tę̣ę̣-tɨ ya, Ndil kɨ́ aa njay adɨ-m
m'gə majɨ kɨ́ dangay-je kɨ̀ kɔ̨̀-je tò ngəbɨ-m-tɨ nɔ̨̀ɔ̨̀. * 24 †Ngà kisɨ-m kɨ̀
dɔ-m taá lé, mą̣ m'oo kɨ́ né madɨ takəm-m-tɨ al ə né kɨ́ kəm-m tò go-tɨ

* **20:23** 20:23 Knj 21:4; 21:11. † **20:24** 20:24 2Ti 4:7

lé, to ta lə kadɨ m'ą̰y ngɔdɨ lə-m kin rə́tə́tə́ ngangɨ kagɨ-tɨ [kɨ̀ rɔnəl] rəm, to ta lə kadɨ m'tɔl ta kullə kɨ́ 'Ɓaɓe Jeju adɨ-m lé tɔ: Adɨ to ta lə kilə mbę̰ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ ramajɨ lə Lubə†.»
25 «Ngà, ooi bè, kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, sə̰i lay kɨ́ m'dəə dan-si-tɨ m'ndó-
si ta kɨ́ dɔ kɔ̰ɓe-tɨ [lə Lubə] kinlé, a koo-i takəm-m gogɨ rangɨ al ngá.
26 Gin-é kin ɓá ɓone m'idə-si-né ta rəsɨ m'panè: Sə̰i lay kin ya ta məsɨ-
si goto dɔ-m-tɨ. 27 Kdɔ ta lə kɔjra-je lə Lubə lé mą̰ m'idə-si lay tingə,
ę̰ kɨ́ m'ɓɔyɔ sə-si dɔ-é ya goto. 28 'Tɔsi kəm-si dɔ rɔ-si sə̰i-tɨ ya rəm,
ɓá dɔ kosɨ batɨ-je-tɨ lay kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay ində-si dan-dé-tɨ kadɨ indəi
kəm-si go-dé-tɨ lé rəm tɔ. Kadɨ 'toi njékul njékəwną̰-je lə Lubə kɨ́ ę̰ ya
ndogɨ-dé kɨ̀ takul məsɨ-é ę̰ ya. 29 M'gə majɨ kɨ́ lokɨ m'a kɔw lé, jagɨm-je
kɨ́ majɨ al d'a kandɨ mbunə̰-si-tɨ, d'a koo kəmtondoo lə kosɨ batɨ-je kinlé
al. 30 Rəm ɓá dan-si sə̰i-tɨ ya kàrè, dow-je kɨ́ dan-tɨ-je d'a kɨ̰ kdɔ pa ta-
je kɨ́ majɨ al majɨ al kədɨ-né njéndó né-je kɔr-dé-né kungɨ-dé go-dé-tɨ.
31 Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ, adi mę̰ę̰-si ole dɔ-tɨ tokɨ asɨ ɓal mutə bè, ə́
kada al rəm ndɔɔ al rəm ya, m'ndəjɨ ną̰́-ną̰́ dan-si-tɨ taá-taá kɨ̀ man nɔ̰
kəm-m-tɨ.»
32 «Ngà kɨ́ nè kinlé, m'ungɨ-si mę̰ę̰ ji Lubə-tɨ rəm, m'iną̰ə-si mę̰ę̰ ta-tɨ
liə kɨ́ to ta ramajɨ, kɨ́ ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ ɔw sə-si kɨ kete-kete mę̰ę̰ kadmee-tɨ
lə-si, ɓá à kadɨ nédɔji dow-je kɨ́ d'aa njay rəm tɔ. 33 Ɓo là, əse lɔr əse
ɓo kubɨ-je lə dow madɨ ra-m al. 34 Sə̰i ya kàrè, 'gəi kɨ́ to ji-m kɨ́ tò kin
ɓá adɨ-m né-je kɨ́ mę̰ę̰-m ge rəm, adɨ m'adɨ madkullə-je lə-m né-je kɨ́
mę̰ę̰-dé ge rəm tɔ.‡ 35 Ndɔ-é ndɔ-é ya m'idə-si m'panè: Tò kadɨ a rai
kullə bè tɔ ɓá a rai-né kɨ̀ njéndoo-je, ə kadɨ mę̰ę̰-si ole dɔ ta-je-tɨ lə
'Ɓaɓe Jeju, kɨ́ ę̰ ya kɨ̀ dɔ-é pa panè: “Kadɨ né dow lé majkur-é itə kində
ji taa-né né!”» 36 Lokɨ Pol pa ta bè adɨ-dé lé, ę̰ ɔsɨ məkəji-é nangɨ ɓá pa
ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-dé lay. 37 Rəmə dę̰ lay 'nɔ̰ ə d'ungɨ-ną̰ mindɨ Pol-tɨ
d'uwə-é kɨ kàdɨ̀-dé-tɨ 'ra-é lapiya. 38 Né ya kɨ́ mę̰ę̰kɔ̰ ra-dé-né ną̰ lé, to
ta lə kidə kɨ́ Pol idə-dé panè d'a koo takəm-n'ę̰ gogɨ rangɨ al ngá kin.
Go-tɨ, dę̰ 'dan-é d'ɔw siə njal ta ɓato-tɨ.

21

Kɔw Pol ɓebo Jorijalę̰m-tɨ

1 Lokɨ j'iną̰ə-ną̰ sə-dé ngá rəmə, ję̰ j'al mę̰ę̰ ɓato-tɨ, j'ɔw njururu mę̰ę̰
ɓebo Kosɨ-tɨ. Lo aa go-tɨ, j'ɔw Rodɛsɨ kɨ́ to dɔnangɨ kɨ́ tò dan ba-tɨ, ngá
ɓá j'ɨ̰ tin j'ɔw mę̰ę̰ ɓebo Patara-tɨ. 2 Lokɨ j'ingə ɓato madɨ kɨ́ isɨ ɔw mę̰ę̰
ɓebo Penisi-tɨ lé, ję̰ j'al mę̰ę̰-é-tɨ j'ɔw. 3 Beɓa lokɨ j'ɔw j'tę̰ę̰ ngɔsi kɨ̀
dɔnangɨ Siprə-tɨ kɨ́ tò dan ba-tɨ rəmə, j'iną̰ə ɓe lé dɔji gəl, ə j'ɔw dɔ-ji
kɨ dɔnangɨ Siri-tɨ bè. Ə j'ɔw j'ur nangɨ ɓebo Tir-tɨ, kɨ́ to lo kɨ́ tò kadɨ
d'a kɔr né-je kɨ́ mę̰ę̰ ɓato-tɨ nangɨ titɨ. 4 Lokɨ j'ingə njéndó né-je lo-é-tɨ
kinlé, ję̰ j'isɨ sə-dé ndɔ siri. Ndil kɨ́ aa njay ɔsɨ-dé, adɨ d'idə Pol kadɨ
ɔw mę̰ę̰ ɓebo Jorijalę̰m-tɨ al. 5 Bè ya kàrè lokɨ ndɔ kisɨ-ji rɔ-dé-tɨ tingə
ngá lé, ję̰ j'usɨ dɔrəbɨ-tɨ. Rəmə dę̰ kɨ̀ ne-dé-je kɨ̀ ngan-dé-je lay ya 'dan-
ji 'ree sə-ji njal gidɨ ɓebo-tɨ. Ję̰ j'ɔsɨ məkəji-ji nangɨ ngangɨ ba-tɨ, j'pa
ta kɨ̀ Lubə. 6 Go-tɨ, j'ra-ną̰ lapiya ɓəy ngá ɓá, ję̰ j'al mę̰ę̰ ɓato-tɨ lé, ə
njédan-ji-je lé kàrè 'təl kɨ ɓee-je lə-dé gogɨ tɔ. 7 Lokɨ j'iną̰ə rəbɨ kɨ́ mani
lé, j'ɨ̰ ɓebo Tir-tɨ j'ɔw ɓebo Tolemayisɨ-tɨ. J'ra lapiya njékadmę̰ę̰-je kɨ́

† **20:24** 20:24 2Ti 4:7 ‡ **20:34** 20:34 Knj 18:3

d'isɨ mɛ̨̃ ɓebo-tɨ kinlé, ə j'isɨ sə-dé ndɔ káre. 8 †Lo aa go-tɨ lé, j'ɔw
ɓebo Sejare-tɨ. Lokɨ j'tɛ̨̃ Sejare lé, j'ɔw ɓe lə Pilipɨ kí to njèkilə mbɛ̨̃
Poyta kí Majɨ, ə j'tò rɔ-é-tɨ. Pilipɨ lé, to kí káre dan dow-je-tɨ kí siri kí
ndɔkɨ 'mbətɨ-dé mɛ̨̃ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ*. 9 Ɛ̨̃ ɔw kì ngan-je kí dené sɔ
kí 'taa ngɔw al ə 'to njépata-je kí ta Lubə-tɨ. 10 †Lokɨ j'isɨ tin asɨ ndɔ
ɲa̰ lé, dow káre kí ri-é lə Agabusɨ kí to njèpata kí ta Lubə-tɨ, ɨ̰ dɔnangɨ
Jude-tɨ ree ingə-ji nɔ̰̃ɔ̰̃. 11 Rəmə ɛ̨ un ndaá dɔɔ ɓədɨ lə Pol, dɔ-né ji-é
kì nja-é ɛ̨ ya ə panè: «Yən, ta kí Ndil kí aa njay pa ə́n: Dingəm kí
ndaá dɔɔ ɓədɨ kin to kí 'liə lé, jipɨ-je d'a kuwə-é, tɔ́-é njim-njim ɓebo
Jorijalɛ̨̃m-tɨ tana̰ bè tɔ, ngá ɓá d'a kilə-é ji dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al.»
12 Go ta-je-tɨ kinlé, jɛ̨ kì njékadmɛ̨̃ɛ̨̃-je kí Sejare j'nɔ̰̃ ta Pol-tɨ kadɨ ɔw
mɛ̨̃ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ al. 13 Ngà Pol ilə-tɨ panè: «Kdɔ ri ə́ 'nɔ̰̃i ɔri-né
tógɨ-m gogɨ bè wa? Ma̰ lé, m'isɨ dɔ nja-m-tɨ kdɔ kadɨ 'tɔ́-m njim-njim
par al, ngà m'isɨ dɔ nja̰-m-tɨ kadɨ m'ɔw m'oy ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ kdɔ ta
lə 'Ɓaɓe Jeju.» 14 Lokɨ ɛ̨ adɨ ta-je lə-ji kin ra kullə rɔ-é-tɨ al lé, jɛ̨ j'a̰
dɔ-tɨ njángɨ al ya tɔ. Ngà j'panè: «Kadɨ 'Ɓaɓe ɔjɨ ndigɨ liə!»
15 Go ndɔ-je-tɨ kinlé, lokɨ j'ra go né-je lə-ji rəmə, jɛ̨ j'ɔw mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo
Jorijalɛ̨̃m-tɨ. 16 Njéndó né-je kí dan-tɨ-je kí ɓebo Sejare-tɨ kí d'isɨ d'ɔw
ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ, d'ɔw sə-ji tɔ. Dɛ̨ d'ɔw sə-ji adɨ j'tò rɔ Mɨnasɔ̰̃-tɨ kí to
njéndó né kí kete low nṵ. Ɛ̨̃ to dow kí dɔnangɨ Siprə-tɨ kí tò dan ba-tɨ.

Kingə-na̰ lə Pol-je kì Jakɨ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ

17 Lokɨ j'tɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ lé, njékadmɛ̨̃ɛ̨̃-je d'uwə-ji kɨ rɔ-dé-tɨ kì
rɔnəl. 18 Lo aa go-tɨ, Pol ɔw sə-ji natɨ rɔ Jakɨ-tɨ,† lo kí 'ngatógɨ-je lay
ya 'kəw-na̰ titɨ tɔ.‡ 19 Lokɨ Pol ra-dé lapiya ngà rəmə, né-je kí Lubə
ra dan dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al kì takul kullə liə lé, ɛ̨ ɔr-dé poy-é kì
bar-é bar-é. 20 Lokɨ d'oo ta-je liə kin bè lé, dɛ̨ d'ɔsɨ gajɨ Lubə, ɓá go-tɨ
d'idə Pol 'panè: «Ngonkɔ̰̃-ji kí majɨ, 'oo jipɨ-je ɓudɔgɨ dɔgɨ lo ɲa̰ ya
d'adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé Jeju rəm, lay lə-dé ya d'a̰ dɔ ndukun-tɨ lə Moiyijɨ kì rɔ-dé
kí tungə pilingɨ rəm. 21 Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta kí dɔ-i-tɨ 'panè:
Néndó lə-i ɔsɨ jipɨ-je lay kí d'isɨ dan dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al kadɨ 'təl
gidɨ-dé d'adɨ ndukun lə Moiyijɨ rəm, kadɨ d'ijə ganjangɨ ngan-dé-je al
rəm, ɓá kadɨ 'təl rɔ-dé go nékoɓe-tɨ lə jipɨ-je lé al rəm tɔ. 22 Ngà j'a rai
ban wa? Kdɔ ta kí rá-tɨ ya kàrè [lokɨ kosɨ dow-je d'a kəw-na̰ lé] d'a koo
kí i 'ree nè ya ə́n. 23 Beɓa 'ra nè kí j'a kidə-i kin. Dingəm-je sɔ kí d'un
mindɨ-dé dɔ né madɨ-tɨ d'adɨ Lubə d'isɨ dan-jɨ-tɨ nè.§ 24 Ɔr-dé go-i-tɨ, ə
'ra nékoɓe kí sɔbɨ dɔ kaa rɔ njay lə-i rəm, kí sɔbɨ dɔ kaa rɔ njay lə-dé
rəm, ɓá ugə dɔ-dé adɨ 'ndisə dɔ-dé rəm tɔ. Bè kdɔ kadɨ dow-je lay 'gə
kí ta-je kí dɔ-i-tɨ kí ɔw mbuu kinlé, to ta-je kí kare rəm, ɓá kadɨ 'gə kí i
lé, ya kàrè 'təl rɔ-i go ndukun-tɨ lə Moiyijɨ majɨ rəm tɔ. 25 †Ngà kí sɔbɨ
dɔ jipɨ-je al kí d'adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé Jeju lé, j'ndàngɨ mbete j'adɨ-dé j'idə-dé-né
kadɨ da̰-je kí dow-je 'tɔl 'pole-né magɨ-je lé, d'a kuso al rəm, kadɨ d'a
kuso məsɨ da̰ al rəm, d'a kuso da̰ kí oy yo kuburu al rəm, ɓá kadɨ d'ɔgɨ
rɔ-dé ra kaya rəm tɔ.*»

---

† **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 * **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 † **21:10** 21:10 Knj 11:28 † **21:18** 21:18 Jakɨ kinlé, to ngonkɔ̰̃ Jeju ‡ **21:18** 21:18 Knj 12:17; 15:13 § **21:23** 21:23 Ta lə kaa rɔ lə Pol-je kí to nè kinlé, to ta lə kaa rɔ kí sɔbɨ dɔ majal al. Ngà jipɨ-je lé, kinə dow un mindɨ-é adɨ Lubə dɔ né madɨ-tɨ rəmə, à ra bè ɓane. Beɓa Pol kí to jipɨ lé ra-né tɔ. † **21:25** 21:25 Knj 15:29 * **21:25** 21:25 Knj 15:20

26 Lo aa go-tɨ, Pol ɔr dingəm-je kí sɔ lé ɔw sə-dé, adɨ ɛ̨ rəm, dɛ̨ rəm
ya d'aa rɔ-dé ngá ɓá, ɛ̨ ɔw takəy-tɨ lə Lubə, kdɔ kidə njégugné-je, ndɔ
kí gin kaa rɔ lə-dé à gangɨ-né, kadɨ ną̃-ną̃ dan-dé-tɨ ree kɨ̀ kadkare liə
adɨ Lubə.

D'uwə Pol

27 Lokɨ nàỳ ną̃ al kadɨ ndɔ kí siri lé goto rəmə, jipɨ-je kí dan-tɨ-je kí d'į̃
dɔnangɨ Ajɨ-tɨ d'oo Pol mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə lé, dɛ̨ 'sulə kosɨ dow-je adɨ
d'uwə-é. 28 Ə 'tur kəə 'panè: «Sə̨i Israyel-je, reei ori kàdɨ̀-ji ɓoo! Yən,
dingəm kí njèndó né dow-je lay ya kɨ̀ lo-lo, pa-né ta kí majɨ al majɨ al
dɔ Israyel-je-tɨ rəm, dɔ ndukun-tɨ lə Moiyijɨ rəm, ɓá dɔ kəy-tɨ lə Lubə
kin rəm lé, ɛ̨ ə ą̃ an. Ɛ̨̃ ɔw mbing ya ree kɨ̀ dow-je kí 'to grɛkɨ-je mɛ̨ɛ̨
kəy-tɨ lə Lubə. Ɛ̨̃ ra lo kí aa njay kin kɨ lo kí kɔgɨ kare.» 29 †Dɛ̨ pa ta
kin bè kdɔtalə Tropim kí to dow kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ lé, d'oo-é kɨ̀ Pol mɛ̨ɛ̨
ɓebo-tɨ. Beɓa 'gɨr kí Pol ɔw siə mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə. 30 Dow-je kí ɓebo
Jorijalɛ̨m-tɨ lay ya d'ɔw dɔ-ną̃-tɨ wúr wùr ə dow-je d'į̃ kɨ̀ lo-lo ya təti-
ną̃ yipɨ d'ą̃y kɨ lo-é-tɨ. Dɛ̨ d'uwə Pol mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə, 'ndɔr-é d'ɔw
siə̃ ndaa-tɨ rəmə, tajinatɨ nè ya d'utɨ tarəbɨ-je. 31 Lokɨ 'sangɨ kadɨ 'tɔl
Pol lé, dow-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ lay ya d'ɔw dɔ-ną̃-tɨ wúr wùr
adɨ ta-é usɨ mbi njèkun dɔ kutɨ asgar-je-tɨ kí ɓudɔgɨ. 32 Rəmə lo-é-tɨ
nè ya, ɛ̨ rəm, asgar-je rəm, ɓá njékun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu ɓu, d'ubə
nangɨ d'į̃ d'ą̃y d'ɔw kɨ rɔ dow-je-tɨ lé. Lokɨ dow-je kinlé, d'oo njèkun
dɔ asgar-je kí ɓudɔgɨ kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-tɨ
kí d'ą̃ 'tində Pol lé ngá. 33 Beɓa njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé, ɔtɨ
kɨ rɔ Pol-tɨ uwə-é ə un ndu kadɨ d'ilə-é sil gidɨ joo. Go-tɨ, ɛ̨ dəjɨ ta panè:
Dingəm kinlé to ną̃ wa? Ə ri ɓá ɛ̨ ra wa? 34 Ngà dan kosɨ dow-je-tɨ lé,
dow-je kí ną̃-je 'tur kɔɔl 'panè: Ɛ̨̃ ra né kí bè kin. Rəmə dɛ̨ kí dan-tɨ-je
'panè: Ɛ̨̃ ra né kí bè kin tɔ. Ta-je kí 'pa yó-je kɨ nè-je kinlé, ra adɨ ta kí
njururu bè ya njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé, ingə al. Beɓa ɛ̨ un
ndu kadɨ d'ɔw kɨ̀ Pol mɛ̨ɛ̨ ndògɨ bɔr-tɨ lə-dé. 35 Lokɨ Pol ree tɛ̨ɛ̨ ɗigɨ lo
njiyə-je-tɨ lé, asgar-je d'un-né nɔngɨ taá, kdɔtalə kosɨ dow-je d'ɔw siə
pɨr-pɨr pɨr-pɨr. 36 Kosɨ dow-je ya d'ul-ną̃ go-é-tɨ mbuu, kɨ̀ kəə ta-dé-tɨ
taá-taá 'panè: «Adɨ j'tɔli-é kɨ tɔl ya!»

Pol pa ta dɔ rɔ-é-tɨ

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

37 Lokɨ d'ɔw kadɨ Pol andɨ lo-tɨ lə asgar-je lé rəmə, ɛ̨ dəjɨ njèkun dɔ
kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé panè: «Se i a kadɨ-m tarəbɨ kadɨ m'pa ta káre
wa?» Beɓa ɛ̨ dəjɨ-é panè: «I 'gə ta Grɛkɨ wa? 38 I lé 'to dow kí dɔnangɨ
Ejiptɨ-tɨ, kí ngɔsnè ya ɓəy ə́ ɔy bɔkaya-je ɓudɔgɨ lo sɔ ɔw sə-dé dilə̃lo-tɨ,
sulə-dé kadɨ 'ra dɔngą̃ lé al wa?» 39 Pol panè: «Mą̃ m'to jipɨ kí d'ojɨ-m
ɓebo Tarsɨ-tɨ, dɔnangɨ Silisi-tɨ, m'to ngon njèɓe kí ɓebo-tɨ kí ri-é ɓa ną̃.
Kɔgri ya, adɨ-m tarəbɨ m'pa ta m'adɨ kosɨ dow-je.» 40 Njèkun dɔ asgar-
je kí ɓudɔgɨ lé, ią̃nə tarəbɨ adɨ-é. Beɓa Pol al dɔ ɗigɨ lo njiyə-je-tɨ yəkɨ
ji-é ta dow-je-tɨ, adɨ lo tò ndingɨ, ngá ɓá pa sə-dé ta kɨ̀ ta əbrə panè:

22

1 «Ngankɔ̃-m-je kɨ̀ bɔbɨ-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngɔsnè m'ɔw kɨ̀
pa kdɔ pa-né ta dɔ rɔ-m-tɨ kin.» 2 Lokɨ d'oo kí Pol pa ta kɨ̀ ta Əbrə rəmə,
lo təl pa doy ta madɨ-é-tɨ ya ɓəy, ngá ɓá Pol panè: 3 †«Mą̃ lé m'to jipɨ,

† **21:29** 21:29 Knj 20:4 † **22:3** 22:3 Knj 5:34-39

d'ojɨ-m ɓebo Tarsɨ, dɔnangɨ Silisi-tɨ, ngà d'otɨ-m ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ nè ya rəm, Gamaliyɛl ndó-m né-je kí ɔw go-nạ̃-tɨ berere-berere kɨ̀ ndukun lə ka-ji-je rəm, ɓá kullə lə Lubə kàrè rɔ-m tungə-tɨ pilingɨ titɨ kí są̣i lay ą̣i-né ɓone kin bè ya tɔ.* 4 †Dow-je kí njékun go néndó lə Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo n̪ạ̃. M'adɨ 'tɔ́ dingəm-je kɨ̀ dené-je njim-njim d'ungɨ-dé dangay-tɨ. 5 Burə dɔ njégugné-je lə Lubə kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je lay ya 'gə sə-m go-é majɨ. Kdɔ lokɨ m'isɨ m'ɔw Damasɨ lé, dę̣ 'ndàngɨ mbete-je d'adɨ m'ɔw-né madɨ ngankɔ̨-ji-je kí d'isɨ nụ̃. M'ɔw kdɔ kadɨ m'tuwə njékadɨ mẹę̣-dé Jeju kí d'isɨ mẹę̣ ɓebo Damasɨ-tɨ, m'tɔ́-dé njim-njim m'ree sə-dé ɓebo Jorijalę̣m-tɨ, kdɔ kadɨ d'adɨ-dé kɔ̨̃.†»

Pol ɔr poy kadɨ kí adɨ mẹę̣-é Jeju
Knj 9:1-19; 26:12-18

6 «Ta kí kàdì ą̣ jam dɔ ɓe-tɨ, lokɨ m'ą̣ dɔ rəbɨ-tɨ, m'tẹę̣ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Damasɨ rəmə, tajinatɨ nè ya, londógɨ kí n̪ạ̃ ya ndógɨ į̣ dɔrạ̃-tɨ ree gəə dɔ-m sipɨ. 7 Adɨ m'tẹę̣ m'usɨ nangɨ rəmə, m'oo ndi dow pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kdɔ ri ɓá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” 8 Mạ̃ m'ilə-é-tɨ m'panè: “I to nạ́ wa, 'Baɓe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-tɨ panè: “To mạ̃ Jeju, dow kí Najarɛtɨ-tɨ kí 'isɨ 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” 9 Dow-je kí d'ɔw sə-m, d'oo lo kí ndógɨ lé majɨ ya, ngà ndi dow kí 'pa sə-m ta lé ɓá d'oo al. 10 Mạ̃ m'dəjɨ-é m'panè: “'Baɓe, ri ɓá tò kadɨ m'ra wa?” Beɓa 'Baɓe ilə-m-tɨ panè: “Į̣ taá 'ɔw ɓebo Damasɨ-tɨ ə tin ya d'a kidə-i né lay kí tò kadɨ 'ra.” 11 Ngà lo kí ndógɨ lé ya, ra adɨ kəm-m oo lo al, adɨ dę̣ kí d'ạ̃ sə-m lé, ngá ɓá d'uwə ji-m 'ndɔr-m d'ɔw sə-m ɓebo Damasɨ-tɨ.»

12 «Dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasɨ ə to dow kí njèkilə kujɨ dɔ ndukun-tɨ lə Lubə rəm, ɓá to dow kí jipɨ-je lay kí d'isɨ ɓebo Damasɨ-tɨ 'pa ta kí dɔ-é-tɨ majɨ n̪ạ̃ rəm, 13 ɓá ree rɔ-m-tɨ ə idə-m panè: “Ngonkɔ̨-m Sol, 'tẹę̣ kəm-i 'oo lo̪.” Rəmə tajinatɨ nè ya, kəm-m oo lo adɨ m'oo-é. 14 Ę̣ təl pa ɓəy panè: “Lubə lə ka-ji-je uwə dɔ-i kete kdɔ kadɨ 'gə ndigɨ liə, kdɔ kadɨ 'oo njèra né kí njururu rəm, ɓá kdɔ kadɨ 'oo ta-je kí ta-é-tɨ kɨ̀ mbi-i rəm tɔ. 15 Né-je kí 'oo kɨ̀ kəm-i rəm, ta-je kí 'oo ta-é-tɨ kɨ̀ mbi-i rəm kinlé, i ɓá 'a to njèkɔr go-é kadɨ dow-je lay d'oo. 16 Kí ngɔsnè-tɨ kinlé, ri ɓá 'ą̣ 'ngəbɨ ɓəy wa? Į̣ taá 'nɔ̨ ɓa 'Baɓe, kadɨ-é togɨ majal-je lə-i kɔgɨ adɨ-i ə kadɨ 'ra-i batę̣m.”»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al

17 Lokɨ m'təl m'ree ɓebo Jorijalę̣m-tɨ gogɨ, ɓá m'isɨ m'pa ta kɨ̀ Lubə mẹę̣ kəy-tɨ liə rəmə, né ra-m tokɨ nį̣ bè, 18 ə m'oo 'Baɓe idə-m panè: «'Ɔdɨ rɔ-i, 'tẹę̣ lɔw kɔgɨ ɓebo Jorijalę̣m-tɨ, kdɔtalə ta kí dɔ-m-tɨ kí 'a pa lé, dow-je kí mẹę̣ ɓe-tɨ kin d'a taa al.» 19 Beɓa m'təl m'ilə-é-tɨ m'panè: «'Baɓe, dę̣ ya kàrè 'gə majɨ kí mạ̃ lé, ndɔkɨ m'ɔw mẹę̣ kəykəwnạ̃-je-tɨ lə jipɨ-je, m'adɨ 'tuwə dow-je kí d'adɨ-i mẹę̣-dé d'ungɨ-dé dangay-tɨ rəm, ɓá m'adɨ 'tində-dé kɨ̀ ndəy rəm tɔ. 20 †Rəm lokɨ ndɔkɨ d'ạ̃ 'təl Etiyę̣n kí to njèpata lə-i lé, m'ạ̃ lo-é-tɨ nɔ̨̃ɔ̨ rəm, m'ndigɨ sə-dé dɔ-tɨ rəm, ɓá m'ngəm kubɨ-je lə njétɔl-é-je rəm tɔ.» 21 Ngà 'Baɓe idə-m panè: «'Ɔw, m'a kulə-i są̣y nụ̃ rɔ dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al!»

Pol tɔjɨ rɔ-é kí n'to ngon njèɓe kí Rɔm

---

* **22:3** 22:3 Knj 5:34 † **22:4** 22:4 Knj 8:3; 26:9-11 † **22:5** 22:5 Knj 8:3; 9:1 † **22:20** 22:20 Knj 7:58

22 Lokɨ jipɨ-je d'oo ta lə Pol sar 'tɛ̨ɛ̨ dɔ ta-tɨ kin rəmə, d'un ndi-dé
kɨ taá 'panè: «Kadɨ dow kí tana̰ bè kinlé, goto dɔnangɨ-tɨ nè! Tuwə
kadɨ-é isɨ kɨ̀ dɔ-é taá al!» 23 'Tur kɔɔl rəm, 'tɔr kubɨ-je kí rɔ-dé-tɨ d'ungɨ
kɔgɨ rəm, ɓá d'ɔy nangɨ 'sane kɨ taá-taá rəm tɔ. 24 Ngá ɓá njèkun dɔ
kutɨ asgar-je ɓudɔgɨ lé, un ndu kadɨ d'ɔw siə lo-tɨ lə asgar-je, ə kadɨ
d'ində-é 'dəjɨ-é-né ta, kdɔ kadɨ 'gə-né gin ta kí 'tur-né kəə dɔ-é-tɨ lé.
25 Lokɨ d'a̰ 'tɔ́ Pol kdɔ kində-é lé, ɛ̨ idə njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu
kí a̰ nɔ̰̃ panè: «Ngon njèɓe kí Rɔm kí 'gangɨ ta dɔ-é-tɨ al ɓəy lé, se
to tó-é kadɨ indəɨ-é wa‡?» 26 Lokɨ njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu oo ta
kinlé, ɛ̨ ɔw rɔ njèkun dɔ asgar-je-tɨ kí ɓudɔgɨ lé, idə-é panè: «'A ra
ban ngá wa? Dingəm kinlé, to ngon njèɓe kí Rɔm lé 'oo ya!» 27 Beɓa
njèkun dɔ asgar-je ɓudɔgɨ lé, ree rɔ Pol-tɨ dəjɨ-é panè: «Idə-m, i lé 'to
ngon njèɓe kí Rɔm tɔ wa?» Pol ilə-é-tɨ panè: «Oiyo, m'to ngon njèɓe
kí Rɔm.» 28 Rəmə njèkun dɔ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé, təl panè: «Ma̰ lé,
m'un là n̰a̰ madɨ ɓá m'to-né ngon njèɓe kí Rɔm.» Ngà Pol panè: «Ma̰
lé, m'to ngon njèɓe kí Rɔm kí kojɨ-tɨ!» 29 Beɓa tajinatɨ nè ya, dɛ̨ kí d'ɔw
kɨ̀ kində Pol lé 'tɔr ɓədɨ-dé, ɓá njèkun dɔ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé kàrè,
lokɨ ɛ̨ gə kí to ngon njèɓe kí Rɔm ya ɓá n'adɨ 'tɔ́-é lé, ɛ̨ ɓəl n̰a̰ tɔ.

Pol a̰ nɔ̰̃ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je

30 Lo aa go-tɨ, njèkun dɔ asgar-je ɓudɔgɨ lé, ndigɨ kadɨ n'ndər gin ta
lə Pol majɨ n'oo se ri ɓá jipɨ-je d'ilə-né ta dɔ-é-tɨ wa. Beɓa ɛ̨ adɨ 'tutɨ
Pol, ngá ɓá un ndu adɨ 'ɓa njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'boy-je kí
njégangta-je lə jipɨ-je kadɨ d'ingə-na̰. Go-tɨ, ɛ̨ adɨ 'ree kɨ̀ Pol d'ində-é
dan-dé-tɨ.

23

1 Pol adɨ kəm-é tò kɨ dɔ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je gə́rə́rə́,
ɓá idə-dé panè: «Ngankɔ̰-m-je, panjiyə-m kɨ rɔ Lubə-tɨ lé, mɛ̨ɛ̨-m kɨ̀
ndɛ̨ bè ya kàrè uwə-m kɨ̀ ta dɔ-tɨ al ya sar ɓone.» 2 Rəmə Ananiasɨ kí
burə dɔ njégugné-je lə Lubə un ndu adɨ dow-je kí d'a̰ mbɔ́-é-tɨ ngɔsɨ
kadɨ d'ində ta-é. 3 Beɓa Pol idə-é panè: «I kí 'titɨ-na̰ kɨ̀ ndogɨ bɔr kí 'ra
kɨ̀ pɔ̰ d'adɨ nda kin bè kinlé, i ɓá Lubə à kində-i*†! I isɨ lo kin-tɨ kdɔ
gangta dɔ-m-tɨ kí go ndukun-tɨ lə Lubə rəmə, i 'nədɨ ndukun ə 'un ndu
kadɨ d'ində-m!» 4 Ngà dɛ̨ kí d'a̰ lo-é-tɨ lé, d'idə-é 'panè: «I 'tajɨ burə dɔ
njégugné-je lə Lubə!» 5 Beɓa Pol ilə-dé-tɨ panè: «Ngankɔ̰-m-je, m'gə
to kí ɛ̨ to burə dɔ njégugné-je lə Lubə al. Kdɔ mbete kí aa njay panè:
“'A pa ta kí majɨ al dɔ 'boy-tɨ kí dɔ gin dow-je-tɨ lə-i al‡!”»

6 †Pol gə kí dan 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je lé, Sadusi-je d'isɨ
nɔ̰̃ɔ̰̃ rəm, ɓá Parisi-je kàrè d'isɨ nɔ̰̃ɔ̰̃ rəm tɔ. Beɓa ɛ̨ ur kəə nɔ̰̃-dé-tɨ
panè: «Ngankɔ̰-m-je, ma̰ lé, m'to Parisi rəm, ɓá m'to ngon kojɨ Parisi-
je rəm tɔ. To ta lə nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-ji kí sɔbɨ dɔ tɔsɨ kí dow-je d'a
tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨, ɓá 'gangɨ-né ta dɔ-m-tɨ kin.» 7 Ɛ̨ pa ta kinlé ilə
nangɨ al ya ɓəy rəmə, Parisi-je kɨ̀ Sadusi-je 'gakɨ-na̰ adɨ 'gángɨ-na̰ lo
joo. 8 †Sadusi-je lé dɛ̨ 'panè tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ goto rəm, malayka-je
'goto rəm, ɓá ndil kàrè goto rəm tɔ; ngà Parisi-je rəmə d'ində mɛ̨ɛ̨-dé

‡ **22:25** 22:25 Knj 16:37 * **23:3** 23:3 Kɨ go lo-tɨ jipɨ-je bè lé, ra ndògɨ bɔr kɨ̀ pɔ̰ kadɨ nda lé, tɔjɨ dow kí mɛ̨ɛ̨ majɨ al ya ngà ra rɔ-é kɨ dow kí njururu bè. † **23:3** 23:3 Mat 23:27-28 ‡ **23:5** 23:5 Tɛ̨t 22:27 † **23:6** 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † **23:8** 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27

dɔ né-je-tɨ kin lay tɔ.§ 9 Né kin ra adɨ 'singə dɔ-nạ̃-tɨ sokro. Njéndó
dow-je ndukun-je kí nạ́-je kí dan Parisi-je-tɨ d'ị̃ taá 'najɨ ta kɨ̀ tógɨ-dé ə
'panè: «Né madɨ kí majɨ al káre ya kàrè ję̃ j'ingə rɔ dingəm-tɨ kanlé
al. Dɔmajɨ ə to ndil, al rəmə malayka ɓá idə-é ta wa ə́n!» 10 Tanajɨ lé,
ngạ̃ nạ̃ adɨ njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé, ɓəl panè d'a kị̃ gángɨ
Pol dạ̃nạ̃ bɛtɨ-bɛtɨ. Beɓa ę̃ un ndu adɨ asgar-je kadɨ d'ur dan kosɨ dow-
je-tɨ d'ɔr̃ Pol ji-dé-tɨ d'ɔw siə lo-tɨ lə-dé dę̃ asgar-je lé. 11 Ndɔ-é-tɨ kinlé
ndɔɔ rəmə, 'Baɓe tę̃ę̃ dɔ Pol-tɨ idə-é panè: «'Uwə rɔ-i ngạ̃! Gangɨ-é kí
i 'pa-né ta lə-m Jorijalę̃m-tɨ kinlé, 'ɔw ɓebo Rɔm-tɨ kàrè 'pa bè ya tɔ
ɓane.»

Jipɨ-je d'ɔjɨ-nạ̃ ta kí majɨ al dɔ Pol-tɨ

12 Lo aa kí ndɔge lé, jipɨ-je d'ɔjɨ-nạ̃ ta kí majɨ al ndil Pol-tɨ ə d'ubɨ rɔ-
dé dɔ-tɨ 'panè, n'a kạ̃yi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadɨ n'tɔli
Pol mɔkɨ tá. 13 Dow-je kí d'ɔjɨ-nạ̃ ta kí majɨ al dɔ Pol-tɨ lé, kɔr-dé tɔy
kɔrsɔ. 14 Dę̃ d'ɔw d'ingə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə kɨ̀ 'ngatógɨ-je
lə jipɨ-je d'idə-dé 'panè: «Ję̃ lé, j'adɨ rɔ-ji, ə j'ubɨ rɔ-ji dɔ-tɨ, kadɨ né à
kɔdɨ ta-ji al ya sar kadɨ j'tɔl Pol mɔkɨ tá. 15 Beɓa kí ngɔsnè-tɨ kinlé, 'adi
ta-si asɨ-nạ̃ kɨ̀ 'boy-je kí njégangta-je lə jipɨ-je ə indəi nɔ̃ɔ̃ njèkun dɔ
kutɨ asgar-je-tɨ kí ɓudɔgɨ kadɨ-é ree kɨ̀ Pol nɔ̃-si-tɨ, rəmə 'rai titɨ-nạ̃ né
kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé majɨ kdɔ koo bè. Ngà ję̃ tɔ rəmə, j'isɨ
pèrèrè kdɔ kadɨ, lokɨ Pol isɨ ree lé, j'gangɨ-é j'tɔl-é kɔgɨ.»

16 Ngà lokɨ, ngon lə kɔ̃nan Pol-je oo ta lə gangɨ kí d'ɔjɨ kdɔ gangɨ-é lé
rəmə, ɔtɨ ɔw lo-tɨ lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-tɨ. 17 Lokɨ Pol oo ta kin bè
lé, ę̃ ɓa kí káre dan njékun dɔ kutɨ asgar-je-tɨ ɓu idə-é panè: «Basa kin,
ɔw kɨ̀ ta madɨ kdɔ kidə njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ, ə́n ə́ ɔw siə
rɔ-é-tɨ.» 18 Beɓa njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu adɨ basa lé, ɔtɨ ɔw siə rɔ
njèkun dɔ kutɨ asgar-je-tɨ kí ɓudɔgɨ lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay
lé, ɓa-m ə dəjɨ-m kadɨ m'ree kɨ̀ basa kin rɔ-i-tɨ, kdɔ ɔw kɨ̀ ta madɨ kadɨ
ilə mbi-i-tɨ.» 19 Beɓa njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ, uwə ji basa lé,
ɔr-é adɨ d'ạ̃ kɨ̀ kár-dé ɓá dəjɨ-é panè: «Ta ri ɓá ɔw-né kdɔ kilə mbi-m-tɨ
wa?» 20 Basa lé idə-é panè: «Jipɨ-je d'adɨ ta-dé asɨ-nạ̃ kadɨ 'dəjɨ-i kadɨ
bore ə adɨ 'ree kɨ̀ Pol nɔ̃ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je-tɨ lə-dé, tokɨ né kí
d'ɔw kɨ̀ sangɨ kdɔ koo ta kí njururu dɔ ta-tɨ liə lé bè. 21 Ngà i rəmə,
kadɨ 'ndigɨ sə-dé dɔ-tɨ al, kdɔ dow-je kí kɔr-dé à tɔy kɔrsɔ ya d'ɔjɨ kdɔ
gangɨ-é. Dowbé-je kinlé, d'adɨ rɔ-dé ə d'ubɨ rɔ-dé dɔ-tɨ kadɨ n'usoi né
al rəm, n'ạ̃yi man al ya sar kadɨ n'tɔli Pol mɔkɨ tá. Dę̃ d'isɨ pèrèrè ngá,
rəmə né kí 'ngəbɨ lé, 'ngəbɨ kadɨ 'ilə mindɨ-i adɨ-dé ya par.» 22 Njèkun
dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ, ndɔr mbi basa lé panè: Né-je kí i 'ree 'ɔr-m
poy-é kinlé, 'pa adɨ dow kí rangɨ oo al. Go-tɨ, ę̃ tubə basa lé, adɨ-é ɔw.

D'ulə kɨ̀ Pol d'adɨ Gubərnər Pelisɨ

23 Go-tɨ ɓəy ngá ɓá, njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé, ɓa dow-
je joo kí 'to njékun dɔ asgar-je kí ɓu ɓu idə-dé panè: «Adi asgar-je
ɓujoo rəm, asgar-je kí njésində-je kɔrsiri rəm, ɓá dę̃ kí njémandangɨ-
je ɓujoo d'isɨ pèrèrè, kdɔ kadɨ lokɨ kàdì kí siri kí ndɔɔ asɨ rəmə d'ɔw
ɓebo Sejare-tɨ. 24 Kadɨ né kal lə Pol kàrè tò tɔ; kdɔ kadɨ ɔw siə kɨ̀ majɨ-é
ya rɔ Gubərnər Pelisɨ-tɨ.» 25 Beɓa njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ lé,
ndàngɨ mbete adɨ Gubərnər panè:

§ **23:8** 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

26 «Mą̰ Klodɨ Lisiyasɨ m'ra-i lapiya i Pelisɨ kí 'to dow kí boy. 27 Jipɨ-je
d'uwə dingəm kí m'ulə siə madɨ-i kinlé, ə d'ɔw kdɔ tɔl-é ɓá lokɨ m'oo
ta-é kí ę̰ to ngon njèɓe kí Rɔm lé, m'ḭ̰ ratɨ kì asgar-je m'ɔr-é-né ji-dé-tɨ.
28 Lokɨ m'ndigɨ gə gin né kí d'ilə-né ta dɔ-é-tɨ lé, m'ɔw siə nɔ̰̃ 'boy-je-tɨ
kí njégangta-je lə jipɨ-je. 29 Rəmə m'oo kí d'ilə ta dɔ-é-tɨ kdɔ tanajɨ-je
kí sɔbɨ dɔ ndukun lə-dé, ɓɨ ę̰ ra né madɨ kí tuwə koy əse tuwə dangay
al. 30 Lokɨ jipɨ-je d'isɨ d'ində dɔ-é kadɨ 'tɔl-é ɓá m'oo ta-é rəmə, tajinatɨ
nè ya m'ulə siə madɨ-i, ə m'adɨ njékilə ta dɔ-é-tɨ-je lé 'gə tokɨ dow kí
d'a səkɨ Pol ta-é-tɨ lé to i. [Oiyo ṇą̰.]»

Pol mę̰ę̰ ɓebo Sejare-tɨ

31 Asgar-je 'təl rɔ-dé go ndukun-tɨ kí d'adɨ-dé lé, adɨ ndɔɔ-ndɔɔ nɔ̰̃ɔ̰̃
ya d'ɔw kì Pol njal lo-tɨ lə asgar-je kí ɓebo Antipatrisɨ-tɨ. 32 Lokɨ lo
aa lé, dę̰ 'təl kɨ lo kisɨ-dé-tɨ ɓebo Jorijalę̰m-tɨ gogɨ, ə d'iṇə asgar-je kí
njésində-je kadɨ d'un ta gajɨ rəbɨ lé kì Pol. 33 Beɓa lokɨ 'ree tę̰ę̰ ɓebo
Sejare-tɨ lé, asgar-je kí njésində-je d'adɨ mbete lé Gubərnər rəm, ɓá
'tɔjɨ-é Pol lé rəm tɔ. 34 Ę̰ ndó mbete lé oo rəmə, dəjɨ panè se Pol lé to
dow kí dɔnangɨ-tɨ kí rá wa? Lokɨ oo kí Pol to dow kí d'ojɨ-é dɔnangɨ
Silisɨ-tɨ rəmə panè: 35 Njékilə ta dɔ-ɨ-tɨ-je d'a ree ɓá m'a koo ta kí ta-ɨ-tɨ
ɓəy. Go-tɨ, un ndu kadɨ d'ɔw kì Pol panata lə Erodɨ, ə d'ində kəm-dé
go-é-tɨ.

24

Pol ą̰ logangta-tɨ nɔ̰̃ Gubərnər Pelisɨ-tɨ

1 Ndɔ mḭ̰ go-tɨ ɓá, Ananiasɨ kí to burə dɔ njégugné-je lə Lubə, ḭ̰ ɓebo
Jorijalę̰m-tɨ ree ɓebo Sejare-tɨ natɨ kì dow-je kí 'ną̰́-je kí dan 'ngatɔ́gɨ-
je-tɨ lə jipɨ-je rəm, kì njègə pa ta gangɨ-né dɔ dow-je káre bè, kí ri-é
lə Tɛrtulusɨ. Dę̰ 'səkɨ Pol nɔ̰̃ gubərnər Pelisɨ-tɨ*. 2 Lokɨ 'ɓa Pol d'adɨ-é
ree lé, Tɛrtulusɨ un kutɨ kɔr ta kdɔ kilə-né ta dɔ Pol-tɨ panè: «Kì takul-i
i Pelisɨ rəm, kì takul gosɨ lə-i kí 'təl-né gin né-je kdɔ ta lə majɨ lə gin
dow-je kinlé, ɓá j'isɨ-né kì lapiya kí ɔr njutɨ-njutɨ tin. 3 I Pelisɨ, dow kí
boy ṇą̰, majɨ-je lay kí i ra lé, lo-je lay ya j'ndigɨ sə-i dɔ-tɨ rəm, j'ra-i oiyo
dɔ-tɨ ṇą̰ rəm tɔ. 4 Kdɔ kadɨ j'uwə-i nangɨ ṇą̰ al lé, m'ra-i kɔgri, kadɨ kí
go mę̰ę̰majɨ-tɨ lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kí j'a pa gɔjɨ ɗekse bè ya
kadɨ-i kin. 5 J'gə kí dingəm kinlé, tokɨ mɔ̰̃y kosɨ kí usɨ mę̰ę̰ ɓe-tɨ bè. Ę̰
sulə jipɨ-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay adɨ 'gángɨ-ną̰ rəm, ę̰ to njèkun dɔ kutɨ
dow-je kí to njékɔr rɔ-dé-je kí 'ɓa-dé dow-je kí Najarɛtɨ-tɨ lé rəm, 6 ɓəy
ɓá ɔw mbing ya sangɨ kadɨ n'təl kəy lə Lubə né kí kɔgɨ kare rəm tɔ.
Né kin ɓá ję̰ j'uwə-é-né tin. [Ję̰ j'ndigɨ gangta dɔ-é-tɨ kí go ndukun-tɨ
lə-ji ya, 7 ngà Lisiyasɨ kí to njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ ɓá ree tę̰ę̰
rəmə, ta-é ji-ji-tɨ kí lə njètɔ́gɨ-tɨ kí ṇą̰. 8 Go-tɨ, ę̰ un ndu adɨ njékilə ta
dɔ Pol-tɨ kadɨ 'ree siə nɔ̰̃-ɨ-tɨ nè.]† Né-je lay kí j'tilə ta-é dɔ-é-tɨ kinlé, i
ya kì dɔ-i lokɨ 'a kulə kutɨ dəjɨ-é ta-je rəmə 'a gə majɨ.» 9 Jipɨ-je kàrè
d'usɨ kutɨ Tɛrtulusɨ-tɨ 'panè: Oiyo, gangɨ-é ya ə́n.

Pol pa ta dɔ rɔ-é-tɨ nɔ̰̃ gubərnər Pelisɨ-tɨ

---

* **24:1** 24:1 Knj 23:24. † **24:8** 24:8 Ta-je kí tò mbunạ̰ né-tɨ kinlé [...] goto mę̰ę̰ mbete-je-tɨ kí dɔsạ̰y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ.

10 Lokɨ gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadɨ pa ta lé, Pol un ta panè:
«M'gə majɨ kí i lé, 'to njègangta lə gin dow-je kinlé, asɨ ɓal-je ṇą ngá,
beɓa m'un-né ta kɨ̀ rɔ ngą kdɔ pa dɔ rɔ-m-tɨ tin. 11 Kɔw kí m'ɔw ɓebo
Jorijalẹm-tɨ m'ɔsɨ dɔ-m nangɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ lé, tɔy ndɔ dɔgɨ gidɨ-dé joo al
ɓəy. To né kí i ya kàrè, 'a dəjɨ koo rəm. 12 Dow káre ya kàrè oo-m
mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Lubə əse mẹ̃ẹ̃ kəykəwną-je-tɨ lə jipɨ-je əse mẹ̃ẹ̃ ɓebo-tɨ
m'ą̃ m'najɨ ta kɨ̀ dow madɨ əse m'ą̃ m'sulə dow-je al rəm. 13 Dow-je
kinlé, né kí d'a ra kadɨ tɔjɨ kí ta-je kí 'tilə dɔ-m-tɨ kin, to ta kí tɔgrɔ-tɨ
ya goto. 14 Né kí m'gə kí ra né ə́n: Mą lé m'pole Lubə lə ka-ji-je kɨ̀
rəbɨ Poyta kí Majɨ kí dẹ̃ 'panè to rəbɨ néndó kí ngɔm. Mą m'adɨ mẹ̃ẹ̃-m
né-je lay kí tò mẹ̃ẹ̃ mbete ndukun-tɨ lə Lubə rəm, mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ lə
njépata-je kí ta Lubə-tɨ lé rəm tɔ. 15 M'ində mẹ̃ẹ̃-m dɔ Lubə-tɨ, tokɨ
njéra né kí njururu, kɨ̀ njéra né kí njururu al d'a tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃
titɨ kí njékilə ta dɔ-m-tɨ-je lé kàrè, d'ində-né mẹ̃ẹ̃-dé dɔ-tɨ kin bè ya tɔ.‡
16 Gin-é kin ɓá ndɔ-je lay ya m'nagɨ-né rɔ-m kdɔ kadɨ mẹ̃ẹ̃-m uwə-m kɨ̀
ta nɔ̨̃ Lubə-tɨ al rəm, ɓá nɔ̨̃ dow-je-tɨ al rəm tɔ.»

17 †«M'ra ɓal-je ṇą̃ rangɨ ɓá m'təl m'ree, kdɔ kadɨ m'adɨ né njéndoo-
je kí dan gin dow-je-tɨ lə-m rəm, ɓá kdɔ kadɨ m'adɨ kadkare Lubə rəm
tɔ. 18 Gangɨ-é-tɨ kin ɓá lokɨ m'tɔl ta nékoɓe, kdɔ kadɨ m'aa-né rɔ-m
lé, ngá ɓá jipɨ-je d'oo-m-né mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Lubə, ɓɨ kosɨ dow-je d'ilə-ną
'gəə dɔ-m, ɓá m'sulə-dé-né al§. 19 Jipɨ-je kí dan-tɨ-je kí dɔnangɨ Aji-tɨ kí
d'oo-m lo ra né-tɨ kin, ɓá lé d'a ką̃ nɔ̨̃-i-tɨ kdɔ kilə ta dɔ-m-tɨ, tokɨ d'ɔw
sə-m kɨ ta madɨ nɔ̨̃ɔ̨̃. 20 Lé bè ya kàrè, dẹ̃ kí d'ą̃ nè kin ya kadɨ 'pa se
lokɨ m'ą̃ nɔ̨̃ 'boy-je-tɨ kí njégangta-je lə jipɨ-je lé, se ri kí majɨ al ə ta-é
usɨ dɔ-m-tɨ adɨ d'oo wa? 21 †Kadɨ ta lə kəə kí m'ą̃ dan-dé-tɨ m'ur kinlé
ya je bè tá ɔbɨ. M'ur kəə lé m'panè: “To ta lə tɔsɨ kí dow-je kí d'oy d'a
tɔsɨ ndəl kində lo tẹ̃ẹ̃, ɓá 'gangɨ-né ta dɔ-m-tɨ nɔ̨̃-si-tɨ tin.*”»

22 Ta kí sɔbɨ dɔ néndó lə Jeju kinlé, Pelisɨ gə majɨ yə́rə́rə́. Beɓa ẹ̃ ɔr
ndɔ ra ta lé, ɔw-né ndɔ kí rangɨ-tɨ ə panè: «Lokɨ Lisiyasɨ kí njèkun dɔ
kutɨ asgar-je kí ɓudɔgɨ à ree, ɓá m'a ndər gin ta lə-si majɨ koo ɓəy»
23 Go-tɨ, ẹ̃ un ndu adɨ njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu kadɨ ində kəm-é go
Pol-tɨ rəm, kadɨ iṇə-é adɨ ra ndigɨ-je liə kí 'ną́-je sẹ̃-sẹ̃ rəm, ɓá kadɨ iṇə
dow-je liə kadɨ 'ree 'ra siə-siə rəm tɔ.

Pelisɨ ɔjɨ ta kɨ̀ Pol

24 Asɨ ndɔ sẹ̃ go-tɨ, Pelisɨ ree natɨ kɨ̀ ne-é Drusil kí to jipɨ, ə ulə kulə
ɓa Pol. Beɓa lokɨ Pol ree lé, ẹ̃ pa ta kí sɔbɨ dɔ kadmẹ̃ẹ̃ Jeju Kristɨ adɨ
Pelisɨ†. 25 Ngà lokɨ Pol un ta pa ɔdɨ-né rɔ né ra kí njururu rəm, ɔdɨ-né
rɔ kore mẹ̃ẹ̃ rəm, ɓá ɔdɨ-né rɔ ta kí gangɨ kí à ree rəm lé, Pelisɨ ɓəl
ṇą̃ adɨ panè: «Kí ngɔsnè-tɨ kinlé, ɔw lo lə-i ngá. Lokɨ m'ingə dɔkaglo
ɓá m'a ɓa-i ɓəy.» 26 Pelisɨ ində mẹ̃ẹ̃-é dɔ-tɨ kí Pol à kadɨ-n'ẹ̃ là. Né kin
ɓá taá-taá ya adɨ-é ree adɨ d'ɔjɨ-né-ną̃ ta ta tin. 27 Bè-bè ya ɓal joo tɔy
rəmə Porkiyusɨ Pestusɨ ree ɔr-né tó Pelisɨ. Pelisɨ iṇə Pol dangay-tɨ kdɔ
nəl-né jipɨ-je.

---

‡ **24:15** 24:15 Dan 12:2 † **24:17** 24:17 Knj 21:17-28 § **24:18** 24:18 Knj 21:17-28. † **24:21** 24:21 Knj 23:6 * **24:21** 24:21 Knj 23:6 † **24:24** 24:24 Knj 23:24

25

Pol ndigɨ kadɨ Sejar ɓá gangta lə-n'ɛ̨̃

1 Lokɨ Pestusɨ ree ra ndɔ mutə dɔnangɨ-tɨ kí à kɔ̨̃ ɓe dɔ-tɨ lé, ɛ̨ ɨ̨ ɓebo
Sejare-tɨ ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ. 2 Rəmə njékun dɔ njégugné-je lə Lubə
kɨ̀ 'boy-je lə jipɨ-je 'ree 'səkɨ Pol rɔ-é-tɨ. 3 Dɛ̨ 'dəjɨ-é kɨ̀ nɔ̨̃ kəm-dé-tɨ,
kadɨ ra sə-dé majɨ ə adɨ 'təl 'ree kɨ̀ Pol ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ gogɨ. Dowbé-
je kinlé, 'ra go rɔ-dé kadɨ 'gangɨ Pol rəbəə 'tɔl-é. 4 Beɓa Pestusɨ ilə-dé-tɨ
panè: Pol lé, isɨ dangay-tɨ ɓebo Sejare-tɨ rəm, ɓá mą̃ ya kɨ̀ dɔ-m kàrè
nąy̌ ną̃ al, kadɨ m'təl m'ɔw nɔ̨̃ɔ̨̃ tɔ ngá. 5 Ɛ̨̃ ilə dɔ-tɨ ɓəy panè: «Kadɨ
dow-je kí 'ną́-je kí dan-si-tɨ kí d'asɨ gakɨ d'ɔw sə-m ɓebo Sejare-tɨ, ə́
kinə dingəm kinlé, ra né madɨ kí go rəbɨ-é-tɨ al nɔ̨̃ɔ̨̃ rəmə jè 'səkɨ-é.»
6 Pestusɨ isɨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ adɨ tɔy ndɔ jinąy̌ joo əse ndɔ dɔgɨ al
ya təl ɔw ɓebo Sejare-tɨ gogɨ. Lokɨ ɛ̨ ree tɛ̨̃ɛ̨ Sejare-tɨ lé, lo aa go-tɨ ya
ɔw isɨ logangta-tɨ ə un ndu adɨ d'ɔw 'ree kɨ̀ Pol. 7 Lokɨ Pol ree ya rəmə,
jipɨ-je kí d'ɨ̨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ lé, d'ilə-ną̃ 'gəə dɔ-é sipɨ, ə 'tilə ta-je kí tò
ɓəl-ɓəl ną̃ dɔ-é-tɨ, ya ngà né kí à tɔjɨ kí ta-je lə-dé kin, to ta kí tɔgrɔ-tɨ
lé goto. 8 Beɓa Pol un ta pa dɔ rɔ-é-tɨ panè: «Mą̃ m'ra né kí majɨ al
m'ɔsɨ-né ndukun lə jipɨ-je kɨ̀ ta al rəm, m'ra né kí majɨ al m'ɔsɨ-né kəy
lə Lubə kɨ̀ ta al rəm, m'ra né kí majɨ al m'ɔsɨ-né ngar Sejar kɨ̀ ta al rəm
tɔ.»
9 Pestusɨ ge kadɨ n'nəl jipɨ-je adɨ ilə Pol-tɨ panè: «Se i 'ndigɨ kadɨ 'təl
ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ gogɨ, kdɔ kadɨ ta kinlé, tokɨ gangɨ nu̱ takəm-m-tɨ
wa?» 10 Pol ilə-é-tɨ panè: «A tò bè al! Mą̃ m'ą̃ logangta-tɨ lə ngar Sejar
nè, adɨ lo kin-tɨ ya d'a gangta lə-m titɨ. Ngà kí sɔbɨ dɔ jipɨ-je lé, i ya
kɨ̀ dɔ-i kàrè 'gə majɨ kí né kí majɨ al kí m'ra sə-dé bè ya goto. 11 Kinə,
m'ra né madɨ kí njururu al nɔ̨̃ɔ̨̃ əse m'ra né kí asɨ koy lé, m'a mbatɨ
koy al. Ngà kinə ta-je kí dow-je 'tilə dɔ-m-tɨ kinlé to ta-je kí kare rəmə,
dow kí ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ ilə-m ji-dé-tɨ goto. Mą̃ lé, m'ge kadɨ ngar Sejar
ya gangta lə-m.» 12 Beɓa Pestusɨ ɔjɨ ta kɨ̀ njéra siə kullə-je ə ree idə-é
panè: «I ge kadɨ ngar Sejar ɓá gangta lə-i lé, 'a kɔw nɔ̨̃ ngar Sejar-tɨ
nu̱ ya tɔ.»

Pol ą̃ nɔ̨̃ Agripa-tɨ kɨ̀ Berenisɨ

13 Asɨ ndɔ sɛ̨ go-tɨ, ngar Agripa-je kɨ̀ Berenisɨ 'ree ɓebo Sejare-tɨ kdɔ
ra lapiya Pestusɨ*. 14 D'isɨ tin 'ra ndɔ ną̃ ɓəy. Beɓa Pestusɨ ɔr go ta-je kí
sɔbɨ dɔ Pol idə ngar panè: «Pelisɨ inə̃ dingəm káre dangay-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃. 15 Ə
dingəm-é lé, lokɨ m'ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ rəmə, njékun dɔ njégugné-je
lə Lubə kɨ̀ 'ngatɔ́gɨ-je lə jipɨ-je 'səkɨ-é, ə 'dəjɨ kadɨ tokɨ gangɨ ta dɔ-é-
tɨ. 16 Ngà mą̃ m'ilə-dé-tɨ m'panè: Kújɨ ra-é lə dow-je kí Rɔm lé, tò bè
al. Dɛ̨ lé, 'a kadɨ dow kí d'ilə ta dɔ-é-tɨ dɛ̨ kɨ̀ njékilə ta dɔ-é-tɨ-je d'isɨ
takəm-ną̃-tɨ, kdɔ kadɨ dow kí d'ilə ta dɔ-é-tɨ lé, ingə kəm lo pa-né ta dɔ
rɔ-é-tɨ mɔkɨ ɓane. 17 Beɓa dɛ̨ 'ree sə-m nè natɨ, ə mą̃ m'ɔr ndɔ al, ngà
lo aa ya rəmə m'ɔw m'isɨ logangta-tɨ ə m'un ndu m'adɨ 'ree kɨ̀ dingəm
lé. 18 Lokɨ njékilə ta dɔ-é-tɨ-je 'ree lé, ta kí 'tilə dɔ-é-tɨ lé, tò ɓəl ną̃ ngay
titɨ kí m'isɨ m'gɨr né lé al. 19 Ngà tanajɨ-je kí sɔbɨ dɔ pole Lubə lə-dé dɛ̨
ya rəm, ta-je kí sɔbɨ dɔ Jeju ɓòó ną́ ɓoo kí oy ɓá Pol panè, ɛ̨ isɨ kəm
kin ya par. 20 Mą̃ m'gə né kí m'a ra njururu dan tanajɨ-je-tɨ kí tanąɨ̃ bè
kinlé al. Beɓa m'dəjɨ Pol m'panè se ɛ̨ ndigɨ kɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ kadɨ
ta liə tokɨ gangɨ nu̱ wa? 21 Ngà Pol ndigɨ kadɨ ta lə-n'ɛ̨̃ lé, tokɨ kɔw-né

* **25:13** 25:13 Knj 24:24-27

nɔ̰ ngar-tɨ kɨ́ boy. Beɓa m'ą̰ m'un ndu kadɨ 'ngəm-é sar kadɨ m'ulə siə m'adɨ Sejar.» 22 Go-tɨ, Agripa idə Pestusɨ panè: «Dingəm kinlé, mą̰ ya kɨ̀ dɔ-m kàrè m'ge koo ta kɨ́ ta-é-tɨ kɨ̀ mbi-m tɔ.» Pestusɨ ilə Agripa-tɨ panè: «Bore nè ya 'a koo ta kɨ́ ta-é-tɨ.»

Pestusɨ ɔr go ta lə Pol idə Agripa

23 Beɓa lokɨ lo aa lé, Agripa dę̰ kɨ̀ Berenisɨ 'mɔ̰ne mɔ̰ne kɨ́ tò ɓəl ya, d'andɨ-né mę̰ę̰ kəy gangɨ ta-tɨ natɨ kɨ̀ njèkun dɔ kutɨ asgar-je ɓudɔgɨ, ɓá kɨ̀ 'boy-je kɨ́ mę̰ę̰ ɓebo Sejare-tɨ rəm tɔ. Go-tɨ, Pestusɨ un ndu adɨ d'ɔw 'ree kɨ̀ Pol. 24 Ngá ɓá Pestusɨ un ta panè: «I ngar Agripa rəm, sə̰i lay kɨ́ isi sə-ji nè kinlé, ooi dingəm kan, kɨ́ kosɨ jipɨ-je ɓəktə lay d'ɔw d'ingə-m ɓebo Jorijalę̰m-tɨ rəm, ɓá 'ree d'ingə-m lo-tɨ kin nè rəm, ya 'tur kɔɔl 'panè kadɨ-é isɨ kɨ̀ dɔ-é taá al. 25 Ə kɨ́ sɔbɨ dɔ-m mą̰ lé, né káre kɨ́ ę̰ ra kɨ́ asɨ koy-é ya, mą̰ m'oo al. Bè ya ngà, ę̰ ya dəjɨ kadɨ ta lə-n'ę̰̀ tokɨ kɔw-né nɔ̰ Ngar-tɨ kɨ́ boy. Beɓa mą̰ m'ɔjɨ kadɨ m'ulə siə madɨ-é. 26 Ngà né kɨ́ njururu kɨ́ sɔbɨ dɔ-é, kɨ́ kadɨ m'ndàngɨ mbete-tɨ m'ulə-né madɨ ngar kɨ́ boy ya m'ingə al. Gin-é kin ɓá m'adɨ-é ree-né nɔ̰-si-tɨ rəm, nɔ̰-i i ngar Agripa-tɨ ya kɨ̀ tagay bè, kdɔ kadɨ go ta-je-tɨ kɨ́ 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madɨ m'ndàngɨ. 27 Kdɔtalə kɔsɨ kagɨ dɔ né-je-tɨ kɨ́ 'tilə ta-é dɔ dangay-tɨ al ya rəmə kulə siə ɓebo Rɔm-tɨ lé, mą̰ m'oo kɨ né mbə́ bè.»

26

Pol ɔr ta liə nɔ̰ ngar Agripa-tɨ

1 Agripa idə Pol panè: «Tarəbɨ tò tagɨ kadɨ 'pa ta dɔ rɔ-i-tɨ.» Beɓa Pol ɔy ji-é kɨ taá ə pa ta dɔ rɔ-é-tɨ panè: 2 «I ngar Agripa, m'ɔw kɨ̀ rɔnəl n̰ą̰, kadɨ ɓone m'ą̰ nɔ̰-i-tɨ m'pa ta dɔ rɔ-m-tɨ, dɔ né-je-tɨ kɨ́ jipɨ-je 'tilə ta-é dɔ-m-tɨ kin. 3 Jipɨ-je lé, nékoɓe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kɨ́ 'najɨ-ną̰ ta dɔ-tɨ dɔ-tɨ kàrè, i gə majɨ n̰ą̰ rəm tɔ. Beɓa kɔgri ya, m'dəjɨ-i kadɨ 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, kɨ̀ mę̰ę̰ kɨ́ kilə dɔ madɨ-é-tɨ pɔ̰ ya. 4 Basa-m-tɨ nṵ ya, panjiyə-m kɨ́ dan gin dow-je-tɨ lə-m lé, jipɨ-je lay ya 'gə majɨ; ɓa kisɨ-m mę̰ę̰ ɓebo Jorijalę̰m-tɨ, lo kulə gin-é-tɨ nṵ ya sar ɓone kin kàrè 'gə majɨ rəm tɔ. 5 †To kɨ́ m'to kɨ́ káre dan kutɨ dow-je-tɨ kɨ́ 'ɓa-dé Parisi-je kɨ́ 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadɨ ngą̰ n̰ą̰ kinlé, jipɨ-je lay ya 'gə majɨ low nṵ rəm, dę̰ ya kàrè tokɨ 'ndigɨ lé, d'a pa kadɨ-si ooi rəm tɔ*. 6 Kunmindɨ kɨ́ Lubə un adɨ ka-ji-je, ə́ m'ində mę̰ę̰-m dɔ-tɨ m'panè né-é à ra né lé, ę̰ ɓá təl gin ką̰-m logangta-tɨ ngɔsnè tin. 7 Kunmindɨ kinlé, gin kojɨ lə-ji kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo kɨ́ 'pole Lubə d'in̰ə ta-é al, ya ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je kinlé, d'ində mę̰ę̰-dé dɔ-tɨ tɔ. I ngar, to ta lə nékində mę̰ę̰ dɔ-tɨ kinlé, ɓá jipɨ-je 'tilə-né ta-je dɔ-m-tɨ tin. 8 Kɔbɨ ɓo! Sə̰i lé, ta lə tɔsɨ kɨ́ Lubə à kadɨ dow-je kɨ́ d'oy 'tɔsɨ ndəl d'ində lo tę̰ę̰ lé, kdɔ ri ɓá adi to ta kɨ́ kare wa? 9 †Kɨ́ sɔbɨ dɔ-m lé, mą̰ ya kɨ̀ dɔ-m kàrè ndɔkɨ m'rɔ kɨ̀ Jeju kɨ́ Najarɛtɨ-tɨ lé kɨ̀ tɔ́gɨ-m lay ya tɔ. 10 Ḛ ɓá to né kɨ́ m'ra mę̰ę̰ ɓebo Jorijalę̰m-tɨ, adɨ dow-je n̰ą̰ dan dę̰-tɨ kɨ́ 'to njékaa njay-je lé, mą̰ ya m'ungɨ-dé dangay-tɨ. To njékun dɔ njégugné-je lə Lubə ya, ɓá d'adɨ-m tɔ́gɨ m'ra-né né-je kinlé rəm, lokɨ tò kadɨ 'tɔl njékadmę̰ę̰-je kàrè, m'ilə ta-m titɨ rəm tɔ. 11 Dę̰ lé, taá-taá ya m'ɔw mę̰ę̰ kəykəwną̰-je-tɨ lə jipɨ-je m'adɨ-dé kɔ̰ rəm, m'ində tɔ́gɨ dɔ-dé-tɨ kadɨ 'pa takɔbɨ dɔ ta-tɨ lə Jeju,

† **26:5** 26:5 Knj 23:6; Plp 3:5 * **26:5** 26:5 Knj 23:6; Pa 3:5 † **26:9** 26:9 Knj 8:3; 22:4,5

ɓá mɛ̨̃ wɔngɨ-tɨ lə-m kí ra-m dɔ-dé-tɨ al dɔ majɨ kinlé, m'ɔw njal mɛ̨̃ ɓebo-je-tɨ kí dɔ ɓe mba-tɨ ya m'ulə kəm-dé ndoo ɓəy.»

Pol ɔr poy kadmɛ̨̃ liə
Knj 9:1-30; 22:1-21

12 Kdɔ né-je kinlé ya njékun dɔ njégugné-je lə Lubə d'adɨ-m tarəbɨ,
ə d'adɨ-m tógɨ rəm, adɨ m'ɔw dɔ-m kɨ ɓebo Damasɨ-tɨ. 13 I ngar Agripa,
à to ta kí kàdì à kã jam dɔ ɓe-tɨ je bè ngá, lokɨ m'ɔw dɔ rəbɨ-tɨ ya ɓəy
rəmə, m'oo londógɨ kí ndógɨ tɔy kàdì ya ĩ dɔrã-tɨ ree gəə dɔ-ji sipɨ kì
dow-je kí d'ɔw sə-m. 14 Jɛ̨ lay ya j'tusɨ nangɨ ə m'oo ndi dow pa sə-m ta
kì ta əbrə panè: «Sol, Sol, kdɔ ri ɓá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» Nékatɨ
kí 'tɔsɨ-né kutɨ-i lé, tokɨ i 'njirə kutɨ-i kɨ gogɨ-gogɨ ə à kusɨ rɔ-i-tɨ palangɨ
ya tɔ. 15 Beɓa m'ilə-é-tɨ m'panè: I 'to nã́ wa, 'Ɓaɓe? 'Ɓaɓe ilə-m-tɨ
panè: «To mã Jeju kí 'isɨ 'ulə kəm-m ndoo lé ya. 16 Ngà 'ubə nangɨ ĩ
'ã dɔ nja-i-tɨ taá. Yən, m'tɛ̨̃ sə-i kɔy kdɔ kində-i kadɨ 'to ngonnjèkullə
lə-m. Né-je kí 'oo kì kəm-i ngá kin rəm, ɛ̨ kí m'a tɛ̨̃ sə-i kɔy kdɔ kadɨ
'oo ɓəy kinlé, i ɓá 'a to njèkɔr go-é kadɨ dow-je d'oo. 17 M'a taa-i kilə-i
taá ji gin dow-je-tɨ kin rəm, ji gin dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al kí m'a kulə-i
rɔ-dé-tɨ kin, 18 kdɔ kadɨ 'ɔw 'tɛ̨̃ kəm-dé kadɨ 'tɛ̨̃ kɔgɨ londul-tɨ ə d'ɔw
lo-tɨ kí ndógɨ rəm, kadɨ 'tɛ̨̃ kɔgɨ gin tógɨ-tɨ lə Satã ə d'ɔw gin tógɨ-tɨ lə
Lubə rəm, kdɔ kadɨ lokɨ d'adɨ-m mɛ̨̃-dé rəmə, Lubə ĩnə go majal-je
lə-dé kɔgɨ adɨ-dé rəm, ɓá kdɔ kadɨ d'ingə-né nékugə dɔji natɨ kì dow-je
kí Lubə ɔr-dé ində-dé tagay kin rəm tɔ.»

19 «I ngar Agripa, né kin ɓá, m'təl-né rɔ-m go né-tɨ kí dɔrã-tɨ kí ra-m
tokɨ nĩ bè kin tin.» 20 †Ngà mã lé, m'ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ m'adɨ dow-je
kí ɓebo Damasɨ-tɨ ya kete, ɓá dɛ̨ kí ɓebo Jorijalɛ̨̃m-tɨ, kì dɛ̨ kí dɔnangɨ
Jude-tɨ rəm, ɓá m'adɨ dɛ̨ kí 'to jipɨ-je al m'panè: Kadɨ d'ĩnə panjiyə-dé-
je kí majɨ al kɔgɨ ə 'ree rɔ Lubə-tɨ rəm, kadɨ kullə ra-dé tuwə kullə ra
dow-je kí d'ĩnə panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ ɓane.† 21 Né kin ɓá jipɨ-je
'tətɨ-m-né d'ũwə-m mɛ̨̃ kəy-tɨ lə Lubə ya ə 'sangɨ kadɨ 'tɔl-m-né lé tin.
22 Ngà Lubə ngəm-m sar mɛ̨̃ ndɔ-tɨ kin, adɨ mã m'pa ta liə madɨ ngan
dow-je kì dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adɨ tɔɔ ur rangɨ al, ngà to né-je
kí Moiyijɨ-je kì njépata-je kí ta Lubə-tɨ 'pa 'panè à ra né lé, ya ɓá m'pa,
23 †adɨ to ta lə Kristɨ kí à kingə kɔ̃ rəm, ɓá ɛ̨ ya à to dow kí dɔsã́y kí à
tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ ə à kilə mbɛ̨ londógɨ kí sɔbɨ dɔ kajɨ kadɨ jipɨ-je
rəm, kadɨ gin dow-je kí 'to jipɨ-je al rəm lé‡.

Pol idə Agripa kadɨ adɨ mɛ̨̃-é Jeju

24 Pol ã ɔr go né-je kinlé bè, pa-né ta dɔ rɔ-é-tɨ ya rəmə Pestusɨ pa ta
kì ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé dɔ-i majɨ al wa! Négə lə-i kí ã́ lé, ra-i
adɨ dɔ-i tò danã al wa!» 25 Ngà Pol ilə-é-tɨ panè: «Kay! Pestusɨ dow kí
boy! Dɔ-m majɨ al al! To ta-je kí tɔgrɔ-tɨ rəm, ta-je kí kəm kaa njay-njay
ya ɓá m'pa tin. 26 Ngar Agripa dəjɨ ta dɔ né-je-tɨ kinlé, oo majɨ. Né
kin ɓá m'pa-né m'adɨ-é kì mɛ̨̃-m kí nda kã́y tin. M'gə majɨ, kí né-je kí
ra né kinlé, ɛ̨ káre kí lo-é à kiyə Agripa ya goto, kdɔtalə to né-je kí ra
né lo ɓɔyɔrɔ-tɨ al. 27 Ngar Agripa, i adɨ mɛ̨̃-i ta-je kí njépata-je kí ta
Lubə-tɨ 'pa lé ya al wa? M'gə tokɨ i adɨ mɛ̨̃-i ta-je lə-dé ya!» 28 Agripa
idə Pol panè: «Nã̀y ndɛ̨ bè kadɨ uwə-m kì ta kadɨ m'təl njèkun go Kristɨ

† **26:20** 26:20 Knj 9:20,28,29 † **26:20** 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8 † **26:23** 26:23 1Kɔ 15:20 ‡ **26:23** 26:23 1Kɔ 15:20; Eja 42:6

lé ya!» 29 Beɓa Pol ilə-é-tɨ panè: «Lé nɑ̀y ndɛ̨ bè əse nɑ̀y ɲɑ̨ kàrè, mɑ̨
m'isɨ m'pa ta kɨ̀ Lubə kadɨ i par al, ngà kadɨ dow-je lay kí d'isɨ d'oo ta
lə-m ɓone kin ya 'təl titɨ-nɑ̨ kí mɑ̨ m'isɨ-né kin bè. Ngà sil-je kin ya par
ə kadɨ labɨ mbɔ́-si al!»
30 Ngar Agripa rəm, gubərnər Pestusɨ rəm, Berenisɨ rəm, ɓá dɛ̨ kí
d'isɨ sə-dé lé d'ɨ̨ taá. 31 Beɓa lokɨ d'isɨ d'ɔr rɔ-dé kɨ rangɨ lé, 'pa-nɑ̨ ta
'panè: «Dingəm kinlé, né káre ya kí ɛ̨ ra kí asɨ koy əse asɨ dangay ya
goto.» 32 Go-tɨ, Agripa idə Pestusɨ panè: «Dingəm kinlé, to dəjɨ kí ɛ̨ ya
dəjɨ kadɨ ta lə-n'ɛ̨̀ ɔw nɔ̨̀ Sejar-tɨ ngá kin al lé, lé à tokɨ kilə-é taá kí kilə
ya bè.»

27

D'ulə kɨ̀ Pol mɛ̨ɛ̨ ɓebo Rɔm-tɨ
2Kɔ 11:25-26

1 Lokɨ d'un ndu kadɨ j'al mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ j'ɔw dɔnangɨ Itali-tɨ lé, d'ulə Pol
kɨ̀ dangay-je kí dan-tɨ-je ji dingəm-tɨ kí 'ɓa-é Juliyusɨ kí to njèkun dɔ
kutɨ asgar-je kí ɓu, kí 'to «asgar-je lə Ogustɨ.» 2 Bato káre kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo
Adramitɨ kí tò kadɨ à kun kɨ̀ kàdì kɔngɨ-kɔngɨ kí dɔnangɨ Aji-tɨ, ɓá j'al
mɛ̨ɛ̨-é-tɨ j'ɔw. Aristarkɨ kí to dow kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo Tesalonikɨ-tɨ, dɔnangɨ
Maseduwan-tɨ ɔw sə-ji natɨ. 3 Lo aa go-tɨ, lokɨ j'uwə nangɨ ndɛ̨ ɓebo
Sidɔ̨-tɨ lé, Juliyusɨ kí to njèra majɨ kí Pol Pol lé, iɲə tarəbɨ adɨ-é ɔw rɔ
nam-é-je-tɨ kadɨ 'ra siə. 4 Lokɨ j'ɨ̨ lo-é-tɨ nɔ̨̀ɔ̨̀ lé, j'un kɨ̀ kàdì kɔngɨ kí
dɔnangɨ Siprə-tɨ kí tò dan ba-tɨ, kdɔ yól ulə tilə kəm-ji. 5 Lokɨ j'ində
babo kí tò ngɔsi kɨ̀ dɔnangɨ Silisi kɨ̀ dɔnangɨ Pampili j'gangɨ lé, j'ree tɛ̨ɛ̨
ɓebo Mira, dɔnangɨ Lisi-tɨ. 6 Lo-é-tɨ nɔ̨̀ɔ̨̀, njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu
lé, ingə bato káre kí ɓebo Alegjandri-tɨ kí isɨ ɔw dɔnangɨ Itali-tɨ rəmə,
adɨ j'al mɛ̨ɛ̨-é-tɨ. 7 Ndɔ ɲɑ̨ ya bato lé, ɑ̨y ngɔdɨ lɔw al, adɨ j'ingə kɔ̨̀ ɲɑ̨,
ɓá j'tɛ̨ɛ̨ ngɔsi kɨ̀ ɓebo Nidɨ. Ngà yól ɔgɨ-ji kɔw kəm-ji kɨ kete, beɓa jɛ̨
j'al kɨ̀ kàdì kɔngɨ dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ, j'ɔw kɨ Salmone. 8 Ngɑ̨ sə-ji ɲɑ̨, ɓá
j'ree kɨ̀ kàdì kɔngɨ sar j'ree j'tɛ̨ɛ̨ lo-tɨ kí 'ɓa-é «lo kɑ̨ bato-je kí to lo kí
kurə́» kí tò ngɔsi kɨ̀ ɓebo Laje.
9 Dɔkaglo dəə dɔ-ji-tɨ tin asɨ ta-tɨ rəm, ɓá ndɔ kɔgɨ rɔ nékuso kɨ̀ man
kɑ̨y lə jipɨ-je, kdɔ kadɨ Lubə iɲə-né go majal lə-dé kɔgɨ lé tɔy rəm, adɨ
lo kadɨ bato ɑ̨y dan ba-tɨ kàrè təl ndɔjɨ ta ɲɑ̨ rəm tɔ. 10 Né kin ɓá Pol
ndəji-dé-né kete panè: «Kamɑ̨-je, mɑ̨ m'oo kí kɔw mba lə-ji kinlé, à to
bato kin par ɓá à tujɨ al rəm, à to né-je kí mɛ̨ɛ̨-é-tɨ par al rəm, ngà jɑ̨i
dow-je ya kàrè j'a kɨ̨ kingəi tujɨ titɨ.» 11 Ngà njèkun dɔ asgar-je kí ɓu
lé, ta lə njèkuwə ngɔw bato lé rəm, ta lə 'ɓa njèbato ɓá uwə mɛ̨ɛ̨-é
ɲɑ̨, tɔy ta-je lə Pol. 12 Rəm ta lə majɨ kí lo kɑ̨ bato-je kin majɨ kisɨ-tɨ nɑ̨y
kul-tɨ al lé, dow-je kí ɲɑ̨ 'ndigɨ kadɨ tokɨ kɔw kete, ə́ kinə lo-é tò rəmə,
tokɨ kɔw tɛ̨ɛ̨ Penisɨ, lo kɑ̨ bato-je-tɨ, dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ ngá tá-je tokɨ kuwə
lo kisɨ-tɨ kadɨ nɑ̨y kul dəə-né. Lo kɑ̨ bato-je kinlé, tò mbunɑ̨ lo-tɨ kí bəə
kɨ̀ lo kur kàdì.

Yélbo ulə dɔ ba-tɨ

13 Lokɨ yél kɨ̀ tɔ́gɨ-é ɲɑ̨ al, ɨ̨ kɨ bəə bè ulə dan pèèè rəmə, dɛ̨ 'gɨr kí
kɔjra lə-dé à kusɨ kɔdɨ. Beɓa d'un ngɔw là kuwə bato nangɨ dan man-tɨ,
d'ilə mɛ̨ɛ̨ bato-tɨ, ə d'un kɨ̀ kàdì kɔngɨ dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ ngɔsi-ngɔsi d'ɔw.
14 Ngà sɛ̨ go-tɨ ya rəmə, yélbo kí 'ɓa-é Ərakilɔ̨, ɨ̨ kɨ dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ kí
tò dan ba-tɨ ulə mbɨ̨-mbɨ̨ ree dɔ-ji-tɨ. 15 Yél kinlé, un bato dɔ-é-tɨ, adɨ lo

kadɨ bato tą̨ dan-tɨ lé goto, rəmə ję̨ j'iṇə rɔ-ji yakɨ j'adɨ ɔw sə-ji kɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ bin ya par ngá. 16 Beɓa j'ɔw j'tę̨ę̨ kəl lo-tɨ kí bəə kàdì ngon dɔnangɨ-tɨ kí 'ɓa-é Koda kí to lo kí dan ba-tɨ. Lo kinlé, ɓá taá yə́l dɔ-ji-tɨ, ngà rəmə j'ra lo ra-é-tɨ bè ɓá j'uwə ngon tò kí 'tɔ́-é kutɨ bato-tɨ lé*. 17 Lokɨ d'un ngon tò kí kutɨ bato-tɨ lé d'ində mę̨ę̨-é-tɨ rəmə, d'ɔy kulə-je 'ɓindɨ-né bato lé ɓindɨ-ɓindɨ. Dę̨ 'ɓəl kadɨ bato į̣ ɔw ɔsɨ-ji dɔ nangra-tɨ, lo-tɨ kí 'ɓa-é Sirtɨ, adɨ 'tutɨ takubɨ kí taá kí njèkadɨ bato ą̨ ngɔdɨ ṇą̨ lé, d'ilə mę̨ę̨ bato-tɨ. Beɓa bato lé ɔw sə-ji kɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ bè ya par ngá. 18 Yə́l lé, ulə dɔ-ji-tɨ kɨ̀ tɔ́gɨ-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, dę̨ d'ɔy né-je kí 'ną̨́-je kí tò mę̨ę̨ bato-tɨ lé, d'ungɨ kɔgɨ dan babo-tɨ, 19 rəm ndɔ kí njèkungɨ-tɨ mutə lé, dę̨ ya d'ɔy né-je kí bato-tɨ kɨ̀ ji-dé 'tilə mani. 20 Ndɔ ṇą̨ ya kəm-ji oo kàdì al rəm, oo kərwə̨ɨ-je al rəm. Yə́l lé, ulə kɨ̀ tɔ́gɨ-é ṇą̨ ya par-par, adɨ dow kí gɨr mę̨ę̨-é-tɨ panè j'a kajɨ ya goto.

21 Dow-je kí mę̨ę̨ bato-tɨ lé, d'uso né al ya ndɔ ṇą̨. Beɓa Pol į̣ ą̨ taá dan-dé-tɨ idə-dé panè: «Kamą̨-je, lé tokɨ 'təli rɔ-si go takɔjɨ-tɨ lə-m, adɨ j'isi Krɛtɨ-tɨ, rəmə lé ko-ji à tɔ bè al rəm, ɓá a kungi né-je kɔgɨ bè al rəm tɔ. 22 Ngà kí ngɔsnè-tɨ kinlé, m'ulə dingəm mę̨ę̨-si-tɨ kadɨ uwəi rɔ-si ngą̨. Kdɔtalə dow káre ya kàrè à koy dan-si-tɨ al. Ngà bato lé ya kɨ kár-é ɓá à tujɨ. 23 Lubə lə-m kí m'isɨ m'pole lé, malayka liə káre ree rɔ-m-tɨ ndɔɔ nè, 24 idə-m panè: “Pol, 'oo bè, né káre ya kàrè 'ɓəl al, 'a kɔw tę̨ę̨ lo gangta-tɨ nɔ̨̃ ngar Sejar-tɨ ya, rəm ɓá Lubə à ngəm dow-je lay kí d'isɨ sə-i mę̨ę̨ bato-tɨ lé rəm tɔ.” 25 Beɓa kamą̨-je, uwəi rɔ-si ngą̨. Mą̨ m'adɨ mę̨ę̨-m Lubə, Lubə à tę̨ę̨ sə-ji titɨ kí malayka pa-né adɨ-m lé ya. 26 Ngà kɔsɨ ɓá j'a kɔwi kɔsi dɔ-ji dɔnangɨ-tɨ madɨ kí tò dan ba-tɨ.»

27 To ndɔ dɔgɨ gidɨ-é sɔ ɓone ngá ə́ yə́l ɔsɨ-ji yó-je kɨ nè-je par-par dan babo-tɨ kí 'ɓa-é Adɨriyatikɨ, rəmə dan lo bapɨ lé, njérakullə-je kí mę̨ę̨ bato-tɨ lé, 'gɨr kí j'ą̨ ngɔsi kɨ̀ dɔnangɨ madɨ. 28 Lokɨ d'un né mbɔjɨ ku lə man d'ilə mani kdɔ koo rəmə, ɔw nangɨ asɨ njiyə kí dow à njiyə nja-é kɔrmutə gidɨ-é siri. D'ɔw kete əbɨ ndę̨ lé, 'təl d'ilə né lé ya ɓəy rəmə, ɔw nangɨ asɨ njiyə kí dow à njiyə nja-é kɔrjoo gidɨ-é jinə̨̀y joo. 29 'Bəl kadɨ bato ɔw dar rɔ-é ər-tɨ kí boy ṇą̨ kí dan ba-tɨ, beɓa ngɔwla kuwə bato nangɨ dan man-tɨ lé, d'ungɨ sɔ kutɨ-é-tɨ gogɨ dan man-tɨ, ə 'ndingə kadɨ lo aa kalangɨ. 30 Ngà njérakullə mę̨ę̨ bato-tɨ lé, 'sangɨ rəbɨ ką̨y-ną̨ kiṇə bato lé, adɨ d'un ngon tò kí mę̨ę̨ bato-tɨ lé, d'ilə dan babo-tɨ, rəmə 'ra rɔ-dé titɨ-ną̨ né kí d'ɔw kɨ̀ kɔy ngɔwla kuwə bato nangɨ kí tò kete nɔ̨̃-é-tɨ, kdɔ kungɨ mani bè. 31 Beɓa Pol idə njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu kɨ̀ ndəgɨ asgar-je panè: «Kinə dow-je kin d'isɨ sə-si mę̨ę̨ bato-tɨ kin al lé, dow káre kí dan-si-tɨ kí à kajɨ ya goto.» 32 Beɓa asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangɨ ə d'iṇə d'adɨ ɔw.

33 Kete ɓá kadɨ lo aa lé, Pol ulə dingəm mę̨ę̨ dow-je-tɨ lay ya kadɨ d'uso né. Ę̨ panè: «Bone to ndɔ dɔgɨ gidɨ-é sɔ ngá kí mę̨ę̨-si ą̨ kə́kə́kə́ rəm, usoi né al rəm. 34 Beɓa kí ngɔsnè-tɨ kinlé, m'dəjɨ-si kí ta kɔ̨̃-m-tɨ kadɨ usoi né. Nékuso lé, à ra kadɨ isi kɨ̀ dɔ-si taá. Dow kí dan-si-tɨ kí bəl dɔ-é káre à kɔr kusɨ kɔgɨ ya goto.» 35 Lokɨ Pol pa ta-je kin bè lay rəmə, un mbə̀ ra oiyo Lubə dɔ-tɨ takəm-dé-tɨ lay, ə uwə gangɨ uso. 36 Bè ngá ɓá, dę̨ lay ya d'uwə rɔ-dé ngą̨ d'uso né tɔ. 37 Ję̨ lay kí j'isɨ

* **27:16** 27:16 'Tɔ́ tò-je kutɨ bato-je-tɨ kdɔ kadɨ kinə né ra bato rəmə-je d'al mę̨ę̨-é-tɨ d'ajɨ rɔ-dé.

mɛ̰ɛ̰ bato-tɨ lé, jɛ̰ ɓujoo kɨ̀ kɔrsiri gidɨ-é mɛkɛ̰. 38 Lokɨ d'uso né asɨ-dé
lé, d'ɔy gemɛ̰ kí mɛ̰ɛ̰ bato-tɨ lé, d'ungɨ dan babo-tɨ adɨ bato lé, ɔle pèl.

Pungum man ində Bato tə́tɨ njukɨ-njukɨ

39 Lokɨ lo aa rəmə, njérakullə mɛ̰ɛ̰ bato-tɨ lé, 'gə lo al. Ngà tɔɔ man
kí ɔw tɛ̰ɛ̰ ngangɨ ba-tɨ par ə d'oo, ə 'ndigɨ kadɨ kinə lo-é à tò rəmə,
tokɨ kɔw kɨ̀ bato lé, jan-jan titɨ. 40 Beɓa dɛ̰ 'tutɨ ngɔwla-je kí d'uwə-né
bato nangɨ lé d'iɲə dan babo-tɨ ə 'tutɨ kulə tɔ́ ngɔw bato lé, ɓəy ngá
ɓá d'un takubɨ kí njètaa yə́l dɔ bato-tɨ kí tò kutɨ-é-tɨ gogɨ lé 'tɔ́ taá ə
d'ɔw kɨ dɔ nangra-tɨ lé. 41 Ngà bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-nɑ̰-tɨ
lə man-je joo adɨ nɔ̰̀ bato lé dubɨ-tɨ jigɨ-jigɨ, adɨ lo kɔtɨ kete goto. Rəmə
tógɨ pungum man ya ində kutɨ bato lé adɨ tə́tɨ njukɨ-njukɨ. 42 Asgar-je
d'adɨ ta-dé asɨ-nɑ̰ kadɨ n'tɔli dangay-je lay nè dow káre dan-dé-tɨ à kɨ̰
kusɨ mani kale kɑ̰y kɔw. 43 Ngà njèkun dɔ kutɨ asgar-je kí ɓu ndigɨ kajɨ
Pol, adɨ ɔgɨ-dé ra né kí d'ɔjɨ kinlé. Ɛ̰ un ndu kadɨ dɛ̰ lay kí 'gə kale man,
d'ungɨ-nɑ̰ mani kete, ə d'ale 'tɛ̰ɛ̰ ndaa-tɨ dɔ nangɨ-tɨ. 44 Ə kadɨ ndəgɨ-dé-
je 'tiɲə kàdì kagɨ-je-tɨ kí tatɨ-je, kɨ̀ kàdì gajɨ bato-tɨ lé, kdɔ tɛ̰ɛ̰-né ndaa-tɨ
tɔ. Gangɨ-é kin ya dow-je lay 'tɛ̰ɛ̰-né ndaa-tɨ ɓɨ né madɨ ra-dé al.

28

Pol isɨ dɔnangɨ Maltɨ-tɨ kí tò dan ba-tɨ

1 Lokɨ j'tɛ̰ɛ̰ ta yo-tɨ ngá rəmə, dow-je d'idə-ji kí dɔnangɨ kí tò dan
man-tɨ lo kí j'ɑ̰-tɨ kinlé ri-é lə Maltɨ. 2 Dow-je kí dɔnangɨ-é-tɨ kinlé, 'ra
sə-ji majɨ ra kí gɑ̰-é goto. Dɛ̰ 'ra pər ɗíkɨ-ɗíkɨ ə 'ɓa-ji ta-tɨ d'adɨ j'ndibɨ,
kdɔ ndi isɨ ədɨ rəm, ɓá kul kàrè ɔ̰̀ ɲɑ̰ rəm tɔ. 3 Lokɨ Pol saa ngəngrə
ungɨ dan pər-tɨ rəmə, kunjɨ pər ra adɨ li pi tɛ̰ɛ̰-tɨ tiɲə ji-é-tɨ. 4 Lokɨ
dow mɛ̰ɛ̰ ɓe-je kí dɔnangɨ-tɨ kin, d'oo kí li lé, tiɲə ji Pol-tɨ rəmə, 'pa
ta dan-dé-tɨ 'panè: «Tɔgrɔ-tɨ, dingəm kinlé, to njètɔl dow-je. Né kin ə́
tɛ̰ɛ̰-né ta yo-tɨ dan babo-tɨ ya kàrè, Lubə kí njèra né kí njururu ndigɨ
kadɨ-é isɨ-né kɨ̀ dɔ-é taá al tin.» 5 Ngà Pol tusɨ li lé ilə-é dan pər-tɨ, ə
rɔ-é kàrè dɔ̰-é njam al rəm. 6 Dow-je lé, d'ɑ̰ 'ngəbɨ kadɨ rɔ Pol tii əse
kadɨ usɨ brɨkɨ ya oy tajinatɨ nè. Ngà lokɨ 'ngəbɨ tó-dé uu ɲɑ̰ ya d'oo kí
né madɨ tò gay rɔ Pol-tɨ al lé, 'təl 'pa ta kí rangɨ 'panè: Dingəm kan to
magɨ.*

7 Dow kí boy kí dɔnangɨ-tɨ kí tò dan ba-tɨ kinlé, kəy liə tò mbɔ́ lo-tɨ
kinlé nɔ̰̀ɔ̰̀ ə ri-é lə Publiyusɨ. Ɛ̰ uwə-ji kɨ rɔ-é-tɨ majɨ ɲɑ̰ rəm, ɓá adɨ-ji
kəy j'tò-né ndɔ mutə rəm tɔ. 8 Bɔbɨ Publiyusɨ tò mɔ̰̀y nangɨ. 'Ningə́
ində-é adɨ rɔ-é tungə pil-pil rəm, ɓá ndəngɨ məsɨ rəm tɔ. Pol ɔw kəy
go-é-tɨ, pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta liə, ində ji-é dɔ-é-tɨ adɨ ingə lapiya. 9 Go-tɨ,
njémɔ̰̀y-je kí rangɨ kí d'isɨ dɔnangɨ-tɨ kin kí tò dan ba-tɨ lé, kàrè 'ree
d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. 10 Dow-je d'un ta-ji ɲɑ̰ lo-é-tɨ nɔ̰̀ɔ̰̀ rəm,
ɓá lokɨ ndɔ asɨ kadɨ j'ɔw ngá kàrè, dɛ̰ d'adɨ-ji né-je kí j'ɔw ndoo-é rəm
tɔ.

Pol ree mɛ̰ɛ̰ ɓe-tɨ kí Rɔm
Rɔm 1:9-15

11 Go nɑ̰y-tɨ kí mutə lé, jɛ̰ j'al mɛ̰ɛ̰ bato-tɨ madɨ kí Alegjandri-tɨ kí
ri-é lə «Magɨ ndungə-je» kí nɑ̰y kul gangɨ dɔ-é-tɨ dɔnangɨ Maltɨ-tɨ kí tò
dɔnangɨ kí tò dan ba-tɨ lé. 12 Jɛ̰ j'ɔw j'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Sirakusɨ-tɨ ɓá j'uwə

* **28:6** 28:6 Knj 14:11

nangɨ titɨ asɨ ndɔ mutə bè. 13 J'un rəbɨ kì kàdì kɔngɨ-kɔngɨ j'ree mɛ̨ɛ̨
ɓebo Regio-tɨ. Lo aa go-tɨ, yə́lbo ulə asɨ ndɔ joo rəmə, j'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo
Pujol-tɨ. 14 Mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kinlé, jɛ̨ j'ingə njékadmɛ̨ɛ̨-je ə d'uwə-ji mba ə
'ra kɔgri kadɨ j'isɨ rɔ-dé-tɨ ndɔ siri. Beɓa jɛ̨ j'ilə dɔ-ji j'ɔw-né kɨ mɛ̨ɛ̨
ɓebo Rɔm-tɨ. 15 Lokɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je kí ɓebo Rɔm-tɨ d'oo poy-ji lé, 'tilə
kəm-ji sar 'tɛ̨ɛ̨ lo sukɨ-tɨ kí ɓebo Apiyusɨ-tɨ rəm, ɓá kəy tò mba-je-tɨ kí
tò ta-nɑ̨-tɨ mutə kin rəm tɔ. Lokɨ Pol oo-dé lé, ɛ̨ ra oiyo Lubə rəm, ɓá
rɔ-é ngɑ̨ rəm tɔ. 16 Lokɨ j'ree tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Rɔm-tɨ lé, njèkun dɔ kutɨ
asgar-je kí ɓu inə̨ dangay-je kí lay ji gɔ̨rɔ-tɨ káre, ngà Pol ɓá d'inə̨-é
d'adɨ tò kəy liə gay ə d'adɨ asgar káre ində kəm-é go-é-tɨ tɔ.

Pol ndó ta lə Lubə mɛ̨ɛ̨ ɓebo Rɔm-tɨ

17 Ndɔ mutə go-tɨ, Pol ɓa 'boy-je lə jipɨ-je rɔ-é-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Rɔm-tɨ.
Lokɨ dɛ̨ 'kəw-nɑ̨ lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ̨-m-je, m'oo né káre kí
m'ra m'ɔsɨ-né ta gin dow-je lə-m al rəm, ɓá m'ɔsɨ-né ta nékoɓe-je lə
ka-ji-je al rəm, ya rəmə d'uwə-m dangay-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ, ə
d'ilə-m ji dow-je-tɨ kí Rɔm. 18 Beɓa lokɨ 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigɨ
kilə-m taá, kdɔtalə d'ingə ta madɨ kí asɨ kadɨ 'gangɨ-né ta koy dɔ-m-tɨ
al. 19 †Ngà lokɨ jipɨ-je 'ndigɨ al lé, mɑ̨ m'dəjɨ kadɨ Sejar ɓá gangta lə-m,
ɓɨ m'gɨr mɛ̨ɛ̨-m-tɨ kdɔ kilə ta dɔ gin dow-je-tɨ lə-m al†. 20 Gin-é kin ɓá
m'dəjɨ kadɨ m'oo-si-né rəm, ɓá kadɨ m'pa-né sə-si ta rəm tin. Mɑ̨ lé, to
ta lə nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-ji jɑ̨i Israyel-je ɓá d'ilə-m-né sil tin.» 21 Dɛ̨
d'ilə-é-tɨ panè: «Jɛ̨ j'ingə mbete kí dɔ-i-tɨ káre kí ɨ̨ dɔnangɨ Jude-tɨ al
rəm, ɓá ngonkɔ̨-ji káre ya kàrè ree ɔr-ji poyta lə-i adɨ j'oo al rəm tɔ.
22 Ngà jɛ̨ j'ndigɨ kadɨ i ya 'pa ta kí mɛ̨ɛ̨-i-tɨ adɨ j'oo. Kdɔtalə néndó kí i
un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'ɔsɨ ngərəngɨ.»

23 Dɛ̨ d'ɔr ndɔ d'adɨ Pol, adɨ dow-je nɑ̨ ya 'ree d'ingə-é lo kisɨ-é-tɨ.
Beɓa ɛ̨ ɔr-dé gin ta-je kí sɔbɨ dɔ kɔ̨ɓe lə Lubə. Pol sangɨ kadɨ n'uwə-
dé kì ta sɔbɨ dɔ Jeju, adɨ ulə gin-é dɔ ndukun-je-tɨ lə Moiyijɨ rəm, dɔ
mbete-je-tɨ lə njépata-je kí ta Lubə-tɨ ɓá pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta
lé, kí ndɔge ya sar losɔlɔ pee. 24 Dɛ̨ kí nɑ̨́-je d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé ta-je lə Pol,
ngà dɛ̨ kí dan-tɨ-je 'mbatɨ kadɨ mɛ̨ɛ̨-dé tɔ. 25 Lokɨ ta-dé asɨ-nɑ̨ al ɓá d'isɨ
'sane-nɑ̨ lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kí Ndil kí aa njay adɨ
Ejay kí njèpata kí ta Lubə-tɨ pa adɨ ka-ji-je lé, to ta kí tɔgrɔtɨ ya. Ndil
kí aa njay panè:

26 “'Ɔw idə gin dow-je kin:
D'a koo ta majɨ ya ngà d'a 'gə mɛ̨ɛ̨-é al,
D'a koo lo majɨ ya ngà d'a koo né al,
27 Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njémɛ̨ɛ̨ngɑ̨-je,
'Tɔsɨ mbi-dé kə́-kə́ 'tɔɔ, nè mbi-dé à kɨ̨ koo ta rəm, nè d'a kɨ̨ gə né;
'Nibɨ kəm-dé jibɨ-jibɨ, nè kəm-dé à kɨ̨ koo lo rəm,
Nè mbi-dé à kɨ̨ koo ta rəm, nè d'a kɨ̨ gə né,
Rəmə d'a kɨ̨ kinə̨ panjiyə-dé-je kí majɨ al kɔgɨ kadɨ m'ɨ̨ m'ajɨ-dé‡.”»
28 Pol təl panè, kadɨ 'gəi majɨ, Lubə ulə kì ta kajɨ kinlé kɨ rɔ dow-je-tɨ
kí 'to jipɨ-je al, ə dɛ̨ 'taa kalangɨ.

29 [Lokɨ Pol pa ta kin bè lé, jipɨ-je d'ɨ̨ 'najɨ-nɑ̨ ta nɑ̨ taá-taá d'ɔw-né.]§
30 Pol uwə kəy nɑ̨y isɨ-tɨ ɓal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ̨ uwə-dé

† **28:19** 28:19 Knj 25:11 † **28:19** 28:19 Knj 25:11 ‡ **28:27** 28:27 Eja 6:9 § **28:29** 28:29 Ta-je kí tò mbunɑ̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsɑ̨y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ.

kɨ rɔ-é-tɨ. 31 Pol ndó dow-je ta kí sɔbɨ dɔ kɔ̰ɓe lə Lubə rəm, ndó dow-je
ta lə 'Baɓe Jeju Kristɨ kì mɛ̰ɛ̰ nda ka̰y, ɓɨ né madɨ kí ɔgɨ-é lo-é goto.

Mbete kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Rɔm-je
Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Rɔm-je

Njèkɔwkulə Pol ndàngɨ mbete kin adɨ njékadɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju Kristɨ kɨ́ d'isɨ ɓebo Rɔm-tɨ. Ɛ̨ pa sə-dé ta kɨ́ sɔbɨ dɔ néndó-je-tɨ kɨ́ boy ṇ̨a-ṇ̨a̧ titɨ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ je bè kin ya kete mɔkɨ rəm, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je lay kɨ́ d'a koy kdɔtalə ra kɨ́ 'ra majal d'ɔsɨ-né ta Lubə rəm, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ tɔjɨ kɨ́ Lubə tɔjɨ ramajɨ liə mɛ̨ɛ̨ kɔr-tɨ kɨ́ ɔr ta dɔ dow-je-tɨ kɨ́ d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju Kristɨ kɨ́ ingə kɔ̨̀ tó-dé-tɨ dɔ kagdəsɨ-tɨ rəm, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ ndukun lə jipɨ-je kɨ́ tɔjɨ dow-je majal lə-dé rəm, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ néra kɨ́ njururu lə Lubə rəm, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ kɨ́ ɛ̨ ɓá ajɨ-dé ɓɨ təl rɔ go ndukun-tɨ al rəm, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ Lubə kɨ́ adɨ Ndil-é kɨ́ aa njay isɨ mɛ̨ɛ̨ njèkadmɛ̨ɛ̨-tɨ kɨ́ rá-rá kin rəm; Ndil kɨ́ aa njay kinlé ra sə-dé kaglo kisɨ kɨ̀ dɔ taá-tɨ lə-dé adɨ panjiyə-dé titɨ-ṇ̨a̧ kɨ̀ panjiyə Jeju ya kɨ kete par-par ('Ndó 1–11). Go-tɨ, Pol pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kəm rəbɨ kɨ́ njururu kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨-je d'a njiyə-né kdɔ majɨ kɨ́ Lubə ra sə-dé ('Ndó 12–16).

Mɛ̨ɛ̨ mbete Kullə-je-tɨ lə njékɔwkulə-je lé, dow à kingə ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Pol kɨ́ to njèba lə Poyta kɨ́ Majɨ kɨ̀ təl-é kɨ́ təl to njèkɔwkulə kdɔ kilə mbɛ̨-é kɨ̀ lo-je lay kɨ́ dɔnangɨ-tɨ. Dɔkaglo-tɨ kɨ́ Pol ndàngɨ-né mbete kin ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ lé, ɛ̨ oo lo kɨ́ ɓebo Rɔm-tɨ al ya ɓəy; kaglo-tɨ liə kinlé, Rɔm to ɓebo kɨ́ boy itə ɓebo-je lay kɨ́ dɔnangɨ-tɨ rəm, to ɓebo kɨ́ boy kɨ́ kɔ̨ɓe-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-je lay kɨ́ gəə dɔ babo Mediterane. Ɛ̨ ɔjɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kadɨ n'ɔw-tɨ n'ɔw n'ingə kutɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ ɛ̨ ndàngɨ mbete kin adɨ-dé. Ɛ̨ gə dow-je madɨ kɨ́ nɔ̨ɔ̨ kete ngá, adɨ ɛ̨ ra-dé lapiya ta tɔl ta mbete-tɨ kinlé.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

1 Ma̧ Pol, ngonnjèkullə lə Jeju Kristɨ kɨ́ Lubə ɓa-m adɨ-m m'to njèkɔwkulə, ɓá ində-m tagay kadɨ m'ilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ liə lé ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si; 2 – Poyta kɨ́ Majɨ kinlé, low nu̧ ya ɛ̨ un mindɨ-é kdɔ ə un kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ njépata-je kɨ́ ta-é-tɨ, adɨ ta-é tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay nɔ̨ɔ̨; 3 to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Ngon-é, kɨ́ to-é dow-tɨ rəmə, to kɨ́ ginka-tɨ lə Dabidɨ; 4 ə kɨ́ sɔbɨ dɔ Ndil kɨ́ aa njay rəmə, tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ liə dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy ra adɨ tokɨ tɔjɨ-é ndaa-tɨ rəsɨ kɨ̀ tógɨ kɨ́ ɛ̨ lé to Ngon lə Lubə. 5 Jeju Kristɨ lé to 'Baɓe lə-ji. Kɨ̀ takul-é ɓá Lubə ra-né sə-ji majɨ rəm, adɨ j'to-né njékɔwkulə-je kdɔ kadɨ kɨ̀ ri-é rəmə, j'adɨ gin dow-je lay d'adɨ-é-né mɛ̨ɛ̨-dé ə 'təl rɔ-dé go ta-tɨ liə, 6 adɨ sa̧i kàrè 'toi dow-je kɨ́ Jeju Kristɨ ɓa-si tɔ. – 7 Mbete kinlé m'ndàngɨ m'adɨ-si, sa̧i lay kɨ́ Lubə ində-si dan kəm-é-tɨ, ɓa-si adɨ 'toi dow-je kɨ́ aai njay, kɨ́ isi ɓebo Rɔm-tɨ. Kadɨ ramajɨ, kɨ̀ lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə, kɨ̀ 'lə 'Baɓe Jeju Kristɨ nà̧y sə-si.

Bo kɔw koo njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ Rɔm ra Pol ṇ̨a̧
Rɔm 15:23-32

8 Kete nɔ̰ né-je-tɨ lay lé, m'ra oiyo Lubə lə-m kdɔ ta lə-si lay kɨ̀ takul
Jeju Kristɨ, kdɔtalə poy kadmɛ̰ɛ̰ lə-si ɔr lo kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lay. 9 Lubə
kɨ́ m'isɨ m'ra kullə liə kɨ̀ mɛ̰ɛ̰-m kɨ́ káre-rè kɨ̀ kəm rəbɨ kilə mbɛ̰ Poyta
kɨ́ Majɨ lə Ngon-é lé gə majɨ kɨ́ mɛ̰ɛ̰ ta-je-tɨ kɨ́ m'isɨ m'pa siə lé m'nal
kilə ri-si dan-tɨ al rəm, 10 ɓá taá-taá ya m'dəjɨ-é, kadɨ kinə to ndigɨ liə
rəmə, kɨ́ nè kin m'ingə tarəbɨ m'ɔw m'oo-si. 11 Kdɔ ɓo koo-si ra-m ɲa̰,
kadɨ m'ɔw m'adɨ ubəi majɨ kadkare-je madɨ lə Ndil kɨ́ aa njay kdɔ kadɨ
adɨ-si tɔ́gɨ, 12 əse kdɔ kadɨ j'uləi dingəm mɛ̰ɛ̰-na̰-tɨ kɨ̀ takul kadmɛ̰ɛ̰ kɨ́
sə̰i rəm, ma̰ rəm lay j'ori-na̰ dɔ-tɨ.
13 †Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̰ɛ̰, m'ndigɨ kadɨ m'adɨ-si 'gəi kɨ́ taá-taá
ya m'ɔjɨ kɔw koo-si, kdɔ kadɨ m'oo-né kandɨ kullə lə-m dan-si-tɨ titɨ
kɨ́ m'oo-né dan gin dow-je-tɨ kɨ́ rangɨ kin bè tɔ; ngà m'ingə tarəbɨ al
ya sar ɓone. 14 To kurə dɔ-m-tɨ kadɨ m'ɔw rɔ njékəmtɛ̰ɛ̰-je-tɨ rəm,
njékəmtɛ̰ɛ̰ al-je-tɨ rəm, kadɨ m'ɔw rɔ njénégə-je-tɨ rəm, njénégə al-je-
tɨ rəm. 15 Gin-é kin ya ɓá sə̰i kɨ́ isi ɓebo Rɔm-tɨ lé, ɓo kilə mbɛ̰ Poyta
kɨ́ Majɨ dan-si-tɨ ra-m-né tɔ.
16 †Kdɔtalə rɔ-m sɔl-m dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ al. Poyta kɨ́ Majɨ lé, to tɔ́gɨ
lə Lubə kɨ́ tò kdɔ kajɨ lə dow kɨ́ rá-rá kɨ́ adɨ mɛ̰ɛ̰-é, adɨ to jipɨ-je ya kete
ɓəy ɓá dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al ɓəy. 17 Poyta kɨ́ Majɨ lé ɓá tɔjɨ ndaa-tɨ rəsɨ
kɨ́ Lubə ɔr ta dɔ dow-tɨ kɨ̀ takul kadmɛ̰ɛ̰ rəm, kdɔ kadmɛ̰ɛ̰ rəm, titɨ kɨ́
'ndàngɨ-né mɛ̰ɛ̰ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: Dow kɨ́ njururu à kisɨ kəm
kɨ̀ takul kadmɛ̰ɛ̰.*

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ majal

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kulə dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ nangɨ

18 Lubə kɨ́ isɨ dɔra̰-tɨ tɔjɨ wɔngɨ liə dɔ dow-je-tɨ lay kɨ́ njékilə kujɨ dɔ-é-
tɨ al, kɨ̀ njéra né kɨ́ njururu al, kɨ́ 'to njékutɨ dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ nangɨ mɛ̰ɛ̰
né ra-tɨ kɨ́ njururu al lə-dé; 19 kdɔtalə né kɨ́ dow-je d'a gə rɔ Lubə-tɨ lé,
tò ndaa-tɨ rəsɨ takəm-dé-tɨ, kdɔ Lubə ya tɛ̰ɛ̰ kɨ̀ dɔ-é adɨ-dé. 20 Kdɔtalə
lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nṵ ya né-je kɨ́ tò rɔ Lubə-tɨ kɨ́ to né-je kɨ́ dum
koo kɨ̀ kəm, adɨ to tɔ́gɨ-é kɨ́ tò sartagangɨ, kɨ̀ to-é kɨ́ to Lubə kinlé tɔjɨ
rɔ-é kɨ̀ takul kullə ra-é-je adɨ tò ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ. 21 †Adɨ
ta à kɔr dɔ-dé-tɨ al, kdɔ dɛ̰ 'gə-é ya, ngà kɔsɨ ɓá d'ɔsɨ gajɨ-é titɨ kɨ́ dow
à kɔsɨ-né gajɨ Lubə al rəm, 'ra-é oiyo al rəm; ngà tagɨr-je lə-dé kɨ́ mɛ̰ɛ̰
wəy kare ɓá d'adɨ ur-dé wale, ə négə lə-dé kàrè lo ndul dɔ-tɨ ndɨ̰-ndɨ̰.
22 Dɛ̰ d'oo rɔ-dé kɨ njékəmkaa-je, ngà 'to mbɔ́-je, 23 ə dɛ̰ 'mbatɨ kulə
riɓa dɔ Lubə-tɨ kɨ́ njèkoy al, rəmə né-je kɨ́ to takəm dow kɨ́ to njèkoy,
kɨ̀ yəl-je, kɨ̀ da̰-je kɨ́ nja-dé ra sɔ, kɨ̀ da̰-je kɨ́ njékagɨ nangɨ kin ɓá dɛ̰
d'ulə riɓa dɔ-dé-tɨ. 24 Gin-é kin ɓá Lubə iə̰-dé-né yakɨ adɨ 'ra-né né-je
kɨ́ tò ɲɛ̰-ɲɛ̰ kɨ́ ɓo-é tò mɛ̰ɛ̰-dé-tɨ d'ulə-né rɔsɔl dɔ rɔ-dé dɛ̰-tɨ ya; 25 dɛ̰
'mbatɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lə Lubə kdɔ takədɨ; né kɨ́ Lubə ra ɓá dɛ̰ d'ɔsɨ dɔ-dé
angɨ nɔ̰-é-tɨ, 'pole-é, rəmə ɛ̰ kɨ́ Njèra né-je lé ɓá dɛ̰ 'mbatɨ kɔsɨ dɔ-dé
angɨ nɔ̰-é-tɨ; ɛ̰ ɓá kɔsgajɨ to 'liə sartagangɨ. Amɛ̰n! 26 Gin-é kin ɓá
Lubə iə̰-dé-né yakɨ adɨ 'ra né kɔbɨ-je kɨ́ ɓo-é ra-dé, adɨ dené-je d'iə̰
ngɔw-dé-je ə 'təl dɔ-na̰-tɨ 'tò kɨ̀ na̰; 27 bè ya tɔ ə́ dingəm-je kàrè, d'iə̰
dené-je ə dɛ̰ ya ɓo-dé ra-na̰ adɨ 'təl dɔ-na̰-tɨ 'tò kɨ̀ na̰; ɛ̰ ɓá to kində
kɔjɨ kɨ́ dɛ̰ d'ingə asɨ gangɨ kur wale lə-dé. 28 Ndigɨ kɨ́ 'ndigɨ gə Lubə

† **1:13** 1:13 Knj 19:21 † **1:16** 1:16 Mar 8:38 * **1:17** 1:17 Aba 2:4 † **1:21** 1:21 Epɛ 4:17,18

kɨ́ ra-dé al lé ɓá Lubə iɲə-dé-né yakɨ mɛ̨ɛ̨ tagɨr-je-tɨ lə-dé kɨ́ majal, kdɔ kadɨ 'ra né-je kɨ́ tuwə ra al. 29 Né-je kɨ́ njururu al lay ya rusɨ mɛ̨ɛ̨-dé
njɨ̨-njɨ̨, mɛ̨ɛ̨ndul-je, kɨ̀ kəmnda-je, kɨ̀ né ra kɨ́ majal-je, kɨ̀ kim-nɑ̨ kɨ́ ngɑ̨
ɲɑ̨, kɨ̀ tɔl dow-je, kɨ̀ gakɨ-nɑ̨-je, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨majal-je, kɨ̀ kədɨ dow-je; 30 dɛ̨ 'to
njékində nané-je, kɨ̀ njékulə ta ndil dow-je-tɨ, kɨ̀ njéba-je lə Lubə, kɨ̀
njétangɑ̨-je, njékində kàdɨ-dé-je, kɨ̀ njékun ta rɔ-dé-je, kɨ̀ njétɛ̨ɛ̨ kɨ̀ gosɨ
ra né-je kɨ́ majɨ al, kɨ̀ njémbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ lə njékojɨ-dé-je, kɨ̀ mbə́
dow-je, 31 kɨ̀ njépata mindɨ-dé joo-je rəm, 'to dow-je kɨ́ ta ɔ̨̀ mɛ̨ɛ̨-dé kdɔ
dow-je al, [njékiɲə go ta kɔgɨ al-je†], kɨ̀ njékoo kəmtondoo lə dow-je
al. 32 Dɛ̨ 'gə gɔw kɨ́ Lubə à gangta koy dɔ dow-je-tɨ kɨ́ njéra né-je kɨ́ bè
kin; bè ya kàrè ra-é ya par ɓá dɛ̨ 'ra al, ngà d'ɑ̨ dɔ-tɨ 'ndigɨ kɨ̀ njéra-é-je
ɓəy rəm tɔ.

2

Ta kɨ́ gangɨ kɨ́ dɔ njégangta dɔ madɨ-dé-je-tɨ
Mat 7:1-5; Jak 2:12-13

1 †I kɨ́ njègangta ta dɔ dow-je-tɨ lé, i 'to nɑ̨́-nɑ̨́ ya kàrè, ta à kɔr dɔ-i-tɨ
al; kdɔ ta kɨ́ 'isɨ 'gangɨ dɔ dow-je-tɨ lé, to i ya tɔ ɓá 'isɨ 'gangta dɔ rɔ-i-tɨ;
kdɔtalə i kɨ́ njègangta lé, i ya kàrè isɨ ra né-é-je lé sə-dé tɔ. 2 Ə jɛ̨i
j'gəi kɨ́ ta kɨ́ Lubə gangɨ dɔ dow-je-tɨ kɨ́ njéra né-je kɨ́ bè kinlé, to ta kɨ́
gangɨ kɨ́ njururu ya. 3 I kɨ́ isɨ 'gangɨ ta dɔ dow-je-tɨ kɨ́ njéra né-je kɨ́ bè
kin, rəmə i ya kàrè isɨ 'ra sə-dé tɔ kinlé, i 'gɨr kɨ́ ta kɨ́ gangɨ lə Lubə
lé, i 'a tɛ̨ɛ̨ kəm-tɨ wa? 4 Əse ramajɨ lə Lubə kɨ́ ɲɑ̨, kɨ̀ kisɨ dɔ-tɨ liə, kɨ̀
mɛ̨ɛ̨ kɨ́ kilə dɔ madɨ-é-tɨ liə kinlé, i 'nədɨ adɨ i 'gə kɨ́ ramajɨ liə kinlé isɨ
ɔsɨ-i kadɨ iɲə panjiyə-i kɨ́ majal kɔgɨ al wa? 5 Ngà kɨ̀ kəm rəbɨ mɛ̨ɛ̨ndə
lə-i kɨ̀ mbatɨ kɨ́ i 'mbatɨ kiɲə panjiyə-i kɨ́ majal kɔgɨ lé, i ya 'kəw wɔngɨ
lə Lubə kɨ́ ɲɑ̨ kɨ dɔ-i-tɨ, kdɔ ngəbɨ-né ndɔ wɔngɨ liə kɨ́ to ndɔ kɨ́ ta kɨ́
gangɨ liə kɨ́ njururu à tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ. 6 Ə ndɔ-é-tɨ kinlé ɓá,
Lubə à kugə nɑ̨́-nɑ̨́ kɨ̀ go kullə ra-é ra-é*; 7 adɨ dɛ̨ kɨ́ d'uwə rɔ-dé ngɑ̨
'ra majɨ rəm, 'sangɨ kɔsgajɨ, kɨ̀ riɓa, kɨ̀ kiskəm kɨ́ sartagangɨ lé, Lubə
à kadɨ-dé d'isɨ kəm sartagangɨ; 8 ngà njénajta-je, kɨ́ 'to njémbatɨ ta kɨ́
tɔgrɔ-tɨ, ə 'təl rɔ-dé go néra-tɨ kɨ́ njururu al lé, wɔngɨ kɨ́ ɲɑ̨ lə Lubə à
kusɨ dɔ-dé-tɨ. 9 Dow-je lay kɨ́ d'isɨ ká ra né kɨ́ majɨ al-tɨ lé kɔ̨̀ kɨ́ ɲɑ̨, kɨ̀
mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ à ra-dé; à ra jipɨ-je ya dɔsɑ̨y ɓá à ra dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al ɓəy!
10 Kɔsgajɨ, kɨ̀ riɓa, kɨ̀ lapiya à tò kdɔ dow-je lay kɨ́ njékisɨ ká ra né kɨ́
majɨ-tɨ; à tò kdɔ jipɨ-je ya dɔsɑ̨y ɓá à tò kdɔ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al ɓəy!
11 Kdɔtalə rɔ Lubə-tɨ lé, kɔr kəm dow goto.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́ 'gə ndukun ɓá 'ra majal

12 Dow-je lay kɨ́ 'gə ndukun al ɓá 'ra majal lé, d'a koy koy gə ndukun
al ya tɔ; ə dow-je lay kɨ́ 'gə ndukun ɓá 'ra majal lé, d'a gangta dɔ-dé-tɨ
kɨ̀ ndukun ya tɔ. 13 Kdɔtalə dow-je kɨ́ njékində mbi-dé koo-né ndukun
kɨ koo kin ɓá ta à kɔr dɔ-dé-tɨ nɔ̨̀ Lubə-tɨ al; ngà njétəl rɔ-dé go ndukun-
tɨ ɓá ta à kɔr dɔ-dé-tɨ. 14 Kdɔ kinə dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al, adɨ d'ɔw kɨ̀
ndukun al, ya ngà kɨ̀ dɔ rɔ-dé bè ya 'ra né kɨ́ ndukun ɔjɨ lé – dɛ̨ njékɔw
kɨ̀ ndukun al-je kinlé – dɛ̨ ya 'to ndukun dɔ rɔ-dé-tɨ. 15 Beɓa dɛ̨ 'tɔjɨ kɨ́

---

† **1:31** 1:31 Ta-je kɨ́ tò mbunɑ̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kɨ́ dɔsɑ̨y kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **2:1** 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37 * **2:6** 2:6 Pa 62:13

né-je kí ndukun ndigɨ lé, tokɨ ndàngɨ mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ; tagɨr kí mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ ya tɔjɨ kí ndukun tò mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ nɔ̨ɔ̨, adɨ dɛ̨ ya mɛ̨ɛ̨-dé uwə-dé kɨ̀ ta əse ɔr ta dɔ-dé-tɨ. 16 Ɛ̨ ɓá to né kí à ra né ndɔ-tɨ kí Lubə à gangɨ-né ta kɨ̀ takul Jeju Kristɨ dɔ né-je-tɨ kí dow-je d'isɨ 'ra kɨ̀ gidɨ ngə̨y titɨ kí m'ilə-né mbɛ̨ Poyta kí Majɨ lé.

17 Ngà i kí 'ɓa rɔ-i jipɨ, ubə kul ndukun, 'tɔ́y rɔ-i 'panè 'to dow lə Lubə, 18 i kí 'gə né kí Lubə ndigɨ rəm, ndukun tɛ̨ɛ̨ kəm-i rəm, 'gə kɔr nin né kí majɨ kɨ̀ né kí majɨ al rəm, 19 i kí 'ɓa rɔ-i njèndɔr njékəmtɔ-je, 'panè 'to londógɨ lə dow-je kí d'isɨ londul-tɨ, 20 njèkɔjɨ né dow-je kí njégə né al-je, kɨ̀ njèndó né ngan-je, kdɔtalə i 'gə majɨ kí ndukun tɔjɨ-i négə lay rəm, tɔjɨ-i ta kí tɔgrɔ-tɨ rəm. 21 I kí 'isɨ 'ndó né dow-je kí rangɨ kanlé, kdɔ ri ɓá i 'ndó né rɔ-i tɔ al wa? 22 I 'isɨ 'ndó dow-je kadɨ 'ɓogɨ al, rəmə i ɓá 'ɓogɨ! I kí 'panè: Kadɨ dow ra kaya al, rəmə i ɓá 'isɨ 'ra kaya! I 'ɔsɨ ta magɨ-je, rəmə i 'ɔy né-je kí mɛ̨ɛ̨ kəy pole magɨ-je-tɨ lay! 23 I 'ɔsɨ gajɨ rɔ-i kɨ̀ ndukun, rəmə i 'ulə rɔsɔl dɔ Lubə-tɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kal dɔ ndukun! 24 Kdɔtalə 'ndàngɨ 'panè: «Ta lə-si ɓá dow-je kí 'to jipɨ-je al 'pa-né ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ†.»

Ta kí sɔbɨ dɔ ganjangɨ kí tɔgrɔ-tɨ

25 Tɔgrɔ-tɨ ya, kinə 'təl rɔ-i go ndukun-tɨ rəmə, ganjangɨ‡ kí kijə lé, majɨ-é tò ya; ngà kinə i 'al dɔ ndukun rəmə, ganjangɨ kí d'ijə-i lé, təl to ganjangɨ al ngá. 26 Ə kinə dow kí d'ijə-é ganjangɨ al təl rɔ-é go né-je-tɨ kí ndukun ɔjɨ lé, Lubə à koo-é kɨ dow kí d'ijə-é ganjangɨ ya al wa? 27 Dow kí d'ijə-é ganjangɨ kí dajɨ rɔ-tɨ al, kí təl rɔ-é go ndukun-tɨ lé, se à gangta dɔ-i-tɨ i kí d'ijə-i ganjangɨ rəm, ɔw kɨ̀ ndukun kí 'ndàngɨ rəm ya ə́ i 'al dɔ-é kin al wa? 28 Kdɔ né-je kí rɔ dow-tɨ ndaa-tɨ nè ɓá dow to-né jipɨ al rəm, ganjangɨ kàrè to kí rɔ dow-tɨ ndaa-tɨ nè kin al rəm tɔ. 29 Ngà jipɨ kí tɔgrɔ-tɨ lé, dow to mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kəy; ganjangɨ kí tɔgrɔ-tɨ to kí mɛ̨ɛ̨ dow-tɨ ə to ganjangɨ kí ɨ̨ rɔ Ndil-tɨ kí aa njay ɓɨ to ganjangɨ kí tò kɨ̀ kəm rəbɨ ndukun kí 'ndàngɨ kin al. Jipɨ kí bè kinlé, dow-je d'ɔsɨ gajɨ-é al, ngà Lubə ɔsɨ gajɨ-é.

3

Né kí to nékumə̨ lə jipɨ-je

1 Ə kadɨ dow to jipɨ lé, ri ɓá tò-tɨ ngay wa? Əse ganjangɨ lé, majɨ-é to ri wa? 2 Majɨ-é tò n̨ə̨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay. Kdɔ jipɨ-je ɓá Lubə adɨ-dé ta liə dɔsə̨y. 3 Ngà se j'a painè ri wa? Kinə dɛ̨ kí dan-tɨ-je d'ə̨ njángɨ dɔ ndi-dé-tɨ al lé, se kə̨ kí d'ə̨ dɔ ndi-dé-tɨ al kinlé à ra kadɨ Lubə ə̨ njángɨ dɔ ndi-é-tɨ al tɔ wa? 4 Ndə̨ bè al! Kadɨ dow-je 'gə kí Lubə lé, to njèpa ta kí tɔgrɔ-tɨ, ə dow-je lay 'to njékədta-je titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè: I Lubə, kadɨ dow-je 'gə kí ta-je lə-i to ta-je kí njururu rəm, kinə dow ɔw sə-i logangta-tɨ kàrè, ta lə-i à to tó-é rəm*. 5 Ngà kinə néra kí njururu al lə-ji tɔjɨ kí Lubə to njèra né kí njururu lé, j'a painè ri wa? Lokɨ Lubə adɨ wɔngɨ liə ree dɔ-ji-tɨ lé, rəmə ɛ̨ to dow kí njururu al ɓan al wa? M'pa kí dow-tɨ. – 6 Ndə̨ bè al! Kinə Lubə to njèra né kí njururu al lé, à gangta dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè ban wa? 7 Ngà kinə kədɨ ta lə-m ra adɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ lə Lubə tò-né ndaa-tɨ rəsɨ-rəsɨ kadɨ dow-je d'ɔsɨ-né

† **2:24** 2:24 Eja 52:5 ‡ **2:25** 2:25 Jipɨ-je ɓá 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangɨ, ngà dow-je kí 'to jipɨ-je al ɓá 'ɓa-dé dow-je kí d'ijə-dé ganjangɨ al. * **3:4** 3:4 Pa 51:6

gajɨ-é lé, Lubə gangta dɔ-m-tɨ titɨ dow kɨ́ njèramajal bè kdɔ ri ɓəy wa?
8 Dow-je kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'to njékulə ta ndil-ji-tɨ 'panè: Jə̨i j'painè: «J'rai
né kɨ́ majɨ al kdɔ kadɨ né kɨ́ majɨ ree-né.» Ngà kdɔ ri ɓá j'rai né kɨ́ majɨ
al lé kadɨ né ra kɨ́ majɨ ree-né lé al wa? Dowbé-je kinlé, tuwə kadɨ
'gangɨ ta dɔ-dé-tɨ ya.

Dow-je lay ya 'to njéra majal-je

9 Se j'a painè ri wa? Jə̨i jipɨ-je lé, j'itəi dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al wa?
Ndã bè al. Kdɔtalə lé j'tɔjɨ̃ kete kɨ́ jipɨ-je, kɨ̀ jipɨ al-je lay ya majal ɔ̰ ɓe
dɔ-dé-tɨ, 10 titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né 'panè:
Dow kɨ́ njururu goto, kɨ́ káre-rè ya kàrè goto.
11 Dow kɨ́ gə né goto. Dow kɨ́ sangɨ Lubə goto.
Dow-je lay ya 'ndəm, dę̰ lay ya 'təl dow-je kɨ́ majɨ al.
12 Dow káre kɨ́ ra majɨ goto, kɨ́ káre-rè ya kàrè goto.
13 Rəbɨ mindɨ-dé tokɨ ɓadɨ kɨ́ ta-é tò tagra bè,
ə d'ədɨ dow-je kɨ̀ ta-dé. Kəngɨ li pii tò ta-dé-tɨ.
14 Ndɔl-je, kɨ̀ ta-je kɨ́ to-to ɓá rusɨ ta-dé,
15 nja-dé ɔylɔ pele-pele lo kɔw kungɨ məsɨ kɔgɨ-tɨ,
16 rəbɨ kun-dé-je lay ya 'ree kɨ̀ mę̰ę̰kɔ̰ titɨ,
17 dę̰ 'gə rəbɨ lapiya al.
18 Bəl Lubə goto rɔ-dé-tɨ.

19 Ję̰ j'gə kɨ́ ta-je lay kɨ́ ndukun pa kinlé, pa kdɔ dow-je lay kɨ́ d'isɨ gin
tɔ́gɨ-tɨ lə ndukun, kdɔ kadɨ uwə ta dow-je lay, ə kadɨ dow-je lay ya 'gə
kɨ́ ta tò dɔ-dé-tɨ nɔ̰ Lubə-tɨ. 20 †Kdɔtalə dow káre ya kàrè Lubə à kɔr
ta dɔ-é-tɨ kdɔ təl kɨ́ dowbé təl rɔ-é go ndukun-tɨ al; kdɔtalə ndukun lé
tɔjɨ ɓá tɔjɨ dow-je adɨ 'gə kɨ́ dę̰ 'ra majal.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔrtadɔ-tɨ

Kɔrtadɔ-tɨ kɨ̀ takul kadmę̰ę̰ Jeju Kristɨ
Gal 2:15-16; 3:8-14,22-29; Epɛ 2:7-9

21 Ngà ɓone bè lé, kɔr kɨ́ Lubə ɔr ta dɔ dow-je-tɨ kɨ̀ takul ndukun al
kinlé tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ ngá. Ndukun-je kɨ̀ ta-je lə njépata-je kɨ́ ta
Lubə-tɨ kàrè 'pa ta kɨ́ dɔ-tɨ rəm. 22 †Kɔr kɨ́ Lubə ɔr ta dɔ dow-je-tɨ kɨ̀
takul kadmę̰ę̰ Jeju Kristɨ kinlé tò kdɔ dow-je lay ya kɨ́ d'adɨ mę̰ę̰-dé.
23 Kdɔtalə kɔr kəm dow goto: Dow-je lay ya 'ra majal adɨ 'nal riɓa lə
Lubə; 24 ngà Lubə ɔr ta dɔ-dé-tɨ kare kɨ̀ takul ramajɨ liə, kɨ̀ kəm rəbɨ
taa kɨ́ Jeju Kristɨ taa-dé ilə-dé taá, kdɔ nam kɨ́ 'nam kàdɨ̀-é-tɨ. 25 Ę̰ ɓá
Lubə adɨ-é to kadkare kɨ́ oy, kdɔ majal-je lə dow-je kɨ́ d'adɨ mę̰ę̰-dé kɨ́
məsɨ-é ã̰y kdɔ-dé; bè kdɔ kadɨ Lubə tɔjɨ-né néra kɨ́ njururu liə. Kdɔtalə
Lubə un kəm-é kɔgɨ dɔ majal-je-tɨ kɨ́ dow-je 'ra low nṵ, dɔkaglo-tɨ kɨ́
ę̰ ilə-né mę̰ę̰-é dɔ madɨ-é-tɨ, 26 ngà dɔkaglo-tɨ kɨ́ nè kinlé, ę̰ ndigɨ tɔjɨ
néra kɨ́ njururu liə, kdɔ kadɨ dow-je 'gə-né kɨ́ ę̰ to njèra né kɨ́ njururu,
kɨ̀ takul kɔr kɨ́ ɔr ta dɔ dow-tɨ kɨ́ adɨ mę̰ę̰-é Jeju.

27 Kinə tò bè rəmə, né kɨ́ dow à kɔsɨ-né gajɨ rɔ-é tò ɓan wa? Né-é
goto. Kdɔ ri wa? Kdɔ kɔrtadɔ-tɨ tò kɨ̀ takul kadmę̰ę̰, ɓɨ tò kɨ̀ takul təl
rɔ go ndukun-tɨ al. 28 Kdɔtalə ję̰ j'gə kɨ́ Lubə ɔr ta dɔ dow-tɨ kɨ̀ takul
kadmę̰ę̰, ɓɨ kɨ̀ takul təl rɔ go ndukun-tɨ al. 29 Əse Lubə lé, to Lubə lə
jipɨ-je ya par wa? To Lubə lə gin dow-je kɨ́ rangɨ ya tɔ al wa? Oiyo, ę̰

† **3:20** 3:20 Gal 2:16 † **3:22** 3:22 Gal 2:16

to Lubə lə gin dow-je kɨ́ rangɨ tɔ. 30 †Kdɔtalə Lubə ra káre-rè; ę ya à
kɔr ta dɔ dow-je-tɨ kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ rəm, à kɔr ta
dɔ dow-je-tɨ kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ al kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ rəm.
31 Tò bè kinlé, ję̨ j'bujuru ndukun kɔgɨ kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ wa? Ndą̨ bè
al. Kadɨ ɓá ję̨ j'adɨ-é tɔ́gɨ dɔ madɨ-é-tɨ.

4

Kəm rəbɨ kɨ́ ta ɔr-né dɔ Abrakam-tɨ
Gal 3:6-9,29; Pa 32; Əbr 11:8-19

1 Ə Abrakam kɨ́ to ka-ji lé, ta ri ɓá j'a pai dɔ-é-tɨ wa? Ri ɓá ę̨ ingə kɨ́
go tɔ́gɨ dow-tɨ wa? 2 Kdɔtalə kinə, Lubə ɔr ta dɔ Abrakam-tɨ kɨ̀ takul
kullə ra-é-je rəmə lé, ę̨ à kɔsɨ-né gajɨ rɔ-é. Ngà né kɨ́ à kɔsɨ-né gajɨ rɔ-é
nɔ̨̃ Lubə-tɨ ya goto. 3 †Kdɔ mbete kɨ́ aa njay panè: «Abrakam adɨ mę̨ę̨-é
Lubə, ɓá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-tɨ.» 4 Kinə dow ra kullə ɓá ingə-né né lé,
né-é kinlé, to nédɔji kullə liə, ɓɨ to majɨ ɓá 'ra siə al. 5 Ngà dow kɨ́ ra
kullə al ya, ɓá adɨ mę̨ę̨ Lubə kɨ́ to njèkɔr ta dɔ njéramajal-jə-tɨ lé, ta
ɔr dɔ dowbé-tɨ kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ liə.
6 Bè ya tɔ ə́ Dabidɨ pa-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ rɔnəl lə dow kɨ́ Lubə ɔr ta
dɔ-é-tɨ kdɔ kullə ra-é-je al. Ę̨̃ panè:
7 «Dow-je kɨ́ Lubə inə̨̃ go majal-je lə-dé kɔgɨ
ə un kəm-é kɨ rangɨ dɔ majal-je-tɨ lə-dé ɓá 'to njénékumə̨̃-je.
8 Dow kɨ́ 'Baɓe tidə majal-je liə dɔ-é-tɨ al ɓá to njènékumə̨̃!»
9 Rɔnəl-é kinlé, tò kdɔtalə dow-je kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ ya par əse tò
kdɔtalə dow-je kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ al tɔ wa? Kdɔtalə j'painè: Abrakam
lé, kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ ɓá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-tɨ. 10 Ə kaglo-tɨ kɨ́ rá ɓá Lubə
ɔr-né ta dɔ-é-tɨ wa? To kɨ́ d'ijə-é-né ganjangɨ ngá, əse d'ijə-é-né al ɓəy
wa? Lubə ɔr ta dɔ-é-tɨ kete ɓəy ɓá d'ijə-é ganjangɨ ɓɨ to go ganjangɨ-tɨ
al. 11 Ə ganjangɨ kɨ́ kijə lé Lubə adɨ-é, adɨ tokɨ pɔ̨̃ kɨ́ ɔsɨ-é-né tɔjɨ-né ta
kɨ́ ɔr dɔ-é-tɨ kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ lokɨ d'ijə-é-né ganjangɨ al ɓəy. Gangɨ-é
kin ɓá ę̨ to-né bɔbɨ dow-je lay kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ al ya d'adɨ mę̨ę̨-dé
adɨ ta ɔr-né dɔ-dé-tɨ. 12 Rəm ɓá ę̨ to bɔbɨ dę̨ kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ ə d'ą̨
dɔ ganjangɨ-tɨ kɨ́ d'ijə-dé ya par kin al, ngà kɨ́ 'ndajɨ kadmę̨ę̨ lə bɔbɨ-ji
Abrakam lokɨ d'ijə-é-né ganjangɨ al ɓəy.
13 †Kdɔ to takul təl rɔ go ndukun-tɨ ɓá Lubə un-né mindɨ-é kadɨ
dɔnangɨ təl-né néndubə lə Abrakam əse lə nganka-é-je al, ngà to takul
kɔr kɨ́ ę̨ ɔr ta dɔ-é-tɨ kdɔ kadmę̨ę̨ liə. 14 †Kinə kɨ̀ takul təl rɔ go ndukun-
tɨ ɓá dow to-né njènéndubə rəmə, kadmę̨ę̨ to né kɨ́ kɔgɨ kare rəm, ɓá
kunmindɨ ra kullə al rəm. 15 Kdɔtalə ndukun ɓá ree kɨ̀ wɔngɨ lə Lubə
dɔ dow-je-tɨ, ə lo kɨ́ ndukun goto-tɨ lé, kaldɔta kàrè goto-tɨ tɔ. 16 †Adɨ
néndubə kɨ́ Lubə adɨ lé tò kɨ̀ takul kadmę̨ę̨, ə to ramajɨ liə kdɔ kadɨ
kunmindɨ liə lé, tò-né lo tò-é-tɨ kdɔ ta lə nganka Abrakam lay ya; kadɨ
tò kdɔ ta lə-dé dę̨ kɨ́ 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-tɨ ya par al, ngà kadɨ
tò kdɔ ta lə-dé dę̨ lay kɨ́ d'ɔw kɨ̀ kadmę̨ę̨ lə Abrakam kɨ́ to bɔbɨ-ji lay
tɔ, titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né 'panè: 17 «I lé, m'adɨ-i 'to bɔbɨ gin dow-je kɨ́ gay-
gay kɨ́ 'tò nduy-nduy.» Ę̨̃ ya to bɔbɨ-ji lay nɔ̨̃ Lubə-tɨ kɨ́ ę̨ adɨ-é mę̨ę̨-é
kɨ́ to njèkadɨ dow-je kɨ́ d'oy 'təl d'isɨ kəm rəm, njèkadɨ né kɨ́ goto tò
rəm kin. 18 Lé né kɨ́ tuwə kində mę̨ę̨ dɔ-tɨ goto kàrè, Abrakam ɔw kɨ̀

† **3:30** 3:30 Gal 3:20 † **4:3** 4:3 Gal 3:6 † **4:13** 4:13 Gal 3:29 † **4:14** 4:14 Gal 3:18 † **4:16** 4:16 Gal 3:7

nékində mɛ̨̃ dɔ-tɨ liə, ɛ̨ adɨ mɛ̨̃-é Lubə; beɓa ɛ̨ təl-né bɔbɨ gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè: «Nganka-i d'a tò nduy-nduy.» 19 Ɓal Abrakam ɔw ngɔsi kì ɓal ɓu, adɨ ɛ̨ oo rɔ-é kɨ dow kí oy rəm, ɓá Sara kàrè asɨ kojɨ ngon al ngá rəm, ya ngà kadmɛ̨̃ lə Abrakam yay al. 20 Mɛ̨̃ Abrakam ngą̃ adɨ tadɨ dɔ kunmindɨ-tɨ lə Lubə al, ngà kadmɛ̨̃ liə adɨ-é tɔ́gɨ adɨ ulə riɓa dɔ Lubə-tɨ; 21 kdɔ ɛ̨ gə majɨ kí né kí Lubə un mindɨ-é kdɔ ra lé, tɔ́gɨ-é asɨ kadɨ-é ra tɔ. 22 Gin-é kin ɓá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-tɨ.

23 Ngà ta kí 'ndàngɨ 'panè: Lubə ɔr ta dɔ-é-tɨ kinlé, sɔbɨ dɔ Abrakam kì kár-é al; 24 ta kinlé sɔbɨ dɔ-ji jə̨i kí Lubə à kɔr ta dɔ-ji-tɨ kin tɔ, adɨ to jə̨i kí j'adi mɛ̨̃-ji Lubə kí adɨ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ dan dow-je-tɨ kí d'oy. 25 Lubə ilə-é ji dow-je-tɨ adɨ 'tɔl-é kdɔ majal-je lə-ji, ɓá adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ kdɔ kadɨ ta ɔr-né dɔ-ji-tɨ.

5

Né kí ree go kɔrtadɔ-tɨ
1Pi 1:3-9; 1Ją̃ 4:9,10

1 Ə ta kí ɔr dɔ-ji-tɨ kì takul kadmɛ̨̃ kinlé, ra adɨ lapiya tò dan-ji-tɨ kì Lubə, kì kəm rəbɨ kí rɔ 'Ɓaɓe-tɨ lə-ji Jeju Kristɨ. 2 Jeju kí j'adi-é mɛ̨̃-ji kinlé ɓá to kəm rəbɨ kí Lubə ra-né sə-ji majɨ; ramajɨ lə Lubə kinlé jə̨i j'ą̃i mɛ̨̃-é-tɨ njángɨ rəm, ɓá jə̨i j'ɔsi-né gajɨ rɔ-ji kdɔ riɓa lə Lubə kí to nékində mɛ̨̃ dɔ-tɨ lə-ji kin rəm tɔ. 3 Kí boy n̨ą lé, dan kɔ̨̃-je-tɨ kí dum natɨ kàrè, jə̨i j'ɔsi gajɨ rɔ-ji, kdɔtalə jə̨i j'gəi kí̃ kɔ̨̃-je kin ɓá à ree kì kuwə rɔ ngą̃, 4 ə kuwə rɔ ngą̃ à ree kì ką̃ gərərə mɛ̨̃ nąmɛ̨̃-tɨ, ə ką̃ gərərə mɛ̨̃ nąmɛ̨̃-tɨ à ree kì mɛ̨̃ kí kində dɔ-tɨ; 5 ə nékində mɛ̨̃ dɔ-tɨ lə-ji à tò rɔsɔl dɔ-ji-tɨ al, kdɔtalə ndigɨ kí Lubə ndigɨ-ji kinlé, taa mɛ̨̃-ji pəl-pəl kì takul Ndil kí aa njay kí ɛ̨ adɨ-ji. 6 Kdɔ, ndɔkɨ tɔ́gɨ-ji goto ɓəy ya, lokɨ dɔkaglo kí Lubə ɔr asɨ rəmə, Kristɨ oy kdɔ njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al-je. 7 Ngą̃ n̨ą kadɨ dow oy kdɔ ta lə dow kí njururu; njèramajɨ je bè ɓá dɔmajɨ ə dow à kuwə mɛ̨̃-é ngą̃ koy kdɔ ta liə. 8 Ngà né kí tɔjɨ kí Lubə ndigɨ-ji lé ɓá to koy kí Kristɨ oy kdɔ ta lə-ji lokɨ j'toi-né njéramajal-je ya ɓəy. 9 Ə ɓone bè kí ta ɔr dɔ-ji-tɨ kì takul məsɨ-é ngá kinlé ɓá à kajɨ-ji ta wɔngɨ-tɨ kí à ree lé al tɔ ɓəy wa? 10 Kdɔtalə, kí ndɔkɨ j'toi-né njéba-je lə Lubə ɓəy kàrè, ɛ̨ ulə nojɨ natɨ sə-ji kì takul koy lə Ngon-é rəm, ngà ɓone bè kí ɛ̨ ulə nojɨ natɨ sə-ji ngá kinlé, ɓá à kajɨ-ji kì takul kiskəm lə Ngon-é lé al ɓəy wa? 11 Kí boy n̨ą ɓəy lé, jə̨i j'ɔsi gajɨ rɔ-ji kì ri Lubə kì takul 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ kí ɓone bè ulə-ji nojɨ natɨ kì Lubə.

Ta kí sɔbɨ dɔ Adam-je kì Jeju
1Kɔ 15:21-22,45-49,56-57

12 Gangɨ-é kí majal ree-né dɔnangɨ-tɨ kì takul dow káre-rè, ə koy ree-né kì takul majal kinlé, gangɨ-é kin ya koy ree-né dɔ dow-je-tɨ lay, kdɔtalə dow-je lay ya 'ra majal ... 13 Kdɔ, kete ɓəy ɓá kadɨ ndukun tò lé, majal tò dɔnangɨ-tɨ ngá; ngà lokɨ ndukun goto-né ɓəy lé, tidə majal dɔ dow-tɨ goto ɓəy. 14 Ya ngà ulə gin-é dɔ Adam-tɨ nu̱ sar tɛ̨̃-né dɔ Moiyijɨ-tɨ kin ya koy ɔ̨̃ ɓe dɔ dow-je-tɨ; dɛ̨ kí 'ra majal kí̃ taną̃ kì kaldɔta lə Adam kin al kàrè, koy ɔ̨̃ ɓe dɔ-dé-tɨ. Adam lé to takəm dow kí tò kadɨ à ree. 15 Ngà kadkare tò gay kì majal; kdɔ, ta lə majal lə dow káre-rè ya ɓəy ə́ dow-je n̨ą̃ d'oy-né rəm ngà, ramajɨ lə Lubə, kì kadkare liə

kí ree kì takul ramajɨ lə dow káre-rè kí to Jeju Kristɨ lé ɓá, majɨ-é à tò mburukɨ-mburukɨ kdɔ dow-je ṇą̃ al wa? 16 Kadkare kinlé, kandɨ-é tò gay kì majal lə dow káre-rè. Kdɔtalə ta kí gangɨ kí sɔbɨ dɔ majal kí káre-rè lé, ree kì kindəkɔjɨ. Ngà kadkare kí ree go majal-je-tɨ kí ṇą̃ lé, ree kì ta kí kɔr dɔ-tɨ tɔ. 17 Kdɔ ta lə majal lə dow káre-rè, dow kí káre dɛ̃ngɨ bè ya ɓəy ə́ koy ɔ̧̃-né ɓe dɔ dow-je-tɨ lay rəm ngà, dow-je kí d'ingə kadkare kí sɔbɨ dɔ kɔrtadɔ-tɨ, kì ramajɨ kí tò mburukɨ-mburrukɨ kí ban ɓá d'a kisɨ kəm kdɔ kɔ̧̃ ɓe kì takul Jeju Kristɨ kì káre-rè al wa? 18 Adɨ gangɨ-é kí ta lə dow kí káre-rè kí ra majal ya ta kí gangɨ ree-né dɔ dow-je-tɨ lay kinlé, bè ya tɔ ə́ kì takul néra kí njururu lə dow kí káre-rè ya, ta ɔr-né dɔ dow-je-tɨ lay adɨ d'isɨ-né kəm tɔ. 19 Kdɔtalə, titɨ kí, takul təl rɔ go ta-tɨ al lə dow káre-rè ya dow-je ṇą̃ ya 'təl-né njéramajal-je kinlé, bè ya tɔ ə́, kì takul təl rɔ go ta-tɨ lə dow káre-rè ya ta à kɔr-né dɔ dow-je-tɨ ṇą̃ tɔ. 20 Ə ndukun ree kdɔ kadɨ majal ojɨ-ṇą̃ kɨ kete-kete, ngà lo kí majal ojɨ-ṇą-tɨ kɨ kete-kete lé, ramajɨ lə Lubə tò-tɨ mburukɨ-mburukɨ tɔ. 21 Adɨ gangɨ-é kí majal ɔ̧̃-né ɓe kì kəm rəbɨ koy kinlé, gangɨ-é kin ya tɔ ə́ ramajɨ ɔ̧̃-né ɓe kì kəm rəbɨ ta kí kɔr dɔ-tɨ kì takul 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ kdɔ kiskəm kí sartagangɨ tɔ.

Kisɨ kì dɔ taá lə dow kí ta ɔr dɔ-é-tɨ

6

Ramajɨ lə Lubə ɔr dow kɔgɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə majal
Kol 3:1-10

1 Ə kadɨ j'painè ri wa? J'a kisi ká ra majal-tɨ, kdɔ kadɨ ramajɨ tò-né mburukɨ-mburukɨ wa? 2 Ndą̃ bè al! Ndɔkɨ ją̃i j'oyi koy kí gangɨ-ji natɨ kì majal ngá, ngà j'a təli kisi dan majal-tɨ ban ɓəy wa? 3 Są̃i 'gəi kí ją̃i lay kí 'ra-ji batẹ̃m kdɔ kində rɔ natɨ lə-ji kì Jeju Kristɨ lé, to nam ɓá j'nami siə dɔ koy-é-tɨ mẹ̃ẹ̃ batẹ̃m-tɨ al wa? 4 †Ə batẹ̃m kí 'ra-ji lé, to koy kí j'oyi natɨ kì Kristɨ adɨ 'dubɨ-ji natɨ siə, kdɔ kadɨ titɨ kí ẹ̃ tɔsɨ-né ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃ dan dow-je-tɨ kí d'oy kì takul tɔ́gɨ lə Bɔbɨ-é kí ṇą̃ kinlé, ją̃i kàrè, kisɨ-ji kì dɔ-ji taá kin to kisɨ kí sigɨ tɔ. 5 Kdɔtalə kində kí j'indəi rɔ-ji natɨ siə j'oyi gą̃ koy liə kinlé, j'a tɔsi ndəli kindəi lo tẹ̃ẹ̃i titɨ-ṇą̃ siə bè ya tɔ; 6 ją̃i j'gəi kí dajɨ rɔ-ji kí kete lé, 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ natɨ siə, kdɔ kadɨ dajɨ rɔ-ji kí njèramajal kinlé, tokɨ tujɨ-é kɔgɨ; bè kdɔ kadɨ ją̃i j'rai ɓə lə majal gogɨ al ngá. 7 Kdɔtalə dow kí oy lé, majal ɔ̧̃ ɓe dɔ-é-tɨ al ngá.

8 Ə kinə j'oyi natɨ kì Kristɨ rəmə, ją̃i j'adi mẹ̃ẹ̃-ji kí j'a kisi kəm natɨ siə tɔ. 9 Kdɔtalə ją̃i j'gəi kí Kristɨ kí tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃ lé, à təl koy ndą̃ al ngá; koy ɔ̧̃ ɓe dɔ-é-tɨ al ya sar ngá. 10 Koy kí Kristɨ oy lé, oy koy kí sɔbɨ dɔ majal*, ə oy nja káre-rè ya tagangɨ; kisɨ-é kí isɨ kəm ɓone bè kinlé, ẹ̃ isɨ kəm kdɔ ta lə Lubə. 11 Beɓa są̃i ya kì dɔ-si kàrè, kadɨ ooi rɔ-si kɨ dow-je kí d'oy koy kí gangɨ-dé natɨ kì majal bè rəm, ɓá kadɨ ooi rɔ-si kɨ dow-je kí d'isɨ kəm kdɔ ta lə Lubə kì takul nam kí 'nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ bè rəm tɔ. 12 Ə̃n ə́ dajɨ rɔ-si kí à koy kinlé, adi majal ɔ̧̃ ɓe dɔ-tɨ al rəm, ɓá 'təli rɔ-si go ɓo né-je-tɨ liə al rəm tɔ. 13 Iṇ̃əi ngan rɔ-si adi majal kadɨ tokɨ nékatɨ ra né kí njururu al, bè al ngá; ngà iṇ̃əi rɔ-si adi Lubə titɨ dow-je kí d'oy ɓá 'təl d'isɨ kəm bè, ə adi ngan rɔ-si

† **6:4** 6:4 Kol 2:12 * **6:10** 6:10 Ta kí 'panè Kristɨ oy koy kí sɔbɨ dɔ majal kinlé, to ta lə majal liə al, ngà to ta lə majal lə dow-je.

Lubə kadɨ tokɨ nékatɨ lə néra kɨ́ njururu bè. 14 Majal à kɔ̨ ɓe dɔ-si-tɨ
al, kdɔtalə sə̨i isi gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ al, ngà isi gin tɔ́gɨ ramajɨ-tɨ.
15 Ə kadɨ j'painè ri wa? J'a rai majal, kdɔ kisɨ kɨ́ j'isi gin tɔ́gɨ ramajɨ-tɨ,
ɓɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ al wa? Ndą̨ bè al! 16 Sə̨i 'gəi majɨ kɨ́ kinə adi rɔ-si
dow adɨ 'toi ɓə-je liə, kdɔ kadɨ 'təli rɔ-si go ta-tɨ liə rəmə, 'toi ɓə-je lə
dow kɨ́ isi 'təli rɔ-si go ta-tɨ liə kinlé; adɨ kinə 'toi ɓə-je lə majal rəmə,
à tę̨ę koy; ngà kinə 'toi ɓə-je kɨ́ sɔbɨ dɔ təl rɔ go ta-tɨ rəmə, à tę̨ę ta kɨ́
kɔr dɔ-tɨ tɔ. 17 Ngà oiyo kɨ dɔ Lubə-tɨ kdɔtalə sə̨i kɨ́ ndɔkɨ 'toi ɓə-je lə
majal, ya ɓone sə̨i 'təli rɔ-si go néndó-tɨ kɨ̀ mę̨ę-si kɨ́ káre-rè, kɨ̀ gangɨ-é
kɨ́ 'ndó-si-né. 18 Sə̨i lé, tokɨ taa-si ji majal-tɨ kilə-si taá, adɨ sə̨i 'təli ɓə-je
lə néra kɨ́ njururu ngá. 19 M'pa ta kɨ́ dow-tɨ, kdɔ ta lə yay kɨ́ tò dajɨ
rɔ-si-tɨ. Gangɨ-é kɨ́ ndɔkɨ iə̨i-né ngan rɔ-si-je yakɨ 'rai-né ɓə lə né-je
kɨ́ tò nę̨, kɨ̀ néra-je kɨ́ majal, kdɔ kadɨ 'təli-né rɔ-si go ta-tɨ al kinlé,
gangɨ-é kin ya iə̨i ngan rɔ-si yakɨ 'rai-né ɓə lə néra kɨ́ njururu, kdɔ
kadɨ 'təli-né dow-je kɨ́ 'tò tagay tɔ. 20 Kdɔtalə kɨ́ ndɔkɨ 'toi-né ɓə-je lə
majal lé, néra kɨ́ njururu ɔ̨ ɓe dɔ-si-tɨ al. 21 Ə ndɔkɨ lé ri ɓá to kandɨ-si
wa? Kandɨ-si kɨ́ ndɔkɨ lé ɓone bè tò-si rɔsɔl ngá, kdɔtalə to né-je kɨ́ ta
tɔl ta-é to koy. 22 Ngà ɓone bè kɨ́ Lubə taa-si ji majal-tɨ ilə-si taá adɨ 'toi
ɓə-je liə ngá kinlé, kandɨ-si to tò kɨ́ 'tòi tagay, ə ta tɔl ta-é to kiskəm kɨ́
sartagangɨ. 23 Kdɔtalə nékugə dɔji majal to koy; ngà kadkare lə Lubə
to kiskəm sartagangɨ kɨ̀ takul nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ lə-ji Jeju Kristɨ.

7

Ndukun ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ njèkadmę̨ę-tɨ al
Epɛ 5:25-31; Gal 2:19-20

1 M'ɔw kɨ̀ pa sə-si ta sə̨i kɨ́ 'gəi ndukun. Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmę̨ę,
sə̨i 'gəi kɨ́ to dɔkaglo kɨ́ dow isɨ-né kɨ̀ dɔ-é taá kin ya par ɓá ndukun
ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-é-tɨ ya al wa? 2 Beɓa dené kɨ́ taa ngɔw ɓá ngɔbɨ-é isɨ kɨ̀
dɔ-é taá ɓəy lé, ndukun tɔ́-dé natɨ; ngà kinə ngɔbɨ-é oy rəmə, ndukun
kɨ́ tɔ́-dé natɨ lé, ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-é-tɨ al ngá. 3 Ə kinə ngɔbɨ-é isɨ kɨ̀ dɔ-é taá
ɓəy ya ɔw taa dingəm kɨ́ rangɨ rəmə, d'a ɓa-é dené kɨ́ njèra kaya; ngà
kinə ngɔbɨ-é oy rəmə, ndukun ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-é-tɨ al, adɨ lé ę̨ taa dingəm
kɨ́ rangɨ kàrè ę̨ ra kaya al. 4 Bè ya tɔ, ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmę̨ę, sə̨i ya
kàrè, kɨ́ sɔbɨ dɔ ndukun lé, sə̨i oyi natɨ kɨ̀ Kristɨ, kdɔ kadɨ 'toi dow-je
lə dow kɨ́ rangɨ, adɨ 'toi dow-je lə Kristɨ kɨ́ tɔsɨ ndəl ində lo tę̨ę dan
dow-je-tɨ kɨ́ d'oy, kdɔ kadɨ kandɨ-ji tò kdɔ Lubə. 5 Kdɔtalə kɨ́ ndɔkɨ j'isi
j'rai-né ɓə lə dajɨ rɔ-ji ɓəy kinlé, ndukun adɨ ɓo né-je kɨ́ majɨ al ra
ngan rɔ-ji-je rəm, ɓá ra-ji adɨ j'rai né-je kɨ̀ kandɨ-é to koy rəm tɔ. 6 Ngà
ɓone bè kinlé, j'tę̨ęi mę̨ę ndukun-tɨ kɔgɨ, kdɔtalə né kɨ́ ndɔkɨ ra-ji ɓə-tɨ
lé, jə̨i j'oyi koy kɨ́ gangɨ-ji natɨ siə adɨ j'isi j'rai kullə gin tɔ́gɨ-tɨ kɨ́ sigɨ,
kɨ́ to tɔ́gɨ lə Ndil kɨ́ aa njay, ɓɨ j'rai kullə gin tɔ́gɨ-tɨ kɨ́ low kɨ́ to tɔ́gɨ lə
ndukun kɨ́ 'ndàngɨ kin al ngá.

Ndukun ɔr majal dɔ dow-tɨ al

7 Ə kadɨ j'painè ri wa? J'a painè ndukun to majal wa? Ndą̨ bè al! Ngà
kɨ̀ takul ndukun ɓá m'gə-né majal. Kdɔtalə lé m'a gə kɨ́ kəmnda to né
kɨ́ majɨ al al. Ngà pa kɨ́ ndukun panè: «'A ra kəmnda al», kin ɓá m'gə-
né. 8 Ə majal ingə kəm rəbɨ kɨ̀ takul ndukun, ɓá adɨ kəmnda né-je kɨ́
gay-gay ojɨ-né-nə̨ rɔ-m-tɨ; kdɔtalə kinə ndukun goto rəmə, majal to né

kí oy. 9 Mą lé, kí ndɔkɨ ndukun goto-né ɓəy kinlé, m'isɨ kəm; ngà lokɨ
ndukun ree ngá rəmə, majal ɓá isɨ kəm, ə mą m'oy. 10 Beɓa ndukun kí
adɨ dow isɨ kəm lé, mą rəmə, adɨ-m m'oy kɨ koy. 11 Kdɔtalə majal ingə
kəm rəbɨ kɨ takul ndukun ɓá ədɨ-m-né rəm, adɨ m'oy-né rəm. 12 Beɓa
ndukun aa njay, ə tómindɨ Lubə aa njay rəm, tò njururu rəm, ɓá majɨ
rəm. 13 Ə né kí majɨ lé, à təl to gin koy-m ɓəy wa? Ndą bè al! Ngà
majal lé kadɨ tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ kí n'to majal rəmə, ingə kəm rəbɨ kɨ
takul né kí majɨ ɓá adɨ-m m'oy-né, kdɔ kadɨ kɨ takul ndukun lé, majal
tɔjɨ-né tógɨ-é kadɨ 'gə-é-né titɨ kí to majal.
14 Ndukun lé, jǫi j'gəi kí to né kí ị rɔ Ndil-tɨ kí aa njay; ngà mą
m'to njéra né kí dajɨ rɔ-m ɓá ndigɨ kí majal ndogɨ-m adɨ m'to ɓə liə.
15 †Kdɔtalə né kí m'isɨ m'ra lé, to né kí m'gə al. Né kí m'ndigɨ kadɨ m'ra
rəmə m'ra al, ngà né kí m'mbatɨ rəmə, né-é ɓá m'isɨ m'ra. 16 Kinə né
kí m'ndigɨ al ya ɓá m'isɨ m'ra kin rəmə, m'ndigɨ dɔ-tɨ kí ndukun lé
majɨ. 17 Ɓone bè kinlé, né-é kinlé, to mą ɓá m'isɨ m'ra al, ngà to majal
kí tò męę-m-tɨ ɓá isɨ ra. 18 Kdɔtalə m'gə kí né kí majɨ goto męę-m-tɨ,
adɨ goto dajɨ rɔ-m-tɨ. Kdɔ ɓo ra né kí majɨ ra-m ya, ngà kasɨ ɓá m'asɨ ra
al. 19 Né kí majɨ kí m'ndigɨ ra lé m'ra al, rəmə né kí majɨ al kí m'ndigɨ
al kin ɓá m'isɨ m'ra. 20 Kinə né kí m'ndigɨ al ya ɓá m'isɨ m'ra rəmə, to
mą ɓá m'isɨ m'ra al, ngà to majal kí tò męę-m-tɨ lé ɓá isɨ ra. 21 Adɨ lokɨ
m'ndigɨ ra né kí majɨ rəmə, m'ree m'oo kí ndukun kí rangɨ panè: To
majal ɓá ą sə-m nè ngɔsi. 22 Kdɔtalə męę-m-tɨ kəy lé, rɔ-m nəl-m dɔ
ndukun-tɨ lə Lubə, 23 ngà dajɨ rɔ-m-tɨ rəmə, m'oo ndukun kí rangɨ kí
isɨ rɔ kɨ ndukun kí tò tagɨr-tɨ lə-m, ɓá uwə-m ɓə-tɨ adɨ-m m'təl rɔ-m go
ndukun-tɨ lə majal kí tò dajɨ rɔ-m-tɨ. 24 Dangɨ-tɨ kí ban ə́ ra-m bè! Dajɨ
rɔ-m kí isɨ ɔw sə-m kadɨ m'oy kinlé, ną́ ɓá à taa-m ji-é-tɨ kilə-m taá ə́n
wa? 25 Oiyo kɨ dɔ Lubə-tɨ kɨ takul 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ...! Beɓa tagɨr-tɨ
lə-m rəmə, m'to ɓə lə ndukun lə Lubə, ngà dajɨ rɔ-m-tɨ rəmə, m'to ɓə
lə ndukun lə majal.

8

Ta kí gangɨ goto dɔ dow-tɨ kí nam kàdì Jeju-tɨ
Gal 3:13-14; 5:16-25

1 Ə ɓone bè kinlé dow-je kí 'nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ [kí panjiyə-dé to
panjiyə kí go ndigɨ-tɨ lə dajɨ rɔ-dé al, ngà to panjiyə kí go ndigɨ-tɨ lə
Ndil kí aa njay*] lé, ta kí gangɨ goto dɔ-dé-tɨ ngá. 2 Kdɔ ndukun lə Ndil
kí aa njay kí adɨ-ji kiskəm kɨ takul nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ lé, taa-m ji
ndukun-tɨ lə majal, kɨ ji koy-tɨ ilə-m taá ngá. 3 Ə né kinlé, yay kí tò dajɨ
rɔ-ji-tɨ ya ra adɨ tógɨ ndukun asɨ ra al – Ngà Lubə ulə Ngon-é ya adɨ-é
ree un rɔ kí titɨ-ną kɨ rɔ kí njèra majal kin bè ɓá gangɨ-né ta dɔ majal-tɨ
kí tò rɔ dow-tɨ. 4 Lubə ra bè kdɔ kadɨ kəm rəbɨ kɔrtadɔ-tɨ kí ndukun
ɔjɨ kinlé, né-é ra né dɔ-ji jǫi-tɨ kí panjiyə-ji to panjiyə kí go ndigɨ-tɨ lə
Ndil kí aa njay ɓɨ to panjiyə kí go ndigɨ-tɨ lə dajɨ rɔ-ji kin al. 5 Kdɔtalə
dę kí d'isɨ kɨ dɔ-dé taá kɨ go męęndigɨ-tɨ lə dajɨ rɔ-dé lé, męę-dé tò kɨ
dɔ né-je-tɨ lə dajɨ rɔ-dé, ngà dę kí d'isɨ kɨ dɔ-dé taá kɨ go męęndigɨ-tɨ lə
Ndil kí aa njay rəmə, męę-dé tò kɨ dɔ né-je-tɨ lə Ndil tɔ. 6 Ra go ndigɨ-tɨ
lə dajɨ rɔ dow kinlé, tęę koy; ngà ra go ndigɨ-tɨ lə Ndil ɓá to kiskəm

† **7:15** 7:15 Gal 5:17 * **8:1** 8:1 Ta-je kí tò mbunǫ né-tɨ kinlé [...] goto męę mbete-je-tɨ kí dɔsǫy kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ ji-dé kɨ ta grɛkɨ.

rəm, to lapiya rəm. 7 Kdɔtalə né-je kí dajɨ rɔ dow ndigɨ lé ɔsɨ ta Lubə,
kdɔ dajɨ rɔ dow ulə dɔ-é gin tógɨ ndukun-tɨ lə Lubə al, ɓá to né kí à
kasɨ ra al ya sar rəm. 8 Ə dow-je kí d'isɨ gin tógɨ-tɨ lə dajɨ rɔ-dé lé, d'a
nəl Lubə ndą̃ bè al. 9 Ngà są̃i rəmə, isi gin tógɨ-tɨ lə dajɨ rɔ-si al ngá;
ngà isi gin tógɨ-tɨ lə Ndil, kdɔ Ndil Lubə isɨ mę̃ę-si-tɨ; kinə Ndil Kristɨ isɨ
mę̃ę dow-tɨ al lé, dowbé to dow lə Kristɨ al. 10 Kinə Kristɨ isɨ mę̃ę-si-tɨ
lé, tɔgrɔ-tɨ, dajɨ rɔ-si rəmə, oy koy majal ya, ngà Ndil kí aa njay ɓá to
kiskəm lə-si kdɔ kɔr kí ta ɔr dɔ-si-tɨ. 11 †Ə kinə Ndil Lubə kí adɨ Jeju
tɔsɨ ndəl ində lo tę̃ę dan dow-je-tɨ kí d'oy kin isɨ mę̃ę-si-tɨ rəmə, Lubə
kí adɨ Jeju Kristɨ tɔsɨ ndəl ində lo tę̃ę dan dow-je-tɨ kí d'oy kinlé, à kadɨ
dajɨ rɔ-si kí to njèkoy kinlé, isɨ kəm kɨ̀ takul Ndil-é kí isɨ mę̃ę-si-tɨ kin
tɔ. 12 Beɓa ngankɔ̃-m-je kí njékadmę̃ę, kurə tò dɔ-ji-tɨ ya, ngà kę̃ ɓá to
kurə lə dajɨ rɔ-ji ɓá j'a təli rai-né né-je kí ę̃ ndigɨ kin al ngá. 13 Kinə
isi kɨ̀ dɔ-si taá kɨ go mę̃ę̃ndigɨ-tɨ lə dajɨ rɔ-si rəmə, a koyi; ngà kinə ɔri
né-je kí rɔ-si ndigɨ kin kɔgɨ kɨ̀ takul Ndil kí aa njay rəmə, a kisi kəm tɔ.
14 Kdɔ dow-je lay kí Ndil Lubə ɔr nɔ̃-dé lé, 'to ngan lə Lubə. 15 ††Ndil
kí są̃i 'taai mę̃ę-si-tɨ lé, to Ndil kí à ra-si ɓə-tɨ kdɔ kadɨ 'təli 'ɓəli al, ngà
to Ndil kí təl-si ngan lə Lubə-tɨ ə kɨ̀ takul-é ɓá j'isi j'painè ta kɨ̀ ndi-ji
kí boy j'painè: Aba! Bɔbɨ-m! 16 Ndil kí aa njay ya kɨ̀ dɔ-é pa ta kí dɔ-tɨ
adɨ ndil-ji panè j'toi ngan lə Lubə ya.† 17 Ə kinə j'toi ngan-é rəmə, j'toi
njénéndubə-je, adɨ j'toi njénéndubə-je lə Lubə; ə j'toi njénéndubə-je
natɨ kɨ̀ Kristɨ tɔ; kdɔtalə j'ingəi kɔ̃ natɨ siə adɨ j'a kingəi riɓa natɨ siə
tɔ.

Riɓa kí à ree
Ją̃ 10:27-30

18 Mą̃ m'oo kí kɔ̃-je kí j'isi j'ingəi dɔkaglo-tɨ kí nè kinlé, à kasɨ-ną̃
kɨ̀ riɓa kí tò kadɨ ndɔ-é j'ubəi majɨ-é kin al ya sar. 19 Ə nékində-je
lə Lubə lay ya d'isɨ 'ngəbɨ pèrèrè kdɔ koo tɔjɨ kí Lubə à tɔjɨ ngan-é
ndaa-tɨ rəsɨ. 20 Kdɔtalə nékində-je lé, né-je kí mę̃ę wəy kare ya ɔ̃ ɓe
dɔ-dé-tɨ – ə to mę̃ę̃ndigɨ lə-dé al, ngà to Lubə ya ɓá ndigɨ bè – 21 ngà
kę̃ ɓá ę̃ adɨ-dé nékində mę̃ę dɔ-tɨ tɔ. Adɨ nékində-é-je kí káre kinlé
ya, Lubə à kɔr-dé kɔgɨ ɓə-tɨ lə tógɨ kí ɔw kɨ̀ tujɨ-dé, kdɔ kadɨ d'isɨ kɨ̀
mę̃ę̃nda kąy dan riɓa-tɨ natɨ kɨ̀ ngan-é. 22 Ə jąi j'gəi kí sar ɓone bè
kàrè, nékində-je lay ya d'ingə kɔ̃, adɨ d'isɨ 'tumą̃ tokɨ dené kí ndo ra-é
kin bè. 23 †Ə to nékində-je kin kɨ̀ kár-dé al, jąi kí j'ingəi Ndil kí aa njay
kí tokɨ né kí dɔsąy kí Lubə adɨ-ji kɨ taá mɔkɨ kin kàrè, j'isi j'tumą̃i mę̃ę-
ji-tɨ, j'isi pèrèrè j'ngəbi-né təl-ji ngan lə Lubə, kɨ̀ taa kilə taá kí sɔbɨ dɔ
rɔ-ji. 24 Kdɔtalə kajɨ rəmə j'aji, ngà to ɓá to nékində mę̃ę dɔ-tɨ ɓəy. Ə
nékində mę̃ę dɔ-tɨ kí dow oo kɨ̀ kəm-é lé, to nékində mę̃ę dɔ-tɨ al ngá;
né kí dow oo kɨ̀ kəm-é lé, se à kində mę̃ę-é dɔ-tɨ ɓəy wa? 25 Ngà kinə
né kí j'ooi kɨ̀ kəm-ji al ya j'indəi mę̃ę-ji dɔ-tɨ lé, j'a kuwəi rɔ-ji ngą̃ kdɔ
ngəbi-né né-é. 26 Bè ya tɔ ə́ Ndil kí aa njay ree ra sə-ji dɔ yay-tɨ lə-ji,
kdɔtalə jąi j'gəi né kí tuwə kadɨ j'dəji Lubə mę̃ę ta-je-tɨ kí j'isi j'pai siə
al. Ngà Ndil kí aa njay ya kɨ̀ dɔ-é pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-ji kɨ̀ ta-je kí ę̃
ilə-né mę̃ę-é kɨ kilə pu̱u̱; 27 rəmə Lubə kí njètən mę̃ę dow-je lé gə né
kí Ndil kí aa njay ndigɨ, ə né kí mę̃ę Lubə ndigɨ ɓá Ndil kí aa njay dəjɨ
kdɔ ta lə njékaa njay-je. 28 Adɨ jąi j'gəi kí né-je lay ya ra-né kdɔ majɨ

† **8:11** 8:11 1Kɔ 3:16 † **8:15** 8:15 Gal 4:5-7 † **8:15** 8:15 Mar 14:36; Gal 4:6 † **8:16** 8:16 Ją̃ 1:12 † **8:23** 8:23 2Kɔ 5:2-4

lə dow-je kí 'ndigɨ Lubə, kí ɛ̨ ɓa-dé kí go kɔjra-tɨ liə. 29 Kdɔtalə dɛ̨ kí
ɛ̨ gə-dé kete lé ɓá, ɛ̨ uwə dɔ-dé, kdɔ kadɨ 'titɨ-na̰ kɨ̀ Ngon-é bè tɔ; bè
kdɔ kadɨ Ngon-é lé ɓá to dɔdər kosɨ ngankɔ̰-é-je kí njékadmɛ̨ɛ̨-je. 30 Ə
dɛ̨ kí ɛ̨ uwə dɔ-dé kete lé ɓá, ɛ̨ ɓa-dé tɔ; ə dɛ̨ kí ɛ̨ ɓa-dé lé ɓá, ɛ̨ ɔr ta
dɔ-dé-tɨ tɔ; ə dɛ̨ kí ɛ̨ ɔr ta dɔ-dé-tɨ lé ɓá, ɛ̨ ulə riɓa dɔ-dé-tɨ tɔ.

Né kí à gangɨ-ji natɨ kɨ̀ ndigɨ kí Lubə ndigɨ-ji kin goto

31 Ta ri ɓəy ɓá j'a pai dɔ ta-je-tɨ kinlé wa? Kinə Lubə nà̰y sə-ji lé,
ná̰ à kilə katɨ kəm-ji-tɨ wa? 32 Lubə kí taa dɔ Ngon-é al, ngà ḭnə-é adɨ
'tɔl-é kdɔ ta lə-ji lay lé, à kadɨ-ji né-je lay natɨ kɨ̀ Ngon-é kɨ̀ takul̰ ramajɨ
liə al kdɔ ri wa? 33 Dow-je kí Lubə mbətɨ-dé lé, ná̰ à kilə ta dɔ-dé-tɨ
wa? Lubə ya ɔr ta dɔ-dé-tɨ! 34 Ná̰ à gangta dɔ-dé-tɨ wa? Jeju Kristɨ oy;
kí boy na̰ ɓəy lé, ɛ̨ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨, ɔw isɨ dɔ jikɔl Lubə-tɨ, isɨ pa
siə ta kdɔ̰ ta lə-ji! 35 Ndigɨ kí Kristɨ ndigɨ-ji kinlé, ná̰ à kasɨ gangɨ-ji natɨ
siə wa? Se kɔ̰ kí dum natɨ wa? Əse mɛ̨ɛ̨ gangɨ man, əse kulə kəm-na̰
ndoo, əse ɓo, əse kɔw kutɨ dum, əse tujɨ, əse kiyərɔ wa? 36 Kdɔ 'ndàngɨ
'panè:
Ta lə-i ɓá d'a̰-né ká tɔl-ji-tɨ kɨ̀ ndɔ-je lay.
Dow-je 'ra-ji tokɨ batɨ-je kí d'isɨ d'ɔw sə-dé lo tɔl-dé-tɨ kin bè.

37 Ngà mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay kinlé, jə̰i j'toi njétətɨ rɔ tətɨ kí ngə̰ na̰ kɨ̀ takul-
é ɛ̨ kí to njèndigɨ-ji lé. 38 Kdɔ mə̰ m'gə majɨ kí né kí à gangɨ-ji natɨ siə
goto, adɨ to koy, əse kiskəm, əse malayka-je, əse ndil-je kí majɨ al, əse
né kí ɓone, əse né kí ɔw ree kɨ ree ɓəy, 39 əse tɔ́gɨ-je, əse nékində-je
kí taá, əse nékində-je kí nangɨ, əse né-je lay ya kí Lubə ra kinlé, né
kí à kasɨ gangɨ-ji natɨ kɨ̀ ndigɨ kí Lubə ndigɨ-ji kdɔ nam kí j'nami kàdɨ̀
'Baɓe-tɨ lə-ji Jeju Kristɨ kin ya goto.

Israyel-je kɨ̀ gin dow-je kí rangɨ

9

Lubə mbətɨ Israyel-je kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ liə

1 M'ɔw kɨ̀ pa ta kí tɔgrɔ-tɨ kdɔ nam kí m'nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ, adɨ m'ədɨ
ta al ə Ndil kí aa njay kàrè adɨ mɛ̨ɛ̨-m usɨ nangɨ dɔ-tɨ pɔ̰ rəm. 2 Rɔ-m
atɨ-m kana̰na̰ ə mɛ̨ɛ̨kɔ̰ lə-m ɔw kɨ kete-kete. 3 Kdɔtalə m'ndingə kadɨ
mə̰ ɓá ndɔ̰l tò dɔ-m-tɨ ə gangɨ-m natɨ kɨ̀ Kristɨ, kdɔ ta lə ngankɔ̰-m-je
kí kojɨ-tɨ, 4 kí 'to israyel-je. Dɛ̨ lé né-je kí tò kdɔ-dé to təl kí Lubə təl-dé
ngan-é-tɨ rəm, to riɓa rəm, kulənojɨ-je rəm, ndukun rəm, pole Lubə
rəm, ɓá to kunmindɨ-je liə rəm, 5 ɓá ka-dé-je rəm; ə to kí Kristɨ* to
dow kinlé, gin kojɨ kin ɓá d'ojɨ-é-tɨ, ə ɛ̨ isɨ dɔ né-je-tɨ lay, ɛ̨ to Lubə kí
kɔsgajɨ tò dɔ-é-tɨ sartagangɨ. Amɛ̨n!

6 Se ta lə Lubə təl né kí kɔgɨ kare wa? Ndə̰ bè al! Kdɔ dɛ̨ lay kí 'to gin
Israyel lé, 'to Israyel-je lay al. 7 Kdɔ ngan lə Abrakam lay ɓá 'to ngan-é-
je al; ngà Lubə panè: «Kɨ̀ takul Isakɨ ɓá i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i
à tò dɔ-dé-tɨ.» 8 Mɛ̨ɛ̨ ta lé ɓan: Ngan-je kí kojɨ-dé kɨ kojɨ bè kin ɓá 'to
ngan lə Lubə al, ngà ngan-je kí d'ojɨ-dé kí go kunmindɨ-tɨ ɓá d'oo-dé kɨ
ngan-é. 9 Kdɔtalə ta kí to kunmindɨ lé ɓan: «Kal kàdɨ̀ bè ya m'a ree ə
Sara à kojɨ ngon kí dingəm.»† 10 Ḛ kin par al, go-tɨ, Rebeka kàrè ndan
ndungə-je lə ka-ji Isakɨ tɔ; 11 ə ngan-je lé kàrè d'ojɨ-dé al ya ɓəy, ɓá dɛ̨

* **9:5** 9:5 Kristɨ lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. † **9:9** 9:9 Kgn 18:10

'ra né kɨ́ majɨ-je, né kɨ́ majal-je al ɓəy; bè ya kàrè, kadɨ kɔjra lə Lubə
tò-né lo tò-é-tɨ kɨ go mbətɨ-tɨ kɨ́ ɛ̨ mbətɨ dow-je kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ liə ɓɨ kdɔ
kullə ra dow al kinlé – 12 ɛ̨ idə Rebeka panè: «Njètɛ̨ɛ̨ kete à ra ɓə lə
njètɛ̨ɛ̨ gogɨ; 13 gangɨ-é kɨ́ ndàngɨ-né 'panè: “M'ndigɨ Jakobɨ ə m'ɔsɨ ta
Esuwa.”»

Lubə mbətɨ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al

14 Ə kadɨ j'painè ri wa? Lubə to njèra né kɨ́ njururu al wa? Ndã
bè al! 15 Kdɔtalə ɛ̨ idə Moiyijɨ panè: M'a koo kəmtondoo lə dow kɨ̃́
m'ndigɨ koo kəmtondoo liə ə ta à kɔ̃ mɛ̨ɛ̨-m kdɔ dow kɨ́ m'ndigɨ kadɨ
ta ɔ̃ mɛ̨ɛ̨-m kdɔ ta liə. 16 Adɨ to ta lə mɛ̨ɛ̨ndigɨ lə dow al rəm, to ta
lə tɔ́gɨ-é al rəm, ngà to ta lə Lubə kɨ́ njèkoo kəmtondoo. 17 Kdɔ mɛ̨ɛ̨
mbete-tɨ kɨ́ aa njay lé, Lubə idə Paraɔ̃ panè: I ya m'ində-i ngar bè kdɔ
kadɨ m'ɔjɨ-né tɔ́gɨ-m rɔ-i-tɨ ə kadɨ ri-m ɓá-né kɨ̀ dɔnangɨ lay. 18 Adɨ Lubə
lé, oo kəmtondoo lə dow kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ ndigɨ liə rəm, ɓá mɛ̨ɛ̨ ndigɨ liə ya adɨ
mɛ̨ɛ̨ dow ndə-né rəm tɔ.
19 Ə i 'a dəjɨ-m panè: Lubə gangta dɔ dow-tɨ kdɔ ri ɓəy wa? Kdɔtalə
nã́ ɓá à kɔgɨ Lubə ra mɛ̨ɛ̨ndigɨ liə wa? 20 Ə i dow ya bè lé, i to nã́
ɓã́ kadɨ 'najɨ Lubə ta-tɨ wa? Bã́y kɨ́ kubə à dəjɨ njèkubə-é panè: «Kdɔ
ri ɓá i 'ubɨ-m bè wa» al. 21 Njèkubə né ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ anjɨ-tɨ, adɨ anjɨ
kɨ́ mbɔ̃y kɨ́ káre-rè kin ya à kubə-né bã́y kɔ̃molé rəm, ɓá à kubə-né
bã́y ra kullə-je kɨ́ kare rəm tɔ al wa? 22 Ə Lubə lé, ndigɨ tɔjɨ wɔngɨ liə
rəm, ndigɨ kadɨ 'gə tɔ́gɨ-é rəm, ya ngà ɛ̨ ilə mɛ̨ɛ̨-é dɔ madɨ-é-tɨ kilə kɨ́
tɔgrɔ-tɨ isɨ dɔ-tɨ kɨ̀ dow-je kɨ́ wɔngɨ ra-é dɔ-dé-tɨ ə to dɛ̨ kɨ́ tò kadɨ 'tujɨ
kɔgɨ. 23 Ɛ̃ ra bè kdɔ tɔjɨ-né riɓa liə kɨ́ nã̃ ndaa-tɨ rəsɨ kɨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́ ɛ̨
oo kəmtondoo lə-dé ə uwə dɔ-dé kete kadɨ d'ubə majɨ riɓa liə lé. 24 Ə
ta kinlé, to ta lə-ji jã̃i kɨ́ ɛ̨ ɓa-ji dan jipɨ-je-tɨ par al, ngà dan dow-je-tɨ kɨ́
'to jipɨ-je al rəm tɔ, 25 titɨ kɨ́ ɛ̨ pa-né mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ lə Oje panè:
«Dɛ̨ kɨ́ 'to gin dow-je lə-m al ya, m'a ɓa-dé gin dow-je lə-m
ə dɛ̨ kɨ́ m'ində-dé dan kəm-m-tɨ al ya,
m'a ɓa-dé dow-je kɨ́ m'ində-dé dan kəm-m-tɨ.»
26 «Ə lo kɨ́ ɛ̨ ɓá d'idə-dé-tɨ 'panè:
“Sã̃i 'toi gin dow-je lə-m al kin kàrè
d'a ɓa-dé ngan lə Lubə kɨ́ njèkisɨ kəm titɨ ngá rəm.”
27 Ejay kàrè pa ta kɨ́ dɔ Israyel-tɨ panè:
“Lé kɔr ngan lə Israyel à tò titɨ nangra kɨ́ babo-tɨ bè ya kàrè,
dɛ̨ kɨ́ madɨ-je ya par ɓá d'a kajɨ.”
28 Kdɔtalə né kɨ́ 'Ɓaɓe pa ta-é lé,
kalangɨ bè ya ɛ̨ à ra né-é kɔr njutɨ dɔnangɨ-tɨ.
29 Ə Ejay lé ya ndɔkɨ pa ɓəy panè:
“Kinə 'Ɓaɓe kɨ́ njèkosɨ njérɔ-je iã̃nə ndəgɨ ka-ji-je al lé,
j'a təli titi-nã̃ kɨ̀ ɓebo Sɔdɔm kɨ̀ ɓebo Gɔmɔr bè.”»

Israyel-je, kɨ̀ néra kɨ́ njururu kɨ́ à ree kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨
Rɔm 3:19-29; Gal 3:8-14,21-29

30 Ə kadɨ j'painè ri wa? Dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al kɨ́ ndɔkɨ 'sangɨ ta kɨ́
kɔr dɔ-tɨ al ya, ɔ́ d'ingə ta kɨ́ kɔr dɔ-tɨ – ə to ta kɨ́ kɔr dɔ-tɨ kɨ́ ree kɨ̀ kəm
rəbɨ kadmɛ̨ɛ̨ – 31 ngà Israyel-je kɨ́ 'sangɨ ta kɨ́ kɔr dɔ-tɨ kɨ̀ kəm rəbɨ təl
rɔ go ndukun-tɨ lé, d'ingə al. 32 Kdɔtalə ri wa? Kdɔ dɛ̨ 'sangɨ kɨ̀ kəm

rəbɨ kadmɛ̨ɛ̨ al, ngà kɨ̀ kəm rəbɨ kullə ra-dé-je. Dɛ̨ 'tugə nja-dé ər-tɨ kɨ́
njètugə dow-je jigɨ-tɨ, 33 titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né 'panè:
Yən, ər kɨ́ njètugə nja dow-je,
ər kɨ́ njèkadɨ dow-je d'usɨ lé m'ində ɓebo Siyɔ̨̃-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃.
Ə dow kɨ́ adɨ-é mɛ̨ɛ̨-é lé, rɔsɔl à tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ al.

10

1 Ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, ndingə rɔ lə-m kɨ́ ɲa̰, kɨ̀ ta kɨ́ m'pa kɨ̀
Lubə kdɔ ta lə Israyel-je lé, to ta kadɨ d'ajɨ. 2 Kdɔ m'pa ta lə-dé majɨ kɨ́
dɛ̨ lé rɔ-dé tungə pilingɨ kdɔ Lubə, ngà rɔtungə lə-dé lé ɓá négə goto-
tɨ. 3 Kdɔ dɛ̨ 'gə kəm rəbɨ kɨ́ Lubə ɔr-né ta dɔ dow-tɨ al ə dɛ̨ ya 'sangɨ
kadɨ d'ɔjɨ kəm rəbɨ kɔrtadɔ-tɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ-dé, adɨ 'təl rɔ-dé go kəm rəbɨ
kɔrtadɔ-tɨ lə Lubə al; 4 kdɔtalə Kristɨ ya to tɔl ta ndukun, kdɔ kadɨ
Lubə ɔr-né ta dɔ dow-tɨ kɨ́ rá-rá kɨ́ adɨ mɛ̨ɛ̨-é. 5 Beɓa Moiyijɨ ndàngɨ
ta sɔbɨ dɔ kɔrtadɔ-tɨ kɨ́ ree kɨ̀ takul ndukun panè: «Dow kɨ́ təl rɔ-é go
ndukun-tɨ rəmə, à kisɨ kəm kɨ̀ takul ndukun.»* 6 Ngà ooi, kəm rəbɨ kɨ́
kɔrtadɔ-tɨ ree-né kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ lé 'pa ta kɨ́ dɔ-tɨ 'panè: «'Pa mɛ̨ɛ̨-i-tɨ
'panè: “Na̰ ɓá à kɔw dɔra̰-tɨ wa” al. Kdɔ Kristɨ ḭ dɔra̰-tɨ ree nangɨ nè
ngá. 7 Əse: “Na̰ ɓá à kur nangɨ boleɓe-tɨ kɨ́ sɔ̨̃y-é goto wa” al? Kdɔ
Kristɨ ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy ngá.» 8 Ə 'pa ta kɨ́ dɔ-tɨ 'panè
ri wa? Ta tò ngɔsi sə-i, tò ta-i-tɨ, tò mɛ̨ɛ̨-i-tɨ. Ə to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨
kinlé ɓá jɛ̨ j'ilə mbɛ̨-é. 9 Kinə 'pa ta-i-tɨ rəsɨ 'panè Jeju to 'Ɓaɓe ə kinə
'adɨ mɛ̨ɛ̨-i adɨ 'gə majɨ kɨ́ Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ
kɨ́ d'oy rəmə, 'a kajɨ. 10 Kdɔtalə kadmɛ̨ɛ̨ ɓá ta ɔr-né dɔ dow-tɨ ə ta kɨ́
dow pa ta-é-tɨ rəsɨ ɓá à kajɨ-né, titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa
njay 'panè: 11 «Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ adɨ-é mɛ̨ɛ̨-é lé, rɔsɔl à tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ al.»
12 Adɨ kɔr kəm dow goto dan jipɨ-je-tɨ kɨ̀ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al: Dɛ̨ lay
ya 'Ɓaɓe lə-dé tokɨ káre-rè, ɛ̨ ya to njèkadɨ majɨ ur dow-je kɨ́ njénɔ̨̃
ɓa-é. 13 Kdɔ dow kɨ́ rá-rá ya nɔ̨̃ ɓa 'Ɓaɓe lé, à kajɨ. 14 Dow kɨ́ dɛ̨ d'adɨ-é
mɛ̨ɛ̨-dé al lé, d'a nɔ̨̃ ɓa-é ban wa? Ə dow kɨ́ dow pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ adɨ
d'oo al lé, d'a kadɨ-é mɛ̨ɛ̨-dé ban wa? Ə dow kɨ́ njèkilə mbɛ̨ ta liə goto
lé, d'a koo ta liə ban wa? 15 Ə d'ulə dow-je al lé, d'a kilə mbɛ̨-é ban
wa? Beɓa 'ndàngɨ 'panè: «Njiyə lə njékilə mbɛ̨ Poyta-je kɨ́ Majɨ lé to
né kɨ́ majɨ koo na̰†.»
16 Ngà dɛ̨ lay ɓá 'təl rɔ-dé go Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ lé al. Gangɨ-é kin ɓá
Ejay pa-né panè: «'Ɓaɓe, ta-je kɨ́ j'idə-dé kinlé na̰ ɓá oo adɨ to ta kɨ́
tɔgrɔ-tɨ wa?»
17 Adɨ kadmɛ̨ɛ̨ lé ree kɨ̀ kəm rəbɨ ta kɨ́ koo ə ta kɨ́ koo ree kɨ̀ kəm rəbɨ
ta lə Kristɨ.
18 Ə m'dəjɨ rɔ-m ta m'panè: Se d'oo ndi-dé al wa? Tɔgrɔ-tɨ, d'oo ya.
Ndi-dé lé ɔw kɨ̀ lo lay
ə ta-je lə-dé ɔw sar tɛ̨ɛ̨ sɔ̨̃y dɔnangɨ-tɨ.‡
19 Ngà m'dəjɨ rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je 'gə al wa? Moiyijɨ ya to
dow kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ panè:
M'a kadɨ jangɨ ra-si dɔ gin dow-je-tɨ kɨ́ d'asɨ né al;
kəm rəbɨ kɨ́ rɔ gin dow-je-tɨ kɨ́ rangɨ kɨ́ 'gə né al,
ɓá m'a kadɨ wɔngɨ ra-si-né.
20 Ə Ejay rəmə ɔw sar ya panè:

---

* **10:5** 10:5 Mbl 18:5 † **10:15** 10:15 Eja 52:7 ‡ **10:18** 10:18 Pa 19:5

Dow-je kí ndɔkɨ 'sangɨ-m mą̰ Lubə al ɓá m'adɨ d'ingə-m rəm,
dow-je kí usɨ-dé dɔ-m-tɨ al ya m'adɨ-dé 'gə-m rəm.
21 Ngà kí sɔbɨ dɔ Israyel-je lé, Lubə panè:
Ndɔ-je lay ya m'ulə ji-m kɨ rɔ gin dow-je-tɨ
kí njétəl rɔ-dé go ta-tɨ al kí 'to njédɔngą̰-je kin.

11

Lubə mbatɨ gin dow-je liə al

1 †M'dəjɨ rɔ-m ta m'panè: Se Lubə mbatɨ gin dow-je liə wa? Ndą̰
bè al! Kdɔtalə mą̰ kàrè m'to Israyel, ngonka Abrakam, kí ginkojɨ-tɨ lə
Benjamę̰. 2 Lubə mbatɨ gin dow-je liə kí ę̰ mbətɨ-dé kete kin al. Ta kí
mę̰ę̰ mbete-tɨ kí aa njay, lo-tɨ kí Eli pa ta-tɨ səkɨ-né Israyel-je ta Lubə-tɨ
lé 'gəi ya al wa? Ę̰ panè: 3 "Baɓe, dę̰ 'tɔl njépata-je kí ta-i-tɨ, 'tɔɔ logugɨ
né-je lə-i nangɨ rum-rum; mą̰ ya kɨ̀ kar-m ə́ m'nąy̰, ə́ 'sangɨ kadɨ 'tɔl-m.
4 Ə ta ri ə́ Lubə ilə-é-tɨ wa? M'ngəm dow-je lə-m ɓudɔgɨ lo siri kí d'ɔsɨ
məkəjɨ-dé nangɨ nɔ̰̀ magɨ Baal-tɨ al. 5 Bè ya tɔ, mę̰ę̰ ndɔ-je-tɨ kí ɓone
kàrè, ndəgɨ dow-je kí Lubə mbətɨ-dé kí go ramajɨ-tɨ liə d'isɨ nɔ̰̀ɔ̰̀. 6 Ngà
kinə ę̰ mbətɨ-dé kɨ̀ takul ramajɨ liə rəmə, tò kɨ̀ takul kullə ra-dé-je al
ngá. Bè al rəmə, ramajɨ lé à to ramajɨ ɓəy ɓan wa? [Ə kinə ę̰ mbətɨ-dé
kɨ̀ takul kullə ra-dé-je rəmə, sé to ramajɨ ɓəy ɓan wa? Ngà kinə tò
kɨ̀ takul ramajɨ rəmə, kullə ra dow to né madɨ al ngá.*] 7 Ri ɓá ra né
wa? Né kí Israyel sangɨ lé, ę̰ ingə al, ngà dę̰ kí 'mbətɨ-dé ɓá d'ingə;
ndəgɨ-dé-je rəmə mę̰ę̰-dé ndəə, 8 titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè:
Lubə adɨ-dé tagɨr kí ɔy diriri rəm,
adɨ kəm-dé oo lo al rəm,
adɨ mbi-dé oo ta al rəm,
sar tę̰ę̰-né ndɔ-tɨ kí ɓone.
Ə Dabidɨ panè:
9 Kadɨ nékuso rɔnəl lə-dé ya
təl gum kuwə-dé rəm,
bandɨ kuwə-dé rəm,
kəm rəbɨ kusɨ lə-dé rəm,
kdɔ kadɨ to kindəkɔjɨ lə-dé!
10 Kadɨ lo ndul kəm-dé-tɨ ndɨ̰-ndɨ̰ kadɨ d'oo lo al!
Lubə, 'ra-dé adɨ 'mą̰ą̰ kɔngɨ-k̃ɔngɨ ya par-par!

Kajɨ lə dę̰ kí 'to jipɨ-je al kɨ̀ kiną̰ə panjiyə kí majal lə Israyel-je ndɔ kí dɔbəy-tɨ

Mat 21:40-43; Epɛ 2:7-13

11 M'ndəjɨ rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je lé 'tugə nja-dé né-tɨ kdɔ kusɨ
riw wa? Ndą̰ bè al! Ngà, kɨ̀ takul kaldɔta lə-dé ɓá dow-je kí 'to jipɨ-je
al d'ingə-né kajɨ, kdɔ kadɨ jangɨ ra-né jipɨ-je. 12 Ə kinə kaldɔta lə jipɨ-je
təl gin majɨ lə dow-je kí dɔnangɨ-tɨ, ə kusɨ lə-dé təl gin majɨ lə dow-je kí
'to jipɨ-je al lé, kɨ̰ taá lə-dé ɓikti lay ə à majɨ ban ə́n wa? 13 Adɨ m'idə-si,
sə̰i kí 'toi jipɨ-je al: Mą̰ lé m'to njèkɔwkulə dan dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al
ə mą̰ m'ilə kujɨ dɔ kullə-tɨ lə-m. 14 Bè kdɔ kadɨ, dɔmajɨ ə m'adɨ jangɨ ra
dow-je kí gin kojɨ-tɨ lə-m ə kadɨ dę̰ kí madɨ-je d'ajɨ-né. 15 Ə kinə kɔr kí
d'ɔr-dé kí rangɨ kin ɓá to gin kulə kí Lubə ulə-né nojɨ natɨ kɨ̀ dow-je kí

† **11:1** 11:1 Plp 3:5 * **11:6** 11:6 Ta-je kí tò mbunə̰ né-tɨ kinlé [...] goto mę̰ę̰ mbete-je-tɨ kí dɔsą̰y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

dɔnangɨ-tɨ lé, təl ree sə-dé gogɨ à tò ban ə́n wa? À to tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ dan
dow-je-tɨ kí d'oy! 16 Ə kinə mbə̀ kí dɔsa̰y ya tokɨ kadɨ Lubə lé, ndəgɨ
nduji lay kí 'lɔ̰y lé kàrè to 'liə tɔ; ə kinə njirəkagɨ tokɨ kadɨ Lubə lé,
balkəm-é kàrè to 'liə tɔ. 17 Ngà kinə 'tɔr balkəmkagɨ-je kí madɨ, ə i kí
to kagɨ Olibiye kí wale†, ɓá 'tiɲə-i tó-dé-tɨ, adɨ a̰ dɔ njirəkagɨ Olibiye-tɨ
kí ma̰ kí ma̰ rəm, ingə man-é rəm lé, 18 'ində kàdì-i kì balkəmkagɨ-é-je
al. Ə lé i ində kàdì-i kàrè, kadɨ 'gə kí to i ɓá njirəkagɨ a̰ dɔ-i-tɨ al, ngà to
i ɓá 'a̰ dɔ-é-tɨ. 19 I rəmə 'a panè: 'Tɔr balkəmkagɨ-je ɓá 'tiɲə-m tó-dé-tɨ.
20 To tó-é ya; 'tɔr-dé kɔgɨ kdɔ kadmɛ̨ɛ̨ al lə-dé, ə i rəmə 'a̰ dɔ kagɨ-é-
tɨ kɨ takul kadmɛ̨ɛ̨. 'Ində kàdì-i al, ngà ɓəl ɓá kadɨ i 'ɓəl. 21 Kdɔtalə
kinə balkəmkagɨ-je kí lo ma̰-dé-tɨ nṵ ya, Lubə ngəm-dé al kin rəmə, i
kàrè à ngəm-i nda̰ al ya tɔ. 22 Kadɨ 'gə mɛ̨ɛ̨majɨ, kì nga̰ lə Lubə: Ɛ̨ nga̰
kì dow-je kí d'usɨ, ə kinə 'a̰ njángɨ dɔ mɛ̨ɛ̨majɨ-tɨ liə kin rəmə, ɛ̨ à ra
sə-i majɨ; bin al rəmə, i kàrè d'a kɔr-i kɔgɨ tɔ. 23 Dɛ̨ ya kàrè kinə d'isɨ
dan mɛ̨ɛ̨ndə-tɨ lə-dé al lé, d'a təl tiɲə-dé kàdì kagɨ-tɨ lé gogɨ tɔ; kdɔtalə
Lubə ɔw kì tógɨ kdɔ kadɨ təl tiɲə-dé sigɨ gogɨ. 24 Ə i kí 'tugə-i dɔ kagɨ
olibiye-tɨ kí ubə wale ɓəy ə́ 'tiɲə-i kàdì kagɨ olibiye-tɨ kí ma̰-é kí ma̰,
lo-tɨ kí lé 'a ka̰-tɨ al, ngà dɛ̨ kí 'to balkəmkagɨ-je kí ma̰-dé kí ma̰ ya kete
kinlé ɓá d'a təl tiɲə-dé dɔ kagɨ-dé-tɨ gogɨ al kdɔ ri wa? 25 Ngankɔ̰-m-
je kí njékadmɛ̨ɛ̨, m'ndigɨ kadɨ m'adɨ-si 'gəi né kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kinlé,
kdɔ kadɨ ooi rɔ-si kɨ njégosɨ-je al: Kəl Israyel-je kí madɨ mɛ̨ɛ̨-dé ndə
sar kadɨ dow-je kí 'to jipɨ-je al ɓikti lay d'andɨ-né dan-dé-tɨ. 26 Beɓa
Israyel-je lay ya d'a kajɨ, titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè:
Njètaa dow-je kilə-dé taá à kɨ̰ ɓebo Siyɔ̰-tɨ.
Ɛ̨ à kiɲə kaldɔta-je lə dow-je kí ginkojɨ-tɨ lə Jakobɨ kɔgɨ.
27 Ə lokɨ m'ɔr majal-je lə-dé kɔgɨ lé, ɛ̨ ɓá à to nojɨ kí m'ulə natɨ sə-dé.
28 Kí sɔbɨ dɔ Poyta kí Majɨ rəmə, dɛ̨ 'to njéba-je lə Lubə kdɔ ta lə-si,
ngà kí sɔbɨ dɔ mbətɨ rəmə, ɛ̨ ində-dé dan kəm-é-tɨ kì takul bɔbɨ-dé-je.
29 Kdɔ kadkare lə Lubə, kì ɓa liə lé, tò lo tò-é-tɨ. 30 Titɨ kí sa̰i ya kàrè
ndɔkɨ 'təli rɔ-si go ta-tɨ lə Lubə al ə takul təl rɔ go ta-tɨ al lə-dé ɓá Lubə
oo-né kəmtondoo lə-si lé, 31 bè ya tɔ, dɛ̨ ya kàrè, kí ngɔsnè-tɨ kinlé təl
rɔ go ta-tɨ al lə-dé ɓá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si, beɓa dɛ̨ ya kàrè
[ngɔsnè]‡ Lubə oo kəmtondoo lə-dé tɔ. 32 Kdɔ Lubə adɨ dow-je lay ya
'təl rɔ-dé go ta-tɨ al, kdɔ koo-né kəmtondoo lə dow-je lay. 33 Lubə to
Lubə kí boy na̰, to njègosɨ, kì njènégə! Ta kí gangɨ liə dum ndər gin-é,
kdɔ dow kí asɨ gə kɔjra-je liə ya goto! 34 Na̰ ə́ gə tagɨr lə 'Baɓe əse na̰
ɓá to njèkɔjɨ-é ta wa? 35 Na̰ ɓá to njèkadɨ-é né dɔsa̰y kadɨ təl ingə kí
rangɨ tó-tɨ wa? 36 †Né-je lay ya ḭ rɔ-é-tɨ rəm, tò kì takul-é rəm, ɓá to kí
'liə rəm. Kɔsgajɨ to kí liə ya sartagangɨ. Amɛ̨n!

Kulə dingəm mɛ̨ɛ̨-na̰-tɨ

12

Panjiyə kí nəl Lubə

1 Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, Lubə lé oo kəmtondoo lə-ji. Beɓa m'ulə
dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ kadɨ adi rɔ-si kɨ kadkare kí tò kəm rəm, aa njay rəm,

† **11:17** 11:17 Kagɨ Olibiye kí wale lé tɔjɨ dow-je kí 'to jipɨ-je al, ngà ɛ̨ kí 'ma̰ kí ma̰ lé tɔjɨ jipɨ-je tɔ. ‡ **11:31** 11:31 Ta-je kí tò mbuna̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsa̰y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ. † **11:36** 11:36 1Kɔ 8:6

nəl Lubə rəm; ə ɛ̨ kin ɓá to pole kí tɔgrɔ-tɨ kí kadɨ a 'poli Lubə. 2 Adi
kullə ra-si ɔw go-nạ̃-tɨ kɨ̀ 'lə dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kin al, ngà adi təl
kí négə lə-si təl kí sigɨ kinlé mbəl panjiyə-si, kdɔ kadɨ ɔri-né nin né kí
Lubə ndigɨ, adɨ to né kí majɨ rəm, nəl-é rəm, ɓá majɨ ɔr njutɨ rəm tɔ.
3 Kɨ̀ takul majɨ kí Lubə ra sə-m lé, m'ndigɨ kidə dow kí rá-rá dan-si-tɨ
kadɨ gɨr kí n'ɛ̀̃ n'to dow kí ngay al, ngà kadɨ gɨr kí n'to dow kí n'asɨ
lo-é-tɨ bè, kí go gangɨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ kí Lubə adɨ nạ́̃-nạ́̃ dan-si-tɨ. 4 †Kdɔtalə
titɨ kí rɔ dow kí káre-rè ya ɔw kɨ̀ ngan rɔ-é-je kí gay-gay ə ngan rɔ-
é-je kin kàrè, nạ́̃-nạ́̃ ya ɔw-né kí kullə liə-liə kinlé, 5 gangɨ-é kin ya tɔ
ə́ jə̨ɨ kí j'n̪ə̨ɨ ɓá j'təli rɔ kí káre-rè kɨ̀ takul nam kàdì Kristɨ-tɨ lé, jə̨ɨ
lay ya j'toi ngan rɔ-nạ̃ tɔ. 6 †Ngà j'ɔwi kɨ̀ kadkare-je kí gay-gay kí go
ramajɨ-tɨ lə Lubə: Adɨ kinə dow ɔw kɨ̀ kadkare pa ta kí ta Lubə-tɨ rəmə,
kadɨ dowbé ra kullə-é adɨ ɔw go-nạ̃-tɨ kɨ̀ kadmɛ̨ɛ̨; 7 ə kinə dow ɔw kɨ̀
kadkare koo go né lə njékəwnạ̃-je rəmə, kadɨ dowbé ra kullə-é; dow kí
ɔw kɨ̀ kadkare ndó dow-je né rəmə, kadɨ ində rɔ-é ta néndó-tɨ; 8 dow
kí ɔw kadkare kulə dingəm mɛ̨ɛ̨ dow-je-tɨ rəmə, kadɨ ində rɔ-é ta kulə
dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ; dow kí ɔw kɨ̀ kadkare kadɨ né dow-je rəmə, kadɨ ra
kɨ̀ mɛ̨ɛ̨majɨ; dow kí ɔw kɨ̀ kadkare kɔr nɔ̨̃ dow-je rəmə, kadɨ adɨ rɔ-é
tungə mɛ̨ɛ̨ kullə-é-tɨ; dow kí ɔw kɨ̀ kadkare koo kəmtondoo lə dow-je
rəmə, kadɨ ra kullə-é kɨ̀ rɔnəl. 9 Kadɨ ndignạ̃ lə-si rəmə, kədkəm-nạ̃
goto-tɨ. Ɔsi né kí majɨ al ngərəngɨ; indəi rɔ-si ta né kí majɨ-tɨ kində kí
tɔgrɔ-tɨ. 10 Uwəi-nạ̃ nojɨ titɨ kí tò kadɨ ngankɔ̨̃-nạ̃-je 'ndigɨ-né-nạ̃; kadɨ
nạ́̃-nạ́̃ ya un ta madɨ-é. 11 Adi rɔ-si tungə pilingɨ ta kullə-tɨ ɓɨ adi dabɨ
ra-si al. 'Rai kullə adi 'Baɓe kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-si kí káre-rè. 12 'Rai rɔnəl kdɔ
nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-si. Iləi mɛ̨ɛ̨-si dɔ madɨ-é-tɨ dan kɔ̨̃-je-tɨ, uwəi rɔ-
si ngạ̃ mɛ̨ɛ̨ ta-tɨ kí pa kɨ̀ Lubə. 13 'Rai kɨ̀ njékaa njay-je mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ
kí to rɔ-dé. Isɨ dɔ nja-si-tɨ kdɔ kuwə mba-je kí rɔ-si-tɨ. 14 †'Tɔri ndi-si
dɔ dow-je-tɨ kí d'isɨ d'ulə kəm-si ndoo; Ndi-si ɓá 'tɔri dɔ-dé-tɨ ɓɨ indəi
ndɔl dɔ-dé-tɨ al. 15 'Rai rɔnəl kɨ̀ dow-je kí d'isɨ 'ra rɔnəl, ə 'nɔ̨̃i kɨ̀ dow-je
kí d'isɨ 'nɔ̨̃. 16 Adi ta-si asɨ-nạ̃. Adi ɓo né-je kí kadɨ 'toi-né kí ngay-je
ɓá ra-si al, ngà adi ɓo sɔldɔ ɓá ra-si. Ooi rɔ-si kɨ njégosɨ-je al. 17 Ugəi
kurə majal kɨ̀ majal al; 'sangi kadɨ 'rai né kí majɨ takəm dow-je-tɨ lay.
18 Ta kí rá-tɨ ya, kinə à to ta lə-si ɓá lapiya à tò-né lé, kadɨ isi kɨ̀ lapiya
kɨ̀ dow-je lay. 19 Sə̨ɨ kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ lé, 'dali ba kɨ̀ dɔrɔ-si al,
ngà iɲə̨i adi Lubə ɓá tɔjɨ wɔngɨ liə. Kdɔ 'ndàngɨ 'panè:

'Baɓe ya pa panè: Dalba to 'lə-m
ə mạ̃ ɓá m'a kadɨ nạ́̃-nạ́̃ nékugə dɔji-é!
20 Ngà kinə ɓo ra njéba lə-i rəmə, 'adɨ-é né uso;
kinə kundə man ra-é ə 'adɨ-é man ạy;
kdɔ ra-é kí 'ra bè kinlé, to yalpər ɓá i ugə ungɨ dɔ-é-tɨ.

21 'Iɲə̨ə né kí majɨ al adɨ təti-i rɔ al. Ngà kadɨ i ɓá 'to njètətɨ rɔ né kí
majɨ al kɨ̀ takul né ra kí majɨ.

13

Kulə dɔ gin tɔ́gɨ-tɨ lə njékɔ̨̃ɓe-je

1 Kadɨ dow kí rá-rá ulə dɔ-é gin tɔ́gɨ-tɨ lə njékɔ̨̃ɓe-je kí d'isɨ dɔ-é-tɨ,
kdɔ kɔ̨̃ɓe kí ɨ̨ rɔ Lubə-tɨ al ya goto; ə njékɔ̨̃ɓe-je kí d'isɨ kinlé to Lubə

† **12:4** 12:4 1Kɔ 12:12 † **12:6** 12:6 1Kɔ 12:4-11 † **12:14** 12:14 Mat 5:44; Luk 6:28

ya ɓá ində-dé. 2 Gin-é kin ɓá dow kí ra dɔngą̃ kɨ̀ njèkɔ̨̃ɓe rəmə, ę̃ ɔsɨ ta né-je kí Lubə ində kadɨ tò kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é; ə dow-je kí 'mbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ lé, dę̃ ya d'a ree kɨ̀ ta kí gangɨ dɔ-dé-tɨ. 3 Njékɔ̨̃ɓe-je lé, dow kí ra né kí majɨ rəmə, à ɓəl-dé al, ngà dow kí ra né kí majɨ al ɓá à ɓəl-dé. I 'ndigɨ kadɨ ɓəl njèkɔ̨̃ɓe al wa? 'Ra né kí majɨ rəmə ę̃ à kɔsɨ gajɨ-i; 4 kdɔtalə njèkɔ̨̃ɓe lé, isɨ 'ra kullə lə Lubə kdɔ majɨ lə-i. Ngà kinə 'ra né kí majɨ al rəmə 'ɓəl; kdɔtalə kiyərɔ kí ę̃ utɨ lé, ę̃ utɨ kɨ̀ ndángɨ kare al, ę̃ isɨ ra kullə lə Lubə kdɔ kadɨ tɔjɨ-né kində kɔjɨ kɨ̀ wɔngɨ lə Lubə dɔ dow-tɨ kí njéra né kí majɨ al. 5 Gin-é kin ɓá tò kadɨ dow ulə-né dɔ-é gin tɔ́gɨ-tɨ lə njèkɔ̨̃ɓe, kdɔ ta lə ɓəl wɔngɨ kin par al, ngà kdɔ ta lə tagɨr kí majɨ kí tò mę̃ę̃ dow-tɨ. 6 †Gin-é kin ya tɔ ɓá sə̨i ugəi-né lambo tɔ. Kdɔtalə njékɔ̨̃ɓe-je lé 'to njérakullə-je lə Lubə, adɨ kullə-é kin ya ɓá to kullə lə-dé. 7 Ną̃-ną̃ ya adi-é né kí to tó-é kadɨ adi-é; né kí tò kadɨ ugəi mbete-é rəmə ugəi; dow kí tò kadɨ adi-é lambo rəmə, adi-é; dow kí tò kadɨ 'ɓəli-é rəmə, 'ɓəli-é; dow kí tò kadɨ uni ta-é rəmə, uni ta-é.

Ta lə ndigną̃
Mat 22:35-40; 1Ją̃ 3:11-23

8 Adi kurə lə dow tò dɔ-si-tɨ al, ngà kadɨ kurə ndigną̃ ɓá tò dɔ-si-tɨ. Kdɔtalə dow kí ndigɨ madɨ-é lé, ę̃ ra né kí ndukun ndigɨ adɨ ɔr njutɨ. 9 Kdɔ ndukun-je kí panè: «'A ra kaya al, 'a tɔl dow al, 'a ɓogɨ al, ['a pa ta kí ndángɨ al]*, 'a ra kəmnda al», kɨ̀ ndəgɨ ndukun-je lay kinlé, tokɨ kəw-dé lay mę̃ę̃ ta-tɨ kin: «'A ndigɨ dow madɨ-i titɨ-ną̃ kɨ̀ rɔ-i bè.» 10 Dow kí ndigɨ dow-je lé à ra né kí majɨ al kí dow madɨ-é al. Adɨ ndigɨ dow ɓá to ra né kí ndukun ndigɨ kɔr njutɨ.

11 'Rai bè kdɔtalə sə̨i 'gəi dɔkaglo kí j'isi-tɨ kin gɔw. To dɔkàdì kí kadɨ i̧i-né dɔ ɓi-tɨ, kdɔtalə kí ɓone bè kinlé kajɨ ą̃ ngɔsi sə-ji itə kí ndɔkɨ jə̨i j'adi-né mę̃ę̃-ji kin ɓəy. 12 Lo kí ndɔɔ isɨ goto, lo kí kada isɨ ree. Ən ə́ j'tɔri kullə-je kí londul-tɨ rɔ-ji-tɨ kɔgɨ ə j'tuləi nérɔ-je kí londógɨ-tɨ rɔ-ji-tɨ. 13 J'adi panjiyə-ji ą̃ njururu, titɨ kí dow njiyə-né kada kin bè; j'rai baborè nékuso kɨ̀ gɔ̨yibɨ kí ką̃y al rəm, j'rai ɓə lə kaya kɨ̀ néra kí jugɨ-jugɨ al rəm, kadɨ gakɨ-ną̃ kɨ̀ kim-ną̃ goto rɔ-ji-tɨ rəm. 14 Ngà adi panjiyə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ ɓá tò rɔ-si-tɨ ə né-je kí dajɨ rɔ-si ra adɨ kəmnda-é isɨ ra-si kinlé, ɔwi go-tɨ al.

14

Njétɔ́gɨ-je kɨ̀ njéyay-je

1 †Dow kí yay mę̃ę̃ kadmę̃ę̃-tɨ lé, uwəi-é kɨ rɔ-si-tɨ majɨ, ɓɨ gangi ta dɔ tagɨr-je-tɨ liə al. 2 Kdɔtalə dow madɨ gə kí n'a kuso né-je lay kare; ə dow kí rangɨ kí yay uso mbikamną̃y-je ya par. 3 Kadɨ dow kí njékuso né-je lay nədɨ njèmbatɨ né-je madɨ al; ɓá kadɨ njèmbatɨ kuso né-je madɨ gangta dɔ njèkuso-é-tɨ al rəm, kdɔtalə Lubə uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ majɨ. 4 I ə, i to ną̃ ɓá 'gangɨ ta dɔ ngonnjèkullə-tɨ lə madɨ-i wa? Lé ę̃ ą̃ taá əse usɨ kàrè to ta lə 'Ɓa-é ya. Ngà ę̃ à ką̃ taá, kdɔtalə 'Ɓaɓe ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kdɔ gətɨ-é-né. 5 Dow madɨ oo adɨ ndɔ kí bè kin itə ndɔ kí bè kin; ə ę̃ kí madɨ oo adɨ ndɔ-je d'asɨ-ną̃ lay. Kadɨ ną̃-ną̃ ya mę̃ę̃-é usɨ nangɨ pɔ̨̃ dɔ tagɨr-tɨ liə kí sɔbɨ dɔ-é. 6 Dow kí ɔr kəm ndɔ-je kàrè, ɔr kəm-é

† **13:6** 13:6 Mat 22:21; Mar 12:17; Luk 20:25 * **13:9** 13:9 Ta-je kí tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto mę̃ę̃ mbete-je-tɨ kí dɔsą̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **14:1** 14:1 Kol 2:16

kdɔ 'Ɓaɓe. Dow kí uso né-je lay kàrè, uso kdɔ 'Ɓaɓe, kdɔtalə ɛ̨ ra oiyo
Lubə kdɔ; ə dow kí uso né-je madɨ al kàrè rəmə, uso al kdɔ 'Ɓaɓe; ə
ɛ̨ ya kàrè ra oiyo Lubə kdɔ tɔ. 7 Kdɔtalə dow madɨ kí dan-ji-tɨ kí isɨ kɨ̀
dɔ-é taá ta kí liə-tɨ ya goto rəm; dow kí oy ta kí liə-tɨ kàrè goto rəm
tɔ. 8 Kdɔtalə kinə j'isi kɨ̀ dɔ-ji taá rəmə, j'isi kdɔ 'Ɓaɓe; ə kinə j'oyi
rəmə, j'oyi kdɔ 'Ɓaɓe. Lé j'isi-né kɨ̀ dɔ-ji taá əse j'oyi-né kàrè, j'toi kí
lə 'Ɓaɓe. 9 Kdɔ Kristɨ oy ɓá təl isɨ kəm, kdɔ kadɨ to 'Ɓaɓe lə dow-je kí
d'oy kɨ̀ dɛ̨ kí d'isɨ kəm. 10 †Ngà i ə, 'gangɨ ta dɔ ngonkɔ̨-i-tɨ kdɔ ri wa?
Əse 'nədɨ ngonkɔ̨-i kdɔ ri wa? Jə̨i lay ya j'a kə̨i nɔ̨̀ Lubə-tɨ logangta-tɨ
liə. 11 Kdɔtalə 'ndàngɨ 'panè: 'Ɓaɓe panè, m'isɨ kəm, dow-je lay ya d'a
kɔsɨ məkəjɨ-dé nangɨ nɔ̨̀-m-tɨ, ə ndɔ̨ dow-je lay à kɔsɨ gajɨ-m mə̨ Lubə.
12 Beɓa nə̨́-nə̨́ ya dan-ji-tɨ à kɔr gɔ kullə ra-é kí sɔbɨ dɔ-é nɔ̨̀ Lubə-tɨ.
13 Ə̃n ə́ adɨ j'gangi ta dɔ-nə̨-tɨ al. Né kí tò kadɨ un ndi-i dɔ-tɨ lé, to təl
kí kadɨ 'təl jigɨ 'tugə ngonkɔ̨-i kí njèkadmɛ̨ɛ̨ əse 'təl kəm rəbɨ kusɨ liə
mɛ̨ɛ̨ majal-tɨ al. 14 M'gə majɨ, ə mɛ̨ɛ̨-m usɨ nangɨ pɔ̨̀ɔ̨̀ kɨ̀ takul nam kàdì
'Ɓaɓe Jeju-tɨ kí né kí tò ɲɛ̨ takəm Lubə-tɨ ya goto; ngà kinə dow madɨ
oo adɨ né kí bè kin tò ɲɛ̨ takəm Lubə-tɨ lé, kɨ rɔ dowbé-tɨ kin rəmə né-é
tò ɲɛ̨ ya. 15 Kinə ta lə nékuso ɓá i 'tujɨ-né mɛ̨ɛ̨ ngonkɔ̨-i rəmə, i njiyə
kí gɔ ndigɨ dow-je-tɨ al. Dow kí Kristɨ oy kdɔ ta liə lé, 'təl gin tujɨ liə kdɔ
nékuso-i al. 16 Né kí majɨ kɨ rɔ-si-tɨ lé, adi təl né kí kadɨ dow-je 'pa-né
ta kí majɨ al dɔ-si-tɨ al. 17 Kdɔtalə kɔ̨ɓe lə Lubə lé, to ta lə nékuso kɨ̀
nékə̨ɣ al, ngà to né ra kí njururu, to lapiya, ə to rɔnəl kɨ̀ takul Ndil
kí aa njay. 18 Dow kí ra kullə adɨ Kristɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kí bè kinlé rəmə,
dowbé nəl Lubə rəm, ɓá dow-je 'ndigɨ ta liə rəm. 19 Ə̃n ə́ adɨ j'sangi
né kí à ree kɨ̀ lapiya kɨ̀ né kí à kɔw kɨ̀ dow-je kete-kete. 20 'Tujɨ kullə lə
Lubə kdɔ nékuso al! Tɔgrɔ-tɨ, né-je lay ya aa njay; ngà kɛ̨ ɓá to né kí
majɨ al kadɨ dow uso né ə təl-né jigɨ tugə madɨ-é-je. 21 Majɨ kadɨ usoi
də̨ al rəm, ə̨yi yibɨ nduu al rəm, əse né-je lay kí à to jigɨ nɔ̨̀ ngonkɔ̨-si-tɨ
kí njèkadmɛ̨ɛ̨ [kadɨ usɨ əse yay*] lé ɔgi rɔ-si dɔ-tɨ. 22 Kadmɛ̨ɛ̨ lə-i kí
ɔw-né dɔ né-je-tɨ kinlé, 'ngəm ta kí lə-i-tɨ nɔ̨̀ Lubə-tɨ. Dow kí ra né kɨ̀
mɛ̨ɛ̨nda kə̨ɣ ə mɛ̨ɛ̨-é uwə-é kɨ̀ ta dɔ-tɨ al ɓá to njènékumə̨! 23 Ngà dow
kí mɛ̨ɛ̨-é ə̨ sɔbɨ dɔ né kí ɛ̨ uso rəmə ta tò dɔ-é-tɨ, kdɔtalə né kí ɛ̨ ra
lé ɔw gɔ-nə̨-tɨ kɨ̀ kadmɛ̨ɛ̨ liə al. Ə né lay kí dow ra kɨ̀ kadmɛ̨ɛ̨ al lé to
majal.

15

1 Jə̨i kí tɔ́gɨ-ji tò lé, tò kadɨ j'gəti dɛ̨ kí 'yay ə kadɨ j'sangi né kí nəl-ji
jə̨i ya par al. 2 Kadɨ dow kí rá-rá dan-ji-tɨ ra né kí nəl madɨ-é kdɔ majɨ
liə rəm, ɓá kɔw kɨ kete-kete liə rəm tɔ. 3 Kdɔtalə Kristɨ sangɨ né kí nəl-
é al, ngà 'ndàngɨ 'panè: «Tajsul lə njétajɨ-i-je nə̨ɣ dɔ-m-tɨ.» 4 Ə ta-je
lay kí ndɔkɨ 'ndàngɨ lé, tò kdɔ kadɨ ndó-ji né, bè kdɔ kadɨ kilə mɛ̨ɛ̨ dɔ
madɨ-é-tɨ kɨ̀ sɔlmɛ̨ɛ̨ kí Mbete kí aa njay ndó-ji lé, ra adɨ j'ɔwi kɨ̀ kində
mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ. 5 Kadɨ Lubə kí njèkadɨ dow-je mɛ̨ɛ̨ kí kilə dɔ madɨ-é-tɨ, kɨ̀
njèsɔl mɛ̨ɛ̨ dow-je lé, ra adɨ tagɨr kí káre-rè kin ya ɔwi-né dɔ-nə̨-tɨ titɨ
kí mɛ̨ɛ̨ Jeju Kristɨ ndigɨ-né, 6 bè kdɔ Kadɨ indəi ndi-si natɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-si kí
káre-rè ɔsi-né gajɨ Lubə kí to Bɔbɨ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ. 7 Uwəi-nə̨ kɨ
rɔ-nə̨-tɨ, titɨ kí Kristɨ uwə-si-né kɨ rɔ-é-tɨ, kdɔ kadɨ ri Lubə ɓa-né.

---

† **14:10** 14:10 2Kɔ 5:10 * **14:21** 14:21 Ta-je kí tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsə̨ɣ kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ.

Kristɨ to ngonnjèkullə lə dow-je lay

8 Adɨ m'ndigɨ kidə-si kí Kristɨ təl ngonnjèkullə lə jipɨ-je kdɔ tɔjɨ-né
kí Lubə to njèra né kí tɔgrɔ-tɨ, kdɔ kadɨ kunmindɨ-je kí sɔbɨ dɔ ka-ji-je
lé né-é ra-né né, 9 ə dow-je kí 'to jipɨ-je al lé, d'ɔsɨ gajɨ Lubə kdɔ koo
kəmtondoo liə, titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè: Gin-é kin ɓá m'a tɔ́y-i-né nɔ̰ gin
dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al, ə m'a kusɨ pa kɔsɨ-né gajɨ-i. 10 'Pa ɓəy 'panè:
Sə̰i gin dow-je kí 'toi jipɨ-je al, 'rai rɔnəl kɨ̀ dow-je lə Lubə. 11 Ə 'pa ya
ɓəy 'panè: Ɔsi gajɨ 'Ɓaɓe, sə̰i gin dow-je lay kí 'toi jipɨ-je al, ə kadɨ gin
dow-je lay d'ulə riɓa dɔ-é-tɨ! 12 Ejay njèpata kí ta Lubə-tɨ pa tɔ panè:
Dow káre à tɛ̰ɛ̰ ginkojɨ-tɨ lə Jese, ɛ̰ ɓá à kɨ̰ kdɔ kɔ̰ɓe dɔ ndəgɨ gin dow-
je-tɨ, ə gin dow-je kí 'to jipɨ-je al d'a kində mɛ̰ɛ̰-dé dɔ-é-tɨ. 13 Kadɨ Lubə
kí to nékində mɛ̰ɛ̰ dɔ-tɨ adɨ rɔnəl kɨ̀ lapiya rusɨ mɛ̰ɛ̰-si mɛ̰ɛ̰ kadmɛ̰ɛ̰-tɨ,
kdɔ kadɨ kində mɛ̰ɛ̰ dɔ-tɨ lə-si tò kɨ dɔ madɨ-é-tɨ madɨ-é-tɨ, kɨ̀ takul tɔ́gɨ
lə Ndil kí aa njay!

Kullə lə Pol kɨ̀ kɔjɨ kɔw mba liə
2Kɔ 10:13-18

14 Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, kí sɔbɨ dɔ-si lé, mə̰ kɨ̀ dɔ-m m'gə majɨ
kí ramajɨ rusɨ mɛ̰ɛ̰-si njɨ̰-njɨ̰, négə rusɨ dɔ-si rəm, asi gakɨ kadɨ sə̰i ya
'ndəji-nə̰ rəm tɔ. 15 Bè ya kàrè, lo madɨ-je-tɨ lé, m'ndàngɨ ta-je kí nə̰́-je
kɨ̀ rɔtungə pilingɨ, kdɔ kole-né mɛ̰ɛ̰-si dɔ né-je-tɨ madɨ. Kdɔ Lubə ra
sə-m majɨ 16 ɓá adɨ-m m'to njèrakullə lə Jeju Kristɨ, kdɔ dow-je kí 'to
jipɨ-je al; m'adɨ rɔ-m kdɔ kullə kí tò tagay kí to kullə kilə mbɛ̰ Poyta kí
Majɨ lə Lubə, kdɔ kadɨ dow-je kí 'to jipɨ-je al 'to-né kadkare kí nəl Lubə
rəm, Ndil kí aa njay ində tagay rəm. 17 Adɨ kí sɔbɨ dɔ kullə lə Lubə lé,
m'a kɔsɨ gajɨ rɔ-m kdɔ nam kí m'nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ. 18 Kdɔ né kí
rangɨ kí ɓo kɔsɨ kagɨ dɔ-tɨ ra-m ya goto; ɛ̰ kí Kristɨ ra kɨ̀ kəm rəbɨ kí
rɔ-m-tɨ ree-né kɨ̀ dow-je kí 'to jipɨ-je al adɨ 'təl rɔ-dé go ta-tɨ kin ya par.
Ɛ̰ ra kɨ̀ kəm rəbɨ ta-je lə-m kɨ̀ kullə ra-m-je, 19 kɨ̀ takul tɔ́gɨ kí tɔjɨ rɔ-é
mɛ̰ɛ̰ nékɔjɨ-je-tɨ kɨ̀ né-je kí tò ɓəl-ɓəl rəm, kɨ̀ takul tɔ́gɨ lə Ndil kí aa
njay rəm tɔ. Beɓa kɨ̰ ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ nɨ̰ ya sar tɛ̰ɛ̰-né dɔnangɨ Iliri-tɨ
kinlé, m'ilə mbɛ̰ Poyta kí Majɨ lə Kristɨ titɨ, m'gəkɨ lo gəkɨ-gəkɨ. 20 Ə
mə̰ m'ndigɨ kilə mbɛ̰ Poyta kí Majɨ lo-tɨ kí ri Kristɨ ɓa-tɨ al ɓəy, bè kdɔ
kadɨ m'ində gin-é dɔ 'lə dow madɨ-tɨ al, titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè:
21 Dɛ̰ kí mbɛ̰ ta liə usɨ mbi-dé-tɨ al ya, d'a koo-é;
ə dɛ̰ kí d'oo ta kí dɔ-é-tɨ al, d'a gə mɛ̰ɛ̰ ta liə.
22 †Né kin ya taá-taá ɔgɨ-m kɔw rɔ-si-tɨ. 23 Ngà kí ɓone bè kinlé, kullə
lə-m goto dɔnangɨ-é-je-tɨ kin ngá, ə low nɨ̰ asɨ ɓal-je nə̰ə̰ ya m'ndingə
kadɨ lokɨ m'isɨ m'ɔw kɨ dɔnangɨ Espə̰y-tɨ rəmə, m'ɔw rɔ-si-tɨ; 24 m'ində
mɛ̰ɛ̰-m dɔ-tɨ kadɨ lokɨ m'isɨ m'ɔw rəmə, m'dəə nɔ̰ɔ̰ m'oo-si; ə lokɨ kisɨ-
m rɔ-si-tɨ usɨ rɔ-m-tɨ sɛ̰ ngá rəmə, sə̰i a kindəi-mi rəbəə kadɨ m'ɔw.
25 †Kí ɓone bè kinlé, m'isɨ m'ɔw kɨ Jorijalɛ̰m, kdɔ ra kullə kdɔ njékaa
njay-je. 26 Kdɔtalə njékəwnə̰-je kí dɔnangɨ Maseduwan-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ
Akay-tɨ 'ndigɨ mbɔ̰ né kdɔ njéndoo-je kí dan njékaa njay-je-tɨ kí d'isɨ
ɓebo Jorijalɛ̰m-tɨ. 27 †Dɛ̰ 'ndigɨ majɨ nə̰ə̰ kadɨ 'ra sə-dé, ə to kurə dɔ-
dé-tɨ kadɨ 'ra; kdɔtalə kinə dow-je kí to jipɨ-je al d'ubə majɨ né-je kí
sɔbɨ dɔ Ndil kí aa njay kɨ̀ kəm rəbɨ kí rɔ jipɨ-je-tɨ lé, to tó-é kadɨ dɛ̰
kàrè d'a ra kɨ̀ jipɨ-je kɨ̀ né-je kí kadɨ 'ra-né kɨ̀ rɔ-dé tɔ. 28 Go né-je

† **15:22** 15:22 Rɔm 1:13 † **15:25** 15:25 1Kɔ 16:1-4 † **15:27** 15:27 1Kɔ 9:11

kin à gangɨ ə m'a kadɨ-dé né-je kí 'mbɔ̰ kinlé ngá ɓá lokɨ m'isɨ m'ɔw dɔnangɨ Espa̰y-tɨ rəmə, m'a dəə rɔ-si-tɨ nɔ̰̰ kdɔ koo-si. 29 M'gə kí kɔw-m rɔ-si-tɨ kinlé, m'a kɔw kɨ̀ tɔrndi lə Kristɨ kí n̰a̰. 30 [Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰]*, m'ulə dingəm mɛ̰ɛ̰-si-tɨ kɨ̀ takul 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ, kɨ̀ takul ndignə̰ kí ḭ rɔ Ndil kí aa njay-tɨ, kadɨ ori kàdɨ̀-m lo rɔ-tɨ kɨ̀ kəm rəbɨ ta-je kí pa kɨ̀ Lubə kdɔ-m, 31 kdɔ kadɨ m'tɛ̰ɛ̰ mɛ̰ɛ̰ ji njémɛ̰ɛ̰ngə̰-je-tɨ kí dɔnangɨ Jude-tɨ, ə kadɨ kadkare kí m'isɨ m'ɔw-né kɨ Jorijalɛ̰m kinlé njékaa njay-je 'taa kɨ̀ rɔnəl; 32 beɓa m'a tɛ̰ɛ̰ rɔ-si-tɨ kɨ̀ rɔnəl, ə kinə Lubə ndigɨ rəmə, m'a kuwə rɔ-m rɔ-si-tɨ nɔ̰̰ ndɛ̰. 33 Kadɨ Lubə kí njèlapiya nə̰̀y sə-si lay! Amɛ̰n!

16

Ndəji-je, kɨ̀ lapiya kɨ̀ ndigɨ ra lə Pol

1 M'iɲə kɔ̰nan-ji Pobe kí to njèkində kəm-é go né-tɨ lə njékəwna̰-je kí ɓebo Sankré-tɨ mɛ̰ɛ̰ ji-si-tɨ, 2 kdɔ kadɨ uwəi-é kɨ rɔ-si-tɨ kdɔ nam kí ɛ̰ nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ gangɨ-é kí tuwə kuwə-né njékaa njay-je kɨ rɔ-si-tɨ. 'Rai siə mɛ̰ɛ̰ né-je-tɨ lay kí à kɔw ndoo-é rɔ-si-tɨ; kdɔ ɛ̰ ra kɨ̀ dow-je n̰a̰ rəm, ɓá ma̰ ya kàrè ɛ̰ ra sə-m rəm tɔ.

3 †'Rai lapiya Priska-je kɨ̀ Akilasɨ kí 'to madkullə-je lə-m mɛ̰ɛ̰ kullə-tɨ lə Jeju Kristɨ; 4 dɛ̰ d'ilə rɔ-dé kɔgɨ ɓá d'ajɨ-m-né ta yo-tɨ; to ma̰ kɨ̀ kár-m ɓá m'ra-dé oiyo al, njékəwna̰-je kí gay-gay lay kí 'to jipɨ-je al kàrè 'ra-dé oiyo tɔ. 5 'Rai lapiya njékəwna̰-je kí d'isɨ 'kəw-na̰ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə-dé. 'Rai lapiya Epaynɛtɨ kí m'ində-é dan kəm-m-tɨ. Ɛ̰ ya to dow kí dɔsa̰y kí adɨ mɛ̰ɛ̰ Kristɨ dɔnangɨ Aji-tɨ. 6 'Rai lapiya Mari kí ra kullə ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ kdɔ ta lə-si kin. 7 'Rai lapiya Andronikusɨ-je kɨ̀ Jiniyasɨ, kí 'to nojɨ-m-je rəm, madɨ dangay-je lə-m rəm, ɓá 'to njékɔwkulə-je kí d'un ta-dé dan madɨ-dé-je-tɨ, ɓá dɛ̰ d'adɨ mɛ̰ɛ̰-dé Kristɨ kete nɔ̰̀-m-tɨ rəm tɔ. 8 'Rai lapiya Ampliyatusɨ kí to dow kí m'ində-é dan kəm-m-tɨ mɛ̰ɛ̰ nam-tɨ kí j'nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ. 9 'Rai lapiya Urbɛ̰ kí to madɨ kullə lə-m mɛ̰ɛ̰ kullə-tɨ lə Kristɨ rəm, 'rai lapiya Istakisɨ kí to dow kí m'ində-é dan kəm-m-tɨ kin rəm tɔ. 10 'Rai lapiya Apelɛsɨ kí tɔjɨ ndajɨ nam kí ɛ̰ nam kàdì Kristɨ-tɨ. 'Rai lapiya dow-je kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə Aristobul. 11 'Rai lapiya nojɨ-m Erodiɔ̰n. 'Rai lapiya dow-je kí mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə Narsisɨ kí 'nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ. 12 'Rai lapiya Tripɛ̰n-je kɨ̀ Tripojɨ kí 'to dené-je kí d'ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ kdɔ kullə lə 'Ɓaɓe. 'Rai lapiya Pɛrsidɨ kí m'ində-é dan kəm-m-tɨ, ɛ̰ ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ kdɔ kullə lə 'Ɓaɓe. 13 †'Rai lapiya Rupusɨ kí to dow kí 'Ɓaɓe mbətɨ-é kin rəm, 'rai lapiya kɔ̰-é kí to kɔ̰-m kin rəm tɔ. 14 'Rai lapiya Asɛ̰nkritɨ, Plegɔ̰, Ermɛsɨ, Patrobasɨ, Ermasɨ, kɨ̀ nankɔ̰-ji-je kí njékadmɛ̰ɛ̰-je kí d'isɨ sə-dé. 15 'Rai lapiya Pilologɨ-je kɨ̀ Juli, Nere-je kɨ̀ kɔ̰nan-é, Olɛ̰mpasɨ kɨ̀ njékaa njay-je kí d'isɨ sə-dé. 16 'Rai-na̰ lapiya kuwə-na̰ kàdɨ̀-na̰-tɨ kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ kí aa njay. Njékəwna̰-je lə Kristɨ lay ya 'ra-si lapiya.

17 Nankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, dow-je kí njékɔsɨ néndó kí ingəi kin ngərəngɨ kɨ̀ kəm rəbɨ sulə dow-je kadɨ 'gangɨ-na̰ rəm, kɨ̀ kəm rəbɨ ra-dé kadɨ d'usɨ mɛ̰ɛ̰ majal-tɨ rəm kinlé, m'ulə dingəm mɛ̰ɛ̰-si-tɨ kadɨ ooi go rɔ-si rɔ-dé-tɨ. Ɔri rɔ-si ngərəngɨ kɔgɨ rɔ-dé-tɨ. 18 Kdɔ ko dow-je kí

---

* **15:30** 15:30 Ta-je kí tò mbunə̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̰ɛ̰ mbete-je-tɨ kí dɔsa̰y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **16:3** 16:3 Knj 18:2 † **16:13** 16:13 Mar 15:21

bè kinlé 'ra kullə lə 'Baɓe lə-ji Kristɨ al, ngà 'ra kullə kdɔ mɛ̨ɛ̨-dé ya
par; ta-je kí majɨ-majɨ kì ta pitɨ-na̰-je ɓá d'ədɨ-né dow-je kí njékəmkɔr
al. 19 Ə sa̰i rəmə, dow-je lay ya 'gə təl rɔ go ta-tɨ lə-si; adɨ m'ra rɔnəl
kdɔ ta lə-si, ngà kí sɔbɨ dɔ néra kí majɨ lé, kadɨ 'toi njégosɨ-je ə kí sɔbɨ
dɔ néra kí majal rəmə, kadɨ aai njay tɔ. 20 Nà̰y nà̰ al kadɨ Lubə kí
njèlapiya lər Sata̰ gin nja-si-tɨ lər-lər. Kadɨ ramajɨ lə 'Baɓe lə-ji Jeju
nà̰y sə-si! 21 †Timote kí madkullə lə-m ra-si lapiya, ɓá Lisiyusɨ, Jasɔ̰
kì Sojipatɛr kí 'to nojɨ-m-je 'ra-si lapiya tɔ. 22 Ma̰ Tɛrtusɨ kí njèndàngɨ
mbete lé kàrè, m'ra-si lapiya kì takul nam kí m'nam kàdì 'Baɓe-tɨ tɔ.
23 †Gayusɨ kí njèkuwə-m ma̰ Pol mba kɨ rɔ-é-tɨ rəm, njèkadɨ njékəwna̰-
je 'kəw-na̰ rɔ-é-tɨ kinlé, ra-si lapiya tɔ. Erastɨ kí to njèkoo go né-je lə
ɓebo ra-si lapiya rəm, ɓá ngonkɔ̰-ji Kartusɨ kàrè ra-si lapiya tɔ. 24 [Kadɨ
ramajɨ lə 'Baɓe lə-ji Jeju Kristɨ nà̰y sə-si lay! Amɛ̰n!]* 25 Lubə ɔw kì
tɔ́gɨ kí asɨ mbusɨ nja-si kì kəm rəbɨ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ Jeju Kristɨ kí
m'isɨ m'ilə mbɛ̰-é. Poyta kí Majɨ kinlé ɓá to kəm rəbɨ kí ɛ̰ tɔjɨ-né né-je
kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ low lə low-je nṵ, 26 ɓá ɓone bè ɛ̰ tɛ̰ɛ̰ kì dɔ-é kì takul
mbete-je lə njépata-je kí ta-é-tɨ kí 'ndàngɨ kí go ndu-tɨ kí ɛ̰ kí to Lubə
kí njèkisɨ sartagangɨ un adɨ-dé ə ɨ̰nə kadɨ gin dow-je lay kí 'to jipɨ-je al
'gə, kdɔ kadɨ d'adɨ-é-né mɛ̰ɛ̰-dé ə 'təl-né rɔ-dé go ta-tɨ liə. 27 Kadɨ Lubə
kí ɛ̰ ya kì kár-é to njègosɨ lé, riɓa to 'liə kì dɔ ɓal-ɓal kì kəm rəbɨ kí rɔ
Jeju Kristɨ-tɨ! Amɛ̰n!

---

† **16:21** 16:21 Knj 16:1 † **16:23** 16:23 a Knj 19:29; 1Kɔ 1:14; b 2Ti 4:20 * **16:24** 16:24 Ta-je kí tò mbuna̰ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̰ɛ̰ mbete-je-tɨ kí dɔsa̰y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ.

Mbete kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Kɔrɛ̃ntɨ-je

Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Kɔrɛ̃ntɨ-je

Kɔrɛ̃ntɨ to ɓebo kɨ́ dɔnangɨ Akay-tɨ. Pol ilə mbɛ̃ Poyta kɨ́ Majɨ mɛ̃ɛ̃ ɓebo-tɨ kinlé ə ində gin njékəwna̰-je titɨ ɓá ɛ̃ ɨ̃ ɔw ɓebo Epɛjɨ-tɨ. Ə Kɔrɛ̃ntɨ lé to ɓe kɨ́ kəm ɓe-je kɨ́ gay-gay kɨ́ 'gəə dɔ-é tò kɨ dɔ-tɨ, adɨ gin dow-je kɨ́ gay-gay 'na̰-tɨ. To lo ra gatɨ kɨ́ boy na̰ rəm, lo pole magɨ-je, kɨ̀ lo ra néginka-je kɨ́ gay-gay rəm, ɓá to ɓe kɨ́ kaya kɨ́ titɨ al dɔ lo rəm. Ə né-je kin ra adɨ né ndɔjɨ njékəwna̰-je kɨ́ d'isɨ Kɔrɛ̃ntɨ. Gin-é kin ɓá d'ulə-né mbete 'dəjɨ-né Pol ta kɨ́ dɔ né-je-tɨ kɨ́ ná̰-je. Beɓa ɛ̃ isɨ Epɛjɨ nɔ̰̃ ya ndàngɨ mbete kin ulə-né adɨ-dé. Ə mbete kinlé to ɛ̃ kɨ́ njèkungɨ joo ngá; ɛ̃ kɨ́ adɨ-dé dɔsa̰y lé ɓone bè dow oo ta nja-é al.

Pol ndəjɨ-dé kadɨ d'ina̰ə gangɨ-na̰ kɨ́ dan-dé-tɨ rəm ('Ndó 1:10–4:21), kadɨ d'ɔr kaya kɨ́ ra dan-dé-tɨ kɔgɨ rəm ('Ndó 5), ɓá kadɨ d'ina̰ə ta səkɨ-na̰ nɔ̰̃ njégangta-je-tɨ kɨ́ 'to njékadmɛ̃ɛ̃ al-je rəm (6:1-11).

Go ta-je-tɨ kin ɓá Pol ree dɔ ta-je-tɨ kɨ́ Kɔrɛ̃ntɨ-je 'dəjɨ-é sɔbɨ dɔ taana̰-je ('Ndó 7), kuso da̰-je kɨ́ kində nɔ̰̃ magɨ-tɨ-je ('Ndó 8:1–11:1), nékɔɔ lə njèkadmɛ̃ɛ̃ kɨ̀ nékuso kɨ́ tɔjɨ dajɨ rɔ 'Ɓaɓe ('Ndó 11:2-34), kɨ̀ kadkare-je kɨ́ gay-gay kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay adɨ njékadmɛ̃ɛ̃-je ('Ndó 12–14), kɨ̀ tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̃ɛ̃ lə dow-je kɨ́ d'oy ('Ndó 15), kɨ̀ némbɔ̰̃-je, kɨ̀ kɔjra-je lə Pol kɨ̀ lapiya-je kɨ́ ra-na̰ ('Ndó 16) rəm tɔ. Ngá né-je lay kinlé ndigna̰ ya káre-rè ɔ́ à ra kadɨ majɨ ('Ndó 13).

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

1 Ma̰ Pol, kɨ́ Lubə ɓa-m kɨ̀ mɛ̃ɛ̃ndigɨ liə adɨ m'to njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ jɛ̃ kɨ̀ Sostɛ̃n kɨ́ to ngonkɔ̰̃-ji kɨ́ njèkadmɛ̃ɛ̃, j'isɨ natɨ ɓá 2 †m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sə̰i njékəwna̰-je lə Lubə kɨ́ isi ɓebo Kɔrɛ̃ntɨ-tɨ, sə̰i kɨ́ Lubə ɓa-si adɨ aai njay, ində-si tagay kdɔ nam kɨ́ 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ rəm, m'adɨ-si sə̰i lay kɨ́ isi kɨ̀ lo-je kɨ́ rá-rá isi 'ɓai ri 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe lə-si rəm, to 'Ɓaɓe lə-ji rəm kin. 3 Kadɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə kɨ̀ 'lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ na̰y sə-si!

4 M'ra oiyo Lubə taá-taá kdɔ ta lə-si, kdɔ ramajɨ liə kɨ́ na̰y sə-si kdɔ nam kɨ̀ 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ rəm, 5 kdɔ kingə kɨ́ ɛ̃ adɨ-si ingəi né-je lay mburukɨ-mburukɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ-é-tɨ, adɨ to né kɨ́ sɔbɨ dɔ ta, kɨ̀ négə ya lay. 6 Kdɔ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Kristɨ kɨ́ tokɨ pa lé, tò mɛ̃ɛ̃-si-tɨ tò kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 7 Adɨ sə̰i kɨ́ isi 'ngəbi təl lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ lé, kadkare madɨ nal-si al. 8 Lubə ya à mbusɨ nja-si sar dɔbəy ndɔ-tɨ, kdɔ kadɨ ndɔ ree lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ rəmə, ta goto dɔ-si-tɨ. 9 Ə Lubə kɨ́ njèɓa-si kadɨ uwəi-na̰ lubɨ-lubɨ kɨ̀ Ngon-é Jeju Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe lə-ji lé, to njèka̰ dɔ ndɨ-é-tɨ.

Gángɨ-na̰ kɨ̀ né-je kɨ́ à ra dow kadɨ ra majal

Gangɨ-na̰ kɨ́ dan njékəwna̰-je-tɨ kɨ́ Kɔrɛ̃ntɨ

---

† **1:2** 1:2 Knj 18:1

10 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, m'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ, kɨ̀ ri 'Ɓaɓe
lə-ji Jeju Kristɨ kadɨ sə̨i lay ya adi ta lə-si ɔw go-nə̨-tɨ, kadɨ gángɨ-nə̨
goto dan-si-tɨ, ngà kadɨ indəi rɔ-si natɨ majɨ, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-si kɨ́ káre-rè rəm,
kɨ̀ tagɨr kɨ́ káre-rè rəm. 11 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, m'pa bè kdɔtalə
dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Klowe d'idə-m ta lə gángɨ-nə̨ kɨ́ tò dan-si-tɨ.
12 †Mə̨ m'oo kɨ́ nə̨́-nə̨́ dan-si-tɨ panè: Mə̨ m'to dow lə Pol! Mə̨ m'to
dow lə Apolosɨ – Mə̨ m'to dow lə Sepasɨ – Mə̨ m'to dow lə Kristɨ! 13 Se
Kristɨ lé gángɨ rɔ-é̜ daną wa? Se Pol ɓá 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ kdɔ ta lə-si
wa? Ə se kɨ̀ ri Pol ɓá 'ra-si-né batɛ̨m wa? 14 †M'ra oiyo Lubə kdɔ ra
kɨ́ dow káre ya kàrè m'ra-é batɛ̨m dan-si-tɨ al, Krispusɨ-je kɨ̀ Gayusɨ ya
par ə́ m'ra-dé batɛ̨m. 15 Adɨ dow kɨ́ à panè 'ra-si batɛ̨m kɨ̀ ri-m ya goto.
16 †M'ra batɛ̨m dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Istepanasɨ tɔ, dɔmajɨ ya bè ɓá
m'ra batɛ̨m dow madɨ kɨ́ rangɨ.

1Kɔ 3:18-20; Mat 11:25-27

17 Kdɔtalə Kristɨ ulə-m kdɔ kadɨ m'ra dow-je batɛ̨m al, ngà kadɨ m'ilə
mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ, kɨ́ go tagə-tɨ lə dow al, nè kagdəsɨ lə Kristɨ à təl né
kɨ́ kɔgɨ kare. 18 Kdɔtalə mbɛ̨ kɨ́ sɔbɨ dɔ koy Kristɨ dɔ kagdəsɨ lé, to ta
mbə́ kɨ rɔ dɛ̨-tɨ kɨ́ d'ɔw kɨ ta koy-tɨ, ngà kɨ rɔ-ji jə̨i-tɨ kɨ́ j'uni rəbɨ kajɨ
rəmə, to tɔ́gɨ lə Lubə. 19 Kdɔ 'ndàngɨ 'panè: M'a tujɨ gosɨ lə njégosɨ-
je ə m'a kadɨ négə lə njénégə-je təl né kɨ́ kare. 20 Gosɨ lə dow-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ nè tò rá wa? Njèndó dow-je ndukun ə̨ rá wa? Njènajɨ ta kɨ́
mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kɨ́ ɓone ə̨ rá wa? Gosɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé Lubə təl-é kɨ né
mbə́-tɨ ya al wa? 21 Kdɔ gosɨ lə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé, asɨ kadɨ 'gə-
né Lubə mɛ̨ɛ̨ gosɨ-tɨ liə al; beɓa Lubə oo majɨ kadɨ n'ajɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je
kɨ̀ takul mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ dɛ̨ d'oo kɨ ta mbə́ lé. 22 Jipɨ-je d'isɨ ta
'dəjɨ nékɔjɨ-tɨ ə grɛkɨ-je d'isɨ ká 'sangɨ gosɨ-tɨ. 23 Ngà jɛ̨ rəmə, jɛ̨ j'ilə
mbɛ̨ ta lə Kristɨ kɨ́ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ, rəmə tugə jipɨ-je jigɨ-tɨ, ə to ta mbə́
kɨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́ 'to jipɨ-je al, 24 ngà kɨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́ Lubə ɓa-dé kɨ́
'to jipɨ-je kɨ̀ grɛkɨ-je lé, Kristɨ to tɔ́gɨ lə Lubə rəm, to gosɨ lə Lubə rəm.
25 Kdɔtalə né lə Lubə kɨ́ dow-je d'adɨ to né mbə́ lé, to gosɨ kɨ́ itə gosɨ
lə dow-je nja ną̨, ə né kɨ́ dow-je d'adɨ to yay lə Lubə lé, itə tɔ́gɨ dow-je
nja ną̨. 26 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, 'gə̨i ɓa kɨ́ Lubə ɓa-si kin majɨ
ooi: Njégosɨ-je kɨ́ go lo koo-tɨ lə dow 'ną̨ dan-si-tɨ al rəm, njétɔ́gɨ-je 'ną̨
al rəm, dow-je kɨ́ boy-boy 'ną̨ al rəm. 27 Ngà Lubə mbətɨ mbə́ né-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ, kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njégosɨ-je-tɨ; Lubə mbətɨ njéyay-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ, kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njétɔ́gɨ-je-tɨ tɔ. 28 Lubə mbətɨ né-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ kɨ́ dow-je d'oo kɨ né al, kɨ́ dow-je 'nədɨ, kɨ̀ né-je kɨ́ goto, kdɔ
təl-né né-je kɨ́ tò, né kɨ́ kare-tɨ. 29 Lubə ra bè kdɔ kadɨ dow madɨ ində
kàdɨ̀-é nɔ̨̀-é-tɨ al. 30 Ə kɨ̀ takul-é ɓá sə̨i 'toi-né njénam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ
kɨ́ ɛ̨ ɓá to gosɨ lə-ji kɨ́ i̧ rɔ Lubə-tɨ rəm, ɔr ta dɔ-ji-tɨ rəm, ɔr-ji ində-ji
tagay rəm, ɓá taa-ji ilə-ji taá ji majal-tɨ rəm tɔ. 31 Kdɔ kadɨ, kinə dow
ɔsɨ gajɨ rɔ-é rəmə, ɔsɨ gajɨ rɔ-é kdɔ nam kɨ́ nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ titɨ kɨ́
'ndàngɨ-né mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay.

2

Né kɨ́ uwə mɛ̨ɛ̨ Pol

---

† **1:12** 1:12 Knj 18:24 † **1:14** 1:14 a Knj 18:8; b Knj 19:29; Rɔm 16:23 † **1:16** 1:16 1Kɔ 16:15

1 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, mą lé, lokɨ m'ɔw rɔ-si-tɨ lé, tagə kɨ́ ną̨
əse gosɨ kɨ́ ną̨ ɓá m'ɔw m'idə-si-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ né kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ
kɨ́ Lubə ɔjɨ kɔ̀dɔ ra lé al. 2 Kdɔtalə m'sangɨ kadɨ m'gə né madɨ kɨ́ rangɨ
dan-si-tɨ al, ngà Jeju Kristɨ, ə Jeju Kristɨ kɨ́ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ ya par. 3 †Mą̨
ya kɨ̀ dɔ-m kàrè, kɨ́ ndɔkɨ m'ɔw-né rɔ-si-tɨ kinlé, m'yay rəm, m'ɓəl rəm,
m'dadɨ ną̨ rəm; 4 ə néndó lə-m kɨ̀ mbɛ̨ kilə lə-m lé ulə njirə dɔ ta-je-tɨ
kɨ́ pa kɨ̀ gosɨ, kdɔ kadɨ dow-je d'oo kɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kin al, ngà tò ndaa-tɨ
rəsɨ kɨ́ to kullə ra tɔ́gɨ Ndil kɨ́ aa njay. 5 Bè kdɔ kadɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə-si ulə
njirə dɔ gosɨ-tɨ lə dow al, ngà dɔ tɔ́gɨ-tɨ lə Lubə.

Gosɨ lə Lubə

6 Ə to gosɨ ya ɓá jɛ̨ j'ilə mbɛ̨-é dan njékadmɛ̨ɛ̨-je-tɨ kɨ́ d'asɨ gakɨ, ngà
kɛ̨ ɓá to gosɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè kin al rəm, ɓá to gosɨ lə njékɔ̨ɓe-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ nè kɨ́ d'a gudɨ-dé rukɨ-rukɨ kin al rəm. 7 Jɛ̨ j'ilə mbɛ̨ gosɨ lə
Lubə, kɨ́ ɛ̨ adɨ tò kɨ̀ lo ndəm-é ə ɓɔyɔ; to gosɨ kɨ́ ɛ̨ ra go-é kete low lə
low-je nu̱ kdɔ riɓa lə-ji. 8 Gosɨ kinlé, njékɔ̨ɓe-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè kinlé,
dow káre ya kàrè gə al; kdɔ, lé ngar-je 'gə ta kinlé rəmə, lé d'a ɓə
'Baɓe kɨ́ njèriɓa kagdəsɨ-tɨ al. 9 Ngà titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né 'panè: Né kɨ́ kəm
dow oo al rəm, mbi dow oo al rəm, né kɨ́ dow gɨr mɛ̨ɛ̨-é-tɨ al rəm ya
Lubə ra kete lay kdɔ dow-je kɨ́ 'ndigɨ-é. 10 Kdɔtalə jɛ̨ ɓá Lubə tɛ̨ɛ̨ kɨ̀
dɔ-é adɨ-ji kɨ̀ takul Ndil kɨ́ aa njay. Kdɔ Ndil kɨ́ aa njay lé, tən né-je
lay, sar tən ta-je kɨ́ tò mɛ̨ɛ̨ Lubə-tɨ karangɨ nu̱. 11 Ną́ dan dow-je-tɨ, ə́
gə ta kɨ́ mɛ̨ɛ̨ madɨ-é-tɨ wa? To ndil dowbé ya par. Bè ya tɔ, ta kɨ́ mɛ̨ɛ̨
Lubə-tɨ lé, dow kɨ́ gə goto, to Ndil Lubə ya par. 12 Ə jɛ̨ rəmə, to ndil
kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè ɓá j'ingə al, ngà to Ndil kɨ́ i̱ rɔ Lubə-tɨ ɓá j'ingə, kdɔ
kadɨ j'gə-né né kɨ́ Lubə adɨ-ji kɨ̀ takul ramajɨ liə. 13 Jɛ̨ j'pa ta kɨ́ dɔ-tɨ kɨ̀
gosɨ pa ta kɨ́ dow-je 'ndó kin al, ngà j'pa kɨ̀ gosɨ ndó né lə Ndil kɨ́ aa
njay, j'ɔr-né mɛ̨ɛ̨ né-je kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lə Ndil j'adɨ dow-je kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay
ɔr nɔ̨̀-dé. 14 Ngà dow kɨ́ koɓe lé, ndigɨ dɔ né-je-tɨ lə Ndil Lubə al, kdɔ ɛ̨
oo kɨ́ né mbə́ kare, ə à gə né-je kinlé al kdɔ kɨ̀ takul Ndil kɨ́ aa njay ɓá
dow gə-né gin né-je kinlé. 15 Dow kɨ́ Ndil Lubə ɔr nɔ̨̀-é lé, à gangta dɔ
né-je-tɨ lay, ngà ɛ̨ ya kɨ̀ dɔ-é rəmə, dow kɨ́ à gangta dɔ-é-tɨ goto. 16 Kdɔ
'ndàngɨ 'panè: «Ną́ ə́ gə tagɨr lə 'Baɓe kdɔ kadɨ ndó-é-né né wa? Ə jɛ̨
rəmə, jɛ̨ j'ɔw kɨ̀ tagɨr lə Kristɨ.»

3

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kullə lə ngannjékullə-je lə Lubə
2Kɔ 6:4-13

1 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, mą rəmə, m'pa sə-si ta titɨ dow-je kɨ́
Ndil kɨ́ aa njay ɔr nɔ̨̀-dé al, ngà m'pa sə-si ta titɨ dow-je kɨ́ d'isɨ 'ra né-je
kɨ́ nəl dajɨ rɔ-dé rəm, titɨ dow-je kɨ́ 'to ngan-je mɛ̨ɛ̨ nam-tɨ kɨ́ 'nam kɨ̀
Kristɨ bè rəm. 2 †Mą̨ m'adɨ-si mbà ɓɨ nékuso kɨ́ ngą̨ al. Kdɔtalə nékuso
kɨ́ ngą̨ lé, à kasɨ dɔ tɔ́gɨ-si-tɨ al. Ə sar ɓone bè kàrè asi kusoi né kɨ́ ngą̨
al ya ɓəy, kdɔtalə sə̨i isi 'rai né-je kɨ́ nəl dajɨ rɔ-si ya ɓəy. 3 Kdɔ lokɨ
kim-ną̨ kɨ̀ gakɨ-ną̨ tò dan-si-tɨ bè lé, 'toi dow-je kɨ́ isi 'rai né-je kɨ́ nəl
dajɨ rɔ-si rəm, ɓá panjiyə-si kàrè to panjiyə kɨ́ nəl dajɨ rɔ-si rəm ya al
wa?

Mbunə̨ Pol kɨ̀ Kɔrɛ̨ntɨ-je

---

† **2:3** 2:3 Knj 18:9 † **3:2** 3:2 əbr 5:12,13

4 †Kdɔ lokɨ dow káre panè: Mą̃ m'to dow lə Pol! Ə ɛ̨ kí madɨ panè:
M'to dow lə Apolosɨ! 5 Bè kinlé sə̨i isi rai né-je kí nəl dajɨ rɔ-si ya al
wa? Apolosɨ to ną́, ə Pol to ną́ wa? Dɛ̨ 'to ngannjékullə-je kí kɩ̀ takul-dé
ɓá sə̨i adi-né mɛ̨̃ɛ̨-si, kí go kadkare-tɨ kí 'Ɓaɓe adɨ dow kí rá-rá. 6 †Mą̃
m'mą̃ kagɨ, ə Apolosɨ ungɨ man dɔ-tɨ, ngà Lubə ɓá adɨ-é tɔ́gɨ. 7 Beɓa
njèmą̃-é to dow kí 'ngay al rəm, ɓá njèkungɨ man dɔ-tɨ kàrè to dow kí
'ngay al rəm, ngà Lubə kí njèkadɨ-é tɔ́gɨ ya par ɓá to kí 'ngay. 8 Njèmą̃-
é dɛ̨ kɩ̀ njèkungɨ man dɔ-tɨ lé, d'asɨ-ną, ə ną́-ną́ ya à kingə nédɔ-ji kí
asɨ ta kullə liə. 9 Kdɔtalə jɛ̨ j'to njérakullə natɨ kɩ̀ Lubə. Sə̨i 'toi londɔr
lə Lubə rəm, 'toi kəykində lə Lubə rəm. 10 Kɩ̀ takul majɨ kí Lubə ra sə-
m adɨ-m m'tokɨ njègosɨ kində kəy bè lé, ɓá m'ində-né gin kəy nangɨ ə
dow kí rangɨ ində dɔ-tɨ. Ngà kadɨ ną́-ną́ oo kəm rəbɨ kí isɨ ində-né dɔ-tɨ
lé majɨ. 11 Kdɔtalə Jeju Kristɨ ya to gin kəy lé ngá, ɓɨ dow à kində gin-é
kí rangɨ al. 12 Kinə dow ində dɔ gin kəy-tɨ kinlé, kɩ̀ lɔr, əse kɩ̀ là, əse kɩ̀
ər-je kí majɨ-majɨ, əse kɩ̀ kagɨ, əse kɩ̀ wale, əse kɩ̀ kádɨ né kàrè, kullə ra
dowbé à tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ. 13 Kdɔ ndɔ gangta-tɨ lé, kullə lə ną́-ną́ à
tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ dan pər-tɨ, adɨ pər à ną̃ ndajɨ kullə lə ną́-ną́ kdɔ
kɔr man dɔ-tɨ. 14 Kinə dow ində kəy dɔ (gin kəy-tɨ) kinlé ɓá ą̃ gərərə
rəmə, dowbé à kingə nékugə dɔji. 15 Kinə pər ɔ̨̃ kullə ra dow rəmə, ɛ̨
à nal nékugə dɔji; kajɨ rəmə dowbé à kajɨ, ngà à titɨ-ną kɩ̀ dow kí tɛ̨̃ɛ̨
dan pər-tɨ bè. 16 †Sə̨i gəi kí 'toi kəy lə Lubə ə Ndil Lubə isɨ mɛ̨̃ɛ̨-si-tɨ
ya al wa? 17 Kinə dow tujɨ kəy lə Lubə lé, Lubə à tujɨ-é tɔ; kdɔtalə kəy
lə Lubə lé, to kəy kí aa njay, ə sə̨i ɓá 'toi kəy liə. 18 Kadɨ dow ədɨ rɔ-é
al. Kinə dow madɨ dan-si-tɨ oo rɔ-é kɨ njègosɨ dɔkaglo-tɨ kí ɓone kin
rəmə, kadɨ-é təl mbə́, ɓá à təl njègosɨ. 19 Kdɔtalə gosɨ kí dɔnangɨ-tɨ
nè lé, to né mbə́ kɨ rɔ Lubə-tɨ. Kdɔ 'ndàngɨ 'panè: Ɛ̨̃ uwə njègosɨ-je
dɔ kədta-tɨ lə-dé. 20 'Ndàngɨ ɓəy 'panè: 'Ɓaɓe gə tagɨr lə njègosɨ-je, ə
(ɛ̨ gə) kí to tagɨr-je kí mɛ̨̃ɛ̨ wəy kare. 21 Kadɨ dow adɨ dow-je madɨ 'to
nékində kàdɩ̀ liə al; kdɔtalə né-je lay to 'lə-si: 22 Adɨ Pol, əse Apolosɨ,
əse Sepasɨ, əse dɔnangɨ kɩ̀ né-je kí mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ, əse kiskəm, əse koy, əse
né-je kí ɓone, əse né-je kí à ree, lay kin ya to 'lə-si; 23 ə sə̨i 'toi kí lə
Kristɨ, ə Kristɨ to kí lə Lubə.

4

1 Beɓa kadɨ d'oo-ji kɨ njérakullə-je lə Kristɨ bè rəm, kɨ njékində kəm-
dé go né-je-tɨ lə Lubə kí to né-je kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kin rəm. 2 Ə né kí
'dəjɨ rɔ njékində kəm-dé go né-je-tɨ lé, to ta lə kadɨ ną́-ną́ ya ra né kí
tɔgrɔ-tɨ. 3 Ngà mą̃ rəmə, kadɨ sə̨i ɓá gangi ta dɔ-m-tɨ əse kadɨ dow-je
kí 'to njégangta-je ɓá 'gangɨ ta dɔ-m-tɨ kàrè usɨ-m né madɨ al. Mą̃ ya
kɩ̀ dɔ-m kàrè m'gangɨ ta dɔ rɔ-m-tɨ al, kdɔ mɛ̨̃ɛ̨-m uwə-m kɩ̀ ta dɔ né-tɨ
madɨ al. 4 Ə ɛ̨ kin ɓá ta ɔr-né dɔ-m-tɨ al. Njègangta dɔ-m-tɨ to 'Ɓaɓe.
5 Gin-é kin ɓá kadɨ 'gangi-né ta kete nɔ̨̃ kaglo ree 'Ɓaɓe-tɨ al; ɛ̨ ɓá à kadɨ
lo ndógɨ dɔ né-je-tɨ kí 'ɓɔyɔ londul-tɨ, ə à tɔjɨ kɔjra-je kí mɛ̨̃ɛ̨ dow-je-tɨ
ndaa-tɨ rəsɨ. Ə ną́-ną́ ya à kingə pitɨ kí sɔbɨ dɔ-é rɔ Lubə-tɨ.

6 Ngankɔ̨̃-m-je kí njékadmɛ̨̃ɛ̨, m'un nétɔjɨ kí sɔbɨ dɔ-ji jɛ̨ kɩ̀ Apolosɨ
kdɔ ta lə-si. Kadɨ 'ndói né rɔ-ji-tɨ, kdɔ kadɨ 'rai né ali-né dɔ ta kí 'ndàngɨ
kin al, kadɨ dow káre dan-si-tɨ un dow ində-né kàdɩ̀-é ə ɔsɨ-né ta kɩ̀

† **3:4** 3:4 1Kɔ 1:12 † **3:6** 3:6 a Knj 18:4-11; b Knj 18:24-28 † **3:16** 3:16 1Kɔ 6:19; 2Kɔ 6:16

madɨ-é al. 7 I lé nɑ̨ adɨ-i 'tò gay wa? Ə ri ɓá to né kɨ́ 'ingə kɨ̀ dɔrɔ-i wa?
Ə kinə 'ingə né kɨ̀ dɔrɔ-i al, ngà kdɔ ri ɓá 'ində kàdɨ̀-i tokɨ né kɨ́ 'ingə
né kɨ̀ dɔrɔ-i bè wa?
8 Sə̨i 'ndani ngá rəm! Sə̨i 'toi njénékingə-je ngá rəm! Jɛ̨ j'goto ya sə̨i
'tumi gin kɔ̨ɓe ngá rəm! Kinə ɔ̨̀i ɓe ya tɔgrɔ-tɨ ngà, jɛ̨ kàrè j'a kɔ̨ ɓe sə-
si tɔ nɑ̨̀! 9 Kdɔ mɑ̨ m'oo tokɨ né kɨ́ jɛ̨ kɨ́ j'to njékɔwkulə-je lé, Lubə adɨ-ji
j'to sɔ̨y dow-je rəm, j'titɨ-nɑ̨ kɨ̀ dow-je kɨ́ 'gangɨ ta koy dɔ-dé-tɨ bè rəm,
kdɔ j'to né koo lə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ rəm, né koo lə malayka-je rəm,
né koo lə dow-je rəm. 10 Jɛ̨ j'təl mbə́-je kdɔtalə lə Kristɨ, ngà sə̨i rəmə
'təli njégosɨ-je kɨ̀ takul nam kɨ́ 'nami kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ; jɛ̨ j'təl njéyay-je,
ngà sə̨i rəmə sə̨i 'təli njétɔ́gɨ-je. Sə̨i lé, d'un ta-si, ngà jɛ̨ rəmə 'nədɨ-ji!
11 Sar kàdɨ̀ bè kin ya kàrè, ɓo ra-ji rəm, kundə man ra-ji rəm, ndoo
kubɨ ra-ji rəm, 'tində-ji rəm, j'ilə mbɨr-mbɨr rəm; 12 †jɛ̨ ya j'ra kullə kɨ̀
ji-ji j'ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ; 'tajɨ-ji kàrè, jɛ̨ j'tɔr ndi-ji dɔ-dé-tɨ; d'ulə kəm-ji ndoo
kàrè, jɛ̨ j'ore mɛ̨ɛ̨-ji; 13 'pa sə-ji ta kɨ́ majɨ al kàrè, jɛ̨ j'sɔl mɛ̨ɛ̨-dé; jɛ̨
j'təl dɔ ɓɨrɓitɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè, j'təl né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ dow-je lay 'mbatɨ
sar ɓone.
14 M'ndàngɨ mbete kin bè kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ-si-tɨ al; ngà kdɔ ndəji-
si-né titɨ kɨ́ 'toi-né ngan-m-je kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ. 15 Kdɔtalə, lé
njéndó-si né-je kɨ́ sɔbɨ dɔ nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ 'ra ɓudɔgɨ nja dɔgɨ ya kàrè,
bɔbɨ-si-je 'ɲɑ̨ al, kdɔ kɨ́ sɔbɨ dɔ nam kɨ́ 'nami kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ lé, mɑ̨
ya m'to bɔbɨ-si kɨ̀ takul Poyta kɨ́ Majɨ. 16 †Beɓa m'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ,
'ndaji kullə ra-m. 17 Gin-é kin ya ɓá m'ulə-né Timote rɔ-si-tɨ; ɛ̨ to ngon-
m kɨ́ m'ində-é dan kəm-m-tɨ, njèkɑ̨ dɔ ndi-é-tɨ mɛ̨ɛ̨ nam kàdɨ̀ 'Baɓe-tɨ;
ɛ̨ à kole mɛ̨ɛ̨-si dɔ dɔ nja-m-je-tɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ, gangɨ-é kɨ́
m'ndó-né dow-je kɨ̀ lo lay dan njékəwnɑ̨-je-tɨ kɨ́ gay-gay lay. 18 Dow-je
madɨ d'ində kàdɨ̀-dé, 'ra titɨ né kɨ́ m'a kɔw koo-si al ngá bè. 19 Ngà kɨ́
ngɔsnè-tɨ kin ya, kinə 'Baɓe ndigɨ rəmə, m'a kɔw rɔ-si-tɨ nɔ̨ɔ̨, ə m'a
kɔw kdɔ koo ta-je lə njékində kàdɨ̀-dé-je kin al, ngà m'a kɔw kdɔ koo
tɔ́gɨ-dé. 20 Kdɔtalə kɔ̨ɓe lə Lubə lé, to ta-je al, ngà to tɔ́gɨ. 21 Ri ɓá sə̨i
'ndigi wa? Kadɨ m'ɔw rɔ-si-tɨ kɨ̀ salangɨ, əse kɨ̀ ndigɨ dow-je, kɨ̀ panjiyə
kɨ́ sɔl lɔm-lɔm wa?

5

Ta kɨ́ gangɨ dɔ kaya-tɨ

1 Kaya kɨ́ ra tò dan-si-tɨ adɨ dow-je d'oo ta-é kɨ̀ lo-lo, ə to kaya kɨ́
njékadmɛ̨ɛ̨ al-je ya kàrè tò dan-dé-tɨ nja káre al ɓəy; 'panè dow káre
dan-si-tɨ taá ne bɔbɨ-é! 2 Ya rəmə sə̨i indəi-né kàdɨ̀-si ɓəy al ɓan! Lé
ndingə ɓá a ndingəi ndoo, kdɔ kadɨ dow kɨ́ njèra né kɨ́ bè kinlé, kadɨ
tokɨ tubə-é dan-si-tɨ kɔgɨ! 3 Mɑ̨ lé, dajɨ rɔ-m goto sə-si, ngà mɛ̨ɛ̨ ndil-tɨ
ə m'ɑ̨ sə-si natɨ, adɨ dow kɨ́ njèra né kɨ́ bè kinlé, mɑ̨ m'gangɨ ta dɔ-é-tɨ
ngá, titɨ né kɨ́ m'ɑ̨ lo-é-tɨ nɔ̨ɔ̨ bè. 4 Lokɨ 'kəwi-nɑ̨ kɨ̀ ri 'Baɓe Jeju lé,
mɛ̨ɛ̨ ndil-tɨ rəmə, m'isɨ sə-si natɨ kɨ̀ takul tɔ́gɨ lə 'Baɓe lə-ji Jeju: 5 Dow
kɨ́ titɨ-nɑ̨ bè kinlé, kadɨ tokɨ kinə-é ji Satɑ̨-tɨ kadɨ Satɑ̨ tujɨ dajɨ rɔ-é, ə
kadɨ ndil-é ajɨ ndɔ ree 'Baɓe Jeju-tɨ.
6 †Kində kàdɨ̀ lə-si lé, majɨ-é goto! Əm kɨ́ ndɛ̨ bè ya adɨ ndujɨ kɨ́ lɔ̨y
mɛ̨ɛ̨ né-tɨ lay ɨ̨ lé, sə̨i 'gəi al wa? 7 Ɔri əm kɨ́ low rɔ-si-tɨ kɔgɨ, adi rɔ-si
kdɔ kadɨ 'toi ndujɨ kɨ́ lɔ̨y kɨ́ sigɨ, kdɔtalə sə̨i lé, əm goto rɔ-si-tɨ; kdɔ

† **4:12** 4:12 Knj 18:3 † **4:16** 4:16 1Kɔ 11:1; Plp 3:17 † **5:6** 5:6 Gal 5:9

Kristɨ kí to ngon batɨ Pakɨ lə-ji lé, d'ilə məsɨ-é nangɨ*. 8 Ə̃n ə́, adi j'rai nɑ̨y Pakɨ kɨ̀ əm kí low al rəm, kɨ̀ əm kí to néra kí majɨ al al rəm, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndul al rəm, ngà kadɨ j'rai kɨ̀ mbə̀ kí əm goto-tɨ, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ kí aa njay, kɨ̀ néra kí tɔgrɔ-tɨ.

9 M'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ lə-m kí madɨ-si lé m'panè: Uwəi nam kɨ̀ njérakaya-je al. 10 Mɑ̨ m'pa ta m'ɔsɨ-né kagɨ dɔ dow-je-tɨ lay kí dɔnangɨ-tɨ nè kí 'to njérakaya-je, kɨ̀ njérakəmnda-je, kɨ̀ bɔkaya-je, kɨ̀ njépole magɨ-je kin al; kdɔ sə̨i a kasi tɛ̨ɛ̨i dɔnangɨ-tɨ kɔgɨ al. 11 Adɨ mbete kí ndɔkɨ m'ndàngɨ m'adɨ-si kinlé, m'ndàngɨ kdɔ kadɨ dow kí ɓa rɔ-é njèkadmɛ̨ɛ̨ ɓá to njèrakaya, əse njèrakəmnda, əse njèpole magɨ, əse njètajsul, əse gɔ̨yibɨ, əse bɔkaya lé, uwəi siə nam al rəm, ɓá kuso ya kàrè kadɨ usoi né kɨ̀ dow kí bè kin al rəm. 12 Se to ta lə-m kadɨ mɑ̨ ɓá m'gangɨ ta dɔ njékadmɛ̨ɛ̨ al-je-tɨ wa? Njékadmɛ̨ɛ̨-je ɓá sə̨i a gangi ta dɔ-dé-tɨ ya al wa? 13 Njékadmɛ̨ɛ̨ al-je lé, Lubə ɓá à gangta dɔ-dé-tɨ. 'Tubəi njèmɛ̨ɛ̨ndul dan-si-tɨ kɔgɨ.

6

Səkɨ-nɑ̨ lə njékadmɛ̨ɛ̨-je
Mat 5:38-41

1 Lokɨ dow káre dan-si-tɨ ɔw kɨ̀ ta kɨ̀ madɨ-é lé, à səkɨ-é nɔ̨ njékadmɛ̨ɛ̨ al-je-tɨ ɓɨ nɔ̨ njékaa njay-je-tɨ al wa? 2 Sə̨i 'gəi kí njékaa njay-je d'a gangta dɔ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ ya al wa? Ə kinə sə̨i ɓá a gangi ta dɔ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ rəmə, ta-je kí ndɛ̨-ndɛ̨ kin ɓá a kasi gangi al tɔ ɓəy wa? 3 Sə̨i 'gəi kí j'a gangi ta dɔ malayka-je-tɨ ya al wa? Ngà ta kí sɔbɨ dɔ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kí ban ɓá j'a kasi gangi al wa? 4 Ə lokɨ ta kí sɔbɨ dɔ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè tò dan-si-tɨ rəmə jè, dow-je kí njékəwnɑ̨-je 'nədɨ-dé kin ɓá d'a to njégangta-é wa? 5 M'ɔw kɨ̀ pa ta kin kulə-né rɔsɔl dɔ-si-tɨ; adɨ dow káre-rè kí dan-si-tɨ kí to njègosɨ kí asɨ kadɨ gangta kí dan ngankɔ̨-é-je-tɨ kí njékadmɛ̨ɛ̨ ya goto wa? 6 Ə njèkadmɛ̨ɛ̨ ya səkɨ njèkadmɛ̨ɛ̨ madɨ-é, ə to nɔ̨ njékadmɛ̨ɛ̨ al-je-tɨ ɓəy ə́n! 7 Sə̨i rəmə, səkɨ kí 'səkɨ-nɑ̨ kin ya, to kusɨ ya usi ngá tin. Kdɔ ri ə́ 'ra-si majɨ al kàrè kisɨ ya isi dɔ-tɨ al wa? Kdɔ ri ə́ kiɲə ya iɲəi adɨ 'taa né-je lə-si al wa? 8 Rəmə sə̨i ɓəy ɓá 'rai né kí njururu al, adɨ uwəi dow-je 'taai né-je lə-dé, ə to ngankɔ̨-si-je kí njékadmɛ̨ɛ̨ ɓəy ə́n! 9 Kɔw kí njéra né kí njururu al-je d'a kɔw kɔ̨ɓe-tɨ lə Lubə al kinlé, sə̨i 'gəi ya al wa? Ədi rɔ-si al: Njérakaya-je, kɨ̀ njépole magɨ-je, kɨ̀ njékiɲə ne-dé-je əse ngɔw-dé-je ə sangɨ dow-je kɨ̀ rangɨ, 10 njétəl rɔ-dé dené-je-tɨ, kɨ̀ dingəm-je kí njésangɨ dingəm madɨ-dé-je, kɨ̀ dené-je kí njésangɨ dené madɨ-dé-je, kɨ̀ njéɓogɨ-je, kɨ̀ njéra kəmnda-je, kɨ̀ gɔ̨yibɨ-je, kɨ̀ njétajsul-je, kɨ̀ bɔkaya-je d'a kandɨ kɔ̨ɓe-tɨ lə Lubə al. 11 Né-je kin ɓá ndɔkɨ to kullə ra dow-je madɨ kí dan-si-tɨ. Ngà togɨ ɓá 'togɨ-si rəm, d'ində-si tagay rəm, d'ɔr ta dɔ-si-tɨ kɨ̀ ri 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ rəm, kɨ̀ takul Ndil Lubə lə-ji rəm.

Koo go rɔ dɔ kaya-tɨ

---

* **5:7** 5:7 əm kí low lé tɔjɨ panjiyə kí majɨ al kí kete. Ndɔ ra nɑ̨y Pakɨ lé, mɛ̨ɛ̨ kəy kí rá-rá ya 'tɔl ngonbatɨ-tɨ. Ngà kete ɓá kadɨ ndɔ ra nɑ̨y Pakɨ asɨ lé Israyel-je d'ɔr əm kí mɛ̨ɛ̨ kəy-je-tɨ lə-dé kɔgɨ kadɨ tɔjɨ kaa rɔ dɔ majal-tɨ (Tɛ̨t 12:8,20).

12 †Né-je lay ya tò kadɨ m'ra, ngà né-je lay majɨ dɔrɔ al. Né-je lay ya
tò kadɨ m'ra, ngà m'a kiɛ̃nə rɔ-m kadɨ né madɨ ra-m ɓə-tɨ al. 13 Nékuso
tò kdɔ mɛ̨ɛ̨ dow, ə mɛ̨ɛ̨ dow tò kdɔ nékuso, ə Lubə à tujɨ-dé joo lay.
Ngà rɔ dow tò kdɔ kaya al. Rɔ dow tò kdɔ 'Ɓaɓe, ə 'Ɓaɓe tò kdɔ rɔ
dow. 14 Ə Lubə kí adɨ 'Ɓaɓe tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ lé, tɔ́gɨ-é à kadɨ j'tɔsi
'ndəli j'indəi lo j'tɛ̨ɛ̨i tɔ. 15 Sə̨i 'gəi kí rɔ-si to ngan rɔ Kristɨ ya al wa?
Adɨ m'a kɔy ngan rɔ Kristɨ kdɔ kadɨ m'təl-dé ngan rɔ kaya dené-tɨ wa?
16 Ndą̃ bè al! Sə̨i 'gəi kí dow kí ində rɔ-é natɨ kɨ̀ kaya dené lé, dɛ̨ siə
'to kubru rɔ kí káre-rè ya al wa? Kdɔtalə 'ndàngɨ 'panè: Dɛ̨ joo lay
'təl kubru rɔ kí káre-rè. 17 Ngà dow kí ində rɔ-é natɨ kɨ̀ 'Ɓaɓe lé, dɛ̨
siə natɨ mɛ̨ɛ̨ ndil-tɨ kí káre-rè. 18 Ą̨yi kaya kí ra. Ndəgɨ majal-je lay kí
dow ra lé, tò gidɨ dajɨ rɔ-é-tɨ ndaa-tɨ nè. Ngà dow kí ra kaya rəmə, ɛ̨ ra
majal kɨ̀ dajɨ rɔ-é ɛ̨ ya. 19 †Sə̨i 'gəi né kin al wa? Dajɨ rɔ-si lé, to kəy kisɨ
Ndil kí aa Njay, kí tò mɛ̨ɛ̨-si-tɨ, kí sə̨i ingəi rɔ Lubə-tɨ, ə sə̨i 'toi dow-je
dɔ rɔ-si al. 20 Kdɔtalə Lubə gangɨ dɔ-si kɨ̀ né kí gatɨ-é n̨ą̃. Ə̃n ə́ adi dajɨ
rɔ-si ulə riɓa dɔ Lubə-tɨ [ə kadɨ tagɨr lə-si kí to 'lə Lubə̃ kinlé ulə riɓa
dɔ-é-tɨ*.]

Kilə tadəjɨ-je-tɨ

7

Ta kí sɔbɨ dɔ taa-ną̃
Mat 19:3-12

1 J'reei dɔ ta-tɨ kí 'ndàngi mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ adi-mi 'painè: Kadɨ dingəm
tò kɨ̀ dené al lé, to né kí majɨ. 2 Ngà kdɔ kadɨ dow usɨ dan kaya-tɨ al
lé ɓá kadɨ dingəm kí rá-rá ya ɔw kɨ̀ ne-é ne-é, ə kadɨ dené kí rá-rá ya
ɔw kɨ̀ ngɔbɨ-é ngɔbɨ-é tɔ. 3 Kadɨ dingəm adɨ né lə ne-é kí sɔbɨ dɔ-é,
bè ya tɔ ə kadɨ dené adɨ né lə ngɔbɨ-é kí sɔbɨ dɔ-é tɔ. 4 Dené ɔw kɨ̀
tɔ́gɨ dɔ rɔ-é-tɨ al, ngà ngɔbɨ-é ɓá ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-tɨ; bè ya tɔ ə́ dingəm
ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ rɔ-é-tɨ al, ngà ne-é ɓá ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-tɨ. 5 Ɔ̃gi-ną̃ rɔ-si al,
kinə ta-si asɨ-ną̃ dɔ-tɨ, kdɔ kadɨ uni kaglo madɨ 'pai-né ta kɨ̀ Lubə je
bè ɓane; ə go-tɨ 'təli kɨ rɔ-ną̃-tɨ gogɨ, nè kinə asi kori mɛ̨ɛ̨-si al rəmə,
Satą̃ à kingə lo kdɔ ną̃-si-né. 6 Ta kí m'pa kinlé, to ndukun al, ngà to
takɔjɨ. 7 M'ndigɨ n̨ą̃ kadɨ dow-je lay ya 'titɨ-ną̃ sə-m bè; ngà nąɩ́-nąɩ́ ya
Lubə adɨ-é kadkare kí sɔbɨ dɔ-é; adɨ ɛ̨ kí káre kadkare kí bè kin ə ɛ̨ kí
káre kadkare kí bè kin tɔ.

8 'Ngabo-je, kɨ̀ njéngɔwkoy-je rəmə, m'idə-dé m'panè kadɨ d'isɨ titɨ-
ną̃ sə-m bè ɓá majɨ. 9 Ngà kinə d'a kasɨ kore mɛ̨ɛ̨-dé al rəmə, kadɨ 'taa
dené əse 'taa ngɔw; kdɔ taa dow kisɨ siə tò sotɨ itə kadɨ rɔ kɔ̃.

10 †Ngà kí sɔbɨ dɔ dɛ̨ kí 'taa-ną̃ lé, to mą̃ ɓá m'un ndu kɨ̀ dɔ-m al, ngà
'Ɓaɓe ɓá panè: Kadɨ dené mbatɨ ngɔbɨ-é al; 11 kinə ɛ̨ mbatɨ ngɔbɨ-é
rəmə, kadɨ-é taa ngɔw al, bè al rəmə kadɨ təl ulə nojɨ natɨ kɨ̀ ngɔbɨ-é
gogɨ, ə kadɨ dingəm tubə ne-é al tɔ.

12 Ə kí sɔbɨ dɔ ndəgɨ dow-je rəmə, to 'Ɓaɓe al, ngà mą̃ ɓá m'panè:
Kinə ngonkɔ̃-ji kí njèkadmɛ̨ɛ̨ isɨ kɨ̀ dené kí njèkadmɛ̨ɛ̨ al, ɓá dené-é
ndigɨ kisɨ siə rəmə, kadɨ tubə-é al; 13 ə dené kí ngɔbɨ-é to njèkadmɛ̨ɛ̨ al,
ɓá kinə ngɔbɨ-é lé ndigɨ kadɨ isɨ siə rəmə, kadɨ mbatɨ-é al tɔ. 14 Kdɔtalə

† **6:12** 6:12 1Kɔ 10:23 † **6:19** 6:19 1Kɔ 3:16; 2Kɔ 6:16 * **6:20** 6:20 Ta-je kí tò mbunə̃ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsą̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **7:10** 7:10 Mat 5:32; 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18

dingəm kí njèkadmɛ̨ɛ̨ al lé tò tagay kɨ̀ takul ne-é, ə dené kí njèkadmɛ̨ɛ̨-é al lé tò tagay kɨ̀ takul ngɔbɨ-é kí to njèkadmɛ̨ɛ̨ tɔ, bè al rəmə ngan-si-je d'a kaa njay al, ngà kí tɔgrɔ-tɨ lé, 'to tagay ya. 15 Ngà kinə to njèkadmɛ̨ɛ̨ al ɓá ndigɨ kiɩ̃nə njèkadmɛ̨ɛ̨ rəmə, kadɨ iɩ̃nə-é; lo kin-tɨ lé, ngonkɔ̨̃-ji əse kɔ̨̃nan-ji kí njèkadmɛ̨ɛ̨ lé, né kí dɔɔ-é natɨ siə goto. Kdɔtalə Lubə ɓa-ji kadɨ j'isi kɨ̀ lapiya.* 16 I kí dené lé, dɔmajɨ ə i ɓá 'a kajɨ ngɔbɨ-i ə i 'gə wa? Ə i kí dingəm lé, dɔmajɨ ə i ɓá 'a kajɨ ne-i ə i 'gə wa?

Kadɨ nɑ̨́-nɑ̨́ ngəm gangɨ kisɨ-é kí isɨ-né ɓá Lubə ɓa-é-né

17 Tò ɓá tò kadɨ nɑ̨́-nɑ̨́ ya isɨ gangɨ kisɨ-é-tɨ kí 'Ɓaɓe adɨ-é, kí go ɓa-tɨ kí Lubə ɓa-é-né. Ɛ̨̃ kin ɓá to ndu kí m'un m'adɨ njékəwnɑ̨̃-je kí gay-gay lay. 18 Dow kí d'ijə-é ganjangɨ ngá ɓá Lubə ɓa-é rəmə, gangɨ-é kin ya isɨ-né; ə dow kí d'ijə-é ganjangɨ al ɓəy ɓá Lubə ɓa-é rəmə, adɨ d'ijə-é ganjangɨ al ngá. 19 Kijə ganjangɨ to né madɨ al rəm, ɓá kijə ganjangɨ al kàrè to né madɨ al rəm, ngà né kí majɨ lé, to təl rɔ go ndukun-tɨ lə Lubə. 20 Kadɨ nɑ̨́-nɑ̨́ ya isɨ gangɨ kisɨ-é-tɨ kí ɛ̨ isɨ-né ɓá Lubə ɓa-é-né kin ya. 21 Lé 'to ɓə ɓá Lubə ɓa-i kàrè 'ndingə rɔ-i al; ngà kinə kəm lo tò kadɨ 'tɛ̨̃ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ ɓə-tɨ rəmə, majɨ kɨ majɨ ə́n ə́ 'tɛ̨̃ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ. 22 Kdɔtalə ɓə kí 'Ɓaɓe ɓa-é lé, to dow kí 'Ɓaɓe taa-é ilə-é taá; bè ya tɔ, dow kí to ɓə al kí 'Ɓaɓe ɓa-é lé, ɛ̨ to ɓə lə Kristɨ tɔ. 23 Lubə gangɨ dɔ-si kɨ̀ né kí gatɨ-é nɑ̨ ɓɨ 'təli ɓə lə dow-je gogɨ al. 24 Ngankɔ̨-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, kadɨ nɑ̨́-nɑ̨́ ya isɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ gangɨ kisɨ-é-tɨ kí ɛ̨ isɨ-né ɓá Lubə ɓa-é-né kin ya.

Ta kí sɔbɨ dɔ dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al

25 Ta kí sɔbɨ dɔ dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al lé, 'Ɓaɓe adɨ-m ndu dɔ-tɨ al; ngà m'pa kí go koo-é-tɨ lə-m, mɑ̨ kí 'Ɓaɓe adɨ-m m'to dow kí njèkɑ̨ dɔ ndi-m-tɨ kɨ̀ takul koo kəmtondoo liə.

26 Kdɔ ta lə kɔ̨̃-je kí mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kí ɓone bè kinlé, né kí mɑ̨ m'oo kí à majɨ ə́n: Dow kí rá-rá isɨ gangɨ-é-tɨ kí ɛ̨ isɨ-né kin ya ɓá majɨ. 27 Kinə i 'taa dené rəmə, 'sangɨ kadɨ 'mbatɨ-é al; ə kinə i 'taa dené al ɓəy rəmə, 'sangɨ taa dené al. 28 Ngà kɛ̨̃ ɓá kinə i 'ndigɨ taa dené kàrè, to majal al rəm, ə kinə ngonmandɨ kí gə dingəm al ɓəy ndigɨ taa ngɔw kàrè to majal al rəm; ngà njétaa-nɑ̨-je kinlé kisɨ-dé kɨ̀ dɔ-dé taá rəmə, d'a kingə kɔ̨̃; ə mɑ̨ m'ndigɨ kɔr-si mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ.

29 Ngankɔ̨-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, ta kí m'ndigɨ pa ə́n: Ndɔ nɑ̨̀y gɔjɨ; kɨ̃ nè kɔw kɨ kete kinlé, dɛ̨ kí d'isɨ kɨ̀ dené-je kàrè, kadɨ d'isɨ tokɨ né kí d'isɨ kɨ̀ dené-je al bè; 30 dɛ̨ kí d'isɨ 'nɔ̨̃ kàrè, kadɨ 'tokɨ dow-je kí d'isɨ 'nɔ̨̃ al bè; dɛ̨ kí d'isɨ 'ra rɔnəl kàrè, kadɨ 'tokɨ dow-je kí d'isɨ 'ra rɔnəl al bè; dɛ̨ kí d'ində néndogɨ kàrè, kadɨ 'tokɨ dow-je kí né lə-dé goto bè; 31 dɛ̨ kí d'isɨ d'ubə majɨ né-je kí dɔnangɨ-tɨ né kàrè, kadɨ d'isɨ tokɨ dow-je kí d'ubɨ majɨ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè al bè; kdɔtalə né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lé, à dəə kɔgɨ. 32 Ə m'ndigɨ kadɨ mɛ̨ɛ̨-si ɑ̨ kə́kə́kə́ al. Dow kí taa dené al lé, né-je lə 'Ɓaɓe, kɨ̀ kəm rəbɨ-je kí à nəl-é-né ɓá mɛ̨ɛ̨-é tò dɔ-tɨ gə́rə́rə́. 33 Ngà dow kí taa dené lé, mɛ̨ɛ̨-é ɑ̨ kə́kə́kə́ kdɔ né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè rəm, kdɔ kəm rəbɨ-je kí à nəl-né ne-é rəm, 34 adɨ mɛ̨ɛ̨-é ra joo. Bè ya tɔ ə́, dené kí taa ngɔw al əse ngonmandɨ kí gə dingəm al ɓəy lé, mɛ̨ɛ̨-é tò gə́rə́rə́ dɔ né-je-tɨ lə 'Ɓaɓe, kdɔ kadɨ dajɨ rɔ-é kɨ̀ tagɨr liə aa njay; ə

* **7:15** 7:15 Ta kí 'panè Lubə ɓa-ji kinlé mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí nɑ̨́-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛ̨kɨ lé to Lubə ɓa-si.

njètaa ngɔw lé, mɛ̨ɛ̨-é ą̨ kə́kə́kə́ kdɔ né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè rəm, kdɔ kəm rəbɨ-je kɨ́ à nəl-né ngɔbɨ-é rəm.
35 M'pa ta kin bè kdɔ majɨ lə-si, ɓɨ to gum ɓá m'iyə kdɔ kuwə-si-né al,
ngà kdɔ kadɨ 'rai né kɨ́ majɨ rəm, kadɨ 'nami-né kàdì 'Ɓaɓe-tɨ kì mɛ̨ɛ̨-si
kɨ́ joo al rəm.
36 Kinə dow madɨ uwə dɔ ngonmandɨ ɓá oo kɨ́ ɓal-é ɔw kì dəə ə́ oo
kɨ́ né-je à kɔw go-nąn̨-tɨ majɨ rəmə, kadɨ-é ra né kɨ́ mɛ̨ɛ̨-é ndigɨ; kadɨ
'taa-nąn̨; to majal al. 37 Ngà dow kɨ́ ɛ̨ ya ɔjɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ ɓá un ndu ə ą̨ dɔ-tɨ
njángɨ kadɨ n'ɔw suwə̀ ɓá asɨ kore mɛ̨ɛ̨-é, ə kinə to mɛ̨ɛ̨ ndigɨ liə ya ɓɨ
to mɛ̨ɛ̨ndigɨ lə dow kɨ́ rangɨ al rəmə ra-é liə kin majɨ. 38 Beɓa dow kɨ́
taa dené kɨ́ ɛ̨ uwə dɔ-é lé, ra né kɨ́ majɨ, ə dow kɨ́ uwə dɔ dené ɓá taa-é
al rəmə, to né kɨ́ majɨ ṇą̨ ya ɓəy. 39 Dené kɨ́ ngɔbɨ-é isɨ kì dɔ-é taá ɓəy
lé, ɛ̨ à kisɨ kdɔ ngɔbɨ-é ya; ngà kinə ngɔbɨ-é oy rəmə, ta ɔr dɔ-é-tɨ, adɨ
kinə ɛ̨ ndigɨ taa ngɔw kɨ́ rangɨ rəmə à taa, ngà kɛ̨ ɓá kadɨ taa dow kɨ́
adɨ mɛ̨ɛ̨-é 'Ɓaɓe ɓane. 40 Bè ya kàrè koo-é-tɨ lə-m lé, kinə dené lé, təl
taa ngɔw al rəmə, à kisɨ kì rɔnəl ṇą̨. Ə mą̨ ya kàrè, m'gə kɨ́ Ndil Lubə
isɨ mɛ̨ɛ̨-m-tɨ tɔ.

8

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dą̨ kɨ́ 'pole-né magɨ-je

1 Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dą̨ kɨ́ 'pole-né magɨ-je lé, j'gəi kɨ́ jə̨i lay ya j'toi njégə-
é-je. Ngà négə lé, ree kì kində kàdì, ə ndigɨ dow-je ɓá adɨ dow ɔw kɨ
kete-kete mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ.† 2 Kinə dow madɨ gɨr kɨ́ n'gə né madɨ rəmə,
ɛ̨ gə titɨ kɨ́ lé à gə-né al ya ɓəy. 3 Ngà kinə dow madɨ ndigɨ Lubə rəmə,
dowbé kinlé, Lubə gə-é tɔ. 4 Ə ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kuso dą̨ kɨ́ 'pole-né magɨ-je
lé, jə̨i j'gəi kɨ́ magɨ goto dɔnangɨ-tɨ nè, Lubə ya kì̀ káre-rè. 5 Tɔgrɔ-tɨ
ya, né-je kɨ́ dɔrą̨-tɨ əse kɨ́ dɔnangɨ-tɨ kɨ́ dow-je 'ɓa-dé lubə-je tò nɔ̨ɔ̨ ya,
adɨ lubə-je 'ṇą̨ rəm, ɓá 'ɓaɓe-je 'ṇą̨ rəm. 6 Ngà jə̨i rəmə, Lubə kɨ́ Bɔbɨ
ra káre-rè, ɛ̨ ɓá né-je lay į̣ rɔ-é-tɨ, ə kì takul-é ɓá jə̨i j'isi-né; ə 'Ɓaɓe ra
káre-rè, to Jeju Kristɨ, kɨ́ takul-é ɓá né-je lay tò-né rəm, ɓá jə̨i j'isi-né
rəm tɔ.
7 Ngà dow-je lay ɓá 'gə né kin al. Kdɔ dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ d'iṇə ta 'pole
magɨ-je ngɔsnè ɓəy lé, d'isɨ d'uso dą̨-je kinlé rəmə, 'gɨr kɨ́ to dą̨-je kɨ́ į̣
nɔ̨̃ magɨ-je-tɨ ya ɓəy adɨ tagɨr lə-dé kɨ́ gɔjɨ kinlé, təl-né né kɨ́ tò ṇɛ̨ takəm
Lubə-tɨ. 8 To nékuso ɓá à kɔw sə-ji ngɔsi rɔ Lubə-tɨ al; lé j'usoi dą̨-je
kinlé al kàrè, j'usi kəm-tɨ al rəm, ɓá lé j'usoi kàrè, j'ingəi né kəm-tɨ al
rəm. 9 Ngà koo ɓá ooi majɨ, nè ra kɨ́ kadɨ 'rai né kɨ́ mɛ̨ɛ̨-si ndigɨ kinlé, à
kį̣ təl to gin kusɨ lə njéyay-je. 10 Kdɔtalə kinə, i kɨ́ 'to njègə né-je kinlé
ɓá dow madɨ oo-i kɨ́ isɨ uso né kəy pole magɨ-je-tɨ lé, à ra kadɨ dow kɨ́
tagɨr liə gɔjɨ kinlé į̣ uso-né dą̨ kɨ́ 'pole-né magɨ-je al wa? 11 Ə négə lə-i
ɓá isɨ təl gin koy njèyay kin, kɨ́ to ngonkɔ̨-ji njèkadmɛ̨ɛ̨ kɨ́ Kristɨ oy kdɔ
ta liə kin ɓan al wa? 12 Ra kɨ́ 'rai majal kɨ́ titɨ-nąn̨ bè kin kì ngankɔ̨-si-je
kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ adɨ ɔri-né tɔ́gɨ-dé kdɔ tagɨr lə-dé kɨ́ gɔjɨ kinlé, to Kristɨ ya
tɔ ɓá sə̨i 'rai siə majal. 13 Gin-é kin ɓá, kinə ta lə nékuso ɓá ngonkɔ̨-m
kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ à kusɨ-né mɛ̨ɛ̨ majal-tɨ rəmə, m'a kuso dą̨ kdɔ kadɨ to
gin kusɨ mɛ̨ɛ̨ majal-tɨ lə ngonkɔ̨-m kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ kin ndą̨ al.

† **8:1** 8:1 Rɔm 14:13-23

9

Pol inə̨ né-je kɨ́ to tó-é kadɨ ingə̨
2Kɔ 11:7-12; 12:13-15

1 Mą̃ lé m'to ɓə̨ al ya al wa? M'to njèkɔwkulə̨ ya al wa? M'oo 'Ɓaɓe
lə̨-ji Jeju ya al wa? Sə̨i 'toi kandɨ kullə̨ lə̨-m kɨ́ m'ra m'adɨ 'Ɓaɓe ya al
wa? 2 Kinə̨ dow-je kɨ́ rangɨ ɓá d'oo-m kɨ njèkɔwkulə̨ al kàrè, sə̨i rəmə̨
'gəi kɨ́ m'to njèkɔwkulə̨ ya; kdɔ sə̨i ya 'toi ndajɨ kullə̨ lə̨ njèkɔwkulə̨
kɨ́ m'ra m'adɨ 'Ɓaɓe. 3 Né kɨ́ m'ɔr-né ta dɔ-m-tɨ nɔ̨̃ njékilə̨ ta dɔ-m-tɨ-je
ə́n: 4 Jɛ̨ lé, to tó-é kadɨ j'uso rəm, j'ą̃y rəm ya al wa? 5 To tó-é kadɨ j'adɨ
kɔ̨̃nan-ji káre kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ kɨ́ to ne-ji ɔw sə̨-ji titɨ kɨ́ njékɔwkulə̨-je kɨ́
rangɨ 'ra-né, əse titɨ kɨ́ ngankɔ̨̃ 'Ɓaɓe dɛ̨ kɨ̀ Sepasɨ 'ra-né kin ya tɔ al
wa? 6 Ə se jɛ̨ kɨ̀ Barnabasɨ ya kɨ̀ kár-ji ɓá tò kadɨ j'ra kullə̨ ya tá wa?
7 Ną́ ra kullə̨ asgar ə́ un là liə̨ ya ɓá ugə̨-né rɔ-é wa? Ną́ mą̃ nduu ya
uso kandɨ-é al wa? Ną́ ul dą̃-je ya ą̃y mbà-dé al wa? 8 Se ta kinlé m'pa
kɨ́ dow-tɨ wa? Ndukun kàrè pa bè ya tɔ al wa? 9 †Kdɔ 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨
mbete ndukun-tɨ lə̨ Moiyijɨ 'panè: *Mangɨ kɨ́ d'adɨ-é ą̃ njiyə̨ dɔ ko-tɨ kdɔ*
kadɨ kąą̃-é tal lé, ʼa dɔ ta-é al.† Lubə̨ pa bè lé, mangɨ-je ɓá ta lə̨-dé to
rɔ-é, 10 əse jɛ̨ ya par ɓá ɛ̨ pa ta kin sɔbɨ-né dɔ-ji wa? Oiyo, ta kinlé,
'ndàngɨ sɔbɨ dɔ-ji ya; dow kɨ́ ą̃ ndɔr lé, tò kadɨ ndɔr ində̨-né mɛ̨ɛ̨-é dɔ
ko-tɨ, ə dow kɨ́ ą̃ ində̨ ko kàrè, kadɨ ində̨ mɛ̨ɛ̨-é dɔ kingə̨ nédɔji-é-tɨ
tɔ. 11 †Né-je kɨ́ majɨ-majɨ kɨ́ to né-je lə̨ Ndil kɨ́ aa njay ɓəy ə́ j'dubɨ
mɛ̨ɛ̨-si-tɨ, ngà nékingə̨-si-je ɓá j'ubə̨ majɨ-é rəmə̨, to né kɨ́ à tò ɓəl ną̃
wa? 12 Dow-je kɨ́ rangɨ ɓəy ə́ d'ubə̨ majɨ né-je lə̨-si ə́ to tó-é, ngà jɛ̨ kɨ́
ban ɓá j'a kubə̨ majɨ né lə̨-si ə́ à to tó-é al wa? To tó-é kadɨ j'ubə̨ majɨ
né lə̨-si ya, ngà kɛ̨ ɓá jɛ̨ j'dəjɨ né ji-si-tɨ al; kore ɓá jɛ̨ j'ore mɛ̨ɛ̨-ji mɛ̨ɛ̨
né-je-tɨ lay, kdɔ kadɨ j'ilə̨ kagɨ Poyta kɨ́ Majɨ lə̨ Kristɨ al.
13 Sə̨i 'gəi ya al wa? Dow-je kɨ́ d'ą̃ 'ra kullə̨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə̨ Lubə̨ lé,
né kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə̨ Lubə̨ ya to nékuso-dé; ə dɛ̨ kɨ́ d'ą̃ 'ra kullə̨ logugɨ
né-tɨ lə̨ Lubə̨ lé, d'ubə̨ majɨ né kɨ́ dow-je d'adɨ logugɨ né-tɨ lé ya tɔ al
wa? 14 †Bè ya tɔ ə́ 'Ɓaɓe ində̨ ndu kadɨ, dow-je kɨ́ d'isɨ d'ilə̨ mbɛ̨ Poyta
kɨ́ Majɨ lé, d'a kingə̨ nékuso kɨ̀ kəm rəbɨ Poyta-tɨ kɨ́ Majɨ ya tɔ.
15 Ngà mą̃ Pol lé, né-je kɨ́ to tó-é kadɨ m'ubə̨ majɨ-é kinlé, né káre
ya kàrè m'dəjɨ al, ɓá m'ndàngɨ mbete kin bè kdɔ kadɨ dow adɨ-m-né
né al rəm; kdɔ m'ndigɨ kadɨ koy tá m'oy ə tò sotɨ ...! Né kɨ́ m'ɔsɨ-né
gajɨ rɔ-m kinlé, dow kɨ́ à kɔr dɔ-m-tɨ goto. 16 Kilə̨ mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ
lé, to né kɔsɨ gajɨ rɔ lə̨-m al; kdɔtalə̨ to kullə̨ kɨ́ tò dɔ-m-tɨ kadɨ m'ra
ya tá; kinə̨ m'ilə̨ mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ kin al lé, to tujɨ ɓá usɨ dɔ-m-tɨ tin!
17 Kinə̨ m'ilə̨ mbɛ̨-é kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ lə̨-m rəmə̨, m'a kingə̨ nédɔji-m; ngà
kinə̨ m'ra kullə̨-é kɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ bè par rəmə̨, to né kɨ́ d'ində̨ kullə̨-é dɔ-m-tɨ
kɨ kində̨ tɔ. 18 Ə nékugə̨ dɔji-m lé to ri wa? To mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́
m'ilə̨ kare, ə né kɨ́ to tó-é kadɨ m'ingə̨ kɨ̀ kəm rəbɨ Poyta kɨ́ Majɨ kin
kàrè m'dəjɨ al.
19 Tɔgrɔ-tɨ, rɔ dow-je-tɨ lay ə m'to ɓə̨ al ya, ngà m'təl rɔ-m
ngonnjèkullə̨-tɨ lə̨ dow-je lay, kdɔ kadɨ m'ingə̨-né dow-je kɨ́ 'nąą̃ kɨ́ 'tò
nduy-nduy. 20 Lokɨ m'ą̃ rɔ jipɨ-je-tɨ, ə m'ra rɔ-m jipɨ-tɨ, kdɔ kadɨ m'ingə̨-
né jipɨ-je; lokɨ m'ą̃ rɔ njékisɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ ə m'ra rɔ-m dow-tɨ kɨ́

† **9:9** 9:9 1Ti 5:18 † **9:9** 9:9 Det 25:4 † **9:11** 9:11 Rɔm 15:27 † **9:14** 9:14 Mat 10:10; Luk 10:7

njèkisɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ tɔ – mą̃ m'isɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ al – ya ngà m'ra bè kdɔ kingə-né dow-je kí d'isɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ; 21 lokɨ m'ą̃ rɔ dow-je-tɨ kí d'isɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ al ə m'ra rɔ-m dow-tɨ kí isɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ al, bè kdɔ kadɨ m'ingə-né dow-je kí d'isɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ al. Ə mą̃ ya bè lé, mą̃ m'ɔr rɔ-m kɔgɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ ndukun-tɨ lə Lubə al, ngà kí tɔgrɔ-tɨ lé, m'isɨ gin tɔ́gɨ ndukun-tɨ lə Kristɨ – 22 Lokɨ mą̃ rɔ dow-je-tɨ kí 'yay mɛ̨̃ɛ̨̃ kadmɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ ə m'ra rɔ-m dow-tɨ kí yay, kdɔ kadɨ m'ingə-né dow-je kí 'yay mɛ̨̃ɛ̨̃ kadmɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ. M'təl rɔ-m né-je-tɨ lay kdɔ kadɨ lé ri-ri kàrè m'adɨ dɛ̨ kí ną̃-je d'ajɨ ya tá. 23 Né-je lay kinlé, m'ra kdɔ ta lə Poyta kí Majɨ, kdɔ kadɨ m'ingə-né nédɔji-m mɛ̨̃ɛ̨̃-é-tɨ.

24 Dow-je kí d'ą̃y ngɔdɨ lo kində dɨrə-tɨ lé, d'ą̃y natɨ lay ya, ngà dow káre-rè ɓá ingə nédɔji lé, sə̨̃i 'gəi ya al wa? Ą̃yi ngɔdɨ kɨ̀ gangɨ-é kí a kingəi-né nédɔji ɓane. 25 Dow-je lay kí 'to njékində-ną̃ dɨrə mulə kí kuwə lé, d'ɔgɨ rɔ-dé dɔ né-je-tɨ kí gay-gay lay; dɛ̨ lé, 'ra bè kdɔ kingə-né jɔgɨ kí à tujɨ, ngà jə̨̃i rəmə j'rai kdɔ kingəi-né jɔgɨ kí à tujɨ al. 26 Adɨ mą̃ m'ą̃y ngɔdɨ m'ilə-né birikɔ̨̃yɔ̨̃ kare al; m'ɓɨr ji-m kdɔ kɔsɨ-né né, ɓɨ m'ɓɨr ji-m kdɔ kɔsɨ-né ndaa lo kare al. 27 Kində ɓá m'ində dɔ rɔ-m-tɨ ngą̃, ə m'təl rɔ-m gin tɔ́gɨ-m-tɨ, nè mą̃ kí m'ilə mbɛ̨̃ Poyta kí Majɨ m'adɨ dow-je kí rangɨ kinlé ɓá d'a kɨ̨̃ kɔr-m mɛ̨̃ɛ̨̃ kullə-é-tɨ kɔgɨ.

10

Kun néndajɨ dɔ poyta-tɨ lə Israyel-je
Əbr 3:7-19

1 Ngankɔ̨̃-m-je kí njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, m'ndigɨ kole mɛ̨̃ɛ̨̃-si dɔ ka-ji-je-tɨ kí, lokɨ dɛ̨ lay ya 'njiyə gin kilndi-tɨ* rəm, dɛ̨ lay ya d'ində dan babo 'gangɨ rəm, 2 dɛ̨ lay ya tokɨ ra-dé batɛ̨m dan kilndi-tɨ rəm, dan babo-tɨ rəm, kɨ̀ takul nam kí 'nam kàdì Moiyijɨ-tɨ; 3 dɛ̨ lay ya d'uso né kí káre-rè kí to nékuso kí ɨ̨̃ rɔ Ndil-tɨ kí aa njay rəm, 4 ɓá dɛ̨ lay ya d'ą̃y man kí káre-rè kí to man kí ɨ̨̃ rɔ Ndil-tɨ kí aa njay, kdɔtalə dɛ̨ d'ą̃y man kí tɛ̨̃ɛ̨̃ kàdì mbal-tɨ kí ɨ̨̃ rɔ Ndil-tɨ kí aa njay, kí to mbal kí njèdan-dé, ə mbal-é kinlé to Kristɨ. 5 Ngà dow-je ną̃ dan-dé-tɨ ya kullə ra-dé nəl Lubə al, gin-é kin ɓá d'oy-né dilə̨lo-tɨ. 6 Ə né-je kinlé ra né bè kdɔ kadɨ təl to néndó adɨ-ji, kdɔ kadɨ jə̨̃i j'adi ɓo né-je kí majɨ al ra-ji titɨ kí ra-dé-né kin al ngá. 7 'Təli njépole magɨ-je titɨ kí ndɔkɨ dɛ̨ kí ną̃-je kí dan-dé-tɨ 'ra-né ɓá 'ndàngɨ-né ta-é mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kí aa njay kin al ngá; 'ndàngɨ 'panè: Kosɨ dow-je d'isɨ nangɨ d'uso rəm, d'ą̃y rəm, ə go-tɨ d'ɨ̨̃ 'la-ną̃. 8 Adi j'toi njéra kaya-je titɨ kí ndɔkɨ dɛ̨ kí ną̃-je kí dan-dé-tɨ 'ra-né, adɨ dow-je ɓudɔgɨ lo kɔrjoo gidɨ-é mutə d'oy-né mɛ̨̃ɛ̨̃ ndɔ-tɨ kí káre-rè kin al ngá. 9 Adi j'nąi 'Baɓe titɨ kí ndɔkɨ dɛ̨ kí ną̃-je kí dan-dé-tɨ 'ną̃-é-né adɨ li-je 'tɔ̨̃-dé-né tɔl-dé kin al ngá. 10 Adi j'yuni ta titɨ kí ndɔkɨ dɛ̨ kí ną̃-je kí dan-dé-tɨ 'yun-né ta adɨ malayka kɨ̀ njètɔɔ ko dow-je tɔɔ-né ko-dé kin al ngá. 11 Né-je kinlé tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-dé-tɨ bè kdɔ kadɨ təl néndó adɨ-ji rəm, ɓá 'ndàngɨ kdɔ ndəjɨ-ji-né jə̨̃i kí j'isi dɔbəy ndɔ-tɨ kin rəm. 12 Ə̃n ɔ́, dow kí gɨr kí n'ą̃ taá rəmə, kadɨ oo majɨ nè à kɨ̨̃ kusɨ! 13 Néną̃ kí tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-si-tɨ kí to néną̃ kí asɨ ta tɔgɨ dow-tɨ al ya goto. Lubə to njèką̃ dɔ ndi-é-tɨ, à kiɲə-si kadɨ né ną̃-si al dɔ tɔ́gɨ-si al; lokɨ néną̃ tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-si-tɨ lé,

* **10:1** 10:1 Israyel-je lé, lokɨ 'tɛ̨̃ɛ̨̃ ɓe ɓə-tɨ Ejiptɨ d'isɨ d'ɔw kɨ Kaną̃ lé, Lubə adɨ kilndi ɓá ɔr nɔ̨̃-dé (Tɛ̨t 13:21-22).

ę̣ à kilə kəm rəbɨ kadɨ 'tę̣ę̣i-né kəm-tɨ rəm, à kadɨ-si tɔ́gɨ kadɨ ori-né mę̣ę̣-si rəm tɔ.

Ndəjɨ kí sɔbɨ dɔ magɨ kí pole
2Kɔ 6:14-18; Rɔm 14:13-23

14 Gin-é kin ɓá, są̣i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ lé, ą̣yi magɨ kí pole.
15 M'pa sə-si ta kəm dow-je kí njégə né-je; są̣i ya 'gą̣i ta kin ooi. 16 †Kobɨ
man nduu kí tɔrndi tò dɔ-tɨ ə j'isi j'rai oiyo Lubə kdɔ kinlé, to kuwə-ną̣
lubɨ-lubɨ kì məsɨ Kristɨ ya al wa? Mbə̀ kí j'isi j'gángi-ną̣ kinlé, to kuwə-
ną̣ lubɨ-lubɨ kì dajɨ rɔ Kristɨ ya al wa? 17 Titɨ kí mbə̀ ra-né káre-rè lé, ją̣i
kí j'ṇą̣i kin ya, j'təli kubru rɔ kí káre-rè tɔ; kdɔtalə mbə̀ kí káre-rè kin
ya j'ori-ną̣ dɔ-tɨ lay. 18 Ooi Israyel-je kí kojɨ kəy kin al wa? Dę̣ kí d'uso
dą̣-je kí d'ilə məsɨ-dé nangɨ logugɨ né-tɨ lə Lubə lé, to kuwə ɓá d'uwə-
ną̣ lubɨ-lubɨ kì logugɨ né ya al wa? 19 Se m'ndigɨ panè dą̣ kí 'pole-né
magɨ to né kí ngay wa? Əse magɨ to né kí ngay wa? (Ndą̣ bè al). 20 Ngà
m'panè: Né kí 'pole-né magɨ lé, d'adɨ ndil-je kì majal ɓɨ d'adɨ Lubə al;
ə mą̣ m'ndigɨ kadɨ uwəi-ną̣ lubɨ-lubɨ kì ndil-je kí majɨ al al. 21 Są̣i a
ką̣yi né kí mę̣ę̣ kobɨ-tɨ lə 'Ɓaɓe rəm, né kí mę̣ę̣ kobɨ-tɨ lə ndil-je kí majɨ
al rəm al; ɓá à kisi ta nékuso-tɨ lə 'Ɓaɓe rəm, ta nékuso-tɨ lə ndil-je kí
majɨ al rəm al. 22 Se j'ndigi ndúi jangɨ lə 'Ɓaɓe wa? Se tɔ́gɨ-ji ṇą̣ itə-é
wa? 23 †Né-je lay ya to tó-é kadɨ dow à ra, ngà né-je lay ɓá majɨ dɔrɔ
al; né-je lay ya to tó-é kadɨ dow à ra, ngà né-je lay ɓá à kadɨ dow ɔw
kɨ kete-kete al. 24 Kadɨ dow sangɨ majɨ liə kí sɔbɨ dɔ-é ya par al, ngà
kadɨ sangɨ majɨ lə dow-je kí rangɨ tɔ. 25 Né-je lay kí d'ində sukɨ-tɨ lé,
usoi kɨ kuso ya ɓɨ 'dəji ta dɔ-tɨ al, kdɔ kadɨ mę̣ę̣-si usɨ nangɨ. 26 Kdɔtalə
dɔnangɨ, kì né-je kí mę̣ę̣-é-tɨ lay ya to 'lə 'Ɓaɓe. 27 Kinə njèkadmę̣ę̣ al
ɓa-si lo nékuso-tɨ ɓá są̣i 'ndigi kɔwi lé, né-je lay kí ində nɔ̨̀-si-tɨ ya usoi,
ɓɨ 'dəji ta dɔ-tɨ al nè mę̣ę̣-si à kį̣ kusɨ nangɨ dɔ-tɨ al. 28 Ngà kinə dow
idə-si panè: Né kin to né kí 'pole-né magɨ rəmə, usoi al, kdɔtalə [dow
kí njèkidə-si kete kinlé rəm, kdɔtalə]† mę̣ę̣ kusɨ nangɨ al kí à tò rəm.
29 Ta kinlé, m'pa kdɔ mę̣ę̣ kusɨ nangɨ al lə-si są̣i al, ngà kdɔ mę̣ę̣ kusɨ
nangɨ al lə dowbé kinlé. Kdɔtalə ri ə́ né kí mą̣ m'ra kì mę̣ę̣ kusɨ nangɨ
lé, mę̣ę̣ kusɨ nangɨ al lə dow kí rangɨ à kɔw siə kadɨ gangta dɔ-tɨ wa?
30 Kinə m'ra oiyo Lubə dɔ né-tɨ kí m'isɨ m'uso lé, né kí m'ra oiyo Lubə
dɔ-tɨ kinlé, dow à pa sə-m ta kí majɨ al dɔ-tɨ kdɔ ri ɓəy wa? 31 Adɨ lé
to né ɓá usoi, əse to né ɓá ą̣yi, əse to ri-ri ɓá 'rai kàrè, 'rai kdɔ riɓa lə
Lubə. 32 Adi kullə ra-si təl jigɨ tugə grɛkɨ-je al rəm, tugə jipɨ-je al rəm,
ɓá tugə njékəwną̣-je lə Lubə al rəm, 33 titɨ kí mą̣ kàrè m'sangɨ kadɨ
m'nəl-né dow-je lay mę̣ę̣ né-je-tɨ lay kin bè; beɓa m'sangɨ né kí kadɨ
majɨ sə-m par al, ngà né kí à majɨ kì kosɨ dow-je ṇą̣ kdɔ kadɨ d'ajɨ-né.

11

1 †'Ndaji kullə ra-m titɨ kí mą̣ ya kì dɔ-m m'isɨ m'ndajɨ-né kullə ra
Kristɨ kin bè tɔ.

Ta kí sɔbɨ dɔ nékɔɔ lə dené-je kí 'to njékadmę̣ę̣-je
Epɛ 5:22-24; 1Ti 2:8-14

---

† **10:16** 10:16 Mat 26:26-28; Mar 14:22-24; Luk 22:19,20 † **10:23** 10:23 1Kɔ 6:12 † **10:28** 10:28 Ta-je kí tò mbuną̣ né-tɨ kinlé [...] goto mę̣ę̣ mbete-je-tɨ kí dɔsą̣y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ † **11:1** 11:1 1Kɔ 4:16; Plp 3:17

2 M'pitɨ-si kdɔ mɛ̃ɛ̃-si kɨ́ ole dɔ-m-tɨ mɛ̃ɛ̃ né-jɛ-tɨ lay rəm, kdɔ né-jɛ kɨ́
m'ndó-si kɨ́ sɛ̃i uwəi dɔ-si-tɨ titɨ kɨ́ m'ndó-si-né lé ya bè kin rəm. 3 Ngà
né kɨ́ m'ndigɨ kadɨ 'gəi ə́n: Dingəm kɨ́ rá-rá kàrè, Kristɨ to kɨ́ boy dɔ-é-tɨ,
ə dingəm to kɨ́ boy dɔ dené-tɨ, ə Lubə to kɨ́ boy dɔ Kristɨ-tɨ. 4 Dingəm
kɨ́ rá-rá kɨ́ dɔɔ dɔ-é ɓá pa-né ta kɨ̀ Lubə əse pa-né ta kɨ́ ta Lubə-tɨ lé,
ulə rɔsɔl dɔ 'boy-tɨ liə*. 5 Ə dené kɨ́ rá-rá kɨ́ dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kɨ̀
Lubə əse pa-né ta kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, ulə rɔsɔl dɔ 'boy-tɨ liə†; tokɨ kɨ né
kɨ́ ɛ̃ ndisə dɔ-é bè. 6 Kdɔtalə kinə dené dɔɔ dɔ-é al rəmə, kadɨ ijə dɔ-é
tɔ ɓane. Ə kinə dené ijə dɔ-é əse ndisə dɔ-é ə tò rɔsɔl rəmə, kadɨ dɔɔ
dɔ-é tɔ ɓane. 7 Dingəm à dɔɔ dɔ-é al, kdɔtalə ɛ̃ to takəm Lubə rəm, to
riɓa lə Lubə rəm, ə dené to riɓa lə dingəm. 8 Kdɔtalə Lubə ɔr dingəm
rɔ dené-tɨ al, ngà dené ɓá Lubə ɔr-é rɔ dingəm-tɨ; 9 ə Lubə ra dingəm
kdɔ ta lə dené al, ngà dené ɓá Lubə ra-é kdɔ ta lə dingəm. 10 Gin-é
kin ɓá, kdɔtalə malayka-je lé, dené à kɔw kɨ̀ né dɔ-é-tɨ kadɨ tɔjɨ kisɨ
kɨ́ ɛ̃ isɨ gin tógɨ-tɨ lə 'boy liə. 11 Bè ya kàrè, kɨ̀ takul nam kàdɨ̀ 'Ɓaɓe-tɨ
lé, dingəm ɔw ndoo dené rəm, ɓá dené kàrè ɔw ndoo dingəm rəm tɔ.
12 Kdɔtalə titɨ kɨ́ Lubə ɔr-né dené rɔ dingəm-tɨ lé, bè ya tɔ ɔ́ dené ojɨ-né
dingəm tɔ; ə né-je lay ɨ̃ rɔ Lubə-tɨ. 13 Sɛ̃i ya 'gɔ̃i né kin ooi: Kadɨ dené
dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kɨ̀ Lubə lé, to né kɨ́ tuwə ra ɓan wa? 14 Kadɨ
dingəm iɲə dɔ-é adɨ ngal puu-puu lé tò rɔsɔl, kɨ́ koɓe-tɨ ya kàrè 'gəi kɨ́
tò bè ya al wa? 15 Ngà dené ɓá dɔ kɨ́ ngal puu-puu to riɓa liə. Kdɔtalə
dené lé, d'adɨ-é bəl dɔ kadɨ to né kɔn dɔ-é. 16 Kinə dow madɨ ndigɨ
najɨ ta kin rəmə, kadɨ dowbé gə kɨ́ to kullə ra-ji al rəm, ɓá to kullə ra
njékəwnɑ̃-je kɨ́ gay-gay lə Lubə al rəm.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ nékuso nam lə 'Ɓaɓe
Mat 26:26-28; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20

17 Ta-je kɨ́ m'ɔw kɨ̀ pa kinlé, m'ɔw kɨ̀ ndɔr-né mbi-si kɨ ndɔr ɓɨ m'a
pitɨ-si al; kdɔtalə lokɨ 'kəwi-nɑ̃ rəmə, 'kəwi-nɑ̃ kdɔ ra né kɨ́ tò sotɨ al,
ngà kdɔ ra né kɨ́ majɨ al itə kɨ́ kete ɓəy. 18 Kɨ́ dɔsɑ̃y ya lé, m'oo kɨ́
lokɨ sɛ̃i kɨ́ 'toi njékəwnɑ̃-je ingəi-nɑ̃ rəmə, gángɨ-nɑ̃ tò dan-si-tɨ, ə ta-je
kɨ́ m'oo lé, m'gə kɨ́ dan-tɨ-je to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 19 Ə gángɨ-nɑ̃ lé, kadɨ tò
dan-si-tɨ bè ya tɔ ɓane, kdɔ kadɨ dɛ̃ kɨ́ dan-si-tɨ kɨ́ dow-je d'oo-dé kɨ́
d'asɨ gakɨ lé, 'tɔjɨ-né rɔ-dé ndaa-tɨ rəsɨ. 20 Adɨ lokɨ sɛ̃i 'kəwi-nɑ̃ rəmə,
'kəwi-nɑ̃ kdɔ nékuso lə 'Ɓaɓe al; 21 kdɔ lokɨ isi usoi né rəmə, nɑ̃́-nɑ̃́ ya
ində kungəsa uso né liə, adɨ dɛ̃ kɨ́ nɑ̃́-je ɓo ra-dé, ə dɛ̃ kɨ́ dan-tɨ-je yibɨ
ra-dé tɔ. 22 Kəy-je lə-si goto ɓá usoi né-tɨ əse ɑ̃yi né-tɨ al wa? Se 'nədi
njékəwnɑ̃-je lə Lubə rəm, uləi rɔsɔl dɔ dɛ̃-tɨ kɨ́ né lə-dé goto rəm ɓan
al wa? Əjè m'idə-si m'panè ri wa? Se m'a pitɨ-si wa? Ra-é kɨ́ bè kinlé,
m'a pitɨ-si-né ndɑ̃ bè al. 23 Kdɔtalə mɑ̃ lé, né kɨ́ m'ingə rɔ 'Ɓaɓe-tɨ ɓá
m'ndó-si tin. 'Ɓaɓe Jeju lé, ndɔɔ, ndɔ̃-é-tɨ kɨ́ d'a kilə-é-né ji dow-je-tɨ
lé, un mbə̀ 24 ə lokɨ ra oiyo Lubə lé, uwə gangɨ danɑ̃ ə panè: Kin to
dajɨ rɔ-m, kɨ́ tò kdɔ ta lə-si; 'rai né kin bè kdɔ kadɨ mɛ̃ɛ̃-si ole-né dɔ-m-
tɨ. 25 Bè ya tɔ, go nékuso-tɨ, (un) kobɨ kɨ́ man nduu tò-tɨ ə panè: Man
nduu kinlé to kulənojɨ kɨ́ sigɨ kɨ́ tò kɨ̀ takul məsɨ-m; 'rai né kin bè kdɔ

* **11:4** 11:4 Ta kɨ́ 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-tɨ liə kinlé, ɛ̃ kɨ́ tò kɨ̀ ta grɛkɨ lé 'ndàngɨ ulə rɔsɔl dɔ «dɔ-tɨ» ya par. Gin-é kin ɓá dow-je kɨ́ nɑ̃́-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl “dɔ” 'boy-tɨ liə» ə dɛ̃ dan-tɨ-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl dɔ rɔ-é ɛ̃-tɨ ya.» † **11:5** 11:5 Ta kɨ́ 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-tɨ liəkinlé, tokɨ pa ta dɔ-tɨ lo ndó-é-tɨ kɨ́ sɔ nɔ̃ɔ̃.

kadɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-si ole-né dɔ-m-tɨ kaglo-je lay kɨ́ a kɑ̨̃yi-né. [26] Kdɔtalə kaglo-je lay kɨ́ isi usoi mbə̀ kin rəm, isi ɑ̨̃yi man nduu kin rəm lé, to mbɛ̨̃ koy lə 'Ɓaɓe ɓá isi iləi sar kadɨ-é ree-né. [27] Gin-é kin ɓá dow kɨ́ uso mbə̀, əse ɑ̨̃y man nduu lə 'Ɓaɓe kɨ̀ nɔ̨̃ɔ̨̃ bè par lé, ta kɨ́ gangɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ dajɨ rɔ 'Ɓaɓe kɨ̀ məsɨ-é à kusɨ dɔ-é-tɨ. [28] Ə̃n ə́ kadɨ nɑ̨̃́-nɑ̨̃́ ya tən mɛ̨̃ɛ̨̃-é majɨ oo, ɓəy tá kadɨ uso mbə̀ rəm, ɑ̨̃y man nduu rəm; [29] kdɔ dow kɨ́ uso ə ɑ̨̃y bè ya par ɓɨ oo adɨ to dajɨ rɔ 'Ɓaɓe al lé, dowbé uso rəm, ɑ̨̃y rəm ilə-né ta dɔ rɔ-é-tɨ ya. [30] Gin-é kin ɓá njémɔ̨̃y-je, kɨ̀ njétɔ́gɨ goto-je 'nɑ̨̃-né dan-si-tɨ rəm, ɓá dow-je nɑ̨̃ dan-si-tɨ d'oy-né rəm. [31] Kinə jə̨̃i ya j'təni mɛ̨̃ɛ̨̃-ji majɨ lé, ta kɨ́ gangɨ à kusɨ dɔ-ji-tɨ al. [32] Ngà 'Ɓaɓe gangɨ ta dɔ-ji-tɨ, ində-ji ɔjɨ-ji kdɔ kadɨ ta kɨ́ gangɨ usɨ dɔ-ji-tɨ natɨ kɨ̀ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃ al-je al. [33] Beɓa ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, lokɨ 'kəwi-nɑ̨̃ ta nékuso-tɨ lə 'Ɓaɓe rəmə, 'ngəbi-nɑ̨̃. [34] Dow kɨ́ ɓo ra-é rəmə, kadɨ uso né ɓee, ɓɨ kadɨ kəw-nɑ̨̃ lə-si ree kɨ̀ ta kɨ́ gangɨ dɔ-si-tɨ al. Ndɔ kɨ́ m'a tɛ̨̃ɛ̨̃ rɔ-si-tɨ ɓá m'a gɔl ndəgɨ ta-je kɨ́ rangɨ ɓəy.

12

Kadkare-je lə Ndil kɨ́ aa njay
Epɛ 4:4-16; Rɔm 12:3-8

[1] Ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kadkare-je lə Ndil kɨ́ aa njay lé, m'ndigɨ kadɨ 'gəi gin-é majɨ. [2] Sə̨̃i 'gəi kɨ́ lokɨ ndɔkɨ 'toi-né njékadmɛ̨̃ɛ̨̃-je al ɓəy lé, dow-je d'ɔr-si go-dé-tɨ titɨ njékəmtɔ-je bè d'ɔw sə-si nɔ̨̃ magɨ-je-tɨ kɨ́ 'pa ta al. [3] Gin-é kin ɓá m'a kidə-si rəsɨ kɨ́ dow kɨ́ pa ta kɨ̀ takul Ndil Lubə kɨ́ à panè: «Kadɨ ndɔl tò dɔ Jeju-tɨ» ya goto! Rəm ɓá dow kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay isɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-é-tɨ al lé, à panè: «Jeju to 'Ɓaɓe» al rəm tɔ.

[4] †Kadkare-je tò gay-gay, ngà to Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ káre-rè ɓá adɨ; [5] kullə-je tò gay-gay, ngà to 'Ɓaɓe kɨ́ káre-rè; [6] kullə ra dow-je tò gay-gay, ngà to Lubə kɨ́ káre-rè ya isɨ ra né-je lay mɛ̨̃ɛ̨̃ dow-je-tɨ lay. [7] Ə nɑ̨̃́-nɑ̨̃́ ya Ndil kɨ́ aa njay tɔjɨ rɔ-é mɛ̨̃ɛ̨̃ kullə ra-é-tɨ kdɔ majɨ lə dow-je lay. [8] Kdɔtalə, dow káre Ndil kɨ́ aa njay adɨ-é to njèpata kɨ̀ gosɨ ə Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ káre-rè kin ya adɨ dow kɨ́ rangɨ to njèpata kɨ̀ négə; [9] Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ káre-rè kin ya adɨ dow káre kadmɛ̨̃ɛ̨̃, Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ káre-rè kin ya adɨ dow kɨ́ rangɨ kadkare-je kdɔ kadɨ-né lapiya njémɔ̨̃y-je; [10] adɨ dow káre kadkare ra nékɔjɨ-je; adɨ dow kɨ́ rangɨ kadkare pa ta kɨ́ ta Lubə-tɨ; adɨ dow káre kadkare kɔr gangɨ né-je lə Ndil kɨ́ aa njay kɨ̀ né-je lə ndil-je kɨ́ majɨ al; adɨ dow káre kadkare pa ndɔ̨̃ta-je kɨ́ gay-gay; adɨ dow kɨ́ rangɨ kadkare kɔr mɛ̨̃ɛ̨̃ ndɔ̨̃ta-je kɨ́ rangɨ. [11] Ndil kɨ́ aa njay ra káre-rè, ə ɛ̨̃ ya kɨ̀ kár-é ə́ ra né-je kin lay ə adɨ nɑ̨̃́-nɑ̨̃́ ya kɨ̀ gangɨ-é kɨ́ ɛ̨̃ ndigɨ kadɨ-é.

[12] †Kdɔ, titɨ kɨ́ kubru rɔ dow ra káre-rè ya ngan rɔ-é nɑ̨̃-né kin rəm, titɨ kɨ́ ngan rɔ-je lay kɨ́ kubru rɔ dow-tɨ 'nɑ̨̃ ya kàrè 'to kubru rɔ dow kɨ́ káre-rè kinlé, kɨ́ sɔbɨ dɔ nam kàdì Kristɨ-tɨ kàrè tò bè ya tɔ. [13] Kdɔtalə jə̨̃i lay ya 'ra-ji batɛ̨̃m lə Ndil kɨ́ káre-rè ɓá j'təli-né kubru rɔ dow kɨ́ káre-rè adɨ jipɨ-je, kɨ̀ grɛkɨ-je, kɨ̀ ɓə-je, kɨ̀ dow-je kɨ́ 'to ɓə-je al rəm, jə̨̃i lay ya j'ɑ̨̃yi man kɨ́ ɨ̨̃ rɔ Ndil kɨ́ aa njay-tɨ kɨ́ káre-rè kin ya; [14] beɓa kubru rɔ dow lé, ngon rɔ-é ra káre-rè al, ngà ngan rɔ-é-je 'nɑ̨̃. [15] Kinə

† **12:4** 12:4 Rɔm 12:6-8 † **12:12** 12:12 Rɔm 12:4,5

nja panè: Mą̃ m'to ji al, adɨ m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ̨ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? 16 Ə kinə mbi panè: Mą̃ m'to kəm al, adɨ m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ̨ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? 17 Kinə kubru rɔ dow lay ya to kəm lé, lo koo ta à tò rá wa? Ə kinə to lo koo ta ya lay, ə lo taa bą̃y né à tò rá wa? 18 Ngà ngan rɔ-je lé, ɛ̨ kɨ́ rá-rá ya Lubə adɨ-é tò kubru rɔ-tɨ, lo-tɨ kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨-é ndigɨ. 19 Kinə dɛ̨ lay ya 'to ngon rɔ kɨ́ káre-rè lé, kubru rɔ à tò rá wa? 20 Yən, ngan rɔ-je 'n̨ą̃, ngà kubru rɔ ra káre-rè. 21 Kəm à kidə ji panè: «Usɨ-m ri dɔ-i-tɨ» wa al, ɓá dɔ à kidə nja panè: «Usɨ-m ri dɔ-i-tɨ» wa al rəm. 22 Ngà kɨ́ tɔgrɔ-tɨ bè lé, ngan rɔ-je kɨ́ kubru rɔ dow-tɨ kɨ́ 'tokɨ né kɨ́ tɔ́gɨ-dé goto n̨ą̃ bè kinlé, dɛ̨ ɓá 'to ngan rɔ-je kɨ́ d'a tò ya tá. 23 Ə ngan rɔ-je kɨ́ kubru rɔ dow-tɨ kɨ́ jə̨i ya j'ooi-dé kɨ né kɨ́ riɓa-é n̨ą̃ al kinlé ɓá j'təli j'uləi riɓa dɔ-dé-tɨ n̨ą̃. Ngan rɔ-ji-je kɨ́ tuwə kin̨ə ndaa-tɨ al kinlé, dɛ̨ ɓá j'tɔsi kəm-ji go-d̃é-tɨ n̨ą̃, 24 rəmə dɛ̨ kɨ́ 'tuwə kin̨ə ndaa-tɨ lé ɓá d'ɔw ndoo tɔsɨ kəm go-tɨ kɨ́ bè kin al. Lubə tulə ngan rɔ-je kubru rɔ dow-tɨ, kɨ̀ gangɨ-é kɨ́ à kulə-né riɓa kɨ́ n̨ą̃ dɔ dɛ̨-tɨ kɨ́ riɓa nal-dé. 25 Bè kdɔ kadɨ gángɨ-nąą̃ goto-né kubru rɔ-tɨ, ngà kadɨ ngan rɔ-je 'tɔsɨ-né kəm-dé go-nąą̃-tɨ. 26 Ə kinə ngon rɔ káre ingə kɔ̨̃ rəmə, ngan rɔ-je lay d'ingə kɔ̨̃ siə natɨ; kinə ngon rɔ káre ingə riɓa rəmə, ngan rɔ-je lay 'ra rɔnəl siə natɨ. 27 Sə̨i 'toi kubru rɔ Kristɨ, ə 'toi ngan rɔ-é-je; nąą̃-nąą̃ ya to ngon rɔ-é káre-káre. 28 †Dan njékəwnąą̃-je-tɨ lé, dɔsą̃y Lubə ində njékɔwkulə-je, njèkungɨ-tɨ joo ində njépata-je kɨ́ ta-é-tɨ, njèkungɨ-tɨ mutə ində njéndó dow-je né; go-tɨ, kadkare ra nékɔjɨ-je tò nɔ̨̃ɔ̨̃, ɓá kadkare kadɨ lapiya njémɔ̨̃y-je rəm, kadkare ra kɨ̀ dow-je rəm, kadkare kɔr nɔ̨̃ njékəwnąą̃-je rəm, ɓá kadkare pa ndɔ̨̃ta-je kɨ́ gay-gay rəm. 29 Dow-je lay ya 'to njékɔwkulə-je wa? Dow-je lay ya 'to njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ wa? Dow-je lay ya 'to njéndó dow-je né wa? Dow-je lay ya 'to njéra nékɔjɨ-je wa? 30 Dow-je lay ya d'ɔw kɨ̀ kadkare kadɨ lapiya njémɔ̨̃y-je wa? Dow-je lay ya 'pa ndɔ̨̃ta-je kɨ́ gay-gay wa? Dow-je lay ya 'to njékɔr mɛ̨̃ɛ̨ ndɔ̨̃ta-je kɨ́ gay-gay wa? 31 Adi kadkare-je kɨ́ majɨ itə ndəgɨ-é-je ɓá ɓo-é ra-si.

Ə m'a kɔjɨ-si rəbɨ kɨ́ majɨ rətɨ-rətɨ ya ɓəy.

13

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ndigɨ dow-je
Mat 22:36-40; Rɔm 13:8-10; Ją̃ 3:16-19; 1Ją̃ 4:7-21

1 Lé m'pa ndɔ̨̃ta-je lə dow-je kɨ́ gay-gay, kɨ̀ 'lə malayka-je ya kàrè ɓá, kinə ndigɨ dow-je goto mɛ̨̃ɛ̨-m-tɨ rəmə, m'tokɨ ngɔwla kɨ́ ɓa kɛ̨ng-kɛ̨ng əse m'tokɨ mbare kɨ́ ɓa sə̀kɨ-sə̀kɨ kare kin bè. 2 †Ə lé m'ɔw kɨ̀ kadkare pa ta kɨ́ ta Lubə-tɨ, kɨ̀ kadkare gə gin né-je lay kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-tɨ rəm, m'gə né-je lay rəm, ɓá lé m'ɔw kɨ̀ kadmɛ̨̃ɛ̨ kɨ́ asɨ gakɨ sar adɨ m'adɨ mbal-je d'ɔtɨ-né lo ką̃-dé-tɨ kɨ rangɨ ya kàrè ɓá kinə ndigɨ dow-je goto mɛ̨̃ɛ̨-m-tɨ rəmə, m'to né kɨ́ kare. 3 Lé m'ləbɨ nékingə-m lay njéndoo-je, ɓá lé m'un rɔ-m ya m'adɨ 'ró pər kdɔ ta lə dow-je ya kàrè ɓá kinə ndigɨ dow-je goto mɛ̨̃ɛ̨-m-tɨ rəmə, né kɨ́ m'ingə-tɨ goto. 4 Njèndigɨ dow-je lé, to njèkilə mɛ̨̃ɛ̨-é dɔ madɨ-é-tɨ rəm, to njèra kɨ̀ dow-je rəm, to njèra kəmnda al rəm; njèndigɨ dow-je lé, ɔjɨ rɔ-é al rəm, ində kàdɨ̀-é al rəm, 5 njèndigɨ dow-je lé, ra né kɨ́ tò rɔsɔl al rəm, sangɨ né kdɔ rɔ-é ya par

† **12:28** 12:28 Epɛ 4:11 † **13:2** 13:2 Mat 17:20; 21:21; Mar 11:23

al rəm, ra wɔngɨ al rəm, uwə ta mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ al rəm, [6] né kí njururu al
lé, ɛ̨ ra rɔnəl dɔ-tɨ al, ngà ta kí tɔgrɔ-tɨ ɓá ɛ̨ ra rɔnəl dɔ-tɨ; [7] njèndigɨ
dow-je lé, to njèkiɲə̃ go majal-je lay kɔgɨ rəm, adɨ mɛ̨̃ɛ̨-é né-je lay rəm,
ində mɛ̨̃ɛ̨-é dɔ né-jɛ-tɨ lay rəm, ore mɛ̨̃ɛ̨-é dɔ né-jɛ-tɨ lay rəm. [8] Ndigɨ
dow-je à goto ndą̃ al. Pa ta-je kí ta Lubə-tɨ à goto; ndɔ̨̃ta-je kí gay-gay
à goto; négə à goto. [9] Kdɔtalə né kí j'gəi lé, to man dɔ-é kare ɓəy, ɓá
ta kí ta Lubə-tɨ kí j'isi j'pai kàrè j'isi j'pai man dɔ-é ɓəy rəm tɔ; [10] ngà
lokɨ né kí ɔr njutɨ à ree lé, man dɔ né à goto. [11] Ndɔkɨ m'nąy-né ngon
ɓəy lé, tapa-m to tapa ngon rəm, tagɨr lə-m to tagɨr lə ngon rəm, ɓá
takɔr lə-m to takɔr lə ngon rəm; lokɨ m'tɔgɨ ngá rəmə, m'ra néra ngon
al ngá. [12] Ɓone bè lé, j'isi j'ooi ndil né titɨ kí dow oo-né rɔ-é sɔɔbɔ-tɨ
bè, adɨ j'ooi pitɨ-pitɨ, ngà ndɔ-é ɓá j'a kooi kɨ̀ kəm-ji ndą̃-ndą̃ ɓəy; né
kí ɓone bè m'gə lé to man dɔ-é kare ɓəy, ngà ndɔ-é ɓá m'a gə titɨ kí
Lubə gə-m-né kin bè. [13] Ɓone bè né-je kí mutə kin tò lo tò-é-tɨ adɨ to:
Kadmɛ̨̃ɛ̨ rəm, kində mɛ̨̃ɛ̨ dɔ-tɨ rəm, ɓá ndigɨ dow-je rəm; ngà ɛ̨ kí boy
itə-dé lay lé, to ndigɨ dow-je.

14

Ta kí sɔbɨ dɔ pata kí ta Lubə-tɨ kɨ̀ pa ndɔ̨̃ta-je kí dow gə al

[1] 'Sangi kadɨ 'ndigi dow-je. Adi ɓo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si,
ngà kí boy ɲą̃ lé, kadkare pa ta kí ta Lubə-tɨ ɓá kadɨ ɓo-é ra-si. [2] Kdɔtalə
dow kí njèpa ta kɨ̀ ndɔ̨̃ta kí dow gə al lé, pa ta kɨ̀ dow-je al, ngà ɛ̨ pa ta
kɨ̀ Lubə; kdɔ dow gə mɛ̨̃ɛ̨ ta liə al; kɨ̀ takul Ndil kí aa njay ɓá ɛ̨ pa-né
ta dɔ né-je-tɨ kí tò lo ɓɔyɔ-tɨ. [3] Ngà dow kí njèpata kí ta Lubə-tɨ lé, ɛ̨
pa ta kɨ̀ dow-je ra-né sə-dé adɨ d'ɔw kɨ kete-kete rəm, ulə-né dingəm
mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ rəm, ɓá sɔl-né mɛ̨̃ɛ̨-dé rəm tɔ. [4] Dow kí njèpata kɨ̀ ndɔ̨̃ta kí
dow gə al lé, ɛ̨ ya par ə́ ta lé ra siə adɨ ɔw kɨ kete-kete; ngà dow kí
njèpata kí ta Lubə-tɨ lé, ra kɨ̀ njékəwną̃-je adɨ d'ɔw kɨ kete-kete. [5] M'ge
kadɨ sə̨i lay ya 'pai ta kɨ̀ ndɔ̨̃ta-je kí dow gə al ya, ngà m'ge ɲą̃ ya ɓəy
kadɨ 'pai ta kí ta Lubə-tɨ. Dow kí pa ta kí ta Lubə-tɨ lé, itə njèpata kɨ̀
ndɔ̨̃ta kí dow gə al nja ɲą̃; bè al rəmə, kadɨ njèpata kɨ̀ ndɔ̨̃ta-je kí dow
gə al kinlé, ɔr mɛ̨̃ɛ̨-é adɨ njékəwną̃-je adɨ d'ɔw-né kɨ kete-kete ɓane.

[6] Ngankɔ̨̃-m-je kí njékadmɛ̨̃ɛ̨, kí ngɔsnè-tɨ kinlé, kinə m'ree rɔ-si-tɨ,
ə m'pa ta kɨ̀ ndɔ̨̃ta-je kí dow gə al, ɓɨ m'tɛ̨̃ɛ̨ kɨ̀ dɔ né kí tò lo ɓɔyɔ-tɨ
m'adɨ-si ooi al rəm, m'adɨ-si négə al rəm, m'pa ta kí ta Lubə-tɨ m'adɨ-
si al rəm, ɓá m'ndó-si né al rəm lé, ri ɓá to majɨ kí m'ra sə-si wa?
[7] Bè ya tɔ ə́ né-je kí 'taa koo al kí 'to né-je kí ká-dé ɓa kí tokɨ nàl-je,
kɨ̀ kunduməngrə-je bè kinlé, kinə 'ra d'adɨ ɓa kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é al lé,
dow à gə mindɨ pa nàl ban, əse à gə mindɨ pa kunduməngrə ban wa?
[8] Ə kinə ká təbɨ mbanga ɓa aa yə́rə́rə́ al lé, ną́ à ra rɔ-é kdɔ kɔw rɔ-
tɨ wa? [9] Sə̨i kàrè, bè ya tɔ, kinə 'pai ta kɨ̀ ndɔ̨̃ta kí rangɨ ɓá tokɨ kɔr
mɛ̨̃ɛ̨-é al lé, dow à gə mɛ̨̃ɛ̨ ta lə-si lé ban wa? Sə̨i 'pai ta dan yə́l-tɨ
kɔgɨ kare. [10] Ndɔ̨̃ta-je kí gay-gay kí 'ɲą̃ dɔnangɨ-tɨ nè kinlé, kí káre
kí mɛ̨̃ɛ̨-é tò al ya goto. [11] Adɨ kinə dow pa ta kɨ̀ ndɔ̨̃ta kí m'gə al lé,
mą̃ m'to mba rɔ dowbé-tɨ rəm, ɓá dowbé kàrè to mba rɔ-m-tɨ rəm tɔ.
[12] Sə̨i kàrè bè ya tɔ, titɨ kí ɓo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si-né lé,
kadkare ra kɨ̀ njékəwną̃-je kadɨ d'ɔw kɨ kete-kete kinlé ɓá 'sangi kadɨ
ingəi mburukɨ-mburukɨ.

13 Gin-é kin ɓá, dow kɨ́ njèpata kɨ̀ ndɔ̰ta-je kɨ́ dow gə al lé, kadɨ pa
ta kɨ̀ Lubə kadɨ adɨ-é ɔr mɛ̨̰ɛ̨̰-é adɨ dow-je. 14 Kdɔtalə kinə m'pa ta kɨ̀
Lubə kɨ̀ ndɔ̰ta-je kɨ́ dow gə al lé, m'isɨ m'pa ta kɨ̀ Lubə tagɨr-tɨ lə-m,
ngà négə lə-m rəmə tò kɔgɨ kare. 15 Bè ngà se ri ɓá m'a ra wa? M'a pa
ta kɨ̀ Lubə tagɨr-tɨ lə-m ya, ngà m'a pa ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ négə lə-m tɔ; m'a
kusɨ pa tagɨr-tɨ lə-m ya, ngà m'a kusɨ pa kɨ̀ négə lə-m tɔ. 16 Ə kinə i 'ra
oiyo Lubə tagɨr-tɨ lə-i lé, dow kɨ́ isɨ dan dow-je-tɨ kɨ kisɨ bè ya par kɨ́ gə
mɛ̨̰ɛ̨̰ ta kɨ́ i 'pa lé al lé, à ra Amɛ̰n dɔ oiyo-tɨ lə-i ban wa? 17 Tɔgrɔ-tɨ,
oiyo lə-i kɨ́ i 'ra Lubə lé, majɨ ṇa̰ ya, ngà ra ɓá ra kɨ̀ dowbé kinlé adɨ ɔw
kɨ kete-kete al. 18 M'ra oiyo Lubə kdɔ kadɨ kɨ́ adɨ-m m'pa ta kɨ̀ ndɔ̰ta-je
kɨ́ dow-je 'gə al m'itə-si lay; 19 ngà dan njékəwna̰-je-tɨ lé, ma̰ m'ndigɨ
ṇa̰ kadɨ m'pa ta mɨ̰ kɨ̀ négə lə-m kdɔ ndó-né né dow-je itə kadɨ m'pa
ta ɓudɔgɨ lo dɔgɨ kɨ̀ ndɔ̰ta-je kɨ́ dow gə al.
20 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̰ɛ̨̰, kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadɨ
'toi ngan-je mɛ̨̰ɛ̨̰-é-tɨ al, ngà kɨ́ sɔbɨ dɔ néra kɨ́ majɨ al ɓá, kadɨ 'toi
ngan-je kɨ́ ndɛ̰ bè mɛ̨̰ɛ̨̰-é-tɨ, ə kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadɨ 'toi
dow-je kɨ́ tɔgɨ gangɨ mɛ̨̰ɛ̨̰-é-tɨ. 21 'Ndàngɨ mɛ̨̰ɛ̨̰ mbete ndukun-tɨ 'panè:
M'a kadɨ dow-je kɨ́ ndɔ̰ta lə-dé tò gay 'pa ta kɨ̀ gin dow-je kan, m'a
ndumə̰ ta mba-je kdɔ pa-né sə-dé ta, ə bè ya kàrè, d'a koo ta lə-m al,
'Ɓaɓe ɓá pa bè.
22 Bè rəmə, ndɔ̰ta-je kɨ́ dow gə al lé, to nékɔjɨ kdɔ njékadmɛ̨̰ɛ̨̰-je al,
ngà to nékɔjɨ kdɔ njékadmɛ̨̰ɛ̨̰ al-je; ə ta kɨ́ ta Lubə-tɨ rəmə, to nékɔjɨ
kdɔ njékadmɛ̨̰ɛ̨̰ al-je al, ngà to nékɔjɨ kdɔ njékadmɛ̨̰ɛ̨̰-je. 23 Kinə sə̰i
njékəwna̰-je ɓikti lay 'kəwi-na̰, ɓá sə̰i lay ya isi 'pai ta kɨ̀ ndɔ̰ta-je kɨ́
dow gə al lé, lokɨ dow-je kɨ́ 'ree rɔ-si-tɨ kɨ ree bè ya par əse njékadmɛ̨̰ɛ̨̰
al-je 'ree dan-si-tɨ lé, d'a panè 'toi mbə́-je al ya wa? 24 Ngà kinə sə̰i
lay ya isi 'pai ta kɨ́ ta Lubə-tɨ, ɓá njèkadmɛ̨̰ɛ̨̰ al káre əse dow kɨ́ ree
rɔ-si-tɨ kɨ ree bè ya par isɨ dan-si-tɨ lé, ta-je lə-si lay ya à kuwə-é kɨ̀ ta
rəm, à gangta dɔ-é-tɨ rəm 25 ə né-je kɨ́ ɛ̰ ɓɔyɔ mɛ̨̰ɛ̨̰-é-tɨ lay ya gin-é à
tɛ̨̰ɛ̨̰ ndaa-tɨ rəsɨ ə ɛ̰ à tɔɔ burmba nangɨ ə à kɔsɨ dɔ-é nangɨ nɔ̰̃ Lubə-tɨ
ɓá à pa ta-é kɨ̀ lo-lo panè: Lubə isɨ dan-si-tɨ ya tɔgrɔ-tɨ.
26 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̰ɛ̨̰, bè ngà se ri ɓá j'a rai wa? Lokɨ 'kəwi-
na̰ lé, dow káre à kusɨ pa, dow káre à ndó né dow-je, dow káre à tɛ̨̰ɛ̨̰
kɨ̀ dɔ né kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ, dow káre à pa ta kɨ̀ ndɔ̰ta-je kɨ́ dow gə al,
dow káre à kɔr mɛ̨̰ɛ̨̰-é; kadɨ né-je lay ya tokɨ ra kdɔ kadɨ njékəwna̰-je
d'ɔw-né kɨ kete-kete. 27 Kinə kadɨ tokɨ pa ndɔ̰ta-je kɨ́ dow gə al rəmə,
kadɨ to dow-je joo, al ə mutə ɓɨ kadɨ dəə dɔ lo kin al, ə kadɨ 'pa ta lé
d'ɔsɨ go-na̰ go-na̰ ə kadɨ njèkɔr mɛ̨̰ɛ̨̰-é isɨ tɔ ɓane. 28 Kinə dow kɨ́ njèkɔr
mɛ̨̰ɛ̨̰-é goto rəmə, kadɨ d'isɨ dan njékəwna̰-je-tɨ ta-dé mbə́, ə kadɨ ná̰-ná̰
ya pa ta kɨ̀ rɔ-é rəm, pa ta kɨ̀ Lubə rəm. 29 Kɨ́ sɔbɨ dɔ njépata-je kɨ́ ta
Lubə-tɨ rəmə, kadɨ dow-je joo əse mutə 'pa ta ə kadɨ dɛ̰ kɨ́ rangɨ 'ndər
gin-é d'oo. 30 Kinə Lubə tɛ̨̰ɛ̨̰ kɨ̀ dɔ né adɨ dow káre kɨ́ rangɨ kɨ́ isɨ nɔ̰̃ɔ̰̃
rəmə, kadɨ njèkisɨ pa ta dɔsə̰i lé utɨ ta-é. 31 Kdɔtalə sə̰i lay ya a 'pai
ta kɨ́ ta Lubə-tɨ kɔsi go-na̰ go-na̰, kdɔ kadɨ sə̰i lay ya 'ndói-né-na̰ né
rəm, ulə̰i-né dingəm mɛ̨̰ɛ̨̰-na̰-tɨ rəm. 32 Njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, dɛ̰
ya d'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ kadkare-tɨ lə-dé; 33 kdɔ Lubə lé to Lubə kɨ́ njèree kɨ̀
néra kɨ́ jugɨ-jugɨ al, ngà ɛ̰ to njèreee kɨ̀ lapiya.
Titɨ kɨ́ 'ra-né dan njékəwna̰-je-tɨ kɨ́ gay-gay lay kɨ́ d'aa njay lé, 34 kadɨ
dené-je d'isɨ ta-dé mbə́ dan njékəwna̰-je-tɨ kɨ́ gay-gay, kdɔ tarəbɨ tò kadɨ

'pa ta dan njékəwnɑ̨-je-tɨ al; ngà kadɨ d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ dingəm-je-tɨ
titɨ kɨ́ ndukun pa-né tɔ*. 35 Kinə 'ndigɨ 'gə gin né madɨ rəmə, kadɨ 'dəjɨ
ngɔbɨ-dé-je mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ; kdɔ tuwə kadɨ dené pa ta dan njékəwnɑ̨-je-tɨ
al. 36 Sə̨i ɓá ta lə Lubə i̧ rɔ-si-tɨ wa? Əse sə̨i kɨ̀ kár-si ɓá ta lə Lubə
ɔw dan-si-tɨ wa? 37 Kinə dow madɨ oo rɔ-é kɨ njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ, əse
oo rɔ-é kɨ dow kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay ɓá ɔsɨ-é kadɨ ra né madɨ rəmə, kadɨ
dowbé gə kɨ́ ta kɨ́ m'ndàngɨ m'adɨ-si kinlé to ndukun lə 'Baɓe. 38 Ə
kinə dow madɨ gə kɨ́ ta kin to ndukun lə 'Baɓe al rəmə, dowbé kinlé,
Lubə gə-é al tɔ.†
39 Beɓa, ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, adi ɓo pa ta kɨ́ ta Lubə-tɨ ra-si, ə
ɔgi dow lo pa ta kɨ̀ ndɔ̨ta-je kɨ́ dow gə al al. 40 Ngà ra ɓá kadɨ 'rai né-je
lay kɨ̀ gangɨ-é kɨ́ tuwə ra-né rəm, kadɨ ɔw go-nɑ̨-tɨ mbɛ̨lɛ̨ngɨ-mbɛ̨lɛ̨ngɨ
rəm.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨

15

Tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lə Jeju

1 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, m'ole mɛ̨ɛ̨-si dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ kɨ́ m'ilə
mbɛ̨-é m'adɨ-si ə́ 'ndigi dɔ-tɨ rəm, a̧i dɔ-tɨ njángɨ rəm kinlé, 2 kinə oyi
rigɨ-rigɨ dɔ gangɨ-é-tɨ kɨ́ m'ilə-né mbɛ̨-é m'adɨ-si kinlé rəmə, ɛ̨ ɓá sə̨i
aji-né; ə kinə bè al tɔ rəmə, sə̨i adi mɛ̨ɛ̨-si kɨ̀ ndangɨ kare. 3 Néndó
kɨ́ m'ingə lé ya tɔ ɓá m'ndó-si kete nɔ̨ né-je-tɨ lay. Adɨ to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ
Kristɨ kɨ́ oy kdɔ majal-je lə-ji, titɨ kɨ́ ta-é tò-né mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay;
4 †'dubɨ-é ə tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə titɨ kɨ́ ta-é
tò-né mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kɨ́ aa njay. 5 †Sepasɨ* oo-é rəm, ɓá dɛ̨ kɨ́ dɔgɨ gidɨ-
é joo d'oo-é rəm. 6 Go-tɨ, njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ kɔr-dé tɔy ɓumi̧ ya d'oo-é
natɨ; ə dan-dé-tɨ lé, dɛ̨ kɨ́ d'isɨ kɨ̀ dɔ-dé taá nè ɓəy ɓá 'n̨ɑ̨, ngà dɛ̨ kɨ́
madɨ-je ɓá d'oy ngá. 7 Go-tɨ, Jakɨ oo-é rəm, ɓá njékɔwkulə-je lay ya
d'oo-é rəm tɔ. 8 †Go dɛ̨-je-tɨ kin lay lé, Jeju tɔjɨ rɔ-é adɨ mɑ̨ kɨ́ m'tokɨ
ngon kɨ́ d'ɔr-é kɨ kɔr bè kin kàrè m'oo-é tɔ. 9 †Kdɔ mɑ̨ m'to kɨ́ ndɛ̨ bè
dan njékɔwkulə-je-tɨ, ɓá m'tuwə kadɨ dow ɓa-m njèkɔwkulə al rəm,
kdɔtalə ndɔkɨ m'ulə kəm njékəwnɑ̨-je lə Lubə ndoo. 10 Takul ramajɨ
lə Lubə ɓá m'to-né né kɨ́ m'to kin, ə majɨ liə kɨ́ ɛ̨ ra sə-m kinlé tò kɔgɨ
kare al; tɔgrɔ-tɨ, tò kɔgɨ kare al ya, kdɔ m'ra kullə m'itə-dé lay. To mɑ̨
ya kɨ̀ dɔ-m al, ngà to ramajɨ lə Lubə ɓá nɑ̨̀y sə-m. 11 Ə lé to mɑ̨ əse to
dɛ̨ kàrè, né kɨ́ j'ilə mbɛ̨-é lé, ɛ̨ ya sə̨i adi-é mɛ̨ɛ̨-si tin.

Tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ lə dow-je kɨ́ d'oy

12 Kinə j'ilə mbɛ̨ tɔsɨ kɨ́ Kristɨ tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy lé,
ban ɓəy ɓá dow-je madɨ dan-si-tɨ 'panè dow-je kɨ́ d'oy d'a tɔsɨ ndəl
kində lo tɛ̨ɛ̨ al wa? 13 Kinə dow-je kɨ́ d'oy d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ al
rəmə, Kristɨ ya kàrè tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ al tɔ. 14 Ə kinə Kristɨ tɔsɨ ndəl
ində lo tɛ̨ɛ̨ al rəmə, mbɛ̨ kilə lə-ji to né kɨ́ kɔgɨ kare rəm, ɓá kadmɛ̨ɛ̨

---

* **14:34** 14:34 Kgn 3:16; 1Kɔ 11:3; Epɛ 5:22; 1Ti 2:12; Tit 2:5 † **14:38** 14:38 Ta kɨ́ 'panè: [Lubə] gə-é al kinlé, ɛ̨ kɨ́ tò kɨ̀ ta grɛkɨ lé 'ndàngɨ 'panè ['gə-é al] ya par. Beɓa dow-je kɨ́ n̨ɑ̨́-je 'panè to Lubə ɓá gə-é al ə dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je 'panè to dow-je ɓá 'gə-é al. † **15:4** 15:4 Mat 12:40; Knj 2:24-32 † **15:5** 15:5 a Luk 24:34; b Mat 28:16,17; Mar 16:14; Luk 24:36; Jɑ̨ 20:19 * **15:5** 15:5 Sepasɨ lé to Piyər ə dɛ̨ kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo lé to njéndó né-je lə Jeju. † **15:8** 15:8 Knj 9:3-6 † **15:9** 15:9 Knj 8:3

lə-si kàrè to né kí kɔgɨ kare rəm tɔ. 15 Kinə tɔgrɔ-tɨ ya dow-je kí d'oy
d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ al rəmə, jə̨i j'tə́ti ta kí ndangɨ kare ta Lubə-tɨ.
Kdɔtalə Lubə adɨ Kristɨ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kí d'oy al ya,
jə̨i j'painè Lubə adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨. 16 Kdɔ kinə dow-je kí d'oy
'tɔsɨ ndəl 'tɛ̨ɛ̨ al rəmə, Kristɨ ya kàrè tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ al ya tɔ. 17 Ə kinə
Kristɨ tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ al rəmə, kadmɛ̨ɛ̨ lə-si to né kí kɔgɨ kare rəm, isi
dan majal-je-tɨ lə-si ya ɓəy rəm, 18 ɓá dɛ̨ kí 'nam kàdì Kristɨ-tɨ ɓá d'oy
kinlé kàrè ta-dé tɨ̨ɨ̨ rəm tɔ. 19 Kinə j'indəi mɛ̨ɛ̨-ji dɔ Kristɨ-tɨ kdɔ kisɨ kì
dɔ taá kí ɓone kin ya par rəmə, jə̨i ya kəm-ji tò ndoo itə dow-je lay.

Jeju Kristɨ ya to kí dɔsə̨y kí njètɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨

20 Ngà kí tɔgrɔ-tɨ lé, Kristɨ tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kí d'oy;
ɛ̨ ya to kí dɔsə̨y kí tɔsɨ ndəl ində lo 'tɛ̨ɛ̨ adɨ tɔjɨ kí dow-je kí d'oy d'a tɔsɨ
ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ tɔ. 21 Kdɔ koy ree kì takul dow káre-rè, rəmə takul
dow káre-rè ya tɔ ə́ tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kí d'oy tò-né
tɔ. 22 Gangɨ-é kí koy ree-né dɔ dow-je-tɨ lay kì kəm rəbɨ kí rɔ Adam-tɨ
kinlé, gangɨ-é kin ya tɔ ə́ dow-je lay kí 'nam kàdì Kristɨ-tɨ lé, d'a təl
kisɨ-né kəm tɔ, 23 ngà tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ lé, tò kì gangɨ-é gangɨ-é.
Kristɨ ya to kí dɔsə̨y kí tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨, ə dɛ̨ lay kí 'to dow-je liə
d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ ndɔ ree-é-tɨ tɔ. 24 Lokɨ ɛ̨ à tujɨ tɔ́gɨ ndil-je kí
majɨ al lay, kì kɔ̨ɓe-je lay, kì tɔ́gɨ-je lay lé, ɛ̨ à təl kì kɔ̨ɓe kadɨ Bɔbɨ-ji
Lubə rəmə, go-tɨ à to sɔ̨y né-je tɔ. 25 Kdɔ tò kadɨ-é ɔ̨̀ ɓe sar kadɨ Lubə
təl njéba-je liə lay gin tɔ́gɨ-é-tɨ. 26 Sɔ̨y njèba kí à tujɨ-é lé to koy. 27 Kdɔ
Lubə adɨ né-je lay tò gin tɔ́gɨ Kristɨ-tɨ. Ngà pa kí Kristɨ panè né-je lay tò
gin tɔ́gɨ-n'ɛ̨̀-tɨ kinlé, tɔjɨ ndaa-tɨ rəsɨ kí njèkadɨ né-je lay tò gin tɔ́gɨ-é-tɨ
lé, ɛ̨ rəmə isɨ gin tɔ́gɨ-é-tɨ lé al. 28 Ə lokɨ né-je lay à tò gin tɔ́gɨ-é-tɨ lé, ɛ̨
kì dɔ-é kí tò Ngon lə Lubə lé, à kulə dɔ-é gin tɔ́gɨ-tɨ liə ɛ̨ kí njèkadɨ né-je
lay tò gin tɔ́gɨ-é-tɨ, kdɔ kadɨ dajɨ rɔ Lubə ɓikti lay ya tò mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay
tɔ.

29 Ngà kinə tò bè al rəmə, njékadɨ 'ra-dé batɛ̨m tó dow-je-tɨ kí d'oy
kinlé, 'ra bè kdɔ ri wa? Kinə dow-je kí d'oy d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨
al ya riw lé, kdɔ ri ɓá d'adɨ 'ra-dé batɛ̨m tó-dé-tɨ ɓəy wa? 30 Ə jə̨i ya
kàrè kdɔ ri ɓá kaglo-je lay ya j'ilə-né rɔ-ji kɔgɨ bè wa? 31 Ndɔ-je lay
ya m'ə̨ ta yo-tɨ; ngankɔ̨-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, m'pa rəsɨ bè kdɔ nam kí
'nami kàdì 'Baɓe-tɨ lə-ji Jeju Kristɨ kinlé to né riɓa lə-m. 32 Kinə rɔ kí
m'rɔ kì dow-je kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ kí 'tokɨ də̨-je kí wale bè kinlé, to rɔ kdɔ
né kí go dajɨ rɔ-tɨ ya par lé, se ri ə́ m'a kingə mɛ̨ɛ̨-é-tɨ wa? Kinə dow-je
kí d'oy lé d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ al rəmə, adi j'usoi ə j'ə̨yi kdɔtalə
bore ə j'a koyi! 33 Ədi rɔ-si al: Nam kí majɨ al à tujɨ panjiyə kí majɨ.
34 Adi kəm-si ijə dɔ rɔ-si-tɨ kijə kí tɔgrɔ-tɨ, ə 'rai majal al. Kdɔ dow-je
madɨ dan-si-tɨ 'gə Lubə al. M'pa bè m'ulə-né rɔsɔl dɔ-si-tɨ.

Tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ kì dajɨ rɔ kí ban wa?

35 Ngà dow madɨ à dəjɨ panè: Dow-je kí d'oy lé d'a tɔsɨ ndəl kində
lo tɛ̨ɛ̨ ban-ban wa? Ə d'a tɛ̨ɛ̨ kì rɔ-dé kí rá wa? 36 Mbə́ dow! Né kí i
'dubɨ lé, à koy ya ɓá à tɛ̨ɛ̨ ɓəy al wa? 37 Ə né kí i 'dubɨ kí à to kə̨ə̨ gemɛ̨
je bè əse kə̨ə̨ né madɨ kí rangɨ kàrè, à to dajɨ rɔ-é kinlé ɓá à kubə al;
38 ə Lubə ɓá adɨ dajɨ rɔ né-é tɛ̨ɛ̨ kì gangɨ-é kí mɛ̨ɛ̨-é ndigɨ, ə kə̨ə̨ né
kí rá-rá ya Lubə adɨ tɛ̨ɛ̨ dajɨ rɔ né-é né-é. 39 Rɔ né-je lay ya titɨ-nə̨ al.
Ngà rɔ dow-je tò gay rəm, rɔ də̨-je tò gay rəm, rɔ yəl-je tò gay rəm,

ɓá rɔ kanjɨ-je kàrè tò gay rəm tɔ. 40 Rɔ né-je kɨ́ dɔrą̨-tɨ tò nɔ̨̃ɔ̨̃ rəm, ɓá
rɔ né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ tò nɔ̨̃ɔ̨̃ rəm tɔ; ngà ndógɨ lə rɔ né-je kɨ́ dɔrą̨-tɨ
tò gay kɨ̀ ndógɨ lə rɔ né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ. 41 Ndógɨ lə kàdì tò gay rəm,
ndógɨ lə nąy tò gay rəm, ɓá ndógɨ lə kərwəĩ̧-je tò gay rəm tɔ. Ə ndógɨ
lə kərwəĩ̧ káre tò gay kɨ́ 'lə kərwəĩ̧ kɨ́ madɨ. 42 Adɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ tɔsɨ ndəl
tɛ̨̃ɛ̨̃ lé kàrè tò bè ya tɔ. 'Dubɨ dow kɨ̀ rɔ-é kɨ́ à ndum ə à tɔsɨ ndəl tɛ̨̃ɛ̨̃
kɨ̀ rɔ-é kɨ́ à ndum al ngá. 43 'Dubɨ dow kɨ̀ rɔ kɨ́ to né madɨ al ə à tɔsɨ
ndəl tɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ̀ rɔ kɨ́ ndóle; 'dubɨ dow kɨ̀ rɔ kɨ́ yay ə à tɔsɨ ndəl tɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ̀ rɔ kɨ́
tɔ́gɨ-é n̨ą. 44 'Dubɨ dow kɨ̀ rɔ kɨ́ d'ojɨ-é-né ə à tɔsɨ ndəl tɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ̀ rɔ kɨ́ Ndil
kɨ́ aa njay adɨ-é. Kinə rɔ dow kɨ́ d'ojɨ-é-né tò rəmə, rɔ-é kɨ́ Ndil adɨ-é tò
ya tɔ. 45 Gin-é kin ɓá 'ndàngɨ-né 'panè: Adam kɨ́ to dow kɨ́ dɔsą̨̃y lé təl
dow kɨ́ isɨ kəm. Adam kɨ́ gogɨ nè təl Ndil kɨ́ njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm.
46 Né lə Ndil ɓá to kɨ́ dɔsą̨̃y al, ngà rɔ dow kɨ́ d'ojɨ-é-né ɓá to kɨ́ dɔsą̨̃y;
né lə Ndil ree go-tɨ gogɨ. 47 Dow kɨ́ dɔsą̨̃y lé to nangɨ ɓá dubə, adɨ dow
to kɨ́ nangɨ nè. Ə ɛ̨ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo ĩ̧ dɔrą̨-tɨ. 48 Dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ
nè lé, 'titɨ-ną̨ kɨ̀ dow kɨ́ ndɔkɨ to nangɨ ɓá dubə lé ya tɔ; ə dow-je kɨ́
dɔrą̨-tɨ lé, 'titɨ-ną̨ kɨ̀ njèkĩ̧ dɔrą̨-tɨ lé ya tɔ. 49 Gangɨ-é kɨ́ jąĩ̧ j'titi-né-ną̨ kɨ̀
dow kɨ́ ndɔkɨ Lubə ubə-é kɨ̀ nangɨ lé, bè ya tɔ ə́ j'a titi-né-ną̨ kɨ̀ dow kɨ́
njèkĩ̧ dɔrą̨-tɨ lé tɔ.

Mbəl rɔ, kɨ̀ tətrɔ kɨ́ dɔbəy-tɨ
1Te 4:13-18

50 Ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, m'gə kɨ́ rɔ dow, kɨ̀ məsɨ d'a kisɨ kɔ̨̃ɓe-tɨ
lə Lubə al, né kɨ́ ndum à ra ɓe natɨ kɨ̀ né kɨ́ ndum al al.
51 †Yən, m'a kidə-si ta kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ: J'a koyi lay al, ngà jąĩ̧ lay ya
rɔ-ji à tokɨ mbəl 52 tajinatɨ nè ya, titɨ kəm kɨ́ kində jipɨ bè, lokɨ ká təbɨ
mbanga kɨ́ dɔbəy-tɨ à ɓa. Kdɔ lokɨ ká təbɨ mbanga à ɓá lé, dow-je kɨ́
d'oy d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ̀ rɔ kɨ́ dum ndum, ə jąĩ̧ rəmə, rɔ-ji à
tokɨ mbəl. 53 Kdɔtalə rɔ kɨ́ à ndum kinlé tò kadɨ à kun rɔ kɨ́ dum ndum
ə rɔ kɨ́ à koy kinlé tò kadɨ à kun rɔ kɨ́ à koy al tɔ.
54 Lokɨ rɔ kɨ́ à ndum kin à kun rɔ kɨ́ dum ndum, ə rɔ kɨ́ à koy kin
à kun rɔ kɨ́ à koy al rəmə, ta kɨ́ 'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay lé,
né-é à ra né. 'Ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: Rɔ tətɨ koy tətɨ
kɨ́ sartagangɨ. 55 Koy, tətrɔ lə-i tò rá ngá wa? Koy, nékatɨ lə-i tò rá ngá
wa?
56 Nékatɨ lə koy, to majal; ə tɔ́gɨ majal, to ndukun. 57 Ngà oiyo to kɨ́
lə Lubə kɨ́ njèkadɨ j'tətrɔ kɨ̀ takul 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ.
58 Gin-é kin ɓá, ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, ą̨i dingəm,
ą̨i lo ką̨-si-tɨ gərərə, ɔwi kɨ kete-kete kɨ̀ ndɔ-je lay mɛ̨̃ɛ̨̃ kullə-tɨ lə 'Ɓaɓe,
kdɔ sąĩ̧ 'gəi kɨ́ kullə lə-si tò kɔgɨ kare rɔ 'Ɓaɓe-tɨ al.

16

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ némbɔ̨̃, kɨ̀ sɔ̨̃y ta-je
Rɔm 15:25-27

1 †Kɨ́ sɔbɨ dɔ némbɔ̨̃ kdɔ ra-né kɨ̀ njékaa njay-je lé, sąĩ̧ kàrè kadɨ 'rai
titɨ kɨ́ m'un-né ndu m'adɨ njékəwną̨-je kɨ́ gay-gay kɨ́ dɔnangɨ Galati-tɨ
kin bè tɔ. 2 Ndɔ kɨ́ dɔsą̨̃y mɛ̨̃ɛ̨̃ Dimasɨ-tɨ lé, kadɨ ną̨́-ną̨́ ya uwə gal né mɛ̨̃ɛ̨̃
kəy-tɨ liə kɨ̀ gangɨ-é kɨ́ asɨ dɔ tɔ́gɨ-é-tɨ ində gay, ɓɨ kadɨ tokɨ ngəbɨ ndɔ
kɔw-m rɔ-si-tɨ ɓá mbɔ̨̃-né né al. 3 Ə lokɨ m'a kɔw rɔ-si-tɨ rəmə, dow-je

† **15:51** 15:51 1Te 4:15-17 † **16:1** 16:1 Rɔm 15:25,26

kɨ́ a mbəti-dé kadɨ d'ɔw kɨ̀ némbɔ̨ lə-si Jorijalɛ̨m lé, m'a ndàngɨ mbete
kadɨ-dé ji-dé-tɨ ɓá d'a kɔw-né. 4 Ə kinə tuwə kadɨ mą̨ ya kɨ̀ dɔ-m m'ɔw
ɓane kàrè, dɛ̨ d'a kɔw sə-m natɨ. 5 †M'a kal dɔnangɨ Maseduwan-tɨ bè
ɓá m'a kɔw rɔ-si-tɨ, kdɔtalə m'a kində dɔnangɨ Maseduwan gangɨ ɓá
m'a kɔw. 6 Dɔmajɨ ə m'a kisɨ rɔ-si-tɨ nɔ̨ɔ̨ mbɔr sɛ̨, ban al ə nąy kul kàrè
à dəə dɔ-m-tɨ rɔ-si-tɨ, kdɔ kadɨ 'rai sə-m kadɨ m'ɔw lo kɨ́ m'a kɔw-tɨ. 7 Kɨ́
nè kinlé, mą̨ m'ndigɨ kɔw koo-si ə kində gangɨ taá al, ngà kinə 'Ɓaɓe
iɲə tarəbɨ adɨ-m rəmə, mą̨ m'ɔjɨ mɛ̨ɛ̨-m-tɨ kadɨ m'ɔw ə m'isɨ rɔ-si-tɨ
asɨ kaglo sɛ̨. 8 †Ngà kɛ̨ ɓá m'a kisɨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ sar kadɨ ndɔ ra nąy
Pantekotɨ asɨ-né. 9 Kdɔtalə mɛ̨ɛ̨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ lé, tarəbɨ ra kullə lə-m
tɛ̨ɛ̨ tatɨ nɔ̨̀-m-tɨ doo rəm, ɓá njéba-je kàrè 'ɲą̨ rəm.

10 †Kinə Timote ɔw tɛ̨ɛ̨ rɔ-si-tɨ rəmə, 'rai-é adi mɛ̨ɛ̨-é usɨ nangɨ dan-
si-tɨ, kdɔtalə ɛ̨ kàrè ra kullə lə 'Ɓaɓe titɨ mą̨ bè tɔ.

11 Kadɨ dow nədɨ-é al. Adi-é né-jɛ kadɨ təl ree-né rɔ-m-tɨ gogɨ kɨ̀
lapiya, kdɔtalə m'isɨ m'ngəbɨ-é natɨ kɨ̀ ngankɔ̨-é-jɛ kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨. 12 Kɨ́
sɔbɨ dɔ Apolosɨ kɨ́ to ngonkɔ̨-ji kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ lé, mą̨ m'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-
é-tɨ ɲą̨ kadɨ ɔw rɔ-si-tɨ natɨ kɨ̀ ngankɔ̨-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ kin ya, ngà
mɛ̨ɛ̨-é ndigɨ kɔw kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin al; lokɨ ɛ̨ ingə tarəbɨ rəmə à kɔw ɓəy.

13 Isi kəm, ą̨i gərərə dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ, ą̨i dingəm, uwəi rɔ-si ngą̨.

14 Adɨ ndigną̨ tò dan-si-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-jɛ-tɨ lay.

15 †Są̨i 'gəi kɨ́ Istepanasɨ, kɨ̀ dɛ̨ kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə ɓá 'to dow-je kɨ́ dɔsą̨y
kɨ́ d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé dɔnangɨ Akay-tɨ rəm, 'to dow-je kɨ́ d'adɨ rɔ-dé 'ra kullə
d'adɨ njékaa njay-je rəm.

Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, m'təl m'dəjɨ-si ya ɓəy m'panè: 16 Dow-je
kɨ́ bè kinlé, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-dé-tɨ rəm, ɓá dow-je lay kɨ́ d'ində rɔ-dé
natɨ sə-dé 'ra kullə kàrè, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-dé-tɨ tɔ. 17 Ree kɨ́ Istepanasɨ-
je kɨ̀ Portinatusɨ-je kɨ̀ Akayikusɨ-je 'ree d'oo-m lé, adɨ-m rɔnəl ɲą̨; dɛ̨
'ree 'ra sə-m tó-si-tɨ; 18 kdɔtalə dɛ̨ 'ra d'adɨ mɛ̨ɛ̨-m usɨ nangɨ rəm, są̨i
kàrè mɛ̨ɛ̨-si usɨ nangɨ rəm. Ə dow-je kɨ́ bè kinlé 'gəi kadɨ 'piti-dé ɓane.
19 †Njékəwną̨-je kɨ́ gay-gay kɨ́ dɔnangɨ Aji-tɨ 'ra-si lapiya. Akilasɨ-je kɨ̀
Prisil, kɨ̀ njékəwną̨-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə-dé 'ra-si lapiya ɲą̨ kɨ̀ ri 'Ɓaɓe.
20 Ngankɔ̨-si-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ lay ya 'ra-si lapiya. 'Rai-ną̨ lapiya ə uwəi-
né-ną̨ kàdɨ̀-ną̨-tɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ kɨ́ aa njay. 21 Mą̨ Pol ya m'ndàngɨ kɨ̀ ji-m
m'panè: Lapiya lə-si. 22 Kinə dow ndigɨ 'Ɓaɓe al rəmə, kadɨ ndɔl tò
dɔ-é-tɨ! Maranata ('Ɓaɓe lə-ji, 'ree). 23 Kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe Jeju nąy
sə-si! 24 M'ndigɨ-si lay ya kdɔ nam kɨ́ 'nami kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ.

---

† **16:5** 16:5 Knj 19:21 † **16:8** 16:8 Knj 19:8-10 † **16:10** 16:10 1Kɔ 4:17 † **16:15** 16:15 1Kɔ 1:16 † **16:19** 16:19 Knj 18:2

Mbete kɨ́ njèkungɨ joo kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Kɔrɛ̨ntɨ-je

Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ njèkungɨ joo kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Kɔrɛ̨ntɨ-je

Mbete kinlé Pol ndàngɨ adɨ njékəwnɑ̨-je kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ ɓal káre go mbete-tɨ kɨ́ dɔsɑ̨y kɨ́ ndàngɨ adɨ-dé. Go mbete-tɨ kɨ́ dɔsɑ̨y lé, Pol ɔw Kɔrɛ̨ntɨ kdɔ koo njékəwnɑ̨-je rəmə oo kɨ kulənojɨ liə kɨ̀ njékəwnɑ̨-je kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ majɨ al. Kulənojɨ kɨ́ dan-dé-tɨ majal kdɔ dow-je madɨ kɨ́ 'ɓa rɔ-dé njékɔwkulə-je lə Jeju d'ɔw 'ndó né-je kɨ́ ngɔm njékəwnɑ̨-je kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ 'təl-né dɔ-dé. Lokɨ né-je kin tò bè lé, Pol ndàngɨ mbete madɨ kɔl-né sə-dé ə to Titɨ ɓá ɔw-né adɨ-dé. Mbete-é kinlé ɓá pa ta-é mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kin tɔ (2Kɔ 2:3-4; 7:8). Mbete kɨ́ ɛ̨ ndàngɨ kɔl-né sə-dé kinlé goto ɓone bè. Lokɨ Titɨ təl ree ɓá ingə Pol dɔnangɨ Maseduwan-tɨ lé, idə-é tokɨ go mbete-tɨ kinlé tagɨr lə njékəwnɑ̨-je kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ təl majɨ kɨ rɔ-é-tɨ gogɨ. Kdɔ dow-je ɲɑ̨ dan-dé-tɨ 'tusɨ kullə ra-dé-je kɨ́ majal lé d'iɲə. Beɓa dɔnangɨ Maseduwan-tɨ nɔ̨ɔ̨ ya Pol ndàngɨ mbete kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo kin adɨ njékəwnɑ̨-je kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ kdɔ ra-dé-né oiyo rəm, kdɔ kulə-né dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ go kaglo-tɨ kɨ́ ngɑ̨ kin rəm (2Kɔ 1–7).

Kɨ̨ lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 8 tɛ̨ɛ̨ 9 lé Pol ɔjɨ-dé ta kɨ́ dɔ némbɔ̨-tɨ kɨ́ kadɨ d'ɔsɨ-né kutɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ Jorijalɛ̨m kɨ́ 'to njéndoo-je (1Kɔ 16). Né-je kin tò bè ya, ngà dan njékəwnɑ̨-je-tɨ kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ lé, dow-je kɨ́ dan-dé-tɨ kɨ́ 'to njéra ta kɨ̀ Pol 'ra siə ta kəm-dé kɨ kete-kete. Gin-é kin ɓá mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kinlé Pol pa-né ta dɔ né-je-tɨ kɨ́ tɔjɨ kɨ́ n'to njèkɔwkulə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ (2Kɔ 10–13). Ta kɨ́ Pol pa dɔ to-tɨ kɨ́ n'to njèkɔwkulə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lə Jeju kinlé, to kɔjɨ ɓá ɔjɨ rɔ-é al, ngà ɛ̨ ge kadɨ 'gə bè ɓá d'a kɑ̨-né njángɨ dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ kɨ́ n'ilə mbɛ̨-é n'adɨ-dé kin rəm, d'a 'gə-né kɨ́ Kristɨ kɨ́ n'pa ta liə n'adɨ-dé kinlé ɛ̨ ya to 'Ɓaɓe rəm. Adɨ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ rangɨ goto rəm, Kristɨ kɨ́ rangɨ kàrè goto rəm tɔ.

Mbete kinlé ta rənəl-je kɨ̀ kɔl-je ɲɑ̨-tɨ rəm, ɓá ta-je kɨ́ sɔbɨ dɔ Pol kɨ̀ kɔ̨-je liə, kɨ̀ né-je kɨ́ dɔrɑ̨-tɨ kɨ́ Lubə tɛ̨ɛ̨ kəm-é adɨ-é oo lokɨ né ra-é-né tokɨ nɨ̨ bè kin tò-tɨ rəm.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

1 †Mɑ̨ Pol kɨ́ m'to njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ kɨ̀ takul mɛ̨ɛ̨ndigɨ lə Lubə, j'isɨ natɨ kɨ̀ Timote kɨ́ to ngonkɔ̨-ji kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sɑ̨i njékəwnɑ̨-je lə Lubə kɨ́ isi ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ rəm, m'adɨ-si sɑ̨i ndəgɨ njékaa njay-je lay kɨ́ isi dɔnangɨ Akay-tɨ lay rəm tɔ. 2 Kadɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə, kɨ̀ 'lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ nɑ̨̀y sə-si! 3 Kɔsgajɨ tò dɔ Lubə-tɨ kɨ́ to Bɔbɨ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ rəm, to Bɔbɨ-ji kɨ́ njèkoo kəmtondoo rəm, to Lubə kɨ́ njèsɔl mɛ̨ɛ̨ dow-je mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay rəm. 4 Ɛ̨ ɓá to njèsɔl mɛ̨ɛ̨-ji dan kɔ̨-je-tɨ lə-ji lay, kdɔ kadɨ jɛ̨ ya kɨ̀ dɔ-ji kàrè sɔl kɨ́ ɛ̨ sɔl mɛ̨ɛ̨-ji kinlé j'asɨ sɔl-né mɛ̨ɛ̨ dɛ̨ kɨ́ d'isɨ dan kɔ̨-je-tɨ kɨ́ gay-gay tɔ. 5 Kdɔ gangɨ-é kɨ́ kɔ̨-je kɨ́ kingə kɨ̀ ri Kristɨ ədɨ-né dɔ-ji-tɨ kɨ ndi bè kinlé, gangɨ-é kin ya sɔlmɛ̨ɛ̨ kɨ́ ɨ̨ rɔ Kristɨ-tɨ ree-né dɔ-ji-tɨ titɨ

† **1:1** 1:1 Knj 18:1

mum bè tɔ. 6 Kinə j'ingə kɔ̨̃ rəmə, j'ingə kdɔ kadɨ mɛ̨̃ɛ̨-si sɔl-né rəm,
kdɔ kadɨ aji-né rəm; ə kinə mɛ̨̃ɛ̨-ji sɔl rəmə, tò kdɔ kadɨ mɛ̨̃ɛ̨-si sɔl-né ə
kadɨ to mɛ̨̃ɛ̨sɔl kí ra adɨ asi kadɨ uwəi tógɨ-si ngą̃ mɛ̨̃ɛ̨ kɔ̨̃-je-tɨ kí káre-rè
kí ję̃ kàrè j'isɨ j'ingə kin tɔ. 7 Ə mɛ̨̃ɛ̨-ji kí ję̃ j'ində dɔ-si-tɨ lé, tò lo tò-é-tɨ
njángɨ; kdɔtalə né kí ję̃ j'gə ə́n: Gangɨ-é kí sə̨i ingəi-né kɔ̨̃ natɨ sə-ji lé,
gangɨ-é kin ya sə̨i ingəi-né mɛ̨̃ɛ̨sɔl natɨ sə-ji tɔ.

Mbunə̨ Pol-je kɨ̀ Kɔrɛ̨ntɨ-je

Kɔ̨̃-je lə Pol kɨ̀ madkullə-je liə

8 †Kdɔtalə, ngankɔ̨̃-m-je kí njékadmɛ̨̃ɛ̨, kɔ̨̃ kí al dɔ tógɨ-ji galɨm, kí
j'ingə dɔnangɨ Aji-tɨ, adɨ mɛ̨̃ɛ̨-ji gangɨ man sar adɨ ję̃ j'ɔr-né mɛ̨̃ɛ̨-ji mɨr
dɔ rɔ-ji-tɨ kinlé, j'ndigɨ kadɨ 'gəi ta kí dɔ-tɨ majɨ. 9 Ngà ję̃ ya j'gə dɔ-ji-
tɨ majɨ kí 'gangɨ ta koy dɔ-ji-tɨ, kdɔ kadɨ j'ində-né mɛ̨̃ɛ̨-ji dɔ rɔ-ji-tɨ al,
ngà kadɨ j'ində mɛ̨̃ɛ̨-ji dɔ Lubə-tɨ kí njèkadɨ dow-je kí d'oy 'tɔsɨ ndəl.
10 Lubə ɓá taa-ji ji koy-tɨ ilə-ji taá ə à taa-ji ji koy-tɨ kí bè kin ya ɓəy.
Tɔgrɔ-tɨ, ję̃ j'ində mɛ̨̃ɛ̨-ji dɔ-tɨ kí à taa-ji ji koy-tɨ ya ɓəy 11 kɨ̀ takul ta-je
kí sə̨i ya kàrè isi pai siə kdɔ ta lə-ji; adɨ majɨ kí Lubə ra sə-ji kɨ̀ takul
ta-je kí dow-je n̨ą̃ d'isɨ 'pa siə kdɔ ta lə-ji kinlé, dow-je n̨ą̃ ya d'a ra-
é-né oiyo tɔ. 12 Kdɔtalə né kí to né riɓa lə-ji lé, to mɛ̨̃ɛ̨-ji kí usɨ nangɨ
dɔ panjiyə-ji-tɨ kɨ rɔ dow-je-tɨ lay rəm, ɓá kí boy n̨ą̃ lé, to panjiyə-ji
kí dan-si-tɨ kí to panjiyə kí aa njay rəm, to panjiyə kí njururu rəm,
to panjiyə kí ĩ̧ rɔ Lubə-tɨ ɓɨ to kí go gosɨ-tɨ lə dow al, ngà tò kɨ̀ takul
ramajɨ lə Lubə. 13 Ję̃ j'ndàngɨ ta kí rangɨ j'adɨ-si al, ngà ta kí sə̨i 'ndói
ə 'gəi mɛ̨̃ɛ̨-é kin ya. Mą̃ m'ində mɛ̨̃ɛ̨-m-tɨ kí sə̨i a gəi mɛ̨̃ɛ̨-é majɨ ɔr
njutɨ, 14 titɨ kí sə̨i 'gəi-né sɛ̨ kí ję̃ j'to né riɓa lə-si ə sə̨i a 'toi-né né
riɓa lə-ji ndɔ ree 'Ɓaɓe-tɨ lə-ji Jeju. 15 Mɛ̨̃ɛ̨-m kí usɨ nangɨ dɔ-si-tɨ kinlé
ɓá mą̃ m'ndigɨ kɔw-né rɔ-si-tɨ sə̨i ya mɔkɨ, kdɔ kadɨ Lubə ra-né sə-si
majɨ ra kí nja joo; 16 †m'a kɨ̧ rɔ-si-tɨ kɔw dɔnangɨ Maseduwan-tɨ, ə m'a
kɨ̧ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ* təl ree rɔ-si-tɨ gogɨ, kdɔ kadɨ 'rai sə-m adɨ
m'ɔw dɔnangɨ Jude-tɨ. 17 Kɔjɨ kí m'ɔjɨ bè lé, se m'pa kɨ ta ndam kare
wa? Əse kɔjɨ kí m'ɔjɨ mɛ̨̃ɛ̨-m-tɨ lé, m'ɔjɨ kí dow-tɨ kdɔ kadɨ m'təl m'pa
ta mindɨ-m joo m'panè: Oiyo rəm, ą̃́-ą̃ rəm wa? 18 Lubə kí njèką̃ dɔ
ndi-é-tɨ ya kàrè gə majɨ kí ta kí j'idə-si lé, to oiyo rəm, ą̃́-ą̃ rəm al.
19 †Kdɔtalə Jeju Kristɨ kí to Ngon lə Lubə, kí ję̃ kɨ̀ Silbę̃-je†, kɨ̀ Timote-je,
j'ilə mbę̃ ta liə dan-si-tɨ lé, pa ta mindɨ-é joo panè: Oiyo rəm, ą̃́-ą̃ rəm
al; ngà ę̃ lé, oiyo ya tò ta-é-tɨ go káre-rè bè. 20 Kdɔtalə kunmindɨ-je lə
Lubə lay ya tokɨ panè «oiyo» kinlé dɔ-tɨ kɨ̀ takul Jeju. Rəm ɓá kɨ̀ takul-é
ya ję̃ kàrè j'pa-né ta rəsɨ j'adɨ Lubə j'panè: «Amɛ̨n»‡ kinlé j'ɔsɨ-né gajɨ
Lubə tɔ. 21 Lubə ɓá mbusɨ nja-ji rəm, mbusɨ nja-si rəm adɨ ngą̃ kɨ̀ takul
nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ, ə ində-ji tagay. 22 Ę̃ ɔsɨ-ji kɨ̀ pɔ̨̃ liə ə adɨ Ndil kí aa
njay isɨ mɛ̨̃ɛ̨-ji-tɨ kɨ né kí dɔsą̃y kí tɔjɨ né-je kí majɨ-majɨ kí ndɔ-é ə à
kadɨ-ji.

23 Ə kí sɔbɨ dɔ-m mą̃ lé, m'pa ta kɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ kadɨ kinə m'ədɨ ta rəmə,
m'oy. Mą̃ lé, m'təl m'ɔw ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ gogɨ al, kdɔ m'ndigɨ kində-si
kɔɔ-tɨ al. 24 To kɔ̨̃ ɓá j'ɔ̨̃ ɓe dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨-tɨ lə-si al, ngà ję̃ j'ndigɨ kində
rɔ-ji natɨ sə-si dɔ rɔnəl-tɨ lə-si, kdɔtalə ką̃ kí ą̃i njángɨ dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨-tɨ.

---

† **1:8** 1:8 1Kɔ 15:32 † **1:16** 1:16 Knj 19:21 * **1:16** 1:16 1Kɔ 16:5-6 † **1:19** 1:19 Knj 18:5
† **1:19** 1:19 Silbę̃ lé ya to Silasɨ. 'Ndó Knj 15:22 ‡ **1:20** 1:20 «Amɛ̨n» lé kɔr mɛ̨̃ɛ̨-é to «oiyo, kadɨ tò bè ya.»

2

1 Beɓa mą̃ ya m'un ndu-m kadɨ m'təl m'ɔw rɔ-si-tɨ gogɨ dan mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃-tɨ al ngá. 2 Kdɔtalə kinə mą̃ ya m'adɨ-si mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ lé, ną́ ɓá à kadɨ-m rɔnəl wa? À to sə̨i kɨ́ m'a kadɨ-si mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ kin ya al wa? 3 Beɓa ndɔkɨ m'ndàngɨ mbete m'adɨ-si titɨ kɨ́ m'ndàngɨ-né kete kdɔ kadɨ m'tɛ̨ɛ̨ rɔ-si-tɨ rəmə, dow-je kɨ́ dɛ̨ ɓá tò kadɨ d'adɨ-m rɔnəl kinlé, d'adɨ-m mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ al ngá. Mɛ̨ɛ̨-m nda kə̨̃y dɔ-si-tɨ lay kɨ́ rɔnəl lə-m, to rɔnəl lə-si lay tɔ. 4 Rɔ-m atɨ-m kanə̨̃nə̨̃, mɛ̨ɛ̨-m tungə pil-pil, ɓá ndɔkɨ m'ndàngɨ-né mbete kin kɨ̀ man nɔ̨̃ kəm-m-tɨ yaw-yaw m'adɨ-si, kdɔ kadɨ m'adɨ-si-né mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ al, ngà kdɔ kadɨ 'gəi-né ndigɨ kɨ́ ną̃ kɨ́ m'ndigɨ-si kinlé. 5 Kinə dow madɨ to gin né kɨ́ mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ tò-né rəmə, to mą̃ ɓá dowbé adɨ-m mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ al, ngà to sə̨i lay ya adɨ-si mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃, ə kinə kadɨ j'pa j'oo-né lo-é rəmə, j'a panè dowbé adɨ mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ dow-je ną̃ dan-si-tɨ. 6 Dowbé kinlé, ta kɨ́ kosɨ dow-je ną̃ ya 'gangɨ dɔ-é-tɨ kin ya asɨ ngá, 7 ə́n ə́ kiną̃ə ngá ɓá iną̃ə go kɔgɨ adɨ-é, ə 'sɔli mɛ̨ɛ̨-é; nè mɛ̨ɛ̨kɔ̨̃ kɨ́ al dɔ lo à kɨ̨ kɔr tógɨ-é. 8 Beɓa mą̃ m'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ kdɔ kadɨ 'tɔji ndigɨ kɨ́ 'ndigɨ-é. 9 Kdɔ mbete ndɔkɨ lé m'ndàngɨ m'adɨ-si kdɔ nə̨-si-né koo, se sə̨i 'təli rɔ-si go ta-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay ya wa? 10 Ə dow kɨ́ sə̨i iną̃ə go kɔgɨ adɨ-é lé, mą̃ kàrè m'iną̃ə go kɔgɨ m'adɨ-é ya tɔ; kɨ́ sɔbɨ dɔ-m mą̃ lé, kinə m'iną̃ə go kɔgɨ rəmə, to ta lə kiną̃ə kɨ́ sə̨i iną̃ə go kɔgɨ tɔ, ə m'ra nɔ̨̃ Kristɨ-tɨ, 11 kdɔ kadɨ j'iną̃ə lo j'adi Satą̃ taa lo ji-ji-tɨ al, kdɔ jə̨i j'gəi kɔjra-je liə gɔw. 12 †Lokɨ m'ɔw m'tɛ̨ɛ̨ ɓebo Troasɨ-tɨ kdɔ kilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ lə Kristɨ lé, "Baɓe ɔr tarəbɨ nɔ̨̃-m-tɨ ya, ngà mɛ̨ɛ̨-m usɨ nangɨ al, kdɔtalə m'ingə Titɨ kɨ́ to ngonkɔ̨̃-m kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ lé al. 13 Beɓa m'iną̃ə njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ ɓebo Troasɨ-tɨ ə m'ɔw dɔnangɨ Maseduwan-tɨ.

Kullə kɨ́ sɔbɨ dɔ kulənojɨ kɨ́ sigɨ
Rɔm 15:17-19; 1Kɔ 1:17-24; 2Kɔ 4:1-7

14 Oiyo kɨ dɔ Lubə-tɨ kɨ́ adɨ j'tətɨ rɔ kɨ̀ ndɔ-je lay kdɔ nam kɨ́ j'nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ rəm, oiyo kɨ dɔ-é-tɨ kdɔ takul-ji ɓá adɨ dow-je 'gə-é-né kɨ̀ lo-je lay tokɨ ubɨ kɨ́ bą̃y-é ətɨ taa lo lay kin bè. 15 Kdɔtalə dan dow-je-tɨ kɨ́ d'un rəbɨ kajɨ rəm, dan dow-je-tɨ kɨ́ d'ɔw kɨ ta koy-tɨ rəm lé, j'tokɨ ubɨ kɨ́ ətɨ majɨ kɨ́ Kristɨ adɨ Lubə bè; 16 dɛ̨ kɨ́ ną́-je lé, j'ətɨ-dé bą̃y yo adɨ isɨ ɔw sə-dé lo koy-tɨ, ə dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je rəmə, j'ətɨ-dé bą̃y kiskəm adɨ isɨ ɔw sə-dé lo kiskəm-tɨ tɔ. Ə né-je kinlé, ną́ ɓá asɨ ra wa? 17 Kdɔtalə jɛ̨ lé, j'titɨ-ną̃ kɨ̀ dow-je ną̃ ya kɨ́ 'to njétəl ta lə Lubə né ra gatɨ-tɨ kin al; jɛ̨ lé, Lubə adɨ j'pa ta liə kɨ̀ tagɨr kɨ́ aa njay nɔ̨̃-é-tɨ, kdɔ nam kɨ́ j'nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ.

3

1 Se jɛ̨ ya j'a təl pa ta tɔjɨ-né rɔ-ji ɓəy wa? Əse j'ɔw ndoo kadɨ j'adɨ-si mbete ɓá j'tɔjɨ-né rɔ-ji rɔ-si-tɨ titɨ kɨ́ dow-je kɨ́ dan-tɨ-je d'isɨ 'ra-né kin bè ɓəy wa? Əse kadɨ j'taa mbete tɔjɨ rɔ ji-si-tɨ ɓəy wa? 2 Sə̨i ya 'toi mbete lə-ji kɨ́ 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨-ji-tɨ, kɨ́ dow-je lay ya 'gə rəm, d'isɨ 'ndó rəm. 3 Sə̨i ya 'toi mbete lə Kristɨ kɨ́ tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ, kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ takul kullə lə-ji; Kristɨ ndàngɨ kɨ̀ man né ndàngɨ mbete al, ngà ndàngɨ kɨ̀ Ndil Lubə kɨ́ njèkisɨ kəm; ɛ̨ ndàngɨ bəgrə-je-tɨ kɨ́ to ər-je al, ngà bəgrə-je-tɨ kɨ́ to tal rɔ dow adɨ ɛ̨ ndàngɨ mɛ̨ɛ̨-si-tɨ. 4 Ɛ̨ kin ɓá mɛ̨ɛ̨-ji nda-né kə̨̃y rɔ Lubə-tɨ kdɔ nam kɨ́ j'nam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ. 5 Jɛ̨ j'asɨ ra né madɨ kɨ̀ dɔrɔ-ji

† **2:12** 2:12 Knj 20:1

al, ngà tɔ́gɨ-ji ɨ̨ rɔ Lubə-tɨ. 6 Ɛ̨ ya təl-ji njérakullə-je-tɨ kɨ́ j'asɨ gakɨ mɛ̨ɛ̨
kulənojɨ-tɨ kɨ́ sigɨ kɨ̀ takul ndukun kɨ́ 'ndàngɨ al, ngà kɨ̀ takul Ndil kɨ́ aa
njay; kdɔtalə ndukun kɨ́ 'ndàngɨ lé, adɨ dow oy, ngà Ndil kɨ́ aa njay adɨ
dow isɨ kəm.
7 Ə kinə kullə lə ndukun kɨ́ adɨ dow oy, kɨ́ to kullə kɨ́ ndɔkɨ 'ndàngɨ ta-
é kɨ̀ ndajɨ mbete-je gajɨ ər-je-tɨ kin ya, Lubə adɨ ndógɨ sar ngan Israyel-
je d'asɨ koo takəm Moiyijɨ al, ə to ndógɨ kɨ́ à tò sartagangɨ al kinlé,
8 kullə lə Ndil Lubə rəmə, ndógɨ liə à tana̰ ban ngá ə́n wa? 9 Kullə
gangta dɔ dow-tɨ ɓəy ə́ riɓa-é asɨ bè kinlé, kullə kɔr ta dɔ dow-tɨ ə
riɓa-é à tò ban ə́n wa? 10 Kinə j'un riɓa kɨ́ kete j'ɔjɨ natɨ kɨ̀ riɓa kɨ́ gogɨ
nè kin rəmə, riɓa kɨ́ kete to né kɨ́ kare kdɔ riɓa kɨ́ gogɨ nè itə-é n̰a̰.
11 Kdɔtalə kinə né kɨ́ à tò sartagangɨ al ya riɓa-é tò bè lé, né kɨ́ à tò
sartagangɨ lé, riɓa-é à n̰a̰ ban ə́n wa?
12 Adɨ nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-ji kinlé ra adɨ mɛ̨ɛ̨-ji nda ka̰y-ka̰y. 13 Jɛ̨
j'ra titɨ kɨ́ Moiyijɨ ra-né kin al; Moiyijɨ lé, ilə takubɨ takəm-é-tɨ kdɔ kadɨ
ngan Israyel-je d'oo dɔbəy riɓa kɨ́ à tò sartagangɨ al kinlé al. 14 Ngan
Israyel-je lé, ndɔkɨ 'sangɨ gə né al adɨ dɔ-dé oy mburukɨ. Kdɔtalə sar
ɓone bè kàrè, lokɨ dɛ̨ 'ndó mbete Kunmindɨ kɨ́ Low rəmə, takubɨ kɔn
takəm kɨ́ kárɛ-rè kinlé tò lo tò-é-tɨ ya ɓəy; dow ɔr al, kdɔtalə à goto kɨ̀
takul nam kɨ́ dow nam kàdì Kristɨ-tɨ ya ɗo. 15 Beɓa sar ɓone bè ya kàrè,
kinə ngan Israyel-je 'ndó mbete ndukun-je lə Moiyijɨ rəmə, takubɨ kɔn
takəm lé utɨ tagɨr kɨ́ mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ ya ɓəy. 16 Ngà lokɨ dow ree rɔ 'Ɓaɓe-tɨ
rəmə, takubɨ kɔn takəm lé ɔr kɔgɨ.* 17 Kdɔtalə 'Ɓaɓe to Ndil; ə lokɨ Ndil
'Ɓaɓe tò-tɨ lé, ra ɓə goto-tɨ tɔ. 18 Beɓa jə̨i lay kɨ́ takubɨ goto takəm-ji-tɨ
lé, j'tɔji riɓa lə 'Ɓaɓe takəm-ji-tɨ titɨ né kɨ́ dow oo sɔɔbɔ-tɨ bè. 'Ɓaɓe kɨ́
to Ndil lé, təl-ji adɨ j'titi-na̰ siə, ə adɨ riɓa liə ndógɨ dɔ-ji-tɨ kɨ kete-kete.

4

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔ̰ kɨ́ kingə kɨ̀ ri Kristɨ
1Te 2:1-6; 2Kɔ 2:14-17

1 Lubə ulə kullə kinlé ji-ji-tɨ kɨ̀ takul koo kəmtondoo liə; gin-é kin ɓá
jɛ̨ j'adɨ né madɨ ɔr-né tɔ́gɨ-ji al. 2 Né-je kɨ́ ra kɨ̀ gidɨ ngə̰y kɨ́ to né-je kɨ́
tò rɔsɔl lé, jɛ̨ j'mbatɨ; jɛ̨ j'ra né j'ədɨ-né kəm dow al rəm, ɓá j'təl dɔ ta
lə Lubə nangɨ al rəm. Ngà ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ɓá j'tɔjɨ ndaa-tɨ rəsɨ adɨ mɛ̨ɛ̨
dow-je lay usɨ nangɨ pɔ̰-pɔ̰ dɔ-ji-tɨ nɔ̰ Lubə-tɨ. 3 Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ j'isɨ j'ilə
mbɛ̨-é kinlé, kinə tò aa yə́rə́rə́ al ɓəy rəmə, to dow-je kɨ́ d'isɨ d'ɔw kɨ
ta koy-tɨ ɓá aa yə́rə́rə́ rɔ-dé-tɨ al tin; 4 adɨ to njémɛ̨ɛ̨ngə̰-je kɨ́ Sú kɨ́ to
lubə kɨ́ dɔkaglo-tɨ kɨ́ nè kin ra-dé adɨ dɔ-dé oy mburukɨ, adɨ d'oo ndógɨ
lə Poyta kɨ́ Majɨ lə Kristɨ, njèriɓa kɨ́ to takəm Lubə kin al. 5 Jɛ̨ j'ilə mbɛ̨
ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-ji jɛ̨ al; Jeju Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe ɓá j'ilə mbɛ̨ ta liə, ə ta liə
ɓá jɛ̨ j'pa-né j'panè: J'to ngannjékulə-je lə-si. 6 Kdɔtalə Lubə kɨ́ panè:
Kadɨ lo ndógɨ lo kɨ́ ndul-tɨ lé, ɓá ndógɨ mɛ̨ɛ̨-ji-tɨ kdɔ kadɨ j'gə-né riɓa
liə kɨ́ ndógɨ takəm Kristɨ-tɨ.
7 Né kɨ́ majɨ kɨ́ tokɨ kində ngàngəm kinlé, jɛ̨ j'otɨ rɔ-ji-tɨ kɨ́ to jo anjɨ
kin, kdɔ kadɨ tò ndaa-tɨ rəsɨ kɨ́ tɔ́gɨ kɨ́ n̰a̰ kinlé ɨ̨ rɔ Lubə-tɨ ɓɨ ɨ̨ rɔ-ji jɛ̨-tɨ
al. 8 Kɔ̰-je kɨ́ gay-gay tɛ̨ɛ̨ dɔ-ji-tɨ ya, ngà taa tɔ́gɨ-ji al; j'ində mɛ̨ɛ̨-ji dɔ
rɔ-ji-tɨ al ya, ngà mɛ̨ɛ̨-ji gangɨ man al; 9 d'ulə kəm-ji ndoo ya, ngà Lubə
ɨ̨nə-ji kɔgɨ al; d'ɔtɨ-ji nangɨ rum ya, ngà 'tɔl-ji al. 10 Koy kɨ́ kadɨ j'oy kdɔ

* **3:16** 3:16 Tɛ̨t 34:34

ta lə Jeju lé, jɛ̨ j'otɨ rɔ-ji-tɨ kɨ̀ ndɔ-je lay kdɔ kadɨ kiskəm liə tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ rɔ-ji-tɨ. 11 Kdɔtalə jɛ̨ kí j'isɨ kəm lé, j'isɨ ta koy-tɨ kɨ̀ ndɔ-je lay kdɔ ta lə Jeju, kdɔ kadɨ kiskəm lə Jeju kàrè tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ dajɨ rɔ-ji-tɨ kí njèkoy kin tɔ. 12 Adɨ koy ra kullə rɔ-ji-tɨ, ngà kiskəm ra kullə rɔ-si-tɨ tɔ.

13 'Ndàngɨ 'panè: M'adɨ mɛ̨ɛ̨-m, gin-é kin ɓá m'pa-né ta*! Kadmɛ̨ɛ̨ kí káre-rè kin ya ra kullə mɛ̨ɛ̨-ji-tɨ. Jɛ̨ kàrè j'adɨ mɛ̨ɛ̨-ji tɔ, gin-é kin ɓá j'isɨ j'pa-né ta tɔ. 14 Ə j'gə kí Lubə kí adɨ 'Baɓe Jeju tɔsɨ ndəl lé, à kadɨ jɛ̨ kàrè j'tɔsɨ ndəl natɨ kɨ̀ Jeju rəm, ɓá à kadɨ jɛ̨i sə-si-je j'ɛ̨i natɨ takəm-é-tɨ rəm tɔ.

Ta kí sɔbɨ dɔ lokisɨ kí sartagangɨ
1Pi 1:6-9; Rɔm 8:23-25

15 Kdɔ né-je lay kí tɛ̨ɛ̨ dɔ-ji-tɨ kinlé, tɛ̨ɛ̨ kdɔ majɨ lə-si, bè kdɔ kadɨ ramajɨ lə Lubə kí isɨ ree dɔ dow-je-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ kɨ kete-kete kinlé ra adɨ dow-je ɲą̃ ya 'ra-é-né oiyo gitɨ-gitɨ d'ɔsɨ-né gajɨ-é. 16 Gin-é kin ɓá tógɨ-ji goto-né al. Ə kinə lé, dajɨ rɔ-ji kí ndaa-tɨ nè kin tujɨ kàrè, mɛ̨ɛ̨-ji kí kəy təl kí sigɨ kɨ̀ ndɔ-je lay. 17 Kdɔtalə kɔ̨̃-je kí à tɛ̨ɛ̨ rangɨ ngày al kí dɔkaglo-tɨ kí sɛ̨ bè kinlé, isɨ ɔw sə-ji kɨ lo riɓa-tɨ kí al dɔ lo, kí à tò sartagangɨ. 18 Beɓa jɛ̨ lé, kəm-ji tò go né-je-tɨ kí dow oo kɨ̀ kəm-é kin al, ngà tò go né-je-tɨ kí dow oo kɨ̀ kəm-é al; kdɔtalə né-je kí dow oo kɨ̀ kəm-é lé, to né-je kí à dəə, ngà né-je kí dow oo kɨ̀ kəm-é al ɓá to né-je kí tò sartagangɨ.

5

1 Kdɔtalə jɛ̨ j'gə kí, dajɨ rɔ-ji kí to lokisɨ-ji kí dɔnangɨ-tɨ nè, kí tokɨ kəykubɨ bè par kinlé, kinə tujɨ kàrè, lo kisɨ-ji kí tò sartagangɨ kí to kəy kí Lubə ɓá ra ɓɨ dow ɓá ra al ya tò dɔrą̃-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃. 2 Ə dajɨ rɔ-ji kí nè kinlé, j'isɨ j'tumą̃-tɨ ɗusɨ-ɗusɨ, adɨ j'ndigɨ kun dajɨ rɔ-ji kí to lokisɨ kí dɔrą̃-tɨ kin kulə dɔ-tɨ titɨ kí dow ulə-né kubɨ dɔ madɨ-é-tɨ kin bè. 3 Kdɔ j'a kisɨ kɨ̀ kubɨ rɔ-ji-tɨ ɓɨ j'a kisɨ kɨ̀ rɔ-ji kare al. 4 Kdɔtalə kisɨ-ji mɛ̨ɛ̨ kəykubɨ-tɨ kinlé, j'ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ, j'tumą̃ ɗusɨ-ɗusɨ, ə to ndigɨ ɓá j'ndigɨ kɔr kubɨ lé rɔ-ji-tɨ al, ngà j'ndigɨ kulə kí rangɨ dɔ-tɨ, kdɔ kadɨ dajɨ rɔ-ji kí à koy kinlé, kiskəm taa lo ji-é-tɨ. 5 Lubə ya to njèkuwə dɔ-ji kete kdɔ kiskəm kinlé rəm, ɛ̨ ya adɨ Ndil kí aa njay isɨ mɛ̨ɛ̨-ji-tɨ kɨ né kí dɔsą̃y kí tɔjɨ né-je kí majɨ-majɨ kí ndɔ-é ə à kadɨ-ji.

6 Jɛ̨ j'gə kí kisɨ-ji mɛ̨ɛ̨ dajɨ rɔ-tɨ kin ɓəy lé, j'isɨ są̃y kɨ̀ 'Baɓe ya, ngà mɛ̨ɛ̨-ji nda ką̃y kɨ̀ ndɔ-je lay. 7 – Kdɔtalə jɛ̨ j'isɨ kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓɨ kɨ̀ takul né kí koo kɨ̀ kəm al – 8 Mɛ̨ɛ̨-ji nda ką̃y kɨ̀ ndɔ-je lay ə j'ndigɨ ɲą̃ kadɨ j'iɲə̃ dajɨ rɔ kin j'ɔw j'isɨ rɔ 'Baɓe-tɨ. 9 Gin-é kin ɓá, lé j'isɨ-né mɛ̨ɛ̨ dajɨ rɔ-ji-tɨ kin, əse j'iɲə̃-né dajɨ rɔ-ji kin kàrè, né kí uwə mɛ̨ɛ̨-ji lé, to kadɨ j'nəl-é. 10 †Kdɔtalə jɛ̨i lay ya tò kadɨ j'a kąi logangta-tɨ nɔ̨̃ Kristɨ-tɨ, kdɔ kadɨ ną̃-ną̃ taa nédɔji kullə liə kí majɨ əse kí majɨ al, kí ɛ̨ ra, lokɨ isɨ-né mɛ̨ɛ̨ dajɨ rɔ-é-tɨ kinlé.

Ta kí sɔbɨ dɔ kulə nojɨ natɨ kɨ̀ Lubə kɨ̀ takul Kristɨ
Rɔm 5:1-11; Epɛ 4:20-24

11 Ə jɛ̨ lé, gə kí j'gə né kí to ɓəl 'Baɓe kinlé ɓá jɛ̨ j'sangɨ kadɨ j'uwə-né dow-je kɨ̀ ta sɔbɨ dɔ né-je kin; Lubə gə-ji rəm, ɓá m'gə mɛ̨ɛ̨-m-tɨ kí mɛ̨ɛ̨

* **4:13** 4:13 Pa 116:10 † **5:10** 5:10 Rɔm 14:10

tagɨr-tɨ lə-si lé, sə̨i kàrè 'gəi-ji tɔ. 12 Jɛ̨ ya j'a təl pa ta tɔjɨ-né rɔ-ji rɔ-si-tɨ
rangɨ al ngá. Ngà to kəm lo ɓá j'adɨ-si kadɨ ɔsi-né gajɨ rɔ-si kdɔ ta lə-ji,
kdɔ kadɨ dow-je kí njékɔsɨ gajɨ rɔ-dé kì né kí rɔ dow-tɨ ndaa-tɨ nè, ɓɨ
kì né kí mɛ̨ɛ̨ dow-tɨ al kinlé, 'gəi lo kilə-dé-né ta-tɨ. 13 Kinə j'to mbə́-je
rəmə, j'to mbə́-je kdɔ Lubə; ə kinə kəm-ji aa rəmə, aa kdɔ-si. 14 Kdɔ
lokɨ j'gɨr dɔ koy-tɨ kí dow káre-rè ya oy kdɔ dow-je lay, ə dow-je lay
d'oy siə tɔ kin rəmə, ndigɨ kí Kristɨ ndigɨ-ji kinlé al dɔ-ji galɨm. 15 Kristɨ
oy kdɔ dow-je lay, kdɔ kadɨ dow-je kí d'isɨ kì dɔ-dé taá lé, d'isɨ kdɔ ta
lə-dé dɛ̨ al, ngà kadɨ d'isɨ kdɔ Kristɨ kí oy ɓá tɔsɨ ndəl tɛ̨ɛ̨ kdɔ ta lə-dé
kinlé.
16 Beɓa kɨ̨ nè kɔw kɨ kete kinlé, jɛ̨ j'gə dow kí go koo-é-tɨ lə dow al
ngá; lé ndɔkɨ j'gə Kristɨ kí go koo-é-tɨ lə dow kàrè, ɓone bè kinlé j'gə-é
bin al ngá. 17 Kinə dow nam kàdì Kristɨ-tɨ rəmə, dowbé to dow kində
kí sigɨ. Né-je kí low dəə ngá: Yən, né-je lay təl kí sigɨ. 18 Ə né-je lay kin
ya ɨ̨ rɔ Lubə-tɨ kí ulə nojɨ natɨ sə-ji kì takul Kristɨ rəm, adɨ-ji kullə kulə
dow-je nojɨ natɨ siə rəm. 19 Kdɔtalə Lubə ya kì dɔ-é ulə nojɨ natɨ kì
dow-je kí dɔnangɨ-tɨ, kdɔ nam kí 'nam kàdì Kristɨ-tɨ, ɓɨ tidə majal-je lə
dow-je dɔ-dé-tɨ al, ə ɛ̨ adɨ-ji ta kí sɔbɨ dɔ kulənojɨ natɨ. 20 Adɨ jɛ̨ lé, j'to
njétaa tó Kristɨ, adɨ ta kí j'pa sə-si kinlé, tò titɨ kí Lubə ya ɓá pa sə-si
bè; beɓa j'nɔ̨ ta-si-tɨ kì ri Kristɨ kadɨ ulɨ noji natɨ kì Lubə! 21 Kristɨ kí
ra majal al ya, Lubə adɨ-é ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-tɨ, kdɔ kadɨ kì takul-é
ɓá jə̨i j'təli-né dow-je kí njururu takəm Lubə-tɨ.

6

1 To kí j'to njérakullə natɨ kì Lubə lé ɓá j'dəji-si-né kadɨ majɨ kí Lubə
ra sə-si kinlé, adi tò kɔgɨ kare al. 2 Kdɔtalə Lubə panè: Dɔkaglo-tɨ kí
majɨ lé, m'oo ndi-i; ndɔ kajɨ-tɨ ə m'ra sə-i. Yən, kaglo kí majɨ ɲa̰ lé ya
ngá ə́n; yən ndɔ kajɨ lé ya ngá ə́n. 3 Jɛ̨ j'ndigɨ ra né madɨ kí kadɨ tugə
dow jigɨ-tɨ al, nè dow-je d'a pa ta kí majɨ al dɔ kullə-tɨ [lə-ji.]* 4 Ngà
mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay lé, jɛ̨ j'tɔjɨ rɔ-ji kɨ ngannjékullə-je lə Lubə ɓá j'uwə-
né rɔ-ji ngə̨ ɲa̰ dan kɔ̨̃-je-tɨ, kì dan ndoo-tɨ, kì dan mɛ̨ɛ̨ gangɨ man-tɨ,
5 †ta kində-je-tɨ, kì ra dangay-je-tɨ, kì mɛ̨ɛ̨ sulə-tɨ kí 'sulə kosɨ dow-je
dɔ-ji-tɨ, mɛ̨ɛ̨ kɔɔ-tɨ kí rɔgɨ-rɔgɨ ta kullə-tɨ, mɛ̨ɛ̨ ɓi-tɨ kí tò al, kì mɛ̨ɛ̨ kɔgɨ
rɔ nékuso-tɨ kì mankə̨y; 6 mɛ̨ɛ̨ panjiyə-tɨ kí aa njay, kì mɛ̨ɛ̨ négə-tɨ, kì
mɛ̨ɛ̨ kilə mɛ̨ɛ̨ dɔ madɨ-é-tɨ, kì mɛ̨ɛ̨ majɨ kí ra-tɨ, kì takul Ndil kí aa njay,
kì takul ndigɨ dow-je kí kədkəm goto-tɨ, 7 kì takul ta kí tɔgrɔ-tɨ, kì takul
tɔ́gɨ lə Lubə, kì takul néra kí njururu kí to nékatɨ kí j'a rɔ-né rəm, to né
kí j'a taa-né nékatɨ dɔ-ji-tɨ rəm; 8 dow-je 'pitɨ-ji rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-ji-tɨ
rəm; 'pa ta kí majɨ al dɔ-ji-tɨ rəm, 'pa ta kí majɨ dɔ-ji-tɨ rəm; d'oo-ji kɨ
njékədɨ dow-je bè, rəmə jɛ̨ lé ɓá j'pa ta kí tɔgrɔ-tɨ; 9 d'oo-ji titɨ dow-je
kí 'gə-dé al bè, ngà 'gə-ji majɨ; d'oo-ji titɨ dow-je kí 'tò ta koy-tɨ bè, ngà
kɨ rá j'isɨ kì dɔ-ji taá tin; d'oo-ji titɨ dow-je kí 'gangɨ ta koy dɔ-dé-tɨ bè,
ya ngà 'tɔl-ji al; 10 d'oo-ji titɨ dow-je kí rɔ-dé atɨ-dé bè, ngà rɔ-ji nəl-ji
kì ndɔ-je lay; d'oo-ji titɨ njéndoo-je bè, ngà j'ində dow-je ɲa̰ majɨ-tɨ;
d'oo-ji titɨ dow-je kí né lə-dé goto bè, ngà jɛ̨ j'ingə né-je lay.

Ta kí sɔbɨ dɔ kɔr rɔ kɔgɨ mɛ̨ɛ̨ majal-tɨ
1Kɔ 10:14-22; Epɛ 5:5-11; 1Pi 2:9-12

---

* **6:3** 6:3 Ta-je kí tò mbunə̨ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí dɔsə̨y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ. † **6:5** 6:5 Knj 16:23

11 Sə̨i dow-je kɨ́ ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ, jɛ̨ lé, j'nda mɛ̨ɛ̨-ji kə̨y, j'idə-si ta rəsɨ-rəsɨ, j'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-ji j'adɨ-si; 12 jɛ̨ lé, mɛ̨ɛ̨-ji tò gay sə-si al, ngà sə̨i ya ɓá mɛ̨ɛ̨-si tò gay. 13 'Rai sə-ji titɨ kɨ́ jɛ̨ j'ra-né sə-si kin bè! M'pa sə-si ta titɨ ngan-m-je bè, sə̨i kàrè, kadɨ 'tɛ̨ɛ̨i mɛ̨ɛ̨-si adi-ji tɔ.

14 Njékadmɛ̨ɛ̨ al-je lé, iləi jugɨ kɨ́ káre-rè mindɨ-si-tɨ sə-dé al. Néra kɨ́ njururu kɨ̀ néra kɨ́ majɨ al lé, d'a kində rɔ-dé natɨ ban wa? Londógɨ kɨ̀ londul lé, d'a kuwə-nə̨ lubɨ-lubɨ ban wa? 15 Kristɨ kɨ̀ Belial† lé, ta-dé à kasɨ-nə̨ dɔ ri-tɨ wa? Njèkadmɛ̨ɛ̨ dɛ̨ kɨ̀ njèkadmɛ̨ɛ̨ al lé, d'a kore-nə̨ dɔ ri-tɨ wa? 16 †Kəy lə Lubə kɨ̀ magɨ-je lé, kulənojɨ ri ɓá à tɔ́-dé natɨ wa? Kdɔtalə jə̨i j'toi kəy lə Lubə kɨ́ Njèkisɨ kəm, titɨ kɨ́ Lubə pa-né panè: Mə̨ Lubə m'a kisɨ dan-dé-tɨ, ə m'a njiyə dan-dé-tɨ; m'a to Lubə lə-dé, ə dɛ̨ d'a to dow-je lə-m. 17 Gin-é kin ɓá 'Ɓaɓe panè: 'Tɛ̨ɛ̨i kɔgɨ dan-dé-tɨ, ə ɔri rɔ-si kɔgɨ rɔ-dé-tɨ; né kɨ́ tò ɲɛ̨ ya, ɔdi rɔ al, ə m'a kuwə-si kɨ rɔ-m-tɨ. 18 'Ɓaɓe kɨ́ njètɔ́gɨ-je lay panè: «M'a to Bɔbɨ-si, ə sə̨i a toi ngan-m-je kɨ́ dingəm, kɨ̀ ngan-m-je kɨ́ dené.»

7

1 Sə̨i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, tò kɨ́ kunmindɨ-je kɨ́ bè kin tò kdɔ-ji kinlé ɓá kadɨ j'tɔri-né né-je kɨ́ tò ɲɛ̨ kɨ́ tò rɔ-ji-tɨ, kɨ̀ tagɨr-tɨ lə-ji, ə j'sangi kadɨ j'təli dow-je kɨ́ j'aai njay kɨ̀ ndɔ-je lay mɛ̨ɛ̨ ɓəl Lubə-tɨ.

Rɔnəl lə Pol kdɔ lapiya kɨ́ tò mbunə̨-dé-tɨ kɨ̀ Kɔrɛ̨ntɨ-je

2 Indəi-ji dan kəm-si-tɨ! Jɛ̨ j'ra né kɨ́ majɨ al kɨ̀ dow al rəm, j'tujɨ né lə dow al rəm, ɓá j'ədɨ dow j'taa né liə al rəm. 3 M'pa ta kin bè kdɔ kilə-né ta dɔ-si-tɨ al, kdɔtalə lé m'pa kete m'panè: Kisɨ-ji kəm əse koy-ji kàrè, sə̨i 'toi kɨ́ dan kəm-ji-tɨ. 4 Mɛ̨ɛ̨-m nda kə̨y dɔ-si-tɨ rəm, m'ɔsɨ gajɨ rɔ-m ɲə̨ kdɔ ta lə-si rəm, mɛ̨ɛ̨-m usɨ nangɨ pɔ̨́-pɔ̨́ rəm, dan kɔ̨̀-je-tɨ lay kɨ́ j'ingə kin ya kàrè, rɔ-m nəl-m ɲə̨ rəm.

5 †Kdɔ lokɨ j'ree j'tɛ̨ɛ̨ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ lé, kəm lo ya kàrè j'ingə taa-né koo sɛ̨ al; kɔ̨̀-je tɛ̨ɛ̨ dɔ-ji-tɨ kɨ̀ kəm rəbɨ-je kɨ́ gay-gay; rɔ i̧ kɨ ndaa-tɨ ree kɨ dɔ-ji-tɨ ə mɛ̨ɛ̨-ji isɨ ɓəl tɔ. 6 Ngà Lubə kɨ́ to njèsɔl mɛ̨ɛ̨ dow-je kɨ́ né ɔr tɔ́gɨ-dé lé ɓá sɔl mɛ̨ɛ̨-ji kɨ̀ takul ree lə Titɨ; 7 ree liə kin par ɓá sɔl mɛ̨ɛ̨-ji al, ngà sɔl kɨ́ sə̨i 'sɔli mɛ̨ɛ̨-é kin kàrè sɔl mɛ̨ɛ̨-ji tɔ; Titɨ lé, ree ɔr-ji poy ɓo koo-m kɨ́ ra-si ɲə̨ kin rəm, nɔ̨-je lə-si rəm, ɓá ta kɨ́ ɔ̨̀ mɛ̨ɛ̨-si kdɔ ta lə-m rəm, adɨ rɔnəl lə-m al dɔ lo.

8 Kinə mbete kɨ́ ndɔkɨ m'ndàngɨ m'adɨ-si kinlé, ra adɨ mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ ra-si kàrè, m'a ndingə rɔ-m dɔ-tɨ al. Ə lé m'ndingə rɔ-m dɔ-tɨ kàrè – Mə̨ m'oo kɨ́ mbete kinlé ra adɨ mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ ra-si dɔkaglo kɨ́ sɛ̨ bè – 9 kɨ́ nè kinlé, rɔ-m nəl-m, kdɔ mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ lə-si kin al, ngà kdɔtalə mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ lə-si lé, ra adɨ iɲə̨i panjiyə-si-je kɨ́ majɨ al kɔgɨ; kdɔ to mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ kɨ́ Lubə ndigɨ, ɓi né kɨ́ majɨ al káre ya kàrè jɛ̨ j'ra sə-si al. 10 Kdɔtalə mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ kɨ́ Lubə ndigɨ lé, to mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ kɨ́ ɔw kɨ̀ dow adɨ iɲə̨ panjiyə-é kɨ́ majal kɔgɨ ə ajɨ-né, adɨ to mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ kɨ́ dow ndingə rɔ-é dɔ-tɨ al, ngà mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ lə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè ɓá to mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ kɨ́ tɛ̨ɛ̨ koy. 11 Yən, mɛ̨ɛ̨kɔ̨̀ kɨ́ Lubə ndigɨ kinlé ya ɓá ra adɨ i̧i-né ratɨ ya 'pai-né ta ɔri-né ta dɔ-si-tɨ rəm, wɔngɨ ra-si-né dɔ né-tɨ kɨ́ majɨ al kinlé rəm, 'ɓəli-né rəm, ɓo kadɨ ooi-mi ra-si-né rəm, rɔ-si ngə̨-né njim rəm, sə̨i 'gangi-né ta dɔ né-tɨ kɨ́ majɨ al kinlé rəm! Mɛ̨ɛ̨ né-jɛ-tɨ lay ya sə̨i 'tɔji ndaa-tɨ rəsɨ kɨ́ sə̨i 'goti mɛ̨ɛ̨ ta-tɨ kinlé.

---

† **6:15** 6:15 Belial lé to Sú ə kɔr mɛ̨ɛ̨-é to njèmɛ̨ɛ̨ndul. † **6:16** 6:16 1Kɔ 3:16; 6:19 † **7:5** 7:5 2Kɔ 2:13

12 Adɨ mbete kɨ́ ndɔkɨ m'ndàngɨ m'adɨ-si kinlé, m'ndàngɨ kdɔ
njèrandangɨ kɩ̀ madɨ-é kin al rəm, kdɔ ɛ̨ kɨ́ madɨ-é ra siə ndangɨ kin al
rəm, ngà m'ndàngɨ kdɔ kadɨ kɩ̨ ratɨ lə-si kdɔ ta lə-ji kinlé tò-né ndaa-tɨ
rəsɨ dan-si-tɨ takəm Lubə-tɨ. 13 Gin-é kin ɓá mɛ̨ɛ̨-ji usɨ-né nangɨ pɔ̨̃-pɔ̨̃.
Ə mɛ̨ɛ̨-ji usɨ nangɨ pɔ̨̃ kɨ kusɨ par al, ngà rɔ-ji nəl-ji ɲa̰ ɓəy, kdɔtalə Titɨ
kɨ́ sa̰i lay ya rai-é adɨ mɛ̨ɛ̨-é usɨ nangɨ pɔ̨̃ adɨ rɔ-é nəl-é kinlé tɔ. 14 Kinə
m'ɔsɨ gajɨ rɔ-m sɛ̨ kdɔ ta lə-si rɔ Titɨ-tɨ kàrè rɔ-m sɔl-m al; ngà ta-je lay
kɨ́ j'pa sə-si lé, to ta-je kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya, adɨ né kɨ́ j'ɔsɨ-né gajɨ-si rɔ Titɨ-tɨ
lé, tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ kɨ́ to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 15 Sa̰i lay ya 'təli rɔ-si go
ta-tɨ, adɨ lokɨ mɛ̨ɛ̨-é ole dɔ-tɨ lé, rɔ-é nəl-é dɔ-si-tɨ ɲa̰ rəm, rɔ-é nəl-é
kdɔ kuwə kɨ́ sa̰i uwəi-é kɨ rɔ-si-tɨ kɩ̀ ɓəl, kɩ̀ rɔ kɨ́ ɓa katɨ-katɨ dɔ-é-tɨ kin
rəm. 16 Rɔ-m nəl-m ɲa̰, kdɔtalə kində kɨ́ m'ində mɛ̨ɛ̨-m dɔ-si-tɨ mɛ̨ɛ̨
né-je-tɨ lay.

Némbɔ̨̃ kdɔ njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ Jorijalɛ̨m

8

Némbɔ̨̃ lə njékəwna̰-je kɨ́ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ
Rɔm 15:25-27; 1Kɔ 16:1-4

1 †Sa̰i ngankɔ̨̃-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, jɛ̨ j'ndigɨ kadɨ j'adɨ-si 'gəi ramajɨ lə
Lubə kɨ́ tɔjɨ rɔ-é rɔ njékəwna̰-je-tɨ kɨ́ gay-gay kɨ́ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ.
2 Dan kɔ̨̃-je-tɨ kɨ́ ɲa̰ kɨ́ tɛ̨ɛ̨ dɔ-dé-tɨ na̰ mɛ̨ɛ̨-dé kin ya kàrè, rɔnəl lə-dé
al dɔ lo. Ə dan ndoo-tɨ lə-dé kɨ́ ɲa̰ kin ya, dɛ̨ 'tɔjɨ mɛ̨ɛ̨majɨ lə-dé d'adɨ
al dɔ lo, 3 adɨ d'adɨ né kɨ́ go tɔ́gɨ-dé-tɨ, ə kɨ́ m'oo kɩ̀ kəm-m lé, d'adɨ al
dɔ tɔ́gɨ-dé ya ɓəy rəm, kɩ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ kɨ́ ɲa̰ rəm. 4 Dɛ̨ dəjɨ-ji 'to ta-ji-tɨ
pəkə́-pəkə́ kadɨ j'adɨ-dé tarəbɨ kadɨ n'uləi ji-dé n'ɔdi-né kullə ramajɨ kɩ̀
njékaa njay-je kin. 5 Dɛ̨ d'adɨ rɔ-dé ya 'Ɓaɓe pa ɓəy, ɓá d'adɨ-ji rɔ-dé
titɨ kɨ́ Lubə ndigɨ-né. Ra-é lə-dé kinlé al dɔ gangɨ-é kɨ́ jɛ̨ j'ində mɛ̨ɛ̨-ji
dɔ-tɨ.

Ta dingəm kɨ́ sɔbɨ dɔ némbɔ̨̃ lə njékəwna̰-je kɨ́ Kɔrɛ̨ntɨ

6 Beɓa j'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨ Titɨ-tɨ kadɨ tɔl ta kullə ramajɨ kin rɔ-si-tɨ,
titɨ kɨ́ ɛ̨ tum-né gin-é. 7 Gangɨ-é kɨ́ sa̰i asi-né gakɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay adɨ
to mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ rəm, mɛ̨ɛ̨ tapa-si-tɨ rəm, mɛ̨ɛ̨ négə-tɨ rəm, mɛ̨ɛ̨ kɩ̨
ratɨ-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay rəm, mɛ̨ɛ̨ ndigɨ-tɨ kɨ́ 'ndigi-ji rəm lé, gangɨ-é kin
ya 'tɔji-né kasɨ gakɨ lə-si mɛ̨ɛ̨ kullə ramajɨ-tɨ kin tɔ. 8 To ndukun ɓá
m'un madɨ-si al, ngà kɩ̨ ratɨ lə ndəgɨ-é-je ɓá m'idə-si, kdɔ kadɨ 'tɔji-né
kɨ́ ndigɨ kɨ́ ndigi dow-je lé, to ndigɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya. 9 Kdɔtalə sa̰i 'gəi majɨ
kɨ́ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ kɨ́ to njènékingə ya təl njèndoo kdɔ ta lə-si,
kdɔ kadɨ kɩ̀ takul ndoo liə lé, sa̰i 'təli-né njénékingə-je. 10 To lo koo
lə-m dɔ ta-tɨ kin: Né kinlé to né kɨ́ tuwə-si, kdɔ sa̰i ya 'toi dow-je kɨ́
dɔsa̰y kɨ́ 'mbɔ̨̃i né kin kal nè nṵ; ə to mbɔ̨̃-é par al, ngà 'toi dow-je kɨ́
dɔsa̰y kɨ́ 'ndigi némbɔ̨̃ kinlé. 11 Ə̃n ə́ kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, 'rai tɔli ta-é
kɨ́ go tɔ́gɨ-si-tɨ, kdɔ kadɨ asɨ gangɨ tagɨr-tɨ kɨ́ majɨ kɨ́ tò mɛ̨ɛ̨-si-tɨ kinlé.
12 Kinə tagɨr kɨ́ majɨ tò mɛ̨ɛ̨ dow-tɨ lé, gangɨ né kɨ́ tò ji-é-tɨ kadɨ adɨ kin
ya nəl Lubə ɓɨ ɛ̨ dəjɨ né kɨ́ goto ji dow-tɨ al. 13 Adɨ to ta lə kadɨ sa̰i 'sani
rɔ-si katɨ-katɨ, kdɔ kadɨ 'lə dow-je kɨ́ rangɨ ɓá tò-dé-né sotɨ al, ngà to ta
lə kadɨ asɨ-na̰ kɨ kasɨ ɓane; né kɨ́ tɛ̨ɛ̨ dɔ-dé-tɨ kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, né-je kɨ́
tò ji-si-tɨ mburukɨ-mburukɨ kinlé à ra sə-dé dan ndoo-tɨ lə-dé, 14 beɓa

† **8:1** 8:1 Rɔm 15:26

ndɔ kɨ́ 'lə-dé tò mburukɨ-mburukɨ rəmə, à ra sə-si dan ndoo-tɨ lə-si tɔ;
gangɨ-é kin ɓá à to kasɨ-nɑ̨, 15 titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né 'panè: Dow kɨ́ ɔy né ɲɑ̨
lé, né ɲɑ̨ ji-é-tɨ ngay al, ə dow kɨ́ ɔy ndɛ̨ bè kàrè, né nal ji-é al rəm*.

Kində kəm go némbɔ̨-tɨ

16 M'ra oiyo Lubə kdɔ̨ kadɨ kɨ́ adɨ gą̀ kɨ̨ ratɨ lə-m kdɔ ta lə-si kin ya tò
mɛ̨ɛ̨ Titɨ-tɨ tɔ. 17 Kdɔ ɛ̨ ɨ̨ kalangɨ ya taa takɔjɨ lə-ji adɨ ɛ̨ ya kɨ̀ dɔ-é ndigɨ
ɲɑ̨ kadɨ n'ɨ̨ n'ɔw rɔ-si-tɨ. 18 Jɛ̨ j'ulə ngonkɔ̨-ji kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ káre natɨ
siə ə to ngonkɔ̨-ji kɨ́ njékəwnɑ̨-je kɨ́ gay-gay lay d'ɔsɨ gajɨ-é ɲɑ̨, kdɔ né
kɨ́ ɛ̨ ra kdɔ Poyta kɨ́ Majɨ. 19 Ɓəy ɓá njékəwnɑ̨-je lé ya 'mbətɨ-é kadɨ to
njèkɔw sə-ji mba, kdɔ kullə ramajɨ kin kɨ́ d'iɲə ji-ji-tɨ, kdɔ riɓa lə 'Ɓaɓe
ya kɨ̀ dɔ-é rəm, kdɔ kadɨ j'tɔji-né tagɨr kɨ́ majɨ kɨ́ tò mɛ̨ɛ̨-ji-tɨ rəm. 20 Jɛ̨
j'ndigɨ ra kadɨ dow ilə ta dɔ-ji-tɨ sɔbɨ-né dɔ némbɔ̨ kɨ́ ɲɑ̨ kɨ́ d'iɲə kullə-é
ji-ji-tɨ kinlé al. 21 Kdɔ jɛ̨ j'sangɨ ra né kɨ́ majɨ takəm 'Ɓaɓe-tɨ par al, ngà
takəm dow-je-tɨ tɔ. 22 Jɛ̨ j'ulə ngonkɔ̨-ji kɨ́ njèkadmɛ̨ɛ̨ káre sə-dé, ə to
ngonkɔ̨-ji kɨ́ j'oo kɨ̀ ratɨ liə mɛ̨ɛ̨ kullə-je-tɨ ɲɑ̨, ɓá kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin kàrè
kɨ̀ ratɨ liə usɨ dɔ madɨ-é-tɨ ya ɓəy, kdɔ mɛ̨ɛ̨-é nda sə-si kɑ̨y-kɑ̨y. 23 Ə Titɨ
lé, ɛ̨ to nam-m rəm, ɓá to madkullə lə-m kɨ́ j'isɨ j'ra kullə dan-si-tɨ rəm.
Ə ngankɔ̨-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ kin rəmə, to njékəwnɑ̨-je kɨ́ gay-gay ɓá
d'ulə-dé, kdɔ kadɨ 'ra kullə kdɔ riɓa lə Kristɨ. 24 Ə̃n ə́ 'tɔji ndigɨ dow-je
kɨ́ tò mɛ̨ɛ̨-si-tɨ takəm-dé-tɨ, rəmə njékəwnɑ̨-je kɨ́ gay-gay d'a gə kɨ́ ta kɨ́
j'pa dɔ-si-tɨ j'ɔsɨ-né gajɨ rɔ-ji lé, to tó-é ya.

9

1 Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ra kɨ̀ njékaa njay-je lé, tuwə kadɨ m'ndàngɨ-né mbete
m'adɨ-si al ngá. 2 Kdɔ m'gə ɓo ra majɨ kɨ́ tò mɛ̨ɛ̨-si-tɨ adɨ m'ɔsɨ-né gajɨ
rɔ-m rɔ dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ m'panè: «Sə̨i kɨ́ dɔnangɨ
Akay-tɨ isi dɔ nja-si-tɨ kal-nè nɨ̨» ə rɔ tungə pilingɨ lə-si lé, ra adɨ dow-
je ɲɑ̨ ya d'ɔdɨ rɔ-dé. 3 Bè ya kàrè, m'ulə ngankɔ̨-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨
rɔ-si-tɨ nɔ̨ɔ̨, kdɔ kadɨ pitɨ kɨ́ j'pitɨ-si sɔbɨ dɔ lo kinlé təl to kɔgɨ kare
al, ə́ kadɨ isi dɔ nja-si-tɨ titɨ kɨ́ m'pa-né lé ɓane. 4 Kdɔ kinə dow-je kɨ́
dɔnangɨ Maseduwan-tɨ 'dan-m ɓá sə̨i isi dɔ nja-si-tɨ al rəmə, mɛ̨ɛ̨-ji kɨ́
j'ində dɔ-si-tɨ kinlé à təl to rɔsɔl dɔ-ji-tɨ rəm, ɓá à to rɔsɔl dɔ-si-tɨ rəm.
5 Adɨ mɑ̨ m'oo kɨ́ tuwə kadɨ m'dəji ngankɔ̨-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ kadɨ d'ɔw
rɔ-si-tɨ kete nɔ̨̃-m-tɨ kadɨ d'oo go né-je lə-si kɨ́ sə̨i uni mindɨ-si kdɔ kadɨ
kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ lé, kdɔ kadɨ tò pèrèrè ɓá à tɔjɨ kɨ́ to nékadɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ
ɓɨ kɨ̀ ɓaa ta al.

Kunmindɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ njékadɨ né-je
1Ti 6:17-19; Plp 4:15-19; 1Jɑ̨ 3:16-18

6 Né kɨ́ kadɨ 'gəi ə́n: Dow kɨ́ dubɨ né ndɛ̨ bè rəmə, à kijə ndɛ̨ bè ya
tɔ, ə dow kɨ́ dubɨ né ɲɑ̨ rəmə, à kijə ɲɑ̨ ya tɔ. 7 Kadɨ dow kɨ́ rá-rá adɨ
titɨ kɨ́ ɛ̨ ɔji-né mɛ̨ɛ̨-é-tɨ, ɓɨ kadɨ adɨ kɨ̀ rɔkatɨ al rəm, ɓá kadɨ dow ɔsɨ-é
ɓá adɨ al rəm. Kdɔ Lubə ndigɨ dow kɨ́ njèkadɨ né kɨ̀ rɔnəl. 8 Ə Lubə ɔw
kɨ̀ tógɨ kadɨ adɨ majɨ-je kɨ́ gay-gay ree dɔ-si-tɨ tùkɨ-tùkɨ, kdɔ kadɨ ndɔ-je
lay ya né tò mɛ̨ɛ̨ ji-si-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay, kdɔ kadɨ 'rai-né ndigɨ ra-je lə-
si lay rəm, ɓá ndəgɨ-é à ną̀y ji-si-tɨ mburukɨ-mburukɨ kadɨ uni 'rai-né
kullə-je lay kɨ́ to kullə kɨ́ majɨ-majɨ, 9 titɨ kɨ́ 'ndàngɨ-né panè: Ɛ̨ tɛ̨ɛ̨ ji-é
adɨ njéndoo-je; néra kɨ́ njururu liə tò sartagangɨ*. 10 Ɛ̨ kɨ́ njèkadɨ ko

* **8:15** 8:15 Tɛ̨t 16:18 * **9:9** 9:9 Pa 112:9

né njèdubɨ né rəm, njèkadɨ-é nékuso rəm lé, à kadɨ-si ko né rəm, à kadɨ dɔ-é tɛ̨ɛ̨ kɨ kete-kete rəm, ɓá à kadɨ kandɨ néra kí njururu lə-si ree kɨ dɔ madɨ-é-tɨ madɨ-é-tɨ rəm. 11 Beɓa Lubə à kadɨ 'toi njénékingə-je mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay, kdɔ kadɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kí rɔ-ji-tɨ rəmə, né-je kí gay-gay lay kí à tokɨ kadɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ kinlé, à ra kadɨ dow-je ɲa̰ 'ra-é-né oiyo. 12 Kdɔ némbɔ̰ kinlé ra ya par ɓá à ra kɨ̀ njékaa njay-je al, ngà à ra kadɨ dow-je ɲa̰ 'ra-né oiyo Lubə gitɨ-gitɨ tɔ. 13 Kullə kí à rai kinlé, lokɨ d'a koo majɨ-é rəmə, d'a kɔsɨ-né gajɨ Lubə, kdɔ təl kí 'təli rɔ-si go ta-tɨ 'pai ta rəsɨ dɔ Poyta-tɨ kí Majɨ lə Kristɨ rəm, d'a kɔsɨ gajɨ-é kdɔ nékadɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ndigɨ lə-si kí à tɔjɨ kuwə-na̰ lubɨ-lubɨ sə-dé rəm, kɨ̀ dow-je lay rəm. 14 Majɨ kí al dɔ lo kí Lubə ra sə-si kinlé à ra kadɨ dɛ̰ 'pa siə ta kdɔ ta lə-si, kdɔ ndigɨ kí 'ndigɨ-si. 15 Oiyo kɨ dɔ Lubə-tɨ, kdɔ ramajɨ liə kí dum mbɔjɨ!

Pol pa ta gangɨ-né dɔ rɔ-é

10

Tógɨ lə njèkɔwkulə
1Kɔ 2:1-5; Rɔm 15:17-21; 2Kɔ 6:4-7; 13:2-4

1 Ma̰ Pol, m'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ kɨ̀ ta kí sɔl, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨majɨ kí ɨ̰ rɔ Kristɨ-tɨ. Ma̰ lé, dow-je 'panè takəm-si-tɨ ɓá m'to dow kí njèsɔl dɔ-m, ə kinə m'a sa̰y sə-si rəmə, m'to dow kí njètanga̰. 2 M'dəjɨ-si kadɨ ndɔ kí m'tɛ̨ɛ̨ rɔ-si-tɨ rəmə 'rai-mi adi m'təl dow kí njètanga̰ al. Ngà dow-je madɨ d'oo-ji kɨ njéra né-je kí nəl dajɨ rɔ-dé. Beɓa to tó-é kadɨ m'ɔjɨ dowbé-je kinlé kí m'to dow kí m'nga̰. 3 Tɔgrɔ-tɨ, to rəmə j'to dow-je ya, ngà rɔ ɓá jɛ̰ j'rɔ titɨ kí dow rɔ-né al. 4 Kdɔ nékatɨ-je kí j'isɨ j'rɔ-né lé, to nékatɨ-je lə dow-je al, ngà to nékatɨ-je kí ɨ̰ rɔ Lubə-tɨ ə tógɨ-é asɨ tɔɔ lo ngəm rɔ-je kí nga̰-nga̰ nangɨ lɨrɨm-lɨrɨm. 5 Tagə-je kí kɔgɨ kare, kɨ̀ kɔjrɔ-je kí isɨ ilə kagɨ ɔgɨ dow-je gə Lubə lé, jɛ̰ j'bujuru kɔgɨ ə j'uwə tagɨr lə dow-je lay j'adɨ 'təl rɔ-dé go ta-tɨ lə Kristɨ. 6 Lokɨ sa̰i ya 'təli rɔ-si go ta-tɨ majɨ rəmə, dow-je kí njémbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ lé, jɛ̰ j'isɨ pèrèrè kdɔ kində-dé kɔji-dé tɔ.

7 Uni kəm-si ooi-né né-je majɨ! Kinə dow gɨr kí n'to kí lə Kristɨ rəmə, kadɨ-é gə né kin dɔ-é-tɨ majɨ tɔ; kinə ɛ̰ to kí lə Kristɨ lé, jɛ̰ kàrè j'to kí lə Kristɨ ya tɔ. 8 Tógɨ kí 'Baɓe adɨ-m kadɨ m'adɨ-si ɔwi-né kɨ kete-kete kinlé, kinə m'ɔsɨ-né gajɨ rɔ-m na̰ kàrè rɔ-m à sɔl-m al. Kdɔ 'Baɓe adɨ-m kdɔ kadɨ m'ra-né sə-si ɓɨ kadɨ m'tujɨ-si-né al. 9 Ma̰ lé, m'ndigɨ ra rɔ-m kɨ dow kí njèndàngɨ mbete kdɔ kulə-né ɓəl mɛ̨ɛ̨-si-tɨ al. 10 Kdɔ 'panè Pol lé, mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ liə ɓá pa ta-je kí nga̰-nga̰, kɨ̀ ta-je kí to-to; ngà kinə dajɨ rɔ-é ya a̰ dan-ji-tɨ rəmə, ɛ̰ to dow kí yay rəm, ta pa-é to ta kí dow ilə ká-tɨ al rəm. 11 Kadɨ dow kí njèpa ta kinlé gə né kin dɔ-é-tɨ majɨ: Ta-je kí jɛ̰ j'goto ya j'ndàngɨ j'adɨ-si ɔ́ to ta-je kí nga̰ kinlé, lé j'a nɔ̰ɔ̰ ya kàrè j'a pa kadɨ nga̰ bè ya tɔ.

12 Jɛ̰ lé j'a kɔjɨ rɔ-ji kɨ̀ dow-je madɨ əse mbɔjɨ rɔ-ji kɨ̀ dow-je madɨ kí dɛ̰ d'a 'pa ta ɓá tɔji-né rɔ-dé kin al. Mbɔjɨ kí dɛ̰ ya kɨ̀ dɔ-dé 'mbɔjɨ rɔ-dé kɨ̀ némbɔjɨ rɔ lə-dé rəm, ɓá kun kí dɛ̰ ya d'un rɔ-dé 'mbɔji-né rɔ-dé rəm kinlé, tɔjɨ kí négə nal-dé. 13 Jɛ̰ lé, jɛ̰ j'ndigɨ kɔsɨ gajɨ rɔ-ji kadɨ al dɔ lo al. Ngà né kí j'a kun kdɔ mbɔji-né rɔ-ji lé, to gangɨ lo kullə kí Lubə ulə ji-ji-tɨ ɓá adɨ j'ɔw-né sar j'tɛ̨ɛ̨-né rɔ-si-tɨ. 14 Jɛ̰ lé, ndɔkɨ j'ɔw sar j'tɛ̨ɛ̨ rɔ-si-tɨ nṵ adɨ jɛ̰ j'al dɔ rəbnin lə-ji al; kdɔ to jɛ̰ ya ɓá j'ɔw kɨ̀ Poyta kí

Maji lə Kristi dɔsa̰y ɓe lə-si. 15 Jɛ̨ lé, jɛ̨ j'ɔsi gaji rɔ-ji ki̧ kullə-je lə dow ki̧ rangi j'adi al dɔ lo al. Ngà jɛ̨ j'ində mɛ̨ɛ̨-ji dɔ-ti ki̧ loki kadmɛ̨ɛ̨ lə-si ɔw ki̧ kete-kete rəmə, jɛ̨ j'a təl dow-je ki̧ boy takəm-si-ti ta madi-é-ti ya ɓəy mɛ̨ɛ̨ rəbnin kullə-ti lə-ji, 16 ki̧ kəm rəbi kilə mbɛ̨ Poyta ki̧ Maji dɔnangi-je-ti ki̧ tò sa̰y ki̧ ɓe lə-si, ɓi jɛ̨ j'ndigi kɔsi gaji rɔ-ji ki̧ kullə ki̧ dow-je ki̧ rangi 'ra rəbnin-ti lə-dé kin al. 17 Dow ki̧ ndigi kɔsi gaji rɔ-é rəmə, kadi ɔsi gaji rɔ-é kdɔ nam ki̧ nam kàdì 'Ɓaɓe-ti. 18 Kdɔ dow ki̧ ɛ̨ ya pa ta tɔji-né rɔ-é kin ɓá to dow ki̧ maji al, ngà dow ki̧ 'Ɓaɓe ya piti-é kin ɓane.

11

Ta lə Pol ki̧ njéndó dow-je né-je ki̧ ngɔm
Gal 1:6-9; 4:9-20; 2Kɔ 12:11-15

1 Kama̰-je! Isi sə-m dɔ-ti adi-mi m'pa ta ki̧ mbɔ́-ti sɛ̨! Tɔgrɔ-ti, isi sə-m dɔ-ti! 2 Kdɔ m'ra jangi dɔ-si-ti, ə to jangi ki̧ ḭ̧ rɔ Lubə-ti, kdɔtalə m'uwə dɔ-si m'adi dingəm ki̧ káre-rè, kadi m'ɔw sə-si m'tɔji Kristi titi ngonmandi ki̧ aa njay ki̧ gə dingəm al ɓəy bè. 3 Ngà titi ki̧ ndɔki li ədi-né Kawa susu kinlé, ma̰ m'ɓəl ki̧ tagir lə-si à kḭ̧ kur-si wale kadi ḭ̧i 'nami kàdì Kristi-ti nam ki̧ tɔgrɔ-ti al rəm, kadi [aai njay]* takəm-é-ti titi ki̧ kete al rəm. 4 Kdɔ loki dow ree ilə mbɛ̨ ta lə Jeju ki̧ tò gay ki̧ ɛ̨ ki̧ j'ilə mbɛ̨-é j'adi-si, kàrè sa̰i isi siə dɔ-ti rəm, ɓá ndil ki̧ tò gay ki̧ ɛ̨ ki̧ sa̰i ingəi kete kàrè sa̰i 'taai rəm, ɓá loki dow ilə mbɛ̨ Poyta ki̧ Maji ki̧ tò gay ki̧ ɛ̨ ki̧ j'ilə mbɛ̨-é j'adi-si kàrè sa̰i 'ndigi rəm. 5 ə njéɓa rɔ-dé njékɔwkulə-je ki̧ ngay kin kàrè, ma̰ m'oo né káre ki̧ d'itə-m-né al. 6 To ə m'to njègosi pa ta al ya, ngà né ki̧ m'pa ta dɔ-ti lé m'gə maji ə mɛ̨ɛ̨ né-je-ti lay, ki̧ nɔ̰̀ dow-je-ti lay ya jɛ̨ j'tɔji gə-é j'adi tò ndaa-ti rəsi takəm-si-ti.

7 Əse kilə ki̧ m'ilə mbɛ̨ Poyta ki̧ Maji lə Lubə kare ya m'adi-si ə m'oo-né rɔ-m ki̧ né al kadi sa̰i ɓá 'toi-né dow-je ki̧ boy kinlé, to majal tɔ ɓəy ɓá m'ra wa? 8 M'ində njékəwna̰-je ki̧ gay-gay ki̧ rangi ndoo-ti na̰, adi dɛ̨ ɓá d'ugə-m ɓá m'ra-né kullə m'adi-si. Ə loki m'isi rɔ-si-ti ɓá m'ɔw ndoo né kàrè, m'ɔy dow madi dan-si-ti al, 9 †kdɔtalə ngankɔ̰-ji-je ki̧ njékadmɛ̨ɛ̨ ki̧ d'ḭ̧ dɔnangi Maseduwan-ti ɓá 'ree 'ra sə-m ki̧ né-je ki̧ ndoo-é ra-m. Mɛ̨ɛ̨ né-je-ti lay lé, ma̰ m'uwə rɔ-m nga̰ kadi m'ɔy-si al, ə m'a kɔy-si al ki̧ kɔy al ya bè. 10 Ki̧ takul ta ki̧ tɔgrɔ-ti lə Kristi ki̧ tò mɛ̨ɛ̨-m-ti kinlé, m'pa rəsi ki̧ né ki̧ m'isi m'ɔsi-né gaji rɔ-m dɔnangi Akay-ti kinlé, dow ki̧ à kɔr dɔ-m-ti ya goto. 11 Kdɔ ri wa? Kdɔtalə ndigi ɓá m'ndigi-si al wa? Lubə gə lay ki̧ m'ndigi-si! 12 Gangi-é ki̧ m'isi m'ra kinlé, ɛ̨ ya m'a ra, kdɔ kadi dɛ̨ ki̧ 'sangi kəm lo madi kdɔ kadi d'ɔsi-né gaji rɔ-dé titi né ki̧ d'asi-na̰ sə-ji bè kinlé, d'ingə al ki̧ kingə al ya bè. 13 Dowbé-je kinlé, 'to njékɔwkulə-je ki̧ ngɔm, 'to ngannjékulə-je ki̧ njékədta-je ki̧ 'təl rɔ-dé njékɔwkulə-je-ti lə Kristi. 14 Ə to né ki̧ ra ɓəl al, kdɔ Sata̰ ya ki̧ dɔ-é kàrè təl rɔ-é malayka ki̧ lo ki̧ ndógi-ti tɔ. 15 Adi ngannjékullə-je lə Sata̰ ki̧ kadi 'təl rɔ-dé ngannjékullə-je ki̧ sɔbi dɔ néra ki̧ njururu kinlé kàrè, to né ki̧ mba al tɔ. Dɔbəy-dé à kɔw nati ki̧ kullə ra-dé.

---

* **11:3** 11:3 Ta-je ki̧ tò mbuna̰ né-ti kinlé [...] goto mɛ̨ɛ̨ mbete-je-ti ki̧ dɔsa̰y ki̧ dan-ti-je ki̧ 'ndàngi ki̧ ji-dé ki̧ ta grɛki.

† **11:9** 11:9 Plp 4:15-18

Kɔ̨̃-je kɨ̀ kullə lə Pol
2Kɔ 4:9-13; 6:3-10; 1Kɔ 4:8-13; Knj 20:18-27

16 M'təl m'pa ya ɓəy, kadɨ dow oo-m kɨ mbə́ bè al; al kàrè, adi-mi
m'tokɨ mbə́ bè, kdɔ kadɨ mą̃ kàrè m'ɔsɨ gajɨ rɔ-m ndɛ̨̃ tɔ. 17 Ta kɨ́ m'ɔw
kɨ̀ pa kinlé, m'ɔw kɨ̀ pa titɨ kɨ́ 'Ɓaɓe ndigɨ-né al, ngà m'ɔw kɨ̀ pa kɨ́ mbə́-
tɨ kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨̃-m kɨ́ m'nda kąy, kdɔ m'gə né kɨ́ m'a kɔsɨ-né gajɨ rɔ-m. 18 Kɔsɨ
kɨ́ dow-je ɲą̃ ya d'ɔsɨ gajɨ rɔ-dé titɨ kɨ́ dow ɔsɨ-né gajɨ rɔ-é kinlé, mą̃ ya
kàrè m'a kɔsɨ gajɨ rɔ-m tɔ. 19 Sə̨i kɨ́ kəm-si aa lé ya isi dɔ-tɨ kɨ̀ mbə́-je
kɨ̀ mɛ̨̃ndigɨ lə-si al ɓan! 20 Kdɔ sə̨i lé, dow-je kɨ́ 'ra-si ɓə-tɨ, d'ubə majɨ
dɔ-si-tɨ, 'taa né-je lə-si ngər-ngər, d'oo-si kɨ́ né al, 'tində mbɔ-si kin ɓá
sə̨i isi dɔ-tɨ sə-dé! 21 To rɔsɔl kadɨ m'pa, kdɔ tokɨ né kɨ́ j'tɔjɨ yay lə-ji bè
ya, ngà kɛ̨̃ ɓá né lay kɨ́ dow à kɔsɨ-né gajɨ rɔ-é lé, mą̃ ya kàrè m'a kɔsɨ-
né gajɨ rɔ-m tɔ; m'pa kɨ́ mbə́-tɨ. 22 Dɛ̨̃ 'to Əbrə-je, ə mą̃ m'to əbrə ya tɔ.
Dɛ̨̃ 'to Israyel-je, ə mą̃ m'to Israyel ya tɔ. Dɛ̨̃ 'to nganka Abrakam, ə mą̃
m'to ngonka Abrakam ya tɔ. 23 †M'a pa ta titɨ dow kɨ́ dɔ-é nąy-tɨ bè.
'To njérakullə-je lə Kristɨ rəmə, mą̃ m'to njèrakullə lə Kristɨ m'itə-dé,
kdɔ kɨ́ kullə-tɨ kàrè, m'itə-dé ɲą̃ rəm; kɨ́ dangay kɨ́ ra-tɨ kàrè m'itə-dé
ɲą̃ rəm; kɨ́ tində-tɨ kàrè d'oo né go-m-tɨ al rəm. Né-je kɨ́ asɨ koy ya
tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-m-tɨ nja natɨ-natɨ rəm. 24 Jipɨ-je 'tində-m tandəy kɔrsɔ kɔr ta-é
káre†, bè-bè ya asɨ nja mɨ̨, 25 †'tində-m kɨ̀ salangɨ nja mutə, 'tilə-m kɨ̀ ər
nja káre adɨ m'to ta koy-tɨ, bato nduy sə-m nja mutə, m'to dan babo-tɨ
ndɔ káre ɓikti! 26 †Taá-taá ya m'ɔw mba kɨ̀ nja-m rəm, né-je kɨ́ ngą̃-
ngą̃ ya tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-m-tɨ dan ba-tɨ rəm, ji bɔkaya-je-tɨ rəm, ji ngankɔ̨̃-m-je-tɨ
kɨ́ 'to jipɨ-je rəm, ji dow-je-tɨ kɨ́ 'to jipɨ-je al rəm, mɛ̨̃ɛ̨̃ ɓebo-je-tɨ rəm,
diləlo-je-tɨ rəm, dan babo-tɨ rəm, ɓá ji ngankɔ̨̃-ji-je-tɨ kɨ́ njéɓa rɔ-dé
njékadmɛ̨̃ɛ̨̃-je rəm tɔ. 27 M'ra kullə m'ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ, m'ingə kɔ̨̃, taá-taá
ya m'to ɓi al rəm, ɓo kɨ̀ kundə man ra-m rəm, m'ɔgɨ rɔ-m nékuso kɨ̀
man kąy rəm, m'ɔw kɨ̀ rɔ-m kare rəm, kul ɔ̨̃-m rəm. 28 Ə ndəgɨ kɔ̨̃-je
rəmə, mą̃ m'pa al ngá, né kɨ́ ɔy-m kɨ̀ ndɔ-je lay lé, to mɛ̨̃ɛ̨̃-m kɨ́ ą̃ kə́kə́kə́
kdɔ njékəwnąɨ-je kɨ́ gay-gay lay kin. 29 Ną̃ ə́ tɔ́gɨ-é goto ə́ tɔ́gɨ-m goto siə
al wa? Ną̃ ə́ usɨ dan majal-tɨ ə́ ta-é to rɔ-m siə al wa? 30 Kinə kadɨ m'ɔsɨ
gajɨ rɔ-m rəmə, m'a kɔsɨ gajɨ rɔ-m kɨ̀ yay lə-m. 31 Lubə kɨ́ Bɔbɨ 'Ɓaɓe
Jeju kɨ́ kɔsgajɨ tokɨ liə ya sartagangɨ kinlé, gə kɨ́ m'ədɨ ta al. 32 †Lokɨ
m'isɨ ɓebo Damasɨ-tɨ lé, gubərnər lə ngar Aretasɨ adɨ 'ngəm tarəbɨ-je
kɨ́ ɓebo-tɨ kadɨ d'uwə-m, 33 ngà dow-je d'adɨ-m m'isɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ jangá-tɨ ɓá
d'ulə-m kɨ̀ kəmbole ndògɨ bɔr adɨ m'ree njal nangɨ ɓá m'tɛ̨̃ɛ̨̃-né ji-é-tɨ.

12

Né-je kɨ́ ra Pol tokɨ nɨ̨ bè kɨ̀ né-je kɨ́ tokɨ tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-é kadɨ-é oo
1Kɔ 2:3-5; 2Kɔ 4:7-10

1 Se kadɨ m'ɔsɨ gajɨ rɔ-m wa? Kɔsɨ gajɨ rɔ majɨ al. Lé bè ya kàrè m'a
təl ree dɔ né-je-tɨ kɨ́ 'Ɓaɓe tɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ̀ dɔ-é kɨ̀ né-je kɨ́ adɨ-é ra dow kɨ nɨ̨ bè.
2 M'gə dow káre kɨ́ to njènam kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ kɨ́ Lubə un-é ɔw siə dɔrą̃-
tɨ kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə; to ta kɨ́ ra ɓal dɔgɨ gidɨ-é sɔ ngá. Ɔw siə kɨ̀ majɨ
rɔ-é burə́ kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kɨ̀ rɔ-é burə́ al kàrè m'gə al rəm;
Lubə ɓá gə. 3-4 Ə m'gə kɨ́ dowbé kinlé Lubə un-é ɔw siə ɓe kisɨ majɨ-tɨ

---

† **11:23** 11:23 Knj 16:23 † **11:24** 11:24 Det 25:3. † **11:25** 11:25 a Knj 16:22; b Knj 14:19
† **11:26** 11:26 a Knj 9:23; b Knj 14:5 † **11:32** 11:32 Knj 9:23-25

ə adi-é oo ta-je kí dum pa rəm, ɓá to tó-é al kadi dow təl pa rəm. Ɔw siə kì dajı rɔ-é burə́ kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì dajı rɔ-é burə́ al kàrè m'gə al rəm; Lubə ɓá gə. 5 Dow kí bè kin ɓá m'a kɔsi-né gajı rɔ-m, ya ngà kí sɔbi dɔ-m mą̃ rəmə, né kí m'a kɔsi-né gajı rɔ-m lé to yay-je lə-m ya par. 6 Lé m'ndigı kɔsı gajı rɔ-m ya kàrè, m'a to mbə́ al; kdɔ m'a pa ta kí tɔgrɔ-tı; ngà kɔsı ɓá m'a kɔsı gajı rɔ-m al, nè dow madı à kı̨̃ koo-m kı dow kí boy ną̃ ngày dəə-né ta gangı-é kí oo rɔ-m-tı əse oo-né ta-je lə-m. 7 Rəm ɓá kadı né-je kí majı rətı-rətı kí tokı tɛ̨ɛ̨ kì dɔ-é kadı m'oo kin ra-m adı m'ində kàdì-m al lé, Lubə adı kun ya tò rɔ-m-tı, ə tò rɔ-m-tı kı malayka lə Satą̃ bè, kdɔ kadı rɔ-m ndır njikı-njikı, nè m'a kı̨̃ kində kàdì-m. 8 M'nɔ̨̃ ta 'Ɓaɓe-tı nja mutə bè kadı ɔr né-é kin kı rangı rɔ-m-tı ya, 9 ngà ɛ̨ idə-m panè: «Ramajı lə-m ya ası-i, kdɔ lo kí yay tò-tı kin ɓá tɔ́gı-m ra kullə-tı.» Adı kí ną̃ rəmə yay-je lə-m ɓá m'a kɔsı-né gajı rɔ-m, kdɔ kadı tɔ́gı Kristı nàỵ-né sə-m. 10 Gin-é kin ɓá mą̃ m'ra-né rɔnəl dɔ yay-je-tı lə-m, kì dɔ tajı-je-tı kí dow-je 'tajı-m, kì dɔ né-je-tı kí nal-m, kì dɔ kəm-m-je-tı kí dow-je d'ulə ndoo, kì dɔ né-je-tı kí ra-m adı mɛ̨ɛ̨-m gangı man kdɔ ta lə Kristı; kdɔ lokı m'yay kin ɓá tɔ́gı-m tò.

Né-je kí Pol ilə ká-tı al kì né-je kí uwə mɛ̨ɛ̨-é

11 Mą̃ m'təl mbə́. Ə to są̃i ɓá 'rai-mi ɓá m'təl mbə́. Ə lé a to są̃i ɓá lé a pai ta kí dɔ-m-tı; kdɔ njéɓa rɔ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kinlé, to ə m'to né al ya, ngà né káre kí d'itə-m-né ya goto. 12 Né-je kí tɔjı kí dow to njèkɔwkulə lé, są̃i ooi rɔ-m-tı, adı to: Kilə mɛ̨ɛ̨ dɔ madı-é-tı dan kɔ̨̃-je-tı lay, kì né-je kí tɔjı tɔ́gı Lubə, kì né-je kí tò ɓəl-ɓəl, kì nékɔjı-je. 13 Ri ɓá ndəgı njékəwną̃-je kí gay-gay d'ingə rɔ-m-tı d'itə-si wa? Dɔmajı ə à to kɔy kí m'ɔy-si al kin wa tá. Iną̃i go kɔgı adi-mi dɔ né ra-tı kí njururu al kin!

14 Ooi, m'isı dɔ nja-m-tı kadı m'ɔw rɔ-si-tı kɔw kí nja mutə, ə m'a kɔy-si al; kdɔ to nékingə-si ɓá m'isı m'sangı al, ngà to dajı rɔ-si ya ɓá m'isı m'sangı. Kdɔtalə ngan-je ɓá d'a mbɔ́ né kadı njékojı-dé-je al, ngà njékojı ngan-je ɓá d'a mbɔ̨ né kadı ngan-dé-je. 15 Mą̃ lé, kì mɛ̨ɛ̨ndigı lə-m ya m'a tində-né né-je lə-m m'sane kɔgı kdɔ ta lə-si rəm, mą̃ ya kì dɔ-m m'a kilə rɔ-m kɔgı kdɔ ta lə-si rəm. Se mą̃ m'ndigı-si ną̃ ə są̃i a ndigi-mi ną̃ al ngá wa?

16 Tɔgrɔ-tı ya, mą̃ m'ɔy-si al; ngà dow-je madı d'a panè to kí m'to njètulə rɔ-m natı lé ɓá m'ədı-si-né. 17 Dow-je kí m'ulə-dé rɔ-si-tı kinlé, ɛ̨ kí m'adı-é ədı-si taa né ji-si-tı adı-m isı nɔ̨̃ɔ̨̃ wa? 18 M'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨ Titı-tı (kadı-é ɔw rɔ-si-tı), ə m'ulə ngonkɔ̨̃-ji kí njèkadmɛ̨ɛ̨ káre siə tɔ: Se Titı ədı-si taa né ji-si-tı wa? Jɛ̨ kí Titı lé j'njiyə kì tagır kí káre-rè ya al wa? Ə j'un rəbı kí káre-rè ya al wa?

19 Low nu̱ ya są̃i gırı kí jɛ̨ j'isı j'pa ta kdɔ kɔr-né ta dɔ-ji-tı nɔ̨̃-si-tı. Kí nɔ̨̃ Lubə-tı rəm, kì takul nam kí j'nam kàdì Kristı-tı rəm ɓá jɛ̨ j'pa-né ta; są̃i lé, m'ində-si dan kəm-m-tı! Né-je lay kinlé, tò kdɔ kɔw kı kete-kete lə-si. 20 M'ɓəl kdɔ kadı m'ɔw m'tɛ̨ɛ̨ rəmə m'ingə-si titı kí mɛ̨ɛ̨-m ndigı-né lé al rəm, ɓá są̃i kàrè kadı ingəi-mi titı kí mɛ̨ɛ̨-si ndigı-né lé al tɔ. (M'ɓəl) kdɔ kadı gakı-ną̃-je, kì kim-ną̃-je, kì mɛ̨ɛ̨katı-je, kì jangı kì nı̨̃-je, kì kulə ta ndil-ną̃-tı-je, kì kində nane-je, kì kində kàdì-je, kì né ra jugı-jugı-je tò dan-si-tı. 21 (M'ɓəl) kadı kinə m'tɛ̨ɛ̨ rɔ-si-tı rəmə, Lubə lə-m təl ulə rɔsɔl dɔ-m-tı kdɔ ta lə-si ɓəy, ə kadı m'i̱ m'nɔ̨̃-né kdɔ dow-je ną̃ ya kí 'ra majal kete adı to kiną̃ə kí d'iną̃ə rɔ-dé yakı mɛ̨ɛ̨ né-je-tı

kɨ́ tò ɲɛ̨ takəm Lubə-tɨ, kɨ̀ néra kɨ́ jugɨ-jugɨ-je, kɨ̀ gɔ̨kaya-je ya ngà 'tusɨ d'iɲə al kin.

13

Ndəji-je kɨ̀ lapiya-je kɨ́ ra

1 To kɔw kɨ́ njèkungɨ-tɨ mutə ngá ɓá m'ɔw kɨ̀ kɔw rɔ-si-tɨ tin. Ta lay kɨ́ à tokɨ gɔl lé, à to ta kɨ́ dow-je joo əse mutə 'pa ta kɨ́ dɔ-tɨ ɓane. 2 Kɔw-m rɔ-si-tɨ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo lé, ndɔkɨ m'pa ta kin kete, ə ɓone bè kɨ́ m'goto rɔ-si-tɨ kin ya kàrè, m'a təl kidə dow-je kɨ́ ndɔkɨ 'ra majal kete lé ya ɓəy rəm, ɓá m'a təl kidə ndəgɨ-é-je lay rəm kɨ́ kinə m'təl m'ɔw rɔ-si-tɨ rəmə, m'a kɔr kəm dow al. 3 Kdɔ sə̨i 'sangi kadɨ 'gəi né kɨ́ tɔjɨ kɨ́ Kristɨ pa ta kɨ̀ takul-m; kɨ rɔ-si-tɨ lé, ɛ̨ to njèyay al, ngà ɛ̨ ɔjɨ tɔ́gɨ-é dan-si-tɨ. 4 Tɔgrɔ-tɨ ya, 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ kdɔ yay (liə), ngà ɛ̨ isɨ kəm kɨ̀ takul tɔ́gɨ lə Lubə; jɛ̨ kàrè, j'yay siə tɔ, ngà kɨ rɔ-si-tɨ rəmə, j'a kisɨ siə kəm kɨ̀ takul tɔ́gɨ lə Lubə.

5 Sə̨i ya 'təni mɛ̨ɛ̨-si ooi, se ə̨i mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ wa? Sə̨i ya 'dəji rɔ-si ta ooi. Se sə̨i 'gəi kɨ́ Jeju Kristɨ isɨ mɛ̨ɛ̨-si-tɨ ya al wa? Bin al tɔ rəmə tən kɨ́ 'təni mɛ̨ɛ̨-si lé, ilə ta dɔ-si-tɨ. 6 Ngà kɨ́ sɔbɨ dɔ-ji jɛ̨ rəmə, m'gə mɛ̨ɛ̨-m-tɨ kɨ́ sə̨i a gəi kɨ́ tən mɛ̨ɛ̨ lə-ji, ilə ta dɔ-ji-tɨ al. 7 Jɛ̨ j'pa ta kɨ̀ Lubə kadɨ né kɨ́ majɨ al káre ya kàrè 'rai al; m'pa bè kdɔ tɔjɨ kɨ́ tən mɛ̨ɛ̨ lə-ji ɔr ta dɔ-ji-tɨ al, ngà m'pa bè kdɔ kadɨ lé jɛ̨ ɓá tən mɛ̨ɛ̨ lə-ji ilə ta dɔ-ji-tɨ kàrè, sə̨i ə 'rai-né né kɨ́ majɨ. 8 J'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kdɔ kɔsɨ-né ta ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ al, ngà j'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kdɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 9 Lokɨ sə̨i tɔ́gɨ-si tò, ə jɛ̨ ɓá j'yay rəmə, jɛ̨ j'ra rɔnəl, ə né kɨ́ uwə mɛ̨ɛ̨-ji mɛ̨ɛ̨ pa ta-tɨ kɨ̀ Lubə lé, to ta lə kɔw kɨ kete-kete lə-si. 10 Gin-é kin ɓá, m'goto sə-si ya kàrè, m'ndàngɨ-né ta kin bè, kdɔ kadɨ lé m'isɨ sə-si natɨ kàrè kadɨ m'gakɨ-si al, ngà kadɨ m'ra kɨ́ go tɔ́gɨ-tɨ lə 'Ɓaɓe kɨ́ adɨ-m kadɨ m'adɨ ɔwi-né kɨ kete-kete ɓɨ kadɨ m'tujɨ-si-né al.

11 Kadɨ m'təl-né ta-é lé, sə̨i ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, isi kɨ̀ rɔnəl, ɔwi kɨ kete-kete, uləi dingəm mɛ̨ɛ̨-nə̨-tɨ, adi tagɨr lə-si tokɨ káre-rè, isi-nə̨ kɨ̀ lapiya, ə Lubə kɨ́ njèndigɨ dow-je, kɨ̀ njèlapiya à ra sə-si. 12 'Rai-nə̨ lapiya kuwə-nə̨ kàdɨ-nə̨-tɨ kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ kɨ́ aa njay. Njékaa njay-je lay 'ra-si lapiya.

13 Kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ, kɨ̀ ndigɨ dow-je lə Lubə, ɓá kuwə-nə̨ lubɨ-lubɨ kɨ̀ takul Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ tɔ́-ji natɨ kin nə̨̀y sə-si lay.

Mbete kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Galatɨ-je
Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Galatɨ-je

Pol ndàngɨ mbete kin adɨ njékəwnạ-je kɨ́ gay-gay kɨ́ 'to njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ dɔnangɨ Galatɨ-tɨ. Dow gə al ə́ se to kəl dɔnangɨ-é kɨ́ ɛ̨ ɔw-tɨ oo ngá kin ('Ndó Knj 16:6; 18:23) əse to kəl-é kɨ́ taá-tɨ wa? Ɛ̨ ndàngɨ mbete kin kdɔ rɔ-né kɨ̀ néndó-je kɨ́ ngɔm kɨ́ gin joo kɨ́ ɔsɨ ta néndó liə: Adɨ to ta lə kadɨ dow təl rɔ-é go ndukun-tɨ, kɨ̀ nékoɓe-je-tɨ lə jipɨ-je əse kadɨ dow isɨ kɨ̀ dow dɔ rɔ-é ra né kɨ́ mɛ̨ɛ̨-é ndigɨ.

Njéndó dow-je né kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'to jipɨ-je kɨ́ kojɨ kəy 'panè: Dow-je kɨ́ dɔnangɨ Galatɨ-tɨ kɨ́ 'to jipɨ-je kɨ́ kojɨ kəy al lé, kadɨ 'təl rɔ-dé go ndukun-tɨ lə jipɨ-je ə kadɨ d'ijə-dé ganjangɨ kdɔ kadɨ 'nəl-né Lubə. Lo kɔr-é kɨ́ 1-2 lé, Pol ạ dɔ tógɨ-tɨ liə kɨ́ ɛ̨ to-né njèkɔwkulə kdɔ kɔsɨ-né néndó kɨ́ ngɔm kinlé ngərəngɨ. Go-tɨ, kį̣ lo kɔr-é kɨ́ 3-4 lé, ɛ̨ ndó-dé né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ to təl kɨ́ dow à təl dow kɨ́ njururu kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ Jeju Kristɨ ɓɨ kɨ̀ takul kullə ra-é kɨ́ sɔbɨ dɔ-é al. To ramajɨ lə Lubə ɓɨ to təl rɔ go ndukun-tɨ al. Tɔl ta-é-tɨ, kį̣ lo kɔr-é kɨ́ 5-6 lé, ɛ̨ pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ taa kɨ́ Lubə taa njékadmɛ̨ɛ̨-je ilə-dé taá kɨ̀ takul Jeju Kristɨ. Taa ɓá ɛ̨ taa-dé ilə-dé taá kdɔ kadɨ 'ra-né né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ dajɨ rɔ-dé ndigɨ al, ngà mɛ̨ɛ̨ kisɨ kɨ̀ dɔ taá-tɨ lə-dé lé, kadɨ 'ndigɨ-nạ kɨ̀ takul tɔ́gɨ lə Ndil kɨ́ aa njay. Pol tɔjɨ adɨ aa yə́rə́rə́ kɨ́ né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ to kandɨ kullə ra dajɨ rɔ dow lé, ɔsɨ ta né-je kɨ́ to kandɨ kullə ra Ndil kɨ́ aa njay mɛ̨ɛ̨ kisɨ kɨ̀ dɔ taá-tɨ lə njèkadmɛ̨ɛ̨.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra
Rɔm 1:1-7

1 Mą̣ Pol, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ, ə to dow-je ɓá d'adɨ-m m'to njèkɔwkulə lé al rəm, ɓá to takul dow madɨ al rəm; ngà m'to njèkɔwkulə kɨ̀ takul Jeju Kristɨ rəm, kɨ̀ takul Bɔbɨ-ji Lubə kɨ́ adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy rəm. 2 J'isɨ natɨ kɨ̀ ngankɔ̨-m-je lay kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sə̨i njékəwną̣-je kɨ́ gay-gay kɨ́ dɔnangɨ Galatɨ-tɨ. 3 Kadɨ Bɔbɨ-ji Lubə dɛ̨ kɨ̀ 'Baɓe Jeju Kristɨ d'adɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə-dé ną̣y sə-si. 4 Jeju Kristɨ lé, ɛ̨ ya ree oy kdɔ majal-je lə-ji, kdɔ kɔr-ji-né kɔgɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ kɨ́ majal kɨ́ dɔkaglo-tɨ kɨ́ ngɔsnè kin, ə to né kɨ́ mɛ̨ɛ̨ Bɔbɨ-ji Lubə ndigɨ. 5 Kɔsgajɨ tò kɨ dɔ Lubə-tɨ kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal! Amɛ̨n!

Yay lə dow-je kɨ́ Galatɨ
Gal 3:1-5; 4:9-20; 5:1-12

6 Lubə kɨ́ njèɓa-si kɨ̀ takul ramajɨ lə Kristɨ ɓá kalangɨ bè ya isi 'tusi-é iṇəi-é ə isi uni go Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ rangɨ kinlé to né kɨ́ ra-m ɓəl ṇą̣. 7 Tɔgrɔ-tɨ, Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ rangɨ ya kàrè goto, ngà dow-je kɨ́ njétəl dɔ-si ɓá d'ɔw nɔ̨ɔ̨; dɛ̨ 'ndigɨ təl dɔ Poyta kɨ́ Majɨ lə Kristɨ kɨ nangɨ.

8 Ngà kinə, lé to jɛ̨ ya əse to malayka madɨ kɨ́ dɔrą̣-tɨ ɓá ilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ tò gay kɨ̀ ɛ̨ kɨ́ jɛ̨ j'ilə mbɛ̨-é j'adɨ-si kete kin rəmə, kadɨ ndɔl tò

dɔ dowbé-tɨ! 9 Ndɔkɨ j'idə-si kete ya, ngà kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin m'təl m'idə-si
ya ɓəy m'panè: Kinə dow ilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ adɨ-si ɓá tò gay kɩ̀ ɛ̨ kɨ́
ooi kete kin rəmə, kadɨ ndɔl tò dɔ dowbé-tɨ!
10 Ə kɨ́ ɓone bè kinlé se to dow-je ɓá m'sangɨ kadɨ 'pitɨ-m əse Lubə
ɓá m'sangɨ kadɨ-é pitɨ-m wa? Se m'sangɨ kadɨ m'nəl dow-je wa? Kinə
m'isɨ m'sangɨ kadɨ m'nəl dow-je ɓəy lé, m'a to ngonnjèkullə lə Kristɨ
al.

Kəm rəbɨ kɨ́ Pol ingə-né Poyta kɨ́ Majɨ

11 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, adi m'idə-si rəsɨ m'adɨ ooi, Poyta kɨ́
Majɨ kɨ́ ndɔkɨ m'ilə mbɛ̨-é lé, to ta lə dow al. 12 Kdɔ m'oo ta dow-tɨ al
rəm, m'ndó rɔ dow-tɨ al rəm, ngà to Jeju Kristɨ ɓá tɛ̨ɛ̨ kɩ̀ dɔ-é adɨ-m
m'gə.
13 †Panjiyə-m kɨ́ kete kɨ́ ndɔkɨ m'isɨ m'pole-né Lubə kɩ̀ jipɨ-je ɓəy lé,
sə̨i ooi ta-é majɨ. Ndɔkɨ m'ulə kəm njékəwnə̨-je lə Lubə ndoo n̨ə̨ rəm,
ɓá m'sangɨ kadɨ m'tɔɔ ko-dé rəm. 14 †Mɛ̨ɛ̨ kújɨ ra Lubə-tɨ lə-ji jɛ̨ jipɨ-
je lé, dow-je n̨ə̨ ya dan gin dow-je-tɨ lə-m kɨ́ 'to dɔkasɨ-nə̨-je lə-m lé,
mə̨ ya m'itə-dé lay; kdɔtalə nékoɓe lə bɔbɨ-m-je lé, m'ra kullə-é kɩ̀ rɔ
tungə-m n̨ə̨. 15-16 †Ngà kɛ̨ ɓá lokɨ m'nə̨̀y mɛ̨ɛ̨ kɔ̨-m-tɨ ɓəy ya Lubə ində-
m tagay ə ɓa-m kɩ̀ takul ramajɨ liə; lokɨ oo majɨ kadɨ n'adɨ kəm-m ijə
dɔ Ngon-é-tɨ kadɨ m'gə-é, kdɔ kadɨ m'ilə mbɛ̨ ta liə dan dow-je-tɨ kɨ́ 'to
jipɨ-je al lé, m'ində ta-é nɔ̨̀ dow-tɨ al rəm, 17 ɓá m'ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ
rɔ dow-je-tɨ kɨ́ 'to njékɔwkulə-je kete nɔ̨̀-m-tɨ kin al rəm, ngà tajinatɨ
nè ya m'ɔw dɔnangɨ Arabi-tɨ. Go-tɨ, m'təl m'ree ɓebo Damasɨ-tɨ gogɨ.
18 †Bal mutə go-tɨ ɓá m'ɔw ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ rɔ Sepasɨ-tɨ* kadɨ m'gə-
é. Lokɨ m'ɔw rəmə, m'isɨ ɓe liə ndɔ dɔgɨ gidɨ-é mɨ̨. 19 Dow kɨ́ rangɨ
kɨ́ dan njékɔwkulə-je-tɨ kɨ́ m'oo-é goto, ngà Jakɨ kɨ́ ngonkɔ̨ 'Baɓe ya kɩ̀
kár-é m'oo-é. 20 Ta kɨ́ m'ndàngɨ m'adɨ-si kinlé, kɨ́ nɔ̨̀ Lubə-tɨ, m'ədɨ ta
al.
21 Go-tɨ, m'ɔw go lo-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ Siri-tɨ rəm, ɓá dɔnangɨ Silisi-tɨ
rəm tɔ. 22 Ngà kɨ́ sɔbɨ dɔ njékəwnə̨-je kɨ́ gay-gay kɨ́ 'nam kàdì Kristɨ-tɨ
kɨ́ d'isɨ dɔnangɨ Jude-tɨ lé, dɛ̨ d'oo-m kəm-dé-tɨ al. 23 Ngà koo ya par
ɓá d'oo ta-é 'panè: Ɛ̨ kɨ́ ndɔkɨ ulə kəm-ji ndoo lé, ɓone bè isɨ ilə mbɛ̨
Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ kɨ́ ndɔkɨ ɛ̨ ndigɨ rutɨ dɔ-é lé. 24 Lokɨ
d'oo ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-m kin bè rəmə, d'ɔsɨ gajɨ Lubə.

2

Kingə-nə̨ lə njékɔwkulə-je ɓebo Jorijalɛ̨m-tɨ
Knj 15:1-29

1 †Lokɨ ra ɓal dɔgɨ gidɨ-é sɔ go-tɨ lé, jɛ̨ kɩ̀ Barnabasɨ j'təl j'ɔw Jorijalɛ̨m
gogɨ ə m'adɨ Titɨ ɔw sə-m tɔ. 2 Ə kɔw-m Jorijalɛ̨m lé, to Lubə ya tɛ̨ɛ̨ kɩ̀
dɔ-é adɨ m'gə. Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ m'ilə mbɛ̨-é dan dow-je-tɨ kɨ́ 'to jipɨ-je
al lé, ɛ̨ ɓá m'ɔw m'ɔr go-é m'adɨ 'boy-je, nè kullə kɨ́ m'a ra əse ɛ̨ kɨ́
m'ra kete ngá kinlé à kɨ̨ to kullə kɨ́ kɔgɨ kare. M'ɔr-dé gay ɓá m'ɔr go-é
m'adɨ-dé. 3 Ngà Titɨ kɨ́ to grɛkɨ kɨ́ ɔw sə-m lé ya kàrè, dow uwə-é ijə-é
ganjangɨ al. 4 Bè ya kàrè, dow-je madɨ 'ndigɨ kijə-é ganjangɨ. Dowbé-je
lé, 'ra rɔ-dé kɨ nganko̧-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨-je ə 'ree njɔ̨y d'isɨ dan-ji-tɨ

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 22:4,5; 26:9-11 † **1:14** 1:14 Knj 22:3 † **1:15-16** 1:15-16 Knj 9:3-6; 22:6-10; 26:13-18 † **1:18** 1:18 Knj 9:26-30 * **1:18** 1:18 Piyər ɓá 'ɓa-é Sepasɨ tin. † **2:1** 2:1 Knj 11:30; 15:2

kdɔ kində manjɨ ta kí sɔbɨ dɔ taa kí Jeju Kristɨ taa-ji ilə-ji taá, kdɔ nam
kí j'nam kàdì-é-tɨ kin ə ra-ji-né ɓə-tɨ lə ndukun. 5 Dɛ̨ kinlé, jɛ̨ j'ulə
dɔ-ji gin tɔ́gɨ-tɨ lə-dé al rəm, ɓá tarəbɨ kí sɛ̨ bè ya kàrè j'iɲə j'adɨ-dé nja
kàrè al rəm, kdɔ kadɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ kí tò mɛ̨ɛ̨ Poyta kí Majɨ-tɨ lé tò-né
lo tò-é-tɨ dan-si-tɨ. 6 Ə ta lə dɛ̨ kí ndɔkɨ dow-je d'oo-dé kɨ 'boy-je lə-dé
kin kàrè, to-dé 'boy-je kinlé usɨ-m né káre al. Kdɔ Lubə ɔr kəm dow
al. Né kí rangɨ káre ya kàrè d'uwə-m d'adɨ m'ra al. 7 Ngà, koo ɓá d'oo
kí Lubə adɨ-m kullə kilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ dan dow-je-tɨ kí d'ijə-dé
ganjangɨ* al, titɨ kí adɨ-né Piyər kullə kilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ dan dow-
je-tɨ kí d'ijə-dé ganjangɨ kinlé bè tɔ; 8 kdɔtalə Lubə kí ra kullə mɛ̨ɛ̨
Piyər-tɨ adɨ-é to njèkɔwkulə dan dow-je-tɨ kí d'ijə-dé ganjangɨ kinlé,
ɛ̨ ya tɔ ɓá ra kullə mɛ̨ɛ̨-m-tɨ adɨ-m m'to njèkɔwkulə dan dow-je-tɨ kí
d'ijə-dé ganjangɨ al tɔ. 9 Lokɨ Jakɨ-je, kì Sepasɨ-je, kì Jɑ̨-je kí dow-je
d'oo-dé kɨ tɔ́gɨ njékəwnɑ̨-je titɨ gajɨ kí ngɔwdan kəy-tɨ bè lé, 'ree 'gə kí
ramajɨ lə Lubə nɑ̀y sə-m rəmə, d'ulə jikɔl-dé d'adɨ-ji jɛ̨ kì Barnabasɨ
kadɨ tɔjɨ kində kí d'ində rɔ-dé natɨ sə-ji. Beɓa ndi-ji usɨ go-nɑ̨-tɨ kadɨ jɛ̨
j'a kɔw dan dow-je-tɨ kí d'ijə-dé ganjangɨ al ə dɛ̨ d'a kɔw dan dow-je-tɨ
kí d'ijə-dé ganjangɨ tɔ. 10 Dəjɨ ya par ə 'dəjɨ-ji kadɨ j'adɨ mɛ̨ɛ̨-ji ole dɔ
njéndoo-je-tɨ ə to né kí uwə mɛ̨ɛ̨-m adɨ m'ra tɔ. †

Pol kɔl kì Piyər

11 Ngà lokɨ Sepasɨ ree ɓebo Antiosɨ-tɨ lé, ra né kí majɨ al adɨ m'idə-é
kəm-é-tɨ rəsɨ. 12 Kdɔtalə kete ɓəy ɓá kadɨ dow-je madɨ d'ɨ̨ rɔ Jakɨ-tɨ 'ree
lé, Piyər uso né natɨ kì dow-je kí 'to jipɨ-je al; ngà lokɨ dɛ̨ 'ree rəmə,
ɛ̨ ɓəl jipɨ-je adɨ ra gosɨ ɔr rɔ-é ɑ̨ ngərəngɨ. 13 Jipɨ-je madɨ 'ndajɨ kəm
Piyər adɨ d'isɨ 'tulə rɔ-dé natɨ tɔ; sar ya Barnabasɨ kàrè 'ra-é d'adɨ isɨ
tulə rɔ-é natɨ tɔ. 14 Lokɨ m'oo kí panjiyə-dé kin tò njururu al, adɨ ɔw
natɨ kì ta kí tɔgrɔ-tɨ kí tò mɛ̨ɛ̨ Poyta kí Majɨ-tɨ al lé, m'idə Sepasɨ takəm
dow-je-tɨ lay m'panè: «I kí 'to jipɨ ya mbatɨ panjiyə jipɨ-je ə un panjiyə
dow-je kí 'to jipɨ-je al kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé lé, ra ban ɓá 'ndigɨ kadɨ dɛ̨ kí 'to
jipɨ-je al kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé lé, 'təl d'un panjiyə jipɨ-je ɓəy wa?»

15 «Jɛ̨ lé, j'to jipɨ-je kí kojɨ kəy ɓɨ j'to kí dan gin dow-je-tɨ kí jipɨ-je d'oo-
dé kɨ njéramajal-je kin al. 16 †Ngà gə kí j'gə kí to təl rɔ go ndukun-tɨ
ɓá ta ɔr-né dɔ dow-tɨ al, ngà ta ɔr dɔ dow-tɨ kì takul kadmɛ̨ɛ̨ Jeju Kristɨ
kinlé, jɛ̨ kàrè j'adɨ mɛ̨ɛ̨-ji Jeju Kristɨ tɔ; kdɔ kadɨ ta ɔr-né dɔ-ji-tɨ kì takul
kadmɛ̨ɛ̨ Kristɨ, ɓɨ kì takul təl rɔ go ndukun-tɨ al; kdɔtalə dow kí ta à
kɔr dɔ-é-tɨ kì takul təl rɔ go ndukun-tɨ ya goto‡. 17 Ngà kinə sangɨ kí
j'sangɨ kadɨ ta ɔr dɔ-ji-tɨ kì takul nam kàdì Kristɨ-tɨ kinlé, tɔjɨ kí jɛ̨ j'to
njéramajal-je tɔ lé, se kadɨ Kristɨ to njèkɔsɨ kutɨ majal wa? Ndɑ̨ bè al!
18 Kdɔtalə né-je kí m'tusɨ m'iɲə kinlé, kinə m'təl m'isɨ m'ra gogɨ ɓəy
rəmə, mɑ̨ ya m'təl njèkal dɔ ta. 19 Kdɔtalə mɑ̨ ya m'tokɨ dow kí oy
kì kəm rəbɨ lə ndukun bè, adɨ kí sɔbɨ dɔ ndukun rəmə, mɑ̨ m'oy kdɔ
kadɨ m'isɨ kəm kdɔ Lubə. 20 Mɑ̨ lé, m'ɓə-m kagdəsɨ-tɨ natɨ kì Kristɨ,
adɨ to mɑ̨ ɓá m'isɨ kì dɔ-m taá al ngá, ngà to Kristɨ ɓá isɨ kəm mɛ̨ɛ̨-m-
tɨ; kisɨ-m kì dɔ-m taá kí ɓone bè kinlé, m'isɨ kì takul kadmɛ̨ɛ̨ Ngon lə
Lubə. Ɛ̨ lé ndigɨ-m, ə oy gangɨ-né dɔ-m. 21 M'mbatɨ ramajɨ lə Lubə al;

---

* **2:7** 2:7 Dow-je kí d'ijə-dé ganjangɨ al to dɛ̨ kí 'to jipɨ-je al. Ngà dɛ̨ kí d'ijə-dé ganjangɨ lé ɓá 'to jipɨ-je tɔ. † **2:10** 2:10 'Ndó Knj 11:29-30 † **2:16** 2:16 a Rɔm 3:20; b Rɔm 3:22 ‡ **2:16** 2:16 Pa 143:2

kdɔtalə kinə kɔrtadɔ-tɨ tò kɨ̀ takul təl rɔ go ndukun-je-tɨ rəmə, Kristɨ oy kɨ̀ ndangɨ kare.»

3

Ndukun-je kɨ̀ kadmɛ̨̃ɛ̨̃
Rɔm 4; 8:14-17

1 Kɔbɨ! Kɔbɨ! Sə̨i dow-je kɨ́ dɔnangɨ Galatɨ-tɨ lé 'mbəi bè! Ná̰ ɓá təl
dɔ-si wa? Sə̨i kɨ́ ta lə Jeju Kristɨ kɨ́ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ kin kɨ́ d'ɔr gin-é
ngə́rə́rə́-ngə́rə́rə́ d'adɨ 'gəi lé ya ɓan wa? 2 M'a dəjɨ-si ta káre-rè kadɨ
iləi-mi-tɨ: Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ Lubə adɨ-si lé, adɨ-si kdɔ təl kɨ́ 'təli rɔ-si
go ndukun-je-tɨ əse kdɔ kadɨ kɨ́ adi Poyta kɨ́ Majɨ to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ wa?
3 Kin to mbə́ kɨ́ ban ə́ 'mbəi n̰ą̰ bè wa? Ndɔkɨ uləi gin-é kɨ́ Ndil kɨ́ aa
njay lé ngɔsnè 'ndigi tɔli ta-é kɨ́ go tɔ́gɨ dow-tɨ ngá wa? 4 Né-je kɨ́ tɛ̨̃ɛ̨̃
dɔ-si-tɨ asɨ bè kinlé, kadɨ tò kɔgɨ kare wa? 'Dé! Ə kadɨ tò kɔgɨ kare mą̰!
– Lubə kɨ́ adɨ-si Ndil kɨ́ aa njay rəm, 5 ɓá ra nékɔjɨ-je dan-si-tɨ rəm lé,
ra kdɔ təl kɨ́ 'təli rɔ-si go ndukun-je-tɨ əse kdɔ kadɨ kɨ́ adi Poyta kɨ́ Majɨ
to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ wa?

6 †Abrakam kàrè, ndɔkɨ adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-é Lubə, ɓá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-tɨ.*
7 †Ə̰n ə́ kadɨ 'gəi majɨ kɨ́ dow-je kɨ́ d'adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé ɓá 'to ngan lə Abrakam.
8 Rəm ɓá, mbete kɨ́ aa njay ɔjɨ kete kɨ́ Lubə à kɔr ta dɔ dow-je-tɨ kɨ́ 'to
jipɨ-je al kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃, adɨ pa ta lə Poyta kɨ́ Majɨ kinlé adɨ Abrakam
kete panè: Gin dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lay ya d'a kingə tɔrndi dɔ-tɨ
kɨ̀ takul-i†. 9 Beɓa dɛ̨ kɨ́ d'adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé lé, d'ingə tɔrndi dɔ-tɨ natɨ kɨ̀
Abrakam kɨ́ to njèkadmɛ̨̃ɛ̨̃ tɔ. 10 Ə dow-je lay kɨ́ d'ubə kul təl rɔ go
ndukun-tɨ lé, ndɔl tò dɔ-dɛ́-tɨ. Kdɔtalə 'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay
'panè: Ta-je lay kɨ́ 'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete ndukun-je-tɨ lé, dow kɨ́ rá-rá
kɨ́ təl rɔ-é go-tɨ lay uwə njarara al lé, ndɔl tò dɔ-é-tɨ. 11 Adɨ tò ndaa-
tɨ rəsɨ kɨ́ Lubə ɔr ta dɔ dow-tɨ kɨ̀ takul təl rɔ go ndukun-je-tɨ al, kdɔ
'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: Dow kɨ́ njururu à kisɨ kəm
kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃.‡ 12 Kdɔtalə kadmɛ̨̃ɛ̨̃-je kɨ̀ ndukun ɔw natɨ al; ngà
ndukun panè: Dow kɨ́ təl rɔ-é go ndukun-je-tɨ rəmə, à kisɨ kəm kɨ̀
takul ndukun.§

13 Kristɨ gangɨ dɔ-ji ɔr ndɔl lə ndukun dɔ-ji-tɨ ə ɛ̨ ɓá adɨ ndɔl kɨ́ tò
kdɔ-ji nąy̰ dɔ-é-tɨ – kdɔtalə 'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: Dow
kɨ́ rá-rá kɨ́ 'ɓə-é kagɨ-tɨ lé, to dow kɨ́ ndɔl tò dɔ-é-tɨ* – 14 Gin-é kin ɓá
tɔrndi kɨ́ sɔbɨ dɔ Abrakam lé, dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al d'ingə-né kɨ̀ takul
Jeju Kristɨ rəm, ɓá jə̨i kàrè Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ
n'adɨ-ji lé j'ingəi-né kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃ tɔ.

15 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, m'a kun né kɨ́ dow-je d'isɨ 'ra kdɔ pa-
né ta kadɨ-si ooi: Dow ɓəy ə́, kinə ndàngɨ mbete néndubə kɨ̀ gangɨ-é
kɨ́ tuwə ra-né lé, dow kɨ́ rangɨ à bujuru kɔgɨ al rəm, ɓá dow à təl ra
rangɨ al rəm. 16 Ə Lubə un mindɨ-é adɨ Abrakam-je kɨ̀ ngonka-é. Adɨ to
ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow káre-rè ə ngonka-é lé to Kristɨ. 'Ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-
tɨ kɨ́ aa njay lé, 'panè: Nganka-é-je al, adɨ to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je n̰ą̰
al.† 17 Ooi ta kɨ́ m'ndigɨ pa ɓan: Mbete néndubə kɨ́ Lubə ra kɨ̀ gangɨ-é
kɨ́ tuwə ra-né kinlé, ndukun kɨ́ ɓal ɓusɔ kɨ̀ kɔrmutə go-tɨ ɓəy ɓá ree

† **3:6** 3:6 Rɔm 4:3 * **3:6** 3:6 Kgn 15:6 † **3:7** 3:7 Rɔm 4:16 † **3:8** 3:8 Kgn 12:3 ‡ **3:11** 3:11 Aba 2:4 § **3:12** 3:12 Mbl 18:5 * **3:13** 3:13 Det 21:23 † **3:16** 3:16 Kgn 12:7

lé, à kasɨ bujuru kɔgɨ kdɔ kadɨ kunmindɨ lə Lubə təl tò kɔgɨ kare al.
– 18 †Kdɔtalə, kinə dow à kingə néndubə kɨ̀ takul təl rɔ go ndukun-tɨ
rəmə, lé à tò kɨ̀ takul kunmindɨ al ngá. Ə to takul kunmindɨ lé ɓá Lubə
ra-né majɨ kɨ̀ Abrakam tin.
19 Ə kinə tò bè rəmə ndukun tò kdɔ ri wa? Ndukun ree go-tɨ, kdɔ
kadɨ kaldɔta-je tò-né ndaa-tɨ rəsɨ, sar ya kadɨ ngonka Abrakam kɨ́ Lubə
un mindɨ-é adɨ-é lé ree-né; malayka-je d'adɨ dow-je 'gə ndukun lé, kɨ̀
takul njètaa ta kadɨ dow-je. 20 Ə dow-je joo ɓá dow à taa ta ta ɛ̨ kɨ
kárɛ-tɨ kadɨ madɨ-é, ngà kunmindɨ lé, Lubə ya kɨ̀ kár-é dɔ-tɨ.
21 Ndukun lé, se ɔsɨ ta kunmindɨ lə Lubə wa? Bè al! Kinə ndukun
to kɨ́ kadɨ kdɔ kadɨ dow-je d'isɨ-né kəm rəmə, lé ta kɨ́ kɔr dɔ-tɨ à ree
kɨ̀ takul ndukun ya tɔgrɔ-tɨ. 22 Ngà mbete kɨ́ aa njay panè: Dow-je
lay ya majal ɔ̨̀ ɓe dɔ-dé-tɨ, kdɔ kadɨ né kɨ́ Lubə un mindɨ-é kadɨ n'adɨ
njékadmɛ̨̄ɛ̨-je lé, ɛ̨ adɨ kɨ̀ takul kadmɛ̨̄ɛ̨ Jeju Kristɨ.
23 Kete ɓəy ɓá kadɨ kadmɛ̨̄ɛ̨ ree lé, ndukun uwə-ji dangay-tɨ ngəbɨ-né
dɔkaglo kɨ́ kadmɛ̨̄ɛ̨ à tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ. 24 Bè ya tɔ ə́ ndukun lé,
to njèkində kəm-é go-ji-tɨ kdɔ kɔr nɔ̨̀-ji sar kadɨ Kristɨ ree-né, kdɔ kadɨ
ta ɔr-né dɔ-ji-tɨ kɨ̀ takul kadmɛ̨̄ɛ̨. 25 Lokɨ dɔkaglo kadmɛ̨̄ɛ̨ ree lé, jə̨̄i j'isi
gin tɔ́gɨ-tɨ lə njèkində kəm-é go-ji-tɨ kinlé al ngá. 26 Kdɔtalə sə̨̄i lay ya
'toi ngan lə Lubə kɨ̀ takul kadɨ kɨ́ adi mɛ̨̄ɛ̨-si Jeju Kristɨ; 27 adɨ sə̨̄i lay kɨ́
'ra-si batɛ̨̄m kdɔ nam kɨ́ 'nami kàdì Kristɨ-tɨ lé, panjiyə Kristɨ ya ɓikti
tò rɔ-si-tɨ. 28 Sə̨̄i lay ya 'toi dow-je kɨ́ kárɛ-rè kɨ̀ takul nam kàdì Jeju
Kristɨ-tɨ, adɨ to jipɨ əse to jipɨ al kàrè to né kɨ́ ngay al rəm, ɓá to ɓə əse
to ɓə al kàrè to né kɨ́ ngay al rəm, ɓá to dené əse to dingəm kàrè to né
kɨ́ ngay al rəm. 29 †Ə to kɨ́ 'toi dow-je lə Kristɨ ya kin rəmə, 'toi nganka
Abrakam tɔ, adɨ néndubə kɨ́ Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ n'adɨ-é lé, sə̨̄i
a kingəi tɔ.

4

1 Ə ta kɨ́ m'ɔw pa ɓan: Ngon kɨ́ à to njènéndubə lé, ɛ̨ ya to 'ɓa né-je
lay, ngà lokɨ dɔ-é nə̨̄y ɓəy lé, né kɨ́ tò gay rɔ-é-tɨ kɨ̀ ɓə goto. 2 Ngà ɛ̨ isɨ
gin tɔ́gɨ-tɨ lə njékində kəm-dé go-é-tɨ, kɨ̀ njékoo go né-je-tɨ liə sar kadɨ
dɔkaglo kɨ́ bɔbɨ-é ɔjɨ lé asɨ-né. 3 Jə̨̄i kàrè, lokɨ ndɔkɨ j'toi kɨ ngan-je bè
ɓəy lé, j'rai ɓə lə né-je kɨ́ kɔgɨ kare bè kɨ́ dɔnangɨ-tɨ; 4 ngà lokɨ dɔkaglo
asɨ lé, Lubə ulə Ngon-é, adɨ dené ojɨ-é, ə ɛ̨ kàrè ulə dɔ-é gin tɔ́gɨ-tɨ lə
ndukun. 5 †Bè kadɨ taa-né dow-je kɨ́ d'isɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə ndukun ilə-dé
taá, kdɔ kadɨ j'təli ngan lə Lubə. 6 Kdɔtalə to kɨ́ j'toi ngan lə Lubə lé
ɓá, ɛ̨ ulə-né Ndil Ngon-é adɨ isɨ mɛ̨̄ɛ̨-ji-tɨ, adɨ isɨ ndàngɨ dɔ-é panè: Aba!
Bɔbɨ-m! 7 Beɓa i 'to ɓə al ngá, ngà i 'to ngon kɨ́ kojɨ kəy; ə kinə i 'to
ngon kɨ́ kojɨ kəy rəmə, i 'to njènéndubə kɨ̀ takul Lubə tɔ.

Ta ɔ̨̀ mɛ̨̄ɛ̨ Pol kdɔ njékəwnə̨̄-je kɨ́ dɔnangɨ Galatɨ

8 Low ndɔkɨ lé, sə̨̄i 'gəi Lubə al, 'rai ɓə lə magɨ-je kɨ́ 'to lubə-je kɨ́
tɔgrɔ-tɨ al. 9 Ngà ɓone bè kɨ́ sə̨̄i 'gəi Lubə, əse kɨ́ Lubə gə-si majɨ ngá
kinlé, ra ban ɓəy ɓá 'ndigi kɔsi nakɨ-nakɨ təli kuləi rɔ-si mɛ̨̄ɛ̨ né-je-tɨ
kɨ́ tɔ́gɨ-dé goto, kɨ́ to ngan né-je kɨ́ mɛ̨̄ɛ̨ wəy kare kin, kdɔ kadɨ 'rai ɓə
lə-dé gogɨ ɓəy wa? 10 Isi indəi kəm-si go ndɔ-je-tɨ, kɨ̀ go nə̨̄y-je-tɨ, kɨ̀

† **3:18** 3:18 Rɔm 4:14 † **3:29** 3:29 Rɔm 4:13 † **4:5** 4:5 Rɔm 8:15-17

dɔkaglo-je-tɨ, kɨ̀ ɓal-je-tɨ al ɓan! 11 'Rai adi m'ɓəl m'panè kɔ̨̃ kɨ́ m'ingə
kdɔ ta lə-si kinlé à kɨ̨ tò kɔgɨ kare.
12 Ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, kɔgri ya, 'titi-nạ̃ sə-m titɨ kɨ́ mạ̃ m'titɨ-
né-nạ̃ sə-si kin bè. 13 Né kɨ́ majɨ al káre ya kàrè sə̨i 'rai sə-m al. 'Gəi
majɨ kɨ́ ndɔkɨ mɔ̨̃y ɓá to kəm rəbɨ kɨ́ dɔsə̨̃y kɨ́ m'ilə-né mbɛ̨ Poyta kɨ́
Majɨ dan-si-tɨ. 14 Mətɨ kɨ́ rɔ-m-tɨ kɨ́ ingəi kɔ̨̃-é kin kàrè, sə̨i 'nədi-mi
al rəm, ɓá m'to ɛ̨̃ kəm-si-tɨ al rəm; ngà kuwə ɓá sə̨i uwəi-mi rɔ-si-tɨ
tokɨ malayka lə Lubə bè, tokɨ Jeju Kristɨ bè. 15 Ə rɔnəl kɨ́ ndɔkɨ 'rai
ɛ̨̃ lé tò rá ngá wa? Kdɔtalə m'pa ta lə-si m'panè: Kinə lé to né kɨ́
a kasi rai rəmə lé, kəm-si ya kàrè ndɔkɨ a tɔri kadi-mi. 16 Ngà m'təl
njèba lə-si kdɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ m'idə-si lé tɔ ɓəy wa? 17 Njékadɨ rɔ-dé
ngạ̃ njim rɔ-si-tɨ kinlé, to rɔ ngạ̃ njim kɨ́ majɨ al; dɛ̨ 'ndigɨ kɔr-si rɔ-ji-tɨ
kɔgɨ, kdɔ kadɨ rɔ-si təl ngạ̃ njim rɔ-dé dɛ̨-tɨ. 18 To né kɨ́ majɨ kadɨ rɔ
dow ngạ̃ njim lo ra majɨ-tɨ kɨ̀ dɔkaglo-je lay, ɓɨ kadɨ m'isɨ dan-si-tɨ ya
par tá al. 19 Ngan-m-je, m'təl m'isɨ m'ingə kɔ̨̃ gogɨ kdɔ ta lə-si titɨ ndo
kɨ́ ra dené kin bè, sar kadɨ ta lə Kristɨ rusɨ-né mɛ̨ɛ̨-si. 20 Kɨ́ ngɔsnè-tɨ
kinlé, m'ndigɨ kadɨ mạ̃ ya m'ạ̃ rɔ-si-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ɓá m'a koo gangɨ ndi-m kɨ́
m'a pa-né sə-si ta ɓəy, kdɔtalə ta kɨ́ dɔ-si-tɨ lé ubə ta-m gususu. 21 Sə̨i
kɨ́ 'ndigi kuləi dɔ-si gin ndukun-tɨ lé, idəi-mi adɨ m'oo. Ta kɨ́ mbete
ndukun pa lé, ooi al wa? 22 Kdɔ 'ndàngɨ 'panè: Abrakam ojɨ ngan-je
kɨ́ dingəm joo; ɛ̨ kɨ́ káre kɔ̨̃-é to ɓə, ə ɛ̨ kɨ́ káre kɔ̨̃-é to ɓə al tɔ. 23 Ngà
ngon kɨ́ kɔ̨̃-é to ɓə lé, d'ojɨ-é titɨ kɨ́ dow-je d'ojɨ-né-nạ̃ kin ya, ngà ngon
kɨ́ kɔ̨̃-é to ɓə al lé, d'ojɨ-é kojɨ kɨ́ go kunmindɨ-tɨ. 24 Ta kinlé to mɛ̨ɛ̨
ta: Dené-je kinlé, 'tɔjɨ kulənojɨ kɨ́ gin joo. Ɛ̨̃ kɨ́ dɔsə̨̃y tɔjɨ kulənojɨ kɨ́
'dɔɔ natɨ dɔ mbal Sinə̨̃y-tɨ; ɛ̨ ɓá to Agar kɨ́ ojɨ ɓə; 25 Agar lé, tɔjɨ mbal
Sinə̨̃y kɨ́ dɔnangɨ Arabi-tɨ – ə ɛ̨ tokɨ ɓebo Jorijalɛ̨m kɨ́ ɓone bè, kdɔtalə
Jorijalɛ̨m kɨ̀ dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ 'to ɓə-je. 26 Ngà Jorijalɛ̨m kɨ́ taá lé, to
ɓə al, ə ɛ̨ ɓá tokɨ kɔ̨̃-ji bè. 27 Kdɔtalə 'ndàngɨ 'panè:
I kɨ́ ndɔkɨ 'to kujɨ dené,
I kɨ́ ndɔkɨ ojɨ ngon al lé,
'Ra rɔnəl! 'Tilə kole,
'Ilə 'ndil rɔnəl, i kɨ́ ndɔkɨ 'gə to ndo al.
Kdɔtalə ngan lə dené kɨ́ d'iɛ̨̃ə-é kɔgɨ lé,
d'a ɛ̨̃ạ̃ kitə ngan lə dené kɨ́ njèngɔw.*
28 Ngankɔ̨̃-m-je, sə̨i lé, 'toi ngan-je kɨ́ d'ojɨ-si kɨ́ go kunmindɨ-tɨ, gangɨ-
é kɨ́ d'ojɨ-né Isakɨ† kɨ́ go kunmindɨ-tɨ kin bè. 29 Ngà titɨ kɨ́ ndɔkɨ ngon
kɨ́ d'ojɨ-é kɨ̀ gangɨ-é kɨ́ d'ojɨ-né ngan-je ulə-né kəm ɛ̨ kɨ́ d'ojɨ-é kɨ̀ tɔ́gɨ lə
Ndil kɨ́ aa njay ndoo kinlé, ɓone bè kàrè tò bè ya tɔ. 30 Ə 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨
mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè ri wa? 'Ndàngɨ 'panè: 'Tubə ɓə kin kɨ̀ ngon-é
burə, kdɔtalə ngon ɓə à to njènéndubə natɨ kɨ̀ ngon lə dené kɨ́ to ɓə
al al.‡ 31 Beɓa ngankɔ̨̃-m-je, jə̨i j'toi ngan lə dené kɨ́ to ɓə kin al, ngà
j'toi ngan lə dené kɨ́ to ɓə al.

5

Taa kilə taá lə njèkadmɛ̨ɛ̨

* **4:27** 4:27 Eja 54:1 † **4:28** 4:28 Isakɨ to ngon kɨ́ Abrakam ojɨ-é kɨ go kunmindɨ-tɨ lə Lubə (Kgn 21:1-3). ‡ **4:30** 4:30 Kgn 21:9-10

1 Kristɨ taa-ji ilə-ji taá kdɔ kadɨ j'toi ɓə-je al ngá. Ə̃n ə́ a̰i lo ka̰-si-tɨ
njángɨ ɓɨ 'təli iləi jugɨ ra ɓə mindɨ-si-tɨ gogɨ al ngá. 2 Ooi! Ma̰ Pol m'a
kidə-si rəsɨ; kinə adi d'ijə-si ganjangɨ rəmə, Kristɨ to né kí kɔgɨ káre
rɔ-si-tɨ. 3 M'təl m'ɔsɨ kagɨ dɔ-tɨ rangɨ ya ɓəy m'panè: Dow kí rá-rá kí
sangɨ kadɨ d'ijə-é ganjangɨ rəmə, tò kadɨ təl rɔ-é go ndukun-je-tɨ lay
tɔ ɓane. 4 Sə̰i kí 'sangi kadɨ ta ɔr dɔ-si-tɨ kì takul təl rɔ go ndukun-tɨ
lé, sə̰i ya ɔri rɔ-si kɔgɨ rɔ Kristɨ-tɨ, adɨ 'goti mẹ̰ẹ̰ ramajɨ-tɨ liə. 5 Kí sɔbɨ
dɔ-ji jẹ̰ rəmə, j'isɨ 'ngəbɨ kadɨ ta ɔr dɔ-ji-tɨ kì takul kadmẹ̰ẹ̰; ẹ̰ ɓá to né
kí jẹ̰ j'ində mẹ̰ẹ̰-ji dɔ-tɨ kadɨ Ndil kí aa njay ra adɨ-ji. 6 Kdɔ kí sɔbɨ dɔ
nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ lé, kijə ganjangɨ-je, kì kijə ganjangɨ al-je kin, to
né kí 'ngay al. Ngà kadmẹ̰ẹ̰ kí ra kullə kadɨ ndigna̰ tò-né kin ya par to
né kí tɔgrɔ-tɨ. 7 Ndɔkɨ ɔwi majɨ-majɨ ngà to ná̰ ɓá ree ilə-si kagɨ ɔgɨ-si
təl rɔ-si go ta-tɨ kí tɔgrɔ-tɨ lé tɔ ɓəy wa? 8 Takɔjɨ kinlé, to takɔjɨ kí ḭ rɔ
njèɓa-si-tɨ lé al. 9 †Əm kí sẹ̰ bè ya à ra kadɨ ndujɨ kí lɔ̰y lay ya ḭ. 10 Ma̰
rəmə, nam kí m'nam kàdì 'Baɓe-tɨ lé, ra adɨ mẹ̰ẹ̰-m nda ka̰y dɔ-si-tɨ,
to kí a tɔɔi kuri rangɨ al. Ngà dow kí təl dɔ-si kinlé, lé to ná̰-ná̰ ya kàrè
ta-é à kusɨ dɔ-é-tɨ. 11 ə kí sɔbɨ dɔ-m ma̰ lé, nganko̰-m-je kí njékadmẹ̰ẹ̰,
kinə m'isɨ m'ilə mbẹ̰ kijə ganjangɨ ɓəy ngà d'ulə kəm-m ndoo kdɔ ri
wa? Kinə m'ilə mbẹ̰ kijə ganjangɨ ɓəy lé, koy Kristɨ kagdəsɨ-tɨ à to jigɨ
tugə dow ɓəy wa? 12 ə dẹ̰ njétəl dɔ-si-je kinlé, kijə ya d'ijə rɔ-dé lé
gɨrɨm 'gangɨ ə ri ra!

Ra ndigɨ lə-ji al, ngà ra ndigɨ lə Ndil kí aa njay
Rɔm 8:1-14; 13:12-14

13 Nganko̰-m-je kí njékadmẹ̰ẹ̰, sə̰i lé, 'ɓa-si 'taa-si d'ilə-si taá. Ngà kẹ̰
ɓá kadɨ iləi jirə dɔ taa kilə taá-tɨ lə-si kin kadɨ 'rai-né né kí nəl dajɨ
rɔ-si kin al, ngà kì takul ndigna̰ rəmə, kadɨ 'təli ngannjékullə-je lə-na̰.
14 Kdɔtalə ndukun ɓikti lay ya to kí 'kəw dɔ-é mẹ̰ẹ̰ ta-tɨ kí káre-rè kin:
'A ndigɨ dow madɨ-i tokɨ rɔ-i bè*. 15 ə kinə isi 'tə̰i-na̰, 'gangi-na̰ batɨ-batɨ
rəmə, kadɨ ooi majɨ; sə̰i a tuji-na̰.
16 Beɓa m'a kidə-si rəsɨ; adi Ndil kí aa njay ɔr nɔ̰-si rəmə, né-je kí
dajɨ rɔ-si ndigɨ kinlé a rai al. 17 †Kdɔtalə né-je kí dajɨ rɔ dow ndigɨ lé,
ɔsɨ ta né-je kí Ndil kí aa njay ndigɨ; ə né-je kí Ndil kí aa njay ndigɨ kàrè,
ɔsɨ ta né-je kí dajɨ rɔ dow ndigɨ tɔ. Né-je lé d'ɔsɨ-na̰ ta ya dɔrɔ; bè kdɔ
kadɨ sə̰i 'rai né kí mẹ̰ẹ̰-si ndigɨ al. 18 Ngà kinə to Ndil kí aa njay ɓá ɔr
nɔ̰-si rəmə, sə̰i isi gin tógɨ-tɨ lə ndukun al. 19 Né-je kí dajɨ rɔ dow ndigɨ
lé tò ndaa-tɨ rəsɨ. Né-é-je lé to kaya kí ra, kì ra né-je kí tò n̰ẹ̰-n̰ẹ̰, kì néra
kí jugɨ-jugɨ, 20 kì pole magɨ, kì ra kugə, kì koo kəm-na̰ al, kì gakɨ-na̰, kì
kim-na̰, kì kəm kí tidɨ tir-tir dɔ-na̰-tɨ, kì jangɨ kì ǹ̰, kì kumə̰-na̰ dɔ-na̰-tɨ,
kì gangɨ-na̰, 21 kì kəmnda, kì ra gɔ̰yibɨ, kì ra gɔ̰nékuso, kì ra né-je kí
titɨ-na̰ kì né-je kí bè kin. Titɨ kí ndɔkɨ m'pa-né kete lé, m'təl m'pa ya
ɓəy m'panè: Dow-je kí njékisɨ ká ra né-je-tɨ kí bè kinlé, d'a to dow-
je kí kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə al. 22 Ngà kandɨ kullə lə Ndil kí aa njay kí mẹ̰ẹ̰
dow-tɨ lé to ndigɨ dow-je, rɔnəl, lapiya, kilə mẹ̰ẹ̰ dɔ madɨ-é-tɨ, ramajɨ,
mẹ̰ẹ̰majɨ, ka̰dɔndi-tɨ, sɔl lɔm-lɔm, koremẹ̰ẹ̰; 23 ndukun ɔsɨ ta né-je kí
bè kinlé al. 24 Dow-je kí 'to 'lə Jeju Kristɨ lé, 'ɓə dajɨ rɔ-dé kagdəsɨ-tɨ
natɨ kì ɓo né-je kí uwə-é ɓə-tɨ kì ndəgɨ ɓo né-je liə kí majal. 25 J'isi kì
dɔ-ji taá kì takul Ndil kí aa njay, ə́n ə́ j'adi Ndil kí aa njay lé ya tɔ ɓá

† **5:9** 5:9 1Kɔ 5:6 * **5:14** 5:14 Mbl 19:18 † **5:17** 5:17 Rɔm 7:15-23

ɔr nɔ̰-ji. 26 Adi j'ɔsi gajɨ rɔ-ji j'sangi-né ta-nạ̰ al rəm, ɓá j'imi-né-nạ̰ al rəm tɔ.

6

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ gətɨ-nạ rəm, ra majɨ rəm
Rɔm 2:3-11; əbr 6:10-12

1 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmẹ̰ẹ̰, kinə dow madɨ usɨ mẹ̰ẹ̰ majal-tɨ ɓá ooi rəmə, sə̰i kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay isɨ ɔr nɔ̰-si lé, 'gɔli-é kɨ̀ ta kɨ́ sɔl lɔm-lɔm iləi-é rəbəə gogɨ. Ə i ya kàrè, 'oo go rɔ-i majɨ, nè 'a kị̰ kusɨ mẹ̰ẹ̰ nénạ̰-tɨ tɔ. 2 'Gəti sə-nạ nékotɨ-je kɨ́ ɔy, rəmə to təl ya ɓá 'təli rɔ-si go ndukun-tɨ lə Kristɨ tin. 3 Ə dow kɨ́ to né al ya ɓá oo rɔ-é kɨ dow kɨ́ ngay rəmə, dowbé ya kɨ̀ dɔ-é isɨ ədɨ rɔ-é. 4 Kadɨ nạ̰́-nạ̰́ ya tən kullə ra-é kɨ́ sɔbɨ dɔ-é oo, ə́ kinə majɨ rəmə, kadɨ-é ɔsɨ-né gajɨ rɔ-é ta kɨ́ 'liə-tɨ ya, ɓɨ kadɨ ɔjɨ-né rɔ-é rɔ dow-je-tɨ kɨ́ rangɨ al. 5 Kdɔtalə nạ̰́-nạ̰́ ya à kotɨ né liə kɨ́ ɔy kɨ́ sɔbɨ dɔ-é.

6 Dow kɨ́ 'ndó-é né rəmə, kadɨ adɨ njèndó-é né kinlé, ubə siə majɨ né-je liə lay.

7 Ədi rɔ-si al, kdɔ dow sɔkɨ Lubə al. Né kɨ́ dow dubɨ lé, né-é ya dowbé à kijə tɔ. 8 Dow kɨ́ dubɨ né kɨ́ majɨ al kɨ́ nəl dajɨ rɔ-é rəmə, né kɨ́ dowbé à kijə mẹ̰ẹ̰ né-tɨ kɨ́ nəl dajɨ rɔ-é kinlé, to tujɨ kɨ́ à tujɨ; ngà dow kɨ́ dubɨ né kɨ́ nəl Ndil kɨ́ aa njay rəmə, né kɨ́ dowbé à kijə rɔ Ndil kɨ́ aa njay-tɨ lé, to kiskəm kɨ́ sartagangɨ. 9 J'adi dabɨ ra-ji dɔ majɨ kɨ́ ra-tɨ al; kdɔtalə majɨ kɨ́ ra lé kinə j'iṇə̰i ta-é al rəmə, ndɔ kijə ko-tɨ ə j'a kijəi né-é. 10 Ən ə́ kəm rəbɨ ya j'ingəi rəmə, adɨ j'rai-né majɨ kɨ̀ dow-je lay, ə kɨ́ boy ṇạ̰ lé, adɨ j'rai majɨ kɨ̀ ngankɔ̰-ji-je kɨ́ njékadmẹ̰ẹ̰.

Lo tɔl dɔ ta
Plp 3:2-11

11 Yən, mạ ya ngá ə́ m'ndàngɨ né kin kɨ̀ ji-m boy gururu-gururu m'adɨ-si tin. 12 Njéndigɨ ra né kadɨ d'oo-dé-né kɨ 'ngay-je kɨ́ sɔbɨ dɔ né kɨ́ tò rɔ-dé-tɨ lé, 'ndigɨ kuwə-si kadɨ ijəi ganjangɨ. 'Ra bè kdɔ kadɨ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ koy Kristɨ dɔ kagdəsɨ-tɨ lé dow-je d'ulə-né kəm-dé ndoo kdɔ al ya ɗo bè. 13 Kdɔtalə dẹ̰ kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ kinlé, dẹ̰ ya kàrè 'təl rɔ-dé go ndukun-tɨ al, ngà dẹ̰ 'ndigɨ kadɨ ijəi ganjangɨ kadɨ né kɨ́ tò rɔ-si-tɨ ɓá to né kɔsɨ gajɨ rɔ lə-dé. 14 Kɨ́ sɔbɨ dɔ-m mạ̰ lé, m'a kɔsɨ gajɨ rɔ-m kɨ̀ né kɨ́ rangɨ ndạ̰ al; koy lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ dɔ kagdəsɨ ya par ə́ m'a kɔsɨ-né gajɨ rɔ-m. Kɨ̀ takul Kristɨ lé m'oo né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ kɨ né-je kɨ́ 'ɓə-dé kagdəsɨ-tɨ kɔgɨ bè ə kɨ rɔ né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ kàrè, m'nạ̰̀y kɨ dow kɨ́ 'ɓə-é kagdəsɨ-tɨ kɔgɨ bè tɔ. 15 Kijə ganjangɨ to né kɨ́ 'ngay al rəm, ɓá kijə ganjangɨ al kàrè to né kɨ́ 'ngay al rəm; ngà kadɨ dow to nékində kɨ́ sigɨ ɓá to né kɨ́ boy. 16 Kadɨ lapiya, kɨ̀ koo kəmtondoo nạ̰̀y kɨ̀ dow-je lay kɨ́ 'təl rɔ-dé go ta-je-tɨ kɨ́ m'pa kin rəm, kadɨ nạ̰̀y kɨ̀ Israyel-je* kɨ́ 'to dow-je lə Lubə rəm tɔ.

17 Kị̰ nè kɔw kɨ kete kinlé, kadɨ dow adɨ-m kɔ̰ al ngá, kdɔ ndunạ̰ dò-je kɨ́ m'ingə kdɔ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Jeju lé, tò rɔ-m-tɨ ngá. 18 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmẹ̰ẹ̰, kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ nạ̰̀y sə-si! Amẹ̰n!

---

* **6:16** 6:16 Israyel-je kɨ́ 'to dow-je lə Lubə kɨ́ ta lə-dé tò nè kinlé dow-je kɨ́ nạ̰́-je 'panè to Israyel-je kɨ́ ngan lə Jakobɨ ya par, ngà dow-je kɨ́ dan-tɨ-je 'panè to dow-je lay kɨ́ d'adɨ mẹ̰ẹ̰-dé Jeju Kristɨ tɔ.

Mbete kí Pol ndàngɨ adɨ
Epɛjɨ-je
Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí Pol ndàngɨ adɨ
Epɛjɨ-je

Pol à kạ̃ dangay-tɨ ɓebo Rɔm-tɨ je bè ɓá ndàngɨ-né mbete kin. Dɔkaglo-tɨ kí káre-rè kin ya ẹ̃ ndàngɨ-né mbete adɨ njékəwnạ̃-je kí Kolosɨ-tɨ rəm, adɨ Pilemɔ̃ rəm. Pol ndàngɨ mbete adɨ Epɛjɨ-je kdɔ kadɨ-dé 'gə kí dẹ̃ lé, 'nam kàdì Kristɨ-tɨ rəm, kadɨ 'gə né-je kí d'ingə kì takul ramajɨ lə Lubə, ə kadɨ d'adɨ panjiyə-dé nəl Lubə.

Kɔ̃ ta-je kí boy-boy ra joo mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kin. Kun lo kɔr-é-tɨ kí 1-3 lé, Pol pa ta kí dɔ né-jɔ-tɨ kí dow à koo rɔ njèkadmẹ̃ẹ̃-tɨ, kí né-je kí ẹ̃ à kubə majɨ-é. Kun lo kɔr-é-tɨ kí 4-6 lé, Pol ulə dingəm mẹ̃ẹ̃ njékadmẹ̃ẹ̃-je-tɨ kadɨ kisɨ kì dɔ taá lə-dé ɔw natɨ kì majɨ kí Lubə ra sə-dé kin.

Pol isɨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ kaglo-je n̪ạ, ilə mbẹ̃ Poyta kí Majɨ-je, ra né-je kí tò ɓəl-ɓəl-je, ndó né njékadmẹ̃ẹ̃-je (Knj 19). Mbete kinlé, 'panè Pol ulə-né adɨ njékadmẹ̃ẹ̃-je kí gay-gay n̪ạ kí dɔnangɨ Epɛjɨ-tɨ ɓɨ adɨ dẹ̃ kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ ya par al. Mbete kinlé sɔ̃bɨ dɔ kutɨ njékəwnạ̃-je kí gin káre-rè par al, ngà pa ta kí sɔbɨ dɔ panjiyə njékadmẹ̃ẹ̃-je kí Lubə ndigɨ sar ndɔ-je-tɨ kí ɓone.

Tɔjɨ rɔ kì Lapiya kí ra

1 †Mạ̃ Pol, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ kí go mẹ̃ẹ̃ ndigɨ-tɨ lə Lubə, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sạ̃i njékaa njay-je, njékạ̃ dɔ ndi-si-tɨ mẹ̃ẹ̃ nam-tɨ kí 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ kí isi [Epɛjɨ-tɨ.]* 2 Kadɨ Bɔbɨ-ji Lubə dẹ̃ kì 'Baɓe Jeju Kristɨ d'adɨ ramajɨ kì lapiya lə-dé nạ̃y sə-si.

3 Kɔsgajɨ kɨ dɔ Lubə-tɨ kí to Bɔbɨ 'Baɓe lə-ji Jeju Kristɨ kí adɨ-ji né-je lay kí majɨ kí dɔrạ̃-tɨ kí à ra kì ndil-ji, kdɔ nam kí j'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ.† 4 Lubə mbətɨ-ji kì takul-é kete nɔ̃ kində gin dɔnangɨ-tɨ, kdɔ kadɨ j'toi dow-je kí j'aai njay rəm, ɓá kadɨ ta goto dɔ-ji-tɨ takəm-é-tɨ rəm tɔ. 5 Ndigɨ kí ẹ̃ ndigɨ-ji lé ɓá ẹ̃ uwə-né dɔ-ji kete low nụ̃, kadɨ j'təli-né ngan-é kì takul Jeju Kristɨ. Nəl-é n̪ạ kadɨ né kinlé tò bè, kdɔ to mẹ̃ẹ̃ ndigɨ liə, 6 kadɨ j'ɔsi-né gajɨ-é kdɔ ramajɨ liə kí to ramajɨ kí riɓa-é tò; majɨ kinlé ẹ̃ ra sə-ji kì takul ngon-é kí to dow kí ẹ̃ ində-é dan kəm-é-tɨ. 7 †Məsɨ-é ɓá to kəm rəbɨ kí Lubə taa-ji-né ilə-ji taá rəm, ɨn̪ə-né go majal-je lə-ji kɔgɨ kí go ramajɨ-tɨ liə kí n̪ạ̃ kin rəm tɔ. 8 Majɨ lé, Lubə ra sə-ji mbing ya adɨ-ji gosɨ lay rəm, ɓá adɨ-ji négə lay rəm tɔ. 9 Ḛ adɨ j'gə ndigɨ liə kí ndɔkɨ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ, adɨ to kɔjra kí majɨ kí ẹ̃ ɔjɨ mẹ̃ẹ̃-é-tɨ kdɔ ra kì takul Kristɨ 10 ə kadɨ n'ra né-é dɔkaglo-tɨ kí ta mɔngɨ lo-tɨ, adɨ to ta lə kəw né-je lay kí dɔrạ̃-tɨ kì dɔnangɨ-tɨ kadɨ tò gin tɔ́gɨ-tɨ lə dow kí 'boy káre-rè kí to Kristɨ kí Lubə mbətɨ-é. 11 Kì takul-é lé ya tɔ ɓá Lubə uwə-né dɔ-ji kete low ə ində-ji-né tagay ɓá adɨ-ji-né né-je lay kí go kɔjra-tɨ liə, ẹ̃ kí to Njèra né-je lay kì mẹ̃ẹndigɨ liə; 12 kadɨ jạ̃i kí

† **1:1** 1:1 Knj 18:19-21; 19:1 * **1:1** 1:1 Ta-je kí tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kí dɔsạy kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kì ji-dé kì ta grɛkɨ. † **1:3** 1:3 Rɔm 8:15-17,28-30 † **1:7** 1:7 Kol 1:14

j'indəi mɛ̨ɛ̨-ji dɔ Kristɨ-tɨ kete lé, j'ɔsi gajɨ-é kdɔ riɓa liə. 13 Lokɨ ooi ta
kí tɔgrɔ-tɨ kí to Poyta kí Majɨ kí à kajɨ-si lé, sə̨i kàrè 'nami kàdɨ-é-tɨ ya
tɔ. Sə̨i adi-é mɛ̨ɛ̨-si ə Lubə adɨ Ndil kí aa njay kí un mindɨ-é kdɔ kadɨ-si
lé, isɨ mɛ̨ɛ̨-si-tɨ titɨ pɔ̨ kí ɔsɨ-si-né bè. 14 Ə ɛ̨ kin ya to né kí taá mɔkɨ kí
tɔjɨ néndubə lə-ji, ndɔ taa kilə taá-tɨ lə dow-je kí Lubə adɨ 'to 'liə kadɨ
d'ɔsɨ gajɨ-é kdɔ riɓa liə.

Ta kí Pol pa kɨ̀ Lubə kdɔ njékəwnɑ̨-je

15 Gin-é kin ɓá, mɑ̨ kàrè lokɨ m'oo ta lə kadɨ kí sə̨i adi mɛ̨ɛ̨-si 'Ɓaɓe
Jeju rəm, m'oo ta lə ndigɨ kí sə̨i 'ndigi njékaa njay-je kí rangɨ lay rəm
lé, 16 m'ra oiyo Lubə taá-taá kdɔ-si rəm, ɓá mɛ̨ɛ̨ ta-je-tɨ kí m'isɨ m'pa
siə kàrè m'ilə ri-si dan-tɨ rəm tɔ. 17 Kadɨ Lubə lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ,
kí to Bɔbɨ-ji kí njèriɓa lé adɨ Ndil-é adɨ-si gosɨ rəm, adɨ kəm-si ijə dɔ-
é-tɨ adɨ 'gəi-é majɨ rəm, 18 kadɨ adɨ kəm-si ijə dɔ nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ kí
ɛ̨ ɓa-si kdɔ kin rəm, kadɨ adɨ kəm-si ijə dɔ néndubə-tɨ liə kí to né riɓa
kí ɲɑ̨ kí à kadɨ-si natɨ kɨ̀ njékaa njay-je kí rangɨ kin rəm, 19 ɓá kadɨ adɨ
kəm-si ijə dɔ tɔ́gɨ-tɨ kí al dɔ lo kí ɛ̨ ra-né sə-ji jə̨i njékadmɛ̨ɛ̨-je kin rəm
tɔ. Tɔ́gɨ kí ɲɑ̨ kí itə tɔ́gɨ-je lay kinlé, 20 ɛ̨ tɔjɨ lokɨ adɨ Kristɨ tɔsɨ-né ndəl
ində lo tɛ̨ɛ̨ rəm, un-é-né adɨ-é isɨ dɔ jikɔl-é-tɨ dɔrɑ̨-tɨ rəm, 21 adɨ Kristɨ
isɨ-né dɔ ndil-je-tɨ kí majɨ al lay, kɨ̀ dɔ malayka-je-tɨ lay, kɨ̀ dɔ tɔ́gɨ-je-tɨ
lay, kɨ̀ dɔ kɔ̨ɓe-je-tɨ lay rəm, adɨ ri-é ɓa itə dow-je lay kí ri-dé ɓa kaglo-tɨ
kɨ̀ nè kin rəm; ngà dɛ̨ kin par al, ɛ̨ adɨ ri-é ɓa itə dow-je lay kí ri-dé à
ɓa kaglo-tɨ kí à ree gogɨ kin rəm tɔ. 22 †Né-je lay kinlé Kristɨ ya Lubə
adɨ tò gin tɔ́gɨ-é-tɨ rəm, ɓá adɨ-é to burə dɔ njékəwnɑ̨-je lay 23 kí 'to
majɨ rɔ-é kin rəm tɔ. Kristɨ lé taa lo dan njékəwnɑ̨-je-tɨ pəl-pəl rəm, ɓá
taa lo kí dɔrɑ̨-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ-tɨ nè pəl-pəl rəm tɔ.

2

Kajɨ kɨ̀ takul ramajɨ
Kol 2:12-13; 3:1-3; Tit 3:3-8

1 †Ə sə̨i lé, ndɔkɨ oyi koy kaldɔta-je, kɨ̀ koy majal-je lə-si, 2 ndɔkɨ isi
'rai ɓə lə né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kin kí to kullə ra 'boy kí njèkɔw kɨ̀ tɔ́gɨ
dan yə́l-tɨ, kí to ndil kí majɨ al kí njèra kullə mɛ̨ɛ̨ njémbatɨ təl rɔ-dé
go ta-tɨ. 3 Jə̨i lay ya ndɔkɨ j'toi kí dan-dé-tɨ tɔ, adɨ ndɔkɨ j'iɲəi rɔ-ji yakɨ
mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ kí majɨ al majɨ al kí ɓo-é ra-ji, j'rai né-je kí nəl majɨ rɔ-ji,
kɨ̀ né-je kí mɛ̨ɛ̨-ji ndigɨ, adɨ j'toi dow-je kí kojɨ-ji-tɨ nʉ̨ ya wɔngɨ ra Lubə
dɔ-ji-tɨ titɨ kí wɔngɨ ra-é-né dɔ ndəgɨ dow-je-tɨ kin bè tɔ.
4 Ngà Lubə lé to njèkoo kəmtondoo kí ɲɑ̨; ndigɨ kí ɛ̨ ndigɨ-ji ɲɑ̨ kinlé
ɓá ra adɨ, 5 lokɨ jə̨i j'oyi koy kaldɔta-je lə-ji ya kàrè, ɛ̨ adɨ j'təli j'isi kəm
kdɔ nam kí j'nami kàdì Kristɨ-tɨ – Sə̨i lé, aji kɨ̀ takul ramajɨ – 6 Ɛ̨ adɨ
j'tɔsi j'ndəli natɨ kɨ̀ Kristɨ rəm, ɓá adɨ j'isi dɔrɑ̨-tɨ natɨ kɨ̀ Jeju Kristɨ, kdɔ
nam kí j'nami kàdɨ-é-tɨ kin rəm tɔ. 7 Bè kdɔ kadɨ kaglo-tɨ kí à ree kinlé,
ɛ̨ tɔjɨ dow-je majɨ kí al dɔ lo kí ɛ̨ ra sə-ji kɨ̀ takul mɛ̨ɛ̨majɨ liə, kdɔ nam
kí j'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ. 8 Kdɔtalə sə̨i aji kɨ̀ takul ramajɨ kɨ̀ kəm rəbɨ
kadmɛ̨ɛ̨. Né kinlé ɨ̨ rɔ-si sə̨i-tɨ al, ngà to kadkare lə Lubə. 9 Né-é kinlé
ree kɨ̀ takul kullə ra-si-je al, adɨ dow à kində-né kàdɨ-é al. 10 Kdɔtalə
j'toi kullə ra ji Lubə; ɛ̨ ra-ji kɨ̀ takul nam kí j'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ,

† **1:22** 1:22 Kol 1:18 † **2:1** 2:1 Kol 2:13

kdɔ kadɨ j'rai né-je kí majɨ-majɨ kí ɛ̨ uwə dɔ-é kete kdɔ kadɨ to kullə ra-ji.

Təl kí káre kɨ̀ takul Kristɨ
Əbr 10:19-22

11 Beɓa adi mɛ̨ɛ̨-si ole dɔ né-tɨ kin: Ndɔkɨ lé né kí tò rɔ-si-tɨ ya tɔjɨ kí 'toi jipɨ-je al, adɨ jipɨ-je kí 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangɨ 'ɓa-si dow-je kí d'ijə-dé ganjangɨ al. Dɛ̨ lé to rɔ-dé ɓá dow-je d'ijə. 12 Dɔgangɨ-é-tɨ kinlé, Kristɨ, dow kí Lubə mbətɨ-é lé, ndɔkɨ sə̨i 'gəi-é al rəm, ɓá né kí sɔbɨ dɔ Israyel-je kàrè 'goti mɛ̨ɛ̨-é-tɨ rəm, kulənojɨ-je kí Lubə dɔɔ natɨ kɨ̀ Israyel-je ə un-né mindɨ-é adɨ-dé lé kàrè 'goti mɛ̨ɛ̨-é-tɨ rəm, kisɨ-si dɔnangɨ-tɨ nè kin kàrè ndɔkɨ nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-si goto rəm, ɓá 'gəi Lubə al rəm tɔ. 13 Ngà ɓone bè kinlé, sə̨i kí ndɔkɨ ə̨i ngərəngɨ kɨ̀ Lubə lé, məsɨ Kristɨ ra adɨ 'reei wur-wur rɔ Lubə-tɨ kɨ̀ takul nam kí 'nami kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ. 14 Kdɔtalə ɛ̨ ɓá to gin lapiya kí mbunə̨-ji-tɨ; ndògɨ bɔr kí gangɨ-ji danə̨ təl-ji njéba-je-tɨ lə-nə̨ lé, Kristɨ lé ɓá ree tujɨ kɔgɨ kɨ̀ takul koy-é ə ra adɨ gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né dow-je kí káre. 15 †Ɛ̨ bujuru ndukun-je kɨ̀ kújɨ ra-é-je lay kdɔ kadɨ gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né kubru rɔ kí káre kí to gin dow-je kí sigɨ kí lapiya tò dan-dé-tɨ kɨ̀ takul nam kí 'nam kàdɨ̀-é-tɨ. 16 †Adɨ to takul koy-é kagdəsɨ-tɨ kinlé ɓá, ɛ̨ bujuru-né ba kí tò dan-dé-tɨ rəm, ulə-dé-né nojɨ natɨ kɨ̀ Lubə adɨ dɛ̨ kí gin joo lay kin ya 'təl-né dow-je kí káre-rè. 17 Kristɨ ree ilə mbɛ̨ Poyta kí Majɨ kí sɔbɨ dɔ lapiya adɨ-si sə̨i kí ndɔkɨ ə̨i ngərəngɨ kɨ̀ Lubə rəm, ɓá adɨ-ji jɛ̨ kí ndɔkɨ j'ə̨ ngɔsi kɨ̀ Lubə rəm tɔ. 18 Kɨ̀ takul Kristɨ lé ɓá Ndil kí aa njay ra adɨ jə̨i kí gin joo lay kin ya j'ingəi kəm rəbɨ j'reei-né ngɔsi rɔ Bɔbɨ-ji-tɨ.

19 Gin-é kin ɓá sə̨i 'toi-né mba-je al rəm, ɓá 'toi-né njéndumə̨ ɓe-je al rəm ngá, ngà 'toi ngan njéɓe-je natɨ kɨ̀ njékaa njay-je, adɨ 'toi dow-je lə Lubə. 20 Sə̨i lé, 'tòi kɨ kəy kí d'ində gin-é dɔ njékɔwkulə-je-tɨ, kɨ̀ dɔ njépata-je kí ta Lubə-tɨ ə Jeju Kristɨ ya to ər kí sul-é-tɨ. 21 Kɨ̀ takul Kristɨ lé ɓá ər isɨ-né dɔ-nə̨-tɨ kɨ̀ gangɨ-é berere-berere kdɔ təl kəy kí aa njay kí to kəy lə 'Baɓe. 22 Sə̨i kàrè, kɨ̀ takul-é lé, 'tòi kɨ kəy kí d'ində kadɨ to kəy kisɨ Lubə kɨ̀ takul Ndil-é tɔ.

3

Lubə adɨ Pol kullə dan dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al
Kol 1:24-29; 2:1-3; 1Pi 1:10-12

1 Gin-é kin ɓá, mə̨ Pol kí d'uwə-m dangay-tɨ kdɔ ta kí sɔbɨ dɔ Jeju Kristɨ lé, m'pa-né ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-si sə̨i kí 'toi jipɨ-je al. 2 Kdɔ majɨ kí Lubə ra sə-m ɓá adɨ-m-né kullə kadɨ m'ra dan-si-tɨ lé, koo ə sə̨i a kooi ta-é ya. 3 Lubə tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ né kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ adɨ m'gə ɓá m'ndangɨ-né ta-é sɛ̨ tin. 4 †Lokɨ 'ndói mbete kinlé rəmə, a kasi 'gəi kí né kí sɔbɨ dɔ Kristɨ kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ lé, kəm-m ijə dɔ-tɨ ya. 5 Né kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kí ɓone bè Lubə adɨ Ndil kí aa njay tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é adɨ njékɔwkulə-je kɨ̀ njépata-je kí ta-é-tɨ kí d'aa njay 'gə kinlé, ndɔkɨ ɛ̨ adɨ dow-je kí kete 'gə al. 6 Né kí ndɔkɨ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ lé ə́n: Kɨ̀ kəm rəbɨ Poyta kí Majɨ lé, dow-je kí 'to jipɨ-je al kí 'nam kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ lé, Lubə adɨ-dé né-je

† **2:15** 2:15 Kol 2:14 † **2:16** 2:16 Kol 1:20 † **3:4** 3:4 Kol 1:26,27

kí majɨ-majɨ natɨ kì jipɨ-je rəm, adɨ 'təl dow-je kí káre-rè kì jipɨ-je rəm, ɓá adɨ dẹ̃ kì jipɨ-je d'ore-nạ̃ dɔ kunmindɨ-tɨ liə rəm tɔ.
7 Poyta kí Majɨ kinlé, ɓá Lubə ra sə-m majɨ, adɨ-m m'təl ngonnjèkullə-é kì takul tɔ́gɨ liə. 8 Mạ̃ kí m'to né al dan njékaa njay-je-tɨ lay kinlé, Lubə ra sə-m majɨ adɨ m'to njékilə mbẹ̃ né-je lə Kristɨ kí majɨ-é al dɔ lo kin kadɨ dow-je kí 'to jipɨ-je al rəm, 9 ɓá adɨ m'to njèkɔr man dɔ né-je-tɨ kí ẹ̃ kí to Njèra dɔrạ̃ kì dɔnangɨ ɓɔyɔ low lə low-je kin rəm tɔ. 10 Gin-é kin ɓá kí nè kin rəmə, kì takul njékəwnạ̃-je lé, njékɔ̃ɓe-je, kì njétɔ́gɨ-je kí dɔrạ̃-tɨ 'gə-né gosɨ lə Lubə kí tò kì kəy-é kəy-é lo n̜ạ̃ kin, 11 kí go kɔjra-tɨ kí à tò sartagangɨ kí ẹ̃ ɔjɨ kete low ɓá ẹ̃ ra né-é kì takul nam kí j'nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ lə-ji Jeju Kristɨ 12 ə nam-ji kàdì-é-tɨ kì kəm rəbɨ mẹ̃ẹ̃-ji kí j'adɨ-é kinlé ra adɨ mẹ̃ẹ̃-ji nda kạ̃y-kạ̃y kadɨ j'ree-né ngɔsi kɨ rɔ Lubə-tɨ. 13 Beɓa m'idə-si kadɨ kɔ̃-je kí m'isɨ m'ingə kdɔ ta lə-si kinlé, adi ɔr tɔ́gɨ-si al. Kɔ̃-je kinlé, to né riɓa lə-si.

Ndigɨ kí Kristɨ ndigɨ dow-je

14 Gin-é kin ɓá m'ɔsɨ-né məkəji-m nangɨ nɔ̃ Bɔbɨ-ji-tɨ, 15 kí ẹ̃ ya gin dow-je lay kí dɔrạ̃-tɨ kì kí dɔnangɨ-tɨ 'tẹẹ̃ mẹẹ̃-é-tɨ, 16 m'dəji-é kadɨ ra sə-si kí go riɓa-tɨ liə kí n̜ạ̃ kin rəm, kì takul Ndil-é kdɔ kadɨ mẹẹ̃-si idɨ-né njikɨ-njikɨ rəm, 17 m'dəji-é kadɨ adɨ Kristɨ ra ɓe mẹẹ̃-si-tɨ kì takul kadmẹẹ̃ rəm, kadɨ adɨ uləi njirə-si nangɨ ngạ̃ mẹẹ̃ ndigɨ-tɨ kí ẹ̃ ndigɨ-ji, 18 kdɔ kadɨ sạ̃i kì ndəgɨ njékaa njay-je lay ya asi gəi tatɨ-é, kì ngal-é, kì kù-é kí nangɨ, kì ngal-é kí taá, 19 ə a 'gəi-né kí ndigɨ kí Kristɨ ndigɨ-ji kinlé itə négə-je lay; kdɔ kadɨ né-je lay kí rɔ Lubə-tɨ taa mẹẹ̃-si pəl-pəl.
20 Ə Lubə kí njèra kullə mẹẹ̃-ji-tɨ kì takul tɔ́gɨ-é lé, asɨ ra né-je kí al dɔ né-je kí j'dəji-é rəm, j'gɨri rəm. 21 Kadɨ kɔsgajɨ tò kɨ dɔ-é-tɨ dan njékəwnạ̃-je-tɨ kì takul Jeju Kristɨ rəm, dan dow-je-tɨ kí low kì kí ngɔsnè ya lay rəm, ɓá kì dɔ ɓal-ɓal rəm tɔ. Amẹ̃n!

4

Kində rɔ natɨ mẹẹ̃ kadmẹẹ̃-tɨ
Kol 3:12-14; Rɔm 12:4-8; 1Kɔ 12:4-31

1 Beɓa mạ̃ Pol kí d'uwə-m dangay-tɨ kdɔ ta kí sɔbɨ dɔ ta lə 'Ɓaɓe lé, m'ulə dingəm mẹẹ̃-si-tɨ kadɨ adi panjiyə-si ɔw natɨ kì ɓa kí Lubə ɓa-si.
2 †Kadɨ 'toi njésɔl dɔ-si sɔl kí ɔr njutɨ rəm, kadɨ 'sɔli lɔm-lɔm rəm, kadɨ 'toi njékilə mẹẹ̃-si dɔ madɨ-é-tɨ rəm. Isi dɔ-tɨ kì nạ̃ ə 'ndigi-né-nạ̃ rəm tɔ. 3 Ra kí Ndil kí aa njay ra adɨ 'toi dow-je kí káre kinlé, ẹ̃ ya uwəi ngạ̃ kì kəm rəbɨ lapiya kí tò dan-si-tɨ.
4 Kdɔtalə j'toi kubru rɔ kí káre-rè,
Ndil kí aa njay ra káre-rè,
bè ya tɔ Lubə ɓa-si kdɔ nékində mẹẹ̃ dɔ-tɨ kí ra káre-rè;
5 'Ɓaɓe ra káre-rè,
kadmẹẹ̃ ra káre-rè,
batẹm ra káre-rè,
6 Lubə ra káre-rè
ə ẹ̃ ya to Bɔbɨ dow-je lay rəm,
ɔ̃ ɓe dɔ nékində-je-tɨ lay rəm,
ra kullə dan dow-je-tɨ lay rəm,
ɓá isɨ mẹẹ̃ dow-je-tɨ lay rəm tɔ.

---

† **4:2** 4:2 Kol 3:12,13

7 Ngà Lubə ra sə-ji majɨ adɨ nã̱-nã̱ dan-ji-tɨ ya Kristɨ adɨ-é kadkare
kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é. 8 Gin-é kin ɓá 'ndàngɨ-né mɛ̱ɛ̱ mbete-tɨ kɨ́ aa njay
'panè:
Ɛ̱ ɔw lo-je-tɨ kɨ́ taá nu̱, kɨ̀ dow-je kɨ́ uwə-dé ta rɔ-tɨ;
Ɛ̱ ləbɨ dow-je kadkare-je.
9 «Ɛ̱ ɔw lo-je-tɨ kɨ́ taá nu̱» lé kɔr mɛ̱ɛ̱-é to ri wa?
Kɔr̃ mɛ̱ɛ̱-é to, kete ɓá kadɨ ɔw taá lɛ̃́,
ndɔkɨ ɛ̱ risɨ ɔw njal gin nangɨ-tɨ.
10 Ɛ̱ kɨ́ risɨ nangɨ lé, to ɛ̱ ya ə́ ɔw sam dɔrã̱-tɨ nu̱,
kdɔ kadɨ taa lo pəl-pəl mɛ̱ɛ̱ né-je-tɨ lay.
11 Kadkare kɨ́ ɛ̱ adɨ lé ə́n:
Ɛ̱ adɨ dɛ̱ kɨ́ dan-tɨ-je 'to njékɔwkulə-je,
Ɛ̱ adɨ dɛ̱ kɨ́ nã̱-je 'to njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ,
Ɛ̱ adɨ dɛ̱ kɨ́ madɨ-je 'to njékilə mbɛ̱ Poyta kɨ́ Majɨ,
ə̃ adɨ dɛ̱ kɨ́ nã̱-je 'to njékɔrnɔ̱̃-je kɨ̀ njéndó dow-je né.
12 Ɛ̱ ra bè kdɔ kadɨ njékaa njay-je d'asɨ gakɨ kadɨ 'ra kullə kadɨ dɛ̱ kɨ́
'to kubru rɔ Kristɨ lé d'ɔw-né kɨ kete-kete, 13 sar kadɨ jə̱ɨ lay ya j'təli-
né dow-je kɨ́ kárɛ-rè mɛ̱ɛ̱ kadmɛ̱ɛ̱-tɨ rəm, mɛ̱ɛ̱ gə Ngon lə Lubə-tɨ rəm,
kadɨ j'toi dow-je kɨ́ j'tɔgɨ gangɨ, sar kadɨ j'asɨ-né-nã̱ kɨ̀ Kristɨ berere mɛ̱ɛ̱
panjiyə-é-je-tɨ, 14 kdɔ kadɨ j'toi ngan-je kɨ́ pungum man ɔw sə-dé yó-je
kɨ nè-je kin al, nè néndó-je lay à kulə-ji yə́l yó-je kɨ nè-je, ɓá kadɨ j'toi
né kədɨ lə njéra né kədɨ-né dow-je kur-dé-né wale kin al rəm, 15 ngà
kadɨ j'pai ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ̀ ndignã̱ rəmə, j'a tɔgɨ mɛ̱ɛ̱ né-je-tɨ lay kadɨ
j'titi-né-nã̱ kɨ̀ Kristɨ kɨ́ to dɔ kin bè. 16 †Kɨ̀ takul-é ɓá kubru rɔ lay tò-né
ta-nã̱-tɨ kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é majɨ kɨ̀ takul njirə-je kɨ̀ gul-je lay kɨ́ uwə-é
natɨ ngã̱ ə ngon rɔ kɨ́ rá-rá ra kullə liə adɨ kubru rɔ tɔgɨ-né rəm, ɓá
ɔw-né kɨ kete-kete kɨ̀ takul ndignã̱ rəm tɔ.

Panjiyə kɨ́ low kɨ̀ panjiyə kɨ́ sigɨ
Kol 3:1-16; Gal 5:10-25

17 Gin-é kin ɓá m'idə-si-né ə m'ã̱-né dɔ-tɨ njángɨ kɨ̀ ri 'Baɓe m'panè:
Adi panjiyə-si titɨ-nã̱ kɨ̀ panjiyə njékadmɛ̱ɛ̱ al-je kɨ́ tagɨr lə-dé to tagɨr
kɨ́ mɛ̱ɛ̱ wəy kare kin al. 18 Tagɨr lə-dé to tagɨr kɨ́ dɔ mbə́-tɨ, adɨ 'goto
mɛ̱ɛ̱ kiskəm-tɨ lə Lubə, kdɔtalə négə al kɨ̀ mɛ̱ɛ̱ngã̱ lə-dé. 19 Dɛ̱ lé 'gə
rɔsɔ̃l al, adɨ kaya ya to kullə ra-dé sar adɨ d'iɲə̃ rɔ-dé yakɨ mɛ̱ɛ̱ né-je-tɨ
kɨ́ tò ɲɛ̱ ya kàrè mɛ̱ɛ̱-dé uwə-dé kɨ̀ ta al.
20 Ngà sə̱ɨ lé, gangɨ-é kin ɓá to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Kristɨ kɨ́ 'ndó-si lé al.
21 Jeju Kristɨ lé 'pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ d'adɨ ooi rəm, ɓá néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ-é kɨ́
ɔw go-nã̱-tɨ kɨ̀ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ liə kàrè 'ndó-si, kadɨ 22 †'tusi panjiyə-si kɨ́
kete ndɔkɨ lé iɲə̃i kɔgɨ. Ndɔkɨ lé, ɓo né-je kɨ́ majɨ al majɨ al tò mɛ̱ɛ̱-si-tɨ,
ədɨ-si kdɔ tujɨ-si. 23 Adi Ndil kɨ́ aa njay təl-si adɨ 'toi dow-je kɨ́ sigɨ mɛ̱ɛ̱
tagɨr-je-tɨ lə-si 24 †ə 'təli dow-je kɨ́ sigɨ kɨ́ Lubə ra-dé kɨ́ go mɛ̱ɛ̱ndigɨ-tɨ
liə kdɔ kadɨ 'ra né kɨ́ njururu kɨ̀ né kɨ́ aa njay kɨ̀ takul ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.
25 Gin-é kin ɓá 'tusi takədɨ iɲə̃i kɔgɨ ə kadɨ nã̱-nã̱ idə madɨ-é ta kɨ́
tɔgrɔ-tɨ, kdɔtalə jə̱ɨ j'toi ngan rɔ-nã̱. 26 Kinə wɔngɨ ra-si kàrè, 'rai majal
al; adi kàdì ur dɔ wɔngɨ-tɨ lə-si al; 27 kəm lo kɨ́ ndɛ̱ bè ya kàrè iɲə̃i adi
Sú ilə nja-é-tɨ al. 28 Dow kɨ́ to njèɓogɨ kàrè, kadɨ ɓogɨ al ngá. Ngà kadɨ
ur rɔ-é biri ya ra kullə kɨ̀ ji-é kdɔ kadɨ ra-né kɨ̀ dow-je kɨ́ d'ɔw ndoo né

† **4:16** 4:16 Kol 2:19 † **4:22** 4:22 Kol 3:9 † **4:24** 4:24 Kol 3:10

tɔ. 29 Adi ta kɨ́ tò ṇẹ́ káre ya kàrè tẹ́ẹ́ ta-si-tɨ al; ngà kinə tò kadɨ 'pai ta
rəmə, kadɨ to ta kɨ́ majɨ kɨ́ à kullə dingəm mẹ́ẹ́ dow-je-tɨ rəm, ɓá à ra
majɨ kɨ̀ dow-je kɨ́ d'oo rəm tɔ. 30 Ndil kɨ́ aa njay lə Lubə lé, 'tuji mẹ́ẹ́-
é al; ẹ́ ɓá isɨ mẹ́ẹ́-si-tɨ titɨ pɔ̰ kɨ́ Lubə ɔsɨ-si-né kdɔ ndɔ kɨ́ à taa-si-né
kilə-si taá kɨ́ tagangɨ-je-tɨ. 31 Né lay kɨ́ to mẹ́ẹ́katɨ, kɨ̀ rɔkatɨ kanạ̃nạ̃, kɨ̀
wɔngɨ, kɨ̀ kilə kɔl, kɨ̀ kulə ta ndil-nạ̃-tɨ, kɨ̀ né lay kɨ́ to mẹ́ẹ́ndul ya adi
goto dan-si-tɨ.* 32 †Adi mẹ́ẹ́-si majɨ kɨ̀ nạ rəm, adi ta ɔ̰ mẹ́ẹ́-si kdɔ-nạ
rəm, iṇ̃əi go majal lə-nạ kɔgɨ titɨ kɨ̀ Lubə iṇ̃ə-né go majal lə-si kɔgɨ kɨ̀
takul nam kɨ́ 'nami kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ kin bè tɔ.

5

Panjiyə kɨ́ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ
1Te 4:1-8; 1Kɔ 6:9-11

1 Sạ̃i lé, 'toi ngan lə Lubə, adɨ ẹ́ ində-si dan kəm-é-tɨ ə́n ə́ 'ndaji kullə
ra-é; 2 adi ndigɨ dow-je ɓá uwə mẹ́ẹ́-si, titɨ kɨ́ Kristɨ ndigɨ-ji-né ɓá ẹ́ ya
adɨ-né rɔ-é Lubə kadkare-tɨ adɨ d'ilə məsɨ-é nangɨ kdɔ ta lə-ji kin bè.
Adɨ to kadkare kɨ́ nəl Lubə titɨ ubɨ kɨ́ ətɨ majɨ.
3 Kaya-je, kɨ̀ né-je lay kɨ́ tò ṇẹ́, əse kəmkəị̃ lé, to né-je kɨ́ kadɨ ta-é ya
kàrè uwə dɔ-si al. Gangɨ-é kin ɓá tuwə njékaa njay-je. 4 Ta-je kɨ́ tò ṇẹ́,
kɨ̀ ta mbə́-je, kɨ̀ sɔkɨ-nạ̃-je lé, to né-je kɨ́ tuwə-si al. Ngà né kɨ́ tuwə-si
lé, to oiyo kɨ́ kadɨ 'rai Lubə. 5 Kdɔ né kɨ́ kadɨ 'gəi majɨ ə́n: Njèrakaya
rəm, njèra né-je kɨ́ tò ṇẹ́ əse njèkəmkəị̃ adɨ to njèpole magɨ rəm lé,
d'a goto mẹ́ẹ́ kɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə dẹ́ kɨ̀ Kristɨ. 6 Adi dow pa ta-je kɨ́ mẹ́ẹ́
wəy kare ədɨ-si-né al. Kdɔ to ta lə né-je kɨ́ majɨ al kinlé ɓá wɔngɨ ra-né
Lubə dɔ njémbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ liə. 7 Ə̃n ə́ kində ya indəi rɔ-si natɨ
sə-dé al.
8 Kdɔtalə, ndɔkɨ isi lo kɨ́ ndul-tɨ, ngà ɓone bè 'nami kàdɨ̀ 'Ɓaɓe-
tɨ adɨ 'toi dow-je kɨ́ isi lo kɨ́ ndógɨ-tɨ ngá. Beɓa adi panjiyə-si tuwə
panjiyə dow-je kɨ́ d'isɨ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ. 9 Kdɔ panjiyə kɨ́ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ lé
to mẹ́ẹ́majɨ, kɨ̀ né ra kɨ́ njururu, kɨ̀ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 10 Ɔri kəm né-je kadɨ
'gəi né kɨ́ nəl 'Ɓaɓe, 11 ə né-je kɨ́ lo kɨ́ ndul-tɨ kɨ́ to né-je kɨ́ kɔgɨ kare
kinlé uləi rɔ-si dan-tɨ al, ngà uni kam dɔ-tɨ. 12 Kdɔtalə né-je kɨ́ dow-je
kin d'isɨ 'ra lo ɓɔyɔrɔ-tɨ lé, tò rɔsɔl mbing ya majɨ pa ta-é al. 13 Ngà
né-je lay kinlé lokɨ dow un kam dɔ-tɨ rəmə, lo ndógɨ dɔ-tɨ. 14 Kdɔtalə,
né kɨ́ lo ndógɨ dɔ-tɨ lé, né-é təl to londógɨ ngá. Gin-é kin ɓá 'pa-né
'panè:
I njètoɓi, ị̃ taá dɔ ɓi-tɨ,
Ị̃ taá dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy
ə Kristɨ à kadɨ lo ndógɨ dɔ-i-tɨ doo.
15 Beɓa ooi go panjiyə-si majɨ. 'Rai né tokɨ mbə́-je bè al, ngà 'rai né
ra lə dow-je kɨ́ kəm-dé aa njay. 16 †Iṇ̃əi kaglo adi dəə kɔgɨ kare al,
kdɔtalə j'isi mẹ́ẹ́ ndɔ-je-tɨ kɨ́ majɨ al*. 17 Gin-é kin ɓá kadɨ 'toi mbə́
dow-je al, ngà kadɨ 'gəi né kɨ́ mẹ́ẹ́ 'Ɓaɓe ndigɨ. 18 Adi yibɨ ra-si al, nè
à ra kadɨ kullə ra-si tò jugɨ-jugɨ; ngà adi Ndil kɨ́ aa njay ɓá taa lo mẹ́ẹ́-
si-tɨ 19 †rəmə, ɔji-nạ ta kɨ̀ pa-je, kɨ̀ pa kɔsgajɨ-je, kɨ̀ pa-je kɨ́ gay-gay kɨ́
Ndil kɨ́ aa njay ində ta-si-tɨ rəm, ɓá usi pa-je 'tɔ́yi-né 'Ɓaɓe kɨ̀ mẹ́ẹ́-si kɨ́

* **4:31** 4:31 Kol 3:8 † **4:32** 4:32 Kol 3:13 † **5:16** 5:16 Kol 4:5 * **5:16** 5:16 Kol 4:5 † **5:19** 5:19 Kol 3:16,17

káre-rè rəm tɔ. 20 Dɔkaglo-je lay ya, 'rai oiyo Bɔbɨ-ji Lubə kɨ̀ ri 'Ɓaɓe
lə-ji Jeju Kristɨ kdɔ né-je lay.

Ta kí sɔbɨ dɔ kisɨ-nạ̃ lə dené kɨ̀ dingəm
Kol 3:18–4:1; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

21 Sə̃i kí 'ɓəli Kristɨ lé, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə-nạ̃. 22 †Sə̃i dené-je,
kadɨ nạ́-nạ́ dan-si-tɨ ulə dɔ-é gin tɔ́gɨ-tɨ lə ngɔbɨ-é titɨ kí isi uləi-né dɔ-si
gin tɔ́gɨ-tɨ lə 'Ɓaɓe kin bè. 23 Kdɔtalə dingəm to dɔ dené titɨ kí Kristɨ
to-né dɔ njékəwnạ̃-je kí 'to kubru rɔ-é ə ę to Njèkajɨ-dé kin bè. 24 Titɨ
kí njékəwnạ̃-je d'ulə-né dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ lə Kristɨ kinlé, kadɨ nạ́-nạ́ dan
dené-je-tɨ ulə dɔ-é gin tɔ́gɨ-tɨ lə ngɔbɨ-é mę̃ę̃ né-je-tɨ lay tɔ. 25 †Ə sə̃i
dingəm-je, 'ndigɨ ne-si-je titɨ kí Kristɨ ndigɨ-né njékəwnạ̃-je sar oy-né
kdɔ ta lə-dé kinlé bè. 26 Ę̃ ra bè togɨ-dé-né kɨ̀ man rəm, kɨ̀ ta lə Lubə
rəm, adɨ d'aa njay ə ində-dé-né tagay adɨ Lubə; 27 Kdɔ kadɨ njékəwnạ̃-
je kinlé d'ạ̃ nɔ̃-n'ę̃-tɨ titɨ dené kí ɔw kɨ̀ ta ngɔw ə́ ra rɔ-é adɨ ndóle rəm,
yoro goto rɔ-é-tɨ rəm, rɔ-é ungɨ kulə al rəm, ɓá né kí majɨ al ya goto
rɔ-é-tɨ rəm kin bè tɔ. Ə kadɨ 'to tagay rəm, ɓá kadɨ ta madɨ goto dɔ-
dé-tɨ rəm tɔ. 28 Gangɨ-é kin ya dingəm à ndigɨ-né ne-é titɨ kí ę ndigɨ-né
dajɨ rɔ-é kin bè tɔ. Dow kí ndigɨ ne-é lé, dowbé ndigɨ dajɨ rɔ-é ya tɔ.
29 Kdɔtalə dow kí ɔsɨ rɔ-é kɨ̀ ta ya goto, ngà dow lé ul rɔ-é, ə tɔsɨ kəm-é
dɔ-tɨ titɨ kí Kristɨ ra-né kɨ̀ njékəwnạ̃-je kin bè. 30 Kdɔtalə jə̃i j'toi ngan
rɔ Kristɨ. 31 Beɓa 'ndàngɨ 'panè: Gin-é kin ɓá dingəm à kin̄ə-né kɔ̃-é
kɨ̀ bɔbɨ-é kdɔ tin̄ə rɔ ne-é-tɨ ə dę̃ joo lay d'a təl to kubru rɔ kí káre-rè.
32 Ta kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kinlé to ta kí boy ə mạ̃ m'ìdə-si rəsɨ m'panè: To
ta kí sɔbɨ dɔ Kristɨ kɨ̀ njékəwnạ̃-je. 33 Ngà kí sɔbɨ dɔ-si lé, kadɨ nạ́-nạ́
ya ndigɨ ne-é titɨ kí ndigɨ-né dajɨ rɔ-é bè ə kadɨ dené kí rá-rá kàrè ilə
kujɨ dɔ ngɔbɨ-é-tɨ tɔ.

6

Ta kí sɔbɨ dɔ ngan-je kɨ̀ njékojɨ-dé-je

1 †Sə̃i ngan-je, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə njékojɨ-si-je [kí gangɨ-é kí 'Ɓaɓe
ndigɨ]*, kdɔtalə ę̃ kin ɓá to né kí njururu. 2 «'Tətɨ kagɨ bɔbɨ-i kɨ̀ kɔ̃-i»
– ę̃ kin ɓá to kí dɔsạ̃y dan ndukun-je-tɨ kí kunmindɨ dan go-é – 3 beɓa
'a kisɨ majɨ ə ɓal-i à n̄ạ̃-né dɔnangɨ-tɨ. 4 †Sə̃i bɔbɨ ngan-je, 'tuji mę̃ę̃
ngan-si-je al, ngà ooi go-dé ə 'ndoi-dé né, 'rai-dé kadɨ iləi-dé rəbəə kɨ̀
gangɨ-é kí 'Ɓaɓe ndigɨ.

Ta kí sɔbɨ dɔ ɓə-je kɨ̀ 'ɓa-dé-je

5 †Sə̃i ɓə-je, 'təli rɔ-si go ta-tɨ lə dow-je kí 'to 'ɓa-si-je kɨ̀ ɓəl, kɨ̀ kujɨ
kɨ̀ kilə, kɨ̀ mę̃ę̃ kí nda kạ̃y titɨ kí isi 'təli-né rɔ-si go ta-tɨ lə Kristɨ kin
bè; 6 'rai bè takəm-dé-tɨ par al rəm, ɓá kdɔ nəl-né dow-je al rəm, ngà
'rai kdɔ to kí 'toi ngannjékullə-je lə Kristɨ kí isi 'rai né kí Lubə ndigɨ
kɨ̀ mę̃ę̃-si kí káre. 7 'Rai kullə adi-dé kɨ̀ rɔnəl titɨ-nạ̃ né kí to kullə lə
'Ɓaɓe bè, ɓi titɨ to kullə lə dow al. 8 Sə̃i 'gəi kí dow kí to ɓə əse to ɓə
al kàrè, 'Ɓaɓe à kugə dɔ ji-é sɔbɨ dɔ majɨ kí ę ra. 9 †Sə̃i 'ɓa ɓə-je kàrè,

---

† **5:22** 5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1 † **5:25** 5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7 † **6:1** 6:1 Kol 3:20 * **6:1** 6:1 Ta-je kí tò mbunạ̃ né-tɨ kinlé [...] goto mę̃ę̃ mbete-je-tɨ kí dɔsạ̃y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **6:4** 6:4 Kol 3:21 † **6:5** 6:5 Kol 3:22-25 † **6:9** 6:9 a Kol 4:1; b Kol 3:25

'rai sə-dé bè ya tɔ; adi-dé kɔ̰ al; sə̰i 'gəi kɨ́ ɛ̰ kɨ́ to 'Ɓa-si rəm, to 'Ɓa-dé rəm lé, isɨ dɔrą̰-tɨ ə ɛ̰ ɔr kəm dow al.

Nérɔ-je lə njèkadmɛ̰ɛ̰

10 Kadɨ m'tɔl-né ta-é lé, uləi njirə-si dɔ 'Ɓaɓe-tɨ ə ubəi kul tɔ́gɨ-é kɨ́ al dɔ tɔ́gɨ-je lay kin. 11 'Tuləi nérɔ-je lə Lubə lay rɔ-si-tɨ, kdɔ kadɨ ą̰i-né gərərə nɔ̰ Sú-tɨ kɨ́ njètulə-si natɨ. 12 Kdɔtalə j'isi 'rɔi kɨ̀ dow-je al, ngà j'isi j'rɔi kɨ̀ ndil-je kɨ́ majɨ al, kɨ̀ tɔ́gɨ-je, kɨ̀ njékɔ̰ɓe kɨ́ londul-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè rəm, ɓá j'isi j'rɔi kɨ̀ ndil-je kɨ́ majɨ al kɨ́ dɔrą̰-tɨ rəm tɔ. 13 Gin-é kin ɓá kadɨ ɔyi nérɔ-je lə Lubə lay, kdɔ kadɨ ą̰i-né gərərə mɛ̰ɛ̰ ndɔ-je-tɨ kɨ́ majɨ al rəm, ɓá kadɨ lokɨ go-é gangɨ lay kàrè ą̰i-né dingəm rəm tɔ. 14 Beɓa ą̰i dingəm. Adi ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ nąy̰ kɨ́ ndaá dɔɓədɨ-si bè; adi né ra kɨ́ njururu nąy̰ kɨ́ né kɔn kàdì asgar-je ta né katɨ-tɨ bè; 15 rɔ tungə pilingɨ kdɔ kilə mbɛ̰ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ lapiya lé ɓá adi tokɨ saba nja-si-tɨ bè; 16 mɛ̰ɛ̰ né-je-tɨ lay ya adi kadmɛ̰ɛ̰ tokɨ də lə-si bè. Ningə-je lə Njèmɛ̰ɛ̰ndul kɨ́ ta-é ɔ̰ pər kinlé, də lé ɓá à taa dɔ-si-tɨ. 17 Adi kajɨ tokɨ jɔgɨ ngəm dɔ-si bè ə adi Ta lə Lubə kɨ́ to kiyərɔ kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay adɨ-si lé tò ji-si-tɨ tɔ. 18 Ndɔ-je lay ya adi Ndil kɨ́ aa njay ɔsɨ-si adɨ 'pai ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ kəm rəbɨ-je lay ə 'nɔ̰i ta-é-tɨ 'dəji-é-né né. Beɓa uwəi rɔ-si ngą̰, isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ kadɨ 'pai ta kɨ̀ Lubə. 'Pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ njékaa njay-je lay. 19 'Pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-m tɔ; kdɔ kadɨ Ndil-é ində ta ta-m-tɨ adɨ m'nda mɛ̰ɛ̰-m kąy̰ m'ilə mbɛ̰ né kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ ɓá Lubə tɛ̰ɛ̰ kɨ̀ dɔ-é kɨ̀ takul Poyta kɨ́ Majɨ kin. 20 Poyta kɨ́ Majɨ kinlé ɓá mą̰ m'to takəm Kristɨ adɨ m'ilə mbɛ̰-é ɓá m'ą̰-né dangay-tɨ tin. 'Dəji Lubə kadɨ m'nda mɛ̰ɛ̰-m kąy̰ m'pa ta-é titɨ kɨ́ tò kadɨ m'pa-né.

Ta-je kɨ́ sɔbɨ Pol kɨ̀ lapiya-je kɨ́ ra

21 ††Kdɔ kadɨ sə̰i kàrè 'gəi-né ta kɨ́ dɔ kisɨ-m-tɨ kɨ̀ né-tɨ kɨ́ m'isɨ m'ra lé, Tisikɨ kɨ́ to ngonkɔ̰-m kɨ́ njèkadmɛ̰ɛ̰ kɨ́ m'ində-é dan kəm-m-tɨ kɨ́ to ngonnjèkullə kɨ́ njèką̰ dɔ ndi-é-tɨ mɛ̰ɛ̰ kullə-tɨ lə 'Ɓaɓe ya à kɔw kɔr lay kidə-si.† 22 Gin-é kin ɓá m'ulə-é-né rɔ-si-tɨ bè, kdɔ kadɨ 'gəi-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kisɨ-ji nè kin rəm, ɓá kadɨ ɔw sɔl mɛ̰ɛ̰-si rəm tɔ. 23 Kadɨ Bɔbɨ-ji Lubə kɨ̀ 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ d'adɨ lapiya kɨ̀ ndigɨ dow-je, kɨ̀ kadmɛ̰ɛ̰ nąy̰ kɨ̀ njékadmɛ̰ɛ̰-je. 24 Kadɨ ramajɨ lə Lubə nąy̰ kɨ̀ dow-je lay kɨ́ 'ndigɨ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ ndigɨ kɨ́ sɔ̰y-é goto.

---

† **6:21** 6:21 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † **6:21** 6:21 Kol 4:7,8 † **6:21** 6:21 Kol 4:7

Mbete kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Pilipɨ-je
Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Pilipɨ-je

Pol ạ dangay-tɨ ə to ɓebo Rəm-tɨ je bè, ɓá ẹ ndàngɨ-né mbete kin. Ə ẹ ạ mę̣ę̣ ji njékɔ̨ɓe-je-tɨ kadɨ d'a tɔl-é. Bè ya kàrè to mbete kɨ́ pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ rɔnəl liə, kɨ̀ oiyo kɨ́ ę̣ ra njékadmę̣ę̣-je kɨ́ ɓebo Pilipɨ-tɨ.

Pol ilə mbę̣ Poyta kɨ́ Majɨ ɓebo Pilipɨ-tɨ, dɔnangɨ Maseduwan-tɨ dɔnangɨ Grɛkɨ-tɨ kəl-é kɨ́ taá-tɨ ə ində gin njékəwną̣-je káre lo-é-tɨ (Knj 16). Ganglo-é-tɨ kin ya mbunə̨-dé kɨ̀ njékadmę̣ę̣-je kɨ́ Pilipɨ-tɨ gangɨ al; adɨ dę̣ d'ulə kɨ̀ là d'adɨ-é 'ra-né siə nja n̩ą̣-n̩ą̣ mę̣ę̣ kullə-tɨ liə kɨ́ isɨ ra adɨ Lubə. Mę̣ę̣ mbete-tɨ kinlé, ę̣ ra-dé oiyo kdɔ kadkare kɨ́ d'ulə-né Epaproditɨ d'adɨ ree-né adɨ-é ngɔsnè ɓəy kinlé rəm, ɓá ę̣ pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ndigɨ kɨ́ ę̣ ndigɨ-dé mę̣ę̣ mbete-tɨ kinlé rəm tɔ. Lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 1 lé ę̣ ra oiyo 'Baɓe rəm, ɓá pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ gangɨ kisɨ-é rəm tɔ. Lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 2 lé, ę̣ tɔjɨ néndajɨ-je kɨ́ sɔbɨ dɔ sɔldɔ ə kɨ́ boy n̩ą̣ lé to sɔldɔ lə Jeju Kristɨ. Lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 3 lé, ę̣ pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ majɨ lə mę̣ę̣ kɨ́ kində dɔ Kristɨ-tɨ ɓɨ dɔ dow-tɨ al, ə lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 4 lé, ę̣ ulə dingəm mę̣ę̣ njékadmę̣ę̣-je-tɨ kadɨ 'to dow-je kɨ́ káre rəm, kadɨ 'ra rɔnəl rəm, ɓá pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ lapiya lə Lubə rəm tɔ.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ Lapiya kɨ́ ra

1 †Mą̣ Pol, ję̣ kɨ̀ Timote kɨ́ j'to ngannjékullə-je lə Jeju Kristɨ j'isɨ natɨ ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sə̨i njékaa njay kɨ́ 'toi njénam kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ rəm, m'adɨ-si sə̨i njékində kəm-si go njékəwną̣-je-tɨ rəm, ɓá madɨ-si sə̨i njékində kəm-si go né-tɨ lə njékəwną̣-je kɨ́ isɨ mę̣ę̣ ɓebo Pilipɨ-tɨ rəm tɔ. 2 Kadɨ Bɔbɨ-ji Lubə dę̣ kɨ̀ 'Baɓe Jeju Kristɨ d'adɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə-dé nạ̀y sə-si.

3 Ndɔ-je lay kɨ́ mę̣ę̣-m ole dɔ-si-tɨ taá ya rəmə m'ra oiyo Lubə lə-m. 4 Ta-je lay kɨ́ m'pa kɨ̀ Lubə kdɔ-si lay kinlé, ndɔ-é ndɔ-é ya m'pa kɨ̀ rɔnəl, 5 kdɔ kində kɨ́ indəi rɔ-si ta Poyta-tɨ kɨ́ Majɨ ndɔ-tɨ kɨ́ dɔsą̣y sar tę̣ę̣-né ɓone. 6 M'gə majɨ kɨ́ njèkulə gin kullə kɨ́ majɨ n̩ą̣ mę̣ę̣-si-tɨ kinlé, à ra bè-bè ya tɔl ta-é ndɔ təl-tɨ lə Jeju Kristɨ.

7 Sə̨i lé, to tó-é kadɨ m'ɔw kɨ̀ tagɨr-je kɨ́ bè kin dɔ-si-tɨ lay, kdɔtalə m'ində-si dan kəm-m-tɨ. Kdɔ majɨ kɨ́ Lubə ra sə-m dangay-tɨ rəm, lo pa ta gangɨ-né dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ rəm, lo kilə mbę̣-é-tɨ kɨ̀ tɔ́gɨ rəm kinlé, sə̨i lay ya ą̣i sə-m mę̣ę̣-é-tɨ. 8 Lubə gə kɨ́ sə̨i lay ya m'ndigɨ-si ko ndigɨ lə Jeju Kristɨ.

9 Ə né kɨ́ m'dəjɨ mę̣ę̣ ta-je-tɨ kɨ́ m'isɨ m'pa kɨ̀ Lubə lé, m'dəjɨ kadɨ ndigną̣ lə-si ɔw kɨ kete-kete ə kadɨ to ndigną̣ kɨ́ 'gəi gin-é majɨ rəm, 'gəi kɔri-né mbunə̨ né-je kadɨ aa njay rəm tɔ. 10 Bè kdɔ kadɨ asi kadɨ ooi né kɨ́ majɨ ə 'gəi rəm, kadɨ 'toi njéra né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, kadɨ 'toi dow-je kɨ́ ta goto dɔ-si-tɨ ndɔ təl-tɨ lə Kristɨ rəm, 11 kadɨ kɨ̀ takul Jeju

† **1:1** 1:1 Knj 16:12

Kristɨ rəmə 'rai-né né kí njururu, kdɔ kadɨ dow-je d'ɔsɨ-né gajɨ Lubə rəm, 'tɔ́y-é-né rəm tɔ.

Ką Pol dangay-tɨ

12 Ngankɔ̨-m-je kí njékadmęę, né kí m'ndigɨ kadɨ 'gəi ə́n: Né kí tęę dɔ-m-tɨ lé, ra adɨ Poyta kí Majɨ ɔw-né kɨ kete. 13 †Beɓa męę ndògɨ-tɨ lə ngar lay rəm, kɨ̀ lo-je lay ya dow-je 'gə majɨ kí to ta kí sɔbɨ dɔ ta lə Kristɨ ɓá m'ą̨-né dangay-tɨ. 14 Ə njékadmęę-je ną̨ ya, ką̨-m dangay-tɨ lé, ra adɨ d'ubə kul 'Baɓe rəm, adɨ-dé tógɨ dɔ madɨ-é-tɨ ɓəy rəm, ɓá ɔr ɓəl męę-dé-tɨ kɔgɨ kadɨ d'ilə mbę ta lə Lubə kɨ̀ rɔ tungə-dé rəm tɔ. 15 Tɔgrɔ-tɨ ya, ta lə Kristɨ lé, dę kí dan-tɨ-je 'ndó dow-je kɨ̀ kim-ną̨, kɨ̀ jangɨ, ngà dę kɨ̀ ną́-je 'ra kɨ̀ tagɨr kí majɨ tɔ. 16 Dę kinlé 'ra kɨ̀ tagɨr ndigną̨ ə 'gə kí kisɨ-m nè kinlé tò kdɔ kadɨ m'pa ta m'gangɨ-né dɔ Poyta kí Majɨ. 17 Ngà dę kí dan-tɨ-je lé, d'ilə mbę ta lə Kristɨ kɨ̀ tagɨr kim-ną̨ kɨ̀ jangɨ męę-dé-tɨ. Tagɨr-je lə-dé lé aa njay al. Dę 'gɨr kí to kɔ̨ kí rangɨ ɓá n'isi n'adɨ-mi dɔ madɨ-é-tɨ dɔ ką̨-m dangay-tɨ.

18 Ngà bè kàrè, lé to ndangɨ ɓá 'ra əse 'ra né kí tɔgrɔ-tɨ kàrè, mbę ta lə Kristɨ ɓa-né adɨ rɔ-m nəl-m ə à nəl-m ya ɓəy rəm tɔ. 19 Takul ta-je kí isi 'pai kɨ̀ Lubə rəm, kɨ̀ takul Ndil Jeju Kristɨ kí isɨ gətɨ-m kin ya, m'gə-né kí né-je kinlé à kɔw sə-m kɨ kajɨ-tɨ. 20 Gangɨ-é kí m'isɨ m'ngəbɨ-né kɨ̀ rɔ ngą̨ rəm, kɨ̀ męę kí kində dɔ-tɨ rəm kinlé, né kí rɔ-m à sɔl-m dɔ-tɨ ya goto. Ngà ɓone bè kinlé, męę-m nda ką̨y titɨ kí kete low, adɨ lé to koy-m əse to kisɨ-m kɨ̀ dɔ-m taá kàrè, Kristɨ lé dow-je d'a kɔsɨ gajɨ-é kɨ̀ takul-m ya.

21 Kdɔtalə mą̨ lé, Kristɨ ɓá to kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə-m, adɨ m'oo koy kɨ nékugə dɔji. 22 Ngà kinə kisɨ-m kɨ̀ dɔ-m taá nè kinlé, majɨ-é tò kdɔ kullə lə-m ɓəy rəmə, m'gə né kí m'a mbətɨ al. 23 Męę-m ra joo: Ɓo kadɨ m'ɔw m'isɨ kɨ̀ Kristɨ ɓá ra-m kdɔ to né kí majɨ bore ngay. 24 Ngà kdɔ ta lə-si lé, kisɨ-m kɨ̀ dɔ-m taá nè kin majɨ ną̨ ɓəy rəm tɔ. 25 M'gə majɨ mbiri-mbiri kí m'a kisɨ kɨ̀ dɔ-m taá ə są̨i lay ya m'a kisɨ sə-si kdɔ kɔw kɨ kete lə-si rəm, ɓá kdɔ rɔnəl lə-si męę kadmęę-tɨ rəm tɔ. 26 Beɓa lokɨ m'a təl kɔw dan-si-tɨ gogɨ lé, m'a təl gin né kində kàdì lə-si kí ną̨ kdɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ.

Ką̨ dingəm ta rɔ-tɨ

27 Kę ɓá adi panjiyə-si ɔw natɨ kɨ̀ Poyta kí Majɨ lə Kristɨ, kdɔ kadɨ lé, m'ɔw m'oo-si əse m'isɨ rangɨ kàrè rəmə, m'oo poy-si kí ą̨i gərərə kɨ̀ tagɨr kí káre-rè rəm, ą̨i dɔ-ji-ną̨-tɨ lay 'rɔi kɨ̀ męę kí káre-rè dɔ kadmęę-tɨ kí ɔw natɨ kɨ̀ Poyta kí Majɨ rəm tɔ. 28 Adi njéba-je d'ində-si ɓəl-tɨ ndą̨ al. Gangɨ-é kin ɓá tɔjɨ tujɨ lə-dé ndaa-tɨ rəsɨ, ngà są̨i rəmə tɔjɨ kajɨ lə-si tɔ; to né kí i̧ rɔ Lubə-tɨ. 29 Kdɔtalə kí sɔbɨ dɔ Kristɨ lé, Lubə ra sə-si majɨ kadɨ adɨ-é męę-si kí kadɨ ya par al, ngà kadɨ ingəi kɔ̨ kdɔ ta liə dɔ-tɨ tɔ. 30 †Bone bè kin są̨i isɨ rɔi ko rɔ kí m'rɔ m'adɨ ooi kɨ̀ kəm-si rəm, ɓá m'isɨ ta-tɨ ɓəy adɨ ooi ta-é rəm tɔ.

2

Kində rɔ natɨ kɨ̀ sɔldɔ

1 Kinə sɔlmęę tò kɨ̀ takul nam kàdì Kristɨ-tɨ rəm, kadɨ-ną̨ ta dingəm tò kɨ̀ takul ndigną̨ rəm, kuwə-ną̨ lubɨ-lubɨ tò kɨ̀ takul Ndil kí aa njay rəm,

† **1:13** 1:13 Knj 28:30 † **1:30** 1:30 Knj 16:19-40

ta kí ɔ̰ mɛ̰ɛ̰ kdɔ-na̰ tò rəm, ɓá koo kəmtondoo tò rəm lé, 2 adi tagɨr lə-si
ɔw natɨ; ko ndigɨ kí káre ya 'ndigi-na̰; adi mɛ̰ɛ̰-si tò natɨ káre; indəi
rɔ-si natɨ; 'rai bè kadɨ rɔnəl lə-m ɔr-né njutɨ. 3 'Rai né madɨ kɨ̀ jangɨ əse
kdɔ riɓa kɨ ndangɨ kare al rəm; ngà kɨ̀ takul sɔldɔ lé, dow-je kí rangɨ
ɓá kadɨ ooi-dé kɨ dow-je kí 'boy d'itə-si. 4 Né-je kí à majɨ sə-si sə̰i ya
par ɓá kadɨ kəm-si tò go-tɨ al, ngà kadɨ ná̰-ná̰ dan-si-tɨ adɨ kəm-é to go
né-je-tɨ kí à majɨ kɨ̀ ndəgɨ dow-je tɔ ɓane.
5 Tagɨr kí tò mɛ̰ɛ̰ Jeju Kristɨ-tɨ kin ya, adi tò mɛ̰ɛ̰-si-tɨ tɔ.
6 Ɛ̰ kí né kí rɔ-é-tɨ lay ya tɔjɨ kadɨ to Lubə,
ngà koo ɓá ɛ̰ oo kasɨ-na̰ lə-dé dɛ̰ kɨ̀ Lubə
kinlé kɨ né kəw rɔ dɔ-tɨ al.
7 Ɛ̰ mbatɨ riɓa liə kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ndigɨ liə ya,
təl rɔ-é ngonnjèkullə-tɨ,
təl rɔ-é adɨ tana̰ kɨ̀ dow-je rəm,
dow-je 'gə-é kí ɛ̰ to dow rəm tɔ.
8 Kristɨ sɔl dɔ-é kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ndigɨ liə,
təl-né rɔ-é go ta-tɨ sar ya oy-né,
ɔw mbing ya oy dɔ kagdəsɨ-tɨ.
9 Gin-é kin ɓá Lubə ɔr-né jikɔl-é kɨ taá
ə adɨ-é ri kí itə ri-je lay,
10 kdɔ kadɨ dɔra̰-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ-tɨ, kɨ̀ gin nangɨ-tɨ kin ya,
né-je lay 'tɔsɨ məkəjɨ-dé nangɨ kɨ̀ ri Jeju rəm,
11 ɓá kadɨ ndɔ̰ dow kí rá-rá ya pa ta rəsɨ ɔsɨ-né gajɨ
Bɔbɨ-ji Lubə panè: Jeju Kristɨ to 'Baɓe.

Njèkadmɛ̰ɛ̰ to londógɨ kí dɔnangɨ-tɨ

12 Sə̰i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ, sə̰i lé 'toi njétəl rɔ-si go ta-tɨ kɨ̀ ndɔ-
je lay, 'rai kullə dɔ kajɨ-tɨ lə-si kɨ̀ ɓəl rəm, kɨ̀ dadɨ rəm; 'rai kdɔ takəm-m
al, ngà ɓone bè kí m'goto sə-si kin ya kàrè, kadɨ 'rai kɨ dɔ madɨ-é-tɨ ya
ɓəy. 13 Kdɔ Lubə ya ɓá ində ndigɨ ra né mɛ̰ɛ̰-si-tɨ rəm, ɓá ɔsɨ-si adɨ 'rai
né kí ɔw natɨ kɨ̀ kɔjra liə kí to kɔjra mɛ̰ɛ̰majɨ.
14 Né-je lay ya kadɨ 'rai kɨ̀ yunta al rəm, kɨ̀ najta al rəm, 15 kdɔ kadɨ
ta goto dɔ-si-tɨ rəm, kadɨ aai njay rəm, kadɨ 'toi ngan lə Lubə kí ta goto
dɔ-si-tɨ dan dow-je-tɨ kí njéndəm majal mbul-mbul kí 'to njémɛ̰ɛ̰ndul-
je. Dan-dé-tɨ lé, sə̰i 'ndógi titɨ pər ngəl-je kí dɔnangɨ-tɨ nè, 16 kɨ̀ takul
ta kí sɔbɨ dɔ kiskəm kí 'pai. Ndɔ təl Kristɨ-tɨ rəmə, ɛ̰ kin ya ɓá à to
né riɓa lə-m ə à tɔjɨ kí ngɔdɨ lə-m lé, m'a̰y kɔgɨ kare al rəm, ɓá kɔɔ
lə-m kàrè tò kɔgɨ al rəm tɔ. 17 Ə kinə lé kadɨ m'tokɨ man nduu kí 'mbəl
logugɨ né-tɨ, dɔ kadkare-tɨ kí adi Lubə kɨ̀ takul kadmɛ̰ɛ̰ lə-si ya kàrè
adɨ-m rɔnəl rəm, ɓá m'ra rɔnəl-é natɨ sə-si lay rəm tɔ*. 18 Bè ya tɔ, sə̰i
kàrè adi rɔ-si nəl-si dɔ-tɨ rəm, ɓá 'rai rɔnəl-é natɨ sə-m rəm tɔ.

Kɔw mba lə Timote rəm, lə Epaproditɨ rəm

19 M'ində mɛ̰ɛ̰-m dɔ 'Baɓe Jeju-tɨ, kí m'a kullə Timote rɔ-si-tɨ ngɔsnè,
kdɔ kadɨ təl ree idə-m poy-si kadɨ ma̰ kàrè mɛ̰ɛ̰-m usɨ-né nangɨ tɔ.
20 Kdɔtalə gangɨ kisɨ-si kinlé, Timote lé ya par ə́ to rɔ-é kí tɔgrɔ-tɨ, ɓɨ
m'ɔw kɨ̀ dow kí rangɨ kí à kore kàdì-m mɛ̰ɛ̰ tagɨr-je-tɨ kí sɔbɨ dɔ-si kin
al. 21 Kdɔtalə ndəgɨ dow-je lay d'ɔw ká sangɨ né-je-tɨ kí sɔbɨ dɔ-dé dɛ̰

* **2:17** 2:17 Pol un rɔ-é ɔjɨ-né man nduu kí 'mbəl dɔ né-tɨ kí d'adɨ kdɔ gugɨ-né né ɓá pa-né ta kí dɔ koy-é-tɨ (Tɛ̰t 29:38-42; Kni 15:1-10; 2Ti 4:6).

ya ɓɨ 'sangɨ 'lə Jeju Kristɨ al. 22 Ngà Timote lé tɔjɨ kadɨ rɔ liə adɨ 'gəi majɨ. Ḛ isɨ mbɔ́-m-tɨ titɨ kɨ́ ngon isɨ-né mbɔ́ bɔbɨ-é-tɨ ə un rɔ-é ində ta kullə-tɨ natɨ sə-m kdɔ Poyta kɨ́ Majɨ. 23 Adɨ kinə ta kɨ́ dɔ-m-tɨ aa njay rəmə, ḛ ɓá m'ɔjɨ kullə-é rɔ-si-tɨ nɔ̰̰ rəm, 24 mą̰ ya kàrè m'adɨ mḛḛ-m 'Ɓaɓe kɨ́ mą̰ kɨ̀ dɔ-m m'a kɔw nɔ̰̰ ngɔsnè tɔ.

25 Ngà m'oo majɨ ną̰ kadɨ m'təl m'ulə Epaproditɨ kɨ́ to ngonkɔ̰-m kɨ́ njèkadmḛḛ rəm, madkullə lə-m kɨ̀ madɨ rɔ lə-m kɨ́ uləi-é rɔ-m-tɨ kɨ̀ né-je kɨ́ m'ɔw ndoo-é. 26 Sə̰i lay ya ɓo koo-si ra-é lɔtɨ-lɔtɨ rəm, ɓá ta mɔ̰y liə kɨ́ usɨ mbi-si-tɨ kin kàrè adɨ-é kɔ̰̀ ną̰ rəm tɔ. 27 Rɔ-é lé to-é ną̰ adɨ tò ta koy-tɨ ya, ngà Lubə oo kəmtondoo liə, to kəmtondoo liə ḛ par ɓá oo tin al, ngà to kəmtondoo lə-m mą̰ tɔ, bè kdɔ kadɨ mḛḛkɔ̰̀ lə-m ree-né kɨ dɔ madɨ-é-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ al. 28 M'ulə-é gogɨ kalangɨ kdɔ kadɨ ooi-é rəmə rɔ-si nəl-si-né rəm, ɓá kadɨ mą̰ kàrè mḛḛkɔ̰̀ lə-m sɔl-né kɔ̰y rəm tɔ. 29 Uwəi-é kɨ rɔ-si-tɨ kɨ̀ rɔnəl kuwə dow lə 'Ɓaɓe. Dow-je kɨ́ bè kinlé, uni ta-dé. 30 Kdɔ to ta lə kullə lə Kristɨ ɓá kete ḛ tò-né ta koy-tɨ rəm, ilə-né rɔ-é kɔgɨ taa-né tó-si ta kullə-tɨ kɨ́ tò kadɨ 'rai adi-mi rəm tin.

3

1 Kɨ́ rangɨ ɓəy, sə̰i ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmḛḛ, 'rai rɔnəl kdɔ nam kɨ́ 'nami kàdɨ̀ 'Ɓaɓe-tɨ. Ko ta-je kɨ́ káre kinlé ya kadɨ m'ndàngɨ m'adɨ-si ɓəy kàrè mą̰ m'oo né káre kɨ́ ndɔjɨ-m-tɨ al ə kɨ́ sɔbɨ dɔ-si rəmə, ra-é kɨ́ bè kinlé ɓá à kə̰y ngangɨ-si kər-kər majɨ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm
Gal 5:1-6; Rɔm 6:3-13; 1Kɔ 9:24-27; 2Pi 1:5-11

2 Ooi go rɔ-si rɔ dḛ-tɨ kɨ́ 'tokɨ bisɨ-je bè kin! Ooi go rɔ-si rɔ njérakullə-je-tɨ kɨ́ 'ra kɨ̀ mḛḛ kɨ́ majɨ al kin! Ooi go rɔ-si rɔ njéɓa rɔ-dé dow-je-tɨ kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ kin! 3 Kdɔ dow-je kɨ́ d'ijə-dé ganjangɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lé, to jə̰i kɨ́ j'poli Lubə kɨ̀ takul Ndil-é, to jə̰i kɨ́ riɓa lə-ji to nam kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ, adɨ j'indəi mḛḛ-ji dɔ né-tɨ kɨ́ tò rɔ-ji-tɨ kin al. 4 Mą̰ kɨ̀ dɔ-m kàrè, lé m'a kində mḛḛ-m dɔ né-tɨ kɨ́ tò rɔ-m-tɨ tɔ.

Kinə dow-je madɨ d'oo d'adɨ 'lə-dé to tó-é kadɨ d'ində mḛḛ-dé dɔ né-tɨ kɨ́ tò rɔ-dé-tɨ lé, mą̰ rəmə 'lə-m mą̰ itə-dé ɓəy. 5 †Kdɔ d'ojɨ-m m'ra ndɔ jinə̰̀y joo ya d'ijə-m ganjangɨ, m'to gin ka Israyel, gin kojɨ-tɨ lə Benjamḛ, m'to Əbrə kɨ́ kojɨ kəy; 6 †kɨ́ sɔbɨ dɔ ndukun ə m'to Parisi, kɨ́ sɔbɨ dɔ rɔ tungə mḛḛ kullə-tɨ ə ndɔkɨ m'to njèkulə kəm njékəwną̰-je ndoo, ɓá kɨ́ sɔbɨ dɔ né ra kɨ́ njururu kàrè ta goto dɔ-m-tɨ rəm tɔ.

7 Ngà né-je kɨ́ ndɔkɨ m'oo kɨ né kɨ́ 'ngay kinlé, m'təl m'oo kɨ né kɨ́ kɔgɨ kare kdɔtalə Kristɨ. 8 Rəm ɓá gə kɨ́ m'gə Jeju Kristɨ majɨ kɨ 'Ɓaɓe lə-m lé, to né kɨ́ majɨ mbing adɨ né-je lay ya m'oo kɨ né kɨ́ kɔgɨ kare. M'iną̰ə né-je lay kɔgɨ kdɔ Kristɨ ə né-je lay ya m'oo kɨ dɔ ɓɨrɓɨtɨ bè, kdɔ kadɨ Kristɨ ɓá to nékingə-m rəm, 9 kadɨ nam kɨ́ m'nam kàdɨ̀-é-tɨ kinlé m'nam kɨ̀ takul né ra kɨ́ njururu lə-m kɨ́ to təl rɔ go ndukun-tɨ kin al, ngà kɨ̀ takul né ra kɨ́ njururu kɨ́ tò kɨ̀ takul kadmḛḛ Kristɨ, adɨ to né ra kɨ́ njururu kɨ́ i̱ rɔ Lubə-tɨ, ə ulə njirə dɔ kadmḛḛ-tɨ. 10 Né lay kɨ́ uwə mḛḛ-m to kadɨ m'gə Kristɨ; kadɨ m'gə tɔ́gɨ kɨ́ ḛ tɔsɨ-né ndəl ində-né lo tḛḛ rəm, kadɨ m'ingə-né siə kɔ̰̀-je liə rəm, ɓá kadɨ m'tanə̰ siə sar kadɨ

† **3:5** 3:5 a Rɔm 11:1; b Knj 23:6; 26:5 † **3:6** 3:6 Knj 8:3; 22:4; 26:9-11

m'oy-né gą koy liə, kdɔ kadɨ 11 ta kɨ́ rá-tɨ ya kàrè rəmə, m'tɔsɨ ndəl m'ində lo m'tęę tɔ.

Kąy ngɔdɨ kəm kɨ kete

12 To kingə ɓá m'ingə nédɔji lé ngá al rəm, to majɨ ɓá m'majɨ m'ɔr njutɨ ngá al rəm, ngà m'isɨ m'ąy ngɔdɨ lə-m kin kəm-m kɨ kete, kdɔ kadɨ m'ingə-né nédɔji lé, kdɔ mą kàrè Jeju Kristɨ ingə-m adɨ m'to liə tɔ. 13 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmęę, mą kɨ̀ dɔ-m ya kàrè m'ingə nédɔji lé al ya ɓəy. Ngà m'adɨ męę-m oy dɔ né-tɨ kɨ́ go-m-tɨ gogɨ ə m'adɨ kəm-m tò kɨ kete kdɔ né kɨ́ nɔ̨̃-m-tɨ. Né káre kɨ́ m'ra ən: 14 M'ąy ngɔdɨ kɨ lo-tɨ kɨ́ né kɨ́ m'ində nɔ̨̃-m-tɨ tò-tɨ lé, kdɔ kadɨ m'ingə-né nédɔji kɨ́ sɔbɨ dɔ ɓa kɨ́ dɔrą-tɨ kɨ́ Lubə ɓa-m kdɔ nam kɨ́ m'nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ. 15 Jąi lay ya kɨ́ j'toi dow-je kɨ́ j'tɔgi gangɨ lé, adi j'ɔwi kɨ̀ tagɨr kɨ́ bè kin ɓane; ə kinə né madɨ tò nɔ̨̃ɔ̨̃ ɓá tagɨr lə-si kɨ́ dɔ-tɨ ɔw natɨ al kàrè rəmə, né-é kinlé Lubə à tęę kɨ̀ dɔ-é kadɨ-si rəm tɔ. 16 Ngà kę ɓá lo kɨ́ j'reei 'tęęi-tɨ ngá kin lé, ri-ri ɓá ra né kàrè, adɨ j'ɔwi natɨ kəm-ji kɨ kete.

17 †Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmęę, 'ndaji kullə ra-m ə adi kəm-si tò kɨ go dę-tɨ kɨ́ panjiyə-dé to gą panjiyə kɨ́ ingəi rɔ-ji-tɨ kin ya. 18 Kdɔtalə dow-je ną̃ ya panjiyə-dé ɔsɨ ta kagdəsɨ lə Kristɨ. Ta kinlé, taá-taá ya m'idə-si ə ɓone kin ya kàrè m'təl m'pa kɨ̀ nɔ̨ kəm-m-tɨ ɓəy. 19 Dę lé ta tɔl ta-dé to tujɨ kɔgɨ ya ɗo; nékuso kɨ́ męę-dé-tɨ ya to lubə lə-dé; né kɨ́ ulə rɔsɔl dɔ-dé-tɨ kin ya ɓá dę d'adɨ to né riɓa lə-dé; tagɨr-je lə-dé tò kɨ dɔ né-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè ya par. 20 Ngà jąi lé, ɓe lə-ji to dɔrą-tɨ adɨ j'isi j'ngəbi Njèkajɨ-ji kɨ́ 'to 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ kɨ́ à kɨ̨-tɨ kdɔ ree 21 ə tógɨ kɨ́ ę ɔw-né kdɔ təl-né né-je lay gin tógɨ-é-tɨ kin ya à mbəl-né rɔ-ji kɨ́ dangɨ-tɨ kin kadɨ taną kɨ̀ rɔ-é kɨ́ to rɔ njèriɓa kin tɔ.

4

1 Gin-é kin ɓá sąi ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmęę kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, sąi kɨ́ ɓo təl koo-si ra-m, sąi kɨ́ 'toi gin rɔnəl lə-m kɨ̀ nédɔji lə-m, ąi-né gərərə bè ya kàdì 'Ɓaɓe-tɨ, sąi kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ.

Ndəji-je kɨ̀ ta dingəm-je kɨ́ gay-gay

2 M'ra ndoo ta Ebodi-tɨ kɨ̀ ta Sęntisɨ-tɨ kadɨ d'ɔw kɨ̀ tagɨr kɨ́ káre kdɔ nam kɨ́ 'nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ. 3 Ə i, madkullə lə-m kɨ́ njèra né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kɔgri ya, m'dəji-i kadɨ 'ra sə-dé adɨ mindɨ-dé usɨ go-ną-tɨ. Kdɔ 'to dené-je kɨ́ njéką dɔ-ji-m-tɨ ta rɔ-tɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ Poyta kɨ́ Majɨ, natɨ kɨ̀ Klemą kɨ̀ ndəgɨ madkullə-je lə-m kɨ́ ri-dé tò męę mbete* kiskəm-tɨ tɔ.

4 Ndɔ-je lay ya adi rɔ-si nəl-si kdɔ nam kɨ́ 'nami kàdì 'Ɓaɓe-tɨ kin. M'təl m'pa ya ɓəy, adi rɔ-si nəl-si. 5 Kadɨ dow-je lay ya 'gə sɔl lɔm lə-si. 'Ɓaɓe ą ngɔsi. 6 Adi męę-si ą kə́kə́kə́ kdɔ né madɨ al. Ngà męę né-je-tɨ lay ya 'pai ta kɨ̀ Lubə, 'nɔ̨i ta-é-tɨ, 'rai-é oiyo, ɓá indəi nédəji-je lə-si nɔ̨̃-é-tɨ. 7 Rəmə lapiya lə Lubə kɨ́ to lapiya kɨ́ itə négə-je lay kinlé à kąy ngangɨ né-je kɨ́ męę-si ndigɨ, kɨ̀ tagɨr-je lə-si kdɔ nam kɨ́ 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ.

8 Beɓa sąi ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmęę, kadɨ né lay kɨ́ to né kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kɨ̀ né kɨ́ asɨ pitɨ, kɨ̀ né kɨ́ njururu, kɨ̀ né kɨ́ aa njay, kɨ̀ né kɨ́ dow à pa ta kɨ́ majɨ dɔ-tɨ, kɨ̀ né kɨ́ tuwə ndigɨ dɔ-tɨ, kɨ̀ né kɨ́ majɨ rətɨ-rətɨ, kɨ̀ né

† **3:17** 3:17 1Kɔ 4:16; 11:1 * **4:3** 4:3 Mbete kiskəm lé to mbete kɨ́ rɔ Lubə-tɨ kɨ́ ri dow-je kɨ́ d'adɨ męę-dé Lubə tò-tɨ (Ntd 3:5).

kí asɨ gakɨ kadɨ dow pitɨ kinlé ɓá to né-je kí tò tagɨr-je-tɨ lə-si. 9 Né kí
m'ndó-si, né kí ingəi rɔ-m-tɨ, kì ta kí ooi ta-m-tɨ, né kí m'ra m'adɨ ooi
lé, 'rai-né kullə. Rəmə lapiya lə Lubə à nə̨y sə-si.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ oiyo kɨ́ Pol ra

10 Lokɨ m'oo kandɨ kilə kí iləi ká-m-tɨ ɓəy kinlé, m'ingə rɔnəl n̨ą̃ mę̃ę
nam-tɨ kí m'nam kàdì 'Ɓaɓe-tɨ. Sə̨i lé ɓo kilə ká-m-tɨ ra-si ya, ngà lo-é
ɓá ingəi al. 11 To ndoo né ɓá ra-m ɓá m'pa-né ta kinlé bè tin al. Kdɔ mą̃
m'ndó kisɨ kì mę̃ę kusɨ nangɨ mę̃ę né-je-tɨ lay. 12 M'gə kisɨ dan ndoo-tɨ
rəm, m'gə kisɨ dan majɨ-tɨ mburukɨ-mburukɨ rəm. Mę̃ę né-je-tɨ lay, kì
lo-je lay ya m'ndó adɨ lé m'ndan kàrè mą̃ kisɨ rəm, ɓo ra-m kàrè m'a
kisɨ rəm, dan majɨ-tɨ kí mburukɨ-mburukɨ kàrè m'a kisɨ rəm, ɓá dan
ndoo-tɨ kàrè m'a kisɨ rəm tɔ. 13 Né lay ya m'asɨ ra kì takul njèkadɨ-m
tɔ́gɨ.

14 Bè ya kàrè, majɨ kɨ majɨ kdɔ kɔ̨̃-je lə-m lé sə̨i ą̃i sə-m mę̃ę-é-
tɨ. 15 Lokɨ m'in̨ə dɔnangɨ Maseduwan, dɔkaglo-tɨ kí kilə mbę̃ Poyta
kí Majɨ tum-né gin-é dan-si-tɨ kinlé, sə̨i kí ɓebo Pilipɨ-tɨ rəmə 'gəi kí
njékəwną-je kí rangɨ kí ję̃ sə-dé-je j'ulə ji-ji j'adɨ-n̨ą̃ mę̃ę né-tɨ kí kadɨ
rəm, mę̃ę né-tɨ kí kingə rəm ya 'goto. To sə̨i ya kì kár-si ə́ 'rai né-é
kinlé. 16 ††Lokɨ m'isɨ mę̃ę ɓebo Tesalonikɨ-tɨ ɓəy ya sə̨i uləi kì né adi-mi
nja joo, kdɔ kadɨ m'ra-né né-je kí ndoo-é ra-m. 17 To kadkare kí ji-si-tɨ
ɓá m'isɨ m'sangɨ ɓá m'pa-né ta kinlé bè kdɔ al. Kullə-je kí 'rai 'rai lé
ɓá m'isɨ m'sangɨ kadɨ ingəi man-é dɔ-tɨ mburukɨ-mburukɨ. 18 Né-je lay
ya m'ingə adɨ m'isɨ dan majɨ-tɨ mburukɨ-mburukɨ. Lokɨ m'ingə né-je
kí uləi-né Epaproditɨ lé, m'isɨ ɗirə̀-tɨ kí mbaa sɔ. Né-je kinlé titɨ ubɨ kí
ətɨ majɨ kí to négugɨ né kí Lubə ndigɨ rəm, nəl-é rəm kin bè. 19 Ə né-je
lay kí ɔwi ndoo-é lé, Lubə lə-m kí to njènékingə kí riɓa-é tò kin ya à
kadɨ-si kdɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ. 20 Riɓa to 'lə Bɔbɨ-ji Lubə
ya kì dɔ ɓal-ɓal. Amę̃n!

Lapiya kɨ́ ra

21 'Rai lapiya njénam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ kí 'to njékaa njay-je lay adi-mi.
22 Ngankɔ̨̃-m-je kí njékadmę̃ę kí d'isɨ sə-m nè 'ra-si lapiya tɔ. Njékaa
njay-je lay ya 'ra-si lapiya ə kí boy n̨ą̃ to dę̃ kí mę̃ę kəy-tɨ lə Sejar, ngar
kí boy. 23 Kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ nə̨y sə-si.

---

† **4:16** 4:16 Knj 17:1 † **4:16** 4:16 2Kɔ 11:9

Mbete kí Pol ndàngɨ adɨ Kolosɨ-je
Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí Pol ndàngɨ adɨ Kolosɨ-je

Pol ą̃ dangay-tɨ, ə à to ɓebo Rɔm-tɨ je bè, ɓá ę̃ ndàngɨ-né mbete kin. Ę̃ ndàngɨ mbete kinlé adɨ njékadmę̃ę̃-je kí ɓebo Kolosɨ-tɨ ə idə-dé kadɨ d'ulə-né d'adɨ njékadmę̃ę̃-je kí ɓebo Laodise-tɨ kí to ɓebo kí tò mbɔ́-dé-tɨ kin tɔ. Pol ndàngɨ mbete kinlé kdɔ rɔ-né kì néndó kí ngɔm kí isɨ ɔ̃ ɓe dɔ njékadmę̃ę̃-je-tɨ kinlé, adɨ to néndó kí njirə-é tò dɔ nékoɓe-je-tɨ lə jipɨ-je, kì dɔ tagɨr-je-tɨ lə grɛkɨ-je. Ję̃ j'gə né-je kí mę̃ę̃ néndó-tɨ kinlé káre-káre lay al, ngà né kí boy n̨ą̃ lé, lokɨ Pol isɨ rɔ kì néndó kinlé, ę̃ ndàngɨ mbete kin tɔ́y-né Jeju Kristɨ rəm, tɔjɨ-né kí kulə dɔ gin tɔ́gɨ Kristɨ-tɨ to né kí majɨ.

Kı̨̃ lo kɔr-é-tɨ kí 1-2 lé, Pol tɔjɨ kí Kristɨ itə né-je lay rəm, taa njékadmę̃ę̃-je ilə-dé taá rəm. Beɓa Pol tɔjɨ njéndó mbete-je liə né kí to tó-é al kí tò mę̃ę̃ néndó-tɨ kí isɨ ɔ̃ ɓe dɔ-dé kinlé. Kı̨̃ lo kɔr-é-tɨ kí 3-4 lé, Pol ulə dingəm mę̃ę̃ njéndó mbete-je-tɨ liə kadɨ panjiyə-dé ɔw natɨ kì ta-je kí tɔgrɔ-tɨ kí sɔbɨ dɔ Kristɨ, dow kí Lubə mbətɨ-é. Kdɔ Kristɨ oy kdɔ ta lə-dé, adɨ dę̃ d'a kiı̨̃nə panjiyə-dé kí low kɔgɨ; ə Kristɨ tɔsɨ ndəl ində lo tę̃ę̃, adɨ dę̃ d'a kisɨ kəm kì takul-é rəm, kì kdɔ ta liə rəm.

Pol lé, ę̃ ya kì dɔ-é ɔw oo ɓebo Kolosɨ al. Dɔmajɨ ə à to Epaprasɨ kí ində gin njékəwną̃-je kí Kolosɨ kin ɓá ɔr poy gangɨ kisɨ-dé adɨ Pol. Tokɨ né kí Pol ndàngɨ mbete kin dɔkaglo-tɨ kí káre-rè kí ę̃ ndàngɨ-né mbete lə Epɛjɨ-je, kì 'lə Pilemɔ̃ ɓá ulə-né Tisikɨ ɓá Onejim dan-é-né kin bè (4:7-9).

Lapiya kì oiyo kí ra-ną̃
Epɛ 1:15-19; Plp 1:3-6; 1Te 1:2-4

1 Mą̃ Pol kí m'to njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ kì mę̃ę̃ndigɨ lə Lubə, ję̃ kì Timote kí to ngonkɔ̃-ji kí njèkadmę̃ę̃ j'isɨ natɨ ɓá m'ndàngɨ mbete kin, 2 m'adɨ-si sə̃i ngankɔ̃-ji-je kí isi ɓebo Kolosɨ-tɨ kí 'toi njékaa njay-je, kì njékı̨̃ dɔ ndi-si-tɨ mę̃ę̃ nam-tɨ kí 'nami kàdì Kristɨ-tɨ. Kadɨ ramajɨ kì lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə nı̨̃y sə-si. 3 Ndɔ-je lay ya j'pa ta kì Lubə kí Bɔbɨ 'Baɓe lə-ji Jeju Kristɨ kdɔ ta lə-si ə j'ra-é-né oiyo. 4 Kdɔ j'oo poy kadɨ kí adi mę̃ę̃-si Jeju Kristɨ rəm, ndigɨ kí 'ndigi njékaa njay-je lay rəm. 5 Sə̃i 'rai bè kdɔ nékində mę̃ę̃ dɔ-tɨ kí tò ngəbɨ-si dɔrą̃-tɨ, kí sə̃i 'gəi kete kì takul ta kí tɔgrɔ-tɨ kí to Poyta kí Majɨ kin. 6 Poyta kí Majɨ kí tę̃ę̃ rɔ-si-tɨ kinlé, lo lay kí dɔnangɨ-tɨ nè kí tę̃ę̃-tɨ lé kandɨ-é tò rəm, ɔw kɨ kete-kete rəm; bè ya tɔ ə́ tò-né rɔ-si-tɨ ndɔ-é-tɨ nu̱ kí sə̃i 'taai-né ta-é rəm, 'gəi-né ramajɨ lə Lubə gə kí tɔgrɔ-tɨ, 7 †kì takul néndó-je kí ingəi rɔ madkullə-tɨ lə-ji Epaprasɨ kí j'ində-é dan kəm-ji-tɨ; ę̃ to ngonnjèkullə lə Kristɨ ə to njèkı̨̃ dɔ ndi-é-tɨ kí isɨ ra kullə dan-si-tɨ; 8 ę̃ ɓá idə-ji ta lə ndigɨ dow-je kí Ndil kí aa njay adɨ tò mę̃ę̃-si-tɨ.

† **1:7** 1:7 Kol 4:12; Plm 1:23

Kasɨ gakɨ lə Kristɨ
Plp 1:9-11

9 Gin-é kin ɓá jɛ̨ kàrè, mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-tɨ nu̱ kí j'oo-né ta lə-si lé, j'iṇə ta
pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-si al. Jɛ̨ 'dəji-é kadɨ adɨ Ndil kí aa njay adɨ-si
gosɨ kɨ̀ négə kí asɨ gakɨ kadɨ 'gəi-né mɛ̨ɛ̨ndigɨ liə gə kí tɔgrɔ-tɨ. 10 Kadɨ
panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je lə 'Ɓaɓe ə kadɨ nəl-é mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay
rəm, kadɨ kullə-je lay kí majɨ-majɨ ɓá to kandɨ-si rəm, ɓá kadɨ ɔwi kɨ
kete-kete mɛ̨ɛ̨ gə Lubə-tɨ rəm tɔ. 11 Kadɨ 'təli dow-je kí tɔ́gɨ-si tò mɛ̨ɛ̨
né-je-tɨ lay kɨ̀ takul tɔ́gɨ-é kí riɓa-é ṇą kin, kdɔ kadɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay ya
uwəi rɔ-si ngą rəm, iləi mɛ̨ɛ̨-si dɔ madɨ-é-tɨ rəm. 12 Bɔbɨ-ji Lubə kí adɨ
asi gakɨ kadɨ ingəi nékugə dɔji kí lo kí ndógɨ-tɨ natɨ kɨ̀ njékaa njay-je lé,
kadɨ 'rai-é oiyo kɨ̀ rɔnəl. 13 Ɛ̨ ɔr-ji gin tɔ́gɨ-tɨ lə londul* ə ɔw sə-ji kɔ̨ɓe-tɨ
lə Ngon-é kí ində-é dan kəm-é-tɨ. 14 †Ngon-é lé ɓá to njètaa-ji kilə-ji taá
rəm, njèkiṇə go majal-je lə-ji kɔgɨ rəm. 15 Ɛ̨ to takəm Lubə kí dow oo-é
kɨ̀ kəm-é al rəm, to ngon dɔdər dan nékində-je-tɨ lay rəm. 16 Kdɔ kəm
rəbɨ kí rɔ-é-tɨ ɓá Lubə ində-né né-je lay kí dɔrą̨-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ-tɨ, né-je
kí j'oo kɨ̀ kəm-ji kɨ̀ né-je kí j'oo kɨ̀ kəm-ji al, kalikɔ̨ɓe-je, kɨ̀ kɔ̨ɓe-je, kɨ̀
njékɔ̨ɓe-je, kɨ̀ njétɔ́gɨ-je. Né-je lay ya Lubə ində kɨ̀ kəm rəbɨ kí rɔ-é-tɨ ə
ɛ̨ ində adɨ-é. 17 Ɛ̨ isɨ kete nɔ̨̀ né-je-tɨ lay ə né-je lay tò kɨ̀ takul-é. 18 †Ɛ̨ to
dɔ ə njékəwną̨-je 'to kubru rɔ-é. To kulə gin né rəm, to kí dɔsą̨y kí tɔsɨ
ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan dow-je-tɨ kí d'oy rəm, kdɔ kadɨ ɛ̨ ya to kí dɔsą̨y
mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay. 19 Kdɔtalə nəl Lubə kadɨ n'isɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ n'taa mɛ̨ɛ̨-é
pəl-pəl 20 †ə kadɨ kɨ̀ takul-é ɓá n'ɛ̀ Lubə n'ulə-né nojɨ natɨ kɨ̀ né-je kí
dɔnangɨ-tɨ rəm, kɨ̀ né-je kí dɔrą̨-tɨ rəm, kdɔ kadɨ lapiya tò kɨ̀ takul-é
rəm, kɨ̀ takul məsɨ-é kí ą̨y dɔ kagdəsɨ-tɨ rəm. 21 Ə są̨i kí kete tagɨr-je
lə-si kɨ̀ kullə ra-si-je kí majal ra adɨ 'toi mba-je rəm, 'toi njéba-je lə
Lubə rəm lé, 22 ngɔsnè ɛ̨ ulə nojɨ natɨ sə-si kɨ̀ takul Ngon-é kí təl rɔ-é
dow-tɨ ree oy, kdɔ kadɨ 'tɛ̨ɛ̨i-né nɔ̨̀-é-tɨ kɨ̀ rɔ-si kí aa njay kí né kí majɨ
al goto-tɨ rəm, ɓá kadɨ ta goto-né dɔ-si-tɨ rəm tɔ. 23 Ngà ką̨ ɓá ą̨i njángɨ
dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ ə adi njirə-si ngą̨ nangɨ, ą̨i lo ką̨-si-tɨ gərərə kadɨ dow
ɔr-si ɔw sə-si są̨y kɨ̀ nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ kí ta-é tò mɛ̨ɛ̨ Poyta kí Majɨ-tɨ
kí ooi kin al. Poyta kí Majɨ kí d'ilə mbɛ̨-é d'adɨ dow-je lay dɔnangɨ-tɨ
nè kinlé ɓá, mą̨ Pol m'təl ngonnjèkullə-é.

Kullə-je kɨ̀ rɔ-je lə Pol
Epɛ 3:1-13; 1Kɔ 2:7-13

24 Kí ɓone bè kinlé, m'ra rɔnəl kdɔ kɔ̨̀-je kí m'ingə kdɔ ta lə-si ə kɔ̨̀-je
kí kingə kdɔ Kristɨ lé, mą̨ m'tɔl ta ɛ̨ kí sɔbɨ dɔ-m kdɔ ta lə njékəwną̨-je
kí 'to kubru rɔ Kristɨ. 25 Njékəwną̨-je lé ɓá mą̨ m'təl ngonnjèkullə lə-
dé. Lubə ində-m kdɔ kadɨ m'idə-si ta liə lay tingə. 26 Beɓa né kí tò lo
ɓɔyɔ-é-tɨ kaglo-je-tɨ lay kí kete, adɨ dow-je lay kí kete 'gə al lé, ngɔsnè
kin Lubə tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é adɨ njékaa njay-je liə, 27 kí ɛ̨ ndigɨ kadɨ 'gə kí né
kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ ɓá n'tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é dan dow-je-tɨ kí 'to jipɨ-je al kinlé, to
né kí riɓa-é ṇą̨; né-é kinlé to kisɨ kí Kristɨ isɨ mɛ̨ɛ̨-si-tɨ, adɨ to riɓa kí
to nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ. 28 Ɛ̨ ɓá jɛ̨ j'ilə mbɛ̨ ta liə j'ndəji-né dow-je lay
rəm, j'ndó-né né dow-je lay rəm kɨ̀ gosɨ ya lay, kdɔ kadɨ j'adɨ dow-je
lay 'majɨ d'ɔr njutɨ mɛ̨ɛ̨ nam-tɨ kí 'nam kàdì Kristɨ-tɨ. 29 Gin-é kin ɓá

* **1:13** 1:13 Ta kinlé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to: Ɛ̨ ɔr-ji kɔgɨ gin tɔ́gɨ-tɨ lə Sú kí njèkɔ̨ɓe lo kí ndul-tɨ. † **1:14** 1:14 Epɛ 1:7 † **1:18** 1:18 Epɛ 1:22,23 † **1:20** 1:20 Epɛ 2:16

m'ra-né kullə m'ɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ ə m'rɔ-né kɨ̀ takul tɔ́gɨ-é kɨ́ isɨ ra kullə mɛ̨̃ɛ̨̃-m-tɨ ṇ̃ą̃.

2

Ta ɔ̃ mɛ̨̃ɛ̨̃ Pol kdɔ kadmɛ̨̃ɛ̨̃ lə njékəwnąʼ-je kɨ́ Kolosɨ

1 Kdɔ, m'ndigɨ kadɨ 'gəi rɔ kɨ́ ngą̃ kɨ́ m'isɨ m'rɔ kdɔ ta lə-si rəm, kdɔ
ta lə dɛ̨̃ kɨ́ ɓebo Laodise-tɨ rəm, ɓá kdɔ ta lə dɛ̨̃ lay kɨ́ d'oo dajɨ rɔ-m
nja káre al rəm, 2 kdɔ kadɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé sɔl, kadɨ d'ində rɔ-dé natɨ kɨ̀ takul
ndignąʼ ə kadɨ négə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ asɨ-dé nakɨ-nakɨ kadɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé ndakąʼy,
kdɔ kadɨ 'gə-né né kɨ́ Lubə ɓɔyɔ ɓá tɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ̀ dɔ-é, adɨ to Kristɨ, 3 kɨ́ gosɨ
kɨ̀ négə kɨ́ to né-je kɨ́ gatɨ-é ṇ̃ą̃ kinlé lay ya tokɨ ɓɔyɔ rɔ-é-tɨ*.

Ndəjɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm

4 M'idə-si ta-je kin bè kdɔ kadɨ dow ədɨ-si kɨ̀ ta-je kɨ́ nəl-nəl al. 5 Kdɔ
lé dajɨ rɔ-m goto sə-si kàrè, mɛ̨̃ɛ̨̃-m tò dɔ-si-tɨ. Lokɨ m'oo né-je kɨ́ isɨ
njiyə kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é dan-si-tɨ rəm, m'oo poy kuwə rɔ ngą̃ lə-si mɛ̨̃ɛ̨̃
kadmɛ̨̃ɛ̨̃ Kristɨ-tɨ rəm lé, rɔ-m nəl-m. 6 Ə̃n ɔ́, titɨ kɨ́ adi-né mɛ̨̃ɛ̨̃-si 'Baɓe
Jeju Kristɨ lé, adi panjiyə-si ɔw natɨ kɨ̀ panjiyə-é; 7 uləi njirə-si rɔ-é-tɨ ə
'tɔgi-né kɨ kete-kete rəm, ąʼi lo kąʼ-si-tɨ gərərə dɔ nam-tɨ kɨ́ 'nami kàdɨ̀-
é-tɨ ə ąʼi dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ gangɨ-é-tɨ kɨ́ 'ndó-si-né ə 'rai Lubə oiyo ṇ̃ą̃. 8 Ooi
go rɔ-si majɨ kadɨ dow ədɨ-si kɨ̀ négə lə dow-je al rəm, ɓá takədɨ-je
kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃ wəy kare kɨ́ go néndó-je-tɨ lə dow-je, kɨ́ to ngan néndó-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ ɓɨ to néndó-je lə Kristɨ al kinlé, adi dow ədɨ-si-né al rəm
tɔ. 9 Kdɔtalə Kristɨ lé, né kɨ́ rɔ Lubə-tɨ ya tò rɔ-é-tɨ ɓikti lay. 10 Ə sąʼi
lé, nam kɨ́ 'nami kàdì Kristɨ-tɨ kɨ́ to kɨ́ 'boy dɔ kɔ̃ɓe-je-tɨ lay rəm, dɔ
tɔ́gɨ-je-tɨ lay rəm lé, né-je kɨ́ rɔ-é-tɨ lay ya tò rɔ-si-tɨ tɔ. 11 Nam kɨ́ 'nami
kàdɨ̀-é-tɨ lé, d'ijə-si ganjangɨ kɨ́ to ganjangɨ kɨ́ dow ijə kɨ̀ ji-é al; adɨ to
kɔr né-je lay kɨ́ dajɨ rɔ dow ndigɨ kin kɔgɨ; ɛ̨ ɓá to ganjangɨ lə Kristɨ
lé. 12 †'Dubɨ-si natɨ kɨ̀ Kristɨ kɨ̀ takul batɛ̨̃m, ə nam kɨ́ 'nami kàdɨ̀-é-tɨ
lé, sąʼi 'tɔsi ndəli natɨ siə kɨ̀ takul kadɨ kɨ́ adi mɛ̨̃ɛ̨̃-si kɨ́ tɔ́gɨ lə Lubə ɓá
adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ɛ̨̃ dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy kin. 13 †Sąʼi lé, ndɔkɨ
oyi koy kullə ra-si-je kɨ́ majɨ al rəm, koy kijə kɨ́ d'ijə-si ganjangɨ al rəm,
ya Lubə təl-si adɨ isi kəm natɨ kɨ̀ Kristɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kiṇ̃ə kɨ́ iṇ̃ə go
majal-je lə-ji lay kɔgɨ; 14 †mbete kɨ́ 'ndàngɨ 'gangɨ-né ta dɔ-ji-tɨ lé, Lubə
bujuru kɔgɨ; ɛ̨ ɓá to mbete kɨ́ njèkɔr gin kaldɔta-je lə-ji; mbete-é kinlé
ɓá Lubə ɓə-é kagdəsɨ-tɨ bujuru-é kɔgɨ; 15 Lubə taa tɔ́gɨ ndil-je kɨ́ majɨ
al kɨ̀ njétɔ́gɨ-je, tətɨ-dé rɔ kɨ̀ takul koy Ngon-é kagdəsɨ-tɨ, ulə rɔsɔl dɔ-
dé-tɨ takəm kosɨ dow-je-tɨ. 16 †Ə̃n ɔ́, adi dow gangta dɔ-si-tɨ kdɔtalə né
kɨ́ usoi əse né kɨ́ ąʼyi al rəm, ɓá kdɔtalə ra nąʼy əse nąʼy kɨ́ ubə sigɨ al
rəm, ɓá kdɔtalə ndɔ taakoo lə jipɨ-je al rəm. 17 Né-je lay kinlé to ndil
né-je kɨ́ à ree kɨ ree ɓəy, ngà ɛ̨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lé, to kɨ́ 'lə Kristɨ. 18 Adi dow
kɨ́ njèpole malayka-je ə ra rɔ-é kɨ njèsɔl dɔ-é taa nédɔji ngɔdɨ kɨ́ ąʼyi
kin al. Dow kɨ́ bè kinlé, to dow kɨ́ njèkində kəm-é go nɨ̨-je-tɨ; tagɨr-je
liə kɨ́ to tagɨr lə dow adɨ-é ində kàdɨ̀-é kində kɨ́ go tagɨr-tɨ lə dow-je.
19 †Dowbé-je lé, 'nam kàdì Kristɨ-tɨ al. Kristɨ lé to dɔ, ə njékəwnąʼ-je 'to
kuburu rɔ-é; kɨ̀ takul-é ɓá singə-je 'tur-né ta-nąʼ-tɨ ə njirə-je 'tɔ́-dé-né

---

* **2:3** 2:3 1Kɔ 1:24-31 † **2:12** 2:12 Rɔm 6:4 † **2:13** 2:13 Epɛ 2:1-5 † **2:14** 2:14 Epɛ 2:15
† **2:16** 2:16 Rɔm 14:1-6 † **2:19** 2:19 Epɛ 4:16

natɨ majɨ kin, ə 'tɔgɨ tɔgɨ kɨ́ ị̃ rɔ Lubə-tɨ. 20 Kinə sə̨i oyi kɨ̀ Kristɨ natɨ
mẹ̃ẹ̃ ngan néndó-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè rəmə, kdɔ ri ɓá sə̨i rai titɨ né kɨ́
isi dɔnangɨ-tɨ nè bè ɓəy, adɨ adi d'ində ndukun-je dɔ-si-tɨ 'pane: 21 'Un
al! 'Nạ̃ al! Ɔdɨ rɔ ji-i-tɨ al! 22 Né-je lay kinlé tò kdɔ kadɨ kullə ya tokɨ
ra-né ə tujɨ kɔgɨ ya al wa? To ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ndukun-je, kɨ̀ néndó lə
dow-je. 23 Tɔgrɔ ya, néndó-je kinlé, kinə 'oo majɨ rəmə, ra rɔ-é kɨ gosɨ
bè; kdɔ tɔjɨ pole Lubə kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ndigɨ rəm, kɨ̀ sɔl dɔ rəm, kɨ̀ kində dɔ rɔ-tɨ
rəm, ngà néndó-je kinlé riɓa-é goto, tò kdɔ rɔnəl lə dow ya par.

3

Kiskəm kɨ́ sigɨ kɨ̀ Kristɨ
Plp 3:18-21; 1Jạ̃ 3:1-3; Epɛ 5:3-20; 4:17-21

1 Beɓa kinə sə̨i 'tɔsi 'ndəli natɨ kɨ̀ Kristɨ rəmə, 'sangi né-je kɨ́ taá,
lo-tɨ kɨ́ Kristɨ isɨ-tɨ dɔ jikɔl Lubə-tɨ. 2 'Gɨri ta dɔ né-je-tɨ kɨ́ taá ɓɨ gɨri
ta dɔ né-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè al. 3 Kdɔtalə sə̨i 'toi kɨ dow-je kɨ́ d'oy
bè ə kiskəm lə-si tokɨ ɓɔyɔ natɨ kɨ̀ Kristɨ rɔ Lubə-tɨ. 4 Lokɨ Kristɨ kɨ́ to
kiskəm lə-si à tẹ̃ẹ̃ kɔy lé, sə̨i kàrè a tẹ̃ẹ̃i siə natɨ dan riɓa-tɨ tɔ. 5 Ə̃n ə́
né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè kɨ́ to kaya-je, kɨ̀ né ra kɨ́ tò n̜ẹ̃-je, kɨ̀ ɓo né-je kɨ́
majɨ al-je kɨ̀ kạ̃y ngɔdɨ go-tɨ-je, kɨ̀ kəmnda kɨ́ to pole magɨ-je kinlé, 'tɔri
kɔgɨ rɔ-si-tɨ. 6 Né-é-je kinlé ɓá wɔngɨ lə Lubə isɨ ree-né dɔ njédɔngạ̃-
je-tɨ. 7 Né kin ɓá to panjiyə-si kɨ́ kete, lokɨ isi-né dan majal-tɨ. 8 Ngà kɨ́
ngɔsnè-tɨ kinlé, sə̨i kàrè, ɔri né-je kinlé kɔgɨ rɔ-si-tɨ: adɨ to wɔngɨ, kɨ̀
rɔkatɨ kanạ̃nạ̃, kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ndul, kɨ̀ kulə ta ndil dow-tɨ, kɨ̀ ta-je kɨ́ tò rɔsɔl
kɨ́ tẹ̃ẹ̃ ta-si-tɨ.* 9 †Sə̨i kɨ́ 'tɔri panjiyə kɨ́ low kɨ̀ kullə ra-é-je kɔgɨ rɔ-si-tɨ
lé, ədi-nạ̃ al. 10 †Sə̨i 'təli dow-je kɨ́ sigɨ kɨ́ Lubə isɨ mbəl-si ndɔ-é ndɔ-é
kadɨ 'toi takəm-é ẹ̃ kɨ́ Njèra-si kdɔ kadɨ 'gəi-é-né majɨ. 11 Grɛkɨ kɨ̀ Jipɨ
goto, dow kɨ́ d'ijə-é ganjangɨ kɨ̀ dow kɨ́ d'ijə-é ganjangɨ al goto, mba kɨ̀
njèkəmtẹ̃ẹ̃ al goto, dow kɨ́ to ɓə kɨ̀ ɓə al goto; ngà Kristɨ ya to né-je lay
rəm, ạ̃ mẹ̃ẹ̃ né-je-tɨ lay rəm. 12 †Beɓa titɨ kɨ́ Lubə mbətɨ-si-né adɨ-si aai
njay rəm, ində-si-né dan kəm-é-tɨ rəm kinlé, adi ta ɔ̃ mẹ̃ẹ̃-si kdɔ dow-
je rəm, adi ramajɨ, kɨ̀ sɔldɔ, kɨ̀ sɔl lɔm-lɔm, kɨ̀ mẹ̃ẹ̃ kɨ́ kilə dɔ madɨ-é-tɨ
tò rɔ-si-tɨ tɔ. 13 †Isi dɔ-tɨ kɨ̀ nạ̃, 'rai majɨ kɨ̀ nạ̃; kinə dow ɔw kɨ̀ ta kɨ̀
madɨ-é rəmə, ị̃nə̨i go kɔgɨ adi-nạ̃, titɨ kɨ́ Kristɨ ra sə-si majɨ ɓá ị̃nə-né
go kɔgɨ adɨ-si kin bè tɔ. 14 Ngà né kɨ́ boy n̜ạ̃ lé, adi ndigɨ dow-je uwə
mẹ̃ẹ̃-si. Ndigɨ dow-je kinlé ɓá to kulə kɨ́ à tɔ̃́-si natɨ kadɨ 'maji ɔri njutɨ.
15 Lapiya lə Kristɨ, kɨ́ Lubə ɓa-si-né kdɔ kadɨ 'təli-né dajɨ rɔ kɨ́ káre-rè
kinlé, kadɨ ɔ̃ ɓé mẹ̃ẹ̃-si-tɨ. 'Rai oiyo Lubə. 16 †Kadɨ ta lə Kristɨ ra ɓe
mẹ̃ẹ̃-si-tɨ kɨ̀ né-je kɨ́ maji-majɨ kɨ́ titɨ lay, 'ndói-nạ̃ né ə ndəji-nạ̃ kɨ̀ gosɨ-é
gosɨ-é, kɨ̀ pa-je, kɨ̀ pa kɔsgajɨ-je, kɨ̀ pa-je kɨ́ gay-gay kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay
ində ta-si-tɨ; 'tɔ́yi Lubə kɨ̀ mẹ̃ẹ̃-si kɨ̀ káre-rè kɨ̀ pa-je kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay
ində ta-si-tɨ 'rai-é-né oiyo. 17 Né-je lay ya kɨ́ a rai, adɨ tò ta əse kullə
kàrè rəmə, 'rai kɨ̀ ri 'Ɓaɓe Jeju ə 'rai-né oiyo Bɔbɨ-ji Lubə kɨ̀ takul-é.

Kisɨ-nạ̃ lə njékadmẹ̃ẹ̃-je mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ
Epɛ 5:22-33; 6:1-9; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

---

* **3:8** 3:8 Epɛ 4:31 † **3:9** 3:9 Epɛ 4:22 † **3:10** 3:10 Epɛ 4:24 † **3:12** 3:12 Epɛ 4:2 † **3:13** 3:13 Epɛ 4:32 † **3:16** 3:16 Epɛ 5:19,20

18 †Sa̰i dené-je, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə ngɔbɨ-si-je; ę ɓá to né kɨ́ tuwə
ra nɔ̰ 'Ɓaɓe-tɨ. 19 †Sa̰i dingəm-je, 'ndigi ne-si-je, ɓɨ adi rɔ-si atɨ-si dɔ-
dé-tɨ al. 20 †Sa̰i ngan-je, 'təli rɔ-si go ta-tɨ lə njékojɨ-si-je mę̰ę̰ né-je-tɨ
lay, kdɔ ę ɓá to né kɨ́ nəl 'Ɓaɓe. 21 †Sa̰i bɔbɨ ngan-je, 'rai ngan-si-je
adɨ wɔngɨ ra-dé al, nè mę̰ę̰-dé à tujɨ. 22 †Sa̰i ɓə-je, mę̰ę̰ né-je-tɨ lay ya
'təli rɔ-si go ta-tɨ lə dow-je kɨ́ 'to 'ɓa-si-je. 'Rai bè takəm-dé-tɨ par al
rəm, ɓá kdɔ nəl-né dow-je par al rəm, ngà kadɨ 'rai kɨ̀ mę̰ę̰nda ka̰y
mę̰ę̰ ɓəl 'Ɓaɓe-tɨ. 23 Kullə-je lay kɨ́ isi 'rai lé, 'rai kɨ̀ mę̰ę̰nda ka̰y titɨ
kullə lə 'Ɓaɓe bè ɓɨ titɨ kullə lə dow-je al 24 ə kadɨ 'gəi kɨ́ 'Ɓaɓe à kadɨ-
si nékugə dɔji kɨ́ ę uwə dɔ-é kdɔ-si. 'Rai kullə adi Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe.
25 †Kdɔ njèra né kɨ́ njururu al lé, à təti kandɨ né ra kɨ́ njururu al liə lé
ya tɔ, kdɔ Lubə lé kɔrkəm dow goto rɔ-é-tɨ.

4

1 †Sa̰i 'ɓa ɓə-je, ɓə-je lə-si lé, 'rai sə-dé né kɨ́ njururu rəm, 'rai kɨ̀
kɔrkəm-na̰ al rəm, ə kadɨ 'gəi kɨ́ sa̰i ya kàrè 'Ba-si isɨ dɔra̰-tɨ nɔ̰ɔ̰ tɔ.

Ndəji-je kɨ̀ lapiya-je
Epɛ 6:18-20; 5:14-17

2 Uwəi rɔ-si nga̰ mę̰ę̰ ta-tɨ kɨ́ pa kɨ̀ Lubə, isi kəm mę̰ę̰-é-tɨ ə 'rai-né
oiyo Lubə. 3 'Pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-ji tɔ; kadɨ Lubə tę̰ę̰ tarəbɨ kilə mbę̰
Poyta kɨ́ Majɨ nɔ̰-ji-tɨ, kdɔ kadɨ m'pa ta lə Kristɨ kɨ́ to ta kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ,
kɨ́ ta-é ɓá d'ilə-m-né sil kinlé 4 ə kadɨ m'pa ta-é aa yə́rə́rə́ titɨ kɨ́ tò kadɨ
m'pa-né lé ya. 5 †Indəi kəmkaa dɔ panjiyə-si-tɨ kɨ rɔ njékadmę̰ę̰ al-je-
tɨ. Ina̰i dɔkaglo adi dəə kɔgɨ kare al. 6 Kadɨ ta-je lə-si lay ya to ta-je
kɨ́ majɨ-majɨ tokɨ né kɨ́ katɨ tò-tɨ bè, kdɔ kadɨ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ dəji-si ta
rəmə, 'gəi lo kiləi-é-tɨ. 7 ††Tisikɨ kɨ́ to ngonkɔ̰-m kɨ́ m'ində-é dan kəm-
m-tɨ rəm, to ngonnjèkullə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lə 'Ɓaɓe rəm, ɓá to madkullə lə-m
mę̰ę̰ kullə-tɨ lə 'Ɓaɓe rəm kin ya à kɔr-si poy né-je lay kɨ́ sɔbɨ dɔ-m.
8 Gin-é kin ɓá m'ulə-é-né rɔ-si-tɨ bè, kdɔ kadɨ 'gəi-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kisɨ-ji
nè kin rəm, ɓá kadɨ ɔw sɔl mę̰ę̰-si rəm tɔ. 9 †M'ulə-é natɨ kɨ̀ Onejim kɨ́
to njèka̰ dɔ ndi-é-tɨ kɨ́ to ngonkɔ̰-m kɨ́ m'ində-é dan kəm-m-tɨ, ę to kɨ́
dan-si-tɨ. Dę̰ d'a kɔr-si poy né-je lay kɨ́ dəə nè. 10 †Aristarkɨ kɨ́ to madɨ
dangay lə-m ra-si lapiya, ɓá Markɨ kɨ́ to nojɨ Barnabasɨ ra-si lapiya tɔ.
Ę̰ lé m'un ndu m'adɨ-si kdɔ ta liə ngá; kinə tę̰ę̰ rɔ-si-tɨ rəmə, uwəi-é
rɔ-si-tɨ majɨ. 11 Jeju kɨ́ 'ɓa-é Justusɨ kin ra-si lapiya tɔ. Dan jipɨ-je-tɨ
kɨ́ nè lé, dę̰ kin ya par ɓá 'ra sə-m kullə kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔ̰ɓe lə Lubə, dę̰
ɓá 'to njésɔl mę̰ę̰-m-je. 12 †Epaprasɨ kɨ́ to kɨ́ dan-si-tɨ, ra-si lapiya. Ę̰
to ngonnjèkullə lə Jeju Kristɨ, kɨ́ ina̰ ta rɔ kdɔ ta lə-si al, mę̰ę̰ ta-tɨ kɨ́
pa kɨ̀ Lubə, kdɔ kadɨ asi gakɨ rəm, kadɨ 'gəi-né né kɨ́ mę̰ę̰ Lubə ndigɨ
majɨ ə a̰i-né gərərə. 13 M'pa ta kɨ́ dɔ-é-tɨ bè kdɔ ę adɨ rɔ-é kɔ̰ na̰ kdɔ
ta lə-si rəm, kdɔ dę̰ kɨ́ Laodise rəm, ɓá kdɔ dę̰ kɨ́ Iyerapolisɨ-tɨ rəm
tɔ. 14 †Dɔktur Lukɨ kɨ́ m'ində-é dan kəm-m-tɨ ra-si lapiya, ɓá Demasɨ

---

† **3:18** 3:18 Epɛ 5:22; 1Pi 3:1 † **3:19** 3:19 Epɛ 5:25; 1Pi 3:7 † **3:20** 3:20 Epɛ 6:1 † **3:21** 3:21 Epɛ 6:4 † **3:22** 3:22 Epɛ 6:5-8 † **3:25** 3:25 Epɛ 6:9 † **4:1** 4:1 Epɛ 6:9 † **4:5** 4:5 Epɛ 5:16 † **4:7** 4:7 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † **4:7** 4:7 Epɛ 6:21,22 † **4:9** 4:9 Plm 1:10-12 † **4:10** 4:10 a Knj 19:29; 27:2; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39 † **4:12** 4:12 Kol 1:7; Plm 1:23 † **4:14** 4:14 a 2Ti 4:11; Plm 1:24; b 2Ti 4:10; Plm 1:24

kàrè ra-si lapiya rəm tɔ. 15 'Rai lapiya ngankɔ̰-ji-je kɨ́ njékadmɛ̰ɛ̰-je kɨ́
d'isɨ Laodise rəm, ɓá 'rai lapiya Nimpa kɨ̀ njékəwnɑ̰-je kɨ́ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ
liə rəm tɔ. 16 Lokɨ sə̰i 'ndói mbete kin dan-si-tɨ rəmə, 'rai lay kadɨ tokɨ
ndó dan njékəwnɑ̰-je-tɨ kɨ́ Laodise tɔ, ə sə̰i kàrè kadɨ 'ndói mbete kɨ́ à
kɨ̰ Laodise ree rɔ-si-tɨ tɔ. 17 †Idəi Arsipɨ kadɨ tɔsɨ kəm-é dɔ kullə-tɨ kɨ́
ingə rɔ 'Baɓe-tɨ kin, kdɔ kadɨ ra kullə-é majɨ. 18 Mɑ̰ Pol ya m'ndàngɨ
kɨ̀ ji-m m'panè lapiya lə-si. Adi mɛ̰ɛ̰-si ole dɔ sil-tɨ lə-m. Kadɨ ramajɨ lə
Lubə nɑ̰̀y sə-si!

† **4:17** 4:17 Plm 1:2

Mbete kí dɔsa̰y kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsa̰y kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Pol ndàngi mbete kin kdɔ kulə-né dingəm mẹ̰ẹ̰ njékadmẹ̰ẹ̰-je-ti kí Tesaloniki rəm, kdɔ mbusi-né nja-dé rəm. Ɓebo Tesaloniki lé to ɓebo kí dɔnangi Maseduwan-ti, kɔ̰ɓe-ti lə dow-je kí Rɔm, kəl lo kí taá-ti lə grɛki-je. Mẹ̰ẹ̰ Mbete kullə-ti lə njékɔwkulə-je kí 17:1-10 lé, 'ndàngi-ti kí Pol-je kì madkullə-je liə d'ilə mbẹ̰ Poyta kí Maji ɓebo Tesaloniki-ti, 'ndàngi-ti kí jipi-je, kì jipi al-je d'adi mẹ̰ẹ̰-dé Jeju Kristi rəm. Go-ti, jipi-je kí d'adi mẹ̰ẹ̰-dé Jeju al d'ɔsi ta Pol kdɔ kullə liə kí ẹ̰ ra kinlé, adi dẹ̰ kì madkullə-je liə 'tẹ̰ẹ̰ mẹ̰ẹ̰ ɓebo-ti ndɔɔ d'a̰y-na̰. Ə go-ti, loki 'ree 'tẹ̰ẹ̰ ɓebo Kɔrẹ̰nti-ti rəmə, mẹ̰ẹ̰ Pol a̰ kə́kə́kə́ kdɔ njékadi mẹ̰ẹ̰-dé sigi kí ɓebo Tesaloniki-ti, adi ulə Timote rɔ-dé-ti. Loki Timote təl ɔw rɔ Pol-ti gogi lé, idə Pol kí Tesaloniki-je lé, dan kulə-ti kí d'ulə kəm-dé ndoo kin ya kàrè, dẹ̰ d'a̰ gərərə dɔ kadmẹ̰ẹ̰-ti lə-dé rəm, ɓá mẹ̰ẹ̰ ndigi dow-je-ti rəm. Mẹ̰ẹ̰ Pol usi nangi adi ẹ̰ ndàngi mbete kin adi-dé ra-dé-né oiyo rəm, tɔji-dé-né ndigi kí ẹ̰ ndigi-dé rəm, ɓá kdɔ ndó-dé-né né ki dɔ madi-é-ti rəm.

Kḭ lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol gir dɔ kisi-dé-ti kí ndɔki dẹ̰ kì Tesaloniki-je d'isi nati kin rəmə, ẹ̰ ra-dé oiyo. Kḭ lo kɔr-é-ti kí 4-5 lé, Pol ndó-dé né kí sɔbi dɔ təl ree lə 'Ɓaɓe rəm, ɓá ndó-dé panjiyə kí d'a nəl-né 'Ɓaɓe rəm.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

1 †Ma̰ Pol, j'isi nati kì Silbẹ̰-je* kì Timote ɓá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sa̰i njékəwna̰-je kí ɓebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Ɓaɓe Jeju Kristi-ti rəm. Kadi ramaji kì lapiya na̰y sə-si.

Panjiyə njékəwna̰-je kí Tesaloniki-ti kì kadmẹ̰ẹ̰ lə-dé
Plp 1:3-6; Kol 1:3-8

2 Jẹ̰ j'ra oiyo Lubə kì ndɔ-je lay kdɔ ta lə-si lay rəm, ɓá mẹ̰ẹ̰ ta-je-ti kí j'isi j'pa siə kàrè j'ilə ri-si dan-ti-dan-ti rəm tɔ. 3 Kullə kadmẹ̰ẹ̰ lə-si, kì kullə ndigi kí 'ndigi dow-je, kì kində kí indəi mẹ̰ẹ̰-si dɔ 'Ɓaɓe-ti lə-ji Jeju Kristi ya a̰i dɔ-ti njángi kinlé, mẹ̰ẹ̰-ji ole dɔ-ti nɔ̰̀ Bɔbi-ji Lubə-ti taá-taá. 4 Sa̰i ngankɔ̰-m-je kí njékadmẹ̰ẹ̰ lé, 'toi dow-je kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti; jẹ̰ j'gə kí ẹ̰ mbəti-si. 5 Kdɔ Poyta kí Maji kí j'ilə mbẹ̰-é j'adi-si lé, j'ilə kì ta kí ta-ji-ti par al, ngà j'ilə kì tógi rəm, Ndil kí aa njay ra sə-ji dɔ-ti rəm, ɓá jẹ̰ j'ilə kì mẹ̰ẹ̰nda ka̰y rəm tɔ. Panjiyə-ji kí dan-si-ti kí ndɔki ooi kinlé, sa̰i ya kàrè 'gəi kí to bè kdɔ maji lə-si.

6 †Sa̰i lé, sa̰i 'ndaji kullə ra-ji rəm, 'ndaji kullə ra 'Ɓaɓe rəm, kdɔtalə dan kɔ̰-je-ti kí na̰ ya kàrè Ndil kí aa njay adi-si 'taai ta lə Lubə kì rɔnəl. 7 Beɓa sa̰i 'təli-né néndaji lə njékadmẹ̰ẹ̰-je lay kí dɔnangi Maseduwan-ti kì dɔnangi Akay-ti. 8 Kdɔtalə ta lə 'Ɓaɓe kí ra kullə dan-si-ti lé, poy-é

† **1:1** 1:1 Knj 17:1 * **1:1** 1:1 Silbẹ̰ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19; 2Te 1:1) † **1:6** 1:6 Knj 17:5-9

ɔw dɔnangɨ Maseduwan-tɨ kɨ̀ dɔnangɨ Akay-tɨ; ngà to ɛ̨ kin par al, mɛ̨ɛ̨-si kɨ́ adi Lubə lé kàrè dow-je d'oo poy-é kɨ́ lo lay sar adɨ jɛ̨ j'ɔw ndoo pa ta-é al rəm ngá. 9 Kdɔtalə dow-je d'ɔr poy kuwə kɨ́ uwəi-ji kɨ rɔ-si-tɨ rəm, d'ɔr poy kiɲə kɨ́ iɲəi magɨ-je kɔgɨ ə 'təli kɨ rɔ Lubə-tɨ kdɔ kadɨ 'rai kullə adi Lubə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ to njèkiskəm rəm, 10 kdɔ kadɨ 'ngəbi Ngon-é kɨ́ ndɔkɨ adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨, kɨ́ à kɩ̨ dɔrą̨-tɨ kdɔ ree, adɨ to Jeju kɨ́ taa-ji ta wɔngɨ-tɨ kɨ́ à ree lé.

2

Panjiyə Pol dan njékəwnąʼ-je-tɨ kɨ́ Tesaloniki-tɨ
Knj 20:18-21,31-35; 2Kɔ 6:3-10; 12:12-15

1 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, sə̨i ya kàrè 'gəi kɨ́ kɔw-ji rɔ-si-tɨ lé, tò kɔgɨ kare al. 2 †Titɨ kɨ́ sə̨i 'gəi-né lé, d'adɨ-ji kɔ̨̀ kete mɛ̨ɛ̨ ɓebo Pilipɨ-tɨ ɓá 'tajɨ-ji rəm; ya ngà jɛ̨ j'ingə tɔ́gɨ rɔ Lubə-tɨ lə-ji ɓá j'ilə-né mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ liə j'adɨ-si dan rɔ-je-tɨ kɨ́ ɲą̨ kin. 3 Kdɔtalə ta lə Lubə kɨ́ jɛ̨ j'isɨ j'ndó dow-je lé, to néndó kɨ́ takədɨ tò-tɨ al rəm, j'ndó kɨ̀ tagɨr kɨ́ tò ɲɛ̨ al rəm, ɓá j'ədɨ-né dow al rəm tɔ. 4 Ngà Lubə nąʼ-ji oo ɓá ulə kullə kilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ ji-ji-tɨ, adɨ jɛ̨ j'pa ta kdɔ nəl-né dow-je al, ngà j'pa ta kdɔ nəl-né Lubə kɨ́ njègə mɛ̨ɛ̨-ji. 5 Titɨ kɨ́ sə̨i gəi-né lé, jɛ̨ j'pa ta j'ədɨ-né kəm dow nja káre al rəm, ɓá nja káre ya kàrè j'pa ta kdɔ kingə-né né ji dow-tɨ al rəm; Lubə gə mɛ̨ɛ̨-ji ɓətɨ. 6 Jɛ̨ j'sangɨ riɓa rɔ dow-je-tɨ al rəm, j'sangɨ riɓa rɔ-si-tɨ al rəm, ɓá rɔ dow-je-tɨ kɨ́ rangɨ al rəm tɔ. Lé j'a ra-si kɨ́ lə njètɔ́gɨ-tɨ, kdɔ to kɨ́ j'to njékɔwkulə-je lə Kristɨ, 7 ya ngà jɛ̨ j'sɔl lɔm-lɔm dan-si-tɨ. Titɨ kɨ́ kɔ̨ ngan-je tɔsɨ-né kəm-é dɔ ngan-é-je-tɨ lé, 8 jɛ̨ kàrè ndigɨ kɨ́ j'ndigɨ-si ɲą̨ kinlé, j'ndigɨ kadɨ Poyta kɨ́ Majɨ lə Lubə ya par ɓá j'ilə mbɛ̨-é j'adɨ-si al, ngà j'ndigɨ kadɨ dajɨ rɔ-ji ya kàrè j'ilə kɔgɨ kdɔ ta lə-si, kdɔ sə̨i 'təli dow-je kɨ́ j'ində-si dan kəm-ji-tɨ.

9 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, kullə-je kɨ́ j'ra, kɨ̀ kɔ̨̀-je kɨ́ j'ingə lé, adi mɛ̨ɛ̨-si ole dɔ-tɨ. Lokɨ j'isɨ j'ilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ lə Lubə j'adɨ-si lé, j'ra kullə ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je kdɔ kadɨ j'ɔy dow dan-si-tɨ al. 10 Sə̨i njékadmɛ̨ɛ̨-je, panjiyə-ji kɨ́ dan-si-tɨ lé, aa njay rəm, to njururu rəm, ta kɨ́ dow à kilə dɔ-ji-tɨ goto rəm adɨ sə̨i ooi ɓətɨ rəm, ɓá Lubə kàrè oo ɓətɨ rəm tɔ. 11 Né kɨ́ j'ra kɨ̀ ną̨́-ną̨́ dan-si-tɨ titɨ kɨ́ Bɔbɨ ngan-je ra-né kɨ̀ ngan-é bè kin kàrè, sə̨i 'gəi rəm. 12 Jɛ̨ j'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ, j'sɔl mɛ̨ɛ̨-si, ɓá j'ndəji-si kadɨ adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kɨ́ Lubə ɓa-dé kdɔ kɔ̨ɓe liə rəm, kdɔ riɓa liə rəm tɔ.

13 Lokɨ jɛ̨ j'ilə ta lə Lubə mbi-si-tɨ lé, sə̨i 'ndigi dɔ-tɨ titɨ ta lə dow al, ngà 'ndigi dɔ-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya to ta lə Lubə kɨ́ isɨ ra kullə mɛ̨ɛ̨-si sə̨i-tɨ kɨ́ adi mɛ̨ɛ̨-si. Né kin ɓá jɛ̨ j'ra-né oiyo Lubə taá-taá kdɔ. 14 †Kdɔtalə sə̨i ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨ lé, sə̨i 'ndaji kullə ra njékəwnąʼ-je kɨ́ gay-gay kɨ́ 'to njékəwnąʼ-je lə Lubə kɨ́ 'to njénam kàdɨ̀ Jeju Kristɨ-tɨ kɨ́ d'isɨ dɔnangɨ Jude-tɨ, kdɔtalə sə̨i ya kàrè ingəi kɔ̨̀ ji dow-je-tɨ kɨ́ ɓee lə-si ya, titɨ kɨ́ dɛ̨ kàrè d'ingə-né gą̨ kɔ̨̀-je kɨ́ káre kin ji jipɨ-je-tɨ tɔ. 15 †Jipɨ-je lé, dɛ̨ ya 'tɔl njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ rəm, 'tɔl 'Baɓe Jeju rəm, ɓá d'ulə kəm-ji ndoo rəm tɔ. Dɛ̨ 'nəl Lubə al rəm, ɓá 'to njéba-je lə dow-je lay rəm tɔ. 16 Dɛ̨ d'ɔgɨ-ji kilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ kadɨ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je

† **2:2** 2:2 a Knj 16:19-24; b Knj 17:1-9 † **2:14** 2:14 Knj 17:5 † **2:15** 2:15 Knj 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19; 17:5,13; 18:12

al, kdɔ kadɨ d'ajɨ al; beɓa dɛ̨ jipɨ-je lé 'ra-né majal kɨ́ dɔ-tɨ par-par adɨ wɔngɨ ra Lubə dɔ-dé-tɨ.

Pol ndigɨ təl kɔw koo njékəwna̰-je kɨ́ Tesaloniki-ti
Knj 17:14-16

17 Ngá jɛ̨ rəmə, sə̰i ngankɔ̰-ji-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, dɔkaglo kɨ́ sɛ̨ kɨ́ j'iṇəi-né-na̰ lé, kəm-ji oo-si al, ngà mɛ̨ɛ̨-ji rəmə tò dɔ-si-tɨ gə́rə́rə́. Beɓa ɓo kadɨ j'təl j'ɔw j'oo-si ra-ji ṇa̰ adɨ j'ndur dɔ rɔ-ji-tɨ ṇa̰ kadɨ j'ɔw j'oo-si. 18 Gin-é kin ɓá j'ndigɨ kɔw njal rɔ-si-tɨ. Ma̰ Pol ya m'na̰ asɨ nja joo bè kadɨ m'ɔw rɔ-si-tɨ ya, ngà Sata̰ ɔgɨ-ji lo-é. 19 Ndɔ kɨ́ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju à təl ree lé, ná̰ kɨ́ rangɨ ɓá à to nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-ji, kɨ̀ rɔnəl lə-ji, kɨ̀ jɔgɨ riɓa lə-ji takəm-é-tɨ ɓəy wa? 20 Oiyo! Sə̰i ya a toi riɓa lə-ji, kɨ̀ rɔnəl lə-ji.

3

D'ulə Timote Tesaloniki-ti

1 †Né kin ɓá jɛ̨ j'oo-né lo ngəbɨ al, adɨ j'panè tò majɨ kadɨ j'isɨ kɨ̀ kár-ji mɛ̨ɛ̨ ɓebo Atɛ̨n-tɨ nè. 2 Beɓa j'ulə ngonkɔ̰-ji Timote kɨ́ to ngonnjèkullə lə Lubə mɛ̨ɛ̨ kullə kilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ lə Kristɨ kadɨ ɔw ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-si-tɨ ə mbusɨ-né nja-si mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-si. 3 Kdɔ kadɨ kɔ̰̀-je kɨ́ isi ingəi kinlé ra dow káre dan-si-tɨ adɨ səbɨ ngin-ngin al; kdɔtalə sə̰i ya kàrè 'gəi ɓətɨ kɨ́ jə̰i lé j'isi kdɔ kadɨ kɔ̰̀-je kɨ́ bè kin ree dɔ-ji-tɨ ya. 4 Lokɨ ndɔkɨ j'isɨ sə-si natɨ ɓəy ya j'idə-si kete j'panè j'a kingəi kɔ̰̀ ṇa̰ lé, sə̰i 'gəi ɓətɨ né-é ɓá ree ngá tin. 5 Gin-é kin ɓá ma̰ m'oo lo ngəbɨ al, adɨ m'ulə-né Timote kadɨ ɔw oo ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ lə-si, kdɔtalə m'ɓəl kɨ́ njèna̰ dow-je à kɨ̰ na̰-si sar kadɨ kullə kɨ́ j'ra dan-si-tɨ təl tò kɔgɨ kare.

6 †Ngà Timote kɨ́ ɨ̰ rɔ-si-tɨ ree rɔ-ji-tɨ ngɔsnè ɓəy lé, idə-ji poyta kɨ́ majɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-si, kɨ̀ dɔ ndigɨ-tɨ kɨ́ 'ndigi dow-je, ɓá idə-ji panè mɛ̨ɛ̨-si oy dɔ-ji-tɨ al adɨ ɓo koo-ji ra-si titɨ kɨ́ jɛ̨ kàrè ɓo koo-si ra-ji-né kin bè tɔ. 7 Sə̰i ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, né kin ɓá dan nékəmtondoo-je-tɨ kɨ́ lay kɨ́ tɛ̨ɛ̨ dɔ-ji-tɨ, kɨ̀ dan kɔ̰̀-je-tɨ ya kàrè kadmɛ̨ɛ̨ lə-si ra adɨ mɛ̨ɛ̨-ji sɔl. 8 Ɓone bè kinlé, mɛ̨ɛ̨-ji usɨ nangɨ, kdɔtalə ka̰ kɨ́ a̰i njángɨ mɛ̨ɛ̨ kində rɔ natɨ kɨ̀ 'Ɓaɓe. 9 Ra kɨ́ 'rai-ji adɨ rɔ-ji nəl-ji ṇa̰ nɔ̰̀ Lubə-tɨ kinlé, j'a ra-é oiyo kdɔ ta lə-si ban ɓá à kusɨ rɔ-ji-tɨ ə́n wa? 10 Beɓa, ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je lay ya j'pa ta kɨ̀ Lubə j'to ta-é-tɨ pəká-pəká, kdɔ kadɨ adɨ-ji tarəbɨ kadɨ j'ɔw j'oo-si rəm, kdɔ kadɨ j'tɔl ta né kɨ́ nal-si mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-si. 11 Kadɨ Lubə ya kɨ̀ dɔ-é kɨ́ to Bɔbɨ-ji dɛ̨ kɨ̀ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju d'adɨ-ji tarəbɨ kadɨ j'ɔw rɔ-si-tɨ. 12 Ndigna̰ kɨ́ tò dan-si-tɨ, kɨ̀ ndigɨ kɨ́ 'ndigi dow-je kɨ́ rangɨ kinlé, kadɨ 'Ɓaɓe ra adɨ usɨ dɔ madɨ-é-tɨ par-par rəm, kadɨ al dɔ kɨ́ kete, titɨ kɨ́ jɛ̨ j'ndigɨ-si-né kin bè tɔ. 13 Beɓa 'Ɓaɓe ya à kadɨ-si kuwə mɛ̨ɛ̨ ngə̰ kdɔ kadɨ 'toi dow-je kɨ́ aai njay kɨ́ ta goto dɔ-si-tɨ nɔ̰̀ Bɔbɨ-ji Lubə-tɨ ndɔ-é kɨ́ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ à ree natɨ kɨ̀ njékadmɛ̨ɛ̨-je liə lay.

4

Panjiyə kɨ́ nəl Lubə
1Pi 1:14-16; 4:1-5; Epɛ 5:3-8; 1Kɔ 6:13-20

† **3:1** 3:1 Knj 17:15 † **3:6** 3:6 Knj 18:5

1 Beɓa sǫ̃i ngankɔ̃-m-je kí njékadmɛ̃ɛ̃, né kí a rai ɓá a nəli-né Lubə
lé, sǫ̃i 'ndɔ́i rɔ-ji-ti ngá, ə né-é-je lé ya sǫ̃i isi 'rai rəm ngá tin. Ngà
jɛ̃ j'dəji-si ə j'ulə dingəm mɛ̃ɛ̃-si-ti kì ri 'Ɓaɓe Jeju kdɔ kadi panjiyə-
si kinlé, ɔwi-né kəm-si ki kete-kete. 2 Kdɔtalə ndu kí j'ingə rɔ 'Ɓaɓe
Jeju-ti ɓá j'adi-si lé, sǫ̃i 'gəi ɓəti.
3 Né kí Lubə ndigi ə́n: Kadi isi tagay kdɔ Lubə ə kadi 'rai kaya al.
4 Kadi nã́-nã́ dan-si-ti ngəm rɔ-é kadi aa njay rəm, kadi un rɔ-é ra-né
né kí tɔgrɔ-ti, 5 ɓi adi ɓo né-je kí maji al ra-si lɔy-lɔy titi kí njékadmɛ̃ɛ̃
al-je kí 'to njégə Lubə al d'isi 'ra-né kin bè al; 6 kadi dow káre dan-si-ti
ndɔ̃n njèkadmɛ̃ɛ̃ madi-é ra siə majal kí titi-nã bè kin al, kdɔ dow-je kí
njéra né-je kí bè kinlé, Lubə à gangta dɔ-dé-ti. Ndɔki j'idə-si j'ndəji-si-
né kete ngá. 7 Kdɔtalə Lubə kí ɓa-ji lé, ɓa-ji kdɔ kadi j'rai né-je kí tò
nɛ̃-nɛ̃ al, ngà ɓa-ji kdɔ kadi j'təli dow-je kí j'toi tagay. 8 Dow kí mbati
néndó kin rəmə, to dow ɓá ɛ̃ mbati-é al, ngà to Lubə kí njèkadi-si
Ndil-é kí aa njay kin ɓá dowbé mbati-é tin.
9 Ta kí sɔbi dɔ ndignã kí kadi tò dan-si-ti sǫ̃i njékadmɛ̃ɛ̃-je lé, sǫ̃i
ɔwi ndoo kadi dow ndàngi ta-é adi-si al ngá, kdɔ Lubə ya ndó-si kadi
'ndigi-nã. 10 Ndignã lé, ɓá sǫ̃i 'tɔji ki rɔ njékadmɛ̃ɛ̃-je-ti lay kí dɔnangi
Maseduwan-ti ɓikti tin; ya ngà, sǫ̃i njékadmɛ̃ɛ̃-je, j'dəji-si kadi ndignã
kinlé, ɔwi-né kəm-si ki kete-kete ya ɓəy. 11 Titi kí j'un-né ndu j'adi-si
lé, adi ta kisi-nã kì lapiya ɓá to rɔ-si rəm, kadi ori kəm-si dɔ kullə-je-ti
lə-si kí sɔbi dɔ-si ə 'rai kullə kì ji-si kdɔ rɔ-si; 12 bè kdɔ kadi panjiyə-si
maji takəm njékadmɛ̃ɛ̃ al-je-ti rəm, ɓá kadi ɔyi dow al rəm tɔ.

Ta kí dɔ koy njèkadmɛ̃ɛ̃-ti kì təl Jeju
1Kɔ 15:19-58

13 Sǫ̃i ngankɔ̃-m-je kí njékadmɛ̃ɛ̃, ta kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy lé,
j'ndigi kadi isi-né dɔ mbə́-ti al, nè a rai wɔngi yo tanã kì dow-je kí
rangi kí nékində mɛ̃ɛ̃ dɔ-ti lə-dé goto kin bè. 14 Kdɔtalə titi kí j'adi-né
mɛ̃ɛ̃-ji kí Jeju oy ə tɔsi ndəl ində lo tɛ̃ɛ̃ lé, bè ya tɔ j'adi mɛ̃ɛ̃-ji kí dow-
je kí d'adi mɛ̃ɛ̃-dé Jeju ɓá d'oy lé, Lubə à kadi 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛ̃ɛ̃
d'isi nati kì Jeju tɔ. 15 †Ooi, ta kí 'Ɓaɓe pa ɓá j'ɔw kidə-si rəsi tin: Ndɔ
kí 'Ɓaɓe à təl lé, jǫ̃i kí j'isi kəm ɓá j'a kɔwi kete nɔ̃ dɛ̃ kí d'oy-ti lé al.
16 Kdɔtalə loki ká né à ɓa rəm, ndi burə dɔ malayka-je à ɓa rəm, ɓá
təbi mbanga lə Lubə à ɓa rəm lé, 'Ɓaɓe ya kì dɔ-é à kɩ̃ dɔrã-ti kdɔ ree
rəmə dɛ̃ kí d'adi mɛ̃ɛ̃-dé Kristi ɓá d'oy lé, dɛ̃ ɓá d'a tɔsi ndəl kində lo
tɛ̃ɛ̃ dɔsã̃y. 17 Go-ti ngá ɓá jǫ̃i kí j'isi kəm kí j'a nàyi lé, Lubə à kɔy-ji
lay kadi káre nati sə-dé dan kilndi-ti kdɔ kadi j'ingəi 'Ɓaɓe dan yə́l-ti,
beɓa j'a kisi kì 'Ɓaɓe nati ya sartagangi. 18 Ə́ 'sɔli mɛ̃ɛ̃-nã kì ta-je kinlé.

5

Kində kəmkaa dɔ rɔ-ti ngəbi-né təl Jeju
Mat 24:36-51; Luk 12:35-40; Rɔm 13:11-14

1 Sǫ̃i ngankɔ̃-m-je kí njékadmɛ̃ɛ̃, ta kí sɔbi dɔ dɔkàdì əse dɔkaglo kí
né-je kin à ra-né né lé, sǫ̃i ɔwi ndoo kadi dow ndàngi adi-si al ngá.
2 †Kdɔtalə, sǫ̃i ya kàrè 'gəi maji yə́rə́rə́ kí ndɔ lə 'Ɓaɓe lé, à kubə dow-
je nangi busi titi kì njèɓogi ubi-né dow-je nangi ndɔɔ busi kin bè. 3 Loki
dow-je d'a panè: «Lapiya tò ngá! Né à ra-ji al!» Ngá ɓá tuji à kubə-dé

† **4:15** 4:15 1Kɔ 15:51,52 † **5:2** 5:2 Mat 24:43; Luk 12:39; 2Pi 3:10

nangɨ busɨ titɨ ndo kí tɛ̨ɛ̨ kì njèsəm patɨ kin bè ə d'a tɛ̨ɛ̨ kəm-tɨ al. 4 Ngà
sə̨i nganko̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, sə̨i isi londul-tɨ ɓá ndɔ lə 'Ɓaɓe à kubə-
si nangɨ busɨ titɨ njèɓogɨ bè al. 5 Sə̨i lay ya 'toi ngan-je lə lo kí ndógɨ
rəm, 'toi ngan-je lə lo kí kada rəm. Jə̨i j'toi ngan-je lə londul al rəm,
j'toi ngan-je lə lo kí ndɔɔ al rəm. 6 Ɔ̃n ə́ adɨ j'toi ɓi tana̰ kì ndəgɨ dow-je
al, ngà adɨ j'isi kəm dɔ rɔ-ji-tɨ rəm, j'indəi kəmkaa dɔ rɔ-ji-tɨ rəm tɔ.
7 Kdɔtalə njétoɓi-je lé, ndɔɔ ɓá 'to ɓi ə njéyibɨ ra-je kàrè, ndɔɔ ɓá yibɨ
ra-dé. 8 †Ngà jə̨i kí j'toi dow-je lə lo kí kada lé, tò kadɨ j'indəi kəmkaa
dɔ rɔ-ji-tɨ, kdɔ kadɨ j'adi kadmɛ̨ɛ̨ kì ndigɨ dow-je tò mɛ̨ɛ̨-ji-tɨ titɨ ngɔwla
ko̰n kàdì asgar-je bè ə j'adi mɛ̨ɛ̨ kí kində dɔ kajɨ-tɨ tò titɨ jɔgɨ ko̰n dɔ
asgar-je bè. 9 Kdɔtalə Lubə mbətɨ-ji kdɔ kadɨ wɔngɨ liə ree dɔ-ji-tɨ al,
ngà mbətɨ-ji kdɔ kadɨ j'aji kì takul 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ. 10 Kristɨ lé
oy kdɔ ta lə-ji, kdɔ kadɨ lé, j'isi kəm əse j'oyi kàrè, kadɨ j'isi kəm natɨ
siə. 11 Gin-é kin ɓá, kadɨ uləi dingəm mɛ̨ɛ̨-na̰-tɨ 'rai kì na̰ kadɨ ɔwi kɨ
kete-kete mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ titɨ kí rai-né kete-kete kin bè.

Sɔ̰y ndəjɨ-je kì tɔrndi-je
Rɔ̰m 12:17-20

12 Sə̨i nganko̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, j'dəjɨ-si kadɨ uni ta dow-je kí d'isɨ
'ra kullə dan-si-tɨ rəm, d'isɨ d'ɔr nɔ̰̀-si rəm, ɓá d'isɨ ndəjɨ-si dɔ né-je-tɨ
kì ri 'Ɓaɓe rəm tɔ. 13 Dɛ̨ lé, kadɨ 'ndigi ta lə-dé n̰a̰ ə kadɨ indəi-dé dan
kəm-si-tɨ, kdɔ kullə lə-dé. Isi-na̰ kì lapiya.
14 Sə̨i nganko̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, j'dəjɨ-si ɓəy kadɨ 'ndángi dow-je kí
panjiyə-dé to jugɨ-jugɨ ə 'sɔli mɛ̨ɛ̨ dow-je kí mɛ̨ɛ̨-dé gangɨ man, isi dɔ-tɨ
kì dow-je kí tɔ́gɨ-dé asɨ al, ə iləi mɛ̨ɛ̨-si dɔ madɨ-é-tɨ pɔ̰́ kì dow-je lay.
15 Dow ra sə-si né kí majɨ al kàrè ooi nè a 'rai siə né kí majɨ al tó-tɨ;
ngà 'sangi kadɨ 'rai majɨ ya kì ndɔ-je lay dan-si-tɨ əse kì dow-je lay.
16 Adi rɔ-si nəl-si kì ndɔ-je lay.
17 Iə̰i ta pa ta kì Lubə al. 18 Mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay ya 'rai oiyo Lubə. Né-je
kin ɓá̰ Lubə ndigɨ kadɨ sə̨i kí 'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ 'rai.
19 Ɔgi Ndil kí aa njay lo ra kullə al.
20 'Nədi ta-je lə njépata-je kì ta Lubə-tɨ al.
21 Ngà 'ndəri gin né-je lay ə uni kí majɨ dan-tɨ.
22 Né-je kí majɨ al lay ya itəi rɔ-si ngərəngɨ kàdì-tɨ.
23 Kadɨ Lubə kí njèkadɨ lapiya ya adɨ 'təli dow-je kí aai njay ɓikti lay
ə kadɨ ɛ̨ ya ngəm dajɨ rɔ-si ɓikti, adɨ to tagɨr lə-si, kì ndil-si, kì dajɨ rɔ-si
kdɔ kadɨ ta goto dɔ-si-tɨ ndɔ ree-tɨ lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ. 24 Lubə kí
njèɓa-si ya à ra né-je kinlé, kdɔ ɛ̨ to njèka̰ dɔ ndi-é-tɨ.
25 Sə̨i nganko̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, 'pai ta kì Lubə kdɔ ta lə-ji.
26 Sə̨i nganko̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨ 'rai-na̰ lapiya kuwə-na̰ kàdì-na̰-tɨ kì
mɛ̨ɛ̨ kí aa njay.
27 M'dəjɨ-si kì ri 'Ɓaɓe kadɨ mbete kinlé tokɨ ndó kadɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je
lay ya.
28 Kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ nə̰̀y sə-si.

† **5:8** 5:8 Epɛ 6:13-17

Mbete kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Tesaloniki-je

Kaglo dəə ṇa go mbete-ti liə kí dɔsa̰y kin al ya Pol ndàngi mbete kí njèkungi joo kin adi njékadmẹẹ̰-je kí Tesaloniki. Ẹ̰ isi ɓebo Kɔrẹ̰nti-ti ya ɓəy, ɓá njékadmẹẹ̰-je kí Tesaloniki lé kàrè, d'isi d'ulə kəm-dé ndoo kdɔtalə kadmẹẹ̰ lə-dé ya ɓəy rəm. Beɓa ẹ̰ ndàngi mbete adi-dé kdɔ tɔji-dé-né né-je kí to tó-é al kí tò tagir-ti, kì panjiyə dow-je madi-je-ti kí dan-dé-ti.

Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, Pol ra oiyo kdɔ Tesaloniki-je lé, dan kulə kəm ndoo-ti ya kàrè, dẹ̰ d'ɔw ki kete-kete mẹẹ̰ kadmẹẹ̰-ti lə-dé rəm, mẹẹ̰ ndigi dow-je-ti rəm. Ngà ẹ̰ ree oo kí dow-je madi 'tulə-dé nati mẹẹ̰ néndó-je-ti kí ngɔm kí sɔbi dɔ təl ree lə 'Ɓaɓe. Gin-é kin ɓá, lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ẹ̰ ndó-dé ta kí tɔgrɔ-ti panè: 'Ɓaɓe təl ree al ɓəy, rəm ɓá tò kadi né-je madi à ra né kete nɔ̰ ndɔ ree-é-ti. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ẹ̰ ndó-dé kí njékadmẹẹ̰-je kí panjiyə-dé tò jugi-jugi lé, kadi d'oo kəmtondoo lə-dé al. Mbete kin tɔji ndigi kí ẹ̰ ndigi Tesaloniki-je titi kí tò-né mẹẹ̰ mbete-ti liə kí dɔsa̰y kí adi-dé kin ya tɔ.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

1 †Mạ Pol, j'isi nati kì Silbẹ̰-je* kì Timote ɓá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sạ̰i njékəwnạ̰-je kí ɓebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Ɓaɓe Jeju Kristi-ti rəm. 2 Kadi Bɔbi-ji Lubə dẹ̰ kì 'Ɓaɓe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé nạ̰y sə-si.

Ta kí gangi kí ndɔ təl Jeju-ti
1Te 1:2-7; Plp 1:3-6,27-30; Mat 13:40-43; 25:31-46

3 Sạ̰i ngankɔ̰-m-je kí njékadmẹẹ̰, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kdɔ ta lə-si, ə to tó-é kadi j'ra bè, kdɔtalə kadmẹẹ̰ lə-si kí ɔw ki kete-kete ṇạ̰ rəm, ɓá ndignạ̰ kí dan-si-ti lay kàrè ḭ dɔ madi-é-ti kí kete-kete rəm tɔ. 4 Ɓəy ɓá dan njékəwnạ̰-je-ti kí gay-gay kí 'to njékəwnạ̰-je lə Lubə lé, sạ̰i ya ɓá jẹ̰ j'ɔsi-né gaji rɔ-ji, kdɔ kuwə rɔ ngạ̰ lə-si, kì kadmẹẹ̰ lə-si dan né-je-ti lay ya kí to kulə kəm-nạ̰ ndoo-je, kì kɔ̰-je kí tẹẹ̰ dɔ-si-ti. 5 Né kin ɓá tɔji ta kí gangi kí njururu lə Lubə, kdɔ kadi asi gaki kadi ooi kɔ̰ɓe liə kí ingəi-né kɔ̰ lé ya. 6 Kdɔtalə Lubə oo adi to né kí njururu kadi n'adi kɔ̰ dow-je kí njékadi-si kɔ̰ kin tɔ. 7 Ə sạ̰i kí d'adi-si kɔ̰ lé, loki 'Ɓaɓe Jeju à kḭ dɔrạ̰-ti kdɔ ree nati kì malayka-je liə kí njétɔ́gi-je lé, Lubə à kadi 'taai koo nati sə-ji. 8 Jeju à ree dan ndɔ̰ pər-ti kí ɔ̰ bilim-bilim, kdɔ kadi kɔ̰ dow-je kí njégə Lubə al, kì dow-je kí njémbati təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju. 9 Dowbé-je kinlé né kí to kí à ra-dé lé, to tuji kí sartagangi kí à tẹẹ̰ dɔ-dé-ti ngərəngi takəm 'Ɓaɓe-ti, kì riɓa liə kí ṇạ̰. 10 Ndɔ-é-ti kinlé, loki ẹ̰ à ree kdɔ kadi njékaa njay-je liə d'ɔsi gaji-é ə kadi dow-je lay kí d'a kadi-é mẹẹ̰-dé d'oo kurə-é lé, sạ̰i kàrè a kạ̰i dan-dé-ti tɔ; kdɔtalə sạ̰i 'ndigi dɔ ta-je-ti kí sɔbi dɔ-é kí j'idə-si lé.

---

† **1:1** 1:1 Knj 17:1 * **1:1** 1:1 Silbẹ̰ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19)

11 Gin-é kin ɓá j'isi j'pa-né ta kì Lubə taá-taá kdɔ ta lə-si, kdɔ kadi
Lubə lə-ji adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí 'ndigi ta ɓa-ti liə rəm,
kadi adi tɔ́gi-é ra sə-si dɔ kɔjra-je-ti kí maji-maji lay kí tò mɛ̨ɛ̨-si-ti rəm,
ɓá dɔ kullə kadmɛ̨ɛ̨-ti lə-si rəm tɔ. 12 Bè kdɔ kadi kì takul ramaji lə
Lubə lə-ji kì lə 'Ɓaɓe Jeju Kristi lé, ri 'Ɓaɓe lə-ji Jeju ingə-né kɔsgaji
dan-si-ti rəm, ɓá kadi sə̨i kàrè ingəi-né kɔsgaji rɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Né kí à ra né kete nɔ̨̀ ndɔ təl Jeju-ti

1 †Sə̨i ngankɔ̨-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, ta kí sɔbi dɔ ree lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju
Kristi kí à ree, kì kəw kí j'a kəwi-na̧ rɔ-é-ti lé, j'dəji-si 2 kadi kinə dow
idə-si panè ndɔ lə 'Ɓaɓe lé ree ngá kàrè adi ta kin təl dɔ-si kalangi bè
al rəm, adi gangi singə-si al rəm tɔ. Kdɔ dow à ki̧ panè ndil tɛ̨ɛ̨ kì dɔ ta
kí tò lo ɓɔyɔrɔ-ti adi n'oo, əse n'oo ta madi əse n'ingə mbete madi kí
i̧ rɔ-ji-ti. 3 Adi dow ədi-si al ki kədi al ya bè; kdɔtalə dow-je d'a mbati
Lubə rəm, ǹ̨majal kí njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al, à tɛ̨ɛ̨ kɔy kadi d'oo-é
ɓəy ɓá ndɔ kin à ree ɓəy. 4 Ɛ̨ lé to njèba, njèɓa rɔ-é dow kí boy ngay
dɔ né-je-ti lay kí dow-je d'oo d'adi to Lubə, kì né-je lay kí dow-je 'pole;
ɛ̨ à kɔw mbing kisi mɛ̨ɛ̨ kəy-ti lə Lubə kdɔ panè n'ɛ̨̀ ya n'to Lubə.
5 Ndɔki m'isi-né sə-si nati, ɓá m'idə-si ta-je kinlé, mɛ̨ɛ̨-si ole dɔ-ti ya
al wa?
6 Ngà kí ngɔsnè kinlé, né kí uwə-é ki gogi kdɔ kadi ngəbi dɔkaglo
liə tá ree lé, sə̨i 'gəi gɔw. 7 Kdɔtalə njèmbati Lubə lé, tɔ́gi-é kí tò lo
ɓɔyɔ-é-ti rəmə isi ra kullə ngá; ngà nə̨̀y kadi né kí uwə-é ki gogi lé ya
goto ɓá ɛ̨ à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi ɓəy. 8 Njémbati Lubə lé à ree ə 'Ɓaɓe
Jeju à tɔl-é kì koo kí ta-é-ti, à tuji-é puktu-puktu ndɔ ree-é-ti kí à tò
ndaa-ti rəsi.
9 †Ndɔ ree lə njèmbati Lubə lé, Sata̧ à ra né mbəli-je, kì nékɔji-je,
kì né-je kí tò ɓəl-ɓəl kí to né kədi dow-je, 10 à ra né-je kí maji al kí
gay-gay lay kdɔ kədi-né dɛ̨ kí d'a tuji; kdɔtalə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kaji-dé
lé ya nəl-dé al adi 'mbati. 11 Gin-é kin ɓá, Lubə ulə kì né kí à kur-dé,
wale kdɔ kadi ra-dé adi d'oo takədi ki ta kí tɔgrɔ-ti. 12 Bè kdɔ kadi
dow-je lay kí 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al ɓá nəl-dé kinlé,
'gangi-né ta dɔ-dé-ti.

Ta kí dɔ ka̧ dingəm mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-ti
1Pi 1:2-9

13 Sə̨i ngankɔ̨-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, kí 'toi dow-je kí 'Ɓaɓe ində-si dan
kəm-é-ti kinlé, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kdɔ ta lə-si, kdɔ ɛ̨ mbəti-si
lo kində gin né-je-ti kadi aji kì takul Ndil kí aa njay kí təl-si dow-je-ti
kí d'aa njay rəm, ɓá kì takul ndigi kí sə̨i 'ndigi dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti kin
rəm tɔ. 14 Né kin ɓá Lubə ɓa-si-né kì kəm rəbi Poyta kí Maji kí j'ilə
mbɛ̨-é j'adi-si, kdɔ kadi ingəi-né riɓa lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristi. 15 Gin-é
kin ɓá sə̨i ngankɔ̨-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨ lé, a̧i dɔ nja-si-ti njángi ə né-je kí
j'ndó-si kì ta-ji əse ɛ̨ kí j'ndàngi mbete-ti ɓá j'adi-si kinlé uwəi njarara.
16 Kadi 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristi ya kì dɔ-é dɛ̨ kì Bɔbi-ji Lubə kí njèndigi-ji,
njèkadi-ji nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-ti kí maji rəm, njèsɔl mɛ̨ɛ̨-ji sɔl kí sartagangi
kí go ramaji-ti liə lé, 17 dɛ̨ ya 'sɔl mɛ̨ɛ̨-si ə 'mbusi nja-si mɛ̨ɛ̨ kullə-je-ti
lay əse mɛ̨ɛ̨ ta-je-ti kí maji-maji lay rəm tɔ.

---

† **2:1** 2:1 1Te 4:15-17 † **2:9** 2:9 Mat 24:24

3

Kullə dingəm mɛ̨ɛ̨-nɑ̨-ti kdɔ pa ta kì Lubə
Rɔm 15:30-32

1 Beɓa sə̨i nganko̧-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, 'pai ta kì Lubə kdɔ ta lə-ji, kdɔ
kadi ta lə 'Ɓaɓe ɔw-né kəm-é ki kete-kete rəm, ɓá kadi dow-je 'piti titi
kí 'piti-né dan-si-ti kin bè; 2 rəm 'pai ta kì Lubə kdɔ kadi taa-ji ji dow-je-
ti kí maji al kí to njémɛ̨ɛ̨ndul-je, kdɔ dow-je lay ɓá 'to njékadmɛ̨ɛ̨-je al.
3 Ngà 'Ɓaɓe kí to njèkɑ̨ dɔ ndi-é-ti lé, à mbusi nja-si rəm, ɓá à ngəm-si
ta Njèmɛ̨ɛ̨ndul-ti rəm tɔ. 4 'Ɓaɓe adi j'gə maji kí né-je kí j'un ndu dɔ-ti
j'adi-si kinlé, isi 'rai rəm, ɓá a rai par-par rəm tɔ. 5 Kadi 'Ɓaɓe ra kullə
mɛ̨ɛ̨-si-ti adi 'ndigi Lubə rəm, kadi uwəi rɔ-si ngɑ̨ titi Kristi bè rəm tɔ.

Ta kí dɔ ra kullə-ti

6 Sə̨i nganko̧-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, j'un ndu j'adi-si kì ri 'Ɓaɓe lə-ji Jeju
Kristi, kadi njèkadmɛ̨ɛ̨ kí panjiyə-é tò jugi-jugi, ɓi uwə ta-nɑ̨ kì néndó
kí ingəi rɔ-ji-ti kin al lé, ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti. 7 Né kí a rai kdɔ ndaji-né
kullə ra-ji lé, sə̨i 'gəi maji. Jɛ̨ lé panjiyə-ji kí dan-si-ti tò jugi-jugi al.
8 Jɛ̨ j'uso né lə dow kare al, ngà j'ra kullə j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'ɑ̨ ta-ti ndɔɔ-je
kì kada-je, kdɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. 9 To tó-é kadi ooi go-ji ya,
ngà jɛ̨ j'ra bè kdɔ j'ndigi kadi jɛ̨ ya j'təl néndaji kadi 'ndaji. 10 Kdɔ loki
j'isi rɔ-si-ti lé, ndɔki j'un ndu j'adi-si j'panè: Kinə dow ndigi ra kullə
al lé, kadi-é uso né al tɔ ɓane! 11 Ngà jɛ̨ j'oo poy dow-je madi dan-si-
ti kí panjiyə-dé tò jugi-jugi, dɛ̨ 'ra kullə al kdɔ kɔw kilə go né-je-ti kí
kare. 12 Dow-je kí tanɑ̨ bè kinlé, kì ri 'Ɓaɓe Jeju Kristi j'dəji-dé rəm,
j'un ndu j'adi-dé kadi d'ore kəm-dé go kullə-ti ya 'ra kì mɛ̨ɛ̨ kusi nangi
kdɔ kadi d'ingə-né nékuso-dé kí sɔbi dɔ-dé. 13 Ngá sə̨i nganko̧-m-je kí
njékadmɛ̨ɛ̨ rəmə, adi dabi ra-si dɔ ramaji-ti al.
14 Kinə dow madi mbati koo ta-je kí j'ndàngi j'adi-si kin rəmə ooi-é
maji ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti kadi rɔ-é sɔl-é. 15 Ngà koo ɓá ooi-é kí njèba
lə-si al, ngà 'ndángi-é titi ngonko̧-si bè.

Tɔrndi dɔ-ti kì lapiya kí ra

16 Kadi 'Ɓaɓe kì njèlapiya ya adi-si lapiya kì kəm rəbi-je lay rəm, ɓá
kì dɔkaglo-je lay rəm tɔ! Kadi 'Ɓaɓe nɑ̨̀y sə-si lay.
17 Ta-je kí mɑ̨ Pol ya m'ndàngi kì ji-m ɓan: M'ra-si lapiya. Ji-m kí
m'ində mbete-je-ti lə-m lay ɓan; néndàngi lə-m ya tɔ ə tò tin. 18 Kadi
ramaji lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristi nɑ̨̀y sə-si lay.

Mbete kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Timote

Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Timote

Pol ingə Timote ɓebo Listrə-tɨ (Knj 16:1-3) ɓá adɨ-é ɔw siə natɨ kadɨ-é to njèkorɛ kàdɨ-é mɛ̰ɛ̰ kullə kilə mbɛ̰ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ. Go kaglo-tɨ kɨ́ dɛ̰ 'ra-né kullə natɨ sɛ̰ lé, Pol iɲə kullə kɔr nɔ̰̀ njékəwna̰-je kɨ́ ɓebo Epɛjɨ-tɨ mɛ̰ɛ̰ ji-é-tɨ. Go-tɨ ɓəy ngá ɓá Pol ndàngɨ mbete kin ulə-né adɨ-é kdɔ kulə-né dingəm mɛ̰ɛ̰-é-tɨ rəm, kdɔ ndó-é-né né dɔ madɨ-é-tɨ rəm tɔ.

Pol tɛ̰ɛ̰ dangay-tɨ ɓebo Rɔm-tɨ ɓá ndàngɨ mbete kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ adɨ Timote kin rəm, ɓá ndàngɨ-né mbete kɨ́ adɨ Titɨ kin rəm, kdɔ kadɨ d'ɔr-né nɔ̰̀ njékəwna̰-je. Lokɨ 'təl d'uwə Pol dangay-tɨ kɨ́ à to-né sɔ̰y-é ɓá ɛ̰ ndàngɨ mbete kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo adɨ Timote. Mbete-je kɨ́ mutə kinlé, sar ɓone bè ya kàrè majɨ kdɔ kɔr-né nɔ̰̀ njékəwna̰-je rəm, ɓá majɨ kdɔ ndó-né né njékadmɛ̰ɛ̰-je rəm tɔ.

Mɛ̰ɛ̰ mbete-je-tɨ kɨ́ joo kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Timote kinlé, ɛ̰ ɓa-é ngon-é kɨ́ mɛ̰ɛ̰ kadmɛ̰ɛ̰-tɨ adɨ à to Pol ya je bè ɓá ra siə adɨ-é adɨ mɛ̰ɛ̰-é Jeju Kristɨ rəm, ɛ̰ ya ndó-é né adɨ-é to njèndó né lə Kristɨ rəm tɔ. Mɛ̰ɛ̰ mbete-tɨ kɨ́ nè kinlé, Pol ole mɛ̰ɛ̰ Timote dɔ-tɨ kdɔ kadɨ ɔsɨ ta njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm. Ɛ̰ adɨ-é ndu-je kdɔ kadɨ un-né dɔ kullə-je lə njékəwna̰-je, ə ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kəm rəbɨ mbətɨ njékɔr nɔ̰̀ njékəwna̰-je, kɨ̀ njékində kəm-dé go né-je-tɨ lə njékəwna̰-je, kɨ̀ kəm rəbɨ kində kəm go kutɨ dow-je-tɨ kɨ́ gay-gay kɨ́ dan njékəwna̰-je-tɨ tò dan ndu-je-tɨ kinlé tɔ.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra
Tit 1:1-4

1 Ma̰ Pol kɨ́ Lubə kɨ́ to Njèkajɨ-ji, kɨ̀ Jeju Kristɨ kɨ́ to nékində mɛ̰ɛ̰ dɔ-tɨ lə-ji ya d'un ndu-dé d'adɨ-m m'to njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ, 2 †ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'ulə-né m'adɨ-i i Timote kɨ́ m'oo-i kɨ́ ngon mɛ̰ɛ̰-m bè mɛ̰ɛ̰ kadmɛ̰ɛ̰-tɨ. Kadɨ ramajɨ, kɨ̀ koo kəmtondoo, kɨ̀ lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə rəm, kɨ̀ 'lə Jeju Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe lə-ji na̰y sə-i.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm
1Ti 6:3-5; Gal 3:10-12,19-24; 2Ti 2:10-18; Knj 26:9-20

3 'Oo bè, ta kɨ́ ndɔkɨ m'idə-i lokɨ m'isɨ m'ɔw kɨ dɔnangɨ Maseduwan-tɨ lé, m'təl m'ole mɛ̰ɛ̰-i dɔ-tɨ ɓəy. Ndɔkɨ m'panè: 'Isɨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ nè, kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ 'to njéndó dow-je né-je kɨ́ rangɨ lé, 'ɔgɨ-dé dɔ-tɨ rəm, 4 'idə-dé kadɨ d'ɔr rɔ-dé kɔgɨ mɛ̰ɛ̰ kɔr tasu-je-tɨ rəm, ɓá mɛ̰ɛ̰ kɔr ginka-je-tɨ kɨ́ sɔ̰y-é goto kin rəm tɔ. Né-je kɨ́ bè kinlé, ojɨ gakɨ-na̰-je, ɓɨ ra kullə lə Lubə kɨ́ to kullə kadmɛ̰ɛ̰ kin adɨ ɔw kɨ kete al.

5 'Un ndu adɨ-dé bè, kadɨ dow-je 'ndigɨ-na̰ kɨ̀ mɛ̰ɛ̰-dé kɨ́ nda ka̰y rəm, kɨ̀ tagɨr kɨ́ majɨ rəm, ɓá kɨ̀ kadmɛ̰ɛ̰ kɨ́ kədkəm goto-tɨ rəm tɔ. 6 Dɛ̰ kɨ́ dan-tɨ-je 'tusɨ né-je kinlé d'iɲə, adɨ d'ur wale mɛ̰ɛ̰ tatidə-je-tɨ kɨ́ mɛ̰ɛ̰ wəy kare. 7 Dɛ̰ 'ɓa rɔ-dé dow-je kɨ́ 'ngay kɨ́ njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə ya rəmə, ta kɨ́ dɛ̰ ya 'pa kàrè 'təl 'gə mɛ̰ɛ̰-é al rəm, ɓá né kɨ́ 'pa ta-é kɨ̀ mɛ̰ɛ̰-dé kɨ́ káre ya kàrè 'təl 'gə mɛ̰ɛ̰-é al rəm tɔ. 8 Jə̰i j'gəi

† **1:2** 1:2 Knj 16:1

kí ndukun lə Lubə lé, majɨ ya, ngà ra ɓá kadɨ dow ra-né kullə kɨ̀ rəbɨ-é tá. 9 Jə̨i j'gəi majɨ kí dow-je kí njéra né kí njururu ɓá ndukun tò kdɔ-dé al. Ngà dow-je kí ndukun tò kdɔ ta lə-dé lé, to njémə̨ə̨ndul-je, njémbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ lə Lubə, njékilə kujɨ dɔ ndu Lubə-tɨ al-je, njéramajal-je, kɨ̀ njénədɨ Lubə, kɨ̀ njésɔkɨ Lubə, kɨ̀ njétɔl bɔbɨ-dé-je əse njétɔl kɔ̰-dé-je, njétɔl dow-je, 10 kɨ̀ njérakaya-je, kɨ̀ dingəm-je kí njésangɨ dingəm madɨ-dé-je əse dené-je kí njésangɨ dené madɨ-dé-je, kɨ̀ njékuwə dow-je ndogɨ-dé ɓə-tɨ, kɨ̀ njékədta-je, kɨ̀ njékubɨ rɔ-dé dɔ kədta-je-tɨ, kɨ̀ dow-je kí njéra né-je lay kí ɔsɨ ta néndó kí tɔgrɔ-tɨ, 11 kí to néndó kí ɔw natɨ kɨ̀ Poyta kí Majɨ lə Lubə kí njèriɓa, Njèkisɨ dan majɨ-tɨ kí dum, poyta kí Lubə ulə ji-m-tɨ.

Pol gə ramajɨ lə Lubə

12 M'ra oiyo 'Baɓe lə-ji Jeju Kristɨ kí to njèkadɨ-m tɔ́gɨ, kdɔtalə gə kí ə̰ gə-m adɨ m'to njèra né kí tɔgrɔ-tɨ ɓá ində-m adɨ m'ra kullə liə, 13 †ə mə̰ kí ndɔkɨ m'to njèpata kɔbɨ kɨ̀ Jeju rəm, m'to njèkulə kəm njékadmə̨ə̨-je ndoo rəm, ɓá m'to njèkadɨ-dé kɔ̰ nə̰ rəm ya, ngà Lubə oo kəmtondoo lə-m, kdɔtalə to né kí m'ra dɔ mbə́-tɨ lokɨ m'adɨ-né mə̨ə̨-m Jeju Kristɨ al ɓəy. 14 Beɓa ramajɨ lə 'Baɓe lə-ji tuu dɔ-m pitɨm, ra sə-m adɨ m'adɨ-é mə̨ə̨-m rəm, ində ndigɨ dow-je mə̨ə̨-m-tɨ rəm, kdɔ nam kí m'nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ. 15 Jeju Kristɨ lé, ree dɔnangɨ-tɨ nè kdɔ kajɨ njéramajal-je. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-tɨ rəm, to ta kí asɨ gakɨ kadɨ tokɨ ndigɨ dɔ-tɨ ɗigɨm ya rəm tɔ. Mə̰ Pol lé, m'oo rɔ-m kɨ njèramajal tɔy dow-je lay. 16 Bè ya kàrè, Lubə oo kəmtondoo lə-m, adɨ Jeju Kristɨ un-m mə̰ kí m'to njèramajal kitə dow-je lay lé, tɔjɨ-né kilə mə̨ə̨ dɔ madɨ-é-tɨ liə kí nə̰, dow-je kí d'a kadɨ-é mə̨ə̨-dé kdɔ kingə-né kiskəm kí sartagangɨ lé tɔ. 17 Lubə kí to ngar kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal, njèkoy al, Lubə kí dum koo kɨ̀ kəm, Lubə kí i ya kí kár-i-rè, riɓa kɨ̀ tɔ́gɨ to 'lə-i ya kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal. Amə̨n!

Ta dingəm kí Pol adɨ Timote

18 Timote, i kí m'oo-i kɨ ngon mə̨ə̨-m bè lé, m'ulə kullə kin ji-i-tɨ titɨ kí njépata-je kí ta Lubə-tɨ 'pa-né ta dɔ-i-tɨ. Ta-je lə-dé, à kadɨ-i tɔ́gɨ kdɔ kadɨ 'rɔ-né rɔ kí majɨ. 19 'Ngəm kadmə̨ə̨ lə-i rəm, 'ngəm tagɨr lə-i kí majɨ kin rəm tɔ. 'Oo, tagɨr kí majɨ kinlé, dow-je kí nə̰́-je 'tusɨ d'inə̰ə adɨ 'tujɨ-né kadmə̨ə̨ lə-dé kɔgɨ. 20 Dan dowbé-je-tɨ kinlé, to Imene-je kɨ̀ Alegjandrə kí m'inə̰ə-dé yakɨ ji Satə̰-tɨ, kadɨ kəm-dé gángɨ dɔ-dé-tɨ ɓá d'a pa ta kɔbɨ kɨ̀ Lubə gogɨ al ngá.

2

Pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ dow-je lay

1 Kete nɔ̰ né-je-tɨ lay lé, m'ulə dingəm mə̨ə̨-si-tɨ kadɨ 'pai ta kɨ̀ Lubə rəm, 'nɔ̰i ta-é-tɨ rəm, 'dəji-é né rəm, ɓá 'rai-é oiyo rəm, kdɔ ta lə dow-je lay ya. 2 'Rai bè, kdɔtalə ngar-je rəm, kdɔtalə dow-je kí boy-boy lay rəm, bè kadɨ j'isi-né selélé kɨ̀ lapiya mə̨ə̨ kujɨ-tɨ kí kilə dɔ Lubə-tɨ rəm, ɓá mə̨ə̨ panjiyə-tɨ kí majɨ rəm tɔ. 3 Né kinlé to né kí majɨ rəm, ɓá nəl Lubə kí to Njèkajɨ-ji, 4 kí ndigɨ kadɨ dow-je lay ya d'ingə kajɨ rəm, ɓá kadɨ 'gə ta kí tɔgrɔ-tɨ* majɨ rəm lé tɔ. 5 Kdɔtalə Lubə ra káre-rè rəm, njèkulə dow-je nojɨ natɨ kɨ̀ Lubə kàrè, ra káre-rè tɔ, adɨ to Jeju Kristɨ

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 9:4,5 * **2:4** 2:4 Ta kí tɔgrɔ-tɨ kí ta-é tò nè kinlé, sɔbɨ dɔ ta lə Lubə.

kí to dow. 6 Ḛ ya adɨ rɔ-é gangɨ-né dɔ dow-je lay: Tɔjɨ-né ta kí Lubə
pa sɔbɨ-né dɔ kaglo kí ḛ ya ɔjɨ. 7 †Ta kinlé ɓá, Lubə ində-m adɨ m'to
njèndó dow-je rəm, adɨ m'to njèkɔwkulə-é rəm, kdɔ kadɨ dow-je kí 'to
jipɨ-je al lé, m'ndó-dé né kí sɔbɨ dɔ kadmḛḛ rəm, kí sɔbɨ dɔ ta kí tɔgrɔ-tɨ
rəm tɔ. To ta kí tɔgrɔ-tɨ, ɓɨ m'ədɨ ta al.
8 M'ndigɨ kadɨ lo lay ya dingəm-je 'pa ta kì Lubə kì ji-dé kí aa njay kí
kɔy kɨ taá†, nal wɔngɨ rəm, ɓá nal kɔsɨ-nạ̃ ta rəm tɔ.

Ta kí sɔbɨ dɔ dené-je kí njékadmḛḛ-je
1Pi 3:1-6; Tit 2:3-5

9 †Bè ya tɔ, kadɨ dené-je 'mɔ̃ne kì kubɨ-je kí tuwə kɔɔ-dé rəm, kí ɔn
dɔ rɔ-dé majɨ rəm, kí ulə rɔsɔl dɔ-dé-tɨ al rəm, kadɨ d'uwə dɔ-dé kuwə
dɔ kí gatɨ-é nạ̃ əse kí 'ra kì lɔr-je əse kì mədkɔsɨ-je al rəm əse d'ɔɔ
kubɨ-je kì là-é tò ɓay-ɓay al rəm tɔ. 10 Ngà kadɨ 'tɔjɨ mandɨ lə-dé mḛḛ
kullə ra-je-tɨ kí majɨ-majɨ kí tuwə kullə ra dené-je kí 'to njékilə kujɨ dɔ
Lubə-tɨ ɓane. 11 Kadɨ dené isɨ selélé oo néndó kì dɔ kí sɔl lɔm. 12 Mạ̃
m'adɨ tarəbɨ dené kadɨ ạ̃ nɔ̃ dingəm-je-tɨ ndó-dé né al rəm, kadɨ ɔw kì̃
tɔ́gɨ dɔ dingəm-tɨ al rəm, ngà kadɨ isɨ selélé.‡ 13 Kdɔtalə Lubə ra Adam
ya kete, ɓá ra Kawa ɓəy. 14 Ə to Adam ɓá Sú ədɨ-é al. Ngà to dené ɓá Sú
ədɨ-é adɨ al dɔ ndu Lubə. 15 Bè ya kàrè, dené à kajɨ kì takul təl kí ḛ təl
kɔ̃ ngan-je, kinə uwə rɔ-é ngạ̃ mḛḛ kadmḛḛ-tɨ, kì mḛḛ ndigɨ dow-je-tɨ,
kì mḛḛ kaa njay-tɨ kì panjiyə kí majɨ.

3

Ta kí sɔbɨ dɔ njékində kəm-dé go njékəwnạ̃-je-tɨ
Tit 1:5-9; 1Pi 5:1-4

1 Kinə dow madɨ ndigɨ kadɨ n'to njèkində kəm-n'ḕ go njékəwnạ̃-je-tɨ
rəmə, to kullə kí majɨ nạ̃ ya ə́ ɓo-é ra-é tin. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-
tɨ. 2 †Beɓa njèkində kəm-é go njékəwnạ̃-je-tɨ lé, à to dow kí ta goto
dɔ-é-tɨ, à to njèdené kí káre-rè, à to njèkində kəmkaa dɔ rɔ-é-tɨ, à to
njèkore rɔ-é ndəngɨ dɔ né-je-tɨ, à to dow kí panjiyə-é tò jugɨ-jugɨ al, à
to njèkuwə mba-je kɨ rɔ-é-tɨ wur-wur, à to dow kí asɨ ndó dow-je né,
3 à to gɔ̃yibɨ al, à to njèrɔ kì dow-je al, ngà à to dow kí sɔl lɔm-lɔm, à
to dow nojɨ, ɓá à to njèrakəmnda là al rəm tɔ. 4 Njèkində kəm-é go
njékəwnạ̃-je-tɨ lé, à to dow kí njèkində kəm-é go dḛ kí mḛḛ kəy-tɨ liə
majɨ rəm, à to dow kí asɨ gakɨ kadɨ adɨ ngan-é-je 'to njétəl rɔ-dé go
ta-tɨ rəm tɔ. 5 Kdɔ kinə dow gə kində kəm-é go dḛ kí mḛḛ kəy-tɨ liə
al lé, à ra ban ɓá à kasɨ kində kəm-é go njékəwnạ̃-je-tɨ lə Lubə wa?
6 Njèkində kəm-é go njékəwnạ̃-je-tɨ lé, à to njèkadmḛḛ sigɨ al, nè kɔjɨ
rɔ à kḭ̃ ra-é kadɨ ta kí Lubə gangɨ dɔ Sú-tɨ kinlé usɨ dɔ-é-tɨ tɔ. 7 Rəm à
to dow kí njékadmḛḛ al-je kàrè, 'pa ta kí dɔ-é-tɨ majɨ nạ̃ tɔ, kdɔ kadɨ
dow nədɨ-é al rəm, ɓá kdɔ kadɨ usɨ mḛḛ gum-je-tɨ lə Sú al rəm tɔ.

Ta kí sɔbɨ dɔ njékində kəm-dé go né-tɨ lə njékəwnạ̃-je
Knj 6:1-6

---

† **2:7** 2:7 2Ti 1:11 † **2:8** 2:8 Jipɨ-je lé, ndɔ-je madɨ d'ɔy ji-dé kɨ taá ɓá 'pa ta kì Lubə ('Ndó Pa 134:2; NJe 2:19). Ji kí aa njay tɔjɨ mḛḛ kí aa njay ɓɨ to ta lə togɨ ji kì man kadɨ aa kin al.
† **2:9** 2:9 1Pi 3:3 ‡ **2:12** 2:12 'Ndó Tit 2:3-5 † **3:2** 3:2 Tit 1:6-9

8 Bè ya tɔ, njékində kəm-dé go né-tɨ lə njékəwnɑ̨-je lé, d'a to dow-
je kí dow-je d'ilə kujɨ dɔ-dé-tɨ, d'a to njépata mindɨ-dé joo al, d'a to
gɔ̨yibɨ-je al, ɓá d'a to njékɑ̨y ngɔdɨ kí go rəbɨ-é-tɨ al go nékingə-tɨ al
rəm tɔ. 9 Ta kí sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ ɓá Lubə tɛ̨ɛ̨ kɨ̀ dɔ-é
lé, kadɨ njékində kəm-dé go né-tɨ lə njékəwnɑ̨-je lé, 'təl rɔ-dé go-tɨ kɨ̀
tagɨr kí majɨ. 10 Kadɨ tokɨ nɑ̨-dé koo mɔkɨ, ə́ kinə ta goto dɔ-dé-tɨ rəmə,
d'a ra kullə-é.
11 Dené-je kàrè, d'a to dɛ̨ kí dow-je d'ilə kujɨ dɔ-dé-tɨ rəm, d'a to
njékulə ta ndil dow-je-tɨ al rəm, njékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-tɨ rəm, ɓá
njéra né kí tɔgrɔ-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay rəm tɔ.
12 Njékində kəm-dé go né-tɨ lə njékəwnɑ̨-je lé, d'a to njédené-je kí
káre-rè rəm, d'a to dow-je kí njékində kəm-dé go ngan-dé-je-tɨ, kɨ̀ dɛ̨
kí mɛ̨ɛ̨ kəy-je-tɨ lə-dé dɛ̨ ya majɨ rəm tɔ ɓane. 13 Kdɔtalə dɛ̨ kí 'ra kullə
lə-dé majɨ lé, dow-je d'a kun ta-dé ɲɑ̨ rəm, ɓá mɛ̨ɛ̨-dé à nda kɑ̨y-kɑ̨y
dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ kí d'adɨ Jeju Kristɨ lé rəm tɔ.

Lubə tɛ̨ɛ̨ dɔ né kí boy kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ

14 M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-i kɨ̀ kində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ kadɨ m'ɔw rɔ-i-tɨ
ngɔsnè nɔ̨ɔ̨. 15 Ngà kinə lé, nja-m nɑ̨y ɓəy kàrè, 'a gə kəm rəbɨ kí
a mbɔji-né rɔ-si dan dow-je-tɨ lə Lubə, kí 'to njékəwnɑ̨-je lə Lubə kí
njèkisɨ kəm. Njékəwnɑ̨-je kinlé ɓá 'to njégətɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ taá titɨ kí
gajɨ kí ngɔw dan kəy-tɨ gətɨ-né kəy taá kin bè tɔ.
16 Jeju Kristɨ, un rɔ dow ree-né dɔnangɨ-tɨ nè,
Ndil kí aa njay panè: Ɛ̨ to dow kí njururu.
Malayka-je d'oo-é,
Njékadmɛ̨ɛ̨-je d'ilə mbɛ̨ ta liə d'adɨ gin dow-je kí gay-gay.
Dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju Kristɨ,
Lubə un-é ɔw siə mɛ̨ɛ̨ riɓa-tɨ.
Ta kí sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ ɓá Lubə tɛ̨ɛ̨ dɔ-é kinlé, to né
kí majɨ ɲɑ̨. To ta kí tɔgrɔ-tɨ ya.

4

Ta kí dɔ njéndó dow-je né-je-tɨ kí ngɔm
1Jɑ̨ 4:1-3; Kol 2:16-23; 2Ti 2:4-6

1 Ngà Ndil kí aa njay pa adɨ aa yə́rə́rə́ ya panè: Kaglo-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ
lé, dow-je kí dan-tɨ-je d'a tusɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé kiɲə kdɔ tiɲə go ndil-je-tɨ kí
njékədɨ dow-je kur-dé wale rəm, kdɔ kun go néndó-je kí ɨ̨ rɔ ndil-je-tɨ
kí majɨ al rəm tɔ. 2 Dowbé-je kinlé, d'a kadɨ njéndó dow-je né-je kí
ngɔm kí 'to njékədɨ kəm dow-je kin d'ədɨ-dé d'ur-dé wale. Njékədkəm
dow-je kinlé, dɔ-dé təl adɨ mɛ̨ɛ̨-dé uwə-dé kɨ̀ ta dɔ majal-tɨ al, tokɨ nin
kí dow ɔr ngɔwla pərəə ində rɔ-é-tɨ ya kàrè gə al ngá kin bè. 3 Dɛ̨
d'ɔgɨ dow-je kadɨ 'taa-nɑ̨ rəm, d'ɔgɨ-dé kuso né-je kí dan-tɨ-je rəm tɔ.
Ngà né-je kin lay lé, Lubə ya ra kdɔ kadɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je kí 'to njégə ta
kí tɔgrɔ-tɨ lé, d'oo majɨ-é 'ra-é-né oiyo. 4 Né-je lay kí Lubə ra lé majɨ,
adɨ né kí dow à mbatɨ ya goto. Ngà kuso ɓá kadɨ dow uso ra-é-né oiyo
tá†. 5 Kdɔtalə né-je lay lé, ta lə Lubə, kɨ̀ ta kí pa siə təl-dé adɨ aa njay
ngá.
6 Timote, né-je kinlé, kinə i 'ndó njékadmɛ̨ɛ̨-je rəmə, 'a to
ngonnjèkullə kí majɨ lə Jeju Kristɨ, kí ta kí dɔ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ kɨ̀ néndó kí

† **4:4** 4:4 Kgn 1:31

tɔgrɔ-tɨ kɨ́ i ingə-ingə lé asɨ-i majɨ. 7 Ngà ta tə́tɨ-je, kɨ̀ tasu-je kɨ́ tò ṇ̨ ṇ̨ takəm Lubə-tɨ lé, ɔsɨ ngərəngɨ kɨ rangɨ.

Ta dingəm-je kɨ́ Pol adɨ Timote

I 'ndó kadɨ 'ilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ. 8 Kdɔtalə ndó ndajɨ njirə rɔ to né kɨ́ majɨ, ngà majɨ kdɔ né-je ṇ̨ ą̨ al. Ngà kujɨ kɨ́ kilə dɔ Lubə-tɨ lé, majɨ kdɔ né-je lay. Dow-je kɨ́ njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ lé, Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ n'adɨ-dé kiskəm kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin rəm, ɓá kiskəm kɨ́ sartagangɨ kɨ́ à ree lé rəm tɔ. 9 Ta kinlé, to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, to ta kɨ́ asɨ gakɨ kadɨ tokɨ ndigɨ dɔ-tɨ dĩgɨm ya rəm tɔ. 10 Beɓa jə̨ i j'rai kullə rəm, j'iləi rɔ-ji dą̨ rəm, kdɔtalə j'indəi mę̨ę̨-ji dɔ Lubə-tɨ kɨ́ njèkisɨ kəm, kɨ́ to njèkajɨ dow-je lay. Ngà kɨ́ boy ṇ̨ ą̨ lé, ę̨ to njèkajɨ njékadmę̨ę̨-je. 11 Ta-je kinlé, 'ndəjɨ njékadmę̨ę̨-je dɔ-tɨ rəm, ɓá 'ndó-dé rəm tɔ.

12 'Adɨ dow nədɨ-i kdɔtalə to kɨ́ i 'to basa kinlé al. Ngà kadɨ i 'to né ndajɨ lə njékadmę̨ę̨-je, mę̨ę̨ ta pa-i-tɨ rəm, mę̨ę̨ panjiyə-i-tɨ rəm, mę̨ę̨ ndigɨ dow-je-tɨ rəm, mę̨ę̨ kadmę̨ę̨-tɨ rəm, ɓá mę̨ę̨ kaa njay-tɨ rəm tɔ. 13 'Ində rɔ-i ta ndó mbete-tɨ kɨ́ aa njay dan njékadmę̨ę̨-je-tɨ rəm, 'ində rɔ-i ta kulə dingəm mę̨ę̨-dé-tɨ rəm, ɓá 'ində rɔ-i ta ndó-dé né-tɨ rəm tɔ. 'Ra bè-bè ya sar kadɨ m'ɔw m'ingə-i-né. 14 Kadkare kɨ́ Ndil Lubə adɨ-i kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ rəm, kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ rɔ 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ kɨ́ d'ində ji-dé dɔ-i-tɨ rəm lé, 'ra 'ndam-né al. 15 'Ində rɔ-i ta né-je-tɨ kinlé rəm, un rɔ-i ɓikti ya ində ta-tɨ, kdɔ kadɨ kɔw kɨ kete lə-i tò ndata rəsɨ takəm dow-je-tɨ lay rəm tɔ. 16 'Oo go rɔ-i i ya majɨ rəm, 'oo go néndó kɨ́ 'isɨ 'ndó dow-je lé majɨ rəm, 'uwə rɔ-i ngą̨ titɨ. Kdɔtalə ra-é kɨ́ bè kinlé ɓá, 'a kajɨ-né rɔ-i i ya rəm, dow-je kɨ́ d'oo ta lə-i kàrè, d'a kajɨ-né rəm tɔ.

5

Gosɨ ra kullə kɨ̀ dow kɨ́ ra majal

1 Dingəm kɨ́ 'ɓugə lé, 'ndángɨ-é rą̨y-rą̨y al, ngà 'ɔjɨ-é ta titɨ bɔbɨ-i bè, 'ɔjɨ ta basa-je titɨ ngankɔ̨-i-je bè, 2 'ɔjɨ ta dené-je kɨ́ 'ɓugə titɨ kɔ̨-i-je bè, ɓá 'ɔjɨ ta nganmandɨ-je titɨ kɔ̨nan-i-je bè, kɨ̀ tagɨr kɨ́ aa njay.

Ta kɨ́ dɔ njéngɔwkoy-je-tɨ

3 'Oo go njéngɔwkoy-je kɨ́ dow dɔ-dé goto. 4 Ngà kinə njèngɔwkoy kɨ́ ngan-é-je əse nganka-é-je d'isɨ nɔ̨ɔ̨ rəmə, né kɨ́ dɔsą̨y kɨ́ d'a ra kdɔ kilə-né kujɨ dɔ Lubə-tɨ ə́n: Dę̨ d'a koo go dę̨ kɨ́ mę̨ę̨ kəy-tɨ lə-dé dę̨ ya rəm, d'a koo go njékojɨ-dé-je kdɔ kutɨ kɨ́ ndɔkɨ d'utɨ-dé lé tɔ. Ę̨ kin ɓá to né kɨ́ nəl Lubə. 5 Njèngɔwkoy kɨ́ isɨ kɨ̀ kár-é, kɨ́ dow dɔ-é goto lé, ę̨ ində mę̨ę̨-é dɔ Lubə-tɨ ə uwə rɔ-é ngą̨ pa siə ta rəm, ɓá dəjɨ-é né ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je rəm tɔ. 6 Ngà njèngɔwkoy kɨ́ isɨ ą̨y ngɔdɨ go né-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé, lé isɨ kɨ̀ dɔ-é taá ya kàrè, ę̨ oy ngá. 7 Ę̨ kin ɓá to né-je kɨ́ 'a ndəjɨ-dé dɔ-tɨ, kdɔ kadɨ dow ilə-né ta dɔ-dé-tɨ al. 8 Kinə dow madɨ oo go nojɨ-é-je al, ə kɨ́ boy ṇ̨ ą̨ lé, kinə oo go dow-je kɨ́ mę̨ę̨ kəy-tɨ liə al rəmə, to dow kɨ́ ilə kadmę̨ę̨ liə kɔgɨ, ę̨ majɨ al ṇ̨ ą̨ itə njèkadmę̨ę̨ al ɓəy. 9 Njèngɔwkoy kɨ́ njékəwną̨-je d'a kində ri-é kdɔ koo go-é lé, ɓal-é à ra kɔrmɛkę̨ kɔw kɨ taá ɓane, à to dené kɨ́ ndɔkɨ ore kəm-é go ngɔbɨ-é-tɨ ya káre-rè 10 rəm, à to dené kɨ́ d'a gə-é kadɨ kullə ra-é majɨ-majɨ, adɨ à to njèngəm ngan-é-je majɨ rəm, njèkuwə mba-je kɨ rɔ-é-tɨ wur-wur

rəm, njètogɨ nja* njékaa njay-je rəm, njèra kɨ dangɨ-tɨ-je rəm, ɓá né-je
kɨ́ gay-gay lay kɨ́ majɨ ɓá to kullə ra-é rəm tɔ. 11 Ngà njéngɔwkoy-je kɨ́
rɔ-dé tò kare ɓəy lé, ində ri-dé mɛ̨ɛ̨ mbete koo go njéngɔwkoy-je-tɨ lé
al. Kdɔtalə lokɨ ɓo dingəm ra-dé lé, d'ubə Kristɨ, dow kɨ́ Lubə mbətɨ-é
d'iɲə-é ə 'ndigɨ taa ngɔw gogɨ, 12 adɨ d'usɨ-né mɛ̨ɛ̨ ta kɨ́ gangɨ-tɨ, kdɔtalə
kun mindɨ lə-dé kɨ́ d'un d'adɨ Kristɨ kete lé, 'tusɨ d'iɲə kɔgɨ. 13 Ɓəy ɓá
njéngɔwkoy-je kɨ́ rɔ-dé tò kare lé, 'ndigɨ ra kullə al, ɓá 'ndó kilə kɨ
takəy-takəy rəm, d'ą̃ dɔ-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ 'təl njékində nané-je rəm, njépata-je
kɨ́ usɨ-dé-tɨ al rəm, ɓá njépata-je kɨ́ tuwə pa al rəm tɔ. 14 Gin-é kin
ɓá, m'ndigɨ kadɨ njéngɔwkoy-je kɨ́ rɔ-dé tò kare ɓəy lé, 'təl 'taa ngɔw
d'ojɨ-né ngan-je, d'oo go mɛ̨ɛ̨ kəy-je lə-dé majɨ, kdɔ kadɨ njéba-je lə-ji
d'ingə rəbɨ 'pa-né ta kɨ́ majɨ al dɔ-ji-tɨ al. 15 Kdɔtalə njéngɔwkoy-je kɨ́
dan-tɨ-je d'ilə kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé kɔgɨ ngá, adɨ d'un go Satą̃. 16 Ngà kinə
dené kɨ́ to njèkadmɛ̨ɛ̨ ɔw kɨ̀ njéngɔwkoy-je mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə nɔ̨̃ɔ̨̃ rəmə,
kadɨ oo go-dé, kdɔ kadɨ njékəwną̃-je d'iɲə ji-dé d'oo-né go dɛ̨ kɨ́ dow
dɔ-dé goto.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ 'ngatɔ́gɨ-je
1Kɔ 9:9-10

17 'Ngatɔ́gɨ-je kɨ́ d'ɔr nɔ̨̃ njékəwną̃-je majɨ lé, tò kadɨ tokɨ kilə kujɨ
dɔ-dé-tɨ, ɓá tò kadɨ tokɨ ra sə-dé rəm tɔ. Ə kɨ́ boy ną̃ą̃ lé, to ta kɨ́ sɔbɨ
dɔ dɛ̨ kɨ́ d'ində rɔ-dé ta ndó dow-je ta-tɨ lə Lubə rəm, ɓá ta ndó dow-je
né-tɨ rəm tɔ. 18 †Kdɔ mbete kɨ́ aa njay panè: *Mangɨ kɨ́ d'adɨ-é ą̃ njiyə
dɔ ko-tɨ kdɔ kadɨ kąą̃-é tal lé, 'a dɔ ta-é al*, ɓá pa ɓəy panè: *Dow kɨ́ ra
kullə lé, to tó-é kadɨ à kingə né dɔji-é tɔ.*

19 'Ị̃ kalangɨ 'ndigɨ dɔ ta-tɨ kɨ́ dow-je d'ilə dɔ 'ngatɔ́gɨ-tɨ al, ngà kadɨ
oo ta-é ta dow-je-tɨ joo əse mutə kɨ́ d'oo kɨ̀ mbi-dé əse kɨ̀ kəm-dé tá-je
'ra-né kullə ɓəy. 20 Dɛ̨ kɨ́ 'ra majal lé, 'ndángɨ-dé takəm dow-je-tɨ lay,
kdɔ kadɨ ndəgɨ-é-je kàrè 'ɓəl-né tɔ. 21 M'un ndu m'adɨ-i nɔ̨̃ Lubə-tɨ, kɨ̀
nɔ̨̃ Jeju Kristɨ-tɨ, ɓá nɔ̨̃ malayka-je-tɨ kɨ́ Lubə mbətɨ-dé kadɨ 'təl rɔ-i go
ndukun-je-tɨ kinlé, ə kadɨ ị̃ kalangɨ 'gangɨ ta dɔ dow-tɨ al rəm, ɓá kadɨ
'ra né madɨ ɔr-né kəm dow al rəm tɔ.

Ta-je kɨ́ gay-gay kɨ́ Pol ɔjɨ Timote

22 'Ị̃ kalangɨ ində ji-i dɔ dow-tɨ al rəm, ɓá 'ində rɔ-i natɨ kɨ̀ dow dɔ
majal-je-tɨ liə al rəm tɔ. I ya 'itə rɔ-i ngərəngɨ kàdɨ̀ majal-tɨ.

23 'Isɨ ta ką̃y man-tɨ ya par-par al, ngà kadɨ ą̃y man nduu sɛ̨-sɛ̨ kdɔ
mɛ̨ɛ̨-i kɨ́ isɨ to-i to-i kin rəm, kdɔ mɔ̨̃y-je kɨ́ ną̃-je kɨ́ isɨ ra-i taá-taá kin
rəm tɔ.

24 Majal-je lə dow-je kɨ́ dan-tɨ-je lé, to ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ pá
ɓəy ɓá 'gangɨ ta dɔ-tɨ. Ngà 'lə dɛ̨ kɨ́ ną̃-je rəmə, kujə rɔ-é go ta kɨ́ gangɨ-
tɨ tɔ. 25 Gangɨ-é kɨ́ kullə ra-je kɨ́ majɨ tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ kinlé, bè
ya tɔ ə́ kullə ra-je kɨ́ majal kàrè dow à kasɨ ɓɔyɔ-né al rəm tɔ.

6

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ɓə-je
Epɛ 6:5-8; 1Pi 2:18-20

1 Kadɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je lay kɨ́ 'to ɓə-je lé, d'oo 'ɓa-dé-je kɨ dow-je kɨ́
d'asɨ gakɨ kadɨ d'un ta-dé kun kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kdɔ kadɨ dow-je 'pa-né ta

* **5:10** 5:10 Togɨ nja lé tɔjɨ sɔl dɔ kɨ̀ ndigɨ dow-je titɨ kɨ́ Jeju ra-né kɨ̀ njéndó né-je lé tɔ (Ją̃ 13:1-17). † **5:18** 5:18 Mat 10:10; Luk 10:7

kɔbɨ kɨ̀ Lubə al rəm, 'pa-né ta kɨ́ majɨ al dɔ Poyta kɨ́ Majɨ-tɨ al rəm tɔ. 2 Dɛ̨ kɨ́ 'ɓa-dé-je 'to njékadmɛ̨ɛ̨-je lé, kadɨ d'ilə jirə dɔ to kɨ́ dɛ̨ 'to ngankɔ̨-dé-je kɨ̀ takul Jeju Kristɨ kin ɓá kadɨ 'nədɨ-dé-né al. Ngà kadɨ 'ra kullə d'adɨ-dé majɨ ɲa̰ kɨ kete ya ɓəy, kdɔ kullə-je kɨ́ majɨ-majɨ kɨ́ d'isɨ 'ra lé, 'ra d'adɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je, adɨ to ngankɔ̨-dé-je kɨ́ dɛ̨ d'ində-dé dan kəm-dé-tɨ.

Ta kɨ́ dɔ néndó-je-tɨ kɨ́ ngɔm kɨ̀ ka̰y ngɔdɨ go nékingə-tɨ
Mat 6:19-34

Né kɨ́ tò kadɨ i 'a ndó dow-je ə 'a ndəjɨ-dé dɔ-tɨ ə́n: 3 Kinə dow ndó né kɨ́ rangɨ, ɓɨ a̰ njángɨ dɔ ta-je-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ al rəm, a̰ njángɨ dɔ néndó-tɨ kɨ́ ɔw go-na̰-tɨ kɨ̀ kujɨ kɨ́ kilə dɔ Lubə-tɨ kin al rəmə, 4 to njèngɔm kare ya, gə né al, to dow kɨ́ tanajɨ kɨ́ dɔ ngan ta-je-tɨ kɨ́ bɛtɨ-bɛtɨ ɓá to kullə ra-é. Né-je kinlé, ɓá isɨ ree kɨ́ kəmnda-je, kɨ̀ gakɨ-na̰-je, kɨ̀ kulə ta ndil-na̰-tɨ-je, kɨ̀ ta kɨ́ gángɨ rim-rim dɔ-na̰-tɨ-je, 5 kɨ̀ tii-na̰-je kɨ́ sɔ̰y-é goto kɨ́ to kullə ra dow-je kɨ́ dɔ-dé goto. Dɛ̨ 'gə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ al rəm, 'gɨr kɨ́ kadmɛ̨ɛ̨ Lubə lé, to kəm rəbɨ kingə né.

6 Tɔgrɔ-tɨ ya, kinə dow ore kəm-é dɔ né-tɨ kɨ́ tò ji-é-tɨ ya rəmə, kadmɛ̨ɛ̨ lé, to kəm rəbɨ kingə né kɨ́ ɲa̰ ya. 7 Kdɔtalə j'reei dɔnangɨ-tɨ kɨ̀ ji-ji kare, ə j'a təli kɨ̀ ji-ji kare ya tɔ. 8 Kinə j'ɔwi kɨ̀ nékuso, kɨ̀ kubɨ rəmə, ɛ̨ kin ya asɨ. 9 Ngà dɛ̨ kɨ́ 'ndigɨ kingə né ya tá lé, d'usɨ mɛ̨ɛ̨ néna̰-tɨ, kɨ̀ mɛ̨ɛ̨ gum-tɨ lə Sú, d'usɨ mɛ̨ɛ̨ ɓo né-jɛ-tɨ kɨ́ gay-gay kɨ́ majɨ al majɨ al, kɨ̀ né-je kɨ́ ndɔjta, kɨ́ to né-je kɨ́ isɨ ungɨ dow-je dan kɔ̰-je-tɨ, ɓá dan tujɨ-tɨ rəm tɔ. 10 Kdɔ kəmnda là lé, to njirə né-je lay kɨ́ majal, ə dɛ̨ kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ d'a̰y ngɔdɨ go-tɨ 'tusɨ-né kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé d'iɲə kɔgɨ lé, dɛ̨ ya d'un rɔ-dé d'ilə dan babo kɔ̰-tɨ.

Dow lə Lubə: Panjiyə-é kɨ̀ né kɨ́ à kuwə mɛ̨ɛ̨-é

11 Ngà i, dow lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i ngərəngɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ kinlé, ə 'sangɨ kadɨ 'ra né kɨ́ njururu, kadɨ 'ilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ, kadɨ 'ində mɛ̨ɛ̨-i dɔ Lubə-tɨ, kadɨ 'ndigɨ dow-je, kadɨ 'ilə mɛ̨ɛ̨-i dɔ madɨ-é-tɨ pɔ̰ rəm, ɓá kadɨ 'sɔl lɔm-lɔm rəm tɔ. 12 'Rɔ rɔ kɨ́ majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨, ə kiskəm kɨ́ sartagangɨ kɨ́ Lubə ɓa-i-né ɓá i 'pa ta-é majɨ ɲa̰ takəm kosɨ dow-je-tɨ lé, 'uwə njarara. 13 †Nɔ̰ Lubə-tɨ kɨ́ to njèkadɨ kiskəm né-je lay, ɓá nɔ̰ Jeju Kristɨ-tɨ kɨ́ pa ta kɨ́ majɨ ɲa̰ rəsɨ nɔ̰ Pɔ̰sɨ Pilatɨ-tɨ lé, m'ndəjɨ-i, 14 kadɨ 'təl rɔ-i go ndukun-tɨ lə Lubə ə 'adɨ rɔ-i aa njay, kadɨ dow ilə ta dɔ-i-tɨ al, sar ya kadɨ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ tɛ̨ɛ̨-né kɔy 15 dɔkaglo-tɨ kɨ́ Lubə ya ɔjɨ. Lubə lé, to Njèkisɨ dan majɨ-tɨ kɨ́ dum, ɛ̨ ya kɨ̀ káre-rè to Njètɔ́gɨ dɔ né-je-tɨ lay, ɛ̨ kɨ́ to Ngar lə ngar-je, 'Ɓaɓe lə 'ɓaɓe-je, 16 kɨ́ ɛ̨ ya kɨ́ káre-rè ɓá to njèkoy al, njèkisɨ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ kɨ́ dow asɨ kɔw-tɨ al, ɛ̨ kɨ́ dow oo-é al rəm, ɓá dow à kasɨ koo-é al rəm lé, riɓa, kɨ̀ tɔ́gɨ kɨ́ tò sartagangɨ to 'liə! Amɛ̨n!

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njénékingə-je

17 I 'ndəjɨ njénékingə-je kɨ́ dɔkaglo-tɨ kɨ́ ɓone, kdɔ kadɨ 'to njékində kàdì-dé-je al rəm, kadɨ d'ində mɛ̨ɛ̨-dé dɔ nékingə-tɨ kɨ́ to né kɨ́ à kɨ̰ tujɨ kàdì káre-rè kin al rəm, ngà kadɨ d'ində mɛ̨ɛ̨-dé dɔ Lubə-tɨ, njèkadɨ-ji né-je lay mburukɨ-mburukɨ adɨ j'isi j'rai rɔnəl-é kin tá. 18 Kadɨ njénékingə-je lé, 'ra majɨ rəm, kadɨ kullə ra-je kɨ́ majɨ-majɨ ɓá to nékingə-dé, kadɨ ji-dé tɛ̨ɛ̨ rəm, ɓá kadɨ 'to njéra kɨ̀ dow-je rəm tɔ.

† **6:13** 6:13 Ja̰ 18:37

19 Kəm rəbɨ kin ɓá kadɨ 'mbɔ̰-né nékingə-dé kdɔ ndɔ kɨ́ bore, lo-tɨ kɨ́
tò gərərə, kadɨ 'tɛ̰ɛ̰-né kiskəm-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.

Ta lə ngəm néndó kɨ́ tɔgrɔ-tɨ

20 I Timote, 'tɔsɨ kəm-i go kullə-tɨ kɨ́ Lubə adɨ-i lé majɨ. Tatidə-je kɨ́
mɛ̰ɛ̰ wəy kare kɨ́ to ta-je kɨ́ tò n̰ɛ̰ takəm Lubə-tɨ, kɨ̀ né-je kɨ́ ɔsɨ ta Lubə
ya rəmə 'panè to négə ɓóò ri ɓõo kinlé, 'ɔr rɔ-i ngərəngɨ mɛ̰ɛ̰-é-tɨ kɔgɨ.
21 Dɛ̰ kɨ́ ná̰-je kɨ́ d'oy go-tɨ rigɨ-rigɨ lé, 'tusɨ rəbɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̰ɛ̰ lə-dé
d'in̰ə d'ur wale.

Kadɨ ramajɨ lə Lubə nà̰y sə-si!

Mbete kɨ́ njèkungɨ joo kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Timote

Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ njèkungɨ joo kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Timote

Mbete kɨ́ njèkungɨ joo kɨ́ njèkɔwkulə Pol adɨ Timote kinlé to dɔbəy ta kɨ́ idə Timote kete ɓá kadɨ 'tɔl-é ɓəy. Ḛ isɨ dangay-tɨ mę̰ ɓebo Rɔm-tɨ isɨ ngəbɨ kadɨ 'tɔl-é. Ḛ ndàngɨ mbete lé kdɔ kulə-né dingəm mę̰ Timote-tɨ kadɨ-é uwə rɔ-é ngą̃ mę̰ kadmę̰-tɨ rəm, ɓá mę̰ kullə-tɨ lə 'Ɓaɓe rəm. Kaglo-é-tɨ kinlé, Timote isɨ ɔr nɔ̃ njékəwną̃-je kɨ́ ɓebo Epɛjɨ-tɨ ya ɓəy. Mbete-je kɨ́ rangɨ ną̃ kɨ́ Pol ndàngɨ lé, ḛ pa ta lə ra kɨ́ Timote ra siə mę̰-é-tɨ. Dḛ kɨ́ joo kinlé, 'ra kullə natɨ kdɔ ta lə 'Ɓaɓe. Pol ɓa Timote ngon-é kɨ́ mę̰ kadmę̰-tɨ titɨ kɨ́ ɓa-é-né mę̰ mbete-tɨ kɨ́ dɔsą̃y kɨ́ ndàngɨ adɨ-é lé. Tò ndaa-tɨ rəsɨ kɨ́ Pol ində Timote kɨ́ to ngon basa kɨ́ njèra siə kullə kin dan kəm-é-tɨ ə ndigɨ kadɨ-é ra kullə majɨ kɨ kete-kete. Ta kɨ́ lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 1-2 lé, tò kadɨ lé dan kɔ̃-je-tɨ kɨ́ dɔkaglo-tɨ kɨ́ ɓone, kɨ̀ né-je kɨ́ to rɔ ya kàrè to kuwə rɔ ngą̃ ya. Pol un nétɔjɨ-je ną̃ ɓá pa-né ta kɨ́ dɔ kuwə rɔ ngą̃-tɨ: Asgar, njèkąyngɔdɨ lokində dɨrə-tɨ, njèndɔr, njèrakullə, ɓá ḛ pa ta kɨ́ dɔ rɔ-é-tɨ ya tɔ, kdɔ ngɔdɨ kɨ́ ḛ ąy kaglo kisɨ-é kɨ̀ dɔ-é taá. Ta kɨ́ lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 3-4 lé to ta-je kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔ̃-je kɨ́ à ree kɨ́ ree ɓəy, ɓá majɨ lə ką dɔ ndi-tɨ rəm, ɓá kilə kujɨ dɔ ta-tɨ lə Lubə rəm. Pol pa ta lə kiną̃-ną̃ ta tɔl ta mbete-tɨ liə, ngà ḛ ində mę̰-é-tɨ kɨ́ Timote à kɔw koo-n'ḛ̃ ɓebo Rɔm-tɨ ə ḛ idə-é ta-je ną̃ dɔ kɔw-tɨ kɨ́ à kɔw koo-n'ḛ̃ lé. To mbete kɨ́ ḛ ndàngɨ adɨ dow káre-rè ya ngà təl to mbete kɨ́ ulə dingəm mę̰ njékadmę̰-jɔ-tɨ kɨ́ ɓone bè ya lay.

Lapiya kɨ́ Pol ra

1 Mą Pol, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ, kɨ́ go ndigɨ-tɨ lə Lubə kadɨ m'ilə mbḛ̃ kunmindɨ lə Lubə kɨ́ sɔbɨ dɔ kiskəm kɨ̀ takul nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ, 2 †ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-i i Timote kɨ́ m'oo-i kɨ ngon-m bè, kɨ́ m'ində-i dan kəm-m-tɨ. Kadɨ Lubə kɨ́ Bɔbɨ-ji dḛ̃ kɨ̀ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ d'adɨ ramajɨ, kɨ̀ koo kəmtondoo, kɨ̀ lapiya lə-dé nąy̌ sə-i.

Oiyo kɨ́ Pol ra Lubə
2Ti 2:1-12; Epɛ 1:3-7; 2Te 2:13-15

3 Lubə kɨ́ ka-m-je 'pole-é ɓá m'un dɔ nja-dé kɨ̀ tagɨr kɨ́ majɨ lé, m'ra-é oiyo kdɔ ta lə-i. Lokɨ m'isɨ m'pa siə ta ndɔɔ-je kɨ̀ kada-je lé, m'nal kilə ri-i dan-tɨ al. 4 Lokɨ mę̰-m ole dɔ man nɔ̃-tɨ lə-i rəmə, ɓo koo-i ya ra-m lɔtɨ-lɔtɨ kdɔ kadɨ rɔnəl rusɨ-né mę̰-m. 5 †Mę̰-m tò gə́rə́rə́ dɔ kadmę̰-tɨ lə-i kɨ́ to kadmę̰ kɨ́ kədkəm goto-tɨ, kɨ́ tò mę̰ ka-i kɨ́ dené Loiyisɨ-tɨ ya kete rəm, ɓá tò mę̰ kɔ̃-i Enisɨ-tɨ rəm tɔ. Kadmę̰ kinlé, m'gə majɨ kɨ́ tò mę̰-i-tɨ tɔ.

Ta dingəm kɨ́ Pol adɨ Timote

6 Gin-é kin ɓá m'ulə dingəm mę̰-i-tɨ, kadɨ ulə pər kutɨ kadkare-tɨ kɨ́ Lubə adɨ-i lokɨ m'ində-né ji-m dɔ-i-tɨ lé. 7 Kdɔtalə ndil kɨ́ Lubə adɨ-ji

† **1:2** 1:2 Knj 16:1 † **1:5** 1:5 Knj 16:1

lé, to ndil ɓəl al, ngà to ndil tɔ́gɨ rəm, ndil ndignạ̃ rəm, ɓá ndil gosɨ
rəm tɔ. 8 'Adɨ rɔ-i sɔl-i dɔ pa ta-tɨ lə 'Baɓe kadɨ dow-je al rəm, 'adɨ rɔ-i
sɔl-i dɔ-m mạ̃-tɨ kɨ́ d'uwə-m dangay-tɨ kdɔ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-é kin al rəm
tɔ. Ngà kadɨ 'ingə kɔ̃ sə-m kdɔ Poyta kɨ́ Majɨ, kɨ̀ takul tɔ́gɨ lə Lubə. 9 Ḛ
ɓá ajɨ-ji rəm, ɓa-ji kadɨ j'təli dow-je kɨ́ j'aai njay, kɨ̀ takul kullə ra-ji-je
al, ngà kɨ́ go kɔjra-tɨ liə ẹ̃ ya rəm, kɨ́ go majɨ-tɨ kɨ́ ẹ̃ ra sə-ji kɨ̀ takul
nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ low lə low-je nụ̃†. 10 Ramajɨ kinlé, Lubə adɨ tɔjɨ
rɔ-é kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin kɨ̀ takul ree lə Njèkajɨ-ji Jeju Kristɨ kɨ́ təti rɔ koy
ə tɔjɨ kiskəm kɨ́ sartagangɨ kɨ̀ takul Poyta kɨ́ Majɨ. 11 †To ta lə Poyta kɨ́
Majɨ kinlé ɓá Lubə ində-m-né kɨ njèndó dow-je ta liə rəm, njèkɔwkulə
rəm, ɓá njèndó né dow-je rəm tin. 12 Adɨ to né kin ɓá, m'ingə-né kɔ̃
tin. Ngà rɔ-m ɓá sɔl-m dɔ-tɨ al, kdɔ m'gə ẹ̃ kɨ́ m'adɨ-é mẹ̃ẹ̃-m rəm, ɓá
m'gə majɨ kɨ́ ẹ̃ ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ ngəm-né né kɨ́ majɨ kɨ́ ẹ̃ iṇə ji-m-tɨ sar
ndɔ təl Jeju-tɨ rəm tɔ.
13 Gạ̃ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ 'oo ta-m-tɨ lé, ẹ̃ ya 'uwə ngạ̃ kɨ̀ takul kadmẹ̃ẹ̃
rəm, kɨ̀ takul ndigɨ dow-je kdɔ nam kɨ́ i 'nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ. 14 Né
kɨ́ majɨ kɨ́ tò ji-i-tɨ lé, 'ngəm kɨ̀ takul Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ isɨ mẹ̃ẹ̃-ji-tɨ lé.

Kuwə rɔ ngạ̃ lə Onejipɔr

15 I 'gə majɨ kɨ́ dẹ̃ lay kɨ́ d'isɨ dɔnangɨ Aji-tɨ 'tusɨ-m d'iṇə-m, adɨ dan-
dé-tɨ lé to Pijɛl dẹ̃ kɨ̀ Ermojẹ̃n. 16 Kadɨ 'Baɓe adɨ koo kəmtondoo liə nạ̀y
kɨ̀ dow-je kɨ́ mẹ̃ẹ̃ kəy-tɨ lə Onejipɔr. Kdɔtalə taá-taá ya isɨ sɔl mẹ̃ẹ̃-m
rəm, ɓá rɔ-é sɔl-é kdɔ sil kɨ́ d'ilə-m kin al rəm tɔ. 17 Ngà lokɨ ẹ̃ ree
ɓebo Rɔm-tɨ lé, ẹ̃ sangɨ-m kɨ̀ rɔ tungə-é ya sar ingə-m. 18 Né-je lay kɨ́
Onejipɔr ra adɨ-m ɓebo Epɛjɨ-tɨ lé, i 'gə majɨ itə dow-je lay. Kadɨ 'Baɓe
adɨ koo kəmtondoo liə nạ̀y siə ndɔ gangta-tɨ liə.

2

Né-je kɨ́ tuwə kadɨ njèkadmẹ̃ẹ̃ ndajɨ

1 I Timote kɨ́ m'oo-i kɨ ngon-m bè lé, 'uwə rɔ-i ngạ̃ mẹ̃ẹ̃ majɨ-tɨ kɨ́
Lubə ra sə-ji kɨ̀ takul nam kɨ́ j'nami kàdì Jeju Kristɨ-tɨ kin. 2 Néndó kɨ́
'oo ta-m-tɨ kɨ̀ mbɨ-i takəm kosɨ dow-je-tɨ lé, 'ndó dow-je kɨ́ njéra né kɨ́
tɔgrɔ-tɨ kɨ́ d'a kasɨ ndó dow-je kɨ́ rangɨ tɔ. 3 'Ingə kɔ̃ sə-m tanạ̃ asgar
kɨ́ majɨ lə Jeju Kristɨ bè. 4 Dow kɨ́ andɨ asgar-tɨ lé, à kɔr rɔ-é kɔgɨ mẹ̃ẹ̃
kullə-je-tɨ lə dow-je kɨ́ kare, kdɔtalə ẹ̃ à ndigɨ kadɨ n'ra né kɨ́ nəl njèkun-
n'ẹ̃ asgar-tɨ. 5 Bè ya tɔ, dow kɨ́ ində dɨrə ngɔdɨ lé, à kạ̃y kɨ̀ gangɨ-é kɨ́
d'ɔjɨ kadɨ tokɨ kạ̃y-né lé ɓane, al rəmə à nal nékugə dɔji-é. 6 Rəm ɓá
njèndɔr kɨ́ njèkɔɔ rɔgɨ-rɔgɨ ta ndɔr-tɨ lé, tò kadɨ ẹ̃ ya ijə kandɨ né ndɔr
liə dɔsạ̃y. 7 I Timote, ta-je kɨ́ m'idə-i kinlé, 'lajɨ dɔ-tɨ majɨ 'oo, ə 'Baɓe
à ra sə-i kadɨ 'gə mẹ̃ẹ̃ né-je kin lay.
8 'Adɨ mẹ̃ẹ̃-i ole dɔ Jeju Kristɨ-tɨ kɨ́ to ngonka Dabidɨ. Jeju lé, Lubə
adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̃ẹ̃, titɨ kɨ́ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ m'isɨ m'ilə mbẹ̃-é pa-
né ta-é lé. 9 To ta lə Poyta kɨ́ Majɨ kinlé ɓá m'ingə-né kɔ̃ sar d'ilə-m-né
sil tanạ̃ kɨ̀ dow kɨ́ tɔl dow bè tin. Ngà ta lə Lubə lé, dow ilə-é sil al.
10 Gin-é kin ɓá m'ore-né mẹ̃ẹ̃-m ngạ̃ dɔ né-je-tɨ lay, kdɔtalə dow-je kɨ́
Lubə mbəti-dé, kdɔ kadɨ dẹ̃ kàrè d'ingə kajɨ kɨ́ tò rɔ Jeju Kristɨ-tɨ, kɨ̀
riɓa kɨ́ sartagangɨ tɔ.
11 Ta-je kɨ́ m'ɔw kɨ̀ pa kinlé, to ta-je kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ya:

† **1:9** 1:9 Epɛ 1:3-7 † **1:11** 1:11 1Ti 2:7

Kinə j'oyi natɨ kɨ̀ Kristɨ lé,
12 †j'a kisi kəm natɨ siə tɔ.
ə kinə j'uwəi rɔ-ji ngą rəmə, j'a kǫ̃i ɓe natɨ siə tɔ,
Ngà kinə j'naji j'painè j'gəi-é al rəmə,
ę̃ kàrè à najɨ panè n'gə-ji al tɔ.
13 Kinə j'ą̃i dɔ kunmindɨ-tɨ lə-ji al kàrè
ę̃ ą̃ gərərə dɔ kunmindɨ-tɨ liə.
Kdɔtalə ę̃, à pa ta mindɨ-é joo al.

Njèra kullə kɨ́ 'nąʼ-é 'gə-é majɨ
1Ti 1:3-7,18-20; Tit 1:10-16; 2:11-15; 2Pi 2:1-22

14 'Oo majɨ, né-je kɨ́ kadɨ 'ole mę̃ę̃ dow-je dɔ-tɨ, 'ndəjɨ-dé-né nɔ̃ Lubə-tɨ ə́n: Kadɨ d'isɨ ta 'gakɨ-nąʼ dɔ ngan ta-je-tɨ al, kdɔ majɨ-é goto, ngà isɨ tujɨ dow-je kɨ́ d'isɨ 'yəl mbi-dé d'oo-né. 15 'Uwə rɔ-i ngą̃ kadɨ 'ą̃ nɔ̃ Lubə-tɨ titɨ dow kɨ́ 'nąʼ-é d'oo adɨ to dow kɨ́ asɨ rəm, titɨ njèra kullə kɨ́ rɔ-é sɔl-é dɔ kullə-tɨ liə al, adɨ ę̃ ndó dow-je ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lə Lubə kɨ̀ gangɨ-é berere-berere. 16 'Ɔr rɔ-i ngərəngɨ kɔgɨ mę̃ę̃ tatidə-je-tɨ kɨ́ mę̃ę̃ wəy kare kɨ́ to ta-je kɨ́ tò n̨ę̃ takəm Lubə-tɨ, kdɔtalə dow-je kɨ́ d'ində rɔ-dé ta-tɨ lé, d'ɔw kɨ kete par-par mę̃ę̃ né ra-je-tɨ kɨ́ ilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al. 17 Dowbé-je kinlé, néndó lə-dé ɔw kɨ kete-kete tanąʼ kɨ̀ dò basrangɨ kin ya bè. Imene-je kɨ̀ Pilɛtɨ 'to dow-je kɨ́ dan-dé-tɨ. 18 Imene-je kɨ̀ Pilɛtɨ lé, 'ndəm rəbɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ adɨ d'ur wale. Dę̃ 'pa titɨ kɨ́ Lubə adɨ dow-je 'tɔsɨ ndəl d'ində lo tę̃ę̃ ngá bè. Beɓa 'təl dɔ dow-je n̨ą̃ adɨ d'ilə kadmę̃ę̃ lə-dé kɔgɨ. 19 Bè ya kàrè, gin kəy kɨ́ Lubə ində adɨ ngą̃ kəng-kəng lé, ą̃ gərərə. Gin kəy kinlé 'ndàngɨ ta-tɨ 'panè:
«'Ɓaɓe gə dow-je liə gɔw»
ə «Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ panè n'to dow lə 'Ɓaɓe rəmə,
kadɨ dowbé mbatɨ né ra kɨ́ njururu al.»

Bąʼ-je lə dené kǫ̃molé

20 'Oo bè, mę̃ę̃ kəy kɨ́ boy lé, bąʼ-je kɨ́ d'ubə kɨ̀ lɔr, kɨ̀ bąʼ-je kɨ́ d'ubə kɨ̀ là ya par ɓá tò-tɨ al, ngà bąʼ-je kɨ́ to kagɨ ɓá 'tɔl, kɨ̀ bąʼ kɨ́ d'ubə kɨ̀ anjɨ-je kàrè tò-tɨ tɔ. Bąʼ-je kɨ́ dan-tɨ-je lé, to bąʼ kǫ̃molé, ngà bąʼ-je kɨ́ nąʼ-je to bąʼ ra kullə-je kɨ́ kare tɔ. 21 Beɓa kinə dow aa rɔ-é dɔ né-je-tɨ kɨ́ majɨ al kin rəmə, dowbé tokɨ bąʼ kǫ̃molé kɨ́ d'ɔr d'ində tagay d'adɨ Lubə, ę̃ tokɨ bąʼ kɨ́ majɨ ra kullə kɨ́ ɓa-é ngəm pèrèrè kdɔ ra-né kullə kɨ́ rá-rá ya kɨ́ majɨ kin bè.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ngonnjèkullə lə 'Ɓaɓe

22 Timote, 'ɔr rɔ-i ngərəngɨ kɔgɨ mę̃ę̃ ɓo né-je-tɨ kɨ́ majɨ al kɨ́ isɨ ra basa-je kɨ̀ mandɨ-je ə i 'sangɨ kadɨ 'ra né kɨ́ njururu, kadɨ 'ində mę̃ę̃-i dɔ Lubə-tɨ, kadɨ 'ndigɨ dow-je rəm, kadɨ 'isɨ kɨ̀ lapiya kɨ̀ dow-je kɨ́ 'nɔ̃ ɓa 'Ɓaɓe kɨ̀ mę̃ę̃-dé kɨ́ káre-rè rəm tɔ. 23 Tanajɨ-je kɨ́ kɔgɨ kare kɨ̀ tanajɨ-je kɨ́ dɔ mbə́-tɨ lé, 'ɔsɨ ngərəngɨ kɔgɨ, kdɔ à ree kɨ̀ kɔl-nąʼ.

24 ə dow kɨ́ to ngonnjèkullə lə 'Ɓaɓe lé, to dow kɨ́ à ndigɨ kɔl-nąʼ al. Ngà ę̃ à to dow nojɨ rɔ dow-je-tɨ lay rəm, à to dow kɨ́ asɨ ndó dow-je né rəm, ɓá à to dow kɨ́ njèkilə mę̃ę̃-é dɔ madɨ-é-tɨ pǫ̃ rəm tɔ. 25 Ę̃ à kɔl kɨ̀ njémbatɨ ta-je kɨ̀ ta kɨ́ sɔl lɔm-lɔm; kdɔtalə dɔmajɨ ə Lubə à ra sə-dé kadɨ d'iṇə panjiyə-dé kɨ́ majɨ al kɔgɨ ə 'təl 'ree dɔ ta-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ gogɨ,

† **2:12** 2:12 Mat 10:33; Luk 12:9

26 kadɨ lokɨ kəm-dé ijə dɔ né ra-dé-je-tɨ kí dɔ mbə́-tɨ lé rəmə, 'tɛ̨ɛ̨ kɔgɨ
mɛ̨ɛ̨ gum-tɨ lə Sú kí uwə-dé gin tɔ́gɨ-é-tɨ adɨ d'isɨ 'ra ndigɨ liə.

3

Ta kí dɔ kaglo-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ

1 Timote, kadɨ i 'gə kí mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ lé, lo à ngą̃ ną̃.
2 Kdɔtalə dow-je d'a to njéyər-je, d'a to m'oy yo là-je, njékun ta rɔ-dé-
je, njékində kàdì-dé-je, njépa takɔbɨ kɨ̀ Lubə, njékɔsɨ ta njékojɨ-dé-je,
njéra oiyo al-je, njénədɨ Lubə, 3 d'a to dow-je kí kɔ̨̃ lə dow usɨ-dé al,
njékoo kəmtondoo lə madɨ-dé-je al, njékulə ta ndil dow-je-tɨ, njékore
mɛ̨ɛ̨-dé al-je, njémɛ̨ɛ̨katɨ-je, njéba lə njéramajɨ-je, 4 njékun dɔ dow-je,
njékində kungəsa-je, njéngɔm-je, dow-je d'a ge né kí adɨ-dé rɔnəl tɔy
ndigɨ Lubə. 5 Dow-je d'a ɓa rɔ-dé njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ ya, ngà d'a
mbatɨ né kí njèkadɨ tɔ́gɨ kujɨ kí kilə dɔ Lubə-tɨ. 'Ɔr rɔ-i ngərəngɨ kɔgɨ
rɔ dowbé-je-tɨ kinlé. 6 Kdɔtalə dɛ̨ kí ną̃́-je dan-dé-tɨ 'tandɨ mɛ̨ɛ̨ kəy-
je-tɨ rəmə, dené-je kí njétɔ́gɨ kasɨ al, kí majal ɔ̨̃ ɓe dɔ-dé-tɨ rəm, kí 'to
dené-je kí ɓo né-je kí gay-gay ra-dé lɔtɨ-lɔtɨ kinlé, d'usɨ mɛ̨ɛ̨ gum-je-tɨ
lə-dé. 7 Dené-je kinlé, d'ingə néndó kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é ya, ngà nja káre ya
kàrè 'gə ta kí tɔgrɔ-tɨ lé yə́rə́rə́ al. 8 Titɨ kí ndɔkɨ Janɛsɨ-je kɨ̀ Jambrɛsɨ
d'ɔsɨ-né Moiyijɨ kɨ̀ ta lé, bè ya tɔ, dowbé-je kinlé d'ɔsɨ-né ta kí tɔgrɔ-tɨ
ngərəngɨ tɔ. Dɛ̨ 'to dow-je kí dɔ-dé goto rəm, kí sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ rəmə,
'to dow-je kí kare kɔgɨ ya bè. 9 Adɨ d'a kɔw kɨ kete-kete ndą̃ al. Kdɔtalə
mbə́ lə-dé lé, à tò ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ lay, taną̃ kɨ̀ 'lə dow-je kí
joo kinlé bè tɔ.

Ką̃ gərərə dɔ néndó-tɨ kí tɔgrɔ-tɨ
2Kɔ 6:3-10

10-11 †Ngà i lé, né kí m'ndó dow-je rəm, panjiyə-m, kɨ̀ kɔjra-je lə-m, kɨ̀
kadmɛ̨ɛ̨ lə-m, kɨ̀ kilə mɛ̨ɛ̨ dɔ madɨ-é-tɨ lə-m, kɨ̀ ndigɨ kí m'ndigɨ dow-je
rəm, kuwə rɔ ngą̃ lə-m, kɨ̀ kəm-m kí dow-je d'ulə ndoo, ɓá kɔ̨̃-je lə-
m lé, to né-je kí i 'ində kəm-i go-tɨ berere-berere 'oo majɨ. Mɛ̨ɛ̨ ɓebo
Antiosɨ-tɨ, kɨ̀ Ikoniyɔm, kɨ̀ Listrə lé, kɔ̨̃ kí rá ɓá m'ingə al wa? Kulə kəm
ndoo kí rá ɓá tɛ̨ɛ̨ dɔ-m-tɨ al wa? Bè ya kàrè, 'Ɓaɓe ɔr-m-tɨ lay ya ilə-m
taá. 12 Bè ya tɔ, dow-je lay kí 'ndigɨ kadɨ kisɨ dɔ taá lə-dé ilə kujɨ dɔ
Lubə-tɨ kɨ̀ takul nam kàdì Jeju Kristɨ-tɨ lé, dow-je d'a kulə kəm-dé ndoo.
13 Ngà dow-je kí njémɛ̨ɛ̨ndul-je, kɨ̀ njékədta-je lé, d'a kɔw kɨ kete ną̃
mɛ̨ɛ̨ né ra-tɨ kí majɨ al par-par, kur-né dow-je kí rangɨ wale rəm, ɓá dɛ̨
ya kàrè dow-je d'a kur-dé wale rəm tɔ†.

14 Ngà i lé, néndó-je kí i 'ingə ə i 'gə kí to néndó kí tɔgrɔ-tɨ, ɓá dow-
je kí i 'ingə rɔ-dé-tɨ kàrè i 'gə-dé majɨ kinlé, ɛ̨ ya 'ą̃ dɔ-tɨ. 15 Ngon-i-tɨ
nu̱ ya, mbete kí aa njay kí à kadɨ-i kəmkaa kí à tɛ̨ɛ̨ sə-i kajɨ-tɨ kɨ̀ takul
kadmɛ̨ɛ̨ Jeju Kristɨ lé, i 'gə majɨ. 16 Mbete kí aa njay ɓikti lay ya Lubə
adɨ Ndil-é ɔsɨ dow-je ɓá 'ndàngɨ ə majɨ asɨ gakɨ kdɔ ndó dow né rəm,
kadɨ uwə dow kɨ̀ ta rəm, ilə dow rəbəə rəm, ɔjɨ dow né ra kí njururu,
17 kdɔ kadɨ dow lə Lubə ɔr-né mɨr-mɨr rəm, ɓá kadɨ asɨ ra-né kullə-je
lay kí majɨ rəm tɔ†.

---

† **3:10-11** 3:10-11 a Knj 13:14-52; b Knj 14:1-7; d Knj 14:8-20 † **3:13** 3:13 Knj 20:28-31 † **3:17** 3:17 2Pi 1:19-21

4

Ta kí sɔbɨ dɔ ndó dow-je ta lə Lubə

1 Kdɔtalə təl lə Jeju Kristɨ kí à təl rəm, kdɔtalə kɔ̰ɓe liə kí à ree rəm
lé, m'un ndu m'adɨ-i nɔ̰̀ Lubə-tɨ, kì nɔ̰̀ Jeju Kristɨ kí tò kadɨ à gangta dɔ
dow-je-tɨ kí d'isɨ kəm, kì dɔ dɛ̰-tɨ kí d'oy lé, 2 kadɨ 'ingə kəm lo-je lay
kí majɨ əse kí majɨ al kàrè, 'ndo dow-je ta lə Lubə par-par ya. I 'ndó
dow-je né kì mɛ̰ɛ̰ kí kilə dɔ madɨ-é-tɨ pɔ̰́ uwə-dé-né kì ta, 'ndángɨ-dé-né
dɔ majal-tɨ, ɓá 'ulə-né dingəm mɛ̰ɛ̰-dé-tɨ rəm tɔ. 3 Kdɔtalə kaglo madɨ
à ree nɔ̰̀ɔ̰̀ kí dow-je d'a mbatɨ néndó kí tɔgrɔ-tɨ. Ngà d'a mbətɨ dow-je
ɲa̰ kí go mɛ̰ɛ̰ ndigɨ-tɨ lə-dé dɛ̰ ya kadɨ 'to njéndó-dé né-je kdɔ kadɨ 'bɔr
gidɨ-dé kì ta-je kí nəl-dé nəl-dé ɓane. 4 Ta kí tɔgrɔ-tɨ lé, d'a kun mbi-
dé kində rangɨ kdɔ koo al, rəmə tasu-je ɓá d'a yəl mbi-dé kdɔ koo-né.
5 Ngà i lé, mɛ̰ɛ̰ né-je-tɨ lay ya, 'ində kəmkaa dɔ rɔ-i-tɨ, 'a̰ dingəm dan
kɔ̰̀-je-tɨ, 'ra kullə kí njèkilə mbɛ̰ Poyta kí Majɨ à ra, ɓá 'ra kullə lə-i adɨ
idɨ majɨ rəm tɔ.

Ta lə ngɔdɨ lə Pol
Plp 1:20-23

6 Ngà ma̰ rəmə m'adɨ rɔ-m tokɨ man nduu kí 'mbəl dɔ né gugɨ né-tɨ
bè, adɨ ndɔ lə-m nà̰y ngɔsi ngá*. 7 Ma̰ m'rɔ rɔ kí majɨ, m'tɔl ta ngɔdɨ
lə-m, m'ngəm kadmɛ̰ɛ̰ lə-m. 8 Un kutɨ-é nè kinlé, nà̰y kadɨ ndɔ gangɨ
ta-tɨ ə 'Ɓaɓe kí to njègangta kí njururu adɨ-m nédɔji-m kí to nédɔji
kullə ra kí njururu. Ma̰ kì kár-m ɓá à kadɨ-m al, ngà à kadɨ dow-je lay
kí mɛ̰ɛ̰-dé tò səl dɔ ndɔ ree-é-tɨ lé tɔ.

Ndəgɨ ta-je kí Pol idə Timote

9 'Uwə rɔ-i ngà̰ kadɨ 'ree kalangɨ 'ingə-m; 10 †Kdɔtalə Demasɨ† tusɨ-
m iɲə-m kɔgɨ, kəmnda né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè ra-é ɲa̰ adɨ ɔw ɓebo
Tesaloniki-tɨ; Kresa̰sɨ ɔw Galati; Titɨ‡ ɔw Dalmati; 11 †Lukɨ ya kì kár-
é ɓá isɨ sə-m nè. Lokɨ 'ɔw kì ree rəmə, 'adɨ Markɨ ree sə-i. Kdɔ ɛ̰ to
njèra sə-m dɔ kullə-tɨ. 12 †M'ulə Tisikɨ ɓebo Epɛjɨ-tɨ. 13 †Lokɨ 'ɔw kì
ree rəmə, 'ree kì kubɨ kul lə-m kí m'iɲə ɓebo Troasɨ-tɨ kəy lə Karpusɨ,
ɓá 'ree kì mbete-je lə-m tɔ; ə né kí boy ɲa̰ lé, 'adɨ mɛ̰ɛ̰-i oy dɔ mbete
ndaá-je-tɨ lə-m al.§

14 †Alegjandrə kí to kɔdɨ kuwə né lé, ra sə-m majal ɲa̰. 'Ɓaɓe à ra
siə né kí go kullə ra-é-je-tɨ ya tɔ. 15 I ya kàrè, 'oo go rɔ-i rɔ-é-tɨ, kdɔtalə
ɛ̰ ɔsɨ ta néndó lə-ji kɔsɨ kí ngà̰ ɲa̰.

16 Kí dɔsa̰y kí m'a̰ m'pa-né ta dɔ rɔ-m-tɨ nɔ̰̀ njégangta-je-tɨ lé, dow
káre ya kàrè a̰ go-m-tɨ al. Ngà dɛ̰ lay ya 'tusɨ-m d'iɲə-m kɔgɨ. Kadɨ
Lubə tidə kɔr majal-é dɔ-dé-tɨ al. 17 To 'Ɓaɓe ya ɓá a̰ go-m-tɨ, adɨ-m
tɔ́gɨ kdɔ kadɨ m'pa ta liə lay kdɔ kadɨ dow-je kí 'to jipɨ-je al d'oo. 'Ɓaɓe
taa-m ta ɓɔl-tɨ* ilə-m taá. 18 'Ɓaɓe à taa-m kilə-m taá ta né-je-tɨ kí majɨ

---

* **4:6** 4:6 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl dɔ né-tɨ kí d'adɨ kdɔ gugɨ-né né ɓá pa-né ta kí dɔ koy-é-tɨ (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; Plp 2:17). † **4:10** 4:10 a Kol 4:14; Plm 1:24; b 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4 † **4:10** 4:10 Demasɨ (Kol 4:14; Plm 24) Tit (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) ‡ **4:10** 4:10 Titɨ (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:11** 4:11 a Kol 4:14; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24 † **4:12** 4:12 Knj 20:4; Epɛ 6:21,22; Kol 4:7,8 † **4:13** 4:13 Knj 20:6 § **4:13** 4:13 Go lo-tɨ lə jipɨ-je lé, dow-je 'ra ndaá biɲə́-je kì ndaá batɨ-je adɨ təl mbete adɨ 'ndàngɨ né-tɨ. † **4:14** 4:14 a 1Ti 1:20; b Rɔm 2:6 * **4:17** 4:17 Pol pa ta lə ɓɔl kí da̰ al, ngà pa ta kinlé sɔbɨ-né dɔ ngar-je kí 'sangɨ kadɨ 'ra-é majɨ al.

al lay ya rəm, ɓá à kajɨ-m kdɔ kɔ̰ɓe liə kɨ́ dɔra̰-tɨ rəm tɔ. Kadɨ riɓa to
'liə ya kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal! Amẹ̰n!†

Lapiya-je kɨ́ ra

19 †'Ra lapiya Priska-je kɨ̀ Akilasɨ adɨ-m rəm, ɓá 'ra lapiya dow-je kɨ́
mẹ̰ẹ̰ kəy-tɨ lə Onejipɔr rəm tɔ. 20 †Erastɨ nà̰y ɓebo Kɔrẹ̰ntɨ-tɨ, ə Tropim
ɓá m'iṇə-é ɓebo Mile-tɨ kdɔtalə rɔ-é to-é.
21 'Uw̃ə rɔ-i ngạ kadɨ 'ree kete nɔ̰̀ nạy kul-tɨ. Ebulusɨ-je, kɨ̀ Pudạsɨ-je,
kɨ̀ Linusɨ-je, Klodiya-je, kɨ̀ njékadmẹ̰ẹ̰-je lay ya 'ra-i lapiya tɔ.
22 Kadɨ 'Baɓe adɨ mẹ̰ẹ̰-i usɨ nangɨ. Kadɨ ramajɨ liə nà̰y sə-si.

† **4:18** 4:18 Mat 10:18-20 † **4:19** 4:19 a Knj 18:2; b 2Ti 1:16,17 † **4:20** 4:20 a Knj 19:22; Rəm 16:23; b Knj 20:4; 21:29

Mbete kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ Titɨ

Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ Pol ndàngɨ adɨ Titɨ

Titɨ kàrè ra kɨ̀ Pol kdɔ kilə mbɛ̨ Poyta kɨ́ Majɨ rəm ɓá to ngonnjèkulə liə rɔ njékəwnɑ̨-je-tɨ kɨ́ gay-gay titɨ Timote bè tɔ. Nɑ̨̀y ɲɑ̨ al kadɨ d'uwə Pol dangay-tɨ kɨ́ gogɨ nè-tɨ kinlé, dɛ̨ kɨ́ Titɨ d'ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo Listrə-tɨ dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ. 'Ra kullə natɨ kaglo madɨ ɓá, go-tɨ Pol iɲə Titɨ lo-é-tɨ kin kadɨ-é gɔl ta-je kɨ́ dan njékəwnɑ̨-je-tɨ; ə Pol ɓá ɔw mba ɓebo Kɔrɛ̨ntɨ-tɨ əse dɔnangɨ Maseduwan-tɨ. Lo-é-tɨ kin ɓá ɛ̨ ndàngɨ-né mbete kin adɨ Titɨ kdɔ kulə-né dingəm mɛ̨ɛ̨-é-tɨ rəm, ɓá ɔjɨ-é-né ta dɔ kullə-tɨ kɨ́ kadɨ-é ra tɔl ta-é rəm tɔ. Titɨ lé to jipɨ al (Gal 2:3). Mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kinlé, Pol ɓa-é: Ngon-m kɨ́ tɔgrɔ-tɨ mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ (Tit 1:4), ta kin tɔjɨ tokɨ Pol ɓá ra siə adɨ-é adɨ mɛ̨ɛ̨ Jeju Kristɨ. Mbete kullə-je lə njékɔwkulə-je pa ta lə Titɨ al, ngà Pol pa ta liə mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ liə ɲɑ̨. Lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 1: 5 ɓá Pol ole mɛ̨ɛ̨ Titɨ dɔ né-je-tɨ kɨ́ n'iɲə-é-né dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ lé: Kadɨ gɔl ta-je kɨ́ nɑ̨̀y lé kɨ̀ go-é-goé tɔl ta-é ə ində njékɔrnɔ̨̀-je dan njékəwnɑ̨-je-tɨ kɨ́ gay-gay mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ. Lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 1 lé, Pol pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kəm rəbɨ kɨ́ d'a mbətɨ-né njékɔrnɔ̨̀-je kɨ́ majɨ, ɛ̨ ɓá to né kɨ́ majɨ kadɨ d'a rɔ-né kɨ̀ njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm kɨ́ isɨ tulə njékəwnɑ̨-je kɨ́ dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ natɨ. Lo kɔr-é-tɨ 2-3 lé, ɛ̨ pa ta lə néndó kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ à kadɨ né-je tò majɨ dan kutɨ njékadmɛ̨ɛ̨-je-tɨ kɨ́ gay-gay kadɨ panjiyə nɑ̨́-nɑ̨́ tò-né majɨ.

Lapiya kɨ́ ra

1 Mɑ̨ Pol kɨ́ ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ i Titɨ. M'to ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ Lubə mbətɨ-dé lé, m'adɨ d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé rəm, m'adɨ 'gə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ ɔw natɨ kɨ̀ kujɨ kɨ́ kilə dɔ Lubə rəm tɔ. 2 Kdɔ kadɨ d'ində mɛ̨ɛ̨-dé dɔ kiskəm-tɨ kɨ́ sartagangɨ kɨ́ low lə low-je nu̱ ya Lubə kɨ́ to njèkədta al, un mindɨ-é kdɔ kadɨ-dé lé. 3 Lokɨ kaglo-é asɨ lé, ɛ̨ adɨ dow-je 'gə ta liə kɨ̀ takul ta kɨ́ Jeju Kristɨ ulə kullə-é ji-m-tɨ adɨ m'ndó dow-je kɨ́ go ndu-tɨ lə Lubə kɨ́ to Njèkajɨ-ji. 4 †I Titɨ kɨ́ m'oo-i kɨ ngon mɛ̨ɛ̨-m bè, mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-ji kɨ́ j'ore-nɑ̨ dɔ-tɨ kinlé, kadɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə, kɨ̀ 'lə Njèkajɨ-ji Jeju Kristɨ nɑ̨̀y sə-i.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njékində kəm-dé go njékəwnɑ̨-je-tɨ
1Ti 3:1-7; 1Pi 5:1-4

5 I Titɨ, m'iɲə-i dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ, kdɔ kadɨ 'gɔl né-je kɨ́ nɑ̨̀y lé, kadɨ usɨ natɨ majɨ rəm, kdɔ kadɨ ində 'ngatɔ́gɨ-je mɛ̨ɛ̨ ɓebo-je-tɨ kɨ́ rá-rá kɨ́ go ta-je-tɨ kɨ́ m'idə-i lé.

6 †Kadɨ nɑ̨́-nɑ̨́ dan-dé-tɨ to dow kɨ́ ta goto dɔ-é-tɨ rəm, njèdené kɨ́ káre-rè rəm, to dow kɨ́ ngan-é-je 'to njékadmɛ̨ɛ̨-je kɨ́ ta kaya uwə dɔ-dé al əse 'to njékal dɔ ta-je al rəm tɔ ɓane. 7 Kadɨ njèkində kəm-é go njékəwnɑ̨-je-tɨ to dow kɨ́ ta goto dɔ-é-tɨ, kdɔtalə ɛ̨ to njèkində kəm-é

† **1:4** 1:4 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; 2Ti 4:10 † **1:6** 1:6 1Ti 3:2-7

go dow-je-tɨ lə Lubə, adɨ à to njèkində kàdɨ̀-é al rəm, njèwɔngɨ al rəm, gǫyibɨ al rəm, njèrɔ kɨ̀ dow-je al rəm, njèkǫ̨y ngɔdɨ go nékingə-tɨ al rəm, [8] ngà kadɨ to njèkuwə mba-je kɨ rɔ-é-tɨ wur-wur rəm, to dow kɨ́ né ra kɨ́ majɨ-majɨ ɓá uwə mɛ̨ɛ̨-é rəm, njèkore rɔ-é ndəngɨ dɔ né-je-tɨ rəm, à to njèra né kɨ́ njururu rəm, dow kɨ́ kullə ra-é aa njay rəm, ɓá à to njèkore mɛ̨ɛ̨-é rəm tɔ. [9] Kadɨ njèkində kəm-é go njékəwnǫ̨-je-tɨ to njèkoy rigɨ-rigɨ go ta-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ 'ndó-é lé, kdɔ kadɨ asɨ kulə dingəm mɛ̨ɛ̨ njékadmɛ̨ɛ̨-je-tɨ kɨ̀ néndó kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá kadɨ asɨ kuwə ta njékɔsɨ ta ngərəngɨ-je rəm tɔ.

Kuwə ta njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm

[10] Kdɔtalə dow-je ǹǫ̨ ya 'to njémbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ, njétidə ta-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ wəy kare, njékədɨ dow-je kur-dé wale. Dan dow-je-tɨ kinlé, jipɨ-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨-je ɓá 'ǹǫ̨. [11] Dɛ̨ lé, kadɨ tokɨ kutɨ ta-dé kə́-kə́ ɓane. Kdɔ dɛ̨ 'təl dɔ dow-je lay kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-je-tɨ kɨ́ d'ɔw-tɨ kɨ̀ néndó-je kɨ́ tò kadɨ tokɨ ndó al, ya 'ndó dow-je kdɔ kingə-né né kɨ̀ kəm rəbɨ kɨ́ go rəbɨ-é-tɨ al. [12] Dow káre dan-dé-tɨ kɨ́ ɛ̨ ya d'oo-é kɨ njèkɔr kəm ta lə-dé kɨ́ dɔnangɨ Krɛtɨ-tɨ ya panè:

Dow-je kɨ́ Krɛtɨ lé 'to njékədta-je kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é,
'To dǫ̨-je kɨ́ wale kɨ́ njémɛ̨ɛ̨ndul-je,
'To njédabɨ-je kɨ́ njékisɨ kdɔ nékuso kɨ́ mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ ya par.

[13] Ta kɨ́ ɛ̨ pa kinlé, to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. Gin-é kin ɓá kadɨ i 'ndángɨ-dé kɨ̀ tɔ́gɨ-i, kdɔ kadɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé to kadmɛ̨ɛ̨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, [14] kdɔ kadɨ d'oy rigɨ-rigɨ go tasu-je-tɨ lə jipɨ-je al rəm, kadɨ d'oy rigɨ-rigɨ go ndukun-je-tɨ kɨ́ njétəl gidɨ-dé kadɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ d'un kinlé al rəm tɔ. [15] Dow-je kɨ́ d'aa njay lé, né lay ya d'oo d'adɨ aa njay. Ngà njéra né kɨ́ tò ǹǫ̨ takəm Lubə-tɨ, kɨ̀ njémɛ̨ɛ̨ndə-je lé, né kɨ́ d'oo d'adɨ aa njay ya goto; négə, kɨ̀ tagɨr lə-dé tò ǹǫ̨ takəm Lubə-tɨ. [16] Dɛ̨ 'ɓa rɔ-dé njégə Lubə ya, ngà né ra-dé-je tɔjɨ kɨ́ 'gə-é al. Dɛ̨ lé, 'to dow-je kɨ́ né ra-dé tò ǹǫ̨ takəm Lubə-tɨ, 'to njékal dɔ ta-je, né kɨ́ majɨ káre ya kàrè d'asɨ ra al.

2

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kutɨ dow-je kɨ́ gay-gay dan njékəwnǫ̨-je-tɨ

[1] Ngà i rəmə, 'ndó dow-je né kɨ́ ɔw natɨ kɨ̀ néndó kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. [2] 'Idə dingəm-je kɨ́ tɔ̀gɨ kadɨ 'to dow-je kɨ́ njékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-tɨ, kadɨ 'to dow-je kɨ́ dow-je d'ilə kujɨ dɔ-dé-tɨ, kadɨ 'to njékore rɔ-dé ndəngɨ dɔ né-je-tɨ, kadɨ 'to dow-je kɨ́ d'aa njay mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ, kadɨ 'ndigɨ dow-je kɨ̀ mɛ̨ɛ̨-dé kɨ́ aa njay, kadɨ d'ilə mɛ̨ɛ̨-dé dɔ madɨ-é-tɨ kilə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ tɔ.

[3] Dené-je kɨ́ 'ɓugə kàrè, 'ndó-dé bè ya tɔ. Idə-dé kadɨ 'to dow-je kɨ́ panjiyə-dé kàrè tò tagay kdɔ Lubə, kadɨ 'to njékulə ta ndil dow-je-tɨ al rəm, kadɨ 'to gǫyibɨ-je al, ngà kadɨ 'ndó dow-je né-je kɨ́ majɨ-majɨ; [4] bè kdɔ kadɨ dɛ̨ 'ndó dené-je kɨ́ rɔ-dé nǫ̨y ngon, kadɨ 'ndigɨ ngɔw-dé-je kɨ̀ ngan-dé-je, [5] kadɨ d'ore rɔ-dé ndəngɨ dɔ né-je-tɨ rəm, 'ngəm rɔ-dé d'adɨ ngɔw-dé-je rəm, d'ində kəm-dé go mɛ̨ɛ̨ kəy-je-tɨ lə-dé majɨ rəm, kadɨ 'to dené-je kɨ́ majɨ rəm, kadɨ nǫ́-nǫ́ ya kàrè ulə dɔ-é gin tɔ́gɨ ngɔbɨ-é-tɨ, kdɔ kadɨ dow-je 'pa-né ta kɨ́ majɨ al dɔ ta-tɨ lə Lubə al.

[6] Bè ya tɔ, 'ulə dingəm mɛ̨ɛ̨ basa-je-tɨ kadɨ 'to dow-je kɨ́ njékore rɔ-dé ndəngɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay tɔ. [7] I ya kɨ̀ dɔ-i kadɨ 'to néndajɨ mɛ̨ɛ̨ kullə ra-i-je-tɨ kɨ́ majɨ-majɨ rəm, ɓá néndó kɨ́ i a ndó dow-je kàrè, kadɨ to

néndó kí tɔgrɔ-tɨ kí asɨ kadɨ dow-je 'pitɨ rəm tɔ. 8 Adɨ ta pa-i to ta kí
tɔgrɔ-tɨ, kdɔ kadɨ dow pa ta kí majɨ al dɔ-tɨ al. Bè kdɔ kadɨ rɔ njéba-je
lə-ji sɔl-dé, rəmə d'a koo né kí d'a pa-né ta kí majɨ al dɔ-ji-tɨ al.
9 'Idə ɓə-je kadɨ d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ 'ɓa-dé-je-tɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay, kadɨ
'ra né-je kí nəl-dé, kadɨ 'to njénajɨ-dé ta-tɨ al rəm, 10 ɓá kadɨ 'ɓogɨ né
lə-dé madɨ al rəm tɔ. Ngà kadɨ 'to njéra né kí tɔgrɔ-tɨ ya kɨ̀ ndɔ-je lay.
Bè kdɔ kadɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay ya dow-je 'pitɨ-né néndó kí sɔbɨ dɔ Lubə
kí to Njèkajɨ-ji lé.

Kajɨ kɨ̀ takul ramajɨ lə Lubə
Epɛ 2:8-10; 1Pi 1:10-21; 2:13-16; 1Jɑ̨ 3:1-3
11 Kdɔtalə ramajɨ lə Lubə kí to njirə kajɨ lə dow-je lay lé, ndubə rɔ-é
ndaa-tɨ rəsɨ ngá. 12 Ramajɨ liə lé, isɨ ndó-ji kadɨ j'mbati né-je kí ilə kujɨ
dɔ Lubə-tɨ al rəm, j'mbati ɓo né-je kí dɔnangɨ-tɨ nè, kdɔ kadɨ kisɨ-ji
dɔnangɨ-tɨ nè kinlé, kəmkaa, kɨ̀ né ra kí njururu, kɨ̀ né-je kí ilə kujɨ dɔ
Lubə-tɨ ɓá to panjiyə-ji. 13 J'rai bè, j'ngəbi-né ndɔ rɔnəl lə-ji kí ɲɑ̨ kí
j'indəi mɛ̨ɛ̨-ji dɔ-tɨ lé; ndɔ-é kin ɓá à to ndɔ kí riɓa lə Jeju Kristɨ kí to
Lubə kí boy rəm, to Njèkajɨ-ji rəm kinlé, à ndubə-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ.
14 †Jeju Kristɨ lé, ɛ̨ ya ilə rɔ-é kɔgɨ kdɔ ta lə-ji, kdɔ kadɨ taa-ji-né ji majal-
je-tɨ lay ilə-ji taá rəm, təl-ji-né dow-je kí j'aai njay adɨ j'toi dow-je liə,
kdɔ kadɨ j'rai kullə-je kí majɨ-majɨ kɨ̀ rɔ tungə-ji rəm tɔ. 15 I Titɨ, né-je
kinlé, 'a ndó dow-je kulə-né dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ rəm, 'a ndángɨ-dé-né
rəm tɔ. 'Ra né-je kin kɨ̀ tɔ́gɨ-i lay. 'Adɨ dow nədɨ-i al.

3

Kullə ra njékadmɛ̨ɛ̨-je dan njékadmɛ̨ɛ̨ al-je-tɨ
1 'Ole mɛ̨ɛ̨ njékadmɛ̨ɛ̨-je, kadɨ d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ njékɔ̨ɓe-je-tɨ, kɨ̀
gin tɔ́gɨ ngar-je-tɨ, kadɨ 'təl rɔ-dé go ta-tɨ lə-dé rəm, ɓá kadɨ d'isɨ dɔ nja-
dé-tɨ kdɔ ra kullə-je lay kí to kullə kí majɨ-majɨ†. 2 Kadɨ d'ulə ta ndil
dow-tɨ al rəm, kadɨ 'to njésangta-je al, ngà kadɨ 'to dow nojɨ-je rəm, ɓá
kadɨ 'to dow-je kí 'sɔl lɔm-lɔm kɨ rɔ dow-je-tɨ lay rəm tɔ. 3 Kdɔtalə jɑ̨i ya
kàrè, kete lé j'ɔwi kɨ mbə́-je bè, j'toi njétəl rɔ-ji go ta-tɨ al-je, njéndəm-
je, kəmkəi̯ kɨ̀ ɓo né kí gay-gay ɓá uwə-ji ɓə-tɨ, j'toi njémɛ̨ɛ̨ndul-je kɨ̀
njékəmnda-je, j'toi dow-je kí j'tuwəi kadɨ dow-je d'ɔsɨ-ji kɨ̀ ta rəm, ɓá
j'toi njékɔsɨ-nɑ̨ ta-je rəm tɔ.
4 Ngà lokɨ ramajɨ lə Lubə kí to Njèkajɨ-ji, kɨ̀ ndigɨ kí ɛ̨ ndigɨ dow-je
tɔjɨ rɔ-é lé, 5 ɛ̨ ajɨ-ji kɨ̀ takul né ra kí njururu lə-ji al, ngà kɨ̀ takul koo
kəmtondoo liə, beɓa ɛ̨ adɨ Ndil kí aa njay togɨ-ji adɨ j'toi dow-je kí kojɨ
sigɨ ə adɨ-ji panjiyə kí sigɨ rəm tɔ. 6 Lubə ungɨ Ndil kí aa njay ɲɑ̨ ya
dɔ-ji-tɨ kɨ̀ takul Jeju Kristɨ kí to Njèkajɨ-ji, 7 kdɔ kadɨ lokɨ ɛ̨ ɔr ta dɔ-ji-tɨ
kɨ̀ takul ramajɨ liə lé, j'təli j'toi-né njénéndubə kiskəm kí sartagangɨ kí
to né kində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ lə-ji kin bè. 8 Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-tɨ ə m'ndigɨ
kadɨ 'ɑ̨ dɔ-tɨ, kdɔ kadɨ dow-je lay kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Lubə lé, d'ində-né
rɔ-dé ta kullə-je-tɨ kí majɨ-majɨ. Né kin ɓá to né kí majɨ ə to né kí à ra
kɨ̀ dow-je.

Né-je kí tuwə kitə rɔ ngərəngɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ

† **2:14** 2:14 1Pi 2:9 † **3:1** 3:1 Rom 13:1-7

9 Ngà tanajɨ-je kɨ́ dɔ mbə́-tɨ, kɨ̀ kɔr ginka-je, kɨ̀ gakɨ-ną̣-je, kɨ̀ gakɨ-ną̣-
je kɨ́ dɔ ndukun-tɨ lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i mę̣ę̣-é-tɨ kɔgɨ. Kdɔtalə to ta-je kɨ́
kɔgɨ kare kɨ́ à ra né al. 10 Dow kɨ́ njèra dow-je kadɨ 'gángɨ-ną̣ lé, kinə
'ndəjɨ-é nja káre ə nja joo liə ɓá oo al rəmə, ɔsɨ-é ngərəngɨ kɨ rɔ-i-tɨ.
11 Kadɨ i 'gə kɨ́ dow kɨ́ bè kinlé, to njèdɔngą̣, ę̣ ra majal adɨ ę̣ ya ree kɨ̀
ta kɨ́ gangɨ dɔ-é-tɨ.

Ndəjɨ-je kɨ́ dɔbəy-tɨ

12 †Lokɨ m'a kulə Artemasɨ əse Tisikɨ† rɔ-i-tɨ lé, į̣ kalangɨ ya 'ree 'ingə-
m ɓebo Nikopolisɨ-tɨ nè. Kdɔtalə m'ɔjɨ mę̣ę̣-m-tɨ, kadɨ lo kin ɓá m'a
kisɨ-tɨ ną̣y kul-tɨ. 13 †'Ra lay ya kadɨ 'oo go Jenasɨ kɨ́ to njèndó dow-je
ndukun-je, kɨ̀ Apolosɨ†, kdɔ kɔw mba lə-dé, ɓɨ kadɨ né madɨ nal-dé al.
14 Kadɨ dow-je lə-ji kàrè, 'ndó kində rɔ-dé ta kullə-je-tɨ kɨ́ majɨ-majɨ tɔ,
kdɔ kadɨ 'ra-né né-je kɨ́ tò kadɨ tokɨ 'ra kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin. Bè kdɔ kadɨ
'to dow-je kɨ́ d'isɨ kɔgɨ kare al.
15 Dę̣ lay kɨ́ d'isɨ sə-m natɨ nè, 'ra-i lapiya. I 'ra lapiya njéndigɨ-ji-je
kɨ́ 'to njékadmę̣ę̣-je tɔ.
Kadɨ ramajɨ lə Lubə ną̣y sə-si lay.

---

† **3:12** 3:12 Knj 20:4; Epɛ 6:21,22; Kol 4:7,8; 2Ti 4:12 † **3:12** 3:12 Knj 20:4 † **3:13** 3:13 Knj 18:24; 1Kɔ 16:12 † **3:13** 3:13 Knj 18:24

Mbete kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Pilemɔ̰
Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ Pol ndàngɨ adɨ
Pilemɔ̰

Dɔmajɨ ə à to kisɨ Pol dangay-tɨ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Rɔm-tɨ kin ɓá ɛ̰ ndàngɨ-né mbete kin. Ɛ̰ ndàngɨ mbete lé natɨ kɨ̀ mbete lə dɛ̰ kɨ́ ɓebo Kolosɨ-tɨ tɔ ə tò titɨ né kɨ́ mbete-je kɨ́ joo kinlé Tisikɨ ɓá ulə-é-né bè (Kol 4:7-9). Pol pa ta kɨ̀ nam-é Pilemɔ̰ kɨ́ isɨ mɛ̰ɛ̰ ɓebo Kolosɨ-tɨ rəm, ɓá ɛ̰ pa ta kɨ̀ njénojɨ-je liə, ɓá pa ta kɨ̀ njékadmɛ̰ɛ̰-je kɨ́ d'isɨ 'kəwnɑ̰ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ liə rəm tɔ. Ɛ̰ ndàngɨ mbete kin dəjɨ-né Pilemɔ̰ kadɨ iɲə go kɔgɨ adɨ ɓə liə Onejim kɨ́ ndɔkɨ ɑ̰y lé ə kadɨ uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ gogɨ. «Onejim» lé kɔr mɛ̰ɛ̰-é to «né kɨ́ à ra kɨ̀ dow.» Kete ɛ̰ to dow kɨ́ kɔgɨ kare pɛtɨ-pɛtɨ rɔ 'ɓa-é-tɨ.

Onejim lé tokɨ né kɨ́ ndɔkɨ ɛ̰ ɓogɨ né lə ɓa-é ɓá ɑ̰y ɔw-né mɛ̰ɛ̰ ɓebo-tɨ kɨ́ d'uwə Pol dangay-tɨ titɨ lé bè. Pol adɨ-é adɨ mɛ̰ɛ̰ Jeju Kristɨ, rəmə panjiyə Onejim təl majɨ. Beɓa Pol ndigɨ kulə siə kadɨ 'ɓa-é Pilemɔ̰ gogɨ, ə ɛ̰ ndigɨ kadɨ-é uwə-é kɨ rɔ-é-tɨ kɨ ngonkɔ̰-é kɨ́ njèkadmɛ̰ɛ̰ Kristɨ. Dan mbete-je-tɨ lay kɨ́ Pol ndàngɨ lé, ɛ̰ kin to gay, kdɔ ɛ̰ to mbete kɨ́ tɔjɨ kulənojɨ kɨ́ tuwə kadɨ tò mbunɑ̰ njékadmɛ̰ɛ̰-jɔ-tɨ ɓɨ kɔ̰ta-je kɨ́ rangɨ goto-tɨ. Kɨ́ go ndukun-tɨ lə dow-je kɨ́ Rɔm lé, Onejim lé asɨ kadɨ d'ində-é d'ɔjɨ-é rəm, ɓá asɨ kadɨ 'tɔl-é rəm, ngà Pol ɓá ra siə majɨ, titɨ kɨ́ Jeju ra-né kɨ́ njéramajal-je kin bè tɔ. Kadɨ Pol pa ta kɨ́ majɨ al sɔbɨ dɔ ra dow ɓə-tɨ rəmə, ɛ̰ tɔjɨ Pilemɔ̰ kɨ̀ njékəwnɑ̰-je, né kɨ́ tò kadɨ dow-je 'ra kɨ rɔ madɨ-dé-je-tɨ əse kɨ rɔ ɓə-je kdɔ ri Kristɨ.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra
2Ti 1:1-5

1 Mɑ̰ Pol kɨ́ d'uwə-m dangay-tɨ kdɔ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ Jeju Kristɨ, j'isɨ natɨ kɨ̀ ngonkɔ̰-ji Timote, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-i i Pilemɔ̰ kɨ́ 'to madkullə lə-ji kɨ́ j'ində-i dan kəm-ji-tɨ, 2 †m'adɨ kɔ̰nan-ji Apiya, kɨ̀ Arsipɨ kɨ́ to madɨ rɔ lə-ji, ɓá m'adɨ njékəwnɑ̰-je kɨ́ d'isɨ 'kəw-nɑ̰ mɛ̰ɛ̰ kəy-tɨ lə-i lé rəm tɔ. 3 Kadɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə, kɨ̀ 'lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ nɑ̰y sə-si.

Kadmɛ̰ɛ̰ lə Pilemɔ̰ kɨ̀ ndigɨ kɨ́ ɛ̰ ndigɨ dow-je

4 Taá-taá ya lokɨ m'isɨ m'pa ta kɨ̀ Lubə lə-m m'ra-é-né oiyo lé, m'ilə ri-i dan-tɨ dan-tɨ. 5 Kdɔtalə m'oo poy kadmɛ̰ɛ̰ lə-i kɨ́ i 'adɨ 'Ɓaɓe Jeju, ɓá m'oo poy ndigɨ kɨ́ i 'ndigɨ njékaa njay-je lay kin rəm tɔ. 6 Beɓa m'pa ta kɨ̀ Lubə kadɨ kində kɨ́ 'ində rɔ-i natɨ sə-ji kɨ̀ takul kadmɛ̰ɛ̰ lə-i kinlé ra kullə, adɨ dow-je 'gə kɨ́ majɨ-je lay kɨ́ j'isi j'rai lé, j'rai kdɔtalə Kristɨ. 7 Pilemɔ̰, ndigɨ kɨ́ i 'ndigɨ dow-je lé, adɨ-m rɔnəl nɑ̰ɑ̰, ɓá ra adɨ mɛ̰ɛ̰-m sɔl rəm tɔ. Ngonkɔ̰-m, kɨ̀ takul-i lé, mɛ̰ɛ̰ njékaa njay-je usɨ nangɨ pɔ̰-pɔ̰ ya.

Pol ra ndoo ta Pilemɔ̰-tɨ kdɔtalə Onejim
1Kɔ 13:4-7

---

† **1:2** 1:2 Kol 4:17

8 Beɓa mą̃ lé m'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ, mɛ̨̃ noji-tɨ kí tò kɨ̀ takul Kristɨ, kadɨ né kí
tuwə ra lé, m'un ndu dɔ-tɨ m'adɨ-i ya, 9 ngà kdɔtalə ndigną̃ lə-ji lé, né
kí uwə mɛ̨̃-m ṇą̃ to kɔgri kí kadɨ m'ra-i, mą̃ Pol kí m'to ɓugə, ɓəy ɓá
kí ngɔsnè-tɨ kin m'ą̃ dangay-tɨ kdɔ ta kí sɔbɨ dɔ Jeju Kristɨ. 10 †M'ra-i
kɔgri kdɔtalə ngon-m Onejim kí m'ojɨ-é kəy dangay-tɨ nè*. 11 Onejim
kí kete to dow kí kare kɔgɨ rɔ-i-tɨ lé, ngɔsnè kin, ę̃ to dow kí à ra sə-i
rəm, ɓá à ra sə-m rəm tɔ. 12 Beɓa m'ulə siə gogɨ m'adɨ-i, ę̃ tokɨ dajɨ
rɔ-m mą̃ ya bè†.
13 Lokɨ m'ą̃-né dangay-tɨ nè ɓəy kdɔtalə Poyta kí Majɨ lé, lé m'a ndigɨ
kadɨ Onejim ą̃ rɔ-m-tɨ nè, kdɔ kadɨ ra kullə adɨ-m tó-i-tɨ, 14 ngà mą̃
m'ndigɨ kiṇə-i gogɨ ra né madɨ kɨ̀ dɔ-m al. Kdɔ kadɨ kinə i 'ra sə-m
majɨ rəmə, i 'ra sə-m kí lə njètɔ́gɨ-tɨ al, ngà kadɨ i 'ra sə-m kɨ̀ mɛ̨̃ ndigɨ
lə-i ya tá. 15 Dɔmajɨ ə to bè kadɨ Onejim iṇə-i dɔkaglo sę̃, kdɔ kadɨ 'təl
'ingə-é gogɨ kadɨ isi natɨ sartagangɨ. 16 I 'a kingə-é gogɨ titɨ ɓə bè al
ngá, ngà titɨ dow kí itə ɓə, titɨ ngonkɔ̨̃-ji kí j'ində-é dan kəm-ji-tɨ. Mą̃
m'ində-é dan kəm-m-tɨ ya, ngà i rəmə, 'a kində-é dan kəm-i-tɨ tɔy-m
ɓəy, kdɔtalə ę̃ to ngonkɔ̨̃-i kdɔ to kí ę̃ to dow madɨ-i kete ɓəy ɓá ɓone
to ngonkɔ̨̃-i mɛ̨̃ nojɨ-tɨ lə 'Ɓaɓe ɓəy.
17 Kdɔtalə gə kí i 'gə kí m'to nam-i kinlé, uwə-é kɨ rɔ-i-tɨ titɨ-ną̃ né kí
to mą̃ ya bè tɔ.
18 Ngà kinə ndɔkɨ Onejim lé, ra sə-i né kí majɨ al nɔ̨̃ə̃ əse kurə lə-i
ɓá tò dɔ-é-tɨ nɔ̨̃ə̃ kàrè, iṇə dɔ-m mą̃-tɨ ngá.
19 Mą̃ Pol, m'ndàngɨ ta kin kɨ̀ ji-m mą̃ ya m'panè: «Mą̃ ya m'a kugə-i
kurə liə.» Ngà kurə lə-m mą̃ kí tò dɔ-i-tɨ kí to kurə kajɨ kí i 'ajɨ kɨ̀ rəbɨ
kí rɔ-m-tɨ kinlé, m'ndigɨ kole mɛ̨̃-i dɔ-tɨ al ngá. 20 Oiyo ngonkɔ̨̃-m,
'ra sə-m majɨ kin kdɔtalə 'Ɓaɓe; i 'ra adɨ mɛ̨̃-m usɨ nangɨ pɔ̨̃-pɔ̨̃ ya
mɛ̨̃ ndigɨ-ną̃-tɨ lə-ji kɨ̀ takul Kristɨ. 21 M'gə mɛ̨̃-m-tɨ majɨ kí mbete kí
m'ndàngɨ madɨ-i kinlé, i 'a ra-né kullə rəm, ɓá m'gə kí i 'a ra kadɨ al
dɔ dəji-é lə-m kí m'dəji-i kin ɓəy rəm tɔ.
22 M'təl mą̃ dɔ-tɨ m'dəji-i kadɨ 'ra mɛ̨̃ kəy tò káre 'adɨ-m, kdɔtalə
m'ində mɛ̨̃-m dɔ kiṇə-tɨ kí d'a kiṇə-m taá kadɨ-si kɨ̀ takul ta-je kí isi
'pai kɨ̀ Lubə lé.

Lapiya-je kí ra

23 †Epaprasɨ kí to madɨ dangay lə-m kdɔ ta kí sɔbɨ dɔ Jeju Kristɨ, ra-
i lapiya, 24 †ɓá Markɨ-je, kɨ̀ Aristarkɨ-je, kɨ̀ Demasɨ-je, kɨ̀ Lukɨ-je kí 'to
madkullə-je lə-m kàrè 'ra-i lapiya tɔ.
25 Kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ ną̃y sə-si.

---

† **1:10** 1:10 Kol 4:9 * **1:10** 1:10 Onejim to ngon kojɨ Pol kí məsɨ-tɨ al. Pol ɓa-é ngon-é kdɔ ę̃ adɨ mɛ̨̃-é Jeju Kristɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kí rɔ Pol-tɨ. † **1:12** 1:12 Plp 4:7-9 † **1:23** 1:23 Kol 1:7; 4:12 † **1:24** 1:24 a Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; b Knj 19:29; 27:2; Kol 4:10; d Kol 4:14; 2Ti 4:10; e Kol 4:14; 2Ti 4:11

Mbete kí 'ndàngɨ d'adɨ
əbrə-je
Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí 'ndàngɨ d'adɨ
əbrə-je

Mbete lə əbrə-je tɔjɨ kí Jeju Kristɨ itə ndukun rəm, itə négugɨ-je kí mɛ̨ɛ̨ Kunmindɨ-tɨ kí Low ɓá adɨ-né rɔ-é nja káre ya tagangɨ ajɨ-né dow-je. Kristɨ ində ngangɨ nékoɓe-je kí mɛ̨ɛ̨ Kunmindɨ-tɨ kí Low nangɨ. Kdɔ né-é-je lay kinlé tò bè kadɨ dow-je 'ra-né go rɔ-dé kete kdɔ ree lə Kristɨ.

Néndó kí sɔbɨ dɔ kitə kí Kristɨ itə né-je lay kinlé, tò kdɔ kulə-né dingəm mɛ̨ɛ̨ njéndó mbete-je-tɨ kin kdɔ kadɨ 'tɔgɨ-né mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ lə-dé ɓɨ kadɨ 'tusɨ Kristɨ d'iɲə-é ə 'təl kɨ ta nékoɓe-je-tɨ al. Mbete kinlé nɑ̨ ɓá ndàngɨ kàrè j'gə al. Tɔgrɔ-tɨ ya, njèndangɨ-é to jipɨ kí adɨ mɛ̨ɛ̨ Kristɨ, adɨ ɛ̨ gə ta lə Lubə majɨ dɔkaglo-tɨ liə, kí ɓone jɛ̨ ɓa-é Kunmindɨ kí Low. Dow-je kí ɛ̨ ndàngɨ mbete adɨ-dé lé 'to jipɨ-je kí kojɨ kəy tɔ, adɨ 'gə Kunmindɨ kí Low. Tɔgrɔ-tɨ, dɛ̨ d'isɨ dɔnangɨ-tɨ lə Israyel-je al, dɔmajɨ ə d'isɨ dɔnangɨ Rɔm-tɨ. Əbrə-je lo kɔr-é 1–4 tɔjɨ kitə kí Kristɨ itə njépata-je kí ta Lubə-tɨ rəm, malayka-je rəm, ɓá Moyijɨ rəm. Əbrə-je lo kɔr-é 5:1–10:18 lé, njèndàngɨ mbete kin tɔjɨ Kristɨ kɨ njègugné rəm, ɓá kí négugɨ kí majɨ ɔr njutɨ rəm. Əbrə-je 10:19 sar təl ta-é lé, njèndàngɨ mbete kin tɔjɨ panjiyə njèkadmɛ̨ɛ̨ Kristɨ. Əbrə-je 11 pa ta lə dow-je nɑ̨ kí kaglo Kunmindɨ-tɨ kí Low kí 'tɔjɨ panjiyə-dé kí majɨ kɨ takul kadmɛ̨ɛ̨.

Kulənojɨ kí sigɨ itə kulənojɨ kí low

Kulə gin ta

Jɑ̨ 1:1-3; Kol 1:15-17; əbr 10:12-14; Plp 2:6-11

1 Kete ndɔkɨ Lubə pa ta kɨ ka-ji-je kɨ nja natɨ-natɨ kɨ kəm rəbɨ-je kí
gay-gay kɨ takul njépata-je kí ta-é-tɨ 2 ə mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kí nè kí to ndɔ-je
kí dɔbəy-tɨ kinlé, ɛ̨ pa sə-ji ta kɨ takul Ngon-é kí ɛ̨ ɓá ində-é dɔ né-je-tɨ
lay rəm ə kəm rəbɨ kí rɔ-é-tɨ ɓá ɛ̨ ra-né né-je lay rəm tɔ. 3 Ngon kinlé,
tɔjɨ riɓa lə Bɔbɨ-é takəm dow-je-tɨ rəsɨ rəm, ɛ̨ ya to dajɨ rɔ Lubə rəm,
to njègətɨ né-je lay taá kɨ takul tógɨ ta kí ta-é-tɨ. Lokɨ ɛ̨ bɔr majal-je lə
dow-je kɔgɨ lé, ɛ̨ isɨ dɔ jikɔl Lubə-tɨ mɛ̨ɛ̨ lo-je-tɨ kí taá nu̱. 4 Ɛ̨ təl to kí
boy itə malayka-je adɨ ingə ri kí itə ri-dé.

Jeju Kristɨ to kí boy itə malayka-je

5 Dan malayka-je-tɨ lé, ɛ̨ kí rá ə́ Lubə idə-é panè: 'To Ngon-m, ɓone
Mɑ̨ ya m'to Bɔbɨ-i* wa? Ɓá təl panè: Mɑ̨ m'a to Bɔbɨ-é, ə ɛ̨ à to Ngon-
m† wa? 6 Ə lokɨ Lubə ɔw kadɨ Ngon dər-é ree dɔnangɨ-tɨ lé təl pa ɓəy
panè: «Kadɨ malayka-je lə-m lay ya d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨-é-tɨ‡.» 7 Ə təl
pa ta sɔbɨ dɔ malayka-je panè: Lubə adɨ malayka-je liə 'to kí yə́l bè;
tɔgrɔ-tɨ, ɛ̨ adɨ ngannjékullə-je liə 'to kí ndɔ̨ pər bè§. 8 Ngà kí sɔbɨ dɔ
Ngon-é rəmə ɛ̨ panè: Lubə, kalikɔ̨ɓe lə-i tò kɨ dɔ ɓal-ɓal ə gɔl ngar
lə-i to gɔl ra né kí njururu*. 9 I 'ndigɨ né ra kí njururu ə ɔsɨ ta né ra

* **1:5** 1:5 Pa 2:7 † **1:5** 1:5 2Sa 7:14; 1Poy 17:13 ‡ **1:6** 1:6 Det 32:43; Pa 97:7 § **1:7** 1:7 Pa 104:4 * **1:8** 1:8 Pa 45:7

kí majɨ al. Gin-é kin ɓá i Lubə lé, Lubə lə-i mbətɨ-i dan madkullə-je-tɨ
lə-i ur-né ubɨ rɔnəl dɔ-i-tɨ.† 10 Lubə təl pa ɓəy panè: I 'Baɓe, lo kulə
gin né-je-tɨ lé, i 'ra dɔnangɨ ə dɔrą̃ to kullə ra ji-i‡; 11 dɔrą̃ kɨ̀ dɔnangɨ
à goto, ngà i 'isɨ lo kisɨ-i-tɨ. Né-je kin à ndisɨ tokɨ kubɨ bè§; 12 i 'a ɓɨr-dé
tokɨ kubɨ kul bè, ə d'a mbəl rɔ-dé tokɨ kubɨ bè, ngà i rəmə, gangɨ kisɨ-i
kin ya à kisɨ-né rəm, ɓá ɓal kisɨ-i kɨ̀ dɔ-i taá à goto al rəm tɔ*. 13 Dan
malayka-je-tɨ lé, ę̃ kí rá ə́ Lubə idə-é panè: 'Isɨ dɔ jikɔl-m-tɨ nè ya sar
kadɨ m'adɨ njéba-je lə-i 'təl-né lo kungɨ nja-i wa†? 14 Malayka-je lé, dę̃
lay ya 'to ndil-je kí d'isɨ 'ra kullə d'adɨ Lubə; dę̃ ɓá Lubə ulə-dé adɨ 'ra
kullə kdɔ majɨ lə dę̃ kí tò kadɨ d'ingə kajɨ lé al wa?

2

Kulə dingəm mę̃ę̃-nąʼ-tɨ

1 Gin-é kin ɓá, ta-je kí j'ooi kinlé, kadɨ j'ooi majɨ itə koo-é kɨ kete-je
ya ɓəy nè j'a kɨ̰ 'ndəmi kuri wale. 2 Kinə ta-je kí ndɔkɨ malayka-je
'pa lé, né-é ra né ə kinə dow kí al dɔ ta əse təl rɔ-é go-tɨ al ə Lubə
gangta dɔ-é-tɨ asɨ ta kullə ra-é-tɨ lé, 3 jə̰i kàrè kinə j'rai kajɨ kí boy kin
j'ndami-né lé, j'a tę̃ę̃i kəm-tɨ ban wa? Kajɨ kinlé, 'Baɓe ya pa ta-é lo
kulə gin-é-tɨ nu̱, ɓəy ɓá dow-je kí d'oo ta-é ta-é-tɨ 'ree d'idə-ji kí ta kajɨ
kinlé to ta kí tɔgrɔ-tɨ ya. 4 Né-je kí tɔjɨ tógɨ Lubə, kɨ̀ né-je kí tò ɓəl-ɓəl,
kɨ̀ nékɔjɨ-je kí gay-gay, kɨ̀ ta-je kí Ndil kí aa njay pa lé ɓá Lubə dan-né
go ta-je lə-dé kinlé kɨ̀ mę̃ę̃ndigɨ liə. 5 Kdɔtalə dow-je kí dɔkaglo-tɨ kí
à ree kí j'pa ta lə-dé kinlé, to malayka-je ɓá Lubə ində-dé kadɨ d'ɔ̰̃ ɓe
dɔ-dé-tɨ al. 6 Ngà dow madɨ pa ta-é lo madɨ-tɨ mę̃ę̃ mbete-tɨ kí aa njay
panè: Dow ə to ri ngay ə́ kadɨ i Lubə 'adɨ mę̃ę̃-i ole dɔ-é-tɨ wa? Əse
ngon lə dow ə to ri ngay ə́ kadɨ 'ində kəm-i go-é-tɨ wa*? 7 I adɨ-é to kí
ndę̃ bè go malayka-je-tɨ kaglo sę̃, ɓəy ɓá i 'ulə jɔgɨ kɔsɨ gajɨ kɨ̀ jɔgɨ riɓa
dɔ-é-tɨ rəm, ɓá 'adɨ-é isɨ dɔ kullə ra ji-i-je-tɨ†. 8 I adɨ-é ɔ̰̃ ɓe dɔ né-je-tɨ
lay. Lokɨ Lubə adɨ-é ɔ̰̃ ɓe dɔ né-je-tɨ lay bè lé, né kí Lubə iṇə adɨ tò gin
tɔ́gɨ-é-tɨ al ya goto. Ngà kí ɓone bè kinlé, ję̃ j'oo kí ę̃ ɔ̰̃ ɓe dɔ né-je-tɨ
lay al ɓəy‡. 9 Ngà Jeju kí ę̃ ɓá Lubə adɨ-é to kí ndę̃ bè go malayka-je-tɨ
kaglo sę̃ lé, jə̰i j'ooi-é kɨ̀ jɔgɨ kɔsɨ gajɨ kɨ̀ jɔgɨ riɓa dɔ-é-tɨ, kdɔ kɔ̰̃ kí ę̃
ingə sar oy-né. Beɓa kɨ̀ takul ramajɨ lə Lubə lé, ę̃ oy-né kdɔ dow-je
lay. 10 Kdɔtalə Lubə kí to njèra né-je lay rəm, né-je lay to kí 'liə rəm,
kí adɨ ngan-é-je ṇą̃ d'ingə kɔsgajɨ rəm lé, tuwə kadɨ ę̃ ra kɨ̀ Jeju kí to
njirə kajɨ lə-dé lé, adɨ-é majɨ ɔr njutɨ kɨ̀ takul kɔ̰̃-je. 11 Ə Jeju kí njèkɔr
dow-je kində-dé tagay lé, dę̃ kɨ̀ dow-je kí ę̃ ɔr-dé ində-dé tagay kin lay
ya Bɔbɨ-dé ra káre-rè. Gin-é kin ɓá rɔ-é sɔl-é-né lo ɓa-dé ngankɔ̰̃-é-je-tɨ
al, 12 lokɨ ę̃ pa-né panè: M'a kilə mbę̃ ta lə-i dan ngankɔ̰̃-m-je-tɨ. M'a
tɔ́y-i dan kosɨ-je-tɨ§. 13 Bá təl panè: M'a kində mę̃ę̃-m dɔ-é-tɨ. Pa ɓəy
panè: M'ą̃ nè, natɨ kɨ̀ ngan-je kí Lubə adɨ-m-dé*. 14 Beɓa titɨ kí ngan-
je lé, məsɨ-dé tò rəm, tal rɔ-dé tò rəm, bè ya tɔ ə́ Jeju kàrè məsɨ-é tò
rəm, tal rɔ-é tò rəm tɔ; kdɔ kadɨ kɨ̀ takul koy-é lé, ę̃ taa-né tógɨ Sú kí
ę̃ ɓá tɔ́gɨ koy tò ji-é-tɨ, 15 ə dę̃ lay kí 'ɓəl koy adɨ 'ra ɓə liə kɨ̀ ɓal kisɨ

† **1:9** 1:9 Pa 45:8 ‡ **1:10** 1:10 Pa 102:26 § **1:11** 1:11 Pa 102:27 * **1:12** 1:12 Pa 102:28
† **1:13** 1:13 Pa 110:1 * **2:6** 2:6 Pa8:5 † **2:7** 2:7 Pa-je 8:6 ‡ **2:8** 2:8 Pa-je 8:7 § **2:12**
2:12 Pa-je 22:23 * **2:13** 2:13 Eja 8:17-18 ('Ndó 2Sa 22:3; Eja 12:2)

kɨ̀ dɔ taá lə-dé lay kinlé, kadɨ ɔr-dé-né ɓe ɓə-tɨ kɔgɨ. 16 Kdɔtalə tɔgrɔ-tɨ
ya, malayka-je ɓá Jeju ree kdɔ ra sə-dé al, ngà ɛ̨ ree kdɔ ra kɨ̀ nganka
Abrakam. 17 Beɓa tò kadɨ ɛ̨ təl titɨ-nạ̃ kɨ̀ ngankɔ̨̃-é-je lé mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ
lay, kdɔ kadɨ to burə dɔ njégugné-je kɨ́ to njèkoo kəmtondoo, kɨ́ njèkạ̃
dɔ ndi-é-tɨ mɛ̨ɛ̨ kullə-tɨ lə Lubə, kdɔ kadɨ Lubə iṇə-né go majal-je lə
dow-je kɔgɨ. 18 Jeju lé asɨ ra kɨ̀ dow-je kɨ́ nénạ̃ tɛ̨ɛ̨ dɔ-dé-tɨ kdɔ ɛ̨ ya kàrè
né nạ̃-é adɨ ingə kɔ̨̃ tɔ.

3

Jeju Kristɨ itə Moiyijɨ-je kɨ̀ Jojuwe
Mat 21:33-38

1 Gin-é kin ɓá, sə̨i ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékaa njay, kɨ́ Lubə kɨ́ dɔrạ̃-tɨ ɓa-si
lé, adi kəm-si tò go Jeju-tɨ kɨ́ to njèkɔwkulə rəm, to Burə dɔ njégugné-
je kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmɛ̨ɛ̨ lə-ji rəm. 2 Ɛ̨ ạ̃ dɔ ndi-é-tɨ njángɨ go njèkində-é dɔ
kullə-tɨ titɨ kɨ́ ndɔkɨ Moiyijɨ isɨ-né dɔ kullə-je-tɨ lay kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə
kin bè*. 3 Kdɔ d'oo-é d'adɨ asɨ gakɨ kadɨ ingə riɓa kɨ́ itə 'lə Moiyijɨ, titɨ
kɨ́ njèkində kəy ingə-né riɓa itə dajɨ rɔ kəy kin bè tɔ. 4 Kdɔtalə kəy-je
lay kin ya to dow ɓá ində, ə dow kɨ́ njèkində né-je lay lé, to Lubə tɔ. 5 Ə
Moiyijɨ lé, to njèkạ̃ dɔ ndi-é-tɨ njángɨ mɛ̨ɛ̨ né-je-tɨ lay kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə
Lubə, kdɔ to kɨ́ ɛ̨ to ngonnjèkullə; bè kdɔ kadɨ kinə ta kɨ́ tò kadɨ d'idə-
dé tò rəmə, ɛ̨ pa ta kɨ́ dɔ-tɨ adɨ-dé. 6 Ngà Kristɨ rəmə, ɛ̨ isɨ dɔ kullə-tɨ
kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə, kdɔ to kɨ́ ɛ̨ to Ngon-é kɨ́ kəy. Mɛ̨ɛ̨nda kạ̃y kɨ̀ nékində
mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ kɨ́ j'isi j'ɔsi-né gajɨ rɔ-ji kin ya kinə, j'uwəi njarara j'tɛ̨ɛ̨i-né
dɔbəy-é-tɨ rəmə, j'toi kəy lə Lubə. 7 Gin-é kin ɓá Ndil kɨ́ aa njay pa-
né panè: Ɓone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə†, 8 adi mɛ̨ɛ̨-si ndəə titɨ kɨ́
ndɔkɨ mɛ̨ɛ̨ ka-si-je ndəə-né adɨ 'ra dɔngạ̃, 'nạ̃-né Lubə diləlo-tɨ kin bè
al‡. 9 Ka-si-je d'oo kullə ra-m-je kɨ̀ kəm-dé ɓal kɔrsɔ ya ndɔkɨ d'ində
kàdɨ̀-dé sə-m adɨ 'nạ̃ mɛ̨ɛ̨-m diləlo-tɨ§. 10 Gin-é kin ɓá wɔngɨ ra-m-né
ṇạ̃ dɔ dowbé-je-tɨ adɨ m'panè: Mɛ̨ɛ̨-dé tò rangɨ ya kɨ̀ ndɔ-je lay, adɨ 'gə
rəbɨ-je lə-m al*. 11 Ə wɔngɨ ra-m adɨ m'ubɨ rɔ-m m'panè: D'a kandɨ lo
taakoo-tɨ lə-m ndạ̃ bè al†. 12 Beɓa sə̨i ngankɔ̨̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨ɛ̨, ooi
go rɔ-si majɨ, kadɨ dow madɨ dan-si-tɨ to njèmɛ̨ɛ̨ndul, kɨ̀ njèmɛ̨ɛ̨ngạ̃ sar
kadɨ təl gidɨ-é adɨ Lubə kɨ́ njèkisɨ kəm kin al. 13 Ta lə «ɓone-é» kinlé
tò lo tò-é-tɨ ə́n ə́ dingəm ya uləi mɛ̨ɛ̨-nạ̃-tɨ kɨ̀ ndɔ-je lay, kdɔ kadɨ dow
madɨ dan-si-tɨ adɨ né kɨ́ majɨ al ədɨ-é adɨ tò njèmɛ̨ɛ̨ndəə al ngá. 14 Kdɔ
kinə j'uwəi kadmɛ̨ɛ̨ lə-ji kɨ́ dɔsạ̃y kin njarara dɔbəy-é-tɨ rəmə, j'toi
njékində rɔ-ji natɨ kɨ̀ Kristɨ. 15 Kdɔ 'ndàngɨ 'panè: Ɓone kinlé, kinə ooi
ndi-é rəmə, adi mɛ̨ɛ̨-si ndəə titɨ kɨ́ ndɔkɨ mɛ̨ɛ̨ ka-si-je ndəə adɨ 'ra-né
dɔngạ̃ kin bè al. 16 Ə nạ̃́-je ɓá ndɔkɨ d'oo ndi Lubə ɓá 'ra dɔngạ̃ lé wa?
To dɛ̨ lay kɨ́ ndɔkɨ Moiyijɨ ɔr nɔ̨̃-dé tɛ̨ɛ̨ sə-dé dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ kɔgɨ lé ya
al wa? 17 Ə nạ̃́-je ɓá ndɔkɨ wɔngɨ ra Lubə dɔ-dé-tɨ sar ɓal kɔrsɔ lé wa?
To dɛ̨ kɨ́ ndɔkɨ 'ra majal ɓá nin-dé tò diləlo-tɨ lé ya al wa‡? 18 Ə nạ̃́-je
ɓá Lubə ubɨ rɔ-é panè: «D'a kandɨ lo taakoo-tɨ lə-n'ɛ̨̀ ndạ̃ bè al» lé wa?
To dɛ̨ kɨ́ ndɔkɨ d'al dɔ ta lé ya al wa? 19 Ə jə̨i j'ooi kɨ́ dɛ̨ d'asɨ kandɨ lo
taakoo-tɨ al, kdɔtalə mɛ̨ɛ̨ngạ̃ lə-dé.

---

* **3:2** 3:2 Kni 12:7 † **3:7** 3:7 Pa-je 95:7 ‡ **3:8** 3:8 Pa-je 95:8 § **3:9** 3:9 Pa-je 95:9 * **3:10** 3:10 Pa-je 95:10 † **3:11** 3:11 Pa-je 95:11 ‡ **3:17** 3:17 Kni 14:29,32

4

1 Tò ya kí kunmindɨ kí sɔbɨ dɔ kandɨ lo taakoo-tɨ liə tò lo tò-é-tɨ ɓəy
kinlé, adi j'ɓəli, kdɔ kadɨ dow madɨ dan-si-tɨ ra rɔ-é kɨ njèna̰y gogɨ al.
2 Kdɔtalə, jə̰i kàrè d'ilə mbɛ̰ Poyta kí Majɨ d'adɨ-ji titɨ kí ndɔkɨ d'ilə-né
d'adɨ-dé kin bè ya tɔ. Ngà ta kí ndɔkɨ d'oo lé ɓá ra kullə rɔ-dé-tɨ al, kdɔ
njékoo-é-je lé 'taa kɨ̀ kadmɛ̰ɛ̰ al. 3 Ə jə̰i kí j'adi mɛ̰ɛ̰-ji lé, j'isi j'andi lo
taakoo-tɨ titɨ kí 'ndàngɨ-né 'panè: «Wɔ̰ngɨ ra-m adɨ m'ubɨ rɔ-m m'panè:
“D'a kandɨ lo taakoo-tɨ lə-m ndą̰ bè al.”» Ə kullə-je lə Lubə rəmə, ində
ngangɨ-é lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nṵ. 4 Kdɔtalə ɛ̰ pa ta lo madɨ-tɨ nɔ̰ɔ̰
sɔbɨ-né dɔ ndɔ kí njèkungɨ-tɨ siri panè: «Ə ndɔ kí njèkungɨ-tɨ siri lé,
Lubə taakoo ta kullə-je-tɨ liə lay.» 5 Rəmə təl pa lo-é-tɨ ya ɓəy panè:
«D'a kandɨ lo taakoo-tɨ lə-m ndą̰ bè al.» 6 Beɓa tò kadɨ dow-je madɨ
d'andɨ lo taakoo-tɨ, ya rəmə dɛ̰ kí ndɔkɨ d'oo mbɛ̰ Poyta kí Majɨ kin
dɔsą̰y lé, d'andɨ lo taakoo-tɨ lé al, kdɔ mɛ̰ɛ̰ngą̰ lə-dé. 7 Beɓa Lubə təl
ɔr ndɔ kí rangɨ kí ɓa-é: «Ɓone» ə pa ta go-tɨ low nṵ kɨ̀ takul Dabidɨ titɨ
kí ta-é tò-né taá nṵ panè: Ɓone kinlé, kinə ooi ndɨ-é rəmə, adi mɛ̰ɛ̰-si
ndəə al. 8 Kdɔtalə, kinə ndɔkɨ Jojuwe adɨ ka-ji-je d'andɨ lo taakoo-tɨ lé
ngá rəmə, lé Lubə à pa ta lə ndɔ kí rangɨ go-tɨ al ngá. 9 Adɨ ndɔ madɨ
kí à to ndɔ taakoo lə dow-je lə Lubə ya tò nɔ̰ɔ̰. 10 Kdɔ dow kí andɨ lo
taakoo-tɨ lə Lubə lé, taa koo ta kullə-je-tɨ liə la̰y titɨ kí Lubə taa-né koo
ta kullə-je-tɨ liə kin bè tɔ. 11 Ə̰n ə́ adɨ j'uwəi rɔ-ji ngą̰ j'andi lo taakoo-tɨ
kinlé, ɓɨ kadɨ dow madɨ ndajɨ gą̰ kaldɔta kin usɨ-né al ngá. 12 Kdɔ, ta
lə Lubə lé, to ta kí tò kəm rəm, tɔ́gɨ-é tò rəm, atɨ itə kiyərɔ kí ta katɨ-é
ra joo ə andɨ rɔ dow-tɨ sar tɛ̰ɛ̰ dɔ ndil-é-tɨ kɨ̀ dɔ tagɨr-tɨ liə rəm, ɔw tɛ̰ɛ̰
dɔ gul-je-tɨ kɨ̀ dɔ ubɨ-je-tɨ kí mɛ̰ɛ̰ singə-je-tɨ rəm, ɓá ɛ̰ gangta dɔ né-je-tɨ
kɨ̀ dɔ tagɨr-je-tɨ kí mɛ̰ɛ̰ dow-tɨ rəm tɔ. 13 Ə nékində kí à dum-é koo ya
goto: Né-je lay tò ndaa-tɨ rəsɨ ə to kí nàjɨ nangɨ ta kəm-é ɛ̰ Lubə-tɨ kí
j'a kɔri go né-je nɔ̰-é-tɨ.

Jeju Kristɨ itə burə dɔ njégugné-je kí mɛ̰ɛ̰ kulənojɨ-tɨ kí low

14 Jə̰i lé, Jeju kí Ngon lə Lubə kí ɔw dɔrą̰-tɨ kin ɓá to burə dɔ
njégugné-je lə-ji, ə́n ə́ adɨ j'uwəi kadmɛ̰ɛ̰ lə-ji njarara. 15 Kdɔ j'ɔwi
kɨ̀ burə dɔ njégugné-je kí ta ɔ̰ mɛ̰ɛ̰-é kdɔ tɔ́gɨ kasɨ al-je lə-ji; né nạ̰-é
mɛ̰ɛ̰ né-je-tɨ lay tanạ̰ sə-ji bè ya tɔ, ngà majal ɓá ɛ̰ ra al. 16 Ə̰n ə́ adɨ j'ɔ̰ti
kɨ̀ mɛ̰ɛ̰nda ka̰y kɨ kàdì kalikɔ̰ɓe-tɨ lə Lubə kí njèramajɨ, kadɨ j'ingəi koo
kəmtondoo kɨ̀ ramajɨ kdɔ kadɨ ndɔ kí tò kadɨ ra sə-ji əjè ra sə-ji.

5

Négugɨ lə Kristɨ

1 Kdɔtalə burə dɔ njégugné-je kí rá-rá ya 'mbətɨ-é dan dow-je-tɨ ɓá
d'ində-é ta kullə-tɨ lə Lubə kdɔ ta lə-dé; kdɔ kadɨ ɛ̰ ɓá ra kullə dɔ
kadkare-je-tɨ, kɨ̀ dą̰-je-tɨ kí kəm kilə məsɨ-dé nangɨ kadɨ tokɨ kiṇə-né go
majal-je kɔgɨ. 2 Ɛ̰ à kasɨ koo kəmtondoo lə dow-je kí 'njégə né al-je,
kɨ̀ njéndəm kur wale-je, kdɔ ɛ̰ ya kɨ̀ dɔ-é kàrè to njètɔ́gɨ goto tɔ. 3 Ə
kdɔ tɔ́gɨ goto liə kinlé ya tɔ ɓá ɛ̰ ya kɨ̀ dɔ-é à kilə-né məsɨ dą̰ nangɨ,
kadɨ majal-je liə tokɨ kiṇə-né go-é kɔgɨ rəm, ɓá kadɨ majal-je lə dow-je
tokɨ kiṇə-né go-é kɔgɨ rəm tɔ. 4 Dow kí à kasɨ mbətɨ rɔ-é kdɔ kullə kí
riɓa-é tò kin ya goto; ngà Lubə ɓá à ɓa dow lo-é-tɨ titɨ kí ndɔkɨ ɓa-né
Arɔ̰ kin bè tɔ. 5 Bè ya tɔ, Kristɨ lé to ɛ̰ ya ḭ kɨ̀ dɔrɔ-é ilə riɓa dɔ rɔ-é-tɨ
kadɨ n'təl-né burə dɔ njégugné-je al, ngà to Lubə ya ɓá idə-é panè:

'To Ngon-m, ɓone mą̃ ya m'to Bɔbɨ-i*; 6 ɓá təl pa lo madɨ-tɨ ɓəy panè:
I 'to njègugné ya sartagangɨ titɨ Melsisedɛkɨ bè†. 7 †Ę̃ ɓá, lokɨ isɨ-né
dɔnangɨ-tɨ nè ɓəy lé, ilə bɔbɨ ndi-é nangɨ kɨ̀ man nɔ̃ kəm-é-tɨ ɓá pa-né
ta kɨ̀ Lubə ə nɔ̃-né ta-é-tɨ ę̃ kɨ́ à kasɨ kajɨ-é ta yo-tɨ; ə ę̃ oo ndi-é kdɔ to kɨ́
ę̃ to njèkilə kujɨ dɔ-é-tɨ; 8 ę̃ to Ngon-é rəm, ya ngà ę̃ ndó təl rɔ go ta-tɨ
kɨ̀ takul kɔ̀ kɨ́ ingə. 9 Lokɨ Lubə adɨ mę̃ę̃-é idɨ ɔr njutɨ-njutɨ lé, ę̃ ɓá təl
to njèkadɨ kajɨ kɨ́ sartagangɨ dow-je lay kɨ́ njétəl rɔ-dé go ta-tɨ liə. 10 Ə
Lubə pa ta rəsɨ dɔ-é-tɨ ində-é-né burə dɔ njégugné-je titɨ Melsisedɛkɨ
bè. 11 Kɨ́ sɔbɨ dɔ ta kinlé, ta-je kɨ́ kadɨ j'pa lé n̄ą̃ ə to né-je kɨ́ kɔr mę̃ę̃-é
ngą̃, kdɔ sə̃ɨ lé, 'gəɨ né kalangɨ al. 12 †Kdɔ sə̃ɨ lé, lé a toi njéndó dow-je
né ngá, rəmə sar ɓone bè ya kàrè 'təli ɔwi ndoo kadɨ 'təl ndó-si né-je
kɨ́ dɔsą̃y kɨ́ mę̃ę̃ ta-tɨ lə Lubə kin ɓəy, adɨ sə̃ɨ ɔwi ndoo kil mbà ɓɨ asi
kusoi né kɨ́ ngą̃ al ɓəy. 13 Kdɔ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ isɨ il mbà lé, to dow
kɨ́ néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ néra kɨ́ njururu asɨ mę̃ę̃-é al, adɨ dowbé to ngon.
14 Ngà nékuso kɨ́ ngą̃ lé, to 'lə dow-je kɨ́ 'tɔgɨ gangɨ ə dę̃ lé né-je kɨ́ tę̃ę̃
dɔ-dé-tɨ ra adɨ tagɨr lə-dé asɨ kɔr rəbɨ nin né kɨ́ majɨ kɨ̀ né kɨ́ majɨ al.

6

1 Gin-é kin ɓá, néndó kɨ́ sɔbɨ dɔ Kristɨ kɨ́ to néndó kɨ́ dɔsą̃y kinlé,
adi j'iną̃ɨ go-ji-tɨ ngá, ə j'ɔwi kɨ kete mę̃ę̃ néndó-tɨ lə dow-je kɨ́ 'tɔgɨ
gangɨ, ɓɨ kadɨ j'ą̃ɨ lo káre dɔ néndó-jɔ-tɨ kɨ́ dɔsą̃y kɨ́ to kiną̃ə panjiyə kɨ́
à tę̃ę̃ koy, 2 kɨ̀ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kadmę̃ę̃ Lubə, kɨ̀ néndó kɨ́ dɔ batę̃m-je-tɨ,
kɨ̀ kində ji dɔ dow-tɨ-je, kɨ̀ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́ d'oy kɨ́ d'a tɔsɨ ndəl
kində lo tę̃ę̃-je, kɨ̀ ta kɨ́ gangɨ kɨ́ sartagangɨ-je kin al ngá. 3 Kinə Lubə
ndigɨ sə-ji dɔ-tɨ rəmə, ę̃ ɓá to né-je kɨ́ j'a rai. 4 Ə dę̃ kɨ́ londógɨ lə Lubə
ndógɨ dɔ-dé-tɨ nja káre ngá, kɨ́ 'ną̃ kadkare kɨ́ dɔrą̃-tɨ d'oo majɨ-é rəm,
'taa Ndil kɨ́ aa njay mę̃ę̃-dé-tɨ rəm, 5 'ną̃ ta kɨ́ majɨ lə Lubə d'oo majɨ-é
rəm, 'ną̃ tɔ́gɨ-je kɨ́ kaglo-tɨ kɨ́ à ree d'oo majɨ-é rəm, 6 ya ɓá 'təl d'usɨ
lé, lo kadɨ dow təl ree sə-dé adɨ d'iną̃ə panjiyə-dé kɨ́ majɨ al kɔgɨ goto.
Kdɔtalə dę̃ ya 'təl 'ɓə Ngon lə Lubə kagdəsɨ-tɨ ta kɨ lə-dé-tɨ rəm, d'ulə
rɔsɔl dɔ-é-tɨ takəm kosɨ dow-je-tɨ rəm. 7 Kdɔtalə ndɔr kɨ́ man ndi asɨ-é
majɨ adɨ né ubə-tɨ ə andɨ adɨ ra kɨ̀ 'ɓa-é-je kɨ́ njéndɔr-é-je lé, Lubə tɔr
ndi-é dɔ-tɨ. 8 Ngà kinə ę̃ ubə kun-je kɨ̀ ngą̃ą̃-je rəmə, d'a kiną̃ə kɔgɨ, nąy̌
ngɔsi kadɨ Lubə ində ndɔl dɔ-tɨ, d'a kulə pər kɔgɨ. 9 Lé j'pa bè ya kàrè,
sə̃ɨ kɨ́ j'ində-si dan kəm-ji-tɨ lé, ję̃ j'gə majɨ kɨ́ sə̃ɨ ą̃ɨ dɔ rəbɨ-tɨ kɨ́ majɨ, kɨ́
to rəbɨ kajɨ. 10 Kdɔtalə Lubə kɨ́ to njéra né kɨ́ njururu lé, mę̃ę̃-é à koy
dɔ kullə ra-si-tɨ al rəm, ndigɨ kɨ́ 'ndigɨ-é ɓá 'rai kɨ̀ njékaa njay-je kɨ̀ ri-é
ə isi 'rai sə-dé ɓəy kinlé, mę̃ę̃-é à koy dɔ-tɨ al. 11 Ngà ję̃ lé, j'ndigɨ kadɨ
ną̃-ną̃ dan-si-tɨ uwə rɔ-é ngą̃ bè ya sar kadɨ mę̃ę̃-si kɨ́ indəɨ dɔ Lubə-tɨ
kinlé ɔw-né kɨ kete-kete sar tɔl-né ta-é; 12 bè kdɔ kadɨ 'toi njédabɨ-je al,
ngà kadɨ 'ndaji dę̃ kɨ́ d'ingə né kɨ́ Lubə un-né mindɨ-é adɨ-dé kɨ̀ takul
kadɨ kɨ́ d'adɨ mę̃ę̃-dé, kɨ̀ ngəbɨ kɨ́ 'ngəbɨ pèrèrè kinlé. 13 Kdɔtalə, lokɨ
Lubə un mindɨ-é adɨ Abrakam lé, dow kɨ́ rangɨ kɨ́ boy itə Lubə kɨ́ Lubə
à kubɨ rɔ-é kɨ̀ ri-é goto, adɨ Lubə ubɨ rɔ-é kɨ̀ ri-é ę̃ ya*, 14 panè: «Tɔgrɔ-tɨ
ya, m'a kadɨ majɨ ur-i kɨ dɔ madɨ-é-tɨ madɨ-é-tɨ, ə m'a kadɨ kɔr nganka-i
ree kɨ dɔ madɨ-é-tɨ madɨ-é-tɨ†.» 15 Beɓa Abrakam ilə mę̃ę̃-é dɔ madɨ-é-
tɨ pɔ̃ ngəbɨ rəmə, go-tɨ ę̃ ingə né kɨ́ Lubə un-né mindɨ-é adɨ-é lé ya tɔ.

---

* **5:5** 5:5 Pa 2:7 † **5:6** 5:6 Pa 110:4 † **5:7** 5:7 Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Luk 22:39-46
† **5:12** 5:12 1Kɔ 3:2 * **6:13** 6:13 Kgn 22:16 † **6:14** 6:14 Kgn 22:17

16 Kdɔtalə dow-je kí d'ɔw kì kubɨ rɔ-dé lé, né kí boy itə-dé ɓá d'un ri-é
d'ubɨ-né rɔ-dé ə kubɨ rɔ lé ində ngangɨ ta kí najɨ. 17 Bè ya tɔ, dow-je kí
Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ-dé némajɨ-je lé, ɛ̨ pa ta-é ə ubɨ rɔ-é dɔ-tɨ kdɔ
kadɨ 'gə kí ndi-n'ɛ̀ kí n'un kinlé dum kadɨ dow bujuru. 18 Ə né-je kí
joo, adɨ to kunmindɨ rəm, kubɨ rɔ rəm lé, to né-je kí dum bujuru; ɛ̨ ɓá
tɔjɨ kí lo kadɨ Lubə ədɨ ta goto, adɨ ra-é kin ɓá ulə dingəm mɛ̨̃ɛ̨̃-ji-tɨ ɲą̃,
jə̨̃i kí lo ɓɔyɔrɔ lə-ji ya káre-rè á to mɛ̨̃ɛ̨̃-ji kí j'indəi dɔ né-tɨ kí Lubə
ɔji kdɔ ra kadɨ-ji kinlé. 19 Nékində mɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-tɨ kinlé uwə tagɨr lə-ji nangɨ
ngą̃, tokɨ ngɔwla kuwə bato nangɨ kí ngą̃ rəm, ą̃ lo ką̃-é-tɨ gərərə rəm
kin bè; nékində mɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-tɨ kinlé ɔw njal tɛ̨̃ɛ̨̃ gidɨ kubɨ gangɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ kəy-tɨ,
lo-tɨ kí aa njay-njay, 20 kí to lo kí Jeju ɓá andɨ-tɨ kete nɔ̨̃-ji-tɨ kdɔ ta lə-ji;
Jeju təl to burə dɔ njégugné-je lə Lubə kí sartagangɨ titɨ Melsisedɛkɨ
bè.

7

1 Melsisedɛkɨ kinlé to ngar kí ɓebo Salɛ̨̃m-tɨ rəm, to njègugné lə
Lubə kí taá nu̧ rəm; lokɨ Abrakam tətɨ rɔ ngar-je ə isɨ təl kɨ ɓee lé,
Melsisedɛkɨ tilə kəm-é ə tɔr ndi-é dɔ-é-tɨ*; 2 ɛ̨ ɓá Abrakam adɨ-é kí
káre dan kí dɔgɨ-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ né-jə-tɨ lay kí taa lo rɔ-tɨ ə kɔr mɛ̨̃ɛ̨̃ ri-é to
ngar kí njèra né kí njururu, ɓəy ɓá to ngar kí ɓebo-tɨ kí Salɛ̨̃m tɔ ə
kɔr mɛ̨̃ɛ̨̃-é to «ngar kí njèlapiya†.» 3 Bɔbɨ-é goto rəm, kɔ̨̃-é goto rəm,
ginkojɨ liə goto rəm; ndɔ kojɨ-é goto rəm, ɓá ndɔ koy-é goto rəm. Ɛ̨̃
titɨ-ną̃ kì Ngon lə Lubə bè, ɛ̨ to njègugné lə Lubə ya sartagangɨ. 4 Ooi,
Melsisedɛkɨ lé to dow kí boy sar adɨ Abrakam kí ɛ̨ ya to ka-ji kin kàrè,
adɨ-é kí káre dan kí dɔgɨ-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ né-jə-tɨ kí taa lo rɔ-tɨ. 5 Ə nganka Lebi
kí dan-tɨ-je kí 'to njégugné-je lə Lubə lé, ndukun adɨ-dé tarəbɨ kadɨ
'taa kí káre dan kí dɔgɨ-tɨ ji dow-je-tɨ kí 'to ngankɔ̨̃-dé-je kí dɛ̨ kàrè
'to nganka Abrakam tɔ. 6 Ngà Melsisedɛkɨ lé to kí gin ka-tɨ lə-dé al ya
taa kí káre dan kí dɔgɨ-tɨ ji Abrakam-tɨ! Ɛ̨̃ tɔr ndi-é dɔ dow-tɨ kí Lubə
un mindɨ-é adɨ-é! 7 Dow kí boy ɓá tɔr ndi-é dɔ ngon dow-tɨ. Ta kinlé
to ta kí dow à najɨ al. 8 Nganka Lebi kí 'taa kí káre dan kí dɔgɨ-tɨ lé,
'to dow-je kí njékoy, ngà Melsisedɛkɨ lé mbete kí aa njay panè to dow
kí isɨ kəm. 9 Ta tɔl ta-é-tɨ lé, j'a panè: Lokɨ Abrakam adɨ kí káre dan
kì dɔgɨ-tɨ lé, Lebi kàrè adɨ tɔ; ə Lebi ɓá nganka-é 'to njétaa kí káre
dan kí dɔgɨ-tɨ mɛ̨̃ɛ̨̃ né-je-tɨ lay. 10 Kdɔtalə, lokɨ Melsisedɛkɨ tilə-né kəm
Abrakam lé, Lebi tò mɛ̨̃ɛ̨̃ ka-é Abrakam-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ngá. 11 Takul kullə gugɨ
né lə nganka Lebi kin ya ɓá Lubə adɨ-né ndukun jipɨ-je. Adɨ kinə lé
nganka Lebi kí 'to njégugné-je lə Lubə kinlé, kullə lə-dé ra dow adɨ
majɨ ɔr njutɨ rəmə, dow à kɔw ndoo njègugné lə Lubə kí rangɨ al ngá;
ngà njègugné lə Lubə kí rangɨ kí titɨ-ną̃ kì Melsisedɛkɨ bè ɓá ree ɓɨ to ɛ̨
kí titɨ-ną̃ kì Arɔ̨̃ bè al kdɔ ri ɓəy wa? 12 Kdɔtalə lokɨ 'mbəl kullə gugné
lé, d'a mbəl ndukun ya tɔ ɓane. 13 Kdɔ dow kí ta-je kin sɔbɨ dɔ-é lé, to
kí ginkojɨ-tɨ kí rangɨ; ə dow kí dan ginkojɨ-tɨ liə kí ra kullə logugɨ né-tɨ
ya goto. 14 Kdɔ dow-je lay 'gə majɨ kí 'Baɓe lə-ji to kí ginkojɨ-tɨ lə Juda,
kí to ginkojɨ kí Moiyijɨ pa ta kí dɔ-tɨ ɓa-né ri njégugné-je lə Lubə al ya
sar. 15 Né kí ree tɔjɨ ɓəy kí ta kin to ta kí tɔgrɔ-tɨ lé ən: Njègugné kí
rangɨ kí titɨ-ną̃ kì Melsisedɛkɨ bè ree, 16 ə ɛ̨ təl njègugné lə Lubə kì kəm
rəbɨ kí ndukun adɨ dow-je 'təl-né njégugné-je kin al, ngà ɛ̨ to njègugné

* **7:1** 7:1 Kgn 14:17-18 † **7:2** 7:2 Kgn 14:20

lə Lubə kɨ̀ takul tɔ́gɨ kiskəm kí sartagangɨ. 17 Kdɔtalə ta kinlé, mbete
kí aa njay pa ta dɔ-tɨ panè: I 'to njègugné lə Lubə ya sartagangɨ titɨ
Melsisedɛkɨ bè‡. 18 Beƀa ndukun kí kete lé, Lubə bujuru kɔgɨ kdɔ tɔ́gɨ-é
goto rəm, kullə liə goto rəm; 19 kdɔ ndukun lé, né kí ɛ̨ ra adɨ majɨ ɔr
njutɨ ya goto, ə ngɔsnè lé, nékində mɛ̨ɛ̨ dɔ-tɨ kí majɨ ɲa̰ itə kí kete kí
à kɔw sə-ji rɔ Lubə-tɨ tò nè. 20 Ə né kinlé Lubə ubɨ rɔ-é ƀá ra-né, ƀɨ
to né kí ra né bè par al. 21 Dɛ̨ kí rangɨ lé, 'to njégugné-je lə Lubə kí
Lubə ubɨ rɔ-é ƀá ində-dé-né al; ngà Jeju rəmə, təl njègugné kí Lubə
ubɨ rɔ-é ƀá ində-é-né panè: «'Ɓaƀe ubɨ rɔ-é ə à təl najɨ ndi-é al.» Ubɨ
rɔ-é panè: «I 'to njègugné lə Lubə ya sartagangɨ.» 22 Gin-é kin ƀá Jeju
ya to-né gin mɛ̨ɛ̨nda ka̰y lə-ji sɔbɨ dɔ kulənojɨ kí majɨ ɲa̰ itə kí kete.
23 Rəm ƀá njégugné-je kí ginkojɨ-tɨ lə Lebi kinlé kɔr-dé ɲa̰, kdɔtalə dɛ̨
d'ɔr tó-na̰ tó-na̰ kdɔ koy ɔgɨ-dé lo ra kullə kɨ̀ dɔ ƀal-ƀal; 24 ngà Jeju
lé, isɨ kəm sartagangɨ, adɨ à kiɲə kullə gugné kadɨ dow al. 25 Gin-é
kin tɔ ƀá dow-je kí njéree rɔ Lubə-tɨ kɨ̀ takul-é lé, ɛ̨ asɨ kajɨ-dé kajɨ kí
sartagangɨ; ɛ̨ isɨ kəm kɨ̀ dɔ ƀal-ƀal kdɔ pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-dé. 26 Adɨ
Jeju ƀá to burə dɔ njégugné-je lə Lubə kí j'ɔwi ndoo-é; kdɔ ɛ̨ aa njay,
ta goto dɔ-é-tɨ, majal liə goto, ɛ̨ a̰ ngərəngɨ kɨ̀ njéramajal-je, tokɨ boy
dɔ né-je-tɨ lay. 27 Dɛ̨ lay kí 'to burə dɔ njégugné-je lə Lubə lé, ndɔ-é
ndɔ-é ya d'ilə məsɨ da̰ kadkare-tɨ kadɨ Lubə iɲə-né go majal-je lə-dé kí
sɔbɨ dɔ-dé kɔgɨ, ƀəy ƀá d'ilə məsɨ kdɔ majal-je lə ndəgɨ jipɨ-je ƀəy; ngà
Jeju rəmə, ɔw ndoo ra titɨ kí dɛ̨ 'ra-né kin al; ɛ̨ ra nja káre-rè ə adɨ-né
rɔ-é koy. 28 Ndukun lə Moiyijɨ lé, ində burə dɔ njékun dɔ njégugné-je
lə Lubə kí 'to njétɔ́gɨ kasɨ al-je tɔ; ngà ɛ̨ kí Lubə pa ta rəsɨ ubɨ rɔ-é ƀá
ində-é-né burə dɔ njégugné-je, go ndukun-tɨ lé, to Ngon-é kí ra né kí
majɨ ɔr njutɨ sartagangɨ.

Kəykubɨ kí sigɨ lə Lubə kɨ̀ kulənojɨ kí sigɨ

8

1 Ta kí boy ɲa̰ kí j'a pa ə́n: Ko burə dɔ njégugné-je lə Lubə kí bè kin
ƀá jə̰i j'ɔwi-né; ɛ̨ isɨ dɔra̰-tɨ, dɔ jikɔl kalikɔ̰ƀe-tɨ lə Lubə kí njètɔ́gɨ kí
ɲa̰. 2 Ḛ to njèrakullə lo-tɨ kí aa njay, adɨ to mɛ̨ɛ̨ kəykubɨ-tɨ kí tɔgrɔ-tɨ
kí to kəy lə Lubə kí to 'Ɓaƀe ya ƀá ra ƀɨ to dow al. 3 Kdɔtalə burə dɔ
njégugné-je lə Lubə kí rá-rá kí d'ində-é lé, d'ində-é kadɨ adɨ kadkare-
je Lubə rəm, kadɨ ilə məsɨ da̰-je nangɨ adɨ-é rəm; adɨ Jeju kàrè tò kadɨ
ingə né adɨ tɔ ƀane. 4 Kinə ndɔkɨ isɨ nangɨ nè lé, to ya kàrè à to
njègugné lə Lubə al, kdɔ njégugné-je kí go ndukun-tɨ d'isɨ nɔ̰ɔ̰ ngá.
5 Kullə kí njégugné-je kin d'isɨ 'ra lé, to takəm né-je, kɨ̀ ndil né-je kí
tɔgrɔ-tɨ kí dɔra̰-tɨ; gangɨ-é kin ya, lokɨ Lubə pa ta kɨ̀ Moiyijɨ, kadɨ ra
kəykubɨ liə lé, ɛ̨ panè: «'Oo, 'a ra ga̰-é kí m'tɔjɨ-i dɔ mbal-tɨ kin ya.»
6 Ngà kí ngɔsnè-tɨ kinlé, Kristɨ ingə kullə kí boy ɲa̰, kdɔ ɛ̨ to njèkulə
dow-je nojɨ natɨ kɨ̀ Lubə sɔbɨ dɔ kulənojɨ kí majɨ ɲa̰ itə kí kete, kdɔ
Lubə ində gin-é dɔ kunmindɨ-je-tɨ kí majɨ ɲa̰ itə kí kete-je. 7 Kdɔ kinə
kulənojɨ kí dɔsa̰y lé, ta goto dɔ-tɨ rəmə, d'a sangɨ ɛ̨ kí njèkungɨ-tɨ joo
al ngá. 8 Ngà to kɔl ƀá Lubə kɔl panè:
«Ooi, 'Ɓaƀe panè: Ndɔ-je à ree nɔ̰ɔ̰,
kí m'a dɔɔ kulənojɨ kí sigɨ natɨ
kɨ̀ gin Israyel, kɨ̀ gin Juda*.

‡ **7:17** 7:17 Pa 110:4 * **8:8** 8:8 Jer 31:31

9 A tò titɨ-nạ̃ kɨ̀ kulənojɨ kɨ́ ndɔkɨ m'dɔɔ natɨ kɨ̀ ka-dé-je,
ndɔ-é-tɨ kɨ́ m'uwə ji-dé m'ndɔr-dé-né m'tẹ̃ẹ̃ sə-dé kɔgɨ
dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ kin al.
'Ɓaɓe panè:
Titɨ kɨ́ dẹ̃ ya kɨ̀ dɔ-dé d'ạ̃-né njángɨ dɔ kulənojɨ-tɨ lə-m al kinlé,
Mạ̃ kàrè, m'adɨ usɨ-m dɔ-dé-tɨ al tɔ†.
10 'Ɓaɓe panè:
Ooi, kulənojɨ kɨ́ m'a dɔɔ kɨ̀ gin Israyel, go ndɔ-je-tɨ kinlé ɓan:
M'a kadɨ 'gə ndukun-je lə-m, m'a ndàngɨ mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ.
M'a to Lubə lə-dé ə dẹ̃ d'a to dow-je lə-m‡.
11 Dow kɨ́ à ndó madɨ-é əse à ndó ngonkɔ̃-é panè:
"'Gə 'Ɓaɓe ɓane" à goto.
Kdɔ kɨ̃ dɔ ngan-je-tɨ kɨ́ ndẹ̃ sar tẹ̃ẹ̃-né dɔ dow-je-tɨ kɨ́ tɔgɨ kɨ́ dan-dé-tɨ lé,
dow-je lay d'a gə-m§.
12 Kdɔ m'a kiṇə go né ra-dé kɨ́ njururu al kɔgɨ rəm,
ɓá mẹ̃ẹ̃-m à kole dɔ majal-je-tɨ lə-dé al ya sar rəm tɔ*.»
13 Ɓa kɨ́ Lubə ɓa kulənojɨ kin né kɨ́ sigɨ lé, ẹ̃ adɨ kulənojɨ kɨ́ dɔsạ̃y təl né kɨ́ low; ə né kɨ́ to né kɨ́ low rəm, ɓugə rəm kinlé nạ̃y ngɔsi kadɨ goto ngá.

9

Tẹ̃t 25; 26; 40:17-33

1 Kulənojɨ kɨ́ dɔsạ̃y lé, ẹ̃ kàrè ndɔkɨ ɔw kɨ̀ kújɨ pole Lubə liə, kɨ̀ lo pole Lubə kɨ́ tò nangɨ nè tɔ. 2 Kdɔtalə 'ra kəykubɨ; mẹ̃ẹ̃-é kɨ́ dɔsạ̃y 'ɓa-é lo kɨ́ aa njay; ẹ̃ ɓá kagɨ nạ̃ạ̃ lampɨ, kɨ̀ tablə, kɨ̀ mbə̀ kadkare-je tò-tɨ. 3 Ə gidɨ kubɨ-tɨ kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo kɨ́ 'gangɨ-né mẹ̃ẹ̃ kəy lé, lo kɨ́ 'ɓa-é lo kɨ́ aa njay-njay tò-tɨ. 4 Lo-é kin ɓá logugɨ né kɨ́ bạ̃y kɨ́ 'ra kɨ̀ lɔr 'ró-né nɔ̃kagɨ kɨ́ ətɨ majɨ tò-tɨ, ɓá sandukɨ kulənojɨ kɨ́ 'ra gidɨ-é lay ya kɨ̀ lɔr tò-tɨ rəm, mẹ̃ẹ̃ sandukɨ-tɨ lé, bəgrə kɨ́ 'ndàngɨ ta-je kɨ́ sɔbɨ dɔ kulənojɨ titɨ kàrè tò-tɨ rəm, kagtɔsɨ lə Arɔ̃ kɨ́ ndɔkɨ putɨ lé tò-tɨ rəm, ɓá mbul kɨ́ 'ra kɨ̀ lɔr tò-tɨ ə mẹ̃ẹ̃ mbul lé ɓá nékuso kɨ́ 'ɓa-é maan tò-tɨ tɔ. 5 Dɔ sandukɨ-tɨ lé né kɨ́ d'adɨ to takəm malayka-je kɨ́ njériɓa kɨ́ 'ɓa-dé seribẹ̃-je tò-tɨ ə ndil bagɨ-dé utɨ dɔ lo kɨ́ məsɨ ungɨ-tɨ kadɨ tokɨ kiṇə-né go majal-je kɔgɨ. Kɨ́ ngɔsnè-tɨ kin lé, lo pa ta dɔ né-je-tɨ kin kɨ̀ bar-é bar-é lay goto. 6 Né-je lay kinlé 'tində kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-é kete, adɨ lokɨ njégugné-je d'ɔw kɨ̀ ra kullə kɨ́ sɔbɨ dɔ pole Lubə rəmə, d'andɨ kəykubɨ-tɨ lə Lubə mẹ̃ẹ̃-é-tɨ kɨ́ dɔsạ̃y kɨ̀ dɔkaglo-je lay. 7 Ngà mẹ̃ẹ̃-é kɨ́ njèkungɨ-tɨ joo lé, burə dɔ njégugné-je lə Lubə ya par ɓá andɨ-tɨ nja káre ɓal káre, ə à kɔw kɨ̀ məsɨ dạ̃ ji-é-tɨ kdɔ majal-je liə rəm, ɓá kdɔ majal-je kɨ́ dow-je 'ra kɨ́ go lo gə-é al-tɨ rəm tɔ. 8 Gangɨ-é kin ɓá Ndil kɨ́ aa njay tɔjɨ-né, kɨ́ lokɨ kəykubɨ kɨ́ dɔsạ̃y tò-né ɓəy kin rəmə, tarəbɨ kɨ́ kɔw lo-tɨ kɨ́ aa njay-njay lé tokɨ tẹ̃ẹ̃ al ɓəy. 9 Né kinlé to takəm né kɨ́ kaglo-tɨ kɨ́ ɓone; ə tɔjɨ kɨ́ kadkare-je kɨ̀ məsɨ dạ̃ kɨ́ kilə kadɨ Lubə kinlé, à kasɨ ra kadɨ tagɨr lə njèpole Lubə majɨ-né ɔr njutɨ al. 10 Ndukun-je kɨ́ sɔbɨ dɔ rɔ dow, adɨ ta lə nékuso-je, kɨ̀ nékạ̃y-je, kɨ̀ togɨ rɔ-je kɨ́ gay-gay kin ya par, ə́ d'ində dɔ dow-je-tɨ sar tẹ̃ẹ̃ mẹ̃ẹ̃ ndɔ-je-tɨ kɨ́ né-je mbəl-né rɔ-é.

---

† **8:9** 8:9 Jer 31:32 ‡ **8:10** 8:10 Jer 31:33 § **8:11** 8:11 Jer 31:34 * **8:12** 8:12 Jer 31:34

Kristɨ to burə dɔ njégugné-je lə Lubə

11 Ngà Kristɨ lé ɛ̨ ree titɨ burə dɔ njégugné-je lə Lubə bè kdɔ né-je
kí majɨ-majɨ kí à ree*; ɛ̨ andɨ mɛ̨ɛ̨ kəykubɨ-tɨ lə Lubə kí to kəykubɨ
kí gatɨ-é ɲą̃ itə kí nangɨ nè rəm, majɨ ɔr njutɨ rəm. Ə kəy-é kinlé to
dow ɓá ra kɨ̀ ji-é al, adɨ tokɨ dan nékində-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè al; 12 ɛ̨
andɨ lo kí aa njay-njay-tɨ lé nja káre-rè ə andɨ kɨ̀ məsɨ bal biɲə̃-je kɨ̀
məsɨ lum mangɨ-je al, ngà kɨ̀ məsɨ-é ɛ̨ ya. Beɓa ɛ̨ gangɨ-né dɔ-ji gangɨ
kí sartagangɨ. 13 Kdɔ kinə məsɨ bal biɲə̃-je kɨ̀ məsɨ bɔbɨ mangɨ-je kɨ̀ bu
mandɨ mangɨ-je kí 'ró ɓəy ə́ 'tusɨ dɔ dow-je-tɨ kí 'ra né kí tò ɲɛ̨ ə aa
rɔ-dé, 14 ngà məsɨ Kristɨ kí ban ɓá à kasɨ kaa tagɨr-je lə-ji sɔbɨ dɔ kullə
ra-ji-je kí majɨ al kí à tɛ̨ɛ̨ koy kin, kdɔ kadɨ j'rai kullə lə Lubə kí Njèkisɨ
kəm al wa? Kdɔ kɨ̀ takul Ndil kí aa njay kí njèkisɨ sartagangɨ lé, ɛ̨ ya
kɨ̀ dɔ-é un rɔ-é kí majal goto-tɨ adɨ Lubə. 15 Gin-é kin ɓá Kristɨ to-né
njèkulə dow-je nojɨ natɨ kɨ̀ Lubə mɛ̨ɛ̨ kulənojɨ-tɨ kí sigɨ, ɛ̨ oy kdɔ taa-né
dow-je kí d'isɨ dan majal-tɨ kilə-dé taá lokɨ d'isɨ-né gin tɔ́gɨ kulənojɨ-
tɨ kí dɔsą̃y. Bè kdɔ kadɨ dɛ̨ kí Lubə ɓa-dé lé, d'ingə némajɨ-je kí à
tò sartagangɨ kí ɛ̨ un-né mindɨ-é adɨ-dé. 16 Kdɔtalə kinə dow ndàngɨ
mbete pa-né ta kí sɔbɨ dɔ néndubə rəmə, tò kadɨ dowbé à koy ɓá
mbete-é à ra kullə ɓəy. 17 Mbete kí sɔbɨ dɔ néndubə lé, à ra kullə go
koy dow-tɨ, kdɔ kinə njèndàngɨ-é isɨ kəm ɓəy rəmə, mbete-é à ra kullə
al. 18 Gin-é kin ɓá kulənojɨ kí dɔsą̃y lé ya kàrè ulə-né gin-é kɨ̀ məsɨ kí
kilə nangɨ. 19 Kdɔtalə, lokɨ Moiyijɨ ndó ndukun adɨ kosɨ dow-je lay, titɨ
kí 'ndàngɨ-né mɛ̨ɛ̨ mbete ndukun-je-tɨ lé, ɛ̨ un məsɨ lum mangɨ-je, kɨ̀
məsɨ bal biɲə̃-je, kɨ̀ man, ɓá un takubɨ lɛ̨n kí kər njɨr-njɨr kɨ̀ kam ijopɨ
ulə dan məsɨ-tɨ tusɨ dɔ mbete ndukun-je-tɨ ya kete ɓəy ɓá tusɨ dɔ kosɨ
dow-je-tɨ, ə panè: 20 Ɛ̨ kin to məsɨ kulənojɨ kí Lubə un ndu dɔ-tɨ kdɔ
ta lə-si†. 21 Bè ya tɔ ə́ ɛ̨ tusɨ-né məsɨ dɔ kəykubɨ-tɨ lə Lubə rəm, dɔ
né ra kullə-je-tɨ kí 'pole-né Lubə rəm tɔ. 22 Kí go ndukun-tɨ lé, né-je
ɲą̃ ya məsɨ ɓá ra adɨ aa; ə kinə məsɨ usɨ nangɨ al lé, kiɲə̃ go majal
kɔ̃gɨ goto tɔ. 23 Kinə takəm né-je kí dɔrą̃-tɨ kàrè d'aa-dé njay kɨ̀ kəm
rəbɨ-je kí bè kin rəmə, tò kadɨ né-je kí tɔgrɔ-tɨ kí dɔrą̃-tɨ kɨ̀ dɔ-dé ya
kàrè tokɨ kaa-dé kɨ̀ kəm rəbɨ məsɨ kí kilə kí majɨ ɔr njutɨ tɔ. 24 Kdɔ lo
kí aa njay kí dow ɓá ra kɨ̀ ji-é ndajɨ-né né-je kí tɔgrɔ-tɨ kin ɓá Kristɨ
andɨ-tɨ tin al, ngà ɛ̨ ɔw dɔrą̃-tɨ, kdɔ kadɨ kí ngɔsnè-tɨ kin ya ą̃ takəm
Lubə-tɨ kdɔ ta lə-ji. 25 Ɛ̨ andɨ kdɔ kadɨ adɨ rɔ-é kɨ nja natɨ-natɨ titɨ kí
burə dɔ njégugné-je lə Lubə andɨ-né kɨ̀ ɓal-ɓal lo-tɨ kí aa njay-njay kɨ̀
məsɨ dą̃-je kin al; 26 kinə bè al rəmə lé Kristɨ à kingə kɔ̃ kɨ nja natɨ-natɨ
low nu̱ lo kində gin dɔnangɨ-tɨ. Ngà ngɔsnè, tasɔ̱y ndɔ-je-tɨ ɓá ɛ̨ ree nja
káre-rè ya kdɔ bɔr-né majal kɨ̀ takul kadɨ kí ɛ̨ ya kɨ̀ dɔ-é adɨ rɔ-é adɨ
d'ilə məsɨ-é nangɨ. 27 Ə titɨ kí tò kadɨ dow oy nja káre-rè ya ə go-tɨ to ta
kí gangɨ kinlé, 28 bè ya tɔ ə́ Kristɨ lé, go kɔ̃-tɨ kí ingə nja káre-rè ɔr-né
majal-je lə kosɨ dow-je kí ɲą̃ kɔgɨ lé, ɛ̨ à tɛ̨ɛ̨ busɨ, tɛ̨ɛ̨ kí njèkungɨ-tɨ joo,
kdɔtalə majal-je al ngá, ngà kdɔ kajɨ dow-je kí d'isɨ ngəbɨ-é kdɔ kadɨ
ajɨ-dé.

---

* **9:11** 9:11 Né-je kí majɨ-majɨ kí ta-é tò nè kinlé mɛ̨ɛ̨ mbete-je-tɨ kí ną́-je lé 'panè to né-je kí tò mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kí ɓone, ngà mɛ̨ɛ̨ ɛ̨ kí dan-tɨ-je rəmə 'panè to né-je kí à ree kɨ ree ɓəy tɔ.

† **9:20** 9:20 Tɛ̨t 24:8

10

1 Kdɔtalə ndukun lé, ɔw kɨ takəm némajɨ-je kí à ree ya, ngà to ɓá
to takəm né-é-je kí tɔgrɔ-tɨ al; gin-é kin ɓá gą̃ məsɨ kí kilə kí káre-rè
ya kí d'ilə kɨ nja natɨ-natɨ kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal kinlé, à kadɨ dow-je kí 'ree rɔ
Lubə-tɨ 'majɨ-né d'ɔr njutɨ al. 2 Bè al rəmə lé, dow-je kí 'pole Lubə kí
gangɨ-é kinlé, d'a taakoo, kdɔ lé d'a kaa njay nja káre-rè ya tagangɨ ɓɨ
lé mɛ̨̃ɛ̨-dé à kuwə-dé kɨ̀ ta dɔ majal-je-tɨ lə-dé al ngá. 3 Ngà məsɨ kí kilə
kinlé, ole mɛ̨̃ɛ̨ dow-je dɔ majal-je-tɨ kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal. 4 Kdɔtalə məsɨ lum
mangɨ-je, kɨ̀ məsɨ bal biṇə-je lé, à kasɨ bɔr majal-je ndą̃ bè al. 5 Gin-
é kin ɓá, lokɨ Kristɨ ɔw kɨ̀ ree-né dɔnangɨ-tɨ lé, ɛ̨̃ pa kɨ̀ Lubə panè: I
ndigɨ məsɨ kí kilə-je kɨ̀ kadkare-je al, ngà to i ya ɓá 'ra dajɨ rɔ-m*. 6 I
ndigɨ dą̃-je kí 'ró pər kɨ̀ dą̃-je kí kilə məsɨ-dé nangɨ kdɔ majal-je kin al†.
7 Beɓa m'panè: 'Oo, m'a kɔw, kdɔ mɛ̨̃ɛ̨ mbete-tɨ kí 'ɓɨr lé, 'ndàngɨ ta kí
dɔ-m-tɨ titɨ nɔ̃ɔ̃, kdɔ kadɨ m'ra ndigɨ lə-i, i Lubə ya‡. 8 Ɛ̨̃ pa dɔsą̃y panè:
«Négugɨ-je, kɨ̀ kadkare-je, kɨ̀ dą̃-je kí ró pər-je, kɨ̀ dą̃-je kí kilə məsɨ-dé
nangɨ kdɔ majal-je kinlé, nəl-i al rəm, i ndigɨ al rəm.» Ngà ndukun
lé, ndigɨ kadɨ 'ra négugɨ-je kin lay. 9 Beɓa ɛ̨̃ təl panè: «'Oo, m'a kɔw
kdɔ ra ndigɨ lə-i i Lubə ya.» Kristɨ bujuru népole kí kete kɔgɨ ə ində
népole kí njèkungɨ-tɨ joo. 10 Jeju Kristɨ ra né kí mɛ̨̃ɛ̨ Lubə ndigɨ. Ɛ̨̃ adɨ
rɔ-é koy nja káre-rè, ya ɔr-ji-né ində-ji tagay. 11 Njègugné kí rá-rá lé,
ą̃ lo kullə-tɨ liə kɨ̀ ndɔ-é ndɔ-é, ə ilə məsɨ kilə kí to gą̃-é kí káre-rè ya;
məsɨ kí kilə kinlé asɨ bɔr majal-je al ya sar. 12 Ngà ɛ̨̃ lé, lokɨ ɛ̨̃ adɨ rɔ-é
kɨ né kilə məsɨ nja káre-rè kdɔ majal-je rəmə, ɛ̨̃ isɨ dɔjikɔl Lubə-tɨ ya
sartagangɨ§, 13 ə ɛ̨̃ isɨ ngəbɨ kadɨ Lubə təl njéba-je liə lo kungɨ nja-é*.
14 Kɨ̀ takul kadkare kí nja káre-rè ya dow-je kí ɛ̨̃ aa-dé lé, ɛ̨̃ adɨ 'majɨ
d'ɔr-né njutɨ ya sartagangɨ. 15 Ta kinlé Ndil kí aa njay pa adɨ-ji tɔ. Kdɔ
ɛ̨̃ pa kete panè: 16 'Baɓe panè: Ooi, kulənojɨ kí m'a dɔɔ natɨ sə-dé go
ndɔ-je-tɨ kinlé ɓan: M'a kində ndukun-je lə-m mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ, m'a ndàngɨ
tagɨr-tɨ lə-dé†, ɓá təl ilə dɔ-tɨ panè: 17 Mɛ̨̃ɛ̨-m à kole dɔ majal-je-tɨ lə-dé
al rəm, ɓá mɛ̨̃ɛ̨-m à kole dɔ kaldɔta-je-tɨ lə-dé al ya sar rəm tɔ‡. 18 Ngà
lokɨ majal-je tokɨ kiṇə go-é kɔgɨ lé, məsɨ kí kilə kdɔ majal à goto ngá.

Ndəjɨ-je kí gay-gay

Ndəjɨ kí sɔbɨ dɔ ką̃ gərərə dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨-tɨ
əbr 6:1-20

19 Beɓa ngankɔ̃-m-je kí njékadmɛ̨̃ɛ̨, kɨ̀ takul məsɨ Jeju lé, mɛ̨̃ɛ̨-ji nda
ką̃y kadɨ j'andi lo-tɨ kí aa njay-njay. 20 Jeju ɔr tarəbɨ kí sigɨ, kí to rəbɨ
kiskəm adɨ-ji kɨ̀ takul kində kí ində kubɨ gangɨ mɛ̨̃ɛ̨ kəy gangɨ ə kubɨ
kinlé to dajɨ rɔ-é ɛ̨̃ ya, 21 adɨ jə̃ą̃ j'ɔwi kɨ̀ burə dɔ njégugné-je lə Lubə
kí isɨ dɔ kullə-je-tɨ kí mɛ̨̃ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə. 22 Tagɨr kí majɨ al kí mɛ̨̃ɛ̨-ji-tɨ
tokɨ togɨ adɨ aa njay rəm, ɓá dajɨ rɔ-ji kàrè tokɨ togɨ kɨ̀ man kí aa njay
rəm, ón ó adɨ j'ɔwi kɨ rɔ Lubə-tɨ kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨-ji kí káre-rè rəm, kɨ̀ kadmɛ̨̃ɛ̨ kí
adɨ mɛ̨̃ɛ̨-ji ndakąy rəm. 23 Adɨ j'ą̃i njángɨ dɔ nékində mɛ̨̃ɛ̨ dɔ-tɨ lə-ji kí
j'pai ta dɔ-tɨ lé, kdɔtalə njèkunmindɨ-é lé, to njèką̃ dɔ ndi-é-tɨ. 24 J'indəi
kəm-ji go-ną̃-tɨ kadɨ j'ɔsi gin-ną̃ mɛ̨̃ɛ̨ ndigɨ dow-je-tɨ rəm, mɛ̨̃ɛ̨ kullə-je-tɨ
kí majɨ-majɨ rəm. 25 Adɨ j'tusi kəwną̃ lə-ji j'iṇəi titɨ kí dow-je madɨ d'isɨ

---

* **10:5** 10:5 Pa 40:7 † **10:6** 10:6 Pa 40:7 ‡ **10:7** 10:7 Pa 40:8-9 § **10:12** 10:12 Pa 110:1
* **10:13** 10:13 Pa 110:1 † **10:16** 10:16 Jer 31:33 ‡ **10:17** 10:17 Jer 31:34

'ra-né kin al. Ngà kadɨ j'uləi dingəm mɛ̨̃ɛ̨-nã-tɨ, titɨ kɨ́ ooi-né kɨ́ ndɔ ree
lə 'Ɓaɓe nàỵ ngɔsi. 26 Kdɔtalə kinə kəm-ji tɛ̨̃ɛ̨ dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ majɨ ɓá
go-tɨ j'təli j'rai majal kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨ndigɨ lə-ji rəmə, məsɨ kɨ́ kilə kɨ́ rangɨ kdɔ
majal-je ya goto ngá, 27 adɨ to ngəbɨ ta kɨ́ gangɨ kɨ́ tò ɓəl, kɨ̀ pər kɨ́ ɔ̃̀
mbil-mbil kɨ́ tò pèrèrè kdɔ kɔ̃̀ njédɔngã-je kin ya ngá! 28 Kinə dow al
dɔ ndukun lə Moiyijɨ ɓá dow-je joo əse mutə d'oo-é lo-é-tɨ ɓá 'pa ta dɔ-
tɨ rəmə, 'tɔl dowbé tɔl kɨ́ koo kəmtondoo goto-tɨ§. 29 Ngà dow kɨ́ nədɨ
Ngon lə Lubə rəm, oo məsɨ kulənojɨ kɨ́ Kristɨ təl-é-né dow kɨ́ aa-tɨ kin
kɨ́ né kɨ́ kare rəm, ɓá pa ta kɔbɨ dɔ Ndil-tɨ kɨ́ aa njay kɨ́ njèra sə-ji majɨ
kin rəm lé, sə̃i 'gɨri kɨ́ kində kɔjɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ-é à ngã̃ ã̃ ya al wa? 30 Kdɔ
j'gəi dow kɨ́ panè: Dalba tokɨ lə-m, Mã̃ ɓá m'a kadɨ ã́-ã́ nékugə dɔji-
é. Ɛ̃ pa ɓəy panè: 'Ɓaɓe à gangta dɔ dow-je-tɨ liə*. 31 To né kɨ́ tò ɓəl
ã̃ kadɨ dow usɨ mɛ̨̃ɛ̨-ji Lubə-tɨ kɨ́ njèkisɨ kəm! 32 Ngà adi mɛ̨̃ɛ̨-si ole dɔ
ndɔ-je-tɨ kɨ́ dɔsã̃ỵ kɨ́ kəm-si ijə-né dɔ Lubə-tɨ ə go-tɨ gogɨ rəmə ingəi kɔ̃̀
ã̃ dan rɔ-tɨ kɨ́ ngã̃, 33 adɨ kɨ́ madɨ-je dan kosɨ dow-je-tɨ ya d'ulə rɔsɔl
dɔ-si-tɨ rəm, d'adɨ-si kɔ̃̀-je kɨ́ gay-gay rəm, kɨ̀ ã́-je ingəi kɔ̃̀ natɨ kɨ̀ dɛ̨̃ kɨ́
d'ingə gã̃ kɔ̃̀-je kɨ́ bè kin tɔ. 34 Kdɔtalə sə̃i ingəi kɔ̃̀ natɨ kɨ̀ dangay-je, ə
ndigi kɨ̀ rɔnəl kadɨ 'taa nékingə-si-je, kdɔ sə̃i 'gəi kɨ́ ɔwi kɨ̀ nékingə-je
kɨ́ majɨ itə né-je lay rəm, tò sartagangɨ rəm. 35 Ə̃n ɔ́ kadmɛ̨̃ɛ̨ lə-si kɨ́
nékugə dɔji kɨ́ sɔbɨ dɔ-é to né kɨ́ boy ã̃ kinlé, 'tusi 'ĩ̃nəi al. 36 Kdɔtalə
sə̃i rəmə ɔwi ndoo kadɨ uwəi rɔ-si ngã̃, kdɔ kadɨ 'rai mɛ̨̃ɛ̨ndigɨ lə Lubə
ə ingəi-né né kɨ́ ɛ̃ un mindɨ-é kdɔ kadɨ-si. 37 Kdɔtalə kaglo nàỵ ã̃ al,
nàỵ ndɛ̨ bè ya ə ɛ̃ kɨ́ tò kadɨ à ree lé, à ree; isɨ dɔ nja-é-tɨ rəm ngá†.
38 Ə dow lə-m kɨ́ njèra né kɨ́ njururu à kisɨ kəm kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨. Ngà
kinə təl ɔr rɔ-é kɨ gogɨ rəmə, mɛ̨̃ɛ̨-m à nəl-m dɔ-é-tɨ al‡. 39 Ə jə̃i rəmə,
j'toi dow-je kɨ́ dan dɛ̨̃-tɨ kɨ́ d'ɔr rɔ-dé kɨ gogɨ kdɔ tujɨ kin al, ngà jə̃i j'toi
dow-je kɨ́ j'adi mɛ̨̃ɛ̨-ji kdɔ kadɨ j'aji.

11

Kadmɛ̨̃ɛ̨ lə dow-je kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨ kulənojɨ-tɨ kɨ́ low
Jã̃ 8:56; 1Pi 1:8; Pa 33:6; 9:1

1 Kadmɛ̨̃ɛ̨ lé to nda mɛ̨̃ɛ̨ kã̃ỵ dɔ né-tɨ kɨ́ dow ində mɛ̨̃ɛ̨-é dɔ-tɨ; to né
kɨ́ dow oo kɨ̀ kəm-é al ɓəy ya gə kɨ́ né-é tò nɔ̃̃ɔ̃ tɔgrɔ-tɨ.
2 Dow-je kɨ́ kete low lé, takul kadmɛ̨̃ɛ̨ lə-dé ɓá ta kɨ́ dɔ-dé-tɨ majɨ-né.
3 †Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨ ɓá j'gəi-né kɨ́ Lubə ində né-je lay kɨ̀ gangɨ-é gangɨ-
é kɨ̀ ta kɨ́ ta-é-tɨ, adɨ né kɨ́ dow oo kɨ̀ kəm-é kinlé tɛ̨̃ɛ̨ mɛ̨̃ɛ̨ né-tɨ kɨ́ dow
oo kɨ̀ kəm-é al.
4 Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨ ɓá Abɛl ilə-né məsɨ dã̃ nangɨ adɨ Lubə kadkare-tɨ
ə to kadkare kɨ́ majɨ ã̃ itə 'lə Kayin; kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨ liə ɓá Lubə ɔr-né
ta dɔ-é-tɨ, ə pa ta kɨ́ majɨ dɔ kadkare-je-tɨ liə; lé ɛ̃ oy ya kàrè kadmɛ̨̃ɛ̨
liə ra adɨ ɛ̃ isɨ pa ta ya ɓəy-ɓəy.
5 Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨ lə Enɔkɨ ɓá Lubə un-é ɔw-né siə dɔrã̃-tɨ adɨ-é oy
al ə dow oo-é gogɨ al, kdɔ Lubə un-é ɔw siə. Kete ɓá kadɨ un-é ɔw siə
lé, 'pa ta kɨ́ majɨ dɔ-é-tɨ 'panè ɛ̃ to dow kɨ́ nəl Lubə*. 6 Ə kinə kadmɛ̨̃ɛ̨
goto lé, dow à nəl Lubə ndã̃ al; dow kɨ́ isɨ ɔw kɨ rɔ Lubə-tɨ lé, tò kadɨ
adɨ mɛ̨̃ɛ̨-é kɨ́ Lubə isɨ nɔ̃̃ɔ̃ ə isɨ ugə dɔ-ji dɛ̨̃ kɨ́ d'isɨ 'sangɨ-é.

§ **10:28** 10:28 Det 17:6 * **10:30** 10:30 Det 32:35-36 † **10:37** 10:37 Aba 2:3; Eja 26:20
‡ **10:38** 10:38 Aba 2:4 † **11:3** 11:3 Jã̃ 1:3 * **11:5** 11:5 Kgn 5:24

7 Lokɨ Lubə pa ta kɨ̀ Nuwe sɔbɨ dɔ né kɨ́ dow oo nja káre al ɓəy ya
Nuwe ɓəl-ɓəl kɨ́ majɨ, adɨ kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá ɛ̨ ra-né bato kɨ́ boy ajɨ-né
dow-je kɨ́ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ liə; kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá Nuwe gangɨ-né ta dɔ dow-
je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ ə ɛ̨ təl-né njèkingə nédɔ-ji kɨ́ sɔbɨ dɔ néra kɨ́ njururu
kɨ́ dow à kingə kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨.
8 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá Abrakam ilə-né kujɨ dɔ ɓa-tɨ kɨ́ Lubə ɓa-é kadɨ-
é ɔw dɔnangɨ-tɨ kɨ́ à təl néndubə liə; ɛ̨ gə lo kɨ́ isɨ ɔw-tɨ al ya ɨ̨ par
ɔw. 9 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá, ɛ̨ ɔw isɨ-né kɨ mba bè dɔnangɨ-tɨ kɨ́ Lubə un
mindɨ-é kdɔ kadɨ-é; ɛ̨ isɨ kəykubɨ-tɨ ə gangɨ-é kin ya Isakɨ-je kɨ̀ Jakobɨ
kɨ́ d'ore-nɑ̨ siə dɔ kunmindɨ-tɨ kɨ́ káre kinlé d'isɨ-né kəykubɨ-je-tɨ tɔ.
10 Kdɔ ɛ̨ isɨ ngəbɨ ɓebo kɨ́ gin-é ngɑ̨ majɨ kɨ́ Lubə ya to njèkɔjɨ gosɨ ra-é
rəm, to njèkində-é rəm.
11 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ya tɔ ɓá Sara kɨ́ ɓugə gurə́-gurə́ ya, Lubə adɨ-é
ojɨ ngon, kdɔ ɛ̨ gə kɨ́ Lubə kɨ́ un mindɨ-é adɨ-n'ɛ̀ lé, to njèkɑ̨ njángɨ dɔ
ndɨ-é-tɨ. 12 Gin-é kin ɓá dow káre-rè kɨ́ isɨ ngəbɨ koy ya, ojɨ ngon ində-
né gin dow-je adɨ 'ɲɑ̨ titɨ kərwəɨ̨-je kɨ́ dɔrɑ̨-tɨ əse yangra kɨ́ ta babo-tɨ
kɨ́ dow asɨ tidə al kin bè†.
13 Dɛ̨ lay kin ya d'oy mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ ə né-je kɨ́ Lubə un mindɨ-é kdɔ
kadɨ-dé lé dɛ̨ d'ingə al; ngà dɛ̨ d'ɑ̨ sɑ̨y ɓá d'oo ə 'ra rɔnəl-é, ə 'pa rəsɨ
kɨ́ 'to mba-je rəm, njédəə kɨ̀ nja-dé taá dɔnangɨ-tɨ nè rəm. 14 Dow-je kɨ́
'pa ta bè kinlé, 'tɔjɨ ndaa-tɨ rəsɨ kɨ́ d'isɨ 'sangɨ ɓe lə-dé kɨ́ sɔbɨ dɔ-dé.
15 Ə kinə lé mɛ̨ɛ̨-dé tò gərərə dɔ ɓe-tɨ kɨ́ d'ɨ̨-tɨ lé rəmə, lé d'a təl kɔw-tɨ
gogɨ.
16 Ngà kɨ́ tɔgrɔ-tɨ lé, dɛ̨ 'sangɨ ɓe kɨ́ majɨ ɲɑ̨ itə ɛ̨ kɨ́ d'ɨ̨-tɨ, adɨ to ɓe
kɨ́ dɔrɑ̨-tɨ. Gin-é kin ɓá 'ɓa Lubə Lubə lə-dé kàrè rɔ-é sɔl-é-né al; kdɔ
ɛ̨ ra go ɓebo lə-dé nɔ̨ɔ̨.
17 Lokɨ Lubə nɑ̨ mɛ̨ɛ̨ Abrakam lé, Abrakam ɔw kɨ̀ tɔl Isakɨ kadɨ-é
kadkare-tɨ kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨. Ɛ̨ kɨ́ Lubə un mindɨ-é adɨ-é lé ya ɓá ɔw kɨ̀
kadɨ ngon kal liə kadkare-tɨ‡ 18 ə ɛ̨ ya ɓá ndɔkɨ Lubə idə-é 'panè: «Kɨ̀
takul Isakɨ ɓá i 'a kingə-né nganka-i-je kɨ́ ri-i à tò dɔ-dé-tɨ.» 19 Ɛ̨ gɨr kɨ́
Lubə asɨ kadɨ adɨ dow tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨ɛ̨ dan njékoy-je-tɨ. Gin-é kin
ɓá Lubə təl-né kɨ̀ ngon-é lé adɨ-é gogɨ; ə né-é kinlé tɔjɨ koy ə tɔsɨ ndəl.
20 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá Isakɨ tɔr-né ndɨ-é dɔ Jakobɨ-je-tɨ kɨ̀ Esuwa kdɔ
ndɔ-je kɨ́ à ree. 21 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá lokɨ nɑ̨y ngɔsɨ kadɨ Jakobɨ oy lé ɛ̨
tɔr-né ndɨ-é dɔ ngan lə Jojepɨ-tɨ rəm, ɗugɨ nangɨ dɔ kagtɔsɨ-tɨ liə ngɑ̨ ɓá
ɔsɨ-né gajɨ Lubə rəm. 22 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá, sɔ̨y ndɔ-je-tɨ lə Jojepɨ lé,
ɛ̨ pa-né ta kɨ́ sɔbɨ dɔ tɛ̨ɛ̨ ndaa-tɨ lə ngan Israyel-je, ə un-né ndu adɨ-dé
sɔbɨ dɔ né kɨ́ d'a ra kɨ̀ singə-é. 23 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá lo kojɨ Moiyijɨ-tɨ
ya, njékojɨ-é-je 'ɓɔyɔ-é-né nɑ̨y mutə; kdɔtalə dɛ̨ d'oo kɨ́ ngon lé kurə́ ɲɑ̨
adɨ 'ɓəl ndukun lə ngar al. 24 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá lokɨ Moiyijɨ tɔgɨ lé, ɛ̨
mbatɨ kadɨ 'ɓa-é-né ngon kojɨ ngon lə Paraɔ̨ kɨ́ dené; 25 ɛ̨ ndigɨ kingə kɔ̨̀
natɨ kɨ̀ dow-je lə Lubə ɓɨ kadɨ n'ra rɔnəl dɔkaglo-tɨ kɨ́ sɛ̨ bè dan majal-tɨ
al. 26 Kdɔtalə ɛ̨ oo adɨ rɔsɔl kɨ́ ndɔ-é à tɛ̨ɛ̨ dɔ Kristɨ-tɨ lé, to né kɨ́ majɨ
ɲɑ̨ itə nékingə-je kɨ́ Ejiptɨ; kdɔ ɛ̨ oo nékugə dɔji-je kɨ́ tò sɑ̨y nu̱ kɨ́ à
ree. 27 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá, Moiyijɨ ɓəl-né wɔngɨ lə ngar al, adɨ tɛ̨ɛ̨-né
kɔgɨ dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ; ɛ̨ ɑ̨ dingəm titɨ dow kɨ́ oo Lubə kɨ́ dow oo-é kɨ̀
kəm-é al kin bè. 28 Kɨ̀ takul kadmɛ̨ɛ̨ ɓá Moiyijɨ ra-né nɑ̨y Pakɨ ə səkɨ-né
məsɨ takəy-je-tɨ, kdɔ kadɨ malayka kɨ́ njètɔɔ ko dow-je tɔl ngan dər-je

† **11:12** 11:12 Kgn 22:17 ‡ **11:17** 11:17 Kgn 21:12

lə Israyel-je al. 29 Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃ ɓá, Israyel-je d'ində-né babo kasɨ
'gangɨ titɨ nangɨ tutɨ bè. Ngà lokɨ dow-je kɨ́ Ejiptɨ 'nạ̃ kadɨ d'ində 'gangɨ
tɔ rəmə, man tuú ta-dé lay. 30 Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃ ɓá lokɨ Israyel-je 'njiyə
'gəə dɔ ɓe Jeriko ndɔ siri rəmə, ndogbɔr kɨ́ dɔ-tɨ tə́tɨ nangɨ rum-rum.
31 Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃ ɓá Rakabɨ kɨ́ to kaya dené oy-né natɨ kɨ̀ njémbatɨ
təl rɔ-dé go ta-tɨ al-je al, kdɔtalə ɛ̨̃ uwə njékində manjɨ lo-je kɨ rɔ-é-tɨ
majɨ. 32 Ə ta ri ə́ m'a pa ɓəy? Kdɔ kinə kadɨ m'ɔr-si poy Jedeɔ̃-je§,
kɨ̀ Barakɨ-je*, kɨ̀ Samsɔ̃-je†, kɨ̀ Jepte-je‡, kɨ̀ Dabidɨ-je§, kɨ̀ Samiyel-je*, kɨ̀
njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lé kaglo à kasɨ-m al. 33 Kɨ̀ takul kadmɛ̨̃ɛ̨̃ ɓá dɛ̨̃
'tətɨ-né rɔ kɔ̃ɓe-je rəm, 'ra-né né kɨ́ njururu rəm, d'ingə-né né kɨ́ Lubə
un mindɨ-é kdɔ kadɨ-dé rəm, d'utɨ-né ta ɓɔl-je rəm, 34 'tɔl-né pər kɨ́ ɔ̃ kɨ̀
tógɨ-é lingɨm-lingɨm rəm, 'tɛ̨̃ɛ̨̃-né ta kiyərɔ-tɨ rəm, njémɔ̃y-je kàrè tɔ́gɨ-
dé ree-né dɔ madɨ-é-tɨ gogɨ rəm, 'tətɨ-né rɔ adɨ asgar-je kɨ́ mba d'ạ̃y-né
nɔ̃-dé-tɨ rəm tɔ. 35 Dené-je 'təl d'ingə dow-je lə-dé kɨ́ d'oy ɓá 'tɔsɨ ndəl
'tɛ̨̃ɛ̨̃.

Dow-je kɨ́ ná̰-je lé, d'adɨ-dé kɔ̃ ṇạ̃ ya, ngà dɛ̨̃ 'ndigɨ kadɨ dow taa-dé
ilə-dé taá al; bè kdɔ kadɨ d'ingə-né né kɨ́ majɨ ṇạ̃ kɨ́ to tɔsɨ ndəl kində
lo tɛ̨̃ɛ̨̃. 36 Dɛ̨̃ kɨ́ madɨ-je 'sɔkɨ-dé rəm, d'ində-dé kɨ̀ ndəy marɔw rəm,
d'ilə-dé sil rəm, ɓá d'ungɨ-dé dangay-tɨ rəm 37 'tilə-dé kɨ̀ ər 'tɔl-dé rəm,
'nạ̃ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé rəm†, 'tijə-dé kɨ̀ sii rəm, 'tɔl-dé kɨ̀ kiyərɔ rəm. Dɛ̨̃ kɨ́ ná̰-je
d'ilə taá yó-je kɨ nè-je, ndaá biṇə̃-je kɨ̀ ndaá batɨ-je ɓá to nékɔɔ-dé,
né-je lay ya nal-dé, d'adɨ-dé kɔ̃, d'ulə kəm-dé ndoo 38 ə dɛ̨̃ kinlé kisɨ-dé
dan dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ tuwə-dé al! D'ilə kɨ̀ dilə̃lo-je, kɨ̀ dɔ mbal-je,
kɨ̀ bole mbal-je, kɨ̀ boleɓe-je. 39 Ə dɛ̨̃ lay kinlé ta kɨ́ dɔ-dé-tɨ majɨ kɨ̀ takul
kadmɛ̨̃ɛ̨̃ lə-dé ya, ngà d'ingə né kɨ́ Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ-dé lé al.
40 Kdɔtalə Lubə uwə dɔ né kɨ́ majɨ ṇạ̃ itə kɨ́ kete kdɔ ta lə-ji, adɨ to majɨ
kɨ́ dɛ̨̃ d'a majɨ kɔr njutɨ natɨ sə-ji.

12

1 Ə jə̃i kàrè, dow-je kɨ́ 'tò nduy-nduy kɨ́ 'tɔjɨ kadmɛ̨̃ɛ̨̃ lə-dé kinlé 'gəə
dɔ-ji sipɨ tɔ ə́n ə́ adɨ j'mbati né kutɨ lay kɨ́ ɔy, kɨ̀ majal kɨ́ lo kadɨ ɓindɨ-ji
ɔ̃ al ə j'uwəi rɔ-ji ngạ̃ j'ạ̃yi ngɔdɨ kɨ́ tokɨ dəjɨ kadɨ j'ạ̃yi. 2 J'adi kəm-ji
tò kɨ dɔ Jeju-tɨ, kɨ́ ɛ̨̃ ɓá to 'Ɓa kadmɛ̨̃ɛ̨̃ rəm, to njèra kadmɛ̨̃ɛ̨̃ kadɨ majɨ
ɔr njutɨ rəm kin. Ɛ̨̃ uwə rɔ-é ngạ̃ ingə kɔ̃ dɔ kagdəsɨ-tɨ, oo rɔsɔl kɨ
né al, kdɔtalə rɔnəl kɨ́ sɔbɨ dɔ-é tò ngəbɨ-é, adɨ kɨ́ nè kin ɛ̨̃ isɨ dɔ jikɔl
kalikɔ̃ɓe-tɨ lə Lubə ngá.

Kuwə rɔ ngạ̃

3 'Gɨri dɔ Jeju-tɨ kɨ́ njéramajal-je d'ɔsɨ-é kɨ̀ ta kɔsɨ kɨ́ ngạ̃ ya uwə rɔ-é
ngạ̃ kin; bè al rəmə, mɛ̨̃ɛ̨̃-si à tujɨ kadɨ tɔ́gɨ-si ɔr wutɨ. 4 Sə̃i 'rɔi kɨ̀ majal
sar 'tɛ̨̃ɛ̨̃i kɨ̀ məsɨ mbṵ al ɓəy. 5 Ə sə̃i mɛ̨̃ɛ̨̃-si oy dɔ ndəjɨ-tɨ kɨ́ 'ndəjɨ-si
titɨ kɨ́ dow ndəjɨ-né ngan-é lé wa?
Ngon-m, 'oo kindəkɔjɨ lə 'Ɓaɓe kɨ né ndam al,
ə kinə kindəkɔjɨ tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-i-tɨ rəmə 'adɨ ɔr tɔ́gɨ-i al*.

6 Kdɔtalə dow kɨ́ 'Ɓaɓe ndigɨ-é ɓá ində-é ɔjɨ-é, ə dow-je lay kɨ́ 'to
ngan-é-je ɓá ɛ̨̃ ində-dé kɨ̀ ndəy†. 7 Ori mɛ̨̃ɛ̨̃-si lokɨ kindəkɔjɨ tɛ̨̃ɛ̨̃ dɔ-si-tɨ.

§ **11:32** 11:32 Njg 6–8 * **11:32** 11:32 Njg 4 † **11:32** 11:32 Njg 13–16 ‡ **11:32** 11:32 Njg 10–12 § **11:32** 11:32 1Sa 6–30; 2Sa 1–24; 1Ng 1–2 * **11:32** 11:32 1Sa 1–31 † **11:37** 11:37 Ta lə nạ̃ mɛ̨̃ɛ̨̃-dé kinlé, goto mɛ̨̃ɛ̨̃ mbete-je-tɨ kɨ́ ná̰-je kɨ́ 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. * **12:5** 12:5 Gos 3:11 † **12:6** 12:6 Gos 3:12

Lubə ində-si ɔjɨ-si titɨ ngan-é-je bè. Kdɔtalə ngon kɨ́ rá ɓá bɔbɨ-é ində-é
ɔjɨ-é al wa? 8 Ngà kinə dow-je lay d'ingə kindəkɔjɨ ɓá sə̨i ingəi al rəmə,
sə̨i 'toi kɨ́ ngan-je kɨ́ bɔbɨ goto bè, ɓɨ ngan-je kɨ́ kojɨ kəy al. 9 Kdɔ bɔbɨ-
ji-je kɨ́ nangɨ nè ɓəy ə́ d'ində-ji d'ɔjɨ-ji ə j'iləi kujɨ dɔ-dé-tɨ, ngà Bɔbɨ-ji
kɨ́ dɔrą̃-tɨ kɨ́ ban ɓá j'a kuləi dɔ-ji gin tɔ́gɨ-tɨ liə kdɔ kadɨ j'isi-né kəm al
wa? 10 Kdɔ, bɔbɨ-ji-je d'ində-ji d'ɔjɨ-ji kaglo sę̃ bè par, kdɔ d'oo d'adɨ to
né kɨ́ majɨ, ngà Lubə lé ę̃ ində-ji ɔjɨ-ji kdɔ majɨ lə-ji kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kdɔ kadɨ
j'ori-nə̨ siə dɔ kaa njay-tɨ liə. 11 Tɔgrɔ-tɨ ya, kindəkɔjɨ lay ya lé, dɔsə̨y
ɓəy ə́ to mę̃ę̃kɔ̨̃ ɓɨ to né rɔnəl al; ngà go-tɨ gogɨ rəmə, kɨ rɔ dow-je-tɨ kɨ́
d'ingə néndɔ́ mę̃ę̃-é-tɨ lé, kandɨ-é to lapiya kɨ̀ né ra kɨ́ njururu. 12 Gin-é
kin ɓá kadɨ 'surəi ji-si kɨ́ oy njururu, kɨ̀ nja-si-je kɨ́ tɔɔ nakɨ-nakɨ kin‡.
13 Kadɨ nja-si un rəbɨ-je kɨ́ tò njururu-njururu, kdɔ kadɨ nja kɨ́ məti ɔr
ta-nə̨-tɨ al, ngà kadɨ lapiya ɓá tò§. 14 'Sangi lapiya kɨ rɔ dow-je-tɨ lay
ə 'sangi kaa njay kɨ́ ę̃ ya goto rəmə, dow à koo 'Baɓe al kin tɔ. 15 Ooi
go rɔ-si majɨ kadɨ dow madɨ uwə rɔ-é ɔr kɔgɨ nal-né ramajɨ lə Lubə al
rəm; kadɨ dow madɨ tokɨ kagɨ kɨ́ atɨ kɨ́ təl isɨ tubə dɔjigɨ-é-tɨ kin bè al,
nè à junglu-si ə à kun mę̃ę̃katɨ liə kində-né dow-je nə̨̃. 16 Ooi go rɔ-si
majɨ kadɨ dow madɨ to njèrakaya al rəm, njèkoo né kɨ́ aa njay kɨ né kɨ́
kɔgɨ kare, titɨ Esuwa kɨ́ ta lə nékuso kɨ́ nja káre ya un-né dər liə ndogɨ
kin al rəm. 17 Sə̨i gəi kɨ́ sə̨y go-tɨ, lokɨ ę̃ ndigɨ tɔrndi kɨ sɔbɨ dɔ dər lé,
d'ɔsɨ-é ta-tɨ ngərəngɨ; ę̃ təl sangɨ kɨ̀ nɔ̨̃ kəm-é-tɨ ya, ngà ę̃ asɨ kadɨ adɨ
bɔbɨ-é təl najɨ ndi-é al ngá. 18 Kdɔtalə sə̨i lé ɔwi ngɔsi kàdì mbal-tɨ kɨ́
dow à kɔdɨ kɨ̀ ji-é kin al rəm, kɨ mbɔ́ pər-tɨ kɨ́ ɔ̨̃ mbil-mbil kin al rəm,
mbɔ́ tilkisɨ-tɨ al rəm, mbɔ́ lo-tɨ kɨ́ ndul ndɨ̨-ndɨ̨ al, ɓá mbɔ́ yélbo-tɨ kɨ́
ulə mbɨ̨-mbɨ̨ al rəm, 19 mbɔ́ lo-tɨ kɨ́ təbɨ mbanga ɓa-tɨ kin al rəm, ɓá
lo kɨ́ ndi dow ɓa-tɨ boy mbing adɨ dę̃ kɨ́ d'oo 'dəjɨ kadɨ n'ooi ta kinlé
gogɨ rangɨ al ngá kin káre sə̨i ɔwi mbɔ́-tɨ al rəm. 20 Kdɔ ta lə ndukun
kɨ́ panè: «Dą̃ ya ɓá ɔdɨ rɔ mbal kinlé kàrè, d'a tilə-é kɨ̀ ər tɔl-é» kinlé
dum dɔ-dé*. 21 Ə né kɨ́ Moiyijɨ oo lé, tò ɓəl nə̨̃ą adɨ ę̃ panè: M'ɓəl rəm,
m'dadɨ rəm†. 22 Ngà sə̨i rəmə ɔwi mbɔ́ mbal Siyɔ̨̃-tɨ kɨ́ ɓebo-tɨ lə Lubə
kɨ́ njèkisɨ kəm, Jorijalę̃m kɨ́ dɔrą̃-tɨ, kɨ̀ mbɔ́ malayka-je-tɨ kɨ́ ɓudɔgɨ nja
nə̨̃-nə̨̃ą rəm; 23 sə̨i ɔwi mbɔ́ kosɨ dow-je-tɨ kɨ́ 'tokɨ ngan dər-je kɨ́ ri-dé
tokɨ ndàngɨ dɔrą̃-tɨ kɨ́ d'ą̃ 'ra rɔnəl rəm; mbɔ́ Lubə-tɨ kɨ́ njègangta lə
dow-je lay rəm; ɓá mbɔ́ ndil dow-je-tɨ kɨ́ njururu kɨ́ 'təl-dé d'adɨ 'majɨ
d'ɔr njutɨ rəm; 24 sə̨i ɔwi mbɔ́ Jeju-tɨ, kɨ́ njèkulə dow-je nojɨ natɨ mę̃ę̃
kulənojɨ-tɨ kɨ́ sigɨ; kɨ̀ mbɔ́ məsɨ-tɨ kɨ́ səkɨ kɨ́ pa ta majɨ nə̨̃ą itə 'lə Abɛl
rəm. 25 Ooi go rɔ-si majɨ, dow kɨ́ njèkidə-si ta lé, ɔsɨ-é ngərəngɨ al.
Kdɔtalə kinə dę̃ kɨ́ ndɔkɨ d'ɔsɨ dow kɨ́ njèkidə-dé ta kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè
ngərəngɨ, 'tę̃ę̃ ta tujɨ-tɨ al lé, ban ɓá jə̨i ɓá j'a tę̃ę̃i ta tujɨ-tɨ, lokɨ j'mbati
kooi dɔ ta ndəjɨ kɨ́ dɔrą̃-tɨ wa? 26 Ę̃ lé, ndɔkɨ ndi-é yəkɨ dɔnangɨ, ə
ngɔsnè un mindɨ-é adɨ-ji panè: Gidɨ gogɨ rangɨ lé, m'a yəkɨ dɔnangɨ
ya par al ngá, ngà m'a yəkɨ dɔrą̃ tɔ‡. 27 Ta kɨ́ 'pa panè gidɨ gogɨ rangɨ
kinlé, tɔjɨ kɨ́ né-je kɨ́ tò kadɨ 'yəkɨ ə́ 'yəkɨ ngá kinlé, d'a kɔr kɔgɨ, kdɔ
kadɨ né-je kɨ́ dum yəkɨ ɓá à nə̨̀y. 28 Gin-é kin ɓá jə̨i kɨ́ j'ingəi kɔ̨̃ɓe kɨ́
dum yəkɨ lé adi j'ra oiyo Lubə rəm, j'poli-é pole kɨ́ nəl-é, kɨ̀ kujɨ kɨ́ kilə
dɔ-é-tɨ natɨ kɨ̀ ɓəl. 29 Kdɔ Lubə lə-ji to pər kɨ njèkɔ̨̃ lo tɔ§.

‡ **12:12** 12:12 Eja 35:3 § **12:13** 12:13 Gos 4:26 * **12:20** 12:20 Tęt 19:12-13 † **12:21** 12:21 Det 9:19 ‡ **12:26** 12:26 Aje 2:6 § **12:29** 12:29 Det 4:24

13

Ndəjɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ né-je kɨ́ gay-gay

1 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̰ɛ̰, uwəi rɔ-si ngą̰ mɛ̰ɛ̰ ndigɨ-ną̰-tɨ. 2 Adi
mɛ̰ɛ̰-si oy dɔ ra mba-tɨ al, kdɔ takul mba kɨ́ ra lé ɓá dow-je madɨ 'gə
lo-é al ya d'uwə-né malayka-je kɨ rɔ-dé-tɨ.
3 Adi mɛ̰ɛ̰-si ole dɔ dangay-je-tɨ, titɨ né kɨ́ sə̰i kàrè ą̰i sə-dé natɨ dangay-
tɨ bè rəm, dow-je kɨ́ d'adɨ-dé kɔ̰̀ kàrè adi mɛ̰ɛ̰-si ole dɔ-dé-tɨ, titɨ né kɨ́
ingəi kɔ̰̀ dajɨ rɔ-si-tɨ natɨ sə-dé bè rəm tɔ.
4 Kadɨ taaną̰ to né kɨ́ dow-je lay d'ilə kujɨ dɔ-tɨ, ə kadɨ dené-je kɨ̀
dingəm 'ngəm rɔ-dé d'adɨ-ną̰. Kdɔ Lubə à gangta dɔ njérakaya-je-tɨ kɨ̀
njésangɨ-ną̰-je-tɨ.
5 Adi kəmnda là ɓá ɔr nɔ̰̀-si mɛ̰ɛ̰ panjiyə-si-tɨ al; adi mɛ̰ɛ̰-si usɨ nangɨ
dɔ né-je-tɨ kɨ́ ji-si-tɨ nè kin ya, kdɔ Lubə ya kɨ̀ dɔ-é panè: «M'ą̰ kiną̰-i
kɔgɨ al, m'a tusɨ-i kiną̰-i kɔgɨ ndą̰ bè al*.» 6 Gin-é kin ɓá j'a kasi pai-né
ta kɨ̀ mɛ̰ɛ̰nda ką̰y painè: 'Ɓaɓe ya to njèra sə-m; m'a ɓəl al. Ri ɓá dow
à kasɨ ra sə-m wa†?
7 Adi mɛ̰ɛ̰-si ole dɔ njékɔr nɔ̰̀-si-je-tɨ, kɨ́ 'pa ta lə Lubə d'adɨ-si; ooi
tɔl ta kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə-dé ə 'ndaji kadmɛ̰ɛ̰ lə-dé. 8 Jeju Kristɨ lé gangɨ
kisɨ-é kin ya isɨ-né tagnè rəm, ɓone rəm, ɓá à kisɨ-né sartagangɨ rəm
tɔ. 9 Iną̰i rɔ-si adi néndó-je kɨ́ mba kɨ́ gay-gay lay kin ya ɔr-si go-é-tɨ al.
Kdɔtalə̰ tò majɨ kadɨ ramajɨ lə Lubə ɓá ulə dingəm mɛ̰ɛ̰-ji-tɨ, ɓɨ kadɨ
ndu-je kɨ́ sɔbɨ dɔ nékuso-je kin ɓá uwə mɛ̰ɛ̰-si al; ndu-je kinlé njénjiyə
go-tɨ-je kin ya kàrè ra sə-dé al. 10 Jə̰i j'ɔwi kɨ̀ logugɨ né kɨ́ njérakullə
mɛ̰ɛ̰ kəykubɨ-tɨ lə Lubə ya kàrè d'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ kadɨ d'uso né titɨ al. 11 Kdɔ
dą̰-je kɨ́ burə dɔ njégugné-je lə Lubə ɔw kɨ̀ məsɨ-dé lo-tɨ kɨ́ aa njay
kdɔtalə majal-je lé, 'ró-dé pər gidɨ ɓe-tɨ ndaa-tɨ‡. 12 Gin-é kin ɓá, Jeju
ya kàrè, kadɨ aa dow-je kɨ̀ məsɨ-é lé, ɛ̰ ingə kɔ̰̀ gidɨ ɓe-tɨ ndaa-tɨ tɔ.
13 Ə̰n ə́ adɨ j'tɛ̰ɛ̰i kɨ gidɨ ɓe-tɨ ndaa-tɨ kadɨ j'ɔwi kɨ rɔ-é-tɨ ə kadɨ j'ndigi
dɔ-tɨ kadɨ rɔsɔl liə kin tɛ̰ɛ̰ dɔ-ji-tɨ tɔ. 14 Kdɔ jə̰i j'ɔwi kɨ̀ ɓebo kɨ́ à tò
sartagangɨ nangɨ nè al, ngà j'isi j'sangi ɛ̰ kɨ́ à ree. 15 Kɨ̀ takul Jeju rəmə,
kadɨ ndɔ-je lay ya j'adi patɔ́y-je ɓá to négugɨ§ kɨ́ kadɨ j'adi Lubə, adɨ
to ta-je kɨ́ kadɨ tɛ̰ɛ̰ ta-je-tɨ rəsɨ sɔbɨ dɔ ri-é. 16 Ngà kɛ̰ ɓá majɨ kɨ́ ra, kɨ̀
ra kɨ̀ ną̰ lé, adi mɛ̰ɛ̰-si oy dɔ-tɨ al, kdɔ négugɨ-je kɨ́ bè kin ɓá nəl Lubə.
17 'Təli rɔ-si go ta-tɨ lə njékɔr nɔ̰̀-si-je ə ulə̰i dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə-dé. Kdɔ
dɛ̰ lé d'isɨ d'ində kəm-dé go-si-tɨ, kdɔ dɛ̰ d'a kɔr go kullə-é. 'Rai bè kdɔ
kadɨ 'ra kullə lə-dé kɨ̀ rɔnəl ɓɨ kadɨ 'ra kɨ̀ mɛ̰ɛ̰kɔ̰̀ al; bè al rəmə né kɨ́ à
majɨ sə-si goto.

Ndəjɨ-je kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

18 'Pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta lə-ji; kdɔ j'gə mɛ̰ɛ̰-ji-tɨ majɨ kɨ́ mɛ̰ɛ̰-ji uwə-ji
kɨ̀ ta dɔ né-tɨ madɨ al ə j'ɔjɨ mɛ̰ɛ̰-ji-tɨ kadɨ j'adɨ panjiyə-ji majɨ mɛ̰ɛ̰ né-
je-tɨ lay. 19 M'dəjɨ-si kɨ̀ rɔ tungə-m ya kadɨ 'rai, kdɔ kadɨ m'ingə tarəbɨ
m'ɔw-né rɔ-si-tɨ kalangɨ. 20 Kadɨ Lubə kɨ́ njèlapiya, kɨ́ njèkadɨ 'Ɓaɓe
lə-ji Jeju kɨ́ to njèkul batɨ-je kɨ́ boy tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̰ɛ̰ dan njékoy-
je-tɨ kɨ̀ takul məsɨ kulənojɨ kɨ́ sartagangɨ kinlé, 21 adɨ asi rai né-je lay
kɨ́ majɨ, kdɔ kadɨ 'rai-né mɛ̰ɛ̰ndigɨ liə; kadɨ ra kullə mɛ̰ɛ̰-ji-tɨ adɨ j'rai
né-je kɨ́ nəl-é kɨ̀ takul Jeju Kristɨ, kɨ́ riɓa to 'liə ya kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal! Amɛ̰n!

---

* **13:5** 13:5 Joj 1:5 † **13:6** 13:6 Pa 118:6 ‡ **13:11** 13:11 Mbl 16:27 § **13:15** 13:15 Pa 50:14,23

22 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̰ɛ̰, m'dəjɨ-si kadɨ taai ta dingəm-je kinlé
kɨ̀ mɛ̰ɛ̰ kɨ́ kilə dɔ madɨ-é-tɨ; kdɔ ɛ̰ kin ya to ta-je kɨ́ m'ndàngɨ gɔjɨ ɗekse
bè ya m'adɨ-si. 23 Kadɨ 'gəi kɨ́ ngonkɔ̰-ji Timote kɨ́ njèkadmɛ̰ɛ̰ lé, d'iɲə̰-
é taá ngá. Kinə ree kalangɨ rəmə, jɛ̰ siə j'a kɔw natɨ koo-si. 24 'Ɽai
lapiya njékɔrnɔ̰̀-si-je kɨ̀ njékaa njay-je lay ya. Dɛ̰ kɨ́ dɔnangɨ Itali-tɨ
'ra-si lapiya. 25 Kadɨ ramajɨ lə Lubə nɑ̰̀y sə-si lay!

Mbete kí
Jakɨ
ndàngɨ
Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí Jakɨ ndàngɨ

Jakɨ ndàngɨ mbete kin kadɨ ra kì njéndó-é-je kadɨ 'gə-né né kí tɔjɨ kadmɛ̨ɛ̨ kí tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá kadɨ ulə dingəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ kadɨ 'ra kullə kadmɛ̨ɛ̨ lə-dé rəm tɔ. Jakɨ 1:1 tɔjɨ kí dow-je kí dɔsa̰ kí Jakɨ ndàngɨ mbete kin adɨ-dé lé, 'to jipɨ-je kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju Kristɨ, kí d'isɨ dɔnangɨ Israyel-tɨ al. Ngà to mbete kí à ra kì dow-je lay kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju tɔ. Jakɨ tɔjɨ rɔ-é kɨ njèrakullə lə Lubə kì 'lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ (Jak 1:1). Dan dow-je-tɨ kí sɔ kí ri-dé lə Jakɨ mɛ̨ɛ̨ Kunmindɨ-tɨ kí Sigɨ kinlé, à to ɛ̨ kí 'panè to kí káre dan ngankɔ̰ Jeju-je-tɨ kin ɓá ndàngɨ mbete kinlé (Mat 13:55; Mar 6:3). Pol pa ta liə mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kí adɨ Galatɨ-je 1:19 tɔ. Go tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨-tɨ lə Jeju ɓəy ɓá Jakɨ lé adɨ mɛ̨ɛ̨ kí Kristɨ to dow kí Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ-é ree lé (1Kɔ 15:7). Go-tɨ, Jakɨ təl to njèkɔrnɔ̰ njékəwna̰-je kí Jorijalɛ̨m. Mbete kullə-je lə njékɔwkulə-je 15 pa ta lə kullə liə. Ɛ̰ tum gin mbete liə kí ta kí sɔbɨ dɔ na̰mɛ̨ɛ̨ dow kí à kadɨ njèkadmɛ̨ɛ̨ tɔgɨ mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ. Ɓá go-tɨ, ɛ̨ pa ta kí sɔbɨ dɔ panjiyə-je kí gay-gay mɛ̨ɛ̨ kadmɛ̨ɛ̨-tɨ rəm, ɓá pa ta kí sɔbɨ dɔ ra kullə kì ta lə Lubə rəm, ra kì njéndoo-je rəm, ɓá tɔjɨ kullə ra lə kadmɛ̨ɛ̨ rəm, pa kí dɔ koo-tɨ kí kadɨ dow oo go ta-é dɔ ta-tɨ kí ɛ̨ pa rəm, ɓá pa ta kɔw-tɨ kí kadɨ dow ɔw kì gosɨ lə Lubə rəm tɔ. Ɛ̰ ndɔr mbi njénékingə-je, ə ulə dingəm mɛ̨ɛ̨ njékadmɛ̨ɛ̨-je-tɨ kí d'isɨ 'ngəbɨ təl lə 'Ɓaɓe, ɓá mbusɨ nja-dé kadɨ 'ra né kí tɔgrɔ-tɨ rəm, kadɨ 'pa ta kì Lubə rəm, ɓá kadɨ 'təl kì dɛ̰ kí 'ndəm kadɨ d'ingə kajɨ rəm tɔ.

Tɔjɨ rɔ kì Lapiya kí ra

1 †Ma̰ Jakɨ kí ngonnjèkullə lə Lubə, kì ngonnjèkullə lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sa̰i gin kojɨ kí dɔgɨ gidɨ-é* joo kí 'sanəi-na̰ dɔ ɓe-je-tɨ kí rangɨ ə m'ra-si lapiya.

Kadmɛ̨ɛ̨ kì gosɨ

2 Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̨ɛ̨, né-je kí gay-gay kí tɛ̨ɛ̨ dɔ-si-tɨ na̰ mɛ̨ɛ̨-si kdɔ koo kinlé, kadɨ ooi kɨ né rɔnəl kí ɔr njutɨ. 3 Kdɔ sa̰i 'gəi kí na̰ kadmɛ̨ɛ̨ lə-si kdɔ koo kinlé, à kojɨ kuwə rɔ nga̰. 4 Ngà kadɨ kuwə rɔ nga̰ lə-si a̰ lo ka̰-é-tɨ gərərə, kdɔ kadɨ 'toi dow-je kí asi gakɨ rəm, mɛ̨ɛ̨-si idɨ njikɨ-njikɨ, ə kadɨ 'toi dow-je kí né madɨ nal-si al rəm tɔ. 5 Kinə dow káre dan-si-tɨ nal gosɨ rəmə, kadɨ dəjɨ Lubə ə à kadɨ-é; kdɔ Lubə to njèkadɨ né dow-je lay kare kì ndinojɨ. 6 Ngà kadɨ dowbé dəjɨ kì kadmɛ̨ɛ̨ rəm, ɓá kadɨ-é tadɨ ta dɔ-tɨ al rəm tɔ. Kdɔtalə dow kí tadɨ ta dɔ né-tɨ lé titɨ-na̰ kì pungum man babo kí yól ɔsɨ-é yó-je kɨ nè-je kin bè. 7 Kadɨ dow kí titɨ-na̰ bè kinlé, gə kí à kingə né ji 'Ɓaɓe-tɨ al. 8 To dow kí mɛ̨ɛ̨-é ra joo rəm, kɔjra-je liə lay ya ɛ̨ a̰ dɔ-tɨ al.†

---

† **1:1** 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3; Knj 15:13; Gal 1:19 * **1:1** 1:1 Dow-je kí Jakɨ ɓa-dé gin kojɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo kinlé, to gin kojɨ Israyel-je kí məsɨ-tɨ kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju. Ngà ta kinlé à sɔbɨ dɔ dow-je lay kí 'to jipɨ-je al kí d'adɨ mɛ̨ɛ̨-dé Jeju tɔ. † **1:8** 1:8 1Ja̰ 5:14-15; Mat 7:7-11; 15:22-28; Luk 18:1-8

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njèndoo dɛ̨ kɨ̀ njènékingə

9 Kadɨ ngonkɔ̰-ji kɨ́ njèkadmɛ̨̃ɛ̨ kɨ́ to njèndoo ra rɔnəl kdɔ dɔ-é tò kɨ taá. 10 Ə njènékingə rəmə, kadɨ-é ra rɔnəl kdɔ dɔ-é tò kɨ nangɨ tɔ. Kdɔ ɛ̨ à goto titɨ kɨ́ putɨ wale ur-né kin bè. 11 Lokɨ kàdì ubə ɓá ɔsɨ ṇą̃ lé, wale ndole ə putɨ-é ur adɨ kurə-é kɨ́ kete goto. Bè ya tɔ ə́ njènékingə à goto-né ta kullə-je-tɨ liə.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ nąmɛ̨̃ɛ̨ koo rəm, néną̃ rəm

12 Dow kɨ́ ą gərərə mɛ̨̃ɛ̨ néną̃-tɨ lé, to njènékumə̰; kdɔ go ką gərərə-tɨ liə lé ɛ̨ à kingə nédɔji kɨ́ sɔbɨ dɔ kiskəm kɨ́ 'Ɓaɓe un mindɨ-é kdɔ kadɨ dow-je kɨ́ njéndigɨ-é. 13 Kinə néną̃ tɛ̨̃ɛ̨ dɔ dow-tɨ rəmə kadɨ-é panè «to Lubə ɓá ną̃ n'ɛ̰̃» al, kdɔ Lubə lé né kɨ́ majɨ al à ną̃-é al rəm, ɓá ɛ̨ ya kɨ̀ dɔ-é kàrè ną̃ dow al rəm tɔ. 14 Ngà ną̃́-ną̃́ kɨ́ né ną̃-é lé to kəmnda né kɨ́ tò mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ ya ədɨ-é ə ndɔr-é kɨ ta-tɨ. 15 Go-tɨ, lokɨ kəmnda ra ɓe mɛ̨̃ɛ̨-é-tɨ rəmə ojɨ majal, ə lokɨ majal ɔw kɨ kete-kete lé ojɨ koy tɔ.

16 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨ kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, ədi rɔ-si al: 17 Kadkare lay kɨ́ majɨ ṇą̃ kɨ̀ kɨ́ majɨ ɔr njutɨ lé, to né-je kɨ́ taá kɨ́ ị̰ rɔ Lubə-tɨ kɨ́ to Bɔbɨ né-je kɨ́ ndógɨ. Lubə lé ɛ̨ mbəl rɔ-é tò gay al rəm, ɓá ndil né kɨ́ njèmbəl rɔ-é goto rɔ-é-tɨ rəm tɔ.

18 Lubə ya ojɨ-ji kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨ndigɨ liə kɨ̀ takul ta liə kɨ́ to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kdɔ kadɨ j'toi titɨ dɔdər né-je lay kɨ́ ɛ̨ ra-dé kin bè.

Koo ta lə Lubə ə təl rɔ go-tɨ

19 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨ kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, né kɨ́ kadɨ 'gəi ə́n: Kadɨ ną̃́-ną̃́ ya ị̰ kalangɨ oo ta, ngà kadɨ ị̰ kalangɨ pa ta al rəm, ɓá kadɨ ị̰ kalangɨ ra wɔngɨ al rəm tɔ. 20 Kdɔ wɔngɨ lə dow à ra né kɨ́ njururu lə Lubə al. 21 Gin-é kin ɓá kadɨ 'mbati-né né-je lay kɨ́ tò ṇɛ̰̃ kɨ̀ né-je lay kɨ́ to kullə mɛ̨̃ɛ̨ndul kɨ́ nąy̰ mɛ̨̃ɛ̨-si-tɨ, rəmə ta kɨ́ 'dubɨ mɛ̨̃ɛ̨-si-tɨ kɨ́ to ta kɨ́ à kasɨ kajɨ ndil-si kinlé ɓá kadɨ 'ndigi dɔ-tɨ kɨ̀ dɔ kɨ́ sɔl lɔm-lɔm. 22 Ooi ta kɨ koo par al, ngà ooi ta ə 'təli rɔ-si go-tɨ ɓane, ɓɨ ədi rɔ-si kɨ̀ ta-je kɨ́ kuy kɨ natɨ al. 23 Kdɔ dow kɨ́ oo ta ɓá təl rɔ-é go-tɨ al lé, titɨ-ną̃ kɨ̀ dow kɨ́ oo ta kəm-é sɔɔbɔ-tɨ, 24 ɓá ɔtɨ ɔw rəmə tajinatɨ nè ya mɛ̨̃ɛ̨-é oy dɔ ta kəm-é-tɨ lé səl kin bè. 25 Ngà dow kɨ́ ndər gin ndukun kɨ́ majɨ kɨ́ njètaa-ji kilə-ji taá kin ə təl rɔ-é go-tɨ ɓá ą dɔ-tɨ njángɨ, ɓɨ adɨ mɛ̨̃ɛ̨-é oy dɔ-tɨ al, ngà ɛ̨ ra-né kullə kɨ̀ rɔ tungə-é rəmə, dowbé kinlé to njènékumə̰ mɛ̨̃ɛ̨ kullə ra-é-tɨ. 26 Kinə dow ɓa rɔ-é njèpole né ɓá ngəm ndɔ̰-é al lé, ɛ̨ ədɨ rɔ-é kɨ kədɨ, népole lə dowbé kinlé to né kɨ́ kɔgɨ kare. 27 Ỳən, népole kɨ́ Lubə kɨ́ Bɔbɨ-ji oo adɨ to népole kɨ́ aa njay kɨ́ né kɨ́ majɨ al goto-tɨ ta kəm-é-tɨ lé, to koo go ngan al-je kɨ̀ njéngɔwkoy-je dan nékəmtondoo-je-tɨ lə-dé, ə kitə rɔ ngərəngɨ kàdì né-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ kɨ́ tò ṇɛ̰̃.

2

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔrkəm-ną̃

1 Ngankɔ̰-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨, kadmɛ̨̃ɛ̨ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ kɨ́ njèriɓa lé, ori natɨ kɨ̀ kɔrkəm-ną̃ al. 2 Kinə dow madɨ ulə 'ningə́ lɔr ji-é-tɨ kɨ̀ kubɨ-je kɨ́ majɨ-majɨ rɔ-é-tɨ ɔw-né lo kəwną̃-tɨ lə-si je bè ə njèndoo madɨ ulə kubɨ-je kɨ́ ndisɨ rɔ-é-tɨ ɔw-né kəykəwną̃-tɨ lé tɔ, 3 rəmə kəm-si tò sikɨm dɔ dow-tɨ kɨ́ ulə kubɨ-je kɨ́ majɨ-majɨ rɔ-é-tɨ lé adɨ idəi-é 'painè: «I, 'isɨ nè, lo-tɨ kɨ́ majɨ kin.» Ngà njèndoo lé ɓá idəi-é 'painè: «I, 'ą̃ taá

tin» al rəmə «'isɨ nangɨ lo kungɨ nja-m-tɨ tin.» [4] Lokɨ sə̰i 'rai né kí bè
kin dan-si-tɨ lé to kɔr kəm-nə̰ ɓan al wa? ə sə̰i 'təli njékɔr gangɨ né-je
kɨ̀ tagɨr-je kí majɨ al kí mɛ̰ɛ̰-si-tɨ ɓan al wa?

[5] Ooi, ngankɔ̰-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ: 'Gəi tokɨ Lubə mbətɨ
dow-je kí dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè d'oo-dé kɨ njéndoo-je lé, kadɨ 'təl
njénékingə-je kí mɛ̰ɛ̰ kadmɛ̰ɛ̰-tɨ rəm, kadɨ kɔ̰ɓe kí ɛ̰ un mindɨ-é kdɔ
kadɨ njéndigɨ-é-je lé, təl nédɔji lə-dé rəm ya al wa? [6] Ngà sə̰i ngá ɓá
'nədi njéndoo-je! Njénékingə-je ya ɓá 'to njékadɨ-si kɔ̰̀-je kɨ̀ njékɔw
sə-si nɔ̰̀ njégangta-je-tɨ lé al wa? [7] Dɛ̰ ya ɓá 'to njésɔkɨ ri kí majɨ kí
tokɨ kində dɔ-si-tɨ lé al wa?

[8] Tɔgrɔ-tɨ ya, kinə 'təli rɔ-si go ndukun-tɨ kí ɔ̰̀ madɨ-é-je lay kí to
ndukun lə Lubə kí to ngar lə-ji, kí 'ndàngɨ mɛ̰ɛ̰ mbete-tɨ kí aa njay
'panè: «'A ndigɨ dow madɨ-i titɨ-nə̰ kɨ̀ rɔ-i bè tɔ†» kin rəmə to né kí majɨ.
[9] Ngà kinə sə̰i ɔri kəm dow-je rəmə sə̰i 'rai majal ə ndukun gangta dɔ-
si-tɨ kdɔ sə̰i ali dɔ ta. [10] Kdɔtalə kinə dow təl rɔ-é go ndukun-tɨ ɓikti
lay ya ɓá ɛ̰ al dɔ ndukun káre rəmə, dowbé al dɔ ndukun-je lay ya.
[11] Kdɔ dow kí njèpanè: «'A ra kaya al» lé, ya panè: «'A tɔl dow al» tɔ.
Adɨ kinə i 'ra kaya al kàrè ɓá kinə i 'tɔl dow rəmə, i 'al dɔ ndukun
ɓikti lay. [12] 'Pai ta rəm, 'rai né rəm, kəm dow-je kí d'a gangta dɔ-dé-tɨ
kɨ̀ ndukun kí njètaa dow-je kilə-dé taá kin ɓane. [13] Kdɔ, dow kí njèkoo
kəmtondoo lə madɨ-é al lé, ta kí gangɨ kí dɔ-é-tɨ kàrè koo kəmtondoo
à goto-tɨ tɔ. Ngà koo kəmtondoo ɓá dow à dum-né dɔ ta kí gangɨ.

Kadmɛ̰ɛ̰ kɨ̀ kullə kadmɛ̰ɛ̰

[14] Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, kadɨ dow panè: «M'ɔw kɨ̀ kadmɛ̰ɛ̰»,
ya ngà ɛ̰ ra né kí tɔjɨ kadmɛ̰ɛ̰ lé al lé, se majɨ-é to ri wa? Se kadmɛ̰ɛ̰
kinlé à kajɨ-é ya ɓan wa? [15] Kinə ngankɔ̰-si-je əse kɔ̰nan-si-je madɨ
d'ɔw kutɨ-dé dum əse nékuso-dé kɨ̀ ndɔ-je lay goto [16] ya rəmə dow
káre dan-si-tɨ idə-dé panè: «Ɔwi kɨ̀ lapiya, adi rɔ-si tungə jùrùrù ə adi
mɛ̰ɛ̰-si ndan!» Lokɨ sə̰i 'pai bè ya ɓɨ adi-dé né kí d'a ra-né kɨ̀ rɔ-dé al
lé, sé majɨ-é to ri wa? [17] Kí sɔbɨ dɔ kadmɛ̰ɛ̰ kàrè tò bè ya tɔ. Kadmɛ̰ɛ̰
lé, kinə kullə-é goto rəmə, to kadmɛ̰ɛ̰ kí oy suɨ̰.

[18] Ngà dow madɨ à panè: «I 'ɔw kɨ̀ kadmɛ̰ɛ̰, ngà mə̰ rəmə m'ɔw kɨ̀
kullə kadmɛ̰ɛ̰», ə́n ə́ «'ɔjɨ-m kadmɛ̰ɛ̰ lə-i kí kullə-é goto lé adɨ m'oo ə
mə̰ m'a kɔjɨ-i kullə kadmɛ̰ɛ̰ lə-m kadɨ oo-né kadmɛ̰ɛ̰ lə-m tɔ.» [19] I 'adɨ
mɛ̰ɛ̰-i kí Lubə ra káre-rè, 'lə-i to tó-é ya. Ndil-je kí majɨ al kàrè, d'adɨ
mɛ̰ɛ̰-dé kí Lubə ra káre-rè tɔ, ə 'dadɨ ngin-ngin. [20] Mbə́ dow, se i ndigɨ
gə né kí tɔjɨ kí kadmɛ̰ɛ̰ kí kullə-é goto to kadmɛ̰ɛ̰ kí mɛ̰ɛ̰ wəy kare
lé wa? [21] Ka-ji Abrakam ilə ngon-é Isakɨ logugɨ né-tɨ kdɔ kadɨ Lubə
kadkare-tɨ, adɨ to takul kullə ra-é-je ɓá ta ɔr-né dɔ-é-tɨ ya al wa? [22] I gə
majɨ kí kadmɛ̰ɛ̰ liə ɔw natɨ kɨ̀ kullə ra-é-je ə kɨ̀ takul kullə ra kadmɛ̰ɛ̰
ɓá kadmɛ̰ɛ̰ liə majɨ ɔr-né njutɨ. [23] Beɓa ta kí mbete kí aa njay pa lé
né-é ra né. Mbete kí aa njay lé panè: «Abrakam adɨ mɛ̰ɛ̰-é Lubə, beɓa
Lubə ɔr-né ta dɔ-é-tɨ ə ɓa-é-né nam-é.» [24] Sə̰i 'gəi kí to kullə ra dow ɓá
ta ɔr-né dɔ-é-tɨ ɓɨ kɨ̀ takul kadmɛ̰ɛ̰ liə ya par al. [25] Bè ya tɔ ə́ Rakabɨ*
kí to dené kí njèkaya ya, uwə njétən lo-je kí 'to Israyel-je kɨ rɔ-é-tɨ, ə

† **2:8** 2:8 Luk 10:27 * **2:25** 2:25 Joj 2:1-21

adɨ-dé 'təl kɨ̀ rəbɨ kɨ́ rangɨ, adɨ to takul kullə ra-é ɓá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-tɨ. 26 Titɨ kɨ́ dow kɨ́ koo goto mɛ̨̃ɛ̨̃-é-tɨ to-né dow kɨ́ oy kinlé, gangɨ-é kin ya tɔ ə́ kadmɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ́ kullə-é goto to-né kadmɛ̨̃ɛ̨̃ kɨ́ oy tɔ.

3

Ta kɨ́ dɔ ndɔ̃ dow-tɨ
Mat 12:33-37

1 Ngankɔ̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, kadɨ sə̨̃i njéndó dow-je né 'n̄ã̄i al! Kdɔ sə̨̃i 'gəi majɨ kɨ́ jɛ̨̃ njéndó dow-je né-je lé ta kɨ́ gangɨ kɨ́ dɔ-ji-tɨ à ngã̄ n̄ã̄. 2 Jə̨̃i lay ya j'rai né kɨ́ majɨ al kɨ̀ kəm rəbɨ-je kɨ́ gay-gay. Kinə dow ra majal mɛ̨̃ɛ̨̃ ta pa-é-tɨ al rəmə, dowbé to dow kɨ́ majɨ ɔr njutɨ ə asɨ kuwə rɔ-é lay gin tɔ́gɨ-é-tɨ. 3 Lokɨ j'uləi jim ta sində-je-tɨ kadɨ 'təl rɔ-dé go-ji-tɨ lé, j'ɔwi kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ rɔ-dé-tɨ lay. 4 Ooi ta kɨ́ dɔ bato-je-tɨ tɔ: Bato-je lé to né-je kɨ́ boy n̄ã̄ ya, ngà lokɨ yə́l kɨ́ ulə kɨ̀ tɔ́gɨ-é ɔsɨ-dé kɨ kete-kete lé, ngon gɔw-é kɨ́ ndɛ̨̃ bè ya njèkuwə-é ɔw-né sə-dé lo-tɨ kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-é ndigɨ. 5 Bè ya tɔ, ndɔ̃ dow to ngon rɔ kɨ́ ndɛ̨̃ bè, ya ɛ̨̃ pa ta-je kɨ́ al dɔ-é dɔ-é ɔsɨ-né gajɨ rɔ-é. Ooi bè! Ngon kɔpər kɨ́ ndɛ̨̃ bè ya asɨ kɔ̃ mɛ̨̃ɛ̨̃ mbo lay! 6 Ndɔ̃ dow lé titɨ-nã̄ kɨ̀ kɔpər bè tɔ. Ɛ̨̃ ɓá to lo kɨ́ né ra kɨ́ njururu al tò-tɨ; ndɔ̃ dow lé to ngon rɔ-ji kɨ́ tò dan ngan rɔ-ji-je-tɨ. Ɛ̨̃ ya to njèndəm rɔ-ji lay kɨ́ né kɨ́ majɨ al, ɓá un pər kɨ́ tò sartagangɨ dɔ-é-tɨ ree ində-né kisɨ kɨ̀ dɔ taá lə-ji! 7 Dow asɨ təl dã̄-je kɨ́ gay-gay lay, kɨ̀ yəl-je, kɨ̀ né-je kɨ́ njékagɨ nangɨ, kɨ̀ né-je kɨ́ mani gin tɔ́gɨ-é-tɨ, ə təl-dé gin tɔ́gɨ-é-tɨ ya tɔ. 8 Ngà ndɔ̃ dow lé, dow kɨ́ asɨ kuwə-é gin tɔ́gɨ-é-tɨ goto. To né kɨ́ majɨ al kɨ́ dow à kasɨ kuwə ta-é al, ə kəngɨ né kɨ́ à tɔl dow rusɨ nj̱ɨ̃-nj̱ɨ̃. 9 Ɛ̨̃ ya j'ɔsɨ-né gajɨ Bɔbɨ-ji kɨ́ to 'Baɓe rəm, ɓá j'indəi-né ndɔl dɔ dow-je-tɨ kɨ́ Lubə ra-dé adɨ 'titɨ-nã̄ siə rəm tɔ. 10 Ta-ji kɨ́ káre-rè kin ya tɔrndi tɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ rəm, ɓá ndɔl tɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ rəm. Ngankɔ̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, to né kɨ́ à tò bè al. 11 Kəm kɛ̨̃nɛ̨̃nɛ̨̃ kɨ́ káre-rè lé, man kɨ́ sɔl kɨ̀ man kɨ́ atɨ à tɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ wa? 12 Ngankɔ̃-m-je kɨ́ njékadmɛ̨̃ɛ̨̃, kote à kandɨ olibiye wa? Əse nduu à kandɨ kote wa? Kəm kɛ̨̃nɛ̨̃nɛ̨̃ kɨ́ káre-rè lé man-é à dɔ̃ katɨ rəm, à sɔl rəm al.

Gosɨ kɨ́ ɨ̨̃ dɔrã̄-tɨ

13 Nã̄ dan-si-tɨ ɓá to njègosɨ kɨ̀ njènégə wa? Kadɨ-é tɔjɨ kullə ra-é mɛ̨̃ɛ̨̃ panjiyə-tɨ kɨ́ majɨ kɨ́ tɔjɨ kullə ra dow kɨ́ njèsɔl dɔ-é kɨ̀ njègosɨ. 14 Ngà kinə kim-nã̄ kɨ̀ jangɨ rusɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-si nj̱ɨ̃-nj̱ɨ̃ rəmə, ɔsi gajɨ rɔ-si al rəm, ɓá ədi ta ɔsi-né ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ngərəngɨ al rəm tɔ. 15 Gosɨ kɨ́ bè kinlé ɨ̨̃ dɔrã̄-tɨ al, ngà to gosɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè, to gosɨ lə dow, kɨ̀ gosɨ lə ndil-je kɨ́ majɨ al. 16 Kdɔ lo kɨ́ jangɨ kɨ̀ kim-nã̄ tò-tɨ lé, né-je kɨ́ tulə natɨ kɨ̀ majal-je kɨ́ gay-gay tò-tɨ tɔ. 17 Ngà gosɨ kɨ́ ɨ̨̃ dɔrã̄-tɨ to gosɨ kɨ́ aa njay ya kete, go-tɨ to lapiya, to sɔl lɔm-lɔm, to kuwə nojɨ, to koo kəmtondoo kɨ́ n̄ã̄, to kullə ra-je kɨ́ majɨ-majɨ ə kɔr kəm-nã̄ goto-tɨ rəm, ɓá kədkəm-nã̄ goto-tɨ rəm tɔ. 18 Dow-je kɨ́ njékulə dow-je nojɨ natɨ lé, 'to njésangɨ lapiya lo kisɨ-dé-je-tɨ ə kandɨ-é to né ra kɨ́ njururu.

4

Rɔ kɨ̀ ɓo né-je kɨ́ majɨ al
1Pi 5:5-9

1 Ta-je kɨ̀ kɔl-nã̄-je kɨ́ tò dan-si-tɨ lé ɨ̨̃ rá wa? To ɓo né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ mɛ̨̃ɛ̨̃-si-tɨ ya ɓá ɔsɨ-si ɓɔ̃y-ɓɔ̃y ɓukɨ-si dɔ-nã̄-tɨ tin al wa? 2 Sə̨̃i 'rai

kəmnda né ə ingəi al; rəmə 'toi njétɔl dow-je kɨ̀ njéra-ną̣ jangɨ-je; né kɨ́ ingəi mę̣ę̣-é-tɨ goto. Są̣i 'toi njéra-ną̣ ta-je kɨ̀ njékɔl-ną̣-je. Né kɨ́ 'ndigi lé, są̣i ingəi al, kdɔ 'gəi dəji né Lubə al. 3 'Dəji né ə ingəi al, kdɔ 'dəji kɨ̀ tagɨr kɨ́ majɨ al, 'dəji kdɔ tində sane kɔgɨ dɔ ɓo né-je-tɨ kɨ́ majɨ al kɨ́ mę̣ę̣-si-tɨ. 4 Są̣i njérakaya-je kan! Są̣i 'gəi kɨ́ ra kəmnda né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ lé, to kɔsɨ ta kɨ̀ Lubə ya al wa? Adɨ dow kɨ́ ra kəmnda né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé to njèba lə Lubə. 5 Ta kɨ́ mbete kɨ́ aa njay pa lé, są̣i adi to ta kɨ́ kare wa? Mbete kɨ́ aa njay panè: Ndil* kɨ́ Lubə adɨ-é isɨ mę̣ę̣-ji-tɨ lé jangɨ ra-é dɔ-tɨ. 6 Ngà ramajɨ lə Lubə lé al dɔ lo; kdɔ mbete kɨ́ aa njay panè: Lubə ɔsɨ ta njékində kàdì-dé-je, ngà ę̣ ramajɨ kɨ̀ njésɔl dɔ-dé-je. 7 Ə̄n ə́ uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə Lubə; ą̣i gərərə nɔ̨̀ Sú-tɨ ə à ką̣y-si ką̣ są̣y nụ̄. 8 'Reei ngɔsi kɨ rɔ Lubə-tɨ ə à ree ngɔsi kɨ rɔ-si-tɨ tɔ. Są̣i njéramajal-je, 'tɔri ji-si né kɨ́ majɨ al-tɨ; są̣i kɨ́ mę̣ę̣-si ra joo, adi mę̣ę̣-si aa njay. 9 Kadɨ 'gəi kɨ́ 'toi dangɨ-tɨ-je, 'ndingəi ndoo, 'nɔ̨i, adi kogɨ lə-si təl nɔ̨ ə adi rɔnəl lə-si təl mę̣ę̣kɔ̨̀. 10 'Sɔli dɔ-si nɔ̨̀ 'Ɓaɓe-tɨ ə à kitə dɔ-si taá.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ gangta dɔ-ną̣-tɨ

11 Ngankɔ̨-m-je kɨ́ njékadmę̣ę̣, 'pai ta kɨ́ majɨ al dɔ-ną̣-tɨ al. Dow kɨ́ pa ta kɨ́ majɨ al dɔ ngonkɔ̨-é-tɨ əse gangta dɔ-é-tɨ lé, ę̣ pa ta kɨ́ majɨ al dɔ ndukun-tɨ lə Lubə rəm, ɓá gangta dɔ ndukun-tɨ lé rəm tɔ. Ngà kinə i 'to njègangta dɔ ndukun-tɨ rəmə, i 'to njègangta ɓɨ 'to njètəl rɔ-i go ndukun-tɨ al. 12 Kdɔ Lubə ya kɨ̀ kár-é ə́ to njèkadɨ ndukun rəm, ɓá to njègangta rəm; ę̣ ya asɨ kajɨ dow rəm, asɨ tɔl dow rəm tɔ. Ngà i ə 'to ną̣́ ɓá 'gangta dɔ dow madɨ-i-tɨ wa?

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ kində kàdì

13 Ooi majɨ! Są̣i kɨ́ isɨ 'painè: 'Bone əse bore ə j'a kɔw ɓebo-tɨ kɨ́ bè kin, j'a ra ɓal káre, j'a ra gatɨ ə j'a kingə là. 14 Są̣i 'gəi né kɨ́ à tę̣ę̣ dɔ-si-tɨ ndɔ-tɨ kɨ́ bore al! Kdɔ są̣i lé 'titi-ną̣ kɨ̀ mum kɨ́ usɨ sę̣ bè ya ə sane kin bè. 15 Ngà ta kɨ́ lé a pai ə́n: Kinə 'Ɓaɓe ndigɨ rəmə, j'a kisɨ kɨ̀ dɔ-ji taá ə j'a ra né kɨ́ bè əse né kɨ́ bè kin. 16 Ngà kɨ́ ngɔsnè-tɨ kinlé, są̣i isi ɔsi gajɨ rɔ-si kɨ̀ ta-je kɨ́ al dɔ-si. Ko kɔsɨ gajɨ rɔ kɨ́ bè kinlé majɨ al. 17 Kinə dow gə ra majɨ ya ɓá ra al lé, dowbé kin ra majal.

5

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njénékingə-je

1 Są̣i njénékingə-je, ooi majɨ! 'Nɔ̨i, 'tuməi rusɨ-rusɨ, kdɔtalə tujɨ-je kɨ́ à ree dɔ-si-tɨ! 2 †Nékingə-je lə-si ndum lutɨ ə ṇɔ̨-je d'ɔ̨̀ kubɨ-je lə-si lay. 3 Lɔr-je kɨ̀ là-je lə-si nɔ̨; ə nɔ̨-é kinlé à kilə ta dɔ-si-tɨ, ə à kɔ̨̀ dajɨ rɔ-si titi-ną̣ kɨ̀ pər bè. Są̣i isi mbɔ̨i né-je lə-si indəi ngangəm mę̣ę̣ ndɔ-je-tɨ kɨ́ dɔbəy-tɨ ɓəy al ɓan! 4 Ooi bè! Są̣i 'mbati kugəi nédɔji njérakullə mę̣ę̣ ndɔr-je-tɨ lə-si adɨ 'nɔ̨ ə ndi nɔ̨-dé ɔw sar usɨ mbi 'Ɓaɓe-tɨ kɨ́ njèkosɨ njérɔ-je. 5 Są̣i isi dan majɨ-tɨ bagja dɔnangɨ-tɨ nè ə iṇəi rɔ-si yakɨ 'rai né-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè. Są̣i usoi né əi-né mbul-mbul tokɨ dą̣-je kɨ́ d'ɔw kɨ̀ tɔl-dé kin bè. 6 Njèra né kɨ́ njururu ya są̣i 'gangi ta dɔ-é-tɨ ə 'tɔli-é dɔ-tɨ. Ę̣ ijə-si rɔ al.

Kuwə rɔ ngą̣ mę̣ę̣ néna-je-tɨ

* **4:5** 4:5 Ndilkɨ́ ta-é tò nè kinlé dow-je kɨ́ 'ną̣́-je 'panè to Ndil kɨ́ aa njayə dę̣ kɨ́ dan-tɨ-je 'panè to ndil dow. † **5:2** 5:2 Mat 6:19

7 Beɓa ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, iləi mɛ̰ɛ̰-si dɔ madɨ-é-tɨ sar ndɔ
təl 'Ɓaɓe-tɨ. Ooi, njèndɔr lé, ilə mɛ̰ɛ̰-é dɔ madɨ-é-tɨ sar kadɨ ingə-né
man ndi kí dɔsa̰y kɨ̀ sɔ̰y man ndi ngəbɨ-né kandɨ né kí majɨ kí nangɨ à
kadɨ-é. 8 Sə̰i ya kàrè, iləi mɛ̰ɛ̰-si dɔ madɨ-é-tɨ, uwəi mɛ̰ɛ̰-si ngə̰, kdɔ ndɔ
ree lə 'Ɓaɓe nə̰̀y ngɔsi. 9 Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, 'yuni ta dɔ-nə̰-tɨ
al, nè ta kí gangɨ à kusɨ dɔ-si-tɨ. Ooi, Njègangta ə̰ tarəbɨ-tɨ ngá.
10 Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí ndɔkɨ 'pa
ta kɨ̀ ri 'Ɓaɓe lé, d'ingə kɔ̰̀ rəm, d'ilə mɛ̰ɛ̰-dé dɔ madɨ-é pɔ̰́ rəm ə́n ə́
adi 'to néndajɨ lə-si. 11 Ooi bè! Dow-je kí d'ə̰ dɔ nja-dé-tɨ njángɨ lé ɓá
j'painè 'to njénékumə̰-je. Sə̰i ooi poyta kí sɔbɨ dɔ kə̰ dɔ nja-tɨ njángɨ lə
Jobɨ rəm, ɓá né kí 'Ɓaɓe ra siə ta sɔ̰y-é-tɨ kàrè ooi rəm tɔ. Kdɔ 'Ɓaɓe
lé to njèkoo kəmtondoo rəm, ɓá ta ɔ̰̀ mɛ̰ɛ̰-é kdɔ dow-je rəm tɔ.

Ta kí dɔ kubɨ rɔ-tɨ

12 †Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, kete nɔ̰̀ né-je-tɨ lay lé, ubi rɔ-si kɨ̀
dɔrə̰ al rəm, ubi rɔ-si kɨ̀ dɔnangɨ al rəm, ɓá ubi rɔ-si kɨ̀ né madɨ kí
rangɨ al rəm. Ngà kinə ta lə-si to oiyo rəmə, ə̰i dɔ oiyo-tɨ ə kinə ta lə-si
to ə̰́-ə̰̀ rəmə, ə̰i dɔ ə̰́-ə̰̀-tɨ; bè kdɔ kadɨ usi mɛ̰ɛ̰ ta kí gangɨ-tɨ al.

Pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ njémɔ̰y-je

13 Kinə dow madɨ dan-si-tɨ isɨ dan kɔ̰̀-tɨ rəmə, kadɨ-é pa ta kɨ̀ Lubə.
Kinə dow madɨ dan-si-tɨ isɨ dan rɔnəl-tɨ rəmə, kadɨ-é usɨ patɔ́y-je.
14 †Ba kinə dow madɨ dan-si-tɨ mɔ̰y ra-é rəmə, kadɨ-é ɓa 'ngatɔ́gɨ-je
lə njékəwnə̰-je kadɨ 'pa ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta liə d'ur-né ubɨ dɔ-é-tɨ kɨ̀ ri
'Ɓaɓe. 15 Ta kí pa kɨ̀ Lubə kɨ̀ kadmɛ̰ɛ̰ lé à kadɨ lapiya njèmɔ̰y ə 'Ɓaɓe à
kadɨ-é ubə nangɨ ɨ̰ taá; ə kinə ɛ̰ ra majal-je nɔ̰̀ɔ̰̀ rəmə, à tokɨ kiə̰̀ go-é
kɔgɨ kadɨ-é.
16 Ə́n ə́ 'pai ta rəsɨ dɔ majal-je-tɨ lə-si adi-nə̰ ə 'pai ta kɨ̀ Lubə kdɔ ta
lə-nə̰, kdɔ kadɨ ingəi lapiya. Ta kí njèra né kí njururu pa kɨ̀ Lubə ə ə̰
dɔ-tɨ njángɨ lé, ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ nə̰. 17 Eli kí to dow madɨ-ji ya ndɔkɨ pa ta kɨ̀
Lubə ə̰ dɔ-tɨ njángɨ kadɨ ndi ədɨ al ə́ ndi ədɨ dɔnangɨ-tɨ al ya ɓal mutə
kɨ̀ nə̰y mɛkɛ̰. 18 Bəy ɓá təl pa ta kɨ̀ Lubə gogɨ rəmə, ndi ədɨ adɨ né-je
kí dɔnangɨ-tɨ andɨ.
19 Ngankɔ̰-m-je kí njékadmɛ̰ɛ̰, kinə dow madɨ dan-si-tɨ ndəm, adɨ ə̰
sə̰y kɨ̀ ta kí tɔgrɔ-tɨ ɓá dow kí rangɨ təl ree siə 20 †rəmə, kadɨ 'gəi majɨ
kí dow kí njètəl kɨ̀ njèramajal dɔ rəbɨ ndəm-tɨ lé, to njèkajɨ-é ta yo-tɨ.
Ə né kí ɛ̰ ra kinlé to kəm rəbɨ kutɨ* dɔ majal-je nə̰.

---

† **5:12** 5:12 Mat 5:34-37 † **5:14** 5:14 Mar 6:13 † **5:20** 5:20 1Pi 4:8 * **5:20** 5:20 Kutɨ dɔ majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sɔbɨ dɔ kutɨ dɔ majal-je kadɨ dow oo al al, ngà sɔbɨ kiə̰̀ go majal-je kɔgɨ (Gos 10:12; Pa 32:1; 1Pi 4:8).

Mbete kɨ́ dɔsa̰y kɨ́
Piyər
ndàngɨ
Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ dɔsa̰y kɨ́ Piyər ndàngɨ

Njèkɔwkulə Piyər ndàngɨ mbete kin adɨ njékadmẹ̰ẹ̰-je kɨ́ 'sane-na̰ dɔnangɨ-tɨ lə dow-je kɨ́ Rɔm, dɔnangɨ Aji-tɨ kɨ́ ngon-é (kɨ́ ɓone bè 'ɓa-é Turki). Ẹ̰ ndigɨ kulə dingəm mẹ̰ẹ̰-dé-tɨ dan kɔ̰̀-je-tɨ kɨ́ d'isɨ d'ingə ngá kin rəm, ɓá ndigɨ kadɨ-dé tɔ́gɨ kdɔ kɔ̰̀-je kɨ́ d'ɔw kɨ̀ kingə kɨ kingə ɓəy kin rəm.

Piyər lé, to dow káre dan dow-je-tɨ kɨ́ boy kɨ́ ri-é tò mẹ̰ẹ̰ mbete-je-tɨ lə Matiye, kɨ̀ Markɨ, kɨ̀ Lukɨ, kɨ̀ Ja̰, rəm tò mẹ̰ẹ̰ Mbete kullə-tɨ lə Njékɔwkulə-je kɨ́ kɨ̰ lo kɔr-é-je-tɨ 1-10 rəm tɔ. 'Gə-é kɨ̀ ri-é kɨ́ Simɔ̰. Jeju mbətɨ-é adɨ-é to kɨ́ káre dan njéndó né-je-tɨ liə kɨ́ dɔgɨ gidɨ-é joo, ə ində ri-é lə Piyər (Mark 3:16-17). Go-tɨ, lokɨ Jeju təl ɔw dɔra̰-tɨ gogɨ lé, Piyər ingə tɔ́gɨ ilə-né mbẹ̰ Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kajɨ dan jipɨ-je-tɨ rəm, dan jipɨ al-je-tɨ rəm. Lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 5:13 lé, Piyər tɔjɨ kɨ́ n'ndàngɨ mbete kinlé dɔnangɨ Babilɔn-tɨ kɨ́ d'un d'ɔjɨ-né ɓebo Rɔm.

Kɔ̰̀ ta-je kɨ́ boy-boy ra mutə mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ kin adɨ to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ: Kajɨ rəm, kulə dɔ gin tɔ́gɨ-tɨ rəm, ɓá kɔ̰̀ rəm. Kulə gin-é-tɨ lé, Piyər ra oiyo Lubə kdɔ kajɨ kɨ́ tò kɨ̀ takul Jeju Kristɨ ə ole-né mẹ̰ẹ̰ njékadmẹ̰ẹ̰-je kɨ́ dẹ̰ lé Lubə ojɨ-dé kojɨ kɨ́ sigɨ, kdɔ nékində mẹ̰ẹ̰ dɔ-tɨ kɨ́ tò kəm. Ẹ̰ ulə dingəm mẹ̰ẹ̰-dé-tɨ kadɨ panjiyə-dé aa njay, kdɔ kadɨ kajɨ kinlé tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ. Tò kadɨ dẹ̰ d'a tɔjɨ kullə ra-dé kɨ́ majɨ kɨ̀ kəm rəbɨ kulə dɔ gin tɔ́gɨ-tɨ adɨ dẹ̰ lay ya kadɨ d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ lə njékɔ̰ɓe-je; kadɨ ɓə-je d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ lə 'ɓa-dé-je; kadɨ dené-je d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ ngɔw-dé-je ə kadɨ dingəm-je d'un ta ne-dé-je. Kɨ́ sɔbɨ dɔ kɔ̰̀ rəmə, njékadmẹ̰ẹ̰-je lé, lé dow-je d'ulə kəm-dé ndoo titɨ kɨ́ ndɔkɨ d'ulə-né kəm Jeju ndoo kin bè kàrè, kadɨ d'adɨ to rɔ-dé al. To kəm rəbɨ kɨ́ tò kdɔ kadɨ d'ingə-né kɔ̰̀ kdɔ ta liə.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

1 Ma̰ Piyər, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sa̰i kɨ́ Lubə mbətɨ-si kɨ́ a̰yi isi ɓemba-je-tɨ dɔnangɨ Pɔ̰-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Galatɨ-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Kapadosɨ-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Aji-tɨ, kɨ̀ dɔnangɨ Bitini-tɨ. 2 Mbətɨ kɨ́ Bɔbɨ-ji Lubə mbətɨ-si kinlé, to kɔjra liə kɨ́ ɔjɨ kete low nṵ ɓá adɨ Ndil kɨ́ aa njay ində-si tagay kadɨ 'təli-né rɔ-si go ta-tɨ lə Jeju Kristɨ rəm, kadɨ məsɨ-é bɔr-né majal-je lə-si kɔgɨ rəm. Kadɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya lə Lubə na̰y sə-si dɔ madɨ-é-tɨ kɨ dɔ madɨ-é-tɨ.

Kajɨ to nékində mẹ̰ẹ̰ dɔ-tɨ kɨ́ majɨ na̰

3 Kɔsgajɨ to 'lə Lubə kɨ́ to Bɔbɨ 'Baɓe lə-ji Jeju Kristɨ. To kɨ́ Lubə to njèkoo kəmtondoo kɨ́ na̰ lé ɓá ojɨ-ji-né kojɨ kɨ́ sigɨ kɨ̀ takul tɔsɨ kɨ́ Jeju Kristɨ tɔsɨ ndəl ində lo tẹ̰ẹ̰ dan dow-je-tɨ kɨ́ d'oy, adɨ j'ɔwi kɨ̀ nékində mẹ̰ẹ̰ dɔ-tɨ lə-ji kɨ́ tò sartagangɨ rəm, 4 nékugə dɔji kɨ́ à ndum al rəm, à tò nḛ al rəm, ɓá ndole-é à tò lo tò-é-tɨ rəm ya tò dɔra̰-tɨ nɔ̰̀ tò ngəbɨ-ji,

5 jǫ̨i kí tógɨ lə Lubə ngəm-ji kɨ̀ takul kadmę̨ę̨ kdɔ kajɨ kí tò pèrèrè kadɨ
tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ mę̨ę̨ ndɔ-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ.
6 Gin-é kin ɓá, lé isi ingəi kɔ̨̀-je kí gay-gay kaglo-je-tɨ kí sę̨ kí ngɔsnè
kin kàrè, sǫ̨i 'rai-né rɔnəl; kɔ̨̀-je lé tò kadɨ à ree dɔ-si-tɨ kdɔ nǫ̨-si koo
ya. 7 Kdɔtalə lɔr kí à tujɨ ɓəy kin kàrè d'ulə pərəə ɓá d'ɔr njar-é; beɓa
kadmę̨ę̨ lə-si kí to né kí majɨ ǫ̨̀ itə lɔr kinlé kàrè d'a nǫ̨-é dan kɔ̨̀-je-tɨ
koo, kdɔ kadɨ go-tɨ rəmə ingəi tɔ́y, kɨ̀ kɔsgajɨ, kɨ̀ riɓa ndɔ-tɨ kí Jeju Kristɨ
à tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ.
8 Kristɨ lé, sǫ̨i ooi-é al ya 'ndigi-é rəm, sǫ̨i ooi-é al ɓəy ya adi-é mę̨ę̨-si
rəm ə 'rai rɔnəl kí to rɔnəl kí dum pa rəm, to rɔnəl kí riɓa-é ǫ̨̀ rəm,
9 kdɔ kajɨ kí aji kinlé to nékugə dɔji kadmę̨ę̨ lə-si.

Ta kí sɔbɨ dɔ njépata-je kí ta Lubə-tɨ, kɨ̀ kajɨ

10 Njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí 'pa ta kí sɔbɨ dɔ ramajɨ lə Lubə kí tò
kdɔ ta lə-si kinlé, 'ndər gin ta kí sɔbɨ dɔ kajɨ kinlé ǫ̨̀ rəm, ɓá 'dəjɨ ta
kí dɔ-tɨ kete kɨ gogɨ rəm tɔ. 11 Kɔ̨̀-je kí Kristɨ* à kingə, kɨ̀ riɓa kí à kingə
go-tɨ ɓá Ndil-é kí isɨ mę̨ę̨-dé-tɨ tɔjɨ-dé kete kinlé, dę̨ 'ndər gin-é ǫ̨̀ kdɔ
koo se à to dɔkaglo kí rá-tɨ, ə à ra né kɨ̀ kəm rəbɨ kí ban wa?
12 Lubə tɔjɨ-dé adɨ 'gə kí né-je kí dę̨ 'pa ta-é kinlé, sɔbɨ dɔ-dé dę̨ al, ngà
sɔbɨ dɔ-si sǫ̨i. Beɓa ɓone bè njékilə mbę̨ Poyta kí Majɨ 'pa d'adɨ-si kɨ̀
tógɨ lə Ndil kí aa njay kí Lubə adɨ-é į̣ dɔrą̨-tɨ ree rɔ-dé-tɨ lé ə malayka-je
kàrè 'ndigɨ kadɨ 'gə mę̨ę̨ Poyta kí Majɨ kinlé tɔ.

Panjiyə ngan lə Lubə
1Te 5:8-9; Tit 2:11-14

13 Gin-é kin ɓá, isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ, indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ ə adi mę̨ę̨-
si ɓikti lay ya tò kɨ dɔ majɨ-tɨ kí à tokɨ ra sə-si ndɔ-tɨ kí Jeju Kristɨ à
tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ. 14 Sǫ̨i lé, 'toi ngan-je kí njétəl
rɔ-si go ta-tɨ, ə́n ə́ ɓo né-je kí ndɔkɨ ra-si lokɨ isi-né dɔ mbə́-tɨ ɓəy kinlé,
adi ra-si gogɨ al ngá; 15 ngà adi panjiyə-si lay ya aa njay titɨ kí Lubə kí
njèɓa-si aa-né njay kin bè tɔ. 16 Kdɔtalə 'ndàngɨ 'panè: Aai njay, kdɔ
mą̨ lé m'aa njay. 17 Lubə kí isi 'pai siə ta ə 'ɓai-é Bɔbɨ-si lé, ę̨ to njèkɔr
kəm dow al, adɨ ę̨ gangta dɔ ną̨́-ną̨́-tɨ kɨ̀ go kullə ra-é; ə́n ə́ ɓal kisɨ kɨ̀
dɔ taá lə-si dɔnangɨ-tɨ nè lé, adi panjiyə-si ilə kujɨ dɔ-é-tɨ.
18 Sǫ̨i 'gəi majɨ kí to là-je, kɨ̀ lɔr-je
kí à tujɨ kin ɓá Lubə gangɨ-né dɔ-si
lo né ra-tɨ kí dɔ mbə́-tɨ kí bɔbɨ-si-je d'ojɨ-si-né kin al;
19 ngà to məsɨ Kristɨ kí gatɨ-é al dɔ lo,
kí tokɨ məsɨ ngonbatɨ kí mətɨ goto rɔ-é-tɨ rəm,
né kí majɨ al goto rɔ-é-tɨ rəm kin ɓá Lubə taa-si-né ilə-si taá.
20 Kristɨ lé, Lubə mbətɨ-é kete nɔ̨̀ kində gin dɔnangɨ-tɨ nų̣,
ya ngà ę̨ adɨ-é tɔjɨ rɔ-é mę̨ę̨ ndɔ-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ kdɔ majɨ lə-si.
21 Kɨ̀ takul-é ɓá sǫ̨i adi-né mę̨ę̨-si Lubə
kí adɨ-é tɔsɨ ndəl ində lo tę̨ę̨ dan dow-je-tɨ kí d'oy rəm,
ulə riɓa dɔ-é-tɨ rəm;
bè kdɔ kadɨ adi-né mę̨ę�-si Lubə rəm,
indəi-né mę̨ę̨-si dɔ-é-tɨ rəm.

---

* **1:11** 1:11 Kristɨ lé kɔr mę̨ę̨-é to dow kí Lubə mbətɨ-é.

22 Sə̃i 'təli rɔ-si go ta-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ adɨ 'toi dow-je kɨ́ aai njay, kdɔ
kadɨ 'ndigi-nə̃ ndigɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ titɨ kɨ́ 'toi-né ngankɔ̃-nə̃-je, ə́n ə́ 'ndigi-
nə̃ ndigɨ kɨ́ kɔrkəm-nə̃, kɨ̀ kədkəm goto-tɨ. 23 Sə̃i lé, to ta lə Lubə kɨ́ tò
kəm rəm, tò lo tò-é-tɨ sartagangɨ rəm kin ɓá ojɨ-si kojɨ kɨ́ sigɨ; ɓɨ to kojɨ
lə bɔbɨ-si-je kɨ́ d'a koy ndɔ madɨ kin al; 24 kdɔtalə 'ndàngɨ mɛ̃ɛ̃ mbete-tɨ
kɨ́ aa njay 'panè:
Dow-je lay ya 'tokɨ wale bè;
ə riɓa lə-dé tokɨ putɨ wale bè;
wale lé tutɨ ə putɨ-é ur,
25 ngà ta lə 'Ɓaɓe tò lo tò-é-tɨ sartagangɨ.
Ə ta kinlé, ɛ̃ ɓá to Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ d'ilə mbɛ̃-é d'adɨ-si lé.

2

1 Beɓa né lay kɨ́ to kullə mɛ̃ɛ̃ndul, kɨ̀ né lay kɨ́ to kullə kədɨ dow-je,
kɨ̀ kədkəm dow-je, kɨ̀ jangɨ-je, kɨ̀ né lay kɨ́ to kulə ta ndil-nə̃-tɨ-je kinlé,
'tusi iə̃i kɔgɨ. 2 Adi ɓo ta lə Lubə kɨ́ to mba kɨ́ aa yə́rə́rə́ kin ɓá ra-si
titɨ kɨ́ ɓo mba ra-né ngan-je kɨ́ bər kin bè, kdɔ kadɨ 'tɔgi-né ə 'tɛ̃ɛ̃i-né
kajɨ-tɨ, 3 kdɔtalə sə̃i 'nə̃i ooi adɨ 'gəi kɨ́ 'Ɓaɓe majɨ. 4 'Reei rɔ 'Ɓaɓe-tɨ kɨ́
tokɨ ər kɨ́ tò kəm, kɨ́ dow-je 'mbatɨ, ngà Lubə mbətɨ adɨ to né kɨ́ gatɨ-é
ə̃nə̃ ta kəm-é-tɨ†. 5 Sə̃i ya kàrè 'toi kɨ ər-je kɨ́ tò kəm bè, ə́ indəi rɔ-si
natɨ kadɨ 'təli kəy kisɨ Ndil kɨ́ aa njay rəm, kadɨ 'toi njégugné-je kɨ́ aai
njay, kdɔ kadɨ Ndil kɨ́ aa njay ra adɨ adi kadkare kɨ́ nəl Lubə kɨ̀ takul
Jeju Kristɨ. 6 Kdɔtalə 'ndàngɨ mɛ̃ɛ̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay 'panè: Ooi, mə̃
Lubə m'mbətɨ ər kɨ́ gatɨ-é ə̃nə̃, ɓá m'ində sul kəy-tɨ mɛ̃ɛ̃ ɓebo Siyɔ̃-tɨ*.
Dow kɨ́ adɨ-é mɛ̃ɛ̃-é ə rɔ-é à sɔl-é al. 7 Adɨ sə̃i njékadmɛ̃ɛ̃-je lé, sə̃i
ɓá riɓa tò dɔ-si-tɨ. Ngà rɔ njémɛ̃ɛ̃ngə̃-je-tɨ rəmə, ər kɨ́ njékində kəy-je
d'ilə pɨrɨngɨ kɔgɨ lé, ɓá təl to ər kɨ́ majɨ kɨ́ sul kəy-tɨ† rəm, to ər kɨ́
tugə dow-je jigɨ-tɨ rəm, to ər kɨ́ à ra dow-je kadɨ 'tusɨ‡ rəm. 8 Dɛ̃, 'tugə
nja-dé ər-tɨ lé 'tɛ̃ɛ̃ d'usɨ, kdɔ 'mbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ lə Lubə; gin-é kin
ɓá kusɨ kinlé tò ngəbɨ-dé-né. 9 †Ngà sə̃i njékadmɛ̃ɛ̃-je rəmə, sə̃i 'toi
gin dow-je kɨ́ Lubə mbətɨ-si rəm, 'toi njégugné-je lə Lubə kɨ́ to ngar
rəm, 'toi gin dow-je kɨ́ aai njay rəm, 'toi gin dow-je kɨ́ Lubə gangɨ dɔ-si,
kdɔ kadɨ iləi mbɛ̃ néra-je kɨ́ majɨ-majɨ liə ɛ̃ kɨ́ njèɓa-si kadɨ ɨ̃i londul-tɨ
'reei londógɨ-tɨ liə kɨ́ majɨ ə̃nə̃. 10 Sə̃i lé ndɔkɨ 'toi gin dow-je madɨ al,
ngà ɓone bè 'toi gin dow-je liə̃; ndɔkɨ Lubə oo kəmtondoo lə-si al, ngà
ɓone bè Lubə oo kəmtondoo lə-si.

Panjiyə njékadmɛ̃ɛ̃-je kɨ rɔ njékadmɛ̃ɛ̃ al-je-tɨ rəm, kɨ rɔ njékɔ̃ɓe-je-tɨ
Rɔm 13:1-8; Epɛ 6:5-8

11 Sə̃i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ lé, 'toi mba-je, njékɔw kɨ̀ nja-si taá
ɓá m'ulə-né dingəm mɛ̃ɛ̃-si-tɨ kadɨ 'mbati ɓo né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ tò dajɨ
rɔ-si-tɨ isɨ rɔ kɨ̀ ndil-si. 12 Adi panjiyə-si majɨ dan njékadmɛ̃ɛ̃ al-je-tɨ,
kdɔ kadɨ lé d'isɨ d'ilə ta dɔ-si-tɨ 'panè 'toi dow-je kɨ́ njèra né kɨ́ majɨ
al ya kàrè, d'oo kullə ra-si-je kɨ́ majɨ-majɨ kin rəmə, d'ɔsɨ-né gajɨ Lubə
ndɔ kɨ́ à tɛ̃ɛ̃-né dɔ-dé-tɨ. 13 Kdɔ ta lə 'Ɓaɓe lé, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ
lə ngar kdɔ to kɨ́ ɛ̃ to 'boy dɔ né-je-tɨ lay, 14 rəm uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ
lə gubərnər-je, kdɔ to kɨ́ dɛ̃ 'to dow-je kɨ́ ngar ulə-dé kadɨ 'gangɨ ta

† **2:4** 2:4 Epɛ 2:20-22; Mat 21:42-44; Rɔm 9:24-33 * **2:6** 2:6 Eja 28:16 † **2:7** 2:7 Pa 118:22
‡ **2:7** 2:7 Eja 8:14 † **2:9** 2:9 Tit 2:14

dɔ dow-je-tɨ kɨ́ njéra né-je kɨ́ majɨ al ə 'pitɨ dow-je kɨ́ njéra né-je kɨ́ majɨ. 15 Kdɔtalə Lubə ndigɨ kadɨ 'rai majɨ kdɔ kadɨ uwəi-né ta mbə́-je kɨ́ njégə né al. 16 Adi panjiyə-si to panjiyə dow-je kɨ́ Lubə taa-dé ilə-dé taá; kę ɓá adi taa kilə taá lə-si təl to né kɔn dɔ mę̱ę̱ndul al; ngà kadɨ panjiyə-si to panjiyə ngannjékullə-je lə Lubə. 17 Uni ta dow-je lay; 'ndigi ngankɔ̰-si-je kɨ́ 'to njékadmę̱ę̱-je, 'ɓəli Lubə, uni ta ngar.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njékadmę̱ę̱-je kɨ́ 'to ɓə-je

18 Sə̰i ngannjékullə-je, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə 'ɓa-si-je kɨ̀ ɓəl kɨ́ tɔgrɔ-tɨ; dę kɨ́ 'majɨ rəm, 'sɔl lɔm-lɔm par ɓá kadɨ uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə-dé al; ngà dę kɨ́ 'ngą̰ kàrè, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə-dé tɔ. 19 Kdɔtalə kɔ̰ kɨ́ dow ingə kɨ̀ ndangɨ kare ya ə ore mę̱ę̱-é kdɔ to kɨ́ ę to njèɓəl Lubə lé to né kɨ́ majɨ.

20 Kdɔtalə kinə dow ingə kɔ̰ kdɔ né kɨ́ majɨ al kɨ́ ę ra ɓá ore mę̱ę̱-é kàrè, pitɨ ri ɓá d'a pitɨ-é wa? Ngà kinə dow ingə kɔ̰ kdɔ né kɨ́ majɨ kɨ́ ę ra ɓá ore mę̱ę̱-é rəmə, to né kɨ́ majɨ takəm Lubə-tɨ.
21 To né kin ɓá Lubə ɓa-si kdɔ;
kdɔtalə Kristɨ lé, ę ya kàrè ingə kɔ̰ kdɔ ta lə-si tɔ;
ę ra bè kdɔ kadɨ təl néndajɨ kadɨ uni-né dɔ nja-é tɔ.
22 Kristɨ lé ra majal nja káre al rəm,
ədɨ dow nja káre al rəm;
23 ɓá 'tajɨ-é kàrè, ę tajɨ-dé tó-tɨ al rəm,
d'adɨ-é kɔ̰ kàrè, ę ą̰y rɔ dɔ-dé-tɨ al rəm,
ngà ę inə̰ rɔ-é ji Lubə-tɨ kɨ́ to njègangta kɨ́ njururu.
24 Kristɨ lé, ę ya ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-tɨ ɔy-né dɔ kagdəsɨ-tɨ,
kdɔ kadɨ j'oyi koy majal-je lə-ji lé
ə j'isi kɨ̀ dɔ-ji taá kdɔ néra kɨ́ njururu;
ę ɓá ndunə̰ dò-je liə ajɨ-si.
25 Kdɔtalə, ndɔkɨ ɔwi tokɨ batɨ-je kɨ́ 'ndəm bè,
ngà ɓone bè sə̰i 'təli 'reei rɔ njèkul-si-tɨ kɨ́ to njèngəm-si.

3

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njétaa-nə̰-je
1Ti 2:9-15; Epɛ 5:22-33

1-2 †Sə̰i dené-je kàrè, uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə ngɔbɨ-si-je, kdɔ kadɨ lé dę kɨ́ dan-tɨ-je 'mbatɨ təl rɔ-dé go ta-tɨ lə Lubə kàrè, kadɨ 'təl njékadmę̱ę̱-je kɨ̀ takul panjiyə-si sə̰i ne-dé-je, kdɔ koo kɨ́ d'oo kɨ́ panjiyə-si majɨ rəm, kdɔ kujɨ kɨ́ iləi dɔ-dé-tɨ rəm ɓɨ kɨ̀ takul ta kɨ́ ta dow-tɨ al. 3 †'Mɔ̰nəi kɨ̀ né-je kɨ́ rɔ-si-tɨ ndaa-tɨ nè kɨ́ to dɔ kɨ́ kuwə-je, kɨ̀ 'ningə́ lɔr-je, kɨ̀ kubɨ-je kɨ́ là-é nə̰-nə̰ kin al, 4 ngà 'mɔ̰nəi kɨ̀ né-je kɨ́ ɓɔyɔ rɔ-é mę̱ę̱-si-tɨ, kɨ́ to né-je kɨ́ à tujɨ al, kɨ́ to panjiyə kɨ́ sɔl lɔm-lɔm rəm, kisɨ selele rəm; né-je kinlé ɓá, to né-je kɨ́ gatɨ-é nə̰ takəm Lubə-tɨ. 5 Gangɨ-é kin ɓá dené-je kɨ́ ndɔkɨ 'to dené-je kɨ́ d'aa njay, kɨ́ 'to njékində mę̱ę̱-dé dɔ Lubə-tɨ 'mɔ̰ne-né ə d'ulə-né dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ lə ngɔbɨ-dé-je; 6 titɨ Sara kɨ́ təl rɔ-é go ta-tɨ lə Abrakam adɨ ɓa-é: 'Ba-m kin bè. Kinə adi ɓəl gangɨ mę̱ę̱-si al, adɨ 'rai majɨ kɨ̀ mę̱ę̱-si kɨ́ nda kə̰y rəmə, 'toi nganka Sara tɔ.

† **3:1-2** 3:1-2 Epɛ 5:22; Kol 3:18 † **3:3** 3:3 1Ti 2:9

7 †Sə̰i dingəm-je kàrè, isi kɨ̀ ne-si-je ə 'gəi kɨ́ dę̰ 'to dow-je kɨ́ tɔ́gɨ-dé
asɨ al n̪ą̰. Uni ta-dé kdɔ dę̰ kàrè d'ingə kajɨ kɨ̀ takul ramajɨ lə Lubə natɨ
sə-si tɔ; 'rai bè kdɔ kadɨ né madɨ ilə-si kagɨ lo pa ta-tɨ kɨ̀ Lubə al.

Ta-je kɨ́ sɔbɨ dɔ ndignąą̰
Rɔm 12:14-21; Mat 10:24-31

8 Kɨ́ kadɨ m'tɔl-né ta ta kin rəmə, sə̰i lay ya kadɨ ɔwi kɨ̀ tagɨr kɨ́ káre-
rè rəm, adi mę̰ę̰-si asɨ-n̪ą̰ rəm. 'Ndigɨ-n̪ą̰ titɨ kɨ́ tuwə kadɨ ngankɔ̰-n̪ą̰-je
'ndigɨ-né-n̪ą̰, adi ta ɔ̰ mę̰ę̰-si kdɔ ta lə-n̪ą̰ ə 'sɔli dɔ-si nɔ̰-n̪ą̰-tɨ. 9 Dow
ra sə-si né kɨ́ majɨ al kàrè, 'rai siə né kɨ́ majɨ al tó-tɨ al rəm, ɓá lé dow
tajɨ-si kàrè 'taji-é dɔ-si-tɨ al rəm; ngà 'tɔri ndi-si dɔ-é-tɨ; kdɔtalə né kin
ɓá to né kɨ́ Lubə ɓa-si kadɨ 'rai kdɔ kadɨ ingəi-né tɔrndi tɔ.
10 Dow kɨ́ ndigɨ kadɨ n'isɨ kɨ̀ dɔ-n'ę̰ taá
ə n'isɨ dan majɨ-tɨ kɨ low-low rəmə,
kadɨ dowbé ngəm ndɔ̰-é lo pa ta-tɨ kɨ́ majɨ al
ə ngəm ta-é dɔ kədɨ ta-tɨ,
11 kadɨ ɔr rɔ-é kɔgɨ mę̰ę̰ néra-tɨ kɨ́ majɨ al ə ra majɨ,
kadɨ sangɨ lapiya ə sangɨ kəm-é kɨ kete-kete.
12 Kdɔtalə 'Ɓaɓe ində kəm-é go dow-je-tɨ kɨ́ njéra né kɨ́ njururu
ə yəl mbɨ-é oo-né ta-je kɨ́ 'pa siə;
ngà 'Ɓaɓe ɔsɨ ta njéra né-je kɨ́ majɨ al.

Kisɨ dɔ nja-tɨ kdɔ pa ta kɨ́ dɔ nékində mę̰ę̰ dɔ-tɨ

13 Kinə indəi rɔ-si ta ra né-tɨ kɨ́ majɨ lé, n̪ą́ à ra-si majɨ al wa? 14 †Ə
kinə ingəi kɔ̰ kdɔtalə néra kɨ́ njururu rəmə, sə̰i 'toi njénékumą̰-je!
Njéra né-je kɨ́ majɨ al lé, 'ɓəli-dé al rəm, adi mę̰ę̰-si gangɨ man al rəm.
15 Ngà Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe lé, kadɨ 'gəi mę̰ę̰-si-tɨ kɨ́ ę̰ aa njay ə isi pèrèrè
kɨ̀ ndɔ-je lay, kdɔ kadɨ kinə dow ndur gin kində mę̰ę̰ dɔ-tɨ lə-si rəmə
idəi-é; ngà kidə ɓá idəi-é kɨ̀ ta kɨ́ sɔl lɔm-lɔm rəm, kɨ̀ kujɨ kɨ́ kilə rəm.
16 Adi tagɨr kɨ́ majɨ tò mę̰ę̰-si-tɨ, kdɔ kadɨ lé d'ilə ta dɔ-si-tɨ kàrè, dę̰
njépata kɨ́ majɨ al dɔ panjiyə-si-tɨ kɨ́ majɨ kɨ́ to panjiyə Kristɨ lé, rɔ-dé
sɔl-dé. 17 Kdɔtalə kingə kɔ̰ kdɔ néra kɨ́ majɨ lé, kinə to ndigɨ lə Lubə
rəmə, to sotɨ itə kingə kɔ̰ kdɔ né ra kɨ́ majɨ al.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ koy kɨ̀ tɔsɨ ndəl lə Kristɨ

18 Kdɔtalə Kristɨ kɨ̀ dɔ-é oy nja káre-rè kdɔ majal-je;
ę̰ kɨ́ to njèra né kɨ́ njururu ya oy kdɔ njéra né-je kɨ́ njururu al,
kdɔ kadɨ ree sə-si rɔ Lubə-tɨ.
'Tɔl-é kdɔ to kɨ́ to dow, ngà Ndil kɨ́ aa njay adɨ-é tɔsɨ ndəl tę̰ę̰.
19 Kɨ̀ takul Ndil kinlé ɓá ndɔkɨ, ę̰ ɔw ilə-né mbę̰ Poyta kɨ́ Majɨ
adɨ ndil dow-je kɨ́ d'ą̰ dangay-tɨ koo tɔ.
20 Dę̰ ɓá ndɔkɨ 'ra dɔngą̰, ya ngà Lubə ilə mę̰ę̰-é dɔ madɨ-é-tɨ kɨ ketekete mę̰ę̰ ndɔ-je-tɨ kɨ́ Nuwe isɨ ra-né bato lé. Bato kinlé dow-je kɨ́ d'isɨ
mę̰ę̰-é-tɨ d'ajɨ rɔ-dé ta man-tɨ lé, dę̰ jinąy joo-rè ya par ɓɨ 'n̪ą̰ al. 21 Né-je
kin ɓá tɔjɨ batę̰m kɨ́ ajɨ-si ngɔsnè ə to batę̰m kɨ́ à kɔr né kɨ́ majɨ al rɔ
dow-tɨ al, ngà to kun rɔ kadɨ Lubə kɨ̀ tagɨr kɨ́ majɨ kɨ̀ takul tɔsɨ ndəl
kində lo tę̰ę̰ lə Jeju Kristɨ. 22 Jeju Kristɨ lé, ɔw dɔrą̰-tɨ, isɨ dɔ jikɔl Lubə-
tɨ; adɨ ę̰ ɓá malayka-je, kɨ̀ njékɔ̰ɓe-je, kɨ̀ njétɔ́gɨ-je d'ulə dɔ-dé gin tɔ́gɨ-tɨ
liə.

---

† **3:7** 3:7 Epɛ 5:25; Kol 3:19 † **3:14** 3:14 Mat 5:10

4

Ta kí sɔbɨ dɔ tusɨ panjiyə kí kete kiṇə

1 Beɓa titɨ kí Kristɨ ingə-né kɔ̰ dajɨ rɔ-é-tɨ lé, sə̨i kàrè adi tagɨr kí bè
kin tò mẹ̰ẹ̰-si-tɨ majɨ tɔ; kdɔtalə dow kí ingə kɔ̰ dajɨ rɔ-é-tɨ lé, to dow kí
ɔr rɔ-é kɔgɨ mẹ̰ẹ̰ majal-tɨ, 2 kdɔ kadɨ ndəgɨ ndɔ-je kí ẹ̰ à kisɨ-né kɨ̀ dɔ-é
taá lé, isɨ kdɔ ra né-je kí majɨ al kí ɓo-é ra dow-je kin al, ngà isɨ kdɔ ra
né kí Lubə ndigɨ. 3 Kdɔtalə ndɔkɨ lé isi ká ra né-je-tɨ kí nəl njékadmẹ̰ẹ̰
al-je, adɨ to kisɨ ká ra kaya-tɨ, kɨ̀ kəmnda, kɨ̀ gɔ̰yibɨ kí kə̰y, kɨ̀ gɔ̰nékusɔ,
kɨ̀ kində-nə̰ dɨrə nékə̰y, kɨ̀ pole magɨ-je kí to né rɔsɔl. 4 Ngà ɓone bè sə̨i
ə̰yi sə-dé ngɔdɨ go kaya-tɨ kí al dɔ majɨ kin al ngá rəmə, d'oo kɨ né kí
mba bè rɔ-dé-tɨ, adɨ 'pa ta-je kí majɨ al majɨ al dɔ-si-tɨ. 5 Né-je kinlé, d'a
kɔr go-é nɔ̰ Kristɨ-tɨ kí ə̰ pèrèrè kdɔ gangta dɔ dow-je-tɨ kí d'oy rəm, dɔ
dow-je-tɨ kí d'isɨ kəm rəm. 6 Gin-é kin ɓá dow-je kí d'oy kàrè d'ilə mbẹ̰
Poyta kí Majɨ mbi-dé-tɨ kdɔ kadɨ lé 'gangɨ ta dɔ-dé-tɨ titɨ kí 'gangɨ-né ta
dɔ dow-je-tɨ lay bè kàrè, Ndil kí aa njay adɨ d'isɨ kəm kɨ̀ Lubə.

Né-je kí gay-gay kí njèkadmẹ̰ẹ̰ à ra

7 Né-je lay ya ta tɔl ta-é nə̰y ngɔsi, ə́n ə́ indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ ə isi
kəm dɔ rɔ-si-tɨ kdɔ kadɨ 'pai ta kɨ̀ Lubə. 8 Kete nɔ̰ né-je-tɨ lay lé, 'ndigi-
nə̰ ndigɨ kí tɔgrɔ-tɨ, kdɔtalə ndignə̰ lé utɨ dɔ majal-je nə̰*. 9 Uwəi-nə̰ kɨ
rɔ nə̰-tɨ, ə 'yuni-né ta go-tɨ al. 10 Nə̰́-nə́ ya Lubə adɨ-é kadkare kí sɔbɨ
dɔ-é ə́ 'rai-né kullə adi-nə̰, beɓa à toi dow-je kí njékində kəm-dé majɨ
go ramajɨ-tɨ lə Lubə kí tò gay-gay kin. 11 Kinə dow à pa ta rəmə, kadɨ
to ta-je kí ta Lubə-tɨ ya ɓane; ə kinə dow isɨ oo go dow-je rəmə, kadɨ
oo go-dé kɨ̀ tɔ́gɨ kí Lubə adɨ-é tɔ. Bè kdɔ kadɨ né-je lay ya Lubə ingə
kɔsgajɨ mẹ̰ẹ̰-é-tɨ kɨ̀ takul Jeju Kristɨ. Lubə lé, riɓa kɨ̀ tɔ́gɨ to 'liə kɨ̀ dɔ
ɓal-ɓal. Amẹ̰n!

Njènékumə̰ ɓá ingə kɔ̰ kdɔ Kristɨ

12 Sə̨i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ, kɔpər kí isi dan-tɨ kinlé to néna̰
mẹ̰ẹ̰-si koo ə́n ə́ adi ra-si ɓəl al, nè à kɨ̰ kooi kí to né kí mba ɓá tẹ̰ẹ̰
dɔ-si-tɨ. 13 Kɔ̰-je kí ndɔkɨ Kristɨ ingə lé, sə̨i isi ingəi tɔ ə́n ə́ 'rai rɔnəl;
kdɔ kadɨ ndɔ kí ẹ̰ à tɔjɨ riɓa liə ndaa-tɨ rəsɨ lé, sə̨i a rai rɔnəl ə a tiləi
kole. 14 Kinə dow-je 'tajɨ-si kdɔ Kristɨ lé, 'toi njénékumə̰-je, kdɔtalə ndil
kí njèriɓa kí to ndil Lubə isɨ mẹ̰ẹ̰-si-tɨ. 15 Kadɨ dow madɨ dan-si-tɨ ingə
kɔ̰ kdɔ to kí to njètɔl dow-je al rəm, kdɔ to kí to njèɓogɨ al rəm, kdɔ
to kí to njèra né kí majɨ al al rəm, ɓá kdɔ to kí to njèkində rɔ-é ta-tɨ lə
dow-je al rəm. 16 Ngà kinə dow ingə kɔ̰ kdɔ to kí ẹ̰ to njèkun go Kristɨ
rəmə, kadɨ rɔ-é sɔl-é al; ngà kadɨ dowbé ɔsɨ gajɨ Lubə kdɔ ri njèkun go
Kristɨ kí tò dɔ-é-tɨ kin. 17 Kdɔ kaglo asɨ kadɨ ta kí gangɨ à kulə gin-é mẹ̰ẹ̰
kəy-tɨ lə Lubə. Ngà kinə jə̰i ɓá ta kí gangɨ ulə gin-é dɔ-ji-tɨ lé, dow-je
kí njémbatɨ kadɨ mẹ̰ẹ̰-dé Poyta kí Majɨ lə Lubə kin ta tɔl ta-dé à tò ban
ngá ə́n wa? 18 Ə kinə njèra né kí njururu ya lo kajɨ liə ngə̰ nə̰ bè lé,
njèkilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al kí to njèra majal əjè 'liə à tò ban ngá wa?
19 Beɓa dow-je kí d'ingə kɔ̰ kdɔ mẹ̰ẹ̰ ndigɨ lə Lubə lé, kadɨ d'iṇə rɔ-dé
ji njèkə̰ dɔ ndi-é-tɨ kí to njèkində né-je lay ə kadɨ 'ra majɨ.

---

* **4:8** 4:8 Kutɨ dɔ majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sɔbɨ dɔ kutɨ majal-je kadɨ oo al al, ngà sɔbɨ kiṇə go majal-je kɔgɨ (Gos 10:12; Pa 32:1)

5

Takɔjɨ kí sɔbɨ dɔ 'ngatɔ́gɨ-je, kɨ̀ njékadmɛ̨̃ɛ̨-je
1Ti 3:1-7

1 Beɓa 'ngatɔ́gɨ-je kí d'isɨ dan-si-tɨ lé, mą̃ kí m'to 'ngatɔ́gɨ madɨ-dé
m'ulə dingəm mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ. Mą̃ lé, kɔ̨̃-je kí Kristɨ ingə kàrè m'ą̃ lo-é-tɨ
m'oo kɨ̀ kəm-m rəm, ɓá riɓa liə kí Lubə à tɔjɨ ndaa-tɨ rəsɨ lé kàrè m'a
ką̃ lo-é-tɨ rəm tɔ. 2 †M'ulə dingəm mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ m'panè: Uli batɨ-je lə Lubə
kí ində-si ta-dé-tɨ; uli-dé kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨ ndigɨ lə-si kɨ̀ gangɨ-é kí nəl Lubə ya ɓɨ
titɨ né kí dow uwə-si kí lə njètɔ́gɨ-tɨ bè al rəm, 'rai kɨ kullə là al rəm,
ngà uli-dé kɨ̀ mɛ̨̃ɛ̨nda kąy. 3 Batɨ-je kí Lubə ində-si ta-dé-tɨ kinlé, 'rai
ngar dɔ-dé-tɨ al, ngà 'təli néndajɨ kadɨ 'ndajɨ. 4 Beɓa lokɨ njèkul batɨ-je
kí boy à ree lé, sə̨i a kingəi jɔgɨ riɓa kí ndole-é à goto al.

5 Bè ya tɔ, sə̨i basa-je kàrè uləi dɔ-si gin tɔ́gɨ-tɨ lə 'ngatɔ́gɨ-je tɔ. Sə̨i
lay ya 'sɔli dɔ-si lɔm-lɔm nɔ̨̃-nąɔ̃-tɨ. Kdɔ Lubə ɔsɨ ta njékində kàdɨ̀-dé-je,
ngà ɛ̨ ramajɨ kí njésɔl dɔ-dé-je.*

6 †Ə̃n ə́ 'sɔli dɔ-si nɔ̨̃ Lubə-tɨ kí tɔ́gɨ-é asɨ gakɨ kin, kdɔ kadɨ kaglo kí
mɛ̨̃ɛ̨-é ndigɨ ə itə dɔ-si kɨ taá. 7 Né-je lay kí mɛ̨̃ɛ̨-si ą̃ kə́kə́kə́ kdɔ lé,
iə̨̃i mɛ̨̃ɛ̨ ji-é-tɨ, kdɔtalə ɛ̨ to njèkoo go-si.†

Kɔ̨̃-je kɨ̀ riɓa lə njékadmɛ̨̃ɛ̨-je

8 Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-tɨ. Isi kəm dɔ rɔ-si-tɨ. Njèba lə-si kí to Sú isɨ
ijə rɔ tokɨ ɓɔl bè, ilə gəə dɔ-si, isɨ sangɨ dow kí n'a tujɨ-é. 9 'Ndángi-é
ə ą̃i gərərə dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨-tɨ lə-si, ə kadɨ 'gəi kí kɔ̨̃-je kí isi ingəi kinlé,
ngankɔ̨̃-si-je kí njékadmɛ̨̃ɛ̨ d'isɨ d'ingə kəl lo-je-tɨ kí rangɨ dɔnangɨ-tɨ nè
bè ya tɔ. 10 Go kɔ̨̃-je-tɨ kí tò kadɨ à kingəi kaglo sɛ̨ ɓəy kinlé, Lubə kí to
njèramajɨ mɛ̨̃ɛ̨ né-je-tɨ lay kí ɓa-si kɨ̀ takul Kristɨ, kdɔ kadɨ ingəi riɓa
liə kí à to sartagangɨ lé, à təl kində-si ɗirə̀-tɨ kí mbaa sɔ rəm, à mbusɨ
nja-si rəm, à kadɨ-si tɔ́gɨ rəm, ɓá à ra sə-si kadɨ ą̃i lo ką̃-si-tɨ gərərə
rəm tɔ. 11 Ɛ̨̃ ya tɔ́gɨ to 'liə kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal! Amɛ̨̃n!

Sɔ̨y ta-je kɨ̀ lapiya kí ra
1Te 5:23-28

12 †Kɨ̀ takul ngonkɔ̨̃-m Silbɛ̨̃‡ kí to njèką̃ dɔ ndi-é-tɨ, ɓá m'ndangɨ-né
ta-je kí sɛ̨ kin m'adɨ-si, kdɔ kulə-né dingəm mɛ̨̃ɛ̨-si-tɨ rəm, kdɔ kidə-si-
né rəsɨ kí ramajɨ lə Lubə kí ą̃i dɔ-tɨ kinlé ɛ̨ ya to ramajɨ kí tɔgrɔ-tɨ.

13 †Njékəwną̃-je kí Lubə mbətɨ-dé kí d'isɨ ɓebo Babilɔ̨n-tɨ 'ra-si lapiya
rəm, ɓá Markɨ kí m'oo-é kɨ ngon mɛ̨̃ɛ̨-m bè kin kàrè ra-si lapiya tɔ.
14 'Rai-ną̃ lapiya kuwə-ną̃ kàdɨ̀-ną̃-tɨ kdɔ ndigɨ kí 'ndigi-ną̃. Sə̨i lay kí
'nami kàdɨ̀ Kristɨ-tɨ lé, kadɨ lapiya nąỳ sə-si!

---

† **5:2** 5:2 Ją̃ 21:15-17 * **5:5** 5:5 Gos 3:34; Jak 4:6 † **5:6** 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14
† **5:7** 5:7 Pa 55:23 † **5:12** 5:12 Knj 15:22,40 ‡ **5:12** 5:12 Silbɛ̨ lé ya to Silasɨ. Knj 15:22;
2Kɔ 1:19 † **5:13** 5:13 Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24

Mbete kí njèkungɨ joo kí Piyər ndàngɨ

Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí njèkungɨ joo kí Piyər ndàngɨ

Mɛ̨̃ mbete-tɨ liə kí dɔsã̰y lé, njèkɔwkulə Piyər pa ta kí sɔbɨ dɔ dow-je kí ndaa-tɨ kí 'to njékəwnã̰-je al kí 'rɔ kɨ̀ njékadmɛ̨̃-je ə 'ra-dé adɨ d'ingə kɔ̰̃. Mɛ̨̃ mbete-tɨ kí njèkungɨ-tɨ joo kinlé, ɛ̨ pa ta kí sɔbɨ dɔ dɛ̨ kí 'to njékəwnã̰-je kí mɛ̨̃ kəy-tɨ kí d'ɔsɨ ta néndó kí tɔgrɔ-tɨ kí to néndó lə dow-je lə Kristɨ Lo kɔr-é kí 3:1 lé, tɔjɨ kí ɛ̨ ndàngɨ mbete kinlé adɨ kutɨ njékadmɛ̨̃-je kí káre-rè kí ndɔkɨ d'ingə mbete liə kí dɔsã̰y ngá kin bè. Ɛ̨̃ ndàngɨ mbete adɨ-dé, kdɔ kadɨ d'ində-né kəmkaa dɔ rɔ-dé-tɨ kdɔ dow-je kí njékɔsɨ ta ta kí tɔgrɔ-tɨ.

Mɛ̨̃ ɓal-je-tɨ kí ɓu ɓu nã̰ lé, dow-je nã̰ ya 'pa ta-je kadɨ 'gə kí à to Piyər ɓá ndàngɨ mbete kin al. Ngà titɨ kí tò-né lo kɔr-é kí 1:1 rəm, titɨ kí tò-né mɛ̨̃ mbete-tɨ lo-je-tɨ kí rangɨ kí pa ta kí sɔbɨ dɔ né-je kí ra né kí Piyər ã̰ lo-é-tɨ lé, j'ndigɨ dɔ-tɨ kí to ɛ̨ ya ndángɨ mbete kin. Ɛ̨̃ ndàngɨ mbete kinlé, ta tɔl ta ndɔ-je-tɨ liə ya tɔgrɔ-tɨ. Piyər tɔjɨ kí gə ta kí tɔgrɔ-tɨ ɓá à taa dɔ-ji ta néndó-tɨ kí ngɔm. Lo kɔr-é-tɨ kí 1 lé, ɛ̨ pa ta kí sɔbɨ dɔ majɨ lə gə Lubə, kɨ̀ gə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ. Ɛ̨̃ pa ta kí sɔbɨ dɔ Ndil kí aa njay kí ɛ̨ ɓá to njètɛ̨̃ɛ̨ kɨ̀ dɔ ta lə Lubə kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kadɨ dow-je. Lo kɔr-é-tɨ kí 2 lé, ɛ̨ pa ta ɔsɨ-né ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. Lo kɔr-é-tɨ kí 3 lé, ɛ̨ ulə dingəm mɛ̨̃ɛ̨ njéndó mbete-je-tɨ liə kadɨ mɛ̨̃ɛ̨-dé ole dɔ ta-tɨ kí ta lə Lubə pa rəm, Lubə kí ra kullə mɛ̨̃ɛ̨ kullə ra-je-tɨ lə dow-je rəm. Ɛ̨̃ idə njéndó mbete-je liə kí 'Ɓaɓe à ree titɨ kí un-né mindɨ-é, ə ulə dingəm mɛ̨̃ɛ̨-dé-tɨ kadɨ d'isɨ pèrèrè kdɔ ndɔ təl-é.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kí ra

1 Mã̰ Simɔ̰̃ Piyər kí ngonnjèkullə rəm, njèkɔwkulə lə Jeju Kristɨ rəm, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sã̰i kí ɔwi kɨ̀ kadmɛ̨̃ɛ̨ kí gatɨ-é nã̰ asɨ-nã̰ kɨ 'lə-ji kɨ̀ takul né ra kí njururu lə Lubə lə-ji Jeju Kristɨ kí to Njékajɨ-ji. 2 Kadɨ ramajɨ kɨ̀ lapiya nã̰y sə-si kí dɔ madɨ-é-tɨ kɨ dɔ madɨ-é-tɨ kdɔ gə kí 'gəi Lubə rəm, 'gəi 'Ɓaɓe lə-ji Jeju kin rəm.

Panjiyə njékadmɛ̨̃ɛ̨-je
Tit 2:11-14; Plp 1:9-11; 3:8-14

3 Tɔ́gɨ Lubə adɨ-ji né-je lay kí à ra sə-ji dɔ kiskəm-tɨ rəm, dɔ nam-tɨ kí j'nami kàdì Lubə-tɨ ə adɨ j'gəi njèɓa-ji kɨ̀ takul riɓa liə kí sɔbɨ dɔ-é rəm, ɓá kɨ̀ takul mɛ̨̃ɛ̨majɨ liə rəm tɔ. 4 Beɓa né-je kí gatɨ-é nã̰ kɨ̀ né-je kí tò ɓəl nã̰ kí Lubə un mindɨ-é kdɔ kadɨ-ji lé, ɛ̨ adɨ-ji kɨ̀ takul riɓa liə rəm, kɨ̀ takul mɛ̨̃ɛ̨majɨ liə rəm. Né-é-je kinlé ɛ̨ adɨ-ji bè kdɔ kadɨ j'təli-né dow-je kí j'titi-nã̰ siə kɨ̀ takul kã̰y majal kí to kəmnda kí tujɨ dow-je dɔnangɨ-tɨ nè.

5 Gin-é kinlé ya ɓá kadɨ uri-né rɔ-si biri kadɨ iləi mɛ̨̃ɛ̨majɨ dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨-tɨ lə-si rəm, iləi négə dɔ mɛ̨̃ɛ̨majɨ-tɨ rəm, 6 iləi koremɛ̨̃ɛ̨ dɔ négə-tɨ rəm, iləi kuwə rɔ ngã̰ dɔ koremɛ̨̃ɛ̨-tɨ rəm, iləi kujɨ kí kilə dɔ Lubə-tɨ dɔ kuwə

rɔ ngą̃-tɨ rəm, 7 iləi kuwə nojɨ dɔ kilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ rəm, ɓá iləi ndigną̃
dɔ kuwə nojɨ-tɨ rəm tɔ. 8 Kdɔtalə kinə né-je kinlé tò rɔ-si-tɨ ə ojɨ-ną̃ rɔ-
si-tɨ rəmə à ra kadɨ a rai kullə rəm, kandɨ-si à tò rəm, mę̃ę̃ gə-tɨ kɨ́ 'gəi
'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ rəm tɔ. 9 Ngà dow kɨ́ ɔw kɨ̀ né-je kin rɔ-é-tɨ al
lé, to njèkəmtɔ, kəm-é libri libri-libri rəm, ɓá mę̃ę̃-é oy səl dɔ bɔr-tɨ
kɨ́ 'bɔr majal-je liə kɨ́ low kin rəm tɔ. 10 Gin-é kin ɓá sə̃i ngankɔ̃-m-je
kɨ́ njékadmę̃ę̃, uri rɔ-si biri kadɨ ɓa kɨ́ Lubə ɓa-si, kɨ̀ mbətɨ kɨ́ ę̃ mbətɨ-
si kinlé, 'rai kullə-é adi idɨ njikɨ-njikɨ. Kinə 'rai bè rəmə, a kusi mę̃ę̃
majal-tɨ ndą̃ al. 11 Bè kin ɓá tarəbɨ kɔw kɔ̃ɓe-tɨ kɨ́ sartagangɨ kɨ́ to kɔ̃ɓe
lə 'Ɓaɓe lə-ji rəm, Njèkajɨ-ji Jeju Kristɨ lé à tò kɨ tę̃ę̃ kadɨ to doo nɔ̃-si-tɨ.

Ką̃ gərərə dɔ néndó-je-tɨ kɨ́ majɨ

12 Gin-é kin ɓá m'ndigɨ kole-né mę̃ę̃-si dɔ né-je-tɨ kin kɨ̀ ndɔ-je lay.
Ə to né-je kɨ́ sə̃i 'gəi rəm, ɓá ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ ngɔsnè kinlé kàrè kadɨ
nja-si uwə nangɨ mę̃ę̃-é-tɨ majɨ rəm tɔ. 13 Kinə m'isɨ kɨ̀ dɔ-m taá nè
ɓəy lé, m'oo m'adɨ to tó-é kadɨ m'ole mę̃ę̃-si dɔ-tɨ kadɨ isi-né kəm dɔ
rɔ-si-tɨ. 14 Kdɔ titɨ kɨ́ 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ adɨ-m m'gə-né lé, mą̃ ya kàrè
m'gə majɨ kɨ́ ndɔ kisɨ-m kɨ̀ dɔ-m taá nə̃y gɔjɨ ngá. 15 Ngà m'a ra né-je
kər-kər lay kdɔ kadɨ lé m'iną̃ə-si kàrè rəmə mę̃ę̃-si ole dɔ néndó-je-tɨ
kinlé. 16 Kdɔtalə ję̃ j'un go tasu-je kɨ́ ką̃y ngangɨ-é kər-kər kin ɓá j'adɨ-si
'gəi-né tɔ́gɨ, kɨ̀ ree lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ lé al. Ngà ję̃ j'oo ndógɨ kɨ́ ę̃
ndógɨ tɔjɨ-né riɓa liə kɨ̀ kəm-ji. 17 †Kdɔtalə Bɔbɨ-é Lubə ɓá adɨ-é riɓa,
kɨ̀ kɔsgajɨ, lokɨ ę̃ kɨ́ to njèriɓa kɨ́ n̄ą̃ lé ya pa panè: Ę̃ kinlé to ngon-m
ə m'ində-é dan kəm-m-tɨ rəm, ɓá rɔ-m nəl-m dɔ-é-tɨ n̄ą̃ rəm tɔ. 18 Ndi
dow kinlé ɓa dɔrą̃-tɨ adɨ j'oo, lokɨ j'ą̃-né kɨ̀ Jeju dɔ mbal-tɨ kɨ́ aa njay.
19 Ə ta lə njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ kɨ́ j'gə majɨ kɨ́ to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ sə̃i
'rai majɨ adɨ isi indəi mbi-si ooi-né kinlé, to titɨ lampɨ kɨ́ ndógɨ londul-tɨ
sar kadɨ lo tijə-né yərərə ə kadɨ londógɨ lə Kristɨ ndógɨ mę̃ę̃-si-tɨ titɨ
kɨ́ ngòrongɨ ndógɨ-né dɔnangɨ-tɨ kin bè. 20 Kete nɔ̃ né-je-tɨ lay lé, kadɨ
'gəi kɨ́ ta kɨ́ ta Lubə-tɨ kɨ́ tò mę̃ę̃ mbete-tɨ kɨ́ aa njay kinlé, káre ya kàrè
dow à kun kdɔ kɔr mę̃ę̃-é kɨ̀ dɔrɔ-é al. 21 Kdɔtalə ta kɨ́ ta Lubə-tɨ tę̃ę̃ kɨ̀
mę̃ę̃ndigɨ lə dow al, ngà to Ndil kɨ́ aa njay ɓá ɔsɨ dow-je adɨ 'pa ta kɨ́
ta Lubə-tɨ.

2

Njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm
Jud 3-16; 2Ti 3:1-9

1 Kete low dan Israyel-je-tɨ ya kàrè njékədta-je kɨ́ 'ɓa rɔ-dé njépata-je
kɨ́ ta Lubə-tɨ d'isɨ nɔ̃ɔ̃. Gangɨ-é kin ya njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm d'a
kɨ̃-né dan-si-tɨ nɔ̃ɔ̃ tɔ. Dę̃ d'a ree kɨ̀ néndó-je kɨ́ ngɔm kullə dan néndó-
je-tɨ lə-dé kur-né dow-je wale kadɨ 'tujɨ. 'Ɓaɓe kɨ́ to njètaa-dé kilə-dé
taá lé, mę̃ę̃ néndó-je-tɨ lə-dé rəmə, 'najɨ 'panè n'gəi-é al, adɨ dę̃ ya d'a
kun tujɨ kɨ́ à kubə-dé nangɨ busɨ kdɔ kilə dɔ-dé-tɨ. 2 Dow-je n̄ą̃ ya d'a
kun go-dé mę̃ę̃ panjiyə-dé-tɨ kɨ́ jugɨ-jugɨ ə ta lə-dé ya dow-je d'a pa-né
ta kɨ́ majɨ al dɔ ta-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 3 Kəmnda là ra-dé, adɨ d'a kədɨ-si kɨ̀
ta-je kɨ́ ta-dé-tɨ kdɔ kuso-si kare-kare bè ya. Ngà low nu̱ ya ta kɨ́ gangɨ
kɨ́ sɔbɨ dɔ-dé isɨ njiyə jan-jan nɔ̃ɔ̃ rəm, ɓá tujɨ isɨ ngəbɨ-dé pèrèrè rəm
tɔ.

† **1:17** 1:17 Mat 17:1-5; Mar 9:2-7; Luk 9:28-35

4 Kdɔ malayka-je kɨ́ ndɔkɨ 'ra majal lé, Lubə iɲə-dé al, ngà uwə-dé
ungɨ-dé boleɓe-tɨ kɨ́ sɔ̨y-é goto lo kɨ́ ndul-tɨ, lo kin ɓá 'tɔ́-dé titɨ kdɔ
ngəbɨ-né ta kɨ́ gangɨ; 5 dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ kɨ́ low ndɔkɨ lé, lokɨ Lubə
adɨ man bəlɨm ree un njéra né kɨ́ tò ɲę takəm-é-tɨ lé, ę iɲə-dé al bè ya
tɔ. Dow-je jinày joo ɓá ę ajɨ-dé ə Nuwe to kɨ́ dan-dé-tɨ tɔ. Nuwe lé ɓá to
njékilə mbę né ra kɨ́ njururu. 6 Lubə gangta dɔ ɓebo Sɔdɔm-tɨ kɨ̀ ɓebo
Gɔmɔr-tɨ, ró-dé kɨ̀ pər rukɨ-rukɨ kadɨ to né tɔjɨ kdɔ njéra né-je kɨ́ to ɲę
kɨ́ mę̨ę̨ ndɔ-je-tɨ kɨ́ à ree. 7 Ngà Lubə ajɨ Lotɨ kɨ́ to njèra né kɨ́ njururu.
Lotɨ lé, kullə kaya lə bɔkaya-je kinlé adɨ-é mę̨ę̨kɔ̨̀ ɲą. 8 Njèra né kɨ́
njururu kinlé, isɨ dan-dé-tɨ nɔ̨ɔ̨ ə ndɔ-je lay ya rɔ-é atɨ-é kanąną, kdɔ
ę oo né-je kɨ́ majɨ al majɨ al kɨ̀ kəm-é rəm, ɓá ta-é usɨ mbi-é-tɨ mbi-é-tɨ
rəm tɔ. 9 Né kin tɔjɨ tokɨ dow-je kɨ́ njékilə kujɨ dɔ 'Ɓaɓe-tɨ lé, 'Ɓaɓe
gə kajɨ-dé ta kɔ̨̀-tɨ, ngà njéra né-je kɨ́ njururu al ɓá à kində-dé kɔjɨ-dé
ndɔ gangta-tɨ tɔ. 10 Kɨ́ boy ɲą rəmə, to ta lə dę kɨ́ ɓo ra né-je kɨ́ tò ɲę
ra-dé lɔtɨ-lɔtɨ, adɨ 'sangɨ kadɨ 'ra né-je kɨ́ majɨ al kɨ́ nəl dajɨ rɔ-dé kin ə
'nədɨ-né tɔ́gɨ lə 'Ɓaɓe.

Dę d'oo rɔ-dé kɨ dow-je kɨ́ 'ngay rəm, 'to njékində kàdì-dé-je rəm,
adɨ 'ɓəl pa ta kɨ́ majɨ al dɔ njériɓa-je-tɨ* al. 11 Malayka-je kɨ́ tɔ́gɨ-dé itə-
dé rəm, 'ngą d'itə-dé rəm kin ya kàrè 'gangɨ ta dɔ njériɓa-je-tɨ kinlé
al rəm, ɓá 'pa ta kɨ́ majɨ al dɔ-dé-tɨ nɔ̨̀ 'Ɓaɓe-tɨ al rəm tɔ. 12 Dow-je kɨ́
njéra né-je kɨ́ njururu al kinlé, kuu dɔ-dé oy mburukɨ taną kɨ́ dą-je kɨ́
d'ą kdɔ kadɨ dow uwə-dé ə tɔl-dé ya par kin bè. Adɨ né kɨ́ dę 'gə al
kàrè, dę 'pa ta kɨ́ majɨ al dɔ-tɨ rəm. D'a tɔl-dé titɨ kɨ́ dow-je 'tɔl-né dą-je
kin bè. 13 Né ra kɨ́ njururu al lə-dé lé ya à to nékugə dɔji-dé. Nəl-dé ɲą
kadɨ 'ra kaya kada rəsɨ takəm dow-je-tɨ. Dowbé-je kinlé, lokɨ d'isɨ sə-si
ta nékuso-je-tɨ kɨ́ lo ra nąy-je-tɨ rəmə, 'ra né rɔsɔl-je kɨ̀ né-je kɨ́ tuwə
ra al rəm, ɓá rɔ-dé nəl-dé lo kədɨ dow-je-tɨ rəm tɔ. 14 Lo koo lə-dé to
lo koo kaya ya bè; 'ra majal pi kàrè usɨ rɔ-dé-tɨ al rəm, d'ədɨ dow-je kɨ́
kadmę̨ę lə-dé yay; kəmnda là ya rusɨ mę̨ę-dé njɨ-njɨ; 'to dow-je kɨ́ ndɔl
tò dɔ-dé-tɨ. 15 Lokɨ 'tusɨ rəbɨ kɨ́ njururu d'iɲə lé, 'ndəm d'un rəbɨ kɨ́ go
Balam-tɨ kɨ́ to ngon lə Béɔr. Balam† lé nékugə dɔji kɨ́ njururu al ɓá ę
ndigɨ. 16 Adɨ 'ndángɨ-é kdɔ kaldɔta liə. Kɔ̨ koro kɨ́ to dą kɨ́ lé à pa ta al
ya ə́ pa ta adɨ ndi-é ɓá ndi dow ə gangɨ njèɓa rɔ-é njèpata kɨ́ ta Lubə-tɨ
dɔ kullə mbə́-tɨ liə.

17 Njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm kinlé, 'taną kɨ̀ kəm kę̨nę̨nę kɨ́ man
goto-tɨ kin bè rəm, 'taną kɨ̀ kilndi kɨ́ yə́lbo tində sane kin bè rəm; lo
kɨ́ ndul ndɨ̨-ndɨ̨ ya ɓá tokɨ kuwə dɔ-é ngəbɨ-dé-né. 18 Ta-je kɨ́ mę̨ę wəy
kare ya 'tidə d'adɨ ngą njim rəm, ɓo né-je kɨ́ majɨ al majɨ al ya d'ədɨ-
né dę kɨ́ ngɔsnè ɓəy ə́ 'tę̨ę ji dow-je-tɨ kɨ́ 'ndəm d'ur wale. 19 Dę d'un
mindɨ-dé d'adɨ-dé tokɨ d'a to ɓə lə né madɨ al ngá. Rəmə dę njépa-é-je
lé ya 'to ɓə-je lə majal. Kdɔtalə ną́-ną́ ya to ɓə lə né kɨ́ njèkɔ̨ɓe dɔ-é-tɨ.
20 Kdɔ kinə gə kɨ́ dow-je 'gə Jeju Kristɨ kɨ́ to 'Ɓaɓe lə-ji rəm, Njèkajɨ-ji
rəm kin ra adɨ 'tę̨ę kɔgɨ mę̨ę né-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè kɨ́ tò ɲę takəm
Lubə-tɨ, ɓá 'təl 'ndəm majal-é-je mbul-mbul gogɨ rəm, ə d'adɨ majal ɔ̨̀
ɓe dɔ-dé-tɨ rəm lé, kisɨ-dé kɨ́ gogɨ nè kin təl majal ɲą itə kɨ́ kete ɓəy.
21 Kdɔtalə, kinə lé 'gə rəbɨ ra né kɨ́ njururu lé al rəmə à tò sotɨ kitə kadɨ

* **2:10** 2:10 Njériɓa-je kinlé dow-je madɨ 'panè to ndil-je, dę kɨ́ ną́-je 'panè to Malayka-je ə dę kɨ́ rangɨ 'panè to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́ ri-dé ɓa ɲą tɔ. † **2:15** 2:15 Balam to dow kɨ́ kete low nu̱ ɓɨ to dow kɨ́ gangɨ ɓal-je-tɨ kɨ́ Piyər ndàngɨ-né mbete kin al (Kni 22–24; 31:16).

'gə ya ɓá 'təl gidɨ-dé d'adɨ ndukun kí aa njay kí tokɨ 'ndó-dé. 22 Gosta kí
njururu pa ta sɔbɨ-né dɔ-dé panè: «Bisɨ təl ɔ̨ tɔmɔ̨ liə ə kɔsɔngɨ ndogɨ
man ində lo tɛ̨ɛ̨ bè ya kàrè təl ɔw rogɨ rɔ-é bɔr-tɨ gogɨ.»

3

Ta kí sɔbɨ dɔ təl ree lə 'Baɓe Jeju
Mat 24:37-38; 2Te 1:7-10; Jud 17-23

1 Sə̨i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ, mbete kí nè kinlé to kí njèkungɨ-tɨ
joo ngá ɓá m'ndàngɨ madɨ-si tin. Mbete-je kí joo lay kin ya m'pa ta-tɨ
m'ole-né mɛ̨ɛ̨-si dɔ né-je-tɨ madɨ kadɨ 'gəi majɨ yə́rə́rə́. 2 Bè kdɔ kadɨ
mɛ̨ɛ̨-si ole-né dɔ né-je-tɨ kí ndɔkɨ njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí d'aa njay
'pa ta-é kete lé rəm, kadɨ mɛ̨ɛ̨-si ole-né dɔ ndukun-tɨ lə Njèkajɨ-ji kí 'to
'Baɓe kí njékɔwkulə-je lə-si 'ndó-si kin rəm. 3 †Né kí kadɨ 'gəi majɨ ə́n:
Mɛ̨ɛ̨ ndɔ-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ lé, njésɔklo-je kí sɔklo rusɨ mɛ̨ɛ̨-dé nji̧-nji̧ d'a
ree kdɔ sɔkɨ dow-je ə panjiyə-dé ɔw go-nə̨-tɨ kɨ̀ kəmnda lə-dé. 4 Dɛ̨ d'a
sɔkɨ dow-je panè: «Ɛ̨ ə́ un mindɨ-é panè n'a təl ree lé, à təl ndɔ kí rá-tɨ
wa? Kdɔ low nu̧ kí ka-ji-je d'oy kinlé, né-je lay ya tò gangɨ-é-tɨ kí ndɔkɨ
tò-né low nu̧ lo kində gin né-je-tɨ kinlé ya ɓəy.»

5 Kdɔ né-je kí d'oo gə́rə́rə́ ya 'ra tokɨ né kí mɛ̨ɛ̨-dé oy dɔ-tɨ bè lé ə́n:
Ndɔkɨ Lubə pa ta ya dɔrə̨ tɛ̨ɛ̨ rəm, ɓá ta kí ta-é-tɨ lé ya dɔnangɨ ubə-né
dan man-tɨ mbun̨ ə man ra-é adɨ umə̨ natɨ majɨ rəm tɔ. 6 Rəmə gangɨ-é
kin ya tɔ ɓá dɔnangɨ kí ndɔkɨ kete tujɨ-né kɨ̀ kəm rəbɨ man kí tuú dɔ-é
lətɨ-lətɨ. 7 Ngà ko ta kí káre-rè kinlé ya ində dɔrə̨ kɨ̀ dɔnangɨ kí ngɔsnè
kin ngangəm ngəbɨ-né pər, kdɔ ndɔ gangta rəm, ndɔ tujɨ dow-je kí
njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al rəm.

8 Sə̨i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ, né káre kí kadɨ mɛ̨ɛ̨-si oy dɔ-tɨ al
ə́n: Nɔ̨̀ 'Baɓe-tɨ lé ndɔ káre tokɨ ɓal ɓudɔgɨ bè ə ɓal ɓudɔgɨ tokɨ ndɔ
káre bè tɔ. 9 Kinə 'Baɓe un mindɨ-é kdɔ ra né lé, à ra ya ɓɨ à kilə kisɨ
dɔ-tɨ mbə̨y titɨ kí dow-je madɨ 'gɨr-né kinlé al. Ɛ̨ to njèkilə mɛ̨ɛ̨-é dɔ
madɨ-é-tɨ kdɔ-si; ɛ̨ ndigɨ kadɨ dow káre ya kàrè oy kɔgɨ al, ngà ndigɨ
kadɨ dow-je lay 'tusɨ panjiyə-dé kí majɨ al d'iə̨nə kɔgɨ.

10 †Ndɔ lə 'Baɓe à kubə dow-je nangɨ busɨ tanə̨ kɨ̀ ree njèɓogɨ bè.
Mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-tɨ kinlé, ká dɔrə̨ à ɓa kɔr lo loy-loy rəmə dɔrə̨ à goto, pər à
ró né-je kí titɨ ə à sane katɨ-katɨ, pər à kɔ̨̀ dɔnangɨ kɨ̀ né-je kí titɨ lay.

11 Kinə né-je lay kin ya tò kadɨ tujɨ tanə̨ bè lé, a kadi panjiyə-si kɨ̀ nam
kàdì Lubə-tɨ lə-si aa njay tanə̨ ban ɓá à kusɨ lo-é-tɨ ə́n wa! 12 'Ngəbi
ndɔ lə Lubə ə 'rai kadɨ ndɔ kinlé ree kalangɨ. Ndɔ-é-tɨ kinlé, pər à kɔ̨̀
dɔrə̨ kdɔ ró-é rukɨ-rukɨ rəm, ɓá né-je kí titɨ kàrè à lɛ̨ lə́rə́rə́ rəm tɔ.
13 †Ngà gangɨ-é kí ɛ̨ un-né mindɨ-é adɨ-ji kin ya, jə̨i j'isi j'ngəbi dɔrə̨ kí
sigɨ kɨ̀ dɔnangɨ kí sigɨ kí né ra kí njururu tò-tɨ.

Lubə to njèkilə mɛ̨ɛ̨-é dɔ madɨ-é-tɨ

14 Gin-é kin ɓá sə̨i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ, kaglo kí j'isi 'ngəbi-
né kinlé, 'nduri dɔ rɔ-si-tɨ kdɔ kadɨ Lubə ree ingə-ji rəmə j'aai njay
rəm, ta goto dɔ-ji-tɨ rəm, j'isi kɨ̀ lapiya rəm tɔ. 15 Kadɨ 'gəi majɨ kí kilə
mɛ̨ɛ̨ dɔ madɨ-é-tɨ lə 'Baɓe lə-ji kinlé to kajɨ lə-si, titɨ kí ngonkɔ̨-ji Pol
kí j'ində-é dan kəm-ji-tɨ kàrè ndàngɨ-né mbete adɨ-si kɨ̀ gosɨ-é kí Lubə

† **3:3** 3:3 Jud 1:18 † **3:10** 3:10 Mat 24:43; Luk 12:39; 1Te 5:2; Ntd 16:15 † **3:13** 3:13 Ntd 21:1

adɨ-é kadɨ ra-né kin ya tɔ. 16 To ta kin ya tɔ ɓá Pol pa mɛ̨̃ mbete-je-tɨ
liə lay lo-je-tɨ kí ɛ̨ pa ta sɔbɨ-né dɔ ta-je kinlé ə lo-é-je-tɨ kinlé ta-je kí lo
gə mɛ̨̃-é ngą̃ tò-tɨ nɔ̨̃, adɨ njégə né al-je kɨ̀ dow-je kí tɔ́gɨ-dé asɨ al, d'ɔr
mɛ̨̃ ta-é-je lé kɨ̀ lo-é al, titɨ kí d'ɔr-né mɛ̨̃ ndəgɨ ta-je kí mɛ̨̃ mbete-tɨ
kí aa njay kdɔ tujɨ lə-dé kin bè tɔ.
17 Beɓa sə̨̃i kí m'ində-si dan kəm-m-tɨ lé, ta-je kin usɨ mbi-si-tɨ kete
ngá, ə́n ə́ oõi go rɔ-si majɨ, nè njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al, kí 'ndəm kin
d'a kɨ̨ kɔr-si go-dé-tɨ kadɨ 'tusi ką̃ gərərə lə-si iɲ̃əi kɔgɨ. 18 Ngà kadɨ ɔwi
kí kete-kete mɛ̨̃ ramajɨ-tɨ kɨ̀ mɛ̨̃ gə 'Ɓaɓe-tɨ lə-ji kí to Njékajɨ-ji Jeju
Kristɨ. Kadɨ riɓa tò kɨ liə kí ngɔsnè-tɨ kin rəm, ɓá sartagangɨ rəm tɔ!
Amɛ̨̃n!

Mbete kí dɔsạ̃y kí
Jạ̃
ndàngɨ
Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí dɔsạ̃y kí Jạ̃ ndàngɨ

Njèkɔwkulə Jạ̃ ndàngɨ mbete kin kdɔ ra-né kɨ̀ njékadmẹ̃ẹ̃-je mẹ̃ẹ̃ kuwə-tɨ kí d'uwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kɨ̀ Lubə rəm, d'uwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kɨ̀ nganko̰-dé-je, kɨ̀ ko̰nan-dé-je mẹ̃ẹ̃ kadmẹ̃ẹ̃-tɨ rəm. Mbete kinlé, kújɨ ndàngɨ-é tò gay kɨ̀ ndəgɨ mbete-je, ngà ta kí njèndàngɨ-é panè: «Sə̰i» kin rəm, ta kí ẹ̃ panè: «Ngan-m-je kí ndẹ̃» kinlé tɔjɨ kí njèndàngɨ mbete kinlé ndàngɨ adɨ dow-je madɨ ya tagay. Mbete kinlé, ri njèndàngɨ-é goto mẹ̃ẹ̃-é-tɨ, ngà ẹ̃ tɔjɨ rɔ-é lo kɔr-é-tɨ kí 1:1 kɨ dow kí oo Jeju kaglo-tɨ kí Jeju isɨ-né dɔnangɨ-tɨ nè. Mbete kinlé kújɨ ndàngɨ-é rəm, mbete Poyta-je kí káre rəm, ya tɔjɨ kí njèndàngɨ-é to Jạ̃ kí to kí káre dan njéndó né-je-tɨ lə Jeju kí dɔgɨ gidɨ-é joo kí njèndàngɨ mbete Poyta kí Majɨ kí ri Jạ̃ tò dɔ-tɨ. Dow-je kí Jạ̃ ndàngɨ mbete adɨ-dé ɓá ɓa-dé «ngan-je kí ndẹ̃» kinlé, to njékadmẹ̃ẹ̃-je kí ẹ̃ ndigɨ-dé n̰ạ̃. Dẹ̃ 'to njékəwnạ̃-je kí gay-gay kí d'isɨ kɔ̰ɓe-tɨ lə dow-je kí Rəm, dɔnangɨ Aji-tɨ kí ngon-é kí ɓone bè 'ɓa-é Turki. Jạ̃ to njèkɔr nɔ̰̀-dé kaglo-tɨ kí nạ̀y n̰ạ̃ al kadɨ oy-né. Jạ̃ panè: Lubə to londógɨ ('Ndó 1:5) rəm, to njèndigɨ dow-je rəm (4:8,16). Londógɨ tɔjɨ ta kɨ tɔgrɔ-tɨ. Mẹ̃ẹ̃ kəy mbete-tɨ kí dɔsạ̃y kí Jạ̃ ndàngɨ lé, ẹ̃ ɔsɨ kagɨ dɔ majɨ-tɨ kí majɨ kadɨ dow gə ndógɨ lə ta kí tɔgrɔ-tɨ, ə kadɨ panjiyə-é ɔw natɨ siə kdɔ kadɨ dowbé ạ̃ mẹ̃ẹ̃ kuwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ-tɨ kɨ̀ Lubə rəm, kɨ̀ njékadmẹ̃ẹ̃-je kí rangɨ rəm. Beɓa à ra kadɨ dẹ̃ kí 'to njékadmẹ̃ẹ̃-je d'usɨ-né mẹ̃ẹ̃ majal-tɨ kdɔ néndó-je kí ngɔm lə njékɔsɨ ta Kristɨ kin al ('Ndó 2:18-23). Mẹ̃ẹ̃ kəy mbete-tɨ kí njèkungɨ-tɨ joo kí Jạ̃ ndàngɨ lé, ẹ̃ ɔsɨ kagɨ dɔ ndigɨ dow-je-tɨ kí ẹ̃ ɓá to gin kuwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kinlé.

Kulə gin ta
Jạ̃ 1:1-14

1 †Né kí tò lo kulə gin-é-tɨ nụ̃, né kí j'oo ta-é kɨ̀ mbi-ji, né kí j'oo kɨ̀ kəm-ji, né kí j'tən joo majɨ-é ɓá j'ɔdɨ rɔ kɨ̀ ji-ji rəm lé, to né kí sɔbɨ dɔ ta kí njèkadɨ dow-je d'isɨ kəm; 2 †ə kiskəm lé, tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ adɨ j'oo kɨ̀ kəm-ji, j'pa ta-é j'adɨ dow-je; kiskəm kí sartagangɨ kí isɨ natɨ kɨ̀ Bɔbɨ-ji ɓá tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ ta kəm-ji-tɨ lé ɓá, j'ilə mbẹ̃-é j'adɨ-si. 3 Né kí j'oo ta-é kɨ̀ mbi-ji ə kəm-ji oo rəm lé, ɓá j'ilə mbẹ̃-é j'adɨ-si, kdɔ kadɨ sə̰i kàrè adi j'uwəi-né-nạ̃ lubɨ-lubɨ tɔ. Ə kuwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ lə-ji lé, to kuwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kɨ̀ Bɔbɨ-ji rəm, ɓá to kuwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kɨ̀ Ngon-é Jeju Kristɨ rəm tɔ. 4 Ta kinlé, j'ndangɨ j'adɨ-si kdɔ kadɨ rɔnəl lə-ji ɔr-né njutɨ.

Njiyə lo kí ndógɨ-tɨ

5 Ta kí j'oo ta Jeju Kristɨ-tɨ ɓá j'ɔw kɨ̀ kidə-si tin: Lubə to londógɨ, lo kí ndul goto rɔ-é-tɨ.

---

† **1:1** 1:1 Jạ̃ 1:1 † **1:2** 1:2 Jạ̃ 1:14

6 Kinə j'painè j'uwəi-ną̣ lubɨ-lubɨ siə ya ɓá j'njiyəi lo kɨ́ ndul-tɨ ɓəy
rəmə, j'ədi ta kɨ kədɨ ɓɨ j'rai né kɨ́ ɔw natɨ kɨ̀ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ al. 7 Ngà
kinə j'njiyəi lo kɨ́ ndógɨ-tɨ titɨ kɨ́ Lubə ya kɨ̀ dɔ-é isɨ-né lo kɨ́ ndógɨ-tɨ kin
bè rəmə, j'toi dow-je kɨ́ j'uwəi-ną̣ lubɨ-lubɨ rəm, ɓá məsɨ Ngon-é Jeju
bɔr majal-je lə-ji kɔgɨ lay rəm tɔ.
8 Kinə j'painè j'rai majal al rəmə, jə̨i ya j'ədi rɔ-ji ə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ goto
ta-ji-tɨ. 9 Ə kinə j'ɔri man dɔ majal-je-tɨ lə-ji rəsɨ tɔ rəmə, ę̨ to njéką̣
dɔ ndi-é-tɨ rəm, njèra né kɨ́ njururu rəm, adɨ à kin̨ə go majal-je lə-ji
lé kɔgɨ rəm, ɓá né-je kɨ́ njururu al kɨ́ j'rai kàrè à bɔr kɔgɨ lay rəm tɔ.
10 Ngà kinə j'painè j'rai majal al rəmə, j'ɓai-é njèkədta rəm, ɓá ta liə
kàrè goto mę̨ę̨-ji-tɨ rəm tɔ.

2

1 Ngan-m-je, m'ndàngɨ ta kin m'adɨ-si kdɔ kadɨ 'rai majal al. Ngà
kinə dow madɨ ra majal rəmə, njèpata gangɨ-né dɔ-ji rɔ Bɔbɨ-ji-tɨ isɨ
nɔ̨ɔ̨, to Jeju Kristɨ kɨ́ to dow kɨ́ njururu. 2 Jeju Kristɨ lé, ę̨ ya kɨ̀ dɔ-é ilə
rɔ-é kadkare-tɨ oy kdɔ majal-je lə-ji; ę̨ oy kdɔ majal-je lə-ji jə̨i ya par
al, ngà kdɔ majal-je lə dow-je lay kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè tɔ.

Təl rɔ go ta-tɨ lə Lubə kɨ̀ ndigną̣
Mat 7:21-23; Ją̣ 13:34,35; 14:21-24

3 Né kɨ́ j'gəi-né kɨ́ j'gəi Lubə lé, to təl kɨ́ j'təli rɔ-ji go ndukun-je-tɨ
liə. 4 Dow kɨ́ panè n'gə-é ya ɓá təl rɔ-é go ndukun-je-tɨ liə al lé, to
njèkədta ə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ goto ta-é-tɨ. 5 Ngà dow kɨ́ təl rɔ-é go ta-tɨ lə
Lubə lé, dowbé ndigɨ-é adɨ ɔr njutɨ. Né kɨ́ j'gəi-né kɨ́ j'toi dow-je kɨ́
j'nami kàdɨ-é-tɨ ən: 6 Dow kɨ́ pa rəsɨ panè n'nam kàdɨ-é-tɨ lé, dowbé à
kadɨ panjiyə-é taną̣ kɨ̀ panjiyə 'Baɓe ya bè tɔ.
7 †Sə̨i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, to ndukun kɨ́ sigɨ ɓá m'ndàngɨ
m'adɨ-si al, ngà to ndukun kɨ́ low kɨ́ ingəi lo kulə gin-é-tɨ* kin ya;
ndukun kɨ́ low kinlé, to ta kɨ́ ooi kete kin ya. 8 Rəm ɓá to ndukun
kɨ́ sigɨ kɨ́ m'ndàngɨ m'adɨ-si ya rəm; ta kinlé, to ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ, kdɔ tɔjɨ
rɔ-é rɔ Kristɨ-tɨ rəm, tɔjɨ rɔ-é rɔ-si-tɨ rəm; kdɔtalə londul goto ə londógɨ
kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ɓá isɨ ndógɨ ngá.
9 Dow kɨ́ ɔsɨ ngonkɔ̨-é kɨ̀ ta ya rəmə ɓa rɔ-é njèkisɨ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ lé,
to dow kɨ́ isɨ lo kɨ́ ndul-tɨ ya ɓəy. 10 Dow kɨ́ ndigɨ ngonkɔ̨-é lé, to dow
kɨ́ isɨ lo kɨ́ ndógɨ-tɨ ə né kɨ́ à ra-é kadɨ usɨ ya goto. 11 Ngà dow kɨ́ ɔsɨ
ngonkɔ̨-é kɨ̀ ta lé, to dow kɨ́ isɨ lo kɨ́ ndul-tɨ; dowbé njiyə lo kɨ́ ndul-tɨ ə
gə lo kɨ́ isɨ ɔw-tɨ al, kdɔtalə londul kəm-é-tɨ ndɨ̨-ndɨ̨.
12 M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-si sə̨i ngan-m-je,
kdɔtalə majal-je lə-si tokɨ kin̨ə go-é kɔgɨ kɨ̀ takul Jeju Kristɨ.
13 M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-si sə̨i bɔbɨ ngan-je,
kdɔtalə njèkisɨ lo kulə gin-é-tɨ lé, sə̨i 'gəi-é.
M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-si sə̨i ngan-je kɨ́ rɔ-si tò kəm,
kdɔtalə sə̨i 'təti rɔ Njèmę̨ę̨ndul.
M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-si sə̨i ngan-je,
kdɔtalə sə̨i 'gəi Bɔbɨ-si.
14 M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-si sə̨i bɔbɨ ngan-je,
kdɔtalə sə̨i 'gəi njèkisɨ lo kulə gin-é-tɨ nɨ̨.

---

† **2:7** 2:7 Ją̣ 13:34 * **2:7** 2:7 Ta kinlé sɔbɨ dɔ kulə gin kadmę̨ę̨ lə-dé.

M'ndàngɨ ta-je kin m'adɨ-si sạ̃i ngan-je kɨ́ rɔ-si tò kəm,
kdɔtalə sạ̃i lé tɔ́gɨ-si tò rəm, ta lə Lubə uwə lo kisɨ mẹ̃ẹ̃-si-tɨ rəm,
ɓá sạ̃i 'təti rɔ Njèmẹ̃ẹ̃ndul rəm tɔ.
15 Adi ɓo duniṇa ra-si al rəm, ɓá adi ɓo né-je kɨ́ duniṇa-tɨ ra-si al
rəm tɔ. Kinə ɓo ra duniṇa ra dow rəmə, dowbé ndigɨ Bɔbɨ-ji Lubə
al. 16 Kdɔtalə né-je lay kɨ́ duniṇa-tɨ kɨ́ to, kəmnda né kɨ́ ra dow-je, kɨ̀
né-je kɨ́ nəl kəm dow-je, kɨ̀ kində kàdì kdɔ nékingə-je kinlé, to né-je
kɨ́ ị̃ rɔ Bɔbɨ-ji Lubə-tɨ al, ngà ị̃ duniṇa-tɨ nè. 17 Ə duniṇa à goto rəm, ɓá
kəmnda né-je kɨ́ titɨ kàrè à goto rəm tɔ; ngà dow kɨ́ njèra né kɨ́ mẹ̃ẹ̃
Lubə ndigɨ lé isɨ kəm ya sartagangɨ.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njèkɔsɨ ta Kristɨ
Jạ 16:13-15

18 Ngan-je, to kaglo kɨ́ dɔbəy ndɔ-je-tɨ ngá; titɨ kɨ́ ooi-né 'panè njèkɔsɨ
ta Kristɨ à ree lé, ooi, ɓone bè kin njékɔsɨ ta Kristɨ 'ṇạ̃ ngá, ə gangɨ-é
kin ya j'gəi-né kɨ́ to kaglo kɨ́ dɔbəy ndɔ-tɨ lé ngá. 19 Njékɔsɨ ta Kristɨ
lé, 'tẹ̃ẹ̃ dan-ji-tɨ nè ya d'ɔw, ngà to ɓá 'to 'lə-ji al; kdɔtalə kinə 'to 'lə-ji
rəmə lé d'a kisɨ sə-ji; ngà kiṇə kɨ́ d'iṇə-ji d'ɔw kinlé ya tɔji ndaa-tɨ rəsɨ
kɨ́ dow-je lay kin ya 'to 'lə-ji dɔrɔ al. 20 Sạ̃i rəmə, njèkaa njay adɨ-si
Ndil-é† adɨ sạ̃i lay ya 'gəi ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 21 Gə ɓá sạ̃i 'gəi ta kɨ́ tɔgrɔ-
tɨ al ɓá m'ndangɨ-né ta-je kin m'adɨ-si kdɔ al; ngà m'ndàngɨ m'adɨ-si
kdɔtalə sạ̃i 'gəi ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá 'gəi kɨ́ takədɨ káre ya kàrè à kị̃ rɔ
ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ-tɨ al rəm tɔ.
22 Nạ̃ ɓá to njèkədta ta wa? Dow kɨ́ njènajɨ panè Jeju to Kristɨ‡ al lé,
ɓá to njèkədta ya al wa? Dowbé kinlé to njèkɔsɨ ta Kristɨ, kdɔ ẹ̃ najɨ
panè n'gə Bɔbɨ-ji al rəm, n'gə Ngon-é al rəm. 23 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ najɨ
panè n'gə Ngon lə Lubə al rəmə, dowbé gə Bɔbɨ-é al ya tɔ; dow kɨ́ pa
ta rəsɨ panè: Jeju to Ngon lə Lubə rəmə, dowbé gə Bɔbɨ-é tɔ.
24 Sạ̃i rəmə, ta kɨ́ ooi lo kulə gin-é-tɨ nụ̃ lé, adi ta-é ra ɓe mẹ̃ẹ̃-si-
tɨ. Kinə ta kɨ́ ooi lo kulə gin-é-tɨ nụ̃§ kin ra ɓe mẹ̃ẹ̃-si-tɨ rəmə, sạ̃i
kàrè a nami kàdì Ngon lə Lubə-tɨ rəm, a nami kàdì Bɔbɨ-é-tɨ rəm.
25 Ə kunmindɨ kɨ́ Lubə un adɨ-ji lé, to kunmindɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ kiskəm kɨ́
sartagangɨ.
26 Ta lə dow-je kɨ́ 'ndigɨ kədɨ-si kur-si wale lé ɓá m'ndàngɨ m'adɨ-
si tin. 27 Sạ̃i rəmə, Ndil* Lubə kɨ́ Kristɨ adɨ-si lé, tò mẹ̃ẹ̃-si-tɨ adɨ ɔwi
ndoo kadɨ dow ndó-si né al†; ngà titɨ kɨ́ Ndil kɨ́ ẹ̃ adɨ-si ndó-si-né né-je
lay, ə ẹ̃ to njèta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ ɓɨ to njèkədta al lé, ạ̃i mẹ̃ẹ̃ ta-tɨ liə titɨ kɨ́ ẹ̃
ndó-si-né‡.

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ngan lə Lubə
Rɔm 8:14-19

28 Ngan-m-je kɨ́ ndẹ̃, beɓa, 'nami kàdì Kristɨ-tɨ kdɔ kadɨ ndɔ kɨ́ à tẹ̃ẹ̃
tɔjɨ-né rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ lé, mẹ̃ẹ̃-ji nda kạ̃y rəm, ɓá kadɨ ndɔ ree-é-tɨ
kàrè rɔ-ji sɔl-ji takəm-é-tɨ al rəm tɔ. 29 Kinə 'gəi kɨ́ Kristɨ to dow kɨ́
njururu rəmə, kadɨ 'gəi kɨ́ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ to njèra né kɨ́ njururu lé, to
dow kɨ́ Kristɨ ojɨ-é.

---

† **2:20** 2:20 *Ubɨ*kin tɔjɨ Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ Jeju adɨ dow-je kɨ́ d'adɨ-é mẹ̃ẹ̃-dé. ‡ **2:22** 2:22 Kristɨ lé kɔr mẹ̃ẹ̃-é to dow kɨ́ Lubə mbəti-é. § **2:24** 2:24 Ta kinlé sɔbɨ dɔ kulə gin kadmẹ̃ẹ̃ lə-dé. * **2:27** 2:27 Ndil kinlé, to ta kɨ́ káre-rè kɨ̀ ta lə ubɨ kɨ́ ta-é tò lo ndó-é-tɨ kɨ́ mẹ̃ẹ̃ 1Jạ 2:20 † **2:27** 2:27 Ta kinlé to ta lə mbatɨ néndó-je lay al, ngà to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm. ‡ **2:27** 2:27 Jạ 16:13-15

3

1 †Ooi ndigɨ kɨ́ Bɔbɨ-ji Lubə ndigɨ-ji mbing ya adɨ 'ɓa-ji ngan lə Lubə
kin! Ə j'toi ngan lə Lubə lé ya rəm tɔ. Dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè lé, 'gə-ji
al, kdɔ gə kɨ́ dẹ̃ 'gə Lubə al tɔ.
2 Sə̃i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, ɓone bè kinlé j'toi ngan lə Lubə ə
né kɨ́ j'a toi lé, tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ al ɓəy; ngà j'gəi kɨ́
ndɔ-é kɨ́ Kristɨ à tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ takəm dow-je-tɨ lé, j'a titi-nạ̃ siə
bè, kdɔ j'a kooi dajɨ rɔ-é kɨ̀ kəm-ji. 3 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ɔw kɨ̀ nékində mẹ̃ẹ̃
dɔ-tɨ kɨ́ bè kin rəmə, dowbé adɨ panjiyə-é aa njay titɨ kɨ́ 'Ɓaɓe aa-né
njay kin bè tɔ.
4 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ra majal lé, al dɔ ndukun tɔ; kdɔtalə majal kɨ́ ra lé
to kal dɔ ndukun. 5 †Sə̃i 'gəi kɨ́ 'Ɓaɓe ree kdɔ bɔr majal-je lə dow-je
kɔgɨ ə ẹ̃ ra majal nja káre al. 6 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ nam kàdɨ-é-tɨ lé, à kisɨ
ká ra majal-tɨ al; ə dow kɨ́ rá-rá kɨ́ isɨ ká ra majal-tɨ rəmə, to dow kɨ́
oo-é al rəm, ɓá gə-é al rəm.
7 Ngan-je, adi dow ədɨ-si al. Dow kɨ́ njèra né kɨ́ njururu lé, to dow
kɨ́ njururu titɨ kɨ́ 'Ɓaɓe to-né dow kɨ́ njururu kin bè. 8 Dow kɨ́ isɨ ká ra
majal-tɨ lé, to dow lə Sú, kdɔtalə Sú ra majal lo kulə gin-é-tɨ nụ̃. Ngon
lə Lubə ree kdɔ tujɨ kullə-je lə Sú kɔgɨ. 9 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ Lubə ojɨ-é lé,
à kisɨ ká ra majal-tɨ al ngá, kdɔtalə ko né lə Lubə tò mẹ̃ẹ̃-é-tɨ adɨ ẹ̃ à
kisɨ ká ra majal-tɨ al, kdɔtalə Lubə ojɨ-é ngá. 10 Né kɨ́ tɔjɨ kɨ́ ngan lə
Lubə 'to gay kɨ̀ ngan lə Sú ə́n: Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ isɨ ká ra né-tɨ kɨ́ njururu
al lé, to dow lə Lubə al rəm, ɓá dow kɨ́ ndigɨ ngonkɔ̃-é al kàrè to dow
lə Lubə al rəm tɔ.

Ta kɨ́ dɔ ndigɨ-nạ̃-tɨ

11 †Ta kɨ́ ooi lo kulə gin-é-tɨ nụ̃* lé ə́n: J'ndigi-nạ̃. 12 Adi j'ndaji kullə
ra Kayin kɨ́ to dow lə Njèmẹ̃ẹ̃ndul kin al; ndɔkɨ Kayin lé tɔl ngonkɔ̃-é.
Ə kdɔ ri ɓá tɔl-é-né wa? Tɔl-é kdɔtalə kullə ra-é majal ə 'lə ngonkɔ̃-é
lé ɓá tò njururu†.
13 Ngankɔ̃-m-je kɨ́ njékadmẹ̃ẹ̃, kinə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè d'ɔsɨ-si
kɨ̀ ta rəmə, adi ra-si ɓəl al. 14 †Jə̃i lé, ndigɨ kɨ́ j'ndigi ngankɔ̃-ji-je kɨ́
njékadmẹ̃ẹ̃-je kinlé ɓá tɔjɨ adɨ j'gəi kɨ́ j'indəi dan koy j'gangi j'tẹ̃ẹ̃i
kiskəm-tɨ. Dow kɨ́ ndigɨ dow-je al lé, to dow kɨ́ oy. 15 Dow kɨ́ rá-rá
kɨ́ ɔsɨ ta ngonkɔ̃-é lé, to njètɔl dow-je ə sə̃i 'gəi kɨ́ dow kɨ́ njètɔl dow-je
lé, kiskəm kɨ́ sartagangɨ goto rɔ-é-tɨ. 16 Ndigɨ dow-je lé, né kɨ́ j'gəi-
né ə́n: Kristɨ adɨ rɔ-é koy kdɔ ta lə-ji. Jə̃i kàrè tò kadɨ j'adi rɔ-ji koy
kdɔ ngankɔ̃-ji-je tɔ. 17 Kinə dow ɔw kɨ̀ nékingə kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè, ə oo
ngonkɔ̃-é kɨ́ ndoo né ra-é ya rəmə oo kəmtondoo liə al lé, dowbé à
panè Lubə ində ndigɨ dow-je mẹ̃ẹ̃-n'ẹ̃-tɨ tɔ ɓan wa? 18 Ngan-m-je, adi
j'ndigi-nạ̃ kɨ̀ ta kɨ́ ta-ji-tɨ əse kɨ̀ ndaá ta-ji par al, ngà j'rai kɨ̀ nạ̃ kɨ̀ né kɨ́
ji-ji-tɨ kɨ̀ kəm rəbɨ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.

Ta kɨ́ dɔ mẹ̃ẹ̃ kɨ́ nda kạ̃y nɔ̃ Lubə-tɨ

19 Beɓa j'a gəi-né kɨ́ j'toi dow-je kɨ́ njékun go ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá
mẹ̃ẹ̃-ji à kusɨ-né nangɨ pɔ̃ nɔ̃-é-tɨ rəm tɔ. 20 Ə lé mẹ̃ẹ̃-ji uwə-ji kɨ̀ ta kɨ̀

---

† **3:1** 3:1 Jạ 1:12 † **3:5** 3:5 Jạ 1:29 † **3:11** 3:11 Jạ 13:34 * **3:11** 3:11 Ta kinlé sɔbɨ dɔ kulə gin kadmẹ̃ẹ̃ lə-dé. † **3:12** 3:12 Kgn 4:1-8 † **3:14** 3:14 Jạ 5:24

kəm rəbɨ kɨ̀ ban-ban ya kàrè, Lubə to 'boy itə mɛ̱ɛ̱-ji rəm, ɛ̱ gə né-je lay rəm.
21 Sə̱i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ lé, kinə mɛ̱ɛ̱-ji uwə-ji kɨ̀ ta al rəmə,
mɛ̱ɛ̱-ji nda kə̱y nɔ̰ Lubə-tɨ. 22 Ri-ri ya ɓá j'dəji-é kàrè, à kadɨ-ji, kdɔ
j'təli rɔ-ji go ndukun-je-tɨ liə rəm, j'rai né kɨ́ nəl-é rəm.
23 †Ooi, ndukun liə ə́n: Kadɨ j'adi mɛ̱ɛ̱-ji Ngon-é Jeju Kristɨ rəm, kadɨ
j'ndigi-na̱ titɨ kɨ́ un-né ndu adɨ-ji lé rəm tɔ. 24 Dow kɨ́ təl rɔ-é go ndukun-
je-tɨ lə Lubə lé, to dow kɨ́ nam kàdì Lubə-tɨ rəm, Lubə isɨ mɛ̱ɛ̱-é-tɨ rəm.
Ə kɨ̀ takul Ndil kɨ́ aa njay kɨ́ Lubə adɨ-é isɨ mɛ̱ɛ̱-ji-tɨ ɓá j'gəi-né kɨ́ Lubə
isɨ mɛ̱ɛ̱-ji-tɨ tɔ.

4

Ta kɨ́ sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kɨ̀ ngɔm

1 Sə̱i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, dow-je lay kɨ́ 'pa ta 'ɓa-né ri Ndil kɨ́
aa njay lé adi-dé mɛ̱ɛ̱-si dɔrɔ al; ngà 'na̱i-dé ooi, kdɔ kadɨ 'gəi dɛ̱ kɨ́ 'to
'lə Lubə. Kdɔtalə njékədta-je kɨ́ njéɓa rɔ-dé njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ
'n̰a̱ dɔnangɨ-tɨ nè. 2 Né kɨ́ a gəi-né Ndil kɨ́ to Ndil lə Lubə ə́n: Dow kɨ́
pa ta rəsɨ panè: Jeju Kristɨ lé ree təl rɔ-é dow-tɨ rəmə, to dow lə Lubə;
3 ə dow kɨ́ pa ta lə Jeju ndaa-tɨ rəsɨ al lé, to dow lə Lubə al; dowbé
kinlé to dow lə njèkɔsɨ ta Kristɨ kɨ́ ooi ta ree-é lé; ə ɓone bè ya kàrè ɛ̱
a̱ dɔnangɨ-tɨ nè ngá rəm.
4 Sə̱i ngan-m-je, sə̱i lé, 'toi dow-je lə Lubə ə njékədta-je kɨ́ njéɓa rɔ-dé
njépata-je kɨ́ ta Lubə-tɨ lé, sə̱i 'təti-dé rɔ, kdɔtalə njèkisɨ mɛ̱ɛ̱-si-tɨ to kɨ́
boy n̰a̱ itə njèkisɨ mɛ̱ɛ̱ dow-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè. 5 Dɛ̱ lé, 'to dow-je kɨ́
dɔnangɨ-tɨ nè; gin-é kin ɓá tapa-dé to-né tapa dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè,
ə dow-je kɨ́ dɔnangɨ-tɨ d'oo ta lə-dé. 6 Ngà jə̱i j'toi dow-je lə Lubə; dow
kɨ́ gə Lubə ə oo ta lə-ji; dow kɨ́ to dow lə Lubə al rəmə oo ta lə-ji al tɔ;
Gangɨ-é kin ɓá j'gəi kɔri-né rəbɨ nin Ndil kɨ́ njèta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ̀ ndil kɨ́
ngɔm.

Lubə to njèndigɨ dow-je

7 Sə̱i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, adi j'ndigi-na̱;
kdɔtalə ndigna̱ lé to né kɨ́ i̱ rɔ Lubə-tɨ,
ə dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ndigɨ dow-je lé, to dow kɨ́ Lubə ojɨ-é rəm, ɓá gə Lubə
rəm.
8 Lubə lé, to njèndigɨ dow-je,
adɨ dow kɨ́ ndigɨ dow-je al lé, gə Lubə al.
9 Ooi, kəm rəbɨ kɨ́ Lubə tɔjɨ-né ndaa-tɨ rəsɨ kɨ́ n'ndigɨ-ji ə́n:
Lubə ulə Ngon kàl liə dɔnangɨ-tɨ nè kdɔ kadɨ j'isi kəm kɨ̀ takul-é.
10 Ə ndigɨ kɨ́ Lubə ndigɨ-ji kinlé né kɨ́ tɔjɨ ə́n:
To jə̱i ɓá j'ndigi-é kete al,
ngà to Lubə ya ndigɨ-ji ɓá ulə Ngon-é kɨ kadkare
adɨ ree oy kdɔ majal-je lə-ji.
11 Sə̱i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, kinə Lubə ndigɨ-ji bore bè lé, jə̱i kàrè
j'a ndigi-na̱ tɔ. 12 †Dow kɨ́ oo Lubə ya goto; kinə j'ndigi-na̱ rəmə, Lubə
isɨ mɛ̱ɛ̱-ji-tɨ ə ndigɨ kɨ́ ɛ̱ ndigɨ-ji lé tɔjɨ rɔ-é ndaa-tɨ rəsɨ. 13 Ə né kɨ́ j'gəi-
né kɨ́ j'nami kàdì Lubə-tɨ rəm, Lubə isɨ-né mɛ̱ɛ̱-ji-tɨ rəm lé, to ta lə
Ndil-é kɨ́ adɨ-é isɨ mɛ̱ɛ̱-ji-tɨ. 14 Bɔbɨ-ji Lubə ulə Ngon-é kadɨ to Njèkajɨ

† **3:23** 3:23 Ja̱ 13:34; 15:12,17 † **4:12** 4:12 Ja̱ 1:18

dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè, adɨ j'oo-é kɨ̀ kəm-ji rəm, ɓá j'pa ta kí dɔ-é-tɨ j'adɨ dow-je rəm tɔ.
15 Dow kí pa ta rəsɨ panè: Jeju to Ngon lə Lubə lé, Lubə isɨ mɛ̱ɛ̱ dowbé-tɨ rəm, ɓá ɛ̱ nam kàdì Lubə-tɨ rəm tɔ. 16 Ja̱i lé, j'gəi ndigɨ kí Lubə ndigɨ-ji, ə j'gəi kí ɛ̱ ndigɨ-ji ya tɔgrɔ-tɨ.
Lubə to njèndigɨ dow-je; dow kí ndigɨ dow-je tò mɛ̱ɛ̱-é-tɨ lé, to dow kí nam kàdì Lubə-tɨ ə Lubə isɨ mɛ̱ɛ̱-é-tɨ tɔ.
17 Ooi, né kí mɛ̱ɛ̱-ji à nda-né ka̱y ndɔ gangta-tɨ lé, to ndigna̱ kí dan-ji-tɨ kí ɔr njutɨ; kdɔtalə gangɨ-é kí ndɔkɨ Kristɨ isɨ-né dɔnangɨ-tɨ nè lé ya jɛ̱ j'isi-né tɔ. 18 Ndigna̱ lé, ɓəl goto-tɨ; kdɔ ndigna̱ kí ɔr njutɨ ɔr ɓəl mɛ̱ɛ̱ dow-tɨ kɔgɨ. Kdɔtalə ɓəl tɔjɨ kində kɔjɨ kí à ree, ə dow kí ɓəl lé, ndigɨ dow-je kí tò mɛ̱ɛ̱-é-tɨ ɔr njutɨ al. 19 Ja̱i rəmə, ja̱i j'ndigi dow-je, kdɔtalə Lubə ya ndigɨ-ji dɔsa̱y. 20 Kinə dow panè n'ndigɨ Lubə ya rəmə ɔsɨ ta ngonkɔ̱-é lé, to njèkədta. Kdɔtalə ngonkɔ̱-é kí ɛ̱ oo-é ɓəy ə́ ndigɨ-é al lé, à ndigɨ Lubə kí ɛ̱ oo-é al kin ban wa? 21 Ə Kristɨ ya adɨ-ji ndukun panè: Dow kí ndigɨ Lubə rəmə, à ndigɨ ngonkɔ̱-é tɔ.

5

Ta kí sɔbɨ dɔ kadmɛ̱ɛ̱, kɨ̀ kullə ra kadmɛ̱ɛ̱

1 Dow kí rá-rá kí adɨ mɛ̱ɛ̱-é kí Jeju to Kristɨ* lé, to dow kí Lubə ojɨ-é, ə dow kí ndigɨ bɔbɨ ngon rəmə, ndigɨ ngon-é tɔ. 2 Né kí j'a gəi-né kí j'ndigi ngan lə Lubə lé, to ndigɨ kí j'ndigi Lubə rəm, təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-tɨ liə rəm. 3 †Kdɔtalə ndigɨ Lubə lé, to təl rɔ go ndukun-je-tɨ liə. Ə ndukun-je liə lé, ɔy al, 4 kdɔtalə dow-je lay kí Lubə ojɨ-dé lé, 'tətɨ rɔ duniṇa ə né kí njètətrɔ duniṇa lé to kadmɛ̱ɛ̱ lə-ji. 5 Dow kí njètətɨ rɔ duniṇa lé to na̱ wa? To dow kí adɨ mɛ̱ɛ̱-é kí Jeju to Ngon lə Lubə ya al wa? 6 To Jeju Kristɨ kí ree kɨ̀ man rəm, kɨ̀ məsɨ rəm; ɛ̱ ree kɨ̀ man par al, ngà ree kɨ̀ man† rəm, kɨ̀ məsɨ rəm; ə Ndil kí aa njay ya pa ta kí dɔ-tɨ, kdɔtalə Ndil kí aa njay ya kɨ̀ dɔ-é to ta kí tɔgrɔ-tɨ. 7 Beɓa né-je mutə [dɔra̱-tɨ 'pa ta dɔ-tɨ adɨ to: Lubə kí Bɔbɨ rəm, Ta rəm, ɓá Ndil kí aa njay rəm. Ə né-je kí mutə kinlé 'to né kí káre-rè. 8 Né-je mutə dɔnangɨ-tɨ nè 'pa ta dɔ-tɨ tɔ] adɨ to: Ndil kí aa njay rəm, man rəm, ɓá məsɨ rəm]‡, ə dɛ̱ mutə lay ta-dé asɨ-na̱. 9 Kinə j'ooi ta lə dow-je j'adi to ta kí tɔgrɔ-tɨ rəmə, ta lə Lubə to kí boy na̱ itə ta lə dow-je. Kdɔtalə to Lubə ya ə́ pa ta kí sɔbɨ dɔ Ngon-é adɨ dow-je. 10 Dow kí adɨ mɛ̱ɛ̱-é Ngon lə Lubə lé, ta lə Lubə kinlé tò mɛ̱ɛ̱-é-tɨ; ə dow kí adɨ mɛ̱ɛ̱-é Lubə al lé, ɛ̱ ɓa Lubə njèkədta, kdɔtalə ta kí Lubə pa dɔ Ngon-é-tɨ lé, dowbé oo kɨ ta kí tɔgrɔ-tɨ al. 11 †Ooi, ta kí 'pa sɔbɨ dɔ Ngon lé ɓan: Lubə adɨ-ji kiskəm kí sartagangɨ ə kiskəm kinlé i̱ rɔ Ngon-é-tɨ. 12 Dow kí adɨ mɛ̱ɛ̱-é Ngon lə Lubə rəmə isɨ kəm; ngà dow kí adɨ mɛ̱ɛ̱-é Ngon lə Lubə al lé, isɨ kəm al. 13 M'ndàngɨ ta-je kinlé m'adɨ-si, kdɔ kadɨ 'gəi kí, sa̱i kí adi mɛ̱ɛ̱-si Ngon lə Lubə lé, isi kəm sartagangɨ.
14 Ooi, né kí mɛ̱ɛ̱-ji nda-né ka̱y rɔ Lubə-tɨ ə́n: Kinə j'dəji-é né kí ɔw natɨ kɨ̀ mɛ̱ɛ̱ndigɨ liə lé, ɛ̱ oo ndi-ji. 15 Ə kinə j'gəi kí ɛ̱ oo ndi-ji rəmə,

* **5:1** 5:1 Kristɨ lé kɔr mɛ̱ɛ̱-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **5:3** 5:3 Ja̱ 14:15 † **5:6** 5:6 Ta lə man kinlé tɔjɨ batɛ̱m kí Jeju ra ə ta lə məsɨ tɔjɨ koy-é tɔ. ‡ **5:8** 5:8 Ta-je kí tò mbuna̱ né-tɨ kinlé [...] goto mɛ̱ɛ̱ mbete-je-tɨ kí dɔsa̱y kí dan-tɨ-je kí 'ndàngɨ kɨ̀ ji-dé kɨ̀ ta grɛkɨ. † **5:11** 5:11 Ja̱ 3:36

lé to ri-ri ya ɓá j'dəji-é kàrè, j'gəi kɨ́ j'ingəi né-é ngá.† 16 Kinə dow oo
kɨ́ ngonkɔ̰-é ra majal kɨ́ à tɛ̰ɛ̰ koy al rəmə, kadɨ dowbé pa ta kɨ̀ Lubə
kdɔ ngonkɔ̰-é lé, ə Lubə à kajɨ-é; to ta kɨ́ sɔbɨ dɔ dow-je kɨ́ 'ra majal kɨ́
à tɛ̰ɛ̰ koy al̰. Majal kɨ́ à tɛ̰ɛ̰ koy tò nɔ̰ɔ̰; ə to majal-é kin ɓá m'panè 'pai
ta kɨ̀ Lubə kdɔ al. 17 Néra kɨ́ njururu al lay ya to majal, ngà majal-je
madɨ ɓá tɛ̰ɛ̰ koy al. 18 Jə̰i j'gəi kɨ́ dow kɨ́ rá-rá kɨ́ Lubə ojɨ-é lé à kisɨ
ká ra majal̰-tɨ al; kdɔ Ngon lə Lubə isɨ ngəm-é adɨ Njèmɛ̰ɛ̰ndul à kɔdɨ
rɔ-é al. 19 Jə̰i j'gəi kɨ́ j'toi dow-je lə Lubə rəm, ɓá j'gəi kɨ́ dɔnangɨ lay tò
gin tɔ́gɨ-tɨ lə njèmɛ̰ɛ̰ndul rəm tɔ. 20 Jə̰i j'gəi ɓəy kɨ́ Ngon lə Lubə ree ə
adɨ-ji négə kdɔ kadɨ j'gəi-né Lubə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ; ə jə̰i j'toi dow-je lə Lubə
kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kdɔ nam kɨ́ j'nami kàdɨ̀ Ngon-é Jeju Kristɨ-tɨ. Ngon lə Lubə
kinlé to Lubə kɨ́ tɔgrɔ-tɨ rəm, ɓá to kiskəm kɨ́ sartagangɨ rəm tɔ.
21 Sə̰i ngan-m-je, ooi go rɔ-si majɨ dɔ magɨ-je-tɨ.

† **5:15** 5:15 Jkr 1:5-7

Mbete kí njèkungɨ joo kí Jạ̃ ndàngɨ

Ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí njèkungɨ-tɨ joo kí Jạ̃ ndàngɨ

Njèkɔwkulə Jạ̃ ndàngɨ mbete kí gɔjɨ kin adɨ «Dené kí Lubə mbətɨ-é rəm, adɨ ngan-é rəm» kdɔ kulə-né dingəm mẹ̃ẹ̃-dé-tɨ kadɨ panjiyə-dé ɔw natɨ kì ta kí tɔgrɔ-tɨ rəm, kadɨ ɔw natɨ kì ndigɨ dow-je rəm, ɓá ẹ̃ ndàngɨ mbete kin kdɔ ndəjɨ-dé-né kete sɔbɨ-né dɔ njéndó dow-je né kí ngɔm. Dow-je kí Jạ̃ ndàngɨ mbete adɨ-dé kinlé, jẹ̃ j'gə al ə́ sé to Dené dẹ̃ kì ngan-é ya əse to njékəwnạ̃-je kí lo madɨ-tɨ wa. Ta kí rá-tɨ kàrè to njékadmẹ̃ẹ̃-je kí Jạ̃ ndigɨ-dé ṇ̃ạ̃ ɓá ẹ̃ ndàngɨ mbete kin adɨ-dé. Lo kulə gin mbete-tɨ lé, njèndàngɨ-é tɔjɨ rɔ-é kɨ «ˈngatɔ́gɨ.» Dow kí káre kin ya ndàngɨ Poyta kí Majɨ kí ri Jạ̃ tò dɔ-tɨ kin rəm, ẹ̃ ya ndàngɨ mbete kí dɔsạ̃y, kì mbete kí njèkungɨ-tɨ joo, kì mbete kí njèkungɨ-tɨ mutə kin rəm, ɓá ndàngɨ mbete Né-je kí 'tẹ̃ẹ̃ dɔ-é rəm tɔ. ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-tɨ kí dɔsạ̃y kí Jạ̃ ndàngɨ). Mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kí nè kinlé, Jạ̃ pa ta-je titɨ-nạ̃ kì ta-je kí mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ liə kí dɔsạ̃y kinlé tɔ. Ẹ̃ pa ta kí sɔbɨ dɔ ta kí tɔgrɔ-tɨ, kì ndigɨ dow-je ya dɔsạ̃y, ɓá go-tɨ ẹ̃ pa ta kí sɔbɨ dɔ njékɔsɨ ta Kristɨ, kì kəm rəbɨ kí dow a mbatɨ-né néndó lə-dé kí ngɔm rəm. Ẹ̃ulə dingəm mẹ̃ẹ̃ dow-je-tɨ liə kí ẹ̃ adɨ-dé mbete kinlé kadɨ d'uwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kì Lubə rəm, kadɨ d'uwə-nạ̃ lubɨ-lubɨ kì Jeju Kristɨ rəm tɔ.

Tɔjɨ rɔ kì lapiya kí ra

1 Mạ̃ 'ngatɔ́gɨ, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ Kiriya* dené kí Lubə mbətɨ-é rəm, m'adɨ ngan-é-je kí m'ndigɨ-dé ndigɨ kí tɔgrɔ-tɨ rəm. To mạ̃ kì kár-m ɓá m'ndigɨ-dé al, ngà dẹ̃ lay kí 'gə ta kí tɔgrɔ-tɨ lé 'ndigɨ-dé tɔ. 2 Jẹ̃ j'ndigɨ-si kdɔ ta kí tɔgrɔ-tɨ uwə lo kisɨ mẹ̃ẹ̃-ji-tɨ ə à to mẹ̃ẹ̃-ji-tɨ sartagangɨ. 3 Kadɨ ramajɨ, kì koo kəmtondoo, kì lapiya lə Bɔbɨ-ji Lubə, kì 'lə Jeju Kristɨ kí Ngon lə Bɔbɨ-ji Lubə nạ̃y sə-ji mẹ̃ẹ̃ ta-tɨ kí tɔgrɔ-tɨ, kì mẹ̃ẹ̃ ndigɨ dow-je-tɨ.

Ta kí dɔ ndigɨ dow-je-tɨ
1Jạ̃ 5:1-3

4 M'ra rɔnəl ṇ̃ạ̃ kdɔ m'ingə ngan-i-je kí dan-tɨ-je kí 'njiyə mẹ̃ẹ̃ ta-tɨ kí tɔgrɔ-tɨ kì gangɨ-é kí ndukun kí Bɔbɨ-ji adɨ-ji pa-né lé ya. 5 †Kiriya, mbete kí m'ndàngɨ m'adɨ-i ngɔsnè kinlé, to ndukun kí sigɨ al, ngà to ndukun kí j'ingəi lo kulə gin-é-tɨ nụ̃ ya. M'dəjɨ-i kadɨ jạ̃i lé j'ndigi-nạ̃. 6 Ə ndignạ̃ lé to təl rɔ go ndukun-je-tɨ liə. Ẹ̃ kin ɓá to ndukun kí sạ̃i à njiyəi mẹ̃ẹ̃-é-tɨ titɨ kí ooi-né ta-é lo kulə gin-é-tɨ nụ̃.

Ta kí sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm
1Jạ̃ 4:1-6; 2:18-23

---

* **1:1** 1:1 Ta lə dené kí 'ɓa-é Kiriya kì ngan-é kinlé à to ta kí sɔbɨ njékəwnạ̃-je kí lo madɨ-tɨ je bè. † **1:5** 1:5 Jạ̃ 13:34; 15:12,17

7 Njékədta-je n̰a̰ ya 'sane-na̰ kɨ̀ dɔnangɨ lay. Dẹ̰ 'najɨ təl kɨ́ Jeju Kristɨ
təl rɔ-é dow-tɨ. Ooi, dow kɨ́ pa ta kɨ́ bè kinlé to njèkədɨ dow-je rəm,
njèkɔsɨ ta Kristɨ rəm. 8 Sa̰i ya ooi go rɔ-si majɨ, kdɔ kadɨ kullə kɨ́ j'rai
lé tò kɔgɨ al, ngà kadɨ j'ingəi nékugə dɔji-tɨ mburukɨ-mburukɨ ɓane.
9 Dow kɨ́ rá-rá kɨ́ ɔw mbing ur rangɨ ɓɨ a̰ njángɨ dɔ néndó-tɨ kɨ́ sɔbɨ
dɔ Kristɨ kin al rəmə, to dow kɨ́ nam kàdɨ̀ Lubə-tɨ al. Ngà dow kɨ́ a̰
njángɨ dɔ néndó-tɨ kin rəmə, to dow kɨ́ nam kàdɨ̀ Bɔbɨ-ji Lubə-tɨ rəm,
nam kàdɨ̀ Ngon-é-tɨ rəm. 10 Kinə dow ree rɔ-si-tɨ kɨ̀ néndó ɓá to néndó
kin al rəmə, uwəi-é kɨ rɔ-si-tɨ mẹ̰ẹ̰ kəy-tɨ lə-si al rəm, ɓá 'rai-é lapiya
al rəm! 11 Kdɔ dow kɨ́ ra lapiya dowbé rəmə, ẹ̰ ində rɔ-é natɨ siə mẹ̰ẹ̰
kullə ra-é-je-tɨ kɨ́ majal lé tɔ.
12 Né-je n̰a̰ tò kadɨ m'ndàngɨ ta-é mbete-tɨ m'adɨ-si ya ngà, m'ndigɨ
ndàngɨ mẹ̰ẹ̰ mbete-tɨ al. Kdɔ m'ində mẹ̰ẹ̰-m dɔ-tɨ kɨ́ m'a kɔw koo-si ə
m'a pa sə-si kɨ̀ ta-m ja̰-ja̰ kdɔ kadɨ rɔnəl lə-ji ɔr njutɨ.
13 Ngan lə ngonkɔ̰-i kɨ́ dené kɨ́ Lubə mbətɨ-é kinlé 'rai lapiya.†

† **1:13** 1:13 Ta lə dené kɨ̀ ngan-é kɨ́ tò nè kinlé à to ta kɨ sɔbɨ njékəwna̰-je kɨ́ lo madɨ-tɨ kɨ́
njèndàngɨ mbete kinlé isɨ dan-dé-tɨ je bè.

Mbete kɨ́ njèkungɨ mutə kɨ́ Jạ̃ ndàngɨ

Ta-je kɨ́ dɔ Mbete-tɨ kɨ́ njèkungɨ mutə kɨ́ Jạ̃ ndàngɨ

Njèkɔwkulə Jạ̃ ndàngɨ mbete kin kdɔ kulə-né dingəm mẹ̃ẹ̃ dingəm-tɨ kɨ́ ri-é lə Gayusɨ. Mbete kinlé, ẹ̃ ya to mbete kɨ́ gɔjɨ itə mbete-je lay kɨ́ mẹ̃ẹ̃ Mbete-tɨ lə Lubə. Mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kɨ́ nè Kinlé Jạ̃ pa ta kɨ́ sɔbɨ dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ̀ ndignạ̃ titɨ kɨ́ ẹ̃ pa-né mẹ̃ẹ̃ mbete-je-tɨ kɨ́ joo lé tɔ. Mẹ̃ẹ̃ mbete-tɨ kɨ́ nè kinlé Jạ̃ pa ta ɔsɨ-né kagɨ dɔ njéndó dow-je né-je-tɨ kɨ́ ngɔm al, ngà ẹ̃ pa ta ɔsɨ-né kagɨ dɔ dow-tɨ kɨ́ panjiyə majɨ al. Lo tum gin ndàngɨ mbete-tɨ lé, njèndàngɨ-é tɔjɨ rɔ-é kɨ «'ngatɔ́gɨ.» Dow kɨ́ káre kin ya ndàngɨ mbete Poyta kɨ́ Majɨ kɨ́ ri Jạ̃ tò dɔ-tɨ ɓá ẹ̃ ndàngɨ mbete lə Jạ̃ kɨ́ 1, 2, 3 rəm, ndàngɨ mbete Né-je kɨ́ 'tẹ̃ẹ̃ dɔ-é ('Ndó ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ dɔsạ̃y kɨ́ Jạ̃ ndàngɨ). Jạ̃ tum gin tɔjɨ rɔnəl liə kdɔ Gayusɨ kɨ́ isɨ mẹ̃ẹ̃ néra-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. Ḛ̃ pa ta dɔ ndigɨ-tɨ kɨ́ tò mẹ̃ẹ̃ Gayusɨ-tɨ kɨ́ ẹ̃ tɔjɨ lokɨ uwə-né mba-je kɨ́ njékɔw kilə mbẹ̃ Poyta kɨ́ Majɨ lə Kristɨ kɨ rɔ-é-tɨ. Ngà Diotrɛpɨ, dingəm káre kɨ́ dan njékəwnạ̃-je-tɨ kɨ́ Gayusɨ isɨ ɔr nɔ̃-dé rəmə, ẹ̃ ra bin al. Ḛ̃ mbatɨ kuwə ngannjékullə-je lə Kristɨ rɔ-é-tɨ rəm, ɓá ɔgɨ dow-je kɨ́ rangɨ kadɨ d'uwə-dé kɨ rɔ-dé-tɨ rəm, ẹ̃ ɔsɨ ta Jạ̃ rəm tɔ. Go ta-tɨ kɨ́ Jạ̃ pa dɔ kullə ra Diotrɛpɨ-tɨ kɨ́ majɨ al lé, ẹ̃ pa ta dɔ kullə ra Démétriyusɨ-tɨ kɨ́ majɨ tɔ. Ta kɨ́ Jạ̃ idə Gayusɨ lé, ẹ̃ idə-é kadɨ ndajɨ panjiyə kɨ́ majal kin al, ngà kadɨ ndajɨ panjiyə kɨ́ majɨ ('Ndó 11).

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

1 †Mạ̃ 'ngatɔ́gɨ m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-i i Gayusɨ kɨ́ m'ində-i dan kəm-m-tɨ mẹ̃ẹ̃ ta-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ. 2 Ngonkɔ̃-m kɨ́ m'ində-i dan kəm-m-tɨ, m'ndigɨ kadɨ ɔw kɨ kete-kete mẹ̃ẹ̃ né-je-tɨ lay ə kadɨ rɔ-i tò kɨ̀ lapiya titɨ kɨ́ ndil-i tò-né kɨ̀ lapiya kare kin bè tɔ.

Kullə ra kɨ́ njururu lə Gayusɨ
Mat 10:40-42

3 Lokɨ ngankɔ̃-ji-je kɨ́ njékadmẹ̃ẹ̃ d'ị̃ nụ̃ 'ree, 'pa ta lə ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ tò mẹ̃ẹ̃-i-tɨ rəm, ɓá njiyə kɨ́ i njiyə mẹ̃ẹ̃-é-tɨ rəm kinlé, rɔ-m nəl-m ṇạ̃. 4 Rɔnəl lə-m kɨ́ ṇạ̃ lé, to koo kɨ́ m'oo 'panè ngan-m-je 'njiyə mẹ̃ẹ̃ ta-tɨ kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.

5 I kɨ́ m'ində-i dan kəm-m-tɨ, i to njèra né kɨ̀ kadmẹ̃ẹ̃ adɨ ngankɔ̃-ji-je kɨ́ njékadmẹ̃ẹ̃ kɨ́ 'to mba-je kàrè, i 'ra sə-dé majɨ. 6 Ta lə ndigɨ kɨ́ i 'ndigɨ dow-je lé, dẹ̃ 'pa ta-é rəsɨ nɔ̃ njékəwnạ̃-je-tɨ. Kɔw mba lə-dé kàrè majɨ kadɨ i 'ra sə-dé dɔ-tɨ asɨ gangɨ-é-tɨ kɨ́ à nəl Lubə rəm tɔ. 7 Kdɔ dẹ̃ d'ɔw kdɔ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ 'Ɓaɓe ə 'taa né ji njékadmẹ̃ẹ̃ al-je-tɨ al. 8 Adɨ dow-je kɨ́ bè kinlé ɓá tò kadɨ j'uwəɨ-dé kɨ rɔ-ji-tɨ, kdɔ kadɨ j'toi njéra sə-dé kullə natɨ sɔbɨ dɔ ta kɨ́ tɔgrɔ-tɨ.

---

† **1:1** 1:1 Knj 19:29; Rɔm 16:23; 1Kɔ 1:14

Kullə ra kí majal lə Diotrɛpɨ kɨ̀ kullə ra kí njururu lə Démétriyusɨ
1Kɔ 4:18-21

9 M'ndàngɨ mbete se̱ m'adɨ njékəwna̱-je; ngà Diotrɛpɨ kí ɓo to kí 'boy
ngay dan-dé-tɨ ra-é kinlé uwə-ji kɨ rɔ-é-tɨ al. 10 Beɓa lokɨ m'a te̱e̱ rɔ-si-tɨ
nɔ̰ɔ̰ rəmə, m'a pa ta rəsɨ dɔ kullə ra-é-jɔ-tɨ. E̱ lé pa ta-je kí majɨ al majɨ
al dɔ̰-ji-tɨ; kin kàrè usɨ rɔ-é-tɨ al adɨ ngankɔ̰-ji-je kí njékadme̱e̱ kí d'ɔw
kàrè e̱ mbatɨ kuwə-dé kɨ rɔ-é-tɨ rəm, ɓá ngankɔ̰-ji-je kí ndigɨ kuwə-dé
kɨ rɔ-dé-tɨ kàrè ɔgɨ-dé rəm, ɓá tubə-dé dan njékəwna̱-je-tɨ rəm.
11 I kí m'ində-i dan kəm-m-tɨ, 'ndajɨ né ra kí majɨ al al, ngà né ra kí
majɨ ɓá 'ndajɨ. Dow kí njèra né kí majɨ lé to dow lə Lubə, ngà dow kí
njèra né kí majɨ al lé, gə Lubə al.
12 Dow-je lay ya 'pa ta kí majɨ dɔ Démétriyusɨ-tɨ, ə ta kí tɔgrɔ-tɨ* kí
ta-é-tɨ kàrè tɔjɨ kí e̱ to dow kí majɨ tɔ, ɓá je̱ kàrè j'pa ta kí majɨ dɔ-é-tɨ
ə i kàrè 'gə kí ta lə-ji to ta kí tɔgrɔ-tɨ.
13 Né-je n̰a̱ tò kadɨ m'ndàngɨ ta-é mbete-tɨ m'adɨ-i ya, ngà m'ndigɨ
ndàngɨ me̱e̱ mbete-tɨ al. 14 M'ində me̱e̱-m-tɨ kí m'a kɔw rɔ-i-tɨ me̱e̱
ndɔ-je-tɨ kí à ree kin ə j'a pa-na̱ ta kɨ̀ ta-ji jà̱-jà̱. 15 Kadɨ lapiya nà̱y sə-i!
Nam-i-je 'ra-i lapiya ə i kàrè 'ra lapiya nam-ji-je káre-káre lay adɨ-ji tɔ.

* **1:12** 1:12 Me̱e̱ mbete-tɨ kí 'ndàngɨ kí ta grɛkɨ lé 'panè to ta kí tɔgrɔ-tɨ ɓá pa ta kí majɨ dɔ Démétriyusɨ-tɨ.

Mbete kɨ́
Judɨ
ndàngɨ
Ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ Judɨ ndàngɨ

Judɨ ndàngɨ mbete kɨ́ gɔjɨ kin adɨ dow-je kɨ́ Lubə ɓa-dé, ndigɨ-dé ɓá ngəm-dé adɨ Jeju Kristɨ (Lo ndó-é kɨ́ 1). To njékadmɛ̨̄ɛ̨-je kɨ́ rá ɓá ɛ̨ ndàngɨ mbete lé adɨ-dé kàrè dow gə al. Ɛ̨̄ ndàngɨ mbete ndəjɨ-dé-né sɔbɨ dɔ njéndó dow-je né-je kɨ́ ngɔm kɨ́ njékisɨ dan majal-tɨ. Njèndàngɨ mbete lé tɔjɨ rɔ-é kɨ́ n'to «Judɨ, ngonnjèkullə lə Jeju Kristɨ, n'to ngonkɔ̰ Jakɨ» (Lo ndó-é kɨ́ 1). À to Jakɨ kinlé ya ɓá ndàngɨ mbete kɨ́ ri-é tò dɔ-tɨ mɛ̨̄ɛ̨ kunmindɨ-tɨ kɨ́ sigɨ ('Ndó ta-je kɨ́ dɔ mbete-tɨ kɨ́ Jakɨ ndàngɨ). Judɨ dɛ̨ kɨ̀ Jakɨ 'to ngankɔ̰ Jeju ('Ndó Mat 13:55; Mar 6:3). Néndó-je kɨ́ ngɔm lé isɨ taa lo adɨ Judɨ iɲə kɔ̰ ta kɨ́ dɔsa̰y ə təl ulə dingəm mɛ̨̄ɛ̨ dow-je kɨ́ ɛ̨ ndàngɨ mbete kin kdɔ kadɨ-dé lé, kdɔ kadɨ 'rɔ kdɔ kadmɛ̨̄ɛ̨ (Lo ndó-é kɨ́ 3). Dan njéndàngɨ mbete kunmindɨ kɨ́ sigɨ lé, dow kɨ́ pa ta kɨ́ dɔ ta kɨ́ gangɨ-tɨ lə njékədta-je kin ngã ɲã asɨ kɨ̀ Judɨ ya goto. Ta kɨ́ gangɨ kɨ́ sɔbɨ dɔ majal kɨ́ tò mɛ̨̄ɛ̨ Kunmindɨ-tɨ kɨ́ Low rəm, ɓá ɛ̨ kɨ́ tò mɛ̨̄ɛ̨ mbete-je-tɨ kɨ́ rangɨ kɨ́ goto mɛ̨̄ɛ̨ Kunmindɨ-tɨ kɨ́ Low rəm lay ya Judɨ təl un pa mɛ̨̄ɛ̨ mbete-tɨ kinlé. Ta-je lə njèkɔwkulə Piyər kɨ́ pa mɛ̨̄ɛ̨ Mbete-tɨ liə (2Pi 2:1–3:4) kin kàrè ɛ̨ pa tɔ. Ɛ̨̄ ole mɛ̨̄ɛ̨ dow-je kɨ́ ɛ̨ ndàngɨ mbete adɨ-dé, kɨ́ njékɔwkulə-je lə 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ 'pa ta-é kete kɨ́ ko dow-je kɨ́ bè kin d'a ree nɔ̰ɔ̰, ɓá ɛ̨ ulə dingəm mɛ̨̄ɛ̨-dé-tɨ kadɨ d'ã gərərə dɔ kadmɛ̨̄ɛ̨-tɨ. Ɛ̨̄ təl ta mbete liə kɨ̀ tɔrndi dɔ dow-je-tɨ kɨ́ ɛ̨ ndàngɨ mbete adɨ-dé rəm ɓá ɛ̨ ɔsɨ gajɨ Lubə rəm.

Tɔjɨ rɔ kɨ̀ lapiya kɨ́ ra

1 †Mã Judɨ ngonnjèkullə lə Jeju Kristɨ rəm, ngonkɔ̰ Jakɨ rəm, ɓá m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ-si sə̰i kɨ́ Lubə kɨ́ Bɔbɨ-ji ɓa-si rəm, ində-si dan kəm-é-tɨ rəm, ɓá ngəm-si kdɔ Jeju Kristɨ. 2 Kadɨ Lubə adɨ koo kəmtondoo, kɨ̀ lapiya, kɨ̀ ndigɨ liə tò mburukɨ-mburukɨ dɔ-si-tɨ!

Njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al kɨ̀ kullə ra-dé-je
2Pi 2:1-22; 3:1-3

3 Sə̰i kɨ́ m'ində-si dan kəm-m-tɨ, kajɨ lə-ji kɨ́ j'ori-nã dɔ-tɨ lé low nũ ya ɓo ndàngɨ ta kɨ́ sɔbɨ dɔ-é kadɨ-si ra-m lɔtɨ-lɔtɨ, ngà kɨ́ nè kinlé m'oo kɨ́ tò dɔ-m-tɨ kadɨ m'ndàngɨ m'adɨ-si kdɔ kadɨ m'ulə-né dingəm mɛ̨̄ɛ̨-si-tɨ kadɨ 'rɔi dɔ kadmɛ̨̄ɛ̨-tɨ kɨ́ Lubə adɨ njékaa njay-je nja káre-rè ya sartagangɨ. 4 Kdɔtalə dow-je madɨ 'tandɨ dan-si-tɨ nɔ̰ɔ̰ ə to dow-je kɨ́ ta kɨ́ gangɨ kɨ́ dɔ-dé-tɨ kàrè ta-é tokɨ ndàngɨ low nũ rəm ngá. Dɛ̨ d'ilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ lə-ji al, adɨ ta lə ramajɨ liə kin ɓá təl to jirə ra kaya lə-dé rəm, ɓá Ngar lə-ji kɨ́ káre-rè kɨ́ to 'Ɓaɓe Jeju Kristɨ kin kàrè 'najɨ 'panè 'gə-é al rəm tɔ.

5 To né-je kɨ́ 'gəi lay ya ngá, ngà m'ndigɨ kole mɛ̨̄ɛ̨-si dɔ-tɨ kɨ́ ndɔkɨ 'Ɓaɓe taa Israyel-je kɨ́ 'to gin dow-je liə ilə-dé taá dɔnangɨ Ejiptɨ-tɨ ya, ngá go-tɨ adɨ njémɛ̨̄ɛ̨ngã-je d'oy. 6 Malayka-je kɨ́ 'ngəm kasɨ gakɨ lə-dé

† **1:1** 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3

al, ngá d'iṇə lo kisɨ-dé kí sɔbɨ dɔ-dé lé, 'Ɓaɓe ilə-dé sil kilə kí sartagangɨ
kɨrɨng lo kí ndul-tɨ kdɔ ngəbɨ-né ndɔ kí boy kí to ndɔ gangta. 7 Bè ya tɔ,
lokɨ dow-je kí Sɔdɔm kɨ̀ Gɔmɔr kɨ̀ ɓebo-je kí tò sə-dé ngɔsi d'ungɨ-nạ
ko kaya-é-tɨ kin adɨ 'ra kaya d'ur-né kɔbɨ-tɨ kí dum lé, Lubə un pər kí
tò sartagangɨ ɓá adɨ-dé-né kọ̀ kadɨ dow-je d'oo-né tɔ.
8 Lay bè ya kàrè, dowbé-je kí 'tandɨ dan-si-tɨ kinlé, tagɨr-je lə-dé kí
mẹ̱ẹ̱ wəy ra adɨ d'un rɔ-dé 'ra-né né kí tò ṇẹ̱ rəm, 'nədɨ tɔ́gɨ kí 'Ɓaɓe
ɔw-né dɔ-dé-tɨ rəm, ɓá 'pa ta kí majɨ al dɔ njériɓa-je-tɨ* rəm tɔ. 9 †Ə
Misəl kí to káre dan 'boy-je-tɨ lə malayka-je kin ya kàrè, lokɨ mbatɨ
ta ta Sú-tɨ ə najɨ-é-né ta-tɨ kí sɔbɨ dɔ nin Moiyijɨ lé, ẹ̱ pa ta kí majɨ al
dɔ-é-tɨ gangɨ-né ta dɔ-é-tɨ al. Ngà Misəl lé panè: Kadɨ 'Ɓaɓe ndángɨ-i!
10 Ngà dowbé-je kinlé, né kí 'gə al ya kàrè 'pa ta kí majɨ al dɔ-tɨ ə
dẹ̱ lé négə lə-dé kí kojɨ-dé-tɨ kí tokɨ négə lə dạ̱-je bè kinlé, tò kdɔ tujɨ
lə-dé ya par. 11 Tujɨ à kusɨ dɔ-dé-tɨ! Kdɔtalə dẹ̱ d'un dɔ nja Kayin; ə ta
lə là ya dẹ̱ d'iṇə-né rɔ-dé yakɨ 'ndajɨ-né kullə dɔkində lə Balam rəm,
ɓá ko dɔngạ lə Kore adɨ d'oy kɔgɨ rəm tɔ.
12 Dẹ̱ ɓá 'to njéjunglu lo nékuso nam lə-si. D'ilə rɔsɔl kɔgɨ ya d'uso
né ublu-ublu ə kəm-dé tò kɨ dɔ rɔ-dé dẹ̱-tɨ ya. 'Tanạ̱ kí ndi kí ɔw kɨ̀
kədɨ al ya kàrè ijə damdər ɓá yə́l ɔr-é kɔgɨ kin bè rəm, 'tanạ̱ kɨ̀ kagɨ-je
kí d'a kandɨ nạykada ya rəmə d'andɨ al kin bè rəm, d'ɔr-dé kɨ̀ njirə-dé
burə, d'oy nja joo; 13 'tanạ̱ kɨ̀ pungum man babo kí tal bum-bum ə ungɨ
əm-é kí tò ṇẹ̱ ndaa-tɨ kin bè rəm, 'tanạ̱ kɨ̀ kərwəị̄-je kí njékilə mbuu ə
Lubə ra lo kí ndul ndị̄-ndị̄ kí à tò sartagangɨ ya isɨ ngəbɨ-dé-né kin bè.
14 Enɔkɨ kí to gin ka kí njèkungɨ-tɨ siri go Adam-tɨ lé kàrè, pa ta kí
ta Lubə-tɨ sɔbɨ-né dɔ dowbé-je kinlé panè: «Ooi, 'Ɓaɓe à ree kɨ̀ kosɨ
malayka-je liə kí d'aa njay kí kɔr-dé ra ɓudɔgɨ dɔgɨ lo ṇạ̱ 15 kdɔ gangɨ-
né ta dɔ-dé-tɨ lay rəm, kdɔ kadɨ dow-je lay kí njékilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ
al lé, d'ɔr go kullə ra-dé-je lay kí ɔsɨ ta Lubə rəm, d'ɔr go ta-je lay kí
ngạ̱-ngạ̱ kí 'pa d'ɔsɨ-né Lubə kɨ̀ ta kin rəm tɔ.»
16 Dowbé-je kinlé, 'to njéyun ta-je, kɨ̀ njéɓaa ta-je, kɨ̀ njéra kəmnda
né-je. Dẹ̱ 'tidə ta-je kí al dɔ-dé dɔ-dé d'ədɨ-né kəm dow-je kdɔ kingə-né
né ji-dé-tɨ.
17 Ngà sạ̱i kí j'ində-si dan kəm-ji-tɨ lé, né-je kí ndɔkɨ njékɔwkulə-
je lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ 'pa ta-é d'adɨ-si kinlé, adi mẹ̱ẹ̱-si ole dɔ-
tɨ. 18 †Ndɔkɨ d'idə-si 'panè: «Kaglo-je-tɨ kí dɔbəy-tɨ lé, dow-je d'a to
njésɔklo-je ə d'a ra né-je kí ilə kujɨ dɔ Lubə-tɨ al kí go gangɨ-é-tɨ kí
kəmnda-é ra-dé-né.» 19 Ooi, dowbé-je lé ya ngá ə́n! Dẹ̱ 'to njéra dow-
je kadɨ 'gángɨ-nạ̱, 'to njéra né kí dajɨ rɔ-dé ndigɨ, 'to dow-je kí Ndil kí
aa njay goto mẹ̱ẹ̱-dé-tɨ.

Ta kullə dingəm mẹ̱ẹ̱-nạ̱-tɨ

20 Ngà sạ̱i kí j'ində-si dan kəm-ji-tɨ kinlé, sạ̱i ya kɨ̀ dɔ rɔ-si 'mbusi
nja-nạ̱ dɔ kadmẹ̱ẹ̱-tɨ lə-si kí aa njay kin rəm, 'pai ta kɨ̀ Lubə kɨ̀ takul
Ndil kí aa njay rəm, 21 ạ̱i gərərə mẹ̱ẹ̱ ndigɨ-nạ̱-tɨ lə Lubə 'ngəbɨ-né koo
kəmtondoo lə 'Ɓaɓe lə-ji Jeju Kristɨ kdɔ kiskəm kí tò sartagangɨ.
22 Dẹ̱ kí nạ̱́-je kí 'tadɨ tii-tii lé, ooi kəmtondoo lə-dé 23 adɨ to kajɨ kí
kadɨ aji-dé ta pər-tɨ. Ngà dẹ̱ kí dan-tɨ-je rəmə, ooi kəmtondoo lə-dé kɨ̀

* **1:8** 1:8 Njériɓa-je kinlé dow-je madɨ 'panè to ndil-je, dẹ̱ kí nạ̱́-je 'panè to Malayka-je ə dẹ̱ kí rangɨ 'panè to ta kí sɔbɨ dɔ dow-je kí ri-dé ɓa ṇạ̱ tɔ. † **1:9** 1:9 Ntd 12:7 † **1:18** 1:18 2Pi 3:3

ɓəl mɛ̃ɛ̃-si-tɨ, ə itəi majal-je lə-dé ngərəngɨ kɨ̀ kubɨ-je kɨ́ rɔ-dé-tɨ burə titɨ né kɨ́ kubɨ-je lə-dé kàrè majal ra adɨ tò ɲɛ̃ bè tɔ.
24 Njèkasɨ ngəm-si kadɨ kusɨ ya usi al, kɨ́ to njèkadɨ ɑ̨i dan rɔnəl-tɨ
lo riɓa-tɨ liə kɨ̀ ta dɔ-si-tɨ al kinlé, 25 to Lubə ya kɨ̀ kár-é, Njèkaɟɨ-ji kɨ̀
takul 'Baɓe lə-ji Jeju Kristɨ. Low lə low-je rəm, ɓone bè kin rəm, ɓá kɨ̀
dɔ ɓal-ɓal rəm kin ya kadɨ kɔsgaɟɨ, kɨ̀ kɔ̃ɓe, kɨ̀ rɔngɑ̨, kɨ̀ tɔ́gɨ to kɨ́ liə!
Amɛ̃n!

Né-je kɨ́ 'tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ-é
Ta-je kɨ́ dɔ mbete Né-je kɨ́ 'tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ-é

To Jeju Kristɨ ɓá tę̣ę̣ dɔ né-je ('Ndó 1:1), ə ę̣ ɓá mbete kinlé pa ta liə ṇą̃. Dow-je kɨ́ 'ndàngɨ mbete kin d'adɨ-dé dɔsą̃y lé, 'to njékəwną̃-je-tɨ kɨ́ gay-gay kɨ́ siri kɨ́ dɔnangɨ Aji-tɨ kɨ́ ngon-é kɨ́ ɓone 'ɓa-é Turki kɨ́ 'ndàngɨ ta-é lo kɔr-é-tɨ kɨ́ 2 kɨ̀ 3. D'ingə kɔ̨̃ kdɔ kadmę̣ę̣ lə-dé, ə né-je kɨ́ 'tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ-é kinlé to kdɔ kulə dingəm mę̣ę̣-dé-tɨ, ə tɔjɨ-dé kɨ́ takul Jeju Kristɨ lé, Lubə à tətɨ rɔ majal rəm, à gangta dɔ Sú-tɨ, ngà dę̣ kɨ́ 'to kɨ́ liə ɓá à tɔr ndɨ-é dɔ-dé-tɨ tɔr kɨ́ sartagangɨ. Njèndàngɨ mbete kin ya kɨ̀ dɔ-é kàrè ingə kɔ̨̃ kaglo-tɨ kɨ́ ę̣ ndàngɨ-né né kɨ́ 'Ɓaɓe tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ-é adɨ-é lé. Ją̃ lé, d'uwə-é d'ilə-é dɔnangɨ-tɨ kɨ́ 'ɓa-é Patmosɨ kɨ́ to dɔgore lo kɨ́ dan babo-tɨ kɨ́ 'ɓa-é Ejé kdɔ ta lə Jeju Kristɨ kɨ́ ę̣ pa majɨ. Ę̣ tɔjɨ rɔ-é panè n'to «Ją̃, kɨ́ ngonkɔ̨̃-si kɨ́ njèkadmę̣ę̣ rəm, ɓá madkullə lə-si dan ną̃ mę̣ę̣-tɨ» ('Ndó 1:9). À to Ją̃ kɨ́ njèkɔwkulə ya ɓá ndàngɨ mbete Poyta kɨ́ Majɨ rəm, mbete-je kɨ́ mutə kɨ́ ri-é tò dɔ-tɨ rəm. Mbete né-je kɨ́ 'ɓɔyɔ ɓá 'tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ-é lé, titɨ ną̃ kɨ̀ mbete-je kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ mę̣ę̣ Kunmindɨ-tɨ kɨ́ Low, ə kɨ́ ṇą̃ lé to mbete lə Daniyel; to mbete-je kɨ́ tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ kɔjra-je kɨ̀ kullə ra-je lə Lubə kɨ̀ takul né kɨ́ ra dow tokɨ nĩ̧ bè, kɨ̀ né-je kɨ́ majɨ koo al rəm, dow oo nja káre al rəm. Né-é-je kinlé kɔr mę̣ę̣-é kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ aa yə́rə́rə́ goto ya kàrè, majɨ-é lé to koo kɨ́ dow oo kɨ́ Lubə ra go kunmindɨ-je liə lay ya. Lo kɔr sɔ̨̃y mbete kinlé, j'oo tətɨ rɔ lə Jeju Kristɨ dɔ né-je-tɨ kɨ́ 'pa ta-é mę̣ę̣ mbete tum gin né-je-tɨ lokɨ dow al-né dɔ ta lə Lubə ɓá majal andɨ-né dɔnangɨ-tɨ. J'a pa titɨ Ją̃ bè, panè: «Amę̣n! I 'Ree, 'Ɓaɓe Jeju!» ('Ndó 22:20)

Kulə gin ta

1 Né-je kɨ́ sɔbɨ dɔ Jeju Kristɨ kɨ́ to né-je kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ ɓá Lubə tę̣ę̣ kɨ̀ dɔ-é, adɨ to né-je kɨ́ tò kadɨ à ra né ngɔsnè ɓá Lubə iṇə ji Jeju-tɨ kadɨ tɔjɨ ngannjékullə-je liə. Beɓa Jeju ulə malayka liə rɔ ngonnjèkullə-tɨ liə Ją̃ kadɨ adɨ kəm-é ijə dɔ-tɨ. 2 Titɨ kɨ́ Ją̃ oo-né né-je kɨ̀ kəm-é lé, ę̣ ilə mbę̣ ta lə Lubə rəm, ta lə Jeju Kristɨ rəm. Né-je lay kɨ́ ę̣ oo lé, ę̣ pa ta-é adɨ dow-je.

3 Ta-je kɨ́ ta Lubə-tɨ kɨ́ 'ndàngɨ mę̣ę̣ mbete-tɨ kinlé, njèndó-é kadɨ dow-je lé to njènékumą̃, ɓá njékoo ə təl rɔ-dé go-tɨ kàrè 'to njénékumą̃-je tɔ. Kdɔtalə, kaglo kɨ́ né-é-je kin à ra-né lé ną̃y ndę̣ bè.

Lapiya kɨ́ ra kɨ̀ kɔsgajɨ

4-5 †Mą̃ Ją̃ m'ndàngɨ mbete kin m'adɨ njékəwną̃-je kɨ́ gin siri kɨ́ dɔnangɨ Aji-tɨ. Kadɨ njèkisɨ kete low, kɨ́ to njèkisɨ ngɔsnè, kɨ́ à ree rəm, kadɨ ndɨl-je liə kɨ́ siri kɨ́ d'ą̃ nɔ̨̃ kalikɔɓe-tɨ liə rəm, kadɨ Jeju Kristɨ kɨ́ to njèką̃ dɔ ndɨ-é-tɨ d'adɨ ramajɨ, kɨ̀ lapiya lə-dé ną̃y sə-si. Jeju Kristɨ lé, to dow kɨ́ dɔsą̃y kɨ́ tɔsɨ ndəl ində lo tę̣ę̣ tagangɨ, to kɨ́ 'boy dɔ ngar-je-tɨ kɨ́ dɔnangɨ-tɨ nè.

Ę̣ kɨ́ to njèndigɨ-ji, njèkɔr-ji kɔgɨ mę̣ę̣ majal-je-tɨ lə-ji kɨ̀ takul məsɨ-é 6 †ɓá təl-ji dow-je kɨ́ gin ngar-tɨ rəm, təl-ji njégugné-je kɨ́ njéra kullə

† **1:4-5** 1:4-5 Ntd 4:5 † **1:6** 1:6 Ntd 5:10

lə Bɔbɨ-é Lubə rəm lé, kadɨ kɔsgajɨ, kɨ̀ tɔ́gɨ to 'liə kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal! Amɛ̨n!
7 †Ooi, ɛ̨ isɨ ree dan kilndi-tɨ. Dow-je lay ya d'a koo-é kɨ̀ kəm-dé, ɓá dɛ̨
kí d'ɔsɨ-é kɨ̀ ningə lé ya kàrè d'a koo-é kɨ̀ kəm-dé rəm tɔ. Ree liə à təl
gin ndingərɔ lə gin dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè. Oiyo, Amɛ̨n! 8 †'Baɓe
Lubə kí njètɔ́gɨ-je lay, kí njèkisɨ kete low, kí to njèkisɨ ngɔsnè, kí à ree
lé panè: «Mą̨ ɓá m'to Alpa kɨ̀ Omega.»*

Né kí ra Ją̨ kɨ nɩ̨ bè

9 Mą̨ Ją̨ kí m'to ngonkɔ̨-si kɨ̀ takul Jeju, adɨ m'ingə kɔ̨ sə-si natɨ rəm,
m'to dow kí kɔ̨ɓe-tɨ liə natɨ sə-si rəm, m'uwə rɔ-m ngą̨ natɨ sə-si lé ɓá,
ndɔkɨ d'uwə-m d'ilə-m dɔnangɨ-tɨ kí 'ɓa-é Patmosɨ kí to dɔgore lo kí
dan ba-tɨ, kdɔ ta lə Lubə kí m'pa rəm, kdɔ ta kí tɔgrɔ-tɨ kí sɔbɨ dɔ Jeju
kí m'pa lé rəm tɔ. 10 Mɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ lə 'Baɓe lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-m-tɨ
ə m'oo ndi dow ɓa go-m-tɨ boy titɨ ká təbɨ mbanga bè 11 panè: Né kí
'isɨ 'oo kinlé, 'ndàngɨ mbete-tɨ ə 'ulə-né adɨ njékəwną̨-je kí gin siri, adɨ
to dɛ̨ kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ, kɨ̀ ɓebo Ismir, kɨ̀ ɓebo Pɛrgam, kɨ̀ ɓebo Tiyatir, kɨ̀
ɓebo Sardɛsɨ, kɨ̀ ɓebo Piladɛlpi, kɨ̀ ɓebo Laodise.
12 Go-tɨ, m'təl kəm-m kdɔ kadɨ m'oo dow kí pa sə-m ta lé. Beɓa lokɨ
m'təl kəm rəmə, m'oo kagɨ nąą̨ lampɨ siri kí to kagɨ-je kí lɔr ɓá 'ra-né
13 ə dow madɨ tąną̨ kɨ̀ Ngon lə dow ą̨ mbunə̨ kagɨ nąą̨ lampɨ-je-tɨ lé. Ɛ̨
ulə kubɨ kɨ̀ boy yul rɔ-é-tɨ, ɓá dɔɔ ɓədɨ-é kɨ̀ ndaá dɔɔ ɓədɨ kí 'ra kɨ̀ lɔr
tɔ. 14 Dɔ-é, putɨ nda titɨ kubɨ kí nda bè rəm, titɨ kɔsɨ bè rəm tɔ. Kəm-é
ɔ̨ njoy-njoy titɨ ndɔ̨ pər kí tɛ̨ɛ̨ bilɨm-bilɨm kin bè. 15 Nja-é ndɔ̨y mbʉʉ̨
tąną̨ kɨ̀ ngɔwla kí dow ulə dan yalpər-tɨ bè, ɓá ndi-é ɓa titɨ-ną̨ ká man
babo-je bè rəm tɔ. 16 Ɛ̨ uwə kərwəɨ̨-je siri jikɔl-é-tɨ, ɓá kiyərɔ kí d'ɔl
ta katɨ-é joo lay ndətɨ-ndətɨ tɛ̨ɛ̨ ta-é-tɨ, ɓá takəm-é ndógɨ tąną̨ kɨ̀ kàdɨ
kí tɛ̨ɛ̨ kəm-é rəsɨ-rəsɨ ɔsɨ kin bè rəm tɔ.
17 †Lokɨ m'oo-é rəmə, m'usɨ nangɨ nja-é-tɨ titɨ dow kí oy bè. Beɓa un
jikɔl-é ində dɔ-m-tɨ ə panè: 'Bəl al! Mą̨ ya m'to njètum gin né rəm,
m'to njètɔl ta né rəm, 18 mą̨ m'isɨ kəm. Ndɔkɨ m'oy, ngà kí nè kinlé
m'isɨ kəm kɨ̀ dɔ ɓal-ɓal. M'ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ koy-tɨ rəm, ɓá dɔ lo kí koó-tɨ
rəm tɔ. 19 Beɓa né-je kí i 'oo ngá, kɨ̀ né kí isɨ ra né kí ngɔsnè-tɨ, kɨ̀
né kí à ra-né go-tɨ gogɨ lé, 'ndàngɨ mbete-tɨ. 20 Ngà kərwəɨ̨-je kí siri kí
'oo jikɔl-m-tɨ, kɨ̀ kagną̨ą̨ lampɨ-je siri kí to kagɨ-je kí lɔr ɓá 'ra-né lé, ta
kí dɔ-dé-tɨ kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ lé, kɔr mɛ̨ɛ̨-é ə́n: Kərwəɨ̨-je kí siri lé, to
malayka-je lə njékəwną̨-je kí gin siri lé, ə kagną̨ą̨ lampɨ-je kí siri kí to
kagɨ-je kí lɔr ɓá 'ra-né lé, to njékəwną̨-je kí gin siri lé tɔ.

2

Njékəwną̨-je kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ
Knj 20:28-31

1 «'Ndàngɨ mbete adɨ malayka* lə njékəwną̨-je kí ɓebo Epɛjɨ-tɨ 'panè:
'Oo, njèkuwə kərwəɨ̨-je siri jikɔl-é-tɨ, kí to njènjiyə dan kagną̨ą̨ lampɨ-
je-tɨ siri kí to kagɨ-je kí lɔr ɓá 'ra-né lé panè: 2 M'gə kullə ra-i-je, m'gə
kɔɔ-je lə-i, ɓá m'gə kuwə rɔ ngą̨ lə-i rəm tɔ. M'gə kí i 'a kisɨ dɔ-tɨ kɨ̀

† **1:7** 1:7 a Mat 24:30; Mar 13:26; Luk 21:27; 1Te 4:17; b Ją 19:34,37; d Mat 24:30 † **1:8** 1:8 Ntd 22:13 * **1:8** 1:8 Alpa lé kɔr mɛ̨ɛ̨-é to tum gin né ə Omega kɔr mɛ̨ɛ̨-é to tɔl ta né ('Ndó Ntd 1:17). † **1:17** 1:17 Ntd 2:8; 22:13 * **2:1** 2:1 Ta-je kinlé sɔbɨ dɔ njékəwną̨-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékɔrnɔ̨ njékəwną̨-je.

njémɛ̨̃ɛ̨̃ndul-je al. Beɓa njéɓa rɔ-dé njékɔwkulə-je lé, i 'nɑ̨̃-dé 'oo, adɨ 'gə-dé kɨ́ 'to njékədta-je ɓɨ 'to njékɔwkulə-je al. 3 I 'uwə rɔ-i ngɑ̨̃ rəm, 'ingə kɔ̨̃ kdɔ ta lə-m rəm, ɓá kɔɔ ra-i go-m-tɨ al rəm tɔ. 4 Ngà né kɨ́ m'ɔw-né sə-i kɨ̀ ta ə́n: Ndigɨ kɨ́ dɔsɑ̨̃y kɨ́ ndɔkɨ i 'ndigɨ-m lé ɓá, i 'tusɨ iɲə. 5 Ə̄n ə́ adɨ mɛ̨̃ɛ̨̃-i ole dɔ lo kɨ́ ɨ̨̃-tɨ usɨ, iɲə panjiyə-i kɨ́ majal kɔgɨ ə 'təl un kullə ra-i-je kɨ́ dɔsɑ̨̃y ndɔkɨ lé gogɨ. Kinə iɲə panjiyə-i-je kɨ́ majal kɔgɨ al rəmə, m'a kɔw rɔ-i-tɨ ə m'a kun kagnɑ̨̃ɑ̨̃ lampɨ lə-i lo kɑ̨̃-é-tɨ kɔgɨ. 6 Bè ya kàrè, né kɨ́ i 'ra adɨ majɨ ə́n: I 'mbatɨ kullə ra dow-je lə Nikola titɨ kɨ́ mɑ̨̃ m'mbatɨ-né kin bè tɔ.»

7 †Dow kɨ́ mbi-é tò rəmə, kadɨ oo-né ta kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay idə njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ gay-gay. Ndil kɨ́ aa njay idə-dé panè: Dow kɨ́ tətɨ rɔ lé m'a kadɨ-é uso kandɨ kagɨ kiskəm kɨ́ ɑ̨̃ ɓe kisɨ majɨ-tɨ lə Lubə.

Njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ ɓebo Ismir-tɨ

8 †'Ndàngɨ mbete 'adɨ malayka lə njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ ɓebo Ismir-tɨ ə 'panè: 'Oo, ɛ̨̃ kɨ́ to kɨ́ dɔsɑ̨̃y rəm, to sɔ̨̃y dow-je rəm, kɨ́ ndɔkɨ oy ɓá tɔsɨ ndəl ində lo tɛ̨̃ɛ̨̃ lé panè: 9 M'gə kɔ̨̃ kɨ̀ ndoo lə-i ya, ngà 'to njènékingə. Ta-je kɨ́ majɨ al majɨ al kɨ́ dow-je kɨ́ 'to jipɨ-je al ya 'ɓa rɔ-dé jipɨ-je d'isɨ 'pa dɔ-i-tɨ kin kàrè m'gə rəm. Dɛ̨ 'to kəykəwnɑ̨̃ lə Satɑ̨̃. 10 'Ɓəl kɔ̨̃ kɨ́ 'a kingə kin al; Sú à kungɨ dow-je kɨ́ dan-tɨ-je kɨ́ dan-si-tɨ dangay-tɨ kdɔ nɑ̨̃-si-né, ə a kingəi kɔ̨̃ ndɔ dɔgɨ. 'Ɑ̨̃ dɔ ndi-i-tɨ njángɨ sar ya kadɨ 'oy-né rəmə, m'a kadɨ-i jɔgɨ tətrɔ kɨ́ sɔbɨ kiskəm. 11 †Dow kɨ́ mbi-é tò rəmə, kadɨ oo-né ta kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay idə njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ gay-gay kin. Ndil kɨ́ aa njay idə-dé panè: Dow kɨ́ tətɨ rɔ lé, koy kɨ́ nja joo à tɔl-é al ngá.

Njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ ɓebo Pɛrgam-tɨ

12 'Ndàngɨ mbete adɨ malayka lə njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ ɓebo Pɛrgam-tɨ ə 'panè: 'Oo, njèkɔw kɨ̀ kiyərɔ kɨ́ d'ɔl ta katɨ-é joo lay ndətɨ-ndətɨ panè: 13 M'gə lo kisɨ-i. Lo kisɨ-i kinlé ɓá kalikɔ̨̃ɓe lə Satɑ̨̃ tò-tɨ. Bè ya kàrè i 'nam sə-m, ɓá Antipasɨ kɨ́ to dow kɨ́ tɔgrɔ-tɨ kɨ́ to njèpata lə-m kadɨ dow-je kɨ́ 'tɔl-é ɓe lə-i kɨ́ to lo kisɨ Satɑ̨̃ kin kàrè, ndɔ-é-tɨ kinlé i 'najɨ ta dɔ kadmɛ̨̃ɛ̨̃-tɨ lə-i kɨ́ adɨ-m lé al rəm. 14 Ngà né-je kɨ́ m'ɔw-né sə-i kɨ̀ ta ə́n: I adɨ dow-je kɨ́ njéndigɨ néndó lə Balam d'isɨ rɔ-i-tɨ; Balam lé ndɔkɨ ndó Balakɨ kadɨ ədɨ Israyel-je kadɨ d'uso dɑ̨̃-je kɨ́ 'pole-né magɨ-je rəm, ɓá ədɨ-dé kadɨ 'ra kaya rəm tɔ. 15 Ɓəy ɓá, i adɨ njéndigɨ néndó lə dow-je lə Nikola lé d'isɨ rɔ-i-tɨ tɔ. 16 Beɓa 'iɲə panjiyə-i-je kɨ́ majal kin kɔgɨ al rəmə, ngɔsnè ya m'a kɔw rɔ-i-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ ə m'a rɔ sə-dé kɨ̀ kiyərɔ kɨ́ ta-m-tɨ.

17 †Dow kɨ́ mbi-é tò rəmə, kadɨ oo-né ta kɨ́ Ndil kɨ́ aa njay idə njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ gay-gay kin. Ndil kɨ́ aa njay idə-dé panè: Dow kɨ́ tətɨ rɔ lé, m'a kadɨ-é nékuso kɨ́ 'ɓa-é maan kɨ́ to né kɨ́ tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ, ɓá m'a kadɨ-é ər kɨ́ nda ə ər-é kinlé d'a ndàngɨ ri kɨ́ sigɨ titɨ; to ri kɨ́ 'ɓa-é ya kɨ̀ kár-é à gə ɓɨ dow kɨ́ rangɨ à gə al.

Njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ ɓebo Tiyatir-tɨ

18 'Ndàngɨ mbete 'adɨ malayka lə njékəwnɑ̨̃-je kɨ́ ɓebo Tiyatir-tɨ ə 'panè: 'Oo, ta kɨ́ Ngon lə Lubə kɨ́ kəm-é ɔ̨̃ njoy-njoy titɨ ndɔ̨̃ pər kɨ́ tɛ̨̃ɛ̨̃ bilɨm-bilɨm ə nja-é ndɔ̨̃y mbʉ̨̃ʉ̨̃ tanɑ̨̃ kɨ̀ ngɔwla kɨ́ dow ulə dan yalpər-tɨ

† **2:7** 2:7 Ntd 22:2 † **2:8** 2:8 Ntd 1:17; 22:13 † **2:11** 2:11 Ntd 20:14; 21:8 † **2:17** 2:17 Jɑ̨̃ 6:48-50

bè pa ə́n: 19 M'gə kullə ra-i-je, m'gə ndigɨ kí 'ndigɨ-m, m'gə kadmɛ̨ɛ̨ lə-i, m'gə né kí 'isɨ 'ra adɨ-m, m'gə kuwə rɔ ngą̃ lə-i, ɓá m'gə kí kullə-je kí 'ra gogɨ nè ną̃ itə ɛ̨ kí kete. 20 Ngà né kí m'ɔw-né sə-i kì ta ə́n: Jejabɛl kí to dené kì njèɓa rɔ-é njèpata kí ta Lubə-tɨ lé, i iną̃ə-é adɨ ndó-né ngannjékullə-je lə-m ur-dé-né wale adɨ 'ra kaya, ɓá adɨ d'uso dą̃-je kí 'pole-né magɨ-je rəm tɔ. 21 M'iną̃ə kaglo m'adɨ-é kadɨ iną̃ə-né panjiyə-é-je kí majɨ al kɔgɨ, ngà panjiyə-é kí majɨ al kí to kaya kí ra lé, ɛ̨ ndigɨ kiną̃ə kɔgɨ al. 22 Yən! Kinə njéra siə kaya-je d'iną̃ə panjiyə-dé-je kí majɨ al kí ɔw natɨ kì néndó liə kin kɔgɨ al lé, m'a kungɨ-dé dɔ tɨrə-tɨ dan kɔ̨̃-tɨ kí ną̃ natɨ siə. 23 M'a tɔl ngan-je liə kɔgɨ. Rəmə njékəwną̃-je kí gay-gay lay d'a gə kí mą̃ lé m'to njètən tagɨr-je, kì né-je kí ɓɔyɔ rɔ-é mɛ̨ɛ̨ dow-je-tɨ, adɨ m'a kugə ną́-ną́ kí go kullə ra-é-je-tɨ. 24 Ngà sə̨i ndəgɨ njékəwną̃-je lay kí ɓebo Tiyatir-tɨ kí 'ndigi néndó kí majɨ al kin al rəm, 'gəi né kí dɛ̨ 'ɓa-é ta lə Satą̃ kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kin al rəm lé, m'idə-si m'panè: Mą̃ m'ində nékotɨ kí ɔy kí rangɨ dɔ-si-tɨ al ngá. 25 Ngà né kí tò ji-si-tɨ kinlé, uwəi njarara ya sar kadɨ m'ree-né.

26 Dow kí tətɨ rɔ, kí ra kullə lə-m ya sar tɔl-né ta-é lé, m'a kadɨ-é ɔw kì tɔ́gɨ dɔ gin dow-je-tɨ kí gay-gay. 27 Beɓa ɛ̨ à kɔr nɔ̨̃-dé kì ngɔwla ji-é-tɨ, kdɔ tə́tɨ-dé-né ɗɛkɨ-ɗɛkɨ titɨ kí dow tɔɔ-né bą̃y kí̃ ra kì anjɨ kin bè. Mą̃ ya kàrè Bɔbɨ-m adɨ-m tɔ́gɨ kinlé bè tɔ. 28 Dow kí tətrɔ lé, m'a kadɨ-é ngòrongɨ kí njèndógɨ ta lo kaa-tɨ. 29 Dow kí mbi-é tò rəmə, kadɨ oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwną̃-je kí gay-gay kin.

3

Njékəwną̃-je kí ɓebo Sardɛsɨ-tɨ

1 'Ndàngɨ mbete adɨ malayka* lə njékəwną̃-je kí ɓebo Sardɛsɨ-tɨ ə 'panè: 'Oo, njèkɔw kì kərwəĩ̧-je siri, kì ndil-je lə Lubə kí siri lé panè: M'gə kullə ra-i-je: Ri-i ɓa titɨ dow kí isɨ kəm bè ya, ngà i oyi mburukɨ.

2 'Isɨ kəm dɔ rɔ-i-tɨ ə 'mbusɨ nja ndəgɨ-é-je kí d'ɔw kdɔ koy mburukɨ kin tɔ, kdɔ m'oo kí kullə ra-i majɨ ɔr njutɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ lə-m al. 3 †Kəm rəbɨ kí i oo-né ta lə Lubə, kì kəm rəbɨ kí i taa-né lé, 'adɨ mɛ̨ɛ̨-i ole dɔ-tɨ. 'Təl rɔ-i go-tɨ ə iną̃ə panjiyə-i-je kí majal lé kɔgɨ. Kinə 'isɨ kəm dɔ rɔ-i-tɨ al lé, m'a kɔw rɔ-i-tɨ titɨ-ną̃ kì njèɓogɨ bè adɨ 'a gə dɔ kàdì kí m'a kɔw kubə-i-né nangɨ busɨ lé al. 4 Bè ya kàrè, i ɔw kì dow-je madɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo Sardɛsɨ-tɨ nɔ̨̃ɔ̨̃ kí 'to dow-je kí kullə ra-dé tò ñ̩ɛ̨̃ takəm Lubə-tɨ al; dɛ̨ d'a njiyə sə-m kì kubɨ-je kí nda mbəy-mbəy rɔ-dé-tɨ kdɔ dɛ̨ 'to dow-je kí d'asɨ gakɨ.

5 †Beɓa dow kí tətɨ rɔ lé, à kulə kubɨ kí nda mbəy-mbəy rɔ-é-tɨ, m'a bujuru ri-é kɔgɨ mɛ̨ɛ̨ mbete kiskəm-tɨ al, m'a pa ta liə rəsɨ nɔ̨̃ Bɔbɨ-m-tɨ, kì nɔ̨̃ malayka-je-tɨ liə panè: Ɛ̨̃ to dow lə-m ya.

6 Dow kí mbi-é tò rəmə kadɨ oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwną̃-je kí gay-gay kin.

Njékəwną̃-je kí ɓebo Piladɛlpi-tɨ

7 'Ndàngɨ mbete adɨ malayka lə njékəwną̃-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo Piladɛlpi-tɨ 'panè:

---

* **3:1** 3:1 Ta-je kinlé sɔbɨ dɔ njékəwną̃-je kí gin siri. ə Malayka-je lé à to njékɔrnɔ̨̃ njékəwną̃-je.

† **3:3** 3:3 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 16:15 † **3:5** 3:5 a Ntd 20:12; b Mat 10:32; Luk 12:8

'Oo, ta kí njèkaa njay,
njèra né kí tɔgrɔ-tɨ,
njèkɔw kɨ̀ lakere lə Dabidɨ,
ɛ̨ kí tɛ̨ɛ̨ tarəbɨ ə dow kí rangɨ
à kasɨ kutɨ al, utɨ tarəbɨ ə
dow kí rangɨ à kasɨ tɛ̨ɛ̨ al lé panè:
8 M'gə kullə ra-i-je. I 'to njètɔ́gɨ kí ngay al ya, i 'təl rɔ-i go ta-tɨ lə-m,
kadɨ 'najɨ 'pane 'gə-m al kin kàrè i 'najɨ al rəm tɔ. Beɓa m'tɛ̨ɛ̨ tarəbɨ
m'adɨ tò tagra nɔ̃-i-tɨ ə dow kí à kasɨ kutɨ ya goto. 9 'Oo, kutɨ dow-je kí
'to njékəwnɑ̨-je lə Satɑ̨, 'to jipɨ-je al ya 'ɓa rɔ-dé jipɨ-je adɨ 'to njékədta-
je kinlé, m'ungɨ-dé ji-i-tɨ. 'Oo, m'a kadɨ 'ree 'səbɨ takəm-dé nangɨ nɔ̃-i-tɨ
rəmə d'a gə kí m'ndigɨ-i. 10 Ta lə-m kí sɔbɨ dɔ kuwə rɔ ngɑ̨ lé, i 'to njètəl
rɔ-i go-tɨ, adɨ mɑ̨ kàrè, kaglo kí néna̧ à ree dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè
lay lé, m'a ngəm-i. 11 M'isɨ m'ɔw nɔ̃ɔ̃ ngɔsnè. 'Uwə né kí ji-i-tɨ lé ngɑ̨
kdɔ kadɨ dow madɨ taa nékugə dɔji-i kí to jɔgɨ lə njètətrɔ lé al.
12 †Dow kí njètətrɔ lé, m'a kadɨ-é to kagɨ ngɔw dan kəy lə Lubə lə-m
ə ɛ̨ à tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ ndɑ̨ al. M'a ndàngɨ ri Lubə lə-m rɔ-é-tɨ rəm,
ɓebo lə Lubə lə-m kí to ɓebo Jorijalɛ̨m kí sigɨ kí ɨ̨ dɔrɑ̨-tɨ rɔ Lubə-tɨ
lə-m lé, m'a ndàngɨ ri-é rɔ-é-tɨ rəm, ɓá ri-m kí sigɨ lé kàrè, m'a ndàngɨ
rɔ-é-tɨ rəm tɔ.
13 Dow kí mbi-é tò rəmə, kadɨ oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə
njékəwnɑ̨-je kí gay-gay kin!

Njékəwnɑ̨-je kí ɓebo Laodise-tɨ

14 'Ndàngɨ mbete adɨ malayka lə njékəwnɑ̨-je kí mɛ̨ɛ̨ ɓebo Laodise-tɨ
'panè: 'Oo, ɛ̨ kí ri-é lə Amɛ̨n, njèkoo né ə pa ta dɔ-tɨ mindɨ-é joo al kí
njèra né kí tɔgrɔ-tɨ, kí to njèkində né-je natɨ kɨ̀ Lubə lé panè: 15 M'gə
kullə ra-i-je. I 'sɔl al rəm, ɓá i 'tungə al rəm. Kinə 'a sɔl rəmə 'sɔl,
kinə 'a tungə rəmə 'tungə! 16 Bè al rəmə, m'a tɔmɔ̨-i kɔgɨ, kdɔ i lé 'la
laa ɓɨ 'sɔl al rəm, 'tungə al rəm. 17 Kdɔ ta kí i ya 'pa panè:
m'to njènékingə, m'ra né
m'ingə-né né nɑ̨ adɨ m'ɔw
ndoo né madɨ al rəm,
adɨ i 'gə kí kəm-i tò ndoo al rəm,
'gə kí 'to dangɨ-tɨ al rəm,
'gə kí 'to njèndoo al rəm,
'gə kí 'to njèkəmtɔ al rəm,
'gə kí ɔw kutɨ-i dum al rəm;
gin-é kin ɓá,
18 m'ɔjɨ-i-né ta kadɨ 'ree rɔ-m-tɨ
'ndogɨ lɔr kí 'lɛ̨ɛ̨ pərəə majɨ kin,
kdɔ kadɨ 'təl-né njènékingə rəm,
kadɨ 'ndogɨ kubɨ-je kí ndaá ulə rɔ-i-tɨ
kadɨ kutɨ dum lə-i lé rɔsɔl-é goto rəm,
kadɨ 'ndogɨ kumɑ̨ kilə kəm-tɨ,
kdɔ kadɨ ilə kəm-i-tɨ kadɨ oo lo majɨ.
19 †Mɑ̨ lé, dow-je lay kí m'ndigɨ-dé lé, m'ndángɨ-dé rəm, ɓá m'ində-
dé m'ɔjɨ-dé rəm tɔ. Beɓa adɨ rɔ-i tungə ə iɲə panjiyə-i-je kí majal kɔgɨ!
20 'Oo, m'a takəy-tɨ ə mɑ̨ m'ində takəy, kinə dow oo ndi-m, ə tɛ̨ɛ̨ takəy

† **3:12** 3:12 Ntd 21:2 † **3:19** 3:19 əbr 12:6

adɨ-m lé, m'a kandɨ go-é-tɨ, m'a kuso siə né rəm, ɛ̨ à kuso sə-m né rəm tɔ.
21 Dow kí təti rɔ lé, m'a kadɨ-é isɨ sə-m natɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ lə-m, titɨ
kì mą̃ m'təti-né rɔ ɓá m'isɨ-né kì Bɔbɨ-m natɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ liə kin bè
tɔ.
22 Dow kí mbi-é tò kadɨ oo-né ta rəmə kadɨ oo ta kí Ndil kí aa njay
idə njékəwną̃-je kí gay-gay kin!

4

Kalikɔ̃ɓe lə Lubə, kì njékisɨ dɔrą̃-tɨ

1 Go né-je-tɨ kinlé, m'oo lo rəmə, m'oo tarəbɨ tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ dɔrą̃-tɨ. Dow
kí dɔsą̃y kí m'oo ndi-é pa sə-m ta lé, ndi-é ɓa titɨ-ną̃ kí ká təbɨ mbanga
bè. Ɛ̨ idə-m panè: 'Al kí taá nè bè ə m'a kadɨ-i oo né-je kí à ree go-tɨ.
2 Beɓa tajinatɨ nè ya Ndil kí aa njay ree dɔ-m-tɨ. Rəmə m'oo kalikɔ̃ɓe
mɛ̨ɛ̨ dɔrą̃-tɨ ə dow káre bè isɨ dɔ-tɨ. 3 Dow kí isɨ dɔ-tɨ lé, rɔ-é ndɔ̃y
titɨ-ną̃ kì ər kɨ 'ɓa-é jaspə rəm, titɨ-ną̃ kì ər kí 'ɓa-é sarduwan rəm, ɓá
gangmal ndɔ̃y mbʉʉ̃ titɨ-ną̃ kì ər kí ɓa-é Emerodɨ bè gəə dɔ kalikɔ̃ɓe
lé rəm tɔ.
4 Kalikɔ̃ɓe kinlé, kalikɔ̃ɓe-je kí rangɨ asɨ kɔrjoo gidɨ-é sɔ gəə dɔ-é ə
'ngatɔ́gɨ-je kɔrjoo gidɨ-é sɔ d'isɨ dɔ kalikɔ̃ɓe-je-tɨ kinlé kì kubɨ-je kí nda-
nda rɔ-dé-tɨ, ɓá jɔgɨ ngar-je kí 'ra kì lɔr tò dɔ-dé-tɨ tɔ. 5 †Kalikɔ̃ɓe kinlé,
ndi təl-tɨ rəm, ndi dow-je ɓa-tɨ rəm, ɓá ndi ndàngɨ-tɨ rəm tɔ. Lampɨ-je
siri ɔ̃ ną̃ nɔ̃ kalikɔɓe-tɨ lé. Lampɨ-é-je kinlé to ndil-je lə Lubə kí siri.
6 Né mądɨ tò nɔ̃ kalikɔɓe-tɨ kinlé nɔ̃ɔ̃ titɨ-ną̃ kì babo kí ndɔ̃y titɨ kɔsɨ
bè, ɓá aa yə́rə́rə́ titɨ-ną̃ kì ər kí 'ɓa-é Kristal kin bè rəm tɔ.
Njékiskəm-je kí sɔ d'isɨ daną̃ 'gəə dɔ kalikɔ̃ɓe kinlé ə kəm-dé rusɨ
rɔ-dé lay.
7 Njékiskəm-je kí sɔ lé, ɛ̨ kí dɔsą̃y taną̃ kì ɓɔl bè, njèkungɨ-tɨ joo taną̃
kì ngon mangɨ bè, njèkungɨ-tɨ mutə rəmə takəm-é taną̃ kì takəm dow ə
njèkungɨ-tɨ sɔ lé taną̃ kí yəl soro kí ɨ̨ kì bagɨ-é taá kin bè. 8 Njékiskəm-je
kí sɔ lé, ną́-ną́ ya bagɨ-é ra mɛkɛ̨-mɛkɛ̨ ə kəm-dé rusɨ rɔ-dé lay. Ndɔɔ-je
kì kada-je adɨ dɔkàdì lay ya 'panè: Njèkaa njay, Njèkaa njay, Njèkaa
njay kí to 'Ɓaɓe Lubə kí Njètɔ́gɨ-je lay kí to Njèkisɨ kete low rəm, Njèkisɨ
ɓone rəm, ɓá kí a ree rəm tɔ.
9 Njèkisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ kí to njèkisɨ kì dɔ ɓal-ɓal lé, lokɨ njékiskəm-
je kí sɔ lé, d'a kɔsɨ gajɨ-é, d'a kulə riɓa dɔ-é-tɨ, d'a ra-é oiyo rəmə,
10 'ngatɔ́gɨ-je kí kɔrjoo gidɨ-é sɔ d'a tɔɔ burmba nangɨ nɔ̃ njèkisɨ dɔ
kalikɔɓe-tɨ lé, d'a kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̃ njèkisɨ kì dɔ ɓal-ɓal-tɨ lé ə d'a
kungɨ jɔgɨ ngar-je lə-dé nangɨ nɔ̃ kalikɔɓe-tɨ lé ə d'a pa panè: 11 I asɨ
gakɨ, 'Ɓaɓe Lubə lə-ji, kadɨ kɔsgajɨ kì riɓa, kì tógɨ to 'lə-i, kdɔtalə né-
je lay ya to i ɓá 'ra-dé ə to mɛ̨ɛ̨ ndigɨ lə-i kadɨ né-je kinlé tò, beɓa i
'ra-dé-né.

5

Ta kí sɔbɨ dɔ ngonbatɨ kí taa mbete kí 'tɔsɨ kì pɔ̃ lo siri

1 Go-tɨ, m'oo njèkisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ lé uwə mbete jikɔl-é-tɨ. Mbete lé,
'ndàngɨ ta gidɨ-tɨ rəm, mɛ̨ɛ̨-é-tɨ rəm, ɓá 'tɔsɨ pɔ̃-tɨ lo siri 'tiną̃ə-né ta-é.
2 Ɓá m'oo malayka kí tógɨ-é ną̃ pa ta kì ndi-é kí boy-boy panè: Ną́ ɓá
asɨ gakɨ kadɨ kəsɨ pɔ̃-je kí 'tiną̃ə-né ta mbete kinlé ə tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é wa?

† **4:5** 4:5 a Ntd 8:5; 11:19; 16:18; b Ntd 1:4

3 Ngà dow kí dɔrą̰-tɨ, əse dɔnangɨ-tɨ nè əse gin nangɨ-tɨ kí asɨ kadɨ tɛ̨ɛ̨
mbete kin ə oo né kí mɛ̨ɛ̨-é-tɨ ya goto. 4 Beɓa mą̰ m'nɔ̰ ną̰, kdɔ dow
kí asɨ gakɨ kadɨ tɛ̨ɛ̨ mbete lé ə oo né kí mɛ̨ɛ̨-é-tɨ ya goto. 5 Rəmə dow
káre kí dan 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ idə-m panè: «'Nɔ̰ al!» 'Oo, ɓɔl kí gin kojɨ-tɨ lə
Juda, ɛ̰ kí to kí gin kojɨ-tɨ lə ngar Dabidɨ təti rɔ kdɔ kadɨ kəsɨ pɔ̰ kí 'tɔsɨ
mbete-tɨ lo siri 'tiṇə-né ta-é lé ə tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é tɔ.
6 Rəmə m'oo ngonbatɨ kí taną̰ ngonbatɨ kí 'tɔl-é bè, ą̰ kì nja-é taá daną̰
bapɨ mbunɔ̰ kalikɔɓe-tɨ, kì njékiskəm-je kí sɔ, kì mbunɔ̰ 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ.
Ngonbatɨ lé, gajɨ-é ra siri, ɓá kəm-é ra siri tɔ. Kəm-é-je kí siri lé to
ndil-je lə Lubə kí siri kí Lubə ulə-dé lo lay kí dɔnangɨ-tɨ nè. 7 Ngonbatɨ
lé ɔtɨ ree taa mbete kí jikɔl njékisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ lé. 8 Lokɨ ngonbatɨ
taa mbete lé rəmə, njékiskəm-je kí sɔ rəm, 'ngatɔ́gɨ-je kì kɔrjoo gidɨ-
é sɔ lé 'səbɨ takəm-dé nangɨ nɔ̰̀-é-tɨ. Ną̰́-ną̰́ ya uwə kundumənɡrə-je
kì kobɨ lɔr-je ji-é-tɨ ji-é-tɨ. Kobɨ lɔr-je kinlé, ubɨ kí ətɨ majɨ rusɨ mɛ̨ɛ̨-é
njɨ̰-njɨ̰. Ubɨ kí ətɨ majɨ kinlé, to ta-je kí njékaa njay-je d'isɨ 'pa kì Lubə.
9 Njékiskəm-je kí sɔ, kì 'ngatɔ́gɨ-je lé d'usɨ pa kí sigɨ panè: I asɨ gakɨ
kadɨ 'taa mbete lé 'kəsɨ pɔ̰ kí 'tiṇə-né ta-é lé ə 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é, kdɔ ta lə gin
kojɨ-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè, kì gin dow-je lay kí ndɔ̰ ta lə-dé tò gay-gay,
i ɓá dow-je 'tɔl-i adɨ məsɨ-i gangɨ dɔ-dé adɨ Lubə. 10 †Dɛ̰ lé, i 'təl-dé adɨ
'to gin ngar rəm, 'to njégugné-je kí njérakullə lə Lubə rəm, adɨ d'a
kɔ̰ɓe dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè.
11 Lokɨ m'gɔ̰ lo rəmə, m'oo ndi kosɨ malayka-je kí kɔr-dé to ɓudɔgɨ-
dɔgɨ nja ną̰-ną̰ 'gəə dɔ kalikɔ̰ɓe, kì dɔ njékiskəm-je, kì dɔ 'ngatɔ́gɨ-je
lé. 12 Dɛ̰ 'pa ta kì ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngonbatɨ kí ndɔkɨ 'tɔl-é lé,
ɛ̰ asɨ gakɨ kadɨ tɔ́gɨ, kì nékingə, kì gosɨ, kì rɔngą̰, kì kɔsgajɨ, kì riɓa, kì
tɔ́y, lay to 'liə.
13 Rəmə m'oo ndi né-je lay kí Lubə ra-dé dɔrą̰-tɨ, kì dɔnangɨ-tɨ, kì gin
nangɨ-tɨ, kì dan babo-tɨ, kì né-je lay ya 'panè: Tɔ́y, kì kɔsgajɨ, kì riɓa, kì
tɔ́gɨ, to 'lə njèkisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ rəm, to 'lə Ngonbatɨ ya kì dɔ ɓal-ɓal.
14 Rəmə njékiskəm-je kí sɔ lé 'panè: Amɛ̰n! Ə 'ngatɔ́gɨ-je lé, 'tɔsɨ
məkəjɨ-dé nangɨ ɓá d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰̀ njèkisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ dɛ̰ kì
ngonbatɨ.

6

Ngonbatɨ kəsɨ né kí mɛkɛ̰ kí dɔsą̰y kí 'tiṇə-né ta mbete

1 Lokɨ m'oo lo rəmə, pɔ̰ kí 'tɔsɨ mbete-tɨ lo siri 'tiṇə-né ta-é lé,
Ngonbatɨ kəsɨ kí káre dan-tɨ ə m'oo ndi kí káre dan njékiskəm-je kí sɔ
pa ta adɨ ndi-é ɓa titɨ ndàngɨ ndi bè panè: 'Ree! 2 Beɓa m'oo lo rəmə,
m'oo sində kí nda ə njèkal-é uwə mandangɨ ji-é-tɨ, d'adɨ-é jɔgɨ ngar, ɛ̰
ɔw kí njètətrɔ kdɔ tətɨ rɔ.
3 Lokɨ Ngonbatɨ kəsɨ pɔ̰ kí njèkungɨ-tɨ joo kí 'tiṇə-né ta mbete lé rəmə,
m'oo ndi njèkisɨ kəm kí njèkungɨ-tɨ joo panè: 'Ree. 4 Rəmə sində kí
rangɨ kí kər titɨ-ną̰ kì pər bè tɛ̨ɛ̨ ə njèkal-é ingə tɔ́gɨ kadɨ un-né lapiya
kɔgɨ dɔnangɨ-tɨ, kdɔ kadɨ dow-je 'tijə mindɨ-ną̰; ə d'adɨ-é kiyərɔ kí ngal.
5 Lokɨ Ngonbatɨ kəsɨ pɔ̰ kí njèkungɨ-tɨ mutə kí 'tiṇə-né ta mbete lé
rəmə, m'oo ndi njèkisɨ kəm kí njèkungɨ-tɨ mutə panè: 'Ree! Beɓa m'oo
lo rəmə, m'oo sində kí ndul. Njékal-é uwə né mbɔjɨ kɔy-né ji-é-tɨ. 6 Go-
tɨ, m'oo ká né ɓa dan njékiskəm-je-tɨ kí sɔ lé titɨ kì ndi dow bè panè:

† **5:10** 5:10 Ntd 1:6

Gemɛ̨ kɔrɔ káre lé, là-é asɨ kəm là kullə kí ndɔ káre, ə tɛ̨y kɔrɔ káre lé, là-é asɨ kəm là kullə kí ndɔ káre, ngà ubɨ-je kì man nduu rəmə, ɔdɨ rɔ al.
7 Lokɨ Ngonbatɨ kəsɨ pɔ̨ kí njèkungɨ-tɨ sɔ kí 'tiɲə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njèkisɨ kəm kí njèkungɨ-tɨ sɔ panè: 'Ree! 8 Beɓa m'oo lo rəmə, m'oo sində mɔsɨ ə njékal-é ri-é lə koy ə lo kí koó ɓá to njédan-é. 'Gangɨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ lo sɔ ə d'adɨ-dé dəbɨ-é káre kadɨ d'ɔw kì tógɨ dɔ-tɨ, kdɔ kadɨ 'tɔl dow-je kì kiyərɔ rəm, kì ɓo rəm, kì yokosɨ rəm, ɓá kadɨ d'adɨ dą̨-je kí wale kí dɔnangɨ-tɨ nè 'tɔ̨-dé 'tɔl-dé rəm tɔ.
9 Lokɨ Ngonbatɨ kəsɨ pɔ̨ kí njèkungɨ-tɨ mɨ̨ kí 'tiɲə-né ta mbete lé rəmə, dow-je kí 'tijə mindɨ-dé kdɔ ta lə Lubə rəm, kdɔ ta liə kí 'pa d'adɨ dow-je rəm lé, m'oo-dé gin logugɨ né-tɨ. 10 Dɛ̨ 'tur kɔɔl kì ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngar kí njékaa njay, kí njéra né kí tɔgrɔ-tɨ, i 'isɨ kósɨ bè lé, kàdì ban ɓá 'a gangta kí njururu ə 'a dalba məsɨ-ji dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè wa? 11 Beɓa d'adɨ ną̨́-ną̨́ ya kubɨ kí ngal kí nda-nda ə d'idə-dé 'panè kadɨ d'ilə mɛ̨ɛ̨-dé dɔ madɨ-é-tɨ kaglo sɛ̨ ɓəy, kdɔ kadɨ madkullə-je lə-dé kì nganko̧-dé-je kí d'a tɔl-dé titɨ-ną̨ sə-dé bè lé kɔr-dé asɨ ɓəy ɓane.
12 †Lokɨ m'oo lo rəmə, m'oo kí Ngonbatɨ kəsɨ pɔ̨ kí njèkungɨ-tɨ mɛkɛ̨ kí 'tiɲə-né ta mbete lé rəmə, dɔnangɨ yəkɨ ɓukɨ-ɓukɨ rəm, kàdì təl ndul ndɨ̨-ndɨ̨ rəm, kubru nąy lay ya titɨ-ną̨ kì məsɨ bè rəm, 13 ɓá kərwəɨ̨-je kí dɔrą̨-tɨ 'tusɨ nangɨ titɨ-ną̨ kì kote kí yélbo yəkɨ-é ɲą̨ adɨ kandɨ-é kí ɓəsrə ur nangɨ wukɨ-wukɨ kin bè. 14 †Dɔrą̨ kəw rɔ-é titɨ-ną kí dow ɓɨr-né mbete bè ə mbal-je kì dɔgore lo-je kí dan ba-tɨ lay ya 'ngəsɨ d'iɲə lo ką̨-dé kí kete. 15 Ngar-je kí dɔnangɨ-tɨ, kì dow-je kí boy-boy, kì 'boy-je lə asgar-je, kì njénékingə-je, kì njétógɨ-je, lay kì ɓə-je, kì dow-je kí d'isɨ dow dɔ rɔ-dé, 'ɓɔyɔ rɔ-dé bole mbal-je-tɨ, kì mbunə̨ mbal-je-tɨ. 16 †Ə d'idə mbal-je 'panè: 'Tusi dɔ-ji-tɨ ə 'ɓɔyi-ji takəm njékisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ, kì ta wɔngɨ-tɨ lə Ngonbatɨ. 17 Kdɔ ndɔ kí boy kì to ndɔ wɔngɨ lə-dé lé ree ngá, ə ną̨́ ɓá à ką̨ gərərə ta-tɨ wa?

7

Ta kí sɔbɨ dɔ dow-je lə Lubə

1 Go né-je-tɨ kinlé, m'oo malayka-je sɔ d'ą̨ taá kum dɔnangɨ-tɨ kí sɔ. Dɛ̨ d'ɔgɨ yél-je kí sɔ kí dɔnangɨ-tɨ, kdɔ kadɨ yél ulə dɔnangɨ-tɨ al rəm, dɔ babo-tɨ al rəm, ɓá kadɨ ulə dɔ kagɨ-tɨ madɨ al rəm tɔ. 2 Rəmə m'oo malayka kí rangɨ kí ɨ̨ kɨ lo kubə kàdì-tɨ uwə pɔ̨ lə Lubə kí njèkisɨ kəm ji-é-tɨ. Ɛ̨ pa ta kì ndi-é kí boy idə-né malayka-je kí sɔ kí Lubə adɨ-dé tógɨ kadɨ 'ra dɔnangɨ, kì babo majɨ al lé panè: 3 Ɔdi rɔ dɔnangɨ al, ɔdi rɔ babo al, ɓá ɔdi rɔ kagɨ-je al rəm, ya sar kadɨ j'tɔsi pɔ̨ nɔ̨ ngannjékullə-je-tɨ lə Lubə lə-ji mɔkɨ tá. 4 Dow-je kí gin kojɨ-tɨ lə Israyel lay kí 'tɔsɨ pɔ̨ nɔ̨-dé-tɨ lé, m'oo ndi dow gangɨ kɔr-dé asɨ ɓudɔgɨ lo ɓu kì kɔrsɔ gidɨ-é sɔ (144.000):
5 Gin kojɨ-tɨ lə Juda lé, dɛ̨ kí 'tɔsɨ pɔ̨ nɔ̨-dé-tɨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Rubɛ̨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Gadɨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
6 gin kojɨ-tɨ lə Ajɛr 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,

† **6:12** 6:12 a Ntd 11:13; 16:18; b Mat 24:29; Mar 13:24,25; Luk 21:25 † **6:14** 6:14 Ntd 16:20
† **6:16** 6:16 Luk 23:30

gin kojɨ-tɨ lə Néptali 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Manase 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
7 gin kojɨ-tɨ lə Simiyɔ̨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Lebi 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Isakar 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
8 gin kojɨ-tɨ lə Jabulɔ̨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Jojepɨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo,
gin kojɨ-tɨ lə Benjamę̣ dę̣ kí 'tɔsɨ pɔ̨ nɔ̨̀-dé-tɨ 'ra ɓudɔgɨ lo dɔgɨ gidɨ-é joo.

9 Go né-je-tɨ kinlé, m'oo kosɨ dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dow à kasɨ tidə-dé al. Dow-je kinlé, 'to gin dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè, kì dow-je lay kí ndɔ̨ta-je lə-dé tò gay-gay d'ą̣ nɔ̨̀ kalikɔɓe-tɨ kì nɔ̨̀ Ngonbatɨ-tɨ, kì kubɨ-je kí ngal kí nda rɔ-dé-tɨ rəm, ɓá d'uwə mbi kagɨ tan ji-dé-tɨ rəm tɔ*. 10 Dę̣ 'pa ta kì ndi-dé kí boy-boy 'panè: Lubə lə-ji kí isɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ dę̣ kì Ngonbatɨ ɓá 'to njirə kajɨ lə dow-je. 11 Malayka-je lay, kì 'ngatɔ́gɨ-je, kì njékiskəm-je kí sɔ, d'ilə-ną̣ 'gəə dɔ kalikɔ̨ɓe lé sipɨ. Dę̣ d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̀ kalikɔɓe-tɨ lé ə d'ɔsɨ gajɨ Lubə 12 'panè: Amę̣n! Tɔ́y, kì kɔsgajɨ, kì gosɨ, kì oiyo, kì riɓa, kì tɔ́gɨ, kì rɔngą̣ to 'lə Lubə lə-ji kí njèkisɨ kì dɔ ɓal-ɓal. Amę̣n!

13 Beɓa kí káre dan 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ lé un ta dəjɨ-m panè: Dę̣ kí d'ą̣ kì kubɨ-je kí ngal kí nda rɔ-dé-tɨ kinlé 'to nạ́-je wa? Ə d'į̣ rá ɓá 'ree wa? 14 †M'ilə-é-tɨ m'panè: 'Ɓa-m, né-je kinlé i 'gə gɔw. Beɓa ę̣ təl ilə-m-tɨ panè: To dę̣ kí d'į̣ ta kɔ̨̀-tɨ kí dum natɨ. Dę̣ 'togɨ kubɨ-je lə-dé kí ngal ə 'tulə dan məsɨ ngonbatɨ-tɨ d'adɨ nda mbəy-mbəy. 15 Gin-é kin ɓá d'ą̣-né nɔ̨̀ kalikɔɓe-tɨ lə Lubə 'pol-é-né ndɔɔ-je kì kada-je mę̣ę̣ kəy-tɨ liə. Rəmə njèkisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ lé ra kəy liə dɔ-dé-tɨ; 16 adɨ ɓo à ra-dé al rəm, kundə man à ra-dé al rəm, kàdì à kɔsɨ-dé al rəm, ɓá lo à tungə-dé al rəm tɔ. 17 Kdɔtalə Ngonbatɨ kí ą̣ daną̣ lo kalikɔɓe-tɨ lé, ɓá à to njèkul-dé, à kɔw sə-dé ta man kę̣nę̣nę̣-je-tɨ kí to man kiskəm rəm, ɓá Lubə ya à bɔr man nɔ̨ kəm-dé-tɨ kɔgɨ ndɔ̨y-ndɔ̨y rəm tɔ.

8

Ngonbatɨ kəsɨ pɔ̨ kí njèkungɨ-tɨ siri kí 'tɨn̨ə-né ta mbete

1 Lokɨ ngonbatɨ kəsɨ pɔ̨ kí njèkungɨ-tɨ siri kí 'tɨn̨ə-né ta mbete lé rəmə, lo tò ndingɨ dɔrą̣-tɨ ya à kasɨ ngan kàdì kɔrmutə-je bè. 2 Go-tɨ, m'oo malayka-je siri d'ą̣ takəm Lubə-tɨ ə d'adɨ-dé təbɨ mbanga siri tɔ.

3 Ɓá malayka kí rangɨ ree ą̣ logugɨ né-tɨ kì gajibɨ kí ra kì lɔr ji-é-tɨ adɨ to gajibɨ ró nɔ̨kagɨ kí ətɨ majɨ; nɔ̨kagɨ-je kí ətɨ majɨ-majɨ lé, d'adɨ-é n̨ą̣ kadɨ ró logugɨ né-tɨ* kí 'ra kì lɔr nɔ̨̀ kalikɔɓe-tɨ kdɔ kadɨ sa-é suu ɔw nɔ̨̀ Lubə-tɨ natɨ kì ta-je kí njékaa njay-je lay 'pa siə-siə. 4 Nɔ̨kagɨ-je kí ətɨ majɨ kí tò ji malayka-tɨ lé, sa-é suu ɔw nɔ̨̀ Lubə-tɨ natɨ kì ta-je kí njékaa njay-je d'isɨ 'pa kì Lubə lé. 5 †Malayka un gajibɨ ə ɔy yalpər kí logugɨ né-tɨ lé ungɨ mę̣ę̣-é-tɨ rusɨ, ɓá bi ilə dɔnangɨ-tɨ adɨ ká né ɓa titɨ ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngɨ rəm, ndi təl rəm, ɓá dɔnangɨ yəkɨ rəm tɔ.

---

* **7:9** 7:9 *Mbi tan*lé, d'uwə ji-dé-tɨ d'ɔsɨ-né né kəm dow-tɨ kí ra né dingəm əse kəm dow-tɨ kí ra né kí majɨ n̨ą̣. † **7:14** 7:14 Mat 24:21; Mar 13:19 * **8:3** 8:3 Logugɨ né ra gin joo. Ę̣ kí gin káre to lo ró dą̣-je ə ę̣ kí gin káre to lo ró nɔ̨kagɨ-je kí ətɨ majɨ tɔ. Ę̣ kí nè kinlé to lo ró nɔ̨kagɨ-je kí ətɨ majɨ ya par (Tẹt 30:1). † **8:5** 8:5 Ntd 11:19; 16:18

6 Rəmə malayka-je kí siri kí d'uwə təbɨ mbanga siri ji-dé-tɨ lé, 'ra
rɔ-dé kdɔ kɔ́l.

Ta kí sɔbɨ dɔ təbɨ mbanga-je kí mɛkɛ̨ kí dɔsa̰y

7 Malayka kí dɔsa̰y kɔ́l təbɨ mbanga rəmə, kɔsɨ, kì pər kí 'pote natɨ
kì məsɨ ɓá d'ungɨ dɔnangɨ-tɨ, adɨ kinə dow kay dɔnangɨ lo mutə rəmə
pər ɔ̰ kí gin káre lay kì kagɨ-je kí titɨ ə wale-je kí mbəl lay ya pər ɔ̰ rəm
tɔ.

8 Malayka kí njèkungɨ-tɨ joo kɔ́l təbɨ mbanga rəmə, né kí titɨ-na̰ kì
mbal kí boy kí ɔ̰ pər bè ya d'itə d'ilə dan babo-tɨ, adɨ kinə dow kay tatɨ
babo lo mutə rəmə, kí gin káre təl məsɨ, 9 adɨ né-je lay kí Lubə ra-dé
adɨ d'isɨ-tɨ kí 'to né-je kí 'taa koo lé, d'oy lay, ɓá bato-je lay ya kinə dow
kay lo mutə rəmə, kí gin káre tujɨ kɔgɨ lay tɔ.

10 Go-tɨ, malayka kí njèkungɨ-tɨ mutə kɔ́l təbɨ mbanga rəmə, kərwəɨ̰
kí boy ɨ̰ dɔra̰-tɨ ɔ̰ pər bilɨm-bilɨm titɨ-na̰ kì pər ngəl bè usɨ dan ba-je-tɨ,
kì kəm kɛ̨nɛ̨nɛ̨-je-tɨ, adɨ kinə dow kay ba-je lay kì kəm kɛ̨nɛ̨nɛ̨-je lo
mutə rəmə, kərwəɨ̰ lé un tatɨ-é kí gin káre latɨ-latɨ. 11 Kərwəɨ̰ kinlé,
ri-é lə «Dil», adɨ man-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre
atɨ kangɨ-kangɨ tokɨ kàdì dil bè ə dow-je n̰a̰ ya kí d'a̰y man-é lé, katɨ-é
təl-dé.

12 Malayka kí njèkungɨ-tɨ sɔ kɔ́l təbɨ mbanga rəmə, 'kay kàdì, kì na̰y,
kì kərwəɨ̰-je lo mutə ə kí gin káre tujɨ usɨ dɔ-tɨ, adɨ ɛ̰ kí tujɨ usɨ dɔ-tɨ
lé usɨ til, ɓá 'kay ndógɨ lə lo kí kada əse ndógɨ lə lo kí ndɔɔ lo mutə
rəmə, kí gin káre təl lo kí ndul ndɨ̰-ndɨ̰.

13 Lokɨ m'oo lo rəmə, m'oo soro nar kadɨ dɔra̰-tɨ ɓá pa ta kì ndi-é kì
boy-boy panè: «Tujɨ ə́n! Tujɨ ə́n! Tujɨ à kusɨ dɔ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ,
kdɔtalə təbɨ mbanga-je kí rangɨ na̰y kadɨ malayka-je kí mutə d'a kɔ́l
kadɨ ɓa ɓəy.»

9

1 Malayka kí njèkungɨ-tɨ mɨ̰ kɔ́l təbɨ mbanga rəmə, m'oo kərwəɨ̰ káre
ɨ̰ dɔra̰-tɨ usɨ dɔnangɨ-tɨ nè. D'adɨ-é lakere ta boleɓe kí sɔ̰y-é goto. 2 Ḛ
tɛ̨ɛ̨ ta boleɓe kí sɔ̰y-é goto lé rəmə, sapər tɛ̨ɛ̨-tɨ titɨ-na̰ kì sapər mbo
bè adɨ utɨ kəm kàdì, kì lo kí taá adɨ lo ndul ndɨ̰-ndɨ̰. 3 'Bete-je 'tɛ̨ɛ̨ dan
sapər-tɨ kinlé 'sane-na̰ dɔnangɨ-tɨ ə d'adɨ-dé tɔ́gɨ kí titɨ-na̰ kì tɔ́gɨ jina̰-je
kí dɔnangɨ-tɨ bè. 4 D'idə-dé kadɨ 'ra wale-je kí dɔnangɨ-tɨ, kì kam-je,
kì kagɨ-je majɨ al al, ngà dow-je kí pɔ̰ lə Lubə goto nɔ̰-dé-tɨ ya par ɓá
kadɨ 'ra-dé majɨ al. 5 D'adɨ-dé tarəbɨ kadɨ tɔl dow-je kinlé al, ngà kadɨ
d'adɨ-dé kɔ̰ ya asɨ na̰y mɨ̰ ə kɔ̰ kí d'a kadɨ-dé lé, à to-dé titɨ-na̰ kì to jina̰
kí tugə dow kin bè. 6 Mɛ̨ɛ̨ ndɔ-é-je-tɨ kinlé, dow-je d'a sangɨ koy ya,
ngà d'a kingə-é al. Dow-je d'a ndingə koy, ngà koy à ka̰y-dé ka̰ rəbɨ ko
nʉ̰.

7 'Beté-é-je kinlé, 'titɨ-na̰ kì sində-je kí 'tulə nérɔ-je rɔ-dé-tɨ kdɔ kɔw-
né rɔ-tɨ kin bè. Né tò dɔ-dé-tɨ titɨ-na̰ kì jɔgɨ ngar kí 'ra kì lɔr bè ə
takəm-dé titɨ-na̰ kì takəm dow-je bè. 8 Bəl dɔ-dé titɨ-na̰ kì bəl dɔ dené-
je bè ə ngangɨ-dé titɨ-na̰ kì ngangɨ ɓɔl-je bè. 9 Kàdì-dé titɨ-na̰ kì ngɔwla
kɔn kadɨ asgar-je ə ká bagɨ-dé ɓa titɨ-na̰ kì ká posɨ-je kí sində rɔ-je n̰a̰
d'a̰y-né ngɔdɨ kɨ ta rɔ-tɨ kin bè. 10 Mɔngɨ-dé titɨ-na̰ kì mɔngɨ jina̰-je bè
ə ta mɔngɨ-dé atɨ njɛl-njɛl tɔ. Ə mɔngɨ-dé lé ɓá tɔ́gɨ kì kadɨ d'adɨ-né kɔ̰
dow-je na̰y mɨ̰ lé tò-tɨ. 11 Ngar kí njèkɔ̰ɓe dɔ-dé-tɨ to malayka kí njèka̰

ta boleɓe-tɨ kí sɔ̨y-é goto. Malayka kinlé, ri-é kí ta əbrə to Abaddɔ̨ ə
'ɓa-é Apoliyɔ̨ kì ta Grɛkɨ tɔ.
12 Tujɨ kí dɔsa̰y tɔy ngá. 'Oo, tujɨ-je kí rangɨ joo à ree go-tɨ nɔ̨ɔ̨ ɓəy.
13 Malayka kí njèkungɨ-tɨ mɛkɛ̨ kɔ́l təbɨ mbanga rəmə, m'oo ndi dow
ɓa gajɨ da̰-je-tɨ kí ra sɔ kí to gajɨ da̰-je kí logugɨ né-tɨ kí 'ra kì lɔr adɨ tò nɔ̨̀
Lubə-tɨ. 14 ə dow kí m'oo ndi-é lé, idə malayka kí njèkungɨ-tɨ mɛkɛ̨ kí
ɔw kì təbɨ mbanga lé panè: 'Tutɨ malayka-je kí sɔ kí 'tilə-dé sil dan ba
Eprati-tɨ. 15 ə malayka-je kí sɔ kí d'isɨ dɔ nja-dé-tɨ kdɔ dɔkàdì-é, kì ndɔ-
é, kì na̰y-é, kì ɓal-é kinlé, 'tutɨ-dé kadɨ kinə dow kay dow-je lo mutə
rəmə, d'a tɔl dɛ̨ kí gin káre lay. 16 Beɓa asgar-je kí njékal sində-je lé
kɔr-dé ra ɓudɔgɨ-dɔgɨ nja na̰-na̰ lo joo. 'Gangɨ kɔr-dé adɨ m'oo. 17 Beɓa
mɛ̨ɛ̨ né-tɨ kí ra-m titɨ-na̰ kì nḭ bè lé, m'oo sində-je kí njékal-dé-je 'tulə
ngɔwla kɔ̨n kadɨ asgar-je rɔ-dé-tɨ, ɓal-é titɨ-na̰ kì pər bè rəm, titɨ-na̰ kì
ɓal dɔra̰ bè rəm, ɓá titɨ-na̰ kì bumatɨ bè rəm tɔ. Dɔ sində-je lé titɨ-na̰
kì dɔ ɓɔl-je bè ə pər, kì sapər, kì yalpər tɛ̨ɛ̨ ta-dé-tɨ. 18 Kinə dow kay
dow-je lo mutə rəmə, yokosɨ-je kí gin mutə kinlé, tɔl dɛ̨ kí gin káre lay.
Yokosɨ-je kí mutə lé to pər, kì sapər, kì yalpər kí tɛ̨ɛ̨ ta sində-je-tɨ lé.
19 Kdɔ sində-je lé d'ɔw kì tógɨ ta-dé-tɨ rəm, ɓá mɔngɨ-dé-tɨ rəm; mɔngɨ-
dé titɨ-na̰ kì li-je bè ə dɔ-dé tò mɔngɨ-dé-je-tɨ lé, adɨ dɔ-dé-je kinlé ɓá
d'adɨ-né kɔ̨̀ dow-je.
20 Ndəgɨ dow-je kí yokosɨ-je kin tɔl-dé al lé, d'ina̰ə panjiyə-dé kí sɔbɨ
dɔ kullə ra-dé-je lé kɔgɨ al; dɛ̨ d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̀ ndil-je-tɨ kí majɨ al,
kì nɔ̨̀ magɨ-je-tɨ kí 'ra kì ji-dé kí to lɔr-je, kì ngɔwla-je, kì 'ningə́kasɨ-je,
kì ər-je, kì kagɨ-je ɓá 'ra lé ya par-par. Magɨ-é-je kinlé, kəm-dé oo lo al
rəm, mbi-dé oo ta al rəm, ɓá 'njiyə al rəm tɔ. 21 Dow-je kinlé, panjiyə-
dé-je kí majɨ al majɨ al kí sɔbɨ dɔ tɔl dow-je, kì ra kugə-je, kì ra kaya-je,
kì ɓogɨ-je kinlé dɛ̨ 'tusɨ d'ina̰ə kɔgɨ al.

10

Ngon mbete kí d'adɨ Ja̰

1 M'oo malayka kí rangɨ kí njètógɨ, kí ulə kilndi rɔ-é-tɨ tokɨ kubɨ bè
ḭ dɔra̰-tɨ ree rəmə, gangmal gəə dɔ-é ə takəm-é ɔ̨̀ njoy-njoy titɨ kàdì
bè, ɓá nja-é-je titɨ-na̰ ndɔ̨ pər kí tɛ̨ɛ̨ bilɨm-bilɨm kin bè tɔ. 2 Uwə ngon
mbete káre kí 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é ji-é-tɨ. Ɛ̨ ilə nja-é kí kɔ̀l dɔ babo-tɨ ə nja-é kí
gəl dɔnangɨ-tɨ, 3 rəmə ra né kì ndi-é kí boy titɨ ɓɔl kí ijə rɔ kin bè. Lokɨ
ɛ̨ ra né kì ndi-é kí boy bè lé, ndangɨ ndi ɓa lo siri adɨ m'oo.
4 Beɓa lokɨ ndi ndangɨ lo siri tana̰ bè lé, m'oo ta-tɨ adɨ m'ɔw kì ndangɨ
mbete-tɨ rəmə, m'oo ndi dow ɓa dɔra̰-tɨ idə-m panè: Ta kí ndi ndàngɨ
lo siri ɓá 'oo kinlé, i 'ngəm mɛ̨ɛ̨-i-tɨ ɓi i 'ndàngɨ mbete-tɨ al.
5 Rəmə malayka káre kí kete m'oo-é a̰ taá ilə nja-é káre dɔ babo-tɨ
ə ilə kí káre dɔnangɨ-tɨ lé, un jikɔl-é kí taá dɔra̰-tɨ; 6 ngá ɓá ubɨ rɔ-é
kì ri njèkisɨ kì dɔ ɓal-ɓal kí to njèra dɔra̰ kì né-je kí mɛ̨ɛ̨-é-tɨ, njèra
dɔnangɨ kì né-je kí tò-tɨ, njèra babo kì né-je kí titɨ. Ɛ̨ ubɨ rɔ-é panè:
Dow à ngəbɨ kaglo kí rangɨ al ngá! 7 Ngà mɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ kí ndi malayka
kí njèkungɨ-tɨ siri à ɓa ə lokɨ ɛ̨ à kisɨ dɔ nja-é-tɨ kdɔ kɔ́l təbɨ mbanga
lé rəmə, né-je lə Lubə kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ lé, à ra-né, titɨ kí ɛ̨ ilə-né mbɛ̨
Poyta kí Majɨ kete adɨ ngannjékullə-je liə kí 'to njépata-je kí ta-é-tɨ.
8 Go-tɨ rəmə, ndi dow kí m'oo dɔra̰-tɨ lé pa sə-m ta rangɨ ɓəy panè:
'Ɔw 'taa ngon mbete kí 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨-é kí tò ji malayka-tɨ kí a̰ taá ɓá ilə

nja-é káre dɔ babo-tɨ ə ilə kí káre dɔnangɨ-tɨ kinlé. 9 Lokɨ m'isɨ m'ɔw
kɨ rɔ malayka-tɨ lé, m'idə-é m'panè n'adɨ-m ngon mbete lé. Beɓa ɛ̨
idə-m panè: 'Taa 'uso. Ngon mbete kinlé, mɛ̨ɛ̨-i-tɨ rəmə, à katɨ kangɨ-
kangɨ, ngà ta-i-tɨ ɓá à nəl titɨ-ną̣ kì ubɨ tojɨ bè. 10 M'taa ngon mbete kí
ji malayka-tɨ lé m'uso. Ta-m-tɨ nè lé, nəl titɨ-ną̣ kì ubɨ tojɨ bè, ngà lokɨ
m'uu kəy rəmə, lo kí mɛ̨ɛ̨-m-tɨ atɨ kangɨ-kangɨ.
11 Go-tɨ, d'idə-m 'panè: Tò kadɨ i 'pa ta kí ta Lubə-tɨ rangɨ ya ɓəy kdɔ
kilə-né ta dɔ gin dow-je-tɨ lay kí dɔnangɨ-tɨ nè, kì gin dow-je kí ndɔ̨ta-je
lə-dé tò kí gay-gay rəm, ɓá ngar-je rəm tɔ.

11

Dow-je kí joo kí njépata dɔ né-tɨ kì d'oo kì kəm-dé ə dɔ ta-tɨ kí d'oo kì mbɨ-dé rəm

1 Go-tɨ, d'adɨ-m tuwətɔ́gɨ kí titɨ-ną̣ kì kagɨ mbɔjɨ ngal né bè ə d'idə-m
'panè: «Į̣ taá 'mbɔjɨ kəy lə Lubə rəm, 'mbɔjɨ logugɨ né rəm, ɓá 'tidə
kɔr dow-je kí d'isɨ mɛ̨ɛ̨-é-tɨ d'isɨ d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ rəm tɔ.
2 †Ngà lo kí takəy-tɨ lə Lubə rəmə, 'mbɔjɨ al, iṇə adɨ tò; kdɔtalə d'adɨ
dow-je kí 'to dow-je lə Lubə al, adɨ ɓebo lə Lubə̃ kí to ɓebo kí aa njay
lé, dɛ̨ d'a mbəjrə kì nja-dé ną̣y kɔrsɔ gidɨ-é joo.»
3 «Mą̣ Lubə, m'a kullə dow-je lə-m joo kí njéką̣ lo né-tɨ koo kì kəm-dé
kí d'ulə kubɨ ndingəndoo rɔ-dé-tɨ, kdɔ pa-né ta kí ta-m-tɨ ndɔ ɓudɔgɨ
gidɨ-é joo kì kɔrmɛkɛ̨ (1.260).»*
4 Njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí joo kinlé, 'to kagɨ olibiye-je kí joo, ɓá 'to
kagną̣ą̣ lampɨ-je kí joo kí njéką̣ takəm 'Ɓa njédɔnangɨ-tɨ. 5 Kinə dow
ndigɨ ra sə-dé né kí majɨ al rəmə, pər tɛ̨ɛ̨ ta-dé-tɨ ɔ̨̃ njéba-je lə-dé rukɨ-
rukɨ. Bè ya, dow kí ndigɨ ra sə-dé né kí majɨ al rəmə, kadɨ koy kí bè
kin ya dowbé oy. 6 Gangɨ ndɔ-je-tɨ kí d'a pa-né ta-je kí ta Lubə-tɨ kinlé,
d'ɔw kì tɔ́gɨ kadɨ d'utɨ kəm dɔrą̣ kdɔ kadɨ ndi ədɨ al rəm, d'ɔw kì tɔ́gɨ
kadɨ d'adɨ man təl məsɨ rəm, ɓá̃ d'ɔw kì tɔ́gɨ kadɨ d'adɨ tujɨ-je kí gay-
gay usɨ dɔnangɨ-tɨ rəm tɔ. Né-é-je kinlé, ndɔ kí mɛ̨ɛ̨-dé ndigɨ ya rəmə
d'a ra-ra.
7 †Lokɨ dɛ̨ d'ilə mbɛ̨ lə-dé gin-é gangɨ rəmə, dą̣ à tɛ̨ɛ̨ boleɓe-tɨ kí sɔ̨y-é
goto kdɔ ree rɔ sə-dé ə tətɨ-dé rɔ rəm, ɓá à tɔl-dé rəm tɔ. 8 Nin-dé à
tò ndaa lo-tɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kí boy kí ndɔkɨ 'ɓə 'Ɓaɓe lə-dé kagdəsɨ-tɨ titɨ.
Ɓe kinlé, d'adɨ to takəm ɓebo Sɔdɔm†, kì dɔnangɨ Ejiptɨ. 9 Gin dow-je
lay kí dɔnangɨ-tɨ nè, kì dow-je kí ndɔ̨ta lə-dé tò gay-gay lay ya d'a ree
koo nin-dé lé bè-bè ya ndɔ mutə kì dəbɨ ndɔ káre ɓɨ d'a ndigɨ kadɨ
dow dubɨ-dé al. 10 Dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè d'a ra rɔnəl dɔ koy-dé-tɨ, d'a
tilə kole, d'a kulə kì kadkare kadɨ-ną̣ kdɔ kɔsɨ-né né kəm-ną̣-tɨ, kdɔtalə
njépata-je kí ta Lubə-tɨ kí joo kinlé d'adɨ dow-je kɔ̨̃ ną̣.
11 Ngà lokɨ ndɔ mutə kì dəbɨ ndɔ káre kinlé à tingə rəmə, Lubə à
kulə kì koo kiskəm mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ kadɨ d'a tɔsɨ ndəl kį̣ ką̣ kì nja-dé taá, kadɨ
dow-je kí d'a koo-dé lé, ɓəl à kində bandɨ-dé gangɨ, 12 rəmə njépata-je
kí ta Lubə-tɨ kí joo kinlé, d'a koo ndi dow à ɓa dɔrą̣-tɨ kidə-dé panè:
Ali kɨ taá nè! Rəmə dɛ̨ d'a kal kɨ taá dɔrą̣-tɨ dan kilndɨ-tɨ ə njéba-je

† **11:2** 11:2 Luk 21:24 * **11:3** 11:3 Ndɔ kí ɓudɔgɨ gidɨ-é joo kì kɔrmɛkɛ̨ lé to ną̣y kɔrsɔ gidɨ-é joo, adɨ to ɓal mutə kì ną̣y mɛkɛ̨ ('Ndó Ntd 11:2; 12:6,14). † **11:7** 11:7 Ntd 13:5-7; 17:8 † **11:8** 11:8 Mɛ̨ɛ̨ Kunmindɨ-tɨ kí Low lé Sɔdɔm tɔjɨ lo kí majal ɔ̨̃ ɓe dɔ-tɨ ə Ejiptɨ tɔjɨ gin dow-je kí 'to njéba-je lə Israyel-je rəm, njépole magɨ-je rəm (Eja 1:9-10; Kgn 18–19).

lə-dé d'a koo go-dé lo kɔw dɔrą̰-tɨ. 13 †Ə tajinatɨ nè ya dɔnangɨ à yəkɨ kì tógɨ-é ṇą̰, adɨ kinə dow kay ɓebo kinlé lo dɔgɨ rəmə, kí gin káre tətɨ nangɨ lɨrɨm-lɨrɨm. Dɔnangɨ kí à yəkɨ kinlé à ra kadɨ dow-je ɓudɔgɨ lo siri d'a koy. Ndəgɨ dow-je kí d'a nąy̰ lé, d'a ɓəl ṇą̰ adɨ d'a kɔsgajɨ Lubə kí dɔrą̰-tɨ.

14 Tujɨ kí njèkungɨ-tɨ joo dəə. Ngà, 'oo, tujɨ kí njèkungɨ-tɨ mutə ɔw ree ngɔsnè.

Ká təbɨ mbanga kí njèkungɨ-tɨ siri ɓa ɔr nɔ̰ kɔ̰ɓe lə Kristɨ

15 Malayka kí njèkungɨ-tɨ siri kól təbɨ mbanga. Rəmə ndi dow-je ɓa boy-boy dɔrą̰-tɨ panè: Kɔ̰ɓe kí dɔnangɨ-tɨ nè lé, 'təl-né d'adɨ 'Ɓaɓe lə-ji ə d'adɨ Kristɨ, dow kí Lubə mbətɨ-é. Ḛ à kɔ̰ɓe kì dɔ ɓal-ɓal. 16 Rəmə 'ngatógɨ-je kí kɔrjoo gidɨ-é sɔ kí d'isɨ dɔ kalikɔ̰ɓe-je-tɨ lə-dé takəm Lubə-tɨ lé, 'tɔɔ burmba nangɨ ə d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰ Lubə-tɨ, 17 'panè: 'Ɓaɓe Lubə kí njètógɨ-je lay, i kí 'to njèkisɨ kete low nu̱ rəm, i ya 'to njèkisɨ ngɔsnè rəm, jẹ̰ j'ra-i oiyo kdɔ i 'ɔjɨ tógɨ-i kí ṇą̰ adɨ i 'ində kɔ̰ɓe lə-i. 18 Wɔngɨ ra gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ nè ə i kàrè wɔngɨ ra-i tɔ ngá, adɨ kaglo asɨ kadɨ 'gangɨ ta dɔ dow-je-tɨ kí d'oy ə kadɨ ugə dɔ-ji ngannjékullə-je lə-i kí 'to njépata-je kí ta-i-tɨ, kì njékaa njay-je, kì dow-je kí 'ɓəl-i, kì ngan dow-je, kì dow-je 'boy ə kadɨ i 'tɔɔ ko dow-je kí 'to njétujɨ dɔnangɨ.

19 †Rəmə takəy lə Lubə kí dɔrą̰-tɨ tę̣ę̣ ə sandukɨ liə kí to sandukɨ kulə nojɨ natɨ kì dow-je tò mę̣ę̣ kəy-tɨ liə lé tɔ. Go-tɨ, ká né ɓa titɨ ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngɨ rəm, ndi təl rəm, dɔnangɨ yəkɨ rəm, ɓá kɔsɨ gą̰y ṇą̰ rəm tɔ.

12

Ta kí sɔbɨ dɔ dené, kì ngon, kì dragɔ̰

1 Nékɔjɨ kí tò ɓəl ṇą̰ tę̣ę̣ dɔrą̰-tɨ adɨ to dené kí ulə kàdì rɔ-é-tɨ titɨ-nąy̰ kì kubɨ bè, nja-é tò dɔ nąy̰-tɨ, ə kərwəḭ-je dɔgɨ gidɨ-é joo ɓá to jɔgɨ ngar kí dɔ-é-tɨ. 2 Ḛ ndan ngon ə ndo ra-é adɨ nɔ̰ boy-boy.

3 Nékɔjɨ kí rangɨ tę̣ę̣ dɔrą̰-tɨ, adɨ to ndəngrə dragɔ̰ kí kər titɨ-nąy̰ kì pər bè, dɔ-é *ra siri, gajɨ-é ra dɔgɨ ə dɔ-é-je kí siri lé ngan jɔgɨ ngar siri tò-tɨ tɔ. 4 Kinə dow kay kərwəḭ-je kí dɔrą̰-tɨ lo mutə rəmə, mɔngɨ-é ɔr kí gin káre lay ungɨ dɔnangɨ-tɨ. Dragɔ̰ lé, ą̰ taá nɔ̰ dené-tɨ kí ɔw kì kojɨ ngon lé, kadɨ lokɨ ojɨ-é taá ya rəmə jè n'uso-é rum-rum. 5 Ḛ ojɨ ngon kí dingəm, adɨ ngon kinlé, ẹ̰ ɓá à kɔ̰ɓe dɔ gin dow-je-tɨ lay kì gɔl ngɔwla ji-é-tɨ. Ə ngon-é lé, Lubə un-é kɨ rɔ-é-tɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ liə. 6 Beɓa dené lé ą̰y ɔw dilə̰lo-tɨ kí Lubə ra kete kdɔ ta liə, kdɔ kadɨ d'adɨ-é né uso-tɨ ndɔ ɓudɔgɨ gidɨ-é joo kì kɔrmɛkẹ̰ (1.260).†

7 †Rɔ usɨ dɔrą̰-tɨ, adɨ Misəl dẹ̰ kì malayka-je liə 'rɔ kì Dragɔ̰. Dragɔ̰ dẹ̰ kì malayka-je liə 'rɔ sə-dé tɔ. 8 Ngà tógɨ-dé asɨ al adɨ 'tubə-dé kɔgɨ dɔrą̰-tɨ. 9 †D'ɔsɨ ndəngrə Dragɔ̰ lé d'ilə-é, ẹ̰ kí to ɓugə li, kí 'ɓa-é Sú rəm, Satą̰ rəm, kí to njèkədɨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay lé d'ɔsɨ-é d'ilə-é dɔnangɨ-tɨ nè natɨ kì malayka-je liə.

---

† **11:13** 11:13 Ntd 6:12; 16:18 † **11:19** 11:19 a Ntd 8:5; 16:18; b Ntd 16:21 * **12:3** 12:3 Dragɔ̰ lé to sú. Oo 12:9 † **12:6** 12:6 Ndɔ kí ɓudɔgɨ gidɨ-é joo kì kɔrmɛkẹ̰ lé to nąy kɔrsɔ gidɨ-é joo, adɨ to ɓal mutə kí nąy mɛkẹ̰ ('Ndó Ntd 11:2; 12:14). † **12:7** 12:7 Jud 1:9 † **12:9** 12:9 Luk 10:18

10 Beɓa m'oo ndi dow ɓa boy dɔrą̰-tɨ panè:
Kaglo kajɨ ree ngá!
kaglo tógɨ, kì kɔ̰ɓe lə Lubə lə-ji ree ngá!
Ɓá kaglo tógɨ lə Kristɨ‡ ree ngá!
Kdɔtalə njèkiləta dɔ ngankɔ̰-ji-je-tɨ kí njékadmẹ̰ẹ̰ lé,
d'ɔsɨ-é d'ilə-é nangɨ ngá!
Njèkilə ta dɔ-dé-tɨ nɔ̰̀ Lubə-tɨ ndɔɔ-je kì kada-je lé, d'ɔsɨ-é d'ilə-é ngá.
11 Ngankɔ̰-ji-je 'təti-é rɔ kì takul məsɨ Ngonbatɨ rəm, kì takul ta lə Lubə kí dẹ̰ 'pa d'adɨ dow-je rəm, ɓá dẹ̰ 'ɓəl rɔ-dé al, adɨ lé asɨ kəm koy kàrè jè d'oy-né. 12 Gin-é kin ɓá kadɨ są̰ɨ dɔrą̰-je 'rai rɔnəl ə kadɨ są̰ɨ njékisɨ dɔrą̰-tɨ-je 'rai rɔnəl tɔ! Tujɨ à kusɨ dɔnangɨ-tɨ kì dɔ babo-tɨ! Kdɔtalə Sú risɨ nangɨ kɨ rɔ-si-tɨ nɔ̰̀ɔ̰̀, kì wɔngɨ mẹ̰ẹ̰-é-tɨ njɨ̰-njɨ̰, ẹ̰ gə kí kaglo liə nąy̰ ndẹ̰ bè.
13 Lokɨ Dragɔ̰ oo kí d'ɔsɨ-é d'ilə-é dɔnangɨ-tɨ lé, ẹ̰ ngɔdɨ go dené kí ojɨ ngon kí dingəm lé tɔ. 14 Beɓa d'adɨ dené lé bagɨ soro kí boy joo kadɨ ɨ̰ ɔw-né diləlo-tɨ kəl lo-tɨ liə, lo-é-tɨ kin ɓá d'a kadɨ-é né uso-tɨ ɓal mutə kì nąy mɛkẹ̰§ kadɨ isɨ sąy̰ kì li lé. 15 Rəmə li lé ungɨ man ta-é adɨ titɨ-ną̰ kì man ba bè go dené-tɨ lé, kdɔ kadɨ man ində dené lé ɔw siə. 16 Ngà nangɨ ra kì dené lé; beɓa man ba kí dragɔ̰ ungɨ kì ta-é lé, nangɨ tẹ̰ẹ̰ ta-é ɔr njɔ̰tɨ. 17 Wɔngɨ ra Dragɔ̰ dɔ dené-tɨ lé, adɨ ɔw ilə rɔ dɔ ndəgɨ gin kojɨ-tɨ liə, kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-tɨ lə Lubə rəm, njéką̰ dɔ ta-tɨ lə Jeju rəm tɔ.
18 Dragɔ̰ lé ą̰ taá dɔ yangra-tɨ ta babo-tɨ.

13

Ta kí sɔbɨ dɔ dą̰ kí tę̣ę̣ dan babo-tɨ

1 †Go-tɨ rəmə, m'oo dą̰ káre tę̣ę̣ dan babo-tɨ, gajɨ-é ra dɔgɨ ə dɔ-é ra siri, gajɨ-é-je kí dɔgɨ kinlé ngan jɔgɨ ngar tò-tɨ lay ɓá dɔ-é-je kí siri lé kàrè 'ndàngɨ ri-je-tɨ káre káre lay 'pa-né ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ. 2 Dą̰ kí m'oo-é lé, taną̰ kì kàgì bè, nja-é boy taną̰ kì nja dą̰ tɔ̰ kí ri-é lə Ursɨ ə ta-é taną̰ kì ta ɓɔl bè tɔ. Dragɔ̰ adɨ-é tógɨ, kì kalikɔ̰ɓe, ɓá adɨ-é kɔ̰ɓe kí ngą̰ rəm tɔ. 3 Lokɨ m'oo dɔ-é-je lé rəmə, tokɨ né kí dɔ-é káre ingə dò kí asɨ koy bè, ngà dò lé ɓá təl idɨ. Dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay ya dą̰ kinlé, ɔr ndil-dé adɨ d'ungɨ-ną̰ go-é-tɨ. 4 Dẹ̰ d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰̀ Dragɔ̰-tɨ kdɔtalə ẹ̰ adɨ kɔ̰ɓe dą̰ lé, ɓá d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰̀ dą̰-tɨ lé 'panè: Ną̰́ ɓá taną̰ kì dą̰ kin wa? Ə ną̰́ ɓá asɨ rɔ siə wa?
5 Dą̰ lé d'adɨ-é tarəbɨ kadɨ pa-né ta-je kí ngą̰-ngą̰ rəm, kadɨ pa-né ta kɔbɨ-je dɔ Lubə-tɨ rəm, ɓá d'adɨ-é tógɨ kadɨ ra-né kullə nąy̰ kɔrsɔ gidɨ-é joo rəm tɔ. 6 Rəmə ẹ̰ tẹ̰ẹ̰ ta-é kdɔ pa-né ta kɔbɨ-je dɔ Lubətɨ rəm, kdɔ pa-né ta-je kí majɨ al majɨ al dɔ ri-é-tɨ rəm, dɔ kəy-tɨ liə rəm, ɓá dɔ njékisɨ dɔrą̰-tɨ rəm tɔ. 7 D'adɨ-é tarəbɨ kdɔ kadɨ rɔ-né kì njékaa njay-je ə təti-dé rɔ. Ə d'adɨ-é tógɨ dɔ gin kojɨ-je-tɨ lay kí dɔnangɨ-tɨ nè rəm, dɔ gin dow-je-tɨ lay kí ndɔ̰ta lə-dé tò gay-gay rəm tɔ. 8 Beɓa dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay kí d'a kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̰̀ dą̰-tɨ lé, to dẹ̰ kí lo kində

‡ **12:10** 12:10 Kristɨ lé kɔr mẹ̰ẹ̰-é to dow kí Lubə mbətɨ-é. § **12:14** 12:14 Ɓal mutə kì nąy mɛkẹ̰ lé to nąy kɔrsɔ gidɨ-é joo ('Ndó Ntd 11:2; 12:6) † **13:1** 13:1 Ntd 17:3,7-12

gin dɔnangɨ-tɨ nu̱* ya ri-dé goto mɛ̨ɛ̨ mbete kiskəm-tɨ lə Ngonbatɨ kí ndɔkɨ 'tɔl-é kinlé.
9 Dow kí mbi-é tò rəmə kadɨ oo-né ta kin: 10 Kinə tò kadɨ dow ɔw ɓe ɓə-tɨ lé, à kɔw ɓe ɓə-tɨ ya. Kinə tò kadɨ dow oy yo kiyərɔ lé, d'a tɔl-é kì kiyərɔ ya tɔ. Ɛ̨ kin ɓá to lo tɔjɨ kuwə rɔ ngą̨, kì lo tɔjɨ kadmɛ̨ɛ̨ lə njékaa njay-je.

Ta kí sɔbɨ dɔ dą̨ kí tɛ̨ɛ̨ dɔnangɨ-tɨ

11 Go-tɨ rəmə, m'oo dą̨ kí rangɨ tɛ̨ɛ̨ dɔnangɨ-tɨ ɓəy. Dą̨-é lé gajɨ-é ra joo titɨ gajɨ ngonbatɨ bè ə pa ta titɨ Dragɔ̨ bè.
12 Ɛ̨ ra kullə kì tɔ́gɨ-je lay kí dą kí dɔsą̨y ɔw-né lé, takəm-é-tɨ rəm, ɓá ində tɔ́gɨ dɔ dɔnangɨ-tɨ, kì dɔ dow-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè lay adɨ d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃ dą̨-tɨ kí dɔsą̨y kí ingə dò kí asɨ koy ɓá təl idɨ lé. 13 Dą̨ kí gogɨ nè kinlé, ra né-je kí tò ɓəl n̨ą̨ sar, ɛ̨ adɨ pər ɨ̨ dɔrą̨-tɨ usɨ dɔnangɨ-tɨ takəm dow-je-tɨ. 14 Dą̨-é kinlé ur dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè wale kì né-je kí tò ɓəl-ɓəl kí d'adɨ-é tarəbɨ ra-né takəm dą̨-tɨ kí dɔsą̨y lé. Beɓa ɛ̨ idə-dé kadɨ 'ra né madɨ d'adɨ to takəm dą kí ingə dò kiyərɔ ɓá təl isɨ kəm lé. 15 D'adɨ-é tɔ́gɨ kadɨ gosɨ-né né kí 'ra d'adɨ to takəm dą kí dɔsą̨y lé, kdɔ kadɨ pa ta rəm, kadɨ tɔl dow-je lay kí d'a mbatɨ kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃-é ɛ̨-tɨ kí to takəm dą kí dɔsą̨y lé. 16 Beɓa ɛ̨ ra adɨ ngan dow-je kì dow-je kí boy, njénékingə-je kì njéndoo-je, dow-je kí 'to ɓə-je al kì ɓə-je lay ya d'ijə-dé ndajɨ jikɔl-dé-tɨ əse natɨ nɔ̨̃-dé-tɨ. 17 Ə dow kí ndajɨ kí tò kì ri dą lé əse kɔr né kí ɛ̨ ɓá to ri-é, goto rɔ-é-tɨ lé, à ndogɨ né al rəm, ɓá à rabɨ né al rəm tɔ.
18 Lo kí kadɨ dow ɔw kì gosɨ dɔ-tɨ ə́n: Dow kí to njènégə rəmə, kadɨ dowbé ra kɔr né kí sɔbɨ dɔ dą̨ lé. Kdɔ ta lə to kɔr né kí sɔbɨ dɔ dow ə kɔr-é to ɓumɛkɛ̨ kì kɔrmɛkɛ̨ gidɨ-é mɛkɛ̨ (666).

14

Ta kí sɔbɨ dɔ Ngonbatɨ kì dow-je kí d'ugə dɔ-dé

1 †Lokɨ m'oo lo rəmə, m'oo Ngonbatɨ ą̨ dɔ mbal siyɔ̨-tɨ, ə m'oo dow-je ɓudɔgɨ lo ɓu kì kɔrsɔ gidɨ-é sɔ kí 'ndàngɨ ri-é, kì ri Bɔbɨ-é natɨ nɔ̨̃-dé-tɨ d'ą̨ natɨ kì Ngonbatɨ lé tɔ. 2 Rəmə m'oo ndi dow ɓa dɔrą̨-tɨ titɨ-ną̨ kì ká man-je kí boy kí tal bum-bum bè rəm, ɓá titɨ-ną̨ kì ndi kí ndàngɨ kì tɔ́gɨ-é n̨ą̨ rəm, ɓá ndi dow kí m'oo lé, ɓa titɨ-ną̨ kì kundumə̀ngrə-je kí njékində-é-je d'isɨ d'ində kin bè rəm tɔ. 3 Dowbé-je kinlé, d'ą̨ nɔ̨̃ kalikɔɓe-tɨ, kì takəm njékisɨ kəm-je-tɨ kí sɔ, kì takəm 'ngatɔ́gɨ-je-tɨ d'ą̨ d'usɨ pa kí sigɨ. Pa-é kinlé, dow kí rangɨ à kasɨ ndó al, ngà dow-je kí ɓudɔgɨ lo ɓu kì kɔrsɔ gidɨ-é sɔ kí Ngonbatɨ gangɨ dɔ-dé dɔnangɨ-tɨ kin ya ɓá d'a ndó.
4 Dɛ̨ kin ɓá 'to dow-je kí 'ra kaya kì dené-je al, kdɔtalə dɛ̨ 'gə dené al. Dɛ̨ d'un go Ngonbatɨ lo lay kí ɔw-tɨ. Ngonbatɨ gangɨ dɔ-dé dan dow-je-tɨ adɨ 'nąy̨ kɨ kandɨ né kí dɔsą̨y kí d'adɨ Lubə rəm, d'adɨ Ngonbatɨ rəm. 5 Dɛ̨ d'ədɨ ta nja káre al, adɨ 'to dow-je kí ta goto dɔ-dé-tɨ.
6 Go-tɨ, m'oo malayka kí rangɨ ɓəy nar kàdì dɔrą̨-tɨ. Ɛ̨ ɔw kì Poyta kí Majɨ kí à tò sartagangɨ kdɔ kadɨ ilə mbɛ̨-é adɨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè, adɨ to gin dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè, kì dow-je lay kí ndɔ̨ta lə-dé tò gay-gay rəm tɔ. 7 Malayka lé pa ta kì ndi-é kí boy panè: 'Bəli Lubə

* **13:8** 13:8 Kɔr mɛ̨ɛ̨-é kí rangɨ ɓəy: Ngonbatɨ ɓá 'tɔl-é lo kində gin dɔnangɨ-tɨ nu̱. † **14:1** 14:1 Ntd 7:3

ə ɔsi gajɨ-é, kdɔ kaglo kí ɛ̨ à gangɨ-né ta lé ree ngá. Ɔsi dɔ-si nangɨ nɔ̨̃ Njèra dɔrą̃-tɨ kì dɔnangɨ, Njèra babo kì kəm kɛ̨nɛ̨nɛ̨-je.

8 †Malayka kí njèkungɨ-tɨ joo un go malayka kí kete lé panè: Babilɔ̨̃n usɨ ngá ɓoo! Ɛ̨̃ usɨ ɓoo! Babilɔ̨̃n ɓebo kí boy lé usɨ ɓoo! Ɛ̨̃ ɓá adɨ kaya ra-é kí ną̃ gin dow-je kí gay-gay d'ą̃y titɨ-ną̃ kì yibɨ bè.

9 Malayka kí njèkungɨ-tɨ mutə un go malayka-je kí joo kete lé pa ta kì ndi-é kí boy panè: Kinə dow madɨ ɔsi dɔ-é nangɨ nɔ̨̃ dą̃-tɨ lé rəm, nɔ̨̃ né-tɨ kí to takəm-é rəm, ɓá d'ijə ndajɨ natɨ nɔ̨̃-é-tɨ əse ji-é-tɨ lé, 10 ɛ̨ kàrè à kąy yibɨ nduu wɔngɨ lə Lubə kí to yibɨ kí dɔ rɔ-é doy kí d'ungɨ mɛ̨ɛ̨ kobɨ wɔngɨ-tɨ lə Lubə tɔ. Dowbé à kingə kɔ̨̃ dan pər-tɨ, kì dan yalpər-tɨ takəm malayka-je-tɨ kí d'aa njay, kì takəm Ngonbatɨ-tɨ. 11 Kì dɔ ɓal-ɓal ya kɔ̨̃ lə-dé à kɔsɨ go-ną̃ go-ną̃ titɨ-ną̃ kì sapər kí suu lukɨ-lukɨ kin bè. Dow-je kí njékɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃ dą̃-tɨ, kì nɔ̨̃ né-tɨ kí to takəm-é rəm, ɓá dow kí rá-rá kí ri dą̃ lé ɓá d'ijə-né ndajɨ rɔ-é-tɨ lé, lo taakoo lə-dé goto, ndɔɔ rəm, kada rəm.

12 Ɛ̨̃ kin ɓá to lo tɔjɨ kuwə rɔ ngą̃ lə njékaa njay-je kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-tɨ lə Lubə, kí 'to njéką̃ dɔ mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ kí d'adɨ Jeju.

13 Rəmə m'oo ndi dow ɓa dɔrą̃-tɨ idə-m panè: I 'ndàngɨ ta kin: Kí ngɔsnè-tɨ kin ya dow-je kí 'nam kàdì 'Baɓe-tɨ ɓá d'oy lé, 'to njénékumą̃-je. Oiyo, Ndil kí aa njay pa bè, kdɔ kadɨ 'taa koo ta kullə-je-tɨ lə-dé, kdɔ ta lə kullə-je lə-dé dan go-dé.

14 Lokɨ m'oo lo rəmə, m'oo kilndi kí nda ə m'oo dow kí taną̃ kì Ngon lə dow bè isɨ dɔ kilndi-tɨ lé; jɔgɨ ngar kí 'ra kì lɔr tò dɔ-é-tɨ ə uwə ngɔrɔngɨ kí atɨ ji-é-tɨ. 15 Malayka kí rangɨ tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə pa ta kì njèkisɨ dɔ kilndi-tɨ lé, kì ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngɨ lə-i ijə-né ko, kdɔtalə ko kí dɔnangɨ-tɨ ɔr mɨr-mɨr adɨ nąy kijə-é ree ngá. 16 Beɓa njèkisɨ dɔ kilndi-tɨ ulə ngɔrɔngɨ liə lé dɔnangɨ-tɨ rəmə, ko kí dɔnangɨ-tɨ tokɨ kijə.

17 Malayka kí rangɨ tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə kí dɔrą̃-tɨ ya ɓəy. Ɛ̨̃ kàrè uwə ngɔrɔngɨ kí atɨ ji-é-tɨ tɔ.

18 Go-tɨ, malayka kí rangɨ kí to njèkɔw kì tɔ́gɨ dɔ pər-tɨ tɛ̨ɛ̨ logugɨ né-tɨ pa ta kì njèkuwə ngɔrɔngɨ kí atɨ ji-é-tɨ lé kì ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngɨ lə-i kí atɨ lé ijə-né kùl nduu-je kí dɔnangɨ-tɨ, kdɔtalə kandɨ-é ɔr mɨr-mɨr ngá. 19 Beɓa malayka lé, ulə ngɔrɔngɨ liə kɨ dɔnangɨ-tɨ ijə-né nduu kí dɔnangɨ-tɨ ungɨ mɛ̨ɛ̨ né mbore man nduu-tɨ kí boy kí wɔngɨ lə Lubə kí ną̃ tò mɛ̨ɛ̨-é-tɨ. 20 †'Mbore nduu mɛ̨ɛ̨ né mbore man nduu-tɨ lé gidɨ ɓebo-tɨ ndaa-tɨ. Rəmə məsɨ tal-tɨ bul-bul uwə jəm ta sində taá nè jimm ə tatɨ-é à kasɨ kilomɛtrə ɓumutə je bè.

15

Kɔ̨̃-je kí gin siri

1 Bəy ɓá m'oo nékɔjɨ kí rangɨ kí tò ɓəl kí majɨ koo mɛ̨ɛ̨ dɔrą̃-tɨ, adɨ to malayka-je siri kí d'uwə kɔ̨̃-je kí gin siri ji-dé-tɨ, ə to sɔ̨̃y kɔ̨̃-je kí Lubə à kində-né ngangɨ wɔngɨ liə. 2 Go-tɨ, m'oo né kí taną̃ kì babo kí ndɔ̨̃y ngilingɨ-ngilingɨ titɨ kɔsɨ kí 'pote natɨ kì pər bè, ə njétətɨ rɔ dą̃, dɛ̨ kì né kí to takəm-é rəm, kɔr né kí ɔw natɨ kì ri-é lé d'ą̃ taá dan babo-tɨ kí ndɔ̨̃y ngilingɨ-ngilingɨ lé. Dɛ̨ d'uwə kundumənگrə-je lə Lubə ji-dé-tɨ,

† **14:8** 14:8 Ntd 18:2 † **14:20** 14:20 Ntd 19:15

3 d'usɨ-né patɔ́y lə Moiyijɨ kí ngonnjèkullə lə Lubə, kì patɔ́y lə Ngonbatɨ
'panè: 'Ɓaɓe Lubə kí njètɔ́gɨ-je lay! Kullə ra-i-je tò ɓəl-ɓəl rəm, majɨ
koo rəm; kɔjra-je lə-i to kɔjra-je kí njururu rəm, kɔjra kí tɔgrɔ-tɨ rəm;
i to ngar lə gin dow-je lay. 4 'Ɓaɓe, nã ɓá à ɓəl-i al əse nã ɓá à kɔsɨ
gajɨ-i al wa? Kdɔ i ya kì kár-i-rè ɓá aa njay-njay. Gin dow-je lay ya d'a
ree kdɔ kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̃-i-tɨ, kdɔtalə dow-je lay d'oo kí kullə ra-i-je
tò njururu.

5 Go né-je-tɨ kinlé, m'oo kəy lə Lubə mɛ̨ɛ̨ dɔrã-tɨ rəmə, ta-é tokɨ
tɛ̨ɛ̨ adɨ m'oo kəy kí 'ra kì kubɨ kí to lo kingə-nã kì Lubə ã mɛ̨ɛ̨-é-tɨ.
6 Malayka-je kí siri kí d'uwə kɔ̃-je kí gin siri ji-dé-tɨ lé, 'tɛ̨ɛ̨ mɛ̨ɛ̨ kəy-
tɨ lə Lubə kì kubɨ kí nda mbəy-mbəy ə ndɔ̃y ngilingɨ-ngilingɨ rɔ-dé-tɨ
rəm, ɓá 'dɔɔ ɓədɨ-dé kì nda dɔɔ ɓədɨ kí 'ra kì lɔr rəm tɔ. 7 Kí káre
dan njékisɨ kəm-je-tɨ kí sɔ lé adɨ malayka-je kí siri lé kobɨ lɔr-je siri
kí wɔngɨ lə Lubə kí to njèkisɨ kì dɔ ɓal-ɓal rusɨ. 8 Rəmə riɓa, kì tɔ́gɨ
lə Lubə ra adɨ sapər rusɨ mɛ̨ɛ̨ kəy liə, adɨ dow à kasɨ kɔw-tɨ al ya sar
kadɨ kɔ̃-je kí gin siri kí malayka-je kí siri d'uwə ji-dé-tɨ kinlé ində-né
ngangɨ-é.

16

Kobɨ-je kí siri kí sɔbɨ dɔ wɔngɨ lə Lubə

1 Go-tɨ, m'oo ndi dow ɓa boy mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə ə idə malayka-je kí
siri lé panè: Wɔngɨ lə Lubə kí tò mɛ̨ɛ̨ kobɨ-je-tɨ kí siri kinlé, ɔwi 'mbəli
dɔnangɨ-tɨ!

2 Malayka kí dɔsą̃y ɔw mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dɔnangɨ-tɨ rəmə,
dò basrangɨ kí tò ɓəl ə to ną̃ usɨ dɔ dow-je-tɨ kí d'ɔw kì kɔr né lə dą̃
rəm, ɓá d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̃ né-tɨ kí to takəm-é rəm tɔ.

3 Malayka kí njèkungɨ-tɨ joo mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dan babo-
tɨ adɨ babo təl məsɨ kí titɨ-ną̃ kì məsɨ dow kí oy bè, adɨ né-je lay kí d'isɨ
dan babo-tɨ lé d'oy.

4 Malayka kí njèkungɨ-tɨ mutə mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dan ba-
je-tɨ, kì kəm kɛ̨nɛ̨nɛ̨-je-tɨ adɨ təl məsɨ. 5 Rəmə m'oo ndi malayka kí ɔw
kì tɔ́gɨ dɔ man-je-tɨ panè: I 'to njèra né kí njururu, 'to njèkisɨ low nũ
rəm, 'isɨ ɓone rəm, i 'aa njay-njay ɓá 'gangɨ-né ta-je kinlé bè. 6 Kdɔ
dɛ̨ d'ungɨ məsɨ njékaa njay-je kì njépata-je kí ta-i-tɨ nangɨ, ə i 'adɨ-dé
məsɨ d'ą̃y tɔ; to tó-é kadɨ d'ą̃y ya. 7 Ə m'oo ndi dow logugɨ né-tɨ panè:
Oiyo, 'Ɓaɓe Lubə kí Njètɔ́gɨ-je lay, ta-je lə-i kí i 'gangɨ lé, i 'gangɨ gangɨ
kí tɔgrɔ-tɨ rəm, tò njururu rəm tɔ.

8 Malayka kí njèkungɨ-tɨ sɔ mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dɔ kàdì-tɨ;
d'adɨ-é tarəbɨ kadɨ adɨ pər ɔ̃ dow-je. 9 Ə dow-je lé, kunjɨ pər kí tungə
pil-pil ya nətɨ-dé kərɨm-kərɨm. Bè ya kàrè, dɛ̨ 'mbatɨ kią̃nə panjiyə-dé-
je kí majɨ al kɔgɨ kulə-né riɓa dɔ Lubə-tɨ rəm, ɓá 'pa ta kí majɨ al dɔ
ri Lubə-tɨ kí ɔw kì tɔ́gɨ dɔ kɔ̃-je-tɨ kinlé rəm tɔ.

10 Malayka kí njèkungɨ-tɨ mĩ mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dɔ
kalikɔɓe-tɨ lə dą̃ lé. Lo ndul kɔ̃ɓe-tɨ liə ndĩ-ndĩ; né kí to ra dow-je
adɨ 'tõ ngangɨ-dé məgəgə-məgəgə. 11 Ə dɛ̨ 'pa ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ kí
dɔrą̃-tɨ, kdɔtalə né-je kí to kí ra-dé lé rəm, kdɔtalə dò basrangɨ-je kí
uso-dé rəm; bè ya kàrè kullə ra-dé-je kí majɨ al lé dɛ̨ 'tusɨ d'ią̃nə kɔgɨ
al.

12 Malayka kí njèkungɨ-tɨ mɛkɛ̨ mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dan ba-
tɨ kí boy kí ri-é lə Eprɑtɨ rəmə ii lay, bè kdɔ kadɨ inə rəbɨ adɨ ngar-je
kí d'a kɩ̨ lo kubə kàdɨ-tɨ. 13 Go-tɨ, m'oo ndil-je kí majɨ al mutə kí titɨ-nɑ̨
kì jɛ̨̃-je bè 'tɛ̨ɛ̨ ta Dragɔ̨̃-tɨ, kì ta dɑ̨-tɨ, ɓá ta njèkədɨ ta-tɨ kí njèɓa rɔ-é
njèpata kí ta Lubə-tɨ tɔ. 14 Ndil-je kí majɨ al kinlé, 'to njéra nékɔjɨ-je
rəm, njékɔw rɔ ngar-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè lay, kdɔ kəw-dé natɨ kdɔ ta
lə rɔ kí à tò mɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ kí boy lə Lubə kí Njètɔ́gɨ-je lay.
15 †'Ɓaɓe panè: 'Oo, m'a ree titɨ-nɑ̨ kì njèɓogɨ bè. Dow kí njèkisɨ kəm
dɔ rɔ-é-tɨ ə to njèngəm kubɨ-je liə kdɔ kadɨ njiyə kutɨ-é dum kadɨ d'oo
rɔsɔl liə al ɓá to njènékumə̨!
16 Ndil-je kí majɨ al lé, 'kəw ngar-je natɨ lo-tɨ kí 'ɓa-é Armagedɔ̨̃ kì ta
Əbrə.
17 Malayka kí njèkungɨ-tɨ siri mbəl wɔngɨ kí mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ liə dan yə́l-
tɨ. Ndi dow ɓa boy mɛ̨ɛ̨ kəy-tɨ lə Lubə kalikɔɓe-tɨ liə panè: Ngangɨ-é
ya ngá ə́n! 18 †Go-tɨ, ndi təl rəm, ndi ndàngɨ rəm, ndi dow-je ɓa rəm,
dɔnangɨ yəkɨ yəkɨ kí low nu̱ kí dow-je d'isɨ-né dɔnangɨ-tɨ nè kin ya,
dow oo gɑ̨-é nja káre al ɓəy. 19 Ɓebo gángɨ rɔ-é lo mutə. Ɓebo-je lə
gin dow-je lay ya usɨ, ə mɛ̨ɛ̨ Lubə ole dɔ Babilɔ̨̃n-tɨ kí to ɓebo kí boy,
kdɔ kadɨ adɨ-é ɑ̨y yibɨ nduu kí tɔjɨ wɔngɨ liə kí n̨ɑ̨ kí tò mɛ̨ɛ̨ kobɨ-tɨ.
20 †Dɔnangɨ-je kí dan ba-tɨ, kì mbal-je 'goto lay. 21 †Kɔsɨ-je kí boy-boy kí
ɔy n̨ɑ̨ ɩ̨ dɔrɑ̨-tɨ tusɨ dɔ dow-je-tɨ. Kɔ̨̃ kí kɔsɨ adɨ dow-je kinlé ra adɨ 'pa
ta kɔbɨ dɔ Lubə-tɨ, kdɔtalə kɔ̨̃ kinlé to kɔ̨̃ kí tò ɓəl n̨ɑ̨.

17

Ta kí 'gangɨ dɔ ɓebo Babilɔ̨̃n-tɨ

1 Go-tɨ rəmə, malayka-je kí siri kí d'uwə kɔbɨ siri ji-dé-tɨ lé, m'oo ɛ̨ kí
káre dan-dé-tɨ ree idə-m panè: 'Ree nè bè, m'a kɔjɨ-i ta kí tokɨ gangɨ dɔ
gɔ̨̃kaya-tɨ kí isɨ dɔ man-je-tɨ kí boy kin kadɨ-i 'oo. 2 Ngar-je kí dɔnangɨ-
tɨ d'ungɨ-nɑ̨ dɔ-é-tɨ 'ra siə kaya, ɓá kaya liə ya to né kɑ̨y kí dow-je kí
dɔnangɨ-tɨ nè d'ɑ̨y d'adɨ ra-dé kí yibɨ-tɨ.
3 †Ndil kí aa njay ree dɔ-m-tɨ ə malayka lé un-m ɔw sə-m diləlo-tɨ,
rəmə m'oo dené kí isɨ dɔ dɑ̨-tɨ madɨ kí kər bɨr-bɨr bè, ri-je kí 'pa-né ta
kɔbɨ kì Lubə rusɨ rɔ-é rɨpɨ-rɨpɨ; dɔ-é ra siri ə gajɨ-é ra dɔgɨ. 4 Dené-é
kinlé, ulə kubɨ kí kər yəl-yəl kí là-é n̨ɑ̨ rɔ-é-tɨ, ɓá mɔ̨̃ne mbu̱u̱ kì 'ningə́
lɔr-je, kì ər-je kí majɨ-majɨ, kì mədkɔsɨ-je. Ɛ̨̃ uwə kobɨ kí 'ra kì lɔr ji-é-tɨ;
kobɨ kinlé, nékɔbɨ-je, kì né-je kí tò n̨ɛ̨ takəm Lubə-tɨ kí to kullə ra dené
kinlé rusɨ mɛ̨ɛ̨-é njɩ̨-njɩ̨. 5 'Ndàngɨ ri kí kɔr mɛ̨ɛ̨-é tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ natɨ
nɔ̨̃-é-tɨ 'panè: Babilɔ̨̃n kí boy lé to kɔ̨ dené-je kí njéra kaya rəm, ɓá to
kɔ̨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kí 'to njéra nékɔbɨ-je rəm tɔ. 6 Dené kinlé
məsɨ njékaa njay-je, kì məsɨ njékɔr Poyta-je lə Jeju kadɨ dow-je d'oo
ra-é yibɨ-tɨ adɨ m'oo. Lokɨ m'oo-é bè lé, ndil-m tɛ̨ɛ̨ sɑ̨y.
7 Beɓa malayka lé pa sə-m panè: 'Adɨ ndil-i tɛ̨ɛ̨ sɑ̨y bè kdɔ ri wa?
M'a kidə-i ta kí tò lo ɓɔyɔ-é-tɨ kí sɔbɨ dɔ dené kin rəm, kí sɔbɨ dɔ dɑ̨
kí dɔ-é ra siri ə gajɨ-é ra dɔgɨ kí dené kin isɨ dɔ-é-tɨ lé kadɨ-i 'oo rəm
tɔ. 8 †Dɑ̨ kí i oo-é kinlé, kete isɨ, ngà ngɔsnè goto. Ɛ̨̃ à tɛ̨ɛ̨ boleɓe-tɨ kí
sɔ̨y-é goto kisɨ kɔw kɨ lo tujɨ-tɨ, ə dow-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kí lo kində gin

† **16:15** 16:15 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 3:3 † **16:18** 16:18 Ntd 8:5; 11:13,19 † **16:20** 16:20 Ntd 6:14 † **16:21** 16:21 Ntd 11:19 † **17:3** 17:3 Ntd 13:1 † **17:8** 17:8 Ntd 11:7

dɔnangɨ-tɨ nu̧ ya ri-dé tokɨ 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨ mbete kiskəm-tɨ al lé, lokɨ d'a koo da̧ lé rəmə, ndil-dé à tɛ̨ɛ̨ sa̧y kdɔtalə ndɔkɨ isɨ, ə ree goto, rəmə təl tɛ̨ɛ̨ a̧ ɓəy.
9 Lo kí kadɨ dow ɔw kɨ̀ négə kɨ̀ gosɨ dɔ-tɨ ən: Dɔ-je kí siri lé to mbal-je kí siri kí dené lé isɨ dɔ-tɨ, 10 ɓá to ngar-je siri ya tɔ. Dan ngar-je kí siri lé, dɛ̨ kí mɨ̨ kɔ̨ɓe ɔr ji-dé-tɨ ə ɛ̨ kí káre isɨ ɔ̨ ɓe nè ɓəy ə ɛ̨ kí káre kɔ̨ɓe liə ree al ɓəy. Lokɨ kɔ̨ɓe liə à ree lé, ɛ̨ à kɔ̨ɓe kaglo n̨a̧ al. 11 Ə da̧ kí kete isɨ ɓá ree goto kinlé, ɛ̨ ya to ngar kí njèkungɨ-tɨ jin̨ày joo rəm, ɓá ɛ̨ to kí káre dan ngar-je-tɨ kí dɔsa̧y kí siri lé rəm tɔ; ə isɨ ɔw kɨ lo tujɨ-tɨ.
12 Gajɨ da̧ kí dɔgɨ kí i oo kinlé to ngar-je kí dɔgɨ kí dɛ̨ d'ɔ̨ ɓe al ɓəy, ngà d'a kingə tógɨ kdɔ kɔ̨-né ɓe natɨ kɨ̀ da̧ lé dan kàdì-tɨ káre-rè. 13 Dɛ̨ lay ya kɔjra lə-dé ra káre-rè, rɔnga̧ lə-dé kɨ̀ tógɨ lə-dé lé d'a ra-né kullə lə da̧ lé. 14 Dɛ̨ d'a rɔ kɨ̀ Ngonbatɨ, ngà Ngonbatɨ à təti-dé rɔ kdɔtalə Ngonbatɨ lé, to 'Ɓaɓe lə 'ɓaɓe-je rəm, ɓá to Ngar lə ngar-je rəm tɔ; ə dɛ̨ kí Lubə ɓa-dé, mbəti-dé, kí 'to dow-je liə kí tɔgrɔ-tɨ kí d'a̧ natɨ kɨ̀ Ngonbatɨ lé, d'a təti-dé rɔ tɔ.
15 Malayka lé təl idə-m panè: Man-je kí i oo ɓá dené kí njèkaya isɨ dɔ-tɨ kinlé, to gin dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè, kɨ̀ gin dow-je kí ndɔ̨ta lə-dé tò gay-gay. 16 Gajɨ da̧ kí dɔgɨ kí i oo kinlé, dɛ̨ kɨ̀ da̧ lé d'a kɔsɨ dené kí njèkaya lé kɨ̀ ta, kdɔ taa né-je liə lay ə kin̨ə-é kutɨ-é dum, d'a kuso da̧-é ə d'a ró singə-é pər rukɨ-rukɨ. 17 Kdɔtalə Lubə ra kullə mɛ̨ɛ̨-dé-tɨ kdɔ kadɨ 'ra kɔjra liə rəm, kadɨ kɔjra lə-dé ra káre-rè, rəmə d'a ra kullə kɨ̀ tógɨ kɔ̨ɓe lə-dé kadɨ da̧ lé sar kadɨ ta-je kí Lubə pa lé né-é ra né.
18 Ə dené kí i oo-é kinlé, to ɓebo kí boy kí ɔ̨ ɓe dɔ ngar-je-tɨ kí dɔnangɨ-tɨ nè.

18

Kusɨ lə ɓebo Babilɔ̨n

1 Go né-je-tɨ kinlé, m'oo malayka kí rangɨ kí ɔw kɨ̀ tógɨ kí n̨a̧ ɨ̨ dɔra̧-tɨ ree ə ree liə ndógɨ lo dɔnangɨ-tɨ nè. 2 †Ɛ̨ pa ta kɨ̀ ndi-é kí boy panè: Babilɔ̨n usɨ ngá ɓoo! Ɛ̨ usɨ ɓoo! Babilɔ̨n ɓebo kí boy lé usɨ ɓoo! Ɛ̨ təl to lo kisɨ ndil-je kí majɨ al, to lo mbɔ̨-na̧ lə ndil-je lay kí njéra né majɨ al, ɓá to lo mbɔ̨-na̧ lə yəl-je lay kí 'tò n̨ɛ̨ takəm Lubə-tɨ adɨ 'nəl Lubə al. 3 Kdɔ gin dow-je lay d'a̧y kaya ra-é kí n̨a̧ kin titɨ yibɨ bè; ngar-je kí dɔnangɨ-tɨ nè 'ra siə kaya ə njéragatɨ-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kàrè d'ingə né n̨a̧ kɨ̀ takul né-je liə kí majɨ-majɨ kí n̨a̧ kin rəm tɔ.
4 Go-tɨ, m'oo ndi dow kí rangɨ dɔra̧-tɨ panè: Dow-je lə-m, 'tɛ̨ɛ̨i mɛ̨ɛ̨-é-tɨ kɔgɨ kdɔ kadɨ indəi rɔ-si natɨ siə mɛ̨ɛ̨ majal-je liə kin al rəm, ɓá kadɨ ingə-i kɔ̨-je liə kin al rəm tɔ. 5 Kdɔ majal-je liə mbɔ̨-na̧ kɨ dɔ-na̧-tɨ dɔ-na̧-tɨ sar tɛ̨ɛ̨ dɔra̧-tɨ ə mɛ̨ɛ̨ Lubə ole dɔ né ra-é-je-tɨ kí njururu al. 6 'Rai-é titɨ kí ɛ̨ ra-né dow-je ə kullə ra-é-je kí majɨ al majɨ al kinlé ugəi-é nja joo-joo! Kobɨ kí ɛ̨ ungɨ né mɛ̨ɛ̨-é-tɨ adɨ dow-je lé, ungi mɛ̨ɛ̨-é-tɨ adi-é nja joo. 7 Gangɨ-é kí ɛ̨ ɔsɨ-né gajɨ rɔ-é rəm, isɨ-né dan majɨ-tɨ kí n̨a̧ kinlé, ya adi-é-né kɔ̨ rəm, adi-é ndingə-né ndoo rəm tɔ! Babilɔ̨n lé pa mɛ̨ɛ̨-é-tɨ panè: Ma̧ m'isɨ kisɨ ngar kí dené ɓɨ m'to njèngɔwkoy al rəm, ɓá ma̧ m'a ndingə ndoo nda̧ al rəm tɔ. 8 Gin-é kin ɓá mɛ̨ɛ̨ ndɔ-tɨ kí káre-rè ya kɔ̨-je kin à ree-né dɔ-é-tɨ adɨ to koy rəm, kuwəndoo

† **18:2** 18:2 Ntd 14:8

rəm, ɓobo rəm, ɓá pər à ró-é rukɨ-rukɨ rəm tɔ. Kdɔ 'Ɓaɓe Lubə kí njègangta dɔ-é-tɨ lé to njètɔ́gɨ.

9 Ngar-je kí dɔnangɨ-tɨ nè lay kí njéra siə kaya-je, kì njékisɨ siə dan majɨ-tɨ kí ɲa̰ kinlé, lokɨ d'a koo sapər kí à ró-é lé rəmə, d'a nɔ̰ rəm, ɓá d'a ndingə rɔ-dé kdɔ ta liə rəm tɔ. 10 Ngar-je lé, d'a ɓəl kɔ̰-je kí tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ lé, adɨ d'a ka̰ ngərəngɨ ɓá d'a panè: Tujɨ kí ban ə́ tana̰ bè! Tujɨ kí ban ə́ tana̰ bè! Babilɔ̰n ɓebo kí boy! Ɓebo kí njètɔ́gɨ! Dan kàdì-tɨ kí káre-rè ya 'gangɨ ta dɔ-ɨ̰-tɨ bè wa!

11 Ə njéragatɨ-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kàrè 'nɔ̰ ə 'ndingəndoo kdɔ ta liə, kdɔ dow kí njèndogɨ sə-dé né gatɨ-je lə-dé goto. 12 Né gatɨ-je lə-dé lé to lɔr-je, kì là-je, kì ər-je kí majɨ-majɨ, kì mədkɔsɨ-je, kì kubɨ kí ndɔ̰y ngilingɨ-ngilingɨ, kì kubɨ kí kər yəl-yəl kí là-é ɲa̰, kì kubɨ kí 'ɓa-é sua, kì kubɨ kí kər bɨr-bɨr, kì kagɨ-je lay kí ətɨ majɨ-majɨ, kì né-je lay kí 'ra kì ngangɨ kədɨ, kì né-je lay kí 'ra kì kagɨ-je kí majɨ-majɨ, kì 'ningə́kasɨ-je, kì ngɔwla-je, kì ər kí 'ɓa-é marbrə-je, 13 kì ndujɨ kagɨ kanɛl-je, kì nɔ̰kagɨ-je kí ətɨ majɨ-majɨ, kì ubɨ-je kí ətɨ majɨ-majɨ, kì dukan-je, kì man nduu-je, kì ubɨ-je, kì ndujɨ-je, kì gemɛ̰-je, kì mangɨ-je, kì batɨ-je, kì sində-je, kì pusɨ rɔ-je, ɓá dow-je ya kàrè 'to négatɨ-je lə-dé rəm adɨ to ɓə-je, kì dow-je kí d'uwə-dé ta rɔ-tɨ. 14 Né-je kí kəmnda-é ra-i ra-i lé, ɔr rɔ-é a̰ ngərəngɨ sə-i, né-je kí majɨ-majɨ, kì né-je kí ndɔ̰y-ndɔ̰y lé goto lay rɔ-i-tɨ, dow à kingə gogɨ ndą al ngá. 15 Njéragatɨ-je kí d'ingə né kì takul-é lé d'a ɓəl kɔ̰-je kí tɛ̨ɛ̨ dɔ-é-tɨ adɨ d'a ka̰ ngərəngɨ ɓá d'a nɔ̰ ə d'a ndingəndoo 16 panè: Tujɨ kí ban ə́ tana̰ bè! Tujɨ kí ban ə́ tana̰ bè! Ɓebo kí boy kí d'ulə-é kubɨ kí ndɔ̰y ngilingɨ-ngilingɨ, kì kubɨ kí kər yəl-yəl kí là-é ɲa̰, kì kubɨ kí kər bɨr-bɨr rəm, ɓá 'ra-é kì lɔr-je, kì ər-je kí majɨ-majɨ, kì mədkɔsɨ-je d'adɨ mɔ̰ne lé ya ə́n wa! Dan kàdì-tɨ kí káre-rè ya nékingə kì ɲa̰ kinlé tujɨ lay bè wa! 17 Njékuwə ngɔw bato-je, kì njékɔw mba dan ba-tɨ, kì njérakullə mɛ̰ɛ̰ bato-tɨ, kì njéra kullə dan babo-tɨ-je d'a̰ ngərəngɨ-ngərəngɨ.

18 Lokɨ d'oo sapər kí ɔ̰ ɓebo lé rəmə, d'ilə bɔbɨ ndi-dé nangɨ 'panè: Ɓebo kí rá ɓá titɨ-na̰ kì ɓebo kin wa? 19 Dɛ̰ 'nɔ̰, d'ɔy 'babur kɨ dɔ-dé-tɨ dɔ-dé-tɨ 'ndingə-né ndoo ə 'nɔ̰ 'panè: Tujɨ kí ban ə́ tana̰ bè! Tujɨ kí ban ə́ tana̰ bè! Ɓebo kí boy kí njébato-je lay, d'ingə né kì takul kisɨ dan majɨ-tɨ liə lé, dan kàdì-tɨ kí káre-rè ya təl dilə̰lo bè wa!

20 I dɔra̰, 'ra rɔnəl kdɔ ta liə! Ə sa̰i njékaa njay-je, njékɔwkulə-je, kì njépata-je kí ta Lubə-tɨ kàrè 'rai rɔnəl! Kdɔtalə Lubə gangta dɔ-é-tɨ, kdɔ né kí majɨ al kí ɛ̰ ra sə-si.

21 Beɓa malayka káre kí njètɔ́gɨ un ər kí boy kí titɨ-na̰ kì mbal kusɨ né bè ya bi ilə dan babo-tɨ ə panè: Gangɨ-é kin ya d'a surə-né Babilɔ̰n ɓebo kí boy kilə-é rum nangɨ ə dow à koo-é gogɨ al ya sar. 22 Dow à koo ndi njékində kundumə̰ngrə-je, kì ndi gosɨ-je, kì njékąy nal-je, kì njékɔl mbanga-je, mɛ̰ɛ̰ ɓe-tɨ lə-i al ngá. Kɔdɨ káre ya kàrè à goto ɓe lə-i rəm, dow à koo ká mbal kusɨ né al rəm, 23 dow à koo pər lampɨ ndógɨ al rəm, ɓá dow à koo ndi dingəm-je kì ne-é al rəm tɔ. Kdɔtalə njéragatɨ-je lə-i ɓá 'to dow-je kí boy-boy dɔnangɨ-tɨ nè, ə gin dow-je lay kí dɔnangɨ-tɨ nè ya i ur-dé wale kì takul kugə-je lə-i rəm, 24 ɓá məsɨ njépata-je kí ta Lubə-tɨ, kì məsɨ njékaa njay-je, kì məsɨ dow-je lay kí 'tijə mindɨ-dé dɔnangɨ-tɨ nè lé d'ingə rɔ-i-tɨ.

19

Pa-je kí mɛ̨ɛ̨ dɔrą̃-tɨ, kì taaną̃ lə Ngonbatɨ

1 Go né-je-tɨ kinlé, m'oo ndi dow ɓá dɔrą̃-tɨ boy-boy titɨ ndi kosɨ dow-
je kí ną̃ bè panè:
Alleluya! Kajɨ, kì riɓa, kì tɔ́gɨ to kí lə Lubə lə-ji.
2 Kdɔtalə ta-je liə kí ɛ̨ gangɨ lé,
ɛ̨ gangɨ gangɨ kí tɔgrɔ-tɨ rəm, tò njururu rəm;
kdɔ ɛ̨ gangɨ ta dɔ dené-tɨ kí to gɔ̨̃kaya
kí njétuɟɨ dow-je kí dɔnangɨ-tɨ kì kaya liə kin rəm,
dal ba məsɨ ngannjékullə-je liə kí dené kinlé tɔl-dé lé rəm tɔ.
3 Ndi kosɨ dow-je kí ną̃ lé, təl ɓa kí njèkungɨ-tɨ joo ɓəy panè:
Alleluya! Ə ɓebo kí ɔ̨̃ pər lé,
sa-é suu luy-luy ya kì dɔ ɓal-ɓal.
4 Rəmə 'ngatɔ́gɨ-je kí kɔrjoo gidɨ-é sɔ, kì njékiskəm-je kí sɔ lé, 'tɔsɨ
məkəɟɨ-dé nangɨ ə d'ɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃ Lubə-tɨ kí isɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ
'panè: Amɛ̨n! Alleluya!
5 Ndi dow ɓa dɔ kalikɔɓe-tɨ panè: 'Tɔ́yi Lubə lə-ji! Sə̨i lay kí 'toi
ngannjékullə-je liə, sə̨i kí 'ɓəli-é, sə̨i ngan dow-je kì dow-je kí boy!
6 Go-tɨ, m'oo ndi dow ɓa titɨ ndi kosɨ dow-je kí ną̃ bè rəm, ɓa titɨ ká
man-je kí boy-boy bè rəm, ɓa titɨ ká ndi kí ndàngɨ kì tɔ́gɨ-é ną̃ kin bè
panè:
Aleluya!
'Baɓe Lubə lə-ji kí njètɔ́gɨ-je lay lé ində kɔ̨̃ɓe liə.
7 J'rai rɔnəl, j'tiləɨ kole ə j'uləɨ riɓa dɔ-é-tɨ,
kdɔtalə ndɔ taaną̃ lə Ngonbatɨ lé ree
ə ne-é kàrè ra rɔ-é lay rəm tɔ.
8 D'adɨ-é tarəbɨ kadɨ ulə kubɨ kí ndɔ̨̃y ngilingɨ-ngilingɨ,
kí ndóle kə̨́y-kə̨̀y kí to kubɨ kí aa njay.
Kdɔtalə kubɨ kí ndɔ̨̃y ngilingɨ-ngilingɨ lé
tɔjɨ kullə ra-je kí njururu-njururu lə njékaa njay-je.
9 †Go-tɨ, malayka idə-m panè: 'Ndàngɨ ta kin: Dow-je kí tokɨ ɓa-dé
lo nékuso-tɨ lo taaną̃-tɨ lə Ngonbatɨ ɓá 'to njénékumə̨-je! Ə təl idə-m
ɓəy panè: Ta-je kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-tɨ lə Lubə.
10 Beɓa m'usɨ nangɨ nɔ̨̃-é-tɨ kdɔ kɔsɨ dɔ-m nangɨ nɔ̨̃-é-tɨ, ngà ɛ̨ idə-m
panè: «'Oo nè à ra né kí bè kin! Mą̃ lé m'to madkullə lə-i rəm, m'to
madkullə lə ngankɔ̨-i-je kí njékadmɛ̨ɛ̨ kí 'to njékə̨ą dɔ né-tɨ kí Jeju pa
ta dɔ-tɨ. Lubə ɓá 'a kɔsɨ dɔ-i nangɨ nɔ̨̃-é-tɨ, kdɔ né-je kí Jeju pa ta dɔ-tɨ
lé ya ɓá ndɔkɨ Lubə adɨ njépata-je kí ta-é-tɨ 'pa tɔ.»

Ta kí sɔbɨ njèkal sində kí nda

11 Go-tɨ, m'oo ta dɔrą̃ tò tagra ə m'oo sində kí nda tɛ̨ɛ̨. Njèkal sində
kinlé ri-é lə Njèra né kí tɔgrɔ-tɨ rəm, njèpata kí tɔgrɔ-tɨ rəm. Ɛ̨ gangɨ
ta njururu rəm, ɓá rɔ liə to rɔ kí njururu rəm tɔ. 12 Kəm-é ɔ̨̃ pər biliɨm-
biliɨm titɨ-ną̃ kì ndɔ̨ pər bè, ɔw kì jɔgɨ ngar-je ną̃-ną̃ dɔ-é-tɨ. 'Ndàngɨ
ri kí dow kí rangɨ gə al dɔ-é-tɨ; to ri kí ɛ̨ ya kì kə́r-é gə. 13 Ɛ̨ ulə kubɨ
kí d'ulə dan məsɨ-tɨ. Ri-é lə «ta lə Lubə.» 14 Njérɔ-je kí dɔrą̃-tɨ d'ulə
kubɨ-je kí ndɔ̨̃y ngilingɨ-ngilingɨ, kí nda kí to kubɨ kí aa njay rɔ-dé-tɨ
d'isɨ-né dɔ sində-je-tɨ kí nda-nda ɓá d'un-né go-é. 15 †Kiyərɔ kí atɨ pam

† **19:9** 19:9 Mat 22:2,3 † **19:15** 19:15 Ntd 14:20

tɛ̨ɛ̨ ta-é-tɨ kdɔ tɔl gin dow-je kí gay-gay. Ɛ̨ à kɔr nɔ̨̃-dé kɨ̀ gɔl ngɔwla ji-é-tɨ. À mbəjrə kandɨ nduu mɛ̨ɛ̨ né mbore man nduu-tɨ kí wɔngɨ lə Lubə kí to Njètɔ́gɨ-je lay tò mɛ̨ɛ̨-é-tɨ. 16 'Ndàngɨ ri madɨ kubɨ kul-tɨ liə rəm, dɔ bingɨ-é-tɨ rəm 'panè: Ngar lə ngar-je ə 'Ɓaɓe lə ɓaɓe-je.

17 Go-tɨ, m'oo malayka ą̃ kɨ̀ nja-é taá mɛ̨ɛ̨ kàdɨ̀-tɨ pa ta kɨ̀ ndi-é kí boy idə-né yəl-je kí njènar dɔrą̃-tɨ taá panè: 'Reei, 'kəwi-ną̃ lo nékuso-tɨ kí boy lə Lubə. 18 'Reei kadɨ usoi dą̃ ngar-je, kɨ̀ dą̃ gɔ̨̃rɔ-je, kɨ̀ dą̃ dow-je kí njétɔ́gɨ-je, kɨ̀ dą̃ sində-je, kɨ̀ dą̃ njékal-dé-je, kadɨ usoi dą̃ dow-je lay ya, dow-je kí 'to ɓə-je al, kɨ̀ ɓə-je, kɨ̀ ngan dow-je, kɨ̀ dow-je kí boy.

19 Go-tɨ m'oo dą̃ lé rəm, m'oo ngar-je kí dɔnangɨ-tɨ nè kɨ̀ njérɔ-je lə-dé 'kəw-ną̃ kdɔ kɔw rɔ kɨ̀ njèkal sində lé, kɨ̀ njérɔ-je liə. 20 †Rəmə d'uwə dą̃ lé rəm, ɓá njèkədta kí njèɓa rɔ-é njèpata kí ta Lubə-tɨ kí ɛ̨ ɓá to njèra né-je kí tò ɓəl-ɓəl takəm dą̃-tɨ lé kàrè d'uwə-é siə natɨ rəm tɔ. Né-je kí tò ɓəl-ɓəl kí ɛ̨ ra-ra kinlé ɓá ədɨ-né dow-je kí ndajɨ lə dą̃ lé tò rɔ-dé-tɨ adɨ dɛ̨ 'to njékɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃ né-tɨ kí 'ra d'adɨ to takəm dą̃ lé. Dą̃ lé rəm, njèkədta kí njèɓa rɔ-é njèpata kí ta Lubə-tɨ lé, joo lay ya d'uwə-dé kəm d'ungɨ-dé dan pər-tɨ kí yal-é tò ɗìkɨ-ɗìkɨ. 21 Ndəgɨ dow-je rəmə, kiyərɔ kí tɛ̨ɛ̨ ta njèkal sində-tɨ kinlé ya 'tɔl-dé adɨ yəl-je lay ya d'uso dą̃-dé 'ndan ndə̨̃-ndə̨̃.

20

Kɔ̨̃ɓe kí ɓal ɓudɔgɨ

1 Go-tɨ, m'oo malayka káre ị̃ dɔrą̃-tɨ uwə lakere ta boleɓe kí sɔ̨̃y-é goto ji-é-tɨ rəm, ɓá uwə sil kí boy ji-é-tɨ rəm tɔ. 2 Ɛ̨ uwə Dragɔ̨̃, kí to ɓugə li, kí to Sú, kí to Satą̃ lé dɔɔ-é kəm ɓal ɓudɔgɨ. 3 Ɛ̨ ilə-é boleɓe-tɨ kí sɔ̨̃y-é goto lé, utɨ ta-é ə tiṇə ta-é lɔ̨̃y-lɔ̨̃y, kdɔ kadɨ ədɨ gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ nè al ya sar kadɨ ɓal kí ɓudɔgɨ lé asɨ-né. Go né-é-tɨ kinlé ɓá tò kadɨ d'a kɔr-é kilə-é taá kaglo kí sɛ̨ bè.

4 M'oo kalikɔ̨̃ɓe-je, ə njékisɨ dɔ-tɨ-je lé d'adɨ-dé tɔ́gɨ kadɨ 'gangɨ-né ta. M'oo dow-je kí 'gangɨ dɔ-dé kɔgɨ kdɔ ta lə Jeju kí 'pa d'adɨ dow-je rəm, kdɔ ta lə Lubə rəm, m'oo dɛ̨ kí 'mbatɨ kɔsɨ dɔ-dé nangɨ nɔ̨̃ dą̃-tɨ kɨ̀ nɔ̨̃ né-tɨ kí to takəm-é lé rəm, ɓá m'oo dɛ̨ kí 'mbatɨ kadɨ 'tijə ndajɨ lə dą̃ nɔ̨̃-dé-tɨ kɨ̀ ji-dé-tɨ lé rəm tɔ. Dɛ̨ 'təl d'isɨ kəm ə d'ɔ̨̃ ɓe natɨ kɨ̀ Kristɨ ɓal ɓudɔgɨ. 5 Ɛ̨ ɓá to tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ kí dɔsą̃y. Ngà ndəgɨ dow-je kí d'oy lé d'a tɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ al ya sar kadɨ ɓal kí ɓudɔgɨ lé asɨ-né. 6 Njétɔsɨ ndəl kində lo tɛ̨ɛ̨ kí dɔsą̃y lé ɓá 'to njénékumə̨̃-je; dɛ̨ 'to njékaa njay-je ə koy kí njèkungɨ-tɨ joo ɔw kɨ̀ tɔ́gɨ dɔ-dé-tɨ al; dɛ̨ d'a to njégugné-je lə Lubə, kɨ̀ 'lə Kristɨ ə d'a kɔ̨̃ɓe siə natɨ ɓal ɓudɔgɨ.

Kusɨ lə Satą̃

7 Lokɨ ɓal kí ɓudɔgɨ kin à kasɨ lé, d'a kɔr Satą̃ dangay-tɨ kilə-é taá; 8 rəmə ɛ̨ à tɛ̨ɛ̨ kdɔ kədɨ gin dow-je kí gay-gay kí kum dɔnangɨ-tɨ kí sɔ, adɨ to Gogɨ kɨ̀ Magogɨ*, kdɔ kəw-dé kdɔ rɔ-né. Kɔr-dé asɨ-ną̃ kɨ̀ nangra kí ta babo-tɨ bè. 9 Dɛ̨ 'tɛ̨ɛ̨, 'taa dɔnangɨ pəl-pəl, ə d'ilə-ną̃ 'gəə dɔ lokisɨ njékaa njay-je kí to ɓebo kí Lubə ində dan kəm-é-tɨ. Rəmə pər i dɔrą̃-tɨ ya ree ró-dé rukɨ-rukɨ. 10 Sú kí to njèkədɨ-dé lé, d'ilə-é dan pər-tɨ kí yal-é tò ɗìkɨ-ɗìkɨ; lo-é kinlé ɓá dą̃ lé dɛ̨ kɨ̀ njèkədta kí njèɓa rɔ-é

† **19:20** 19:20 Ntd 13:1-18 * **20:8** 20:8 Gogɨ kɨ̀ Magogɨ. 'Ndó Ejk 38–39

njèpata kí ta Lubə-tɨ d'ą̃-tɨ ə d'a kingə kɔ̨̃ ndɔɔ-je kì kada-je ya kì dɔ ɓal-ɓal.

Sɔ̨̃y ta kí gangɨ

11 Go-tɨ, m'oo kalikɔ̨̃ɓe kí boy kí nda ə m'oo njèkisɨ dɔ-tɨ tɔ. Dɔnangɨ kì dɔrą̃ 'goto takəm-é-tɨ ə lo lə-dé goto ngá. 12 Ə ngan dow-je, kì dow-je kí boy-boy kí d'oy lé, m'oo-dé d'ą̃ kì nja-dé taá nɔ̨̃ kalikɔɓe-tɨ ə m'oo mbete-je kí dow tɛ̨̃ɛ̨ mɛ̨̃ɛ̨-é rəm, mbete káre kí rangɨ kí dow tɛ̨̃ɛ̨ mɛ̨̃ɛ̨-é kí ɛ̨ ɓá to mbete kí ri dow-je kí d'isɨ kəm tò-tɨ. Dow-je kí d'oy lé 'gangɨ ta dɔ-dé-tɨ kì go kullə ra-dé-je kí 'ndàngɨ mɛ̨̃ɛ̨ mbete-je-tɨ kinlé. 13 Dow-je kí d'oy dan babo-tɨ lé man tɛ̨̃ɛ̨ sə-dé, koy kì lo kí koó d'iɲə dow-je kí d'oy d'adɨ 'tɛ̨̃ɛ̨, ə nąɲ́-nąɲ́ ya 'gangɨ ta dɔ-é-tɨ kì go kullə ra-é ra-é. 14 Koy kì lo kí koó lé d'ungɨ-dé dan pər-tɨ kí yal-é tò ɗikɨ-ɗikɨ. Pər kí yal-é tò ɗikɨ-ɗikɨ kinlé ɓá to koy kí njèkungɨ-tɨ joo. 15 Dow kí rá-rá kí 'ndàngɨ ri-é mɛ̨̃ɛ̨ mbete-tɨ kí ri dow-je kí d'isɨ kəm tò-tɨ kin al rəmə, d'a kilə-é dan pər-tɨ kí yal-é tò ɗikɨ-ɗikɨ kinlé.

21

Dɔrą̃ kí sigɨ kì dɔnangɨ kí sigɨ

1 †Go-tɨ rəmə, m'oo dɔrą̃ kí sigɨ kì dɔnangɨ kí sigɨ, kdɔtalə dɔrą̃ kí dɔsą̃y kì dɔnangɨ kí dɔsą̃y 'goto, ɓá babo goto rəm tɔ. 2 †Ə m'oo ɓebo kí aa njay kí to ɓebo Jorijalɛ̨̃m kí sigɨ ị̃ dɔrą̃-tɨ rɔ Lubə-tɨ isɨ ree dɔnangɨ-tɨ, 'ra rɔ-é lay titɨ-nąɲ́ kì dené kí ɔw kì taa ngɔw sigɨ kí mɔ̨̃ne kdɔ tilə-né kəm ngɔbɨ-é kin bè. 3 M'oo ndi dow ɓa dɔ kalikɔɓe-tɨ boy-boy panè: 'Oo, kəy kisɨ Lubə* ree tò dan dow-je-tɨ. Lubə ya kì dɔ-é à kisɨ natɨ sə-dé, dɛ̨ d'a to dow-je liə ə ɛ̨ à to Lubə lə-dé tɔ. 4 Ɛ̨̃ à bɔr man nɔ̨̃ kəm-dé-tɨ ndɔ̨̃y-ndɔ̨̃y, koy à goto rəm, ndingəndoo à goto rəm, nɔ̨̃ kì rɔ to à goto rəm, kdɔtalə né-je kí dɔsą̃y goto. 5 Beɓa njèkisɨ dɔ kalikɔɓe-tɨ lé panè: 'Oo, M'ra né-je lay m'adɨ təl kí sigɨ. Ɛ̨̃ təl idə-m ɓəy panè: 'Ndàngɨ ta-je kinlé, kdɔtalə to ta-je kí tɔgrɔ-tɨ ə to ta-je kí asɨ kadɨ dow-je 'ndigɨ dɔ-tɨ rəm.

6 Təl ą̃ dɔ-tɨ idə-m panè: Gin né-je gangɨ ngá! Mą̃ ɓá m'to Alpa kì Omega, njètum gin né kì njètɔl ta né. Dow kí kundə man ra-é lé, mą̃ m'a kadɨ-é man kɛ̨̃nɛ̨̃nɛ̨̃ kí to man kiskəm lé ą̃y kare ya. 7 Ɛ̨̃ kin ɓá à to nédɔji lə dow kí njètətɨ rɔ; mą̃ m'a to Lubə liə ə ɛ̨ à to ngon-m tɔ. 8 Ngà njéɓəl-je, kì njémɛ̨̃ɛ̨ngą̃-je, kì njéra né-je kì tò nɛ̨̃ takəm Lubə-tɨ, kì njétɔl dow-je, kì njérakaya-je, kì mbəli-je, kì njépole magɨ-je, kì njékədta-je, lay ya nédɔji lə-dé tò dan pər-tɨ kì yal-é tò ɗikɨ-ɗikɨ. Ɛ̨̃ kin ɓá to koy kí njèkungɨ-tɨ joo.

Jorijalɛ̨̃m kí sigɨ

9 Go-tɨ, kí káre dan malayka-je-tɨ kí siri kí d'uwə kobɨ-je kí siri ji-dé-tɨ kí sɔ̨̃y tujɨ-je kí gin siri rusɨ-rusɨ lé ree rɔ-m-tɨ idə-m panè: 'Ree, m'a kɔjɨ-i dené kí to ne Ngonbatɨ lé kadɨ-i 'oo-é.

10 Beɓa Ndil kí aa njay ree dɔ-m-tɨ ə malayka lé un-m ɔw sə-m dɔ mbal-tɨ kí boy, kí ngal nąɲ́, ɓá ɔjɨ-m Jorijalɛ̨̃m kí to ɓebo kí aa njay kí ị̃

† **21:1** 21:1 2Pi 3:13 † **21:2** 21:2 Ntd 3:12 * **21:3** 21:3 Kəy kisɨ Lubə: Ta kinlé, ɛ̨ kí tò kì ta grɛkɨ lé, kɔr mɛ̨̃ɛ̨-é to kəy lə Lubə kí 'ra kì kubɨ ('Ndó Tɛ̨t 26:1).

dɔrą̃-tɨ rɔ Lubə-tɨ isɨ ree dɔnangɨ-tɨ. 11 Londógɨ lə Lubə ya ndógɨ dɔ-
tɨ adɨ ndɔ̨y ngilingɨ-ngilingɨ titɨ-ną̃ kì ər kí majɨ ną̃ rəm, titɨ-ną̃ kì ər
kí 'ɓa-é jaspə kí aa yə́rə́rə́ titɨ ər kí 'ɓa-é kristal bè. 12 Ndògɨ bɔr kí
ndəə ə ngal gəə dɔ ɓebo lé sipɨ. Tarəbɨ kandɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lé, ra dɔgɨ
gidɨ-é joo ə malayka-je dɔgɨ gidɨ-é joo d'ą̃ tarəbɨ-je-tɨ lé ndɛ̨ng-ndɛ̨ng.
Tarəbɨ-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo kinlé, ndàngɨ ri gin kojɨ lə ngan Israyel-je kí
dɔgɨ gidɨ-é joo titɨ, 13 adɨ kəl-é kí lo kubə kàdì-tɨ tarəbɨ ra mutə, kəl-é kí
taá tarəbɨ ra mutə, kəl-é kí bəə tarəbɨ ra mutə ə kəl-é kí lokur kàdì-tɨ
tarəbɨ ra mutə tɔ. 14 Ndògɨ kí dɔ ɓebo-tɨ lé, d'ində gin-é dɔ ər-je-tɨ dɔgɨ
gidɨ-é joo ə dɔ ər-je-tɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo kinlé, 'ndàngɨ ri njékɔwkulə-je
lə Ngonbatɨ kí dɔgɨ gidɨ-é joo dɔ-tɨ ndɛ̨ng-ndɛ̨ng.

15 Malayka kí njèpa sə-m ta lé uwə tuwətɔ́gɨ kí 'ra kì lɔr kdɔ mbɔjɨ-né
ngal né jɨ-é-tɨ, kdɔ kadɨ mbɔjɨ-né ɓebo lé, kì tarəbɨ-é-je, kì ndògbɔr kí
dɔ-tɨ. 16 Ɓebo lé, ngal-é-je kì tatɨ-é asɨ-ną̃ berere. Lokɨ malayka mbɔjɨ
ɓebo lé rəmə, to kilomɛtrə ɓudɔgɨ lo joo kì ɓujoo kì kɔrjoo. Ngal-é-
je kì tatɨ-é-je, kì ngal-é kí taá asɨ-ną̃ lay. 17 Malayka mbɔjɨ ndògbɔr
lé, kì né kí dow-je 'mbɔjɨ-né ngal né rəmə, to mɛtər kɔrsiri gidɨ-é joo.
18 Ndògbɔr lé, d'ində kì ər kí 'ɓa-é jaspə ə ɓebo ɓá 'ra kì njar lɔr kí aa
yə́rə́rə́ titɨ ər kí 'ɓa-é kristal bè. 19 Gin ndògbɔr kí dɔ ɓebo-tɨ lé, d'ində
kì ər-je kí majɨ-majɨ kí tò gay-gay adɨ kurə́. Kí dɔsą̃y d'ində kì ər kí
'ɓa-é jaspə, kí njèkungɨ-tɨ joo d'ində kì ər kí 'ɓa-é sapir, kí njèkungɨ-tɨ
mutə d'ində kì ər kí 'ɓa-é kalseduwan, kí njèkungɨ-tɨ sɔ d'ində kì ər
kí 'ɓa-é emerodɨ, 20 kí njèkungɨ-tɨ mɨ̨ d'ində kì ər kí 'ɓa-é sardoniksɨ,
kí njèkungɨ-tɨ mɛkɛ̨ d'ində kì ər kí 'ɓa-é sarduwan, kí njèkungɨ-tɨ siri
d'ində kì ər kí 'ɓa-é krijolitɨ, kí njèkungɨ-tɨ jinąy joo d'ində kì ər kí 'ɓa-é
beril, kí njèkungɨ-tɨ jinąy káre d'ində kì ər kí 'ɓa-é topajɨ, kí njèkungɨ-
tɨ dɔgɨ d'ində kì ər kí 'ɓa-é krijoprajɨ, kí njèkungɨ-tɨ dɔgɨ gidɨ-é káre
d'ində kì ər kí 'ɓa-é yasɛ̨ntɨ, kí njèkungɨ-tɨ dɔgɨ gidɨ-é joo d'ində kì ər
kí 'ɓa-é ametistɨ. 21 Tarəbɨ-je kí dɔgɨ gidɨ-é joo lé, 'ra kì mədkɔsɨ ya
dɔgɨ gidɨ-é joo lay. Tarəbɨ káre 'ra kì mədkɔsɨ káre-káre. Rəbɨ kí boy
kí ɔw kɨ mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lé, lɔr kí aa yə́rə́rə́ titɨ ər kí 'ɓa-é kristal bè ɓá
'ra-né.

22 M'oo kəy lə Lubə mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lé al, kdɔtalə 'Ɓaɓe Lubə kí to
Njètɔ́gɨ-je lay, dɛ̨ kì Ngonbatɨ ya 'to kəy lə Lubə mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ lé. 23 To
ɓebo kí ɔw ndoo ndógɨ kàdì al rəm, ɔw ndoo ndógɨ nąy al rəm, kdɔtalə
londógɨ lə Lubə ya ndógɨ dɔ-tɨ ə Ngonbatɨ ya to lampɨ liə tɔ. 24 Gin
dow-je kí gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ d'a njiyə lo kí ndógɨ-tɨ kinlé ə ngar-je
kí dɔnangɨ-tɨ d'a ree kì né riɓa-je lə-dé titɨ tɔ. 25 Kada lé, tarəbɨ-je kí
kɔw kɨ ɓebo-tɨ à to tagra. Dow à kutɨ al, kdɔtalə to ɓebo kí ndɔ à kil-tɨ
al. 26 D'a kɔw kì né riɓa-je kì né kɔsgajɨ-je lə gin dow-je kí gay-gay
kí dɔnangɨ-tɨ titɨ. 27 Né kí tò ną̃ɛ̨ takəm Lubə-tɨ à kɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kin
ndą̃ al rəm, ɓá dow kí to njèką̃ ká ra né kɔbɨ-je-tɨ, kì njèką̃ ká kədɨ
ta-tɨ kàrè à kɔw-tɨ ndą̃ al rəm tɔ. Ngà dow-je kí ri-dé tokɨ 'ndàngɨ mɛ̨ɛ̨
mbete kiskəm-tɨ lə Ngonbatɨ ya par ɓá d'a kɔw-tɨ.

22

1 Go-tɨ, malayka lé ɔjɨ-m ba kí to man kiskəm; man-é aa yə́rə́rə́ titɨ-
ną̃ kì ər kí 'ɓa-é kristal bè; man-é kinlé tɛ̨ɛ̨ kalikɔ̨ɓe-tɨ lə Lubə, dɛ̨ kì
Ngonbatɨ. 2 Dan rəbɨ-tɨ kí boy kí ɔw mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ, ɓá dɔ kɔngɨ ba-tɨ kí

yó rəm, kì nè rəm lé kagɨ kiskəm ą̰-tɨ ə ɛ̨ andɨ nja dɔgɨ gidɨ-é joo ɓal
káre adɨ nąy káre ya andɨ-andɨ rəm, mbɨ-é to kumą̰ kajɨ gin dow-je kí
gay-gay kí dɔnangɨ-tɨ rəm tɔ. 3 Ndɔl à goto mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ kinlé; kalikɔ̰ɓe
lə Lubə dɛ̨ kì Ngonbatɨ à tò-tɨ. Ngannjékullə-je liə d'a pole-é, 4 ə d'a
koo takəm-é rəm, ɓá rɨ-é à tò natɨ nɔ̰-dé-tɨ rəm tɔ. 5 Ndɔ à kil ndą̰ al
rəm, ngannjékullə-je liə lé d'a kɔw ndoo pər lampɨ al rəm, d'a kɔw
ndoo ndógɨ kàdì al rəm, kdɔtalə 'Ɓaɓe Lubə ya à ndógɨ dɔ-dé-tɨ, ə d'a
kɔ̰ɓe kì dɔ ɓal-ɓal.

Sɔ̰y ta kulə dingəm mɛ̨ɛ̨-nɑ̰-tɨ

6 Malayka lé idə-m panè: Ta-je kinlé to ta-je kí tɔgrɔ-tɨ rəm, to ta-je
kí asɨ ndigɨ dɔ-tɨ; adɨ to 'Ɓaɓe Lubə kí njèkadɨ Ndil-é ra kì njépata-je
kí ta-é-tɨ ya ɓá ulə malayka liə adɨ tɔjɨ ngannjékullə-je liə né-je kí à ra
né ngɔsnè.
7 'Oo, m'a kɔw nɔ̰ɔ̰ ngɔsnè. Dow kí njètəl rɔ-é go ta-je-tɨ kí ta Lubə-tɨ
kí tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kin ɓá to njènékumą̰!
8 To mą Ją ya m'oo ta-je kin rəm, m'oo né-je kin rəm. Lokɨ m'oo ta-je
kì né-je kinlé rəmə, m'usɨ nangɨ nja malayka-tɨ kí njètɔjɨ-m né-je kinlé
kdɔ kɔsɨ dɔ-m nangɨ nɔ̰-é-tɨ. 9 Ngà ɛ̨ idə-m panè: 'Oo nè à ra né kí bè
kin! Mą̰ m'to madkullə lə-i kì madkullə lə ngankɔ̰-i-je kí 'to njépata-je
kí ta Lubə-tɨ kì dɛ̨ kí 'to njétəl rɔ-dé go ta-je-tɨ kí mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kin.
Lubə ɓá i 'a kɔsɨ dɔ-i nangɨ nɔ̰-é-tɨ!
10 Ɓəy ɓá idə-m panè: Ta-je kí ta Lubə-tɨ kí tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kinlé
'ɓɔyɔ dɔ-é al! Kdɔ kaglo kí né-je kin à ra-né né nąy ngɔsi. 11 Kadɨ dow
kí njèra né kí njururu al ra kɨ dɔ madɨ-é-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ rəm; kadɨ dow
kí njèra né kí tò ɳɛ̰ takəm Lubə-tɨ ra kɨ dɔ madɨ-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ tɔ; ə
kadɨ dow kí njèra né njururu ra kí dɔ madɨ-é-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ rəm, ɓá
dow kí aa njay kàrè kadɨ aa njay kɨ dɔ madɨ-é-tɨ dɔ madɨ-é-tɨ rəm tɔ!
12 'Oo, m'a kɔw nɔ̰ɔ̰ ngɔsnè ə m'a kɔw kì nékugə dɔji kəm-m-tɨ kdɔ
kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-tɨ. 13 †Mą̰ ɓá m'to Alpa kì Omega,
m'to dow kí dɔsą̰y rəm, m'to sɔ̰y dow-je rəm, m'to njètum gin né rəm,
njètɔl ta né rəm.
14 Dow-je kí 'togɨ kubɨ-je lə-dé ɓá 'to njénékumą̰-je; kdɔ d'ingə tarəbɨ
d'ɔw-né mɛ̨ɛ̨ ɓebo-tɨ rəm, d'uso-né kandɨ kagɨ kiskəm rəm! 15 Ngà bisɨ-
je, kì mbəli-je, kì njérakaya-je, kì njétɔl dow-je, kì njépole magɨ-je, kì
dow-je kí kədɨ dow-je nəl-dé adɨ 'to njékədta-je lé, d'a ką̰ ndaa-tɨ.
16 Mą̰ Jeju ɓá m'ulə malayka lə-m kadɨ pa ta lə né-je kí sɔbɨ dɔ
njékəwnɑ̰-je kí gay-gay kinlé adɨ-si. Mą̰ m'to kí gin ka-tɨ lə Dabidɨ,
m'to ngòrongɨ kí njéndógɨ ta lo kaa-tɨ.
17 Ndil kí aa njay dɛ̨ kì njèngɔw 'panè: I 'ree! Kadɨ dow kí oo ta
kinlé, panè: I 'ree! Kadɨ dow kí kundə man ra-é rəmə, ree; kadɨ dow
kí ndigɨ rəmə, ree taa man kiskəm lé kare ya ą̰y!
18 Dow kí rá-rá kí oo ta-je kí ta Lubə-tɨ kí tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kinlé, ta
kí m'a pa rəsɨ kadɨ-é ə́n: Kinə dow madɨ ilə ta kí rangɨ dɔ ta-je-tɨ kin
rəmə, kɔ̰-je kí 'ndàngɨ ta-é mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kinlé, Lubə à kungɨ dɔ kɔ̰-je-tɨ
liə. 19 Ə kinə dow madɨ ɔr ta-je kí ta Lubə-tɨ kí tò mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kin
kɔgɨ rəmə, Lubə à kɔgɨ-é kandɨ kagɨ kiskəm rəm, ɓá à kɔgɨ-é kɔw mɛ̨ɛ̨
ɓebo-tɨ kí aa njay kí 'ndàngɨ ta-é mɛ̨ɛ̨ mbete-tɨ kinlé rəm tɔ.

† **22:13** 22:13 a Ntd 1:8; b Ntd 1:17; 2:8

20 Njèpata lə né-je kinlé panè: Oiyo! M'a kɔw nɔ̰̰ ngɔsnè. Amɛ̨̱n! I
'Ree, 'Ɓaɓe Jeju!
21 Kadɨ ramajɨ lə 'Ɓaɓe Jeju nɑ̰̀y sə-si lay!